

විනයපිටකෙ

සාරත්ථදීපනී-ටීකා (දුතියො භාගො)

1. පාරාජිකකණ්ඩං

1. පයමපාරාජිකං

සුදිත්තභාණුවාරවණ්ණනා

24. අනුපදවණ්ණනන්ති පදං පදං පටිවණ්ණනං, පදානුක්කමෙන වණ්ණනං වා. භණ්ඩප්පයොජනඋද්ධාරසාරණාදිනා කිව්වෙනාති එත්ථ වික්කායිකභණ්ඩස්ස වික්කිණනං භණ්ඩප්පයොජනං, දාතුං සඬකෙතිනෙ දිවසෙ ගන්ත්වා ගහණං උද්ධාරො, “අසුකස්මිං දිවසෙ දාතබ්බ”න්ති සතුප්පාදනං සාරණං. චතුබ්බිධායාති ඛත්තියබ්බාහම්මණගහපතිසමණානං වසෙන චතුබ්බිධාය, හික්ඛුහික්ඛුඵ්ඵපාසකඋපාසිකානං වසෙන වා. දිස්වානස්ස එතදභොසිති හෙතුඅත්ථො අයං දිස්වාන-සද්දො අසමානකත්තුකො යථා “සතං පිචිත්වා බලං භොති, සීහං දිස්වා හයං භොති”ති. දස්සනකාරණා හි එවං පරිචිතක්කනං අභොසි. කිඤ්චාපි එත්ථ “භබ්බකුලපුත්තස්සා”ති චුත්තං, තථාපි උපනිස්සයසම්පන්නස්සපි අජාතසත්තුනො විය අන්තරායො භවිස්සතිති ඉමස්ස ථෙරස්සපි කතපාපකම්මමූලවිප්පිසාරවසෙන අධිගමන්තරායො අභොසිති වදන්ති.

කිං පන යෙසං මග්ගඵලානං උපනිස්සයො අත්ථී, බුද්ධානං සම්මුඛිභාවෙපි තෙසං අන්තරායො භොතිති? ආම භොති, න පන බුද්ධෙ පටිච්ච. බුද්ධා හි පරෙසං මග්ගඵලාධිගමාය උස්සාහජාතා තත්ථ නිරන්තරං යුත්තපයුත්තා එව භොන්ති, තස්මා තෙ පටිච්ච තෙසං අන්තරායො න භොති, අථ බො කිරියාපරිභානියා වා පාපමිත්තතාය වා භොති, කිරියාපරිභානි ව දෙසකස්ස තස්සෙව වා පුග්ගලස්ස තප්ප්පයොගාභාවතො වෙදිතබ්බා, දෙසකවසෙන පනෙත්ථ පරිභානි සාවකානං වසෙනෙව වෙදිතබ්බා, න බුද්ධානං වසෙන. තථා හි සථෙ ධම්මසෙනාපති ධනඤ්ජානියස්ස බ්බාහම්මණස්ස ආසයං ඤත්වා ධම්මං දෙසයිස්ස, බ්බාහම්මණො සොතාපන්නො අභවිස්ස. එවං තාව දෙසකස්ස වසෙන කිරියාපරිභානියා අන්තරායො භොති. සථෙ පෙස්සො හත්ථාරොහපුත්තො භගවතො සම්මුඛා ධම්මං සුණන්තො මුහුත්තං නිසීදෙයා, යාව තස්ස භගවා අත්තන්තපාදිකෙ චත්තාරො පුග්ගලෙ විත්ථාරෙන විහජිත්වා දෙසෙති, සොතාපත්තිඵලෙන සංයුත්තො අභවිස්ස. එවං පුග්ගලස්ස වසෙන කිරියාපරිභානියා අන්තරායො භොති නාම. ඉමස්ස හි උපාසකස්ස කිරියාපරිභානි ජාතා අපරිනිට්ඨිතාය දෙසනාය උට්ඨහිත්වා පක්කන්තත්තා. සථෙ අජාතසත්තු දෙවදත්තස්ස වචනං ගහෙත්වා පිතුසාතකම්මං

නාකරිස්ස, සාමඤ්ඤඵලසුත්තකථිතදිවසෙ සොනාපන්නො අභවිස්ස, තස්ස වචනං ගහෙත්වා පිතුසාතකම්මස්ස කතත්තා පන නාහොසි. එවං පාපමිත්තතාය අන්තරායො හොති. සුදින්නස්සපි පාපමිත්තවසෙන අන්තරායො අහොසිති දට්ඨබ්බං. යදි හි තෙන මාතාපිතුනං වචනං ගහෙත්වා පුරාණදුතියිකාය මෙටුනධම්මො පටිසෙවිතො නාභවිස්ස, න තංමුලවිජ්ජපටිසාරවසෙන අධිගමන්තරායො අභවිස්ස.

යන්ත්‍රුනාති පරිචිතක්කනත්ථෙ නිපාතොති ආහ “පරිචිතක්කදස්සනමෙත”න්ති. “ධම්මං සුඤ්ඤාය”න්ති කිරියාපදෙන වුවචමානො එව හි අත්ථො “යන්ත්‍රුනා”ති නිපාතපදෙන ජොතියති. අහං යන්ත්‍රුන ධම්මං සුඤ්ඤායන්ති යොජනා. යන්ත්‍රුනාති ව යදි පනාති අත්ථො. යදි පනාති ඉදම්පි හි තෙන සමානත්ථමෙව. යං ධම්මං සුඤ්ඤායති සම්බන්ධො. උළාරුළාරජනාති බත්තියමහාසාලාදිඋළාරුළාරජනාතිණ්ණා. සථෙ අයම්පි පයමං ආගච්ඡෙය්‍ය, භගවත්තං උපසඬකම්ත්වා නිසීදිතුං අරහරුපොති ආහ “පච්ඡා ආගතෙනා”ති. සික්ඛත්තයුපසංභිතන්ති අධිසීලඅධිචිත්තඅධිපඤ්ඤාසඬබ්බාතසික්ඛත්තයයුත්තං. ථොකං ධම්මකථං සුත්වා අහොසිති සම්බන්ධො. ඉධාපි සුත්වා-සද්දො හෙතුඅත්ථොති දට්ඨබ්බො, සවනකාරණා එතදහොසිති වුත්තං හොති. යදි එවං අථ කස්මා “එකමත්තං නිසින්තස්ස...පෙ.... එතදහොසි”ති වුත්තන්ති ආහ “තං පනස්ස යස්මා”තිආදි. තත්ථ තන්ති පරිචිතක්කනං.

සඬබ්බෙපකථාති විසුං විසුං පදුද්ධාරං අකත්වා සමාසතො අත්ථවණ්ණනා. යෙන යෙන ආකාරෙතාති යෙන යෙන පකාරෙන. තෙන තෙන මෙ උපපරික්ඛතොති “කාමා නාමෙතෙ අනිච්චා දුක්ඛා විපරිණාමධම්මා අට්ඨිකඬකලුපමා”ති (ම. නි. 1.234; 2.42; පාචි. 417; මහානි. 3; වුළුනි. බග්ගවිසාණසුත්තනිද්දෙස 147) ව ආදිනා යෙන යෙන ආකාරෙන කාමෙසු ආදීනවං ඔකාරං සංකිලෙසං, තබ්බිපරියායතො නෙක්ඛම්මෙ අනිසංසං ගුණං පකාසෙත්තං භගවතා ධම්මං දෙසිතං ආජානාමි අවබුජ්ඣාමි, තෙන තෙන පකාරෙන උපපරික්ඛතො වීමංසන්තස්ස මය්හං එවං හොති එවං උපට්ඨාති. සික්ඛත්තයබ්බුත්ථවරියන්ති අධිසීලසික්ඛාදිසික්ඛත්තයසඬගහං සෙට්ඨවරියං. එකම්පි දිවසන්ති එකදිවසමත්තම්පි. අබණ්ඩං කත්වාති දුක්කට්මත්තස්සපි අනාපජ්ජනෙන අබණ්ඩිතං කත්වා, අබණ්ඩඅච්ඡිද්දාදිභාවාපාදනෙන වා. අබණ්ඩලක්ඛණවචනඤ්ඤෙන. වරිමකචිත්තන්ති වුතිචිත්තං. කිඤ්චිපි එකදෙසං අසෙසෙත්වා එකන්තෙනෙව පරිපුරෙතබ්බතාය එකන්තපරිපුණ්ණං. කිලෙසමලෙන අමලිතං කත්වාති තණ්හාසංකිලෙසාදිනා අසංකිලිට්ඨං කත්වා, විත්තුජ්ජාදමත්තම්පි සංකිලෙසමලං අනුජ්ජාදෙත්වා. අච්චන්තමෙව විසුද්ධං කත්වා පරිහරිතබ්බතාය එකන්තපරිපුද්ධං. තතො එව සඬබ්බං විය ලිඛිතන්ති සඬබ්බලිඛිතං. තෙනාහ “ලිඛිතසඬබ්බසදිස”න්ති. පරියොදානට්ඨෙන නිම්මලභාවෙන සඬබ්බං විය ලිඛිතං ධොතන්ති සඬබ්බලිඛිතන්ති ආහ “ධොතසඬබ්බසජ්ජට්ඨාග”න්ති. “අජ්ඣාචසනා”ති පදජ්ජයොගෙන අගාරන්ති භුම්මත්ථෙ උපයොගවචනන්ති ආහ “අගාරමජ්ඣකු”ති. දායිකාපි මස්සුග්ගහණෙනෙව ගහෙත්වා “මස්සු”ත්ථෙව වුත්තං, උත්තරාධරමස්සුන්ති

අත්ථො. කසායෙන රත්තානීති කාසායානීති ආහ “කසායරසපිතතායා”ති.
පරිද්භිත්වාති නිවාසෙත්වා වෙව පාරුපිත්වා ව. අගාරස්ස හිතන්ති අගාරවාසො
අගාරං උත්තරපදලොපෙන, තස්ස වඩ්ඪිආවහං අගාරස්ස හිතං.

25. ඤාතිසාලොභිතාතිආදීසු “අයං අප්ඤ්ඤාතිකො”ති ජානන්ති, ඤායන්ති වාති ඤාති, ලොභිතෙන සම්බන්ධාති සාලොභිතා. පිතුපක්ඛිකා ඤාති, මාතුපක්ඛිකා සාලොභිතා. මාතුපක්ඛිකා පිතුපක්ඛිකා වා ඤාති, සස්සුසසුරපක්ඛිකා සාලොභිතා. මිත්තායන්ති මිත්තා, මිතන්ති වා සබ්බගුය්හෙසු අන්තො පක්ඛිපන්ති මිත්තා. කිච්චකරණියෙසු සහභාවට්ඨොන අමා භොන්තිති අමච්චා. මමායතිති මාතා, පියායතිති පිතා. සරීරකිච්චලෙසෙනාති උච්චාරපස්සාවාදිසරීරකිච්චලෙසෙන. අනනුඤ්ඤාතං පුත්තං න පබ්බාපෙතිති “මාතාපිතුනං ලොකියමහාජනස්ස ව චිත්තඤ්ඤාත්තං මා භොතු”ති න පබ්බාපෙති. තතොයෙව ව සුද්ධොදනමහාරාජස්ස තථා වරො දින්නො.

26. ධුරනික්ඛෙපෙනාති භණ්ඩප්පයොජනාදීසු ධුරනික්ඛෙපෙන. තෙනාහ “න හී”තිආදි. පියායිතබ්බොති පියොති ආහ “පීතිජනනකො”ති. මනස්ස අප්පායනතො මනාපොති ආහ “මනවඩ්ඪනකො”ති. සුබ්බෙධො තරුණදාරකකාලෙ, තතො පරඤ්ච සප්පිබ්බරාදිසාදුරසමනුඤ්ඤභොජනාදිආහාරසම්පත්තියා සුඛපරිහතො. අථ වා දළ්භහත්තිකධාතිජනාදිපරිජනසම්පත්තියා වෙව පරිච්ඡෙදසම්පත්තියා ව උළාරපණ්ණසුඛපච්චයුපහාරෙහි ව සුබ්බෙධො, අකිච්ඡෙනෙව දුක්ඛපච්චයවිනොදනෙන සුඛපරිහතො. අප්ඤ්ඤාතිකඛිගසම්පත්තියා වා සුබ්බෙධො, බාහිරඛිගසම්පත්තියා සුඛපරිහතො.

කිඤ්චීති එතස්ස විවරණං “අප්පමත්තකම්පි කලභාග”න්ති. යදා ජානාති-සද්දො බොධනත්ථො න භොති, තදා තස්ස පයොගෙ “සප්පිනො ජානාති, මධුනො ජානාති”තිආදීසු විය කරණත්ථෙ සාම්චවනං සද්දත්ථවිදු ඉච්ඡන්තිති ආහ “කිඤ්චී දුක්ඛෙන නානුභොසී”ති. තෙනාහ “කරණත්ථෙ සාම්චවනං, අනුභවනත්ථෙ ව ජානනා”ති. එත්ථ ව කිඤ්චී දුක්ඛෙන නානුභොසීති කෙනචී දුක්ඛෙන කරණභූතෙන විසයං නානුභොසීති එවමත්ථො වෙදිතබ්බො. “කිඤ්චී”ති එත්ථාපි හි කරණත්ථෙ සාම්චවනස්ස ලොපො කතො. තෙනෙව ව වක්ඛති “විකප්පද්වයෙපි පුරිමපදස්ස උත්තරපදෙන සමානවිහත්තිලොපො දට්ඨබ්බො”ති. යදා පන ජානාති-සද්දො සරණත්ථො භොති, තදා සරණත්ථානං ධාතුසද්දානං පයොගෙ “මාතු සරති, පිතු සරති, භාතු ජානාති”තිආදීසු විය උපයොගත්ථෙ සාම්චවනං සද්දසත්ථවිදු වදන්තිති ආහ “අථ වා කිඤ්චී දුක්ඛං නස්සරසීති අත්ථො”ති, කස්සචී දුක්ඛස්ස අනනුභූතත්තා අත්තනා අනුභූතං අප්පමත්තකම්පි දුක්ඛං පරියෙසමානොපි අභාවතොයෙව නස්සරසීති අත්ථො. විකප්පද්වයෙපි අනුභවනසරණත්ථවසෙන චුත්තෙ දුතියතතියවිකප්පද්වයෙ. පුරිමපදස්සාති “කිඤ්චී”ති පදස්ස. උත්තරපදෙනාති “දුක්ඛස්සා”ති පදෙන. සමානවිහත්තිලොපොති උත්තරපදෙන සමානස්ස සාම්චවනස්ස ලොපො. “කස්සචී දුක්ඛස්සා”ති වත්තබ්බෙ විකප්පද්වයෙපි පුරිමපදෙ සාම්චවනස්ස ලොපං කත්වා “කිඤ්චී දුක්ඛස්සා”ති නිද්දෙසො කතො.

අනිච්ඡකාති අනිච්ඡන්තා. එවං සන්තෙති නනු මයං සුදින්න සාමාදීසු කෙනවිපි උපායෙන අප්පට්ඨාධනෙන අප්පට්ඨකාරෙන මරණෙනපි තයා අකාමකාපි විනා භවිස්සාම, එවං සති. යෙනාති යෙන කාරණෙන. කිං පනාති එත්ථ කින්නි කරණත්ථෙපි පච්චත්තවචනන්ති දස්සෙන්නො ආහ “කෙන පන කාරණෙනා”ති.

28. ගන්ධබ්බනටනාටකාදීනීති එත්ථ ගන්ධබ්බා නාම ගායනකා, නටා නාම රඬගනටා, නාටකා ලඬ්ඝනකාදයො. පරිවාරෙහීති එත්ථ පරිතො තත්ථ තත්ථ යථාසකං විසයෙසු වාරෙහීති අත්ථොති ආහ “ඉන්ද්‍රියානි වාරෙහී”තිආදි. පරිවාරෙහීති වා සුබ්බපකරණෙහි අත්තානං පරිවාරෙහි අත්තනො පරිවරණං කාරෙහි. තථාභූතො ව යස්මා ලලන්තො කීළන්තො නාම හොති, තස්මා “ලලා”තිආදි වුත්තං. භුඤ්ජිතබ්බතො පරිභුඤ්ජිතබ්බතො විසෙසතො පඤ්ච කාමගුණා හොගා නාමාති ආහ “හොගෙ භුඤ්ජන්තො”ති. දානප්පදානානීති එත්ථ නිව්චදානං දානං නාම, උපොසථදිවසාදීසු දාතබ්බං අතිරෙකදානං පදානං නාම. පවෙණිරක්ඛණවසෙන වා දීයමානං දානං නාම, අත්තනාව පට්ඨපෙත්වා දීයමානං පදානං නාම. පවුරජනසාධාරණං වා නාතිඋළාරං දානං නාම, අනඤ්ඤසාධාරණං අතිඋළාරං පදානං නාම. ආදි-සද්දෙන සීලාදීනි සඬගණ්හාති. නත්ථි එතස්ස වචනප්පට්චවනසඬබ්බාතො ආලාපසල්ලාපොති නිරාලාපසල්ලාපො.

30. බලං ගාහෙත්වාති එත්ථ බලග්ගහණං නාම කායබලස්ස උප්පාදනමෙවාති ආහ “කායබලං ජනෙත්වා”ති. අස්සුමුඛන්ති අස්සුති මුඛෙ එතස්සාති අස්සුමුඛො, තං අස්සුමුඛං, අස්සුකිලින්තමුඛන්ති අත්ථො. ගාමොයෙව ගාමන්තසෙනාසනං ගාමපරියාපන්නත්තා ගාමන්තසෙනාසනස්ස. අතිරෙකලාභපටික්ඛෙපෙනාති “පිණ්ඩියාලොපහොජනං නිස්සායා”ති (මහාව. 128) එවං වුත්තහික්ඛාහාරලාභතො අධිකලාහො සඬ්ඝහත්තාදිඅතිරෙකලාහො, තස්ස පටික්ඛෙපෙනාති අත්ථො. තෙනාහ “වුද්දස භත්තාති පටික්ඛිපිත්වා”ති. සඬ්ඝහත්තං උද්දෙසහත්තං නිමන්තනහත්තං සලාකහත්තං පක්ඛිකං උපොසථිකං පාටිපදිකං ආගන්තුකහත්තං ගමිකහත්තං ගිලානහත්තං ගිලානුපට්ඨාකහත්තං විහාරහත්තං ධුරහත්තං වාරහත්තන්ති ඉමානි වුද්දස භත්තාති. තත්ථ සකලස්ස සඬ්ඝස්ස දාතබ්බං භත්තං සඬ්ඝහත්තං. කතිපයෙ හික්ඛු උද්දිසිත්වා දාතබ්බං භත්තං උද්දෙසහත්තං. එකස්මිං පක්ඛෙ එකදිවසං දාතබ්බං භත්තං පක්ඛිකං. උපොසථෙ දාතබ්බං භත්තං උපොසථිකං. පාටිපදිවසෙ දාතබ්බං භත්තං පාටිපදිකං. විහාරං උද්දිස්ස දාතබ්බං භත්තං විහාරහත්තං. ධුරගෙහෙයෙව යපෙත්වා දාතබ්බං භත්තං ධුරහත්තං. ගාමවාසීආදීහි වාරෙන දාතබ්බං භත්තං වාරහත්තං.

අථ “ගහපතිවීවරං පටික්ඛිපිත්වා”ති කස්මා වුත්තං. ගහණෙ හි සති පටික්ඛෙපො යුජ්ජෙය්‍ය, න ච පඨමබ්බොධියං ගහපතිවීවරස්ස පටිග්ගහණං අනුඤ්ඤාතං පරතො ජීවකවත්ථුස්මිං අනුඤ්ඤාතත්තා. තෙනෙව වක්ඛති ජීවකවත්ථුස්මිං (මහාව. අට්ඨ. 337) “ගහවතො හි බුද්ධභාවප්පත්තිතො පට්ඨාය යාව ඉදං වත්ථං, එත්ථන්තරෙ වීසති වස්සානි න කොචි ගහපතිවීවරං සාදිසි, සබ්බෙ පංසුකුලිකාව අහෙසු”න්ති. සුදින්නො ච පඨමබ්බොධියංයෙව පබ්බජිතො. තෙනෙව

වක්කි “සුදින්නො හි හගවතො ද්වාදසමෙ වස්සෙ පබ්බජිතො, වීසතිමෙ වස්සෙ ඤාතිකුලං පිණ්ඩය පට්ටියො, සයං පබ්බජ්ජාය අට්ඨවස්සිකො හුත්වා” ති. තස්මා “ගහපතිවීරං පටික්ඛිපිත්වා” ති කස්මා වුත්තන්ති? වුවවතෙ – අනනුඤ්ඤාතෙපි ගහපතිවීරෙ පංසුකුලිකභිගසමාදානවසෙන ගහපතිවීරං පටික්ඛිත්තං නාම හොතිති කත්වා වුත්තං “ගහපතිවීරං පටික්ඛිපිත්වා” ති.

ලොලුප්පවාරං පටික්ඛිපිත්වාති කුසලහණ්ඩස්ස භූසං විලුම්පනටියෙන ලොලුප්පං වුවවති තණ්හා, ලොලුප්පෙන වරණං ලොලුප්පවාරො, තණ්හාවසෙන සරපට්ඨාටිං අතික්කමිත්වා හික්ඛාය වරණං, තං පටික්ඛිපිත්වාති අත්ථො. තෙනාහ “සරපට්ඨාටියා හික්ඛාය පවිසති” ති. එත්ථ ච ආරඤ්ඤිකභිගාදිපධානභිගවසෙන සෙසධුතභිගානිපි ගහිතානෙව හොන්තිති වෙදිතබ්බං. වජ්ජිනන්ති රාජානො අපෙක්ඛිත්වා සාමිවචනං කතං, වජ්ජීරාජුනන්ති අත්ථො. ජනපද-සද්දස්ස තංතිවාසිසුපි පවත්තනතො “වජ්ජීසු” ති ජනපදාපෙක්ඛං භූමිමවචනං, වජ්ජිනාමකෙ ජනපදෙති අත්ථො.

උපහොගපරිභොගූපකරණමහන්තතායාති පඤ්චකාමගුණසංඛිතානං උපහොගානඤ්චෙව හත්ථිඅස්සරථඉත්ථියාදිඋපහොගූපකරණානඤ්ච මහන්තතාය. උපහොගූපකරණානෙව හි ඉධ පරිභොගූපකරණසද්දෙන වුත්තාති. තෙනෙවාහ “යෙ හි තෙසං උපහොගා, යාති ච උපහොගූපකරණාති, තාති මහන්තාති” ති. “උපහොගා හත්ථිඅස්සරථඉත්ථිආදයො, උපහොගූපකරණාති තෙසමෙව සුවණ්ණාදිඋපකරණාති” තිපි වදන්ති. සාරකානීති සාරභූතාති. නිධෙත්වාති නිදහිත්වා, නිධානං කත්වාති අත්ථො. දිවසපරිබ්බයසංඛිතානොගමහන්තතායාති දිවසෙ දිවසෙ පරිභුඤ්ජිතබ්බයසංඛිතානොගානං මහන්තතාය. ජාතරූපරජතස්සෙව පහුතතායාති පිණ්ඩපිණ්ඩවසෙන චෙව සුවණ්ණමාසකරජතමාසකාදිවසෙන ච ජාතරූපරජතස්සෙව පහුතතාය. විත්තීති තුට්ඨී, විත්තියා උපකරණං විත්තුපකරණං, පහුතං නානාවිධාලභිකාරභූතං විත්තුපකරණමෙතෙසන්ති පහුතවිත්තුපකරණා. තෙනාහ “අලභිකාරභූතස්සා” තිආදි. වොහාරවසෙනාති වණ්ජ්ජාවසෙන වඩ්ඪිකතාදිවසෙන. ධනධඤ්ඤස්ස පහුතතායාති සත්තරතනසංඛිතානස්ස ධනස්ස සබ්බප්පබ්බණ්ණාපරණ්ණසංඛිතස්ස ධඤ්ඤස්ස ච පහුතතායාති අත්ථො. තත්ථ “සුවණ්ණරජතමණිමුත්තාවෙළුරියවජීරපවාළානි සත්ත රතනාති” ති වදන්ති. සාලිව්හිආදි පුබ්බණ්ණං පුරක්ඛනං සස්සඵලන්ති කත්වා, තබ්බිපරියායතො මුග්ගමාසාදි අපරණ්ණන්ති වෙදිතබ්බං. උක්කට්ඨපිණ්ඩපාතිකත්තාති සෙසධුතභිගපරිවාරිතෙන උක්කට්ඨපිණ්ඩපාතධුතභිගෙන සමන්තාගතත්තා. තෙනාහ “සපදානවාරං වරිතුකාමො” ති.

31. අත්තොජාතතාය වා ඤාතිසදිසි දාසීති ඤාතිදාසී. පුතිභාවෙනෙව ලක්ඛිතබ්බදොසො වා ආභිදොසිකො, අභිදොසං වා පච්චුසකාලං ගතො පත්තො අතික්කන්තොති ආභිදොසිකො. තෙනාහ “එකරත්තාතික්කන්තස්ස වා” තිආදි. පුතිභූතභාවෙන පරිභොගං නාරහතීති අපරිභොගාරහො. ඡඩ්ඛනීයසභාවෙ නිව්ඡිතෙපි පුච්ඡාකාලෙ සන්දෙහවොහාරවසෙනෙව පුච්ඡිතුං යුත්තන්ති ආහ

“සවෙ”ති. අරියවොභාරෙනාති අරියසමුදාවාරෙන. අරියා හි මාතුගාමං හගිනිවාදෙන සමුදාවරන්ති. නිස්සට්ඨපරිග්ගහන්ති පරිච්චත්තාලයං.

“ආකිරා”ති වුත්තත්තා “විඤ්ඤත්ති වා”ති වුත්තං, “සවෙ තං ඡඩ්ඛනියධම්ම”න්ති පරියායං අමුඤ්චිත්වා වුත්තත්තා “පයුත්තවා වා”ති වුත්තං, පච්චයපටිසංයුත්තා වා වා පයුත්තවා වා. වත්තුං වට්ටනීති නිරපෙක්ඛනාවතො වුත්තං, ඉධ පන විසෙසතො අපරිභොගාරහත්තාව වත්ථුනො. අග්ගඅරියවංසිකොති අරියවංසපටිපත්තිපුරකානං අග්ගො උත්තමො. නිමියති සඤ්ඤායතීති නිමිත්තං, යථාසල්ලක්ඛිතො ආකාරොති ආහ “ගිහිකාලෙ සල්ලක්ඛිතපුබ්බං ආකාර”න්ති. හත්ථපිට්ඨිආදීති ඔලොකයමානා “සාමිපුත්තස්ස මෙ සුදින්නස්ස විය සුවණ්ණකච්ඡපපිට්ඨිසදිසා ඉමා හත්ථපාදපිට්ඨියො, හරිතාලවට්ටියො විය සුවට්ටිතා අඩ්ඟුලියො, මධුරො සරො”ති ගිහිකාලෙ සල්ලක්ඛිතපුබ්බං ආකාරං අග්ගභෙසි සඤ්ජානි සල්ලක්ඛෙසි. කස්මා පන සා ඤාතිදාසී දිස්වා ව න සඤ්ජානීති ආහ “සුදින්නො හි”තිආදි. පබ්බජ්ජපගතෙනාති පබ්බජ්ජං උපගතෙන, පබ්බජ්ජෙනාති අත්ථො. සරං පවිසිත්වාති ගෙහසාමිනියා නිසීදිතබ්බට්ඨානභූතං අත්තොගෙහං පවිසිත්වා. යග්ගෙහි ඉමස්ස ආරොවයාමීති අයමත්ථොති ආහ “ආරොවනත්ථෙ නිපාතො”ති. “යග්ගෙ ජානෙය්‍යාසීති සුට්ඨ ජානෙය්‍යාසී”තිපි අත්ථං වදන්ති. ආලපනෙති දාසිජනස්ස ආලපනෙ. තෙනාහ “එවඤ්ඤි”තිආදි.

32. සරෙසු සාලා භොන්තීති සරෙසු එකමන්තෙ භොජනසාලා භොන්ති පාකාරපරික්ඛිත්තා සුසංවිහිතද්වාරබන්ධා සුසම්මට්ඨවාලිකඛිගණා. උදකකඤ්ජියන්ති උදකඤ්ච කඤ්ජියඤ්ච. කස්මා පන ඊදිසායමෙව සාලාය අඤ්ඤතරං කුට්ටමුලන්ති අයමත්ථො වුත්තොති ආහ “න හි පබ්බජිතා”තිආදි. අසාරුජ්ජෙ යානෙති හික්ඛුනං අනනුච්ඡවිකෙ පදෙසෙ. අත්ථි නු බොති නු-සද්දො පුච්ඡනත්ථෙ, බො-සද්දො වචනසිලිට්ඨතාය වුත්තො. නුබොති වා නිපාතසමුදායො පුච්ඡනත්ථො. තෙන නාම-සද්දස්ස පුච්ඡනත්ථං දස්සෙති. යෙසං නො ත්වන්ති යෙසං නො පුත්තො ත්වං. ඊදිසෙ යානෙති කිඤ්චාපි තං යානං හික්ඛුනං අනනුරූපං න භොති, තථාපි මාදිසානං මහාභොගකුලානං පුත්තස්ස පරකුලෙ ආසනසාලායං නිසීදිත්වා භොජනං නාම අයුත්තරූපන්ති මඤ්ඤමානො ආහ. තෙනෙවාහ “නනු නාම, තාත සුදින්න, සකං ගෙහං ගන්තබ්බ”න්ති. අඤ්ඤෙනපි පකාරෙන නාමසද්දස්ස පුච්ඡනත්ථමෙව දස්සෙන්නො ආහ “තථා අත්ථි නු බො තාතා”තිආදි. තථාති සමුච්චයත්ථො. ඉදානි නාමසද්දස්ස මඤ්ඤනත්ථං දස්සෙන්නො ආහ “තථා අත්ථි මඤ්ඤෙ”තිආදි.

දුක්ඛාභිතුන්නතායාති මානසිකෙන දුක්ඛෙන අභිපිළිතත්තා. එතමත්ථන්ති “අත්ථි නු බො, තාත සුදින්න, අම්භාකං ධන”න්තිආදිනා යථාවුත්තමත්ථං. අනොකප්පනාමරිසනත්ථවසෙනාති එත්ථ අනොකප්පනං අසද්දහනං. අමරිසනං අසහනං. අනාගතවචනං අනාගතසද්දප්පයොගො, අත්ථො පන වත්තමානකාලිකොව. තෙනාහ “පච්චක්ඛමිපි”ති. න මරිසයාමීති න විසහාමි. තං න සුන්දරන්ති “තදාය”න්ති පාඨං සන්ධායාහ. අලං, ගහපති, කතං මෙ අජ්ජ

හත්තකිව්වන්ති ටෙරො උක්කට්ඨඵකාසනිකතාය පටික්ඛිපන්තො එවමාහ.
 උක්කට්ඨඵකාසනිකතායාති ව ඉදං භුතකථනවසෙන චුත්තං ටෙරස්ස
 තථාභාවදීපනත්ථං. මුදුකස්සපි හි ඵකාසනිකස්ස යාය නිසජ්ජාය කිඤ්චිමත්තම්පි
 භොජනං භුත්තං, වත්තසීසෙනපි තතො වුට්ඨිතස්ස පුන භුඤ්ජිතුං න වට්ටති.
 තෙනාහ තිපිටකවුළාභයත්ථෙරො “ආසනං වා රක්ඛෙය්‍ය භොජනං වා”ති.
 උක්කට්ඨපිණ්ඩපාතිකොපි සමානොති නිදස්සනමත්තම්දං, ටෙරො
 සපදානවාරිකෙසුපි උක්කට්ඨොයෙව. උක්කට්ඨසපදානවාරිකොපි හි පුරතො ව
 පච්ඡතො ව ආහට්ඨික්ඛම්පි අග්ගභෙත්වාච සරද්ථාරෙ යත්වා පත්තවිස්සජ්ජනමෙව
 කරොති, තස්මා ටෙරො උක්කට්ඨසපදානවාරිකත්තාපි ස්වාතන්‍යාය හික්ඛං
 නාධිවාසෙති. අථ කස්මා “අධිවාසෙසී”ති ආහ “සචෙ ඵකහත්තම්පි න
 ගහෙස්සාමී”තිආදි. පණ්ඩිතා හි මාතාපිතුනං ආචරියුපජ්ඣායානං වා කාතඛිබං
 අනුග්ගහං අජ්ඣුපෙක්ඛිත්වා ධුතඬිගවිසුද්ධිකා න භවන්ති.

33. මජ්ඣිමප්පමාණොති චතුහත්ථො පුරිසො මජ්ඣිමප්පමාණො.
 “ජහත්ථො”තිපි කෙවි. තිරො කරොන්ති ඵතායාති තිරොකරණීති
 සාණිපාකාරවචනො අයං තිරොකරණි-සද්දොති ආහ “තිරොකරණියන්ති
 කරණත්ථෙ භූමිම”න්ති. “තිරොකරණියා”ති වත්තඛිබෙ “තිරොකරණිය”න්ති
 කරණත්ථෙ භූමිමං චුත්තං. තිරොකරණිය-සද්දො වා අයං සාණිපාකාරපරියායොති
 දස්සෙන්නො ආහ “අථ වා”තිආදි. තං පරික්ඛිපිත්වාති තං සමන්තතො ඛිපිත්වා,
 පරිතො ඛන්ධිත්වාති චුත්තං භොති. තෙනාහ “සමන්තතො කත්වා”ති.
 විහත්තිපතිරූපකොපි නිපාතො භොතීති ආහ “තෙනාති අයම්පි වා”තිආදි.

34. “අථ ඛො ආයස්මතො සුදින්නස්ස පිතා සකෙ නිවෙසනෙ පණිතං බාදනීයං
 භොජනීයං පටියාදාපෙත්වා ආයස්මතො සුදින්නස්ස කාලං ආරොචෙසි – ‘කාලො,
 තාත සුදින්න, නිට්ඨිතං හත්ත’න්ති’ එවං කාලාරොචනස්ස පාළියං අනාරුළ්භත්තා
 ආහ – ‘කිඤ්චාපි පාළියං කාලාරොචනං න චුත්ත’න්ති. ආරොචිතෙයෙව කාලෙති
 ‘කාලො, තාත සුදින්න, නිට්ඨිතං හත්ත’න්ති කාලෙ ආරොචිතෙයෙව. ද්වෙ
 පුඤ්ජෙති කභාපණුපුඤ්ජඤ්ච සුවණ්ණපුඤ්ජඤ්ච.

පෙත්තිකන්ති පිතීතො ආගතං පෙත්තිකං. නිහිතන්ති භූමිගතං. පයුත්තන්ති
 වඩ්ඪිවසෙන පයොජිතං. තද්ධිතලොපං කත්වා වෙදිතඛිබන්ති යථා අඤ්ඤත්ථාපි
 “පිතාමහං ධනං ලද්ධා, සුඛං ජීවති සඤ්ජයො”ති චුත්තං, එවං තද්ධිතලොපං කත්වා
 චුත්තන්ති දට්ඨඛිබං. පිතාමහතො ආගතං, පිතාමහස්ස වා ඉදං පෙතාමහං.
 පඛිබජිතලිඬිගන්ති සමණුවෙසං. න රාජභීතොති අපරාධකාරණා න රාජකුලා භීතො.
 යෙසං සන්තකං ධනං ගහිතං, තෙ ඉණායිකා. පලිබුද්ධො පිළිතො.

විහත්තිපතිරූපකොති “තෙනා”ති පදං සන්ධායාහ. තංනිදානන්ති තං ධනං
 නිදානං කාරණමස්සාති තංනිදානං. අස්සාති පච්චත්තවචනස්ස, පදස්ස වා. භයන්ති
 චිත්තස්ස උත්‍රස්තාකාරෙන පච්ත්තභයං අධිජ්ජෙතං, න ඤාණභයං, නාපි “භායති
 ඵතස්මා”ති එවං චුත්තං ආරම්මණභයන්ති ආහ “චිත්තුත්‍රාසොති අත්ථො”ති.

ජම්භිතත්තන්ති තෙනෙව චිත්තුත්තාසහයෙන සකලසරීරස්ස ජම්භිතභාවො.
 විසෙසතො පන භද්දයමංසවලනන්ති ආහ “කායකම්පො භද්දයමංසවලන”න්ති.
 ලොමහංසොති තෙන භයෙන තෙන ජම්භිතත්තෙන සකලසරීරලොමානං
 භට්ඨභාවො, සො පන නෙසං භිත්තියං නාගදන්තානං විය උද්ධංමුඛතාති ආහ
 “ලොමානං භංසනං උද්ධග්ගභාවො”ති.

35. අත්තනාති පච්චත්තෙ කරණවචනං, සයන්ති අත්ථො. දෙවච්ඡරානන්ති
 අනච්චන්තියො සන්ධායාහ. දෙවනාටකානන්ති නච්චන්තියො, පරියායවචනං වා
 එතං දෙවකඤ්ඤානං. සමුප්පන්නඛලවසොකා හුත්වාති අයං ලොකො නාම
 අත්තානංව චිත්තෙති, තස්මා සාපි “ඉදානි අහං අනාථා ජාතා”ති අත්තානංව
 චිත්තයමානා “අයං අජ්ජ ආගමිස්සති, අජ්ජ ආගමිස්සති”ති අට්ඨ වස්සානි ඛනි න
 නික්ඛන්තා එතං නිස්සාය මයා දාරකොපි න ලද්ධො, යස්ස ආනුභාවෙන
 ජීවෙය්‍යාමි, ඉතො වාමිහි පරිහිනා අඤ්ඤතො වාති සමුප්පන්නඛලවසොකා හුත්වා.
 කුලරුක්ඛපතිට්ඨාපනෙ ඛිජ්ජසිත්තා කුලවංසජ්ජතිට්ඨාපකො පුත්තො ඉධ
 ඛිජ්ජකොති අධිජ්ජෙතොති ආහ “කුලවංසඛිජ්ජකං එකං පුත්ත”න්ති. සං නාම ධනං,
 තස්ස පතීති සංපතී, ධනවා විභවසම්පන්නො. දිට්ඨධම්මිකසම්පරායිකභිතාවහත්තා
 තස්ස භිතන්ති සාපතෙය්‍යං, තදෙව ධනං විභවොති ආහ – “ඉමං සාපතෙය්‍යං එවං
 මහන්තං අම්භාකං විභව”න්ති.

36. ඉත්ථිතං කුමාරිභාවජ්ජත්තිතො පට්ඨාය පච්ඡිමවයතො ඔරං අසති විඛන්ධෙ
 අට්ඨමෙ අට්ඨමෙ සත්තාහෙ ගබ්භාසයසඤ්ඤිතෙ තතියෙ ආවත්තෙ කතිපයා
 ලොහිතපිළකා සණ්ඨහිත්වා අග්ගහිතපුබ්බා එව හිජ්ජන්ති, තතො ලොහිතං
 පග්ගරති, තත්ථ උතුසමඤ්ඤා පුප්ඵසමඤ්ඤා වාති ආහ – “පුප්ඵන්ති උතුකාලෙ
 උප්පන්නලොහිතස්ස නාම”න්ති. ගබ්භපතිට්ඨානට්ඨානෙති යස්මිං ඔකාසෙ
 දාරකො නිබ්බන්තති, තස්මිං පදෙසෙ. සණ්ඨහිත්වාති නිබ්බන්තිත්වා. හිජ්ජන්තිති
 අග්ගහිතපුබ්බා එව හිජ්ජන්ති. අයඤ්ඤි තාසං සභාවො. දොසෙනාති ලොහිතමලෙන.
 සුද්ධෙ වත්ථුම්භිති පග්ගරිතලොහිතත්තා අනාමයත්තා ව නභානතො පරං
 චතුත්ථදිවසතො පට්ඨාය සුද්ධෙ ගබ්භාසයෙ. සුද්ධෙ පන වත්ථුම්භි මාතාපිතුසු
 එකවාරං සන්තිපතිතෙසු යාව සත්ත දිවසානි ඛෙත්තමෙව හොති ගබ්භසණ්ඨහනස්ස
 පරිත්තස්ස ලොහිතලෙපස්ස විජ්ජමානත්තා. කෙච් පන “අධිසමාසමත්තම්පි
 ඛෙත්තමෙවා”ති වදන්ති. බාහායන්ති අධිකරණෙ භූමිමන්ති ආහ “පුරාණදුතිසිකාය
 යා බාහා, තත්‍ර නං ගහෙත්වා”ති. උපයොගත්ථෙ භූමිමවචනම්පි යුජ්ජතියෙව යථා
 “සුදින්නස්ස පාදෙසු ගහෙත්වා”ති.

පුබ්බෙපි පඤ්ඤත්තසික්ඛාපදානං සබ්භාවතො අපඤ්ඤත්තෙ සික්ඛාපදෙති
 පාරාජිකං සන්ධාය වුත්තන්ති ආහ – “පයමපාරාජිකසික්ඛාපදෙ අට්ඨපිතෙ”ති.
 වුත්තමෙවත්ථං විභාවෙන්තො ආහ – “භගවතො කීර පයමබොධිය”න්තිආදි.
 එවරුපන්ති පාරාජිකපඤ්ඤත්තියා අනුරූපං. නිදස්සනමත්තඤ්ඤෙතං,
 සධ්දිසෙසපඤ්ඤත්තියා අනුරූපම්පි අජ්ඣාචාරං නාකංසුයෙව. තෙනෙවාහ –
 “අවසෙසෙ පඤ්ඤ වුද්දකාපත්තික්ඛන්ධෙ එව පඤ්ඤපෙසි”ති. ඉදඤ්ච

ට්‍රලේචවයාදීනං පඤ්චන්තං ලහුකාපත්තික්ඛන්ධානං සබ්භාවමත්තං සන්ධාය
 චුත්තං, න පඤ්චාපත්තික්ඛන්ධානං අනවසෙසතො පඤ්ඤත්තත්තාව. පඨමබොධියං
 පඤ්චන්තං ලහුකාපත්තීනං සබ්භාවචචනෙනෙව ධම්මසෙනාපතිස්ස
 සික්ඛාපදපඤ්ඤත්තියාවනා විසෙසතො ගරුකාපත්තිපඤ්ඤත්තියා
 පාතිමොක්ඛද්දෙසස්ස ච හෙතුභූතාති දට්ඨබ්බා. කෙච්ච පන “තස්මිං තස්මිං පන
 චත්ථස්මිං අවසෙසපඤ්චද්දකාපත්තික්ඛන්ධො ඵව පඤ්ඤාපෙසිති ඉදං ද්වාදසමෙ
 වස්සෙ වෙරඤ්ජායං චුත්ථවස්සෙන භගවතා තතො පට්ඨාය අට්ඨවස්සබ්භන්තරෙ
 පඤ්ඤත්තසික්ඛාපදං සන්ධාය චුත්ත”න්ති වදන්ති, තං න සුන්දරං තතො පුබ්බෙපි
 සික්ඛාපදපඤ්ඤත්තියා සබ්භාවතො. තෙනෙව වෙරඤ්ජකණ්ඩෙ “එකභික්ඛුනාපි
 රත්තිවිෂෙදො වා පච්ඡිමිකාය තත්ථ වස්සං උපගච්ඡාමාති වස්සවිෂෙදො වා න
 කතො”ති ච “සාමම්පි පවනං සමණසාරුජ්ජං න හොති, න ච වට්ටති”ති ච චුත්තං.
 ආරාධයිංසුති චිත්තං ගණ්ඨිංසු, අජ්ඣාසයං පුරයිංසු, හදයගාහිතිං පටිපත්තිං
 පටිපජ්ජිංසුති අත්ථො. එකං සමයන්ති එකස්මිං සමයෙ, පඨමබොධියන්ති අත්ථො.

යං ආදීනවන්ති සම්බන්ධො. සික්ඛාපදං පඤ්ඤාපෙන්තොති
 පඨමපාරාජිකසික්ඛාපදං පඤ්ඤාපෙන්තො. ආදීනවං දස්සෙස්සති “වරං තෙ,
 මොසපුරිස, ආසිට්ඨස්ස ඝොරවිසස්ස මුඛෙ අභිගජානං පක්ඛිත්තං, න ත්වෙව
 මාතුගාමස්ස අභිගජානෙ අභිගජානං පක්ඛිත්ත”න්ති ආදීනා යං ආදීනවං දස්සෙස්සති.
 අභිවිඤ්ඤාපෙසිති ඉමස්ස “පවත්තෙසි”ති අයමත්ථො කථං ලද්ධොති ආහ
 “පවත්තනාපි භී”ති ආදි. කායවිඤ්ඤත්තිවොපනතොති කායවිඤ්ඤත්තිවසෙන
 පවත්තවලනතො. කස්මා පනෙස මෙටුනධම්මෙන අනත්ථිකොපි සමානො
 තික්ඛන්තුං අභිවිඤ්ඤාපෙසිති ආහ – “තික්ඛන්තුං අභිවිඤ්ඤාපනඤ්චෙසා”ති ආදි.
 තත්ථ තික්ඛන්තුං අභිවිඤ්ඤාපනන්ති මුත්තිපාපනවසෙන තිස්ස වාරෙසු
 මෙටුනධම්මස්ස පවත්තනං.

සබ්බෙසම්පි පදානං අවධාරණඵලත්තා විනාපි ඵවකාරං අවධාරණත්ථො
 විඤ්ඤායතිති ආහ “තෙනෙව අජ්ඣාලාරෙනා”ති. අට්ඨ හි ගබ්භකාරණාති.
 චුත්තඤ්ඤෙනං –

“මෙටුනවොළග්ගහණං, තනුසංසග්ගො ච නාහිආමසනං;
 පානං දස්සනසවනං, ඝායනමිති ගබ්භහෙතවො අට්ඨා”ති.

ඉදානි අවධාරණෙන නිවත්තිතමත්ථං දස්සෙතුකාමො ආහ – “කිං පන
 අඤ්ඤාපි ගබ්භග්ගහණං හොති”ති ආදි. නනු ච නාහිපරාමසනම්පි
 කායසංසග්ගොයෙව, කස්මා නං විසුං චුත්තන්ති? උභයෙසං ඡන්දරාගවසෙන
 කායසංසග්ගො චුත්තො, ඉත්ථියා ඡන්දරාගවසෙන නාහිපරාමසනං, චත්ථුවසෙන වා
 තං විසුං චුත්තන්ති දට්ඨබ්බං. කථං පන කායසංසග්ගෙන ගබ්භග්ගහණං හොති,
 කථංඤ්ච තත්ථ සුක්කසොණිකස්ස සම්භවොති ආහ “ඉත්ථියො භී”ති ආදි.
 ඡන්දරාගුප්පත්තිවසෙන ඉත්ථියා සුක්කකොට්ඨාසො වලිතො හොති, සොපි
 ගබ්භසණ්ඨානස්ස පච්චයො හොතිති අධිජ්ජායො. ඉත්ථිසන්තානෙපි හි

රසාදිසත්තධාතුයො ලබ්භන්තියෙව. තෙනාහ – “අඛිගපච්චඛිගපරාමසනං සාදියන්තියොපි ගබ්භං ගණ්හන්ති”ති. ගණ්ඨීපදෙසු පන “කායසංසග්ගාදිනා සත්තප්පකාරෙන ගබ්භග්ගහණෙ පිතු සුක්කකොට්ඨාසං විනා ඡන්දරාගවසෙන මාතු විකාරප්පත්තං ලොභිතමෙව ගබ්භසණ්ඨානස්ස පච්චයො හොති”ති වුත්තං. “යස්ස අඛිගපච්චඛිගපරාමසනං සාදියන්වා මාතා පුත්තං පටිලහති, සචෙ සො අපරෙන සමයෙන පරිපුණ්ණන්ද්‍රියො හුත්වා තාදිසං පිතරං මනුස්සජාතිකං ජීවිතා වොරොපෙති, පිතුසාතකොච හොති”ති වදන්ති.

තං අසුචිං එකදෙසං මුඛෙන අග්ගහෙසිති පුරාණච්චරං ධොවන්ති තත්ථ යං අසුචිං අද්දස, තං අසුචිං එකදෙසං පිචි. “චට්ටති තුම්භාකං මෙටුනධම්මො”ති පුට්ඨො “කප්පතු වා මා වා කප්පතු, මයං තෙන අනත්ථිකා”ති දස්සෙන්තො ආහ “අනත්ථිකා මයං එතෙනා”ති. කිඤ්චාපි නාභිපරාමසනෙ මෙටුනරාගො නත්ථි, තථාපි නාභිපරාමසනකාලෙ එස්සසාදියනවසෙන අස්සාදමත්තං තස්සා අහොසිති ගහෙතබ්බං, අඤ්ඤාටා ගබ්භසණ්ඨානං න සියා. දිට්ඨමඤ්චිකාය නාභිපරාමසනෙන මණ්ඩබ්බස්ස නිබ්බන්ති අහොසි, චණ්ඩපජ්ජොතමාතු නාභියං විච්ඡිකා එරිත්වා ගතා, තෙන චණ්ඩපජ්ජොතස්ස නිබ්බන්ති අහොසිති ආහ “එතෙනෙව නයෙනා”තිආදි. පුරිසං උපනිජ්ඣායතිති වාතපානාදිනා දිස්වා වා දිට්ඨපුබ්බං වා පුරිසං උපනිජ්ඣායති. රාජොරොධා වියාති සිහලදීපෙ කිර එකිස්සා ඉත්ථියා තථා අහොසි, තස්මා එවං වුත්තං.

ඉධාති ඉමස්මිං චත්ථස්මිං. අයන්ති සුදින්නස්ස පුරාණදුතියිකා. යං සන්ධායාති යං අජ්ඣාචාරං සන්ධාය. සුක්කං සන්ධාය “මාතාපිතරො ච සන්තිපතිතා හොන්ති”ති වුත්තං, මාතා ච උතුරී හොතිති ලොභිතං සන්ධාය. තත්ථ සන්තිපතිතා හොන්තිති අසද්ධම්මවසෙන එකස්මිං යානෙ සමාගතා සඛිගතා හොන්ති. මාතා ච උතුරී හොතිති ඉදං උතුසමයං සන්ධාය වුත්තං, න ලොකසමඤ්ඤාකරපස්ස ලග්ගනදිවසමත්තං. ගන්ධබ්බොති තනුපගසත්තො, ගන්තබ්බොති වුත්තං හොති. ත-කාරස්ස ධ-කාරො කතොති දට්ඨබ්බං. අථ වා ගන්ධනතො උප්පජ්ජනගතියා නිමිත්තපට්ඨානෙන සුවනතො දීපනතො ගන්ධොති ලද්ධනාමෙන භවගාමිකම්මුනා අබ්බති පවත්තතිති ගන්ධබ්බො, තත්ථ උප්පජ්ජනකසත්තො. පච්චුපට්ඨිතො හොතිති උපගතො හොති. එත්ථ ච න මාතාපිතුනං සන්තිපාතං ඔලොකයමානො සමීපෙ ධීතො නාම හොති, කම්මයන්තයන්තිතො පන එකො සත්තො තස්මිං ඔකාසෙ නිබ්බන්තනකො පුරිමජාතියං ධීතොයෙව ගතිනිමිත්තාදිආරම්මණකරණවසෙන උපපත්තාභිමුඛො හොතිති අධිප්පායො.

සන්තිපාතාති සමොධානෙන සමාගමෙන. ගබ්භස්සාති ගබ්භෙ නිබ්බන්තනකසත්තස්ස. ගබ්භෙ නිබ්බන්තනකසත්තොපි හි ගබ්භොති වුවචති. යථාහ – “යථා බො පනානන්ද, අඤ්ඤා ඉත්ථිකා නච වා දස වා මාසෙ ගබ්භං කුච්ඡිනා පරිහරිත්වා විජායන්ති”ති (ම. නි. 3.205). කත්ථචි පන ගබ්භොති මාතුකුච්ඡි වුත්තො. යථාහ –

“යමෙකරත්තිං පයමං, ගබ්භෙ වසති මාණවො;
අබ්භුට්ඨිතොව සො යාති, ස ගච්ඡං න නිවත්තති”ති. (ජා. 1.15.363); –

එත්ථ ච ගබ්භති අත්තභාවභාවෙන පවත්තතිති ගබ්භො, කලලාදිඅවත්ථො
ධම්මජ්ජබන්ධො, තංනිස්සිතත්තා පන සත්තසත්තානො “ගබ්භො”ති චුත්තො යථා
“මඤ්චා උක්කුට්ඨිං කරොන්ති”ති. තංනිස්සයභාවතො මාතුකුච්ඡි “ගබ්භො”ති
වෙදිතබ්බො. ගබ්භො වියාති වා. යථා හි නිවාසට්ඨානතාය සත්තානං ඔවරකො
“ගබ්භො”ති චුච්චති, එවං ගබ්භසෙයාකානං සත්තානං යාව අභිජාති
නිවාසට්ඨානතාය මාතුකුච්ඡි “ගබ්භො”ති චුත්තොති වෙදිතබ්බො. අවක්කන්ති
හොතිති නිබ්බන්ති හොති.

ආරක්ඛදෙවතාති තස්ස ආරක්ඛත්ථාය ධීතා දෙවතා. අස්ස තං අජ්ඣාචාරන්ති
සම්බන්ධො. තථා නිච්ඡාරෙසුන්ති තථා මහන්තං සද්දං කත්වා නිච්ඡාරෙසුං.
කිඤ්චාපි ඉධ පාළියං ආකාසට්ඨදෙවතා විසුං න ආගතා, තථාපි සද්දස්ස
අනුස්සාවතො අයමනුක්කමොති දස්සෙතුං වාතුමහාරාජිකදෙවතායො ද්විධා කත්වා
ආකාසට්ඨදෙවතා විසුං චුත්තා. තෙනෙත්ථ ආකාසට්ඨකානං විසුං ගහිතත්තා
වාතුමහාරාජිකාති පරිභණ්ඩපබ්බතට්ඨකා වෙදිතබ්බො. ඉතිහාති නිපාතසමුදායො
එවංසද්දස්ස අත්ථෙ දට්ඨබ්බොති ආහ “එව”න්ති. බණ්ණන මුහුත්තෙනාති පද්දවයං
වෙච්චනභාවතො සමානත්ථමෙවාති දට්ඨබ්බං. එකකොලාහලමහොසීති
දෙවබ්බුත්මලොකෙසු එකකොලාහලමහොසී. කිඤ්චාපි හි සො සද්දො යාව
බ්බුත්මලොකා අබ්භුග්ගච්ඡි, තථාපි න සො මනුස්සානං විසයො තෙසං රූපං විය,
තෙනෙව භික්ඛු පුච්ඡිංසු – “කච්චි නො ත්වං, ආචුසො සුදින්න, අනභිරතො”ති.

**37. “එවං මාතෘපුත්තානං පබ්බජ්ජා සඵලා අහොසි, පිතා පන
විජ්ජට්ඨාරාහිභූතො විහාසී”ති වචනතො සුදින්නස්ස තස්මිං අත්තභාවෙ**
අරහත්තාධිගමො නාහොසීති විඤ්ඤායති. කෙච්චි පන “පුබ්බෙකතපුඤ්ඤතාය
චොදියමානස්ස භබ්බකුලපුත්තස්සාති චුත්තත්තා සුදින්නො තං කුක්කුච්චං
විනොදෙත්වා අරහත්තං සච්ඡාකාසී, තෙනෙව පබ්බජ්ජා අනුඤ්ඤාතා”ති වදන්ති.
තං පාළියා අට්ඨකථාය ච න සමෙති. පුබ්බෙකතපුඤ්ඤතා ච අජ්ජමාණං තාදිසස්සපි
අත්තරාකතපාපකම්මස්ස වසෙන අජාතසත්තූතො විය අධිගමන්තරායදස්සනතො.
කතාකතානුසොචනලක්ඛණං කුක්කුච්චං ඉධාධිජ්ජෙතන්ති ආහ
“අජ්ඣාචාරහෙතුකො පච්ඡානුතාපො”ති. කතං අජ්ඣාචාරං පටිච්ච
අනුසොචනවසෙන විරූපං සරණං වින්තනං විජ්ජට්ඨාරොති ආහ “විජ්ජට්ඨාරොතිපි
තස්සෙව නාම”න්ති. කුච්ඡිතං කතං කිරියාති කුකතං, කුකතමෙව කුක්කුච්චන්ති
ආහ “කුච්ඡිතකිරියාභාවතො කුක්කුච්ච”න්ති. පරියාදින්නමංසලොහිතත්තාති
පරික්ඛිණ්ණමංසලොහිතත්තා. අවිජ්ජාරිකොති උද්දෙසාදිසු බ්‍යාපාරරහිතො,
අබ්‍යාවටොති අත්ථො. වහවිජ්ජන්තොති ඡින්නවහො, භාරවහනෙන
ඡින්නක්ඛන්ධොති චුත්තං හොති. තං තං වින්තයිති “යදි අහං තං පාපං න කරිස්සං,
ඉමෙ භික්ඛු විය පරිපුණ්ණසිලො අස්ස”න්තිආදිනා තං තං වින්තයි.

38. එවංභූතන්ති කිසලුබාදිභාවජ්ජත්තං. ගණසඬගණිකාපපඤ්චෙනාති ගණ
ජනසමාගමෙ සන්තිපතනං ගණසඬගණිකා, ගණසඬගණිකායෙව පපඤ්චො
ගණසඬගණිකාපපඤ්චො, තෙන. යස්සාති යෙ අස්ස. කථාථාසුකාති
විස්සාසිකභාවෙනෙව කථාකරණෙ ථාසුකා, සුබෙන වත්තුං සක්කුණෙය්‍යා,
සුබසම්භාසාති අත්ථො. පසාදස්ස පමාණතො උනාධිකත්තං සබ්බදා සබ්බෙසං
නත්ථිති ආහ “පසාදපතිට්ඨානොකාසස්ස සම්පුණ්ණත්තා”ති. දානීති ඉමස්මිං
අත්ථෙ එතරහි-සද්දො අත්ථිති ආහ “දානීති නිපාතො”ති. නො-සද්දොපි නු-සද්දො
විස පුච්ඡනත්ථොති ආහ “කච්චි නු ත්ව”න්ති. තමෙව අනභිරතින්ති තෙහි හික්ඛුහි
පුච්ඡිතං තමෙව ගිහිභාවපත්ථනාකාරං අනභිරතිං. “තමෙවා”ති අවධාරණෙන
නිවත්තිතමත්ථං දස්සෙන්නො ආහ “අධිකුසලාන”න්තිආදි. අධිකුසලා ධම්මා
සමථවිපස්සනාදයො. අත්ථිති විසයභාවෙන චිත්තෙ පරිවත්තනං සන්ධාය වුත්තං, න
පාපස්ස වත්තමානනං සන්ධාය, අත්ථි විසයභාවෙන චිත්තෙ පරිවත්තතිති වුත්තං
හොති. තෙනාහ – “නිව්වකාලං අභිමුඛං විස මෙ තිට්ඨති”ති.

යං ත්වන්ති එත්ථ යන්ති හෙතුඅත්ථෙ නිපාතො, කරණත්ථෙ වා
පච්චත්තවචනන්ති ආහ “යෙන පාපෙනා”ති. අනෙකපරියායෙනාති එත්ථ පරියාය-
සද්දො කාරණවචනොති ආහ “අනෙකකාරණෙනා”ති. විරාගත්ථායාති
භවහොගෙසු විරජ්ජනත්ථාය. නො රාගෙන රජ්ජනත්ථායාති භවහොගෙසුයෙව
රාගෙන අරඤ්ජනත්ථාය. තෙනාහ “භගවතා හී”තිආදි. එස නයො සබ්බපදෙසුති
අධිජ්ජායිකමත්තං සබ්බපදෙසු අතිදිස්සති. ඉදං පනෙත්ථ පරියායවචනමත්තන්ති
“විසංයොගායා”තිආදිසු සබ්බපදෙසු “කිලෙසෙහි විසංයුජ්ජනත්ථායා”තිආදිනා
පදත්ථවිභාවනවසෙන වුත්තපරියායවචනං සන්ධාය වදති. න සංයුජ්ජනත්ථායාති
කිලෙසෙහි න සංයුජ්ජනත්ථාය. අග්ගහණත්ථායාති කිලෙසෙ අග්ගහණත්ථාය,
භවහොගෙ වා තණ්හාදිට්ඨිවසෙන අග්ගහණත්ථාය. න සඬගහණත්ථායාති එත්ථාපි
ඉමිනාව නයෙන අත්ථො වෙදිතබ්බො.

නිබ්බත්තිතලොකුත්තරනිබ්බානමෙවාති සඬබ්බාරෙහි නික්ඛන්තං විචිත්තං,
තතොයෙව ලොකතො උත්තිණ්ණත්තා ලොකුත්තරං නිබ්බානං. මදනිම්මදනායාති
වාති එත්ථ අවුත්තසමුච්චයත්ථෙව වා-සද්දෙන ආදිඅත්ථෙව ඉති-සද්දෙන වා
“පිපාසවිනායායා”තිආදි සබ්බං සඬගහිතන්ති දට්ඨබ්බං. නිබ්බානං ආරම්මණං
කත්වා පවත්තමානෙන අරියමග්ගෙන පභියමානා රාගමානමදාදයො තං පත්වා
පභියන්ති නාමාති ආහ “යස්මා පන තං ආගම්මා”තිආදි. තත්ථ තං ආගම්මාති
නිබ්බානං ආගම්ම පටිච්ච අරියමග්ගස්ස ආරම්මණපච්චයභාවහෙතු.
මානමදපුරිසමදාදයොති එත්ථ ජාතිආදිං නිස්සාය සෙය්‍යස්ස
“සෙය්‍යාහමස්මි”තිආදිනා උජ්ජ්ජනකමානොයෙව මදජනනට්ඨෙන මදොති
මානමදො. පුරිසමදො වුච්චති පුරිසමානො, “අහං පුරිසො”ති උජ්ජ්ජනකමානො.
“අසද්ධම්මසෙවනසමත්ථං නිස්සාය පවත්තො මානො, රාගො එව වා
පුරිසමදො”ති කෙවි. ආදි-සද්දෙන බලමදයොබ්බනමදාදිං සඬගණ්හාති.
මහාගණ්ඨිපදෙ පන මජ්ඣිමගණ්ඨිපදෙ ව “පුරිසමදො නාම සම්භවො”ති වුත්තං,

තං ඉධ යුක්තං විය න දිස්සති. න හි “භගවතා සම්භවස්ස විනාසාය ධම්මො දෙසිතො” ති වත්තුං වට්ටති. නිම්මදාති විගතමදභාවා. ඉමමෙව හි අත්ථං දස්සෙතුං “අමදා” ති වුත්තං. මදා නිම්මදීයන්ති එත්ථ අමදභාවං විනාසං ගච්ඡන්තිති මදනිම්මදනො. එස නයො සෙසපදෙසුපි.

කාමපිපාසාති කාමානං පාතුකම්යතා, කාමතණ්හාති අත්ථො. ආලියන්ති අභිරමිතබ්බට්ඨෙත සෙවියන්තිති ආලයා, පඤ්ච කාමගුණාති ආහ “පඤ්ච කාමගුණාලයා” ති. පඤ්චසු හි කාමගුණෙසු ඡන්දරාගජ්ජහානෙනෙව පඤ්ච කාමගුණාපි පභීතා නාම හොන්ති, තෙනෙව “යො, හික්ඛවෙ, රූපෙසු ඡන්දරාගො” තිආදි (සං. නි. 3.323) වුත්තං. පඤ්චකාමගුණෙසු වා ආලයා පඤ්චකාමගුණාලයා. ආලියන්ති අල්ලියන්ති අභිරමනවසෙන සෙවන්තිති ආලයාති හි තණ්හාවිවර්තනං අධිවචනං. තෙභූමකවට්ටන්ති තීසු භූමීසු කම්මකිලෙසවිපාකා වට්ටනට්ඨෙත වට්ටං. විරජ්ජති පලුජ්ජති. “විරජ්ජති කාමවිනාසො වුත්තො, නිරුජ්ඣති එකජ්ජහාරෙන විනාසො” ති ගණ්ඨිපදෙසු වුත්තං. විරාගො නිරොධොති සාමඤ්ඤවොදනයපි “තණ්හාක්ඛයො” ති අධිකතත්තා තණ්හාය එව විරජ්ජනං නිරුජ්ඣනඤ්ච වුත්තං.

වතස්සො යොනියොති එත්ථ යොනීති ඛන්ධකොට්ඨාසස්සපි කාරණස්සපි පස්සාවමග්ගස්සපි නාම. “වතස්සො නාගයොනියො (සං. නි. 3.342-343) වතස්සො සුපණ්ණයොනියො” ති එත්ථ හි ඛන්ධකොට්ඨාසො යොනි නාම. “යොනි හෙසා භූමිජ ඵලස්ස අධිගමායා” ති (ම. නි. 3.226) එත්ථ කාරණං. “න වාහං බ්‍රාහ්මණං බුමි, යොනිජං මත්තිසම්භව” ති (ම. නි. 2.457; ධ. ප. 396) එත්ථ පස්සාවමග්ගො. ඉධ පන ඛන්ධකොට්ඨාසො “යොනී” ති අධිජ්ජෙතො. යවන්ති තාය සත්තා අමිස්සිතාපි සමානජාතිතාය මිස්සිතා හොන්තිති යොනි. සා පන අත්ථතො අණ්ඩාදිඋජ්ජත්තිට්ඨානවිසිට්ඨො ඛන්ධානං භාගසො පවත්තිවිසෙසො, සා ව අණ්ඩජ්ජලාබුජ්ජසංසෙදජ්ජපපාතිකවසෙන චතුබ්බිධා. වුත්තඤ්ඤෙන “වතස්සො ඛො ඉමා, සාරිපුත්ත, යොනියො. කතමා වතස්සො? අණ්ඩජා යොනි ජලාබුජා යොනි සංසෙදජා යොනි ඔපපාතිකා යොනී” ති (ම. නි. 1.152).

තත්ථ අණ්ඩෙ ජාතා අණ්ඩජා. ජලාබුමිහි ජාතා ජලාබුජා. සංසෙදෙ ජාතා සංසෙදජා. විනා එතෙහි කාරණෙහි උජ්ජත්තිවා විය නිබ්බත්තාති ඔපපාතිකා. එත්ථ ව පෙතලොකෙ තිරච්ඡානෙ මනුස්සෙසු ව අණ්ඩජාදයො වතස්සොපි යොනියො සම්භවන්ති, මනුස්සෙසු පනෙත්ථ කෙවිදෙව ඔපපාතිකා හොන්ති මහාපදුමකුමාරාදයො විය. අණ්ඩජාපි කොන්තපුත්තා ද්වෙහාතියට්ඨො විය, සංසෙදජාපි පදුමගබ්භෙ නිබ්බත්තපොක්ඛරසාතිබ්‍රාහ්මණපදුමවතීදෙවීආදයො විය කෙවිදෙව හොන්ති, යෙභුයොන පන මනුස්සා ජලාබුජාව. පෙතෙසුපි නිජ්ඣාමතණ්හිකපෙතානං නිව්වදුක්ඛාතුරතාය කාමසෙවනා නත්ථී, තස්මා තෙ ගබ්භසෙය්‍යකා න හොන්ති. ජාලාවන්තතාය න තාසං කුච්ඡියං ගබ්භො සණ්ඨාති, තස්මා තෙ ඔපපාතිකායෙව සංසෙදජතායපි අසම්භවතො, අවසෙසපෙතා පන චතුරයොනිකාපි හොන්ති. යථා ව තෙ, එවං යක්ඛාපි

සබ්බවතුප්පදපක්ඛිජාතිදීසජාතිආදයොපි සබ්බෙ චතුරයොනිකායෙව. සබ්බෙ තෙරයිකා ච චතුර්මාරාජිකතො පට්ඨාය උපරිදෙවා ච ඔපපාතිකායෙව, භූමිමදෙවා පන චතුරයොනිකාව භොන්ති. තත්ථ දෙවමනුස්සෙසු සංසෙදප්ඔපපාතිකානං අයං විසෙසො – සංසෙදජා මන්දා දහරා හුත්වා නිබ්බත්තන්ති, ඔපපාතිකා සොළසවස්සුද්දෙසිකා හුත්වා.

පඤ්ච ගතියොති එත්ථ සුකතදුක්කටකම්මවසෙන ගන්තබ්බා උපපජ්ජිතබ්බාති ගතියො. යථා හි කම්මහවො පරමත්ථතො අසතිපි කාරකෙ පච්චයසාමග්ගියා සිද්ධො, තංසමඬගිනා සන්තානලක්ඛණෙන සත්තෙන කතොති වොහරියති, එවං උපපත්තිභවලක්ඛණගතියො පරමත්ථතො අසතිපි ගමකෙ තංතංකම්මවසෙන යෙසං තාති කම්මාති තෙහි ගන්තබ්බාති වොහරියන්ති. අපිච ගතිගති නිබ්බත්තිගති අජ්ඣාසයගති විභවගති නිජ්ජත්තිගතීති බහුවිධා ගති නාම. තත්ථ “තං ගතිං පෙච්ච ගච්ඡාමි”ති (අ. නි. 4.184) ච “යස්ස ගතිං න ජානන්ති, දෙවා ගන්ධබ්බමානුසා”ති (ධ. ප. 420; සු. නි. 649) ච අයං ගතිගති නාම. “ඉමෙසං බො පනාහං භික්ඛුනං සීලවන්තානං නෙව ජානාමි ආගතිං වා ගතිං වා”ති (ම. නි. 1.508) අයං නිබ්බත්තිගති නාම. “එවම්පි බො තෙ අහං බ්‍රහ්මෙ ගතිඤ්ච පජානාමි චුතිඤ්ච පජානාමි”ති (ම. නි. 1.503) අයං අජ්ඣාසයගති නාම. “විභවො ගති ධම්මානං, නිබ්බානං අරහතො ගති”ති (පරි. 339) අයං විභවගති නාම. “ද්වෙයෙව ගතියො සම්භවන්ති අනඤ්ඤා”ති (දී. නි. 1.258; 2.34; 3.200) අයං නිජ්ජත්තිගති නාම. තාසු ඉධ ගතිගති අධිප්පෙතා, සා පන නිරයතිරච්ඡානයොනිපෙත්තිවිසයමනඋස්සදෙවානං වසෙන පඤ්චවිධා භොති. චුත්තඤ්ඤෙතං – “පඤ්ච බො ඉමා, සාරිපුත්ත, ගතියො. කතමා පඤ්ච? නිරයො තිරච්ඡානයොනි පෙත්තිවිසයො මනුස්සා දෙවා”ති (ම. නි. 1.153).

තත්ථ යස්ස උප්පජ්ජති, තං බ්‍රහෙන්නොයෙව උප්පජ්ජතීති අයො, සුඛං. නත්ථි එත්ථ අයොති නිරයො, තතො එව රම්මබ්බං අස්සාදෙනබ්බං තත්ථ නත්ථිති නිරතිඅත්ථෙත නිරස්සාදට්ඨෙත ච නිරයොති චුච්චති. තිරියං අඤ්චිතාති තිරච්ඡානා, දෙවමනුස්සාදයො විය උද්ධං දීඝා අහුත්වා තිරියං දීඝාති අත්ථො. පකට්ඨතො සුඛතො අයනං අපගමො පෙච්චභාවො, තං පෙච්චභාවං පත්තානං විසයොති පෙත්තිවිසයො, පෙතයොති. මනස්ස උස්සන්තතාය මනුස්සා, සතිසුරභාවබ්‍රහ්මවරියයොග්‍යතාදිගුණවසෙන උපචිතමානසතාය උක්කට්ඨගුණචිත්තතාය මනුස්සාති චුත්තං භොති, අයං පනත්ථො නිජ්ජරියායතො ජම්බුදීපවාසීවසෙන වෙදිතබ්බො. යථාහ – “තීහි, භික්ඛවෙ, යානෙහි ජම්බුදීපකා මනුස්සා උත්තරකුරුකෙ ච මනුස්සෙ අධිග්ගණ්හන්ති දෙවෙ ච තාවතිංසෙ. කතමෙහි තීහි? සුරා සතිමන්තො ඉධ බ්‍රහ්මවරියවාසො”ති (අ. නි. 9.21). තථා හි බුද්ධා ච භගවන්තො පච්චෙකබුද්ධා අග්ගසාවකා මහාසාවකා චක්කවත්තිතො අඤ්ඤෙ ච මහානුභාවා සත්තා තත්ථෙව උප්පජ්ජන්ති, තෙහි සමානරූපාදිතාය පන සද්ධිං පරිත්තදීපවාසීහි ඉතරමහාදීපවාසීනොපි මනුස්සාත්ථෙව පඤ්ඤායිංසු.

අපරෙ පන භණන්ති “ලොභාදීහි අලොභාදීහි ව සහිතස්ස මනස්ස උස්සන්තතාය මනුස්සා. යෙ හි සත්තා මනුස්සජාතිකා, තෙසු විසෙසතො ලොභාදයො අලොභාදයො ව උස්සන්තා. තෙ ලොභාදිඋස්සන්තතාය අපායමග්ගං, අලොභාදිඋස්සන්තතාය සුගතිමග්ගං නිබ්බානගාමිමග්ගඤ්ච පරිපුරෙන්නි, තස්මා ලොභාදීහි අලොභාදීහි ව සහිතස්ස මනස්ස උස්සන්තතාය පරිත්තදීපවාසීහි සද්ධිං චතුමභාදීපවාසීනො සත්තවිසෙසා මනුස්සාති වුවචන්ති”ති. ලොකියා පන “මනුනො අපච්චභාවෙන මනුස්සා”ති වදන්ති. මනු නාම පඨමකප්පිකො ලොකමරියාදාය ආදිභුතො සත්තානං හිතාහිතවිධායකො කත්තබ්බාකත්තබ්බතාවසෙන පිතුට්ඨානියො, යො සාසනෙ මහාසම්මතොති වුවචති අම්භාකං බොධිසත්තො, පච්චක්ඛතො පරම්පරාය ව තස්ස ඔවාදානුසාසනියං ධීතා සත්තා පුත්තසදිසතාය “මනුස්සා, මානුසා”ති ව වුවචන්ති. තතො එව හි තෙ “මානවා මනුජා”ති ව වොහරියන්ති.

පඤ්චහි කාමගුණෙහි අත්තනො අත්තනො දෙවානුභාවසඬ්ඛාතෙහි ඉද්ධිවිසෙසෙහි ව දිබ්බන්ති කීළන්ති ලළන්ති ජොතන්තිති දෙවා. තත්ථ කාමදෙවා කාමගුණෙහි චෙව ඉද්ධිවිසෙසෙහි ව, ඉතරෙ ඉද්ධිවිසෙසෙහෙව දිබ්බන්තිති චෙදිතබ්බා. සරණන්ති වා ගමියන්ති අහිත්ථවියන්තිති වා දෙවා. එත්ථ ව නිරයගතිදෙවගතිමනුස්සගතීහි සද්ධිං ඔකාසෙන බන්ධා වුත්තා. තිරච්ඡානයොනිපෙත්තිවිසයග්ගහණෙන බන්ධානං එව ගහණං චෙදිතබ්බං තෙසං තාදිසස්ස පරිච්ඡින්නස්ස ඔකාසස්ස අභාවතො. යත්ථ යත්ථ වා තෙ අරඤ්ඤසමුද්දපබ්බතපාදාදිකෙ නිබද්ධවාසං වසන්ති, තාදිසස්ස ධානස්ස වසෙන ඔකාසොපි ගහෙනබ්බො. සත්ත විඤ්ඤාණට්ඨිතියො නව සත්තාවාසා ව හෙට්ඨා සංවණ්ණිතතායා එව. අපරාපරභාවායාති අපරාපරං යොනිආදිතො යොනිආදිභාවාය. ආබන්ධනං ගණ්ඨිකරණං, සංසිබ්බනං තුන්තකරණං. තණ්හාය නික්ඛන්තං තත්ථ තස්සා සබ්බසො අභාවතො, නික්ඛමනඤ්චස්ස තණ්හාය විසංයොගො එවාති ආහ “විසංයුත්ත”න්ති.

කාමානං පහානන්ති එත්ථ කාමග්ගහණෙන කාමීයතීති කාමො, කාමෙතීති කාමොති දුට්ඨස්සපි කාමස්ස සඬ්ඛගො කතොති ආහ “චත්ථුකාමානං කීලෙසකාමානඤ්ච පහාන”න්ති. චත්ථුකාමප්පහානඤ්චෙත්ථ තෙසු ඡන්දරාගප්පහානෙනාති චෙදිතබ්බං. කාමසඤ්ඤානන්ති කාමෙසු, කාමසහගතානං වා සඤ්ඤානං. පරිඤ්ඤාති නිවිධාපි පරිඤ්ඤා ඉධාධිප්පෙතාති ආහ “ඤාතතීරණපහානවසෙන තිවිධා පරිඤ්ඤා”ති. තත්ථ කතමා ඤාතපරිඤ්ඤා? සබ්බං තෙභුමකං නාමරූපං “ඉදං රූපං, එත්තකං රූපං, න ඉතො හියොයා, ඉදං නාමං, එත්තකං නාමං, න ඉතො හියොයා”ති භුතූපාදායහෙදං රූපං එස්සාදිහෙදං නාමඤ්ච ලක්ඛණරසපච්චුපට්ඨානපදට්ඨානතො වචත්ථපෙනි, කම්මාවිජ්ජාදිකඤ්චස්ස පච්චයං පරිග්ගණ්හාති, අයං ඤාතපරිඤ්ඤා.

කතමා තීරණපරිඤ්ඤා? එවං ඤාතං කත්වා තං සබ්බං තීරෙති අනිච්චතො දුක්ඛතො රොගතොති ද්වාචත්තාලියාය ආකාරෙහි, අයං තීරණපරිඤ්ඤා නාම.

කතමා පහනපරිඤ්ඤා? එවං තීරයින්වා අග්ගමග්ගෙන සබ්බස්මිං ඡන්දරාගං පජහති, අයං පහනපරිඤ්ඤා. දිට්ඨිවිසුද්ධිකඩ්ඛාවිතරණවිසුද්ධියො වා ඤාතපරිඤ්ඤා, මග්ගාමග්ගපටිපදාඤාණදස්සනවිසුද්ධිආදයො, කලාපසම්මසනාදිඅනුලොමපරියොසානා වා පඤ්ඤා තීරණපරිඤ්ඤා, අරියමග්ගෙ ඤාණං නිජ්ජරියායෙන පහනපරිඤ්ඤා. ඉධ පන කාමසඤ්ඤානං සභාවලක්ඛණපට්ඨෙධවසෙන අනිච්චාදිසාමඤ්ඤලක්ඛණවසෙන ව පවත්තමානානං ඤාතතීරණපරිඤ්ඤානම්පි කිච්චනිජ්ජත්තියා මග්ගෙනෙව ඉජ්ඣනතො මග්ගක්ඛණංයෙව සන්ධාය තිව්ධාපි පරිඤ්ඤා වුත්තා. තෙනෙව “ඉමෙසු පඤ්චසු යානෙසු කිලෙසක්ඛයකරො ලොකුත්තරමග්ගොව කථිතො” ති වුත්තං.

කාමෙසු, කාමෙ වා පාතුමිච්ඡා කාමපිපාසාති ආහ – “කාමෙසු පාතබ්‍යතානං, කාමෙ වා පාතුමිච්ඡාන” ති. ඉමෙසු පඤ්චසු යානෙසුති “කාමානං පහනං අක්ඛාත” තිආදිනා වුත්තෙසු පඤ්චසු යානෙසු. තිසු යානෙසුති “විරාගාය ධම්මො දෙසිතො, නො සරාගාය, විසංයොගාය ධම්මො දෙසිතො, නො සංයොගාය, අනුපාදානාය ධම්මො දෙසිතො, නො සඋපාදානායා” ති එවං වුත්තෙසු යානෙසු. විජ්ජපිසාරං කරොතිති එවං තං පාපං විජ්ජපිසාරං උජ්ජාදෙති. කිදිසං විජ්ජපිසාරං කරොතිති ආහ “ඊදිසෙපි නාමා” තිආදි.

39. නෙව පියකම්‍යතායාති අත්තනි සත්ථු නෙව පියභාවකාමතාය. න භෙදපුරෙක්ඛාරතායාති න සත්ථු තෙන භික්ඛුනා භෙදනාධිජ්ජායපුරෙක්ඛාරතාය. න කලිසාසනාරොපනත්ථායාති න දොසාරොපනත්ථාය. කලිති කොධස්සෙනං අධිවචනං, තස්ස සාසනං කලිසාසනං, කොධවසෙන වුවිච්චානො ගරහදොසො. වෙලන්ති සික්ඛාපදවෙලං. මරියාදන්ති තස්සෙව වෙච්චනං. සික්ඛාපදඤ්ඤි අනතික්කමතියට්ඨෙන “වෙලා, මරියාදා” ති ව වුවිච්චති.

අජ්ඣාචාරවීතික්කමොති මෙටුනවසෙන පවත්තඅජ්ඣාචාරසඩ්ඛාතො වීතික්කමො. පකරණෙති එත්ථ ප-සද්දො ආරම්භවචනොති ආහ “කත්තුං ආරහති” ති. කත්ථවි උපසග්ගො ධාතුඅත්ථමෙව වදති, න විසෙසත්ථජොතකොති ආහ “කරොතියෙව වා” ති. ඡාතියාති ඛත්තියාදිඡාතියා. ගොත්තෙනාති ගොතමකස්සපාදිගොත්තෙන. කොලපුත්තියෙනාති ඛත්තියාදිඡාතීසුයෙව සක්කකුලසොත්ථියකුලාදිවිසිට්ඨකුලානං පුත්තභාවෙන. යසස්සීති මහාපරිවාරො. පෙසලන්ති පියසීලං. අවිකම්පමානෙනාති පටිසානුනයෙහි අකම්පමානෙන. යස්ස තස්මිං අත්තභාවෙ උජ්ජජ්ජනාරහානං මග්ගඵලානං උපනිස්සයො නත්ථී, තං බුද්ධා “මොඝපුරිසා” ති වදන්ති අරිට්ඨලාඵදායීආදිකෙ විය. උපනිස්සයෙ සතිපි තස්මිං ඛණෙ මග්ගෙ වා ඵලෙ වා අසති “මොඝපුරිසා” ති වදන්තියෙව ධනියඋපසෙනත්ථෙරාදිකෙ විය. සුදින්තස්ස පන තස්මිං අත්තභාවෙ මග්ගඵලානං උපනිස්සයො සමුච්ඡින්නොයෙව, තෙන නං “මොඝපුරිසා” ති ආහ.

සමණකරණානං ධම්මානන්ති හිරොත්තප්පාදීනං.

මග්ගඵලනිබ්බානග්ගහණෙන පටිවේධසාසනස්ස ගහිතත්තා සාසනානන්ති
පටිපත්තිපරියත්තිසාසනානං ගහණං වෙදිතබ්බං. ඡවිත්ති තෙසං පහස්සරකරණං
ඡවිං. කිං තන්ති ආහ “ඡාය”න්ති, තෙසං පකාසකං ඔභාසන්ති අත්ථො. කිං තන්ති
ආහ “සුන්දරභාව”න්ති. ඡවිමනුගතං අනුවඡවිකං. පතිරූපන්තිආදීසුපි “තෙස”න්ති
ආනෙත්වා සම්බන්ධිතබ්බං. සමණානං කම්මං සාමණකං, න සාමණකං
අස්සාමණකං. කථං-සද්දයොගෙන “න සක්ඛිස්සසී”ති අනාගතවචනං කතං.
“නාම-සද්දයොගෙනා”ති ව වදන්ති.

දයාලුකෙනාති අනුකම්පාය සහිතෙන. පරිභාසන්තොති ගරහන්තො.
නිරුත්තිනයෙන ආසිවිස-සද්දස්ස අත්ථං දස්සෙන්නො ආහ “ආසු සීස”න්තිආදි.
එතස්සාති ආසිවිසස්ස. ආගච්ඡති යො තෙන දට්ඨො, තං පතිආගච්ඡති.
ආසිත්තවිසොතිපි ආසිවිසො, සකලකායෙ ආසිඤ්චිත්වා විය යුතවිසො පරස්ස ව
සරීරෙ ආසිඤ්චනවිසොති අත්ථො. අසිතවිසොතිපි ආසිවිසො. යං යඤ්චි එතෙන
අසිතං හොති පරිභුත්තං, තං විසමෙව සම්පජ්ජති, තස්මා අසිතං විසං එතස්සාති
අසිතවිසොති වත්තබ්බෙ “ආසිවිසො”ති නිරුත්තිනයෙන වුත්තං. අසිසදිසවිසොතිපි
ආසිවිසො, අසි විය තිබ්බණං පරස්ස මම්මච්ඡෙදනසමත්ථං විසං එතස්සාති
ආසිවිසොති වුත්තං හොති. ආසිති වා දායා වුවචති, තත්ථ සන්නිහිතවිසොති
ආසිවිසො. සෙසසප්පෙහි කණ්භසප්පස්ස මභාවිසත්තා ආසිවිසස්සානන්තරං
කණ්භසප්පො වුත්තො. සප්පමුඛපි අභිගාරකාසු විය භයාවහත්තා
අකුසලප්පත්තියා යානං න හොතිති අකුසලකම්මතො නිවාරණාධිප්පායෙන
සීලහෙදතොපි සුද්ධසීලෙ ධීතස්ස මරණමෙව වරතරන්ති දස්සෙතුං “ආසිවිසස්ස
කණ්භසප්පස්ස මුඛෙ අභිගජානං පක්ඛිත්තං වර”න්ති වුත්තං. පබ්බජිතෙන හි
කතපාපකම්මං භගවතො ආණාතික්කමනතො වත්ථුමහත්තතාය මභාසාවජ්ජං.
කාසුන්ති ආවාටොපි වුවචති රාසිපි.

“කින්නු සන්තරමානොව, කාසුං බණසි සාරථී;
පුට්ඨො මෙ සම්ම අක්ඛාහි, කිං කාසුයා කරස්සසී”ති. (ජා. 2.22.3) –

එත්ථ හි ආවාටො කාසු නාම.

“අභිගාරකාසුං අපරෙ ඵුණන්ති, නරා රුදන්තා පරිදඩ්ඨගත්තා”ති (ජා.
2.22.462) –

එත්ථ රාසි. ඉධ පන උභයමිපි අධිප්පෙතන්ති ආහ “අභිගාරපුණ්ණකුපෙ
අභිගාරරාසිමිහි වා”ති. කස්සති බණ්ණිති කාසු, ආවාටො. කසියති වියතිති කාසු,
රාසි. පදිත්තායාති දිප්පමානාය. සං-සද්දො එත්ථ සමන්තපරියායොති ආහ
“සමන්තතො පජ්ජලිකායා”ති.

ඉදං මාතුගාමස්ස අභිගජානෙ අභිගජාතපක්ඛිපනං නිදානං කාරණමස්ස
 නිරුප්පපජ්ජනස්සාති ඉතොනිදානං, භාවනපුංසකඤ්චෙනං. පච්චත්තවචනස්ස තො-
 ආදෙසො කතො, තස්ස ච සමාසෙපි අලොපො. තත්ථ නාම ත්වන්ති එත්ථ ත්වං-
 සද්දො “සමාපජ්ජිස්සසී”ති ඉමිනා සම්බන්ධමුපගච්ඡමානො අත්ථිති ආහ “ත්වන්ති
 තංසද්දස්ස වෙච්චන”න්ති. “යං තන්ති පන පාඨො යුත්තරුපො”ති ගණ්ඨිපදෙසු
 වුත්තං. යං තන්ති නායං උද්දෙසනිද්දෙසො, යථා ලොකෙ යං වා තං වාති
 අවඤ්ඤාතවචනං, එවං දට්ඨබ්බන්ති ආහ – “යං වා තං වා හිළිතං අවඤ්ඤාතන්ති
 වුත්තං හොති”ති. නිවජනානන්ති නිහිනගුණානං සත්තානං. ගාමධම්මන්ති එත්ථ
 ගාම-සද්දෙන ගාමවාසිනො වුත්තා අහෙදුපවාරෙනාති ආහ
 “ගාමවාසිකමනුස්සාන”න්ති. කිලෙසපග්ගරණකං ධම්මන්ති
 රාගාදිකිලෙසවිස්සන්දනකධම්මං. මෙටුනධම්මො හි රාගං පග්ගරති.
 මෙටුනධම්මස්ස මහාසාවජ්ජතාය ඔළාරිකත්තා වුත්තං “අසුබ්බම”න්ති. අනිපුණන්ති
 තස්සෙව වෙච්චනං. උදකෙ භවං ඔදකං. කිං තං? උදකකිච්චන්ති ආහ –
 “උදකකිච්චං අන්තිකං අවසානං අස්සා”ති. සමාපජ්ජිස්සති අනාගතවචනං නාම-
 සද්දෙයොගෙන කතන්ති ආහ – “සමාපජ්ජිස්සති...පෙ.... නාම-සද්දෙන
 යොජෙතබ්බ”න්ති. ලොකෙ මෙටුනධම්මස්ස ආදිකත්තා කොචි පට්ඨකජ්ජිකො, න
 පනායන්ති ආහ – “සාසනං සන්ධාය වදන්ති”ති. බහුනන්ති පුග්ගලාපෙක්ඛං, න පන
 අකුසලාපෙක්ඛන්ති ආහ “බහුනං පුග්ගලාන”න්ති.

යං අසංවරං පටිච්ච දුබ්භරතාදුප්පොසතාදි හොති, යො අසංවරො දුබ්භරතාදි-
 සද්දෙන වුත්තො කාරණෙ එලුපවාරෙනාති ආහ – “දුබ්භරතාදීනං වත්ථුභුතස්ස
 අසංවරස්සා”ති. වත්ථුභුතස්සාති කාරණභුතස්ස. වසති එත්ථ එලං
 තදායත්තවුත්තිතායාති හි කාරණං වත්ථු. අත්තාති චිත්තං සරිරඤ්ච, චිත්තමෙව වා.
 දුබ්භරතඤ්චෙව දුප්පොසතඤ්ච ආපජ්ජති අත්තනා පච්චයදායකෙහි ව දුක්ඛෙන
 හරිතබ්බතං පොසෙතබ්බතඤ්ච ආපජ්ජති. අසංවරෙ යිතො හි එකච්චො අත්තනොපි
 දුබ්භරො හොති දුප්පොසො, එකච්චො උපට්ඨාකානම්පි. කථං? යො හි අම්බිලාදීනි
 ලද්ධා අනම්බිලාදීනි පරියෙසති, අඤ්ඤස්ස සරෙ ලද්ධං අඤ්ඤස්ස සරෙ
 ඡඩ්ඛෙන්තො සබ්බං ගාමං වරිත්වා රිත්තපත්තොව විහාරං පවිසිත්වා නිපජ්ජති, අයං
 අත්තනො දුබ්භරො. යො පන සාලිමංසොදනාදීනං පත්තෙ පුරෙත්වා දින්නෙපි
 දුම්මුබ්භාවං අනත්තමනභාවමෙව දස්සෙති, තෙසං වා සම්මුඛාව තං පිණ්ඩපාතං
 “කිං තුම්හෙහි දින්න”න්ති අපසාදෙන්තො සාමණෙරගහට්ඨාදීනං දෙති, අයං
 උපට්ඨාකානං දුබ්භරො. එතං දිස්වා මනුස්සා දුරතොව පරිවජ්ජෙන්ති “දුබ්භරො
 හික්ඛු න සක්කා පොසෙතු”න්ති.

මහිච්ඡන්ති එත්ථ මහන්තාති වත්ථුති ඉච්ඡති, මහති වා පනස්ස ඉච්ඡාති
 මහිච්ඡො, තස්ස භාවො මහිච්ඡතා, සත්තගුණවිභාවනතා පටිග්ගහණෙ
 අමත්තඤ්ඤතා ව. මහිච්ඡො හි ඉච්ඡාවාරෙ යත්වා අත්තති
 විජ්ජමානසිලධුතධම්මාදිගුණෙ විභාවෙති, තාදිසස්ස පටිග්ගහණෙ අමත්තඤ්ඤතාපි
 හොති. යං සන්ධාය වදන්ති “සත්තගුණසම්භාවනතා පටිග්ගහණෙ ව

අමත්තඤ්ඤතා, එතං මහිව්ඡතාලක්ඛණං” න්ති. සා පනෙසා මහිව්ඡතා
 “ඉධෙකච්චො සද්ධො සමානො ‘සද්ධොති මං ජනො ජානාතු’ ති ඉච්ඡති, සීලවා
 සමානො ‘සීලොති මං ජනො ජානාතු’ ති” ඉමිනා නයෙන ආගතායෙව, තාය
 සමන්තාගතො පුග්ගලො දුස්සන්තප්පියො හොති, විජාතමාතාපිස්ස චිත්තං ගහෙතුං
 න සක්කොති. තෙනෙතං වුච්චති –

“අග්ගික්ඛන්ධො සමුද්දො ව, මහිව්ඡො වාපි පුග්ගලො;
 සකට්ඨන පච්චයං දෙනතු, තයොපෙතෙ අතප්පියා” ති. (ම. නි. අට්ඨ.
 1.252; අ. නි. අට්ඨ. 1.1.63; විහ. අට්ඨ. 850; උදා. අට්ඨ. 31; මහානි. අට්ඨ.
 85);

සත්තෙහි කිලෙසෙහි ව සඬගණනං සමොධානං සඬගණිකාති ආහ –
 “ගණසඬගණිකාය වෙව කිලෙසසඬගණිකාය වා” ති. කොසප්පානුගතො ව හොතිති
 කුසීතභාවෙන අනුගතො හොති, කුසීතස්ස භාවො කොසප්පං.
 අට්ඨකුසීතවත්ථුපාරිපූරියාති එත්ථ කුච්ඡිතං සිද්ධිති කුසීතො ද-කාරස්ස ත-කාරං
 කත්වා. යස්ස ධම්මස්ස වසෙන පුග්ගලො “කුසීතො” ති වුච්චති, සො කුසීතභාවො
 ඉධ කුසීත-සද්දෙන වුත්තො. විනාපි හි භාවජොතනසද්දං භාවත්ථො විඤ්ඤායති
 යථා “පටස්ස සුක්ක” න්ති, තස්මා කුසීතභාවවත්ථුනීති අත්ථො,
 කොසප්පකාරණානීති වුත්තං හොති. තථා හි –

“කම්මං ඛො මෙ කත්තබ්බං භවිස්සති, කම්මං ඛො පන මෙ
 කරොන්තස්ස කායො කිලම්ස්සති, හන්දාහං නිපජ්ජාමිති සො නිපජ්ජති, න
 වීරියං ආරහති අප්පත්තස්ස පත්තියා අනධිගතස්ස අධිගමාය අසව්ඡිකතස්ස
 සව්ඡිකිරියාය, ඉදං පයමං කුසීතවත්ථු. අහං ඛො කම්මං අකාසිං, කම්මං ඛො
 පන මෙ කරොන්තස්ස කායො කිලන්තො, හන්දාහං නිපජ්ජාමි...පෙ....
 මග්ගො ඛො මෙ ගත්තබ්බො භවිස්සති, මග්ගං ඛො පන මෙ ගච්ඡන්තස්ස
 කායො කිලම්ස්සති, හන්දාහං නිපජ්ජාමි...පෙ.... අහං ඛො මග්ගං අගමාසිං,
 මග්ගං ඛො පන මෙ ගච්ඡන්තස්ස කායො කිලන්තො, හන්දාහං
 නිපජ්ජාමි...පෙ.... අහං ඛො ගාමං වා නිගමං වා පිණ්ඩාය වරන්තො
 නාලත්ථං ලුබ්බස්ස වා පණිතස්ස වා භොජනස්ස යාවදත්ථං පාරිපූරිං, තස්ස මෙ
 කායො කිලන්තො අකම්මඤ්ඤො, හන්දාහං නිපජ්ජාමි...පෙ.... අහං ඛො
 ගාමං වා නිගමං වා පිණ්ඩාය වරන්තො අලත්ථං ලුබ්බස්ස වා පණිතස්ස වා
 භොජනස්ස යාවදත්ථං පාරිපූරිං, තස්ස මෙ කායො ගරුකො අකම්මඤ්ඤො
 මාසාවිතං මඤ්ඤො, හන්දාහං නිපජ්ජාමි...පෙ.... උප්පත්තො ඛො මෙ අයං
 අප්පමත්තකො ආබාධො, අත්ථි කප්පො නිපජ්ජිතුං, හන්දාහං
 නිපජ්ජාමි...පෙ.... අහං ඛො ගිලානා වුට්ඨිතො අවිරවුට්ඨිතො ගෙලඤ්ඤො,
 තස්ස මෙ කායො දුබ්බලො අකම්මඤ්ඤො, හන්දාහං නිපජ්ජාමිති සො
 නිපජ්ජති, න වීරියං ආරහති අප්පත්තස්ස පත්තියා අනධිගතස්ස අධිගමාය
 අසව්ඡිකතස්ස සව්ඡිකිරියාය. ඉදං අට්ඨමං කුසීතවත්ථු” න්ති (දී. නි. 3.334; අ.
 නි. 8.80) –

එවමාගතානි “හන්දාහං නිපජ්ජාමි” ති එවං පවත්තඔසිදනානි උපරුපරි කොසජ්ජකාරණත්තා අට්ඨ කුසිතවත්ථුනි නාම, තෙසං පාරිසුරියා සංවත්තනීති අත්ථො.

සුභරො හොති සුපොසොති අත්තනො උපට්ඨාකෙහි ව සුබෙන හරිතබ්බො පොසෙතබ්බොති අත්ථො. සංවරෙ ධීතො හි එකච්චො අත්තනොපි සුභරො හොති සුපොසො, එකච්චො උපට්ඨාකානම්පි. කථං? යො හි යං කිඤ්චි ලුඛං වා පණිතං වා ලද්ධා තුට්ඨවිත්තොව භුඤ්ජිත්වා විහාරං ගන්ත්වා අත්තනො කම්මං කරොති, අයං අත්තනො සුභරො. යො පන පරෙසම්පි අප්පං වා බහුං වා ලුඛං වා පණිතං වා දානං අභිලෙක්ථා අත්තමනො විජ්ජසන්නමුබ්බො හුත්වා එතෙසං සම්මුඛාව පරිභුඤ්ජිත්වා යාති, අයං උපට්ඨාකානං සුභරො. එතං දිස්වා මනුස්සා අතිවිය විස්සත්ථා හොන්ති, “අම්මාකං හදන්තො සුභරො, ථොකථොකෙනපි තුස්සති, මයමෙව නං පොසෙස්සාමා” ති පටිඤ්ඤං කත්වා පොසෙන්නි. අප්පිච්ඡතන්ති ඉච්ඡාචරිතත්තං. එත්ථ හි ඛාඤ්ජනං සාවසෙසං විය, අත්ථො පන නිරවසෙසො. අප්ප-සද්දො හෙත්ථ අභාවත්ථොති සක්කා විඤ්ඤාතුං “අප්පාබාධතඤ්ච සඤ්ජානාමි” තිආදීසු (ම. නි. 1.225) විය. තෙනෙවාහ “නිත්තණ්හවා” ති.

තිජ්ජහෙදාය සන්තුට්ඨියානි යථාලාභාදිසන්තොසසාමඤ්ඤෙන වුත්තං, චතුසු පන පච්චයෙසු තයො තයො සන්තොසානි ද්වාදසවිධො හොති සන්තොසො. කථං? චීවරෙ යථාලාභසන්තොසො යථාබලසන්තොසො යථාසාරුජ්ජසන්තොසොති තිවිධො හොති සන්තොසො. එවං පිණ්ඩපාතාදීසු. තස්සායං පහෙදසංචණ්ණනා (ම. නි. අට්ඨ. 1.252; සං. නි. අට්ඨ. 2.2.144; අ. නි. අට්ඨ. 1.1.65) – ඉධ භික්ඛු චීවරං ලහති සුන්දරං වා අසුන්දරං වා, සො තෙනෙව යාපෙති අඤ්ඤං න පත්ථෙති, ලහන්තොපි න ගණ්හාති. අයමස්ස චීවරෙ යථාලාභසන්තොසො. අථ පන පකතිදුබ්බලො වා හොති ආබාධජරාහිභූතො වා, ගරුචීවරං පාරුපන්තො කිලමති, සො සභාගෙන භික්ඛුනා සද්ධිං තං පරිවත්තෙත්වා ලහුකෙන යාපෙන්නොපි සන්තුට්ඨොයෙව හොති. අයමස්ස චීවරෙ යථාබලසන්තොසො. පකතිදුබ්බලාදීනඤ්ඤි ගරුචීවරානි න ඵාසුභාවාහානි සරීරබ්බොදාවහානි ව හොන්තීති පයොජනවසෙන අනත්ථිච්ඡතාදිවසෙන තානි පරිවත්තෙත්වා ලහුකචීවරපරිභොගො න සන්තොසවිරොධීති. අපරො පණිතපච්චයලාභී හොති, සො පට්ඨචීවරාදීනං අඤ්ඤතරං මහග්ගචීවරං බහුනි වා පන චීවරානි ලහිත්වා “ඉදං ථෙරානං චිරපබ්බජිතානං, ඉදං බහුස්සුතානං අනුරූපං, ඉදං ගිලානානං, ඉදං අප්පලාභානං හොතු” ති දත්වා තෙසං පුරාණචීවරං වා සඬකාරකූටාදිතො වා නන්තකානි උච්චිතිත්වා තෙහි සඬසාටිං කත්වා ධාරෙන්තොපි සන්තුට්ඨොව හොති. අයමස්ස චීවරෙ යථාසාරුජ්ජසන්තොසො. මහග්ගඤ්ඤි චීවරං බහුනි වා චීවරානි ලහිත්වාපි තානි විස්සජ්ජෙත්වා තදඤ්ඤස්ස ගහණං යථාසාරුජ්ජනෙය ධීතත්තා න සන්තොසවිරොධීති.

ඉධ පන භික්ඛු පිණ්ඩපාතං ලහති ලුඛං වා පණිතං වා, සො තෙනෙව යාපෙති අඤ්ඤං න පත්ථෙති, ලහන්තොපි න ගණ්හාති. අයමස්ස පිණ්ඩපාතෙ

යථාලාභසන්තොසො. යො පන අත්තනො පකතිවිරුද්ධං වා බ්‍යාධිවිරුද්ධං වා පිණ්ඩපාතං ලහති, යෙනස්ස පරිභුත්තෙන අභාසු හොති, සො සභාගස්ස භික්ඛුනො තං දත්වා තස්ස භත්ථතො සප්පායභොජනං භුඤ්ජිත්වා සමණධම්මං කරොන්තොපි සන්තුට්ඨොව හොති. අයමස්ස පිණ්ඩපාතෙ යථාබලසන්තොසො. අපරො ඛන්තං පණිතං පිණ්ඩපාතං ලහති, සො තං චීවරං විය වීරපබ්බජිතඛන්තස්සුතඅප්පලාහගිලානානං දත්වා තෙසං වා සෙසකං පිණ්ඩාය වා වරින්වා මිස්සකාහාරං භුඤ්ජන්තොපි සන්තුට්ඨොව හොති. අයමස්ස පිණ්ඩපාතෙ යථාසාරුප්පසන්තොසො.

ඉධ පන භික්ඛු සෙනාසනං ලහති මනාපං වා අමනාපං වා, සො තෙන නෙව සොමනස්සං, න පටිසං උප්පාදෙති, අත්තමසො තිණසන්ථරකෙනපි යථාලද්ධෙනෙව තුස්සති. අයමස්ස සෙනාසනෙ යථාලාභසන්තොසො. යො පන අත්තනො පකතිවිරුද්ධං වා බ්‍යාධිවිරුද්ධං වා සෙනාසනං ලහති, යත්ථස්ස වසනො අභාසු හොති, සො තං සභාගස්ස භික්ඛුනො දත්වා තස්ස සන්තකෙ සප්පායසෙනාසනෙ වසන්තොපි සන්තුට්ඨොව හොති. අයමස්ස සෙනාසනෙ යථාබලසන්තොසො. අපරො මහාපුඤ්ඤො ලෙණමණ්ඩපකුටාගාරාදීනි ඛන්ති පණිතසෙනාසනානි ලහති, සො තානි චීවරාදීනි විය වීරපබ්බජිතඛන්තස්සුතඅප්පලාහගිලානානං දත්වා යත්ථ කත්ථවි වසන්තොපි සන්තුට්ඨොව හොති. අයමස්ස සෙනාසනෙ යථාසාරුප්පසන්තොසො. යොපි “උත්තමසෙනාසනං නාම පමාදට්ඨානං, තත්ථ නිසින්තස්ස ටීනමිද්ධං ඔක්කමති, නිද්දාභිභූතස්ස පුත පටිබුජ්ඣතො පාපවිතක්කා පාතූහවන්ති” ති පටිසඤ්චික්ඛිත්වා තාදිසං සෙනාසනං පත්තමිති න සම්පටිච්ඡති, සො තං පටික්ඛිපිත්වා අබ්භොකාසරුක්ඛමුලාදීසු වසන්තොපි සන්තුට්ඨොව හොති. අයමිපිස්ස සෙනාසනෙ යථාසාරුප්පසන්තොසො.

ඉධ පන භික්ඛු හෙසජ්ජං ලහති ලුඛං වා පණිතං වා, සො යං ලහති, තෙනෙව තුස්සති අඤ්ඤං න පත්ථෙති, ලහන්තොපි න ගණ්හාති. අයමස්ස ගීලානපච්චයෙ යථාලාභසන්තොසො. යො පන තෙලෙන අත්ථිකො ආණිතං ලහති, සො තං සභාගස්ස භික්ඛුනො දත්වා තස්ස භත්ථතො තෙලං ගහෙත්වා අඤ්ඤදෙව වා පරියෙසිත්වා හෙසජ්ජං කරොන්තොපි සන්තුට්ඨොව හොති. අයමස්ස ගීලානපච්චයෙ යථාබලසන්තොසො. අපරො මහාපුඤ්ඤො ඛන්තං තෙලමුදුආණිතාදිපණිතහෙසජ්ජං ලහති, සො තං චීවරං විය වීරපබ්බජිතඛන්තස්සුතඅප්පලාහගිලානානං දත්වා තෙසං ආහතෙන යෙන කෙනවි යාපෙත්තොපි සන්තුට්ඨොව හොති. යො පන එකස්මිං භාජනෙ මුත්තහරීතකං යාපෙත්වා එකස්මිං චතුමධුරං “ගණ්හ, භන්තෙ, යදිච්ඡසී” ති වුවිචමානො සචස්ස තෙසු අඤ්ඤතරෙතපි රොගො වූපසම්මති, අථ “මුත්තහරීතකං නාම බුද්ධාදීහි වණ්ණිත” ත්ති චතුමධුරං පටික්ඛිපිත්වා මුත්තහරීතකෙනෙව හෙසජ්ජං කරොන්තො පරමසන්තුට්ඨොව හොති. අයමස්ස ගීලානපච්චයෙ යථාසාරුප්පසන්තොසො. එවං යථාලාභාදිවසෙන තිප්පහෙදො සන්තොසො චතුන්නං පච්චයානං වසෙන ද්වාදසවිධො හොතීති වෙදිතබ්බො.

කාමවිතක්කඛ්‍යාපාදවිතක්කචිහිංසාවිතක්කානං වසෙන අකුසලවිතක්කත්තයං.
 නෙක්ඛම්මවිතක්කඅඛ්‍යාපාදවිතක්කඅවිහිං සාවිතක්කානං වසෙන
 කුසලවිතක්කත්තයං. සබ්බකිලෙසාපවයභූතාය විවට්ඨායාති රාගාදිසබ්බකිලෙසානං
 අපවයභෙතුභූතාය නිබ්බානධාතුයා. අට්ඨවීරියාරම්භවත්ථුපාරිපූරියාති අට්ඨන්තං
 වීරියාරම්භකාරණානං පාරිපූරියා. යථා තථා පයමං පවත්තඅඛ්‍යාපසහනඤ්ඤි උපරි
 වීරියාරම්භස්ස කාරණං භොති. අනුරූපපච්චවෙක්ඛණාසහිතාති හි අඛ්‍යාපසහනාති
 තම්මුලකාති වා පච්චවෙක්ඛණාති අට්ඨ වීරියාරම්භවත්ථුනීති වෙදිතබ්බාති. තථා හි

“කම්මං ඛො මෙ කත්තබ්බං හවිස්සති, කම්මං ඛො පන මෙ
 කරොන්තෙන න සුකරං බුද්ධානං සාසනං මනසි කාතුං, හන්දාහං වීරියං
 ආරභාමි අප්පත්තස්ස පත්තියා අනාධිගතස්ස අධිගමාය අසච්ඡිකතස්ස
 සච්ඡිකිරියාය. අහං ඛො කම්මං අකාසිං, කම්මං ඛො පනාහං කරොන්තො
 නාසක්ඛිං බුද්ධානං සාසනං මනසි කාතුං, හන්දාහං වීරියං ආරභාමි...පෙ....
 මග්ගො ඛො මෙ ගන්තබ්බො හවිස්සති, මග්ගං ඛො පන මෙ ගච්ඡන්තෙන න
 සුකරං බුද්ධානං සාසනං මනසි කාතුං, හන්දාහං වීරියං ආරභාමි...පෙ.... අහං
 ඛො මග්ගං අගමාසිං, මග්ගං ඛො පනාහං ගච්ඡන්තො නාසක්ඛිං බුද්ධානං
 සාසනං මනසි කාතුං, හන්දාහං වීරියං ආරභාමි...පෙ.... අහං ඛො ගාමං වා
 නිගමං වා පිණ්ඩාය වරන්තො නාලත්ථං ලුඛස්ස වා පණ්ණස්ස වා භොජනස්ස
 යාවදත්ථං පාරිපූරිං, තස්ස මෙ කායො ලහුකො කම්මඤ්ඤො, හන්දාහං වීරියං
 ආරභාමි...පෙ.... අහං ඛො ගාමං වා නිගමං වා පිණ්ඩාය වරන්තො අලත්ථං
 ලුඛස්ස වා පණ්ණස්ස වා භොජනස්ස යාවදත්ථං පාරිපූරිං, තස්ස මෙ කායො
 බලවා කම්මඤ්ඤො, හන්දාහං වීරියං ආරභාමි...පෙ.... උප්පත්තො ඛො මෙ
 අයං අප්පමත්තකො ආබාධො, යානං ඛො පනෙතං විජ්ජති, යං මෙ ආබාධො
 පච්චිද්ධස්ස, හන්දාහං වීරියං ආරභාමි...පෙ.... අහං ඛො ගිලානා වුට්ඨිතො
 අවිරවුට්ඨිතො ගෙලඤ්ඤො, යානං ඛො පනෙතං විජ්ජති, යං මෙ ආබාධො
 පච්චුදාවත්තෙය්‍ය, හන්දාහං වීරියං ආරභාමි අප්පත්තස්ස පත්තියා
 අනාධිගතස්ස අධිගමාය අසච්ඡිකතස්ස සච්ඡිකිරියායා”ති (දී. නි. 3.335; අ. නි.
 8.80) –

එවං පවත්තඅනුරූපපච්චවෙක්ඛණාසහිතාති අඛ්‍යාපසහනාති තම්මුලකාති වා
 පච්චවෙක්ඛණාති අට්ඨ වීරියාරම්භවත්ථුනී නාම.

තදනුවඡවිකං තදනුලොමිකන්ති එත්ථ ත-සද්දො වක්ඛමානාපෙක්ඛො ව
 අතීතාපෙක්ඛො ව භොතීති ආහ “යං ඉදානි සික්ඛාපදං පඤ්ඤපෙස්සති”තිආදි.
 සබ්බනාමාති හි වක්ඛමානවචනාතිපි භොන්ති පක්කන්තවචනාතිපි.
 සංවරප්පහනපටිසංයුත්තන්ති පඤ්චසංවරෙහි වෙව පඤ්චපහනෙහි ව පටිසංයුත්තං.
 පඤ්චවිධො හි සංවරො සීලසංවරො සතිසංවරො ඤාණසංවරො ඛන්තිසංවරො
 වීරියසංවරොති. පහනම්පි පඤ්චවිධං තදභිගප්පහනං වික්ඛම්භනප්පහනං
 සමුච්ඡෙදප්පහනං පටිප්පස්සද්ධිප්පහනං නිස්සරණප්පහනන්ති.

තත්ථ “ඉමිනා පාතිමොක්ඛසංචරෙන උපෙනො හොති සමුපෙනො” ති (විභ. 511) එවමාගතො පාතිමොක්ඛසංචරො සීලසංචරො නාම, සො ච අත්ථතො කායිකවාචසිකො අවිතික්කමො. “රක්ඛති චක්ඛුන්ද්‍රියං, චක්ඛුන්ද්‍රියෙ සංවරං ආපජ්ජති” ති (දී. නි. 1.213; ම. නි. 1.295; සං. නි. 4.239; අ. නි. 3.16) එවමාගතා ඉන්ද්‍රියාරක්ඛා සතිසංචරො, සා ච අත්ථතො තථාපචත්තා සති එව. “සොත්තානං සංවරං බ්‍රුමි, පඤ්ඤායෙනෙ පිට්ඨියරෙ” ති (සු. නි. 1041; නෙත්ති. 11) එවමාගතො ඤාණසංචරො. එත්ථ හි “සොත්තානං සංවරං බ්‍රුමි” ති වත්වා “පඤ්ඤායෙනෙ පිට්ඨියරෙ” ති වචනතො සොත්තසංඛාතානං තණ්හාදිට්ඨිදුච්චරිතඅවිජ්ජාදිකිලෙසානං සමුච්ඡෙදකඤාණං පිදහනට්ඨෙන සංවරොති චුත්තං. “ඛමො හොති සීතස්ස උණ්හස්සා” තිඑවමාගතා (ම. නි. 1.24; ම. නි. 3.159; අ. නි. 4.114) අධිවාසනා ඛන්තිසංචරො, සා ච අත්ථතො තථාපචත්තා ඛන්ධා අදොසො වා. පඤ්ඤාති එකෙ, තං න ගහෙතඛිබ්බං. “උජ්ජන්තං කාමචිතක්කං නාධිවාසෙති” ති (ම. නි. 1.26) එවමාගතං කාමචිතක්කාදීනං විනොදනවසෙන පචත්තං වීරියමෙව වීරියසංචරො. සබ්බො වායං සංචරො යථාසකං සංවරිතඛිබ්බානං දුස්සීලාසංඛාතානං කායචච්චිච්චරිතානං මුට්ඨස්සච්චිච්චසංඛාතස්ස පමාදස්ස අභිජ්ඣාදීනං වා අක්ඛන්ති අඤ්ඤාණකොසජ්ජානඤ්ච සංවරණතො පිදහනතො ඡාදනතො “සංචරො” ති චුච්චති. සංවරතීති සංචරො, පිදහති නිවාරෙති පචත්තිතුං න දෙතීති අත්ථො. පච්චයසමවායෙ උජ්ජජනාරහානං කායදුච්චරිතාදීනං තථා තථා අනුජ්ජාදනමෙව හි ඉධ සංවරණං නාම. එවං තාව පඤ්චවිධො සංචරො වෙදිතඛිබ්බො.

තෙන තෙන ගුණඛිගෙන තස්ස තස්ස අගුණඛිගස්ස පහානං තදඛිගජ්ජහානං. නාමරූපපරිච්ඡෙදාදීසු හි විපස්සනාඤාණෙසු පටිපක්ඛවානො දීපාලොකෙනෙව තමස්ස නාමරූපච්චත්ථානෙන සක්කායදිට්ඨියා, පච්චයපරිග්ගහෙන අහෙතුච්ඡමහෙතුදිට්ඨිනං, තස්සෙව අපරහාගෙ උජ්ජන්තෙන කඬ්ඛාචිතරණෙන කථංකථිභාවස්ස, කලාපසම්මසනෙන “අහං මමා” ති ගාහස්ස, මග්ගාමග්ගච්චත්ථානෙන අමග්ගෙ මග්ගසඤ්ඤාය, උදයදස්සනෙන උච්ඡෙදදිට්ඨියා, වයදස්සනෙන සස්සතදිට්ඨියා, භයදස්සනෙන සහයෙ අභයසඤ්ඤායානිආදීනා නයෙන තෙන තෙන විපස්සනාඤාණෙන තස්ස තස්ස අගුණඛිගස්ස පහානං තදඛිගජ්ජහානන්ති වෙදිතඛිබ්බං. යං පන උපචාරජ්ජනාහෙදෙන සමාධිනා පචත්තිනිවාරණතො සට්ඨපහාරෙතෙව උදකපිට්ඨෙ සෙවාලස්ස තෙසං තෙසං නීවරණාදිධම්මානං පහානං, එතං වික්ඛම්භනජ්ජහානං නාම. වික්ඛම්භනමෙව පහානං වික්ඛම්භනජ්ජහානං. යං චතුත්තං අරියමග්ගානං භාවිතත්තා තංතංමග්ගවතො අත්තතො සත්තානෙ “දිට්ඨිගතානං පහානායා” තිආදීනා (ධ. ස. 277) නයෙන චුත්තස්ස සමුදයපක්ඛියස්ස කිලෙසගණස්ස අච්චත්තං අජ්ජචත්තිභාවෙන පහානං, ඉදං සමුච්ඡෙදජ්ජහානං නාම. යං පන ඵලක්ඛණෙ පටිජ්ජස්සද්ධත්තං වූපසන්තතා කිලෙසානං, එතං පටිජ්ජස්සද්ධිජ්ජහානං නාම. යං සබ්බසංඛිඛතනිස්සටත්තා පහිනසබ්බසංඛිඛතං නිබ්බානං, එතං නිස්සරණජ්ජහානං නාම. සබ්බම්පි චෙතං වාගට්ඨෙන පහානන්ති චුච්චති. එවම්මෙහි යථාචුත්තසංචරෙහි චෙව පහානෙහි ච පටිසංයුත්තා ධම්මදෙසනා “සංවරජ්ජහානපටිසංයුත්තා” ති වෙදිතඛිබ්බො.

අසුත්තන්තවිනිබද්ධන්ති සුත්තන්තෙසු අනිබද්ධං, පාළිඅනාරුළුහන්ති අත්ථො. පකිණ්ණකධම්මදෙසනා හි සඬිගහං න ආරොහති. චුත්තමෙවත්ථං පකාසෙත්තො ආහ “පාළිවිනිමුත්ත”න්ති. අථ වා අසුත්තන්තවිනිබද්ධන්ති සුත්තාහිධම්මපාළිං අනාරුළුහභාවං සන්ධාය චුත්තං, පාළිවිනිමුත්තන්ති විනයපාළිං අනාරුළුහභාවං සන්ධාය. ඔක්කන්තිකධම්මදෙසනා නාම ඤාණෙන අනුපවිසිත්වා අන්තරා කථියමානා ධම්මදෙසනා, පටික්ඛිපනාධිප්පායා හද්දාලිත්ථෙරසදිසා. සම්පරෙතබ්බතො පෙව්ව ගන්තබ්බතො සම්පරායො, පරලොකො. තත්ථ භවං සම්පරාසිකං. වට්ඨහයෙන තජ්ජෙත්තොති “එවං දුස්සිලා නිරයාදීසු දුක්ඛං පාපුණන්ති”ති තජ්ජෙත්තො. දීඝනිකායප්පමාණමපි මජ්ඣිමනිකායප්පමාණමපි ධම්මදෙසනං කරොතිති “තෙන බණෙන තෙන මුහුත්තෙන කථං භගවා තාවමහන්තං ධම්මදෙසනං කරොති”ති න වත්තබ්බං. යාවතා හි ලොකියමහාජනා එකං පදං කථෙත්ති, තාව ආනන්දත්ථෙරො අට්ඨ පදානි කථෙති. ආනන්දත්ථෙරො පන එකං පදං කථෙත්තෙයෙව භගවා සොළස පදානි කථෙති. ඉමිනා නයෙන ලොකියජනස්ස එකපදුව්චාරණක්ඛණෙ භගවා අට්ඨවීසසනං පදානි කථෙති. කස්මා? භගවතො හි ජීවිහා මුදු, දන්තාවරණං සුචුසිතං, වචනං අගලිතං, භවඬිගපරිවාසො ලහුකො, තස්මා සවෙ එකො හික්ඛු කායානුපස්සනං පුච්ඡති, අඤ්ඤො වෙදනානුපස්සනං, අඤ්ඤො චිත්තානුපස්සනං, අඤ්ඤො ධම්මානුපස්සනං, “ඉමිනා පුට්ඨෙ අහං පුච්ඡිස්සාමි”ති එකො එකං න ඔලොකෙති, එවං සන්තෙපි තෙසං හික්ඛුනං “අයං පට්ඨං පුච්ඡි, අයං දුතිය”න්තිආදිනා පුච්ඡනවාරො තාදිසස්ස පඤ්ඤවතො පඤ්ඤායති සුමුමස්ස අන්තරස්ස ලබ්භනතො. බුද්ධානං පන දෙසනාවාරො අඤ්ඤෙසං න පඤ්ඤායතෙව අවිජරාසඬ්ඝාතමත්තෙ බණෙ අනෙකකොට්ඨහස්සචිත්තජ්ජවත්තිසම්භවතො. දළ්භධම්මෙන ධනුග්ගහෙන බිත්තසරස්ස විදත්ථිවතුරඬිගුලං තාලච්ඡායං අතික්කමනතො පුරෙතරංයෙව භගවා චුද්දසවිධෙන කායානුපස්සනං, නවවිධෙන වෙදනානුපස්සනං, සොළසවිධෙන චිත්තානුපස්සනං, පඤ්චවිධෙන ධම්මානුපස්සනං කථෙති. තිට්ඨන්තු වා එතෙ චත්තාරො, සවෙ හි අඤ්ඤෙ චත්තාරො සම්මජ්ජධානෙසු, අඤ්ඤෙ ඉද්ධිපාදෙසු, අඤ්ඤෙ පඤ්චන්ද්‍රියෙසු, අඤ්ඤෙ පඤ්චබලෙසු, අඤ්ඤෙ සත්තබොජ්ඣංගිගෙසු, අඤ්ඤෙ අට්ඨමග්ගඬිගෙසු පඤ්ඤෙ පුච්ඡෙය්‍යං, තම්පි භගවා කථෙය්‍යා. තිට්ඨන්තු වා එතෙ අට්ඨ, සවෙ අඤ්ඤෙ සත්තතිංස ජනා බොධිපක්ඛියෙසු පඤ්ඤෙ පුච්ඡෙය්‍යං, තම්පි භගවා තාවදෙව කථෙය්‍යා.

මූලං නිස්සයො පතිට්ඨාති පච්ඡිමං. පච්ඡිමං පට්ඨමස්ස පට්ඨමස්ස වෙවචනන්ති දට්ඨබ්බං. තත්ථ පතිට්ඨාති සම්පයොගවසෙන උපනිස්සයවසෙන ව ඔකාසභාවො. සික්ඛාසඬ්ඛානානඤ්ඤි අවසෙසකුසලධම්මානං මෙථුනවිරතිසම්පයොගවසෙන වා පතිට්ඨා සියා උපනිස්සයභාවෙන වා. තෙනෙවාහ “මෙථුනසංවරො හී”තිආදි. චුත්තත්ථවසෙනාති පතිට්ඨාඅධිගමුපායවසෙන. සික්ඛාපදවිභඬිගෙ නිද්දිට්ඨවිරතිවෙනනා තංසම්පයුත්තධම්මා ව සික්ඛාපදන්ති දස්සෙතුකාමො ආහ — “අයඤ්ච අත්ථො සික්ඛාපදවිභඬිගෙ චුත්තනයෙන වෙදිතබ්බො”ති.

සික්ඛාපදවිභවිතෙ හි විරතිආදයො ධම්මා නිජපරියායනො පරියායනො ච
“සික්ඛාපද”න්ති වුත්තා. වුත්තඤ්ඤෙනං -

“තත්ථ කතමං කාමෙසුමිච්ඡාවාරා වෙරමණී සික්ඛාපදං? යස්මිං සමයෙ
කාමාවචරං කුසලං චිත්තං උප්පන්නං හොති සොමනස්සසහගතං
ඤාණසම්පයුත්තං කාමෙසුමිච්ඡාවාරා විරමන්තස්ස, යා තස්මිං සමයෙ
කාමෙසුමිච්ඡාවාරා ආරති විරති පටිවිරති වෙරමණී අකිරියා අකරණං
අනප්ඤාපත්ති වෙලානතික්කමො සෙනුසානො, ඉදං වුච්චති
කාමෙසුමිච්ඡාවාරා වෙරමණී සික්ඛාපදං. අවසෙසා ධම්මා වෙරමණියා
සම්පයුත්තා.

“තත්ථ කතමං කාමෙසුමිච්ඡාවාරා වෙරමණී සික්ඛාපදං? යස්මිං සමයෙ
කාමාවචරං කුසලං චිත්තං උප්පන්නං හොති සොමනස්සසහගතං
ඤාණසම්පයුත්තං කාමෙසුමිච්ඡාවාරා විරමන්තස්ස, යා තස්මිං සමයෙ
වෙනනා සඤ්චෙනනා චෙතයිතත්තං, ඉදං වුච්චති කාමෙසුමිච්ඡාවාරා
වෙරමණී සික්ඛාපදං. අවසෙසා ධම්මා වෙනනාය සම්පයුත්තා.

“තත්ථ කතමං කාමෙසුමිච්ඡාවාරා වෙරමණී සික්ඛාපදං? යස්මිං සමයෙ
කාමාවචරං කුසලං චිත්තං උප්පන්නං හොති සොමනස්සසහගතං
ඤාණසම්පයුත්තං කාමෙසුමිච්ඡාවාරා විරමන්තස්ස, යො තස්මිං සමයෙ
එස්සො...පෙ.... පඟ්ගාහො අවික්ඛෙපො, ඉදං වුච්චති කාමෙසුමිච්ඡාවාරා
වෙරමණී සික්ඛාපද”න්ති (විභ. 706).

එත්ථ හි යස්මා න කෙවලං විරතියෙව සික්ඛාපදං, වෙනනාපි සික්ඛාපදමෙව,
තස්මා තං දස්සෙතුං දුතියන යො වුත්තො. යස්මා ච න කෙවලං එතෙයෙව ද්වෙ
ධම්මා සික්ඛාපදං, වෙනනාසම්පයුත්තා පන පරොපණ්ණාස ධම්මාපි
සික්ඛිතබ්බකොට්ඨාසනො සික්ඛාපදමෙව, තස්මා තතියන යො දස්සිතො. දුට්ඨඤ්ඤි
සික්ඛාපදං නිජපරියායසික්ඛාපදං පරියායසික්ඛාපදන්ති. තත්ථ විරති
නිජපරියායසික්ඛාපදං. සා හි “පාණාතිපාතා වෙරමණී”ති පාළියං ආගතා, නො
වෙනනා. විරමන්තො ච තාය එව තතො තතො විරමති, න වෙනනාය, වෙනනම්පි
පන ආහරිත්වා දස්සෙති, තථා සෙසවෙනනාසම්පයුත්තධම්මෙ. තස්මා වෙනනා වෙව
අවසෙසසම්පයුත්තධම්මා ච පරියායසික්ඛාපදන්ති වෙදිතබ්බං.

ඉදානි න කෙවලං ඉධ විරතිආදයො ධම්මාව සික්ඛාපදං, අථ ඛො
තදත්ථජොතිකා පඤ්ඤත්තිපිති දස්සෙන්නො ආහ “අපිවා”තිආදි. “යො තත්ථ
නාමකායො පදකායොති ඉදං මහාඅට්ඨකථායං වුත්ත”න්ති වදන්ති. නාමකායොති
නාමසමුහො නාමපණ්ණත්තියෙව. පදනිරුත්තිඛාඤ්ජනානි නාමවෙවචනානෙව
“නාමං නාමකම්මං නාමනිරුත්ති”තිආදීසු (ධ. ස. 1313-1315) විය.
සික්ඛාකොට්ඨාසොති විරතිආදයොව වුත්තා, තදත්ථජොතකං වචනම්පි
සික්ඛාපදන්ති ඉදම්පි එත්ථ ලබ්භතෙව.

අත්ථවසෙති වුද්ධිවිසෙසෙ ආනිසංසවිසෙසෙ. තෙසං පන සික්ඛාපදපඤ්ඤත්තිකාරණත්තා ආහ “දස කාරණවිසෙස”ති, දස කාරණවිසෙසෙති අත්ථො. තෙනාහ “භික්ඛවිසෙසෙ”ති. අත්ථොයෙව වා අත්ථවසො, දස අත්ථෙ දස කාරණානීති වුත්තං හොති. අථ වා අත්ථො ඵලං තදධීනවුත්තිතාය වසො එතස්සාති අත්ථවසො, හෙතුති ඵවම්පෙත්ථ අත්ථො දට්ඨබ්බො. සුට්ඨු දෙවාති ඉදං රාජන්තෙපුරප්පවෙසනසික්ඛාපදෙ (පාවි. 494 ආදයො) වුත්තං. “යෙ මම සොතබ්බං සද්දහාතබ්බං මඤ්ඤිස්සන්ති, තෙසං තං අස්ස දීඝරත්තං භිතාය සුඛායා”ති වුත්තත්තා “යො ව තථාගතස්ස වචනං සම්පට්ඨිති, තස්ස තං දීඝරත්තං භිතාය සුඛාය හොති”ති වුත්තං. අසම්පට්ඨිතෙ ආදීනවන්ති හද්දාලිසුත්තෙ (ම. නි. 2.134 ආදයො) විය අසම්පට්ඨිතෙ ආදීනවං දස්සෙත්වා. සුඛවිහාරාහාවෙ සහජීවමානස්ස අභාවතො සහජීවිතාපි සුඛවිහාරොව වුත්තො. සුඛවිහාරො නාම චතුත්තං ඉරියාපට්ඨිහාරානං ඵාසුතා.

මඬකුතන්ති නිත්තෙජභාවං. ධම්මෙනාතිආදීසු ධම්මොති භූතං චත්ථු. විනයොති වොදනා වෙව සාරණා ව. සත්ථුසාසනන්ති ඤත්තිසම්පදා වෙව අනුස්සාවනසම්පදා ව. පියසීලානන්ති සික්ඛාකාමානං. තෙසඤ්භි සීලං පියං හොති. තෙනෙවාහ “සික්ඛත්තයපාරිපුරියා සට්ඨානා”ති. සන්දිට්ඨමානාති සංසයං ආපජ්ජමානා. උබ්බාළ්භා හොන්තිති පිළිතා හොන්ති. සඬ්ඝකම්මානීති සතිපි උපොසථපචාරණානං සඬ්ඝකම්මහාවෙ ගොඛලිබ්ද්දඤායෙන උපොසථං පචාරණඤ්ච ය්පෙත්වා උපසම්පදාදියෙසසඬ්ඝකම්මානං ගහණං වෙදිතබ්බං. සමග්ගානං භාවො සාමග්ගී.

“න වො අහං, වුන්ද, දිට්ඨධම්මිකානංයෙව ආසවානං සංවරාය ධම්මං දෙසෙමි”ති (දී. නි. 3.182) එත්ථ විවාදමූලභූතා කිලෙසා ආසවාති ආගතා.

“යෙන දෙවුපපත්‍යස්ස, ගන්ධබ්බො වා විහඬිගමො;
යක්ඛත්තං යෙන ගච්ඡෙය්‍යං, මනුස්සත්තඤ්ච අබ්බජෙ;
තෙ මය්හං ආසවා ඛිණා, විද්ධස්සා විනළිකතා”ති. (අ. නි. 4.36) –

එත්ථ තෙභූමකං කම්මං අවසෙසා ව අකුසලා ධම්මා. ඉධ පන පරුපවාදවිජ්ජිසාරවධබන්ධාදයො වෙව අපායදුක්ඛභූතා ව නානප්පකාරා උපද්දවා ආසවාති ආහ – “අසංවරෙ ඨිතෙන තස්මිංයෙව අත්තභාවෙ පත්තබ්බා”තිආදි. යදි හි භගවා සික්ඛාපදං න පඤ්ඤාපෙය්‍ය, තතො අසද්ධම්මපටිසෙවනඅදින්නාදානපාණාතිපාතාදිහෙතු යෙ උප්පජ්ජෙය්‍යුං පරුපවාදාදයො දිට්ඨධම්මිකා නානප්පකාරා අනත්ථා, යෙ ව තංනිමිත්තමෙව නිරයාදීසු නිබ්බත්තස්ස පඤ්චවිධබන්ධනකම්මකාරණාදිවසෙන මහාදුක්ඛානුභවනනානප්පකාරා අනත්ථා, තෙ සන්ධාය ඉදං වුත්තං. “දිට්ඨධම්මිකානං ආසවානං සංවරාය සම්පරායිකානං ආසවානං පටිඝාතායා”ති. දිට්ඨධම්මො වුවචති පච්චක්ඛො අත්තභාවො, තත්ථ භවා දිට්ඨධම්මිකා. තෙන වුත්තං “තස්මිංයෙව අත්තභාවෙ පත්තබ්බා”ති. සම්මුඛා ගරහණං අකිත්ති, පරම්මුඛා ගරහණං අයසො. අථ වා සම්මුඛා පරම්මුඛා ව ගරහණං අකිත්ති,

පරිවාරභානි අයසොති වෙදිතබ්බං. ආගමනමග්ගථකනායාති
 ආගමනද්වාරපිදහනත්ථාය. සම්පරෙතබ්බතො පෙච්ච ගන්තබ්බතො සම්පරායො,
 පරලොකොති ආහ “සම්පරායෙ නරකාදීසු”ති. මෙටුනාදීනි රජ්ජනට්ඨානානි,
 පාණාතිපාතාදීනි දුස්සනට්ඨානානි.

වුද්දස ඛන්ධකවත්තානි නාම වත්තක්ඛන්ධකෙ වුත්තානි ආගන්තුකවත්තං
 ආවාසිකගමිකඅනුමොදනහත්තග්ගපිණ්ඩවාරිකආරඤ්ඤිකසෙනාසනජන්තාසරවච්චි
 චක්ඛුට්ඨපජ්ඣායසද්ධිවිහාරිකආවරියඅන්තෙවාසිකවත්තන්ති ඉමානි වුද්දස වත්තානි.
 තතො අඤ්ඤානි පන කදාචි තජ්ජනීයකම්මකතාදිකාලෙයෙව වරිතබ්බානි
 ද්වෙඅසීති මහාවත්තානි, න සබ්බාසු අවත්ථාසු වරිතබ්බානි, තස්මා
 වුද්දසඛන්ධකවත්තෙසු අගණිතානි, තානි පන “පාරිවාසිකානං භික්ඛුනං වත්තං
 පඤ්ඤපෙස්සාමි”ති (වුළුව. 75 ආදයො) ආරභිත්වා “න
 උපසම්පාදෙතබ්බං...පෙ.... න ඡමායං වඩ්ඤමන්තෙ වඩ්ඤමෙ වඩ්ඤමිතබ්බං”න්ති
 (වුළුව. 76) වුත්තාවසානානි ඡසට්ඨි, තතො පරං “න, භික්ඛවෙ, පාරිවාසිකෙන
 භික්ඛුනා පාරිවාසිකවුඩ්ඪ්ඨතරෙන භික්ඛුනා සද්ධිං, මූලායපටිකස්සනාරහෙන,
 මානත්තාරහෙන, මානත්තවාරිකෙන, අබ්භානාරහෙන භික්ඛුනා සද්ධිං
 එකච්ඡන්තො ආවාසෙ වත්ථබ්බං”න්තිආදීනා (වුළුව. 82) වුත්තවත්තානි
 පකතත්තවරිතබ්බෙහි අනඤ්ඤත්තා විසුං අගණෙත්වා පාරිවාසිකවුඩ්ඪ්ඨතරාදීසු
 පුග්ගලන්තරෙසු වරිතබ්බත්තා තෙසං වසෙන සම්පිණ්ඩෙත්වා එකෙකං කත්වා
 ගණිතානි පඤ්ඤාති එකසත්තති වත්තානි, උක්ඛෙපනීයකම්මකතවත්තෙසු වුත්තං
 “න පකතත්තස්ස භික්ඛුනො අභිවාදනං පච්චට්ඨානං...පෙ.... නහානෙ
 පිට්ඨිපරිකම්මං සාදිතබ්බං”න්ති (වුළුව. 75) ඉදං අභිවාදනාදීනං අසාදියනං එකං, “න
 පකතත්තො භික්ඛු සීලවිපත්තියා අනුද්ධංසෙතබ්බො”තිආදීනි (වුළුව. 51) දසානි
 එවමෙතානි ද්වාසීති වත්තානි. එතෙස්වෙව පන කානිචි තජ්ජනීයකම්මාදිවත්තාආනි,
 කානිචි පාරිවාසිකාදිවත්තානිති අග්ගහිතග්ගහණෙන ද්වාසීති එව, අඤ්ඤත්ථ පන
 අට්ඨකථාපදෙසෙ අප්පකං උනමධිකං වා ගණනුපගං න හොතිති “අසීති
 ඛන්ධකවත්තානි”ති වුත්තං.

සංවරචිතයොති සීලසංවරො සතිසංවරො ඤාණසංවරො ඛන්තිසංවරො
 වීරියසංවරොති පඤ්ඤවිධොපි සංවරො යථාසකං සංවරිතබ්බානං විනෙතබ්බානඤ්ඤ
 කායදුච්චරිතාදීනං සංවරණතො සංවරො, විනයනතො විනයොති වුච්චති.
 පහානචිතයොති තදඛිගජ්ජහානං වික්ඛම්භනජ්ජහානං සමුච්ඡෙදජ්ජහානං
 පටිජ්ජස්සද්ධිජ්ජහානං නිස්සරණජ්ජහානන්ති පඤ්ඤවිධමිපි පහානං යස්මා
 වාගට්ඨෙත පහානං, විනයනට්ඨෙත විනයො, තස්මා පහානචිතයොති වුච්චති.
 සමට්චිතයොති සත්ත අධිකරණසමථා. පඤ්ඤත්තිචිතයොති සික්ඛාපදමෙව.
 සික්ඛාපදපඤ්ඤත්තියා හි විජ්ජමානාය එව සික්ඛාපදසම්භවතො
 පඤ්ඤත්තිචිතයොපි සික්ඛාපදපඤ්ඤත්තියා අනුග්ගහිතො හොති.

ඉදානි —

“යං සඛිසසුට්ඨු, තං සඛිසඵාසු, යං සඛිසඵාසු, තං දුම්මච්ඤානං පුග්ගලානං නිග්ගහාය, යං දුම්මච්ඤානං පුග්ගලානං නිග්ගහාය, තං පෙසලානං භික්ඛුනං ඵාසුච්ඡාරාය, යං පෙසලානං භික්ඛුනං ඵාසුච්ඡාරාය, තං දිට්ඨධම්මිකානං ආසවානං සංවරාය, යං දිට්ඨධම්මිකානං ආසවානං සංවරාය, තං සම්පරායිකානං ආසවානං පටිඝාතාය, යං සම්පරායිකානං ආසවානං පටිඝාතාය, තං අප්පසන්නානං පසාදාය, යං අප්පසන්නානං පසාදාය, තං පසන්නානං භියොයාභාවාය, යං පසන්නානං භියොයාභාවාය, තං සද්ධම්මට්ඨිනියා, යං සද්ධම්මට්ඨිනියා, තං විනයානුග්ගහාය.

“යං සඛිසසුට්ඨු, තං සඛිසඵාසු, යං සඛිසසුට්ඨු, තං දුම්මච්ඤානං පුග්ගලානං නිග්ගහාය, යං සඛිසසුට්ඨු, තං පෙසලානං භික්ඛුනං ඵාසුච්ඡාරාය, යං සඛිසසුට්ඨු, තං දිට්ඨධම්මිකානං ආසවානං සංවරාය, යං සඛිසසුට්ඨු, තං සම්පරායිකානං ආසවානං පටිඝාතාය, යං සඛිසසුට්ඨු, තං අප්පසන්නානං පසාදාය, යං සඛිසසුට්ඨු, තං පසන්නානං භියොයාභාවාය, යං සඛිසසුට්ඨු, තං සද්ධම්මට්ඨිනියා, යං සඛිසසුට්ඨු, තං විනයානුග්ගහාය.

“යං සඛිසඵාසු, තං දුම්මච්ඤානං පුග්ගලානං නිග්ගහාය, යං සඛිසඵාසු, තං පෙසලානං භික්ඛුනං ඵාසුච්ඡාරාය, යං සඛිසඵාසු, තං දිට්ඨධම්මිකානං ආසවානං සංවරාය, යං සඛිසඵාසු, තං සම්පරායිකානං ආසවානං පටිඝාතාය, යං සඛිසඵාසු, තං අප්පසන්නානං පසාදාය, යං සඛිසඵාසු, තං පසන්නානං භියොයාභාවාය, යං සඛිසඵාසු, තං සද්ධම්මට්ඨිනියා, යං සඛිසඵාසු, තං විනයානුග්ගහාය, යං සඛිසඵාසු, තං සඛිසසුට්ඨුතාය.

“යං දුම්මච්ඤානං පුග්ගලානං නිග්ගහාය...පෙ.... යං පෙසලානං භික්ඛුනං ඵාසුච්ඡාරාය...පෙ.... යං දිට්ඨධම්මිකානං ආසවානං සංවරාය...පෙ.... යං සම්පරායිකානං ආසවානං පටිඝාතාය...පෙ.... යං අප්පසන්නානං පසාදාය...පෙ.... යං පසන්නානං භියොයාභාවාය...පෙ.... යං සද්ධම්මට්ඨිනියා...පෙ.... යං විනයානුග්ගහාය, තං සඛිසසුට්ඨුතාය, යං විනයානුග්ගහාය, තං සඛිසඵාසුතාය, යං විනයානුග්ගහාය, තං දුම්මච්ඤානං පුග්ගලානං නිග්ගහාය, යං විනයානුග්ගහාය, තං පෙසලානං භික්ඛුනං ඵාසුච්ඡාරාය, යං විනයානුග්ගහාය, තං දිට්ඨධම්මිකානං ආසවානං සංවරාය, යං විනයානුග්ගහාය, තං සම්පරායිකානං ආසවානං පටිඝාතාය, යං විනයානුග්ගහාය, තං අප්පසන්නානං පසාදාය, යං විනයානුග්ගහාය, තං පසන්නානං භියොයාභාවාය, යං විනයානුග්ගහාය, තං සද්ධම්මට්ඨිනියා (පරි. 334).

“අත්ථසතං ධම්මසතං, ද්වෙ ව නිරුත්තිසතානි;
චත්තාරි ඤාණසතානි, අත්ථවසෙ පකරණෙ”ති (පරි. 334) –

යං චුත්තං පරිවාරෙ, තං දස්සෙන්නො “අපිචෙත්ථා”තිආදිමාහ.

තත්ථ “යං සඛිසසුට්ඨු, තං සඛිසථාසු, යං සඛිසථාසු, තං දුම්මච්ඡිකුන් පුග්ගලානං නිග්ගහායා”ති ඉමිනා අනුක්කමෙන යං වුත්තං, තං සන්ධාය ආසන්නාසන්නපදානං උපරුපරිපදෙහි සද්ධිං යොජිතත්තා සඛිබලිකඛන්ධනසදිසත්තා “සඛිබලිකනය”න්ති වුත්තං. සඛිබලිකනයං කත්වාති සම්බන්ධො. “යං සඛිසසුට්ඨු, තං සඛිසථාසු, යං සඛිසසුට්ඨු, තං දුම්මච්ඡිකුන් පුග්ගලානං නිග්ගහායා”ති එවමාදිනා දසසු පදෙසු එකමෙකං පදං තදවසෙසෙහි නවනවපදෙහි යොජෙත්වා යං වුත්තං, තං සන්ධාය “එකෙකපදමුලිකං දසක්ඛන්තුං යොජනං කත්වා”ති වුත්තං.

අත්ථසතන්තිආදීසු සඛිබලිකනයෙ තාව පුරිමපුරිමපදානං වසෙන ධම්මසතං වෙදිතබ්බං, පච්ඡිමපච්ඡිමානං වසෙන අත්ථසතං දට්ඨබ්බං. කථං? කිඤ්චාපි පරිවාරෙ “යං සඛිසසුට්ඨු, තං සඛිසථාසු”තිආදිනා සඛිබලිකනයෙ ඛණ්ඩවක්කමෙව වුත්තං, තථාපි තෙනෙව නයෙන බද්ධවක්කස්සපි නයො දින්නො, තස්මා “යං සඛිසසුට්ඨු, තං සඛිසථාසු”තිආදිං වත්වා “යං විනයානුග්ගහාය, තං සඛිසසුට්ඨු”ති යොජෙත්වා බද්ධවක්කං කාතබ්බං. එවං “යං සඛිසථාසු, තං දුම්මච්ඡිකුන් පුග්ගලානං නිග්ගහායා”තිආදිං වත්වාපි “යං විනයානුග්ගහාය, තං සඛිසසුට්ඨු, යං සඛිසසුට්ඨු, තං සඛිසථාසු”ති යොජෙත්වා බද්ධවක්කං කාතබ්බං. ඉමිනා අනුක්කමෙන සෙසපදෙසුපි යොජිතෙසු සඛිබලිකනයෙන දස බද්ධවක්කානි භොන්ති. තෙසු එකෙකස්මිං වක්කෙ පුරිමපුරිමපදානං වසෙන දස දස ධම්මා, පච්ඡිමපච්ඡිමපදානං වසෙන දස දස අත්ථාති සඛිබලිකනයෙ අත්ථසතං ධම්මසතඤ්ච සම්පජ්ජති. එකමුලකනයෙ පන “යං සඛිසසුට්ඨු, තං සඛිසථාසු, යං සඛිසසුට්ඨු, තං දුම්මච්ඡිකුන් පුග්ගලානං නිග්ගහායා”ති එවමාදිනා එකමෙව පදං සෙසෙහි නවහි පදෙහි යොජිතත්ති පුරිමපදස්ස එකත්තා එකමෙව ධම්මපදං නවෙව අත්ථපදානි භොන්ති, තස්මා එකමුලකනයෙ දසසු පදෙසු එකමෙකං මූලං කත්වා දසක්ඛන්තුං යොජනාය කතාය ධම්මපදානං වසෙන ධම්මපදානි දස, අත්ථපදානි නවුතීති අත්ථසතං ධම්මසතඤ්ච න සම්පජ්ජති, තස්මා එකමුලකනයෙ සඛිබලිකනයෙ වුත්තනයෙන අත්ථසතං ධම්මසතඤ්ච අග්ගහෙත්වා යං තත්ථ දසධම්මපදානං නවුතිඅත්ථපදානඤ්ච වසෙන පදසතං වුත්තං, තං සබ්බං ධම්මසතන්ති ගහෙත්වා තදත්ථජොතනවසෙන අට්ඨකථායං වුත්තාති සඛිසසුට්ඨුභාවාදීනි අත්ථපදානි අත්ථසතන්ති එවං ගහිතෙ අත්ථසතං ධම්මසතඤ්ච සම්පජ්ජති. එවං තාව අත්ථසතං ධම්මසතඤ්ච වෙදිතබ්බං. ද්වෙ ව නිරුත්තිසතානීති එත්ථ පන අත්ථජොතිකානං නිරුත්තීනං වසෙන නිරුත්තිසතං, ධම්මභූතානං නිරුත්තීනං වසෙන නිරුත්තිසතන්ති ද්වෙ නිරුත්තිසතානි ව වෙදිතබ්බානි. වත්තාරි ඤාණසතානීති අත්ථසතෙ ඤාණසතං, ධම්මසතෙ ඤාණසතං, ද්වීසු නිරුත්තිසතෙසු ද්වෙ ඤාණසතානීති වත්තාරි ඤාණසතානි.

එවඤ්ච පන, භික්ඛවෙති එත්ථ ව-සද්දො භින්නක්කමෙන යොජෙතබ්බොති ආහ “උද්දිසෙය්‍යාථ වා”ති. කථං පනෙත්ථ “උද්දිසෙය්‍යාථා”ති වුත්තෙ පරියාප්‍රණෙය්‍යාථාතිආදි අත්ථසම්භවොති ආහ “අතිරෙකානයනත්ථො හි එත්ථ ව-සද්දො”ති. වුත්තත්ථතො අතිරෙකස්ස අත්ථස්ස ආනයනං අතිරෙකානයනං, සො

අත්ථො එතස්සාති අතිරෙකානයනත්ථො, අවුත්තසමුවවයත්ථොති වුත්තං හොති.
“අසංවාසො”ති වුත්තත්තා “දළ්භං කත්වා”ති වුත්තං.

ඉති සමන්තපාසාදිකාය විනයට්ඨකථාය සාරත්ථදීපනියං

පට්ඨපඤ්ඤත්තිකථා නිට්ඨිතා.

සුදින්නභාණුවාරවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

මක්කට්ඨත්ථුකථාවණ්ණනා

40. අනුත්තානපදවණ්ණනාති උත්තානං වුව්චති පාකටං, තප්පට්ඨකේන
අනුත්තානං අපාකටං අප්පවුරං දුට්ඨඤ්ඤායාඤ්ච, අනුත්තානානං පදානං වණ්ණනා
අනුත්තානපදවණ්ණනා. උත්තානපදවණ්ණනාය පයොජනාභාවතො
අනුත්තානග්ගහණං. පවුරපට්ඨෙවනො හොතීති බහුලපට්ඨෙවනො හොති, දිවසෙ
දිවසෙ නිරන්තරං පට්ඨෙවතීති අත්ථො. පවුරත්ථෙ හි වත්තමානවචනන්ති සබ්බදා
පට්ඨෙවනාභාවෙපි “ඉහ මල්ලා යුජ්ඣන්ති”තිආදීසු විය බාහුල්ලවුත්ති. උපාදාය
වත්තමානවචනං. ආභිණ්ඩන්තාති විවරන්තා. අඤ්ඤෙසුපිති අඤ්ඤෙසුපි හික්ඛුසු.

41. සහොඨ්ඨග්ගහිතොති සහ භණ්ඨෙත ගහිතො. අත්තනො මිච්ඡාගාහෙන
ලෙසඨ්ඨිතෙන වා පරිපුණ්ණත්ථමිපි පට්ඨපඤ්ඤත්තිං අඤ්ඤථා කරොන්තො
“තඤ්ච ඛො මනුස්සිත්ථියා, නො තිරච්ඡානගතායා”ති ආහ. දස්සනන්ති
සානුරාගදස්සනං. ගහණන්ති අනුරාගවසෙනෙව හත්ථෙත ගහණං. ආමසනං
අත්තනො සරිරෙන තස්සා සරිරස්ස උපරි ආමසනමත්තං, චූසනං තතො දළ්භතරං
කත්වා සංචූසනං, සට්ඨනං තතොපි දළ්භතරං කත්වා සරිරෙන සරිරස්ස සට්ඨනං. තං
සබ්බමිපිති දස්සනාදි සබ්බමිපි.

42. දළ්භතරං සික්ඛාපදමකාසීති ඉමස්මිං අධිකාරෙ අනුපඤ්ඤත්තියා
සික්ඛාපදස්ස දළ්භිකරණං සිටීලකරණඤ්ච පසඨගතො ආපන්නං විහජිත්වා
දස්සෙතුකාමො “දුට්ඨඤ්ඤි සික්ඛාපද”න්තිආදිමාහ. තත්ථ යස්ස සවිත්තකස්ස
සික්ඛාපදස්ස විත්තං අකුසලමෙව හොති, තං ලොකචජ්ජං. යස්ස
සවිත්තකාවිත්තකපක්ඛසහිතස්ස අවිත්තකස්ස ච සවිත්තකපක්ඛෙ විත්තං
අකුසලමෙව හොති, තමිපි සුරාපානාදි ලොකචජ්ජන්ති ඉමමත්ථං සමිපිණ්ඨෙත්වා
දස්සෙතුං “යස්ස සවිත්තකපක්ඛෙ විත්තං අකුසලමෙව හොති, තං ලොකචජ්ජං
නාමා”ති වුත්තං. “සවිත්තකපක්ඛෙ”ති හි ඉදං වචනං අවිත්තකං සන්ධාය වුත්තං.
න හි එකංසතො සවිත්තකස්ස “සවිත්තකපක්ඛෙ”ති විසෙසනෙ පයොජනං අත්ථි.
සවිත්තකපක්ඛෙති ච වත්ථුවිතික්කමච්ඡානනවිත්තෙන “සවිත්තකපක්ඛෙ”ති
ගහෙතබ්බං, න පණ්ණත්තිච්ඡානනවිත්තෙන. යදි හි “න වට්ඨති”ති
පණ්ණත්තිච්ඡානනවිත්තෙනපි යස්ස සික්ඛාපදස්ස සවිත්තකපක්ඛෙ විත්තං
අකුසලමෙව, තමිපි ලොකචජ්ජන්ති වදෙයා, සබ්බෙසං
පණ්ණත්තිච්ජසික්ඛාපදානමිපි ලොකචජ්ජතා ආපජ්ජෙයා පණ්ණත්තිච්ජානමිපි

“න වට්ටනි” නි ජානිත්වා විනික්කමෙ අකුසලචිත්තස්සෙව සම්භවතො. න හි භගවතො ආණං ජානිත්වා මද්දන්තස්ස කුසලචිත්තං උප්පජ්ජති අනාදරියවසෙන පටිසචිත්තස්සෙව උප්පජ්ජනතො.

අපිවෙත්ථ “සචිත්තකපක්කෙ චිත්තං අකුසලමෙවා” නි වචනතො අචිත්තකස්ස වත්ථුඅජානනවසෙන අචිත්තකපක්කෙ චිත්තං අකුසලමෙවාති අයං නියමො නත්ථිති විඤ්ඤායති. යදි හි අචිත්තකස්ස අචිත්තකපක්කෙපි චිත්තං අකුසලමෙව සියා, “සචිත්තකපක්කෙ” නි ඉදං විසෙසනං නිරත්ථකං සියා. “යස්ස චිත්තං අකුසලමෙව හොති, තං ලොකවජ්ජ” න්ති එත්තකෙ චුත්තෙ සුරාති අජානිත්වා පිචන්තස්ස ගන්ධවණ්ණකාදිභාවං අජානිත්වා තානි ලිම්පන්තීනං හික්ඛුනීනඤ්ඤව විනාපි අකුසලචිත්තෙන ආපත්තිසම්භවතො එකන්තාකුසලං සචිත්තකසික්ඛාපදං යපෙත්වා සුරාපානාදිඅචිත්තකසික්ඛාපදානං ලොකවජ්ජතා න සියාති තෙසම්පි සඬිගණ්හත්ථං. “යස්ස සචිත්තකපක්කෙ චිත්තං අකුසලමෙව හොති, තං ලොකවජ්ජ” න්ති චුත්තං. තෙනෙව චූළගණ්ඨීපදෙ මජ්ඣිමගණ්ඨීපදෙ ව චුත්තං. “එතං සත්තං මාරෙස්සාමීති තස්මිංයෙව පදෙසෙ නිපන්තං අඤ්ඤං මාරෙන්තස්ස පාණසාමඤ්ඤස්ස අත්ථිතාය යථා පාණාතිපාතො හොති, එවං එතං මජ්ජං පිට්ඨස්සාමීති අඤ්ඤං මජ්ජං පිචන්තස්ස මජ්ජසාමඤ්ඤස්ස අත්ථිතාය අකුසලමෙව හොති. යථා පන කට්ඨසඤ්ඤාය සජ්ජං සාතෙන්තස්ස පාණාතිපාතො න හොති, එවං නාලිකෙරපානසඤ්ඤාය මජ්ජං පිචන්තස්ස අකුසලං න හොති” නි.

කෙවි පන වදන්ති “සාමණෙරස්ස සුරාති අජානිත්වා පිචන්තස්ස පාරාජිකො නත්ථි, අකුසලං පන හොති” නි, තං තෙසං මතිමත්තං. “හික්ඛුනො අජානිත්වාපි ඛිජතො පට්ඨාය මජ්ජං පිචන්තස්ස පාවිත්තියං, සාමණෙරො ජානිත්වා පිචන්තො සීලහෙදං ආපජ්ජති, න අජානිත්වා” නි එත්තකමෙව හි අට්ඨකථායං චුත්තං, “අකුසලං පන හොති” නි න චුත්තන්ති. අපරම්පි වදන්ති “අජානිත්වා පිචන්තස්සපි සොතාපන්තස්ස මුඛං සුරා න පට්ඨති කම්මපථජ්ජත්තඅකුසලචිත්තෙනෙව පාතබ්බතො” නි, තම්පි න සුන්දරං. බොධිසත්තෙ කුච්ඡිගතෙ බොධිසත්තමාතු සීලං විය හි ඉදම්පි අරියසාවකානං ධම්මතාසිද්ධන්ති වෙදිතබ්බං. තෙනෙව දීඝනිකායෙ කුට්ඨන්තසුත්තට්ඨකථායං (දී. නි. අට්ඨ. 1.352) චුත්තං –

“භවන්තරෙපි හි අරියසාවකො ජීවිතහෙතුපි නෙව පාණං හනති, න සුරං පිචති. සචෙපිස්ස සුරඤ්ඤව ඛීරඤ්ඤව මිස්සෙත්වා මුඛෙ පක්ඛිපන්ති, ඛීරමෙව පට්ඨති, න සුරා. යථා කිං? යථා කොඤ්ඤවසකුණානං ඛීරමිස්සකෙ උදකෙ ඛීරමෙව පට්ඨති, න උදකං. ඉදං යොනිසිද්ධන්ති වෙ? ඉදම්පි ධම්මතාසිද්ධන්ති වෙදිතබ්බං” න්ති.

යදි එවං සුරාපානසික්ඛාපදට්ඨකථායං (පාවි. අට්ඨ. 329) “වත්ථුඅජානනතාය චෙත්ථ අචිත්තකතා වෙදිතබ්බා, අකුසලෙනෙව පාතබ්බතාය ලොකවජ්ජතා” නි කස්මා චුත්තං? නායං දොසො. අයඤ්ඤෙත්ථ අධිජ්ජායො – සචිත්තකපක්කෙ අකුසලචිත්තෙනෙව පාතබ්බතාය ලොකවජ්ජතාති. ඉමිනායෙව හි අධිජ්ජායෙන

අඤ්ඤෙසුපි ලොකවජ්ජෙසු අවිත්තකසික්ඛාපදෙසු අකුසලවිත්තතායෙව චුත්තා, න පන සවිත්තකතා. තෙනෙව භික්ඛුනීවිහඩගට්ඨකථායං (පාචි. අට්ඨ. 1227) චුත්තං -

“ගිරග්ගසමජ්ජං විත්තාගාරසික්ඛාපදං සඬ්ඝාණි ඉත්ථාලඬකාරො
ගන්ධකවණ්ණකො වාසිතකපිඤ්ඤාකො භික්ඛුනීආදීහි
උම්මද්දනපරිමද්දනාති ඉමානි දස සික්ඛාපදානි අවිත්තකානි ලොකවජ්ජානි
අකුසලවිත්තානී”ති,

අයං පනෙත්ථ අධිප්පායො - විනාපි විත්තෙන ආපජ්ජිතබ්බත්තා අවිත්තකානි,
විත්තෙ පන සති අකුසලෙනෙව ආපජ්ජිතබ්බත්තා ලොකවජ්ජානි වෙව
අකුසලවිත්තානි වාති. තස්මා භික්ඛුවිහඩගෙ ආගතානි
සුරාපානඋය්‍යුත්තඋයොයාධිකසික්ඛාපදානි තීණි, භික්ඛුනීවිහඩගෙ ආගතානි
ගිරග්ගසමජ්ජාදීනි දසානි ඉමෙසං තෙරසන්නං අවිත්තකසික්ඛාපදානං
ලොකවජ්ජනාදස්සනත්ථං “සවිත්තකපක්ඛෙ”ති ඉදං විසෙසනං කතන්ති
නිට්ඨමෙත්ථ ගන්තබ්බං. යස්මා පන පණ්ණත්තිවජ්ජස්ස
වත්ථුච්චිතික්කමවිජානනවිත්තෙන සවිත්තකපක්ඛෙ විත්තං සියා කුසලං, සියා
අකුසලං, සියා අබ්‍යාකතං, තස්මා තස්ස සවිත්තකපක්ඛෙ විත්තං අකුසලමෙවාති
අයං නියමො නත්ථිති සෙසං පණ්ණත්තිවජ්ජන්ති චුත්තං.

රුන්ධන්තිති විතික්කමං රුන්ධන්ති. ද්වාරං පිදහන්තිති විතික්කමලෙසස්ස
ද්වාරං පිදහන්ති. සොතං පච්ඡන්දමානාති උපරුපරි විතික්කමසොතං පච්ඡන්දමානා.
අථ වා රුන්ධන්තිති අනාපත්තිලෙසං රුන්ධන්ති. ද්වාරං පිදහන්තිති
අනාපත්තිලෙසස්ස ද්වාරං පිදහන්ති. සොතං පච්ඡන්දමානාති අනාපත්තිසොතං
පච්ඡන්දමානා, ආපත්තිමෙව කුරුමානාති චුත්තං හොති. නනු ච ලොකවජ්ජෙ කාචි
අනුපඤ්ඤත්ති උප්පජ්ජමානා සිටීලං කරොන්ති උප්පජ්ජති, තස්මා “ලොකවජ්ජෙ
අනුපඤ්ඤත්ති උප්පජ්ජමානා...පෙ.... ගාළ්භතරං කරොන්ති උප්පජ්ජති”ති ඉදං
කස්මා චුත්තන්ති ආහ “අඤ්ඤත්‍ර අධිමානා අඤ්ඤත්‍ර සුපිනන්තා”තිආදි. “අඤ්ඤත්‍ර
අධිමානා”ති ඉමිස්සා අනුපඤ්ඤත්තියා “විතික්කමාභාවා”ති කාරණං චුත්තං,
“අඤ්ඤත්‍ර සුපිනන්තා”ති ඉමිස්සා “අබ්බොහාරිකත්තා”ති කාරණං චුත්තං. තත්ථ
විතික්කමාභාවානි පාපිවිජො ඉච්ඡාපකතොතිආදිවිතික්කමාභාවා.
උත්තරිමනුස්සධම්මෙ හි “පාපිවිජො ඉච්ඡාපකතො උත්තරිමනුස්සධම්මං
උල්ලපති”ති (මහාව. 129) වචනතො විසංවාදනාධිප්පායෙන මුසා හණන්තො
පාරාජිකො හොති. අයං පන අධිමානෙන අධිගතසඤ්ඤී හුත්වා උල්ලපති, න
සික්ඛාපදං විතික්කමිතුකාමො, තස්මා “අඤ්ඤත්‍ර අධිමානා”ති අයං අනුපඤ්ඤත්ති
උප්පජ්ජමානා විතික්කමාභාවා අනාපත්තිකරා ජාතා. අබ්බොහාරිකත්තානි
සුපිනන්තෙ විජ්ජමානායපි චෙතනාය විතික්කමිච්ඡාය ච අබ්බොහාරිකත්තා.
කිඤ්චාපි හි සුපිනන්තෙ මොවනස්සාදචෙතනා සංවිජ්ජති, කදාචි උපක්කමනම්පි
හොති, තථාපි ටිනමිද්ධෙන අභිභූතත්තා තං විත්තං අබ්බොහාරිකං, විත්තස්ස
අබ්බොහාරිකත්තා උපක්කමකිරියාසංවත්තනිකාපි චෙතනා අබ්බොහාරිකා.
තෙනෙව “අත්ථෙසා භික්ඛුවෙ චෙතනා, සා ච බො අබ්බොහාරිකා”ති (පාරා. 235)

භගවතා වුත්තා, තස්මා “අඤ්ඤානු සුපිනන්තා” ති අයං අනුපඤ්ඤත්ති
අබ්බොහාරිකත්තා අනාපත්තිකරා ජාතා.

අකතෙ චිතික්කමෙති “කුක්කුචවායන්තා න භුඤ්ජිංසු” ති ආදීසු විය චිතික්කමෙ
අකතෙ. සිලීලං කරොන්තිති පයමං සාමඤ්ඤතො ඛද්ධසික්ඛාපදං මොචෙත්වා
අත්තනො අත්තනො විසයෙ අනාපත්තිකරණවසෙන සිලීලං කරොන්ති. ද්වාරං
දදමානාති අනාපත්තියා ද්වාරං දදමානා. තෙනෙවාහ “අපරාපරමිපි අනාපත්තිං
කුරුමානා” ති. නනු ව සඤ්චරිත්තසික්ඛාපදෙ “අන්තමසො තඨබ්භිකායපි” ති
අනුපඤ්ඤත්ති උප්පජ්ජමානා ආපත්තිමෙව කරොන්ති උප්පන්නා, අථ කස්මා
“අනාපත්තිං කුරුමානා උප්පජ්ජති” ති වුත්තන්ති ආහ “අන්තමසො
තඨබ්භිකායපි” ති ආදි. උදායිනා භික්ඛුනා තඨබ්භිකාය සඤ්චරිත්තං
ආපන්නවත්ථුස්මිං පඤ්ඤත්තත්තා “කතෙ චිතික්කමෙ” ති වුත්තං.
පඤ්ඤත්තිගතිකාව හොතිති මූලපඤ්ඤත්තියංයෙව අන්තොගධා හොති.

මක්කට්ඨවත්ථුකථාචණ්ණනා නිට්ඨිතා.

සන්ථතභාණවාරො

වජ්ජිපුත්තකවත්ථුවණ්ණනා

43. වෙසාලී නිවාසො එතෙසන්ති වෙසාලිකාති ආහ “වෙසාලිවාසිනො” ති.
වජ්ජිසු ජනපදෙ වසන්තා වජ්ජිනො, වජ්ජිනං පුත්තකා වජ්ජිපුත්තකාති ආහ
“වජ්ජිරට්ඨෙ වෙසාලියං කුලානං පුත්තා” ති. ඤාතිනං බ්‍යසනන්ති ඤාතිනං
විනාසො. සො පන ඤාතිනං විනාසො රාජදණ්ඩාදිකාරණෙන හොතිති ආහ
“රාජදණ්ඩබ්‍යාධිමරණවිජ්ජවාසනිමිත්තෙනා” ති. හොගානං බ්‍යසනං විනාසො
හොගබ්‍යසනං. තඤ්ච භිරඤ්ඤසුචණ්ණදාසිදාසාදිනං උපහොගපරිහොගවත්ථුනං
රාජදණ්ඩාදිනා විනාසොති ආහ “එස නයො දුතියපදෙපි” ති. න බුද්ධං ගරහාමාති
“අසබ්බඤ්ඤා බුද්ධො” ති ආදිනා බුද්ධං න ගරහාම. න ධම්මගරහිනොති
“අනියානිකො ධම්මො” ති ආදිනා ධම්මං න ගරහාම. න සඨසගරහිනොති
“දුප්පට්ඨපන්නො සඨසො” ති ආදිනා සඨසං න ගරහාම. අට්ඨකිංසාරම්මණෙසුති දස
කසිණා දස අසුභා දසානුස්සතියො චත්තාරො බ්‍රහ්මචාරා චත්තාරො ආරුප්පා
චතුර්ධාවචත්ථානං ආහාරෙ පටිකුලසඤ්ඤාති ඉමෙසු චත්තාලිසකම්මට්ඨානෙසු
පාලියං අනාගතත්තා ආලෝකාකාසකසිණද්වයං යපෙත්වා අවසෙසාති ගහෙත්වා
වුත්තං. විහත්තා කුසලා ධම්මාති “ඉමස්මිං ආරම්මණෙ ඉදං හොති” ති එවං විහත්තා
උපචාරජ්ඣානෙන සද්ධිං පයමජ්ඣානාදයො මහග්ගතකුසලා ධම්මා. තෙව
ධම්මෙති තෙ එව කුසලෙ ධම්මෙ. මජ්ඣිමයාමො භික්ඛුනං
නිද්දාකිලමථවිනොදනොකාසත්තා න ගහිතොති ආහ “පයමයාමඤ්ච
පච්ඡිමයාමඤ්චා” ති. සච්චාති බුජ්ඣති පටිවිජ්ඣතිති බොධි, අරහත්තමග්ගඤ්ඤාණං.
උපකාරකත්තෙන තස්ස පක්ඛෙ භවා බොධිපක්ඛියාති ආහ “බොධිස්ස පක්ඛෙ
භවානං, අරහත්තමග්ගඤ්ඤාණස්ස උපකාරකාන” ති. චත්තාරො සතිපට්ඨානා,

වත්තාරො සම්මප්පධානා, වත්තාරො ඉද්ධිපාදා, පඤ්චන්ද්‍රියානි, පඤ්ච බලානි,
සත්ත බොජ්ඣංගිනා, අරියො අට්ඨංගිනො මග්ගොති ඉමෙ සත්තතිංස
බොධිපක්ඛියධම්මා. “ගිහිපලිබොධං ආවාසපලිබොධඤ්ච පභායා”ති ඉමෙසංයෙව
ද්විත්තං පලිබොධානං උපච්ඡෙදස්ස සුදුක්කරභාවතො වුත්තං. සුත්තපසුත්තාති
සම්මදෙව යුත්තා.

ආසයන්ති අප්ඤ්ඤාසයං. සික්ඛං අප්පච්චක්ඛාය භික්ඛුභාවෙ යත්වා
පටිසෙවිතමෙථුනානං තෙසං වජ්ජිපුත්තකානං උපසම්පදං අනුජානන්තො භගවා
“පාරාජිකො හොති අසංවාසො”ති එවං පඤ්ඤත්තසික්ඛාපදං සමුහනති නාමාති
ආහ – “යදි හි භගවා...පෙ.... පඤ්ඤත්තං සමුහනෙය්‍යා”ති. “යො පන භික්ඛු”ති
වුත්තත්තා පන සික්ඛං පච්චක්ඛාය පටිසෙවිතමෙථුනස්ස උපසම්පදං අනුජානන්තො
න සමුහනති නාම. න හි සො භික්ඛු හුත්වා පටිසෙවති. “සො ආගතො න
උපසම්පාදෙනබ්බො”ති වචනතො සාමණෙරහුම් අනුඤ්ඤාතාති ආහ
“සාමණෙරහුමියං පන ධීතො”තිආදි. උත්තමත්ථන්ති අරහත්තං නිබ්බානමෙව වා.

වජ්ජිපුත්තකවත්ථුවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

වතුබ්බිධවිනයකථාවණ්ණනා

45. නිහරිත්වාති සාසනතො නිහරිත්වා. තථා හි “පඤ්චභ්‍රපාලි අඬිගෙහි
සමන්තාගතෙන භික්ඛුනා නානුයුඤ්ජිතබ්බං. කතමෙහි පඤ්චහි? සුත්තං න ජානාති,
සුත්තානුලොමං න ජානාති”ති (පරි. 442) එවමාදිපරියත්තිසාසනතො සුත්තං
සුත්තානුලොමඤ්ච නිහරිත්වා පකාසෙසුං, “අනාපත්ති එවං අම්භාකං ආචරියානං
උග්ගහො පරිපුච්ඡාති ගණ්භාති”ති එවමාදිපරියත්තිසාසනතො ආචරියවාදං
නිහරිත්වා පකාසෙසුං, භාරුකච්ඡකවත්ථුස්මිං (පාරා. 78) “ආයස්මා උපාලි එවමාහ
අනාපත්ති ආවුසො සුපිනන්තෙනා”ති එවමාදිපරියත්තිසාසනතො එව
අත්තනොමතිං නිහරිත්වා පකාසෙසුං. තාය හි අත්තනොමතියා ථෙරො
එතදග්ගට්ඨානං ලභි.

වුත්තන්ති නාගසෙනත්ථෙරෙරන වුත්තං. පජ්ජනෙ අනෙත අත්ථොති පදං,
භගවතා කණ්ඨාදිවණ්ණප්පවත්තිට්ඨානං ආහච්ච විසෙසෙත්වා භාසිතං පදං
ආහච්චපදං, භගවතොයෙව වචනං. තෙනාහ “ආහච්චපදන්ති සුත්තං
අධිජ්ජෙත”න්ති. “ඉදං කප්පති, ඉදං න කප්පති”ති එවං අවිසෙසෙත්වා “යං,
හික්ඛවෙ, මයා ‘ඉදං න කප්පති’ති අප්පටික්ඛිත්තං, තඤ්චෙ අකප්පියං අනුලොමෙති,
කප්පියං පටිබාහති, තං වො න කප්පති”තිආදිනා (මහාව. 305) වුත්තං
සාමඤ්ඤලක්ඛණං ඉධ “රසො”ති අධිජ්ජෙතන්ති ආහ “රසොති
සුත්තානුලොම”න්ති. ධම්මසංඝාතකප්පභුතිආචරියපරම්පරතො ආනිතා
අට්ඨකථාතන්ති ඉධ “ආචරියවංසො”ති අධිජ්ජෙතාති ආහ “ආචරියවංසොති
ආචරියවාදො”ති.

ඉඳ විනයවිනිවිජයස්ස අධිකතත්තා තදනුවිජවිකමෙව සුත්තං දස්සෙන්නො ආහ
 – “සුත්තං නාම සකලෙ විනයපිටකෙ පාළි”ති. මහාපදෙසාති මහාඛකාසා,
 මහත්තාති විනයස්ස පතිට්ඨාපනට්ඨානාති යෙසු පතිට්ඨාපිතො විනයො විනිවිජයති
 අසන්දෙහතො. මහත්තාති වා කාරණාති මහාපදෙසා, මහත්තාති
 විනයවිනිවිජයකාරණාති වුත්තං හොති. “අත්ථනො පන ‘යං, භික්ඛවෙ’ති ආදිනා
 වුත්තා සාධිප්පායා පාළියෙව මහාපදෙසා”ති වදන්ති. තෙනෙවාහ “යෙ භගවතා
 ඵලං වුත්තා”ති ආදි. ඉමෙ ව මහාපදෙසා ඛන්ධකෙ ආගතා, තස්මා තෙසං
 විනිවිජයකථා තත්ථෙව ආවි භවිස්සතිති ඉධ න වුච්චති. යදිපි තත්ථ තත්ථ භගවතා
 පවත්තිතා පකිණ්ණකදෙසනාව අට්ඨකථා, සා පන ධම්මසඬගාහකෙහි පයමං තිණ්
 පිටකාති සඬගායිත්වා තස්ස අත්ථවණ්ණනානුරූපෙනෙව වාවනාමග්ගං
 ආරොපිතත්තා “ආචරියවාදො”ති වුච්චති ආචරියා වදන්ති සංවණ්ණෙත්ති පාළිං
 ඵනෙනාති කත්වා. තෙනාහ – “ආචරියවාදො නාම...පෙ.... අට්ඨකථාතත්ති”ති.
 තිස්සො සඬගීතියො ආරුළුහොයෙව ව බුද්ධවචනස්ස අත්ථසංවණ්ණනාහූතො
 කථාමග්ගො මහාමහින්දත්ථෙරෙන තම්බපණ්ණිදීපං ආහතො, පච්ඡා
 තම්බපණ්ණියෙහි මහාථෙරෙහි සිහළහාසාය යපිතො
 නිකායන්තරලද්ධිසඬකරපරිහරණත්ථං. කිඤ්චාපි අත්තනොමති සුත්තාදිහි
 සංසන්දිත්වාප පරිකප්පියති, තථාපි සා න සුත්තාදිසු විසෙසතො නිද්දිට්ඨාති ආහ
 “සුත්තසුත්තානුලොමආචරියවාදෙ මුඤ්චිත්වා”ති. අනුබුද්ධියාති සුත්තාදිතියෙව
 අනුගතබුද්ධියා. නයග්ගාහෙනාති සුත්තාදිතො ලබ්භමානනායග්ගහණෙන.

අත්තනොමතිං සාමඤ්ඤතො පයමං දස්සෙත්වා ඉදානි තමෙව විසෙසෙත්වා
 දස්සෙන්නො “අපිවා”ති ආදිමාහ. ඉදානි තත්ථ පටිපජ්ජිතබ්බාකාරං දස්සෙන්නො
 ආහ – “තං පන අත්තනොමතිං ගහෙත්වා කථෙන්නෙනා”ති ආදි. අත්ථෙන්නාති
 අත්තනා සල්ලක්ඛිතෙන අත්ථෙන්න. ආචරියවාදෙ ඕතාරෙතබ්බාති ආචරියවාදෙ
 ඤාණෙන අනුප්පෙවෙසෙතබ්බා. සබ්බද්දුබ්බලාති පුග්ගලස්ස සයං පටිභානභාවතො.
 පමාදපායවසෙන ආචරියවාදස්ස කදාචි සුත්තානුලොමෙන අසංසන්දනාපි සියා, සො
 න ගහෙතබ්බොති දස්සෙන්නො ආහ – “ආචරියවාදොපි...පෙ.... සමෙන්නො ඵව
 ගහෙතබ්බො”ති. සමෙන්නමෙව ගහෙතබ්බත්ති යථා සුත්තෙන සංසන්දති, ඵලං
 මහාපදෙසතො අත්ථා උද්ධරිතබ්බාති දස්සෙති. සුත්තානුලොමස්ස
 සුත්තකදෙසත්තෙපි සුත්තෙ විය “ඉදං කප්පති, ඉදං න කප්පති”ති පරිච්ඡින්නිත්වා
 ආහව්චහාසිතං කිඤ්චි නත්ථිති ආහ – “සුත්තානුලොමතො හි සුත්තමෙව
 බලවතර”න්ති. අප්පට්ඨත්තියන්ති අප්පට්ඨානියං. කාරකසඬසසදිසන්ති පමාණත්තා
 සඬගීතිකාරකසඬසසදිසං. බුද්ධානං ඨිතකාලසදිසන්ති ඉමිනා බුද්ධෙහෙව
 කථිතත්තා ධරමානබුද්ධසදිසන්ති වුත්තං හොති. සුත්තෙ හි පටිබාහිතෙ බුද්ධොව
 පටිබාහිතො හොති. සකවාදී සුත්තං ගහෙත්වා කථෙත්ති සකවාදී අත්තනො සුත්තං
 ගහෙත්වා වොහරති. පරවාදී සුත්තානුලොමන්ති අඤ්ඤානිකායවාදී අත්තනො
 නිකායෙ සුත්තානුලොමං ගහෙත්වා කථෙති. බෙපං වා ගරහං වා අකත්වාති “කිං
 ඉමිනා”ති බෙපං වා “කිමෙස බාලො වදති”ති ගරහං වා අකත්වා.
 සුත්තානුලොමන්ති පරවාදිනා වුත්තං අඤ්ඤානිකායෙ සුත්තානුලොමං. සුත්තෙ
 ඕතාරෙතබ්බත්ති සකවාදිනා අත්තනො සුත්තෙ ඕතාරෙතබ්බං. සුත්තස්මිංයෙව

යාතබ්බන්ති අත්තනො සුත්තෙයෙව යාතබ්බං. එවං සෙසවාරෙසුපි අත්ථයොජනා කාතබ්බා. අයන්ති සකවාදී. පරොති අඤ්ඤානිකායවාදී. එවං සෙසෙසුපි.

නනු ච “සුත්තානුලොමතො සුත්තමෙව බලවතර”න්ති හෙට්ඨා වුත්තං, ඉධ පන “සුත්තානුලොමෙ සුත්තං ඔතාරෙතබ්බ”න්තිආදි කස්මා වුත්තන්ති? නායං විරොධො. “සුත්තානුලොමතො සුත්තමෙව බලවතර”න්ති හි ඉදං සකමතෙයෙව සුත්තං සන්ධාය වුත්තං. තත්ථ හි සකමතිපරියාපන්නමෙව සුත්තාදිං සන්ධාය “අත්තනොමති සබ්බදුබ්බලා, අත්තනොමතිතො ආවරියවාදො බලවතරො, ආවරියවාදතො සුත්තානුලොමං බලවතරං, සුත්තානුලොමතො සුත්තමෙව බලවතර”න්ති ච වුත්තං. ඉධ පන පරවාදිනා ආතීතං අඤ්ඤානිකායෙ සුත්තං සන්ධාය “සුත්තානුලොමෙ සුත්තං ඔතාරෙතබ්බ”න්තිආදි වුත්තං. තස්මා පරවාදිනා ආතීතං සුත්තාදිං අත්තනො සුත්තානුලොමආවරියවාදඅත්තනොමතීසු ඔතාරෙත්වා සමෙත්තංයෙව ගහෙතබ්බං, ඉතරං න ගහෙතබ්බන්ති අයං නයො ඉධ වුව්චතීති න කොචි පුබ්බාපරවිරොධො.

බාහිරකසුත්තන්ති තිස්සො සඬගීතියො අනාරුළ්භගුළ්භවෙස්සන්තරාදීති මහාසඬසිකතිකායවාසිනං සුත්තාති. වෙදල්ලාදීනන්ති ආදි-සද්දෙන ගුළ්භඋම්මග්ගාදිග්ගහණං වෙදිතබ්බං, ඉතරං ගාරය්භසුත්තං න ගහෙතබ්බං. අත්තනොමතියමෙව යාතබ්බන්ති ඉමිනා අඤ්ඤානිකායතො ආතීතසුත්තතොපි සකතිකායෙ අත්තනොමතියෙව බලවතරාති දස්සෙති. සකවාදී සුත්තං ගහෙත්වා කථෙති, පරවාදීපි සුත්තමෙවාතිඑවමාදිනා සමානජාතිකානං වසෙන වාරො න වුත්තො, සුත්තස්ස සුත්තෙයෙව ඔතාරණං හින්නං විය හුත්වා න පඤ්ඤායති, වුත්තනයෙනෙව ච සක්කා යොජෙතූන්ති.

ඉදානි සකවාදීපරවාදීනං කප්පියාකප්පියාදිභාවං සන්ධාය විවාදෙ උප්පන්නෙ තත්ථ පටිපජ්ජිතබ්බවිධිං දස්සෙන්නො ආහ – “අථ පනායං කප්පියන්ති ගහෙත්වා කථෙති”න්තිආදි. තත්ථ සුත්තෙ ච සුත්තානුලොමෙ ච ඔතාරෙතබ්බන්ති සකවාදිනා අත්තනොයෙව සුත්තෙ ච සුත්තානුලොමෙ ච ඔතාරෙතබ්බං. පරො කාරණං න වින්දතීති පරවාදී කාරණං න ලහති. සුත්තතො බහුං කාරණඤ්ච විනිච්ඡයඤ්ච දස්සෙතීති පරවාදී අත්තනො සුත්තතො බහුං කාරණං විනිච්ඡයඤ්ච ආහරිත්වා දස්සෙති. සාධුති සම්පට්ඨිත්වා අකප්පියෙව යාතබ්බන්ති ඉමිනා අත්තනො නිකායෙ සුත්තාදීති අලහන්නෙන සකවාදිනා පරවාදීවනෙයෙව යාතබ්බන්ති වදති. ද්විත්තම්පි කාරණච්ඡායා දිස්සතීති සකවාදීපරවාදීනං උභින්නම්පි කප්පියාකප්පියභාවසාධකං කාරණපතිරූපකං දිස්සති. යදි ද්විත්තම්පි කාරණච්ඡායා දිස්සති, කස්මා “අකප්පියෙව යාතබ්බ”න්ති ආහ “විනයඤ්ඡි පත්වා”න්තිආදි. “විනයං පත්වා”ති වුත්තමෙවත්ථං පාකටතරං කත්වා දස්සෙන්නො ආහ “කප්පියාකප්පියවිවාරණමාගම්මා”ති. රුන්ධිතබ්බන්තිආදීසු දුබ්බඤ්ඤායා විනිච්ඡයෙ කප්පියාකප්පියභාවෙ සති කප්පියන්ති ගහණං රුන්ධිතබ්බං, අකප්පියන්ති ගහණං ගාළුභං කාතබ්බං. අපරාපරං

පවත්නාකල්පියගහණසොතං පච්ඡින්නබ්බං, ගරුකභාවසඬ්ඛාතෙ
අකල්පියභාවෙයෙව යාතබ්බන්ති අත්ථො.

බහුභි සුත්තවිනිච්ඡයකාරණෙහිති බහුභි සුත්තෙහි වෙව තතො
ආනීතවිනිච්ඡයකාරණෙහි ව. අත්තනො ගහණං න විස්සජ්ජේතබ්බන්ති සකවාදිනා
අත්තනො අකල්පියන්ති ගහණං න විස්සජ්ජේතබ්බං. ඉදානි වුත්තමෙවත්ථං
නිගමෙන්නො “එව”න්තිආදිමාහ. තත්ථ යොති සකවාදීපරවාදීසු යො කොචි. කෙචි
පන “සකවාදීසුයෙව යො කොචි ඉධාධිජ්ජෙතො”ති වදන්ති, එවං සන්නෙ “අථ
පනායං කල්පියන්ති ගහෙත්වා කථෙති”තිආදීසු සබ්බන්තං උභොපි සකවාදිනොයෙව
සිද්ධං හෙට්ඨා වුත්තස්සෙව නිගමනවසෙන “එව”න්තිආදීනං වුත්තත්තා, තස්මා තං
න ගහෙතබ්බං. අතිරෙකකාරණං උභතීති එත්ථ සුත්තාදීසු පුරිමං පුරිමං.
අතිරෙකකාරණං නාම, යො වා සුත්තාදීසු වතුසු බහුතරං කාරණං උභතී, සො
අතිරෙකකාරණං උභතී නාම.

සුට්ඨ පවත්ති එතස්සාති සුප්පවත්ති, සුට්ඨ පවත්තති සීලෙනාති වා සුප්පවත්ති.
තෙනාහ “සුප්පවත්තීති සුට්ඨ පවත්ත”න්ති. වාචාය උග්ගතං වාචුග්ගතං, වචසා
සුග්ගහිතන්ති වුත්තං හොති. සුත්තතොති ඉමස්ස විවරණං “පාළිතො”ති. එත්ථ ව
“සුත්තං නාම සකලං විනයපිටක”න්ති වුත්තත්තා පාළිතොති තදත්ථදීපිකා
අඤ්ඤායෙව පාළි වෙදිතබ්බා. අනුඛ්‍යාඤ්ජනසොති ඉමස්ස විවරණං “පරිපුච්ඡතො ව
අට්ඨකථාතො වා”ති. පාළිං අනුගන්ත්වා අත්ථස්ස ඛ්‍යාඤ්ජනතො පකාසනතො
අනුඛ්‍යාඤ්ජනන්ති හි පරිපුච්ඡා අට්ඨකථා ව වුවවති. එත්ථ ව අට්ඨකථාය විසුං
ගහිතත්තා පරිපුච්ඡාති ථෙරවාදො වුත්තො. සඬ්ඝභෙදස්ස පුබ්බභාගෙ
පවත්තකලහස්සෙතං අධිවචනං සඬ්ඝරාජීති. කුක්කුච්චකොති අණුමත්තෙසුපි
වජ්ජෙසු භයදස්සනවසෙන කුක්කුච්චං උප්පාදෙන්නො. තන්තිං අවිසංවාදෙත්වාති
පාළිං අඤ්ඤාටා අකත්වා. අවාක්කමන්තොති අනතික්කමන්තො.

විත්ථුනතීති අත්ථං අදිස්වා නිත්ථුනති. විජ්ජන්දතීති කම්පති. සන්තිට්ඨිතුං න
සක්කොතීති එකස්මිංයෙව අත්ථෙ පතිට්ඨාතුං න සක්කොති. තෙනාහ “යං යං
පරෙන වුවවති, තං තං අනුජානාති”ති. පරවාදං ගණ්හාතීති “උච්ඡුමහි කසටං
යාවජ්චිකං, රසො සත්තාහකාලිකො, තද්දුගයවිනිමුත්තො ව උච්ඡු නාම විසුං නත්ථි,
තස්මා උච්ඡුපි විකාලෙ වට්ටති”ති පරවාදිනා වුත්තෙ තම්පි ගණ්හාති.
එකෙකලොමන්ති පලිතං සන්ධාය වුත්තං. යම්හිති යස්මිං පුග්ගලෙ. පරික්ඛයං
පරියාදානන්ති අත්ථතො එකං.

ආචරියපරම්පරා බො පනස්ස සුග්ගහිතා හොතීති එත්ථ ආචරියපරම්පරාති
ආචරියානං විනිච්ඡයපරම්පරා. තෙනෙව වක්ඛති “යථා ආචරියො ව ආචරියාවරියො
ව පාළිඤ්ච පරිපුච්ඡඤ්ච වදන්ති, තථා ඤාතුං වට්ටති”ති. පුබ්බාපරානුසන්ධිතොති
“ඉදං පුබ්බවචනං, ඉදං පරවචනං, අයමනුසන්ධි”ති එවං පුබ්බාපරානුසන්ධිතො.
ආචරියපරම්පරන්ති ඉමස්සෙව වෙවචනං ථෙරවාදඬ්ගන්ති, ථෙරපටිපාටීන්ති
අත්ථො. ද්වෙ තයො පරිවට්ටාති ද්වෙ තිස්සො පරම්පරා.

ඉමෙහි ව පන තිහි ලක්ඛණෙහි “සුත්තමස්ස ස්වාගතං හොති” තිආදිනා හෙට්ඨා වුත්තෙහි තිහි ලක්ඛණෙහි. එත්ථ ව පඨමෙන ලක්ඛණෙන විනයස්ස සුට්ඨු උග්ගහිතභාවො වුත්තො, දුතියෙන උග්ගහිතෙන අවලතා සුප්පතිට්ඨිතතා වුත්තා, තතියෙන යං පාළියා අට්ඨකථාය ව නත්ථි, තම්පි ආවරියවවනෙන විනිවිජ්නිතං සමත්ථතා වුත්තා. ඔතිණ්ණෙ වත්ථුස්මීන්ති වොදනාසඬ්ඛානෙ විතික්කමසඬ්ඛානෙ වා වත්ථුස්මිං සඬ්ඝමජ්ඣෙ ඔතිණ්ණෙ, ඔසටෙති අත්ථො. වුත්තමෙව විභාවෙන්තො “වොදකෙන ව වුදිතකෙන ව වුත්තෙ වත්තඛ්ඛෙ” ති ආහ. කෙච් පන “වොදකෙන ඔතිණ්ණෙ වත්ථුස්මිං වුදිතකෙන ව වුත්තෙ වත්තඛ්ඛෙ” ති එවං යොජෙත්ති. අපරෙ පන “වොදකෙන ව වුදිතකෙන ව වුත්තෙ විනයධරෙන ව වත්තඛ්ඛෙ” ති එවම්පි යොජෙත්ති. “වොදකෙන ව වුදිතකෙන ව වුත්තෙ වත්තඛ්ඛෙ” ති අයමෙව පන යොජනා සුන්දරතරාති වෙදිතඛ්ඛා. වත්ථු ඔලොකෙනඛ්ඛන්ති තස්ස තස්ස සික්ඛාපදස්ස වත්ථු ඔලොකෙනඛ්ඛං. “තිණෙන වා පණ්ණෙන වා...පෙ.... යො ආගච්ඡෙය්‍ය, ආපත්ති දුක්කටස්සා” ති (පාරා. 517) හි ඉදං නිස්සග්ගියෙ අඤ්ඤාතකච්ඤ්ඤත්තිසික්ඛාපදස්ස වත්ථුස්මිං පඤ්ඤත්තං, පුල්ලව්වයදුබ්භාසිතාපත්තිනං මාතිකාය අනාගතත්තා “පඤ්චන්තං ආපත්තිනං අඤ්ඤතරං”න්ති වුත්තං. අඤ්ඤතරං වා ආපත්තින්ති “කාලෙ විකාලසඤ්ඤි ආපත්ති දුක්කටස්ස, කාලෙ වෙමතිකො ආපත්ති දුක්කටස්සා” ති එවමාදිනා (පාවි. 250) ආගතං දුක්කටං සන්ධාය වුත්තං. සික්ඛාපදන්තරෙසුති විනිතවත්ථුං අන්තොකත්වා එකෙකස්මිං සික්ඛාපදන්තරෙ.

සුබ්බමාති අත්තනොපි දුට්ඨඤ්ඤායසභාවස්ස ලභ්‍යපරිවත්තීනො විත්තස්ස සීඝ්‍යපරිවත්තීතාය වුත්තං. තෙනාහ “විත්තලභ්‍යකා” ති. විත්තං ලභ්‍ය සීඝ්‍යපරිවත්ති එතෙසන්ති විත්තලභ්‍යකා. තෙති තෙ විතික්කමෙ. තංවත්ථුකන්ති තෙ අදින්නාදානමනුස්සවිග්ගහවිතික්කමා වත්ථු අධිට්ඨානං කාරණමෙතස්සාති තංවත්ථුකං. සීලානි සොධෙත්වාති යංවත්ථුකං කුක්කුච්චං උප්පන්නං, තං අමනසිකරිත්වා අවසෙසසීලානි සොධෙත්වා. පාකටභාවතො සුඛවළඤ්ජනතාය ව “ද්වන්තිංසාකාරං තාව මනසි කරොහී” ති වුත්තං. අඤ්ඤස්මිං පන කම්මට්ඨානෙ කතපරිවයෙන තදෙව මනසි කාතඛ්ඛං. කම්මට්ඨානං සටයතීති අත්තරන්තරා ඛණ්ඩං අදස්සෙත්වා විත්තෙන සද්ධිං ආලම්බනභාවෙන චිරකාලං සටයති. සඬ්ඛාරා පාකටා හුත්වා උපට්ඨහන්තීති විපස්සනාකම්මට්ඨානිකො වෙ, තස්ස සඬ්ඛාරා පාකටා හුත්වා උපට්ඨහන්ති. සවෙ කතපාරාජිකවිතික්කමො භවෙය්‍ය, තස්ස සතිපි අසරිතුකාමතාය විප්පට්ඨාරවත්ථුවසෙන පුනප්පුනං තං උපට්ඨහන්ති විත්තෙකග්ගතං න වින්දති. තෙන වුත්තං “කම්මට්ඨානං න සටයතී” තිආදි. අත්තනා ජානාතීති සයමෙව ජානාති. පච්චත්තෙ වෙතං කරණවචනං, අත්තා ජානාතීති වුත්තං හොති. අඤ්ඤා ව දෙවතා ජානන්තීති ආරක්ඛදෙවතාහි අඤ්ඤා පරවිත්තවිදුනියො දෙවතා ව ජානන්ති.

නිට්ඨිතා වතුබ්බිධවිනයකථාවණ්ණනා

විනයධරස්ස ව ලක්ඛණාදිකථාවණ්ණනා.

හික්බුපදභාජනීයවණ්ණනා

තස්මාති යස්මා පන-සද්දං අපනෙන්වා අනියමෙන පුග්ගලදීපකං යො-සද්දමෙව ආහ, තස්මා. එත්ථාති ඉමස්මිං යො-සද්දෙ. පන-සද්දස්ස නිපාතමත්තත්තා යො-සද්දස්සෙව අත්ථං පකාසෙන්තො “යො කොච්ඡි වුත්තං භොති”ති ආහ. යො කොච්ඡි නාමාති යො වා සො වා යො කොච්ඡි වුත්තො. වාසධුරයුත්තො වාති විපස්සනාධුරයුත්තො වා. සීලෙසුති පකතිසු.

හික්බතීති යාවති. ලහන්තො වා අලහන්තො වාති යො කොච්ඡි හික්බති හික්බං එසති ගවෙසති, සො තං ලහතු වා මා වා, තථාපි හික්බතීති හික්බුති අයමෙන්ථ අධිප්පායො. අරියාය යාවනායාති “උද්දිස්ස අරියා තිට්ඨන්ති, එසා අරියාන යාවනා”ති එවං වුත්තාය අරියයාවනාය, න කපණුද්ධිකවණ්ණිකයාවකානං විය “දෙහි දෙහි”ති එවං පවත්තයාවනාය. හික්බාවරියන්ති උඤ්ජාවරියං. අජ්ඣුපගත්තාති අනුට්ඨිත්තා. කාජහත්තන්ති කාපෙහි ආනිතං හත්තං. අග්ගඵස්සවණ්ණහෙදෙනාති අග්ගාදීනං පුරිමපකතිවිජහෙන. පුරිමපකතිවිජහනඤ්ඤෙන්ථ හෙදොති අධිප්පෙනං. ධොවිත්වා අපනෙතුං අසක්කුණෙයාසභාවං මලං, තථා අපනෙතුං සක්කුණෙයාසභාවා ජල්ලිකා. හින්තපට්ඨරොති නිබ්බවනං හින්තපට්ඨරෙ හික්බු-සද්දස්ස නිරුජ්ඣත්තා කතං.

උපනිස්සයසම්පන්නන්ති පුබ්බෙ අට්ඨපරික්ඛාරදානුපනිස්සයසම්පන්නං. යො හි වීචරාදිකෙ අට්ඨ පරික්ඛාරෙ පත්තවීචරමෙව වා සොතාපන්නාදිඅරියස්ස පුච්ඡ්ජනස්සෙව වා සීලසම්පන්නස්ස දත්වා “ඉදං පරික්ඛාරදානං අනාගතෙ එහිහික්බුභාවාය පච්චයො භොතු”ති පත්ථනං පට්ඨපෙසි, තස්ස තං සති අධිකාරසම්පත්තියං බුද්ධානං සම්මුඛිභාවෙ ඉද්ධිමයපරික්ඛාරලාභාය සංවත්තතීති වෙදිතබ්බං. බ්‍රහ්මසොසන්ති උත්තමසොසං, බ්‍රහ්මුනො සොසසදිසං වා සොසං. බ්‍රහ්මවරියන්ති සාසනබ්‍රහ්මවරියං මග්ගබ්‍රහ්මවරියඤ්ච. දුක්ඛස්ස සම්මා අන්තකිරියායාති යොපෙතබ්බං. භණ්ඩුති මුණ්ඩො. වාසීති දන්තකට්ඨවිජේදනවාසී. බන්ධනන්ති කායබන්ධනං. යුත්තො භාවනානුයොගො අස්සාති යුත්තයොගො, තස්ස යුත්තයොගස්ස, භාවනානුයොගමනුයුත්තස්සාති වුත්තං භොති. ඉරියාපට්ඨසම්පන්නතාවිභාවනත්ථං “සට්ඨිවස්සිකත්ථෙරො වියා”ති වුත්තං. බුද්ධොව පබ්බජ්ජාවරියො උපසම්පදාවරියො ච අස්සාති බුද්ධාවරියකො. පට්ඨමබ්බාදියම්පි පට්ඨමකාලෙයෙව සෙසඋපසම්පදානං අභාවොති ආහ “පට්ඨමබ්බාදියං එකස්මිං කාලෙ”ති. පඤ්ච පඤ්චවග්ගියත්ථෙරාති පඤ්චවග්ගියත්ථෙරා පඤ්ච. තීණි සත්තන්ති තීණි සත්තානි, ගාථාබන්ධසුබත්ථං වචනවිපල්ලාසො කතො. එකො ව ථෙරොති අභිගුලිමාලත්ථෙරං සන්ධාය වුත්තං. න වුත්තාති අට්ඨකථායං න වුත්තා. තත්ථාති විනයපාළියං.

වෙච්චනමභාවිභාරෙ ගන්ධකුටියං නිසින්තොයෙව භගවා මහාකස්සපත්ථෙරස්ස අත්තානං උද්දිස්ස පබ්බජිතභාවං විදිත්වා තස්ස පච්චුග්ගමනං කරොන්තො තිගාවුතං මග්ගං එකකොව ගන්ත්වා

බහුපුත්තනිග්‍රොධමුලෙ පල්ලඪිකං ආභුජිත්වා නිසින්නො අත්තනො සන්තිකං
 ආගන්ත්වා පරමනිපච්චකාරං දස්සෙත්වා “සත්ථා මෙ හත්තෙ භගවා,
 සාවකොභමස්මි, සත්ථා මෙ හත්තෙ භගවා, සාවකොභමස්මි”ති තික්ඛන්තුං
 අත්තනො සාවකත්තං සාවෙන්වා ධීතස්ස මහාකස්සපත්ථෙරස්ස
 නිපච්චකාරමහත්තනං අත්තනො ව මහානුභාවනං දීපෙනුං යස්ස අඤ්ඤස්ස
 අජානංයෙව “ජානාමි”ති පටිඤ්ඤස්ස බාහිරකස්ස සත්ථුනො එවං සබ්බවෙනසා
 සමන්තාගතො පසන්නචිත්තො සාවකො එවරූපං පරමනිපච්චකාරං කරොයා,
 තස්ස චණ්ටච්ඡින්නතාලපක්කං විය ගීවතො මුද්ධාපි විපතෙයා, සත්තධා වා
 එලෙය්‍යාති දස්සෙන්නො “යො බො, කස්සප, එවං සබ්බවෙනසා සමන්තාගතං
 සාවකං අජානංයෙව වදෙය්‍යා ‘ජානාමි’ති, අපස්සංයෙව වදෙය්‍යා ‘පස්සාමි’ති, මුද්ධාපි
 තස්ස විපතෙයා, සත්තධා වා එලෙය්‍යා, අහං බො, කස්සප, ජානංයෙව වදාමි
 ‘ජානාමි’ති, පස්සංයෙව වදාමි ‘පස්සාමි’” (සං. නි. 2.154) ති වත්වා
 ජාතිමදමානමදරූපමදප්පභානත්ථං තීහි ඔවාදෙහි මහාකස්සපත්ථෙරං ඔවදන්තො
 “තස්මාතිහ තෙ කස්සපා”තිආදිමාහ.

තත්ථ (සං. නි. අට්ඨ. 2.2.154) තස්මාතිහාති තස්මා ඉච්චෙව චුත්තං හොති,
 යස්මා අහං ජානන්තොව “ජානාමි”ති පස්සන්තො එව ව “පස්සාමි”ති වදාමි,
 තස්මාති අත්ථො. ති-කාර හ-කාරා නිපාතා. ඉහාති වා ඉමස්මිං සාසනෙ, ත-කාරො
 පදසන්ධිවසෙන ආගතො. එවං සික්ඛිතබ්බන්ති ඉදානි වුව්චමානාකාරෙන
 සික්ඛිතබ්බං. තිබ්බන්ති බහලං මහත්තං. හිරොත්තප්පඤ්චාති හිරි ව ඔත්තප්පඤ්ච.
 පච්චුපට්ඨිතං භවිස්සතීති උපසඬකමනතො පයමතරමෙව උපට්ඨිතං භවිස්සති. තථා
 හි සති තෙසං පුරතො අස්ස සගාරවසප්පතිස්සවතා සණ්ඨාති. යො ව ථෙරාදීසු
 හිරොත්තප්පං උපට්ඨපෙත්වා උපසඬකමති, ථෙරාදියොපි තං සහිරිකා සඔත්තප්පා ව
 හුත්වා උපසඬකමන්තීති අයමෙත්ථ ආනිසංසො. කුසලුපසංහිතන්ති කුසලනිස්සිතං,
 අනවප්පධම්මතිස්සිතන්ති අත්ථො. අට්ඨිං කත්වාති අත්තානං තෙන ධම්මෙන
 අට්ඨිකං කත්වා, තං වා ධම්මං “එස මය්‍හං ධම්මො”ති අට්ඨිං කත්වා. මනසි
 කත්වාති චිත්තෙ යපෙත්වා. සබ්බවෙනසා සමන්තාහරිත්වාති චිත්තස්ස ථොකම්පි
 බහි ගන්තුං අදෙන්නො සබ්බෙන සමන්තාහාරචිත්තෙන සමන්තාහරිත්වා.
 ඔහිතසොතොති යපිතසොතො, ධම්මෙ නිහිතසොතොති අත්ථො. එවඤ්ඤි තෙ
 සික්ඛිතබ්බන්ති ඤාණසොතඤ්ච පසාදසොතඤ්ච ඔදහින්වා “මයා දෙසිතං ධම්මං
 සක්කච්චමෙව සුඤ්ඤස්සාමි”ති එවඤ්ඤි තෙ සික්ඛිතබ්බං. සාතසහගතා ව මෙ
 කායගතාසතීති අසුභෙසු වෙව ආනාපානෙ ව පයමජ්ඣානවසෙන සුඛසම්පයුත්තා
 කායගතාසති. යො ව පනායං තිව්ධො ඔවාදො, ථෙරස්ස අයමෙව පබ්බජ්ජා ව
 උපසම්පදා ව අහොසි.

කසිණාරම්මණං රූපාවචරජ්ඣානං රූපසඤ්ඤා. සඤ්ඤාසිසෙන හෙත්ථ ඥානං
 චුත්තං, තදෙව ව උද්ධුමාතකපටිභාගාරම්මණත්තා “උද්ධුමාතකසඤ්ඤා”ති චුත්තං.
 සොපාකසාමණෙරො භගවතා පුට්ඨො “එතෙ ද්වෙ රූපාවචරභාවෙන එකත්ථා,
 බ්‍යඤ්ජනමෙව නාන”න්ති ආහ. ආරද්ධචිත්තොති ආරාධිතචිත්තො.
 ගරුධම්මපටිග්ගහණාදිඋපසම්පදා උපරි චිත්ථාරතො සයමෙව ආවි භවිස්සති.

කලාණපුපුප්පනාදයොති එත්ථ ඛුන් නානප්පකාරානං සක්කායදිට්ඨිආදීනං අවිහතත්තා ජනෙති, තාහි වා ජනිතොති පුපුප්පනො, කලාණො ව සො පුපුප්පනො වාති කලාණපුපුප්පනො, සො ආදි යෙසං සොතාපන්නාදීනං තෙ කලාණපුපුප්පනාදයො. කලාණග්ගහණෙන චෙත්ථ අන්ධපුපුප්පනං නිවත්තෙති. ද්විධා හි පුපුප්පනා අන්ධපුපුප්පනො කලාණපුපුප්පනොති. චුත්තඤ්ඤෙනං -

“දුච්ච පුපුප්පනා චුත්තා, බුද්ධෙනාදිච්චන්ධුනා;
අන්ධො පුපුප්පනො එකො, කලාණෙකො පුපුප්පනො”ති. (දී. නි. අට්ඨ. 1.7; ම. නි. අට්ඨ. 1.2; සං. නි. අට්ඨ. 2.2.61; අ. නි. අට්ඨ. 1.1.51);

හද්‍රාය පඤ්ඤාය හද්‍රාය විමුක්තියාති යොජෙනබ්බං. සීලෙනාතිආදීසු සීලන්ති චතුපාරිසුද්ධිසීලං. සමාධිති විපස්සනාපාදකා අට්ඨ සමාපත්තියො. පඤ්ඤාති ලොකියලොකුත්තරඤ්ඤාණං. විමුක්තීති අරියඵලවිමුක්ති. විමුක්තිඤ්ඤාණදස්සනන්ති එකුනවිසතිවිධං පච්චචෙක්ඛණඤ්ඤාණං. යථාසම්භවෙන චෙත්ථ යොජනා චෙදිතබ්බා. කලාණපුපුප්පනස්ස හි සීලාදයො තයො එව සම්භවන්ති, අරියානං පන සබ්බෙපි සීලාදයො. සාරො හික්ඛුතිපි කලාණපුපුප්පනාදයොව චුත්තාති ආහ “තෙහියෙව සීලසාරාදීහී”තිආදි. අථ වා නිප්පරියායතො ඛිණාසවොව සාරො හික්ඛු නාමාති ආහ “විගතකිලෙසචේගුභාවතො වා”තිආදි.

යොපි කලාණපුපුප්පනො අනුලොමපටිපදාය පරිපූරකාරී සීලසම්පන්නො ඉන්ද්‍රියෙසු ගුත්තද්වාරො භොජනෙ මත්තඤ්ඤ ජාගරියානුයොගමනුයුත්තො පුබ්බරත්තාපරරත්තං බොධිපක්ඛියානං ධම්මානං භාවනානුයොගමනුයුත්තො විහරති “අප්ප වා ස්වෙ වා අඤ්ඤතරං සාමඤ්ඤඵලං අධිගමිස්සාමී”ති, සොපි චුච්චති සික්ඛතීති සෙබොති ආහ “පුපුප්පනකලාණකෙන සද්ධි”න්ති. සත්ත අරියාති චත්තාරො මග්ගට්ඨා, හෙට්ඨිමා ච තයො ඵලට්ඨාති ඉමෙ සත්ත අරියා. තිස්සො සික්ඛාති අධිසීලාදිකා තිස්සො සික්ඛා. සික්ඛාසු ජාතොති වා සෙබො. අරියපුග්ගලො හි අරියාය ජාතියා ජායමානො සික්ඛාසු ජායති, න යොනියං. සික්ඛනසීලොති වා සෙබො, පුග්ගලාධිට්ඨානාය වා කථාය සෙබස්ස අයන්ති අනඤ්ඤසාධාරණා මග්ගඵලත්තයධම්මා සෙබපරියායෙන චුත්තා. අසෙබොති ච යත්ථ සෙබහාවාසඬකා අත්ථී, තත්ථායං පටිසෙධොති ලොකියනිබ්බානෙසු අසෙබහාවානාපත්ති දට්ඨබ්බා. සීලසමාධිපඤ්ඤාසඬකා හි සික්ඛා අත්තනො පටිපක්ඛකිලෙසෙහි විමුක්තත්තා පරිසුද්ධා, උපක්කිලෙසානං ආරම්මණභාවම්පි අනුපගමනතො එතා සික්ඛාති චත්තුං යුත්තා, අට්ඨසුපි මග්ගඵලෙසු විජ්ජන්ති, තස්මා චතුමග්ගහෙට්ඨිමඵලත්තයසමඬගීනො විය අරහත්තඵලසමඬගීපි තාසු සික්ඛාසු ජාතොති තංසමඬගීනො අරහතො ඉතරෙසං විය සෙබත්තෙ සති සෙබස්ස අයන්ති, සික්ඛා සීලං එතස්සාති ච සෙබොති චත්තබ්බො සියාති තං නිවත්තනත්ථං “අසෙබො”ති යථාචුත්තසෙබහාවපටිසෙධො කතො. අරහත්තඵලෙහි පවත්තමානා සික්ඛා පරිනිට්ඨිතසික්ඛාකිච්චත්තා න සික්ඛාකිච්චං කරොන්ති, කෙවලං සික්ඛාඵලභාවෙනෙව පවත්තන්ති, තස්මා තා න සික්ඛාවචනං අරහන්ති, නාපි තංසමඬගී සෙබවචනං, න ච සික්ඛනසීලො, සික්ඛාසු ජාතොති ච චත්තබ්බතං

අරහති, හෙට්ඨිමඵලෙසු පන සික්ඛා සකදාගාමිමග්ගවිපස්සනාදීනං
 උපනිස්සයභාවතො සික්ඛාකිව්චං කරොන්තිති සික්ඛාවචනං අරහන්ති,
 තංසමඨගිතො ච සෙබ්බනං සික්ඛතසීලා, සික්ඛාසු ජාතාති ච වත්තබ්බතං
 අරහන්ති “සික්ඛන්තිති සෙබ්බ”ති අපරියොසිතසික්ඛානං දස්සිතත්තා, “න
 සික්ඛන්ති අසෙබ්බො”ති ඉමිනා පරියොසිතසික්ඛො දස්සිතො, න සික්ඛාය රහිතොති
 ආහ – “සෙක්ඛධම්මෙ අතික්කම්ම ...පෙ.... බිණ්ණසවො අසෙබ්බොති වුව්චති”ති.
 වුද්ධිප්පත්තසික්ඛො චා අසෙබ්බොති එතස්මිං අත්ථෙ සෙබ්බධම්මෙසු එව ධීතස්ස
 කස්සචි අරියස්ස අසෙබ්බාචාපත්තිති අරහත්තමග්ගධම්මා වුද්ධිප්පත්තා ච
 යථාචුත්තෙහි අත්ථෙහි සෙබ්බාති කත්වා තංසමඨගිතො අග්ගමග්ගට්ඨස්ස
 අසෙබ්බාවො ආපන්නොති? න, තංසදිසෙසු තබ්බොභාරතො. අරහත්තමග්ගතො හි
 නින්නානාකරණං අරහත්තඵලං යපෙත්වා පරිඤ්ඤාකිව්චකරණං විපාකභාවඤ්ච,
 තස්මා තෙ එව සෙබ්බා අග්ගඵලධම්මභාවං ආපන්නාති සක්කා වත්තුං. කුසලසුඛතො
 ච විපාකසුඛං සන්තතරතාය පණිතතරන්ති වුද්ධිප්පත්තා ච තෙ ධම්මා හොන්තිති
 තංසමඨගි අසෙබ්බොති වුව්චතිති.

සබ්බන්තිමෙන පරියායෙනාති සබ්බන්තිමෙන පරිච්ඡෙදෙන.
 උපසම්පදාකම්මස්ස අධිකාරත්තා “පඤ්චවග්ගකරණියෙ”ති වුත්තං. පඤ්චන්තං
 වග්ගො සමුහොති පඤ්චවග්ගො, පඤ්චපරිමාණයුත්තො චා වග්ගො පඤ්චවග්ගො,
 තෙන කත්තබ්බං කම්මං පඤ්චවග්ගකරණියං. යාවතිකා භික්ඛුති යත්තකා භික්ඛු.
 කම්මප්පත්තාති කම්මාරහා පාරාජිකං අනාපන්නා අනුක්ඛිත්තා ච.
 උපසම්පදාකම්මස්ස පඤ්චවග්ගකරණියත්තා පඤ්චෙව භික්ඛු කම්මප්පත්තා
 එත්තකෙහිපි කම්මසිද්ධිතො, ඉතරෙ ඡන්දාරහා. ඤත්තිවතුත්ථෙන්නාති එත්ථ
 කිඤ්චාපි ඤත්ති සබ්බපයමං වුව්චති, තිස්සන්තං පන අනුස්සාවනානං
 අත්ථබ්බාඤ්ජනභෙදාභාවතො අත්ථබ්බාඤ්ජනභින්නා ඤත්ති තාසං වතුත්ථාති කත්වා
 “ඤත්තිවතුත්ථ”න්ති වුව්චති. බ්බාඤ්ජනානුරූපමෙව අට්ඨකථායං “තිහි
 අනුස්සාවනාහි එකාය ච ඤත්තියා”ති වුත්තං, අත්ථප්පවත්තික්කමෙන පන “එකාය
 ඤත්තියා තිහි අනුස්සාවනාහි”ති වත්තබ්බං.
 වත්ථුඤ්ජනිඅනඋස්සාවනසීමාපරිසසම්පත්තිසම්පන්නත්තාති එත්ථ වත්ථුති
 උපසම්පදාපෙක්ඛො පුග්ගලො, සො යපෙත්වා ඌනවිසතිවස්සං අන්තිමවත්ථුං
 අප්පිකාපන්නපුබ්බං පණ්ඩකාදයො ච එකාදස අභබ්බපුග්ගලෙ වෙදිතබ්බො.
 ඌනවිසතිවස්සාදයො හි තෙරස පුග්ගලා උපසම්පදාය අවත්ථු, ඉමෙ පන යපෙත්වා
 අඤ්ඤස්මිං උපසම්පදාපෙක්ඛෙ සති උපසම්පදාකම්මං වත්ථුසම්පත්තිසම්පන්නං
 නාම හොති.

වත්ථුසඨසපුග්ගලඤ්ජනිනං අපරාමසනාති පච්ඡා ඤත්තිට්ඨපනඤ්චාති ඉමෙ
 තාව පඤ්ච ඤත්තිදොසා. තත්ථ “අයං ඉත්ථන්නාමො”ති උපසම්පදාපෙක්ඛස්ස
 අකිත්තනං වත්ථුඅපරාමසනං නාම. “සුඤ්ඤා මෙ, හන්තෙ, සඬ්ඝො”ති එත්ථ
 “සුඤ්ඤා මෙ, හන්තෙ”ති වත්ථා “සඬ්ඝො”ති අභණනං සඬ්ඝඅපරාමසනං නාම.
 “ඉත්ථන්නාමස්ස උපසම්පදාපෙක්ඛො”ති උපප්පායස්ස අකිත්තනං
 පුග්ගලඅපරාමසනං නාම. සබ්බෙන සබ්බං ඤත්තියා අනුච්චාරණං

ඤ්ඤිතභවතං නාම. පටං කම්මවාටං නිට්ඨාපෙත්වා “එසා ඤ්ඤිතී” ති වත්වා “බමති සඬ්ඝස්සා” ති එවං ඤ්ඤිතීතිත්තනං පච්ඡා ඤ්ඤිතීට්ඨපනං නාම. ඉති ඉමෙහි දොසෙහි විමුක්තාය ඤ්ඤිතියා සම්පන්නං ඤ්ඤිතීසම්පත්තිසම්පන්නං නාම.

වත්ථුසඬ්ඝපුග්ගලානං අපරාමසනාති සාවනාය භාපනං අකාලෙ සාවනාති ඉමෙ පඤ්ච අනුස්සාවනදොසා. තත්ථ වත්ථාදීනං අපරාමසනාති ඤ්ඤිතියං චුත්තසද්ධිසානෙව. තීඝ්ඤ්ඤ පන අනුස්සාවනාසු යත්ථ කත්ථවි එතෙසං අපරාමසනං අපරාමසනමෙව, සබ්බෙන සබ්බං පන කම්මවාටං අවත්වා වතුක්ඛත්තුං ඤ්ඤිතීතිත්තනමෙව. අථ වා පන කම්මවාටබ්බන්තරෙ අක්ඛරස්ස වා පදස්ස වා අනුච්චාරණං වා දුරුච්චාරණං වා සාවනාය භාපනං නාම. සාවනාය අනොකාසෙ පටං ඤ්ඤිතීං අට්ඨපෙත්වා අනුස්සාවනකරණං අකාලෙ සාවනං නාම. ඉති ඉමෙහි දොසෙහි විමුක්තාය අනුස්සාවනාය සම්පන්නං අනුස්සාවනසම්පත්තිසම්පන්නං නාම.

විපත්තිසීමාලක්ඛණං සමතික්කන්තාය පන සීමාය කතං සීමාසම්පත්තිසම්පන්නං නාම. යාවතිකා භික්ඛු කම්මජ්ජන්තා, තෙසං අනාගමනං, ඡන්දාරහානං ඡන්දස්ස අනාගරණං, සම්මුඛිභූතානං පටික්කොසනන්ති ඉමෙ පන තයො පරිසදොසා, තෙහි විමුක්තාය පරිසාය කතං පරිසසම්පත්තිසම්පන්නං නාම.

උපසම්පදාකම්මවාටාසඬ්ඛානං භගවතො වචනං උපසම්පදාකම්මකරණස්ස කාරණත්තා යානං, යථා ව තං කත්තබ්බන්ති භගවතා අනුසිට්ඨං, තථා කතත්තා තදනුච්ඡවිකං යථාචුත්තං අනුනං ඤ්ඤිතීඅනුස්සාවනං උප්පට්ඨායා ව අචුත්තං යානාරහං. යථා කත්තබ්බන්ති භි භගවතා චුත්තං, තථා අකතෙ උපසම්පදාකම්මස්ස කාරණං න භොතීති න තං යානාරහං. තෙනාහ “කාරණාරහෙන සත්ථුසාසනාරහෙනා” ති. ඉමිනා ඤ්ඤිතීඅනුස්සාවනසම්පත්ති කථිතාති වෙදිතබ්බා. “සමග්ගෙන සඬ්ඝෙනා” ති ඉමිනා පන පරිසසම්පත්ති කථිතාව. “අකුප්පෙනා” ති ඉමිනා පාරිසෙසතො වත්ථුසීමාසම්පත්තියො කථිතාති වෙදිතබ්බා. අට්ඨකථායං පන අකුප්පලක්ඛණං එකත්ථ සම්පිණ්ඩෙන්වා දස්සෙතුං අකුප්පෙනාති ඉමස්ස “වත්ථුඤ්ඤිතීඅනුස්සාවනසීමාපරිසසම්පත්තිසම්පන්නත්තා අකොපෙනබ්බනං අප්පටික්කොසිතබ්බනං උපගතෙනා” ති අත්ථො චුත්තො. කෙච්ච පන “යානාරහෙනාතිඑත්ථ ‘න භත්ථව්ඡින්නො පබ්බාපෙතබ්බො’ තිආදි (මහාව. 119) සත්ථුසාසනං යාන” ති වදන්ති.

“ඤ්ඤිතීවතුත්ථෙත කම්මෙනා” ති ඉමස්මිං අධිකාරෙ පසඬ්ඝතො ආහරිත්වා යං කම්මලක්ඛණං සබ්බඅට්ඨකථාසු පපඤ්චිතං, තං යථාආගතට්ඨානෙයෙව දස්සෙතුකාමො ඉධ තස්ස අවචනෙ තත්ථ වචනෙ ව පයොජනං දස්සෙතුං “ඉමස්මිං පන යානෙ යත්වා” තිආදිමාහ.

අට්ඨසු උපසම්පදාසු එහිභික්ඛුපසම්පදා සරණගමනුපසම්පදා ඔවාදපටිග්ගහණුපසම්පදා පඤ්ඤාකරණුපසම්පදාති ඉමාහි උපසම්පදාහි

උපසම්පන්නානං ලොකවජ්ජසික්ඛාපදවීතික්කමෙ අභබ්බත්තා
 ගරුධම්මපටිග්ගහණ්ණපසම්පදා දුතෙනුපසම්පදා අට්ඨවාචිකූපසම්පදාති ඉමාසඤ්ච
 තිස්සන්තං උපසම්පදානං භික්ඛුනීනංයෙව අනුඤ්ඤාතත්තා ඤත්තිවතුත්ථෙතෙව
 කම්මෙන උපසම්පන්නො ගහිතොති වෙදිතබ්බො. තථා හි එහිභික්ඛුපසම්පදා
 අන්තිමභවිකානංයෙව, සරණගමනුපසම්පදා පරිසුද්ධානං,
 ඔවාදපටිග්ගහණ්ණපඤ්ඤාභ්ගාකරණ්ණපසම්පදා මහාකස්සපසොපාකානං, න ච තෙ
 භබ්බා පාරාජිකාදිලොකවජ්ජං ආපජ්ජිතුං, ගරුධම්මපටිග්ගහණාදයො ච
 භික්ඛුනීනංයෙව අනුඤ්ඤාතා, අයඤ්ච භික්ඛු, තස්මා එත්ථ ඤත්තිවතුත්ථෙත
 උපසම්පන්නොව ගහිතොති වෙදිතබ්බො.

පණ්ණත්තිවජ්ජපෙසු පන සික්ඛාපදෙසු අඤ්ඤාපි එහිභික්ඛුපසම්පදාය
 උපසම්පන්නාදයො සඬගහං ගව්ජන්ති. තෙපි හි සහසෙය්‍යාදිපණ්ණත්තිවජ්ජං
 ආපත්තිං ආපජ්ජන්තියෙව. යදි එවං පණ්ණත්තිවජ්ජපෙසුපි සික්ඛාපදෙසු “අයං
 ඉමස්මිං අත්ථෙ අධිජ්ජෙතො භික්ඛු” ති ඤත්තිවතුත්ථෙතෙව කම්මෙන
 උපසම්පන්නො කස්මා චුත්තොති? සබ්බසික්ඛාපදවීතික්කමාරහත්තා
 සබ්බකාලිකත්තා ච. එහිභික්ඛුපසම්පදාදයො හි න සබ්බසික්ඛාපදවීතික්කමාරහා
 අසබ්බකාලිකා ච. තථා හි අට්ඨසු උපසම්පදාසු ඤත්තිවතුත්ථකම්මුපසම්පදා
 දුතෙනුපසම්පදා අට්ඨවාචිකූපසම්පදාති ඉමා තිස්සොයෙව ටාවරා, සෙසා බුද්ධෙ
 ධර්මානෙයෙව අහෙසුං. තෙනෙව ච භික්ඛුනීච්ඡධගෙපි (පාචි. 658) “තත්‍ර යායං
 භික්ඛුනී සමග්ගෙන උභතොසඬසෙන ඤත්තිවතුත්ථෙත කම්මෙන අකුජ්ජෙන
 යානාරහෙන උපසම්පන්නා, අයං ඉමස්මිං අත්ථෙ අධිජ්ජෙතො භික්ඛුනී” ති
 දුතෙනුපසම්පදාය අට්ඨවාචිකූපසම්පදාය ච උපසම්පන්නං අන්තොකත්ථා
 උභතොසඬසෙන ඤත්තිවතුත්ථෙතෙව කම්මෙන උපසම්පන්නා භික්ඛුනී චුත්තා, න
 ගරුධම්මපටිග්ගහණ්ණපසම්පදාය උපසම්පන්නා තස්සා උපසම්පදාය
 පාටිපුග්ගලිකභාවතො අසබ්බකාලිකත්තා. ගරුධම්මපටිග්ගහණ්ණපසම්පදා හි
 මහාපජාපනියා එව අනුඤ්ඤාතත්තා පාටිපුග්ගලිකාති, තස්මා
 සබ්බසික්ඛාපදවීතික්කමාරහං සබ්බකාලිකාය ඤත්තිවතුත්ථකම්මුපසම්පදාය
 උපසම්පන්නමෙව ගහෙත්ථා සබ්බසික්ඛාපදාති පඤ්ඤාත්තානීති ගහෙතබ්බං. යදි
 එවං පණ්ණත්තිවජ්ජපෙසු සික්ඛාපදෙසු ච එහිභික්ඛුපසම්පන්නාදීනම්පි සඬගහො
 කථං විඤ්ඤායතීති? අත්ථෙතො ආපන්නත්තා. තථා හි “ද්වෙ පුග්ගලා අභබ්බා
 ආපත්තිං ආපජ්ජිතුං බුද්ධා ච පච්චෙකබුද්ධා ච, ද්වෙ පුග්ගලා භබ්බා ආපත්තිං
 ආපජ්ජිතුං භික්ඛු ච භික්ඛුනීයො චා” ති (පරි. 322) සාමඤ්ඤතො චුත්තත්තා
 එහිභික්ඛුපසම්පන්නාදයොපි අසඤ්චිච්ච අස්සනියා අචිත්තකං පණ්ණත්තිවජ්ජං
 සහසෙය්‍යාදිආපත්තිං ආපජ්ජන්තීති අත්ථෙතො ආපන්නන්ති අයමෙත්ථ සාරො. යං
 පනෙත්ථ ඉතො අඤ්ඤාතා කෙනචී පපඤ්චිතං, න තං සාරතො පච්චෙතබ්බං.

නිරුත්තිවසෙනාති නිබ්බවනවසෙන. අභිලාපවසෙනාති වොභාරවසෙන.
 අනුජ්ජන්නාය කම්මවාචායාති අනුජ්ජන්නාය ඤත්තිවතුත්ථකම්මවාචාය.
 ගුණවසෙනාති සීලාදිතංතංගුණයොගතො. එත්ථ ච හින්දති පාපකෙ අකුසලෙ
 ධම්මෙති භික්ඛුනි නිබ්බවනං වෙදිතබ්බං.

හික්බූපදභාජනීයවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

සික්ඛාසාජීවපදභාජනීයවණ්ණනා

සික්ඛිතඛබ්බාති ආසෙවිතඛබ්බා. උත්තමන්ති විසිට්ඨං. අධිසිලාදීසු විජ්ජමානෙසු සිලාදීහිපි භවිතඛබ්බං. යථා හි ඔමකතරජපමාණං ඡත්තං වා ධජං වා උපාදාය අතිරෙකජපමාණං “අතිඡත්තං අතිධජො”ති වුච්චති, එවමිහාපි “අනුක්කට්ඨසිලං උපාදාය අධිසිලෙන භවිතඛබ්බං, තථා අනුක්කට්ඨං විත්තං පඤ්ඤඤව උපාදාය අධිවිත්තෙන අධිපඤ්ඤාය ව භවිතඛබ්බං”න්ති මනසි කත්වා සිලාදිං සරූපතො විභාවෙතුකාමො “කතමං පනෙත්ථ සිල”න්තිආදිමාහ. අට්ඨඨගසිලං දසඨගසිලෙස්වෙව අන්තොගධත්තා විසුං අග්ගහෙත්වා “පඤ්චඨගදසඨගසිල”න්ති එත්තකමෙව වුත්තං. පාතිමොක්ඛසංවරසිලන්ති වාරිත්තවාරිත්තවසෙන දුට්ඨං විනයපිටකපරියාපන්නං සික්ඛාපදසිලං. තඤ්ඤි යො නං පාති රක්ඛති, තං මොක්ඛෙති මොවෙති ආපායිකාදීහි දුක්ඛෙහිති පාතිමොක්ඛන්ති වුච්චති. සංවරණං සංවරො, කායවාචාහි අවිතික්කමො. පාතිමොක්ඛමෙව සංවරො පාතිමොක්ඛසංවරො. සො එව සිලනට්ඨෙන සිලන්ති පාතිමොක්ඛසංවරසිලං.

අපරො නයො (උදා. අට්ඨ. 31; ඉතිවු. අට්ඨ. 97) – කිලෙසානං බලවභාවතො පාපකිරියාය සුකරභාවතො පුඤ්ඤකිරියාය ව දුක්කරභාවතො බහුක්ඛත්තුං අපායෙසු පතනසිලොති පාතී, පුට්ඨජ්ජනො. අනිච්චතාය වා භවාහවාදීසු කම්මවෙගක්ඛිත්තො සට්ඨන්තං විය අනවට්ඨානෙන පරිබ්භමනතො ගමනසිලොති පාතී, මරණවසෙන වා තම්හි තම්හි සත්තනිකායෙ අත්තභාවස්ස පතනසිලොති පාතී, සත්තසන්නානො, විත්තමෙව වා. තං පාතිනං සංසාරදුක්ඛතො මොක්ඛෙතිති පාතිමොක්ඛං. විත්තස්ස හි විමොක්ඛෙන සත්තො විමුත්තොති වුච්චති. වුත්තඤ්ඤි “විත්තවොදානා විසුජ්ඣන්ති”ති (සං. නි. 3.100), “අනුපාදාය ආසවෙහි විත්තං විමුත්ත”න්ති (මහාව. 28) ව.

අථ වා අවිජ්ජාදිනා හෙතුනා සංසාරෙ පතති ගච්ඡති පවත්තතිති පාති. “අවිජ්ජානීවරණානං සත්තානං තණ්හාසංයොජනානං සන්ධාවතං සංසරත”න්ති (සං. නි. 2.124) හි වුත්තං. තස්ස පාතිනො සත්තස්ස තණ්හාදිසංකිලෙසත්තයතො මොක්ඛො එතෙනාති පාතිමොක්ඛො. “කණ්ඨෙකාලො”තිආදීනං වියස්ස සමාසසිද්ධි වෙදිතඛබ්බා.

අථ වා පාතෙති විනිපාතෙති දුක්ඛෙහිති පාති, විත්තං. වුත්තඤ්ඤි “විත්තෙන නීයති ලොකො, විත්තෙන පරිකස්සති”ති (සං. නි. 1.62). තස්ස පාතිනො මොක්ඛො එතෙනාති පාතිමොක්ඛො. පතති වා එතෙන අපායදුක්ඛෙ සංසාරදුක්ඛෙ වාති පාති, තණ්හාසංකිලෙසො. වුත්තඤ්ඤි “තණ්හා ජනෙති පුරිසං (සං. නි. 1.55-57), තණ්හාදුතියො පුරිසො”ති (අ. නි. 4.9; ඉතිවු. 15, 105) ව ආදී. තතො පාතිනො මොක්ඛොති පාතිමොක්ඛො.

අප වා පතති එත්ථාති පාති, ඡ අජ්ඣත්තිකඛාහිරාති ආයතනාති. වුත්තඤ්ඨි “ඡසු ලොකො සමුප්පන්නො, ඡසු කුබ්බති සන්ථව”න්ති (සං. නි. 1.70; සු. නි. 171). තතො ඡඅජ්ඣත්තිකඛාහිරායතනසඬ්ඛාතතො පාතිතො මොක්ඛොති පාතිමොක්ඛො.

අප වා පාතො විනිපාතො අස්ස අත්ථිති පාති, සංසාරො. තතො මොක්ඛොති පාතිමොක්ඛො.

අප වා සබ්බලොකාධිපතිභාවතො ධම්මිස්සරො භගවා පතීති වුව්චති, මුව්චති එතෙනාති මොක්ඛො, පතීතො මොක්ඛො තෙන පඤ්ඤත්තත්තාති පතිමොක්ඛො, පතිමොක්ඛො එව පාතිමොක්ඛො. සබ්බගුණානං වා මූලභාවතො උත්තමට්ඨෙත පති ව සො යථාචුත්තෙන අත්ථෙත මොක්ඛො වාති පතිමොක්ඛො, පතිමොක්ඛො එව පාතිමොක්ඛො. තථා හි වුත්තං “පාතිමොක්ඛන්ති මුඛමෙතං පමුඛමෙත”න්ති (මහාව. 135) විත්ථාරො.

අප වා ප-ඉති පකාරෙ, අතීති අව්චන්තත්ථෙ නිපාතො, තස්මා පකාරෙහි අව්චන්තං මොක්ඛෙතීති පාතිමොක්ඛො. ඉදඤ්ඨි සීලං සයං තදඬ්ගවසෙන සමාධිසහිතං පඤ්ඤාසහිතඤ්ච වික්ඛම්භනවසෙන සමුව්ච්ඡෙදවසෙන ව අව්චන්තං මොක්ඛෙති මොචෙතීති පාතිමොක්ඛො.

පති පති මොක්ඛොති වා පතිමොක්ඛො, තම්භා තම්භා චිතික්කමදොසතො පච්චෙකං මොක්ඛෙතීති අත්ථො, පතිමොක්ඛො එව පාතිමොක්ඛො. මොක්ඛො වා නිබ්බානං, තස්ස මොක්ඛස්ස පටිබ්බිඛභූතොති පතිමොක්ඛො. සීලසංවරො හි සූරියස්ස අරුණුග්ගමනං විය නිබ්බානස්ස උදයභූතො තප්පට්ඨාගො ව යථාරහං කිලෙසනිබ්බාපනතො, පතිමොක්ඛොයෙව පාතිමොක්ඛො. පතිවත්තති මොක්ඛාහිමුඛන්ති වා පතිමොක්ඛං, පතිමොක්ඛමෙව පාතිමොක්ඛන්ති එවං තාවෙත්ථ පාතිමොක්ඛසද්දස්ස අත්ථො වෙදිතබ්බො.

සංවරති පිදහති එතෙනාති සංවරො, පාතිමොක්ඛමෙව සංවරො පාතිමොක්ඛසංවරො. සො එව සීලං පාතිමොක්ඛසංවරසීලං, අත්ථතො පන තතො තතො චිතික්කම්මබ්බතො විරතියො වෙව චෙතනා ව.

අධිසීලන්ති වුව්චතීති අනවසෙසතො කායිකවාචසිකසංවරභාවතො ව මග්ගසීලස්ස පදට්ඨානභාවතො ව පාතිමොක්ඛසංවරසීලං අධිකං විසිට්ඨං සීලං අධිසීලන්ති වුව්චති. පජ්ජොතානන්ති ආලොකානං. නනු ව පච්චෙකබුද්ධාපි ධම්මතාවසෙන පාතිමොක්ඛසංවරසීලෙන සමන්තාගතාව භොන්ති, එවං සති කස්මා “බුද්ධුප්පාදෙයෙව පවත්තති, න විනා බුද්ධුප්පාදා”ති නියමෙත්වා වුත්තන්ති ආහ – “න හි තං පඤ්ඤත්තිං උද්ධරිත්වා”තිආදි. කිඤ්චාපි පච්චෙකබුද්ධා පාතිමොක්ඛසංවරසම්පන්නාගතා භොන්ති, න පන තෙසං වසෙන විත්ථාරිතං භුත්වා පවත්තතීති අධිප්පායො. “ඉමස්මිං චත්ථස්මිං ඉමස්මිං චිතික්කමෙ ඉදං නාම භොතී”ති පඤ්ඤපනං අඤ්ඤෙසං අවිසයො, බුද්ධානංයෙව එස විසයො, බුද්ධානං

බලන්නී ආහ - “බුද්ධායෙව පනා” තිආදි. ලොකියසීලස්ස අධිසීලභාවො පරියායෙනාති නිජපරියායමෙව තං දස්සෙතුං “පාතිමොක්ඛසංවරතොපි ච මග්ගඵලසම්පයුත්තමෙව සීලං අධිසීල” න්ති වුත්තං. න හි තං සමාපන්නො භික්ඛුති ගහටියෙසු සොතාපන්නානං සදාරවීතික්කමසම්භවතො වුත්තං. තථා හි තෙ සපුත්තදාරා අගාරං අප්ඤ්ඤාචසන්නි.

සමාදාපනං සමාදානඤ්ඤාති අඤ්ඤෙසං සමාදාපනං සයං සමාදානඤ්ඤාති. අධිවිත්තන්ති වුවචනීති මග්ගසමාධිස්ස අධිට්ඨානභාවතො අධිවිත්තන්ති වුවචනී. න චිනා බුද්ධුප්පාදාති කිඤ්ඤාපි පච්චෙකබුද්ධානං විපස්සනාපාදකං. අට්ඨසමාපත්තිවිත්තං හොතියෙව, න පන තෙ තත්ථ අඤ්ඤෙ සමාදාපෙතුං සක්කොත්තීති න තෙසං වසෙන විත්ථාරිතං හුත්වා පවත්තතීති අධිප්පායො. විපස්සනාපඤ්ඤායපි අධිපඤ්ඤාතාසාධනෙ “න චිනා බුද්ධුප්පාදා” ති වචනං ඉමිනාව අධිප්පායෙන වුත්තන්ති වෙදිතබ්බං. ලොකියවිත්තස්ස අධිවිත්තතා පරියායෙනාති නිජපරියායමෙව තං දස්සෙතුං “තතොපි ච මග්ගඵලවිත්තමෙව අධිවිත්ත” න්ති ආහ. තං පන ඉධ අනධිප්පෙතන්ති ඉමිනා අට්ඨකථාවචනෙන ලොකියවිත්තස්ස වසෙන අධිවිත්තසික්ඛාපි ඉධ අධිප්පෙතාති විඤ්ඤායති. න හි තං සමාපන්නො භික්ඛු මෙටුනං ධම්මං පටිසෙවනීති ච ඉමිනා ලොකියඅධිවිත්තං සමාපන්නො මෙටුනං ධම්මං පටිසෙවනීති ආපන්නං. අධිපඤ්ඤානිද්දෙසෙව ච “තතොපි ච මග්ගඵලපඤ්ඤාව අධිපඤ්ඤා” ති වත්වා “සා පන ඉධ අනධිප්පෙතා. න හි තං සමාපන්නො භික්ඛු මෙටුනං ධම්මං පටිසෙවනී” ති වුත්තන්තා ලොකියපඤ්ඤාවසෙන අධිපඤ්ඤාසික්ඛායපි ඉධාධිප්පෙතභාවො තං සමාපන්නස්ස මෙටුනධම්මපටිසෙවනඤ්ඤා අට්ඨකථායං අනුඤ්ඤාතන්ති විඤ්ඤායති. ඉදඤ්ඤා සබ්බං “තත්ත්ව යායං අධිසීලසික්ඛා, අයං ඉමස්මිං අත්ථෙ අධිප්පෙතා සික්ඛා” ති ඉමාය පාළියා න සමෙති. අයඤ්ඤා පාළි අධිසීලසික්ඛාව ඉධ අධිප්පෙතා, න ඉතරාති දීපෙති, තස්මා පාළියා අට්ඨකථාය ච ඵලධිප්පායො වෙදිතබ්බො - ලොකියඅධිවිත්තඅධිපඤ්ඤාසමාපන්නස්ස තථාරූපපච්චයං පටිච්ච “මෙටුනං ධම්මං පටිසෙවිස්සාමී” ති විත්තෙ උප්පන්නෙ තතො අධිවිත්තතො අධිපඤ්ඤතො ච පරිභානි සම්භවතීති තං ද්වයං සමාපන්නෙන න සක්කා මෙටුනං ධම්මං පටිසෙවිතුන්ති පාළියං අධිසීලසික්ඛාව වුත්තා. අධිසීලසික්ඛඤ්ඤා යාව වීතික්කමං න කරොති, තාව සමාපන්නාව හොති. න හි විත්තුප්පාදමත්තෙන පාතිමොක්ඛසංවරසීලං භින්නං නාම හොතීති. අට්ඨකථායං පන ලොකියඅධිවිත්තතො අධිපඤ්ඤතො ච පරිභායිත්වාපි භික්ඛුතො මෙටුනධම්මපටිසෙවනං කදාචි භවෙය්‍යාති තං ද්වයං අප්පටික්ඛිපිත්වා මග්ගඵලධම්මානං අකුප්පසභාවත්තා තං සමාපන්නස්ස භික්ඛුතො තතො පරිභායිත්වා මෙටුනධම්මපටිසෙවනං නාම න කදාචි සම්භවතීති ලොකුත්තරාධිවිත්තඅධිපඤ්ඤානංයෙව පටික්ඛෙපො කතොති වෙදිතබ්බො.

අත්ථි දින්නං අත්ථි යිට්ඨන්තිආදිනායප්පවත්තන්ති ඉමිනා -

“තත්ථ කතමං කම්මස්සකතඤ්ඤාණං? ‘අත්ථී දින්නං, අත්ථී ශිට්ඨං, අත්ථී හුතං, අත්ථී සුකතදුක්ඛටානං කම්මානං ඵලං විපාකො, අත්ථී අයං ලොකො, අත්ථී පරො ලොකො, අත්ථී මාතා, අත්ථී පිතා, අත්ථී සත්තා ඔපපාතිකා, අත්ථී ලොකෙ සමණබ්‍රාහ්මණා සම්මග්ගතා සම්මා පටිපන්නා, යෙ ඉමඤ්ච ලොකං පරඤ්ච ලොකං සයං අභිඤ්ඤා සවිජ්ඣන්වා පච්චෙදන්තී’ති යා ඵවරූපා පඤ්ඤා පජානනා...පෙ.... අමොහො ධම්මවිචයො සම්මාදිට්ඨී, ඉදං වුච්චති කම්මස්සකතඤ්ඤාණං. යපෙත්වා සච්චානුලොමිකං ඤාණං සබ්බාපි සාසවා කුසලා පඤ්ඤා කම්මස්සකතඤ්ඤාණං”න්ති (විහ. 793) –

ඉමං විහඬිගපාළිං සඬිගණ්හාති.

තත්ථ (විහ. අට්ඨ. 793) අත්ථී දින්නන්තිආදීසු දින්නපච්චයා ඵලං අත්ථීති ඉමිනා උපායෙන අත්ථො වෙදිතබ්බො. දින්නන්ති ව දෙය්‍යධම්මසීසෙන දානං වුත්තං. ශිට්ඨන්ති මහායාගො, සබ්බසාධාරණං මහාදානන්ති අත්ථො. හුතන්ති පහොනකසක්කාරො අධිජ්ජෙතො. අත්ථී මාතා, අත්ථී පිතාති මාතාපිතුසු සම්මාපටිපත්තිමිච්ඡාපටිපත්තිආදීනං ඵලසම්භවො වුත්තො. ඉදං වුච්චතීති යං ඤාණං “ඉදං කම්මං සකං, ඉදං නො සක”න්ති ජානාති, ඉදං කම්මස්සකතඤ්ඤාණං නාම වුච්චතීති අත්ථො. තත්ථ තිවිධං කායදුච්චරිතං චතුබ්බිධං චච්ච්චරිතං තිවිධං මනොදුච්චරිතන්ති ඉදං න සකකම්මං නාම, තීසු ද්වාරෙසු දසවිධමිපි සුචරිතං සකකම්මං නාම. අත්තනො වාපි හොතු පරස්ස වා, සබ්බමිපි අකුසලං න සකකම්මං නාම. කස්මා? අත්ථහඤ්ජනතො අනත්ථජනනතො ච. අත්තනො වා හොතු පරස්ස වා, සබ්බමිපි කුසලං සකකම්මං නාම. කස්මා? අනත්ථහඤ්ජනතො අත්ථජනනතො ච. ඵචං ජානනසමත්ථෙ ඉමස්මිං කම්මස්සකතඤ්ඤාණෙ යත්වා බහුං දානං දත්වා සීලං පුරෙත්වා උපොසථං සමාදිශිත්වා සුඛෙන සුඛං සම්පත්තියා සම්පත්තිං අනුභවිත්වා නිබ්බානං පත්තානං සත්තානං ගණනපරිච්ඡෙදො නත්ථී. යපෙත්වා සච්චානුලොමිකං ඤාණන්ති මග්ගසච්චස්ස පරමත්ථසච්චස්ස ච අනුලොමනතො සච්චානුලොමිකන්ති ලද්ධනාමං විපස්සනාඤාණං යපෙත්වා අවසෙසා සබ්බාපි සාසවා කුසලා පඤ්ඤා කම්මස්සකතඤ්ඤාණමෙවාති අත්ථො.

තිලක්ඛණාකාරපරිච්ඡෙදකන්ති අනිච්චාදිලක්ඛණත්තයස්ස හුත්වා අභාවාදිආකාරපච්චින්නදනකං. අධිපඤ්ඤාති වුච්චතීති මග්ගපඤ්ඤාය අධිට්ඨානභාවතො විපස්සනාඤාණං අධිපඤ්ඤාති වුච්චති.

“කල්‍යාණකාරී කල්‍යාණං, පාපකාරී ච පාපකං;
අනුභොති ද්වයමෙතං, අනුබන්ධති කාරක”න්ති. (සං. නි. 1.256);

ඵචං අතීතෙ අනාගතෙ ච වට්ටමුලකදුක්ඛසල්ලක්ඛණවසෙන සංවෙගවත්ථුතාය විමුත්තිආකඩ්ඛාය පච්චයභූතා කම්මස්සකතපඤ්ඤා අධිපඤ්ඤාතිපි වදන්ති.

ලොකියපඤ්ඤාය අධිපඤ්ඤාභාවො පරියායෙනාති නිජපරියායමෙව තං දස්සෙතුං
“තතොපි ච මග්ගඵලපඤ්ඤාව අධිපඤ්ඤා”ති වුත්තං.

සහ ආජීවන්ති එත්ථාති සාජීවොති සබ්බසික්ඛාපදං වුත්තන්ති ආහ –
“සබ්බමිපි...පෙ.... තස්මා සාජීවන්ති වුච්චති”ති. තත්ථ සික්ඛාපදන්ති
“නාමකායො පදකායො නිරුත්තිකායො ඛාඤ්ජනකායො”ති වුත්තං භගවතො
චචනසඬ්ඛාතං සික්ඛාපදං. සභාගවුත්තිනොති සමානවුත්තිකා, සදිසජ්ජවත්තිකාති
අත්ථො. තස්මිං සික්ඛන්ති එත්ථ ආධෙය්‍යාපෙක්ඛන්තා අධිකරණස්ස
කිමාධෙය්‍යමපෙක්ඛන්තො “තස්මි”න්ති අධිකරණං නිද්දිට්ඨන්ති ආහ – “තං
සික්ඛාපදං චිත්තස්ස අධිකරණං කත්වා”ති, තං සාජීවසඬ්ඛාතං සික්ඛාපදං
“යථාසික්ඛාපදං නු ඛො සික්ඛාමි, න සික්ඛාමි”ති එවං පවත්තිවසෙන
සික්ඛාපදච්ඡයන්තා තදාධෙය්‍යභූතස්ස චිත්තස්ස අධිකරණං කත්වාති අත්ථො. නනු
ච “සික්ඛාසාජීවසමාපන්නො”ති ඉමස්ස පදභාජනං කරොන්නෙන “යං සික්ඛං
සාජීවඤ්ඤා සමාපන්නො, තදුභයං දස්සෙත්වා තෙසු සික්ඛති, තෙන වුච්චති
සික්ඛාසාජීවසමාපන්නො”ති චත්තබ්බං සියා, එවමචත්වා “තස්මිං සික්ඛති, තෙන
වුච්චති සාජීවසමාපන්නො”ති එත්තකමෙව කස්මා වුත්තන්ති අත්තොලීනවොදනං
සන්ධායාහ “න කෙවලඤ්ඤායමෙතස්මි”න්තිආදි.

තස්සා ච සික්ඛායාති තස්සා අධිසීලසඬ්ඛාතාය සික්ඛාය. සික්ඛං පරිපුරෙන්නොති

සීලසංවරං පරිපුරෙන්නො, වාරිත්තසීලවසෙන විරතිසම්පයුත්තං චෙතනං
වාරිත්තසීලවසෙන විරතිවිජ්ජයුත්තං චෙතනඤ්ඤා අත්තති පවත්තෙන්නොති
අත්ථො. තස්මිඤ්ඤා සික්ඛාපදෙ අවිතික්කමන්නො සික්ඛන්ති “නාමකායො
පදකායො නිරුත්තිකායො ඛාඤ්ජනකායො”ති එවං වුත්තං භගවතො
චචනසඬ්ඛාතං සික්ඛාපදං අවිතික්කමන්නො භුත්වා තස්මිං යථාවුත්තසික්ඛාපදෙ
සික්ඛන්ති අත්ථො. සීලසංවරපුරණං සාජීවානතික්කමනඤ්ඤාති ඉදමෙව ච ද්වයං ඉධ
සික්ඛනං නාමාති අධිජ්ජායො. තත්ථ සාජීවානතික්කමො සික්ඛාපාරිපුරියා පච්චයො.
සාජීවානතික්කමනො හි යාව මග්ගා සික්ඛාපාරිපුරි හොති. අපිචෙත්ථ “සික්ඛං
පරිපුරෙන්නො සික්ඛති”ති ඉමිනා විරතිචෙතනාසඬ්ඛාතස්ස සීලසංවරස්ස
විසෙසනො සන්තානෙ පවත්තනකාලොච ගතිනො, “අවිතික්කමන්නො සික්ඛති”ති
ඉමිනා පන අජ්ජවත්තනකාලොපි. සික්ඛඤ්ඤා පරිපුරණවසෙන අත්තති
පවත්තෙන්නොපි නිද්දාදිවසෙන අජ්ජවත්තෙන්නොපි විතික්කමාභාවා
“අවිතික්කමන්නො සික්ඛති”ති වුච්චති.

සික්ඛාසාජීවපදභාජනීයවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

සික්ඛාපච්චක්ඛානවිභඩ්ගවණ්ණනා

“අජ්ජච්චක්ඛාය අජ්ජච්චක්ඛාතායා”ති උභයථාපි පාඨො තිසුපි ගණ්ඨිපදෙසු
වුත්තො. දුබ්බලොභ ආවිකතෙපීති “යංනුනාහං බුද්ධං පච්චක්ඛෙය්‍ය”න්තිආදිනා

දුබ්බලභාවෙ පකාසිතෙපි. සික්ඛාය පන පච්චක්ඛාතායාති “බුද්ධං පච්චක්ඛාමී” තිආදිනා සික්ඛාය පච්චක්ඛාතාය. යස්මා දිරත්තවචනෙ ගහිතෙ තෙන පුරිමපච්ඡිමපදානි සංසිලිට්ඨානි භොන්ති, න තස්මිං අග්ගහිතෙ, තස්මා දිරත්තවචනෙන ඛාඤ්ජනසිලිට්ඨතාමත්තමෙව පයොජනන්ති ආහ “ඛාඤ්ජනසිලිට්ඨතායා” ති. මුඛාරුළුභතායාති යස්මා ඵවරුපං වචනං ලොකස්ස මුඛමාරුළුභං, තස්මාති අත්ථො.

ඛාඤ්ජනං සම්පාදෙතීති තස්ස විසුං අත්ථාභාවතො චුත්තමෙවත්ථං. අඤ්ඤපදෙන දීපෙන්තො ඛාඤ්ජනං සම්පාදෙති. චුත්තමෙවත්ථං කාරණෙන විභාවෙන්තො ආහ “පරිවාරකපදවිරහිතඤ්ඡී” තිආදි. අත්ථදීපකං පදං අත්ථපදං.

සික්ඛාපච්චක්ඛානස්සාති “බුද්ධං පච්චක්ඛාමී” තිආදිසික්ඛාපච්චක්ඛානවචනස්ස. “බුද්ධං පච්චක්ඛාමී” තිආදීසු “ඵවං ඛො, හික්ඛවෙ, දුබ්බලාභිකම්මඤ්ඤෙව භොති සික්ඛා ඵ පච්චක්ඛාතා” ති චුත්තත්තා උභයමිපි භොතීති ආහ – “ඵකච්චං දුබ්බලාභිකම්මං අත්ථො භොතී” ති. කිඤ්චාපි “බුද්ධං පච්චක්ඛාමී” තිආදිසික්ඛාපච්චක්ඛානවචනස්ස දුබ්බලාභිකම්මපදත්ථො න භොති, තථාපි “බුද්ධං පච්චක්ඛාමී” ති චුත්තෙ සික්ඛාපරිපූරණෙ දුබ්බලාභිභාවස්සපි ගම්‍යමානත්තා “සික්ඛාපච්චක්ඛානස්ස ඵකච්චං දුබ්බලාභිකම්මං අත්ථො භොතී” ති චුත්තං. නං සන්ධායාති නං අත්ථභූතං දුබ්බලාභිකම්මං සන්ධාය.

විසෙසාවිසෙසන්ති ඵත්ථ යෙන දුබ්බලාභිකම්මමෙව භොති, න සික්ඛාපච්චක්ඛානං, තත්ථ සික්ඛාපච්චක්ඛානදුබ්බලාභිකම්මානං අත්ථි විසෙසො. යෙන පන සික්ඛාපච්චක්ඛානඤ්ඤෙව දුබ්බලාභිකම්මඤ්ඤෙව භොති, තත්ථ නෙවත්ථි විසෙසොති වෙදිතබ්බං. කඨකිච්ඡජීවනෙති ධාතුසු පඨිතත්තා චුත්තං “කිච්ඡජීවිකජ්ජත්තො” ති. උක්කණ්ඨනං උක්කණ්ඨා, කිච්ඡජීවිකා, තං ඉතො පත්තොති උක්කණ්ඨිතො. ඉතොති ඉතො යානතො, ඉතො විහාරතො වා. ඵත්ථාති ගන්තුමිඡිතං පදෙසං වදති. අනභිරතියා පිළිතො වික්ඛිත්තවිත්තො හුත්වා සීසං උක්ඛිපිත්වා උද්ධංමුඛො ඉතො විතො ඵ ඔලොකෙන්තො ආභිණ්ඩතීති ආහ “උද්ධං කණ්ඨං කත්වා විහරමානො” ති.

අට්ඨියමානොති ඵත්ථ අට්ඨමිව අත්තානමාවරති අට්ඨියතීති අට්ඨියසද්දස්ස අත්තොගධඋපමානභූතකම්මත්තා උපමෙයාභූතෙන අත්තනාව සකම්මකත්තං, න හික්ඛුභාවෙනාති ආහ “හික්ඛුභාවන්ති හික්ඛුභාවෙනා” ති. න හි සො හික්ඛුභාවං අට්ඨමිව ආවරති, කිඤ්චරහි අත්තානං තස්මා හික්ඛුභාවෙන කරණභූතෙන අත්තානං අට්ඨියමානොති ඵවමෙත්ථ අත්ථො දට්ඨබ්බොති ආහ “කරණත්ථෙ උපයොගවචන” ති. කණ්ඨෙ ආසත්තෙන අට්ඨියෙය්‍යාති ඵත්ථ පන කරණත්ථෙයෙව කරණවචනන්ති ආහ – “යථාලක්ඛණං කරණවචනෙනෙව චුත්ත” ති. කත්තුඅත්ථෙ වා උපයොගවචනං දට්ඨබ්බන්ති ආහ – “තෙන වා හික්ඛුභාවෙනා” තිආදි, තෙන කත්තුභූතෙන හික්ඛුභාවෙනාති අත්ථො. ඉමස්මිං

පනත්වේ අට්ටං කරොතිති අට්ටියතිති අට්ටිය-සද්දං නිජ්ථාදෙත්වා තතො කම්මති මාන-සද්දෙ කතෙ “අට්ටියමානො”ති පදසිද්ධි වෙදිතබ්බො. තෙනෙවාහ – “අට්ටො කරියමානො පිළියමානො”ති. ජිගුච්ඡමානොති ඉමිනා පන සම්බන්ධෙ කරියමානො භික්ඛුභාවන්ති උපයොගත්වෙ ඵල උපයොගවචනන්ති ආහ – “අසුචිං විය තං ජිගුච්ඡන්තො”ති, තං භික්ඛුභාවං ජිගුච්ඡන්තොති අත්ථො. සවාහන්ති සවෙ අහං.

පච්චක්ඛානාකාරොන චුත්තානීති “පච්චක්ඛෙය්‍යං පච්චක්ඛෙය්‍ය”න්ති චුත්තත්තා පච්චක්ඛානාකාරසම්බන්ධෙන චුත්තානි. භාවචිකප්පාකාරොනාති “අස්සං අස්ස”න්ති ආගතත්තා යං යං භවිතුකාමො, තස්ස තස්ස භාවස්ස විකප්පාකාරොන, භික්ඛුභාවතො අඤ්ඤාභාවචිකප්පාකාරොනාති අධිප්පායො.

50. න උස්සභාමීති අත්තනො තත්ථ තත්ථ උස්සභාභාවං දස්සෙති. න විසභාමීති ඵකභත්තාදීනං අසය්භභාවං දස්සෙති. න රමාමීති “පබ්බජ්ජාමුලකං නත්ථි මෙ සුඛ”න්ති දස්සෙති. නාභිරමාමීති පබ්බජ්ජාය අත්තනො සන්තොසාභාවං දස්සෙති.

ඉදානි සික්ඛාපච්චක්ඛානවාරෙ යත්වා අයං චිතිච්ඡයො වෙදිතබ්බො – තත්ථ “සාමඤ්ඤා චවිතුකාමො”තිආදීහි පදෙහි චිත්තනියමං දස්සෙති. “බුද්ධං ධම්ම”න්තිආදීහි පදෙහි ඛේත්තනියමං දස්සෙති. යථා හි ලොකෙ සස්සානං රුහනට්ඨානං “ඛේත්ත”න්ති වුවචති, ඵලමිද්ධමිසි සික්ඛාපච්චක්ඛානස්ස රුහනට්ඨානත්තා “ඛේත්ත”න්ති වුවචති. “පච්චක්ඛාමි ධාරෙහි”ති ඵතෙන කාලනියමං දස්සෙති. “වදති”ති ඉමිනා පයොගනියමං දස්සෙති. “අලං මෙ බුද්ධෙන, කින්නු මෙ බුද්ධෙන, න මමත්ථො බුද්ධෙන, සුමුත්තාහං බුද්ධෙනා”තිආදීහි අනාමට්ඨකාලවසෙනපි පච්චක්ඛානං භොතීති දස්සෙති. “විඤ්ඤාපෙතී”ති ඉමිනා විජානනනියමං දස්සෙති. “උම්මත්තකො සික්ඛං පච්චක්ඛාති, උම්මත්තකස්ස සන්තිකෙ සික්ඛං පච්චක්ඛාති”තිආදීහි පුග්ගලනියමං දස්සෙති. “අරියකෙන මිලක්ඛස්ස සන්තිකෙ සික්ඛං පච්චක්ඛාති, සො ව නප්පට්ඨිජානාති, අප්පච්චක්ඛාතා භොති සික්ඛා”තිආදීහි පුග්ගලාදිනියමෙ සතිපි විජානනනියමාසම්භවං දස්සෙති. “දවාය සික්ඛං පච්චක්ඛාති, අප්පච්චක්ඛාතා භොති සික්ඛා”තිආදීහි ඛේත්තාදිනියමෙ සතිපි චිත්තනියමාභාවෙන න රුහතීති දස්සෙති. “සාවෙතුකාමො න සාවෙති, අපච්චක්ඛාතා භොති සික්ඛා”ති ඉමිනා චිත්තනියමෙපි සති පයොගනියමාභාවෙන න රුහතීති දස්සෙති. “අවිඤ්ඤස්ස සාවෙති, විඤ්ඤස්ස න සාවෙති”ති ඵතෙහි චිත්තඛේත්තකාලපයොගපුග්ගලවිජානනනියමෙපි සති යං පුග්ගලං උද්දිස්ස සාවෙති, තස්සෙව සවනෙන රුහති, න අඤ්ඤස්සාති දස්සෙති. “සබ්බෙසො වා පන න සාවෙති, අප්පච්චක්ඛාතා භොති සික්ඛා”ති ඉදං පන චිත්තාදිනියමෙනෙව සික්ඛා පච්චක්ඛාතා භොති, න අඤ්ඤාපාති දස්සනත්ථං චුත්තං. තස්මා චිත්තඛේත්තකාලපයොගපුග්ගලවිජානනනියමවසෙන සික්ඛාය පච්චක්ඛානං ඤත්වා තදභාවෙන අප්පච්චක්ඛානං වෙදිතබ්බං.

කථා? උපසම්පන්නභාවතො චචිතුකාමතාවිත්තෙනෙනෙව හි සික්ඛාපච්චක්ඛානං
හොති, න දවා වා රවා වා භණන්තස්ස. එවං චිත්තවසෙන සික්ඛාපච්චක්ඛානං
හොති, න තදභාවෙන.

තථා “බුද්ධං පච්චක්ඛාමි, ධම්මං පච්චක්ඛාමි, සඬ්ඝං පච්චක්ඛාමි, සික්ඛං,
විනයං, පාතිමොක්ඛං, උද්දෙසං, උපජ්ඣායං, ආචරියං, සද්ධිවිහාරිකං,
අන්තෙවාසිකං, සමානුපජ්ඣායකං, සමානාචරියකං, සබ්බමචාරිං පච්චක්ඛාමි” ති
එවං චුත්තානං බුද්ධාදීනං චතුද්දසන්නං, “ගිහිති මං ධාරෙහි, උපාසකො,
ආරාමිකො, සාමණෙරො, තිත්ථියො, තිත්ථියසාවකො, අස්සමණො,
අසකාසුත්තියොති මං ධාරෙහි” ති එවං චුත්තානං ගිහිආදීනං අට්ඨන්තඤ්චාති
ඉමෙසං ද්වාවිසති යා ඛෙත්තපදානං යස්ස කස්සචි සචෙච්චනස්ස වසෙන තෙසු ව
යංකිඤ්චි චත්තුකාමස්ස යංකිඤ්චි වදනොපි සික්ඛාපච්චක්ඛානං හොති, න
රුක්ඛාදීනං අඤ්ඤතරස්ස නාමං ගහෙත්වා සික්ඛං පච්චක්ඛන්තස්ස. එවං
ඛෙත්තවසෙන සික්ඛාපච්චක්ඛානං හොති, න තදභාවෙන.

තත්ථ යදෙන “පච්චක්ඛාමි” ති ව “මං ධාරෙහි” ති ව චුත්තං
චත්තමානකාලච්චනං, යාති ව “අලං මෙ බුද්ධෙන, කින්නු මෙ බුද්ධෙන, න
මමත්ථො බුද්ධෙන, සුමුත්තාහං බුද්ධෙනා” තිආදීනා නයෙන ආඛ්‍යාතවසෙන කාලං
අනාමසිත්වා පුරිමෙහි වුද්දසහි පදෙහි සද්ධිං යොජෙත්වා චුත්තාති “අලං
මෙ” තිආදීති චත්තාරි පදාති, තෙසංයෙව ව සචෙච්චනානං වසෙන පච්චක්ඛානං
හොති, න “පච්චක්ඛාසි” තිති වා “පච්චක්ඛිස්ස” තිති වා “මං ධාරෙහි” ති වා
“ධාරෙස්සසි” ති වා “යනුනාහං පච්චක්ඛෙය්‍ය” තිති වාතිආදීති
අතීතානාගතපරිකප්පච්චනාති භණන්තස්ස. එවං චත්තමානකාලච්චසෙන චෙච
අනාමට්ඨකාලච්චසෙන ව පච්චක්ඛානං හොති, න තදභාවෙන.

පයොගො පන දුට්ඨො කායිකො වාචසිකො. තත්ථ “බුද්ධං
පච්චක්ඛාමි” තිආදීනා නයෙන යාය කායචි භාසාය වච්චෙදං කත්වා
වාචසිකපයොගෙනෙව පච්චක්ඛානං හොති, න අක්ඛරලිඛනං වා
හත්ථමුද්දාදිදස්සනං වා කායපයොගං කරොන්තස්ස. එවං වාචසිකපයොගෙනෙව
පච්චක්ඛානං හොති, න තදභාවෙන.

පුග්ගලො පන දුට්ඨො යො ව පච්චක්ඛාති, යස්ස ව පච්චක්ඛාති. තත්ථ යො
පච්චක්ඛාති, සො සචෙ උම්මත්තකඛිත්තචිත්තවෙදනාට්ඨානං අඤ්ඤතරො න
හොති. යස්ස පන පච්චක්ඛාති, සො සචෙ මනුස්සජාතිකො හොති, න ව
උම්මත්තකාදීනං අඤ්ඤතරො, සම්මුඛිභූතො ව සික්ඛාපච්චක්ඛානං හොති. න හි
අසම්මුඛිභූතස්ස දුතෙන වා පණ්ණෙන වා ආරොචනං රුහති. එවං
යථාචුත්තපුග්ගලච්චසෙන පච්චක්ඛානං හොති, න තදභාවෙන.

විජානනම්පි නියමිතානියමිතවසෙන දුට්ඨං. තත්ථ යස්ස යෙසං වා නියමෙත්වා
“ඉමස්ස ඉමෙසං වා ආරොචෙමි” ති වදති, සචෙ තෙ යථා පකතියා ලොකෙ මනුස්සා

වචනං සුත්වා ආවජ්ජනසමයෙ ජානන්ති, එවං තස්ස වචනානන්තරමෙව තස්ස “අයං උක්කණ්ඨිතො” ති වා “ගිහිභාවං පත්ථයති” ති වා යෙන කෙනචි ආකාරෙන සික්ඛාපච්චක්ඛානභාවං ජානන්ති, පච්චක්ඛාතා හොති සික්ඛා. අථ අපරභාගෙ “කිං ඉමිනා වුත්ත” න්ති වින්තෙත්වා ජානන්ති, අඤ්ඤෙ වා ජානන්ති, අප්පච්චක්ඛාතාව හොති සික්ඛා. අනියමෙත්වා ආරොචෙන්තස්ස පන සචෙ වුත්තනයෙන යො කොචි මනුස්සජාතිකො වචනත්ථං ජානාති, පච්චක්ඛාතාව හොති සික්ඛා. එවං විජානනවසෙන පච්චක්ඛාතං හොති, න තදභාවෙන. ඉති ඉමෙසං වුත්තජ්ජකාරානං විත්තාදීනං වසෙනෙව සික්ඛාපච්චක්ඛාතං හොති, න අඤ්ඤාපාති දට්ඨබ්බං.

51. “වදතී” ති වචිහෙදප්පයොගං දස්සෙත්වා තදනන්තරං “විඤ්ඤාපෙතී” ති වුත්තත්තා තෙනෙව වචිහෙදෙන අධිප්පායවිඤ්ඤාපනං ඉධාධිප්පෙනං, න යෙන කෙනචි උපායෙනාති ආහ “තෙනෙව වචිහෙදෙනා” ති. පදපච්චාහට්ඨං කත්වාති පදවිපරාවුත්තිං කත්වා. ඉදඤ්ච පදප්පයොගස්ස අනියමිතත්තා වුත්තං. යථා හි ලොකෙ “ආහර පත්තං, පත්තං ආහරා” ති අනියමිතෙන පදප්පයොගෙන තදත්ථවිඤ්ඤාපනං දිට්ඨං, එවමිධාපි “බුද්ධං පච්චක්ඛාමි, පච්චක්ඛාමි බුද්ධ” න්ති අනියමිතෙන පදප්පයොගෙන තදත්ථවිඤ්ඤාපනං හොතියෙවාති අධිප්පායො. බුද්ධං පච්චක්ඛාමීති අත්ථජ්ජධානො අයං නිද්දෙසො, න සද්දප්පධානොති ආහ “මිලක්ඛනාසාසු වා අඤ්ඤතරභාසාය තමත්ථං වදෙය්‍යා” ති. මාගධනාසනො අවසිට්ඨා සබ්බාපි අන්ධදම්මොදිභාසා මිලක්ඛනාසාති වෙදිතබ්බා. ඛේත්තපදෙසු එකං වත්තුකාමො සචෙපි අඤ්ඤං වදෙය්‍යා, ඛේත්තපදන්තොගධත්තා පච්චක්ඛාතාව හොති සික්ඛාති දස්සෙත්තො ආහ “බුද්ධං පච්චක්ඛාමීති වත්තුකාමො” තිආදි. යදිපි “බුද්ධං පච්චක්ඛාමී” ති වත්තුං අනිච්ඡන්තො වින්තෙන තං පටික්ඛිපිත්වා අඤ්ඤං වත්තුකාමො පුන විරජ්ඣිත්වා තමෙව වදෙය්‍යා, තථාපි සාසනතො වචිතුකාමතාවිත්තෙ සති ඛේත්තපදස්සෙව වුත්තත්තා අධිගපාරිපූරිසම්භවතො හොත්ථෙව සික්ඛාපච්චක්ඛානන්ති වෙදිතබ්බං. ඛේත්තමෙව ඔතිණ්ණන්ති සික්ඛාපච්චක්ඛානස්ස රුහනට්ඨානභූතං ඛේත්තමෙව ඔතිණ්ණං.

“පච්චක්ඛාමි ධාරෙහි” ති වත්තමානකාලස්ස පධානභාවෙන වත්තුමිච්ඡිතත්තා අතීතානාගතපරිකප්පවචනෙහි නෙවත්ථි සික්ඛාපච්චක්ඛානන්ති දස්සෙත්තො ආහ “සචෙ පන බුද්ධං පච්චක්ඛිත්ති වා” තිආදි. වදති විඤ්ඤාපෙතීති එත්ථ වදතීති ඉමිනා පයොගස්ස නියමිතත්තා එකස්ස සන්තිකෙ අත්තතො වචිහෙදප්පයොගෙනෙව සික්ඛාපච්චක්ඛාතං හොති, න දුතසාසනාදිප්පයොගෙනාති දස්සෙත්තො ආහ “දුතං වා පහිණාති” තිආදි. තත්ථ “මම සික්ඛාපච්චක්ඛානභාවං කථෙහි” ති මුඛසාසනවසෙන “දුතං වා පහිණාති” ති වුත්තං. පණ්ණෙ ලිඛිත්වා පහිණනවසෙන “සාසනං වා පෙසෙති” ති වුත්තං. රුක්ඛාදීසු අක්ඛරාති ලිඛිත්වා දස්සනවසෙන “අක්ඛරං වා ඡින්දති” ති වුත්තං. හත්ථමුද්දාය වා තමත්ථං ආරොචෙතීති හත්ථෙත අධිප්පායවිඤ්ඤාපනං සන්ධාය වුත්තං. අධිප්පායවිඤ්ඤාපකො හි හත්ථවිකාරො හත්ථමුද්දා. හත්ථ-සද්දො චෙත්ථ තදෙකදෙසෙසු අධිගුලීසු දට්ඨබ්බො “න සබ්බං හත්ථං මුඛෙ පක්ඛිපිස්සාමි” තිආදීසු

(පාච්. 618) විය. තස්මා අධිප්පායවිඤ්ඤාපකෙන අභිගුලිසඤ්ඤාපකොවාදිනා
හත්ථවිකාරොන තමත්ථං ආරොවෙතීති එවමෙත්ථ අත්ථො දට්ඨබ්බො.

විත්තසම්පයුත්තන්ති පච්චක්ඛාතුකාමතාවිත්තසම්පයුත්තං. ඉදානි
විජානනවසෙන සික්ඛාපච්චක්ඛානං නියමිතානියමිතවසෙන ද්විධා වෙදිතබ්බන්ති
දස්සෙන්නො ආහ - “යදි අයමෙව ජානාතු”ති ආදි. අයඤ්ඤා විභාගො “වදති
විඤ්ඤාපෙතීති එකවිසයත්තා යස්ස වදති, තස්සෙව විජානනං අධිප්පෙනං, න
අඤ්ඤස්සා”ති ඉමිනා නයෙන ලද්ධොති දට්ඨබ්බං. න හි යස්ස වදති, තතො අඤ්ඤං
විඤ්ඤාපෙතීති අයමත්ථො සම්භවති. සොයෙව ජානාතීති අවධාරණෙන තස්මිං
අවිජානන්තෙයෙව අඤ්ඤස්ස ජානනං පටික්ඛිපති. තෙනෙවාහ - “අථ සො න
ජානාති, අඤ්ඤො සම්පෙ යිතො ජානාති, අපච්චක්ඛාතා හොති සික්ඛා”ති. තස්මා
“අයමෙව ජානාතු”ති එකං නියමෙත්වා ආරොචිතෙ යදිපි සොපි ජානාති
අඤ්ඤොපි, නියමිතස්ස පන නියමිතවසෙන විජානනසම්භවතො සික්ඛාපච්චක්ඛානං
හොතියෙවාති දට්ඨබ්බං “අඤ්ඤො මා ජානාතු”ති අනියමිතත්තා. ද්විත්තමිපි
නියමෙත්වාති ඉදං “ද්වෙ වා ජානන්තු එකො වා, ඉමෙසංයෙව ද්විත්තං
ආරොවෙමි”ති එවං නියමෙත්වා ආරොචනං සන්ධාය වුත්තං. තෙනෙවාහ -
“එකස්මිං ජානන්තෙපි ද්විසු ජානන්තෙසුපි”ති. තස්මා “ද්වෙයෙව ජානන්තු, එකො
මා ජානාතු”ති එවං ද්විත්තං නියමෙත්වා ආරොචිතෙ ද්විසුයෙව ජානන්තෙසු
සික්ඛාපච්චක්ඛානං හොති, න එකස්මිං ජානන්තෙති වදන්ති.

සභාගෙති විස්සාසිකෙ. පරිසඤ්ඤාමානොති “සචෙ තෙ ජානෙය්හං, මං තෙ
වාරෙස්සන්ති”ති ආසඤ්ඤාමානො. සමයඤ්ඤාති සාසනාචාරකුසලො, ඉධ පන
තදධිප්පායජානනමත්තෙනපි සමයඤ්ඤා නාම හොති. තෙනෙව ආහ -
“උක්කණ්ඨිතො අයං...පෙ.... සාසනතො වුතොති ජානාති”ති. තස්මා “බුද්ධං
පච්චක්ඛාමි”ති ඉමස්ස අත්ථං ඤ්ඤත්වාපි සචෙ “අයං හික්ඛුභාවතො චචිතුකාමො,
ගිහි වා භොතුකාමො”ති න ජානාති, අප්පච්චක්ඛාතාව හොති සික්ඛා. සචෙ පන
“බුද්ධං පච්චක්ඛාමි”ති වචනස්ස අත්ථං අජානිත්වාපි “උක්කණ්ඨිතො ගිහි
භොතුකාමො”ති අධිප්පායං ජානාති, පච්චක්ඛාතාව හොති සික්ඛා. අඤ්ඤස්මිං
බණ්ණ සොතවිඤ්ඤාණවිටීයා සද්දග්ගහණං, අඤ්ඤස්මිංයෙව ව
මනොවිඤ්ඤාණවිටීයා තදත්ථවිජානනන්ති ආහ - “තඤ්ඤාඤ්ඤෙව පන අප්පබ්බං
අවරිමං දුජ්ජාන”න්ති. න හි එකස්මිංයෙව බණ්ණ සද්දසවනං තදත්ථවිජානනඤ්ඤෙව
සම්භවති. තථා හි “සට්ඨා”ති වා “පට්ඨා”ති වා කෙනවි වුත්තෙ තත්ථ ස-සද්දං
පච්චුප්පන්නං ගහෙත්වා එකා සොතවිඤ්ඤාණවිටී උප්පජ්ජිත්වා නිරුජ්ඣති,
තදනන්තරං එකා මනොවිඤ්ඤාණවිටී තමෙව අතීතං ගහෙත්වා උප්පජ්ජති. එවං
තෙන වුත්තවචනෙ යත්තකානි අක්ඛරානි හොන්ති, තෙසු එකමෙකං අක්ඛරං
පච්චුප්පන්නමතීතඤ්ඤෙව ගහෙත්වා සොතවිඤ්ඤාණවිටීයා මනොවිඤ්ඤාණවිටීයා ව
උප්පජ්ජිත්වා නිරුද්ධාය අවසානෙ තානි අක්ඛරානි සම්පිණ්ඩෙත්වා අක්ඛරසමූහං
ගහෙත්වා එකා මනොවිඤ්ඤාණවිටී උප්පජ්ජිත්වා නිරුජ්ඣති. තදනන්තරං
“අයමක්ඛරසමූහො එතස්ස නාම”න්ති නාමපඤ්ඤත්තිග්ගහණවසෙන අපරාය
මනොවිඤ්ඤාණවිටීයා උප්පජ්ජිත්වා නිරුද්ධාය තදනන්තරං උප්පන්නාය

මනොවිඤ්ඤාණවිටියා “අයමෙතස්ස අත්ථො” ති පකතියා තදත්ථවිජානනං සම්භවති.

ආවජ්ජනසමයෙනාති භූමිමත්ථෙ කරණවචනං, අත්ථාභොගසමයෙති අත්ථො. ඉදානි තමෙව ආවජ්ජනසමයං විභාවෙන්තො ආහ – “යථා පකතියා...පෙ.... ජානන්ති” ති. තෙනෙව වච්ඡෙදෙන අධිප්පායවිඤ්ඤාපනස්ස ඉධාධිප්පෙතත්තා අපරභාගෙ “කිං ඉමිනා චුත්ත”න්ති තං කඬ්ඛන්තස්ස චිරෙන අධිප්පායවිජානනං අඤ්ඤෙනපි කෙනවි උපායන්තරෙන සම්භවති, න කෙවලං වච්ඡෙදමත්තෙනාති ආහ – “අථ අපරභාගෙ...පෙ.... අප්පච්චක්ඛාතා භොති සික්ඛා” ති. “ගිහි භවිස්සාමි” ති චුත්තෙ අත්ථහෙදො කාලහෙදො ව භොතිති අප්පච්චක්ඛාතා භොති සික්ඛා. “ධාරෙහි” ති හි ඉමස්ස යො අත්ථො කාලො ව, න සො “භවිස්සාමි” ති එතස්ස. “ගිහි භොමි” ති චුත්තෙ පන අත්ථහෙදොයෙව, න කාලහෙදො “භොමි” ති වත්තමානකාලස්සෙව චුත්තත්තා. “ගිහි ජානොමිහි, ගිහිමිහි” ති එත්ථාපි අත්ථස්ස වෙව කාලස්ස ව හින්තත්තා අප්පච්චක්ඛාතා භොති සික්ඛා. “අප්ප පට්ඨායා” ති ඉදං තථා චුත්තෙපි දොසභාවතො පරිපුණ්ණං කත්වා චුත්තං. “ධාරෙහි” ති අත්ථප්පධානත්තා නිද්දෙසස්ස පරියායවචනෙහිපි සික්ඛාපච්චක්ඛාතං භොතියෙවාති දස්සෙන්තො ආහ “ජානාහි” තිආදි. ධාරෙහි ජානාහි සඤ්ජානාහි මනසි කරොහිති හි එතානි පදානි අත්ථතො කාලතො ව අහින්තානි.

52. පූරිමානෙව චුද්දසාති බුද්ධාදිසමුභ්මචාරිපරියන්තානි. භොතු භවතුති ඉදම්පි පටික්ඛෙපමත්තමෙවාති ආහ “භොතු, පරියත්තන්ති අත්ථො” ති.

53. වණ්ණපට්ඨානන්ති මහාසඬ්ඨිකානං බුද්ධගුණපරිදීපකං එකං සුත්තන්ති වදන්ති. උපාලිගාථාසූති (ම. නි. 2.76) –

“ධිරස්ස විගතමොහස්ස,
පහින්තඛිලස්ස විජිතවිජයස්ස;
අනිසස්ස සුසමවිත්තස්ස;
චුද්ධසිලස්ස සාධුපඤ්ඤස්ස;
වෙසමන්තරස්ස විමලස්ස;
භගවතො තස්ස සාවකොභමස්මි.

“අකථංකථිස්ස තුසිතස්ස;
වත්තලොකාමිසස්ස මුදිතස්ස;
කතසමණස්ස මනුජස්ස;
අන්තිමසාරිරස්ස නරස්ස;
අනොපමස්ස විරජස්ස;
භගවතො තස්ස සාවකොභමස්මි.

“අසංසයස්ස කුසලස්ස;

වෙනයිකස්ස සාරථීවරස්ස;
අනුත්තරස්ස රුචිරධම්මස්ස;
නික්කඩ්ඛස්ස පභාසකස්ස;
මානව්ජීදස්ස වීරස්ස;
භගවතො තස්ස සාවකොභමස්මි.

“නිසභස්ස අප්පමෙයාස්ස;
ගම්භීරස්ස මොනප්පත්තස්ස;
බ්බෙඛිකරස්ස වෙදස්ස;
ධම්මට්ඨස්ස සංවුත්තත්තස්ස;
සඬිගාතිගස්ස මුත්තස්ස;
භගවතො තස්ස සාවකොභමස්මි.

“නාගස්ස පන්තසෙනස්ස;
ධීණසංයොජනස්ස මුත්තස්ස;
පටිමන්තකස්ස ධොනස්ස;
පන්තද්ධජස්ස චීතරාගස්ස;
දත්තස්ස නිජ්ජපඤ්චස්ස;
භගවතො තස්ස සාවකොභමස්මි.

“ඉසිසත්තමස්ස අකුභස්ස;
තෙවිජ්ජස්ස බ්‍රහ්මජ්ජත්තස්ස;
න්භාතකස්ස පදකස්ස;
පස්සද්ධස්ස විදිතවෙදස්ස;
පුරින්දදස්ස සක්කස්ස;
භගවතො තස්ස සාවකොභමස්මි.

“අරියස්ස භාවිත්තත්තස්ස;
පත්තිජ්ජත්තස්ස වෙය්‍යාකරණස්ස;
සතිමතො විපස්සිස්ස;
අනභිතතස්ස නො අපනතස්ස;
අනෙජස්ස චසිජ්ජත්තස්ස;
භගවතො තස්ස සාවකොභමස්මි.

“සමුග්ගතස්ස කුමාරස්ස;
අනනුගතන්තරස්ස සුද්ධස්ස;
අසිතස්ස භිතස්ස;
පච්චිත්තස්ස අග්ගජ්ජත්තස්ස;
තිණ්ණස්ස තාරයත්තස්ස;
භගවතො තස්ස සාවකොභමස්මි.

“සන්තස්ස භූරිපඤ්ඤස්ස;
මහාපඤ්ඤස්ස චිතලොභස්ස;
තථාගතස්ස සුගතස්ස;
අප්පටිපුග්ගලස්ස අසමස්ස;
විසාරදස්ස නිපුණස්ස;
භගවතො තස්ස සාවකොභමස්මි.

“තණ්හවිජ්ජස්ස බුද්ධස්ස;
චිතද්වුමස්ස අනුපලිත්තස්ස;
ආභුතෙය්‍යස්ස යක්ඛස්ස;
උත්තමපුග්ගලස්ස අතුලස්ස;
මහතො යසග්ගප්පත්තස්ස;
භගවතො තස්ස සාවකොභමස්මි” ති. —

එවං උපාලිගහපතිනා චුත්තාසු උපාලිසුත්තෙ ආගතගාථාසු.

යථාරුතමෙවාති යථාචුත්තමෙව, පාළියං ආගතමෙවාති අධිජ්ජායො. යස්මා
“සම්මාසම්බුද්ධං අනන්තබුද්ධං අනොමබුද්ධං බොධිපඤ්ඤාණං” න්ති ඉමානි
වණ්ණපට්ඨානෙ ආගතනාමානි, “ධිර” න්තිආදීනි පන උපාලිගාථාසු ආගතනාමානි.
තත්ථ බොධි චුච්චති සබ්බඤ්ඤාඤ්ඤාණං, තං සඤ්ජානනාහෙතුත්තා පඤ්ඤාණං
එතස්සාති බොධිපඤ්ඤාණො, භගවා. ධියා පඤ්ඤාය රාති ගණ්හාති, සෙවතීති වා
ධිරො. සමුච්ඡින්නසබ්බවෙතොඛිලත්තා පභින්නඛිලො. සබ්බපුපුජ්ජනෙ විජිනිංසු
විජයන්ති විජිනිස්සන්ති වාති විජයා. කෙ තෙ? මච්චුමාරකිලෙසමාරදෙවපුත්තමාරා.
තෙ විජිතා විජයා එතෙනාති විජිතවිජයො, භගවා. කිලෙසමාරමච්චුමාරවිජයෙනෙව
පනෙත්ථ අභිසංඛාරක්ඛන්ධමාරාපි විජිතාව භොන්තීති දට්ඨබ්බං.

ස්වාක්ඛාතන්තිආදීසු (විසුද්ධි. 1.147)
සාත්ථසබ්‍යඤ්ජනකෙවලපරිපුණ්ණපරිසුද්ධබ්‍රහ්මවරියස්ස පකාසනතො
ස්වාක්ඛාතො ධම්මො, අත්ථවිපල්ලාසාභාවතො වා සුට්ඨු අක්ඛාතොති
ස්වාක්ඛාතො. යථා හි අඤ්ඤතිත්ථියානං ධම්මස්ස අත්ථො විපල්ලාසං ආපජ්ජති
“අන්තරායිකා” ති චුත්තධම්මානං අන්තරායිකත්තාභාවතො, “නිය්‍යානිකා” ති ව
චුත්තධම්මානං නිය්‍යානිකත්තාභාවතො, තෙන තෙ අඤ්ඤතිත්ථියා
දුරක්ඛාතධම්මායෙව භොන්ති, න තථා භගවතො ධම්මස්ස අත්ථො විපල්ලාසං
ආපජ්ජති “ඉමෙ ධම්මා අන්තරායිකා නිය්‍යානිකා” ති එවං චුත්තධම්මානං
තථාභාවානතික්කමනතොති. එවං තාව පරියත්තිධම්මො ස්වාක්ඛාතො ධම්මො.

ලොකුත්තරධම්මො පන නිබ්බානානුරූපාය පටිපත්තියා පටිපදානුරූපස්ස ව
නිබ්බානස්ස අක්ඛාතත්තා ස්වාක්ඛාතො. යථාහ —

“සුපඤ්ඤත්තා ඛො පන තෙන භගවතා සාවකානං නිබ්බානගාමීනී පටිපදා සංසන්දනී නිබ්බානඤ්ච පටිපදා ව. සෙය්‍යාථාපි නාම ගඬිගොදකං යමුනොදකෙන සංසන්දනී සමෙති, එවමෙව සුපඤ්ඤත්තා තෙන භගවතා සාවකානං නිබ්බානගාමීනී පටිපදා සංසන්දනී නිබ්බානඤ්ච පටිපදා වා”ති (දී. නි. 2.296).

අරියමග්ගො චෙත්ථ අත්තද්වයං අනුපගම්ම මජ්ඣිමාපටිපදාභූතොව “මජ්ඣිමා පටිපදා”ති අක්කාතත්තා ස්වාක්කාතො. සාමඤ්ඤඵලානි පටිපස්සද්ධකිලෙසානෙව “පටිපස්සද්ධකිලෙසානී”ති අක්කාතත්තා ස්වාක්කාතානි. නිබ්බානං සස්සතාමතතාණලෙණාදිසභාවමෙව සස්සතාදිසභාවවසෙන අක්කාතත්තා ස්වාක්කාතන්ති එවං ලොකුත්තරධම්මොපි ස්වාක්කාතො.

අරියමග්ගො අත්තනො සත්තානෙ රාගාදීනං අභාවං කරොත්තෙන අරියපුග්ගලෙන සාමං දට්ඨබ්බො “අරියමග්ගෙන මම රාගාදයො පහීනා”ති සයං අත්තනා අනඤ්ඤනෙය්‍යන පස්සිතබ්බොති සන්දිට්ඨි, සන්දිට්ඨි එව සන්දිට්ඨිකො. අපිව නවවිධො ලොකුත්තරධම්මො යෙන යෙන අධිගතො හොති, තෙන තෙන අරියසාවකෙන පරසද්ධාය ගන්තබ්බතං හිත්වා පච්චක්ඛඤාණෙන සයං දට්ඨබ්බොති සන්දිට්ඨිකො. අථ වා පසත්ථා දිට්ඨි සන්දිට්ඨි, සන්දිට්ඨියා ජයතිති සන්දිට්ඨිකො. තථා හෙත්ථ අරියමග්ගො සම්පයුත්තාය, අරියඵලං කාරණභූතාය, නිබ්බානං විසයිභූතාය සන්දිට්ඨියා කිලෙසෙ ජයති, තස්මා යථා රථෙන ජයතිති රථිකො, එවං නවවිධොපි ලොකුත්තරධම්මො සන්දිට්ඨියා ජයතිති සන්දිට්ඨිකො. අථ වා දිට්ඨන්ති දස්සනං චූච්චති, දිට්ඨමෙව සන්දිට්ඨං, සන්දස්සනන්ති අත්ථො. සන්දිට්ඨං අරහතීති සන්දිට්ඨිකො. ලොකුත්තරධම්මො හි භාවනාහිසමයවසෙන සච්ඡිකිරියාහිසමයවසෙන ව දිස්සමානොයෙව වට්ටහයං නිවත්තෙති, තස්මා යථා වත්ථමරහතීති වත්ථිකො, එවං සන්දිට්ඨං අරහතීති සන්දිට්ඨිකො.

අත්තනො ඵලදානං සන්ධාය නාස්ස ආගමෙතබ්බො කාලො අත්ථීති අකාලො. යථා හි ලොකියකුසලස්ස උපපජ්ජපරාපරියායෙතිආදිනා ඵලදානං පති ආගමෙතබ්බො කාලො අත්ථී, න එවමෙතස්සාති අත්ථො. අකාලොයෙව අකාලිකො, න පඤ්චාභසත්තාභාදිහෙදං කාලං බෙපෙත්වා ඵලං දෙති, අත්තනො පන පවත්තිසමනන්තරමෙව ඵලදොති චූත්තං හොති. අථ වා අත්තනො ඵලප්පදානෙ විප්පකට්ඨො දුරො කාලො පත්තො උපතීතො අස්සාති කාලිකො, කාලන්තරඵලදායී. කො සො? ලොකියො කුසලධම්මො. අයං පන සමනන්තරඵලදායකත්තා න කාලිකොති අකාලිකො. මග්ගමෙව හි සන්ධාය “අකාලිකො”ති ඉදං චූත්තං.

“එහි පස්ස ඉමං ධම්ම”න්ති එවං පවත්තං එහිපස්සවිධිං අරහතීති එහිපස්සිකො. කස්මා පනෙස තං විධිං අරහතීති? පරමත්ථතො විජ්ජමානත්තා පරිසුද්ධත්තා ව. රිත්තමුට්ඨියඤ්ඤි හිරඤ්ඤං වා සුවණ්ණං වා අත්ථීති වත්ථාපි “එහි පස්ස ඉම”න්ති

න සක්කා වත්තු. කස්මා? අවිජ්ජමානත්තා. විජ්ජමානම්පි ච ගුථං වා මුත්තං වා මනුඤ්ඤභාවජ්ජකාසනෙන චිත්තසම්පහංසනත්ථං “එහි පස්ස ඉම”න්ති න සක්කා වත්තු, අපිච බො නං තිණෙනි වා පණ්ණෙනි වා පටිච්ඡාදෙනබ්බමෙව හොති. කස්මා? අපරිසුද්ධත්තා. අයං පන නවවිධොපි ලොකුත්තරධම්මො සභාවතො ච විජ්ජමානො විගතවලාභකෙ ච ආකාසෙ සම්පුණ්ණවන්දමණ්ඩලං විය පණ්ඩුකම්බලෙ නික්ඛිත්තජාතිමණි විය ච පරිසුද්ධො, තස්මා විජ්ජමානත්තා පරිසුද්ධත්තා ච එහිපස්සවිධිං අරහතීති එහිපස්සිකො.

උපනෙතබ්බොති ඔපනෙයයිකො. අයං පනෙත්ථ විනිවිජ්ජයො – උපනයනං උපනයො, ආදිත්තං වෙලං වා සීසං වා අජ්ඣුපෙක්ඛිත්වාපි භාවනාවසෙන අත්තනො චිත්තෙ උපනයනං උප්පාදනං අරහතීති ඔපනෙයයිකො. ඉදං සඬබ්බෙන ලොකුත්තරධම්මෙ යුජ්ජති, අසඬබ්බතො පන අත්තනො චිත්තෙ ආරම්මණභාවෙන උපනයනං අරහතීති ඔපනෙයයිකො, සවිජ්ජිකරියාවසෙන අල්ලියනං අරහතීති අත්ථො. අථ වා නිබ්බානං උපනෙති අරියපුග්ගලන්ති අරියමග්ගො උපනෙයො, සවිජ්ජාතබ්බතං උපනෙතබ්බොති ඵලනිබ්බානධම්මො උපනෙයො, උපනෙයො ඵච ඔපනෙයයිකො.

සබ්බෙහි උග්ගට්ඨකඤ්ඤාආදීහි විඤ්ඤාහි “භාවිතො මෙ මග්ගො, අධිගතං ඵලං, සවිජ්ජකතො නිරොධො”ති අත්තනි අත්තනි වෙදිතබ්බොති පච්චත්තං වෙදිතබ්බො විඤ්ඤාහි. න හි උපජ්ඣායෙන භාවිතෙන මග්ගෙන සද්ධිවිහාරිකස්ස කිලෙසා පහියන්ති, න සො තස්ස ඵලසමාපත්තියා ඵාසු විහරති, න තෙන සවිජ්ජකතං නිබ්බානං සවිජ්ජකරොති, තස්මා න එස පරස්ස සීසෙ ආභරණං විය දට්ඨබ්බො, අත්තනො පන චිත්තෙයෙව දට්ඨබ්බො, අනුභවිතබ්බො විඤ්ඤාහිති චුත්තං හොති.

අසඬබ්බත්ති සඬගම්ම සමාගම්ම පච්චයසමොධානලක්ඛණෙන සඬගමෙන සන්තිපතිත්වා අනුරූපෙහි පච්චයෙහි අකතං අනිබ්බත්තිත්ති අසඬබ්බතං. නත්ථි එත්ථ මතන්ති අමතං, එතස්මිං වා අධිගතෙ නත්ථි පුග්ගලස්ස මතං මරණන්ති අමතං. කිඤ්වාපි එත්ථ “ස්වාක්ඛාතං ධම්මං පච්චක්ඛාමී”තිආදිනා සබ්බත්ථ ධම්මං සද්දජ්ජයොගො දස්සිතො, තථාපි ධම්මං-සද්දෙන අයොජෙත්වා චුත්තෙ වෙච්චනෙ න පච්චක්ඛාතං නාම න හොතීති “ස්වාක්ඛාතං පච්චක්ඛාමී”තිආදිනා චුත්තෙපි සික්ඛාපච්චක්ඛාතං හොතියෙවාති දට්ඨබ්බං. “ස්වාක්ඛාතං ධම්මං”න්තිආදිනා පන ධම්මං-සද්දජ්ජයොගො ස්වාක්ඛාතා-දිසද්දානං ධම්මං-විසෙසනභාවදස්සනත්ථං කතොති වෙදිතබ්බං. එකධම්මක්ඛන්ධස්සපි නාමන්ති එත්ථ “පඨමධම්මක්ඛන්ධං දුතියධම්මක්ඛන්ධං පුච්ඡාධම්මක්ඛන්ධං විස්සජ්ජනාධම්මක්ඛන්ධං”න්තිආදිනා ධම්මක්ඛන්ධනාමාති වෙදිතබ්බාති.

සුප්පට්පන්නන්ති ස්වාක්ඛාතෙ ධම්මවිනයෙ යථානුසිට්ඨං පට්පන්නත්තා සුප්පට්පන්නං. මජ්ඣිමාය පට්පදාය අත්තද්වයං අනුපගම්ම පට්පන්නත්තා කායවච්චිමනොවඬකකුට්ඨජම්භදොසජ්ජභානාය පට්පන්නත්තා ච උජුප්පට්පන්නං. ඤායො චුච්චති නිබ්බානං අරියමග්ගාදීහි ඤායති පටිවිජ්ඣියති සවිජ්ජාරියතීති

කත්වා, තදත්ථාය පටිපත්තත්තා ඤායජ්ජපිපත්තං. යථා පටිපත්තා
ගුණසම්භාවනාය පරෙහි කරියමානං පච්චුට්ඨානාදිසාමිච්ඡිකම්මං අරහත්ති, තථා
පටිපත්තත්තා සාමිච්ජපිපත්තං.

යුගලවසෙන පයමමග්ගට්ඨො ඵලට්ඨොති ඉදමෙකං යුගලන්ති ඵලං වත්තාරි
පුරිසයුගානි භොන්ති. එත්ථ පන “චතුපුරිසයුගං සඬ්ඝ”න්ති වත්තබ්බෙ
“වත්තාරි”ති විහත්තිලොපං අකත්වා නිද්දෙසො කතොති දට්ඨබ්බං. වත්තාරි
පුරිසයුගානි එත්ථාති චතුපුරිසයුගොති හි සඬ්ඝො වුච්චති. අට්ඨපුරිසපුග්ගලන්ති
පුරිසපුග්ගලවසෙන එකො පයමමග්ගට්ඨො, එකො ඵලට්ඨොති ඉමිනා නයෙන
අට්ඨෙව පුරිසපුග්ගලා භොන්ති. අට්ඨ පුරිසපුග්ගලා එත්ථාති අට්ඨපුරිසපුග්ගලො,
සඬ්ඝො. එත්ථ ච පුරිසොති වා පුග්ගලොති වා එකත්ථානෙනානි පදානි,
වෙනෙය්‍යවසෙන පනෙතං වුත්තං.

ආහුනෙය්‍යන්තිආදීසු (විසුද්ධි. 1.156) ආනෙත්වා හුනිතබ්බන්ති ආහුනං,
දුරතොපි ආනෙත්වා සීලවන්තෙසු දාතබ්බානං චතුන්තං පච්චයානමෙනං අධිවචනං.
තං ආහුනං පටිග්ගහෙතුං යුත්තො තස්ස මහජ්ජලභාවකරණතොති ආහුනෙය්‍යො,
සඬ්ඝො. අථ වා දුරතොපි ආගන්ත්වා සබ්බසාපතෙය්‍යමිපි එත්ථ හුනිතබ්බන්ති
ආහවතීයො, සක්කාදීනමිපි වා ආහවනං අරහතීති ආහවතීයො. යො වායං
බ්‍රාහ්මණානං ආහවතීයො අග්ගි, යත්ථ හුතං මහජ්ජලන්ති තෙසං ලද්ධි. සචෙ
හුතස්ස මහජ්ජලතාය ආහවතීයො, සඬ්ඝොව ආහවතීයො. සඬ්ඝෙ හුතඤ්චි
මහජ්ජලං භොති. යථාහ -

“යො ච වස්සසතං ජන්තු, අග්ගිං පරිවරෙ වනෙ;
එකඤ්ච භාවිතත්තානං, මුහුත්තමපි පූජයෙ;
සායෙව පූජනා සෙය්‍යො, යඤ්චෙව වස්සසතං හුත”න්ති. (ධ. ප. 107);

තදෙනං නිකායන්තරෙ “ආහවතීයො”ති පදං ඉධ “ආහුනෙය්‍යො”ති ඉමිනා
පදෙන අත්ථතො එකං, බ්‍යඤ්ජනතො පනෙත්ථ කිඤ්චිමත්තමෙව නානං.

පාහුනෙය්‍යන්ති එත්ථ පන පාහුනං වුච්චති දිසාවිදිසතො ආගතානං
පියමනාපානං ඤාතිමිත්තානං අත්ථාය සක්කාරෙන පටියත්තං ආගන්තුකදානං.
තමිපි යපෙත්වා තෙ තථාරූපෙ පියමිත්තාදිකෙ පාහුනකෙ සඬ්ඝස්සෙව දාතුං යුත්තං,
සඬ්ඝොව තං පටිග්ගහෙතුං යුත්තො. සඬ්ඝසදිසො හි පාහුනකො නත්ථි. තථා භෙස
එකබුද්ධන්තරෙ විනිවත්තෙයෙව දිස්සති, අබ්බොකිණ්ණඤ්ච පියමනාපත්තකරෙහි
සීලාදිධම්මෙහි සමන්තාගතොති ඵලං පාහුනමස්ස දාතුං යුත්තං, පාහුනඤ්ච
පටිග්ගහෙතුං යුත්තොති පාහුනෙය්‍යො.

දක්ඛන්ති එතාය සත්තා යථාධිජ්ජෙතාහි සම්පත්තීහි වඩ්ඪන්තීති දක්ඛිණා,
පරලොකං සද්දහිත්වා දාතබ්බදානං. තං දක්ඛිණං අරහති, දක්ඛිණාය වා හිතො
යස්මා නං මහජ්ජලකරතාය විසොධෙතීති දක්ඛිණෙය්‍යො. උභො හත්ථෙ සිරසි

පතිට්ඨාපෙන්වා සබ්බලොකෙන කරියමානං අඤ්ජලිකම්මං අරහතීති අඤ්ජලිකරණීයො. අනුත්තරං පුඤ්ඤක්ඛෙන්තන්ති සබ්බලොකස්ස අසදිසං පුඤ්ඤවිරුහනට්ඨානං. යථා හි රඤ්ඤො වා අමච්චස්ස වා සාලීනං වා යවානං වා විරුහනට්ඨානං රඤ්ඤො සාලික්ඛෙන්තං යවක්ඛෙන්තන්ති වුව්වති, එවං සඬ්ඝො සබ්බලොකස්ස පුඤ්ඤානං විරුහනට්ඨානං. සඬ්ඝං නිස්සාය හි ලොකස්ස නානස්පකාරහිතසුඛසංවත්තනිකානි පුඤ්ඤානි විරුහන්ති, තස්මා සඬ්ඝො අනුත්තරං පුඤ්ඤක්ඛෙන්තං ලොකස්ස. එත්ථාපි “සුප්පට්ඨන්තං සඬ්ඝ”න්තිආදිනා සබ්බත්ථ සඬ්ඝ-සද්දස්පයොගො සුප්පට්ඨන්තා-දිසද්දානං සඬ්ඝවිසෙසනභාවදස්සන්තං කතො, තස්මා “සුප්පට්ඨන්තං පච්චක්ඛාමී”තිආදිනා චුත්තෙපි සික්ඛාපච්චක්ඛානං භොතියෙවාති දට්ඨබ්බං.

සික්ඛාවෙච්චනෙසු පන සික්ඛා-සද්දං විනා කෙවලං භික්ඛු-සද්දො භික්ඛුනී-සද්දො ච සික්ඛාය අධිවචනං න භොතීති “භික්ඛුසික්ඛං භික්ඛුනීසික්ඛ”න්ති චුත්තෙයෙව සීසං එති, අධිසීලාදයො පන සික්ඛා එවාති “අධිසීලං පච්චක්ඛාමී”තිආදිනා චුත්තෙපි සීසං එති. පයමං පාරාජිකන්තිආදිනා සික්ඛාපදානංයෙව ගහණං වෙදිතබ්බං, න ආපත්තීනං.

උපජ්ඣායවෙච්චනෙසු උපජ්ඣායො හුත්වා යො පබ්බාපෙසි වෙච උපසම්පාදෙසි ච, තං සන්ධාය “යො මං පබ්බාපෙසි”තිආදි චුත්තං. යස්ස මූලෙනාති යස්ස පධානභාවෙන කාරණභාවෙන වා. යස්ස මූලං පධානභාවො කාරණභාවො වා එතිස්සාති යස්සමූලිකා, පබ්බජ්ජා උපසම්පදා ච. මූල-සද්දස්ස සාපෙක්ඛනාවෙපි නිව්චසාපෙක්ඛනය ගමකත්තා තද්ධිතචුත්ති දට්ඨබ්බා.

ආචරියවෙච්චනෙසු පන යො උපජ්ඣං අදත්වා ආචරියොච හුත්වා පබ්බාපෙසි, කම්මවාචාවරියො හුත්වා උපසම්පාදෙසි ච, තං සන්ධාය “යො මං පබ්බාපෙසි, යො මං අනුසාවෙසි”ති චුත්තං. ඉමෙහි ද්විති වචනෙහි පබ්බජ්ජාවරියො ච උපසම්පදාවරියො ච දස්සිතො. යාහං නිස්සාය වසාමීති නිස්සයාවරියං දස්සෙති. යාහං උද්දිසාපෙමීතිආදිනා පන ධම්මාවරියො චුත්තො. තත්ථ උද්දිසාපෙමීති පායං උද්දිසාපෙමි. පරිපූච්ඡාමීති උග්ගහිතපායස්ස අත්ථං පරිපූච්ඡාමි. සද්ධිවිහාරිකවෙච්චනාදියු ච චුත්තානුසාරෙනෙව අත්ථො වෙදිතබ්බො. තස්ස මූලෙති එත්ථ පන තස්ස සන්තිකෙති අත්ථො දට්ඨබ්බො.

ඔකල්ලකොති බුජ්ජිපාසාදිදුක්ඛපරෙතානං බීණසුඛානං නභානාදිසර්වපටිපග්ගතරහිතානං කපණමනුස්සානමෙතං අධිවචනං. මොළිබද්ධොති සිබ්බද්ධො ඔමුක්කමකුටො වා. කිඤ්චාපි ද්වෙවාචිකො උපාසකො පයමබොධියංයෙව සම්භවති, තථාපි තදා ලබ්භමානනාමං ගහෙන්වා චුත්තෙපි සික්ඛාපච්චක්ඛානං භොතියෙවාති දස්සන්තං “ද්වෙවාචිකො උපාසකො”ති චුත්තං. “ද්වෙවාචිකො”ති ඉදමෙව පනෙන්ථ වෙච්චනන්ති දට්ඨබ්බං, තස්මා “ද්වෙවාචිකොති මං ධාරෙහි”ති එත්තකෙපි චුත්තෙ සීසං එති. එවං සෙසෙසුපි.

කුමාරකොති කුමාරාවත්ථො අතිවිය දහරසාමණෙරො. චෙල්ලකොති තතො මහත්තතරො බුද්දකසාමණෙරො. චෙටකොති මජ්ඣිමො. මොළිගල්ලොති මහාසාමණෙරො. සමණුද්දෙසොති පන අවිසෙසතො සාමණෙරාධිවචනං. නිගණ්ඨපට්ඨාකොතිආදීනිපි තිත්ථියසාවකචෙවචනානීති දට්ඨබ්බං.

දුස්සීලොති නිස්සීලො සීලවිරහිතො. පාපධම්මොති දුස්සීලත්තා එව භීතජ්ඣාසයතාය ලාමකසභාවො. අසුචිසඬකස්සරසමාවාරොති අපරිසුද්ධකායකම්මාදිතාය අසුචි හුත්වා සඬකාය සරිතබ්බසමාවාරො. දුස්සීලො හි කිඤ්චිදෙව අසාරුජ්ජං දිස්වා “ඉදං අසුකෙන කතං භවිස්සති”ති පරෙසං ආසඬකනීයො හොති. කෙනචිදෙව කරණීයෙන මන්තයන්තෙ හික්ඛු දිස්වා “කච්චි නු ඛො ඉමෙ මයා කතකම්මං ජානිත්වා මන්තෙන්ති”ති අත්තනොයෙව සඬකාය සරිතබ්බසමාවාරො. පට්ඨිජන්තකම්මන්තොති ලජ්ජිතබ්බතාය පට්ඨිජාදෙනබ්බකම්මන්තො. අස්සමණොති න සමණො. සලාකග්ගහණාදිසු “අහමපි සමණො”ති මිච්ඡාපට්ඨ්ඤාය සමණපට්ඨ්ඤො, අසෙට්ඨවාරිතාය අබ්බමවාරි, උපොසථාදිසු “අහමපි බ්බමවාරි”ති මිච්ඡාපට්ඨ්ඤාය බ්බමවාරිපට්ඨ්ඤො, පුත්තා කම්මෙන සීලවිපත්තියා අත්තො අනුපට්ඨිතා අත්තොපුත්ති, ඡහි ද්වාරෙහි රාගාදිකිලෙසානුස්සවනෙන තිත්තත්තා අවස්සුතො, සඤ්ජාතරාගාදිකචචරත්තා සීලවන්තෙහි ඡඩ්ඛෙතබ්බත්තා ච කසම්බුජාතො. කොණ්ඨොති දුස්සීලාධිවචනමෙතං.

“යානි වා පනඤ්ඤානිපි අත්ථි බුද්ධචෙවචනානි වා”තිආදිනා යං- සද්දපරාමට්ඨානං බුද්ධාදිචෙවචනානංයෙව තං-සද්දෙන පරාමසනං හොතීති ආහ - “තෙහි ආකාරෙහි...පෙ.... බුද්ධාදීනං චෙවචනෙහි”ති. කථං පන තානි ආකාරාදිසද්දෙහි වොහරියන්තීති ආහ “චෙවචනානි හී”තිආදි. සණ්ඨානවත්තානං බුද්ධාදීනං සණ්ඨානදීපනං තාව හොතු, සණ්ඨානරහිතානං පන ධම්මසික්ඛාදීනං කථන්ති ආහ “සික්ඛාපච්චක්ඛානසණ්ඨානත්තා එව වා”ති. සික්ඛාපච්චක්ඛානරූපානි හි චෙවචනානි “සික්ඛාපච්චක්ඛානසණ්ඨානානී”ති වුච්චන්ති. එවං ඛොති එත්ථ ඛොති අවධාරණත්ථෙ නිපාතොති ආහ “එවමෙවා”ති.

54. මුච්ඡාපරෙතොති මුච්ඡාය අභිභූතො. වචනත්ථවිජානනසමත්ථං තිරච්ඡානගතං දස්සෙතුං “නාගමාණවකස්සා”තිආදි වුත්තං. තිහෙතුකපට්ඨසන්ධිකාති යෙහුයාවසෙන වුත්තං. න හි සබ්බාපි දෙවතා තිහෙතුකපට්ඨසන්ධිකාව හොන්ති ද්විහෙතුකානම්පි සම්භවතො. අතිබ්ඡ්ජං ජානන්තීති දෙවතානං භවඬගපරිවාසස්ස මනුස්සානං විය අදන්ධභාවතො වුත්තං.

සභාගස්සාති පුරිසස්ස. විසභාගස්සාති මාතුගාමස්ස. අනරියකොති මාගධවොහාරතො අඤ්ඤො. දවානි සහසා. රවානි විරජ්ඣිත්වා. අඤ්ඤං භණ්ස්සාමීති අඤ්ඤං භණන්තො බුද්ධං පච්චක්ඛාමීති භණතීති යොජෙතබ්බං. අක්ඛරසමයානහිඤ්ඤාතාය වා කරණසම්පත්තියා අභාවතො වා කථෙතබ්බං කථෙතුං අසක්කොන්තො හුත්වා අඤ්ඤං කථෙන්නො රවා භණති නාම. උභයථාපි

අඤ්ඤං භණ්ණකාමස්ස අඤ්ඤභණ්ණං සමානන්ති ආහ “පුරිමෙන කො විසෙසො”ති.

වාචෙතීති පාළිං කථෙන්නො අඤ්ඤං උග්ගණ්භාපෙන්නො වා වාචෙති. පරිපුච්ඡතීති පාළියා අත්ථං පරිපුච්ඡන්නො පාළිං පරිපුච්ඡති. උග්ගණ්භාතීති අඤ්ඤස්ස සන්තිකෙ පාළිං උග්ගණ්භාති. සජ්ඣායං කරොතීති උග්ගහිතපාළිං සජ්ඣායති. වණ්ණෙනතීති පාළියා අත්ථං සංවණ්ණෙන්නො පාළිං වණ්ණෙති. මහල්ලකස්ස කිඤ්චි අජානනතො අවිදිතින්ද්‍රියතාය වා “පොත්ථකරුපසදිසස්සා”ති වුත්තං, මත්තිකාය කතරුපසදිසස්සාති අත්ථො. ගරුමෙධස්සාති ආරම්මණෙසු ලහුප්පවත්තියා අභාවතො දන්ධගතිකතාය ගරුපඤ්ඤස්ස, මන්දපඤ්ඤස්සාති වුත්තං හොති. සබ්බෙසො වාති ඉමිතා “ඉදං පදං සාවෙස්සාමි ‘සික්ඛං පච්චක්ඛාමී’”ති එවං පවත්තචිත්තුප්පාදස්ස අභාවං දස්සෙති. යස්මා පන අසති එවරුපෙ චිත්තුප්පාදෙ කෙනචි පරියායෙන තථාවිධං වච්භෙදං කත්වා සාවනං නාම නෙව සම්භවති, තස්මා වුත්තං “චූද්ධං පච්චක්ඛාමීතිආදීසු...පෙ.... වච්භෙදං කත්වා න සාවෙති”ති.

සික්ඛාපච්චක්ඛානවිභවිගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

මූලපඤ්ඤත්තිවණ්ණනා

55. නිද්දිසිතබ්බස්සාති විවරිතබ්බස්ස පකාසෙතබ්බස්ස. කිලෙසෙහිති අහිරිකාදිහි කිලෙසෙහි. ඉතො පට්ඨායාති දුට්ඨුල්ල-පදතො පට්ඨාය. තස්ස කම්මස්සාති මෙටුනධම්මපටිසෙවනසඬ්ඛාතස්ස කම්මස්ස. දස්සනන්තිආදි වුත්තනයමෙව. අස්සාති මෙටුනධම්මස්ස.

ද්විහි ද්විහි සමාපජ්ජිතබ්බා ද්වයංද්වයසමාපත්තීති ආහ “ද්වයෙන ද්වයෙන සමාපජ්ජිතබ්බතො”ති. රාගපරිසුට්ඨානෙන සදිසභාවප්පත්තියා මිටුනානං ඉදං මෙටුනං, මෙටුනමෙව ධම්මො මෙටුනධම්මොති ආහ “උභින්නං රත්තාන”න්තිආදි. තත්ථ රත්තානන්ති මෙටුනරාගෙන රත්තානං. සාරත්තානන්ති තෙනෙව රාගෙන අතිවිය රත්තානං. අවස්ඝුතානන්ති ලොකස්සාදමිත්තසන්ථව්වසෙන උප්පන්නමෙටුනරාගෙන තිත්තානං. පරිසුට්ඨිතානන්ති මෙටුනරාගුප්පත්තියා පරියොනද්ධචිත්තානං. සදිසානන්ති රත්තතාදිහි සදිසානං.

යස්මා “පටිසෙවති නාමා”ති පදං මානිකාය නත්ථි, තස්මා “පටිසෙවති නාමාති කස්මා උද්ධට්”න්ති යො මඤ්ඤති, තස්ස කාරණං දස්සෙන්නො “පටිසෙවෙය්‍යාති එත්ථ...පෙ.... මානිකාපද”න්ති ආහ. ඉත්ථියා නිමිත්තෙනාති ඉදං “මග්ගෙන ගච්ඡති”තිආදි විය දට්ඨබ්බං. යථා හි “මග්ගෙන ගච්ඡති”ති වුත්තෙ “මග්ගං ගච්ඡති, මග්ගෙ වා ගච්ඡති”ති අයමත්ථො ලබ්භති, එවං “ඉත්ථියා නිමිත්තෙන පවෙසෙති”ති වුත්තෙ “ඉත්ථියා නිමිත්තං පවෙසෙති, නිමිත්තෙ වා පවෙසෙති”ති

අයමත්වේලා ලබිහනි. ඉදඤ්ච යෙහුයොන පුරිසපයොගදස්සනත්ථං වුත්තං. නිමිත්තං අඛිගජානන්ති අත්ථනො ඵකං. පවෙසනං නාම න ඛහි ඡුපනමත්තන්ති ආහ “වාතෙන අසම්චුට්ඨෙ අල්ලොකාසෙ”ති. අඛිගන්තරඤ්ඤි පවෙසෙන්නො “පවෙසෙති”ති වුව්වති, න ඛහි ඡුපන්නො. අඛිගන්තරන්ති ච පකනියා සබ්බසො පිහිතස්ස නිමිත්තස්ස වාතෙන අසම්චුට්ඨොකාසො වුව්වතීති.

ඉදානි සබ්බථා ලෙසොකාසපිදහනත්ථං. ඉත්ථිනිමිත්තෙන පුරිසනිමිත්තෙන ච ලබිහමානං පවෙසකාලෙ අඤ්ඤමඤ්ඤං ඵස්සාරහං පදෙසවිසෙසං විහජිත්වා දස්සෙන්නො “ඉත්ථිනිමිත්තෙන වත්තාරි පස්සානි”ති ආදිමාහ. වාතෙන හි අසම්චුට්ඨෙ අල්ලොකාසෙ යත්ථ කත්ථවි ඵකෙනපි පදෙසෙන ඡුපිත්වා පවෙසෙන්නො “පවෙසෙති”ති වුව්වති. වෙමජ්ඣන්ති යථා වත්තාරි පස්සානි අසම්චුසන්නො පවෙසෙති, ඵචං කතව්වරස්ස ඉත්ථිනිමිත්තස්ස හෙට්ඨිමහලං වුව්වති, පුරිසනිමිත්තෙන පන මජ්ඣන්ති අග්ගකොට්ඨං සන්ධාය වදති. උපරීති අග්ගකොට්ඨො උපරිභාගප්පදෙසො. ඉදඤ්ච මජ්ඣෙන සම්ඤ්ජිත්වා පවෙසෙන්නස්ස මජ්ඣමපබ්බසම්ඤ්ජිතඛගුලිං කත්ථවි පවෙසෙන්නස්ස අඛිගුලියා මජ්ඣමපබ්බසිට්ඨිසදිසං අඛිගජානස්ස උපරිභාගවෙමජ්ඣං සන්ධාය වුත්තං. හෙට්ඨා පවෙසෙන්නොති ඉත්ථිනිමිත්තස්ස හෙට්ඨිමහාගෙන ඡුපන්නං පවෙසෙන්නො. මජ්ඣෙන පවෙසෙන්නොති අඛිගන්තරහලං ඡුපිත්වා මජ්ඣෙන පවෙසෙන්නො. කත්ථවි අවිඡුපන්නං පවෙසෙත්වා නිහරන්තස්ස හි නත්ථි පාරාජිකං, දුක්කටං පන හොති ඡින්නසිසවත්ථුස්මිං වට්ටකතෙ මුඛෙ අවිඡුපන්නං පවෙසෙත්වා නිහරන්තස්ස විය. මජ්ඣෙනෙව ඡුපන්නං පවෙසෙන්නොති අග්ගකොට්ඨා ඡුපන්නං පවෙසෙන්නො. මජ්ඣමපබ්බසිට්ඨියා සම්ඤ්ජිතඛගුලින්ති සම්බන්ධො. අථ වා සම්ඤ්ජිතඛගුලිං මජ්ඣමපබ්බසිට්ඨියා පවෙසෙන්නො වියාති යොජෙතබ්බං. සඬකොවෙත්වාති නිමිත්තමජ්ඣෙන හින්දිත්වා. උපරිභාගෙනාති සඬකොවිතස්ස උපරිභාගකොට්ඨා. ඉදානි පුරිසනිමිත්තස්ස හෙට්ඨා වුත්තෙසු ඡසු යානෙසු උපරීති වුත්තට්ඨානන්තරස්ස වසෙන විසුං වත්තාරි පස්සානි ගහෙත්වා පුරිසනිමිත්තෙන දසධා යානහෙදං දස්සෙන්නො “තත්ථා”ති ආදිමාහ. හෙට්ඨා පන විසුං තානි අග්ගහෙත්වා “වත්තාරි පස්සානි”ති වචනසාමඤ්ඤතොපි විසුං විසුං ලබිහමානානි ඵකව්චං ගහෙත්වා ඡ යානානි වුත්තානි. තුලාදණ්ඩසදිසං පවෙසෙන්නස්සානි උජුකං පවෙසෙන්නස්ස.

නිමිත්තෙන ජානන්ති අත්තනො නිමිත්තෙන ජානං. වම්මබ්බිලන්ති නිමිත්තෙන උට්ඨිතං වම්මමෙව. “උණ්ණිගණ්ඨො”තිපි වදන්ති. නිමිත්තෙන ජානම්පි වම්මබ්බිලාදි නිමිත්තමෙවාති ආහ “ආපත්ති පාරාජිකස්සා”ති. “උපහතකායප්පසාද”න්ති අවත්වා “නට්ඨකායප්පසාද”න්ති වචනං උපාදින්නභාවස්ස නත්ථිතාදස්සනත්ථං. තෙනෙවාහ – “මතවම්මං වා සුක්ඛපිළකං වා”ති. සති හි උපාදින්නභාවෙ උපහතෙපි කායප්පසාදෙ උපහතින්ද්‍රියවත්ථුස්මිං විය පාරාජිකාපත්තියෙව සියා, මතවම්මං පන සුක්ඛපිළකඤ්ච අනුපාදින්නකං උපාදින්නකෙයෙව ච පාරාජිකාපත්ති. තෙනෙවාහ “ආපත්ති දුක්කටස්සා”ති. න ච ඵචං කරොන්තස්ස අනාපත්ති සක්කා වත්තුන්ති දුක්කටං වුත්තං, ඉත්ථිනිමිත්තස්ස පන නට්ඨෙපි

උපාදින්නභාවෙ පාරාජිකාපත්තියෙව. මනෙ අක්ඛායිනෙ යෙභුය්‍යාන අක්ඛායිනෙ පාරාජිකාපත්තිවචනතො මෙට්ඨනස්සාදෙනාති ඉමිනා කායසංසග්ගරාගං නිවත්තෙති. සති හි කායසංසග්ගරාගෙ සඤ්ඤාදිසෙසොව සියා, ඛිජානිපි නිමිත්තසඤ්ඤාං න ගච්ඡන්තිති දුක්ඛට්ඨෙව වුත්තං. “නිමිත්තෙන නිමිත්තං පච්චෙසෙති”ති හි වුත්තං.

ඉදානි ඉමිස්සා මෙට්ඨනකථාය අසඛිහිරුපත්තා “ඊදිසං යානං කථෙන්නෙහි සුඤ්ඤානෙහි ව ඵලං පටිපජ්ජිතබ්බං”න්ති අනුසාසන්නො “අයඤ්ච මෙට්ඨනකථා නාමා”තිආදිමාහ. මෙට්ඨනකථාය රාගවුද්ධිහෙතුත්තා භාසවිසයත්තා ව තදුභයනිවත්තනත්ථං පටිකුලමනසිකාරාදීසු නියොජෙති. පටිකුලමනසිකාරෙන හි රාගො නිවත්තති, සමණසඤ්ඤාදීසු පච්චපට්ඨිතෙසු භාසො නිවත්තති. සත්තානුද්දයායාති සත්තානං අපායදුක්ඛාදීහි අනුරක්ඛණත්ථං. ලොකානුකම්පායාති සත්තලොකවිසයාය අනුකම්පාය.

මුඛං අපිධායාති මුඛං අපිදහිත්වා, යෙන කෙනවි පමාදෙන කදාවි මන්දභාසො භවෙය්‍ය, තදා ගරුත්තං කුජ්ජෙය්‍ය, තස්මා තාදිසෙ කාලෙ ගරුභාවස්ස අවිකොපනත්ථං ඛිජකෙන මුඛං පටිච්ඡාදෙන්වා නිසිදිතබ්බන්ති අධිජ්ජායො. අථ වා මුඛං අපිධායාති මුඛං පිදහිත්වාති අත්ථො. ඛිජකෙන මුඛං පටිච්ඡාදෙන්වා භසමානෙන න නිසිදිතබ්බන්ති අයමෙත්ථ අධිජ්ජායො. දන්තවිදංසකන්ති දන්තෙ දස්සෙත්වා විවරිත්වා වාති අත්ථො. ගඛිහිතෙනාති සඬකොචං අනාපජ්ජන්තෙන, උස්සාභජානෙනාති අත්ථො. යදි හි “ඊදිසං නාම අසඛිහිං කථෙමි”ති සඬකොචං ආපජ්ජෙය්‍ය, අත්ථවිභාවනං න සියා, තස්මා “තාදිසෙන සම්මාසම්බුද්ධෙනපි තාව ඊදිසං කමිතං, කිමඬිගං පනාහං කථෙමි”ති ඵලං උස්සාභජානෙන කථෙතබ්බන්ති අධිජ්ජායො. සත්ථුපටිභාගෙනාති සත්ථුකජ්ජෙන, සත්ථුසදිසෙනාති අත්ථො.

මූලපඤ්ඤත්තිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

අනුපඤ්ඤත්තිවණ්ණනා

තිරච්ඡානෙසු ගතායාති තිරච්ඡානෙසු උජ්ජන්තාය. යස්මා තිරච්ඡානගතා නාම අතිබුද්ධකාපි භොන්ති, යෙසං මග්ගෙසු තිලථලමත්තමිපි පච්චෙසනං නජ්ජභොති, තස්මා න සබ්බාව තිරච්ඡානගතිත්ථියො පාරාජිකවත්ථුභුතාති පච්චෙසනජ්ජභොනකචසෙන ලබ්භමානකතිරච්ඡානගතිත්ථියො පරිච්ඡින්නිදිත්වා දස්සෙන්නො “පාරාජිකවත්ථුභුතා ඵල වෙත්ථා”තිආදිමාහ. අපදානං අභිමච්ඡාතිආදිගාමා පාරාජිකවත්ථුනං හෙට්ඨිමපරිච්ඡෙදදස්සනත්ථං පොරාණෙහි යජිතා. තත්ථ අභිති ජාතිනිද්දෙසෙන සබ්බාපි සජ්ජජාති සඬගහිතාති ආහ – “අභිග්ගහණෙන...පෙ.... දීඝජාති සඬගහිතා”ති. තත්ථ ගොනසාති සජ්ජවිසෙසා, යෙසං පිට්ඨිසු මහන්තාති මණ්ඩලාති සන්දිස්සන්ති. මච්ඡග්ගහණං ඔදකජාතියා උපලක්ඛණපදන්ති ආහ – “මච්ඡග්ගහණෙන...පෙ.... ඔදකජාති සඬගහිතා”ති. තෙනෙව මණ්ඩුකකච්ඡපානං සපාදකත්තෙපි ඔදකජාතිකත්තා සඬගහො කතො.

මුඛසංස්කෘතිය නිසා ඔට්ටුව මිමසා සිටියානි. වණසඬුණෙහි ගව්නිති වණසඬුණෙහි ගව්නිති නවසු වණසුබ්බසු සඬුණිතත්තාති අධිප්පායො. වණසු පුල්ලව්වයඤ්ච “අමග්ගෙන අමග්ගං පවෙසෙති, ආපත්ති පුල්ලව්වයස්සා” ති ඉමස්ස වසෙන වෙදිතබ්බං. තස්මිඤ්ච සුත්තෙන ද්විසු සමහින්නවණෙසු එකෙන වණෙන පවෙසෙත්වා දුතියෙන නිහරන්තස්ස පුල්ලව්වයං වුත්තං. වක්ඛති ච “ඉමස්ස සුත්තස්ස අනුලොමවසෙන සබ්බත්ථ වණසඬුණෙහි පුල්ලව්වයං වෙදිතබ්බං” ත්ති (පාරා. අට්ඨ. 1.66). කුක්කුට්ඨගභණුමිපි සබ්බාය පක්ඛිජාතියා උපලක්ඛණපදන්ති ආහ – “කුක්කුට්ඨගභණුමිපි...පෙ.... පක්ඛිජාති සඬුණිතා” ති. මජ්ඣිමනිකායෙහි චතුස්පදජාතියා උපලක්ඛණපදන්ති දට්ඨබ්බං. තෙනාහ – “මජ්ඣිමනිකායෙහි...පෙ.... චතුස්පදජාති සඬුණිතා” ති. රුක්ඛසුනාම නාම කලන්දකාතිපි වදන්ති. මඬුසාති නඬුලා.

පරාජිත-සද්දො උපසග්ගස්ස වුද්ධිං කත්වා ත-කාරස්ස ච ක-කාරං කත්වා පාරාජිකොති නිද්දිට්ඨොති ආහ “පාරාජිකොති පරාජිකො” ති. “කත්ථච ආපත්තිති ‘පාරාජිකෙන ධම්මෙන අනුද්ධංසෙය්‍යා’ තිආදිසු (පාරා. 384, 391), කත්ථච සික්ඛාපදන්ති ඉදං පන දිස්වා ජාතිතබ්බං” ත්ති ගණ්ඨපදෙසු වුත්තං. පරාජයතිති පාරාජිකං, පාරාජිකාති ච කත්තුසාධනෙන පාරාජික-සද්දෙන සික්ඛාපදං ආපත්ති ච වුව්චතිති දස්සෙත්තො ආහ “යො තං අතික්කමති” තිආදි. පුග්ගලො පන කම්මසාධනෙන පාරාජික-සද්දෙන වුව්චතිති දස්සෙත්තො ආහ “පුග්ගලො යස්මා පරාජිකො” තිආදි.

එතමෙව හි අත්ථං සන්ධායාති “තං ආපත්තිං ආපන්නො පුග්ගලො පරාජිකො හොති පරාජයමාපන්නො” ති එතමත්ථං සන්ධාය. වුතො පරද්ධොතිආදිනා හි තං ආපත්තිං ආපන්නපුග්ගලො වුතො හොති පරාජිකො පරාජයං ආපන්නොති අයමත්ථො විඤ්ඤායති, න පන පුග්ගලො පරාජිකො නාම හොතිති එතමත්ථං සන්ධායාති එවමත්ථො ගහෙතබ්බො. න හි පරිවාරෙපි ගාථා පුග්ගලවුත්තිපාරාජිකසද්දනිබ්බවනදස්සන්තං වුත්තා ආපත්තිවුත්තිනං පාරාජිකා-දිසද්දානං නිබ්බවනවිභාගප්පසඬුණෙහි වුත්තත්තා. අයඤ්ච පරිවාරගාථාය අත්ථො (පරි. අට්ඨ. 339) – යදිදං පුග්ගලාපත්තිසික්ඛාපදපාරාජිකෙසු ආපත්තිපාරාජිකං නාම වුත්තං, තං ආපජ්ජන්නො පුග්ගලො යස්මා පරාජිකො පරාජයමාපන්නො සද්ධමා වුතො පරද්ධො හට්ඨො නිරඬ්ඬකතො ච හොති, අනිහටෙ තස්මිං පුග්ගලෙ පුන උපොසථපවාරණාදිහෙදො සංවාසො නත්ථි, තෙනෙතං ඉති වුව්චති තෙන කාරණෙන එතං ආපත්තිපාරාජිකං ඉති වුව්චතිති. අයං පනෙත්ථ සඬුණෙහි පත්ථො – යස්මා පරාජිකො හොති එතෙන, තස්මා එතං පාරාජිකන්ති වුව්චතිති. පරිහට්ඨොති සාසනතො හට්ඨො, පරිහින්නොති අත්ථො. ඡින්නොති අත්තරා ඛණ්ඩිතො.

සද්ධිං යොජනායාති පදයොජනාය සද්ධිං. චතුබ්බිධං සඬුණකම්මන්ති අපලොකනාදිවසෙන චතුබ්බිධං කම්මං. සිමාපරිවර්ජින්නෙහිති එකසිමාපරියාපන්නෙහි. පකතත්තා නාම පාරාජිකං අනාපන්නා අනුක්ඛිත්තා ච. පඤ්චවිධොපිති නිදානුද්දෙසාදිවසෙන පඤ්චවිධොපි. නභාපිතපුබ්බකානං විය

ඔධිපද්‍රැක්කානං යං පෙත්වා අවසෙසං සබ්බමිපි සික්ඛාපදං සබ්බෙහිපි
 ලජ්ජිපුග්ගලෙහි අනතික්කමනියත්තා වුත්තං “සබ්බෙහිපි ලජ්ජිපුග්ගලෙහි සමං
 සික්ඛිතබ්බභාවතො”ති. සමන්ති සද්ධිං, එකප්පහාරොන වා. සික්ඛිතබ්බභාවතොති
 අනතික්කමනවසෙන උග්ගහපරිපුච්ඡාදිනා ව සික්ඛිතබ්බභාවතො.
 සාමඤ්ඤසික්ඛාපදෙසු “ඉදං තයා න සික්ඛිතබ්බ”න්ති එවං අබ්හිකාතබ්බතො “න
 එකොපි තතො බහිද්ධා සන්දිස්සති”ති වුත්තං. යං තං වුත්තන්ති සම්බන්ධො.

56. න කෙවලං ඉත්ථියා එව නිමිත්තං පාරාජිකවත්ථුති ඉමිනා කෙවලං ඉත්ථියා
 එව නිමිත්තං පාරාජිකවත්ථු න හොති, අථ බො
 උභතොඛ්‍යාඤ්ජනකපණ්ඩකපුරිසානම්පි නිමිත්තං පාරාජිකවත්ථුති දස්සෙති. න ව
 මනුස්සිත්ථියා එවාති ඉමිනා පන මනුස්සිත්ථියා එව නිමිත්තං පාරාජිකවත්ථු න
 හොති, අමනුස්සිත්ථිතිරච්ඡානගතිත්ථිඅමනුස්සුභතොඛ්‍යාඤ්ජනකාදීනම්පි නිමිත්තං
 පාරාජිකවත්ථුති දස්සෙති. “වත්ථුමෙව න හොති”ති අමනුස්සිත්ථිපසඨගෙන ආගතං
 සුවණ්ණරජතාදිමයං පටික්ඛිපති”ති තීසුපි ගණ්ඨිපදෙසු වුත්තං, තං යුත්තං විය න
 දිස්සති. න හි ඉතො පුබ්බෙ අමනුස්සිත්ථිග්ගහණං කතං අත්ථි, යෙන තප්පසඨගො
 සියා. ඉදානෙව හි “තිස්සො ඉත්ථියො”ති ආදිනා අමනුස්සිත්ථිග්ගහණං කතං, න ව
 අමනුස්සිත්ථිග්ගහණෙන සුවණ්ණරජතාදිමයානං පසඨගො යුත්තො.
 මනුස්සාමනුස්සතිරච්ඡානජාතිවසෙන තිව්ධා කත්වා පාරාජිකවත්ථුභූතසත්තානං
 නිද්දෙසෙන සුවණ්ණරජතාදිමයානං පසඨගස්ස නිවත්තිතත්තා. තථා හි
 ඉත්ථිපුරිසාදීසු මනුස්සාමනුස්සාදීසු වා කඤ්චි අනාමසිත්වා අවිසෙසෙන “මෙටුනං
 ධම්මං පටිසෙවෙය්‍යා”ති එත්තකමෙව මාතිකායං වුත්තං. තස්ස පදභාජනෙ ව
 “පටිසෙවති නාමා”ති මාතිකං පදං උද්ධරිත්වා “යො නිමිත්තෙන නිමිත්තං
 අභිගජාතෙන අභිගජාතං අන්තමසො තිලඵලමත්තම්පි පවෙසෙති, එසො පටිසෙවති
 නාමා”ති පටිසෙවනාකාරොව දස්සිතො, න පන පාරාජිකවත්ථුභූතනිමිත්තනිස්සයා
 මනුස්සාමනුස්සතිරච්ඡානගතා ඉත්ථිපුරිසපණ්ඩකඋභතොඛ්‍යාඤ්ජනකා නියමෙත්වා
 දස්සිතා, තස්මා “ඉත්ථියා එව නු බො නිමිත්තං පාරාජිකවත්ථු, උදාහු
 අඤ්ඤෙසම්පි”ති එවමාදි සන්දෙහො සියා, නිමිත්තවොහාරො ව
 සුවණ්ණරජතාදිමයරූපකෙසු ව ලබ්භතියෙව. තෙනෙව විනිතවත්ථුසු (පාරා. 71)
 “ලෙපචිත්තස්ස නිමිත්තං අභිගජාතෙන ඡුපි, දාරුධිතලිකාය නිමිත්තං අභිගජාතෙන
 ඡුපි”ති වුත්තං, තස්මා නිමිත්තසාමඤ්ඤතො “සුවණ්ණරජතාදිමයානම්පි නිමිත්තං
 පාරාජිකවත්ථු හොති, න හොති”ති කස්සචි ආසඨිකා සියා. තෙනෙව
 “ලෙපචිත්තාදිවත්ථුසු තස්ස කුක්කුච්චං අහොසි”ති වුත්තං. තස්මා
 තදාසඨිකානිවත්තනත්ථං පාරාජිකවත්ථුභූතසත්තනියමනත්ථඤ්ච ජාතිවසෙන
 මනුස්සාමනුස්සාදිතො තිධා කත්වා පාරාජිකවත්ථුභූතෙ සත්තෙ හගවා විහජිත්වා
 දස්සෙති, තස්මා “වත්ථුමෙව න හොති”ති නිමිත්තසාමඤ්ඤතො පසඨගාගතං
 සුවණ්ණරජතාදිමයානං නිමිත්තං පටික්ඛිපතිති වත්තබ්බං.

තයො මග්ගෙහි භූමිමත්ථෙ උපයොගවචනන්ති ආහ “තීසු මග්ගෙසුති අත්ථො
 වෙදිතබ්බො”ති. එවං සබ්බත්ථාති ඉමිනා “ද්වෙ මග්ගෙ”ති එත්ථාපි ද්වීසු
 මග්ගෙසුති අත්ථො වෙදිතබ්බොති අතිදිස්සති.

අනුපඤ්ඤත්තිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

පට්ඨමනුක්කකථාවණ්ණනා

57. අස්සාති ආධ්‍යාතිකපදන්ති තස්ස අත්ථං දස්සෙන්තො “හොති”ති ආහ. ගණ්ඨිපදෙසු පන “අස්සාති පුග්ගලං පරාමසිත්වා හොතීති වචනසෙසො දස්සිතො”තිපි අත්ථවිකප්පො දස්සිතො, න සො සුන්දරතරො. යදි හි වචනසෙසො අධිප්පෙතො සියා, “හොති”ති වත්තබ්බං, තෙනෙව අඤ්ඤස්මිං අත්ථවිකප්පෙ හොතීති වචනසෙසො කතො.

58. සාදියන්තස්සෙවාති එත්ථ සාදියනං නාම සෙවෙනුකාමතාවිත්තස්ස උපට්ඨාපනන්ති ආහ “පට්ඨෙවනවිත්තසමඬ්ඨිස්සා”ති. “පට්ඨපක්ඛං අත්ථයන්තිති සික්ඛාකාමානං භික්ඛුනං පට්ඨපක්ඛං දුස්සිලභාවං අත්ථයන්ති”ති ගණ්ඨිපදෙසු වුත්තං. අත්තතො වෙරිපුග්ගලස්ස පන පට්ඨපක්ඛභූතං කඤ්චි අමිත්තං අත්ථයන්ති ගවෙසන්තිති එවමෙත්ථ අත්ථො දට්ඨබ්බො. පච්චත්ථිකා හි අත්තතො වෙරි. නාසෙතුකාමා තස්ස පට්ඨපක්ඛභූතං කඤ්චි අමිත්තං අත්තතො සභායභාවමුපගච්ඡන්තං ඉච්ඡන්ති. රාජපච්චත්ථිකාදීනං උපරි වක්ඛමානන්තා තදනුරූපවසෙන අත්ථං දස්සෙන්තො “භික්ඛු එව පච්චත්ථිකා භික්ඛුපච්චත්ථිකා”ති ආහ. “භික්ඛුස්ස පච්චත්ථිකා භික්ඛුපච්චත්ථිකා”ති එවං පන වුවචමානෙ භික්ඛුස්ස පච්චත්ථිකා රාජාදයොපි එත්ථෙව සඬ්ඨගස්භන්තිති රාජපච්චත්ථිකාදයො විසුං න වත්තබ්බා සිසුං, අඤ්ඤත්ථ පන භික්ඛුස්ස පච්චත්ථිකා භික්ඛුපච්චත්ථිකාති අයමත්ථො ලබ්භතෙව “සාසනපච්චත්ථිකා”ති යථා. ඉස්සාපකතාති පරෙසං ලාභසක්කාරාදිඅසභනලක්ඛණාය ඉස්සාය අභිභූතා. නිජ්ජරිජ්ජන්දන්ති පරිජ්ජන්දවිරහිතං, යථා චලිතුං පරිවත්තිතුං න සක්කොති, තථා ගහෙත්වාති අත්ථො. සම්පයොජෙන්නීති වච්චමග්ගෙන සද්ධිං යොජෙන්නි.

තස්මිං බණ්ණති තස්මිං පවෙසනක්ඛණෙ, අග්ගතො යාව මූලා පවෙසනකාලො “පවෙසනක්ඛණො”ති වුවචති. සාදියනං නාම සෙවනවිත්තස්ස උප්පාදනන්ති ආහ “සෙවනවිත්තං උපට්ඨාපෙති”ති. පට්ඨිකාලෙති අඬ්ඨගජාතස්ස යත්තකං යානං පවෙසනාරභං, තත්තකං අනවසෙසතො පට්ඨිකාලෙ. එවං පට්ඨිකාස්ස උද්ධරණාරම්භතො අන්තරා ධීතකාලො ධීතං නාම. අට්ඨකථායං පන මාතුගාමස්ස සුක්කච්ඡිස්සට්ඨිං පත්වා සබ්බථා වායමතො ඔරමිත්වා ධීතකාලං සන්ධාය “සුක්කච්ඡිස්සට්ඨිස්සමයෙ”ති වුත්තං. උද්ධරණං නාම යාව අග්ගා නීහරණකාලොති ආහ – “නීහරණකාලෙ පට්ඨෙවනවිත්තං උපට්ඨාපෙති”ති. අඬ්ඨාරකාසුන්ති අඬ්ඨාරරාසිං. එවරූපෙ කාලෙ අසාදියනං නාම න සබ්බෙසං විසයොති ආහ “ඉමඤ්ඤි එවරූපං ආරද්ධවිපස්සක”න්තිආදි. එකාදසහි අග්ගිහිති රාගදොසමොහජාතිජරාමරණසොකපරිදෙවදුක්ඛදොමනස්සුපායාසසඬ්ඨාතෙහි එකාදසහි අග්ගිහි. රාගාදයො හි අනුඬනට්ඨෙත “අග්ගි”ති වුවචන්ති. තෙ හි යස්ස සන්ති, තං නිඬහන්ති, මහාපරිලාභා ව හොන්ති දුන්නිබ්බාපයා ව. භගවතා ව දුම්මඬ්ඬකුනං පුග්ගලානං නිග්ගහො ඉච්ඡිතොයෙවාති ආහ – “පච්චත්ථිකානඤ්චස්ස

මනොරථවිසානං කරොන්තො”ති. අස්සාති අසාදියන්තස්ස
යථාචුත්තගුණසමඬගිස්ස.

පට්ඨවතුක්කකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

එකුනසත්තතිද්විසතවතුක්කකථාවණ්ණනා

59-60. අක්ඛායිකනිමිත්තා අක්ඛායික-සද්දෙන චුත්තා උත්තරපදලොපෙනාති
ආහ “සොණසිඬගාලාදිහි අක්ඛායිකනිමිත්ත”න්ති. අක්ඛායිකං නිමිත්තං යස්සා සා
අක්ඛායිකනිමිත්තා. “ජාගරන්ති”න්තිආදි විසෙසනරහිතත්තා
“සුද්ධිකවතුක්කානි”ති චුත්තං.

සමානාවරියකා ථෙරාති එකාවරියස්ස පාඨකන්තෙවාසිකා. මහාභයෙති
බ්‍රාහ්මණතිස්සහයෙ. ගඬගාය අපරභාගො අපරගඬගං. වත රෙති ගරහන්ථෙ
නිපාතො. අවිස්සජ්ජන්තෙන කිං කත්තබ්බන්ති ආහ “නිව්වකාලං
සොතබ්බ”න්තිආදි. එවං විනයගරුකානන්ති ඉමිනා උපරි තෙහි
චුච්චමානවිනිච්ඡයස්ස ගරුකරණියතාය කාරණං චුත්තං. සබ්බං පරියාදිශිත්වාති
සබ්බං පාරාජිකක්ඛෙත්තං අනවසෙසතො ගහෙත්වා. සොතං ඡන්දිත්වාති
පාරාජිකක්ඛෙත්තෙ විතික්කමසොතං ඡන්දිත්වා. අපඤ්ඤත්තභාවතො
යුත්තිආභාවතො ච “පාරාජිකවිජායා පනෙත්ථ න දිස්සති”ති චුත්තං. කෙච් පන
“උපඬ්ඨක්ඛායිකභාවස්ස දුබ්බිනිච්ඡයත්තා තත්ථ පාරාජිකං න පඤ්ඤපෙසි”ති
වදන්ති, තං අකාරණං, න ච දුබ්බිනිච්ඡයතා අපඤ්ඤත්තිකාරණං
යෙභුය්‍යක්ඛායිකාදීසුපි දුබ්බිනිච්ඡයභාවස්ස සමානත්තා. උපඬ්ඨක්ඛායිකතො හි
කිඤ්චිදෙව අධිකං උභං වා යදි බායිතං සියා, තම්පි යෙභුය්‍යෙන බායිතං
අක්ඛායිකන්ති සඬ්ඛං ගච්ඡන්ති උපඬ්ඨක්ඛායිකම්ච යෙභුය්‍යක්ඛායිකාදීනිපි
දුබ්බිනිච්ඡයානෙව. අපිච උපඬ්ඨක්ඛායිකං යදි සභාවතො පාරාජිකක්ඛෙත්තං සියා,
න තත්ථ භගවා දුබ්බිනිච්ඡයන්ති පාරාජිකං න පඤ්ඤපෙති.

ඉදානි ථෙරෙන කතවිනිච්ඡයමෙව උපත්ථම්භෙත්වා අපරම්පි තත්ථ කාරණං
දස්සෙන්නො “අපිචා”තිආදිමාහ. නිමිත්තෙ අස්පමත්තිකාපි මංසරාජී සචෙ
අවසිට්ඨා හොති, තං යෙභුය්‍යක්ඛායිකමෙව හොති, තතො පරං පන සබ්බසො
බායිතෙ නිමිත්තෙ දුක්කට්ඨමෙවාති දස්සෙන්නො ආහ “තතො පරං ථුල්ලච්චයං
නත්ථි”ති. අථ වා යෙභුය්‍යෙන බායිතං නාම චච්චමග්ගපස්සාවමග්ගමුඛානං චතුසු
කොට්ඨාසෙසු ද්වෙ කොට්ඨාසෙ අතික්කම්ම යාව තතියකොට්ඨාසස්ස පරියොසානා
බාදිතං, තතො පරං පන තතියකොට්ඨාසං අතික්කම්ම යාව චතුත්ථකොට්ඨාසස්ස
පරියොසානා බාදිතං දුක්කට්ඨත්ථුති වෙදිතබ්බං. මහසරීරස්මිංයෙව වෙදිතබ්බන්ති
“මතං යෙභුය්‍යෙන අක්ඛායික”න්තිආදිවචනතො. “යදිපි නිමිත්තං සබ්බසො
බායිකන්තිආදි සබ්බං ජීවමානකසරීරමෙව සන්ධාය චුත්ත”න්ති මහාගණ්ඨිපදෙ
චුත්තං. කෙනච් පන “තං වීමංසිත්වා ගහෙතබ්බ”න්ති ලිඛිතං. කිමෙත්ථ
වීමංසිතබ්බං ජීවමානකසරීරස්සෙව අධිකතත්තා මහසරීරෙ ලබ්භමානස්ස

විනිවිඡයස්ස විසුං චක්ඛමානත්තා ව. තෙනෙව මාතිකාට්ඨකථායම්පි (කඩබා. අට්ඨ. පට්ටපාරාජිකවණ්ණනා) –

“ජීවමානකසරීරස්ස චුත්තජපකාරෙ මග්ගෙ සවෙපි තවාදීනි
අනවසෙසෙත්වා සබ්බසො ඡිත්තෙ නිමිත්තසංශ්ඨානමත්තං පඤ්ඤායති,
තත්ථ අන්තමසො අභිගජාතෙ උට්ඨිකං අනට්ඨකායජපසාදං පිළකං වා
චම්මබ්බං වා පවෙසෙන්නස්සපි සෙවනවිත්තෙ සති පාරාජිකං,
නට්ඨකායජපසාදං සුක්ඛපිළකං වා මතචම්මං වා ලොමං වා පවෙසෙන්නස්ස
දුක්ඛං. සවෙ නිමිත්තසංශ්ඨානමත්තම්පි අනවසෙසෙත්වා සබ්බසො
මග්ගො උජ්ජාටිතො, තත්ථ උපක්කමතො වණසඬ්ඛෙපවසෙන
ථුල්ලච්චය”න්ති –

ජීවමානකසරීරස්මිංයෙව යථාචුත්තවිනිවිඡයො දස්සිතො.

සබ්බසො බායිතන්ති නිමිත්තජපදෙසෙ බහිට්ඨිතං ඡවිචම්මං සබ්බසො
ඡිත්තීත්වා සොණසිඬ්ඛාලාදීහි බායිතසදිසං කතං. තෙනෙවාහ “ඡවිචම්මං නත්ථි”ති.
නිමිත්තමංසස්ස පන අබ්භන්තරෙ ඡවිචම්මස්ස ව විජ්ජමානත්තා
“නිමිත්තසංශ්ඨානං පඤ්ඤායති”ති චුත්තං. තෙනෙවාහ “පවෙසනං ජායති”ති.
නිමිත්තසංශ්ඨානං පන අනවසෙසෙත්වාති නිමිත්තාකාරෙන යිතං ඡවිචම්මමංසාදිං
අනවසෙසෙත්වා. ජීවමානකසරීරෙ ලබ්භමානවිසෙසං දස්සෙත්වා ඉදානි මතසරීරෙ
ලබ්භමානවිසෙසං දස්සෙන්නො ආහ “මතසරීරෙ පනා”තිආදි.

මනුස්සානං ජීවමානකසරීරෙතිආදිනා පන අක්ඛිආදයොපි වණසඬ්ඛනං
ගච්ඡන්තිති වණෙන එකපරිච්ඡෙදං කත්වා අක්ඛිආදියුපි ථුල්ලච්චයං චුත්තං.
තෙසඤ්ච වණසඬ්ඛනො “නවද්වාරො මහාවණො”ති (මි. ප. 2.6.1)
එවමාදියුත්තානුසාරෙන වෙදිතබ්බො. තිරච්ඡානගතානං අක්ඛිකණ්ණවණෙසු
දුක්ඛං පන අට්ඨකථාජපමාණෙන ගහෙතබ්බං. යථා හි
මනුස්සාමනුස්සතිරච්ඡානගතෙසු වච්චමග්ගපස්සාවමග්ගමුඛානං
පාරාජිකවත්ථුභාවෙ නානාකරණං නත්ථි, එවං අක්ඛිආදිනම්පි
ථුල්ලච්චයාදිවත්ථුභාවෙ නින්නානාකරණෙන හවිතබ්බං. වණෙ ථුල්ලච්චයඤ්ච
“අමග්ගෙන අමග්ගං පවෙසෙති, ආපත්ති ථුල්ලච්චයස්සා”ති (පාරා. 66)
සාමඤ්ඤතො චුත්තං, න පන “මනුස්සාන”න්ති විසෙසනං අත්ථි. යදි ව
තිරච්ඡානගතානං වණෙසු ථුල්ලච්චයෙන න හවිතබ්බං, පතඬ්ඛමුඛමණ්ඩුකස්ස
මුඛසංශ්ඨානෙ වණසඬ්ඛෙපතො ථුල්ලච්චයං න වත්තබ්බං, චුත්තඤ්ච, තස්මා
අට්ඨකථාවරියා එවෙත්ථ පමාණං. හගවතො අධිජ්ජායඤ්ඤතො හි අට්ඨකථාවරියා.
තෙනෙව චුත්තං “බුද්ධෙන ධම්මො විනයො ච චුත්තො, යො තස්ස පුත්තෙහි
තථෙව ඤාතො”තිආදි (පාරා. අට්ඨ. 1.). මනුස්සානන්ති
ඉත්ථිපුරිසපණ්ඩකඋභතොබ්‍යඤ්ජනකානං සාමඤ්ඤතො චුත්තං. වත්ථිකොසෙසුති
වත්ථිපුට්ඨ පුරිසානං අභිගජාතකොසෙසු. මතසරීරං යාව උද්ධුමාතකාදිභාවෙන
කුටීරං න භොති, තාව අල්ලසරීරන්ති වෙදිතබ්බං. තෙනාහ – “යදා පන සරීරං

උද්බුමාතකං හොති” තිආදි. පාරාජිකවත්ථුඤ්ච ථුල්ලච්චයවත්ථුඤ්ච විජහතීති එත්ථ පාරාජිකවත්ථුභාවං ථුල්ලච්චයවත්ථුභාවඤ්ච විජහතීති අත්ථො වෙදිතබ්බො. මනානං තිරවිජානගතානන්ති සම්බන්ධො.

මෙථුනරාගෙන වත්ථිකොසං පවෙසෙන්නස්ස ථුල්ලච්චයං චුත්තන්ති ආහ “පත්ථිකොසං අප්පවෙසෙන්නො” ති. ඉත්ථියා අප්පවෙසෙන්නොති ඉත්ථියා නිමිත්තං අප්පවෙසෙන්නො. අප්පවෙසෙන්නොති ච පවෙසනාධිප්පායස්ස අභාවං දස්සෙති. පවෙසනාධිප්පායෙන බහි ජුපන්නස්ස පන මෙථුනස්ස පුබ්බපයොගත්තා දුක්ඛටෙනෙව හවිතබ්බං. නිමිත්තෙන නිමිත්තං ජුපති, ථුල්ලච්චයන්ති ඉදං “න ච, හික්ඛවෙ, රත්තවිත්තෙන අඬගජානං ජුපිතබ්බං, යො ජුපෙය්‍යා, ආපත්ති ථුල්ලච්චයස්සා” ති (මහාව. 252) ඉමස්ස සුත්තස්ස වසෙන චුත්තං. තත්ථ ච කෙසඤ්චි අඤ්ඤාපි අත්ථවිකප්පස්ස විධිං දස්සෙන්නො “මහාඅට්ඨකථායං පනා” තිආදිමාහ. තත්ථ කිඤ්චාපි “කත්වා මහාඅට්ඨකථං සරීර” න්ති (පාරා. අට්ඨ. 1.ගන්ථාරම්භකථා) චුත්තං, තථාපි සෙසඅට්ඨකථාසු “මෙථුනරාගෙන මුඛෙනා” ති වචනස්ස අභාවං දස්සෙතුං “මහාඅට්ඨකථායං පනා” ති චුත්තං. “අඬගජානෙනා” ති අචුත්තත්තා “අවිසෙසෙනා” ති චුත්තං.

ඉදානි මහාඅට්ඨකථං පාළියා සංසන්දිත්වා දස්සෙන්නො “යං තාව මහාඅට්ඨකථාය” න්තිආදිමාහ. ඉතරථා හි දුක්ඛං සියාති පකතිමුඛෙන ජුපන්නස්ස විසාණාදිග්ගහණෙ විස දුක්ඛං සියා. එවං මහාඅට්ඨකථං පාළියා සංසන්දිත්වා ඉදානි තත්ථ කෙසඤ්චි අඤ්ඤාපි අත්ථවිකප්පං දස්සෙන්නො “කෙච්චි පනා” තිආදිමාහ. සඬ්ඝාදිසෙසොති කායසංසග්ගසික්ඛාපදෙන සඬ්ඝාදිසෙසො. චුත්තනෙයෙනෙවාති මෙථුනරාගෙනෙව. “නිමිත්තමුඛෙනා” ති චුත්තත්තා තිරවිජානගතිත්ථියා පස්සාවමග්ගං මෙථුනරාගෙන පකතිමුඛෙන ජුපන්නස්ස දුක්ඛටන්ති වෙදිතබ්බං. කායසංසග්ගරාගෙන දුක්ඛටන්ති නිමිත්තමුඛෙන වා පකතිමුඛෙන වා කායසංසග්ගරාගෙන ජුපන්නස්ස දුක්ඛටමෙව.

එකුනසත්තතිද්විසතවතුක්ඛකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

සන්ථතවතුක්ඛකථෙදකථාවණ්ණනා

61-2. පටිපන්නකස්සාති ආරද්ධවිපස්සකස්ස. උපාදින්නකන්ති කාශින්ද්‍රියං සන්ධාය චුත්තං. උපාදින්නකෙන චුසතීති උපාදින්නකෙන චුසියති සට්ඨියතීති එවං කම්මති ය-කාරලොපෙන අත්ථො වෙදිතබ්බො. අථ වා එවං කරොන්තො කිඤ්චි උපාදින්නකං උපාදින්නකෙන න චුසති න සට්ඨෙතීති එවමෙන්ථ අත්ථො දට්ඨබ්බො. ලෙසං ඔඬ්ඬෙස්සන්තීති ලෙසං සමුට්ඨාපෙස්සන්ති, පරිකප්පෙස්සන්තීති චුත්තං හොති. සන්ථතාදිභෙදෙහි හින්දිත්වාති සන්ථතාදිවිසෙසනෙහි විසෙසෙත්වා, සන්ථතාදීහි වතුහි යොජෙත්වාති චුත්තං හොති.

සන්ථතායාති එකදෙසෙ සමුදායවොහාරො “පටො දඬ්ඬො” තිආදීසු විය. තථා හි පටස්ස එකදෙසෙපි දඬ්ඬො “පටො දඬ්ඬො” ති වොහරන්ති, එවං ඉත්ථියා

වච්චමග්ගාදීසු කිස්මිඤ්චි මග්ගෙ සන්ථනෙ ඉත්ථි “සන්ථතා” ති වුච්චති. තෙනාහ “සන්ථතා නාමා” තිආදි. වත්ථාදීනි අන්තො අප්පවෙසෙත්වා ඛෙති යපෙත්වා ඛන්ධනං සන්ධාය “පලිවෙයෙත්වා” ති වුත්තං. එකදෙසෙ සමුදායවොහාරවසෙනෙව භික්ඛුපි “සන්ථතො” ති වුච්චතීති ආහ “සන්ථතො නාමා” තිආදි. යත්තකෙ පවිට්ඨෙති තිලඵලමත්තෙ පවිට්ඨෙ. අක්ඛිආදිමිහි සන්ථතෙපි යථාවත්ථුකමෙවාති ආහ “ථුල්ලච්චයක්ඛෙත්තෙ ථුල්ලච්චයං, දුක්ඛට්ඨකෙත්තෙ දුක්ඛට්ඨෙව හොතී” ති.

බාණ්ණං සට්ඨෙත්තස්ස දුක්ඛට්ඨති ඉත්ථිනිමිත්තස්ස අන්තො බාණ්ණං පවෙසෙත්වා සමතලං අතිරිත්තං වා බාණ්ණං සට්ඨෙත්තස්ස දුක්ඛට්ඨං පවෙසාභාවතො. සවෙ පන ඊසකං අන්තො පවිසිත්වා ධීතං බාණ්ණකමෙව අඬගජාතෙන ඡුපති, පාරාජිකමෙව. තස්ස තලන්ති වෙච්ඡාදිකස්ස අන්තොතලං. විනීතවත්ථුසු “තෙන බො පන සමයෙන අඤ්ඤතරො භික්ඛු සිවථිකං ගන්ත්වා ඡින්නසිසං පස්සිත්වා වට්ටකතෙ මුඛෙ අවිජුපන්නං අඬගජාතං පවෙසෙසි. තස්ස කුක්කුච්චං අහොසි...පෙ.... අනාපත්ති භික්ඛු පාරාජිකස්ස, ආපත්ති දුක්ඛට්ඨස්සා” ති වුත්තත්තා තස්ස සුත්තස්ස අනුලොමතො “ආකාසගතමෙව කත්වා පවෙසෙත්වා නීහරති, දුක්ඛට්ඨ” ති (පාරා. 73) වුත්තං. ඛෙතිද්ධා බාණ්ණකෙති අන්තොපවෙසිතවෙණුපබ්බාදිකස්ස ඛෙති නික්ඛන්තබාණ්ණකෙ. මෙථුනරාගෙන ඉන්ද්‍රියබද්ධආනින්ද්‍රියබද්ධසන්තානෙසු යත්ථ කත්ථවි උපක්කමන්තස්ස න සක්කා අනාපත්තියා භවිතුන්ති “දුක්ඛට්ඨෙවා” ති වුත්තං. තෙනෙව විනීතවත්ථුමිහි අට්ඨකෙසු උපක්කමන්තස්ස දුක්ඛට්ඨං වුත්තං.

සන්ථතවතුක්කහෙදකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

රාජපච්චත්ථිකාදිවතුක්කහෙදකථාවණ්ණනා

65. සාමඤ්ඤජොතනාය පකරණතො විසෙසවිනිච්ඡයොති ආහ “ධුත්තාති මෙථුනුපසංභිතබ්බිධාපසුතා” තිආදි. ඉදානි සාමඤ්ඤතොපි අත්ථසම්භවං දස්සෙත්තො “ඉත්ථිධුත්තසුරාධුත්තාදයො වා” ති ආහ. හදයන්ති හදයමංසං.

සබ්බාකාරෙන වතුක්කහෙදකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

ආපත්තානාපත්තිවාරවණ්ණනා

66. පටිඤ්ඤාකරණං නත්ථිති පුච්ඡිතබ්බාභාවතො. න හි දුසකො “කෙන විත්තෙන චිතික්කමං අකාසි, ජානිත්වා අකාසි, උදාහු අජානිත්වා” ති එවං පුච්ඡාය අරහති. තත්ථෙවති වෙසාලියං මහාවතෙ එව. සබ්බිගගතන්ති යපෙත්වා කෙසලොමදන්තනබානං මංසවිනිමුත්තට්ඨානඤ්ඤෙව ඵද්ධසුක්ඛවම්මඤ්ඤෙව උදකම්ච තෙලබ්බිදු අවසෙසසබ්බසරීරං බ්‍යාපෙත්වා ධීතං. සරීරකම්පාදීනීති ආදි-සද්දෙන අක්ඛිතං පිතවණ්ණාදිං සඬගණ්හාති. පිත්තකොසකෙ ධීතන්ති හදයපජ්ඣාසානං

අන්තරෙ යකනමංසං නිස්සාය පතිට්ඨිතෙ මහාකොසාතකීකොසසදිසෙ
පිත්තකොසෙ යීතං. කුපිතෙති පිත්තකොසතො චලිත්වා බහි නික්ඛන්තෙ.

විස්සට්ඨවිත්තොති විස්සට්ඨපකතිවිත්තො. යක්ඛුම්මත්තකොති යක්ඛා කිර
යස්ස විත්තං බිපිතුකාමා භොන්ති, තස්ස සෙනමුඛං නීලොදරං සුරත්තභත්ථපාදං
මහාසීසං පඡ්ඡලිතනෙත්තං භෙරවං වා අත්තභාවං නිම්මිනිත්වා දස්සෙන්නි, භෙරවං
වා සද්දං සාවෙන්ති, කට්ඨන්තස්සෙව වා මුඛෙන භත්ථං පක්ඛිපිත්වා භදයමංසං
මද්දන්ති, තෙන සො සත්තො උම්මත්තකො භොති බිත්තවිත්තො. තෙනෙවාහ
“භෙරවානි වා ආරම්මණානි දස්සෙත්වා”තිආදි. තත්ථ භෙරවානීති
දස්සනමත්තෙනෙව සත්තානං භයං ඡම්භිතත්තං ලොමහංසං උප්පාදෙතුං
සමත්ථානි. නිච්චමෙව උම්මත්තකො භොතීති යස්ස පිත්තකොසතො පිත්තං
චලිත්වා බහි නික්ඛන්තං භොති, තං සන්ධාය වුත්තං. යස්ස පන පිත්තං චලිත්වා
පිත්තකොසෙයෙව යීතං භොති බහි අනික්ඛන්තං, සො අන්තරන්තරා සඤ්ඤං
පටිලභති, න නිච්චමෙව උම්මත්තකො භොතීති වෙදිතබ්බං. ඤත්වානි
සඤ්ඤාපටිලාභෙන ජානිත්වා. අධිමත්තායාති අධිකප්පමාණාය.

ආපත්තානාපත්තිවාරවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

පදභාජනීයවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

පකිණ්ණකකථාවණ්ණනා

පකිණ්ණකන්ති වොම්ස්සකනයං. සමුට්ඨානන්ති උප්පත්තිකාරණං. කිරියාතිආදි
නිදස්සනමත්තං, අකිරියාදීනම්පි සඬගභො දට්ඨබ්බො. වෙදනායාති සහයොගෙ
කරණච්චනං, වෙදනාය සහ කුසලඤ්චාති වුත්තං භොති. සබ්බසඬගාහකවසෙනාති
සබ්බෙසං සික්ඛාපදානං සඬගාහකවසෙන. ඡ සික්ඛාපදසමුට්ඨානානීති කායො වාචා
කායවාචා කායචිත්තං වාචාචිත්තං කායවාචාචිත්තන්ති එවං වුත්තානි ඡ
ආපත්තිසමුට්ඨානානි. ආපත්තියෙව හි සික්ඛාපදසීසෙන වුත්තා. සමුට්ඨානාදයො හි
ආපත්තියා භොන්ති, න සික්ඛාපදස්ස, ඉමෙසු පන ඡසු සමුට්ඨානෙසු පුරිමානි තීණි
අවිත්තකානි, පච්ඡිමානි සවිත්තකානි. තෙසු එකෙන වා ද්වීනි වා තීනි වා චතුනි වා
ඡනි වා සමුට්ඨානෙහි ආපත්තියො සමුට්ඨහන්ති, පඤ්චසමුට්ඨානා ආපත්ති නාම
නත්ථී. තත්ථ එකසමුට්ඨානා චතුත්ථෙත ව පඤ්චමෙන ව ඡට්ඨෙත ව සමුට්ඨානෙන
සමුට්ඨානි, න අඤ්ඤෙන. ද්විසමුට්ඨානා පයමචතුත්ථෙහි ව දුතියපඤ්චමෙහි ව
තතියඡට්ඨෙහි ව චතුත්ථඡට්ඨෙහි ව පඤ්චමඡට්ඨෙහි ව සමුට්ඨානෙහි සමුට්ඨානි, න
අඤ්ඤෙහි. තිසමුට්ඨානා පයමෙහි ව තීනි, පච්ඡිමෙහි ව තීනි සමුට්ඨානෙහි සමුට්ඨානි,
න අඤ්ඤෙහි. චතුසමුට්ඨානා පයමතතියචතුත්ථඡට්ඨෙහි ව
දුතියතතියපඤ්චමඡට්ඨෙහි ව සමුට්ඨානෙහි සමුට්ඨානි, න අඤ්ඤෙහි. ඡසමුට්ඨානා
ඡනිපි සමුට්ඨානි.

සික්ඛාපදං නාම අත්ථි ඡසමුට්ඨානන්ති එත්ථාපි සික්ඛාපදසීසෙන ආපත්ති
 වුත්තාති වෙදිතබ්බං. තෙනෙව චක්ඛති “සබ්බඤ්චෙනං ආපත්තියං යුජ්ජති,
 සික්ඛාපදසීසෙන පන සබ්බඅට්ඨකථාසු දෙසනා ආරුළුභා”ති. කායාදිහි ඡහි
 සමුට්ඨානං උප්පත්ති, ඡ වා සමුට්ඨානානි එතස්සාති ඡසමුට්ඨානං. අත්ථි
 චතුසමුට්ඨානන්ති කායො කායවාචා කායචිත්තං කායවාචාචිත්තන්ති ඉමානි
 චත්තාරි, වාචා කායවාචා වාචාචිත්තං කායවාචාචිත්තන්ති ඉමානි වා චත්තාරි
 සමුට්ඨානානි එතස්සාති චතුසමුට්ඨානං. අත්ථි තිසමුට්ඨානන්ති කායො වාචා
 කායවාචානි ඉමානි තිණි, කායචිත්තං වාචාචිත්තං කායවාචාචිත්තන්ති ඉමානි වා
 තිණි සමුට්ඨානානි එතස්සාති තිසමුට්ඨානං. ද්විසමුට්ඨානං එකසමුට්ඨානඤ්ච
 සමුට්ඨානසීසවසෙන දස්සෙන්නො “අත්ථි කථිතසමුට්ඨාන”න්තිආදිමාහ. තෙරස හි
 සමුට්ඨානසීසානි පට්ඨපාරාජිකසමුට්ඨානං අදින්නාදානසමුට්ඨානං
 සඤ්චරිත්තසමුට්ඨානං සමනුභාසනසමුට්ඨානං කථිතසමුට්ඨානං
 ඵලකලොමසමුට්ඨානං පදසොධම්මසමුට්ඨානං අද්ධානසමුට්ඨානං
 ථෙය්‍යසත්ථසමුට්ඨානං ධම්මදෙසනාසමුට්ඨානං භූතාරොචනසමුට්ඨානං
 චොරිවුට්ඨාපනසමුට්ඨානං අනනුඤ්ඤාතසමුට්ඨානන්ති.

තත්ථ “අත්ථි ඡසමුට්ඨාන”න්ති ඉමිනා සඤ්චරිත්තසමුට්ඨානං වුත්තං. “අත්ථි
 චතුසමුට්ඨාන”න්ති ඉමිනා පන අද්ධානසමුට්ඨානං අනනුඤ්ඤාතසමුට්ඨානඤ්ච
 සඬග්ගිතං. යඤ්ඤි පට්ඨමතනියචතුත්ථජට්ඨෙහි සමුට්ඨානි, ඉදං අද්ධානසමුට්ඨානං. යං
 පන දුතියතනියපඤ්චමජට්ඨෙහි සමුට්ඨානි, ඉදං අනනුඤ්ඤාතසමුට්ඨානං. “අත්ථි
 තිසමුට්ඨාන”න්ති ඉමිනා අදින්නාදානසමුට්ඨානං භූතාරොචනසමුට්ඨානඤ්ච
 සඬග්ගිතං. යඤ්ඤි සචිත්තකෙහි තිහි සමුට්ඨානෙහි සමුට්ඨානි, ඉදං
 අදින්නාදානසමුට්ඨානං. යං පන අචිත්තකෙහි තිහි සමුට්ඨානි, ඉදං
 භූතාරොචනසමුට්ඨානං. “අත්ථි කථිතසමුට්ඨාන”න්තිආදිනා පන
 අවසෙසසමුට්ඨානසීසෙන ද්විසමුට්ඨානං එකසමුට්ඨානඤ්ච සඬග්ගිභාති. තථා හි
 යං තනියජට්ඨෙහි සමුට්ඨානි, ඉදං කථිතසමුට්ඨානන්ති වුච්චති. යං පට්ඨමචතුත්ථෙහි
 සමුට්ඨානි, ඉදං ඵලකලොමසමුට්ඨානං. යං ඡට්ඨෙතෙව සමුට්ඨානි, ඉදං
 ධුරනික්ඛෙපසමුට්ඨානං, සමනුභාසනසමුට්ඨානන්තිපි තස්සෙව නාමං. ආදි-
 සද්දසඬග්ගිතෙසු පන
 පට්ඨපාරාජිකසමුට්ඨානපදසොධම්මථෙය්‍යසත්ථධම්මදෙසනාචොරිවුට්ඨාපනසමුට්ඨානෙසු යං
 කායචිත්තතො සමුට්ඨානි, ඉදං පට්ඨපාරාජිකසමුට්ඨානං. යං
 දුතියපඤ්චමෙහි සමුට්ඨානි, ඉදං පදසොධම්මසමුට්ඨානං. යං චතුත්ථජට්ඨෙහි
 සමුට්ඨානි, ඉදං ථෙය්‍යසත්ථසමුට්ඨානං. යං පඤ්චමෙතෙව සමුට්ඨානි, ඉදං
 ධම්මදෙසනාසමුට්ඨානං. යං පඤ්චමජට්ඨෙහි සමුට්ඨානි, ඉදං
 චොරිවුට්ඨාපනසමුට්ඨානන්ති වෙදිතබ්බං.

ඵචං සමුට්ඨානසීසෙන සබ්බසික්ඛාපදානි තෙරසධා දස්සෙත්වා ඉදානි
 කිරියාවසෙන පඤ්චධා දස්සෙන්නො “තත්ත්වං කිඤ්චි කිරියතො
 සමුට්ඨානි”තිආදිමාහ. තත්ථ කිඤ්චිති සික්ඛාපදසීසෙන ආපත්තිං වදති. තස්මා යා
 කායෙන වා වාචාය වා පට්ඨිබ්බනාදීසු විස විතික්කමං කරොන්තස්ස භොති, අයං

කිරියතො සමුට්ඨාති නාම. යා කායවාචාය කත්තබ්බං අකරොන්තස්ස හොති පට්ඨකථිනාපත්ති විය, අයං අකිරියතො සමුට්ඨාති නාම. යා කරොන්තස්ස ච අකරොන්තස්ස ච හොති අඤ්ඤාතිකාය භික්ඛුනියා හත්ථතො විවරපටිග්ගහණාපත්ති විය, අයං කිරියාකිරියතො සමුට්ඨාති නාම. යා සියා කරොන්තස්ස ච සියා අකරොන්තස්ස ච හොති රුපියපටිග්ගහණාපත්ති විය, අයං සියා කිරියතො සියා අකිරියතො සමුට්ඨාති නාම. යා සියා කරොන්තස්ස ච සියා කරොන්තස්ස ච අකරොන්තස්ස ච හොති කුටිකාරාපත්ති විය, අයං සියා කිරියතො සියා කිරියාකිරියතො සමුට්ඨාති නාම.

ඉදානි සබ්බසික්ඛාපදානි සඤ්ඤාවසෙන ද්විධා කත්වා දස්සෙන්නො “තත්‍රාපි අත්ථි සඤ්ඤාවීමොක්ඛ”න්තිආදිමාහ. සඤ්ඤාය අභාවෙන විමොක්ඛො අස්සාති සඤ්ඤාවීමොක්ඛන්ති මජ්ඣෙකපදලොපසමාසො දට්ඨබ්බො. යතො හි චිත්තකමසඤ්ඤාඅභාවෙන මුච්චති, ඉදං සඤ්ඤාවීමොක්ඛන්ති වුච්චති. චිත්තඛිගං ලහතියෙවාති කායචිත්තාදිසචිත්තකසමුට්ඨානෙනෙව සමුට්ඨහනතො. “ලහතියෙවා”ති අවධාරණෙන නො න ලහතිති දස්සෙති. තස්මා යං චිත්තඛිගං ලහති, න ලහති ච, තං “ඉතර”න්ති වුත්තං ඉතර-සද්දස්ස වුත්තපටියොගවිසයත්තා.

පුන සබ්බසික්ඛාපදානි චිත්තවසෙන ද්විධා දස්සෙන්නො “පුන අත්ථි සචිත්තක”න්තිආදිමාහ. යං සහෙව චිත්තෙන ආපජ්ජතිති යං සචිත්තකෙනෙව සමුට්ඨානෙන ආපජ්ජති, නො අචිත්තකෙන. චිතාපීති අපි-සද්දෙන සභාපි චිත්තෙන ආපජ්ජතිති දස්සෙති. යඤ්ඤි කදාවි අචිත්තකෙන, කදාවි සචිත්තකෙන සමුට්ඨානෙන සමුට්ඨාති, තං අචිත්තකන්ති වුච්චති. එත්ථ ච සඤ්ඤාදුක්ඛං අනාපත්තිමුඛෙන, සචිත්තකදුක්ඛං ආපත්තිමුඛෙන වුත්තන්ති ඉදමෙතෙසං නානාකරණන්ති වෙදිතබ්බං.

ලොකවජ්ජදුක්ඛස්ස හෙට්ඨා වුත්තලක්ඛණත්තා තං අවිහජිත්වා ඉදානි සබ්බසික්ඛාපදානි කම්මවසෙන දුට්ඨානි, කුසලාදිවසෙන වෙදනාවසෙන ච තිව්ධානි හොන්තිති දස්සෙන්නො “කම්මකුසලවෙදනාවසෙනා”තිආදිමාහ. එත්ථ පන කිඤ්චාපි අට්ඨකථාසු ආගතනයෙන කායකම්මං චචිකම්මන්ති කම්මවසෙන දුක්ඛං වුත්තං, තිකමෙව පන දස්සෙතුං වට්ටති. සබ්බමෙව හි සික්ඛාපදං කායද්වාරෙ ආපජ්ජිතබ්බතො චචිද්වාරෙ ආපජ්ජිතබ්බතො කායචචිද්වාරෙ ආපජ්ජිතබ්බතො ච තිව්ධං හොති. තෙනෙව මාතිකාට්ඨකථායං (කඬ්ඛා. අට්ඨ. පට්ඨපාරාජිකවණ්ණනා) වුත්තං “සබ්බාව කායකම්මචචිකම්මතදුභයවසෙන තිව්ධා හොන්ති. තත්ථ කායද්වාරෙ ආපජ්ජිතබ්බා කායකම්මන්ති වුච්චති, චචිද්වාරෙ ආපජ්ජිතබ්බා චචිකම්මන්ති වුච්චති, උභයත්ථ ආපජ්ජිතබ්බා කායකම්මචචිකම්ම”න්ති. තතොයෙව ච අදින්තාදානසික්ඛාපදාදීසු කායකම්මචචිකම්මන්ති තදුභයවසෙන දස්සිතං.

අත්ථි පන සික්ඛාපදං කුසලන්තිආදිනා ආපත්තිං ආපජ්ජන්නො කුසලචිත්තසමඬ්ඨි වා ආපජ්ජති අකුසලචිත්තසමඬ්ඨි වා අබ්‍යාකතචිත්තසමඬ්ඨි වාති දස්සෙති, න පන කුසලාපි ආපත්ති අත්ථිති. න හි කුසලා ආපත්ති නාම අත්ථි

“ආපත්තාධිකරණං සියා අකුසලං සියා අබ්‍යාකතං, නත්ථි ආපත්තාධිකරණං කුසලං” න්ති (පරි. 303) වචනතො. දස කාමාවචරකිරියවිත්තානීති භසිතුප්පාදවොට්ඨබ්බනෙහි සද්ධිං අට්ඨ මහාකිරියවිත්තානි. ද්විත්තං අභිඤ්ඤාවිත්තානං ආපත්තිසමුට්ඨාපකත්තං පඤ්ඤත්තිං අජානන්තස්ස ඉද්ධිවිකුබ්බනාදීසු දට්ඨබ්බං. යං කුසලවිත්තෙන ආපජ්ජතීති යං සික්ඛාපදසීසෙන ගහිතං ආපත්තිං කුසලවිත්තසමඬ්ඨි ආපජ්ජති. ඉමිනා පන වචනෙන තං කුසලන්ති ආපත්තියා වුව්චමානො කුසලභාවො පරියායනොව, න පරමත්ථතොති දස්සෙති. කුසලවිත්තෙන හි ආපත්තිං ආපජ්ජන්තො සවිඤ්ඤත්තිකං අවිඤ්ඤත්තිකං වා සික්ඛාපදවිතික්කමාකාරජ්ජවත්තං රූපක්ඛන්ධසඬ්ඛාතං අබ්‍යාකතාපත්තිං ආපජ්ජති. ඉතරෙහි ඉතරන්ති ඉතරෙහි අකුසලාබ්‍යාකතවිත්තෙහි යං ආපජ්ජති, තං ඉතරං, අකුසලං අබ්‍යාකතඤ්චාති අත්ථො. ඉදඤ්ච ආපත්තිං ආපජ්ජන්තො අකුසලවිත්තසමඬ්ඨි වා ආපජ්ජති කුසලාබ්‍යාකතවිත්තසමඬ්ඨි වාති දස්සන්තථං වුත්තං. එවං සන්තෙපි සබ්බසික්ඛාපදෙසු කිඤ්චි අකුසලවිත්තමෙව කිඤ්චි කුසලාබ්‍යාකතවසෙන ද්විවිත්තං, කිඤ්චි සබ්බෙසං වසෙන තිවිත්තන්ති අයමෙව පහෙදො ලබ්භති, න අඤ්ඤොති වෙදිතබ්බං.

තිවෙදනං ද්විවෙදනං එකවෙදනන්ති ඉදඤ්ච යථාවුත්තවෙදනාවසෙනෙව ලබ්භති, නාඤ්ඤොති දට්ඨබ්බං. නිපජ්ජිත්වා නිරොධං සමාපන්නස්ස සහසෙය්‍යවසෙන තදාකාරජ්ජවත්තරූපක්ඛන්ධස්සෙව ආපත්තිභාවතො “අත්ථි අවෙදන” න්තිපි වත්තබ්බමෙතං, කදාපි කරහවි යදිච්ඡකං සම්භවතීති අග්ගහෙත්වා යෙහුය්‍යවසෙන ලබ්භමානංයෙව ගහෙත්වා වුත්තන්ති වෙදිතබ්බං.

ඉදානි යථාවුත්තසමුට්ඨානාදීනි ඉමස්මිං සංවණ්ණියමානසික්ඛාපදෙ විභජිත්වා දස්සෙන්තො “ඉමං පකිණ්ණකං විදිත්වා” තිආදිමාහ. තත්ථ විදිත්වාති ඉමස්ස “වෙදිතබ්බ” න්ති ඉමිනා අපරකාලකිරියාවචනෙන සම්ඛන්ධො වෙදිතබ්බො. කිරියසමුට්ඨානන්ති ඉදං යෙහුය්‍යවසෙන වුත්තං පරූපක්කමෙ සති සාදියන්තස්ස අකිරියසමුට්ඨානභාවතො. “මනොද්වාරෙ ආපත්ති නාම නත්ථිති ඉදම්පි බාහුල්ලවසෙනෙව වුත්ත” න්ති වදන්ති. විත්තං පනෙත්ථ අඬ්ගමත්තං හොතීති පයම්පාරාජිකං කායවිත්තතො සමුට්ඨාතීති විත්තමෙත්ථ ආපත්තියා අඬ්ගමෙව හොති. න තස්ස වසෙන කම්මභාවො ලබ්භතීති විඤ්ඤත්තිජනකවසෙන කායද්වාරෙ පවත්තත්තා තස්ස විත්තස්ස වසෙන ඉමස්ස සික්ඛාපදස්ස මනොකම්මභාවො න ලබ්භතීති අත්ථො. සික්ඛාපදස්ස හෙට්ඨා වුත්තනයෙන පඤ්ඤත්තිභාවතො “සබ්බඤ්චෙනං ආපත්තියං යුජ්ජති” ති වුත්තං. න හි යථාවුත්තසමුට්ඨානාදි පඤ්ඤත්තියං යුජ්ජති.

පකිණ්ණකකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

විනිතවත්ථුවණ්ණනා

ඉදං කිත්ති කට්ඨකමායාය පුච්ඡති. විනිතානි විනිච්ඡිතානි වත්ථුනි විනිතවත්ථුනි. තානි හි “ආපත්තිං ත්වං භික්ඛු ආපන්නො පාරාජිකං. අනාපත්ති

හික්බු පාරාජිකස්ස, ආපත්ති සඬ්ඝාදිසෙසස්ස. අනාපත්ති හික්බු අසාදියන්තස්සා” තිආදිනා භගවතායෙව විනිච්ඡිනාති. තෙනාහ “භගවතා සයං විනිච්ඡිනාන” න්ති. උද්දානගාමාති උද්දෙසගාමා, සඬ්ගහගාමාති වුත්තං හොති. වත්ථුගාමාති “තෙන බො පන සමයෙන අඤ්ඤතරො හික්බු” තිආදිකා නිදානවත්ථුදිපිකා විනිතවත්ථුපාළියෙව තෙසං තෙසං වත්ථුනං ගන්ථනතො “වත්ථුගාමා” ති වුත්තා, න ඡන්දොච්චිතිලක්ඛණෙන. ගාමානං වත්ථු වත්ථුගාමාති එවං වා එත්ථ අත්ථො දට්ඨබ්බො. එත්ථාති විනිතවත්ථුසු. දුතියාදිනන්ති දුතියපාරාජිකාදිනං. දුතියාදිති විනිච්ඡිනිතබ්බානිති යොජෙතබ්බං. සිජ්ජිකානන්ති විත්තකාරාදිසිජ්ජිකානං. යං පස්සිත්වා පස්සිත්වා විත්තකාරාදයො විත්තකම්මාදිති උග්ගණ්හන්තා කරොන්ති, තං “පටිච්ඡන්තකරුප” න්ති වුච්චති.

67. පුරිමාති ද්වෙ වත්ථුනීති මක්කට්ඨත්ථුං වජ්ජිපුත්තකවත්ථුඤ්ඤං. තාති පන කිඤ්ඤාපි අනුපඤ්ඤත්තියං ආගතානෙව, තථාපි භගවතා සයං විනිච්ඡිතවත්ථුභාවතො අදින්නාදානාදිසු අනුපඤ්ඤත්තියං ආගතාති රජකාදිවත්ථුනි විය පුන විනිතවත්ථුසු පක්ඛිත්තාති. යදි එවං “තස්ස කුක්කුච්චං අහොසී” ති ඉදං විරුජ්ඣෙය්‍ය, අනුපඤ්ඤත්තියඤ්ඤි අඤ්ඤෙ හික්බු දිස්වා තං හික්බුං වොදෙසුන්ති? සච්චමෙතං, තෙහි පන හික්බුහි අනුපඤ්ඤත්තියං වුත්තනයෙන වොදෙත්වා “නනු, ආවුසො, තථෙව තං හොති” ති වුත්තෙ තස්ස කුක්කුච්චං අහොසීති ගහෙතබ්බං. “භගවතො එතමත්ථං ආරොවෙසී” ති ඉදඤ්ඤං තෙහි හික්බුහි අනුපඤ්ඤත්තියං වුත්තනයෙන භගවතො ආරොවිතෙ “සච්චං කිර ත්ථං හික්බු මක්කට්ඨා මෙථුනං ධම්මං පටිසෙවී” ති භගවතා පුට්ඨො සමානො “සච්චං භගවා” ති භගවතො එතමත්ථං ආරොවෙසීති ගහෙතබ්බං.

වජ්ජිපුත්තකවත්ථුමිති පන සික්ඛං අජ්ජච්චක්ඛාය දුබ්බලායං අනාවිකත්වා මෙථුනං ධම්මං පටිසෙවිත්වා විබ්භමිත්වා යෙ ආනන්දත්ථෙරං උපසඬ්කමිත්වා පුන පබ්බජ්ජං උපසම්පදඤ්ඤා යාචිංසු, තෙ සන්ධාය “අට්ඨානමෙතං, ආනන්ද, අනවකාසො, යං තථාගතො වජ්ජිනං වා වජ්ජිපුත්තකානං වා කාරණා සාවකානං පාරාජිකං සික්ඛාපදං පඤ්ඤත්තං සමුහනෙය්‍යා” තිආදි අනුපඤ්ඤත්තියං වුත්තං. යෙ පන අවිබ්භමිත්වා සලිඬ්ගෙ ඨිතායෙව උජ්ජන්තකුක්කුච්චා භගවතො එතමත්ථං ආරොවෙසුං, තෙ සන්ධාය “ආපත්තිං තුමහෙ, හික්ඛවෙ, ආපන්නා පාරාජික” න්ති ඉධ වුත්තං. කෙච්ච පන ඉමං අධිජ්ජායං අජානන්තාව “අඤ්ඤමෙව මක්කට්ඨත්ථු වජ්ජිපුත්තකවත්ථු ව විනිතවත්ථුසු ආගත” න්ති වදන්ති.

කුසෙ ගන්ථෙත්වාති කුසතිණානි ගන්ථෙත්වා. කෙසෙහීති මනුස්සකෙසෙහි. තං රාගන්ති කායසංසග්ගරාගං. ඤත්වාති සයමෙව ජානිත්වා. යදි කායසංසග්ගරාගෙන කතං, කායසංසග්ගරාගසික්ඛාපදස්ස විනිතවත්ථුසු අවත්වා ඉධ කස්මා වුත්තන්ති? වුච්චතෙ – කිඤ්ඤාපි තං කායසංසග්ගරාගෙන කතං, තස්ස පන හික්බුනො පාරාජිකක්ඛෙත්තෙ කතුපක්කමත්තා “පාරාජිකං නු බො අහං ආපන්නො” ති පාරාජිකවිසයං කුක්කුච්චං අහොසීති ඉධ වුත්තං. තෙනෙවාහ – “අනාපත්ති හික්බු පාරාජිකස්ස, ආපත්ති සඬ්ඝාදිසෙසස්සා” ති.

68. අතිදස්සනියාති දිවසම්පි පස්සන්තානං අතිත්තිකරණතො අතිවිය
 දස්සනගොග්ගා. වණ්ණපොක්ඛරතායාති එත්ථ පොක්ඛරතා වුවිච්ඡි සුන්දරභාවො,
 වණ්ණස්ස පොක්ඛරතා වණ්ණපොක්ඛරතා, තාය වණ්ණපොක්ඛරතාය,
 වණ්ණසම්පත්තියාති අත්ථො. පොරාණා පන පොක්ඛරන්ති සරීරං වදන්ති, වණ්ණං
 වණ්ණමෙව. තෙසං මනෙන වණ්ණඤ්ච පොක්ඛරඤ්ච වණ්ණපොක්ඛරාති, තෙසං
 භාවො වණ්ණපොක්ඛරතා, තස්මා වණ්ණපොක්ඛරතායාති පරිසුද්ධෙන වණ්ණෙන
 චෙව සරීරසන්ධානසම්පත්තියා වාති අත්ථො. අථ වා වණ්ණසම්පන්නං පොක්ඛරං
 වණ්ණපොක්ඛරන්ති උත්තරපදලොපො පුබ්බපදස්ස දට්ඨබ්බො, තස්ස භාවො
 වණ්ණපොක්ඛරතා, තාය වණ්ණපොක්ඛරතාය, වණ්ණසම්පන්නසරීරතායාති
 අත්ථො. පටංසෙසිති අභිභවිති අත්ථො. කථං පන අසාදියන්ති නිසිද්දිති ආහ –
 “අසද්ධම්මාධිප්පායෙන...පෙ.... බාණුකා වියා”ති.

න ලිම්පතීති න අල්ලියති. කාමෙසුති වත්ථුකාමකිලෙසකාමෙසු. ඉදං වුත්තං
 හොති – යථා පදුමිනිපණ්ණෙ උදකබ්බිදු න සන්ධාති, යථා ව සුවිමුඛෙ සාසපො න
 සන්තිට්ඨති, එවමෙව යො අබ්භන්තරෙ දුට්ඨෙනපි කාමෙන න ලිම්පති, තස්මිං
 කාමො න සන්ධාති, තමහං බ්‍රාහ්මණං වදාමිති.

69. පුරිසසන්ධානං අන්තරහිතං, ඉත්ථිසන්ධානං උප්පන්නන්ති ඵලස්ස
 විනාසුප්පාදස්සනෙන කාරණස්සපි විනාසුප්පාදා වුත්තාති දට්ඨබ්බං. පුරිසින්ද්‍රියෙ හි
 නට්ඨෙ පුරිසසන්ධානං අන්තරධායති, ඉත්ථින්ද්‍රියෙ සමුප්පන්නෙ ඉත්ථිසන්ධානං
 පාතුහවති. තථා හි “යස්ස ඉත්ථින්ද්‍රියං උප්පජ්ජති, තස්ස පුරිසින්ද්‍රියං උප්පජ්ජතිති?
 නො. යස්ස වා පන පුරිසින්ද්‍රියං උප්පජ්ජති, තස්ස ඉත්ථින්ද්‍රියං උප්පජ්ජතිති?
 නො”ති යමකපකරණෙ (යම. 3. ඉන්ද්‍රියයමක.188) වුත්තත්තා ඉන්ද්‍රියද්වයස්ස
 එකස්මිං සන්තානෙ සහපවත්තියා අසම්භවතො යස්මිං බණෙ ඉත්ථින්ද්‍රියං
 පාතුහවති, තතො පුබ්බෙ සත්තරසමචිත්තතො පට්ඨාය පුරිසින්ද්‍රියං නුප්පජ්ජති.
 තතො පුබ්බෙ උප්පන්නෙසු ව පුරිසින්ද්‍රියෙසු සහජරූපෙහි සද්ධිං කමෙන
 නිරුද්ධෙසු තස්මිං සන්තානෙ ඉත්ථින්ද්‍රියං උප්පජ්ජති. තතො
 පුරිසසන්ධානාකාරෙන පවත්තෙසු කම්මජරූපෙසු සෙසරූපෙසු ව කඤ්චි කාලං
 පවත්තිත්වා නිරුද්ධෙසු ඉත්ථිසන්ධානාකාරෙන ව චතුජරූපසන්නතියා පවත්තාය
 පුරිසසන්ධානං අන්තරහිතං, ඉත්ථිසන්ධානං පාතුහුත්තති වුවිච්ඡි. ඉත්ථියා
 පුරිසලිඬගපාතුභාවෙපි අයමෙව නයො වෙදිතබ්බො.

පුරිසලිඬගං උත්තමං, ඉත්ථිලිඬගං භීතන්ති ඉමිනා ව පුරිසින්ද්‍රියස්ස
 උත්තමභාවො, ඉත්ථින්ද්‍රියස්ස ව භීතභාවො වුත්තොති දට්ඨබ්බං. න හි ඉන්ද්‍රියස්ස
 භීතූක්කට්ඨභාවං විනා තන්තිස්සයස්ස ලිඬගස්ස භීතූක්කට්ඨතා සම්භවති.
පුරිසලිඬගං බලවඅකුසලෙන අන්තරධායතීතිආදිනාපි ඉන්ද්‍රියස්සෙව විනාසුප්පාදා
 වුත්තාති දට්ඨබ්බං. ඉන්ද්‍රියෙ හි විනට්ඨෙ උප්පන්නෙ ව තන්තිස්සයස්ස ලිඬගස්සපි
 අන්තරධානං පතිට්ඨානඤ්ච සම්භවති. කථං පනෙත්ථ පුරිසලිඬගං
 බලවඅකුසලෙන අන්තරධායති, ඉත්ථිලිඬගං දුබ්බලකුසලෙන පතිට්ඨාතීති?
 වුවිච්ඡෙ – පටිසන්ධියං තාව පුරිසින්ද්‍රියුප්පාදකං අනුපහතසාමත්ථියං

බලවතුසලකම්මං යාවතායුකං පුරිසින්ද්‍රියමෙව උප්පාදෙති, අන්තරා පන කෙනවි
 ලද්ධපච්චයෙන පාරදාරිකත්තාදිනා බලවතුසලකම්මෙන උපහතසාමත්ථියං තදෙව
 පටිසන්ධිදායකං කුසලකම්මං දුබ්බලිභූතං පුරිසින්ද්‍රියං අනුප්පාදෙත්වා අත්තනො
 සාමත්ථියානුරූපං ඉත්ථින්ද්‍රියං පවත්තෙ උප්පාදෙති. යදා පන
 පටිසන්ධිදානකාලෙයෙව කෙනවි ලද්ධපච්චයෙන පාරදාරිකත්තාදිනා
 බලවතුසලකම්මෙන පුරිසින්ද්‍රියුප්පාදනසාමත්ථියං උපහතං හොති, තදා
 දුබ්බලිභූතං කුසලකම්මං පුරිසින්ද්‍රියං අනුප්පාදෙත්වා පටිසන්ධියංයෙව ඉත්ථින්ද්‍රියං
 උප්පාදෙති. තස්මා “පුරිසලිඛිගං බලවතුසලෙන අන්තරධායති, ඉත්ථිලිඛිගං
 දුබ්බලකුසලෙන පතිට්ඨාති” ති වුවවති.

දුබ්බලකුසලෙන අන්තරධායතීති පාරදාරිකත්තාදිබලවතුසලකම්මස්ස
 පුරිසින්ද්‍රියුප්පාදනවිබන්ධකස්ස දුබ්බලභාවෙ සති අන්තරධායන්තං ඉත්ථිලිඛිගං
 දුබ්බලකුසලෙන අන්තරධායතීති වුත්තං. තථා හි පාරදාරිකත්තාදිනා
 බලවතුසලකම්මෙන බාහිතත්තා පුරිසින්ද්‍රියුප්පාදනෙ අසමත්ථං පටිසන්ධියං
 ඉත්ථියා ඉත්ථින්ද්‍රියුප්පාදකං දුබ්බලකුසලකම්මං යදා පවත්තියං
 බ්‍රහ්මවරියවාසමිච්ඡාවාරපටිච්චිතවසෙන පුරිසත්තපත්ථනාවසෙන වා
 කතුපච්චබලවතුසලකම්මෙන ආහිතසාමත්ථියං පුරිසින්ද්‍රියුප්පාදනෙ සමත්ථං
 ඉත්ථින්ද්‍රියං අනුප්පාදෙත්වා අත්තනො සාමත්ථියානුරූපං පුරිසින්ද්‍රියං උප්පාදෙති,
 තදා පුරිසින්ද්‍රියුප්පාදනවිබන්ධකස්ස බලවතුසලකම්මස්ස දුබ්බලභාවෙ සති තං
 ඉත්ථින්ද්‍රියං අන්තරහිතන්ති “ඉත්ථිලිඛිගං අන්තරධායන්තං දුබ්බලකුසලෙන
 අන්තරධායතී” ති වුවවති. යථා වුත්තනයෙනෙව බලවතා කුසලකම්මෙන
 පුරිසින්ද්‍රියස්ස උප්පාදිතත්තා “පුරිසලිඛිගං බලවතුසලෙන පතිට්ඨාති” ති වුවවති.
 පුබ්බෙ ඉත්ථිභූතස්ස පටිසන්ධියං පුරිසින්ද්‍රියුප්පාදෙපි අයං නයො වෙදිතබ්බො.
 උභයමිපි අකුසලෙන අන්තරධායති, කුසලෙන පටිලබ්භතීති ඉදං සුගතිභවං සන්ධාය
 වුත්තං, දුග්ගතියං පන උභින්තං උප්පත්ති විනාසො ව අකුසලකම්මෙනෙවාති
 දට්ඨබ්බං.

උභින්තමිපි සහසෙය්‍යාපත්ති හොතීති “යො පන භික්ඛු මාතුගාමෙන
 සහසෙය්‍යං කප්පෙය්‍ය, පාවිත්තියං. යා පන භික්ඛුනී පුරිසෙන සහසෙය්‍යං
 කප්පෙය්‍ය, පාවිත්තිය”න්ති වුත්තත්තා උභින්තමිපි සහසෙය්‍යවසෙන
 පාවිත්තියාපත්ති හොති. දුක්ඛීති වෙතොදුක්ඛසමඛිගිතාය දුක්ඛී. දුම්මනොති
 දොසෙන දුට්ඨමනො, විරූපමනො වා දොමනස්සාහිභූතතාය.
 “සමස්සාසෙතබ්බො” ති වත්වා සමස්සාසෙතබ්බවිධිං දස්සෙන්තො “හොතු මා
 චිත්තයිත්ථා” ති ආදිමාහ. අනාවටොති අවාරිතො. ධම්මොති
 පරියත්තිපටිපත්තිපටිවෙධසඛිබාතො තිවිධොපි සද්ධම්මො. සග්ගො ව මග්ගො ව
 සග්ගමග්ගො, සග්ගස්ස වා මග්ගො සග්ගමග්ගො, සග්ගූපපත්තිසාධිකා පටිපත්ති.
 භික්ඛුනියා සද්ධිං සංවිධාය අද්ධානගමනෙ ආපත්ති පරිහරිතබ්බාති දස්සෙන්තො
 “සංවිදහනං පරිමොචෙත්වා” ති ආහ. “මයං අසුකං නාම යානං ගච්ඡාමා” ති වත්වා
 “එහි සද්ධිං ගමිස්සාමා” ති ආදිනා අසංවිදහිතත්තා අනාපත්ති.

බහිගාමෙති අත්තනො වසනගාමනො බහි.

ගාමන්තරනදීපාරරත්තිවිජ්ජවාසගණඔභීයනාපත්තිහි අනාපත්තිති “දුතියිකා භික්ඛුනී පක්කන්තා වා හොති” තිආදිනා (පාවි. 693) චුත්තඅනාපත්තිලක්ඛණෙහි සංසන්දනනො චුත්තං. ආරාධිකාති විත්තාරාධනෙ සමත්ථා. තා කොපෙත්වාති තා පරිච්චජිත්වා. ලජ්ජිනියො...පෙ.... ලබ්භතීති “සඬගහෙ අසති උක්කණ්ඨීත්වා විබ්භමෙය්‍යාපි” ති සඬගහවසෙනෙව චුත්තං. අලජ්ජිනියො...පෙ.... ලබ්භතීති අලජ්ජිභාවනො අසන්තපක්ඛං භජන්තීති චුත්තං. අඤ්ඤාතිකා...පෙ.... වට්ටනීති ඉදං පන ඉමිස්සා ආවෙණිකං කත්වා අට්ඨකථායං අනුඤ්ඤාතන්ති වදන්ති. භික්ඛුභාවෙපිති භික්ඛුකාලෙපි. පරිසාවචරොති උපජ්ඣායො ව ආචරියො ව හුත්වා පරිසුපට්ඨාකො. අඤ්ඤස්ස සන්තිකෙ නිස්සයො ගහෙනබ්බොති තස්ස සන්තිකෙ උපසම්පන්නෙහි සද්ධිවිහාරිකෙහි අඤ්ඤස්ස ආචරියස්ස සන්තිකෙ නිස්සයො ගහෙනබ්බො. තං නිස්සාය වසන්තෙහිපිති අන්තෙවාසිකෙ සන්ධාය වදන්ති. උපජ්ඣා ගහෙනබ්බොති උපසම්පදත්ථං උපජ්ඣා ගහෙනබ්බො, අඤ්ඤස්ස සන්තිකෙ උපසම්පජ්ජිතබ්බන්ති චුත්තං හොති.

විනයකම්මන්ති විකප්පනං සන්ධාය චුත්තං. පුන කාතබ්බන්ති පුන විකප්පෙනබ්බං. පුන පටිග්ගහෙත්වා සත්තාහං වට්ටනීති “අනුජානාමි, භික්ඛවෙ, භික්ඛුනීනං සන්තිධි භික්ඛුහි, භික්ඛුනං සන්තිධි භික්ඛුනීහි පටිග්ගාහාපෙත්වා පරිභුඤ්ජිතු”න්ති (චුළුව. 421) වචනනො පුන පටිග්ගහිතං තදහු සාමිසම්පි වට්ටනීති දස්සනත්ථං චුත්තං. සත්තමෙ දිවසෙති ඉදං තඤ්ච නිස්සග්ගියං අනාපජ්ජිත්වා ව පුනපි සත්තාහං පරිභුඤ්ජිතුං වට්ටනීති දස්සනත්ථං චුත්තං. යස්මා පන භික්ඛුනියා නිස්සග්ගියං භික්ඛුස්ස වට්ටති, භික්ඛුස්ස නිස්සග්ගියං භික්ඛුනියා වට්ටති, තස්මා අට්ඨමෙපි දිවසෙ ලිඬගපරිචත්තෙ සති අනිස්සජ්ජිත්වා ව අන්තොසත්තාහෙ පරිභුඤ්ජිතුං වට්ටනීති වදන්ති. තං පකතත්තො රක්ඛතීති අපරිචත්තලිඬගො තං පටිග්ගහණවිජ්ජනනො රක්ඛති, අවිහත්තතාය පටිග්ගහණං න විජ්ජතීති අධිජ්ජායො. සාමං ගහෙත්වාන නික්ඛිපෙය්‍යාති පටිග්ගහෙත්වා සයං නික්ඛිපෙය්‍ය. පරිභුඤ්ජන්තස්ස ආපත්තිති ලිඬගපරිචත්තෙ සති පටිග්ගහණවිජ්ජනනො පුන පටිග්ගහෙත්වා පරිභුඤ්ජන්තස්ස ආපත්ති.

“භීතායාවත්තනෙනාති පාරාජිකං ආපන්නස්ස ගිහිභාවුපගමනෙනා” ති තීසුපි ගණ්ඨිපදෙසු චුත්තං, තං සුචුත්තං. න හි පාරාජිකං අනාපන්නස්ස සික්ඛං අජ්ජවචක්ඛාය “විබ්භමිස්සාමි” ති ගිහිලිඬගග්ගහණමත්තෙන භික්ඛුභාවො විනස්සති. පාරාජිකං ආපන්නො ව භික්ඛුලිඬගෙ ඨීතො යාව න පටිජානාති, තාව අත්ථෙව තස්ස භික්ඛුභාවො, න සො අනුපසම්පන්නසඬ්ඛං ගච්ඡති. තථා හි සො සංවාසං සාදියන්තොපි ථෙය්‍යසංවාසකො න හොති, සහසෙය්‍යාදිආපත්තිං න ජනෙති, ඔමසවාදෙ පාවිත්තියඤ්ච ජනෙති. තෙනෙව “අසුද්ධො හොති පුග්ගලො අඤ්ඤතරං පාරාජිකං ධම්මං අජ්ඣාපන්නො, තඤ්චෙව සුද්ධදිට්ඨි සමානො ඔකාසං කාරාපෙත්වා අක්කොසාධිජ්ජායො වදෙති, ආපත්ති ඔමසවාදස්සා” ති (පාරා. 389) ඔමසවාදෙ පාවිත්තියං චුත්තං. අසති හි භික්ඛුභාවෙ දුක්කටං භවෙය්‍ය, සති ව භික්ඛුභාවෙ පටිග්ගහිතස්ස පටිග්ගහණවිජ්ජනං නාම අයුත්තං, තස්මා සබ්බසො

හික්බුභාවස්ස අභාවතො පාරාජිකං ආපජ්ජිත්වා ගිහිලිඬගග්ගහණෙන
 ගිහිභාවුපගමනං ඉධ “භිනායාවත්තන” න්ති අධිප්පෙනං, න පන පකතත්තස්ස
 ගිහිලිඬගග්ගහණමත්තං. තෙනෙව කත්ථවි සික්ඛාපච්චක්ඛානෙන සමානගතිකත්තා
 භිනායාවත්තනං විසුං න ගණ්හන්ති. සික්ඛාපච්චක්ඛානෙන පටිග්ගහණවිජහනෙ
 චුත්තෙ පාරාජිකං ආපන්නස්ස ගිහිභාවුපගමනෙන සබ්බසො හික්බුභාවස්ස
 අභාවතො චත්තබ්බමෙව නත්ථිති. තථා හි බුද්ධදත්තාවරියෙන අත්තනො
 විනයවිනිවිජයෙ –

“අවිජෙදගාහනිරපෙක්ඛනිසග්ගතො ව,
 සික්ඛාජ්ජහානමරණෙහි ව ලිඬගහෙදා;
 දානෙන තස්ස ව පරස්ස අහික්ඛකස්ස,
 සබ්බං පටිග්ගහණමෙති විනාසමෙව” න්ති. –

එත්තකමෙව චුත්තං. තථා ධම්මසිරිත්ථෙරෙනපි –

“සික්ඛාමරණලිඬගෙහි, අනපෙක්ඛවිසග්ගතො;
 අවිජෙදානුපසම්පන්න-දානා ගාභොපසම්මති” ති. –

චුත්තං. යදි ව පකතත්තස්ස ගිහිලිඬගග්ගහණමත්තෙනපි පටිග්ගහණං විජහෙය්‍ය,
 තෙපි ආවරියා විසුං තම්පි වදෙය්‍යුං, න චුත්තඤ්ච, තතො විඤ්ඤායති “පකතත්තස්ස
 ගිහිලිඬගග්ගහණමත්තං ඉධ භිනායාවත්තනන්ති නාධිප්පෙන” න්ති. හික්බුනියා පන
 සික්ඛාපච්චක්ඛානස්ස අභාවතො ගිහිලිඬගග්ගහණමත්තෙනපි පටිග්ගහණං විජහති.

අනපෙක්ඛවිස්සජ්ජනෙනාති අඤ්ඤස්ස අදත්ථාව අනත්ථිකතාය “නත්ථි ඉමිනා
 කම්මං, න ඉදානි නං පරිභුඤ්ජිස්සාමි” ති වත්ථුසු වා “පුන පටිග්ගහෙත්ථා
 පරිභුඤ්ජිස්සාමි” ති පටිග්ගහණෙ වා අනපෙක්ඛවිස්සජ්ජනෙන. අවිජිත්ඤ්චා
 ගාභෙනාති චොරාදීහි අවිජිත්ඤ්චා ගහණෙන.

එත්ථාති හික්බුච්භාරෙ. උපරොපකාති තෙන රොපිතා රුක්ඛගච්ඡා. තෙරසසු
 සම්මුතිසුති
 හත්තුද්දෙසකසෙනාසනපඤ්ඤාපකහණ්ඩාගාරිකච්චරපටිග්ගහකච්චරභාජකයාගු
 භාජකච්චරභාජකච්චපභාජකඅප්පමත්තකවිස්සජ්ජකසාටියග්ගාභාජකපත්තග්ගාභාජ
 කආරාමිකපෙසකසාමණෙරපෙසකසම්මුතිසඬ්ඛාතාසු තෙරසසු සම්මුතිසු. කාමං
 පුරිමිකාය පච්ඡිමිකාය ව සෙනාසනග්ගාභො පටිප්පස්සම්භතියෙව, පුරිමිකාය පන
 සෙනාසනග්ගාභො පටිප්පස්සද්ධෙව පච්ඡිමිකාය අඤ්ඤත්ථ උපගන්තුං සක්කාති
 පුරිමිකාය සෙනාසනග්ගාභොපටිප්පස්සද්ධිං විසුං දස්සෙත්ථා පච්ඡිමිකාය
 සෙනාසනග්ගාභො පටිප්පස්සද්ධෙව න සක්කා අඤ්ඤත්ථ උපගන්තුන්ති තත්ථ
 හික්බුහි කත්තබ්බසඬ්ඛනං දස්සෙත්තො “සචෙ පච්ඡිමිකාය සෙනාසනෙ
 ගහිතෙ” තිආදිමාහ.

පක්ඛමානත්තමෙව දාතබ්බන්ති භික්ඛුනීනං පටිච්ඡන්තායපි ආපත්තියා මානත්තවාරස්සෙව අනුඤ්ඤාතත්තා. පුන පක්ඛමානත්තමෙව දාතබ්බන්ති භික්ඛුකාලෙ විණ්ණමානත්තාභාවතො. භික්ඛුනීහි අබ්භානකම්මං කාතබ්බන්ති භික්ඛුකාලෙ විණ්ණමානත්තාය භික්ඛුනීකාලෙපි විණ්ණමානත්තා ඉව්වෙව සඬ්ඛං ගච්ඡන්ති කත්වා වුත්තං. සචෙ අකුසලවිපාකෙ...පෙ.... ඡාරත්තං මානත්තමෙව දාතබ්බන්ති මානත්තං වරන්තස්ස ලිඬගපරිවත්තාධිකාරත්තා වුත්තං. සචෙ පන භික්ඛුකාලෙ පටිච්ඡන්තාය සාධාරණාපත්තියා පරිවසන්තස්ස අසමාදිණ්ණපරිවාසස්ස වා ලිඬගං පරිවත්තති, තස්ස භික්ඛුනීකාලෙ පක්ඛමානත්තං වරන්තස්ස අකුසලවිපාකෙ පරික්ඛිණෙ පුන ලිඬගෙ පරිවත්තිතෙ පරිවාසං දත්වා පරිවුත්ථපරිවාසස්ස ඡාරත්තං මානත්තං දාතබ්බන්ති වදන්ති.

සඤ්චරිත්තාපත්තීහි සාධාරණාපත්තිදස්සනත්ථං වුත්තං. පරිවාසදානං නත්ථීති භික්ඛුකාලෙ අප්පටිච්ඡන්තභාවතො. භික්ඛුනීකාලෙ පන ආරොචිතාපි සාධාරණාපත්ති සචෙ භික්ඛුකාලෙ අනාරොචිතා, පටිච්ඡන්තාව භොතීති වදන්ති. භික්ඛුහි මානත්තෙ අදින්නෙති අවිණ්ණමානත්තාය ලිඬගපරිවත්තෙ සති. භික්ඛුනීභාවෙ ධීතායපි තා සුප්පටිපස්සද්ධා එවාති සම්බන්ධො. යා ආපත්තියො පුබ්බෙ පටිපස්සද්ධාති යා අසාධාරණාපත්තියො පුබ්බෙ භික්ඛුභාවෙ පටිපස්සද්ධා. “පාරාජිකං ආපන්නස්ස ලිඬගපරිවත්තෙ සති සන්නානස්ස එකත්තා න පුන සො උපසම්පදං ලභති, තථා විබ්භන්තාපි භික්ඛුනී ලිඬගපරිවත්තෙ සති පුන උපසම්පදං න ලභති” ති වදන්ති.

71. “අනුපාදින්නකෙසුති අධිකාරත්තා උපාදින්නකෙපි එසෙව නයොති වුත්ත”න්ති වුලගණ්ඨීපදෙ මජ්ඣිමගණ්ඨීපදෙ ව වුත්තං, තං දුටුත්තං. න හි උපාදින්නකෙසු නිමිත්තෙ උපක්කමන්තස්ස දුක්කටං දිස්සති. තථා හි උපාදින්නකෙසු නිමිත්තෙ අප්පචෙසෙත්වා බහි උපක්කමන්තස්ස ථුල්ලච්චයං වුත්තං “න ව, භික්ඛවෙ, රත්තචිත්තෙන අඬගජානං ඡුපිතබ්බං, යො ඡුපෙය්‍ය, ආපත්ති ථුල්ලච්චයස්සා”ති (මහාව. 252) වුත්තත්තා. එත්ථ ව යං වත්තබ්බං, තං සබ්බං අට්ඨකථායං පුබ්බෙ විචාරිතමෙව. දුක්කටමෙවාති මොචනරාගස්ස අභාවතො. තථෙවාති මුච්චතු වා මා වාති ඉමමත්ථං අතිදිස්සති.

අවිසයොති අසාදියනං නාම එවරුපෙ යානෙ දුක්කරන්ති කත්වා වුත්තං. මාතුගාමස්ස වචනං ගහෙත්වාති “අහං වායමිස්සාමි, ත්වං මා වායමි”ති ආදිනා වුත්තවචනං ගහෙත්වා. උභයවායාමෙනෙව ආපත්තීහි සඤ්ඤාය “ත්වං මා වායමි”ති වුත්තං.

73. වට්ඨකතෙති ඉමස්ස අත්ථං දස්සෙන්නො “විවට්ඨ”ති ආහ. “පාරාජිකභයෙන ආකාසගතමෙව කත්වා පචෙසනාදීනි කරොන්නස්ස සහසා තාලුකං වා පස්සං වා අඬගජානං චුසති වෙ, දුක්කටමෙව මෙථුනරාගස්ස අභාවතො”ති වදන්ති, උපපරික්ඛිත්වා ගහෙතබ්බො. සුචුඡිකාති සුට්ඨු පිහිතා. අන්තොමුඛෙ ඔකාසො නත්ථීති දන්තානං සුපිහිතභාවතො අන්තොමුඛෙ

පවෙසෙනු ඔකාසො නත්ථි. උප්පාටිතෙ පන ඔට්ඨමංසෙ දන්තෙසුයෙව
උපක්කමන්තස්ස ථුල්ලච්චයන්ති පතඬගමුබ්බමණ්ඩුකස්ස මුබ්බණ්ඩානෙ විය
වණසඬබෙපවසෙන ථුල්ලච්චයං. “මෙටුනරාගෙන ඉත්ථියා අප්පවෙසෙන්තො
නිමිත්තෙන නිමිත්තං ජුපති, ථුල්ලච්චය”න්ති ඉමිනා වා ලක්ඛණෙන සමානත්තා
ඉධ ථුල්ලච්චයං වුත්තං. ඛහි නික්ඛන්තදන්තජීවහාසුපි එසෙව නයො.

අමුච්චන්තෙ ථුල්ලච්චයන්ති “වෙනෙති උපක්කමති න මුච්චති, ආපත්ති
ථුල්ලච්චයස්සා”ති (පාරා. 262) වචනතො. නිජ්ඣාමතණ්හිකාදීති ආදි-සද්දෙන
බුජ්ජිපාසිකාදිපෙතීනං සඬගහො දට්ඨබ්බො. අල්ලීයිතුමිපි න සක්කාති
නිජ්ඣාමතණ්හිකානං ලොමකූපෙහි සමුට්ඨිතඅග්ගිජාලාහි නිච්චං පජ්ජලිතසරීරතාය
බුජ්ජිපාසිකාදීනං අතිවිය පටිකුලවිරූපබ්බිච්ඡආට්ඨිවම්මාවසිට්ඨනිච්චාතුරසරීරතාය
ආමසිතුමිපි න සක්කා. දෙවතා විය සම්පත්තිං අනුභොග්ගීති එත්ථ යාසන්ති
සාම්ච්චනං යාති පච්චත්තවචනෙන විපරිණාමෙත්වා යොජෙතබ්බං. “යා දෙවතා විය
සම්පත්තිං අනුභොග්ගීති”ති. දස්සනාදීසු දස්සනං නාම හික්ඛුනා තාසං දස්සනං,
ගහණමිපි හික්ඛුනාව තාසං අඬගපච්චඬගගහණං. ආමසනාදීති පන තාසං කිච්චානි.
තත්ථ ආමසනං නාම අත්තනො සරීරෙන හික්ඛුනො සරීරස්ස උපරි ආමසනමත්තං,
චුසනං තතො දල්භතරං කත්වා සම්චුසනං, සට්ඨනං තතොපි දල්භතරං කත්වා
සරීරෙන සරීරස්ස සට්ඨනං. විසඤ්ඤං කත්වාති යථා සො කතමිපි උපක්කමනං න
ජානාති, එවං කත්වා. යදිපි ආමසනාදි තස්සා කිච්චං, තථාපි තෙනෙව අනාපත්තිං
අවත්වා “තං පුග්ගලං විසඤ්ඤං කත්වා”ති වචනතො අකතවිසඤ්ඤො ජානිත්වා
සාදියති වෙ, පාරාජිකමෙව. හික්ඛුනො පන දස්සනගහණෙසු සති අසාදියනං නාම න
භොග්ගීති දස්සනගහණෙසු පඤ්ඤායමානෙසු අනාපත්ති න වුත්තා. යදි පන පඨමං
දස්සනගහණෙසු සති පච්ඡා තං පුග්ගලං විසඤ්ඤං කත්වා ආමසනාදීති කරොන්ති
අත්තනො මනොරථං පුරෙත්වා ගච්ඡති, නත්ථි පාරාජිකං.

උපහතකායජ්ජසාදොති අනට්ඨෙපි කායජ්ජසාදෙ කායවිඤ්ඤාණුජ්ජාදනෙ
අසමත්ථතාපාදනවසෙන වාතපිත්තාදීහි උපහතකායජ්ජසාදො. සෙවනචිත්තවසෙන
ආපත්තීති යථා සන්ථතනිමිත්තවසෙන උපාදින්නඵස්සං අවින්දන්තස්සපි
සෙවනචිත්තවසෙන ආපත්ති, එවම්ධාපි පිත්තවාතාදිනා උපහතකායජ්ජසාදත්තා
අවෙදියන්තස්සපි සෙවනචිත්තවසෙන ආපත්ති.

නනු ව ජුජිතමත්තවත්ථුස්මි. “මෙටුනං ධම්මං පටිසෙවිස්සාමීති ජුජිතමත්තෙ
විජ්ජපිසාරී අභොසී”ති වුත්තත්තා මෙටුනස්ස පුබ්බපයොගෙ දුක්කටෙන භවිතබ්බං,
අථ කස්මා “ආපත්ති සඬසාදිසෙසස්සා”ති වුත්තන්ති ඉමං අන්තොලීනවොදනං
මනසිකත්වා තං පරිහරිතුං. “යො මෙටුන”න්තිආදි ආරද්ධං. තත්ථ සීසන්ති
මග්ගෙන මග්ගපටිපාදනං. තඤ්ඤි පයොගානං මත්ථකසදිසත්තා “සීස”න්ති වුත්තං.
තතො පරං පයොගාභාවතො. දුක්කටෙ තිට්ඨන්තීති දුක්කටං ජනෙන්නි. දුක්කටඤ්ඤි
ජනෙන්නා හත්ථග්ගාභාදයො පයොගා “දුක්කටෙ තිට්ඨන්තී”ති වුත්තා අඤ්ඤිස්සා
ආපත්තියා ජනකවසෙන අප්පවත්තනතො.

74. ජාතිපූජ්‍යභූමිබානන්ති ජාතිසුමනගුමිබානං. උස්සන්තකායාති බාහුල්ලකාය. උපවාසරෙති ආසන්නප්පදෙසෙ. තෙන වාතුපත්ථම්මෙනාති “අඬගමඬගාති වාතුපත්ථද්ධාති හොන්ති” ති එවං. චුත්තවාතුපත්ථම්මෙන. ඉමිනා නිද්දොක්කමනස්ස කාරණං. චුත්තං. එකරසන්ති ආවජ්ජනාදිවිචිත්තෙනහි අබ්බොකිණ්ණං.

76. සඬගාමසීසයොධො භික්ඛුති යස්මා කිලෙසාරිහි අනභිභූතො හුත්වා තෙ පරාපෙසී, තස්මා සඬගාමමුඛෙ යොධසදිසො භික්ඛු.

77. උප්පන්නෙ චත්ථස්මිත්ති මෙථුනචත්ථස්මි. උප්පන්නෙ. පරිචත්තකද්වාරමෙවාති සංවරණවිවරණවසෙන ඉතො විතො ව පරිචත්තනායොග්ගද්වාරමෙව. රුක්ඛසුචිකණ්ටකද්වාරන්ති රුක්ඛසුචිද්වාරං කණ්ටකද්වාරඤ්ච. “රුක්ඛසුචිද්වාරං කණ්ටකද්වාර” මිච්චෙව වා පායො. යං උභොසු පස්සෙසු රුක්ඛථම්මෙහ නිබ්ණිත්වා තත්ථ විජ්ඣිත්වා මජ්ඣෙ ද්වෙ තිස්සො රුක්ඛසුචියො පවෙසෙත්වා කරොන්ති, තං රුක්ඛසුචිද්වාරං. යං පවෙසනනික්ඛමනකාලෙ අපනෙත්වා ථකනායොග්ගං, එකාය බහුහි වා කණ්ටකසාධාහි කතං, තං කණ්ටකද්වාරං. චක්කලකයුත්තද්වාරන්ති හෙට්ඨා එතං චක්කං යොජෙත්වා කතං මහාද්වාරං, යං න සක්කා එකෙන සංවරිතං විවරිතඤ්ච. ගොජ්චෙත්වාති රජ්ජුහි ගන්ථෙත්වා. එකං දුස්සසාණිද්වාරමෙවාති එත්ථ කිලඤ්ජසාණිද්වාරමිපි සඬගහං ගච්ඡති.

යත්ථ ද්වාරං සංවරිත්වා නිපජ්ජිතං න සක්කා හොති, තත්ථ කත්තබ්බවිධිං දස්සෙතුං. “සචෙ බහුනං චළඤ්ජනට්ඨානං හොති” තිආදි චුත්තං. බහුනං අචළඤ්ජනට්ඨානෙපි එකං ආපුච්ඡිත්වා නිපජ්ජිතං වට්ටති යෙව. අථ භික්ඛු...පෙ.... නිසින්නා හොන්තිති ඉදං තත්ථ භික්ඛුනං සන්නිහිතභාවසන්දස්සනත්ථං. චුත්තං. “නිසින්නො වා පන හොතු නිපන්නො වා, යෙන කෙනචි ඉරියාපථෙන සමන්නාගතො සචෙ තත්ථ සන්නිහිතො හොති, ආහොගං කාතුං වට්ටති” ති තීසුපි ගණ්ඨිපදෙසු චුත්තං. කෙචි පන “නිසින්නා හොන්තිති වචනතො සචෙ නිපන්නා හොන්ති, ආහොගං කාතුං න වට්ටති” ති වදන්ති, තං න සුන්දරං. යදි හි “නිසින්නා හොන්ති” ති වචනතො නිපන්නෙ ආහොගං කාතුං න වට්ටති, යිතෙපි වඩ්ඤ්ඤානෙපි ආහොගං කාතුං න වට්ටති. න හි නිසින්නවචනං නිපන්නං යෙව නිවත්තෙති, තස්මා “නිසින්නා හොන්ති” ති ඉදං තත්ථ තෙසං අත්ථිතාමත්තසන්දස්සනත්ථං, න සෙසඉරියාපථසමඬිගිතානිවත්තනත්ථං. එවං සන්නෙපි නිපජ්ජිත්වා නිද්දායන්තො අසන්නපක්ඛෙ යිතත්තා ආහොගාරහො න හොතිති අම්භාකං බන්ති. අසන්නපක්ඛෙ යිතත්තායෙව හි රහො නිසජ්ජාය නිපජ්ජිත්වා නිද්දායන්තො අනාපත්තිං න කරොතිති චුත්තං. ද්වාරසංවරණං නාම භික්ඛුනිආදීනං පවෙසනනිවාරණත්ථන්ති ආහ – “භික්ඛුනිං වා මාතුගාමං වා ආපුච්ඡිතං න වට්ටති” ති. “ඉත්ථිඋභතොබ්බඤ්ජනකං ඉත්ථිපණ්ඩකඤ්ච ආපුච්ඡිතං න වට්ටති” ති වදන්ති. මාතුගාමස්ස අන්තොගබ්බෙ යිතභාවං ජානිත්වාපි ද්වාරෙ යථාචුත්තවිධිං කත්වා නිපජ්ජන්තස්ස අනාපත්ති. නිස්සෙණං ආරොපෙත්වාති

උපරිතලං ආරොපෙත්වා විසඬිරිත්වා භූමියං පානෙත්වා ඡින්දිත්වා වා නිපජ්ජිතුම්පි වට්ටති. ද්වෙපි ද්වාරානි ජග්ගිතබ්බානීති එත්ථ සචෙ එකස්මිං ද්වාරෙ කවාටං වා නත්ථී, හෙට්ඨා චුත්තනයෙන සංවරිතුං වා න සක්කා, ඉතරං ද්වාරං අසංවරිත්වාපි නිපජ්ජිතුං වට්ටති.

හික්ඛාවාරා පටික්කම්මාති හික්ඛාවාරතො නිවත්තිත්වා. ද්වාරපාලස්සාති ද්වාරකොට්ඨකෙ මහාද්වාරෙ නිස්සෙණ්ඩුලෙ වා යත්වා ද්වාරරක්ඛණකස්ස. පච්ඡිමානං භාරොති එකානුබන්ධවසෙන ආගච්ඡන්තෙ සන්ධාය චුත්තං. අසංචුතද්වාරෙ අන්තොගබ්භෙ වාති යොජෙතබ්බං. බහි වාති ගබ්භතො බහි. නිපජ්ජනකාලෙපි...පෙ.... වට්ටතියෙවාති එත්ථ ‘ද්වාරජග්ගනකස්ස තදධීනත්තා තදා තස්ස තත්ථ සන්නිහිතාසන්නිහිතභාවං අනුපධාරෙත්වාපි ආහොගං කාතුං වට්ටතියෙවා’ති වදන්ති.

යෙන කෙනච්ඡ පරික්ඛිත්තෙති පාකාරෙන වා වතියා වා යෙන කෙනච්ඡ පරික්ඛිත්තෙ. ‘පරික්ඛෙපස්ස උච්චතො පමාණං සහසෙය්‍යස්පහොනකෙ චුත්තනයෙන වෙදිතබ්බ’න්ති වදන්ති. යදි පන එකස්මිං පදෙසෙ පරික්ඛෙපො චුත්තජ්ජමාණතො නිවතරො හොති, වට්ටති. මහාපරිවෙණං හොතීති මහන්තං අඬගණං හොති. මහාබොධියඬගණලොභපාසාදයඬගණසදිසන්ති බහුසඤ්චාරදස්සනත්ථං චුත්තං, න මහාපරිවිජේදදස්සනත්ථං. අරුණෙ උග්ගතෙ උට්ඨහති, අනාපත්තීති සුද්ධචිත්තෙන නිපන්නස්ස නිද්දායන්තස්සෙව අරුණෙ උග්ගතෙයෙව නිද්දාවසෙනෙව අනාපත්ති. පබ්බජ්ඣිත්වා පුන සුපති, ආපත්තීති අරුණෙ උග්ගතෙ පබ්බජ්ඣිත්වා අරුණුග්ගමනං අජානිත්වාපි අනුට්ඨහිත්වාච සයිතසන්නාතෙන සයන්තස්ස ආපත්ති, පුරාරුණෙ පබ්බජ්ඣිත්වාපි අජානිත්වා සයිතසන්නාතෙන සයන්තස්සපි අරුණෙ උග්ගතෙ ආපත්තියෙව. යථාපරිවිජේදමෙව වුට්ඨාතීති අරුණෙ උග්ගතෙයෙව උට්ඨහති. තස්ස ආපත්තීති අසුද්ධචිත්තෙනෙව නිපන්නත්තා නිද්දායන්තස්සපි අරුණෙ උග්ගතෙ දිවාපටිසල්ලානමුලිකා ආපත්ති. ‘එවං නිපජ්ජන්තො අනාදරියදුක්කටාපි න මුවචති’ති චුත්තත්තා අසුද්ධචිත්තෙන නිපජ්ජන්තො අරුණුග්ගමනතො පුරෙතරං උට්ඨහන්තොපි අනුට්ඨහන්තොපි නිපජ්ජනකාලෙයෙව අනාදරියදුක්කටං ආපජ්ජති, දිවාපටිසල්ලානමුලිකං පන දුක්කටං අරුණෙ උග්ගතෙයෙව ආපජ්ජති.

යං පනෙත්ථ තිසුපි ගණ්ඨිපදෙසු චුත්තං ‘රත්තිං ද්වාරං සංවරිත්වා නිපන්නො සචෙ අරුණුග්ගමනවෙලායං ද්වාරෙ විවට්ටෙපි නිපජ්ජති, තස්ස ආපත්ති අබ්බන්තෙ සංවරිත්වා නිපන්නත්තා. අරුණුග්ගමනවෙලායං විවට්ටෙපි ද්වාරෙ ‘නිපජ්ජස්සාමි’ති රත්තිං ද්වාරං සංවරිත්වාපි නිපන්නස්ස අබ්බන්තෙ පිහිතත්තා නිපජ්ජනකාලෙ අනාදරියදුක්කටං, අරුණෙ උග්ගතෙ නිපජ්ජනමුලදුක්කටඤ්ච හොති. රත්තිං පිහිතෙපි අපිහිතෙපි ද්වාරෙ නිපන්නස්ස අරුණුග්ගමනක්ඛණෙයෙව අපිහිතද්වාරෙ පිහිතෙ පිහිතද්වාරෙ ච පුන විවරිත්වා පිහිතෙ බ්බන්තෙ පිහිතත්තා අනාපත්ති’ති, තං අට්ඨකථාය න සමෙති. රත්තිං ද්වාරං අසංවරිත්වා නිපන්නස්සෙව

හි අරුණුග්ගමනෙ ආපත්ති අට්ඨකථායං දස්සිතා, තස්මා ඛෙත්තෙ වා පිහිතං හොතු අඛෙත්තෙ වා, සංවරණමෙවෙත්ථ පමාණන්ති අමිහාකං ඛන්ති.

නිද්දාවසෙන නිපජ්ජති නිද්දාහිභූතතාය එකපස්සෙන නිපජ්ජති, එවං පන නිපන්නො නිපන්නො නාම න හොතිති අනාපත්ති වුත්තා. අපස්සාය සුපන්නස්සාති කට්ඨා පිට්ඨිවෙමජ්ඣස්ස ව අන්තරෙ අප්පමත්තකම්පි පදෙසං භූමිං අච්ඡාපෙත්වා ථම්මාදිං අපස්සාය සුපන්නස්ස. සහසාව වුට්ඨාතිති පක්ඛලිත්වා පතිතො විය සහසා වුට්ඨාති. තත්ථෙව සයති න වුට්ඨාතිති නිද්දාහිභූතතාය සුපන්නො න වුට්ඨාති, න මුච්ඡාපරෙතො. තෙනෙව “අවිසයත්තා ආපත්ති න දිස්සති” ති න වුත්තං.

එකභඩ්ගෙනාති එකස්ස පස්සස්ස භඤ්ජනෙන, හෙට්ඨා වුත්තනයෙන පාදෙ භූමිතො අමොචෙත්වාච එකං පස්සං භඤ්ජිත්වා නාමෙත්වා නිපන්නොති වුත්තං හොති. මහාඅට්ඨකථායං පන මහාපදුමත්ථෙරෙන වුත්තන්ති සම්බන්ධො. මුච්ඡිත්වා පතිතත්තා ථෙරෙන “අවිසයත්තා ආපත්ති න දිස්සති” ති වුත්තං. ආවරියා පන යථා යක්ඛගිහිකො ඛන්ධිත්වා නිපජ්ජාපිතො ව පරවසො හොති, එවං අපරවසත්තා මුච්ඡිත්වා පතිතො කඤ්චි කාලං ජානිත්වාපි නිපජ්ජතිති අනාපත්තිං න වදන්ති. යො ව යක්ඛගිහිකො, යො ව ඛන්ධිත්වා නිපජ්ජාපිතොති ඉමස්ස මහාඅට්ඨකථාචාදස්ස පච්ඡිමත්තා සොයෙව පමාණතො ගහෙනබ්බො. තථා ව චක්ඛති “සබ්බත්ථ යො යො අට්ඨකථාචාදො වා ථෙරවාදො වා පච්ඡා වුච්චති, සොච පමාණතො දට්ඨබ්බො” ති (පාරා. අට්ඨ. 1.92). යක්ඛගිහිතග්ගහණෙනෙව චෙත්ථ විසඤ්ඤිභූතොපි සඩ්ගහිතොති චෙදිතබ්බං. එකභඩ්ගෙන නිපන්නො පන අත්ථතො අනිපන්නත්තා මුච්චතිසෙවාති මහාඅට්ඨකථාචාදෙන සො අප්පට්ඨිත්තොව හොතිති දට්ඨබ්බං. දිවා සංවරිත්වා නිපන්නස්ස කෙනවි විවට්ඨෙ ද්වාරෙ අනාපත්ති නිපජ්ජනකාලෙ සංවරිත්වා නිපන්නත්තා. සචෙ දිවා සංවරිත්වා ද්වාරසම්පෙ නිපන්නො පච්ඡා සයමෙව ද්වාරං විවරති, එවම්පි වට්ටති. අවිත්තකා වායං ආපත්ති කිරියා ව අකිරියා ව.

78. “අපදෙ පදං කරොන්තො වියා” ති වත්වා පුන තමෙවත්ථං ආවිකරොන්තො “ආකාසෙ පදං දස්සෙන්තො වියා” ති ආහ. එතදග්ගන්ති එසො අග්ගො. යදිදන්ති යො අයං. සෙසමෙත්ථ උත්තානත්ථමෙව.

විනීතවත්ථුච්ඡේණනා නිට්ඨිතා.

තත්තිදන්තිආදි හෙට්ඨා වුත්තත්ථමෙව.

ඉති සමන්තපාසාදිකාය විනයට්ඨකථාය සාරත්ථදීපනියං

පයමපාරාජිකච්ඡේණනා නිට්ඨිතා.

2. දුතියපාරාජිකං

අද්‍රුතියෙන් ජිනෙන් යං දුතියං පාරාජිකං පකාසිතං, තස්ස ඉදානි යස්මා සංවණ්ණනාක්කමො පත්තො, තස්මා යං සුවිඤ්ඤෙය්‍යං, යඤ්ච පුබ්බෙ පකාසිතං, තං සබ්බං චජ්ජයිත්වා අස්ස දුතියස්ස අයං සංවණ්ණනා භොතීති සම්බන්ධො.

ධනියවත්ථුවණ්ණනා

84. රාජගහෙති එත්ථ දුග්ගහනපදට්ඨානවිසෙසසම්පදාදියොගතො පධානභාවෙන රාජුහි ගහිතං පරිග්ගහිතන්ති රාජගහන්ති ආහ “මන්ධාතු...පෙ.... වුවචති”ති. තත්ථ මහාගොචින්දෙන මහාසත්තෙන පරිග්ගහිතං රෙණුනා පරිග්ගහිතමෙව භොතීති මහාගොචින්දග්ගහණං. මහාගොචින්දපඅග්ගහිතතාකිත්තනඤ්ඤි තදා රෙණුනා මගධරාජෙන පරිග්ගහිතභාවුපලක්ඛණං. තස්ස හි සො පුරොහිතො. “මහාගොචින්දොති මහානුභාවො පුරාතනො එකො මගධරාජා”ති කෙවි. පරිග්ගහිතත්තාති රාජධානිභාවෙන පරිග්ගහිතත්තා. ගය්හතීති ගහො, රාජුනං ගහොති රාජගහං, නගරසද්දාපෙක්ඛාය නපුංසකනිද්දෙසො. අඤ්ඤෙපෙත්ථ පකාරෙති “නගරමාපනෙන රඤ්ඤා කාරිතසබ්බගහන්තා රාජගහං, ගිජ්ඣකුටාදීහි පරික්ඛිත්තත්තා පබ්බතරාජෙහි පරික්ඛිත්තගෙහසදිසන්තිපි රාජගහං, සම්පන්නභවනතාය රාජමානං ගෙහන්තිපි රාජගහං, සුවිහිතාරක්ඛතාය අනත්ථාවහභාවෙන උපගතානං පට්ඨානං ගහං ගෙහභූතන්තිපි රාජගහං, රාජුහි දිස්වා සම්මා පතිට්ඨාපිතත්තා තෙසං ගහං ගෙහභූතන්තිපි රාජගහං. ආරාමරාමණෙය්‍යකාදීහි රාජතෙ, නිවාසසුඛතාදිනා සත්තෙහි මමත්තවසෙන ගය්හති පරිග්ගය්හතීති වා රාජගහ”න්ති එදිසෙ පකාරෙ. සො පදෙසො ධානවිසෙසභාවෙන උළාරසත්තපරිභොගොති ආහ “තං පනෙත”න්තිආදි. තත්ථ බුද්ධකාලෙ චක්කවත්තිකාලෙ වාති ඉදං යෙභුය්‍යවසෙන චුත්තං. තෙසන්ති යක්ඛානං. වසනවනන්ති ආපානභූමිභූතං උපවනං. ගිජ්ඣො එත්ථ සන්තිති ගිජ්ඣං, කුටං. තං එතස්සාති ගිජ්ඣකුටො. ගිජ්ඣො වියාති වා ගිජ්ඣං, කුටං. තං එතස්සාති ගිජ්ඣකුටො, පබ්බතො. ගිජ්ඣසදිසකුටොති ගිජ්ඣකුටොති වා මජ්ඣිමනිකායෙ යථා “සාකපත්ථවො”ති, තස්මිං ගිජ්ඣකුටෙ. තෙනාහ “ගිජ්ඣා”තිආදි.

තතො පරං සඬ්ඝොති තිණ්ණං ජනානං උපරි සඬ්ඝො චතුර්වග්ගකරණීයාදිකම්මජ්ජත්තත්තා. තස්මිං පබ්බතෙ සන්තිපතිත්වා සමාපත්තියා වීතිනාමෙන්ති යථාචාසුකට්ඨානෙ පිණ්ඩාය වරින්වා කතහත්තකිව්වා ආගන්ත්වා චෙතියගබ්භෙ යමකමහාද්වාරං විවරන්තා විය තං පබ්බතං ද්විධා කත්වා අන්තො පවිසිත්වා රත්තිට්ඨානදිවාට්ඨානානි මාපෙත්වා තත්ථ සමාපත්තියා වීතිනාමෙන්ති.

කදා පනෙතෙ තත්ථ වසිංසු? අතීතෙ කිර අනුජ්ජන්තෙ තථාගතෙ බාරාණසිං උපනිස්සාය එකස්මිං ගාමකෙ එකා කුලධීතා ඛෙත්තං රක්ඛති, තස්සා ඛෙත්තකුටියා විහයො භජ්ජන්තියා තත්ථ මහාකරඤ්ජපුජ්ජප්පමාණා මහත්තමහන්තා මනොහරා පඤ්චසතමත්තා ලාජා ජායිංසු. සා තෙ ගහෙන්වා මහති පදුමිනිපත්තෙ යපෙසි.

තස්මිඤ්ච සමයෙ එකො පච්චෙකසම්බුද්ධො තස්සා අනුග්ගහත්ථං අවිදුරෙ
 බ්බත්තපාළියා ගච්ඡති. සා තං දිස්වා පසන්නාමානසා සුපුප්ඵිතං මහන්නං එකං පදුමං
 ගහෙත්වා තත්ථ ලාජෙ පක්ඛිපිත්වා පච්චෙකබුද්ධං උපසඬකමිත්වා පඤ්චභි
 ලාජසතෙහි සද්ධිං තං පදුමපුප්ඵං දත්වා පඤ්චපතිට්ඨිතෙන වන්දිත්වා “ඉමස්ස,
 හන්තෙ, පුඤ්ඤස්ස ආනුභාවෙන ආනුභාවසම්පන්නෙ පඤ්චසතපුත්තෙ
 ලභෙය්” න්ති පඤ්ච පුත්තසතානි පත්ථෙසි. තස්මිංයෙව ඛණෙ පඤ්චසතා
 මිගඳුද්දකා සම්භතසම්භාරා පරිපක්කපච්චෙකබ්බොධිඤාණා තස්සෙව
 පච්චෙකබුද්ධස්ස මධුරමංසං දත්වා “එතිස්සා පුත්තා භවෙය්” න්ති පත්ථෙසිංසු.
 අතීතාසු අනෙකාසු ජාතීසු තස්සා පුත්තභාවෙන ආගතත්තා තථා තෙසං අභොසි. සා
 යාවතායුකං යත්වා දෙවලොකෙ නිබ්බත්ති, තතො වුතා ජාතස්සරෙ පදුමගබ්භෙ
 නිබ්බත්ති. තමෙකො තාපසො දිස්වා පටිජග්ගි. තස්සා පදසා විවරන්ති යා පදුද්ධාරෙ
 පදුද්ධාරෙ භූමිතො පදුමානි උට්ඨහන්ති. එකො වනවරකො දිස්වා
 බාරාණසිරඤ්ඤො ආරොවෙසි. රාජා තං ආනෙත්වා අග්ගමහෙසිං අකාසි, තස්සා
 ගබ්භො සණ්ඨාති. මහාපදුමකුමාරො මාතූකුච්ඡියං වසි, සෙසා බහි නික්ඛන්තං
 ගබ්භමලං නිස්සාය සංසෙදජභාවෙන නිබ්බත්තා. “ඔපපාතිකභාවෙනා” නි කෙචි.
 තෙ වයජ්ජත්තා උය්‍යානෙ පදුමස්සරෙ කීළන්තා එකෙකස්මිං පදුමෙ නිසිදිත්වා
 බයවයං පට්ඨපෙත්වා පච්චෙකබ්බොධිඤාණං නිබ්බත්තයිංසු. අයං තෙසං
 බ්‍යාකරණගාථා අභොසි –

“සරොරුහං පදුමපලාසමත්‍රජං, සුපුප්ඵිතං හමරගණානුවිණ්ණං;
 අනිච්චතායං වයනං විදිත්වා, එකො වරෙ බග්ගවිසාණකජ්ජො” ති. –

තස්මිං කාලෙ තෙ තත්ථ වසිංසු. තදා වස්ස පබ්බතස්ස “ඉසිගිලී” නි සමඤ්ඤා
 උදපාදි. ඉමෙ ඉසයොති ඉමෙ පච්චෙකබුද්ධඉසි. සමා ඤායති එතායාති සමඤ්ඤා,
 නාමන්ති අත්ථො.

තිණ්ඩුච්ඡදනා කුටියො මජ්ඣෙකපදලොපිසමාසං කත්වා, එකදෙසෙ වා
 සමුදායවොහාරවසෙන “තිණ්ඩුකුටියො” නි වුත්තා. “වස්සං උපගච්ඡිංසු” නි
 වචනතො වස්සුපගමනාරහා සද්චාරබන්ධා එව වෙදිතබ්බාති ආහ “තිණ්ඩුච්ඡදනා
 සද්චාරබන්ධා කුටියො” නි. වස්සං උපගච්ඡන්තෙනානි වස්සාවාසං උපගච්ඡන්තෙන.
 නාලකපටිපදන්ති “මොනෙය්‍යං තෙ උපඤ්ඤස්ස” න්ති ආදිනා (සු. නි. 721)
 සත්ථාරා නාලකත්ථෙරස්ස දෙසිතං පුපුප්ඵනකාලතො පභුති කිලෙසවිත්තං
 අනුප්පාදෙත්වා පටිපජ්ජිතබ්බං මොනෙය්‍යපටිපදං. තං පන පටිපදං සුත්වා
 නාලකත්ථෙරො තීසු යානෙසු අප්පිවිජො අභොසි දස්සනෙ සවනෙ පුච්ඡායාති. සො
 හි දෙසනාපරියොසානෙ පසන්නචිත්තො භගවන්තං වන්දිත්වා වනං පටිට්ඨො. පුන
 “අභො වතාහං භගවන්තං පස්සෙය්‍ය” න්ති ලොලභාවං න ජනෙසි, අයමස්ස
 දස්සනෙ අප්පිවිජතා. තථා “අභො වතාහං පුන ධම්මදෙසනං සුණෙය්‍ය” න්ති
 ලොලභාවං න ජනෙසි, අයමස්ස සවනෙ අප්පිවිජතා. තථා “අභො වතාහං පුන
 මොනෙය්‍යපටිපදං පුච්ඡෙය්‍ය” න්ති ලොලභාවං න ජනෙසි, අයමස්ස පුච්ඡාය
 අප්පිවිජතා.

සො එවං අප්පිච්ඡො සමානො පබ්බතපාදං පටිසිත්වා එකවනසණ්ඨෙ ද්වෙ දිවසානි න වසී, එකරුක්ඛමුලෙ ද්වෙ දිවසානි න නිසීදි, එකස්මිං ගාමෙ ද්වෙ දිවසානි පිණ්ඩාය න පාවිසී. ඉති වනතො වනං, රුක්ඛතො රුක්ඛං, ගාමතො ගාමං ආභිණ්ඩන්තො අනුරූපපටිපදං පටිපජ්ජිත්වා අග්ගඵලෙ පතිට්ඨාසී. එකස්ස භගවතො කාලෙ එකොයෙව නං පුරෙති. ඉමඤ්භි මොනෙයාපටිපදං උක්කට්ඨං කත්වා පුරෙන්නො භික්ඛු සත්තෙව මාසානි ජීවති, මජ්ඣමං කත්වා පුරෙන්නො සත්ත වස්සානි, මුදුකං කත්වා පුරෙන්නො සොළස වස්සානි. අයං පන ථෙරො උක්කට්ඨං කත්වා පුරෙසී, තස්මා සත්ත මාසෙ යත්වා අත්තනො ආයුසඨ්ඨාරස්ස පරික්ඛයං ඤත්වා නභායිත්වා නිවාසෙත්වා කායබන්ධනං බන්ධිත්වා දිගුණං සඨ්ඨාටිං පාරුපිත්වා දසබලාභිමුඛො පඤ්චපතිට්ඨිතෙන තං වන්දිත්වා අඤ්ජලිං පග්ගහෙත්වා භිඨගුලකපබ්බතං නිස්සාය ධීතකොව අනුපාදිසෙසාය නිබ්බානධාතුයා පරිනිබ්බායි. තස්ස පරිනිබ්බුතභාවං ඤත්වා භගවා භික්ඛුසඨ්ඨෙත සද්ධිං තත්ථ ගන්ත්වා සරීරකිච්චං කත්වා ධාතුයො ගාභාපෙත්වා චෙතියං පතිට්ඨාපෙත්වා අගමාසී. එවරූපං පටිපදං පටිපන්නෙනපි වස්සං උපගච්ඡන්තෙන ඡන්තෙ සද්චාරබන්ධෙයෙව යානෙ උපගන්තබ්බං. අප්පිච්ඡතං නිස්සායපි සික්ඛාපදස්ස අනාතික්කමනීයත්තං දස්සෙතුං “නාලකපටිපදං පටිපන්නෙනපි”ති වුත්තං.

පඤ්චන්තං ඡදනානන්ති තිණපණ්ණඉට්ඨකසිලාසුධාසඨ්ඨාතානං පඤ්චන්තං ඡදනානං. “න, භික්ඛවෙ, අසෙනාසනිකෙන වස්සං උපගන්තබ්බන්ති (මහාව. 204) වච්ඡෙදං කත්වා වස්සුපගමනං සන්ධායෙව පටික්ඛෙපො, න ආලයකරණවසෙන උපගමනං සන්ධායා”ති වදන්ති. පාළියං පන අවිසෙසත්තා අට්ඨකථායඤ්ච “නාලකපටිපදං පටිපන්නෙනපි”තිආදිනා අවිසෙසෙනෙව දළ්භං කත්වා වුත්තත්තා අසෙනාසනිකස්ස නාවාදිං විනා අඤ්ඤත්ථ ආලයො න වට්ටතීති අම්භාකං බන්ති. නාවාසත්ථවපෙසුයෙව හි “අනුජානාමි, භික්ඛවෙ, නාවායං වස්සං උපගන්තු”න්තිආදිනා (මහාව. 203) සති අසති වා සෙනාසනෙ වස්සුපගමනස්ස විසුං අනුඤ්ඤාතත්තා “න, භික්ඛවෙ, අසෙනාසනිකෙන වස්සං උපගන්තබ්බං”න්ති අයං පටික්ඛෙපො තත්ථ න ලබ්භතීති අසති සෙනාසනෙ ආලයවසෙනපි නාවාදිසු උපගමනං වුත්තං. අනුධම්මතානි වත්තං. රත්තිට්ඨානදිවාට්ඨානාදීනි ආදි-සද්දෙන වච්චකුට්පස්සාවට්ඨානාදිං සඨ්ගණ්භාති.

කතිකවත්තානි ව බන්ධකවත්තානි ව අධිට්ඨායානි පරියත්තිධම්මො නාම තිවිධම්පි සද්ධම්මං පතිට්ඨාපෙති, තස්මා සක්කච්චං උද්දිසථ උද්දිසාපෙථ, සජ්ඣායං කරොථ, පධානසරෙ වසන්තානං සඨ්ඨෙට්ඨනං අකත්වා අන්තොව්භාරෙ නිසීදිත්වා උද්දිසථ උද්දිසාපෙථ, සජ්ඣායං කරොථ, ධම්මස්සවනං සමිද්ධං කරොථ, පබ්බාපේත්තා සොධෙත්වා පබ්බාපෙථ, සොධෙත්වා උපසම්පාදෙථ, සොධෙත්වා නිස්සයං දෙථ. එකොපි හි කුලපුත්තො පබ්බජ්ජඤ්ච උපසම්පදඤ්ච ලභිත්වා සකලං සාසනං පතිට්ඨාපෙති. අත්තනො ථාමෙන යත්තකානි සක්කොථ, තත්තකානි ධුතඨගානි සමාදියථ, අන්තොවස්සං නාමෙතං සකලදිවසං රත්තියා ව පයමපච්ඡිමයාමෙසු අප්පමත්තෙහි භවිතබ්බං, වීරියං ආරභිතබ්බං. පොරාණකමහආථෙරාපි සබ්බපලිබ්බොධෙ ඡීන්දිත්වා අන්තොවස්සෙ එකවරියවත්තං.

පුරයිංසු. හස්සෙ මත්තං ජානිත්වා දසවත්ථුකකථං

දසඅසුහදසානුස්සතිඅට්ඨතිංසාරම්මණකථං කාතුං වට්ටති. ආගන්තුකානං වත්තං කාතුං, සත්තාහකරණියෙන ගතානං අපලොකෙන්වා දාතුං වට්ටති.

විග්ගාහිකපිසුණඵරුසවචනානි මා වදථ, දිවසෙ දිවසෙ සීලානි ආවජ්ජෙන්තා චතුරාරක්ඛං අභාපෙන්තා මනසිකාරබහුලා විහරථ, චෙතියං වා බොධිං වා වන්දන්තෙන ගන්ධමාලං වා පුජෙන්තෙන පත්තං වා ථවිකාය පක්ඛිපන්තෙන න කට්ඨකඛ්ඛං, අන්තොගාමෙ මනුස්සෙහි සද්ධිං පච්චයසංයුත්තකථා වා විසභාගකථා වා න කට්ඨකඛ්ඛා, රක්ඛිතින්ද්‍රියෙහි භවිතඛ්ඛං, ඛන්ධකචත්තඤ්ච සෙඛියචත්තඤ්ච පුරෙතඛ්ඛන්ති ඵලමාදිනා කතිකචත්තානි ඛන්ධකචත්තානි ච අධිට්ඨන්තිවා.

“අනුජානාමි, භික්ඛවෙ, වස්සංවුට්ඨානං තිහි යානෙහි පචාරෙතු”න්ති (මහාව. 209) වුට්ඨවස්සානං පචාරණාය අනුඤ්ඤාතත්තා ඉමස්ස සුත්තස්ස වසෙන පචාරණාදිවස්සස්ස අරුණුග්ගමනතො පට්ඨාය අප්පචාරිතාපි “වුට්ඨවස්සා”ති වුච්චන්ති. කිඤ්චාපි “ඉමං තෙමාසං වස්සං උපෙමී”ති (මහාව. අට්ඨ. 184) වචනතො පචාරණාදිවස්සස්ස තෙමාසන්තොගධත්තා තං දිවසං යාව න පචාරෙන්නි, තාව වස්සං වසන්තා නාම භොන්ති, තථාපි එකදෙසෙන අවුට්ඨමිති තං දිවසං වුට්ඨභාගාපෙක්ඛාය වුට්ඨමෙව භොතීති කත්වා ඵලං වුත්තං කතාකතභාගාපෙක්ඛාය සමුදායෙ පචත්තකතාකතචොභාරො විය. විජ්ජකතඤ්චි යං කිඤ්චි “කතාකත”න්ති වුච්චති. “අනුජානාමි, භික්ඛවෙ, වස්සංවුට්ඨානං කථිනං අත්ථරිතු”න්ති (මහාව. 306) ඉමස්ස පන සුත්තස්ස වසෙන නිජ්ජරියායතො මහාපචාරණාය පචාරිතා පාටිපදදිවසතො පට්ඨාය “වුට්ඨවස්සා”ති වුච්චන්තිති දස්සෙතුං “මහාපචාරණාය පචාරිතා”තිආදි වුත්තං. පාටිපදදිවසතො පට්ඨාය හි වස්සානස්ස පච්ඡිමෙ මාසෙ කථිනත්ථාරො අනුඤ්ඤාතො පරිවාරෙ “කථිනස්ස අත්ථාරමාසො ජානිතඛ්ඛොති වස්සානස්ස පච්ඡිමො මාසො ජානිතඛ්ඛො”ති (පරි. 412) වුත්තත්තා. “මහාපචාරණාය පචාරිතා”ති ඉදඤ්ච පුරිමිකාය වස්සුපගතානං සභාවදස්සනමත්තං, කෙනචි අත්තරායෙන අප්පචාරිතාපි “වුට්ඨවස්සා”ඉච්චෙව වුච්චන්ති.

“ආපුච්ඡිතඛ්ඛා”ති වත්වා ඉදානි ආපුච්ඡනවිධිං දස්සෙන්තො “සචෙ ඉමං කුට්”න්තිආදිමාහ. පටිජග්ගනකං වා න ලහතීති විහාරපච්චන්තෙ කතෙ පටිජග්ගනකං න ලහති. තෙ පන භික්ඛු ජනපදචාරිකං පක්කමිංසුති සම්බන්ධො. අද්ධානගමනෙ චාරිකාචොභාරො සාසනෙ නිරුල්භො. කිඤ්චාපි අයං චාරිකා නාම මහාජනසඬගහත්ථං බුද්ධානංයෙව ලබ්භති, බුද්ධෙ උපාදාය පන රුල්භීසද්දිවසෙන සාවකානමිති වුච්චති කිලඤ්ඤාදිහි කතඛ්ඡනීනමිති තාලවණ්ටචොභාරො විය. සඬගොපෙත්වාති එකස්මිං පදෙසෙ රාසිං කත්වා. ඉදානි තමෙව සඬගොපනවිධිං දස්සෙන්තො “යථා ව යපිත”න්තිආදිමාහ. න ඔවස්සියතීති අනොවස්සකං, කම්මති අක-සද්දො දට්ඨබ්බො. යථා ව යපිතං න ඔවස්සියති න තෙමියතීති අත්ථො.

අනවයොති එත්ථ වයොති භානි “ආයවයො”තිආදිසු විය. නත්ථි එතස්ස අත්තතො සිජ්ජෙ වයො උනතානි අවයොති ආහ “අනුතො පරිපුණ්ණසිජ්ජො”ති. ආචරියස්ස කම්මං ආචරියකන්ති ආහ “ආචරියකම්මෙ”ති. පිට්ඨසඬසාටො

ද්වාරබාහා, කට්ඨකම්මං ථම්මාදි. තෙලතම්බමත්තිකායාති
තෙලමිස්සතම්බමත්තිකාය.

85. කුටිකාය කරණභාවන්ති කුටියා කතභාවං. සද්දසත්ථවිදුහි කිං-සද්දයොගෙ
අනාගතවචනස්ස ඉච්ඡිතත්තා වුත්තං “තස්ස ලක්ඛණං සද්දසත්ථතො
පරියෙසිතබ්බ”න්ති. මෙත්තාපුබ්බභාගන්ති මෙත්තාඤ්ඤානස්ස පුබ්බභාගභූතං
සබ්බසත්තෙසු හිතඵරණමත්තං. කස්මා පනෙතං වුත්තං, නනු අනුද්දයා-සද්දො
කරුණාය පවත්තති? සච්චමෙතං, අයං පන අනුද්දයාසද්දො අනුරක්ඛණමත්ථං
අත්තොනීතං කත්වා පවත්තමානො මෙත්තාය කරුණාය ච පවත්තති ඉධ
මෙත්තාය පවත්තමානො වුත්තො, තස්මා සුචුත්තමෙතං “එතෙන
මෙත්තාපුබ්බභාගං දස්සෙති”ති. කරුණාපුබ්බභාගන්ති කරුණාඤ්ඤානස්ස
පුබ්බභාගභූතං සත්තෙසු අනුකම්පමත්තං. වික්ඛල්ලං මත්තිකා, තස්ස මද්දනං උදකං
ආසිඤ්චිත්වා හත්ථාදීහි පරිමද්දනං. මෙත්තාකරුණානන්ති
අප්පනාප්පත්තමෙත්තාකරුණානං. කිඤ්චාපි ථෙරෙන සඤ්චිච්ච බුද්දානුබුද්දකා
පාණා මරණාධිප්පායෙන න බ්‍යාබාධිතා, තථාපි කරුණාය අභාවෙන “එවං කතෙ
ඉමෙ පාණා විනස්සිස්සන්ති”ති අනුපපරික්ඛිත්වා කතත්තා ථෙරං විගරහි. ජනානං
සමුහො ජනතාති ආහ “පච්ඡිමො ජනසමුහො”ති. පාතබ්‍යභාවන්ති
විනාසෙතබ්බතං. පාණාතිපාතං කරොන්තානන්ති ථෙරෙන අකතෙපි පාණාතිපාතෙ
පරෙහි සල්ලක්ඛණාකාරං දස්සෙති. ඉමස්ස දිට්ඨානුගතින්ති ඉමස්ස දිට්ඨියා
අනුගමනං. සංසිතබ්බෙති සට්ඨිතබ්බෙ, විනාසිතබ්බෙති අත්ථො. එවං මඤ්ඤීති
යථා ථෙරෙන කතං, එවං මා මඤ්ඤී. “මා පච්ඡිමා ජනතා පාණෙසු පාතබ්‍යතං
ආපජ්ජී”ති වචනතො යො හික්ඛු
ඉට්ඨකපවනපත්තපවනකුටිකරණවිහාරකාරාපනවිහාරසම්මජ්ජනපටග්ගිදානකුප
පොක්ඛරණිකණාපනාදිසු යත්ථ “බුද්දානුබුද්දකානං පාණානං විහිංසා හවිස්සති”ති
ජානාති, තෙන තාදියෙ පදෙසෙ කජ්ජියවචනං වත්ථාපි න තං කම්මං
කාරෙතබ්බන්ති දස්සෙති.

තත්ථ තත්ථ වුත්තමෙව ආපත්තින්ති පථවිඛණනභූතගාමපාතබ්‍යතාදිසු
වුත්තපාවිත්තියාදිආපත්තිං. ආදිකම්මිකත්තා අනාපත්තිති කුටිකරණපච්චයා
අනාපත්ති. සික්ඛාපදං අතික්කමිත්වාති “න ච, හික්ඛෙව, සබ්බමත්තිකාමයා කුටිකා
කාතබ්බා, යො කරෙය්‍ය, ආපත්ති දුක්කටස්සා”ති වුත්තසික්ඛාපදං අතික්කමිත්වා.
යදි අඤ්ඤෙන කතං ලහිත්වා වසන්තස්ස අනාපත්ති සියා, න හගවා තං කුටිකං
හින්දාපෙය්‍යාති ආහ – “කතං ලහිත්වා තත්ථ වසන්තානම්පි දුක්කටමෙවා”ති. යථා
වා තථා වා මිස්සා භොතුති හෙට්ඨා මත්තිකා උපරි දබ්බසම්භාරාතිආදිනා යෙන
කෙනවි ආකාරෙන මිස්සා භොතු. ගිඤ්ජකාවසථසඬ්ඛෙපෙනාති එත්ථ ගිඤ්ජකා
වුච්චන්ති ඉට්ඨකා, ගිඤ්ජකාහි එව කතො ආවසථො ගිඤ්ජකාවසථො.
ඉට්ඨකාමයස්ස ආවසථස්සෙතං අධිවචනං. තං කිර ආවසථං යථා සුඛාපරිකම්මෙන
පයොජනං නත්ථී, එවං ඉට්ඨකාහි එව විනිත්වා ඡාදෙත්වා කරොන්ති,
තුලාදණ්ඩකවාටඵලකාති පන දාරුමයානෙව. විකිරන්තාති වුණ්ණවිචුණ්ණං
කරොන්තා.

කිස්සාති කෙන කාරණෙන. වයකම්මම්පි අත්ථිති

ද්වාරකවාටාදිඅභිසංඛරණාදීසු කතවයකම්මම්පි අත්ථි. භික්ඛුනං අකප්පියත්තා එව තිත්ථියවතානුරූපත්තා තිත්ථියධජො. මහාඅට්ඨකථායං චුත්තකාරණෙසු අත්තනො අධිප්පෙනකාරණද්වයං පතිට්ඨාපෙත්වා අපරානිපි තත්ථ චුත්තකාරණානි දස්සෙන්තො ආහ - “අට්ඨකථායං පන අඤ්ඤානිපි කාරණානි චුත්තානි”තිආදි. තත්ථ සත්තානුද්දයායානි තාදිසාය කුටිකාය කරණපච්චයා විනස්සමානසත්තෙසු අනුද්දයාය. යස්මා සබ්බමත්තිකාමයා කුටි සුකරා භින්දිතුං, තස්මා තත්ථ යපිතං පත්තචීවරාදි අගුත්තං හොති, වොරාදීහි අවහරිතුං සක්කා. තෙන චුත්තං “පත්තචීවරගුත්තත්ථායා”ති. සෙනාසනබාහුල්ලපටිසෙධනත්ථායානි සෙනාසනානං බහුභාවනිසෙධනත්ථාය, තාදිසස්ස වා සෙනාසනස්ස අභිසංඛරණෙ භික්ඛුනං උද්දෙසපරිපුච්ඡාදීනි සෙසකම්මානි පරිච්චජිත්වා නිව්වඛ්ඤාවටතානිසෙධනත්ථං. අනුපවජ්ජොති දොසං ආරොපෙත්වා න වත්තබ්බො.

පාළිමුත්තකවිනිච්ඡයවණ්ණනා

පාළිමුත්තකවිනිච්ඡයෙසු තඤ්ඤා වො...පෙ.... න වණ්ණමට්ඨත්ථායානි ඉදං ඡත්තදණ්ඩග්ගාහකසලාකපඤ්ජරචිතත්ථනං සන්ධායානි වදන්ති. සබ්බත්ථානි ඡත්තදණ්ඩෙ සබ්බත්ථ. ආරග්ගෙනානි නිබ්බදනමුඛෙන. සට්ඨකම්පි වාළුරූපම්පි භින්දිත්වා ධාරෙතබ්බත්ති සචෙ තාදිසං අකප්පියඡත්තං ලහති, සට්ඨකම්පි වාළුරූපම්පි භින්දිත්වා තච්ඡෙත්වා ධාරෙතබ්බං. සුත්තකෙන වා දණ්ඩො වෙයෙතබ්බොති යථා ඡත්තදණ්ඩෙ ලෙඛා න පඤ්ඤායති, තථා වෙයෙතබ්බො. දණ්ඩබුන්දෙති දණ්ඩමුලෙ, ඡත්තදණ්ඩස්ස හෙට්ඨිමතලෙති අත්ථො. ඡත්තමණ්ඩලිකන්ති ඡත්තස්ස අත්තො බුද්දකමණ්ඩලං. උක්කිරිත්ථානි උට්ඨපෙත්වා. සා වට්ටනීති යදිපි රජ්ජුකෙහි න බන්ධන්ති, බන්ධිතුං පන යුත්තට්ඨානත්තා වට්ටති.

නානාසුත්තකෙහීති නානාවණ්ණෙහි සුත්තෙහි. ඉදඤ්ඤා තථා කරොන්තානං කරණප්පකාරදස්සනත්ථං චුත්තං, එකවණ්ණසුත්තකෙනපි චුත්තප්පකාරෙන සිබ්බිතුං න වට්ටතිසෙව. පට්ටමුඛෙති පට්ටකොටියං. ද්විත්තං පට්ටානං සංඝට්ටිතට්ඨානං සන්ධායෙනං චුත්තං. පරියන්තෙති විවරපරියන්තෙ. විවරඅනුචාතං සන්ධායෙනං චුත්තං. වෙණින්නි වරකසීසාකාරෙන සිබ්බනං. සංඝට්ටිකන්ති බ්ලාලබන්ධනාකාරෙන සිබ්බනං. “වෙණිං සංඝට්ටික”න්ති චෙත්ථ උපයොගවචනං “කරොන්ති”ති කරණකිරියාපෙක්ඛං. අග්ගිසග්ගමුග්ගරාදීනීති එත්ථ අග්ගිසං නාම චෙතියසණ්ඨානෙන සිබ්බනං, මුලෙ තනුකං අග්ගෙ මහන්තං කත්වා ගදාකාරෙන සිබ්බනං ගයා, මුලෙ ව අග්ගෙ ව එකසදිසං කත්වා මුග්ගරාකාරෙන සිබ්බනං මුග්ගරො. කක්කට්ඨකීති උක්කිරන්තිති ගණ්ඨිකපට්ටපාසකපට්ටානං අත්තෙ පාළිබද්ධං කත්වා කක්කට්ඨකානං අක්ඛිසණ්ඨානං උට්ඨපෙත්ති, කරොන්තිති අත්ථො. “කොණසුත්තපිළකානි ගණ්ඨිකපාසකපට්ටානං කොණෙහි නිහට්ඨත්තානං කොට්ඨො”ති තීසුපි ගණ්ඨිපදෙසු චුත්තං. කථං පන තා පිළකා දුට්ඨඤ්ඤායාරූපා කාතබ්බාති? කොණෙහි

නීහටසුත්තානං අන්තෙසු එකචාරං ගණ්ඨිකකරණෙන වා පුන නිවත්තෙන්වා
සිබ්බෙනෙන වා දුට්ඨඤ්ඤායාසභාවං කත්වා සුත්තකොට්ඨො රස්සං කත්වා
ඡන්දිතබ්බා. ධම්මසිරිත්ථෙරෙන පන -

“කොණසුත්තා ව පිළකා, දුට්ඨඤ්ඤායාව කප්පරෙ” ති -

වුත්තං. තථා ආචරියබුද්ධදත්තත්ථෙරෙනපි -

“සුත්තා ව පිළකා තත්ථ, දුට්ඨඤ්ඤායාව දීපිතා” ති -

වුත්තං. තස්මා තෙසං මනෙන කොණසුත්තා ව පිළකා ව කොණසුත්තපිළකාති
එවමෙත්ථ අත්ථො දට්ඨබ්බො.

මණිනාති මසාරගල්ලාදිපාසාණෙන. න සට්ඨෙතබ්බන්ති න සංසිතබ්බං,
අංසබද්ධකකායබන්ධනාති පන සඬ්ඛාදිහි සංසිතුං වට්ටති. පාසකං කත්වා
බන්ධිතබ්බන්ති රජනකාලෙ බන්ධිතබ්බං, සෙසකාලෙ මොවෙන්වා යපෙනබ්බං.
ගණ්ඨිකෙති දන්තමයාදිගණ්ඨිකෙ. පිළකාති බිත්දුං බිත්දුං කත්වා
උට්ඨාපෙනබ්බපිළකා.

“තෙලවණ්ණොති සමණසාරුප්පවණ්ණං සන්ධාය වුත්තං, මණ්ඩණ්ණං පන
පත්තං අඤ්ඤෙන කතං ලභිත්වා පරිභුඤ්ජිතුං වට්ටති” ති වදන්ති. පත්තමණ්ඩලෙති
තිපුසිසාදිමයෙ පත්තමණ්ඩලෙ. “න, භික්ඛවෙ, චිත්‍රානි පත්තමණ්ඩලානි
ධාරෙනබ්බාති රූපකාකිණ්ණානි භිත්තිකම්මකතානී” ති (වුළුව. 253) වුත්තත්තා
“භිත්තිකම්මං න වට්ටති” ති වුත්තං. “අනුජානාමි, භික්ඛවෙ, මකරදන්තකං
ඡන්දිතු” න්ති වචනතො “මකරදන්තකං පන වට්ටති” ති වුත්තං.

මකරමුඛන්ති මකරමුඛසණ්ඨානං. දෙඩ්ඬුහසිසන්ති උදකසප්පසිසසණ්ඨානං.
අවිජ්ජිති කුඤ්ජරච්ඡිසණ්ඨානානි. රජ්ජුකකායබන්ධනං එකමෙව වට්ටතිති රජ්ජුකං
බන්ධන්තෙන එකගුණමෙව කත්වා බන්ධිතුං වට්ටති, මජ්ඣෙ භින්දිත්වා දිගුණං
කත්වා බන්ධිතුං න වට්ටති, දිගුණං පන අකත්වා එකරජ්ජුකමෙව සතචාරම්පි
පුනප්පුනං ආවිජ්ජිත්වා බන්ධිතුං වට්ටති. එකම්පි න වට්ටතිති එකගුණම්පි කත්වා
බන්ධිතුං න වට්ටති. බහුරජ්ජුකෙ...පෙ... වට්ටතිති ඉදං කායබන්ධනං සන්ධාය
වුත්තං, න දසා සන්ධාය. ඊදිසඤ්ඨි කායබන්ධනං බන්ධිතුං වට්ටති. තෙනෙව
ආචරියබුද්ධදත්තත්ථෙරෙන වුත්තං -

“එකරජ්ජුමයං වුත්තං, මුනිනා කායබන්ධනං;
පඤ්චපාමඬිගසණ්ඨානං, එකම්පි ව න වට්ටති.

“රජ්ජුකෙ එකතො කත්වා, බහු එකාය රජ්ජුයා;
නිරන්තරඤ්ඨි වෙයෙත්වා, කතං වට්ටති බන්ධිතු” න්ති.

මුරජං පන කායබන්ධනං න වට්ඨති “න, භික්ඛවෙ, උච්චාවචානි කායබන්ධනානි ධාරෙතබ්බානි කලාබ්බකං දෙඬුභ්බකං මුරජං මද්දවීණං, යො ධාරෙය්‍යා, ආපත්ති දුක්ඛට්ඨස්සා”ති (වුළුව. 278) වුත්තත්තා. කිං පන බහුරජ්ජුකෙ එකතො කත්වා එකෙන නිරන්තරං වෙයෙත්වා කතං මුරජසඬ්ඛං න ගච්ඡති? ආම න ගච්ඡති. මුරජඤ්චි නාම නානාවණ්ණෙහි සුත්තෙහි මුරජවට්ඨිසණ්ඨානං වෙයෙත්වා කතං. කෙච් පන “මුරජන්ති බහුරජ්ජුකෙ එකතො සඬ්ඛකඬ්ඞිත්වා එකාය රජ්ජුයා පලිවෙයෙත්වා කතරජ්ජු”ති වදන්ති, තං න ගහෙතබ්බං. යදි වෙනං මුරජං සීයා, “බහුරජ්ජුකෙ එකතො කත්වා එකෙන නිරන්තරං වෙයෙත්වා කතං බහුරජ්ජුක”න්ති න වත්තබ්බං, “තං වට්ඨති”ති ඉදං විරුජ්ඣෙය්‍යා. මුරජං පන පාමඬ්ඛසණ්ඨානඤ්ච දසාසු වට්ඨති “කායබන්ධනස්ස දසා ජීරන්ති. අනුජානාමි, භික්ඛවෙ, මුරජං මද්දවීණං”න්ති (වුළුව. 278) වුත්තත්තා. තෙනෙව වක්ඛති “අනුජානාමි, භික්ඛවෙ, මුරජං මද්දවීණන්ති ඉදං දසාසුයෙව අනුඤ්ඤාත”න්ති.

කායබන්ධනවිධෙති “කායබන්ධනස්ස පවනන්තො ජීරති. අනුජානාමි, භික්ඛවෙ, විධ”න්ති වුත්තත්තා කායබන්ධනස්ස පාසන්තෙ දසාමුලෙ තස්ස ථීරභාවත්ථං කත්තබ්බෙ දන්තවිසාණාදිමයෙ විධෙ. “අට්ඨ මඬ්ඛලානි නාම සඬ්ඛො වක්ඛං පුණ්ණකුමහො ගයා සිරිවච්ඡො අඬ්ඞුසො ධජං සොවත්ථික”න්ති වදන්ති. පරිච්ඡේදලොමත්තන්ති උභොසු කොට්ඨු කාතබ්බපරිච්ඡේදරාජිමත්තං. “උජුකමෙවා”ති වුත්තත්තා චතුරස්සාදිවඬ්ඛගතිකං න වට්ඨති. “ජත්තදණ්ඩමම්මකරණඅඤ්ජනනාළිකා නානාවණ්ණලොපඅකම්මකතා න වට්ඨන්ති”ති වදන්ති.

ආරකණ්ටකෙති පොත්ථකාදිඅභිසඬ්ඛරණත්ථං කතෙ දීඝමුඛසත්ථකෙ. වට්ඨමණිකන්ති වට්ඨං කත්වා අග්ගකොට්ඨං උට්ඨාපෙතබ්බපුබ්බුළං. අඤ්ඤං වා වණ්ණමට්ඨන්ති ඉමිනා පිළකාදිං සඬ්ඛණ්භාති. මණිකන්ති එකාවට්ඨමණි. පිළකන්ති සාසපමත්තිකා මුත්තරාජිසදිසා බහුවට්ඨලො. “ඉමස්මිං අධිකාරෙ අවුත්තත්තා ලෙඛනියං යං කිඤ්චි වණ්ණමට්ඨං වට්ඨති”ති වදන්ති. වලිතකන්ති මජ්ඣෙ වලිං උට්ඨාපෙත්වා. මණ්ඩලං භොතිති උත්තරාරණියා පවෙසනත්ථං ආහට්ඨණ්ඩලං භොති.

කිඤ්චාපි එත්ථ දන්තකට්ඨවිච්ඡේදනවාසියෙව වුත්තා, මහාවාසියමපි පන න වට්ඨතියෙව. උජුකමෙව බන්ධිතුන්ති සම්බන්ධො. “උභොසු වා පස්සෙසු එකපස්සෙවා”ති වචනසෙසො. කත්තරයට්ඨිකොට්ඨං කතඅයොවලයානිපි වට්ඨන්ති, යෙසං අඤ්ඤමඤ්ඤසඬ්ඛට්ඨනෙන සද්දො නිච්ඡරති.

ආමණ්ඩසාරකෙති ආමලකෙහි කතභාජනෙ. භූමත්ථරණෙති විත්තකට්ඨසාරකවිත්තත්ථරණාදිකෙ පරිකම්මකතාය භූමියා අත්ථරිතබ්බඅත්ථරණෙ. පානීයසංඛෙති ඉමිනා කුණ්ඩිකසරකෙපි සඬ්ඛණ්භාති. බීජනෙති චතුරස්සබීජනෙ. සබ්බං...පෙ.... වට්ඨන්ති යථාවුත්තෙසු මඤ්චපීඨාදිසු ඉත්ථීරූපං විනා සබ්බං මාලාකම්මලතාකම්මාදි වණ්ණමට්ඨං භික්ඛුනො වට්ඨති. සෙනාසනෙ කිඤ්චි

පටිසෙධෙනබ්බං නත්ථී අඤ්ඤානු විරුද්ධසෙනාසනාති එත්ථායමධිජ්ජායො – සෙනාසනපරික්ඛාරෙසු පටිසෙධෙනබ්බං නාම කිඤ්චි නත්ථී, විරුද්ධසෙනාසනං පන සයමෙව පටික්ඛිපිතබ්බන්ති. අඤ්ඤාසන්නි සීමසාමිනො වුත්තා. රාජවල්ලභා පරනිකායිකාපි එකනිකායිකාපි උපොසථපචාරණානං අන්තරායකරා අලජ්ජිනො රාජකුලුපගා වුච්චන්ති. තෙසං ලජ්ජිපරිසාති තෙසං සීමසාමිකානං පක්ඛා හුත්වා අනුබලං දාතුං සමත්ථා ලජ්ජිපරිසා. සුකතමෙවාති අඤ්ඤාසං සන්නකෙපි අත්තනො සීමාය අත්තොවුත්තවිධිනා කතං සුකතමෙව.

පාළිමුත්තකච්චිතිච්ඡයවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

86. දෙවෙන ගහිතදාරුනීති රඤ්ඤා පරිග්ගහිතදාරුනී, රඤ්ඤා සන්නකානීති වුත්තං හොති. ඛණ්ඩාඛණ්ඩං කරොන්තොති බුද්දකං මහන්තඤ්ච ඛණ්ඩං කරොන්තො.

87. කුලභොගඉස්සරියාදීහි මහති මත්තා පමාණං එතස්සාති මහාමත්තො. තෙනාහ – “මහතියා ඉස්සරියමත්තාය සමත්තාගතො”ති.

88. අවජ්ඣායන්තීති හෙට්ඨා කත්වා ඔලොකෙන්ති, වින්තෙන්ති වා. තෙනාහ “අවජානන්තා”තිආදි. ලාමකතො වා වින්තෙන්තීති නිහීනතො වින්තෙන්ති. කථෙන්නීති “කිං නාමෙතං කිං නාමෙතං”න්ති අඤ්ඤාමඤ්ඤං කථෙන්නීති.

කථං පනෙත්ථ “දාරුනී”ති බහුවචනං “අදින්න”න්ති එකචචනෙන සද්ධිං සම්බන්ධමුපගච්ඡතීති ආහ – “අදින්නං ආදියිස්සතීති අයං උජ්ඣායනත්ථො”තිආදි. උජ්ඣායනස්ස අදින්නාදානවිසයත්තා අදින්නාදානං උජ්ඣායනත්ථොති වුත්තං. සතිපි පනෙත්ථ ගොපකෙන දින්නදාරුනං ගහණෙ උජුකං අවත්වා ලෙසෙන ගහිතත්තා ථෙරො “අදින්නං ආදියි”ති වෙදිතබ්බො. වචනභෙදෙති එකචචනබහුවචනානං භෙදෙ.

සබ්බාවත්තං පරිසන්ති භික්ඛුභික්ඛුනිආදිසබ්බාවයවචන්තං පරිසං. සබ්බා චතුපරිසසඬ්ඛආතා පජා එත්ථ අත්ථිති සබ්බාවත්තා, පරිසා. සෙනා එතස්ස අත්ථිති සෙනිකො, සෙනිකො එව සෙනියො. බිම්බිසාරොති තස්ස නාමන්ති එත්ථ බිම්බිති සුවණ්ණං, තස්මා සාරසුවණ්ණසදිසවණ්ණතාය බිම්බිසාරොති වුච්චතීති වෙදිතබ්බො. චතුත්ථො භාගො පාදොති වෙදිතබ්බොති ඉමිනාව සබ්බජනපදෙසු කභාපණස්ස වීසතිමො භාගො මාසකොති ඉදඤ්ච වුත්තමෙව හොතීති දට්ඨබ්බං. පොරාණසත්ථානුරූපං ලක්ඛණසම්පන්නා උජ්ජාදිතා නීලකභාපණාති වෙදිතබ්බො. රුද්‍රදාමෙන උජ්ජාදිතො රුද්‍රදාමකො. සො කිර නීලකභාපණස්ස තිභාගං අග්ගති. යස්මිං පදෙසෙ නීලකභාපණා න සන්නි, තත්ථාපි නීලකභාපණානං වළඤ්ජනට්ඨානෙ ව අවළඤ්ජනට්ඨානෙ ව සමානඅග්ගවසෙන පවත්තමානං භණ්ඩං ගහෙත්වා නීලකභාපණවසෙනෙව පරිවිජෙදො කාතබ්බොති වදන්ති.

ධනියවත්ථුවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

තස්සත්ථො...පෙ.... වුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බොති ඉමිනා “භගවතා භික්ඛූනං ඉදං සික්ඛාපදං එවං පඤ්ඤත්තං හොති ව, ඉදඤ්ච අඤ්ඤං වත්ථු උදපාදි”ති එවං පටිමසාරාජිකවණ්ණනායං (පාරා. අට්ඨ. 1.39) වුත්තනයෙන තස්සත්ථො වෙදිතබ්බො. “ඉදානි යං තං අඤ්ඤං වත්ථු උප්පන්නං, තං දස්සෙතුං ‘තෙන බො පන සමයෙනා’තිආදිමාහා”ති එවං අනුපඤ්ඤත්තිසම්බන්ධො ව තත්ථ වුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බොති දස්සෙති.

90-91. රජකා අත්ථරන්ති එත්ථාති රජකත්ථරණං, රජකත්ථරණන්ති රජකතිත්ථං වුව්චතීති ආහ “රජකතිත්ථං ගන්ත්වා”ති. වුත්තමෙවත්ථං විභාවෙන්තො ආහ “තඤ්ඨී”තිආදි.

පදභාෂනීයවණ්ණනා

92. “අභිනවනිවිට්ඨො එකකුට්ඨාදිගාමො යාව මනුස්සා පටිසිත්වා වාසං න කප්පෙන්නි, තාව ගාමසඬ්ඛ්‍යං න ගච්ඡති”ති වදන්ති, තස්මා තත්ථ ගාමප්පවෙසනාපුච්ඡාදිකිච්චම්පි නත්ථි. යක්ඛපරිග්ගහභූතොති සඋපද්දවචසෙන වුත්තං, යක්ඛනගරාදිං වා සඬ්ගණ්හාති. යක්ඛනගරම්පි ආපණාදීසු දිස්සමානෙසු ගාමසඬ්ඛ්‍යං ගච්ඡති, අදිස්සමානෙසු න ගච්ඡති, තස්මා යක්ඛනගරම්පි පටිසන්තෙන ආපණාදීසු දිස්සමානෙසු සබ්බං ගාමප්පවෙසනවත්තං කාතබ්බං, අදිස්සමානෙසු න කාතබ්බන්ති වදන්ති. පුනපි ආගන්තුකාමාති ඉමිනා තෙසං තත්ථ සාපෙක්ඛහාවං දස්සෙති. යතො පන නිරපෙක්ඛාව හුත්වා පක්කමන්ති, සො ගාමසඬ්ඛ්‍යං න ගච්ඡති, තස්මා තත්ථ ගාමප්පවෙසනාපුච්ඡාදිකිච්චම්පි නත්ථි.

නනු ව “ගාමා වා අරඤ්ඤා වා”ති එත්තකමෙව මාතිකායං වුත්තං, තස්මා ගාමලක්ඛණං දස්සෙත්වා අරඤ්ඤමෙව දස්සෙතබ්බං සියා, ගාමුපවාරො නාමාතිආදි පන කස්මා වුත්තන්ති ආහ – “ගාමුපවාරොතිආදි අරඤ්ඤපරිච්ඡෙදදස්සනත්ථං වුත්ත”න්ති. ගාමුපවාරෙ හි දස්සිතෙ යපෙත්වා ගාමඤ්ච ගාමුපවාරඤ්ච අවසෙසං අරඤ්ඤං නාමාති අරඤ්ඤපරිච්ඡෙදො සක්කා දස්සෙතුං, ඉදඤ්ච ගාමගාමුපවාරෙ අසඬ්කරතො දස්සෙතුං වුත්තං. මාතිකායං පන ගාමග්ගහණෙනෙව ගාමුපවාරොපි සඬ්ගහිතොති දට්ඨබ්බං. ගාමුපවාරො හි ලොකෙ ගාමසඬ්ඛ්‍යමෙව ගච්ඡති. එවඤ්ච කත්වා මාතිකාය අනවසෙසඅවහරණට්ඨානපරිග්ගහො සිද්ධො හොති. ඉන්දබ්බිලෙති උම්මාරෙ. අරඤ්ඤසඬ්ඛෙපං ගච්ඡතීති “නික්ඛමිත්වා බහි ඉන්දබ්බිලා සබ්බමෙතං අරඤ්ඤ”න්ති (විහ. 529) අභිධම්මෙ වුත්තත්තා. වෙමජ්ඣමෙව ඉන්දබ්බිලොති වුව්චතීති ඉන්දබ්බිලට්ඨානියත්තා අසතිපි ඉන්දබ්බිලෙ වෙමජ්ඣමෙව තථා වුව්චති. යත්ථ පන ද්වාරබාහාපි නත්ථි, තත්ථ උභොසු පස්සෙසු වනියා වා පාකාරස්ස වා කොට්ඨෙමජ්ඣමෙව ඉන්දබ්බිලට්ඨානියත්තා “ඉන්දබ්බිලො”ති ගහෙතබ්බං. උඩ්ඨාපෙන්තොති පලාපෙන්තො. ලුඨිත්වාති පරිවත්තෙත්වා.

මජ්ඣිමස්ස පුරිසස්සාති ථාමමජ්ඣිමස්ස පුරිසස්ස. ඉමිනා පන වචනෙන සුප්පමුසලපාතොපි බලදස්සනවසෙනෙව කතොති දට්ඨබ්බං. කුරුන්දට්ඨකථායං

මහාපච්චරියඤ්ච සරූපචාරො ගාමොති අධිජ්ජායෙන “සරූපචාරෙ ධීතස්ස ලෙඩ්චූපාතො ගාමුපචාරො” ති වුත්තං. ද්වාරෙති නිබ්බකොසස්ස උදකපතනට්ඨානතො අබ්භන්තරං සන්ධාය වුත්තං. අන්තොගෙහෙති ච පමුඛස්ස අබ්භන්තරමෙව සන්ධාය වුත්තං. කතපරික්ඛෙපොති ඉමිනාව සරස්ස සමන්තතො තත්තකො පරිච්ඡේදො සරූපචාරො නාමාති වුත්තං හොති. යස්ස පන සරස්ස සමන්තතො ගොරූපානං පවෙසනනිවාරණත්ථං පාකාරවතිආදීහි පරික්ඛෙපො කතො හොති, තත්ථ සොව පරික්ඛෙපො සරූපචාරො, සුප්පපාතාදිපරිච්ඡේදො පන අපරික්ඛිත්තසරං සන්ධාය වුත්තොති දට්ඨබ්බං. ඉදමෙත්ථ පමාණන්ති විකාලගාමජ්ජවෙසනාදීසු ගාමගාමුපචාරානං අසඬකරතො විනිච්ඡයස්ස වෙදිතබ්බත්තා. කුරුන්දීආදීසු වුත්තනයෙන හි සරූපචාරස්ස ගාමොති ආපන්නත්තා සරසරූපචාරගාමගාමුපචාරානං සඬකරො සියා. එවං සබ්බත්ථාති ඉමිනා ඉතො පුබ්බෙපි පච්ඡිමස්සෙව වාදස්ස පමාණභාවං දස්සෙති. කෙච් පන “ඉතො පට්ඨාය වක්ඛමානවාදං සන්ධාය වුත්ත” න්ති වදන්ති, තං න ගහෙතබ්බං.

සෙසම්පීති ගාමුපචාරලක්ඛණං සන්ධාය වදන්ති. තත්ත්වං තස්මිං ගාමුපචාරග්ගහණං. තස්ස ගාමපරිච්ඡේදදස්සනත්ථන්ති තස්ස අපරිච්ඡේදස්ස ගාමස්ස ගාමපරිච්ඡේදං දස්සෙතුන්ති අත්ථො. යදි එවං “ගාමො නාමා” ති පදං උද්ධරිත්වා “අපරික්ඛිත්තස්ස ගාමස්ස සරූපචාරෙ ධීතස්ස මජ්ඣිමස්ස පුරිසස්ස ලෙඩ්චූපාතො” ති කස්මා න වුත්තන්ති? “ගාමො නාමාති ඉධ අවුත්තම්පි අධිකාරවසෙන ලබ්භතියෙවා” ති වදන්ති. අපරෙ පන භණන්ති “ගාමුපචාරො නාමාති ඉමිනාව ගාමස්ස ච ගාමුපචාරස්ස ච සඬගහො දට්ඨබ්බො. කථං? ‘ගාමස්ස උපචාරො ගාමුපචාරො’ ති එවං විග්ගහෙ කරියමානෙ ‘පරික්ඛිත්තස්ස ගාමස්ස ඉන්ද්විලෙ ධීතස්ස මජ්ඣිමස්ස පුරිසස්ස ලෙඩ්චූපාතො’ ති ඉමිනා පරික්ඛිත්තස්ස ගාමස්ස ගාමුපචාරලක්ඛණං දස්සිතං හොති, ‘ගාමසඬකරතො උපචාරො ගාමුපචාරො’ ති එවං පන ගය්හමානෙ ‘අපරික්ඛිත්තස්ස ගාමස්ස සරූපචාරෙ ධීතස්ස මජ්ඣිමස්ස පුරිසස්ස ලෙඩ්චූපාතො’ ති ඉමිනා අපරික්ඛිත්තස්ස ගාමස්ස ගාමපරිච්ඡේදො දස්සිතොති සක්කා විඤ්ඤාතු” න්ති. “සරූපචාරෙ ධීතස්ස මජ්ඣිමස්ස පුරිසස්ස ලෙඩ්චූපාතො” ති ඉමිනා පරික්ඛිත්තස්සපි ගාමස්ස සවෙ ලෙඩ්චූපාතතො දුරෙ පරික්ඛෙපො හොති, ලෙඩ්චූපාතොයෙව ගාමපරිච්ඡේදොති ගහෙතබ්බත්ති වදන්ති. පුබ්බෙ වුත්තනයෙනෙවාති පරික්ඛිත්තගාමෙ වුත්තනයෙනෙව.

සඬකරියතීති මිස්සියති. එත්ථාති සරසරූපචාරගාමගාමුපචාරෙසු. “විකාලෙ ගාමජ්ජවෙසනෙ පරික්ඛිත්තස්ස ගාමස්ස පරික්ඛෙපං අතික්කමන්තස්ස ආපත්ති පාවිත්තියස්ස, අපරික්ඛිත්තස්ස ගාමස්ස උපචාරං ඔක්කමන්තස්ස ආපත්ති පාවිත්තියස්සා” ති (පාවි. 513) වුත්තත්තා ගාමගාමුපචාරානං අසඬකරතා ඉච්ඡිතබ්බාති ආහ – “අසඬකරතො වෙත්ථ විනිච්ඡයො වෙදිතබ්බො විකාලෙ ගාමජ්ජවෙසනාදීසු” ති. එත්ථ ච “පරික්ඛිත්තස්ස ගාමස්ස පරික්ඛෙපං, අපරික්ඛිත්තස්ස පරික්ඛෙපාරහට්ඨානං අතික්කමන්තස්ස විකාලගාමජ්ජවෙසනාපත්ති හොති” ති කෙච් වදන්ති, තං න ගහෙතබ්බං.

පදහාජනියං පන “පරික්ඛිත්තස්ස ගාමස්ස පරික්ඛෙපං අතික්කමන්තස්ස ආපත්ති පාවිත්තියස්ස, අපරික්ඛිත්තස්ස ගාමස්ස උපචාරං ඔක්කමන්තස්ස ආපත්ති පාවිත්තියස්සා”ති (පාවි. 513) චුත්තත්තා. අපරික්ඛිත්තස්ස ගාමස්ස සරුපචාරතො පටියාය දුතියලෙඬ්ඵුපාතසඬ්ඛාතස්ස ගාමුපචාරස්ස ඔක්කමනෙ ආපත්ති වෙදිතබ්බං. තෙනෙව විකාලගාමජ්ජවෙසනසික්ඛාපදට්ඨකථායං (පාවි. අට්ඨ. 512) “අපරික්ඛිත්තස්ස ගාමස්ස උපචාරො අදින්නාදානෙ චුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බො”ති චුත්තං. මාතිකාට්ඨකථායමිපි (කඬ්ඛා. අට්ඨ. දුතියපාරාජිකවණ්ණනා) චුත්තං “ය්වායං අපරික්ඛිත්තස්ස ගාමස්ස උපචාරො දස්සිතො, තස්ස වසෙන විකාලගාමජ්ජවෙසනාදිසු ආපත්ති පරිච්ඡින්නිතබ්බො”ති. යදි එවං “විකාලෙ ගාමං පටිසෙය්‍යා”ති ඉමිනා විරුජ්ඣති? න විරුජ්ඣති ගාමුපචාරස්සපි ගාමග්ගහණෙන ගතිත්තා. තස්මා පරික්ඛිත්තස්ස ගාමස්ස පරික්ඛෙපං අතික්කමන්තස්ස, අපරික්ඛිත්තස්ස උපචාරං ඔක්කමන්තස්ස විකාලගාමජ්ජවෙසනාපත්ති භොතිති නිට්ඨමෙත්ථ ගන්තබ්බං. විකාලෙ ගාමජ්ජවෙසනාදිසු ආදි-සද්දෙන සරසරුපචාරාදිසු යිත්තානං උජ්ජන්නලාභහාජනාදිං සඬ්ගණ්හාති.

නික්ඛමිත්වා බහි ඉන්දබ්බිලාති ඉන්දබ්බිලතො බහි නික්ඛමිත්වාති අත්ථො. එත්ථ ච විනයපරියායෙන තාව “යපෙත්වා ගාමඤ්ච ගාමුපචාරඤ්ච අවසෙසං අරඤ්ඤ”න්ති (පාරා. 92) ආගතං, සුත්තන්තපරියායෙන ආරඤ්ඤිකං හික්ඛුං සන්ධාය “ආරඤ්ඤකං නාම සෙනාසනං පඤ්චධනුසතිකං පච්ඡිම”න්ති (පාරා. 654) ආගතං. විනයසුත්තන්තා උභොපි පරියායදෙසනා නාම, අභිධම්මො පන නිජ්ජපරියායදෙසනා. නිජ්ජපරියායතො ච ගාමවිනිමුත්තං යානං අරඤ්ඤමෙව භොතිති අභිධම්මපරියායෙන අරඤ්ඤං දස්සෙතුං “නික්ඛමිත්වා බහි ඉන්දබ්බිලා”ති (විහ. 529) චුත්තං. “ආවරියධනු නාම පකතිහත්ථෙන නවවිදන්ථිජ්ජමාණං, ජියාය පන ආරොපිතාය චතුහත්ථජ්ජමාණං”න්ති වදන්ති. ලෙසොකාසනිසෙධනත්ථන්ති “මයා නෙව ගාමෙ, න අරඤ්ඤෙ හටං, සරෙ වා සරුපචාරෙසු වා ගාමුපචාරෙසු වා අඤ්ඤතරස්මි”න්ති වත්තුං මා ලහතුති චුත්තං භොති.

කප්පියන්ති අනුරුපවසෙන චුත්තං. අකප්පියමිපි පන අජ්ජට්ඨගතිතඤ්චෙ, අදින්නසඬ්ඛායමෙව ගච්ඡති. පරිච්චාගාදිමහි අකතෙ “ඉදං මය්හං සන්තක”න්ති අවිදිතමිපි පරපරිග්ගතිතමෙව මාතාපිතුනං අච්චයෙන මන්දානං උත්තානසෙය්‍යකානං දාරකානං සන්තකමිව.

යස්ස වසෙන පුරිසො ථෙතොති වුව්චති, තං ථෙය්‍යන්ති ආහ “අවහරණවිත්තස්සෙනං අධිවචන”න්ති. සඬ්ඛා-සද්දො ඤාණකොට්ඨාසපඤ්ඤත්තිගණනාදිසු දිස්සති. “සඬ්ඛායෙකං පටිසෙවති”ති ආදිසු (ම. නි. 2.168) හි ඤාණෙ දිස්සති. “පපඤ්චසඤ්ඤාසඬ්ඛා සමුදාවරන්ති”ති ආදිසු (ම. නි. 1.204) කොට්ඨාසෙ. “තෙසං තෙසං ධම්මානං සඬ්ඛා සමඤ්ඤා”ති ආදිසු (ධ. ස. 1313) පඤ්ඤත්තියං. “න සුකරං සඬ්ඛාතු”න්ති ආදිසු (ධ. ප. 196; අප. ථෙර. 1.10.2) ගණනායං. තත්ථ කොට්ඨාසවචනං සඬ්ඛා-සද්දං සන්ධායාහ

“සඬ්ඛාසඬ්ඛාතන්ති අත්ථතො එක”න්ති. තෙනාහ “කොට්ඨාසස්සෙනං අධිවචන”න්ති. පපඤ්චසඬ්ඛාති තණ්හාමානදිට්ඨිසඬ්ඛාතා පපඤ්චකොට්ඨාසා. “එකො චිත්තකොට්ඨාසොති යඤ්ච පුබ්බභාගෙ අවහරිස්සාමීති පචත්තං චිත්තං, යඤ්ච ගමනාදිසාධකං පරාමසනාදිසාධකං වා මජ්ඣිකෙ පචත්තං, යඤ්ච යානාවාචනප්පයොගසාධකං, තෙසු අයමෙවෙකො පච්ඡිමො චිත්තකොට්ඨාසො ඉධාධිප්පෙනො”ති කෙචි වදන්ති. වුළුගණ්ඨිපදෙ පන “ඌනමාසකමාසකඌනපඤ්චමාසකපඤ්චමාසකාවහරණචිත්තෙසු එකො චිත්තකොට්ඨාසො”ති වුත්තං. “අනෙකප්පහෙදත්තා චිත්තස්ස එකො චිත්තකොට්ඨාසොති වුත්ත”න්ති මහාගණ්ඨිපදෙ මජ්ඣිමගණ්ඨිපදෙ ව වුත්තං. ඉදමෙවෙත්ථ සුන්දරතරං “ථෙය්‍යචිත්තසඬ්ඛාතො එකො චිත්තකොට්ඨාසො”ති වුත්තත්තා. ථෙය්‍යසඬ්ඛාතෙනාති ථෙය්‍යචිත්තකොට්ඨාසෙන කරණභූතෙන, න විස්සාසතාවකාලිකාදිගාභවසප්පචත්තචිත්තකොට්ඨාසෙනාති වුත්තං හොති.

අභියොගවසෙනාති අඬ්ඬකරණවසෙන. අභියුඤ්ජනීති වොදෙති, අඬ්ඬං කරොතීති අත්ථො. පරිකප්පිතට්ඨානන්ති ඔකාසපරිකප්පනවසෙන පරිකප්පිතප්පදෙසං. සුඬ්ඛසාතන්ති එත්ථ රාජ්‍යං දෙය්‍යභාගස්ස එතං අධිවචනං සුඬ්ඛොති, සො එත්ථ හඤ්ඤති අදත්ථා ගච්ඡන්තෙහීති සුඬ්ඛසාතො. “එත්ථ පච්චිධෙහි සුඬ්ඛො දාතබ්බො”ති රුක්ඛපබ්බතාදිසඤ්ඤාණෙන නියමිතප්පදෙසස්සෙනං අධිවචනං.

පඤ්චවීසතිඅවහාරකථාවණ්ණනා

ආකුලාති සඬ්ඛුලා. ලුළිතාති විලොළිතා. කත්ථවීති එකිස්සාය අට්ඨකථායං. එකං පඤ්චකං දස්සිතන්ති “පරපරිග්ගහිතඤ්ච හොති, පරපරිග්ගහිතසඤ්ඤී ව, ගරුකො ව හොති පරික්ඛාරො පඤ්චමාසකො වා අතිරෙකපඤ්චමාසකො වා, ථෙය්‍යචිත්තඤ්ච පච්චුපට්ඨිතං හොති, ආමසති, ආපත්ති දුක්ඛටස්ස. එන්දාපෙති, ආපත්ති පුල්ලච්චයස්ස. යානා වාවෙති, ආපත්ති පාරාජිකස්සා”ති (පාරා. 122) එවං වුත්තපඤ්චඅවහාරඬ්ඛාති එකං පඤ්චකන්ති දස්සිතං. ද්වෙ පඤ්චකාති දස්සිතාතීති “ඡහාකාරෙහි අදිත්තං ආදියන්තස්ස ආපත්ති පාරාජිකස්ස. න ච සකසඤ්ඤී, න ච විස්සාසග්ගාහී, න ච තාවකාලිකං, ගරුකො ව හොති පරික්ඛාරො පඤ්චමාසකො වා අතිරෙකපඤ්චමාසකො වා, ථෙය්‍යචිත්තඤ්ච පච්චුපට්ඨිතං හොති, ආමසති, ආපත්ති දුක්ඛටස්ස. එන්දාපෙති, ආපත්ති පුල්ලච්චයස්ස. යානා වාවෙති, ආපත්ති පාරාජිකස්සා”ති එවං වුත්තෙසු ඡසු පදෙසු එකං අපනෙත්ථා අවසෙසාති පඤ්ච පදාති එකං පඤ්චකන්ති දස්සෙත්ථා හෙට්ඨා වුත්තපඤ්චකඤ්ච ගහෙත්ථා ද්වෙ පඤ්චකාති දස්සිතාති. එත්ථ පනාති “පඤ්චහාකාරෙහි අදිත්තං ආදියන්තස්සා”තිආදියු. සබ්බෙහිපි පදෙහීති “පරපරිග්ගහිතඤ්ච හොති”තිආදීහි පදෙහි. ලබ්භමානාතියෙව පඤ්චකාතීති පඤ්චවීසතියා අවහාරෙසු ලබ්භමානපඤ්චකාති.

පඤ්චන්තං අවහාරානං සමුහො පඤ්චකං, සකො හත්ථො සහත්ථො, තෙන නිබ්බත්තො, තස්ස වා සම්බන්ධීති සාහත්ථිකො, අවහාරො. සාහත්ථිකාදි පඤ්චකං සාහත්ථිකපඤ්චකන්ති ආදිපදවසෙන නාමලාභො දට්ඨබ්බො කුසලාදිත්තිකස්ස කුසලත්තිකවොහාරො විය. ඉමිනාව නයෙන පුබ්බපයොගාදි පඤ්චකං පුබ්බපයොගපඤ්චකං, ථෙය්‍යාවහාරාදි පඤ්චකං ථෙය්‍යාවහාරපඤ්චකන්ති නාමලාභො දට්ඨබ්බොති. තතියපඤ්චමෙසු පඤ්චකෙසුති සාහත්ථිකපඤ්චකථෙය්‍යාවහාරපඤ්චකෙසු. ලබ්භමානපදවසෙනාති සාහත්ථිකපඤ්චකෙ ලබ්භමානස්ස නිස්සග්ගියාවහාරපදස්ස වසෙන ථෙය්‍යාවහාරපඤ්චකෙ ලබ්භමානස්ස පරිකප්පාවහාරපදස්ස ව වසෙන යොජෙතබ්බන්ති අත්ථො.

ආණත්තියා නිබ්බත්තො අවහාරො ආණත්තිකො. නිස්සජ්ජනං නිස්සග්ගො, සුඛිකසාතට්ඨානෙ පරිකප්පිතොකාසෙ වා යත්වා භණ්ඩස්ස බහි පාතනං. නිස්සග්ගොව නිස්සග්ගියො. කිරියාසිද්ධිතො පුරෙතරමෙව පාරාජිකාපත්තිසඬ්ඛානං අත්ථං සාධෙතීති අත්ථසාධකො. “අසුකස්ස භණ්ඩං යදා සක්කොසි, තදා අවහරා”ති එවරුපො හි ආණාපනපයොගො පරස්ස තෙලකුම්භියා පාදග්ගනකං තෙලං අවස්සං පිචනකානං උපාහනාදීනං නික්ඛෙපපයොගො ව ආණත්තස්ස භණ්ඩග්ගභණ්ණතො උපාහනාදීනං තෙලපාතනතො ව පුරෙතරමෙව පාරාජිකාපත්තිසඬ්ඛානං අත්ථං සාධෙති. සාහත්ථිකපයොගොපි හි එවරුපො අත්ථසාධකොති වුවචති. චුත්තඤ්ඤෙනං මාතිකාට්ඨකථායං (කඬ්ඛා. අට්ඨ. දුතියපාරාජිකවණ්ණනා) –

“අත්ථසාධකො නාම ‘අසුකස්ස භණ්ඩං යදා සක්කොසි, තදා නං අවහරා’ති ආණාපෙති. තත්ථ සථෙ පරො අනන්තරායිකො හුත්වා නං අවහරති, ආණාපකස්ස ආණත්තික්ඛණ්ණෙයෙව පාරාජිකං. පරස්ස වා පන තෙලකුම්භියා පාදග්ගනකං තෙලං අවස්සං පිචනකානි උපාහනාදීනි පක්ඛිපති, හත්ථතො මුත්තමත්තෙයෙව පාරාජික”න්ති.

ධුරස්ස නික්ඛිපනං ධුරනික්ඛෙපො. ආරාමාභිසුඤ්ජනාදීසු අත්තතො ව පරස්ස ව දානග්ගභණ්ණසු නිරුස්සාහභාවාපජ්ජනං. සහත්ථා අවහරතීති සහත්ථෙත ගණ්භාති. “අසුකස්ස භණ්ඩං අවහරා”ති අඤ්ඤං ආණාපෙතීති එත්ථාපි ආණාපකස්ස ආණත්තික්ඛණ්ණෙයෙව ආපත්ති දට්ඨබ්බො. යදි එවං ඉමස්ස, අත්ථසාධකස්ස ව කො විසෙසොති? තඬ්ඛණ්ඤඤෙව ගභණ්ණ නියුඤ්ජනං ආණත්තිකපයොගො, කාලන්තරෙන ගභණ්ණත්ථං නියොගො අත්ථසාධකොති අයමෙනෙසං විසෙසො. තෙනෙවාහ – “අසුකස්ස භණ්ඩං යදා සක්කොසි, තදා අවහරාති ආණාපෙති”ති. එත්ථ ව ආණාපනපයොගොව අත්ථසාධකොති දස්සිතො, සාහත්ථිකවසෙනපි අත්ථසාධකපයොගො පන උපරි ආවි භවිස්සති. ධුරනික්ඛෙපො පන උපනික්ඛිත්තභණ්ඩවසෙන වෙදිතබ්බොති ඉදං නිදස්සනමත්තං. ආරාමාභිසුඤ්ජනාදීසුපි තාවකාලිකභණ්ඩදෙය්‍යානං අදානෙපි එසෙව නයො.

“ආණ්ඩුවට සෙන පුබ්බපයොගො වෙදිතබ්බො” ති වුත්තත්තා අනන්තරායෙන ගණ්හන්තස්ස ‘අසුකස්ස භණ්ඩං අවහරා’ ති ආණාපනං භණ්ඩග්ගහණතො පුබ්බත්තා පුබ්බපයොගො, පයොගෙන සහ වත්තමානො අවහාරො සහපයොගො, “අසුකං නාම භණ්ඩං හරිස්සාමා” ති සංවිදහිත්වා සම්මන්තයිත්වා අවහරණං සංවිදාවහාරො. සඬකෙතකම්මං නාම පුබ්බණ්හාදිකාලපරිච්ඡේදවසෙන සඤ්ජානනකම්මං, නිමිත්තකම්මං නාම සඤ්ඤාප්පාදනත්ථං. අක්ඛිතිබණ්ණාදිනිමිත්තකරණං. යානාවාවනවසෙන සහපයොගොති ඉදං පන නිදස්සනමත්තං දට්ඨබ්බං, බ්ලසඬකමනාදිසුපි අසනි ව යානාවාවනෙ සහපයොගො දට්ඨබ්බො. වුත්තඤ්ඤෙන මාතිකාට්ඨකථායං (කඬබා. අට්ඨ. දුතියපාරාජිකවණ්ණනා) “යානාවාවනවසෙන බ්ලාදීනි සඬකාමෙත්වා ඛෙත්තාදිග්ගහණවසෙන ව සහපයොගො වෙදිතබ්බො” ති.

ථෙතො වුච්චති වොරො, තස්ස භාවො ථෙය්‍යං, තෙන අවහරණං ථෙය්‍යාවහාරො. යො හි සන්ධිච්ඡේදාදීනි කත්වා අදිස්සමානො අවහරති, තුලාකුට්ඨානකුට්ඨකභාපණාදීනි වා වඤ්චෙත්වා ගණ්හාති, තස්සෙවං ගණ්හතො අවහාරො ථෙය්‍යාවහාරො. පසස්භ අභිභවිත්වා අවහරණං පසස්භාවහාරො. යො හි පසස්භ බලක්කාරෙන පරෙසං සන්තකං ගණ්හාති ගාමසාතකාදයො විය, අත්තනො පත්තබ්ලිතො වා වුත්තනයෙන අධිකං ගණ්හාති රාජහටාදයො විය, තස්සෙවං ගණ්හතො අවහාරො පසස්භාවහාරො. භණ්ඩවසෙන ව ඔකාසවසෙන ව පරිකප්පෙත්වා අවහරණං පරිකප්පාවහාරො. තිණපණ්ණාදීනි අඬගුලිමුද්දිකාදිං පටිච්ඡාදෙත්වා පච්ඡා තස්ස පටිච්ඡන්තස්ස අවහරණං පටිච්ඡන්තාවහාරො. කුසං සඬකාමෙත්වා අවහරණං කුසාවහාරො.

තුලයිත්වාති උපපරික්ඛිත්වා. සාමීචීති වත්තං, ආපත්ති පන නත්ථීති අධිප්පායො. මහාජනසම්මද්දොති මහාජනසඬබොහො. හට්ඨෙ ජනකායෙති අපගතෙ ජනකායෙ. “ඉදඤ්ච කාසාවං අත්තනො සන්තකං කත්වා එතස්සෙව හික්ඛුතො දෙහී” ති කිංකාරණා එවමාහ? විවරසාමිකෙන යස්මා ධුරනික්ඛෙපො කතො, තස්මා තස්ස අදින්නං ගහෙතුං න වට්ටති. අවහාරකොපි විප්පට්ඨාරස්ස උප්පන්නකාලතො පට්ඨාය විවරසාමිකං පරියෙසන්තො විවරති “දස්සාමී” ති, විවරසාමිකෙන ව “මමෙත” ති වුත්තෙ එතෙනපි අවහාරකෙන ආලයො පරිච්චත්තො, තස්මා එවමාහ. යදි එවං විවරසාමිකොයෙව “අත්තනො සන්තකං ගණ්හාහී” ති කස්මා න වුත්තොති? උභින්නම්පි කුක්කුච්චවිනොදනත්ථං. කථං? අවහාරකස්ස “මයා සහත්ථෙන න දින්නං, භණ්ඩදෙය්‍යමෙත” ති කුක්කුච්චං උප්පජ්ජෙය්‍යා, ඉතරස්ස “මයා පඨමං ධුරනික්ඛෙපං කත්වා පච්ඡා අදින්නං ගහිත” ති කුක්කුච්චං උප්පජ්ජෙය්‍යාති.

සමග්ගන්ති අප්පග්ගං. දාරුඅත්ථං එරතීති දාරුහි කත්තබ්බකිච්චං සාධෙති. මයි සන්තෙතිආදි සබ්බං රඤ්ඤා පසාදෙන වුත්තං, “ථෙරෙන පන අනනුච්ඡවිකං කත” ති න මඤ්ඤිතබ්බං.

එකදිවසං දන්තකට්ඨවිජේදනාදිනා යා අයං අග්ගභානි වුත්තා, සා සබ්බා
භණ්ඩසාමිනා

කිණිත්වා ගහිතමෙව සන්ධාය වුත්තා, සබ්බං පනෙනං
අට්ඨකථාවරියජ්ජමාණෙන ගහෙනබ්බං. පාසාණඤ්ච සක්ඛරඤ්ච පාසාණසක්ඛරං.
ධාරෙය්‍යත්ථං විවක්ඛණොති ඉමස්සෙව විවරණං “ආපත්තිං වා අනාපත්තිං
වා”තිආදි.

පඤ්චවිසතිඅවහාරකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

අක්ඛදස්සාති එත්ථ අක්ඛ-සද්දෙන කිර විනිවිජයසාලා වුවුවති. තත්ථ නිසිදිත්වා
වජ්ජාවජ්ජං පස්සන්තිති අක්ඛදස්සා වුවුවන්ති ධම්මවිනිවිජනකා. භනෙය්‍යුන්ති එත්ථ
භනනං නාම භත්ථපාදාදිහි පොථනඤ්චෙව සිසාදිවිජේදනඤ්ච භොතිති ආහ –
“භනෙය්‍යුන්ති පොථෙය්‍යුඤ්චෙව ජන්දෙය්‍යුඤ්චා”ති. තෙනෙව පදභාජනියඤ්ච
“භත්ථෙව වා පාදෙන වා කසාය වා චෙත්තෙන වා අඛිඨදණ්ඩකෙන වා ඡෙජ්ජාය
වා භනෙය්‍යු”න්ති වුත්තං. තත්ථ අඛිඨදණ්ඩකෙනාති ද්විභත්ථජ්ජමාණෙන
රස්සමුග්ගරෙන චෙළපෙසිකාය වා. ඡෙජ්ජායාති භත්ථපාදසිසාදිනං ඡෙදනෙන.
නිභරෙය්‍යුන්ති ගාමනිගමාදිතො නිභරෙය්‍යුං. වොරොසි...පෙ.... ටෙතොසිති එත්ථ
“පරිභාසෙය්‍යු”න්ති පදං අජ්ඣාහරිත්වා අත්ථො වෙදිතබ්බොති ආහ “වොරොසිති
එවමාදිති ව වත්වා පරිභාසෙය්‍යු”න්ති.

93. යං තං භණ්ඩං දස්සිතන්ති සම්බන්ධො. යත්ථ යත්ථ ඨිතන්ති භූමිආදිසු
යත්ථ යත්ථ ඨිතං. යථා යථා ආදානං ගච්ඡතිති භූමිආදිසු ඨිතං භණ්ඩං සබ්බසො
අග්ගභණ්ඩෙ යෙන යෙන ආකාරෙන ගහණං උපගච්ඡති.

භූමට්ඨකථාවණ්ණනා

94. එන්දාපෙති, සබ්බත්ථ දුක්ඛට්ඨෙවොති එත්ථ “උට්ඨහිස්සාමි”ති
එන්දාපෙත්වා පුන අනුට්ඨහිත්වා තත්ථෙව සයන්තස්සපි අඛිගපච්චඛිගං
අඑන්දාපෙත්වා එකපයොගෙන උට්ඨහන්තස්සපි දුක්ඛට්ඨෙවොති දට්ඨබ්බං.
අඤ්ඤස්මිං වා ගමනස්ස අනුපකාරෙති යථා ද්වාරපිදහනෙ කුම්භිට්ඨානගමනස්ස
අනුපකාරත්තා අනාපත්ති, එවං අඤ්ඤස්මිං වා ගමනස්ස අනුපකාර
කායවච්ඡිකම්මෙ අනාපත්ති. වාචාය වාචායාති එකෙකත්ථදීපිකාය වාචාය වාචාය.
උපලද්ධොති ඤාතො. පුඤ්ඤාති ව කරිස්සාමාති එත්ථ “මුසාවාදං කත්වා පුඤ්ඤාති
කරිස්සාමාති වදන්තස්ස දුක්ඛට්ඨෙවො”ති තීප්පපි ගණ්ඨිපදෙසු වුත්තං, තං
ඉමස්මිංයෙව පදෙසෙ අට්ඨකථාවචනෙන විරුජ්ඣති. තථා හි “යං යං වචනං මුසා,
තත්ථ තත්ථ පාවිත්තිය”න්ති ව “න හි අදින්තාදානස්ස පුබ්බපයොගෙ
පාවිත්තියට්ඨානෙ දුක්ඛට්ඨං නාම අත්ථි”ති ව වක්ඛති. එවං පන වුත්තෙ න
විරුජ්ඣති “මුසාවාදං කත්වා පුඤ්ඤාති ව කරිස්සාමාති වදන්තස්ස පාවිත්තියෙන
සද්ධිං දුක්ඛට්ඨ”න්ති. තථා හි “අකප්පියපථවිං බණන්තානං දුක්ඛට්ඨෙහි සද්ධිං

පාවිත්තියානීති මහාපච්චරියං වුත්ත”න්ති ව “යථා ව ඉධ, එවං සබ්බත්ථ පාවිත්තියට්ඨානෙන දුක්කටා න මුච්චති”ති ව වක්ඛති. සචෙ පන කුසලචිත්තො “පුඤ්ඤානි කර්ස්සාමා”ති වදති, අනාපත්ති “බුද්ධපුජං වා ධම්මපුජං වා සඬ්ඝහත්තං වා කර්ස්සාමාති කුසලං උප්පාදෙති, කුසලචිත්තෙන ගමනෙ අනාපත්ති”ති ව “යථා ව ඉධ, එවං සබ්බත්ථ අට්ඨෙය්‍යවිත්තස්ස අනාපත්ති”ති ව වක්ඛමානත්තා.

පමාදලිඛිතන්ති වෙදිතබ්බන්ති අපරභාගෙ පොත්ථකාරුළ්භකාලෙ පමජ්ජිත්වා ලිඛිතන්ති වෙදිතබ්බං. පාළියං සෙසඅට්ඨකථාසු ව “කුදාලං වා පිටකං වා”ති ඉදමෙව ද්වයං වත්වා වාසිථරසුනං අවුත්තත්තා තෙසම්පි සඬ්ඛෙපට්ඨකථාදීසු ආගතභාවං දස්සෙතුං “සඬ්ඛෙපට්ඨකථායං පන මහාපච්චරියඤ්චා”තිආදි වුත්තං. ථෙය්‍යවිත්තෙන කතත්තා “දුක්කටෙහි සද්ධිං පාවිත්තියානී”ති වුත්තං. තතො පරං සබ්බකිරියාසුති ඛිජග්ගහණතො පරං කත්තබ්බකිරියාසු. සබ්බං පුරිමනෙයෙනෙවාති යාව පිටකපරියොසානා හත්ථවාරපදවාරෙසු දුක්කටං.

ථෙරෙහි දස්සිතන්ති පුබ්බපයොගසහපයොගදුක්කටෙසු අසම්මොහත්ථං සමොධානෙන්වා ධම්මසඬ්ඛාහකත්ථෙරෙහි දස්සිතං. “සබ්බෙසම්පි දුක්කටානං ඉමෙසුයෙව අට්ඨසු සඬ්ඛහෙතබ්බභාවතො ඉතරෙහි සත්තහි දුක්කටෙහි විනිමුත්තං. විනයදුක්කටෙයෙව සඬ්ඛහෙතබ්බ”න්ති වදන්ති. දසවිධං රතනන්ති “මුත්තා මණි චෙළරියො සඬ්ඛො සිලා පවාළං රජතං ජාතරූපං ලොහිතඬ්ඛගො මසාරගල්ල”න්ති එවමාගතං දසවිධං රතනං.

“මණි මුත්තා චෙළරියො ව සඬ්ඛො,
සිලා පවාළං රජතඤ්ච හෙමං;
සලොහිතඬ්ඛඤ්ච මසාරගල්ලං,
දසෙති ධීරො රතනානි ජඤ්ඤා”ති. —

හි වුත්තං.

සත්තවිධං ධඤ්ඤන්ති සාලි වීහි යථො කඬ්ඟු කුදුසො වරකො ගොඬුමොති ඉදං සත්තවිධං ධඤ්ඤං. ආවුධහණ්ඩාදින්ති ආදි-සද්දෙන තූරියහණ්ඩඉත්ථීරූපාදිං සඬ්ඛණ්භාති. අනාමසිතබ්බෙ වත්ථුම්හි දුක්කටං අනාමාසදුක්කටං. දුරුපච්ඡිණ්ණදුක්කටන්ති “න කත්තබ්බ”න්ති වාරිතස්ස කතත්තා දුට්ඨු ආචිණ්ණං වරිතන්ති දුරුපච්ඡිණ්ණං, තස්මිං දුක්කටං දුරුපච්ඡිණ්ණදුක්කටං. විනයෙ පඤ්ඤන්තං දුක්කටං විනයදුක්කටං. “සඬ්ඝහෙදාය පරක්කමති”ති සුත්වා තංනිවාරණත්ථාය ඤාතෙ අත්ථෙ අවදන්තස්ස ඤාතදුක්කටං. එකාදස සමනුභාසනා නාම භික්ඛුපාතිමොක්ඛෙ වත්තාරො යාවතතියකා සඬ්ඝාදියෙසා, අරිට්ඨසික්ඛාපදන්ති පඤ්ච, භික්ඛුනීපාතිමොක්ඛෙ එකං යාවතතියකං පාරාජිකං, වත්තාරො සඬ්ඝාදියෙසා, චණ්ඩකාළිසික්ඛාපදන්ති ඡ. වස්සාවාසාදිං පටිස්සුණිත්වා න සම්පාදෙන්තස්ස පටිස්සවනිමිත්තං දුක්කටං පටිස්සවදුක්කටං.

පුබ්බසහපයොගෙ ව, අනාමාසදුරුපචිණ්ණෙ;
විනයෙ වෙව ඤාතෙ ව, ඤාත්තියා ව පටිස්සවෙ;
අට්ඨෙතෙ දුක්ඛටා චුත්තා, විනයෙ විනයඤ්ඤානා.

සහපයොගතො පට්ඨාය වෙන්ට පුරිමා පුරිමා ආපත්තියො පටිප්පස්සම්භන්තීති ආහ “අට ධුරනික්ඛෙපං අකත්වා”තිආදි. තත්ථ “ධුරනික්ඛෙපං අකත්වා”ති චුත්තත්තා ධුරනික්ඛෙපං කත්වා ඛණන්තස්ස පුරිමාපත්තියො න පටිප්පස්සම්භන්තීති දට්ඨබ්බං. විසුභනදුක්ඛං පටිප්පස්සම්භති, උද්ධරණදුක්ඛං පතිට්ඨාතීති ඉදං පාළියං ආගතානුක්කමෙන දස්සෙතුං චුත්තං. යදි පන පංසුං උද්ධරත්වා සඋස්සාහොව පුන ඛණති, උද්ධරණදුක්ඛං පටිප්පස්සම්භති, ඛණනදුක්ඛං පතිට්ඨාති.

කතං කරණං කිරියාති අත්ථතො එකන්ති ආහ “විරූපා සා කිරියා”ති. ඉදානි චුත්තමෙවත්ථං පරිවාරපාළියා නිදස්සෙන්තො “චුත්තම්පි වෙක”න්තිආදිමාහ. තත්ථ අපරද්ධං වීරද්ධං බලිතන්ති සබ්බමෙන යඤ්ච දුක්ඛටන්ති එත්ථ චුත්තස්ස දුක්ඛටස්ස පරියායවචනං. යඤ්චි දුට්ඨු කතං, විරූපං වා කතං, තං දුක්ඛටං. තං පනෙතං යථා සත්ථාරා චුත්තං, එවං අකතත්තා අපරද්ධං, කුසලං වීරජ්ඣිත්වා පචත්තත්තා වීරද්ධං, අරියවංසප්පටිපදං අනාරුළ්භත්තා බලිතං. යං මනුස්සො කරෙති ඉදං පනෙත්ථ ඔපම්මනිදස්සනං. තස්සත්ථො – යථා යං ලොකෙ මනුස්සො ආවි වා යදි වා රහො පාපං කරොති, තං දුක්ඛටන්ති පවෙදෙන්ති, එවම්දම්පි බුද්ධපටිකුට්ඨෙත ලාමකභාවෙන පාපං, තස්මා දුක්ඛටන්ති වෙදිතබ්බන්ති.

යථා දුක්ඛා, කුච්ඡිතා වා ගති දුගතීති වත්තබ්බෙ “දුග්ගතී”ති චුත්තං, යථා ව කට්ඨකං ඵලමෙතස්සාති කට්ඨකඵලන්ති වත්තබ්බෙ “කට්ඨකප්ඵල”න්ති චුත්තං, එවම්ධාපි ථුලත්තා අවිචයත්තා ව ථුලච්චයන්ති වත්තබ්බෙ “ථුල්ලච්චය”න්ති චුත්තන්ති දස්සෙතුං “සම්පරායෙ ව දුග්ගතී”තිආදිමාහ. සංයොගෙ පන කතෙ සංයොගපරස්ස රස්සත්තං සිද්ධමෙවාති මනසි කත්වා “සංයොගභාවො වෙදිතබ්බො”ති එත්තකමෙව චුත්තං. එකස්ස මූලෙති එකස්ස සන්තිකෙ. අවිචයො තෙන සමො නත්ථීති දෙසනාගාමීසු අවිචයෙසු තෙන සමො ථුලො අවිචයො නත්ථී. තෙනෙතං ඉති වුව්චතීති ථුලත්තා අවිචයස්ස එතං ථුල්ලච්චයන්ති වුව්චතීති අත්ථො.

“සබ්බත්ථාපි ආමසනෙ දුක්ඛං එන්ද්‍රාපනෙ ථුල්ලච්චයඤ්ච විසුං විසුං ථෙය්‍යවිත්තෙන ආමසනඑන්ද්‍රාපනපයොගං කරොන්තස්සෙව හොති, එකපයොගෙන ගණ්භන්තස්ස පන උද්ධාරෙ පාරාජිකමෙව, න දුක්ඛටථුල්ලච්චයාති”ති වදන්ති. සහපයොගං පන අකත්වාති එත්ථ “පුබ්බපයොගෙ ආපන්නාපත්තීනං පටිප්පස්සද්ධියා අභාවතො සහපයොගං කත්වාපි ලජ්ජිමම්මං ඔක්කන්තෙන පුබ්බපයොගෙ ආපන්නාපත්තියො දෙසෙතබ්බා”ති තීසුපි ගණ්ඨිපදෙසු චුත්තං. අට්ඨකථාවචනං පන කතෙ සහපයොගෙ පුබ්බපයොගෙ ආපන්නාපත්තීනම්පි පටිප්පස්සද්ධිං දීපෙති, අඤ්ඤාතා “සහපයොගං පන අකත්වා”ති ඉදං විසෙසනමෙව නිරත්ථකං සියා. යඤ්ච හෙට්ඨා

වුත්තං “සචෙ පනස්ස තත්ථජාතකෙ තිණුරුක්ඛලතාදිමිහි ඡින්නෙපි ලජ්ජිධම්මො ඔක්කමති, සංවරො උප්පජ්ජති, ඡෙදනපච්චයා දුක්කටං දෙසෙත්වා මුච්චති” ති, තම්පි සහපයොගෙ කතෙ පුබ්බපයොගෙ ආපන්නාපත්තිනං පටිප්පස්සද්ධිමෙව දීපෙති සහපයොගෙ ඡෙදනපච්චයා ආපන්නදුක්කටස්සෙව දෙසනාය වුත්තත්තා. සහපයොගතො පට්ඨායෙවාති ච ඉදං සහපයොගං පත්තස්ස තතො පුබ්බෙ ආපන්නානං පුබ්බපයොගාපත්තිනම්පි පටිප්පස්සද්ධිං දීපෙති. තෙන හි අයමත්ථො විඤ්ඤායති “යාව සහපයොගං න පාපුණාති, තාව පුබ්බෙ ආපන්නාපත්තිනං පටිප්පස්සද්ධි න භොති, සහපයොගං පත්තකාලතො පන පට්ඨාය තාසම්පි පටිප්පස්සද්ධි භොති” ති, තස්මා සුට්ඨු උපපරික්ඛිත්වා යුත්තතරං ගහෙතබ්බං.

බහුකාපි ආපත්තියො භොත්තු, එකමෙව දෙසෙත්වා මුච්චති
 එත්ථායමධිප්පායො – සචෙ බණනවිසුහනුද්ධරණෙසු දස දස කත්වා ආපත්තියො ආපන්නා, තාසු උද්ධරණෙ දස ආපත්තියො දෙසෙත්වා මුච්චති විසභාගකිරියං පත්වා පුරිමාපුරිමාපත්තිනං පටිප්පස්සද්ධත්තාති. ජාතිවසෙන පන සමානකිරියාය ආපන්නාපත්තියො එකත්තෙන ගහෙත්වා “එකමෙව දෙසෙත්වා” ති වුත්තං, තස්මා ඉමිනාපි කුරුන්දට්ඨකථාවචනෙන පට්ඨං මහාඅට්ඨකථායං වුත්තපුරිමාපත්තිපටිප්පස්සද්ධිමෙව සමත්ථයති, න පන උභින්නං අට්ඨකථානං අත්ථතො නානාකරණං අත්ථී. අපරම්පෙත්ථ පකාරං චණ්ණයන්ති “සමානකිරියාසුපි පුරිමපුරිමබණනපච්චයා ආපන්නාපත්තියො පච්ඡිමපච්ඡිමබණනං පත්වා පටිප්පස්සමහත්තිති ඉමිනා අධිප්පායෙන ‘පංසුබණනාදිසු ච ලජ්ජිධම්මෙ උප්පන්නෙ බහුකාපි ආපත්තියො භොත්තු, එකමෙව දෙසෙත්වා මුච්චති කුරුන්දට්ඨකථායං වුත්ත’” ති. “එවඤ්ච සති ‘බහුකාපි ආපත්තියො භොත්තු’ ති න චත්තබ්බං භවෙය්‍ය, වුත්තඤ්ච, තස්මා විසභාගකිරියමෙව පත්වා පුරිමාපත්තිනං පටිප්පස්සද්ධිං ඉච්ඡන්තෙනෙව බහුකාසුපි ආපත්තිසු එකමෙව දෙසෙත්වා මුච්චතිති ඉමස්මීං යානෙ විසුංයෙවෙකො දෙසනාක්කමො දස්සිතො” තිපි වදන්ති. අයමෙනෙසං අධිප්පායො – යථා ඉධ පුරිමාපත්තිනං පටිප්පස්සද්ධි අට්ඨකථාවරියජ්ජමාණෙන ගහිතා, එවං බහුකාසුපි ආපත්තිසු එකමෙව දෙසෙත්වා මුච්චතිති ඉදම්පි ඉධ අට්ඨකථාවරියජ්ජමාණතොයෙව වෙදිතබ්බං. යථා ච පාළියං පාවිත්තියට්ඨානෙපි දුක්කටමෙව භොතීති ඉධ ආවෙණිකං කත්වා ආපත්තිවිසෙසො දස්සිතො, එවං පුරිමාපත්තිනං පටිප්පස්සද්ධිවිසෙසො ච දෙසනාවිසෙසො ච අට්ඨකථාවරියෙහි දස්සිතොති.

හෙට්ඨකො ඔසිදෙන්තොති “සාමිකෙසු ආගන්ත්වා අපස්සිත්වා ගතෙසු ගණ්හිස්සාමි” ති ථෙය්‍යවිත්තෙන හෙට්ඨාභූමියං ඔසිදෙන්තො. බුන්දෙනාති කුම්භියා හෙට්ඨිමතලෙන. එවං එකට්ඨානෙ ධීතාය කුම්භියා යානාවාචනං ඡහි ආකාරෙහි වෙදිතබ්බන්ති සම්බන්ධො. වලයං නීහරති, පාරාජිකන්ති ආකාසගතං අකත්වා සංසිත්වා නීහරන්තස්ස ඡින්නකොට්තො නීහට්මත්තෙ පාරාජිකං. ඉතො විතො ච සාරෙතීති සංසන්තොයෙව ආකාසගතං අකත්වා සාරෙති.

ජින්නමත්තෙ පාරාජිකන්ති අවස්සං වෙ පතති, ජින්නමත්තෙ පාරාජිකං.
පරිච්ඡේදොති “පඤ්චමාසකං වා අතිරෙකපඤ්චමාසකං වා”ති
චුත්තගණනපරිච්ඡේදො. අපබ්බුහන්තොති “හෙට්ඨා යීතං ගණ්හිස්සාමී”ති
හත්ථෙන ද්විධා කරොත්තො. උපඩ්ඨකුම්භියන්ති උපඩ්ඨපුණ්ණාය කුම්භියා. නනු
ව අට්ඨකථාවරියස්පමාණෙන සඬබ්බෙපට්ඨකථාදීසු චුත්තමිපි කස්මා න
ගහෙනබ්බන්ති ආහ – “විනයවිනිච්ඡයෙ හි ආගතෙ ගරුකෙ යාතබ්බ”න්ති.
විනයධම්මතාති විනයගරුකානං ධම්මතා. විනයගරුකා හි විනයවිනිච්ඡයෙ ආගතෙ
ගරුකෙ තිට්ඨන්ති. විනයගරුකතාඛ්‍යාපනත්ථස්සෙහි විනයගරුකොයෙවෙත්ථ විනය-
සද්දෙන චුත්තො, විනයස්ස වා එසා ධම්මතා තෙසං ගරුගාරවට්ඨානස්ස
විනයවිසයත්තා.

ඉදානි සඬබ්බෙපට්ඨකථාදීසු චුත්තං පාළියාපි න සමෙතීති දස්සෙන්නො ආහ
“අපිවා”තිආදි. භාජනන්ති පත්තාදිභාජනං. පත්තාදිං අපුරෙත්වා ගණ්හන්තස්ස
අනුද්ධමෙපි මුඛවට්ටිපරිච්ඡේදො හොති, පුරෙත්වා ගණ්හන්තස්ස පන
උද්ධරණකාලෙ හොතීති ආහ “මුඛවට්ටිපරිච්ඡේදෙන වා උද්ධාරෙන වා”ති. යදා
පන තෙලකුම්භීආදීසු තෙලාදීනං අබ්බුභාවතො භාජනං නිමුජ්ජාපෙත්වා ගණ්හිතුං න
සක්කා හොති, තදා මුඛවට්ටිපරිච්ඡේදෙනෙව හොති. චික්කනන්ති ථද්ධං.
ආකඩ්ඨනවිකඩ්ඨනයොග්ගන්ති එත්ථ අහිමුඛං කඩ්ඨනං ආකඩ්ඨනං, පරතො
කඩ්ඨනං විකඩ්ඨනං. පටිනීහරිතුන්ති අත්තනො භාජනතො පටිනීහරිතුං. හත්ථතො
මුත්තමත්තෙ පාරාජිකන්ති ථෙය්‍යවිත්තෙන පරසන්තකග්ගහණපයොගස්ස
කතත්තා. මහාඅට්ඨකථායමෙව “සවෙපි මරියාදං දුබ්බලං කත්වා සුක්ඛතළාකස්ස
උදකනිබ්බහනට්ඨානං උදකනිද්ධමනතුම්ඛං වා පිදහති, අඤ්ඤතො ව ගමනමග්ගෙ
වා පාළිං බන්ධති, සුක්ඛමාතිකං වා උජුං කරොති, පච්ඡා දෙවෙ වුට්ඨෙ උදකං
ආගන්ත්වා මරියාදං හින්දති, සබ්බත්ථ හණ්ඩදෙය්‍ය”න්ති චුත්තත්තා “තං පන
තත්ථෙව සුක්ඛතළාකෙ සුක්ඛමාතිකාය උජුකරණවිනිච්ඡයෙන විරුජ්ඣති”ති
චුත්තං.

අවහාරලක්ඛණන්ති පඤ්චවිසතියා අවහාරෙසු එකමිපි අවහාරලක්ඛණං,
යානාවාචනපයොගො එව වා. උද්ධාරෙති කුම්භියා පුට්ඨට්ඨානතො
කෙසග්ගමත්තෙපි උද්ධමෙ. යුත්තන්ති යානාවාචනපයොගසබ්භාවතො යුත්තං.
සඬගොපනත්ථායාති ඉමිනා සුද්ධචිත්තතං දස්සෙති. පලිබුජ්ඣස්සතීති
නිවාරෙස්සති. චුත්තනයෙනෙව පාරාජිකන්ති හත්ථතො මුත්තමත්තෙයෙව
පාරාජිකං. සුද්ධචිත්තොව උද්ධරතීති කුම්භියං තෙලස්ස ආකිරණතො පුරෙතරමෙව
සුද්ධචිත්තො නික්ඛිපිත්වා පච්ඡා සුද්ධචිත්තොව උද්ධරති. නෙව අවහාරොති
ථෙය්‍යවිත්තෙන අවහරණපයොගස්ස අකතත්තා. අත්තනො භාජනත්තා පන “න
ගීවා”ති චුත්තං, අනාපත්තිමත්තමෙව චුත්තං, න පන එවං විචාරිතන්ති අධිස්පායො.
අථ වා අනාපත්තිමත්තමෙව චුත්තන්ති ඉමිනාපි තත්ථ “ගීවා”ති වචනාභාවතො
“න ගීවා”ති පුබ්බෙ චුත්තමහාඅට්ඨකථාවාදමෙව පතිට්ඨාපෙති, පච්ඡා දස්සිතෙන
කුරුන්දිවාදෙනපි මහාඅට්ඨකථාවාදොව සමත්ථිතො. අත්තනො හණ්ඩන්ති
තෙලාකිරණතො පුරෙතරමෙව අත්තනො කුම්භියං සුද්ධචිත්තෙන යපිතං පිතතෙලං.

අත්තනො පරික්කාරං. සම්මොහට්ඨානන්ති ආපත්තිවිනිවිජයවසෙන
සම්මොහට්ඨානං.

බහිගතං නාම හොතිති තතො පට්ඨාය තෙලස්ස අට්ඨානභාවතො
අධොමුඛභාවතො ච බහිගතං නාම හොති. අත්තො පට්ඨාය ඡිද්දෙ කරියමානො
තෙලස්ස නික්ඛමිත්වා ගතගතට්ඨානං භාජනසංඛ්ඛාමෙව ගච්ඡතීති ආහ –
“බාහිරන්තතො පාදග්ගනකෙ ගළිතෙ පාරාජික”න්ති. යථා තථා වා කතස්සාති
බාහිරන්තතො අඛිහන්තරතො වා පට්ඨාය කතස්ස. මජ්ඣෙකෙ යපෙත්වා කතඡිද්දෙනි
මජ්ඣෙකෙ ථොකං කපාලං යපෙත්වා පච්ඡා තං ඡින්දන්තෙන කතඡිද්දෙ.
“මරියාදවිෂෙදනෙ අත්තො යත්වා බහිමුඛො ඡින්දන්තො බහි අත්තෙන
කාරෙතබ්බො, බහි යත්වා අත්තොමුඛො ඡින්දන්තො අත්තො අත්තෙන
කාරෙතබ්බො, අත්තො ච බහි ච ඡින්දිත්වා මජ්ඣෙකෙ යපෙත්වා තං ඡින්දන්තො
මජ්ඣෙකෙ කාරෙතබ්බො”ති (පාරා. අට්ඨ. 1.108) චුත්තත්තා “තළාකස්ස ච
මරියාදගෙදෙන සමෙති”ති චුත්තං. ඉදමෙත්ථ යුත්තන්ති අත්තො ච බහි ච පට්ඨාය
කතඡිද්දෙ මජ්ඣෙකෙ කාරෙතබ්බො. අත්තො පට්ඨාය කතෙ පන බාහිරන්තෙන,
බහි පට්ඨාය කතෙ අඛිහන්තරෙන කාරෙතබ්බොති අයං තිස්සකාරොපි එත්ථ
වෙමට්ඨිඡිද්දෙ යුත්තො. උදකෙ කතපයොගස්ස අභාවතො “යානාවාචනපයොගස්ස
අභාවා”ති චුත්තං.

අට්ඨකථායං තාව චුත්තන්ති මහාඅට්ඨකථායං චුත්තං. පත්ථින්නස්ස බාදනං
ඉතරස්ස පානඤ්ච සප්පිඤ්ඤානං පරිභොගොති ආහ – “අබාදිතබ්බං වා අපාතබ්බං වා
කරොති”ති. කථං පන තථා කරොතීති ආහ “උච්චාරං වා පස්සාවං වා”තිඤ්ඤා.
කස්මා පනෙත්ථ දුක්කටං චුත්තන්ති ආහ “යානාවාචනස්ස නත්ථිතාය
දුක්කට”න්ති. පුරිමද්දවයන්ති හෙදනං ඡඩ්ඛිතඤ්ඤා. කස්මා න සමෙතිති ආහ
“තඤ්ඤි”තිඤ්ඤා. කුම්භිපඡ්ජරකරණෙනාති පුණ්ණකුම්භියා පඡ්ජරකරණෙන.
මාතිකාඋප්පකරණෙනාති උදකපුණ්ණාය මාතිකාය උප්පකරණෙන. එකලක්ඛණන්ති
හෙදනං කුම්භිපඡ්ජරකරණෙන ඡඩ්ඛිතං මාතිකාය උප්පකරණෙන සද්ධිං එකසභාවං
යානාවාචනපයොගසබ්භාවතො. පච්ඡිමං පන ද්දවයන්ති ඤාපනං
අපරිභොගකරණඤ්ඤා.

එත්ථ එවං විනිවිජයං වදන්තීති එත්ථ මහාඅට්ඨකථායං චුත්තෙ එකෙ ආචරියා
එවං විනිවිජයං වදන්ති. පච්ඡිමද්දවයං සන්ධාය චුත්තන්ති එත්ථ පුරිමද්දවයෙ
විනිවිජයො හෙට්ඨා චුත්තානුසාරෙන සක්කා විඤ්ඤාතුන්ති තත්ථ කිඤ්චි අවත්වා
පච්ඡිමද්දවයං සන්ධාය යානාවාචනස්ස නත්ථිතාය දුක්කටන්ති ඉදං චුත්තන්ති
අධිප්පායො. ථෙය්‍යවිත්තෙනාති අත්තනො වා පරස්ස වා කාතුකාමතාවසෙන
උප්පන්නථෙය්‍යවිත්තෙන. විනාසෙතුකාමතායාති හත්ථපාදාදිං ඡින්දන්තො විය
කෙවලං විනාසෙතුකාමතාය. පුරිමද්දවයෙ කිං හොති, කිං අධිප්පායෙන න කිඤ්චි
චුත්තන්ති ආහ – “පුරිමද්දවයෙ පන...පෙ.... පාරාජික”න්ති. තත්ථ චුත්තනසෙන
භින්දන්තස්ස වා ඡඩ්ඛිතන්තස්ස වාති මුග්ගරෙන පොථෙත්වා භින්දන්තස්ස උදකං
වා වාලිකං වා ආකිරිත්වා උත්තරාපෙන්නස්සාති අත්ථො. අයුත්තන්ති වෙති පාලියං.

පුරිමදේවයෙහි දුක්කටස්සෙව වුත්තත්තා “පුරිමදේවයෙ...පෙ.... පාරාජිකන්ති ඉදං අයුත්ත”න්ති යදි තුම්භාකං සියාති අත්ථො. නාති අයුත්තභාවජ්ජසඬගං නිසෙධෙත්වා තත්ථ කාරණමාහ “අඤ්ඤාං ගහෙනබ්බත්ථතො”ති. කථං පනෙත්ථ අත්ථො ගහෙනබ්බොති ආහ “පාළියං හී”තිආදි. නාසෙතුකාමතාපක්ඛෙ හෙට්ඨා වුත්තනායෙනෙව අත්ථස්ස අවිරුජ්ඣනතො “ථෙය්‍යවිත්තපක්ඛෙ”ති වුත්තං. “ඵවං විනිච්ඡයං වදන්ති”ති ඉතො පට්ඨාය වුත්තස්ස සබ්බස්සපි එකස්සෙව වචනත්තා “ඵවමෙකෙ වදන්ති”ති නිගමනවසෙන වුත්තං.

ඉදානි යථාවුත්තවසෙන පාළියා අත්ථෙ ගස්භමානෙ මහාඅට්ඨකථායං වතුන්තම්පි සාමඤ්ඤතො වුත්තස්ස පච්ඡිමදේවයං සන්ධාය වුත්තන්ති වචනෙ විසෙසාභාවතො පාළියං වුත්තෙසු වතුසු පදෙසු “ජඩ්ඛෙති වා අපරිභොගං වා කරොති”ති ඉමෙසං පදානං විසෙසාභාවජ්ජසඬගතො ව සයං අඤ්ඤාං පාළිං අට්ඨකථඤ්ච සංසන්දිත්වා අත්ථං දස්සෙතුකාමො “අයං පනෙත්ථ සාරො”තිආදිමාහ. විනිතවත්ථුම්හි “සඬ්ඝස්ස පුඤ්ජකිතං තිණං ථෙය්‍යවිත්තො ඤාපෙසි”සි (පාරා. 156) වුත්තත්තා විනිතවත්ථුම්හි තිණජ්ඣාපකො වියාති ඉමිනාව යානා අවාචෙතුකාමොවාති එත්ථාපි ථෙය්‍යවිත්තෙන යානා අවාචෙතුකාමොති ඉදං වුත්තමෙව හොතිති දට්ඨබ්බං. අජ්ඣඬ්ඛෙතුකාමොයෙවාති එත්ථාපි ථෙය්‍යවිත්තෙනාති සම්බන්ධිතබ්බං. ඉදඤ්ච ථෙය්‍යවිත්තපක්ඛං සන්ධාය වුත්තං නාසෙතුකාමතාපක්ඛස්ස වක්ඛමානත්තා. තෙනෙවාහ “නාසෙතුකාමතාපක්ඛෙ පනා”තිආදි. ඉතරථාපි යුජ්ජනීති ථෙය්‍යවිත්තභාවා යානා වාචෙතුකාමස්සපි දුක්කටං යුජ්ජනීති වුත්තං හොති.

භූමට්ඨකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

ආකාසට්ඨකථාවණ්ණනා

96. ආකාසට්ඨකථායං මුඛතුණ්ඩකෙනාති මුඛග්ගෙන. කලාපග්ගෙනාති පිඤ්ජකලාපස්ස අග්ගෙන. පසාරෙතීති ගහණත්ථං පසාරෙති. අග්ගහෙත්වා වාති ලෙඬ්ඛුආදීහි පහරිත්වා නයනවසෙන අග්ගහෙත්වා වා. ආකාසට්ඨවිනිච්ඡයෙ වුවචමානෙපි තජ්ජසඬගෙන ආකාසට්ඨස්ස වෙහාසට්ඨාදිභාවමුපගතෙපි අසම්මොහත්ථං “යස්මිං අඬ්ඟෙ නිලියති”තිආදි වුත්තං. අන්තොවත්ථුම්හිති පරික්ඛිත්තවත්ථුස්ස අන්තො. අන්තොගාමෙති පරික්ඛිත්තස්ස ගාමස්ස අන්තො. අපරික්ඛිත්තෙ පන වත්ථුම්හි, ගාමෙ වා ධීතට්ඨානමෙව යානං. අට්ඨිමුඛං කරොතීති අරඤ්ඤාහිමුඛං කරොති. රක්ඛතීති තෙන පයොගෙන තස්ස ඉච්ඡිතට්ඨානං අගතත්තා රක්ඛති. භූමියා ගච්ජන්තං සන්ධාය “දුතියපදවාරෙ වා”ති වුත්තං. ගාමතො නික්ඛන්තස්සාති පරික්ඛිත්තගාමතො නික්ඛන්තස්ස. කපිඤ්ජරො නාම එකා පක්ඛිජාති.

ආකාසට්ඨකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

වෙහාසට්ඨකථාවණ්ණනා

97. වෙහාසට්ඨකථායං පන විවරවංසෙ යපිතස්ස විවරස්ස ආකඨ්ඨනෙ යථාචුත්තජ්ජදෙසාතික්කමො එකද්වඨගුලමත්තාකඨ්ඨනෙන සියාති අධිජ්ජායෙන චුත්තං “එකද්වඨගුලමත්තාකඨ්ඨනෙනෙව පාරාජික”න්ති. ඉද්දඤ්ච තාදිසං නාතිමහන්තං විවරවංසදණ්ඩකං සන්ධාය චුත්තං, මහන්තෙ පන තතො අධිකමත්තාකඨ්ඨනෙනෙව සියා. රජ්ජුකෙන ඛන්ධිත්වාති එකාය රජ්ජුකොටියා විවරං ඛන්ධිත්වා අපරාය කොටියා විවරවංසං ඛන්ධිත්වා යපිතවිවරං. මුත්තමත්තෙ අට්ඨත්වා පනනකසභාවත්තා “මුත්තෙ පාරාජික”න්ති චුත්තං.

එකමෙකස්ස චුට්ඨොකාසමත්තෙ අතික්කන්තෙ පාරාජිකන්ති භිත්තිං අචුසාපෙත්වා යපිතත්තා චුත්තං. භිත්තිං නිස්සාය යපිතන්ති පටිපාටියා යපිතෙසු නාගදන්තාදීසුයෙව ආරොපෙත්වා භිත්තිං චුසාපෙත්වා යපිතං. පණ්ණන්තරං ආරොපෙත්වා යපිතාති අඤ්ඤෙහි යපිතං සන්ධාය චුත්තං.

වෙහාසට්ඨකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

උදකට්ඨකථාවණ්ණනා

98. උදකට්ඨකථායං සන්දමානඋදකෙ නික්ඛිත්තං න නිට්ඨන්ති ආහ “අසන්දනකෙ උදකෙ”ති. අනාපත්තිති හත්ථ්ථාරපදවාරෙසු දුක්කටාපත්තියා අභාවං සන්ධාය චුත්තං. කඨ්ඨන්ති හෙට්ඨතො ඔසාරෙති. උජ්ජලාදීසුති ආදි-සද්දෙන පදුමපුණ්ඩරිකාදිං සඨගණ්හාති. රත්තං පදුමං, සෙනං පුණ්ඩරිකං. සෙනං වා පදුමං, රත්තං පුණ්ඩරිකං. අථ වා රත්තං වා හොතු සෙනං වා සතපත්තං පදුමං, ඌනසතපත්තං පුණ්ඩරිකං. වත්ථු පුරතිති පාරාජිකවත්ථු පහොති. තස්මිං ඡින්නමත්තෙ පාරාජිකන්ති උදකතො අච්චුග්ගතස්ස උදකචිතිමුත්තට්ඨානතො ඡෙදනං සන්ධාය චුත්තං. යං වත්ථුං පුරෙතිති යං පුජ්ථං පාරාජිකවත්ථුං පුරෙති. දසහි පුජ්ථෙහි කතකලාපො හත්ථකො, මහන්තං කලාපං කත්වා ඛද්ධං භාරඛද්ධං. රජ්ජුකෙසු තිණාති සන්ථරිත්වාති එත්ථ “ද්වෙ රජ්ජුකාති උදකපිට්ඨෙ යපෙත්වා තෙසං උපරි තිරියතො තිණාති සන්ථරිත්වා තෙසං උපරි ඛන්ධිත්වා වා අඛන්ධිත්වා වා තිරියතොයෙව පුජ්ථාති යපෙත්වා හෙට්ඨතො ගතාති ද්වෙ රජ්ජුකාති උක්ඛිපිත්වා පුජ්ථමත්ථකෙ යපෙත්ති”ති වදන්ති.

කෙසග්ගමත්තම්පි යථාධීතට්ඨානතො වාවෙතිති පාරිමන්තෙන චුට්ඨොකාසං, ඔරිමන්තෙන කෙසග්ගමත්තං වාවෙති. සකලමුදකන්ති දණ්ඩෙන චුට්ඨොකාසගතං සකලමුදකං. න උදකං යානන්ති අත්තනා කතට්ඨානස්ස අට්ඨානත්තා. ඉදං උභයන්ති එත්ථ “ඛන්ධනං අමොවෙත්වා...පෙ.... පාරාජික”න්ති ඉදමෙවෙකං, “පයමං ඛන්ධනං...පෙ.... යානපරිච්ඡෙදො”ති ඉදං දුතියං. පදුමිනියන්ති පදුමගච්ඡෙ. උජ්ජාටිකායාති පරෙහි අත්තනො අත්ථාය උජ්ජාටිකාය.

බහි යපිතෙති උදකතො බහි යපිතෙ. හත්ථකචසෙන බුද්දකං කත්වා

බද්ධං කලාපබද්ධං. මුළාලන්ති කන්දං. පත්තං වා පුජ්ඵං වාති ඉදං කද්දමස්ස අන්තො පටිසිත්වා යීතං සන්ධාය චුත්තං. සකලමුදකන්ති වාපිආදීසු පරියාපන්නං සකලමුදකං. නිද්ධමනතුම්බන්ති වාපියා උදකස්ස නික්ඛමනමග්ගං. උදකවාහකන්ති මහාමාතිකං. න අවහාරොති ඉදං පුබ්බසදිසං න හොතීති ආහ - “කස්මා...පෙ.... එවරුපා හි තත්ථ කතිකා”ති. අවහාරො නත්ථීති සබ්බසාධාරණෙ අපරිග්ගහට්ඨානෙ ගහිතත්තා. මාතිකං ආරොපෙත්වාති බුද්දකමාතිකං ආරොපෙත්වා. මරිත්වා...පෙ.... තිට්ඨන්තීති එත්ථ “මතමච්ඡානංයෙව තෙසං සන්තකත්තා අමතෙ ගණ්හන්තස්ස නත්ථී අවහාරො”ති වදන්ති.

උදකට්ඨකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

නාවට්ඨකථාවණ්ණනා

99. නාවට්ඨකථායං පන යා බන්ධනා මුත්තමත්තෙ යානා න වචනීති ඉමිනා වණ්ඩසොතෙ බද්ධනාවං පටික්ඛිපති. තාව දුක්කටන්ති “බන්ධනං මොචෙති, ආපත්ති දුක්කටස්සා”ති එවං මොචෙන්තස්ස පඤ්ඤත්තං දුක්කටං සන්ධාය චුත්තං. පුල්ලච්චයම්පි පාරාජිකම්පි හොතීති එත්ථ පයමං යානා අවාචෙත්වා මුත්තෙ පුල්ලච්චයං, පයමං යානා වාචෙත්වා මුත්තෙ පාරාජිකන්ති වෙදිතබ්බං.

“පාසෙ බද්ධසුකරො වියා”තිආදිනා චුත්තං සන්ධායාහ “තත්ථ යුත්ති පුබ්බෙ චුත්තා එවා”ති. විජ්ජනට්ඨා නාවාති විසමවාතාදීහි විනාසං පත්වා උදකෙ නිමුජ්ජිත්වා හෙට්ඨා භූමිතලං අජ්ජත්වා මජ්ඣෙ යීතං සන්ධාය වදන්ති. තෙනෙව “අධො වා ඔපිලාපෙත්තස්ස...පෙ.... නාවාතලෙන ඵුට්ඨොකාසං මුඛවට්ටිං අතික්කන්තමත්තෙ පාරාජික”න්ති චුත්තං. ඔපිලාපෙත්තස්සාති ඔසිදාපෙත්තස්ස. අතික්කන්තමත්තෙති ඵුට්ඨොකාසං අතික්කන්තමත්තෙ. එසෙව නයොති මුත්තමත්තෙ පාරාජිකන්ති දස්සෙති.

නාවාකඩ්ඪනායොග්ගමහායොත්තතාය යොත්තකොට්තො පට්ඨාය සකලම්පි “යාන”න්ති චුත්තං.

අසතිපි වාතෙ යථා වාතං ගණ්හාති, තථා යපිතත්තා “වාතං ගණ්හාපෙතී”ති චුත්තං. බලවා ව වාතො ආගම්මාති ඉමිනා අසති වාතෙ අයං පයොගො කතොති දස්සෙති. තෙනෙව “පුග්ගලස්ස නත්ථී අවහාරො”ති චුත්තං. සති පන වාතෙ කතො පයොගො යානාවාවනපයොගොයෙවාති මාතිකාඋජ්ජකරණෙ විය අත්ථෙව අවහාරොති දට්ඨබ්බං. යානාවාවනපයොගො න හොතීති සුක්ඛමාතිකාඋජ්ජකරණෙ විය අසති වාතෙ කතපයොගත්තා. භණ්ඩදෙයාං පන හොතීති නාවාසාමිකස්ස භණ්ඩදෙයාං හොති.

නාවට්ඨකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

යානට්ඨකථාවණ්ණනා

100. යානට්ඨකථායං දුක්ඛසුත්තස්සාති ද්විති ගොණෙහි යුත්තස්ස. අයුත්තකන්ති ගොණෙහි අයුත්තං. කප්පකතාති යථා ද්විති භාගෙහි හෙට්ඨා පතිට්ඨාති, එවං කතා. තිණි වා චත්තාරි වා යානානීති අකප්පකතාය උපත්ථම්භනියා වසෙන තිණි යානාති, කප්පකතාය වසෙන චත්තාරි යානානීති. තථා පථවියං යපිතස්ස තිණි යානානීති සම්බන්ධො. තන්ති ඵලකස්ස වා දාරුකස්ස වා උපරි යපිතං පථවියං යපිතඤ්ච. ද්විති අක්ඛසීසෙහිති ද්විති අක්ඛකොට්ඨි. දාරුනං උපරි යපිතස්සාති ද්විත්තං දාරුනං උපරි ද්විති අක්ඛකොට්ඨි ඔලම්බෙන්වා සකටසාලායං යපිතස්ස. හෙට්ඨිමතලස්සාති සකටබාහාය භූමිං ඵුසිත්වා යිතස්ස හෙට්ඨිමභාගස්ස. සෙසං නාචායං චුත්තසදිසන්ති ඉමිනා “යදි පන තං එවං ගච්ඡන්තං පකතිගමනං උපච්ඡින්නදිත්වා අඤ්ඤං දිසාභාගං නෙති, පාරාජිකං. සයමෙව යං කඤ්ඤි ගාමං සම්පත්තං යානා අවාචෙන්තොව වික්කිණිත්වා ගච්ඡති, නෙවත්ථි අවභාරො, භණ්ඩදෙයාං පන භොති” ති ඉමං නයං අනිදිස්සති.

යානට්ඨකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

භාරට්ඨකථාවණ්ණනා

101. භාරට්ඨකථායං පුරිමගලෙ ගලවාටකොති පුරිමගලෙ උපරිමගලවාටකො. උරපරිච්ඡෙදමජ්ඣෙකොති උරපරියන්තස්ස මජ්ඣෙකං. අනාණත්තත්තාති “අසුකට්ඨානං නෙති” ති අනාණත්තත්තා. යො වායං සීසභාරෙ චුත්තොති යො වායං විනිච්ඡයො සීසභාරෙ චුත්තො. සීසාදිති වා ගතිතො භොතුති සම්බන්ධො. තාදිසන්ති තප්පට්ඨිඡාදනසමත්ථං.

භාරට්ඨකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

ආරාමට්ඨකථාවණ්ණනා

102. ආරාමට්ඨකථායං බන්ධනන්ති පුප්ඵානං වණ්ඨෙට පතිට්ඨිතට්ඨානං. අභියුඤ්ජතිති වොදෙති අඩ්ඨං කරොති. අදින්නාදානස්ස පයොගත්තාති සහපයොගමාහ වත්ථුම්භියෙව කතපයොගත්තා. සහපයොගවසෙන හෙතං දුක්කටං. විනිච්ඡයජ්ජසුතන්ති විනිච්ඡයෙ නියුත්තං. කක්ඛලොති දාරුණො. ධුරං නික්ඛිපතිති උස්සාහං යපෙති, අත්තනො සන්තකකරණෙ නිරුස්සාහො භොතිති අත්ථො. කුට්ඨිකාරකොපි සචෙ ධුරං න නික්ඛිපති, නත්ථි අවභාරොති ආහ “සචෙ සයම්පි කතධුරනික්ඛෙපො භොති” ති. සයම්පිති අභියුඤ්ජකොපි. කතධුරනික්ඛෙපොති “න දානි නං ඉමස්ස දස්සාමි” ති එවං තස්ස දානෙ කතධුරනික්ඛෙපො. කිඨකාරජ්ජපිස්සාවිභාවෙති “කිං කරොමි කිං කරොමි” ති එවං කිඨකාරමෙව පටිස්සුණන්තො විවරතිති කිඨකාරපටිස්සාවි, තස්ස භාවො කිඨකාරපටිස්සාවිභාවො, තස්මිං, අත්තනො වසවත්තිභාවෙති චුත්තං භොති.

උක්කොචං දත්වාති උඤ්ජං දත්වා. කුට්ඨිච්ඡයිකානන්ති කුට්ඨිච්ඡයෙ නියුත්තානං විනයධරානං. “ගණ්භා” ති අවත්වා “අසාමිකස්ස සාමිකො

අය''න්තිආදිනා පරියායෙන වුත්තෙපි තස්ස සන්තකභාවං පරිච්ඡින්නදිත්වා පවත්තවචනත්තා කුට්ඨිනිච්ඡයං කරොන්තානං කුටසක්ඛිනඤ්ච පාරාජිකමෙව. අසතිපි චෙත්ථ යානාවාවනෙ උභින්නං ධුරනික්ඛෙපෙයොයෙව යානාවාවනට්ඨානෙ තිට්ඨති. ඉමස්මිං ධුරනික්ඛෙපෙ පාරාජිකෙ සාමිකස්ස විමතුප්පාදනපයොගෙ කතෙ ථුල්ලච්චයං, තස්සෙව ධුරනික්ඛෙපපයොගෙ නිප්ථාදිතෙ පාරාජිකං. සයං පරාජයං පාපුණාතීති කුට්ඨිකාරකො පරාජයං පාපුණාති.

ආරාමට්ඨකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

විහාරට්ඨකථාවණ්ණනා

103. විහාරට්ඨකථායං විහාරොපි පරිවෙණමිපි ආවාසොපි විහාරොත්ථෙව සඬ්ඛං ගච්ඡතීති ආහ “විහාරං වා”තිආදි. තත්ථ විහාරන්ති මහාවිහාරං. පරිවෙණන්ති මහාවිහාරස්ස අඛින්නතරෙ විසුං විසුං පාකාරපරිච්ඡින්නට්ඨානං. ආවාසන්ති එකං ආවසථං. අභියොගෙ කතෙපි අවහාරස්ස අසිජ්ඣනතො වුත්තං “අභියොගො න රුහතී”ති. ගණසන්තකෙ පන පරිච්ඡින්නසාමිකත්තා සක්කා ධුරං නික්ඛිපාපෙතුන්ති ආහ “දීඝභාණකාදිභෙදස්ස පන ගණස්සා”ති. ඉධාපි සථෙ එකොපි ධුරං න නික්ඛිපති, රක්ඛතියෙව. සඛිබ්බෙසං ධුරනික්ඛෙපෙනෙව හි පාරාජිකං.

විහාරට්ඨකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

බෙත්තට්ඨකථාවණ්ණනා

104. බෙත්තට්ඨකථායං සත්ත ධඤ්ඤානීති සාලිච්ඡියවකඬුකුදුසවරකගොධුමානං වසෙන සත්ත ධඤ්ඤානී. නිරුමභිත්වා වාතිආදිසු “ගණ්හන්තස්සා”ති පච්චෙකං යොජෙතඛිබ්බං. තත්ථ නිරුමභිත්වා ගහණං නාම විහිසිසං අච්ඡින්නදිත්වා යථාධීතමෙව හත්ථෙත ගහෙත්වා ආකඬ්ඪිත්වා ඛිජමත්තස්සෙව ගහණං. එකමෙකන්ති එකමෙකං විහිසිසං. උප්පාටෙන්වා වාති මුග්ගමාසාදිති උද්ධරිත්වා වා. යස්මිං ඛිජෙ වාතිආදි නිරුමභිත්වා ගහණාදිසු යථාක්කමං යොජෙතඛිබ්බං. සාලිසිසාදිති නිරුමභිත්වා ගණ්හන්තස්ස යස්මිං ඛිජෙ වත්ථු පුරති, එකමෙකං හත්ථෙතෙව ඡින්නදිත්වා ගණ්හන්තස්ස යස්මිං සිසෙ වත්ථු පුරති, අසිතෙන ලායිත්වා ගණ්හන්තස්ස යස්සං මුට්ඨියං වත්ථු පුරති, බහුනි එකතො උප්පාටෙන්වා ගණ්හන්තස්ස යස්මිං මුග්ගමාසාදිඵලෙ වත්ථු පුරතීති එවමෙන්ථ යථාක්කමො වෙදිතඛිබ්බො. “තස්මිං බන්ධනා මොචිතමත්තෙ”ති වචනතො තස්මිං ඛිජාදිමහි බන්ධනා මොචිතෙ සති තතො අනපනිතෙපි පාරාජිකමෙවාති දට්ඨඛිබ්බං. අච්ඡිජ්ජමානොති අච්ඡින්නො හුත්වා යිතො. ජට්ඨානීති ඡින්නදිතාති අච්ඡින්නෙහි සද්ධිං ජට්ඨානාති භොන්තීති අත්ථො. සභුසන්ති පලාලසහිතං. අභුසන්ති පලාලරහිතං.

බිලෙනාති බාණුකෙන. එත්ථ ව බිලසඬකමනාදිසු උභයං සම්භවති සහපයොගො ධුරනික්ඛෙපො ව. යදා හි පරස්ස බෙත්තාදිසු එකදෙසං

බිලසඬකමනාදිවසෙන අත්තනො සන්තකං කරොති, තදා සතිපි පයමතරං සාමිකානං ධුරනික්ඛෙපෙ බිලසඬකමනාදිසහපයොගං විනා න හොතීති සහපයොගෙනෙව පාරාජිකං. තෙනෙව මාතිකාට්ඨකථායං (කඩබා. අට්ඨ. දුතියපාරාජිකවණ්ණනා) වුත්තං “යානාවාවනවසෙන බිලාදීනි සඬකාමෙත්වා ඛෙත්තාදිග්ගහණවසෙන ව සහපයොගො වෙදිතබ්බො”ති. යදා පන අසති ධුරනික්ඛෙපෙ බිලසඬකමනාදිමත්තං කතං, තදා විනා ධුරනික්ඛෙපෙන න හොතීති ධුරනික්ඛෙපෙනෙව පාරාජිකං. තෙනෙවෙත්ථ “තඤ්ච බො සාමිකානං ධුරනික්ඛෙපෙනා”ති වුත්තං. එවං සබ්බත්ථානි යථාවුත්තමත්ථං රජ්ජුසඬකමනාදිසුපි අතිදිසති.

යට්ඨිත්ති මානදණ්ඩං. එකස්මිං අනාගතෙ ථුල්ලව්වයං, තස්මිං ආගතෙ පාරාජිකන්ති එත්ථ සවෙ දාරුනි නිබණ්ණත්වා තත්තකෙනෙව ගණ්හිතුකාමො හොති, අවසානෙ දාරුමහි පාරාජිකං. සවෙ තත්ථ සාධායොපි කත්වා ගහෙතුකාමො හොති, අවසානසාධාය පාරාජිකන්ති වෙදිතබ්බං. තත්තකෙන අසක්කොන්තොති දාරුනි නිබණ්ණත්වා වතිං කාතුං අසක්කොන්තො. ඛෙත්තමරියාදන්ති වුත්තමෙවත්ථං විභාවෙතුං “කෙදාරපාළි”න්ති වුත්තං. විත්ථතං කරොතීති පුබ්බෙ විජ්ජමානමෙව මරියාදං විත්ථිණ්ණං කරොති. අකතං වා පන පතිට්ඨපෙතීති පුබ්බෙ අකතං වා මරියාදං යපෙති.

ඛෙත්තට්ඨකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

වත්ථුට්ඨකථාවණ්ණනා

105. වත්ථුට්ඨකථායං තිණ්ණං පාකාරානන්ති ඉට්ඨකසිලාදාරුනං වසෙන තිණ්ණං පාකාරානං. එතෙනෙව නයෙනාති ඉමිනා “කෙවලං භූමිං සොධෙත්වා...පෙ.... අපරික්ඛිපිත්වා වා”ති වුත්තමත්ථං නිදස්සෙති.

ගාමට්ඨකථාවණ්ණනා

106. ගාමට්ඨකථායං ගාමො නාමාති පාළියං න වුත්තං සබ්බසො ගාමලක්ඛණස්ස පුබ්බෙ වුත්තත්තා.

අරඤ්ඤට්ඨකථාවණ්ණනා

107. අරඤ්ඤට්ඨකථායං අරඤ්ඤං නාමාති ඉදං පන න කෙවලං පුබ්බෙ වුත්තඅරඤ්ඤලක්ඛණප්පත්තිමත්තෙන අරඤ්ඤං ඉධාධිජ්ජෙතං, කින්තු යං අත්තනො අරඤ්ඤලක්ඛණෙන අරඤ්ඤං පරපරිග්ගහිතඤ්ච හොති, තං අරඤ්ඤං ඉධාධිජ්ජෙතන්ති දස්සෙතුං වුත්තං. තෙනාති පුන අරඤ්ඤවචනෙන. න පරිග්ගහිතභාවො අරඤ්ඤස්ස ලක්ඛණන්ති යදි හි පරිග්ගහිතභාවො අරඤ්ඤලක්ඛණං සියා, “අරඤ්ඤං නාම යං මනුස්සානං පරිග්ගහිත”න්ති එත්තකමෙව වදෙය්‍යාති අධිජ්ජායො. යන්ති ඉමිනා පුබ්බෙ වුත්තලක්ඛණමෙව

අරඤ්ඤං පරාමට්ඨන්ති ආහ “යං පන අත්තනො අරඤ්ඤලක්ඛණෙන අරඤ්ඤ”න්ති.

විනිවිජ්ඣිත්වාති උජුකමෙව විනිවිජ්ඣිත්වා. පණ්ණං වාති තාලපණ්ණාදි පණ්ණං වා. අද්ධගතොපිති විරකාලං තත්ථෙව යිතොපි. න ගහෙතඛිබ්බොති එත්ථ පන යො පරෙහි අරඤ්ඤසාමිකානං හත්ථතො කිණිත්වා තච්ඡෙත්වා තත්ථෙව යපිතො, යො අරඤ්ඤසාමිකෙන අනුඤ්ඤාතොපි න ගහෙතඛිබ්බො. සාමිකෙහි ජඩ්ඛිතොති ගහෙතුං වට්ටතිති පංසුකුලසඤ්ඤාය ගහණං වුත්තං. ලක්ඛණවිජිත්තස්සාපිති අරඤ්ඤසාමිකානං හත්ථතො කිණිත්වා ගණ්හන්තෙහි කතසඤ්ඤාණස්ස. ඡල්ලියා පරියොනද්ධං භොතීති ඉමිනා සාමිකානං නිරපෙක්ඛනං දීපෙති. තෙන වුත්තං “ගහෙතුං වට්ටති”ති. යදි සාමිකානං සාපෙක්ඛතා අත්ථි, න වට්ටති. තානි කතානි අප්ඣාචුත්ථානි ව භොන්තිති තානි ගෙහාදීනි කතානි පරිනිට්ඨිතානි මනුස්සෙහි ව අප්ඣාචුත්ථානි භොන්ති. දාරුනීපිති ගෙහාදීනං කතත්තා තතො අවසිට්ඨදාරුනීපි. එතෙසන්ති එතෙසං යථාචුත්තදාරුනං.

තෙසං ආරක්ඛට්ඨානන්ති තෙසං අරඤ්ඤපාලානං යිතට්ඨානං. දෙහීති වුත්තෙ දාතඛිබ්බෙවොති එත්ථ “දෙහී”ති වුත්තෙ “දස්සාමි”ති ආභොගසඛිභාවතො “දෙහී”ති අචුත්තෙ අදත්ථාපි ගන්තුං වට්ටතියෙව. ගන්තුං දෙථාති ගමනං දෙථ. අදිස්වා ගච්ඡති, හණ්ඩදෙය්‍යන්ති පරිසුද්ධචිත්තෙන ගච්ඡති, හණ්ඩදෙය්‍යං. යත්ථ කත්ථවි නිතානම්පි දාරුනං අරඤ්ඤසාමිකානංයෙව සන්තකත්තා සුද්ධචිත්තෙන නික්ඛන්තොපි පුන ථෙය්‍යචිත්තං උප්පාදෙත්වා ගච්ඡති, පාරාජිකමෙවොති වදන්ති.

අරඤ්ඤට්ඨකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

උදකකථාවණ්ණනා

108. උදකකථායං මහාකුච්ඡිකා උදකවාටි උදකමණිකො. “සමෙබ්බා වාටි උදකමණිකො”තිපි වදන්ති. තත්ථාති තෙසු භාජනෙසු. නිබ්බහනඋදකන්ති “මහොදකං ආගන්ත්වා තළාකමරියාදං මා ඡින්දී”ති තළාකරක්ඛණත්ථං තස්ස එකපස්සෙන විස්සජ්ජිතඋදකං. නිද්ධමනතුම්ඛන්ති සස්සාදීනං අත්ථාය උදකනික්ඛමනමග්ගං. මරියාදං දුබ්බලං කත්ථාති ඉදං අවස්සං ඡින්තසභාවදස්සනත්ථං හණ්ඩදෙය්‍යවිසයදස්සනත්ථඤ්ච වුත්තං. මරියාදං දුබ්බලං අකත්ථාපි යථාචුත්තප්පයොගෙ කතෙ මරියාදං ඡින්දිත්වා නික්ඛන්තඋදකග්ගානුරූපෙන අවහාරෙන කාරෙතඛිබ්බෙව.

අනිග්ගතෙති අනික්ඛමිත්වා තළාකස්මිංයෙව උදකෙ යිතෙ. අසම්පත්තෙවොති තළාකතො නික්ඛමිත්වා මහාමාතිකාය එව යිතෙ. අනික්ඛන්තෙති තළාකතො අනික්ඛන්තෙ උදකෙ. සුඛද්ධාති හණ්ඩදෙය්‍යම්පි න භොතීති අධිප්පායො. තෙනාහ “නික්ඛන්තෙ ඛද්ධා හණ්ඩදෙය්‍ය”න්ති, තළාකතො නික්ඛමිත්වා පරෙසං බුද්දකමාතිකාමුඛං අපාපුණිත්වා මහාමාතිකායංයෙව යිතෙ ඛද්ධා වෙ,

හණ්ඩදෙයාන්ති අත්ථො. “අනික්ඛන්තෙ බද්ධා සුබද්ධා, නික්ඛන්තෙ බද්ධා හණ්ඩදෙයා”න්ති හි ඉදං ද්වයං හෙට්ඨා චුත්තවිකප්පද්වයස්ස යථාක්කමෙන චුත්තං. නත්ථි අවහාරොති එත්ථ “අවහාරො නත්ථි, හණ්ඩදෙයාං පන හොති”ති කෙච්ච දදන්ති, තළාකගතඋදකස්ස සබ්බසාධාරණත්තා තං අයුත්තං විය දිස්සති, “අනික්ඛන්තෙ බද්ධා සුබද්ධා”ති ඉමිනා ච අට්ඨකථාවචනෙන න සමෙති. වත්ථුං...පෙ.... න සමෙතීති එත්ථ තළාකගතඋදකස්ස සබ්බසාධාරණත්තා අපරිග්ගහිතං ඉධ වත්ථුන්ති අධිප්පායො.

උදකකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

දන්තපොනකථාවණ්ණනා

109. දන්තකට්ඨකථායං තතො පට්ඨාය අවහාරො නත්ථිති “යථාසුඛං හික්ඛුසඬ්ඝො පරිභුඤ්ජතු”ති යථාසුඛං පරිභොගත්ථාය යපිත්තතා වස්සග්ගෙන අභාජෙතබ්බත්තා අරක්ඛිතබ්බත්තා සබ්බසාධාරණත්තා ච අඤ්ඤං සඬ්ඝිකං විය න හොතීති ථෙයාවිත්තෙන ගණ්හන්තස්සපි නත්ථි අවහාරො. වත්තන්ති දන්තකට්ඨග්ගහණෙන වත්තං. ඉදානි තදෙව වත්තං දස්සෙන්නො “යො හී”තිආදිමාහ. “පුන සාමණෙරා ආහරිස්සන්ති”ති කෙච්ච ථෙරා වදෙය්‍යුන්ති යොජෙතබ්බං.

දන්තපොනකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

වනප්පතිකථාවණ්ණනා

110. වනප්පතිකථායං “උජුකමෙව තිට්ඨතීති රුක්ඛභාරෙන කිඤ්චිදෙව හස්සිත්වා ධීතත්තා හොතියෙව යානාවාචනන්ති අධිප්පායෙන චුත්ත”න්ති වදන්ති. වාතමුඛං සොධෙතීති යථා වාතො ආගන්ත්වා රුක්ඛං පාතෙති, එවං වාතස්ස ආගමනමග්ගං රුන්ධිත්වා ධීතානි සාබ්බාගුම්බාදීනි ඡින්දිත්වා අපනෙන්නො සොධෙති. “මණ්ඩුකකණ්ටකං වා විසන්ති මණ්ඩුකානං නඬ්ගුට්ඨෙ අග්ගකොටියං ධීතකණ්ටක”න්ති වදන්ති, “එකං විසමච්ඡකණ්ටක”න්තිපි වදන්ති.

වනප්පතිකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

හරණකකථාවණ්ණනා

111. හරණකකථායං හරණකන්ති හරියමානං. අභිමුඛං කත්වා කඩ්ඞනං ආකඩ්ඞනං, සෙසදිසාකඩ්ඞනං විකඩ්ඞනං. පාදං අග්ගති, පාරාජිකමෙවාති එත්ථ අන්තං න ගණ්හාමීති අසල්ලක්ඛිතත්තා අන්තස්ස ච ගණ්හිස්සාමීති සල්ලක්ඛිතස්සෙව පටස්ස එකදෙසත්තා පාරාජිකං චුත්තං. සහහණ්ඩභාරකන්ති හණ්ඩභාරකෙන සද්ධිං. සන්තප්පෙත්වාති ධනුආදීහි සන්තප්පෙත්වා.

සොති භණ්ඩහාරකො. අනඡ්ඤාචුත්ථකන්ති අපරිග්ගහිතකං, අසාමිකන්ති අත්ථො.

ආහරාපෙන්තෙ දාතබ්බන්ති එත්ථ “ඡඩ්ඛෙන්වා ධුරං නික්ඛිපිත්වා ගතානම්පි නිරාලයානං පුන ආහරාපනස්ස චුත්තත්තා භික්ඛුනම්පි අත්තනො සන්තකෙ පරික්ඛාරෙ අවිජ්ජිත්ථිවා පරෙහි ගහිතෙ තත්ථ ධුරනික්ඛෙපං කත්වාපි පුන තං බලක්කාරෙනපි ආහරාපෙතුං වට්ටති”ති දෙසවාසිනො ආවරියා වදන්ති, සිහළදීපවාසිනො පන තං කෙවි ආවරියා න ඉච්ඡන්ති. තෙනෙව මහාගණ්ඨීපදෙ මජ්ඣිමගණ්ඨීපදෙ ව චුත්තං “අම්භාකං පන තං න රුච්චති”ති. අඤ්ඤාසුති මහාපච්චරිආදීසු. විචාරණා එව නත්ථිති තත්ථාපි පටික්ඛෙපාභාවතො අයමෙවත්ථොති චුත්තං හොති.

හරණකකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

උපනිධිකථාවණ්ණනා

112. උපනිධිකථායං “සඬගොපනත්ථාය අත්තනො භත්ථෙ නික්ඛිත්තස්ස භණ්ඩස්ස ගුත්තට්ඨානෙ පටිසාමනපයොගං විනා අඤ්ඤාස්මිං පයොගෙ අකතෙපි රජ්ජසඬබොහාදිකාලෙ ‘න දානි තස්ස දස්සාමි, න මය්හං දානි දස්සති’ති උභොහිපි සකසකට්ඨානෙ නිසිදිත්වා ධුරනික්ඛෙපෙ කතෙ පාරාජිකමෙව පටිසාමනපයොගස්ස කතත්තා”ති වදන්ති. අත්තනො භත්ථෙ නික්ඛිත්තත්තාති එත්ථ අත්තනො භත්ථෙ සඬගොපනත්ථාය නික්ඛිත්තකාලතො පට්ඨාය තප්පට්ඨිද්ධත්තා ආරක්ඛාය භණ්ඩසාමිකට්ඨානෙ ධීතත්තා යානස්ස ව තදායත්තතාය යානාවාචනස්ස අලබ්භනතො නත්ථි අවහාරොති අධිප්පායො.

ධම්මං වාචාපෙන්වාති ධම්මං කථාපෙන්වා. එසෙව නයොති උද්ධාරෙයෙව පාරාජිකං. කස්මා? අඤ්ඤාහි අසාධාරණස්ස අභිඤ්ඤාණස්ස චුත්තත්තා. “අඤ්ඤං තාදිසමෙව ගණ්හන්තෙ යුජ්ජතිති ඉදං සඤ්ඤාණං කථෙන්නෙනෙව ‘අසුකස්මිං යානෙ’ති ඔකාසස්ස ව නියමිතත්තා තස්මිං යානෙ ධීතං පත්තං අපනෙත්වා තස්මිං ඔකාසෙ අඤ්ඤං තාදිසමෙව පච්ඡා යපිතං පත්තං සන්ධාය කථිත”න්ති තීසුපි ගණ්ඨීපදෙසු චුත්තං. වොරෙන සල්ලක්ඛිතපත්තස්ස ගහණාභාවෙපි “ඉදං ථෙන්නත්වා ගණ්හිස්සාමි”ති තස්මිං ඔකාසෙ ධීතෙ තාදිසෙ වත්ථුමත්තෙ තස්ස ථෙයාවිත්තසබ්භාවතො අඤ්ඤං තාදිසමෙව ගණ්හන්තෙ යුජ්ජතිති වොරස්ස අවහාරො දස්සිතො. පදවාරෙනාති ථෙරෙන නිහරිත්වා දින්නං පත්තං ගහෙත්වා ගච්ඡතො වොරස්ස පදවාරෙන. තං අතාදිසමෙව ගණ්හන්තෙ යුජ්ජතිති “මමායං පත්තො න හොති”ති වා “මයා කථිතො අයං පත්තො න හොති”ති වා ජානිත්වා ථෙයාවිත්තෙතෙ ගණ්හන්තස්ස “ඉදං ථෙන්නත්වා ගණ්හිස්සාමි”ති වත්ථුමත්තෙ ථෙයාවිත්තං උප්පාදෙත්වා ගණ්හන්තස්ස ව අවහාරසබ්භාවතො චුත්තං.

ගාමද්වාරන්ති සමණසාරුප්පං වොහාරමත්තමෙතං, අත්තොගාමං ඉච්චෙව චුත්තං හොති. චුත්තනායෙනෙව ථෙරස්ස පාරාජිකන්ති ථෙයාවිත්තෙනෙව පරසන්තකස්ස ගහිතත්තා උද්ධාරෙයෙව ථෙරස්ස පාරාජිකං. වොරස්ස දුක්කටන්ති

අසුද්ධචිත්තෙන ගහිතත්තා ගහිතකාලෙ චොරස්ස දුක්කටං. චුත්තනයෙනෙව
උභින්නම්පි දුක්කටන්ති චොරස්ස සාමිකෙන දින්නත්තා පාරාජිකං නත්ථි,
අසුද්ධචිත්තෙන ගහිතත්තා දුක්කටං, ථෙරස්ස පන අත්තනො සන්තකෙපි
අසුද්ධචිත්තතාය දුක්කටන්ති.

ආණ්ඩුකියා ගහිතත්තාති එත්ථ “පත්තචීවරං ගණ්භ, අසුකං නාම ගාමං
ගන්ත්වා පිණ්ඩාය වරිස්සාමා” ති එවං ථෙරෙන කතආණ්ඩුකියා විහාරස්ස පරභාගෙ
උපචාරතො පට්ඨාය යාව තස්ස ගාමස්ස පරතො උපචාරො, තාව සබ්බං
බ්බත්තමෙව ජානන්ති අධිප්පායො. මග්ගතො ඔක්කම්මාති එත්ථ උභින්නං
සකට්ඨකමග්ගානං අන්තරාලම්පි මග්ගොයෙවාති දට්ඨබ්බං. අට්ඨත්වා
අනිසිදිත්වාති එත්ථ විහාරං පවිසිත්වා සීසාදීසු භාරං භූමියං අනික්ඛිපිත්වා
තිට්ඨන්තො නිසිදන්තො වා විස්සමිත්වා ථෙයාවිත්තෙ වූපසන්තෙ පුන
ථෙයාවිත්තං උප්පාදෙත්වා ගච්ඡති වෙ, පාදුද්ධාරෙන කාරෙතබ්බො. සවෙ භූමියං
නික්ඛිපිත්වා පුන තං ගහෙත්වා ගච්ඡති, උද්ධාරෙන කාරෙතබ්බො. කස්මා?
ආණාපකස්ස ආණ්ඩුකියා යං කත්තබ්බං, තස්ස තාව පරිනිට්ඨිතත්තා. කෙච් පන
“පුරිමස්මිං ථෙයාවිත්තෙ අවූපසන්තෙපි චුත්තනයෙනෙව විස්සමිත්වා ගච්ඡතො
පාදුද්ධාරෙන උද්ධාරෙන වා කාරෙතබ්බො” ති වදන්ති, “අසුකං නාම ගාමන්ති
අනියමෙත්වා ‘අත්තොගාමං පවිසිස්සාමා’ ති අවිසෙසෙන චුත්තෙ විහාරසාමන්තා
සබ්බොපි ගොචරගාමො බ්බත්තමෙවා” තිපි වදන්ති. සෙසන්ති
මග්ගක්කමනවිහාරාහිමුඛගමනාදි සබ්බං. පුරිමසදිසමෙවාති අනාණ්ඩුකියා ගහිතෙපි
සාමිකස්ස කථෙත්වා ගහිතත්තා හෙට්ඨා චුත්තවිහාරුපචාරාදි සබ්බං බ්බත්තමෙවාති
කත්වා චුත්තං.

එසෙව නයොති “අන්තරාමග්ගෙ ථෙයාවිත්තං උප්පාදෙත්වා” තිආදිනා
චුත්තනයං අතිදිසති. නිමිත්තෙ වා කතෙති “චීවරං මෙ කිලිට්ඨං, කො නු බො
රජිත්වා දස්සති” තිආදිනා නිමිත්තෙ කතෙ. චුත්තනයෙනෙවාති අනාණ්ඩුකස්ස
ථෙරෙන සද්ධිං පත්තචීවරං ගහෙත්වා ගමනවාරෙ චුත්තනයෙනෙව. එකපස්සෙ
වාති විහාරස්ස මහන්තතාය අත්තානං අදස්සෙත්වා එකස්මිං පස්සෙ වසන්තො වා.
ථෙයාවිත්තෙන පරිභුඤ්ජන්තො ජීරාපෙතීති ථෙයාවිත්තෙ උප්පන්නෙ
යානාවාවනං අකත්වා නිවත්ථපාරුතනිහාරෙනෙව පරිභුඤ්ජන්තො ජීරාපෙති, යානා
වාචෙන්තස්ස පන ථෙයාවිත්තෙ සති පාරාජිකමෙව සීසෙ භාරං බන්ධෙ කරණාදීසු
විස. යථා තථා වා නස්සතීති අග්ගිආදිනා වා උපචිකාදිහි බාදිතං වා නස්සති.

අඤ්ඤො වා කොච්ඡි ඉමිනා පන යෙන යපිතං, සොපි සඬගහිතොති වෙදිතබ්බං.
තව ථූලසාටකො ලද්ධොතිආදිනා මුසාවාදෙ දුක්කටං අදින්නාදානපයොගත්තා.
ඉතරං ගණ්භතො උද්ධාරෙ පාරාජිකන්ති එත්ථ “පවිසිත්වා තව සාටකං
ගණ්භාහි” ති ඉමිනාව උපනිධිභාවතො මුත්තත්තා සාමිකස්ස ඉතරං ගණ්භතොපි
අත්තනො සාටකෙ ආලයස්ස සබ්භාවතො ව උද්ධාරෙ පාරාජිකං චුත්තං. න
ජානන්තීති තෙන චුත්තං වචනං අසුණන්තා න ජානන්ති. එසෙව නයොති එත්ථ
සවෙ ජානිත්වාපි චිත්තෙන න සම්පට්ඨිජන්ති, එසෙව නයොති දට්ඨබ්බං.

පටික්ඛිපන්තිනි එත්ථ චිත්තෙන පටික්ඛෙපොපි සඬගහිතොවාති වෙදිතබ්බං. යාවිතා වා අයාවිතා වාති එත්ථ යාවිතා යදි චිත්තෙනපි සම්පට්ච්ඡන්ති, නට්ඨෙ ගීවා. අයාවිතා පන යදිපි චිත්තෙන සම්පට්ච්ඡන්ති, නත්ථී ගීවා.

ගහෙත්වා යපෙතීති එත්ථ වාලොත්වා තස්මිංයෙව යානෙ යපිතෙපි නට්ඨෙ ගීවා. උපවාසෙ විජ්ජමානෙති භණ්ඩාගාරස්ස සම්පෙ උච්චාරපස්සාවට්ඨානෙ විජ්ජමානෙ. මයි ව මනෙ සඬසස්ස ව සෙනාසනෙ විනට්ඨෙති එත්ථ “කෙවලං සඬසස්ස සෙනාසනං මා නස්සීති ඉමිනාව අධිප්පායෙන විවරිතුමිපි වට්ටතියෙවා”ති වදන්ති. සභායෙහි භවිතබ්බන්ති තෙහිපි කිඤ්චි කිඤ්චි දාතබ්බන්ති චුත්තං හොති. අයං සාමීචීති භණ්ඩාගාරෙ වසන්තානං ඉදං වත්තං.

ලොලමහාට්ඨරොති මන්දො මොමුහො භසිතකිළිතප්පසුතො වා මහාට්ඨරො. අත්තනො අත්තනො වසනගබ්බෙසු සභාගහික්ඛුනං පරික්ඛාරං යපෙත්තීති යොජෙතබ්බං. ඉතරෙහීති තස්මිංයෙව ගබ්බෙ වසන්තෙහි ඉතරහික්ඛුහි. විහාරවාසෙ නියුත්තො විහාරවාරිකො, වාරං කත්වා විහාරරක්ඛණකො. නිවාපන්ති භත්තවෙනනං. පටිපථං ගතෙසුති වොරානං ආගමනං ඤාත්වා “පයමතරංයෙව ගන්ත්වා සද්දං කර්ස්සාමා”ති වොරානං අහිමුඛං ගතෙසු. නිස්සිතකෙ ජග්ගෙන්තීති අත්තනො අත්තනො නිස්සිතකෙ සික්ඛාවරියාය පොසෙත්තාපි නිස්සිතකෙ විහාරං ජග්ගාපෙත්ති. “අසභායස්ස අදුතියස්සා”ති පාඨො යුත්තො, පච්ඡිමං පුරිමස්සෙව වෙවචනං. අසභායස්ස වා අත්තදුතියස්ස වාති ඉමස්මිං පන පාඨෙ එකෙන ආතීතං ද්විත්තං. නප්පහොතීති අත්තදුතියස්සපි වාරො නිවාරිතොති වදන්ති, තං “යස්ස සභාගො හික්ඛු භත්තං ආනෙත්වා දාතා නත්ථී”ති ඉමිනා න සමෙතීති වීමංසිතබ්බං. උපජීවන්තෙන යාතබ්බන්ති අබ්භොකාසිකෙන රුක්ඛමුලිකෙනපි පාකවට්ටං. උපනිස්සාය ජීවන්තෙන පත්තවිවරරක්ඛණත්ථාය විහාරවාසෙ සම්පත්තෙ යාතබ්බං. පරිපුච්ඡන්ති පුච්ඡිතපඤ්ඤාච්ඡස්සජ්ජනං අට්ඨකථං වා. දිගුණන්ති වස්සග්ගෙන පාපිතං විනාව ද්වෙ කොට්ඨාසෙති වදන්ති. පක්ඛවාසොනාති අඬ්ඬමාසවාසොන.

උපනිධිකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

සුඬකසාතකථාවණ්ණනා

113. සුඬකසාතකථායං තතො භනන්තීති තතො නිහරන්තා භනන්ති. තන්ති සුඬකට්ඨානං. යතොති යතො නිහරියමානභණ්ඩතො. රාජකන්ති රාජායත්තං. තම්පි රාජාරභමෙවාති ආභ “අයමෙවත්ථො”ති. ඉතොති ඉතො භණ්ඩතො. දුතියං පාදං අතික්කාමෙතීති එත්ථ “පයමං පාදං පරිච්ඡෙදතො බහි යපෙත්වා දුතියෙ පාදෙ උද්ධට්ඨමත්තෙ පාරාජික”න්ති වදන්ති උද්ධරිත්වා බහි අට්ඨපිතොපි බහි ධීතොයෙව නාම හොතීති කත්වා. යත්ථ යත්ථ පදවාසෙන ආපත්ති කාරෙතබ්බා, තත්ථ තත්ථ සබ්බත්ථාපි එසෙව නයොති වදන්ති. සුඬකසාතතො බහි බහිසුඬකසාතං. අවස්සං පතනකන්ති අවස්සං සුඬකසාතතො බහි පතනකං. පුබ්බෙ චුත්තනයෙනෙවාති අවස්සං පතනකෙ භත්ථො මුත්තමත්තෙති චුත්තං හොති. වට්ටන්තං පුන අත්තො

පවිසති මහාඅට්ඨකථාවචනස්ස කුරුන්දිසඬුපට්ඨකථාහි අධිප්පායො පකාසිතො. අන්තො යත්වා ඛනි ගච්ඡන්තං රක්ඛතීති භික්ඛුනො පයොගෙන ගමනවෙගස්ස අන්තොයෙව වූපසන්නත්තා. පරිවත්තෙන්වා අඛන්තරිමං ඛනි යපෙතීති අඛන්තරෙ යිතං පුට්ඨං පරිවත්තෙන්වා ඛනි යපෙති. එත්ථ ව “අඛන්තරිමෙ පුට්ඨෙ භූමිතො මොච්ඡමත්තෙ පාරාජික” න්ති වදන්ති.

“ගච්ඡන්තෙ යානෙ වා...පෙ.... යපෙතීති සුඬිකසාතං අපවිසිත්වා ඛනියෙව යපෙති” ති තිසුපි ගණ්ඨිපදෙසු වුත්තං සුඬිකට්ඨානස්ස ඛනි යපිතන්ති වක්ඛමානත්තා. ආවරියා පන “සුඬිකට්ඨානස්ස ඛනි යිත” න්ති පායං විකප්පෙන්වා “පයමං අන්තොසුඬිකසාතං පවිට්ඨෙසුයෙව යානාදිසු යපිතං පච්ඡා යානෙන සද්ධිං නිහංථං සුඬිකසාතස්ස ඛනි යිතං, න ව තෙන නිත” න්ති අත්ථං වදන්ති. අයං පන තෙසං අධිප්පායො – සුඬිකට්ඨානස්ස අන්තො පවිට්ඨයානාදිසු යපිතෙපි භික්ඛුස්ස පයොගං විතා අඤ්ඤෙන නිහංථත්තා නෙවත්ථි පාරාජිකං, “අත්‍ර පවිට්ඨස්ස සුඬිකං ගණ්හන්තු” ති වුත්තත්තා අඤ්ඤෙන නිහංථස්ස ඛනි යිතෙ හණ්ඩදෙයාමපි න හොතීති. අයමෙව ව නයො “වට්ටිත්වා ගමිස්සතීති වා අඤ්ඤො නං වට්ටෙස්සතීති වා අන්තො යපිතං පච්ඡා සයං වා වට්ටමානං අඤ්ඤෙන වා වට්ටිතං ඛනි ගච්ඡති, රක්ඛතියෙවා” ති ඉමිනා වචනෙන සමෙතීති යුත්තතරො විය දිස්සති. සුඬිකට්ඨානස්ස අන්තො පවිසිත්වා පුන පච්චාගච්ඡන්තොපි තෙන පස්සෙන පරිච්ඡේදං අතික්කමන්තස්ස යදි තතොපි ගච්ඡන්තානං හත්ථතො සුඬිකං ගණ්හන්ති, සීමාතික්කමෙ පාරාජිකමෙව.

හත්ථිසුත්තාදිසුහි හත්ථිසික්ඛාදිසු. ඉමස්මිං යානෙහි යථාචුත්තයානාදිහි චුත්තප්පකාරෙන නිහරණෙ. අනාපත්තීති තත්ථ “සහත්ථා” ති වචනතො අඤ්ඤෙන නිහරාපෙන්තස්ස අනාපත්ති. ඉධාති ඉමස්මිං අදින්නාදානසික්ඛාපදෙ. තත්‍රාති තස්මිං එළකලොමසික්ඛාපදෙ. හොන්තීති එත්ථ ඉති-සද්දො හෙතුඅත්ථො, යස්මා එළකලොමානි නිස්සග්ගියානි හොන්ති, තස්මා පාවිත්තියන්ති අත්ථො. ඉධ අනාපත්තීති ඉමස්මිං සික්ඛාපදෙ අවහාරාභාවා අනාපත්ති. උපචාරන්ති සුඬිකසාතපරිච්ඡේදතො ඛනි සමන්තා ද්විත්තං ලෙඩ්ඛුපාතානං අඛන්තරං වතිආසන්නප්පදෙසසඬුකං උපචාරං. තාදිසං උපචාරං ඔක්කමිත්වා පරිහරණෙ සාදීනවත්තා දුක්කට්ඨං වුත්තං. එත්ථාති සුඬිකසාතෙ. “ද්විති ලෙඩ්ඛුපාතෙහිති අයං නියමො ආවරියපරම්පරාහතො” ති මහාගණ්ඨිපදෙ වුත්තං.

සුඬිකසාතකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

පාණකථාවණ්ණනා

114. පාණකථායං තිරච්ඡානගතස්ස එකන්තෙන පාදග්ගිකතා න සම්භවතීති ආහ – “එකංසෙන අවහාරකප්පහොනකපාණං දස්සෙන්තො” ති. භුජිස්සං හරන්තස්ස අවහාරො නත්ථිති පරපරිග්ගහිතාභාවතො. භුජිස්සොති අදාසො. ආයපිතොති මාතාපිතුහි ඉණං ගණ්හන්තෙහි “යාව ඉණදානා අයං තුම්භාකං

සන්නිකෙ හොතු’ ති ඉණදායකානං නියානිතො. යස්මා මාතෘපිතරො දාසානං විය පුත්තානං න සාමිනො. යෙසඤ්ච සන්නිකෙ ආයිපිතො, තෙපි තස්ස හත්ථකම්මෙ සාමිනො, න තස්සාති ආහ “අවහාරො නත්ථී” ති. ධනං පන ගතට්ඨානෙ වඩ්ඪතීති එත්ථ “ආයිපෙත්වා ගහිතධනං වඩ්ඪියා සහ අවහාරකස්ස ගීවා” ති තීසුපි ගණ්ඨිපදෙසු වුත්තං.

අත්තොජාත...පෙ.... අවහාරො හොතීති එත්ථ පදෙසවාරිත්තවසෙන අත්තනාව අත්තානං නියානෙත්වා දාසඛ්‍යං උපගතං අවහරත්තස්සපි පාරාජිකමෙවාති වෙදිතබ්බං. ගෙහදාසියා කුච්ඡිමිහි දාසස්ස ජාතොති එවම්පි සම්භවතීති සම්භවත්තං ගහෙත්වා වුත්තං. ගෙහදාසියා කුච්ඡස්මිං පන අඤ්ඤස්ස ජාතොපි එත්ථෙව සඬිගහිතො. කරමරානීතො නාම ඛන්ධගාහගහිතො. තෙනාහ “පරදෙසතො පහරිත්වා” තිආදි. තත්ථ පරදෙසතො පහරිත්වාති පරදෙසං විලුම්පකෙහි රාජරාජමහාමත්තාදිහි මහාවොරෙහි පරදෙසතො පහරිත්වා. අනාපත්ති පාරාජිකස්සාති යදි තස්ස වචනෙන තතො අධිකං වෙගං න වඩ්ඪෙති, අනාපත්ති. පරියායෙනාති පරියායවචනෙන. මනුස්සවිග්ගහෙ “මරණවණ්ණං වා සංවණ්ණෙය්‍යා” ති වුත්තත්තා පරියායකථායපි න මුච්චති, ඉධ පන “අදින්නං ටෙය්‍යසඬ්ඛාතං ආදියෙය්‍යා” ති ආදානස්සෙව වුත්තත්තා පරියායකථාය මුච්චති.

පාණකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

අපදකථාවණ්ණනා

අපදකථායං නාමෙතාති සප්පනාමෙන වා සාමිකෙන කතනාමෙන වා. කරණ්ඩපුටන්ති පෙළාය පිධානං. ආහව්වාති පහරිත්වා.

චතුස්පදකථාවණ්ණනා

116. චතුස්පදකථායං භිඬකච්ඡාපන්ති භිඬකභිඬකාති සද්දායනතො එවංලද්ධනාමං හත්ථිපොතකං. අත්තොවත්ථුම්මිහි පරික්ඛිත්තෙ අත්තොවත්ථුම්මි. රාජඬගණෙහි පරික්ඛිත්තෙ නගරෙ වත්ථුද්වාරතො ඛහිරාජඬගණෙ. හත්ථිසාලා යානන්ති නිබ්බකොසතො උදකපාතබ්භන්තරං යානං. ඛහිතගරෙ ඨිතස්සාති පරික්ඛිත්තනගරං සන්ධාය වුත්තං, අපරික්ඛිත්තනගරෙ පන අත්තොනගරෙ ඨිතස්සපි ඨිතට්ඨානමෙව යානං. ඛණ්ඩද්වාරන්ති අත්තනා ඛණ්ඩිතද්වාරං. සාඛාහඬගන්ති හඤ්ජිතසාඛං. නිපන්තස්ස ද්වෙති ඛන්ධනෙන සද්ධිං ද්වෙ. සාතෙතීති එත්ථ “ටෙය්‍යවිත්තෙන විනාසෙන්තස්ස සහපයොගත්තා දුක්කටමෙව, න පාවිත්තිය” ත්ති ආවරියා වදන්ති.

චතුස්පදකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

ඔණරක්ඛකථාවණ්ණනා

ඔණරක්බකථායං ඔණින්ති ඔණිතං, ආනීතන්ති අත්ථො. “ඔණරක්බස්ස සන්තිකෙ යපිතං භණ්ඩං උපනිධි විය සඬගොපනත්ථාය අනික්ඛිපිත්වා මුහුත්තං ඔලොකනත්ථාය යපිතත්තා තස්ස යානාවාවනමත්තෙන පාරාජිකං ජනෙති” ති වදන්ති.

සංවිදාවහාරකථාවණ්ණනා

සංවිදාවහාරකථායං “සම්බහුලා සංවිදහිත්වා එකො භණ්ඩං අවහරති, ආපත්ති සබ්බෙසං පාරාජිකස්සා” ති පාළියං අවිසෙසෙන චුත්තත්තා ආණාපකානං ආණත්තික්ඛණෙ ආපත්ති, අවහාරකස්ස උද්ධාරෙති යථාසම්භවං යොජෙත්වා අත්ථො ගහෙතබ්බො ආණත්තිකථායං “සො තං භණ්ඩං අවහරති, ආපත්ති සබ්බෙසං පාරාජිකස්සා” තිආදීසු විය. එත්ථාපි හි ආණාපකස්ස ආණත්තික්ඛණෙයෙව ආපත්ති චුත්තා. තථා ව වක්ඛති “අථ තං භණ්ඩං අවස්සං භාරියං හොති, යං පරතො සබ්බෙසං ආපත්ති පාරාජිකස්සාති චුත්තං, තතො ඉමස්ස තඬ්ඛණෙයෙව පාරාජිකං හොතීති අයං යුත්ති සබ්බත්ථ වෙදිතබ්බා” ති (පාරා. අට්ඨ. 1.121). සංවිදාවහාරෙ ව “ආණත්ති නත්ථි” ති න වත්තබ්බා “අන්තෙවාසිකෙසු එකමෙකස්ස එකෙකො මාසකො සාහත්ථිකො හොති, පඤ්ච ආණත්තිකා” ති වචනතො. ආණත්තියා ව සති ආණාපකස්ස ආණත්තික්ඛණෙයෙව ආපත්ති ඉච්ඡිතබ්බා, න උද්ධාරෙ.

යදි එවං “තෙසු එකො භණ්ඩං අවහරති, තස්සුද්ධාරෙ සබ්බෙසං පාරාජික” ති කස්මා චුත්තන්ති? නායං දොසො. එත්ථ හි සබ්බෙසංයෙව ආපත්තිදස්සනත්ථං අවහාරකස්සපි ආපත්තිසම්භවට්ඨානං දස්සෙන්නො “තස්සුද්ධාරෙ සබ්බෙසං පාරාජික” ති ආහ, න පන ආණාපකානම්පි උද්ධාරෙයෙව ආපත්තිදස්සනත්ථන්ති එවමත්ථො ගහෙතබ්බො. “සම්බහුලා එකං ආණාපෙත්ති ‘ගවිජෙන ආහරා’ ති, තස්සුද්ධාරෙ සබ්බෙසං පාරාජික” තිආදීසුපි එවමෙව අත්ථො ගහෙතබ්බො. අථ වා සංවිදාවහාරෙ ආණාපකානම්පි උද්ධාරෙයෙව ආපත්ති, න ආණත්තික්ඛණෙහි ආවෙණිකම්දං ලක්ඛණන්ති අට්ඨකථාවරියජ්ජමාණෙන ගහෙතබ්බං, ඉතො වා අඤ්ඤාන පකාරෙන යථා අට්ඨකථායං පුබ්බෙනාපරං න විරුජ්ඣති, තථා විමංසිත්වා ගහෙතබ්බං.

සංවිධායාති සංවිදහිත්වා. තෙන නෙසං දුක්ඛටාපත්තියොති ආණත්තිවසෙන පාරාජිකාපත්තියා අසම්භවෙ සති චුත්තං. යදි හි තෙ ආණත්තා අවස්සං තං හරන්ති, පාරාජිකාපත්තියෙව නෙසං දට්ඨබ්බා, න දුක්ඛටාපත්ති. සාහත්ථිකං වා ආණත්තිකස්ස ආණත්තිකං වා සාහත්ථිකස්ස අඬගං න හොතීති හින්තකාලවිසයත්තා අඤ්ඤාමඤ්ඤස්ස අඬගං න හොති. තථා හි සහත්ථා අවහරන්තස්ස යානාවාවනෙ ආපත්ති, ආණත්තියා පන ආණත්තික්ඛණෙයෙවාති හින්තකාලවිසයා සාහත්ථිකාණත්තිකෙහි ආපජ්ඡිතබ්බාපත්තියො.

සංවිදාවහාරකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

සඬකෙතකම්මකථාවණ්ණනා

119. සඬකෙතකම්මකථායං ඔවරකෙ වුත්තනයෙනෙවාති “අවස්සං භාරියෙ භණ්ඨෙ” තිආදිනා වුත්තනයෙන. පාළියං තං සඬකෙතං පුරෙ වා පච්ඡා වාති එත්ථ තං සඬකෙතන්ති සාමිඅත්ථෙ උපයොගවචනන්ති දට්ඨබ්බං, තස්ස සඬකෙතස්සාති අත්ථො. අථ වා තං සඬකෙතං අසම්පත්වා පුරෙ වා තං සඬකෙතං අතික්කම්ම පච්ඡා වාති එවමෙත්ථ යොජනා වෙදිතබ්බා. තෙනෙවාහ – “අප්පාති නියාමිතං තං සඬකෙතං අතික්කම්මා” තිආදි. තං නිමිත්තං පුරෙ වා පච්ඡා වාති එත්ථාපි ඉමිනාව නයෙන අත්ථො වෙදිතබ්බො.

සඬකෙතකම්මකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

නිමිත්තකම්මකථාවණ්ණනා

120. නිමිත්තකම්මකථායං අක්ඛිනිබ්බණාදිනිමිත්තකම්මං පන ලහුකං ඉත්තරකාලං, තස්මා තඬබ්බණෙයෙව තං භණ්ඨං අවහරිතුං න සක්කා. තථා හි කිඤ්චි භණ්ඨං දුරෙ භොති කිඤ්චි භාරියං, තං ගහෙතුං යාව ගච්ඡති, යාව උක්ඛිපිතුං වායමති, තාව නිමිත්තකම්මස්ස පච්ඡා භොති. එවං සන්තෙපි නිමිත්තකම්මතො පට්ඨාය ගණ්හිතුං ආරද්ධත්තා තෙනෙව නිමිත්තෙන අවහරතිති වුවිවති. යදි එවං “පුරෙහත්තපයොගොව එසො” ති වාදො පමාණභාවං ආපජ්ජති? නාපජ්ජති. න හි සඬකෙතකම්මං විය නිමිත්තකම්මං දට්ඨබ්බං. තත්ථ හි කාලපරිච්ඡෙදො අත්ථි, ඉධ නත්ථි. කාලවසෙන හි සඬකෙතකම්මං වුත්තං, කිරියාවසෙන නිමිත්තකම්මන්ති අයමෙතෙසං විසෙසො. “තං නිමිත්තං පුරෙ වා පච්ඡා වා තං භණ්ඨං අවහරති, මූලට්ඨස්ස අනාපත්ති” ති ඉදං පන තෙන නිමිත්තකම්මෙ කතෙ ගණ්හිතුං අනාරහිත්වා සයමෙව ගණ්හත්තස්ස වසෙන වුත්තං.

නිමිත්තකම්මකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

ආණත්තිකථාවණ්ණනා

121. ආණත්තිකථායං අසම්මොහත්ථන්ති යස්මා සඬකෙතකම්මනිමිත්තකම්මානි කරොන්තො එකො පුරෙහත්තාදීසු වා අක්ඛිනිබ්බණාදිනි වා දිස්වා “ගණ්භා” ති වදති, එකො ගහෙතබ්බභණ්ඨනිස්සිතං කත්වා “පුරෙහත්තං එවංචණ්ණසණ්ඨානං භණ්ඨං ගණ්භා” ති වදති, එකො “ත්ථං ඉත්ථන්තාමස්ස පාවද, සො අඤ්ඤස්ස පාවදතු” තිආදිනා පුග්ගලපටිපාටියා ව ආණාපෙති, තස්මා කාලවසෙන කිරියාවසෙන භණ්ඨවසෙන පුග්ගලවසෙන ව ආණත්තෙ විසඬකෙතාවිසඬකෙතවසෙන එතෙසු සඬකෙතකම්මනිමිත්තකම්මෙසු අසම්මොහත්ථං. නිමිත්තසඤ්ඤං කත්වාති “ඊදිසං නාම භණ්ඨ” ත්ති චණ්ණසණ්ඨානාදිවසෙන ගහණස්ස නිමිත්තභූතං සඤ්ඤාණං කත්වා.

යථාධිප්පායං ගච්ඡති දුතියො තතියස්ස, තතියො චතුත්ථස්සාති එවං පටිපාටියා වෙ වදන්තිති වුත්තං හොති. සචෙ පන දුතියො චතුත්ථස්ස ආරොවෙති, න යථාධිප්පායං ආණත්ති ගතාති නෙවත්ථි පුල්ලච්චයං, පයමං වුත්තදුක්කටමෙව හොති. තදෙව හොතිති භණ්ඩග්ගහණං විනා කෙවලං සාසනප්පටිග්ගහණමත්තස්සෙව සිද්ධත්තා තදෙව පුල්ලච්චයං හොති, න දුක්කටං නාපි පාරාජිකන්ති අත්ථො. සබ්බත්ථාති ඊදිසෙසු සබ්බට්ඨානෙසු.

තෙසමිපි දුක්කටන්ති ආරොවනපච්චයා දුක්කටං. පටිග්ගහිතමත්තෙති එත්ථ අවස්සං වෙ පටිග්ගණ්හාති, තතො පුබ්බෙව ආචරියස්ස පුල්ලච්චයං, න පන පටිග්ගහිතෙති දට්ඨබ්බං. කස්මා පනස්ස පුල්ලච්චයන්ති ආහ – “මහාජනො හි තෙන පාපෙ නියොජිතො”ති.

මූලට්ඨස්සෙව දුක්කටන්ති අයං තාව අට්ඨකථානයො, ආචරියා පන “විසඬකෙතත්තා එව මූලට්ඨස්සාති පාළියං අවුත්තත්තා පටිග්ගණ්හන්තස්සෙව තං දුක්කටං වුත්තං, ඉමිනාව හෙට්ඨා ආගතවාරෙසුපි පටිග්ගණ්හන්තානං පටිග්ගහණෙ දුක්කටං වෙදිතබ්බං, තං පන තත්ථ ඕකාසාභාවතො අවත්වා ඉධ වුත්ත”න්ති වදන්ති.

එවං පුන ආණත්තියාපි දුක්කටමෙව හොතිති පයමං අත්ථසාධකත්තාභාවතො වුත්තං. ආණත්තික්ඛණෙයෙව පාරාජිකොති මග්ගානන්තරඵලං විය අත්ථසාධකාණත්තිවෙනනාක්ඛණෙයෙව පාරාජිකො. බධිරතායාති උච්චං භණන්තො බධිරතාය වා න සාවෙතීති වුත්තං හොති. “ආණන්තො අහං තයා”ති ඉමස්මිං වාරෙ පුන පටික්ඛිපිතබ්බාභාවෙන අත්ථසාධකත්තාභාවතො මූලට්ඨස්ස නත්ථි පාරාජිකං. “පණ්ණෙ වා සිලාය වා යත්ථ කත්ථවි ‘වොරියං කාතබ්බ’න්ති ලිබ්බත්වා යපිතෙ පාරාජිකමෙවා”ති තීසුපි ගණ්ඨිපදෙසු වුත්තං. තං පන යස්මා අදින්නාදානතො පරියායකථාය මුච්චති, තස්මා වීමංසිත්වා ගහෙතබ්බං. යදි පන “අසුකස්මිං නාම යානෙ අසුකං නාම භණ්ඩං යීතං, තං අවහරා”ති පණ්ණෙ ලිබ්බත්වා කස්සවි පෙසෙති, සො වෙ තං භණ්ඩං අවහරති, ආණත්තියා අවහටං නාම හොතිති යුත්තං ආණාපකස්ස පාරාජිකං.

ආණත්තිකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

ආපත්තිහෙදවණ්ණනා

122. තත්ථ තත්ථාති භූමට්ඨප්පලට්ඨාදීසු. අඬගඤ්ච දස්සෙන්නොති යොජෙතබ්බං. වත්ථුහෙදෙනාති අවහරිතබ්බස්ස වත්ථුස්ස ගරුකලභුකහෙදෙන. ආපත්තිහෙදන්ති පාරාජිකපුල්ලච්චයදුක්කටානං වසෙන ආපත්තිහෙදං. මනුස්සභූතෙන පරෙන පටිග්ගහිතං පරපටිග්ගහිතං.

125. න ව සකසඤ්ඤීති ඉමිනා පන පරපරිගහිතං වත්ථු කමිතං. න ව විස්සාසග්ගාහී, න ව තාවකාලිකන්ති ඉමිනා පන පරපරිගහිතසඤ්ඤා කමිතා. න විස්සාසග්ගාහිතාති විස්සාසග්ගාහෙන අග්ගහිතභාවො. න තාවකාලිකතාති පච්ඡාදාතබ්බතං කත්වා අග්ගහිතභාවො. අනප්ඤ්ඤාචුත්ථකන්ති “මමෙද්”න්ති පරිග්ගහවසෙන අනප්ඤ්ඤාචුත්ථකං අරඤ්ඤෙදා රුතිණපණ්ණාදි. ඡඩ්ඞිතන්ති කට්ඨභාරාදිහි අතිභාරාදිතාය අනත්ථිකභාවෙන අරඤ්ඤාදිසු ඡඩ්ඞිතං. ඡන්තමුලකන්ති නට්ඨං පරියෙසිත්වා ආලයසඞ්ඛාතස්ස මූලස්ස ඡන්තත්තා ඡන්තමූලං. අසාමිකන්ති අනප්ඤ්ඤාචුත්ථකාදිහි තිහි ආකාරෙහි දස්සිතං අසාමිකවත්ථු. උභයමිෂීති යථාචුත්තලක්ඛණං අසාමිකං අත්තනො සන්තකඤ්ච.

අපත්තිහෙදවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

අනාපත්තිහෙදවණ්ණනා

131. යාය සෙය්‍යාය සගිතො කාලං කරොති, සා අනුට්ඨානසෙය්‍යා නාම. “චිත්තෙන පන අධිවාසෙහී”ති චුත්තමත්ථං විභාවෙතුං “න කිඤ්චි වදති”ති චුත්තං. පාකතිකං කාතුන්ති යත්තකං ගහිතං පරිභුත්තං වා, තත්තකං දාතබ්බන්ති චුත්තං හොති.

පට්ඨස්සාමිති යං ගහිතං, තදෙව වා අඤ්ඤං වා තාදිසං පුන දස්සාමිති අත්ථො. සඞ්ඝසන්තකෙ සඞ්ඝං අනුජානාපෙතුමසක්කුණෙය්‍යත්තා කස්සචි වත්ථුනො අනනුජානිතබ්බතො ව “සඞ්ඝසන්තකං පන පට්ඨාතුමෙව වට්ටති”ති චුත්තං.

තස්මිංයෙව අත්තභාවෙ නිබ්බත්තාපීති තස්මිංයෙව මතසරීරෙ උප්පන්නාපි. විනිතවත්ථුසු සාටකතණ්භාය තස්මිංයෙව මතසරීරෙ නිබ්බත්තපෙතො වියාති දට්ඨබ්බං. රුක්ඛාදීසු ලග්ගිතසාටකෙ වත්තබ්බමෙව නත්ථිති මනුස්සෙහි අපරිග්ගහිතං සන්ධාය චුත්තං. සථෙ පන තං ආරක්ඛකෙහි පරිග්ගහිතං හොති, ගහෙතුං න වට්ටතිති.

අනාපත්තිහෙදවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

පද්භාජනීයවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

පකිණ්ණකකථාවණ්ණනා

දාරුඛණ්ඩාදීසු “භාරියමිදං, ත්වං එකපස්සං උක්ඛිපාහි, අහං එකපස්සං උක්ඛිපාමි”ති උභයෙසං පයොගෙන එකස්ස වත්ථුනො යානාවාවනං සන්ධාය “සාහත්ථිකාණත්තික”න්ති චුත්තං. ඉදඤ්ච කායවාචානං ඊදිසෙ යානෙ අභිගහාවමත්තදස්සනත්ථං චුත්තං. යාය පන චෙතනාය සමුට්ඨාපිතො පයොගො සාහත්ථිකො ආණත්තිකො වා පධානභාවෙන යානාවාවනං සාධෙති, තස්සා වසෙන

ආපත්ති කාරෙතබ්බා. අඤ්ඤා සාහත්ථිකං වා ආණත්තිකස්ස අභිගං න භොති,
ආණත්තිකං වා සාහත්ථිකස්සාති ඉදං විරුජ්ඣති.

පකිණ්ණකකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

විනිතවත්ථුචණ්ණනා

132. විනිතවත්ථුසු සන්ධාවතීති සුට්ඨු ධාවති. විධාවතීති විවිධා නානස්පකාරෙන
ධාවති. කායවච්ඡේදාරහෙදං විනාපිති කායවොපනං වච්ඡෙදඤ්ච විනා.
පටිසම්බානබලෙනාති තථාවිධවිත්තුප්පාදෙ ආදීනවපච්චවෙක්ඛණබලෙන.

135. පුච්ඡාසභාගෙනාති පුච්ඡානුරූපෙන. නිරුත්ති ඵල පථො නිරුත්තිපථො,
තස්මිං නිරුත්තිපථෙ. තෙනාහ “වොභාරවචනමත්තෙ”ති.

137. යථාකම්මං ගතොති ඉමිනා තස්ස මතභාවං දස්සෙති. අබ්භුණ්හෙති
ඉමිනාපි චුත්තමෙව පරියායන්තරෙන විභාවෙතුං “අල්ලසරීරෙ”ති චුත්තං.
විසභාගසරීරෙති ඉත්ථිසරීරෙ. විසභාගසරීරත්තා අවිවාසන්තෙන න භවිතබ්බන්ති
ආහ “සීසෙ වා”තිආදි. වට්ටතීති විසභාගසරීරෙපි අත්තනාව චුත්තවිධිං කාතුං
සාටකඤ්ච ගහෙතුං වට්ටති. කෙච් පන “කිඤ්චාපි ඉමිනා සික්ඛාපදෙන අනාපත්ති,
ඉත්ථීරූපං පන ආමසන්තස්ස දුක්ඛට්”න්ති වදන්ති.

138. කුසං සම්කාමෙත්වාති කුසං පරිවත්තෙත්වා. කුට්ඨානකුට්ඨභාපණාදීහීති
ආදි-සද්දෙන තුලාකුට්ඨකංසකුට්ඨඤ්චනාදිං සම්ගණ්හාති. තත්ථ කුට්ඨානං
හදයහෙදසිඛාහෙදරජ්ජුහෙදවසෙන තිවිධං භොති. තත්ථ හදයන්ති
නාළිආදිමානභාජනානං අබ්භන්තරං, තස්ස හෙදො ඡිද්දකරණං හදයහෙදො, සො
සප්පිතෙලාදිමිනනකාලෙ ලබ්භති. තාති හි ගණ්හන්තො හෙට්ඨාඡිද්දෙන මානෙන
“සණ්කං ආසිඤ්චා”ති වත්වා අන්තොභාජනෙ බහුං පග්ගරාපෙත්වා ගණ්හාති,
දදන්තො ඡිද්දං පිට්ඨාය සීසං පුරෙත්වා දෙති. සිඛාහෙදො තිලකණ්ඩුලාදිමිනනකාලෙ
ලබ්භති. තාති හි ගණ්හන්තො සණ්කං සිඛං උස්සාපෙත්වා ගණ්හාති, දෙන්තො
වෙගෙන පුරෙත්වා සිඛං ඡන්දන්තො දෙති. රජ්ජුහෙදො ඛේත්තවත්ථුමිනනකාලෙ
ලබ්භති. ඛේත්තාදිං මිනන්තා හි අමහන්තම්පි මහන්තං කත්වා මිනන්ති, මහන්තම්පි
අමහන්තං. කුට්ඨභාපණො පාකට්ඨායෙව.

තුලාකුට්ඨං පන රූපකුට්ඨං අභිගකුට්ඨං ගහණකුට්ඨං පටිච්ඡන්තකුට්ඨන්ති චතුබ්බිධං
භොති. තත්ථ රූපකුට්ඨං නාම ද්වෙ තුලා සරූපා කත්වා ගණ්හන්තො මහතියා
ගණ්හාති, දදන්තො බුද්ධිකාය දෙති. අභිගකුට්ඨං නාම ගණ්හන්තො පච්ඡාභාගෙ
හත්ථෙන තුලං අක්කමති, දදන්තො පුබ්බභාගෙ අක්කමති. ගහණකුට්ඨං නාම
ගණ්හන්තො මූලෙ රජ්ජුං ගණ්හාති, දදන්තො අග්ගෙ. පටිච්ඡන්තකුට්ඨං නාම තුලං
සුසිරං කත්වා අන්තො අයචුණ්ණං පක්ඛිපිත්වා ගණ්හන්තො තං පච්ඡාභාගෙ
කරොති, දදන්තො අග්ගභාගෙ.

කංසො වුවුවත් සුවණ්ණපාති, තාය වඤ්චනං කංසකුටං. කථං? එකං සුවණ්ණපාතිං කත්වා අඤ්ඤා ද්වෙ තිස්සො ලොභපාතියො සුවණ්ණවණ්ණා කරොන්ති, තතො ජනපදං ගන්ත්වා කිඤ්චිදෙව අඬ්ඨං කුලං පවිසිත්වා “සුවණ්ණභාජනානි කිණ්ඨා” ති වත්වා අග්ගෙ පුච්ඡිතෙ සමග්ගතරං දාතුකාමා භොන්ති. තතො තෙහි “කථං ඉමෙසං සුවණ්ණභාවො ජානිතබ්බො” ති වුත්තෙ “විමංසිත්වා ගණ්හ්වා” ති සුවණ්ණපාතිං පාසාණෙ සංසිත්වා සබ්බපාතියො දත්වා ගච්ඡන්ති.

වඤ්චනං නාම තෙහි තෙහි උපායෙහි පරෙසං වඤ්චනං. තත්ත්වදමෙකං වත්ථු – එකො කිර ලුද්දකො මිගඤ්ච මිගපොතකඤ්ච ගහෙත්වා ආගච්ඡති. තමෙකො ධුත්තො “කිං, භො, මිගො අග්ගති, කිං මිගපොතකො” ති ආහ. “මිගො ද්වෙ කභාපණෙ, මිගපොතකො එක” ති ව වුත්තෙ එකං කභාපණං දත්වා මිගපොතකං ගහෙත්වා ටොකං ගන්ත්වා නිවත්තො “න මෙ, භො, මිගපොතකෙන අත්ථො, මිගං මෙ දෙහී” ති ආහ. තෙන හි ද්වෙ කභාපණෙ දෙහීති. සො ආහ – “නනු, භො, මයා පඨමං එකො කභාපණො දිත්තො” ති? “ආම දිත්තො” ති. “ඉමං මිගපොතකං ගණ්හ, එවං සො ව කභාපණො, අයඤ්ච කභාපණග්ගතකො මිගපොතකොති ද්වෙ කභාපණො භවිස්සන්ති” ති. සො “කාරණං වදති” ති සල්ලක්ඛෙත්වා මිගපොතකං ගහෙත්වා මිගං අදාසීති.

බලසාති බලෙන. පන්ථසාත-ග්ගහණෙන හිමවිපරාමොසගුම්බවිපරාමොසාපි සඬිගහිතා. තත්ථ යං හිමපාතසමයෙ හිමෙන පටිච්ඡන්තා හුත්වා මග්ගප්පටිපන්නං ජනං මුසන්ති, අයං හිමවිපරාමොසො. යං ගුම්මාදීහි පටිච්ඡන්තා ජනං මුසන්ති, අයං ගුම්බවිපරාමොසො.

උද්ධාරෙයෙව පාරාජිකන්ති “සවෙ සාටකො භවිස්සති, ගණ්හිස්සාමී” ති පරිකප්පස්ස පවත්තත්තා සාටකස්ස ව තත්ථ සබ්භාවතො. පද්ධාරෙන කාරෙතබ්බොති භූමියං අනික්ඛිපිත්වා ව විමංසිතත්තා වුත්තං. පරිසුට්ඨිතොති අනුබද්ධො. දිස්වා භටත්තා පරිකප්පාවහාරො න දිස්සතීති ඉමිනා පරිකප්පාවහාරස්ස අසම්භවං දස්සෙන්නො මහාපච්චරිආදීසු වුත්තස්ස අයුත්තභාවං විභාවෙති. මහාඅට්ඨකථායන්තිආදිනා පන පරිකප්පාවහාරසම්භවං පාළියා සංසන්දනභාවඤ්ච විභාවෙන්නො මහාඅට්ඨකථායං වුත්තමෙව සුචුත්තන්ති දීපෙති. තෙනෙව මානිකාට්ඨකථායමිපි මහාඅට්ඨකථානායොව දස්සිතො.

කෙවීති මහාඅට්ඨකථායමෙව එකච්චෙ ආවරියා. මහාපච්චරියං පනාති පන-සද්දො කෙවිවාදතො මහාපච්චරිවාදස්ස විසෙසසන්දස්සනත්ථො. තෙන කෙවිවාදො මහාපච්චරිවාදෙනපි න සමෙතීති දස්සෙති. මහාඅට්ඨකථානායො එව ව මහාපච්චරිවාදෙනපි සංසන්දනතො යුත්තතරොති විභාවෙති.

අලඬිකාරහණ්ඨන්ති අඬිගුලිමුද්දිකාදි අලඬිකාරහණ්ඨං. කුසං පාතෙත්වාති විලිවමයං වා තාලපණ්ණමයං වා කතසඤ්ඤාණං යං කිඤ්චි කුසං පාතෙත්වා.

සමග්ගතරන්ති අප්පග්ගතරං. පරකොට්ඨාසතො කුසෙ උද්ධට්ඨෙ න තාව කුසස්ස පරිවත්තනං ජාතන්ති චුත්තං “උද්ධාරෙ රක්ඛති”ති. සිවෙය්‍යකන්ති සිවිරට්ඨෙ ජාතං.

139. ජන්තාසරවත්ථුස්මිං යස්මා ආනන්දත්ථෙපරො තත්ථ අනාපත්තිභාවං ජානාති, තස්මා “තස්ස කුක්කුච්චං අහොසී”ති න චුත්තං. යස්මා ච සයං භගවතො නාරොවෙසී, තස්මා “ආරොවෙසී”ති එකච්චනං න චුත්තං.

140. විසාසන්ති බාදිතාවසෙසං උච්ඡිට්ඨං වා. කප්පියං කාරාපෙත්වාති පචාපෙත්වා. අත්තගුත්තත්ථායාති තංතිමිත්තඋපද්දවතො අත්තානං රක්ඛණත්ථාය. ජීසවිජාභිභූතා හි සීභාදයො අත්තනා බාදියමානං ගණ්හන්තානං අනත්ථම්පි කරෙය්‍යුං. පරානුද්දයතායාති සීභාදීසු පරසත්තෙසු අනුකම්පාය. ජීසවිජාවිනොදනත්ථස්සෙහි තෙහි බාදියමානං තෙ පලාපෙත්වා ගණ්හතො තෙසු අනුකම්පා නාම න භවිස්සති.

141. තෙකපුලයාගුවත්ථුම්හි වියාති මුසාවාදසාමඤ්ඤතො චුත්තං. ආණත්තෙහීති සම්මතෙන ආණත්තෙහි. ආණත්තෙනාති සාමිකෙහි ආණත්තෙන. අපරස්ස භාගං දෙහීති අසන්තං පුග්ගලං දස්සෙත්වා ගහිතත්තා “භණ්ඩදෙය්‍ය”න්ති චුත්තං. අඤ්ඤානාති යථාචුත්තෙහි සම්මතාදීහි චතුහි අඤ්ඤාන. “අපරම්පි භාගං දෙහී”ති චුත්තෙහි සඬ්ඝසන්තකත්තා අමුලකමෙව ගහිතන්ති “උද්ධාරෙයෙව භණ්ඩග්ගෙසන කාරෙතඛබ්බො”ති චුත්තං. ඉතරෙහි දියමානන්ති සම්මතෙන, තෙන ආණත්තෙන වා දියමානං. එවං ගණ්හතොති “අපරම්පි භාගං දෙහී”ති වත්වා වා කුට්ඨස්සාති ගණ්හත්වා වා ගණ්හතො. සුදින්නන්ති හෙට්ඨා සාමිකෙන, තෙන ආණත්තෙන වා දියමානං ගිහිසන්තකං “අපරස්ස භාගං දෙහී”ති වත්වා ගණ්හතො අපරස්ස අභාවතො සාමිසන්තකමෙව හොතීති භණ්ඩදෙය්‍යං ජාතං. ඉධ පන තෙහි එවං දියමානං “අපරම්පි භාගං දෙහීති වත්වා වා කුට්ඨස්සාති ගණ්හත්වා වා ගණ්හතො දෙහී”ති චුත්තත්තා අඤ්ඤාතකවිඤ්ඤත්තිමත්තං යපෙත්වා නෙව පාරාජිකං න භණ්ඩදෙය්‍යන්ති සුදින්නමෙව හොති.

142-3. පරික්ඛාරවත්ථුසු චුත්තපරික්ඛාරස්ස හෙට්ඨා චුත්තභණ්ඩස්ස ච කො විසෙසො? යං පරිභොගයොග්ගං ආභරණාදිරූපං අකත්වා යථාසභාවතො යපිතං, තං භණ්ඩං. යං පන තථා කත්වා පරිභුඤ්ජිතුං අනුච්ඡවිකාකාරෙන යපිතං ආභරණාදිකං, තං පරික්ඛාරන්ති වෙදිතඛබ්බං.

144-146. සඬ්ඝාමෙත්වාති යීතට්ඨානතො අපනෙත්වා. ථවිකන්ති උපාහනත්ථවිකාදි යංකිඤ්චි ථවිකං. ආභරාපෙත්තෙසු භණ්ඩදෙය්‍යන්ති “ගහිතෙ අත්තමනො හොති”ති (මහාව. 356) වචනතො අනත්තමනස්ස සන්තකං ගහිතම්පි පුන දාතඛබ්බමෙවාති චුත්තං. “සම්මුඛිභූතෙහි භාජෙතඛබ්බ”න්ති (මහාව. 379) වචනතො භාජනීයභණ්ඩං උපචාරසිට්ඨිට්ඨානංයෙව පාපුණාතීති ආහ “උපචාරසිමායං යීතස්සෙව ගහෙතුං වට්ඨති”ති.

148-9. “භණ්ඩදෙය්‍යන්ති උභින්නං සාලයභාවෙ සති වොරස්ස වා සාමිකස්ස වා සම්පත්තස්ස කස්සපි දාතුං වට්ටති” ති වදන්ති. එසෙව නයොති පංසුකුලසඤ්ඤාය ගභිතෙ භණ්ඩදෙය්‍යං, ටෙය්‍යවිත්තෙන පාරාජිකන්ති අත්ථො. ගාමෙසුති ගාමිකෙසු මනුස්සෙසු. ගාම-ග්ගහණෙන හෙත්ථ ගාමට්ඨා වුත්තා. වුට්ඨහන්තෙසුති ගාමං ඡඩ්ඛෙත්වා පලායන්තෙසු. පුන ආවසන්තෙ ඡනපදෙති ඡානපදිකෙසු පුන ආගන්ත්වා වසන්තෙසු.

අවිසෙසෙන වුත්තන්ති “සඋස්සාභා වා නිරුස්සාභා වා” ති විසෙසං අපරාමසිත්වා සාමඤ්ඤතො වුත්තං. න හි කතිපයානං අනුස්සාහෙ සති සඩ්ධිකං අසඩ්ධිකං හොතීති අයමෙත්ථ අධිප්පායො. සඋස්සාභමත්තමෙව පමාණන්ති සාමිකානං පරිච්ඡින්නභාවතො වුත්තං. තතොති ගණසන්නකතො පුග්ගලසන්නකතො වා. සෙනාසනත්ථාය නියමිතන්ති ඉදං නිදස්සනමත්තං, වතුසු පච්චයෙසු යස්ස කස්සපි අත්ථාය නියමිතෙපි වුත්තනයමෙව. ඉස්සරවතායාති පරං ආපුච්ඡිත්වා වා අනාපුච්ඡිත්වා වා දාතබ්බකිච්චං නත්ථී, අයමෙවෙත්ථ පමාණන්ති එවං අත්තතො ඉස්සරභාවෙන. අග්ගෙහ කාරෙතබ්බොති අග්ගානුරූපං දුක්කටෙන ථුල්ලච්චයෙන වා කාරෙතබ්බො. ඉස්සරවතාය පරිභුඤ්ජතො ගීවාති න කෙවලං එත්ථෙව ගීවා, හෙට්ඨා කුලසඩ්ගහත්ථාය ඉස්සරවතාය වා දින්නෙපි ගීවායෙව. සුඛාදිතමෙවාති අත්තොවිභාරෙ නිසිදිත්වා සංඤ්ට්ඨපහරණාදිවුත්තවිධානස්ස කතත්තා සුඛාදිතං. සඩ්ධිකඤ්ඤි වෙහඩ්ගියභණ්ඩං අත්තොවිභාරෙ වා බහිසීමාය වා හොතු, බහිසීමායං යීතෙහි අපලොකෙත්වා භාජෙතුං න වට්ටති, උභයත්ථ යීතමිපි පන අත්තොසීමායං යීතෙහි අපලොකෙත්වා භාජෙතුං වට්ටතියෙව. තෙනෙව තීසුපි ගණ්ඨිපදෙසු වුත්තං “විභාරෙයෙව නිසිදිත්වා එවං කතත්තා සුඛාදිතන්ති ආභා” ති. අයඤ්ච අත්ථො වස්සුපනායිකක්ඛන්ධකට්ඨකථායං ආවි හවිස්සති.

150. වුත්තවාදකචත්ථුසු පාළියං යුගසාටකන්ති සාටකයුගං. තුලන්ති පලසනං. දොණන්ති සොළසනාළිමත්තං. පරිච්ඡෙදං පන කත්ථාති යත්තකං ඉච්ඡිතං, තත්තකං අග්ගවසෙන වා වීචරාදිපච්චයවසෙන වා පරිච්ඡෙදං කත්ථා. උපාරම්භාති “භදන්තා අපරිච්ඡෙදං කත්ථා වදන්ති” ති එවං දොසාරොපනතො.

153. ඡාතජ්ඣන්තන්ති ජිසච්ඡාදුක්ඛෙන පිළිතඅත්තසන්නානං. ධනුකන්ති බුද්දකධනුකං. බද්ධො හොතීති තිරියං බද්ධො හොති. සුනබ්බට්ඨන්ති සාමිකෙහි විස්සජ්ජිතසුනබ්බෙන ගභිතං. යට්ඨියා සහ පාතෙතීති සුකරස්ස ආගමනතො පුරෙතරමෙව තත්ථ අබ්ජ්ඣනත්ථාය පාතෙති. මද්දන්තො ගච්ඡති, භණ්ඩදෙය්‍යන්ති එකසුකරග්ගනකං භණ්ඩං දාතබ්බං. න හි තෙන මග්ගෙන ගච්ඡන්තා සබ්බෙව සුකරා තෙන පාසෙන බ්ජ්ඣන්ති, එකොයෙව පඨමතරං ගච්ඡන්තො බ්ජ්ඣති, තස්මා එකසුකරග්ගනකං භණ්ඩං දාතබ්බං. පච්ඡා ගච්ඡතීති තෙන කතපයොගෙන අගන්ත්වා පච්ඡා සයමෙව ගච්ඡති. හෙට්ඨා වුත්තෙසුපි ඊදිසෙසු යානෙසු එසෙව නයො. උද්ධරිත්වා ඡඩ්ඛෙතීති පුරෙතරමෙව උද්ධරිත්වා ඡඩ්ඛෙති. විහාරභූමියන්ති විහාරසාමන්තා අරඤ්ඤප්පදෙසෙ. රක්ඛං යාවිත්ථාති රාජරාජමහාමත්තාදීනං සන්නිකං ගන්ත්වා අනුද්දිස්ස රක්ඛං යාවිත්ථා.

කුමනමුඛන්ති කුමනස්ස අන්තො මච්ඡානං පටිසනමුඛං. ගුම්බෙ බ්වති,
භණ්ඩදෙය්‍යමෙවාති කුමනස්ස අන්තො පටිසිතබ්බානං මච්ඡානං අග්ගෙසන
භණ්ඩදෙය්‍යං.

156. විසතිංසාදිවසෙන පරිච්ඡින්නා භික්ඛු එත්ථාති පරිච්ඡින්නභික්ඛුකං.
ථෙරානන්ති ආගන්තුකත්ථෙරානං. තෙසම්පිති ආවාසිකභික්ඛුනම්පි.
පරිභොගත්ථායාති සඬ්ඝිකපරිභොගවසෙන පරිභුඤ්ජනත්ථාය. ගහණෙති
පායසෙසො දට්ඨබ්බො. යත්ථාති යස්මිං ආවාසෙ. අඤ්ඤෙසං අත්ථිභාවන්ති
අඤ්ඤෙසං ආගන්තුකභික්ඛුනං අත්ථිභාවං. තත්ථාති තාදිසෙ ආවාසෙ. භාජෙත්වා
බාදන්තීති ආගන්තුකානම්පි සම්පත්තානං භාජෙත්වා බාදන්තීති අධිප්පායො. චතුසු
පච්චයෙසු සම්මා උපනෙන්නීති අම්බඵලාදීනි වික්කිණිත්වා විවරාදීසු චතුසු
පච්චයෙසු සම්මා උපනෙන්නී. විවරත්ථාය නියමෙත්වා දින්නාති “ඉමෙසං
රුක්ඛානං ඵලානි වික්කිණිත්වා විවරෙසුයෙව උපනෙතබ්බානි, න භාජෙත්වා
බාදිතබ්බානි”ති ඵලං නියමෙත්වා දින්නා. තෙසුපි ආගන්තුකා අනිස්සරාති
පච්චයපරිභොගත්ථාය නියමෙත්වා දින්නත්තා භාජෙත්වා බාදිතුං අනිස්සරා.

න තෙසු...පෙ.... යාතබ්බන්ති එත්ථ ආගන්තුකෙහි හෙට්ඨා චුත්තනයෙන
භාජෙත්වා බාදිතබ්බන්ති අධිප්පායො. තෙසං කතිකාය යාතබ්බන්ති “භාජෙත්වා න
බාදිතබ්බ”න්ති වා “එත්තකෙසු රුක්ඛෙසු ඵලානි ගණ්ඨිස්සාමා”ති වා “එත්තකානි
ඵලානි ගණ්ඨිස්සාමා”ති වා “එත්තකානං දිවසානං අබ්භන්තරෙ ගණ්ඨිස්සාමා”ති
වා “න කිඤ්චි ගණ්ඨිස්සාමා”ති වා ඵලං කතාය ආවාසිකානං කතිකාය
ආගන්තුකෙහි යාතබ්බං. මහාඅට්ඨකථායං “අනිස්සරා”ති වචනෙන දීපිතොයෙව
අත්ථො මහාපච්චරියං “චතුන්නං පච්චයාන”න්තිආදිනා විත්ථාරෙත්වා දස්සිතො.
පරිභොගවසෙනෙවාති එත්ථ ඵල-සද්දො අට්ඨානප්පයුත්තො. පරිභොගවසෙන
තමෙව භාජෙත්වාති යොජෙතබ්බං. එත්ථාති එතස්මිං විහාරෙ රට්ඨෙ වා.
සෙනාසනපච්චයන්ති සෙනාසනඤ්ච තදත්ථාය නියමෙත්වා යපිතඤ්ච.

ලාමකකොට්ඨාති ලාමකං ආදිං කත්වා, ලාමකසෙනාසනතො පට්ඨායාති චුත්තං
හොති. සෙනාසනෙපි තිණාදීනි ලාමකකොට්ඨාව විස්සජ්ජෙතබ්බානි,
සෙනාසනපරික්ඛාරාපි ලාමකකොට්ඨාව විස්සජ්ජෙතබ්බා. මූලවත්ථුවිජ්ජෙදං පන
කත්වා න උපනෙතබ්බන්ති ඉමිනා කිං චුත්තං හොතීති? තිසුපි ගණ්ඨිපදෙසු තාව ඉදං
චුත්තං “සබ්බානි සෙනාසනානි න විස්සජ්ජෙතබ්බානීති චුත්තං හොතී”ති.
ලාමකකොට්ඨා විස්සජ්ජෙත්තෙහිපි සෙනාසනභූමියො න විස්සජ්ජෙතබ්බාති
අයමත්ථො චුත්තො හොතීති නො ඛන්ති, වීමංසිත්වා යං රුච්චති, තං ගහෙතබ්බං.

ධම්මසන්තකෙන බුද්ධපූජං කාතුං, බුද්ධසන්තකෙන වා ධම්මපූජං කාතුං
වට්ටති, න වට්ටතීති? “තථාගතස්ස ඛො එතං වාසෙට්ඨ අධිවචනං ධම්මකායො
ඉතිපිති ව යො ඛො, වක්කලි, ධම්මං පස්සති, සො මං පස්සති”ති (සං. නි. 3.87) ව
වචනතො වට්ටතීති වදන්ති. කෙච් පන “ඵලං සන්තෙ ‘යො, භික්ඛවෙ, මං
උපට්ඨහෙය්‍ය, සො ගිලානං උපට්ඨහෙය්‍යා’ති වචනතො බුද්ධසන්තකෙන

ගිලානස්සපි හෙසජ්ජං කාතුං යුත්තන්ති ආපජ්ජෙය්‍ය, තස්මා න වට්ටති” ති වදන්ති, තං අකාරණං. න හි “යො, භික්ඛවෙ, මං උපට්ඨහෙය්‍ය, සො ගිලානං උපට්ඨහෙය්‍යා” ති ඉමිනා අත්තනො ව ගිලානස්ස ව එකසදිසතා තදුපට්ඨානස්ස වා සමඵලතා වුත්තා. අයඤ්ඤෙත්ථ අත්ථො “යො මං ඔවාදානුසාසනීකරණෙන උපට්ඨහෙය්‍ය, සො ගිලානං උපට්ඨහෙය්‍ය, මම ඔවාදකරණෙන ගිලානො උපට්ඨාතබ්බො” ති. භගවතො ව ගිලානස්ස ව උපට්ඨානං එකසදිසන්ති එවං පනෙත්ථ අත්ථො න ගහෙතබ්බො. තස්මා “යො වො, ආනන්ද, මයා ධම්මො ව විනයො ව දෙසිතො පඤ්ඤත්තො, සො වො මමච්චයෙන සත්ථා” ති වචනතො “අභඤ්ච පනිදානි එකො ඔවදාමි අනුසාසාමි, මයි පරිනිබ්බුතෙ ඉමානි චතුරාසීති බුද්ධසහස්සානි තුමහෙ ඔවදිස්සන්ති අනුසාසිස්සන්ති” ති වුත්තන්තා ව බහුස්සුතං භික්ඛුං පසංසන්තෙන ව “යො බහුස්සුතො, න සො තුම්භාකං සාවකො නාම, බුද්ධො නාම එස වුත්තා” ති වුත්තන්තා ධම්මගරුකත්තා ව තථාගතස්ස පුබ්බතයො එව පසත්ථතරොති අම්භාකං බන්ති.

පණ්ණං ආරොපෙත්වාති “එත්තකෙහෙව රුක්ඛෙහි එත්තකමෙව ගහෙතබ්බ”න්ති පණ්ණං ආරොපෙත්වා, ලිඛිත්වාති වුත්තං හොති. නිමිත්තසඤ්ඤං කත්වාති සඬකෙතං කත්වා. දාරකානි තෙසං පුත්තනත්තාදයො දාරකා. අඤ්ඤෙපි යෙ කෙච්ඡි ගොපකා හොන්ති, තෙ සබ්බෙපි වුත්තා. සබ්බත්ථාපි ගිහීනං ගොපකදානෙ යත්තකං ගොපකා දෙන්ති, තත්තකං ගහෙතබ්බං. සඬසිකෙ පන යථාපරිච්ඡෙදමෙව ගහෙතබ්බන්ති දීපිතත්තා “අත්ථතො එක”න්ති වුත්තං.

තතොති යථාවුත්තඋපොසථාගාරාදිකරණත්ථාය යපිතදාරුසම්භාරතො. ආපුච්ඡිත්වාති කාරකසඬසං ආපුච්ඡිත්වා. තං සබ්බමපි ආහරිත්වාති අනාපුච්ඡිත්වාපි තාවකාලිකං ආහරිත්වා. ආහරාපෙත්තොති එත්ථ අනාහරාපෙත්තෙපි දාතබ්බමෙව. අයමෙව භික්ඛු ඉස්සරොති එකස්ස භික්ඛුනො පාපුණනට්ඨානං, තතොයෙව සෙනාසනතො තස්ස දාතබ්බං, න ව සො තතො උට්ඨාපෙතබ්බොති වුත්තං හොති.

“උදකපුජන්ති වෙනියට්ඨානෙසු සිඤ්චන”න්ති ගණ්ඨිපදෙසු වුත්තං. වත්තසීසෙනාති කෙවලං සද්ධාය, න වෙනනාදිඅත්ථාය. සවත්ථුකන්ති සහ භූමියා. තිණුමත්තං පන දාතබ්බන්ති කස්මා වුත්තං, කිං තං ගරුභණ්ඩං න හොතීති? න හොති. අරක්ඛිතඅගොපිතට්ඨානෙ හි විනස්සකභාවෙන යීතං ගරුභණ්ඩං න හොති, තස්මා තාදිසං සන්ධාය “තිණුමත්තං පන දාතබ්බ”න්ති වුත්තං. ජග්ගිත්වාති සංවච්ඡරෙ සංවච්ඡරෙ ජග්ගිත්වා.

කුට්ටන්ති ගෙහභිත්ති. පාකාරන්ති පරික්ඛෙපපාකාරං. තතොති ජඩ්ඞිතවිහාරතො. තතො ආහරිත්වා සෙනාසනං කතං හොතීති සාමන්තගාමවාසීහි භික්ඛුහි ජඩ්ඞිතවිහාරතො දාරුසම්භාරාදිං ආහරිත්වා සෙනාසනං කතං හොති.

157. චතුර්‍යාගඋදකසම්භින්නෙති චතුත්ථාගගෙන උදකෙන සම්භින්නෙන. ඔදනභාජනීයවත්ථුස්මිත්ති “දෙහි අපරස්ස භාග”න්ති ආගතවත්ථුස්මිං.

159. අයා අත්තනා කාතුං යුත්තම්පි න කරොන්ති, අතිවිය ඵද්ධාති පසාදං හින්දිත්වා චිත්තෙන කුප්පන්ති, තස්මා “පසාදානුරක්ඛණත්ථායා”ති වුත්තං. ඉද්ධං පටිසංහරීති ඉද්ධං විස්සජ්ජෙසි. සකට්ඨානෙයෙව අට්ඨාසීති ඉද්ධයා විස්සජ්ජිත්තා එව “පාසාදො පුන ආගච්ඡතු”ති අනට්ඨිතෙපි සයමෙව ආගන්ත්වා සකට්ඨානෙයෙව අට්ඨාසී. “යාව දාරකා පාසාදං ආරොහන්ති, තාව පාසාදො තෙසං සන්තිකෙ හොතු”ති පුබ්බෙ අට්ඨිතත්තා එව ච කාලපරිච්ඡෙදං කත්වා අට්ඨිතෙන තතො පරං ඉද්ධි විස්සජ්ජිතා නාම හොතිති කත්වා වුත්තං. “ථෙරො ඉද්ධං පටිසංහරී”ති. යස්මා තෙ දාරකා එවං ගහෙත්වා ගතානං සත්තකා න හොන්ති, යස්මා ච ඊදිසෙන පයොගෙන ථෙරෙන තෙ ආනිතා නාම න හොන්ති, තස්මා ථෙරො එවමකාසීති දට්ඨබ්බං. තෙනෙවාහ “වොහාරවසෙනා”තිආදි. අත්තනො පකතිවණ්ණං අච්ඡන්ත්වා බහිද්ධා හත්ථිආදිදස්සනං “එකොපි හුත්වා බහුධා හොති”ති (දී. නි. 1.238; ම. නි. 1.147; සං. නි. 5.842) ආගතඤ්ච අට්ඨානවසෙන නිජ්ජන්තත්තා අට්ඨානිද්ධි නාම. “සො පකතිවණ්ණං ච්ඡන්ත්වා කුමාරකවණ්ණං වා දස්සෙති නාගවණ්ණං වා...පෙ.... විවිධම්පි සෙනාබ්බුහං දස්සෙති”ති (පටි. ම. 3.13) එවං ආගතා ඉද්ධි පකතිවණ්ණච්ඡන්තවිකාරවසෙන පචත්තත්තා විකුබ්බනිද්ධි නාම. අත්තනං අදස්සෙත්වා බහිද්ධා හත්ථිආදිදස්සනම්පි එත්ථෙව සඬගහිතන්ති දට්ඨබ්බං. පකතිවණ්ණච්ඡන්තඤ්චි නාම අත්තනො පකතිරූපස්ස අඤ්ඤෙසං අදස්සනං, න සබ්බෙන සබ්බං තස්ස නිරොධනං. එවඤ්ච කත්වා “අත්තනං අදස්සෙත්වා බහිද්ධා හත්ථිආදිදස්සනම්පි එත්ථෙව සඬගහිත”න්ති ඉදං “පකතිවණ්ණං ච්ඡන්ත්වා”ති වුත්තමූලපදෙන න විරුජ්ඣති.

විනිතවත්ථුවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

ඉති සමන්තපාසාදිකාය විනයට්ඨකථාය සාරත්ථදීපනියං

දුතියපාරාජිකවණ්ණනා සමත්තා.

අනුසාසනීකථාවණ්ණනා

පරාජිතකිලෙසෙනාති සන්තානෙ පුන අනුප්පත්තිධම්මතාපාදනෙන චතුහි මග්ගඤ්ඤාණෙහි සහ වාසනාය සමුච්ඡින්නසබ්බකිලෙසෙන. ඉධාති ඉමස්මිං සාසනෙ. තෙන සික්ඛාපදෙන සමං අඤ්ඤං අනෙකනයවොකිණ්ණං ගම්භීරත්ථවිනිච්ඡයං කිඤ්චි සික්ඛාපදං න විජ්ජන්ති යොජෙතබ්බං. අත්ථො ච විනිච්ඡයො ච අත්ථවිනිච්ඡයා, ගම්භීරා අත්ථවිනිච්ඡයා අස්සාති ගම්භීරත්ථවිනිච්ඡයං. වත්ථුම්භි ඔතිණ්ණෙති වොදනාවත්ථුම්භි සඬසමජ්ඣං ඔතිණ්ණෙ, එකෙන එකස්මිං වොදිතෙ, සයමෙව වා ආගන්ත්වා අත්තනො කතවිතික්කමෙ ආරොචිතෙති වුත්තං හොති. එත්ථාති ඔතිණ්ණෙ වත්ථුම්භි.

විනිච්ඡයං කරොන්තෙන සහසා “පාරාජික”න්ති අවත්වා යං කත්තබ්බං, තං දස්සෙතුං “පාළි”න්තිආදිමාහ. විනිච්ඡයොති පාරාජිකාපත්තිවිනිච්ඡයො.

අවත්වාවැනි “ත්වං පාරාජිකං ආපන්නො” ති අවත්වාව. කප්පියෙපි ව වත්ථුස්මිත්ති අවත්වාපි ගණ්හිතුං කප්පියෙ මාතුපිතුසන්නකෙපි වත්ථුස්මිං. ලහුවත්තිනොති ටෙය්‍යාවිත්තුප්පාදෙන ලහුපරිවත්තිනො. ආසිවිසන්ති සිසමෙව සකලසරිරෙ ඵරණසමත්ථවිසං.

අනුසාසනීකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

පාරාජිකකණ්ඩට්ඨකථාය පට්මහාගවණ්ණනා සමත්තා.

3. තතියපාරාජිකං

කීචිති කායවට්ඨිමනොද්වාරෙහි. විභාවිතන්ති පකාසිතං, දෙසිතං පඤ්ඤත්තන්ති චුත්තං හොති.

පට්මපඤ්ඤත්තිනිදානවණ්ණනා

162. තික්ඛත්තුං පාකාරපරික්ඛෙපවඩ්ඨනෙනාති තික්ඛත්තුං

පාකාරපරික්ඛෙපෙන නගරභූමියා වඩ්ඨනෙන. විසාලිභූතත්තාති ගාචුතන්තරං ගාචුතන්තරං පුචුභූතත්තා. බාරාණසිරඤ්ඤො කිර (ම. නි. අට්ඨ. 1.146; බු. පා. අට්ඨ. 6. රතනසුත්තවණ්ණනා) අග්ගමහෙසියා කුච්ඡිමිහි ගබ්භො සණ්ඨාසි, සා ඤත්වා රඤ්ඤො නිවෙදෙසි, රාජා ගබ්භපරිහාරං අදාසි. සා සම්මා පරිහරියමානා ගබ්භපරිපාකකාලෙ විජායනසරං පාවිසි. පුඤ්ඤවත්තිනං පච්චුසසමයෙ ගබ්භචුට්ඨානං හොති, සා ච තාසං අඤ්ඤතරා, තෙන පච්චුසසමයෙ අලත්තකපටලබන්ධුජීවකපුප්ඵසදිසං මංසපෙසිං විජාසි. තතො “අඤ්ඤො දෙවියො සුවණ්ණබ්බසදිසෙ පුත්තෙ විජායන්ති, අග්ගමහෙසි මංසපෙසින්ති රඤ්ඤො පුරතො මම අවණ්ණො උප්පජ්ජෙය්‍යා” ති වින්තෙත්වා තෙන අවණ්ණහයෙන තං මංසපෙසිං එකස්මිං භාජනෙ පක්ඛිපිත්වා පටිකුජ්ජිත්වා රාජමුද්දිකාය ලඤ්ඤෙත්වා ගඬගාය සොතෙ පක්ඛිපාපෙසි. මනුස්සෙහි ඡඩ්ඨිතමත්තෙ දෙවතා ආරක්ඛං සංවිදහිංසු. සුවණ්ණපට්ටිකඤ්ඤෙත්ථ ජාතිහිඩ්දුලකෙන “බාරාණසිරඤ්ඤො අග්ගමහෙසියා පජා” ති ලිඛිත්වා බන්ධිංසු. තතො තං භාජනං උමිහයාදීහි අනුපද්දුතං ගඬගාසොතෙන පායාසි.

තෙන ච සමයෙන අඤ්ඤතරො තාපසො ගොපාලකකුලං නිස්සාය ගඬගාතීරෙ විහරති. සො පාතොව ගඬගං ඔතිණ්ණො තං භාජනං ආගච්ඡන්තං දිස්වා පංසුකුලසඤ්ඤාය අග්ගමහෙසි. අට්ඨත්ථ තං අක්ඛරපට්ටිකං රාජමුද්දිකාලඤ්ඤනඤ්ඤා දිස්වා මුඤ්චිත්වා තං මංසපෙසිං අද්දස. දිස්වානස්ස එතදහොසි “සියා ගබ්භො, තථා හිස්ස දුග්ගන්ධපුනිභාවො නත්ථි” ති. උදකප්පවාහෙනාගතස්සපි හි උස්මා න විගච්ඡති, උස්මා ච නාම ඊදිසාය සවිඤ්ඤාණකතාය හවෙය්‍යාති “සියා ගබ්භො” ති වින්තෙසි. පුඤ්ඤවත්තතාය පන දුග්ගන්ධං නාහොසි සඋසුමගතාය පුනිභාවො ච. එවං පන වින්තෙත්වා අස්සමං තෙත්වා නං සුද්ධෙ ඔකාසෙ යපෙසි. අථ අඩ්ඨමාසච්චයෙන ද්වෙ මංසපෙසියො අහෙසුං. තාපසො දිස්වා සාධුකතරං යපෙසි.

තනො පුන අඩිසමාසවිවයෙන එකමෙකිස්සා පෙසියා හත්ථපාදසීසානමත්ථාය පඤ්ච පඤ්ච පිළකා උට්ඨහිංසු. අථ තනො අඩිසමාසවිවයෙන එකා මංසපෙසි සුවණ්ණබ්බසදිසො දාරකො, එකා දාරිකා අහොසි. තෙසු තාපසස්ස පුත්තසිනෙහො උප්පජ්ජි, දාරකානං පුඤ්ඤපනිස්සයනො අභිගුට්ඨකතො වස්ස බීරං නිබ්බත්ති. තනො පභුති ව බීරහත්තං අලහිත්ථ. තාපසො හත්තං භුඤ්ජිත්වා බීරං දාරකානං මුඛෙ ආසිඤ්චති. තෙසං පන යං යං උදරං පවිසති, තං සබ්බං මණ්ණිභාජනගතං විය දිස්සති. වරිමහවෙ බොධිසත්තෙ කුච්ඡිගතෙ බොධිසත්තමාතු විය උදරවිජවියා අවිජවිජපසන්නතාය එවං තෙ නිව්ජවී අහෙසුං. අපරෙ ආහු “සිබ්බිත්වා යපිතා විය නෙසං අඤ්ඤමඤ්ඤං ලීනා ඡවි අහොසි”ති. එවං තෙ නිව්ජවිතාය වා ලීනවිජවිතාය වා “ලීව්ජවී”ති පඤ්ඤායිංසු.

තාපසො දාරකෙ පොසෙන්නො උස්සුරෙ ගාමං හික්ඛාය පවිසති, අතිදිවා පටික්කමති. තස්ස තං බ්‍යාපාරං ඤත්වා ගොපාලකා ආහංසු – “හත්තෙ, පබ්බජිතානං දාරකපොසනං පලිබොධො, අම්භාකං දාරකෙ දෙථ, මයං පොසෙස්සාම, තුම්හෙ අත්තනො කම්මං කරොථා”ති. තාපසො “සාධු”ති පටිස්සුණි. ගොපාලකා දුතියදිවසෙ මග්ගං සමං කත්වා පුජ්ජෙහි ඔකිරිත්වා ධජපටාකා උස්සාපෙත්වා තුරියෙහි වජ්ජමානෙහි අස්සමං ආගතා. තාපසො “මහාපුඤ්ඤා දාරකා, අප්පමාදෙනෙව වඩ්ඨෙථ, වඩ්ඨෙත්වා අඤ්ඤමඤ්ඤං ආවාහං කරොථ, පඤ්චගොරසෙන රාජානං තොසෙත්වා භූමිභාගං ගහෙත්වා නගරං මාපෙථ, තත්ථ කුමාරං අහිසිඤ්චථා”ති වත්වා දාරකෙ අදාසි. තෙ “සාධු”ති පටිස්සුණිත්වා දාරකෙ නෙත්වා පොසෙසුං. දාරකා වුඩ්ඪිමත්ථාය කීළන්නා විවාදට්ඨානෙසු අඤ්ඤෙ ගොපාලකදාරකෙ හත්ථෙතපි පාදෙනපි පහරන්ති, තෙ රොදන්ති. “කිස්ස රොදථා”ති ව මාතාපිතුහි වුත්තා “ඉමෙ නිම්මාතාපිතිකා තාපසපොසිතා අම්හෙ අතීව පහරන්ති”ති වදන්ති. තනො නෙසං පොසකමාතාපිතරොපි “ඉමෙ දාරකා අඤ්ඤෙ දාරකෙ විහෙසෙත්ති දුක්ඛාපෙත්ති, න ඉමෙ සඨගහෙතබ්බා, වජ්ජෙතබ්බා ඉමෙ”ති ආහංසු. තනො පභුති කිර සො පදෙසො “වජ්ජී”ති වුච්චති යොජනසතපරිමාණෙන.

අථ තං පදෙසං ගොපාලකා රාජානං තොසෙත්වා අග්ගහෙසුං. තත්ථ ව නගරං මාපෙත්වා සොළසවස්සද්දෙසිකං කුමාරං අහිසිඤ්චිත්වා රාජානං අකංසු. රජ්ජසම්පත්තිදායකස්ස කම්මස්ස කතත්තා අසම්භින්නෙ එව රාජකුලෙ උප්පන්නත්තා ව රාජකුමාරස්ස පුඤ්ඤානුභාවසඤ්චොදිතා දෙවතාධිග්ගහිතා අකංසුති කෙවි. දාරකස්ස දාරිකාය සද්ධිං වාරෙය්‍යං කත්වා කතිකං අකංසු “බාහිරතො දාරිකා න ආනෙතබ්බා, ඉතො දාරිකා න කස්සවි දාතබ්බා”ති. තෙසං පට්ඨමංවාසෙන ද්වෙ දාරකා ජාතා ධිතා ව පුත්තො ව. එවං සොළසක්ඛත්තුං ද්වෙ ද්වෙ ජාතා. තනො තෙසං දාරකානං යථාක්කමං වඩ්ඪන්තානං ආරාමියානනිවාසට්ඨානපරිවාරසම්පත්තිං ගහෙතුං අප්පහොන්තං නගරං තික්ඛත්තුං ගාචුතන්නරෙන ගාචුතන්නරෙන පරික්ඛිපිංසු. තස්ස පුනප්පුනං විසාලිකතත්තා “වෙසාලී”ත්වෙව නාමං ජාතං. තෙන වුත්තං – “තික්ඛත්තුං පාකාරපරික්ඛෙපවඩ්ඪනෙන විසාලිභූතත්තා වෙසාලීති වුච්චති”ති.

ඉදමිපි ව නගරන්ති න කෙවලං රාජගහසාවත්ථියො යෙවාති දස්සෙති. තත්ථ මහාවනං නාමාතිආදි මජ්ඣිමනිකායසංයුත්තභාණකානං සමානට්ඨකථා. මජ්ඣිමට්ඨකථායඤ්ඤි (ම. නි. අට්ඨ. 1.146) සංයුත්තට්ඨකථායඤ්ඤි (සං. නි. අට්ඨ. 3.5.984-985) ඉමිනාව නයෙන චුත්තං. දීඝනිකායට්ඨකථායං (දී. නි. අට්ඨ. 1.359) පන “මහාවනෙති ඛනිනගරෙ නිමවන්තෙන සද්ධිං එකාබද්ධං හුත්වා ධීතං සයංජාතං වනං අත්ථි, යං මහන්තභාවෙනෙව මහාවනන්ති වුවිති, තස්මිං මහාවනෙ. කූටාගාරසාලායන්ති තස්මිං වනසණ්ඨෙව සඬ්ඝාරාමං පතිට්ඨාපෙසුං. තත්ථ කණ්ණිකං යොජෙත්වා ථම්මානං උපරි කූටාගාරසාලාසඬ්ඛෙපෙන දෙවට්ඨානසදිසං පාසාදං අකංසු, තං උපාදාය සකලොපි සඬ්ඝාරාමො කූටාගාරසාලාති පඤ්ඤායිත්ථා”ති චුත්තං. වනමජ්ඣෙ කතත්තා “වනං නිස්සායා”ති චුත්තං. ආරාමෙති සඬ්ඝාරාමෙ. භංසවට්ටකච්ඡදනෙනාති භංසවට්ටකපට්ච්ඡන්තෙන, භංසමණ්ඩලාකාරෙනාති අත්ථො.

අනෙකපරියායෙනාති එත්ථ පරියාය-සද්දො කාරණවචනොති ආහ “අනෙකෙහි කාරණෙහි”ති, අයං කායො අවිඤ්ඤාණකොපි සවිඤ්ඤාණකොපි එවමිපි අසුභො එවමිපි අසුභොති නානාවිධෙහි කාරණෙහිති අත්ථො. අසුභාකාරසන්දස්සනප්පවත්තන්ති කෙසාදිවසෙන තත්ථාපි වණ්ණාදිතො අසුභාකාරස්ස සබ්බෙසො දස්සනවසෙන පවත්තං. කායවිච්ඡන්දනියකථන්ති අත්තතො පරස්ස ව කරජකායෙ විච්ඡන්දනුප්පාදනකථං. මුත්තං වාතිආදිනා බාතිරෙකමුඛෙන කායස්ස අමනුස්සකං දස්සෙති. තත්ථ ආදිතො තිහි පදෙහි අදස්සනියතාය අසාරකතාය මජ්ඣෙ වතුහි දුග්ගන්ධතාය, අත්තෙ එකෙන ලෙසමත්තෙනපි මනුස්සකතාභාවමස්ස දස්සෙති. අථ බොතිආදිනා අත්ථයතො සරූපෙනෙව අමනුස්සකතාය දස්සනං. ඡන්දොති දුබ්බලරාගො. රාගොති බලවරාගො. “කෙසා ලොමාදි”ති සඬ්ඛෙපතො චුත්තමත්ථං විභාගෙන දස්සෙතුං “යෙපි හි”තිආදි චුත්තං. අසුභාති ආගන්තුකෙන සුභාකාරෙන විරහිතත්තා අසුභා. අසුවිතොති අත්තතො සභාවෙනෙව අසුවිතො. පටිකුලාති නාගරිකස්ස අසුවිකට්ඨානං විය ජිගුච්ඡනියත්තා පටිකුලා.

කෙසා නාමෙනෙ වණ්ණතොපි පටිකුලා, සණ්ඨානතොපි ගන්ධතොපි ආසයතොපි ඔකාසතොපි පටිකුලාති දස්සෙත්තො “සො ව නෙසං...පෙ.... පඤ්චහි කාරණෙහි වෙදිතබ්බො”ති ආහ. මනුස්සකෙපි (විසුද්ධි. 1.383; විහ. අට්ඨ. 356) හි යාගුපත්තෙ වා හත්තපත්තෙ වා කෙසවණ්ණං කිඤ්චි දිස්වා “කෙසමිස්සකමිදං, හරථ න”න්ති ජිගුච්ඡන්ති, එවං කෙසා වණ්ණතො පටිකුලා. රත්තිං පරිභුඤ්ජන්තාපි කෙසසණ්ඨානං අක්කවාකං වා මකච්චාකං වා ඡුපිත්වා තථෙව ජිගුච්ඡන්ති, එවං සණ්ඨානතොපි පටිකුලා. තෙලමක්ඛනපුප්ඵධුපාදිසඬ්ඛාරවිරහිතානඤ්ඤි කෙසානං ගන්ධො පරමජෙගුච්ඡො භොති, තතො ජෙගුච්ඡතරො අග්ගිමිහි පක්ඛිත්තානං. කෙසා හි වණ්ණසණ්ඨානතො අප්පටිකුලාපි සිද්ධං, ගන්ධෙන පන පටිකුලායෙව. යථා හි දහරස්ස කුමාරකස්ස වච්චං වණ්ණතො හලිද්දිවණ්ණං, සණ්ඨානතොපි හලිද්දිපිණ්ඩසණ්ඨානං, සඬ්ඝාරට්ඨානෙ ඡඩ්ඞිතඤ්ඤි උද්ධුමාතකකාලසුනබසරිරං වණ්ණතො තාලපක්කවණ්ණං, සණ්ඨානතො වට්ටෙත්වා

විස්සට්ඨමුද්ධිගසණ්ඨානං, දායාපිස්ස සුමනමකුලසදිසාති උභයමිච්ඡි
වණ්ණසණ්ඨානතො සියා අප්පටිකුලං, ගන්ධෙන පන පටිකුලමෙව, එවං කෙසාපි
සිද්ධං වණ්ණසණ්ඨානතො අප්පටිකුලා, ගන්ධෙන පන පටිකුලායෙවාති.

යථා පන අසුච්චියානෙ ගාමනිස්සන්දෙන ජාතාති සුපෙය්‍යපණ්ණාති
නාගරිකමනුස්සානං ජෙගුවිජාති හොන්ති අපරිභොගාති, එවං කෙසාපි
සුඛිබ්බලොහිතමුත්තකරිසපිත්තසෙමිහාදිනිස්සන්දෙන ජාතත්තා ජෙගුවිජාති ඉදං
තෙසං ආසයතො පාටිකුලායං. ඉමෙ ව කෙසා නාම ගුප්තාසිමිහි උට්ඨිතකණ්ණකං
විය එකතිංසකොට්ඨාසරාසිමිහි ජාතා, තෙ සුසානසඬකාරට්ඨානාදීසු ජාතසාකං විය
පරිබාදීසු ජාතකමලකුචලයාදිපුප්ඵං විය ව අසුච්චියානෙ ජාතත්තා පරමජෙගුවිජාති
ඉදං තෙසං ඔකාසතො පාටිකුලායං. යථා ව කෙසානං, එවං සුඛිබ්බකොට්ඨාසානඤ්ච
වණ්ණසණ්ඨානගන්ධාසයොකාසවසෙන පඤ්චධා පටිකුලතා වෙදිතබ්බාති ආහ
“එවං ලොමාදීන”න්ති. පඤ්චපඤ්චප්පහෙදෙනාති එත්ථ බාහිරත්ථසමාසො
දට්ඨබ්බො පඤ්ච පඤ්ච පහෙදා එතස්සාති පඤ්චපඤ්චප්පහෙදොති.

සංවණ්ණෙත්තොති විත්ථාරෙන්තො. අසුභායාති අසුභමාතිකාය. ඵාතිකම්මන්ති
බහුලිකාරො. පඤ්චඬගවිජ්ජහීනං පඤ්චඬගසමන්තාගතන්ති එත්ථ කාමච්ඡන්දො
බ්‍යාපාදො ටීනමිද්ධං උද්ධච්චකුක්කුච්චං විචිකිච්ඡාති ඉමෙසං පඤ්චන්තං
නීවරණානං පහානවසෙන පඤ්චඬගවිජ්ජහීනතා වෙදිතබ්බා. න හි එතෙසු
අප්පහීනෙසු ඤානං උප්පජ්ජති, තෙනස්සෙතාති පහානඬගානීති වුව්චන්ති. කිඤ්චාපි
හි ඤානක්ඛණෙ අඤ්ඤෙපි අකුසලා ධම්මා පහීයන්ති, තථාපි එතානෙව විසෙසෙන
ඤානන්තරායකරාති. කාමච්ඡන්දෙන හි නානාවිසයපලොහිතං විත්තං න
එකත්තාරම්මණෙ සමාධියති, කාමච්ඡන්දාහිභූතං වා විත්තං න කාමධාතූප්පහානාය
පටිපදං පටිපජ්ජති, බ්‍යාපාදෙන ව ආරම්මණෙ පටිහඤ්ඤමානං න නිරන්තරං
පවත්නති, ටීනමිද්ධාහිභූතං අකම්මඤ්ඤං හොති, උද්ධච්චකුක්කුච්චපරෙතං
අවුපසන්තමෙව හුත්වා පරිබ්භමති, විචිකිච්ඡාය උපහතං ඤානාධිගමසාධිකං පටිපදං
නාරොහති. ඉති විසෙසෙන ඤානන්තරායකරත්තා එතානෙව පහානඬගානීති
වුත්තාති.

යස්මා පන විතක්කො ආරම්මණෙ විත්තං අභිනිරොපෙති, විචාරො
අනුප්පබන්ධති, තෙහි අවික්ඛෙපාය සම්පාදිතපයොගස්ස චෙතසො
පයොගසම්පත්තිසම්භවා පිති පිනනං, සුඛඤ්ච උපබ්බහනං කරොති, අථ නං
සසම්පයුත්තධම්මං එතෙහි අභිනිරොපනානුබන්ධනපිනනඋපබ්බහනෙහි අනුග්ගහිතා
එකග්ගතා එකත්තාරම්මණෙ සමං සම්මා ආධියති, තස්මා විතක්කො විචාරො පිති
සුඛං විත්තෙකග්ගතාති ඉමෙසං පඤ්චන්තං උප්පත්තිවසෙන
පඤ්චඬගසමන්තාගතතා වෙදිතබ්බා. උප්පන්නෙසු හි එතෙසු පඤ්චසු ඤානං
උප්පන්නං නාම හොති, තෙනස්ස එතාති පඤ්ච සමන්තාගතඬගානීති වුව්චන්ති.
තස්මා න එතෙහි සමන්තාගතං අඤ්ඤදෙව ඤානං නාම අත්ථිති ගහෙතබ්බං. යථා
පන අඬගමත්තවසෙනෙව චතුරඬගීති සෙනා, පඤ්චඬගිකං තූරියං අට්ඨඬගිකො ව

මග්ගොති වුවුවනි, එවමිදමිපි අඩිගමත්තවසෙනෙව “පඤ්චඩ්භික”න්ති වා
“පඤ්චඩ්ගසමන්තාගත”න්ති වා වුවුවනීති වෙදිතබ්බං.

එතානි ව පඤ්චඩ්ගානි කිඤ්චාපි උපචාරක්ඛණෙපි අත්ථි, අථ ඛො උපචාරෙ
පකතිචිත්තතො බලවතරානි, ඉධ පන උපචාරතොපි බලවතරානි
රූපාවචරක්ඛණප්පත්තානි. එත්ථ හි විතක්කො සුච්ඡදෙන ආකාරෙන ආරම්මණ
චිත්තං අභිනිරොපයමානො උප්පජ්ජති, විචාරො අනිච්ඡා ආරම්මණං
අනුමජ්ජමානො, පීතිසුඛං සබ්බාවන්තමිපි කායං ඵරමානං. තෙනෙව චුත්තං “නාස්ස
කිඤ්චි සබ්බාවතො කායස්ස විවෙකපෙන පීතිසුඛෙන අප්පුටං හොති”ති.
චිත්තෙකග්ගතාපි හෙට්ඨිමමිති සමුග්ගපටලෙ උපරිමං සමුග්ගපටලං විය ආරම්මණ
සුච්ඡිකා හුත්වා උප්පජ්ජති. අයමෙනෙසං ඉතරෙහි විසෙසො, තස්මා
“පඤ්චඩ්ගසමන්තාගත”න්ති අප්පනාකානමෙව විසෙසෙත්වා චුත්තං.

තිවිධකල්‍යාණං දසලක්ඛණසම්පන්නන්ති එත්ථ පන කානස්ස
ආදිමජ්ඣපරියොසානවසෙන තිවිධකල්‍යාණතා, තෙසංයෙව
ආදිමජ්ඣපරියොසානානං ලක්ඛණවසෙන දසලක්ඛණසම්පන්නතා වෙදිතබ්බා.
චිත්ථාරනයං පනෙත්ථ සයමෙව පකාසයිස්සති. කිලෙසවොරෙහි අනභිභවතීයත්තා
කානං “චිත්තමඤ්ජුස”න්ති චුත්තං. නිස්සායාති පාදකං කත්වා.

දසලක්ඛණවිභාවනෙනෙව තිවිධකල්‍යාණතාපි විභාවිතා හොතීති දසලක්ඛණං
තාව දස්සෙත්තො “තත්ත්වමානී”තිආදිමාහ. තත්ථ පාරිපන්ථිකතො
චිත්තවිසුද්ධිතිආදීනං පදානං අත්ථො “තත්ත්වං පාළි”තිආදීනා
චුත්තපාළිවණ්ණනායමෙව ආවි භවිස්සති. තත්ත්වං තස්මිං දසලක්ඛණවිභාවනෙ.
පටිපදාවිසුද්ධිති පටිපජ්ජති කානං එතායාති පටිපදා, ගොත්‍රභූපරියොසානො
පුබ්බභාගියො භාවනානායො. පරිපන්ථතො විසුජ්ඣනං විසුද්ධි, පටිපදාය විසුද්ධි
පටිපදාවිසුද්ධි. සා පනායං යස්මා කානස්ස උප්පාදක්ඛණෙ ලබ්භති, තස්මා චුත්තං
“පටිපදාවිසුද්ධි ආදී”ති. උපෙක්ඛානුබුහනාති විසොධෙතබ්බතාදීනං අභාවතො
කානපරියාපන්තාය තත්ත්වමජ්ඣත්තපෙක්ඛාය කිච්චනිප්ඵත්තීයා අනුබුහනා. සා
පනායං යස්මා විසෙසතො කානස්ස ධීතික්ඛණෙ ලබ්භති, තෙන චුත්තං
“උපෙක්ඛානුබුහනා මජ්ඣක”ති. සම්පහංසනාති තත්ථ ධම්මානං
අනතිචත්තනාදිසාධකස්ස ඤාණස්ස කිච්චනිප්ඵත්තීයෙව පරියොදපනා. සා පන
යස්මා කානස්ස ඔසානක්ඛණෙ පාකටා හොති, තස්මා චුත්තං “සම්පහංසනා
පරියොසාන”න්ති. ඉමානි තීණි ලක්ඛණානීති පරිපන්ථතො චිත්තස්ස
විසුජ්ඣනාකාරො, මජ්ඣිමස්ස සමථනිමිත්තස්ස පටිපජ්ජනාකාරො, තත්ථ
පක්ඛන්දනාකාරොති ඉමානි තීණි කානස්ස ආදිතො උප්පාදක්ඛණෙ
අප්පනාප්පත්තිලක්ඛණානි. තෙහි ආකාරෙහි විතා අප්පනාප්පත්තියා අභාවතො
අසති ව අප්පනායං තදභාවතො ආදිකල්‍යාණඤ්චෙව විසුද්ධිපටිපදත්තා
යථාචුත්තෙහි ලක්ඛණෙහි සමන්තාගතත්තා ව තිලක්ඛණසම්පන්නඤ්ච. ඉමිනා
නායෙන මජ්ඣපරියොසානලක්ඛණානඤ්ච යොජනා වෙදිතබ්බා.

කෙවි පන “පටිපදාවිසුද්ධි නාම සසම්භාරිකො උපවාසො, උපෙක්ඛානුබ්භනා නාම අප්පනා, සම්පහංසනා නාම පච්චවෙක්ඛණා” ති වණ්ණයන්ති, තං න යුත්තං. තථා හි සති අක්කානාධම්මෙහි ක්කානස්ස ගුණසංකිත්තනං නාම කතං හොති. න හි භූමන්තරං භූමන්තරපරියාපන්නං හොති, පාළියා වෙනං විරුජ්ඣති. “එකත්තගතං චිත්තං පටිපදාවිසුද්ධිපක්ඛන්දඤ්චෙව හොති උපෙක්ඛානුබ්භිතඤ්ච ඤාණෙන ච සම්පහංසිත”න්ති (පටි. ම. 1.158) හි පාළියං වුත්තං. එත්ථ හි එකත්තගතං චිත්තන්ති ඉන්ද්‍රියානං එකරසභාවෙන එකග්ගතාය ච සිඛාප්පත්තියා තදනුගුණං එකත්තගතං සසම්පයුත්තං අප්පනාප්පත්තං චිත්තං වුත්තං, තස්සෙව ච පටිපදාවිසුද්ධිපක්ඛන්දතාදි අනන්තරං වුච්චතෙ. තස්මා පාළියං එකස්මිංයෙව අප්පනාචිත්තක්ඛණෙ පටිපදාවිසුද්ධිආදීනං වුත්තත්තා අන්තොඅප්පනායමෙව පරිකම්මාගමනවසෙන පටිපදාවිසුද්ධි, තත්‍රමජ්ඣක්ඛපෙක්ඛාය කිච්චවසෙන උපෙක්ඛානුබ්භනා, ධම්මානං අනතිවත්තනාදිභාවසාධනෙන පරියොදාපකස්ස ඤාණස්ස කිච්චනිජ්චත්තිවසෙන සම්පහංසනා ච වෙදිතඛිඛා.

කථං? යස්මිං (පටි. ම. අට්ඨ. 2.1.158; විසුද්ධි. 1.175) වාරෙ අප්පනා උප්පජ්ජති, තස්මිං යො නිවරණසඬ්ඛාතො කිලෙසගණො තස්ස ක්කානස්ස පරිපන්ථො, තතො චිත්තං විසුජ්ඣති, විසුද්ධත්තා ආවරණවිරහිතං හුත්වා මජ්ඣිමං සමථනිමිත්තං පටිපජ්ජති. මජ්ඣිමං සමථනිමිත්තං නාම සමප්පවත්තො අප්පනාසමාධියෙව, ලීනුද්ධච්චසඬ්ඛාතානං උභින්නං අන්තානං අනුපගමනෙන මජ්ඣිමො, සවිසෙසං පච්චනීකධම්මානං වූපසමනතො සමථො, යොගිතො සුඛවිසෙසානං කාරණභාවතො නිමිත්තන්ති කත්වා. තස්ස පන අප්පනාචිත්තස්ස අනන්තරපච්චයභූතං ගොත්‍රභූචිත්තං සතිපි පරිත්තමග්ගතභාවහෙදෙ පච්චයපච්චයුප්පන්නභාවහෙදෙ ච එකිස්සායෙව සන්තති යා පරිණාමුපගමනතො එකසන්තතිපරිණාමනායෙන තථත්තං අප්පනාසමාධිවසෙන සමාහිතභාවං උපගච්ඡමානං මජ්ඣිමං සමථනිමිත්තං පටිපජ්ජති නාම. එවං පටිපන්නත්තා තථත්තූපගමනෙන තත්ථ පක්ඛන්දති නාම. යස්මිඤ්චි ඛණෙ තථත්තං මජ්ඣිමං සමථනිමිත්තං පටිපජ්ජති, තස්මිංයෙව ඛණෙ තථත්තූපගමනෙන අප්පනාසමාධිතා සමාහිතභාවූපගමනෙන තත්ථ පක්ඛන්දති නාම. එවං තාව පුරිමස්මිං ගොත්‍රභූචිත්තෙ විජ්ජමානා පරිපන්ථවිසුද්ධිමජ්ඣිමසමථප්පටිපත්තිපක්ඛන්දනාකාරා ආගමනවසෙන නිජ්චජ්ජමානා පයමස්ස ක්කානස්ස උප්පාදක්ඛණෙයෙව පටිපදාවිසුද්ධිති වෙදිතඛිඛා. තෙයෙව හි ආකාරා පච්චයවිසෙසතො ක්කානක්ඛණෙ නිජ්චජ්ජමානා පටිපදාවිසුද්ධිති වුත්තා.

එවං විසුද්ධස්ස පන තස්ස චිත්තස්ස පුන සොධෙතඛිඛාභාවතො විසොධනෙ ඛ්‍යාපාරං අකරොත්තො විසුද්ධං චිත්තං අප්ඤ්ඤාපෙක්ඛති නාම. සමථභාවූපගමනෙන සමථප්පටිපන්නස්ස පුන සමාධානෙ ඛ්‍යාපාරං අකරොත්තො සමථප්පටිපන්නං අප්ඤ්ඤාපෙක්ඛති නාම. සමථප්පටිපන්නභාවතො එව චස්ස කිලෙසසංසග්ගං පභාය එකත්තෙන උපට්ඨිතස්ස පුන එකත්තූපට්ඨානෙ ඛ්‍යාපාරං අකරොත්තො එකත්තූපට්ඨානං අප්ඤ්ඤාපෙක්ඛති නාම. එවං තත්‍රමජ්ඣක්ඛපෙක්ඛාය කිච්චවසෙන උපෙක්ඛානුබ්භනා වෙදිතඛිඛා.

යෙ පනෙනෙ එවං උපෙක්ඛානුබ්බන්තෙ තස්මිං ඤානචිත්තෙ ජාතා සමාධිපඤ්ඤාසඬ්ඛාතා යුගනද්ධම්මා අඤ්ඤාමඤ්ඤං අනතිවත්තමානා හුත්වා පවත්තා, යානි ච සද්ධාදීනි ඉන්ද්‍රියානි නානාකිලෙසෙනි විමුත්තත්තා විමුත්තිරසෙන එකරසානි හුත්වා පවත්තානි, යඤ්චෙස තදුපගං තෙසං අනතිවත්තනඑකරසසභාවානං අනුච්ඡවිකං චිරියං වාහයනි, යා චස්ස තස්මිං බණ්ණ පවත්තා ආසෙවනා, සබ්බෙපි තෙ ආකාරා යස්මා ඤාණෙන සංකිලෙසවොදානෙසු තං තං ආදීනවඤ්ච ආනිසංසඤ්ච දිස්වා තථා තථා සම්පහංසිතත්තා විසොධිතත්තා පරියොදාපිතත්තා නිජ්ජන්තා, තස්මා ධම්මානං අනතිවත්තනාදිභාවසාධනෙන පරියොදාපකස්ස ඤාණස්ස කිච්චනිජ්ජන්තිවසෙන සම්පහංසනා වෙදිතබ්බාති වුත්තං.

අථ කස්මා සම්පහංසනාව “පරියොසාන”න්ති වුත්තා, න උපෙක්ඛානුබ්බනාති? යස්මා තස්මිං භාවනාචිත්තෙ උපෙක්ඛාවසෙන ඤාණං පාකටං හොති, තස්මා ඤාණකිච්චභූතා සම්පහංසනා “පරියොසාන”න්ති වුත්තා. තථා හි අප්පනාකාලෙ භාවනාය සමප්පවත්තියා පටිපක්ඛස්ස ච සුප්පභානතො පග්ගහාදීසු බ්‍යාපාරස්ස අකාතබ්බතො අප්ඤ්ඤාපෙක්ඛනාව හොති. යං සන්ධාය වුත්තං “සමයෙ චිත්තස්ස අප්ඤ්ඤාපෙක්ඛනා විසුද්ධං චිත්තං අප්ඤ්ඤාපෙක්ඛති”ති ච ආදි. සා පනායං අප්ඤ්ඤාපෙක්ඛනා ඤාණස්ස කිච්චසිද්ධියා හොති විසෙසතො ඤාණසාධනත්තා අප්පනාබ්‍යාපාරස්ස, තස්මා ඤාණකිච්චභූතා සම්පහංසනා “පරියොසාන”න්ති වුත්තා. එවං තිථිධාය පටිපදාවිසුද්ධියා ලද්ධවිසෙසාය තිථිධාය උපෙක්ඛානුබ්බනාය සාතිසයං පඤ්ඤන්ද්‍රියස්ස අධිමත්තභාවෙන චතුබ්බිධාපි සම්පහංසනා සිජ්ඣතිති ආගමනුපෙක්ඛාඤාණකිච්චවසෙන දසපි ආකාරා ඤානෙ එව වෙදිතබ්බා.

එවං තිථිධත්තගතං චිත්තන්තිආදීනි තස්සෙව චිත්තස්ස ථොමනවචනානි. තත්ථ එවං තිථිධත්තගතන්ති එවං යථාවුත්තෙන විධිනා පටිපදාවිසුද්ධිපක්ඛන්දනඋපෙක්ඛානුබ්බනඤාණසම්පහංසනාවසෙන තිථිධභාවං ගතං. විතක්කසම්පන්නන්ති කිලෙසක්ඛොභවිරහිතත්තා විතක්කෙන සුන්දරභාවමුපගතං. චිත්තස්ස අධිට්ඨානසම්පන්නන්ති තස්මිංයෙව ආරම්මණෙ චිත්තස්ස නිරන්තරප්පවත්තිසඬ්ඛාතෙන අධිට්ඨානෙන සම්පන්නං අනුතං. යථා අධිට්ඨානවසියං අධිට්ඨානන්ති ඤානජ්ජවත්ති, තථා ඉධාපි චිත්තස්ස අධිට්ඨානන්ති චිත්තෙකග්ගතාපි යුජ්ජති. තෙන හි එකස්මිංයෙව ආරම්මණෙ චිත්තං අධිට්ඨානි, න එත්ථ වික්ඛිපතීති. සමාධිසම්පන්නන්ති විසුං වුත්තත්තා පන වුත්තනයෙනෙව ගහෙතබ්බො. අථ වා සමාධිස්සෙව ඤානඬ්ඛගසඬ්ඛිතත්තා “චිත්තස්ස අධිට්ඨානසම්පන්න”න්ති ඤානඬ්ඛගපඤ්චකවසෙන වුත්තං. සමාධිසම්පන්නන්ති ඉන්ද්‍රියසඬ්ඛිතත්තා ඉන්ද්‍රියපඤ්චකවසෙන.

අසුභසඤ්ඤාපරිචිතෙනාති සකලං කායං අසුභන්ති පවත්තාය සඤ්ඤාය සහගතත්තා ඤානං අසුභසඤ්ඤා, තෙන පරිචිතෙන පරිභාවිතෙන. වෙනසාති චිත්තෙන. බහුලන්ති අභිණ්හං. විහරතොති විහරන්තස්ස, අසුභසමාපත්තිබහුලස්සාති අත්ථො. මෙථුනධම්මසමාපත්තියාති මෙථුනධම්මෙන සමඬ්ඛිතාවතො. පටිලියතීති

එකපස්සෙන නිලියති නිලීනං විය හොති. පටිකුටතීති සඬකුචති. පටිවත්තතීති නිවත්තති. න සම්පසාරියතීති න විසරති, අභිරතිවසෙන න පක්ඛන්දතීති අත්ථො. අථ වා පටිලියතීති සඬකුචති තත්ථ පටිකුලතාය සංශ්ඨිතත්තා. පටිකුටතීති අපසක්කති න උපසක්කති. පටිවත්තතීති නිවත්තති, තතො එව න සම්පසාරියතීති. න්හාරුදද්දුලන්ති න්හාරුඛණ්ඩං න්හාරුවිලෙඛනං වා.

අද්ධමාසන්ති අවිචන්තසංයොගෙ උපයොගවචනං. පටිසල්ලියිකුන්ති යථාචුත්තකාලං පටි පටි දිවසෙ දිවසෙ සමාපත්තියං ධම්මචිත්තාය චිත්තං නිලියිකුං. පසුත්තචාවන්ති පච්චයපටිසංයුත්තචාවං, බුද්ධා ඉමෙසු දිවසෙසු පිණ්ඩාය න වරන්ති, විහාරෙයෙව නිසීදන්ති, තෙසං දින්නං මහජ්ඵලං හොතීති ආදිවචනං.

කල්‍යාණුපනිස්සයවසෙනාති පබ්බජ්ජාය උපනිස්සයවසෙන. පරෙ කිරාති කිර-සද්දො අරුචිසුවනත්ථො. තෙනාහ “ඉදං පන ඉච්ඡාමත්ත”න්ති, පවත්තිඅජානනං ආරොවයිතාභාවො ඤාතෙ නිවාරණඤ්චාති ඉදං තෙසං ඉච්ඡාමත්තං, න පන කාරණන්ති අත්ථො. අපරෙ පන වදන්ති “එතස්මිං කිර අඬ්ඨමාසෙ න කොචි බුද්ධචෙනෙයොයා අහොසි, අථ සත්ථා ඉමං අඬ්ඨමාසං ඵලසමාපත්තිසුඛෙන විනිනාමෙස්සාමි, ඉති මය්හඤ්චෙව සුඛවිහාරො භවිස්සති, අනාගතෙ ව පච්ඡිමා ජනතා ‘සත්ථාපි ගණං පභාය එකකො විහාසි, කිමඬ්ඨං පන මය’න්ති දිට්ඨානුගතිං ආපජ්ජිස්සති, තදස්ස භවිස්සති දීඝරත්තං හිතාය සුඛායාති ඉමිනා කාරණෙන එවමාහා”ති. නෙව කොචි භගවන්තං උපසඬකමතීති යපෙත්වා පිණ්ඩපාතනීහාරකං අඤ්ඤො කොචි නෙව භගවන්තං උපසඬකමති, හික්ඛුසඬ්ඨො පන සත්ථු වචනං සම්පට්චින්නවා එකං හික්ඛුං අදාසි. සො පාතොව ගන්ධකුට්පරිවෙණසම්මජ්ජනමුඛොදකදන්තකට්ඨදානාදීති සබ්බකිච්චාති තස්මිං තස්මිං ඛණෙ කත්වා අපගච්ඡති.

අනෙකකාරණසම්මිස්සොති එත්ථ කායස්ස අසුච්ඡග්ගන්ධජෙගුච්ඡපටිකුලතාව අනෙකකාරණං. මණ්ඩනකපකතිකොති අලඬකාරකසභාවො. කොචි තරුණොපි යුවා න හොති, කොචි යුවාපි මණ්ඩනකජාතිකො න හොති යථා උපසන්තසභාවො ආලසියබ්‍යසනාදීහි වා අභිභූතො, ඉධ පන දහරො චෙව යුවා ව මණ්ඩනකජාතිකො ව අධිජ්ජෙතො. පඨමයොබ්බනං නාම පන්තරසවස්සතො යාව ද්වත්තිංස සංවච්ඡරාති, සොළසවස්සතො වා යාව තෙත්තිංස වස්සාති. කුණපන්ති මතකලෙචරං, අභිස්ස කුණපං අභිකුණපං. එවං ඉතරාතිපි. අතිපටිකුලජිගුච්ඡනීයසභාවතො චෙත්ථ ඉමානෙව තීණි චුත්තානීති වෙදිතබ්බාති. අඤ්ඤෙසඤ්භි සසසුකරාදීනං කුණපං මනුස්සා කටුකභණ්ඩාදීහි අභිසඬ්ඨරිත්වා පරිභුඤ්ජන්තිපි, ඉමෙසං පන කුණපං අභිනවම්පි ජිගුච්ඡන්තියෙව, කො පන වාදො කාලාතික්කමෙන පුතිභූතෙ. අතිපටිකුලජිගුච්ඡනීයතා ව නෙසං අතිවිය දුග්ගන්ධතාය, සා ව අභිනං තිබ්බිණකොපතාය කුක්කුරමනුස්සානං ඔදනකුම්මාසුපවයතාය ව සරිරස්ස හොතීති වදන්ති.

සමණකුත්තකොති සමණකිව්වකො, කාසාවනිවාසනාදිවසෙන
සමණකිව්වකාරීති චුත්තං හොති. තෙනාහ “සමණවෙසධාරකො”ති. සබ්බමකංසුති
පුට්ඨජනා සාවජ්ජෙපි තත්ථ අනවජ්ජසඤ්ඤිනො භුත්වා
කරණකාරාපනසමනුඤ්ඤතාදිහෙදං සබ්බමකංසු. ලොභිතකන්ති එත්ථ
“ලොභිතගත්”න්තිපි පයන්ති. වග්ගුති මතා වග්ගුමතා. පුඤ්ඤසම්මතාති
පුජ්ජහවඵලනිබ්බත්තනෙන සත්තානං පුනනෙන විසොධනෙන පුඤ්ඤන්ති
සම්මතා. පවාහෙස්සාමිති ගමයිස්සාමි, විසොධෙස්සාමිති අත්ථො.

163. මාරධෙය්‍යං චුවිචති තෙභුමකා ධම්මා. වචනත්ථතො පන මාරස්ස ධෙය්‍යං
මාරධෙය්‍යං. ධෙය්‍යන්ති යානං වත්ථු නිවාසො ගොවරො. මාරො වා එත්ථ ධියති
තිට්ඨති පවත්තතීති මාරධෙය්‍යං, මාරොති චෙන්ථ කිලෙසමාරො අධිජ්ජෙතො,
කිලෙසමාරවසෙනෙව ච දෙවපුත්තමාරස්ස කාමහවෙ ආධිපවිචන්ති. මාරවිසයං
නාතික්කම්ස්සතීති වින්තෙත්වාති එවමයං සංවෙගං පටිලභිත්වා මාරවිසයං
අතික්කමෙය්‍යාපි, මයා පන එවං චුත්තෙ උජ්ජන්තං සංවෙගං පටිජ්ජස්සම්භෙත්වා
මාරවිසයං නාතික්කම්ස්සතීති එවං වින්තෙත්වා. ද්විවචනන්ති ද්වික්ඛත්තුං වචනං,
ආමෙඨිතවචනන්ති චුත්තං හොති. නියොජෙන්නීති එත්ථ අයං අත්ඨබ්බාලා දෙවතා
එවං උජ්ජන්තසංවෙගමූලකං සමණධම්මං කත්වා “අයං මාරවිසයං
අතික්කමෙය්‍යාපි”ති වින්තෙත්වා අත්තනො අඤ්ඤාණතාය “මතා සංසාරතො
මුච්චන්ති”ති එවංලද්ධිකාපි සමානා අත්තනො ලද්ධිවසෙන මතා භික්ඛු සංසාරතො
මුච්චන්තිති ඉමමත්ථං අනුපපරික්ඛිත්වා තං තත්ථ නියොජෙසීති වෙදිතබ්බං.

කිඤ්චාපි අසුභකථං කථෙන්නෙන භගවතා යථා තෙසං භික්ඛූනං මරණභයං න
භවිස්සති, තථා දෙසිතත්තා භික්ඛූනඤ්ච තං ධම්මකථං සුත්වා
අසුභභාවනානුයොගෙන කායෙ විගතජන්දරාගතාය මරණස්ස අභිපත්ථිතභාවතො
භයං නත්ථී, තං පන අසිහත්ථං තථා විවරන්තං දිස්වා තදඤ්ඤෙසං භික්ඛූනං
උජ්ජජනකභයං සන්ධාය “හොතියෙව භය”න්තිආදි චුත්තන්ති වදන්ති.
“අත්තනාපි අත්තානං ජීවිතා වොරොපෙන්නි, අඤ්ඤමඤ්ඤමිපි ජීවිතා
වොරොපෙන්නි”ති චුත්තත්තා “සබ්බානිපි තාති පඤ්ච භික්ඛුසතාති ජීවිතා
වොරොපෙසී”ති ඉදං යෙභුය්‍යාවසෙන චුත්තන්ති ගහෙතබ්බං. අජ්ජකඤ්ඤි
ඌනමධිකං වා ගණනුපගං න හොතීති “පඤ්චසතාති”ති චුත්තං. තස්මා යෙ ච
අත්තනාව අත්තානං අඤ්ඤමඤ්ඤඤ්ච ජීවිතා වොරොපෙසුං, තෙ යපෙත්වා
අවසෙසෙ පුට්ඨජනභික්ඛු සබ්බෙ ච අරියෙ අයං ජීවිතා වොරොපෙසීති වෙදිතබ්බං.

164. පටිසල්ලානා චුට්ඨිතොති එත්ථ පටිසල්ලානන්ති තෙහි තෙහි
සත්තසඬ්ඛාරෙහි පටිනිවත්තිත්වා අපසක්කිත්වා සල්ලානං නිලියනං විවෙචනං,
කායචිත්තෙහි තතො විචිත්තතා එකිභාවොති චුත්තං හොති. තෙනාහ
“එකිභාවතො”ති, පටිවෙකතොති අත්ථො. එකිභාවොති හි කායචිත්තවිවෙකො
චුත්තො. චුට්ඨිතොති තතො දුට්ඨවිවෙකතො භවඤ්ඤාපත්තියා
රූපාරම්මණාදිසඬ්ඛාරසමායොගෙන ගහට්ඨපබ්බජිතාදිසත්තසමාගමෙන ච
අපෙතො. උද්දෙසං පරිපුච්ඡං ගණ්හන්තීති අත්තනො අත්තනො ආවරියානං

සන්නිකෙ ගණිතනි. කාමං දසානුස්සතිග්ගහණෙනෙව ආනාපානස්සතිපි ගහිතා,
සා පන තත්ථ සන්නිපතිතහික්ඛුසු බහුතං සප්පායා සාත්ථිකා ව, තස්මා පුන ගහිතා.
තථා හි භගවා තමෙව කම්මට්ඨානං තෙසං හික්ඛුතං කපෙසි. ආහාරෙ
පටිකුලසඤ්ඤා අසුභකම්මට්ඨානසදිසා, චත්තාරො පන ආරුප්පා ආදිකම්මිකානං
අනනුරූපාති තෙසං ඉධ අග්ගහණං දට්ඨබ්බං.

වෙසාලිං උපනිස්සායාති වෙසාලිනගරං ගොවරගාමං කත්වා.
උපට්ඨානසාලායන්ති ධම්මසභායං. මුහුත්තෙනෙවාති සත්ථරි සද්ධම්මෙ ව
ගාරවෙන උපගතහික්ඛුතං වචනසමනන්තරමෙව උට්ඨහිංසුති කත්වා චුත්තං.
බුද්ධකාලෙ කිර හික්ඛු භගවතො සන්දෙසං සිරසා සම්පට්ඨිත්තුං ඔහිතසොනා
විහරන්ති. යස්සාති යස්ස කත්තබ්බස්ස. කාලන්ති දෙසනාකාලං සන්ධාය වදති.

පඨමපඤ්ඤත්තිනිදානවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

ආනාපානස්සතිසමාධිකථාවණ්ණනා

165. අරහත්තප්පත්තියාති අරහත්තප්පත්තිඅත්ථාය. අඤ්ඤං පරියායන්ති
අරහත්තාධිගමත්ථාය අඤ්ඤම්පි කාරණං. ආචික්ඛන්තොති පසංසාපුබ්බකං
දෙසෙන්නො, පසංසා ව තත්ථ අභිරුච්ඡනනෙන උස්සාහනත්ථා. තඤ්චි සුත්වා
හික්ඛු “භගවා ඉමං සමාධිං අනෙකෙහි ආකාරෙහි පසංසති, සන්නො කිරායං සමාධි
පණිතො ව අසෙවනකො ව සුඛො ව විහාරො, පාපධම්මෙ ව යානසො
අන්තරධාපෙති”ති සඤ්ජානාභිරුචිනො උස්සාහජානා සක්කච්චං අනුයුඤ්ජිතබ්බං
පටිපජ්ජිතබ්බං මඤ්ඤන්ති.

අත්ථයොජනක්කමන්ති අත්ථඤ්ච යොජනක්කමඤ්ච. භගවා අත්තනො
පච්චක්ඛෙහුතං සමාධිං දෙසනානුභාවෙන තෙසම්පි හික්ඛුතං ආසන්නං පච්චක්ඛඤ්ච
කරොන්නො සම්පිණ්ඩනවසෙන “අයම්පි ඛො”තිආදිමාහ.
අස්සාසපස්සාසපරිග්ගාහිකාති දීඝරස්සාදිවිසෙසෙහි සද්ධිං අස්සාසපස්සාසෙ
පටිච්ඡිජ්ජ ගාහිකා, තෙ ආරබ්භ පවත්තාති අත්ථො.

ඉදානි යථාචුත්තමත්ථං පාළියා විභාවෙන්තො ආහ “චුත්තඤ්ඤෙත”න්තිආදි.
තත්ථ නො පස්සාසො නො අස්සාසොති සො සොයෙව අත්ථො පටිසෙධෙන
විසෙසෙත්වා චුත්තො. අස්සාසවසෙනාති අස්සාසං ආරම්මණං කත්වාති චුත්තං
හොති. පස්සාසවසෙනාති එත්ථාපි එසෙව නයො. උපට්ඨානං සතීති
අසම්මුස්සනතාය තමෙව අස්සාසං පස්සාසඤ්ච උපගන්ත්වා යානං සති නාමාති
අත්ථො. එත්තාවතා ආනාපානෙසු සති ආනාපානස්සතීති අයමත්ථො චුත්තො
හොති. ඉදානි සතිවසෙනෙව පුග්ගලං නිද්දිසිතුකාමෙන “යො අස්සසති,
තස්සුපට්ඨාති, යො පස්සසති, තස්සුපට්ඨාති”ති චුත්තං. යො අස්සසති, තස්ස සති
අස්සාසං උපගන්ත්වා තිට්ඨති. යො පස්සසති, තස්ස සති පස්සාසං උපගන්ත්වා
තිට්ඨතිති අත්ථො.

යුක්තොති සම්පයුක්තො. ආනාපානස්සති යන්ති ආනාපානස්සතියං පච්චයභූතායන්ති අත්ථො. පුරිමස්මිඤ්ඤි අත්ථෙ සමාධිස්ස සතියා සහජාතාදිපච්චයභාවො චුක්තො සම්පයුක්තච්චනතො, දුතියස්මිං පන උපනිස්සයභාවොපි. උපචාරජ්ඣානසහගතා හි සති අප්පනාසමාධිස්ස උපනිස්සයො හොතිති උභයථාපි සහජාතාදීනං සත්තන්තම්පි පච්චයානං වසෙන පච්චයභාවං දස්සෙති. “පුන වපරං, උදායි, අක්ඛාතා මයා සාවකානං පටිපදා, යථාපටිපන්නා මෙ සාවකා චත්තාරො සතිපට්ඨානෙ භාවෙන්ති” තිආදීසු (ම. නි. 2.247) උප්පාදනවඩ්ඪනට්ඨෙත භාවනාති වුච්චති තදුභයවසෙන අත්ථං දස්සෙන්නො “භාවිතොති උප්පාදිතො වඩ්ඪිතො වා” ති ආහ. තත්ථ භාවං විජ්ජමානතං ඉතො ගතොති භාවිතො, උප්පාදිතො පටිලද්ධමත්තොති අත්ථො. උප්පන්නො පන ලද්ධාසෙවනො භාවිතො, පගුණභාවං ආපාදිතො වඩ්ඪිතොති අත්ථො. බහුලිකතොති බහුලං පවත්තිතො. තෙන ආවජ්ජනාදිවසිභාවජ්ජත්තිමාහ. යො හි වසිභාවං ආපාදිතො, සො ඉච්ඡිතිච්ඡිතක්ඛණෙ සමාපජ්ජිතබ්බතො පුනජ්ජුතං පවත්තිස්සති. තෙන චුක්තං “පුනජ්ජුතං කතො” ති. යථා “ඉධෙව, හික්ඛෙව, සමණො (ම. නි. 1.139; අ. නි. 4.241) විච්චිවෙව කාමෙහි” ති (දී. නි. 1.226; සං. නි. 2.152) ව එවමාදීසු පඨමපදෙ චුක්තො එව-සද්දො දුතියාදීසුපි චුක්තොයෙව හොති, එවම්ධාපිති ආහ “උභයත්ථ එව-සද්දෙන නියමො වෙදිතබ්බො” ති.

උභයපදනියමෙන ලද්ධගුණං දස්සෙතුං “අයං හී” තිආදි චුක්තං. අසුභකම්මට්ඨානන්ති අසුභාරම්මණං ඤානමාහ. තඤ්ඤි අසුභෙසු යොගකම්මභාවතො යොගිනො සුඛවිසෙසානං කාරණභාවතො ව “අසුභකම්මට්ඨාන” න්ති වුච්චති. කෙවලන්ති ඉමිනා ආරම්මණං නිවත්තෙති. පටිච්චෙධවසෙනාති ඤානපටිච්චෙධවසෙන. ඤානඤ්ඤි භාවනාවිසෙසෙන ඉජ්ඣක්තං අත්තනො විසයං පටිච්ඡික්කන්තමෙව පවත්තති යථාසභාවතො පටිච්ඡික්කියති වාති පටිච්චෙධොති වුච්චති. ඔළාරිකාරම්මණත්තාති බිභවිජාරම්මණත්තා. පටිකුලාරම්මණත්තාති ජිගුච්ඡිතබ්බාරම්මණත්තා. පරියායෙනාති කාරණෙන ලෙසන්තරෙන වා. ආරම්මණසන්තතායපීති අනුක්කමෙන විචෙතබ්බතං පත්තාරම්මණස්ස පරමසුබ්බමතං සන්ධායාහ. සන්තෙ හි සන්තිසින්නෙ ආරම්මණෙ පවත්තමානො ධම්මො සයම්පි සන්තිසින්නොව හොති. තෙනාහ – “සන්නො වුපසන්නො නිබ්බුතො” ති, නිබ්බුතසබ්බපරිලාභොති අත්ථො. ආරම්මණසන්තතාය තදාරම්මණානං ධම්මානං සන්තතා ලොකුත්තරධම්මාරම්මණාහි පච්චිකම්ඛණාහි දීපෙතබ්බො.

නාස්ස සන්තපණිතභාවාවහං කිඤ්චි සෙවනන්ති අසෙවනකො, අසෙවනකත්තා අනාසිත්තකො, අනාසිත්තකත්තා එව අබ්බොකිණ්ණො අසම්මිස්සො පරිකම්මාදිනා, තතොයෙව පාටියෙක්කො, විසුංයෙවෙකො ආවෙණිකො අසාධාරණො. සබ්බමෙතං සරසතො එව සන්තභාවං දස්සෙතුං චුක්තං, පරිකම්මං වා සන්තභාවනිමිත්තං. පරිකම්මන්ති ව කසිණකරණාදිනිමිත්තූප්පාදපරියොසානං, තාදිසං ඉධ නත්ථිති අධිප්පායො. තදා හි කම්මට්ඨානං නිරස්සාදත්තා අසන්තං අප්පණිතං සියා. උපචාරෙන වා නත්ථි එත්ථ සන්තතාති යොජනා. යථා

උපචාරක්ඛණේ නිවරණවිගමෙන අභිගපාතුභාවෙන ච පරෙසං සන්තතා හොති, න ඵවම්මස්ස. අයං පන ආදිමනසි...පෙ.... පණිතො වාති යොජනා. කෙවීති උත්තරවිහාරවාසිකෙ සන්ධායාහ. අනාසිත්තකොති උපසෙවනෙන අනාසිත්තකො. තෙනාහ “ඔපවන්තො”ති, ඔපවන්තසදිසොති අත්ථො. මධුරොති ඉට්ඨො. වෙතසිකසුඛස්පට්ඨාහසංවත්තනං තිකචතුක්කජ්ඣානවසෙන උපෙක්ඛාය වා සන්තභාවෙන සුඛගතිකත්තා සබ්බෙසම්පි වසෙන වෙදිතබ්බං. ඥානසම්ප්ප්ඨානපණිතරූපප්ථසර්වරතාවසෙන පන කායිකසුඛස්පට්ඨාහසංවත්තනං දට්ඨබ්බං, තඤ්ච ඛො ඥානතො වුට්ඨිතකාලෙ. ඉමස්මිං පක්ඛෙ අප්පිතප්පිතක්ඛණෙති ඉදං හෙතුම්හි භූමිමච්චනං දට්ඨබ්බං.

අවික්ඛම්හිතෙති ඥානෙන සකසන්තානතො අනිහටෙ අප්පහීනෙ. අකොසල්ලසම්භූතෙති අකොසල්ලං වුච්චති අවිජ්ජා, තතො සම්භූතෙ. අවිජ්ජාපුබ්බධිගමා හි සබ්බෙ පාපධම්මා. ඛණෙනෙවාති අත්තනො පචත්තික්ඛණෙනෙව. අත්තරධාපෙතීති ඵත්ථ අත්තරධාපනං විනාසනං. තං පන ඥානකත්තුකස්ස ඉධාධිප්පෙතත්තා පරිසුට්ඨානප්පහානං හොතීති ආහ “වික්ඛම්හෙති”ති. වූපසමෙතීති විසෙසෙන උපසමෙති. විසෙසෙන උපසමනං පන සම්මදෙව උපසමනං හොතීති ආහ “සුට්ඨු උපසමෙති”ති.

නනු ච අඤ්ඤාපි සමාධි අත්තනො පචත්තික්ඛණෙනෙව පටිපක්ඛධම්මෙ අත්තරධාපෙති වූපසමෙති, අථ කස්මා අයමෙව සමාධි ඵචං විසෙසෙත්වා වුත්තොති? පුබ්බභාගතො පට්ඨාය නානාවිතක්කවූපසමනසබ්භාවතො. වුත්තඤ්ඤෙතං “ආනාපානස්සති භාවෙනබ්බා විතක්කුපච්ඡෙදායා”ති (අ. නි. 9.1; උදා. 31). අපිච තික්ඛපඤ්ඤස්ස ඤාණුත්තරස්සෙතං කම්මට්ඨානං, ඤාණුත්තරස්ස ච කිලෙසප්පහානං ඉතරෙහි සාතිසයං යථා සද්ධාධිමුත්තෙහි දිට්ඨිප්පත්තස්ස, තස්මා ඉමං විසෙසං සන්ධාය “යානසො අත්තරධාපෙති වූපසමෙති”ති වුත්තං. අථ වා නිමිත්තපාතුභාවෙ සති ඛණෙනෙව අභිගපාතුභාවසබ්භාවතො අයමෙව සමාධි “යානසො අත්තරධාපෙති වූපසමෙති”ති වුත්තො යථා තං මහතො අකාලමෙසස්ස උට්ඨිතස්ස ධාරානිපාතෙ ඛණෙනෙව පථවියං රජොජල්ලස්ස වූපසමො. තෙනෙවාහ “සෙය්‍යථාපි, හික්ඛවෙ, මහා අකාලමෙසො උට්ඨිතො”තිආදි. සාසනිකස්ස ඥානභාවතා යෙභුයොන නිබ්බේධභාගියාව හොතීති ආහ “නිබ්බේධභාගියත්තා”ති. බුද්ධානං පන ඵකංසෙන නිබ්බේධභාගියාව හොති. ඉමමෙව හි කම්මට්ඨානං භාවෙත්වා සබ්බෙපි සම්මාසම්බුද්ධා සම්මාසම්බොධිං අධිගච්ඡන්ති, අරියමග්ගස්ස පාදකභූතො අයං සමාධි අනුක්කමෙන වඩ්ඪිත්වා අරියමග්ගභාවං උපගතො විය හොතීති ආහ “අනුපුබ්බෙන අරියමග්ගවුඩ්ඪිප්පත්තො”ති. අයං පනත්ථො විරාගනිරොධපට්ඨිස්සග්ගානුපස්සනානං වසෙන සම්මදෙව යුජ්ජති.

කථන්ති ඉදං පුච්ඡනාකාරවිභාවනපදං, පුච්ඡා වෙත්ථ කථෙතුකමානාවසෙන අඤ්ඤෙසං අසම්භවතො, සා ච උපරි දෙසනං ආරුළුභානං සබ්බෙසං පකාරවිසෙසානං ආමසනාවසෙනාති ඉමමත්ථං දස්සෙත්තො “කථන්ති...පෙ....

විත්ථාරෙතුකමාසප්ඵලිඡා”ති ආහ. කථං බහුලිකතොති එත්ථාපි
 ආනාපානස්සතිසමාධිති පදං ආනෙත්වා සම්බන්ධිතබ්බං. තත්ථ කථන්ති
 ආනාපානස්සතිසමාධිබහුලිකාරං නානප්පකාරතො විත්ථාරෙතුකමාසප්ඵලිඡා.
 බහුලිකතො ආනාපානස්සතිසමාධිති තථා පුට්ඨධම්මනිදස්සනන්ති ඉමමත්ථං
 “එසෙව නයො”ති ඉමිනායෙව අතිදිස්සති. හෙට්ඨා පපඤ්චවසෙන වුත්තමත්ථං
 සුබග්ගහණත්ථං සඬගහෙත්වා දස්සෙන්නො “අයං පනෙත්ථ සඬබ්බෙපත්ථො”ති
 ආහ, පිණ්ඩත්ථොති වුත්තං හොති.

තමත්ථන්ති තං “කථං භාවිතො”තිආදිනා ප්ඵලිඡාවසෙන සඬබ්බෙපතො
 වුත්තමත්ථං. “ඉධ තථාගතො ලොකෙ උප්පජ්ජති”තිආදිසු (ම. නි. 1.291; අ. නි.
 3.61) ඉධ-සද්දො ලොකං උපාදාය වුත්තො. “ඉධෙව තිට්ඨමානස්සා”තිආදිසු (දී.
 නි. 2.369) ඔකාසං. “ඉධාහං, භික්ඛවෙ, භුත්තාචි අස්සං පචාරිතො”තිආදිසු (ම. නි.
 1.30) පදපුරණමත්තං. “ඉධ භික්ඛු ධම්මං පරියාපුණාති”තිආදිසු (අ. නි. 5.73) පන
 සාසනං. “ඉධ, භික්ඛවෙ, භික්ඛු”ති ඉධාපි සාසනමෙවාති දස්සෙන්නො “භික්ඛවෙ,
 ඉමස්මිං සාසනෙ භික්ඛු”ති වත්ථා තමෙවත්ථං පාකටං කත්වා දස්සෙතුං “අයං
 භී”තිආදිලාභ. තත්ථ සබ්බප්පකාරආනාපානස්සතිසමාධිතිබ්බත්තකස්සාති
 සබ්බප්පකාරග්ගහණං සොළස පකාරෙ සන්ධාය. තෙ හි ඉමස්මිංයෙව සාසනෙ.
 බාහිරකා හි ජානන්තා ආදිතො චතුප්පකාරමෙව ජානන්ති. තෙනාහ
 “අඤ්ඤාසාසනස්ස තථාභාවප්පට්ඨෙසධනො”ති, යථාවුත්තස්ස පුග්ගලස්ස
 නිස්සයභාවප්පට්ඨෙසධනොති අත්ථො. එතෙන “ඉධ, භික්ඛවෙ”ති ඉදං
 අන්තොගධඵල-සද්දන්ති දස්සෙති. සන්ති හි එකපදානිපි අවධාරණානි යථා
 වායුහක්ඛොති. තෙනෙවාහ “ඉධෙව, භික්ඛවෙ, සමණො”තිආදි.
 පරිපුණ්ණසමණකරණධම්මො හි යො, සො
 සබ්බප්පකාරආනාපානස්සතිසමාධිතිබ්බත්තකො. පරප්පවාදාති පරෙසං
 අඤ්ඤාතිත්ථියානං නානප්පකාරවාදා තිත්ථායතනානි.

අරඤ්ඤාදිකස්සෙව භාවනානුරූපසෙනාසනතං දස්සෙතුං “ඉමස්ස භී”තිආදි
 වුත්තං. දුද්දමො දමථං අනුපගතො ගොණො කුටගොණො. යථා එතෙහි සබ්බසො
 බීරං න පග්ගරති, එවං දොහපට්ඨන්ධිති කුටධෙතු. අස්සාති ගොපස්ස.
 රූපසද්දාදිකෙ පට්ඨිව උප්පජ්ජනකඅස්සාදො රූපාරම්මණාදිරසො. පුබ්බෙ
 ආචිණ්ණාරම්මණන්ති පබ්බජිතතො පුබ්බෙ, අනාදිමති වා සංසාරෙ පරිචිතාරම්මණං.
 උපචාරවසෙන උපනිසිද්ධි, අප්පනාවසෙන උපනිපජ්ජතිති යොජෙතබ්බං.

ඉධාති ඉමස්මිං සාසනෙ. නිබන්ධෙය්‍යාති බන්ධෙය්‍ය. සනියාති සම්මදෙව
 කම්මට්ඨානසල්ලක්ඛණවසප්පවත්තාය සනියා. ආරම්මණෙති
 කම්මට්ඨානාරම්මණෙ. දළ්භන්ති ථීරං, යථා සතොකාරිස්ස උපචාරප්පනාහෙදො
 සමාධි ඉජ්ඣති, තථා ථාමගතං කත්වාති අත්ථො.

මුද්ධභුතන්ති සන්තතාදිවිසෙසගුණවත්තතාය බුද්ධාදිහි අරියෙහි
 සමාසෙවිතභාවතො ව මුද්ධසදිසං, උත්තමන්ති අත්ථො.

විසේසාධිගමදිට්ඨධම්මසුඛවිහාරපදට්ඨානන්ති සබ්බෙසං බුද්ධානං එකච්චානං පච්චෙකබුද්ධානං බුද්ධසාවකානඤ්ච විසේසාධිගමස්ස චෙව අඤ්ඤකම්මට්ඨානෙන අධිගතවිසේසානං දිට්ඨධම්මසුඛවිහාරස්ස ච පදට්ඨානභූතං. චන්ද්‍රවිජ්ජාවරියො විය හගවා යොගීනං අනුරූපනිවාසට්ඨානුපදිස්සනතො. භික්ඛු දීපිසදිසො අරඤ්ඤෙ එකකො විහරිත්වා පටිපක්ඛනිම්මට්ඨනෙන ඉච්ඡිතත්ථසාධනතො. ඵලමුත්තමන්ති සාමඤ්ඤඵලමාහ. පරක්කමජවයොග්ගභූමීන්ති භාවනුස්සාහජවස්ස යොග්ගකරණභූමිභූතං.

එවං චුත්තලක්ඛණෙසුති අභිධම්මපරියායෙන සුත්තන්තපරියායෙන චුත්තලක්ඛණෙසු. රුක්ඛසමීපන්ති ‘යාවතා මජ්ඣන්තිකෙ කාලෙ සමන්තා ඡායා ඵරති, නිවානෙ පණ්ණානි පතන්ති, එත්තාවතා රුක්ඛමූලන්ති වුව්වතී’ති එවං චුත්තං රුක්ඛස්ස සමීපට්ඨානං. අවසේසසත්තවිධසේනාසනන්ති පබ්බතං කන්දරං ගිරිගුහං සුසානං වනජපත්ථං අබ්භොකාසං පලාලපුඤ්ජන්ති එවං චුත්තං. උතුත්තයානුකූලං ධාතුචරියානුකූලන්ති ගිම්හාදිඋතුත්තයස්ස සෙම්හාදිධාතුත්තයස්ස මොහාදිචරිත්තයස්ස ච අනුකූලං. තථා හි ගිම්හකාලෙ අරඤ්ඤං අනුකූලං සොම්මසීතලභාවතො, හෙමන්තෙ රුක්ඛමූලං හිමපාතනිවාරණතො, වස්සකාලෙ සුඤ්ඤාගාරං වස්සනිවාරණගෙහසම්භවතො. සෙම්හධාතුකස්ස සෙම්හපකතිකස්ස අරඤ්ඤං අනුකූලං දූරං ගන්ත්වා භික්ඛාවරණෙන සෙම්හස්ස වූපසමනතො, පිත්තධාතුකස්ස රුක්ඛමූලං අනුකූලං සීතවාතසම්ඵස්සසම්භවතො, වාතධාතුකස්ස සුඤ්ඤාගාරං අනුකූලං වාතනිවාරණතො. මොහචරිත්තස්ස අරඤ්ඤං අනුකූලං. මහාඅරඤ්ඤෙ හි චිත්තං න සඬකුචති විවට්ඨගණභාවතො, දොසචරිත්තස්ස රුක්ඛමූලං අනුකූලං පසාදනීයභාවතො, රාගචරිත්තස්ස සුඤ්ඤාගාරං අනුකූලං විසභාගාරම්මණානං පචෙසනිවාරණතො. අලීනානුද්ධච්චපක්ඛිකන්ති අසඬකොචාවික්ඛෙපපක්ඛිකං. සයනඤ්ඤි කොසජ්ජපක්ඛිකං, යානචඬකමනානි උද්ධච්චපක්ඛිකානි, න එවං නිසජ්ජා. තතො එව තස්සා සන්තතා. නිසජ්ජාය දළ්භභාවං පල්ලඬකාභුජනෙන, අස්සාසපස්සාසානං පචත්තනසුඛතං උපරිමකායස්ස උජුකට්ඨපනෙන, ආරම්මණපරිග්ගහූපායං පරිමුඛං සතියා යපනෙන දස්සෙත්තො.

ඌරුබද්ධාසනන්ති ඌරුනමධොබන්ධනවසෙන නිසජ්ජා. හෙට්ඨිමකායස්ස අනුජුකං යපනං නිසජ්ජාවචනෙනෙව බොධිතන්ති. උජුං කායන්ති එත්ථ කාය-සද්දො උපරිමකායවිසයොති ආහ – “උපරිමං සරීරං උජුකං යපෙත්වා”ති. තං පන උජුකට්ඨපනං සරූපතො පයොජනතො ච දස්සෙතුං “අට්ඨාරසා”තිආදි චුත්තං. න පණමන්තීති න ඔණමන්ති. න පරිපතතීති න විගච්ඡති වීරීං න විලඬසෙති, තතො එව පුබ්බෙනාපරං විසේසුජ්ජත්තියා වුඬසීං ඵාති. උපගච්ඡති. ඉධ පරි-සද්දො අභි-සද්දෙන සමානත්ථොති ආහ “කම්මට්ඨානාහිමුඛ”න්ති, බහිද්ධා පුටුත්තාරම්මණතො නිවාරත්වා කම්මට්ඨානංයෙව පුරක්ඛත්වාති අත්ථො. පරීති පරිග්ගහට්ඨො “පරිණායිකා”තිආදීසු (ධ. ස. 16, 20) විය. නිය්‍යානට්ඨො පටිපක්ඛතො නිග්ගමනට්ඨො, තස්මා පරිග්ගහිතනිය්‍යානන්ති සබ්බො ගහිතාසම්මොසං පරිච්චත්තසම්මොසං සතිං කත්වා, පරමං සතිනෙපක්කං උපට්ඨපෙත්වාති අත්ථො. සතොචාති සතියා සමන්තාගතො එව සරත්තො එව

අස්සසති, නාස්ස කාචි සතිවිරහිතා අස්සාසප්පවත්ති හොතිති අත්ථො. සතො පස්සසතිති එත්ථාපි සතොව පස්සසතිති එව-සද්දො ආනෙත්වා වත්තබ්බො. සතොකාරීති සතො එව භුත්වා සතියා එව වා කාතබ්බස්ස කත්තා, කරණසිලො වා.

බාත්තිංසාය ආකාරෙහිති චතුස්ස චතුක්කෙස්ස ආගතානි දීඝරස්සාදීනි සොළස පදානි අස්සාසපස්සාසවසෙන ද්විධා විහජිත්වා චුත්තෙහි දීඝමස්සාසං ආදිං කත්වා පටිනිස්සග්ගානුපස්සිපස්සාසපරියන්තෙහි බාත්තිංසාකාරෙහි. යදි “සතොව අස්සසති, සතො පස්සසති” ති එතස්ස විහඬිගෙ චුත්තං, අථ කස්මා “අස්සසති පස්සසති” චිචෙව අවත්වා “සතොකාරී” ති චුත්තං? එකරසං දෙසනං කාතුකාමතාය. පයමචතුක්කෙ පදද්වයමෙව හි වත්තමානකාලවසෙන ආගතං, ඉතරානි අනාගතකාලවසෙන, තස්මා එකරසං දෙසනං කාතුකාමතාය සබ්බත්ථ “සතොකාරී” චිචෙව චුත්තං. දීඝං අස්සාසවසෙනානි දීඝඅස්සාසවසෙන, විහත්තිඅලොපං කත්වා නිද්දෙසො. දීඝන්ති වා හගවතා චුත්තඅස්සාසවසෙන. චිත්තස්ස එකග්ගතං අචික්ඛෙපන්ති වික්ඛෙපස්ස පටිපක්ඛවාතො අචික්ඛෙපොති ලද්ධනාමං චිත්තස්ස එකග්ගභාවං පජානතො සති උපට්ඨිතා ආරම්මණං උපගන්ත්වා ඨිතා හොති. තාය සතියා තෙන ඤාණෙනානි යථාචුත්තාය සතියා යථාචුත්තෙන ව ඤාණෙන. ඉදං චුත්තං හොති – දීඝං අස්සාසං ආරම්මණභූතං අචික්ඛිත්තචිත්තස්ස අසම්මොහතො වා සම්පජානන්තස්ස තත්ථ සති උපට්ඨිතාව හොති, තං සම්පජානන්තස්ස ආරම්මණකරණවසෙන අසම්මොහවසෙන වා සම්පජ්ඤ්ඤං, තද්ධිතසතිසම්පජ්ඤ්ඤෙන තංසමඬ්ඨි යොගාවචරො සතොකාරී නාම හොතිති. පටිනිස්සග්ගානුපස්සි අස්සාසවසෙනානි පටිනිස්සග්ගානුපස්සි භුත්වා අස්සසනස්ස වසෙන. “පටිනිස්සග්ගානුපස්සිඅස්සාසවසෙනා” ති වා පාඨො, තස්ස පටිනිස්සග්ගානුපස්සිනො අස්සාසා පටිනිස්සග්ගානුපස්සිඅස්සාසා, තෙසං වසෙනානි අත්ථො.

අන්තො උට්ඨිතසසනං අස්සාසො, බහි උට්ඨිතසසනං පස්සාසොති ආහ – “අස්සාසොති බහිනික්ඛමනවාතො” තිආදි. සුත්තන්තට්ඨකථායං පන බහි උට්ඨනිත්වාපි අන්තො සසනතො අස්සාසො, අන්තො උට්ඨනිත්වාපි බහි සසනතො පස්සාසොති කත්වා උප්පට්ඨායා චුත්තං. අථ වා මාතුකුච්ඡියං බහි නික්ඛමිතුං අලද්ධොකාසො නාසිකාවාතො මාතුකුච්ඡිතො නික්ඛන්තමත්තෙ පයමං බහි නික්ඛමතිති විනයට්ඨකථායං උප්පත්තික්කමෙන “ආදිමිහි සාසො අස්සාසො” ති බහිනික්ඛමනවාතො චුත්තො. තෙනෙවාහ “සබ්බෙසමිපි ගබ්භසෙය්‍යකාන” තිආදි. සුත්තන්තට්ඨකථායං පන පවත්තියං භාවනාරම්භසමයෙ පයමං නාසිකාවාතස්ස අන්තො ආකඩ්ඪිත්වා පච්ඡා බහි විස්සජ්ජනතො පවත්තික්කමෙන “ආදිමිහි සාසො අස්සාසො” ති අන්තොපවිසනවාතො චුත්තො. සුත්තන්තනයොයෙව චෙත්ථ “අස්සාසාදිමජ්ඣපරියොසානං සතියා අනුගච්ඡතො අජ්ඣන්තං වික්ඛෙපගතෙන චිත්තෙන කායොපි චිත්තමිපි සාරද්ධා ව හොන්ති ඉඤ්ජිතා ව එන්දිතා ව, පස්සාසාදිමජ්ඣපරියොසානං සතියා අනුගච්ඡතො බහිද්ධා වික්ඛෙපගතෙන චිත්තෙන කායොපි චිත්තමිපි සාරද්ධා ව හොන්ති ඉඤ්ජිතා ව එන්දිතා වා” ති (පටි.

ම. 1.157) ඉමාය පාළියා සමෙති. “භාවනාරම්භෙ පවත්තික්කමස්සෙව ඉච්ඡිතත්තා සුන්දරතරො” ති වදන්ති. තාලුං ආභවිව නිබ්බායතීති තාලුං ආභවිව නිරුජ්ඣති. තෙන කිර සම්පතිජාතො බාලදාරකො බිපිතං කරොති. එවං තාවාතිආදි යථාචුත්තස්ස අත්ථස්ස නිගමනං. කෙවි “එවං තාවාති අනෙත පවත්තික්කමෙන අස්සාසො ඛනිතික්ඛමනවාතොති ගහෙතඛිබන්ති අධිජ්ජායො” ති වදන්ති.

අද්ධානවසෙනාති කාලද්ධානවසෙන. අයඤ්චි අද්ධාන-සද්දො කාලස්ස දෙසස්ස ව වාචකොති. තත්ථ දෙසද්ධානං උදාහරණභාවෙන දස්සෙන්වා කාලද්ධානස්ස වසෙන අස්සාසපස්සාසානං දීඝරස්සතං විභාවෙනුං “යථා භී” තිආදි චුත්තං. තත්ථ ඔකාසද්ධානන්ති ඔකාසභූතං අද්ධානං. එරිත්වාති ඛ්‍යාපෙන්වා. චුණ්ණවිචුණ්ණාපි අනෙකකලාපභාවෙන, දීඝමද්ධානන්ති දීඝං පදෙසං. තස්මාති සණ්කං පවත්තියා දීඝසන්නානතාය දීඝාති චුච්චන්ති. එත්ථ ව හත්ථිආදිසරීරෙ සුනබාදිසරීරෙ ව අස්සාසපස්සාසානං දෙසද්ධානවිසිට්ඨෙන කාලද්ධානවසෙනෙව දීඝරස්සතා චුත්තාති වෙදිතඛිබා “සණ්කං පුරෙත්වා සණ්කමෙව නික්ඛමන්ති, සීඝං පුරෙත්වා සීඝමෙව නික්ඛමන්ති” ති වචනතො. මනුස්සෙසුති සමානජ්ජමාණෙසුපි මනුස්සසරීරෙසු. දීඝං අස්සසන්නීති දීඝං අස්සාසජ්ජබන්ධං පවත්තෙන්තිති අත්ථො. පස්සසන්නීති එත්ථාපි එසෙව නයො. සුනබසසාදයො විය රස්සං අස්සසන්නී පස්සසන්නී වාති යොජනා. ඉදං පන දීඝං රස්සඤ්ච අස්සසනං පස්සසනඤ්ච තෙසං සත්තානං සරීරස්ස සභාවොති දට්ඨඛිබං. තෙසන්ති තෙසං සත්තානං. තෙති අස්සාසපස්සාසා. ඉත්තරමද්ධානන්ති අජ්ජකං කාලං. නවභාකාරෙහීති භාවනමනුසුඤ්ජන්තස්ස පුබ්බෙනාපරං අලද්ධවිසෙසස්ස කෙවලං අද්ධානවසෙන ආදිතො චුත්තා තයො ආකාරා, තෙ ව ඛො එකච්චො අස්සාසං සුට්ඨු සල්ලක්ඛෙති, එකච්චො පස්සාසං, එකච්චො තදුභයන්ති ඉමෙසං තිණ්ණං පුග්ගලානං වසෙන. කෙවි පන “අස්සසතිපි පස්සසතිපිති එකජ්ඣං වචනං භාවනාය නිරන්තරං පවත්තිදස්සනත්ථ” ති වදන්ති. ඡන්දවසෙන පුබ්බෙ විය තයො, තථා පාමොජ්ජවසෙනාති ඉමෙහි නවහි ආකාරෙහි.

කාමඤ්චෙන්ථ එකස්ස පුග්ගලස්ස තයො එව ආකාරා ලඛිහන්ති, තන්තිවසෙන පන සබ්බෙසං පාළිආරුල්හත්තා තෙසං වසෙන පරිකම්මස්ස කාතඛිබත්තා ව “තත්‍රායං භික්ඛු නවභාකාරෙහී” ති චුත්තං. එවං පජානතොති එවං යථාචුත්තෙහි ආකාරෙහි අස්සාසපස්සාසෙ පජානතො, තත්ථ මනසිකාරං පවත්තෙන්තස්ස. එකෙනාකාරෙනාති දීඝං අස්සාසාදීසු වතුසු ආකාරෙසු එකෙන ආකාරෙන, නවසු තීසු වා එකෙන. තථා භී වක්ඛති –

“දීඝො රස්සො ව අස්සාසො,
පස්සාසොපි ව තාදිසො;
චත්තාරො චණ්ණා චත්තන්ති,
නාසිකග්ගෙව භික්ඛුනො” ති. (පාරා. අට්ඨ. 2.165);

අයං භාවනා අස්සාසපස්සාසකායානුපස්සනාති කත්වා චුත්තං
“කායානුපස්සනාසතිපට්ඨානභාවනා සම්පජ්ජති”ති.

ඉදානි පාළිවසෙනෙව තෙ නව ආකාරෙ භාවනාවිධිඤ්ච දස්සෙතුං
“යථාහ”තිආදි ආරද්ධං. තත්ථ “කථං පජානාති”ති පජානනවිධං.
කථෙතුකම්මාත්තාය පුච්ඡති. දීඝං අස්සාසන්ති චුත්තලක්ඛණං දීඝං අස්සාසං.
අද්ධානසඬ්ඛාතෙති අද්ධානන්ති සඬ්ඛං ගතෙ දීඝෙ කාලෙ, දීඝං ඛණන්ති අත්ථො.
කොට්ඨාසපරියායො වා සඬ්ඛාත-සද්දො “ථෙය්‍යාසඬ්ඛාත”න්තිආදීසු විය, තස්මා
අද්ධානසඬ්ඛාතෙති අද්ධානකොට්ඨාසෙ දෙසභාගෙති අත්ථො. ඡන්දො උප්පජ්ජතිති
භාවනාය පුබ්බෙනාපරං විසෙසං ආවහන්තියා ලද්ධස්සාදත්තා තත්ථ සාතිසයො
කත්තුකාමතාලක්ඛණො කුසලවිජන්දො උප්පජ්ජති. ඡන්දවසෙනාති
තථාපවත්තජන්දස්ස වසෙන විසෙසභාවනමනුසුඤ්ජන්තස්ස කම්මට්ඨානං චුඩ්ඪිං
එනිං ගමෙත්තස්ස. තතො සුබ්බමතරන්ති යථාචුත්තජන්දප්පවත්තියා පුරිමකතො
සුබ්බමතරං. භාවනාබලෙන හි පටිප්පස්සද්ධදරථපරිලාභතාය කායස්ස
අස්සාසපස්සාසා සුබ්බමතරා හුත්වා පවත්තන්ති. පාමොජ්ජං උප්පජ්ජතිති
අස්සාසපස්සාසානං සුබ්බමතරභාවෙන ආරම්මණස්ස සන්තතරතාය කම්මට්ඨානස්ස
ව විචිප්පටිපන්නතාය භාවනාවිත්තසහගතො පමොදො බුද්ධිකාදිහෙදා තරුණපීති
උප්පජ්ජති. විත්තං විවත්තතිති අනුක්කමෙන අස්සාසපස්සාසානං අතිවිය
සුබ්බමතරභාවප්පත්තියා අනුපට්ඨහනෙ විවෙතබ්බාකාරප්පත්තෙහි තෙහි විත්තං
විනිවත්තතිති කෙවි. භාවනාබලෙන පන සුබ්බමතරභාවප්පත්තෙසු අස්සාසපස්සාසෙසු
තත්ථ පටිභාගනිමිත්තෙ උප්පන්නෙ පකතිඅස්සාසපස්සාසතො විත්තං නිවත්තති.
උපෙක්ඛා සංශ්ඨාතිති තස්මිං පටිභාගනිමිත්තෙ උපචාරප්පනාහෙදෙ සමාධිමිති
උප්පන්නෙ පුන ඤානනිබ්බත්තනත්ථං බ්‍යාපාරාභාවතො අප්ඤ්ඤාපෙක්ඛනං හොති,
සා පනායං උපෙක්ඛා තත්ත්වමජ්ඣත්තුපෙක්ඛාති වෙදිතබ්බා.

ඉමෙහි නවහි ආකාරෙහිති ඉමෙහි යථාචුත්තෙහි නවහි පකාරෙහි පවත්තා. දීඝං
අස්සාසපස්සාසා කායොති දීඝාකාරා අස්සාසපස්සාසා චුණ්ණවිචුණ්ණාපි
සමුභවිට්ඨෙන කායො. අස්සාසපස්සාසෙ නිස්සාය උප්පන්නනිමිත්තමිපි එත්ථ
අස්සාසපස්සාසසාමඤ්ඤවසෙන චුත්තං. උපට්ඨානං සතීති තං ආරම්මණං
උපගන්ත්වා තිට්ඨතීති සති උපට්ඨානං නාම. අනුපස්සනා ඤාණන්ති සමථවසෙන
නිමිත්තස්ස අනුපස්සනා විපස්සනාවසෙන අස්සාසපස්සාසෙ තන්තිස්සයඤ්ච කායං
“රූප”න්ති, විත්තං තංසම්පයුත්තධම්මෙ ව “අරූප”න්ති වචන්ථපෙත්වා
නාමරූපස්ස අනුපස්සනා ව ඤාණං තත්ථ යථාභූතාවබ්බාධො. කායො
උපට්ඨානන්ති සො කායො ආරම්මණකරණවසෙන උපගන්ත්වා සති එත්ථ
තිට්ඨතීති උපට්ඨානං නාම. එත්ථ ව “කායො උපට්ඨාන”න්ති ඉමිනා
ඉතරකායස්සපි සඬ්ඛගහොති තථා චුත්තං සම්මසනචාරස්සපි ඉධ ඉච්ඡිතත්තා. නො
සතීති සො කායො සති නාම න හොති. සති උපට්ඨානඤ්චෙව සති ව සරණට්ඨෙන
උපට්ඨානට්ඨෙන ව. තාය සතියාති යථාචුත්තාය සතියා. තෙන ඤාණෙනාති
යථාචුත්තෙනෙව ඤාණෙන. තං කායන්ති තං අස්සාසපස්සාසකායඤ්චෙව
තන්තිස්සයරූපකායඤ්ච. අනුපස්සතිති ඤානසම්පයුත්තඤාණෙන වෙව

විපස්සනාඤාණෙන ව අනු අනු පස්සති. තෙන වුවිච්ඡි කායෙ කායානුපස්සනා සතිපට්ඨානභාවනාති තෙන අනුපස්සනෙන යථාචුත්තෙ කායෙ අයං කායානුපස්සනාසතිපට්ඨානභාවනාති වුවිච්ඡි. ඉදං චුත්තං හොති – යා අයං යථාචුත්තෙ අස්සාසපස්සාසකායෙ තස්ස නිස්සයභූතෙ කරජකායෙ ව කායස්සෙව අනුපස්සනා අනුදකභූතාය මරීටියා උදකානුපස්සනා විය න අනිච්චාදිසභාවෙ කායෙ නිච්චාදිභාවානුපස්සනා, අථ ඛො යථාරහං අනිච්චදුක්ඛානත්තා සුභභාවස්සෙව අනුපස්සනා. අථ වා කායෙ “අහන්ති වා, මමන්ති වා, ඉත්ථිති වා, පුරිසො”ති වා ගහෙතඛිඛස්ස කස්සචි අභාවතො තාදිසං අනනුපස්සිත්වා කායමත්තස්සෙව අනුපස්සනා කායානුපස්සනා, තාය කායානුපස්සනාය සම්පයුත්තා සතියෙව උපට්ඨානං සතිපට්ඨානං, තස්ස භාවනා වඩ්ඪනා කායානුපස්සනා සතිපට්ඨානභාවනාති.

එසෙව නයොති “නවහි ආකාරෙහි”තිආදිනා චුත්තවිධිං රස්ස-පදෙ අතිදිස්සති. එත්ථාති එතස්මිං යථාදස්සිතෙ “කථං දීසං අස්සසන්තො”තිආදිනා ආගතෙ පාළිනෙය. ඉධාති ඉමස්මිං රස්සපදවසෙන ආගතෙ පාළිනෙය. අයන්ති යොගාවචරො. අද්ධානවසෙනාති දීසකාලවසෙන. ඉත්තරවසෙනාති පරිත්තකාලවසෙන. ඉමෙහි ආකාරෙහිති ඉමෙහි නවහි ආකාරෙහි.

තාදිසොති දීසො රස්සො ව. වත්තාරො වණ්ණොති වත්තාරො ආකාරා තෙ ව දීසාදයො එව. නාසිකග්ගෙව හික්ඛුනොති ගාථාසුඛත්ථං රස්සං කත්වා චුත්තං. නාසිකග්ගෙ වාති වා-සද්දො අනියමත්ථො, තෙන උත්තරොට්ඨං සඬගණ්හාති.

සබ්බකායජ්ජපිසංවෙදීති සබ්බස්ස කායස්ස පටි පටි පච්චෙකං සම්මදෙව වෙදනසීලො ජානනසීලො, තස්ස වා පටි පටි සම්මදෙව වෙදො එතස්ස අත්ථි, තං වා පටි පටි සම්මදෙව වෙදමානොති අත්ථො. තත්ථ තත්ථ සබ්බ-ග්ගහණෙන අස්සාසාදිකායස්ස අනවසෙසපරියාදානෙ සිද්ධෙපි අනෙකකලාපසමුදායභාවතො තස්ස සබ්බෙසම්පි භාගානං සංවෙදනදස්සනත්ථං පටි-සද්දග්ගහණං, තත්ථ සක්කච්චකාරිභාවදස්සනත්ථං සං-සද්දග්ගහණන්ති ඉමමත්ථං දස්සෙන්තො “සකලස්සා”තිආදිමාහ. තත්ථ යථා සමානෙසුපි අස්සාසපස්සාසෙසු යොගිතො පටිපත්තිවිධානෙ පච්චෙකං සක්කච්චංයෙව පටිපජ්ජිතඛිඛන්ති දස්සෙතුං විසුං දෙසනා කතා, එවං තමෙවත්ථං දීපෙතුං සතිපි අත්ථස්ස සමානතාය “සකලස්සා”තිආදිනා පදද්වයස්ස විසුං විසුං අත්ථවණ්ණනා කතාති වෙදිතඛිඛා. පාකටං කරොන්තොති විභූතං කරොන්තො, සබ්බසො විභාවෙන්තොති අත්ථො. පාකටිකරණං විභාවනං තත්ථ අසම්මුය්හනඤාණෙනෙව නෙසං පවත්තෙනෙ හොතිති දස්සෙන්තො “එවං විදිතං කරොන්තො”තිආදිමාහ. තත්ථ තස්මාති යස්මා ඤාණසම්පයුත්තවිත්තෙනෙව අස්සාසපස්සාසෙ පවත්තෙති, න විජ්ජයුත්තවිත්තෙන, තස්මා එවංභූතො සබ්බකායජ්ජපිසංවෙදී අස්සසිස්සාමි පස්සසිස්සාමිති සික්ඛති වුවිච්ඡි බුද්ධාදීහිති යොජනා. චුණ්ණවිචුණ්ණවිසංචි අනෙකකලාපතාය චුණ්ණවිචුණ්ණභාවෙන විසංචි. ආදි පාකටො හොති සතියා ඤාණස්ස ව වසෙන කතපුබ්බාහිසඬාරස්ස පවත්තත්තා. තාදිසෙන භවිතඛිඛන්ති

වතුන්ඵපුග්ගලසදිසෙන හවිතබ්බං, පගෙව සතිං ඤාණඤ්ච පච්චුපට්ඨපෙත්වා තීසුපි
යානෙසු ඤාණසම්පයුත්තමෙව චිත්තං පවත්තෙතබ්බන්ති අධිජ්ජායො.

එවන්ති චුත්තජ්ජකාරෙන සබ්බකායජ්ජපිසංවෙදනවසෙනෙව. සට්ඨිති
උස්සහති. වායමනීති වායාමං කරොති, මනසිකාරං පවත්තෙතිති අත්ථො.
තථාභූතස්සාති ආනාපානස්සතිං භාවෙන්තස්ස. සංවරොති සති වීරියම්පි වා. තාය
සතියාති යා සා ආනාපානෙ ආරබ්භ පවත්තා සති, තාය. තෙන මනසිකාරෙනාති යො
සො තත්ථ සතිපුබ්බධගමො භාවනාමනසිකාරො, තෙන සද්ධිත්ති අධිජ්ජායො.
ආසෙවතීති “තිස්සො සික්ඛායො”ති චුත්තෙ අධිකුසලධම්මෙ ආසෙවති.
තදාසෙවනඤ්ඤෙත්ථ සික්ඛනන්ති අධිජ්ජෙතං. පුරිමනෙයෙති පුරිමස්මිං භාවනානෙය,
පට්ඨවත්ථුද්වයෙති අධිජ්ජායො. තත්ථාපි කාමං ඤාණුජ්ජාදනං ලබ්භතෙව
අස්සාසපස්සාසානං යාථාවතො දීඝරස්සභාවාවබ්බාධසබ්භාවතො, තථාපි තං න
දුක්කරං යථාපවත්තානං තෙසං ගහණමත්තභාවතොති තත්ථ
වත්තමානකාලජ්ජයොගො කතො. ඉදං පන දුක්කරං පුරිසස්ස බුරධාරායං
ගමනසදිසං, තස්මා සාතිසයෙනෙත්ථ පුබ්බාභිසඬ්ඛාරෙන හවිතබ්බන්ති දීපෙනුං
අනාගතකාලජ්ජයොගො කතොති ඉමමත්ථං දස්සෙනුං “තත්ථ යස්මා”තිආදී
චුත්තං. තත්ථ ඤාණුජ්ජාදනාදීසුති ආදි-සද්දෙන
කායසඬ්ඛාරපස්සම්භනපිතිපටිසංවෙදනාදිං සඬ්ගණ්භාති. කෙච් පනෙත්ථ
“සංවරසමාදානානං සඬ්ගහො”ති වදන්ති.

කායසඬ්ඛාරන්ති අස්සාසපස්සාසං. සො හි චිත්තසමුට්ඨානොපි සමානො
කරජකායපට්ඨද්ධචුත්තිතාය තෙන සඬ්ඛරීයතීති කායසඬ්ඛාරොති චුච්චති. යො පන
“කායසඬ්ඛාරො වට්ඨසඬ්ඛාරො”ති (ම. නි. 1.102) එවමාගතො කායසඬ්ඛාරො
වෙනනාලක්ඛණො සතිපි ද්වාරන්තරුජ්ජත්තියං යෙභුයාචුත්තියා තබ්බහුලචුත්තියා
ව කායද්වාරෙන ලක්ඛිතො, සො ඉධ නාධිජ්ජෙතො. පස්සම්භෙත්තොතිආදීසු
පච්ඡිමං පච්ඡිමං පදං පුරිමස්ස පුරිමස්ස අත්ථවචනං. තස්මා පස්සම්භනං නාම
වූපසමනං, තඤ්ච තථාපයොගෙ අසති උජ්ජජ්ජනාරහස්ස ඔළාරිකස්ස
කායසඬ්ඛාරස්ස පයොගසම්පත්තියා අනුජ්ජාදනන්ති දට්ඨබ්බං. තත්තාති “ඔළාරිකං
කායසඬ්ඛාරං පස්සම්භෙත්තො”ති එත්ථ. අපරිග්ගහිතකාලෙති කම්මට්ඨානස්ස
අනාරද්ධකාලෙ, තතො එව කායචිත්තානම්පි අපරිග්ගහිතකාලෙ. “නිසීදති
පල්ලඬ්ඛං ආභූජිත්වා උජුං කායං පණ්ඩායා”ති හි ඉමිනා කායපරිග්ගහො, “පරිමුඛං
සතිං උපට්ඨපෙත්වා”ති ඉමිනා චිත්තපරිග්ගහො චුත්තො. තෙනෙවාහ – “කායොපි
චිත්තම්පි පරිග්ගහිතා භොන්ති”ති. කායොති කරජකායො. සදරථාති සපරිලාභා. සා
ව තෙසං සදරථතා ගරුභාවෙන විය ඔළාරිකතාය අවිනාභාවිතීති ආහ
“ඔළාරිකා”ති. බලවතරාති සබලා පුලා. සන්තා භොන්තීති චිත්තං තාව බහිද්ධා
චික්ඛෙපාභාවෙන එකග්ගං හුත්වා කම්මට්ඨානං පරිග්ගහෙත්වා පවත්තමානං
සන්තං භොති වූපසන්තං, තතො එව තංසමුට්ඨානා රූපධම්මා
ලහුමුදුකම්මඤ්ඤභාවජ්ජත්තා, තදනුගුණතාය සෙසං තිසන්තතිරූපන්ති එවං චිත්තෙ
කායෙ ව වූපසන්තෙ පවත්තමානෙ තන්තිස්සිතා අස්සාසපස්සාසා සන්තසභාවා
අනුක්කමෙන සුමුමසුමුමතරසුමුමතමා හුත්වා පවත්තන්ති. තෙන චුත්තං “යදා

පනස්ස කායොපි” තිආදි. පස්සම්හෙතීති පයමාවජ්ජනා. ආභුජනං ආභොගො, සම්මා අනු අනු ආහරණං සමන්තාහාරො, තස්මිංයෙව අත්ථෙ අපරාපරං පවත්තආවජ්ජනා තස්සෙව අත්ථස්ස මනසිකරණං චිත්තෙ යපනං මනසිකාරො, විමංසා පච්චවෙක්ඛණා.

සාරද්ධෙති සදරථෙ සපරිලාභෙ. අධිමත්තන්ති බලවං ඔළාරිකං, ලිඛිගවිපල්ලාසෙන චුත්තං. කායසඬ්ඛාරො හි අධිජ්ජෙතො. “අධිමත්තං හුත්වා පවත්තති” ති කිරියාවිසෙසනං වා එතං. සුබ්බමන්ති එත්ථාපි එසෙව නයො. කායමිහීති එත්ථ චිත්තෙ වාති ආනෙත්වා සම්බන්ධිතබ්බං.

පයමජ්ඣානතො වුට්ඨාය කරියමානං දුතියජ්ඣානස්ස නානාවජ්ජනං පරිකම්මං පයමජ්ඣානං විය දුරසමුස්සාරිතපටිපක්ඛන්ති කත්වා තංසමුට්ඨානො කායසඬ්ඛාරො පයමජ්ඣානෙ ව දුතියජ්ඣානුපචාරෙ ව ඔළාරිකොති සදිසො චුත්තො. එස නයො සෙසුපචාරද්වයෙපි. අථ වා දුතියජ්ඣානාදීනං අධිගමාය පටිපජ්ජතො දුක්ඛාපටිපදාදිවසෙන කිලමතො යොගිතො කායකිලමථචිත්තූපසාතාදිවසෙන විතක්කාදිසඬ්ඛොහෙන සපරිජ්ජන්දනය ව චිත්තජ්ජවත්තියා දුතියජ්ඣානාදිඋපචාරෙසු කායසඬ්ඛාරස්ස ඔළාරිකතා වෙදිතබ්බා. අතිසුබ්බමොති අඤ්ඤත්ථ ලබ්භමානො කායසඬ්ඛාරො චතුත්ථජ්ඣානෙ අතික්කන්තසුබ්බමො. සුබ්බමහාවොපිස්ස තත්ථ නත්ථී කුතො ඔළාරිකතා අප්පවත්තනතො. තෙනාහ “අප්පවත්තිමෙව පාපුණාතී” ති.

ලාභිස්ස සතො අනුපුබ්බසමාපත්තිසමාපජ්ජනවෙලං එකාසනෙනෙව වා සබ්බෙසං ඥානානං පටිලාභං සන්ධාය මජ්ඣමහාණකා හෙට්ඨිමහෙට්ඨිමජ්ඣානතො උපරුපරිකානුපචාරෙපි සුබ්බමතරං ඉච්ඡන්ති. තත්ථ හි සොපචාරානං ඥානානං උපරුපරි විසෙසවත්තතා සන්තතා ව සම්භවෙය්‍ය, එකාවජ්ජනුපචාරං වා සන්ධාය එවං චුත්තං. එවඤ්ඤි හෙට්ඨා චුත්තවාදෙන ඉමස්ස වාදස්ස අවිරොධො සිද්ධො හින්තවිසයත්තා. සබ්බෙසංයෙවාති උභයෙසමිපි. යස්මා තෙ සබ්බෙපි වුව්චමානෙන විධිනා පස්සද්ධිමිච්ඡන්තියෙව. අපරිග්ගහිතකාලෙ පවත්තකායසඬ්ඛාරො පරිග්ගහිතකාලෙ පටිප්පස්සම්භතීති ඉදං සදිසසන්තානතාය චුත්තං. න හි තෙ එව ඔළාරිකා අස්සාසාදයො සුබ්බමා භොන්ති. පස්සම්භනාකාරො පන තෙසං හෙට්ඨා චුත්තොයෙව.

මහාභූතපරිග්ගහෙ සුබ්බමොති චතුර්ධාතූමුඛෙන විපස්සනාහිනිවෙසං සන්ධාය චුත්තං. සකලරූපපරිග්ගහෙ සුබ්බමො භාවනාය උපරුපරි පණිතභාවතො. තෙනෙවාහ “රූපාරූපපරිග්ගහෙ සුබ්බමො” ති. ලක්ඛණාරම්මණිකවිපස්සනායාති කලාපසම්මසනමාහ. නිබ්බිදානුපස්සනාතො පට්ඨාය බලවවිපස්සනා, තතො ඔරං දුබ්බලවිපස්සනා. පුබ්බෙ චුත්තනයෙනාති “අපරිග්ගහිතකාලෙ” තිආදිනා සමථනයෙ චුත්තනයෙන. “අපරිග්ගහෙ පවත්තො කායසඬ්ඛාරො මහාභූතපරිග්ගහෙ පටිප්පස්සම්භතී” තිආදිනා විපස්සනානයෙපි පටිප්පස්සද්ධි යොජෙතබ්බාති චුත්තං භොති.

අස්සානි ඉමස්ස “පස්සම්භයං කායසඬ්ඛාර” න්ති පදස්ස. වොදනාසොධනානීති අනුයොගපරිභාරෙහි. එවන්ති ඉදානි වුවිච්චානාකාරෙන. කථන්ති යං ඉදං “පස්සම්භයං...පෙ.... සික්ඛති” ති වුත්තං, තං කථං කෙන පකාරෙන කායසඬ්ඛාරස්ස පස්සම්භනං යොගිතො ච සික්ඛනං හොතීති කථෙතුකාමනාය පුච්ඡන්වා කායසඬ්ඛාරෙ සරූපතො ඔළාරිකසුඛුමතො වූපසමතො අනුයොගපරිභාරතො ච දස්සෙතුං “කතමෙ කායසඬ්ඛාරා” තිආදි ආරද්ධං. තත්ථ කායිකානි රූපකායෙ භවා. කායප්පට්ඨිකානි කායසන්තිස්සිතා. කායෙ සති හොන්ති, අසති න හොන්ති, තතො එව තෙ අකායසමුට්ඨානාපි කායෙන සඬ්ඛරියන්තීති කායසඬ්ඛාරා. පස්සම්භෙත්තොති ඔළාරිකොළාරිකං පස්සම්භෙත්තො.

සෙසපද්දවයං තස්සෙව වෙච්චනං. ඔළාරිකඤ්ඤි කායසඬ්ඛාරං අවූපසන්තසභාවං සන්තිසිදාපෙත්තො “පස්සම්භෙත්තො” ති වුවිච්චි, අනුප්පාදනිරොධං පාපෙත්තො “නිරොධෙත්තො” ති, සුට්ඨු සන්තසභාවං නයන්තො “වූපසමෙත්තො” ති.

යථාරූපෙහීති යාදිසෙහි. කායසඬ්ඛාරෙහීති ඔළාරිකෙහි කායසඬ්ඛාරෙහි. ආනමනානි අභිමුඛෙන කායස්ස නමනා. විනමනානි විසුං විසුං පස්සතො නමනා. සන්තමනානි සබ්බතො, සුට්ඨු වා නමනා. පණමනානි පච්ඡතො නමනා. ඉඤ්ජනාදීනි ආනමනාදීනං වෙච්චනානි, අධිමත්තානි වා අභිමුඛවලනාදීනි ආනමනාදයො, මන්දානි ඉඤ්ජනාදයො. පස්සම්භයං කායසඬ්ඛාරන්ති තථාරූපං ආනමනාදීනං කාරණභූතං ඔළාරිකං කායසඬ්ඛාරං පටිප්පස්සම්භෙත්තො. තස්මිඤ්ඤි පස්සම්භිතෙ ආනමනාදයොපි පස්සම්භිතා එව හොන්ති.

සන්තං සුඛුමන්ති යථාරූපෙහි කායසඬ්ඛාරෙහි කායස්ස අපරිප්ඵන්දනහෙතුහි ආනමනාදයො න හොන්ති, තථාරූපං දරථාභාවතො සන්තං, අනොළාරිකතාය සුඛුමං. පස්සම්භයං කායසඬ්ඛාරන්ති සාමඤ්ඤතො එකං කත්වා වදති. අථ වා පුබ්බෙ ඔළාරිකොළාරිකං කායසඬ්ඛාරං පටිප්පස්සම්භෙත්තො අනුක්කමෙන කායස්ස අපරිප්ඵන්දනහෙතුභූතෙ සුඛුමසුඛුමතරෙ උප්පාදෙත්වා තෙපි පටිප්පස්සම්භෙත්වා පරමසුඛුමතාය කොට්ඨිපත්තං යං කායසඬ්ඛාරං පටිප්පස්සම්භෙති, තං සන්ධාය වුත්තං “සන්තං සුඛුමං පස්සම්භයං කායසඬ්ඛාර” න්ති.

ඉතීතිආදි වොදකච්චනං. තත්ථ ඉතීති පකාරත්ථෙ නිපාතො, කීරාති අරුචිසුවනෙ, එවඤ්ඤෙති අත්ථො. අයඤ්ඤෙත්ථ අධිප්පායො “වුත්තස්සකාරෙන යදි අතිසුඛුමමිපි කායසඬ්ඛාරං පස්සම්භෙති” ති. එවං සන්තෙති එවං සති තයා වුත්තාකාරෙ ලබ්භමානෙ. වාතුපලද්ධියානි වාතස්ස උපලද්ධියා. ව-සද්දො සමුවච්චයත්ථො, අස්සාසාදිවාතාරම්මණස්ස විත්තස්ස පභාවනා උප්පාදනා පවත්තනා න හොති, තෙ ව තෙන පස්සම්භෙතබ්බාති අධිප්පායො. අස්සාසපස්සාසානඤ්ච පභාවනානි ඔළාරිකෙ අස්සාසපස්සාසෙ භාවනාය පටිප්පස්සම්භෙත්වා සුඛුමානං.

තෙසං පභාවනා ව න හොති උභයෙසං තෙසං තෙන පටිප්පස්සම්භෙතබ්බතො. ආනාපානස්සතියාති ආනාපානාරම්මණාය සතියා ව පවත්තනං න හොති ආනාපානානං අභාවතො. තතො එව තං සම්පයුත්තස්ස ආනාපානස්සතිසමාධිස්ස ව පභාවනා උප්පාදනාපි න හොති. න හි කදාපි ආරම්මණෙන විනා සාරම්මණා ධම්මා සම්භවන්ති. න ව නං තත්ති එත්ථ නත්ති නිපාතමත්තං. තං චුත්තවිධානං සමාපත්තිං පණ්ඩිතා පඤ්ඤවන්තො න වෙව සමාපජ්ජන්තිපි තතො න චුට්ඨගන්තිපිති යොජනා. එවං වොදකො සබ්බෙන සබ්බං අභාවුපනයනං පස්සම්භනන්ති අධිප්පායෙන වොදෙති.

පුන ඉති කිරාතිආදි යථාචුත්තවිධානං වොදනාය විස්සජ්ජනා. තත්ථ කිරාති යදිති එතස්ස අත්ථෙ නිපාතො. ඉති කිර සික්ඛති, මයා චුත්තාකාරෙන යදි සික්ඛතිති අත්ථො. එවං සන්තෙති එවං පස්සම්භනෙ සති. පභාවනා හොතීති යදිපි ඔළාරිකා කායසඤ්චාරා පටිප්පස්සම්භන්ති, සුබ්බමා පන අත්ථෙවාති අනුක්කමෙන පරමසුබ්බමභාවප්පත්තස්ස වසෙන නිමිත්තූප්පත්තියා ආනාපානස්සතියා ආනාපානස්සතිසමාධිස්ස ව පභාවනා ඉජ්ඣානෙවාති අධිප්පායො.

යථා කථං වියාති යථාචුත්තවිධානං තං කථං විය දට්ඨබ්බං, අත්ථි කිඤ්චි තදත්ථසම්පටිපාදනෙ ඔපම්මන්ති අධිප්පායො. ඉදානි ඔපම්මං දස්සෙතුං “සෙය්‍යථාපි”තිආදි චුත්තං. තත්ථ සෙය්‍යථාපිති ඔපම්මත්ථෙ නිපාතො. කංසෙති කංසභාජනෙ. නිමිත්තන්ති නිමිත්තස්ස, තෙසං සද්දානං පවත්තාකාරස්සාති අත්ථො. සාමිඅත්ථෙ හි ඉදං උපයොගවචනං. සුග්ගහිතත්තාති සුට්ඨ ගහිතත්තා. සුමනසිකතත්තාති සුට්ඨ චිත්තෙ යපිතත්තා. සුපධාරිතත්තාති සම්මදෙව උපධාරිතත්තා සල්ලක්ඛිතත්තා. සුබ්බමකා සද්දාති අනුරවෙ ආහ, යෙ අප්පකා. අප්පත්ථො හි අයං ක-සද්දො. සුබ්බමසද්දනිමිත්තාරම්මණකාපිති සුබ්බමො සද්දොව නිමිත්තං සුබ්බමසද්දනිමිත්තං, තදාරම්මණකායපිති චුත්තං හොති. කාමං තදා සුබ්බමාපි සද්දා නිරුද්ධා, සද්දනිමිත්තස්ස පන සුග්ගහිතත්තා සුබ්බමතරසද්දනිමිත්තාරම්මණභාවෙනපි චිත්තං පවත්තති. ආදිතො පට්ඨාය හි තස්ස තස්ස නිරුද්ධස්ස සද්දස්ස නිමිත්තං අවික්ඛිත්තෙන චිත්තෙන උපධාරෙන්තස්ස අනුක්කමෙන පරියොසානෙ අතිසුබ්බමසද්දනිමිත්තම්පි ආරම්මණං කත්වා චිත්තං පවත්තතෙව. චිත්තං න වික්ඛෙපං ගච්ඡති තස්මිං යථාඋපට්ඨිතෙ නිමිත්තෙ සමාධානසබ්භාවතො.

එවං සන්තෙතිආදි චුත්තස්සෙවත්ථස්ස නිගමනවසෙන චුත්තං. තත්ථ යස්ස සුත්තපදස්ස සද්ධිං වොදනාසොධනාහි අත්ථො චුත්තො, තං උද්ධරිත්වා කායානුපස්සනාසතිපට්ඨානානි විභාගතො දස්සෙතුං “පස්සම්භය”න්තිආදි චුත්තං. තත්ථ පස්සම්භයං කායසඤ්චාරන්ති චුත්තඅස්සාසපස්සාසා කායොති යොජනා වෙදිතබ්බා. අථ වා පස්සම්භයං කායසඤ්චාරන්ති එත්ථ අස්සාසපස්සාසා කායොති එවමත්ථො දට්ඨබ්බො. මහාසතිපට්ඨානසුත්තෙ (දී. නි. 2.372 ආදයො; ම. නි. 1.105 ආදයො) කායානුපස්සනං කට්ඨෙන්තෙන පය්‍යමචතුක්කස්සෙව චුත්තත්තා, ආනාපානස්සතිසුත්තෙපි “යස්මිං සමයෙ, හික්ඛවෙ, හික්ඛු දීසං වා අස්සසන්තො

දීසං අස්සසාමීති පජානාති...පෙ.... පස්සමිහයං කායසඬ්ඛාරං පස්සසිස්සාමීති සික්ඛති. කායෙ කායානුපස්සී, භික්ඛවෙ, තස්මිං සමයෙ භික්ඛු විහරති”ති (ම. නි. 2.149) චුත්තත්තං ව “කායානුපස්සනාවසෙන චුත්තස්ස පයමවතුක්කස්සා”ති චුත්තං.

ආදිකම්මිකස්ස කම්මට්ඨානාවසෙනාති සමථකම්මට්ඨානං සන්ධාය චුත්තං, විපස්සනාකම්මට්ඨානං පන ඉතරවතුක්කෙසුපි ලබ්භතෙව. එත්ථාති පයමවතුක්කෙ. සහ පටිසම්භිදාහීති නිදස්සනමත්තමෙතං, පුඤ්ඤවත්තානං පන උපනිස්සයසම්පන්නානං අභිඤ්ඤාපි සිජ්ඣානියෙව. චතුබ්බිධන්ති පාතිමොක්ඛසංවරාදිවසෙන චතුබ්බිධං. අනාපජ්ජනන්ති සත්තන්තං. ආපත්තික්ඛන්ධානං අඤ්ඤතරස්ස අනාපජ්ජනං. ආපන්නවුට්ඨානන්ති ආපන්නසප්පටිකම්මාපත්තිතො යථාධම්මං පටිකම්මකරණෙන වුට්ඨානං, දෙසනාගාමිතිතො දෙසනාය, වුට්ඨානගාමිතිතො පරිවාසාදිවිනයකම්මකරණෙන වුට්ඨානන්ති චුත්තං හොති. දෙසනායපි හි ආපන්නාපත්තිතො වුට්ඨානං හොතීති සාපි වුට්ඨානෙනෙව සඬගහිතා. කිලෙසෙහි ව අප්පටිපිළනන්ති කොධො උපනාහො මක්ඛො පලාසො ඉස්සා මච්ඡරියං මායා සායෙය්‍යං ථම්මො සාරම්මො මානො අතිමානො මදො පමාදොති එවමාදීහි පාපධම්මෙහි අප්පටිපිළනං, තෙසං අනුජ්ජාදනන්ති චුත්තං හොති.

යමිදං ආභිසමාවාරිකසීලං වුවච්ඡිති සම්බන්ධො. ද්වෙඅසීති බන්ධකවත්තාති වුද්දසවිධං මහාවත්තන්ති එත්ථ මහාවත්තං නාම වත්තක්ඛන්ධකෙ චුත්තාති ආගන්තුකවත්තං. ආවාසිකගම්කඅනුමොදනහත්තග්ගපිණ්ඩවාරිකආරඤ්ඤිකසෙනාසනජන්තාසරවච්චි චතුට්ඨපජ්ඣායසද්ධිවිහාරිකආවරියඅන්තෙවාසිකවත්තන්ති වුද්දස වත්තාති. තතො අඤ්ඤාති පන කදාපි තජ්ජනියකම්මකතාදිකාලෙයෙව වරිතබ්බාති ද්වාසීති බන්ධකවත්තාති, න සබ්බාසු අවත්ථාසු වරිතබ්බාති, තස්මා මහාවත්තෙසු අගණිතාති. තත්ථ “පාරිවාසිකානං භික්ඛුනං වත්තං පඤ්ඤපෙස්සාමී”ති ආරහිත්වා “න උපසම්පාදෙතබ්බං...පෙ.... න ඡමායං වඬිකමන්තෙ වඬිකමෙ වඬිකම්තබ්බ”න්ති (වුළුව. 76) චුත්තවත්තාති ඡසට්ඨි, තතො පරං “න, භික්ඛවෙ, පාරිවාසිකෙන භික්ඛුනා පාරිවාසිකවුඬ්ඪ්ඨතරොන භික්ඛුනා සද්ධිං මූලායපටිකස්සනාරහෙන, මානත්තාරහෙන, මානත්තවාරිකෙන, අබ්භානාරහෙන භික්ඛුනා සද්ධිං එකච්ඡන්තො ආවාසෙ වත්ථබ්බ”න්තිආදිනා (වුළුව. 82) චුත්තාති පකතත්තෙ වරිතබ්බෙහි අනඤ්ඤත්තා විසුං තාති අගණෙත්වා පාරිවාසිකවුඬ්ඪ්ඨතරාදීසු පුග්ගලන්තරෙසු වරිතබ්බත්තා තෙසං වසෙන සම්පිණ්ඩෙත්වා එකෙකං කත්වා ගණිතාති පඤ්චාති එකසත්තති වත්තාති, උක්ඛෙපනියකම්මකතවත්තෙසු වත්තපඤ්ඤාපනාවසෙන චුත්තං “න පකතත්තස්ස භික්ඛුනො අභිවාදනං...පෙ.... නහානෙ පිට්ඨිපරිකම්මං සාදිතබ්බ”න්ති (වුළුව. 51) ඉදං අභිවාදනාදිනං අසාදියනං එකං, “න පකතත්තො භික්ඛු සීලවිපත්තියා අනුද්ධංසෙතබ්බො”තිආදීති (වුළුව. 51) ව දසාති එවමොනාති ද්වාසීති. එතෙස්වෙව පන කානිචි තජ්ජනියකම්මාදිවත්තාති කානිචි පාරිවාසිකාදිවත්තානිති

අග්ගහිතග්ගහණෙන ද්වාසීති එව. අඤ්ඤත්ථ පන අට්ඨකථාපදෙසෙ අප්පකං
 ඌනමධිකං වා ගණනුපගං න හොතීති අසීති ඛන්ධකචත්තාතීති වුවවති.
 ආභිසමාවාරිකසීලන්ති එත්ථ අභිසමාවාරොති උත්තමසමාවාරො, අභිසමාවාරොව
 ආභිසමාවාරිකං, අභිසමාවාරං වා ආරබ්භ පඤ්ඤත්තං ආභිසමාවාරිකං, තදෙව
 සීලන්ති ආභිසමාවාරිකසීලං. ඛන්ධකචත්තපරියාපන්තස්ස සීලස්සෙනං අධිවචනං.
 අහං සීලං රක්ඛාමි, කිං ආභිසමාවාරිකෙනාතිආදීසු සීලන්ති
 උභතොච්ඡිග්ගපරියාපන්තමෙව ගහෙනබ්බං ඛන්ධකචත්තපරියාපන්තස්ස
 ආභිසමාවාරිකග්ගහණෙන ගහිතත්තා. පරිපූරෙති පරිපූර්ණණෙ, පරිපූරිතෙති වා
 අත්ථො.

තතොති යථාචුත්තසීලවිසොධනතො පරං. ආවාසොති ආවාසපලිබොධො.
 කුලන්තිආදීසුපි එසෙව නයො. තත්ථ (විසුද්ධි. 1.41) ආවාසොති එකොපි ඔවරකො
 වුවවති එකමිපි පරිවෙණං සකලොපි සඬ්ඝාරාමො. ස්වායං න සබ්බස්සෙව
 පලිබොධො හොති, යො පනෙත්ථ නවකම්මාදිඋස්සුක්කං වා ආපජ්ජති,
 බහුභණ්ඩසන්තිවයො වා හොති, යෙන කෙනචි වා කාරණෙන අපෙක්ඛවා
 පට්ඨෙද්ධවිත්තො, තස්සෙව පලිබොධො හොති, න ඉතරස්ස.

කුලන්ති ඤාතිකුලං වා උපට්ඨාකකුලං වා. එකච්චස්ස හි උපට්ඨාකකුලමිපි
 “සුබ්බෙහ සුබ්බො”තිආදීනා නයෙන සංසට්ඨස්ස විහරතො පලිබොධො හොති, සො
 කුලමානුසකෙහි විනා ධම්මස්සවනාය සාමන්තවිහාරමිපි න ගච්ඡති. එකච්චස්ස
 මාතෘපිතරොපි පලිබොධා න හොන්ති කොරණ්ඩකවිහාරවාසිත්ථෙරස්ස
 භාගිනෙය්‍යදහරහික්ඛුනො විය.

ලාභොති චත්තාරො පච්චයා. තෙ කථං පලිබොධා හොන්ති? පුඤ්ඤචත්තස්ස හි
 හික්ඛුනො ගතගතට්ඨානෙ මනුස්සා මහාපරිවාරෙ පච්චයෙ දෙන්ති, සො තෙසං
 අනුමොදෙන්තො ධම්මං දෙසෙන්තො සමණධම්මං කාතුං ඔකාසං න ලහති,
 අරුණුග්ගමනතො යාව පයමයාමො, තාව මනුස්සසංසග්ගො න උපච්ඡිජ්ජති, පුන
 බලවපච්චුසෙයෙව බාහුල්ලිකපිණ්ඩපාතිකා ආගන්ත්වා “හන්තෙ, අසුකො
 උපට්ඨාකො උපාසකො උපාසිකා අමච්චො අමච්චධීතා තුම්භාකං දස්සනකාමා”ති
 වදන්ති, සො “ගණ්භාවුසො පත්තචීවර”න්ති ගමනසජ්ජොව හොති
 නිච්චබ්‍යාවටො, තස්සෙව තෙ පච්චයා පලිබොධා හොන්ති. තෙන ගණං පහාය
 යත්ථ නං න ජානන්ති, තත්ථ එකකෙන වරිතබ්බං. එවං සො පලිබොධො
 උපච්ඡිජ්ජති.

ගණොති සුත්තන්තිකගණො වා ආභිධම්මිකගණො වා. යො තස්ස උද්දෙසං වා
 පරිපූච්ඡං වා දෙන්තො සමණධම්මස්ස ඔකාසං න ලහති, තස්ස ගණො පලිබොධො
 හොති. තෙන සො එවං උපච්ඡන්දිතබ්බො – සචෙ තෙසං හික්ඛුනං බහු කතං හොති,
 අප්පං අවසිට්ඨං, තං නිට්ඨපෙත්වා අරඤ්ඤං පවිසිතබ්බං. සචෙ අප්පං කතං, බහු
 අවසිට්ඨං, යොජනතො පරං අගන්ත්වා අන්තොයොජනපරිවර්ෂෙදෙ අඤ්ඤං
 ගණවාචකං උපසඬ්ඤාමිත්වා “ඉමෙ ආයස්මා උද්දෙසාදීහි සඬ්ගණ්භතු”ති

වත්තබ්බං. එවම්පි අලහමානෙන “මය්හං, ආවුසො, එකං කිච්චං අත්ථී, තුම්හෙ යථාචාසුකට්ඨානානි ගච්ඡතා” ති ගණං පහාය අත්තනො කම්මං කාතබ්බං.

කම්මෙනාති කම්මපලිබ්බොධෙන. “කම්මඤ්ච පඤ්චම” න්තිපි පායො. තත්ථ කම්මන්ති නවකම්මං. තං කරොන්තෙන වඩ්ඪකීආදීහි ලද්ධාලද්ධං ජානිතබ්බං, කතාකතෙ උස්සුක්කං ආපජ්ජිතබ්බන්ති සබ්බථාපි පලිබ්බොධො හොති. සොපි එවං උපච්ඡින්නිතබ්බො – සචෙ අප්පං අවසිට්ඨං හොති, නිට්ඨපෙනබ්බං. සචෙ බහු, සඩ්ධිකං චෙ, නවකම්මං සඩ්ධිසස්ස වා භාරභාරකහික්ඛුනං වා නියායාතෙනබ්බං. අත්තනො සන්තකං චෙ, අත්තනො භාරභාරකානං නියායාතෙනබ්බං. තාදිසං අලහන්තෙන සඩ්ධිසස්ස පරිච්චජිත්වා ගන්තබ්බං.

අද්ධානන්ති මග්ගගමනං. යස්ස හි කත්ථචි පබ්බජ්ජාපෙක්ඛො වා හොති, පච්චයජාතං වා කිඤ්චි ලද්ධබ්බං හොති. සචෙ තං අලහන්තො න සක්කොති අධිවාසෙතුං, අරඤ්ඤං පටිසිත්වා සමණධම්මං කරොන්තස්සපි ගමිකචිත්තං නාම දුප්පට්ඨිනොදයං හොති, තස්මා ගන්ත්වා තං කිච්චං තීරෙත්වාච සමණධම්මෙ උස්සුක්කං කාතබ්බං.

ඤාතීති විභාරෙ

ආවරිඤ්ඤාපජ්ඣායසද්ධිවිභාරිකඅන්තෙවාසිකසමානුපජ්ඣායකසමානාවරියකා, සරෙ මාතා පිතා භාතාති එවමාදිකා. තෙ ගිලානා ඉමස්ස පලිබ්බොධා හොන්ති. තස්මා සො පලිබ්බොධො තෙ උපට්ඨහිත්වා තෙසං පාකතිකකරණෙන උපච්ඡින්නිතබ්බො. තත්ථ උපජ්ඣායො තාව ගිලානො සචෙ ලහුං න වුට්ඨාති, යාවජීවං පටිජග්ගිතබ්බො, තථා පබ්බජ්ජාවරියො උපසම්පදාවරියො සද්ධිවිභාරිකො උපසම්පාදිතපබ්බාජිතඅන්තෙවාසිකසමානුපජ්ඣායකා ව. නිස්සයාවරියඋද්දෙසාවරියනිස්සයන්තෙවාසිකඋද්දෙසන්තෙවාසිකසමානාවරියකා පන යාව නිස්සයඋද්දෙසා අනුපච්ඡින්නා, තාව පටිජග්ගිතබ්බො. පහොන්තෙන තතො උද්ධම්පි පටිජග්ගිතබ්බො එව. මාතාපිතුසු උපජ්ඣායෙ විය පටිජග්ගිතබ්බං. සචෙපි හි තෙ රජ්ජෙ ධීතා හොන්ති, පුත්තතො ව උපට්ඨානං පච්චාසිසන්ති, කාතබ්බමෙව. අථ තෙසං හෙසජ්ජං නත්ථී, අත්තනො සන්තකං දාතබ්බං. අසති, හික්ඛාවරියාය පරියෙසිත්වාපි දාතබ්බමෙව. භාතුහගිනීනං පන තෙසං සන්තකමෙව යොජෙත්වා දාතබ්බං. සචෙ නත්ථී, අත්තනො සන්තකං තාවකාලිකං දත්වා පච්ඡා ලහන්තෙන ගණ්හිතබ්බං, අලහන්තෙන න වොදෙතබ්බො. අඤ්ඤාතකස්ස හගිනියා සාමිකස්ස හෙසජ්ජං නෙව කාතුං, න දාතුං වට්ටති, “තුය්හං සාමිකස්ස දෙහී” ති වත්වා පන හගිනියා දාතබ්බං. භාතු ජායායපි එසෙව නයො, තෙසං පන පුත්තා ඉමස්ස ඤාතකායෙවාති තෙසං කාතුං වට්ටති.

ආබාධොති යො කොචි රොගො. සො බාධයමානො පලිබ්බොධො හොති, තස්මා හෙසජ්ජකරණෙන උපච්ඡින්නිතබ්බො. සචෙ පන කතිපාහං හෙසජ්ජං කරොන්තස්සපි න වුපසම්මති, “නාහං තුය්හං දාසො, න භතකො, තංයෙවම්හි

පොසෙන්නො අනමතග්ගෙ සංසාරවට්ටෙ දුක්ඛජපන්නො’’ති අත්තභාවං ගරහිත්වා සමණධම්මො කාතබ්බො.

ගන්ථොති පරියත්තිපරිභරණං. තං සජ්ඣායාදීහි නිව්චක්ඛාචට්ඨසෙව පලිබොධො භොති, න ඉතරස්ස.

ඉද්ධියාති ඉද්ධිපලිබොධෙන. ‘‘ඉද්ධිති තෙ දසා’’තිපි පායො. තත්ථ ඉද්ධිති පොච්ඡජ්ජනිකා ඉද්ධි. සා හි උත්තානසෙය්‍යකදාරකො විය තරුණසස්සං විය ව දුජ්ජපරිහාරා භොති, අජ්ජමත්තකෙන ව හිජ්ජති. සා පන විපස්සනාය පලිබොධො භොති, න සමාධිස්ස සමාධිං පත්වා පත්තබ්බතො, තස්මා විපස්සනාත්ථිකෙන ඉද්ධිපලිබොධො උපච්ඡින්නිදිතබ්බො, ඉතරෙන අවසෙසාති. කම්මට්ඨානභාවනං පරිබුන්ධෙති උපරොධෙති පවත්තිතුං න දෙනිති පලිබොධො, ර-කාරස්ස ල-කාරං කත්වා චුන්නො, පරිපන්ථොති අත්ථො. උපච්ඡින්නිදිතබ්බොති සමාපනෙන සඬගභණෙන උපරුන්ධිතබ්බො, අපලිබොධො කාතබ්බොති අත්ථො.

කම්මට්ඨානෙ නියුත්තො කම්මට්ඨානිකො, භාවනමනුයුඤ්ජන්නො. තෙන කම්මට්ඨානිකෙන. පරිච්ඡින්නිදිත්වාති ‘‘ඉමස්මිං විහාරෙ සබ්බෙපි හික්ඛු’’ති එවං පරිච්ඡින්නිදිත්වා. සහවාසීනන්ති සහවාසීනං හික්ඛුනං. මුදුවිත්තතං ජනෙතීති අත්තති මුදුවිත්තතං උජ්ජාදෙති. අයඤ්ච සහවාසීනං විත්තමද්දවජනනාදිඅත්ථො ‘‘මනුස්සානං පියො භොති’’තිආදිනයජ්ජවත්තෙන මෙත්තානිසංසසුත්තෙන (අ. නි. 8.1) දීපෙතබ්බො.

අනොලීනචුත්තිකො භොතීති සම්මාපට්ඨත්තියං ඔලීනචුත්තිකො හීනචිරියො න භොති, ආරද්ධචිරියො භොතීති අත්ථො. දිබ්බෙසුපි ආරම්මණෙසු, පගෙව ඉතරෙසුති අධිජ්ජායො. සබ්බත්ථාති සබ්බස්මිං සමණකරණීයෙ, සබ්බස්මිං වා කම්මට්ඨානානුයොගෙ. අත්ථයිතබ්බන්ති පුබ්බාසෙවනවසෙන අත්ථයිතබ්බං. යොගස්ස භාවනාය අනුයුඤ්ජනං යොගානුයොගො, තදෙව කරණීයට්ඨෙන කම්මං, තස්ස යොගානුයොගකම්මස්ස. පද්ධිනාත්තාති නිජ්ජත්තිහෙතුත්තා.

ඔදාතකසිණෙ ආලොකකසිණං, කසිණුග්ගාට්ඨාකාසකසිණෙ පරිච්ඡින්නාකාසකසිණඤ්ච අන්තොගධං කත්වා පාළියං පථවිකසිණාදීනං රූපජ්ඣානාරම්මණානං අට්ඨන්තංයෙව කසිණානං සරූපතො චුත්තත්තා ආකාසකසිණං ආලොකකසිණඤ්ච වජ්ජෙත්වා ‘‘අට්ඨනිංසාරම්මණෙසු’’ති පාළියං ආගතනයෙනෙව චුත්තං. අට්ඨකථානයෙන පන ආකාසකසිණෙ ආලොකකසිණෙ ව විසුං ගහිතෙ වත්තාලිසංයෙව කම්මට්ඨානාති. තත්ත්වාති වත්තාලිස කම්මට්ඨානාති – දස කසිණා, දස අසුභා, දස අනුස්සනියො, වත්තාරො බ්‍රහ්මවිහාරා, වත්තාරො ආරුජ්ජා, එකා සඤ්ඤා, එකං වචත්ථානන්ති. තත්ථ පථවිකසිණං ආපොකසිණං තෙජාකසිණං වායොකසිණං නීලකසිණං පිතකසිණං ලොහිතකසිණං ඔදාතකසිණං ආලොකකසිණං පරිච්ඡින්නාකාසකසිණන්ති ඉමෙ දස කසිණා. උද්ධුමාතකං විනීලකං විපුබ්බකං විච්ඡිද්දකං වික්ඛායිතකං වික්ඛිත්තකං

හතවික්ඛිත්තකං ලොහිතකං පුළුවකං අට්ඨිකන්ති ඉමෙ දස අසුභා. බුද්ධානුස්සති
 ධම්ම සඬ්ඝ සීල වාග දෙවනානුස්සති මරණස්සති කායගතාසති ආනාපානස්සති
 උපසමානුස්සතිති ඉමා දස අනුස්සතියො. මෙත්තා කරුණා මුදිතා උපෙක්ඛාති ඉමෙ
 චත්තාරො බ්‍රහ්මචිහාරා. ආකාසානඤ්චායනනං විඤ්ඤාණඤ්චායනනං
 ආකිඤ්චඤ්ඤායනනං නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායනනන්ති ඉමෙ චත්තාරො ආරුප්පා.
 ආහාරෙ පටිකුලසඤ්ඤා එකා සඤ්ඤා. චතුර්ධාතුවචත්ථානං එකං චචත්ථානන්ති.

යං යස්ස වරිතානුකූලන්ති එත්ථ රාගවරිතස්ස තාව දස අසුභා කායගතාසතිති
 එකාදස කම්මට්ඨානානි අනුකූලානි, දොසවරිතස්ස චත්තාරො බ්‍රහ්මචිහාරා චත්තාරි
 වණ්ණකසිණානීති අට්ඨ, මොහවරිතස්ස ච විතක්කවරිතස්ස ච එකං
 ආනාපානස්සතිකම්මට්ඨානමෙව, සද්ධාවරිතස්ස පුරිමා ඡ අනුස්සතියො,
 බුද්ධිවරිතස්ස මරණස්සති උපසමානුස්සති චතුර්ධාතුවචත්ථානං ආහාරෙ
 පටිකුලසඤ්ඤාති චත්තාරි, සෙසකසිණානි චත්තාරො ච ආරුප්පා සබ්බවරිතානං
 අනුකූලානි. කසිණෙසු ච යං කිඤ්චි පරිත්තං විතක්කවරිතස්ස, අප්පමාණං
 මොහවරිතස්ස අනුකූලන්ති වෙදිතබ්බං. යථාචුත්තෙනෙව නයෙනාති
 “යොගානුයොගකම්මස්ස පදට්ඨානත්තා”ති ඉමමත්ථං අතිදිසති.

යං කම්මට්ඨානං ගහෙතුකාමො හොති, තස්සෙව වසෙන
 චතුක්කපඤ්චකප්ඤ්ඤානානි නිබ්බන්තෙත්වා ඤානපදට්ඨානං විපස්සනං වඩ්ඪෙත්වා
 ආසවක්ඛයප්පත්තස්ස බිණ්ණසවස්ස සන්තිකෙ ගහෙතබ්බන්ති ආහ – “ඉමිනාව
 කම්මට්ඨානෙන...පෙ.... උග්ගහෙතබ්බ”න්ති. අරහන්තාදයො භීතිආදි
 එකච්චබිණ්ණසවතො බහුස්සුතොව කම්මට්ඨානදානෙ සෙයොයාති දස්සන්ත්ථං
 ආරද්ධං. මහාහත්ථීපථං නීහරන්තො වියාති කම්මට්ඨානපථවිං මහාහත්ථීපථං
 කත්වා දස්සෙන්නො විය. සප්පායාසප්පායං පරිච්ඡින්නිත්වාති යස්ස කම්මට්ඨානං
 ආචික්ඛති, තස්ස උපකාරානුපකාරං යුත්තිමග්ගනෙන පරිච්ඡින්නිත්වා.

ඉදානි කම්මට්ඨානදායකස්ස සන්තිකං ගච්ඡන්තෙන ධොතමක්ඛිතෙහි පාදෙහි
 උපාහනා ආරුහිත්වා ඡත්තං ගහෙත්වා තෙලනාළිමධුථාණිකාදීනි ගාහාපෙත්වා
 අන්තෙවාසිකපරිවුතෙන න ගන්තබ්බං, ගමිකචත්තං පන පුරෙත්වා අත්තනො
 පත්තචීරං සයමෙව ගහෙත්වා අන්තරාමග්ගෙ යං යං විහාරං පවිසති, සබ්බත්ථ
 පට්ඨිකාලෙ ආගන්තුකචත්තං, නික්ඛමනකාලෙ ගමිකචත්තන්ති යථාරහං තං තං
 චත්තං පුරෙන්නෙන සල්ලහුකපරික්ඛාරෙන පරමසල්ලෙබ්බන්තිනා හුත්වා
 ගන්තබ්බන්ති ඉමමත්ථං සඬ්ඛිපිත්වා දස්සෙන්නො “සල්ලහුකචුත්තිනා
 විනයාවාරසම්පන්නෙනා”ති ආහ. එවං පන ගන්ත්වා තං විහාරං පවිසන්නෙන
 අන්තරායෙව දන්තකට්ඨං කප්පියං කාරාපෙත්වා ගහෙත්වා පවිසිතබ්බං, න ච
 මුහුත්තං විස්සමිත්වා පාදධොවනමක්ඛනාදීනි කත්වා ආචරියස්ස සන්තිකං
 ගමිස්සාමිති අඤ්ඤං පරිවෙණං පවිසිතබ්බං. කස්මා? සචෙ හිස්ස තත්‍ර ආචරියස්ස
 විසභාගා හික්ඛු හවෙය්‍යුං, තං තෙ ආගමනකාරණං පුච්ඡිත්වා ආචරියස්ස අවණ්ණං
 පකාසෙත්වා “නට්ඨොසි, සචෙ තස්ස සන්තිකං ආගතො”ති විජ්ජිසාරං.

උප්පාදෙය්‍යං, යෙන තතොව පටිනිවත්තෙය්‍ය, තස්මා ආවරියස්ස වසනට්ඨානං
පුච්ඡිත්වා උජුකං තත්ථෙව ගන්තබ්බං.

චුත්තජ්ජකාරමාවරියන්ති –

“පියො ගරු භාවනීයො, වත්තා ව වචනක්ඛමො;
ගම්භීරඤ්ච කථං කත්තා, නො වට්ඨානෙ නියොජකො”ති. (අ. නි. 7.37;
නෙත්ති. 113) –

එවමාදිනා චුත්තජ්ජකාරං සද්ධාදිගුණසමන්තාගතං එකන්තහිතෙසිං වුඩ්ඪිපක්ඛෙ
යීතං කල්‍යාණමිත්තං ආවරියං. වත්තපටිපත්තියා ආරාධිතචිත්තස්සාති එත්ථ සචෙ
ආවරියො දහරතරො හොති, පත්තචීවරපටිග්ගහණාදිනි න සාදිතබ්බානි. සචෙ
වුඩ්ඪිපතරො, ගන්ත්වා ආවරියං වන්දිත්වා යාතබ්බං. “නික්ඛිපාචුසො,
පත්තචීවර”න්ති චුත්තෙන නික්ඛිපිතබ්බං. “පානීයං පිවා”ති චුත්තෙන සචෙ
ඉච්ඡති, පාතබ්බං. “පාදෙ ධොවා”ති චුත්තෙන න තාව ධොවිතබ්බා. සචෙ හි
ආවරියෙන ආහතමුදකං භවෙය්‍ය, න සාරුජ්ජං සියා. “ධොවාචුසො, න මයා ආහතං,
අඤ්ඤෙහි ආහත”න්ති චුත්තෙන පන යත්ථ ආවරියො න පස්සති, එවරුපෙ
පටිච්ඡන්තො වා ඔකාසෙ අබ්භොකාසවිහාරස්සපි වා එකමන්තෙ නිසීදිත්වා පාදා
ධොවිතබ්බා. සචෙ ආවරියො තෙලනාලිං ආහරති, උට්ඨහිත්වා උහොහි හත්ථෙහි
සක්කච්චං ගහෙතබ්බා. සචෙ හි න ගණ්ඨෙය්‍ය, “අයං හික්ඛු ඉතො එව පට්ඨාය
සම්භොගං කොපෙති”ති ආවරියස්ස අඤ්ඤටත්තං භවෙය්‍ය. ගහෙත්වා පන න
ආදිතොව පාදා මක්ඛෙතබ්බා. සචෙ හි තං ආවරියස්ස ගන්තබ්බඤ්ජනතෙලං
භවෙය්‍ය, න සාරුජ්ජං සියා, තස්මා පයමං සියං මක්ඛෙත්වා බන්ධාදිනි
මක්ඛෙතබ්බානි. “සබ්බපාරිභාරියතෙලමීදං, ආචුසො, පාදෙපි මක්ඛෙහි”ති
චුත්තෙන පන පාදෙ මක්ඛෙත්වා “ඉමං තෙලනාලිං යපෙමි, හන්තෙ”ති වත්වා
ආවරියෙ ගණ්ඨන්තෙ දාතබ්බා.

ගතදිවසතො පට්ඨාය “කම්මට්ඨානං මෙ, හන්තෙ, කථෙථ” ඉච්චෙවං න
වත්තබ්බං. දුතියදිවසතො පන පට්ඨාය සචෙ ආවරියස්ස පකතිඋපට්ඨාකො අත්ථී,
තං යාවිත්වා වත්තං කාතබ්බං. සචෙ යාවිතොපි න දෙති, ඔකාසෙ ලද්ධෙයෙව
කාතබ්බං. කරොන්තෙන ව බුද්දකමජ්ඣමමහන්තානි තීණි දන්තකට්ඨානි
උපනාමෙතබ්බානි. සීතං උණ්හන්ති දුට්ඨං මුඛධොවනුදකඤ්ච න්භානොදකඤ්ච
පට්ඨාදෙතබ්බං. තතො යං ආවරියො තීණි දිවසානි පරිභුඤ්ජති, තාදිසමෙව නිච්චං
උපට්ඨාපෙතබ්බං, නියමං අකත්වා යං වා තං වා පරිභුඤ්ජන්තස්ස යථාලද්ධං
උපනාමෙතබ්බං. කිං බහුනා චුත්තෙන, යං තං භගවතා “අන්තෙවාසිකෙන,
හික්ඛෙව, ආවරියමිහි සම්මා වත්තිතබ්බං. තත්‍රායං සම්මාවත්තනා – කාලස්සෙව
වුට්ඨාය උපාහනා ඔමුඤ්චිත්වා එකංසං උත්තරාසඬිගං කරිත්වා දන්තකට්ඨං
දාතබ්බං, මුඛොදකං දාතබ්බං, ආසනං පඤ්ඤපෙතබ්බං. සචෙ යාගු හොති, භාජනං
ධොවිත්වා යාගු උපනාමෙතබ්බා”තිආදිකං (මහාව. 66) බන්ධකෙ වත්තං.

පඤ්ඤත්තං, තං සබ්බමිපි කාතබ්බං. ඉති ඉමිනා යථාචුත්තෙන නයෙන පටිපජ්ජන්තො චත්තපටිපත්තියා චිත්තං ආරාධෙතීති දට්ඨබ්බං.

පඤ්චසන්ධිකන්ති පඤ්චපබ්බං, පඤ්චභාගන්ති අත්ථො. කම්මට්ඨානස්ස උග්ගණ්භනන්ති කම්මට්ඨානගන්ථස්ස උග්ගණ්භනං, තදන්ථපරිපුච්ඡා කම්මට්ඨානස්ස පරිපුච්ඡනා. අථ වා ගන්ථතො අත්ථතො ච කම්මට්ඨානස්ස උග්ගණ්භනං උග්ගභො, තත්ථ සංසයපරිපුච්ඡනා පරිපුච්ඡා. කම්මට්ඨානස්ස උපට්ඨානන්ති නිමිත්තපට්ඨානං, එවං භාවනමනුයුක්ඛන්තස්ස “එවමිදං නිමිත්තං උපට්ඨාතී”ති උපධාරණං, තථා කම්මට්ඨානජපනා “එවං ඝාතමජ්ජෙතී”ති. කම්මට්ඨානස්ස ලක්ඛණන්ති ගණනානුබන්ධනාච්ඡිසනානං වසෙන භාවනං උස්සුක්කාපෙත්වා යපනාය සම්පත්ති, තතො පරමිපි වා සල්ලක්ඛණාදිවසෙන මත්ථකජපත්තීති කම්මට්ඨානසභාවස්ස සල්ලක්ඛණං. තෙනාහ – “කම්මට්ඨානසභාවුපධාරණන්ති චුත්තං භොතී”ති.

අත්තනාපි න කිලමති ඔධිසො කම්මට්ඨානස්ස උග්ගණ්භනතො, තතො එව ආචරියම්පි න විභෙදෙති ධම්මාධිකරණම්පි භාවනාය මත්ථකං පාපනතො. තස්මාති තංනිමිත්තං අත්තතොඅකිලමනආචරියාවිභෙදනභෙතු. ථොකන්ති ථොකං ථොකං. තත්ථාති යත්ථ ආචරියො වසති, තත්ථ. සජ්ජායං භොතීති ආවාසසජ්ජායාදිලාභෙන මනසිකාරථාසුතා භාවනානුකූලතා භොති. යොජනපරමන්ති ඉමිනා ගාචුතඅඬ්ඨයොජනානිපි සඬ්ගණ්භාති. යස්මා පන මන්දපඤ්ඤො ගාචුතෙ අඬ්ඨයොජනෙ යොජනමත්තෙ වා වසන්තො කම්මට්ඨානස්ස කිස්මිඤ්චිදෙව යානෙ සන්දෙහෙ වා සතිසම්මොසෙ වා ජානෙ කාලස්සෙව විහාරෙ චත්තං කත්වා අන්තරාමග්ගෙ පිණ්ඩාය වරින්වා හත්තකිච්චපරියොසානෙයෙව ආචරියස්ස වසනට්ඨානං ගන්ත්වා තං දිවසං ආචරියස්ස සන්තිකෙ කම්මට්ඨානං සොධෙත්වා දුතියදිවසෙ ආචරියං චන්දිත්වා නික්ඛමිත්වා අන්තරාමග්ගෙ පිණ්ඩාය වරින්වා අකිලමන්තොයෙව අත්තතො වසනට්ඨානං ආගන්තුං සක්ඛිස්සති, තස්මා චුත්තං “මන්දපඤ්ඤො යොජනපරමං ගන්ත්වා”ති. සචෙ තික්ඛපඤ්ඤො යොජනපරමෙ ථාසුකට්ඨානං න ලහති, තෙන කම්මට්ඨානෙ සබ්බං ගණ්ඨිට්ඨානං ඡින්දිත්වා විසුද්ධං ආවජ්ජනපට්ඨද්ධං කම්මට්ඨානං කත්වා යොජනපරමතො දුරමිපි ගන්තුං වට්ටතීති ආහ “තික්ඛපඤ්ඤො දුරමිපි ගන්ත්වා”ති.

අට්ඨාරසසෙනාසනදොසවිචජ්ජිතන්ති මහත්තං, නචත්තං, ජිණ්ණත්තං, පන්ථනිස්සිතත්තං, සොණ්ඨි, පණ්ණං, පුජ්ථං, ඵලං, පත්ථනියතා, නගරසන්තිස්සිතතා, දාරුසන්තිස්සිතතා, බෙත්තසන්තිස්සිතතා, විසභාගානං පුග්ගලානං අත්ථිතා, පට්ටනසන්තිස්සිතතා, පච්චන්තසන්තිස්සිතතා, රජ්ජසිමසන්තිස්සිතතා, අසජ්ජායතා, කල්යාණමිත්තානං අලාභොති ඉමෙහි අට්ඨාරසහි සෙනාසනදොසෙහි විචජ්ජිතං. ඉමෙසඤ්ඤි අට්ඨාරසන්තං දොසානං අඤ්ඤතරෙන සමන්තාගතං සෙනාසනං භාවනාය අනනුරූපං.

කස්මා? මහාවිහාරෙ (විසුද්ධි. 1.52) තාව බහු නානාජන්දා සන්තිපතන්ති, තෙ අඤ්ඤමඤ්ඤං පටිවිරුද්ධතාය වත්තං න කරොන්ති, බොධියඬගණාදීනි අසම්මට්ඨානෙව හොන්ති, අනුපට්ඨාපිතං පානීයං පරිභොජනීයං. තත්ත්වයං “ගොවරගාමෙ පිණ්ඩාය වරිස්සාමි” ති පත්තවිවරමාදාය නික්ඛන්තොපි සචෙ පස්සති වත්තං අකතං, පානීයසංචං වා රිත්තං, අථානෙන වත්තං කාතබ්බං හොති, පානීයං උපට්ඨාපෙනබ්බං, අකරොන්තො වත්තහෙදෙ දුක්කටං ආපජ්ජති. කරොන්තස්ස කාලො අතික්කමති, අතිදිවා පට්ටියො නිට්ඨිතාය භික්ඛාය කිඤ්චි න ලහති. පටිසල්ලානගතොපි සාමණෙරදහරහික්ඛුනං උච්චාසද්දෙන සඬ්ඝකම්මෙහි ව වික්ඛිපති. යත්ථ පන සබ්බං වත්තං කතමෙව හොති, අවසෙසාපි ව සට්ටනා නත්ථි, එවරුපෙ මහාවිහාරෙපි විහාතබ්බං.

නවවිහාරෙ බහු නවකම්මං හොති, අකරොන්තං උජ්ඣායන්ති. යත්ථ පන භික්ඛු එවං වදන්ති “ආයස්මා යථාසුඛං සමණධම්මං කරොතු, මයං නවකම්මං කරිස්සාමා” ති, එවරුපෙ විහාතබ්බං.

පීණ්ණවිහාරෙ පන බහු පටිපථගීතබ්බං හොති, අන්තමසො අන්තනො සෙනාසනමත්තම්පි අප්පට්ඨගන්තං උජ්ඣායන්ති, පටිපථගන්තස්ස කම්මට්ඨානං පරිහායති.

පන්ථනිස්සිකෙ මහාපථවිහාරෙ රත්තින්දිවං ආගන්තුකා සන්තිපතන්ති. විකාලෙ ආගතානං අන්තනො සෙනාසනං දත්වා රුක්ඛමුලෙ වා පාසාණපිටියෙ වා වසිතබ්බං හොති, පුනදිවසෙපි එවමෙවාති කම්මට්ඨානස්ස ඔකාසො න හොති. යත්ථ පන එවරුපො ආගන්තුකසම්බාධො න හොති, තත්ථ විහාතබ්බං.

සොණ්ඩි නාම පාසාණපොක්ඛරණි හොති. තත්ථ පානීයත්ථං මහාජනො සමොසරති, නගරවාසීනං රාජකුලපකත්ථෙරානං අන්තෙවාසිකා රජනකම්මත්ථාය ආගච්ඡන්ති, තෙසං භාජනදාරුදොණිකාදීනි පුච්ඡන්තානං “අසුකෙ ව අසුකෙ ව යානෙ” ති දස්සෙතබ්බාති හොන්ති. එවං සබ්බකාලම්පි නිව්ච්ඤාවටො හොති.

යත්ථ නානාවිධං සාකපණ්ණං හොති, තත්ථස්ස කම්මට්ඨානං ගහෙත්වා දිවාවිහාරං නිසින්තස්සපි සන්තිකෙ සාකභාරිකා ගායමානා පණ්ණං උච්චිනන්තියො විසභාගසද්දසඬ්ඝට්ටනෙන කම්මට්ඨානන්තරායං කරොන්ති.

යත්ථ පන නානාවිධා මාලාගච්ඡා සුපුප්ඵිතා හොන්ති, තත්ත්වයං තාදිසොයෙව උපද්දවො.

යත්ථ නානාවිධං අම්බජම්බුපනසාදිඵලං හොති, තත්ථ ඵලත්ථිකා ආගන්ත්වා යාවන්ති, අදෙන්තස්ස කුජ්ඣන්ති, බලක්කාරෙන වා ගණ්හන්ති, සායන්භසමයෙ විහාරමජ්ඣෙ වඩ්ඝමන්තෙන තෙ දිස්වා “කිං උපාසකා එවං කරොථා” ති චුත්තා යථාරුචි අක්කොසන්ති, අවාසායපිස්ස පරක්කමන්ති.

පත්ථනියෙ පන ලොකසම්මතෙ

දක්ඛිණගිරිහත්ථිකුච්ඡිවෙතියගිරිවිත්තලපබ්බතසදියෙ විහාරෙ විහරන්තං “අයං අරහා”ති සම්භාවෙන්වා වන්දිතුකාමා මනුස්සා සමන්තා ඔසරන්ති, තෙනස්ස න ඵාසු හොති. යස්ස පන තං සප්පායං හොති, තෙන දිවා අඤ්ඤත්ථ ගන්ත්වා රත්ති. වසිතබ්බං.

නගරසන්නිස්සිතෙ විසභාගාරම්මණානි ආපාඨමාගච්ඡන්ති, කුම්භදාසියොපි සට්ඨෙ නිසංසන්නියො ගච්ඡන්ති, ඔක්කමිත්වා මග්ගං න දෙන්ති, ඉස්සරමනුස්සාපි විහාරමජ්ඣෙකෙ සාණං පරික්ඛිපිත්වා නිසීදන්ති.

දාරුසන්නිස්සයෙ පන යත්ථ කට්ඨානි ව දබ්බුපකරණරුක්ඛා ව සන්ති, තත්ථ කට්ඨභාරිකා පුබ්බෙ චුත්තසාකපුප්ඵභාරිකා විය අඵාසුකං කරොන්ති. විහාර රුක්ඛා සන්ති, තෙ “ජිත්ඳිත්වා සරානි කරිස්සාමා”ති මනුස්සා ආගන්ත්වා ජිත්ඳන්ති. සට්ඨෙ සායන්හසමයෙ පධානසරා නික්ඛමිත්වා විහාරමජ්ඣෙකෙ වඬිකමන්තො තෙ දිස්වා “කිං උපාසකා ඵවං කරොථා”ති වදන්ති, යථාරුචි අක්කොසන්ති, අවාසායපිස්ස පරක්කමන්ති.

යො පන ඛේත්තසන්නිස්සිතො හොති සමන්තා ඛේත්තෙහි පරිවාරිතො, තත්ථ මනුස්සා විහාරමජ්ඣෙකයෙව බලං කත්වා ධඤ්ඤං මද්දන්ති, පමුඛෙසු සයන්ති, අඤ්ඤම්පි බහුං අඵාසුං කරොන්ති. යත්ථ මහාසඬ්ඨිසහොගො හොති, ආරාමිකකුලානං ගාවො රුන්ධන්ති, උදකචාරං පටිසෙධෙන්ති, මනුස්සා විහිසිසං ගහෙන්වා “පස්සථ තුම්භාකං ආරාමිකකුලානං කම්ම”න්ති සඬ්ඨිස්ස දස්සෙන්ති. තෙන තෙන කාරණෙන රාජරාජමහාමත්තානං සරද්චාරං ගන්තබ්බං හොති, අයම්පි ඛේත්තසන්නිස්සිතෙනෙව සඬ්ඨිගහිතො.

යත්ථ අඤ්ඤමඤ්ඤවිසභාගා වෙරි හික්ඛු විහරන්ති, යෙ කලහං කරොන්තා “මා, හන්තෙ, ඵවං කරොථා”ති වාරියමානා “ඵතස්ස පංසුකුලිකස්ස ආගතකාලතො පට්ඨාය නට්ඨාමහා”ති වත්තාරො භවන්ති.

යොපි උදකපට්ටනං වා ථලපට්ටනං වා සන්නිස්සිතො හොති, තත්ථ අභිණ්භං නාවාහි ව සත්ථෙහි ව ආගතමනුස්සා “ඔකාසං දෙථ, පාතීයං දෙථ, ලොණං දෙථා”ති සට්ඨයන්තා අඵාසුං කරොන්ති.

පච්චන්තසන්නිස්සිතෙ පන මනුස්සා බුද්ධාදීසු අප්පසන්නා හොන්ති.

රජ්ජසිමසන්නිස්සිතෙ රාජභයං හොති. තඤ්ඤි පදෙසං ඵකො රාජා “න මය්භං වසෙ වත්තති”ති පහරති, ඉතරොපි “න මය්භං වසෙ වත්තති”ති. තත්ථායං හික්ඛු කදාපි ඉමස්ස රඤ්ඤො විජිතෙ විවරති, කදාපි ඵතස්ස, අථ නං “වරපුරිසො අය”න්ති මඤ්ඤමානා අනායබ්බසනං පාපෙන්ති.

අසප්පායතානි විසභාගරුපාදිආරම්මණසමොසරණෙන වා
 අමනුස්සපරිග්ගහිතතාය වා අසප්පායතා. තත්ත්වං වත්ථු – එකො කිර ටෙරො
 අරඤ්ඤෙ වසති. අට්ඨස්ස එකා යක්ඛිනී පණ්ණසාලද්වාරෙ යත්වා ගායි. සො
 නික්ඛමිත්වා ද්වාරෙ අට්ඨාසි, සා ගන්ත්වා වඩ්ඤානසීසෙ ගායි. ටෙරො
 වඩ්ඤානසීසං අගමාසි, සා සතපොරිසෙ පපාතෙ යත්වා ගායි. ටෙරො පටිනිවත්ති,
 අට්ඨ නං සා වෙගෙන ගන්ත්වා ගහෙත්වා “මයා, හත්තෙ, න එකො, න ද්වෙ
 තුම්භාදිසා බාදිතා”ති ආහ.

යත්ථ න සක්කා හොති ආවරියං වා ආවරියසමං වා උපජ්ඣායං වා
 උපජ්ඣායසමං වා කල්‍යාණමිත්තං ලද්ධං, තත්ථ සො කල්‍යාණමිත්තානං අලාභො
 මහාදොසොයෙව. තස්මා ඉමෙසං අට්ඨාරසන්නං දොසානං අඤ්ඤතරෙන
 සමන්තාගතං සෙනාසනං භාවනාය අනනුරූපන්ති වෙදිතබ්බං. චුත්තම්පි චෙතං
 අට්ඨකථාසු –

“මහාවාසං නවාවාසං, ජරාවාසඤ්ච පන්ථනි;
 සොණ්ඩිං පණ්ණඤ්ච පුප්ඵඤ්ච, එලං පත්ථිතමෙව ව.

“නගරං දාරුනා ඛෙත්තං, විසභාගෙන පට්ටනං;
 පච්චන්තසීමාසප්පායං, යත්ථ මිත්තො න ලබ්භති.

“අට්ඨාරසෙතානි යානානි, ඉති විඤ්ඤාය පණ්ඩිතො;
 ආරකා පරිවජ්ජෙය්‍යා, මග්ගං සප්පට්ඨයං යථා”ති. (විසුද්ධි. 1.52);

පඤ්චසෙනාසනඤ්චසමන්තාගතන්ති ගාමතො නාතිදුරනාවාසන්තතාදීහි
 පඤ්චහි සෙනාසනඤ්චසමන්තාගතං. චුත්තඤ්ඤෙනං භගවතා –

“කථඤ්ච, හික්ඛවෙ, සෙනාසනං පඤ්චඤ්චසමන්තාගතං හොති? ඉධ,
 හික්ඛවෙ, සෙනාසනං නාතිදුරං හොති නාවාසන්තං ගමනාගමනසම්පන්නං,
 දිවා අප්පාකිණ්ණං රත්තිං අප්පසද්දං අප්පනිග්ගොසං,
 අප්පඨංසමකසවාතාතපසරිසපසම්ඵස්සං, තස්මිං බො පන සෙනාසනෙ
 විහරන්තස්ස අප්පකසිරෙන උප්පජ්ජන්ති
 විවරපිණ්ඩපාතසෙනාසනගිලානපච්චයභෙසජ්ජපරික්ඛාරා, තස්මිං බො පන
 සෙනාසනෙ ටෙරා හික්ඛු විහරන්ති බහුස්සුතා ආගතාගමා ධම්මධරා විනයධරා
 මාතිකාධරා, තෙ කාලෙන කාලං උපසඤ්ඤාමිත්වා පරිපුච්ඡති පරිපඤ්ඤති ‘ඉදං,
 හත්තෙ, කථං, ඉමස්ස කො අත්ථො’ති. තස්ස තෙ ආයස්මන්තො
 අවිවටඤ්චෙව විවරන්ති, අනුත්තානීකතඤ්ච උත්තානිං කරොන්ති,
 අනෙකවිහිතෙසු ව කඬ්ඛායානියෙසු ධම්මෙසු කඬ්ඛං පටිවිනොදෙන්ති. එවං
 බො, හික්ඛවෙ, සෙනාසනං පඤ්චඤ්චසමන්තාගතං හොති”ති (අ. නි. 10.11).

එත්ථ ව නාතිදුරං නාවාසන්තං ගමනාගමනසම්පන්නන්ති එකං අභිගං, දිවා
 අප්පාකිණ්ණං රත්තිං අප්පසද්දං අප්පනිග්ගොසන්ති එකං,

අප්පඛංසමකසවාතාතපසරීසපසම්ඵස්සන්ති එකං, තස්මිං බො පන සෙනාසනෙ
විහරන්තස්ස...පෙ.... පරික්ඛාරාති එකං, තස්මිං බො පන සෙනාසනෙ
ථෙරා...පෙ.... කඨිබං පටිවිනොදෙන්තිති එකං. එවං පඤ්චඩ්ගාති වෙදිතබ්බාති.

උපච්ඡන්තවුද්දකපලිබොධෙනාති එත්ථ පන වුද්දකපලිබොධෙ
උපච්ඡන්දන්තෙන දීඝාති කෙසනබලොමාති ඡින්දිතබ්බාති, ජිණ්ණවිවරෙසු
අග්ගලභුතවාතපරිභණ්ඩදානාදිනා දළ්භිකම්මං වා තන්තුච්ඡෙදාදීසු තුන්තකම්මං වා
කාතබ්බං, කිලිට්ඨාති වා රජිතබ්බාති. සවෙ පත්තෙ මලං හොති, පත්තො
පචිතබ්බො, මඤ්චපීඨාදීනි සොධෙතබ්බාති. භත්තසම්මදං පටිවිනොදෙන්වාති
හොජනානිමිත්තං පරිස්සමං විනොදෙන්වා. ආභාරෙ හි ආසයං පටිට්ඨමත්තෙ තස්ස
ආගන්තුකතාය යෙභුයොන සියා සරීරස්ස කොචි පරිස්සමො, තං වූපසමෙත්වා.
තස්මිඤ්භි අවූපසන්තෙ සරීරබෙදෙන චිත්තං එකග්ගතං න ලභෙය්‍යාති.
උග්ගහෙතබ්බතො උග්ගහො, සබ්බොපි කම්මට්ඨානවිධි, න පුබ්බෙ
චුත්තඋග්ගහමත්තං. ආචරියතො උග්ගහො ආචරියුග්ගහො, තතො. එකපදම්භිති
එකකොට්ඨාසම්භි.

අනුබන්ධනාති අස්සාසපස්සාසානං අනුගමනවසෙන සතියා නිරන්තරං
අනුපවත්තනා. චූසනාති අස්සාසපස්සාසෙ ගණන්තස්ස ගණනං පටිසංහරිත්වා තෙ
සතියා අනුබන්ධන්තස්ස යථා අප්පනා හොති, තථා චිත්තං යපෙත්තස්ස ච
නාසිකග්ගාදිට්ඨානස්ස නෙසං චූසනා. යස්මා පන ගණනාදිවසෙන විය
චූසනාදිවසෙන විසුං මනසිකාරො නත්ථි, චුට්ඨචුට්ඨානෙයෙව ගණනා
කාතබ්බාති දස්සෙතුං ඉධ චූසනාගහණන්ති දීපෙත්තො “චූසනාති චුට්ඨට්ඨාන”න්ති
ආහ. යපනාති සමාධානං. තඤ්භි සම්මදෙව ආරම්මණෙ චිත්තස්ස ආධානං යපනං
හොති. තථා හි සමාධි “චිත්තස්ස ධීති සණ්ඨිති”ති නිද්දිට්ඨො. සමාධිප්පධානා පන
අප්පනාති ආහ “යපනාති අප්පනා”ති. අනිච්චතාදිනං සංලක්ඛණතො සල්ලක්ඛණො
විපස්සනා. පවත්තතො නිමිත්තතො ච විනිවට්ටනතො විනිවට්ටනා මග්ගො.
සකලසංකිලෙසපටිප්පස්සද්ධිභාවතො සබ්බසො සුද්ධිති පාරිසුද්ධි ඵලං. තෙසන්ති
විවට්ටනාපාරිසුද්ධිනං. පටිපස්සනාති පති පති දස්සනං පෙක්ඛනං. තෙනාහ
“පච්චචෙක්ඛණා”ති.

බණ්ඩන්ති එකං තිණි පඤ්චාති එවං ගණනාය බණ්ඩනං. ඔකාසෙති ගණනාවිධිං
සන්ධායාහ, ගණනානිස්සිතොව න කම්මට්ඨානනිස්සිතො. සිබාප්පත්තං නු බොති
ඉදං චිරතරං ගණනාය මනසිකරොන්තස්ස වසෙන චුත්තං. සො හි තථා ලද්ධං
අවික්ඛෙපමත්තං නිස්සාය එවං මඤ්ඤෙය්‍ය. අස්සාසපස්සාසෙසු යො උපට්ඨාති, තං
ගහෙත්වාති ඉදං අස්සාසපස්සාසෙසු යස්ස එකොව පයමං උපට්ඨාති, තං සන්ධාය
චුත්තං. යස්ස පන උහොපි උපට්ඨහන්ති, තෙන උභයම්භි ගහෙත්වා ගණෙතබ්බං.
යො උපට්ඨාතීති ඉමිනා ච ද්වීසු නාසාපුට්ඨානෙසු යො පාකට්ඨරො උපට්ඨාති, සො
ගහෙතබ්බොති අයම්භි අත්ථො දීපිතොති දට්ඨබ්බං. පවත්තමානං පවත්තමානන්ති
ආමෙඬිතවචනෙන නිරන්තරං අස්සාසපස්සාසානං උපලක්ඛණං දස්සෙති. එවන්ති
චුත්තප්පකාරෙන උපලක්ඛෙත්වාවාති අත්ථො. පයමං එකෙකස්මිං උපට්ඨිතෙපි

උපලක්ඛේත්වාච ගණන්තස්ස කමෙන උභොපි පාකටා භොන්තීති ආහ –
 “අස්සාසපස්සාසා පාකටා භොන්තී”ති. තෙන “උපලක්ඛේත්වාච ගණනබ්බ”න්ති
 ඉමස්ස “තස්සෙවං ගණයතො...පෙ.... පාකටා භොන්තී”ති ඉදං කාරණවචනං
 දට්ඨබ්බං. තත්ථ පාකටා භොන්තීති ගණනාවසෙන බහිද්ධා වික්ඛෙපාභාවතො
 විභූතා භොන්තී.

පලිසාය පරිවත්තනකං යත්ථ නික්ඛිපන්ති, සො පලිසත්ථම්භො.
 නියාමරත්තින්ති අව්චන්තසංයොගෙ උපයොගවචනං. පූරිමනායෙනාති සීසගණනාය,
 ගොපාලකගණනායාති අත්ථො. එකො ද්වෙ තීණි වත්තාරි පඤ්චාති
 ගණනාවිධිදස්සනං. තස්මා අට්ඨාතිආදීසුපි එකතො පට්ඨායෙව පව්චෙකං අට්ඨාදීනි
 පාපෙතබ්බාති. “සීසං සීසං ගණනබ්බමෙවා”ති වත්වා තත්ථ කාරණං
 නිදස්සනඤ්ච දස්සෙති “ගණනාපට්ඨද්ධෙ හී”තිආදිනා. තත්ථ අරියති තෙන
 නාවාති අරිත්තං, පාජනදණ්ඨො. අරිත්තෙන උපත්ථම්භනං අරිත්තපත්ථම්භනං,
 තස්ස වසෙන.

නිජපරියායතො නිරන්තරජ්ජවත්ති නාම යපනායමෙවාති ආහ
 “නිරන්තරජ්ජවත්තං වියා”ති. අන්තො පවිසන්තං මනසිකරොන්තො අන්තො
 විත්තං පවෙසෙති නාම. බහි විත්තනීහරණෙපි එසෙව නයො. වාතබ්භාහතන්ති
 අබ්භන්තරගතවාතං බහුලං මනසිකරොන්තස්ස වාතෙන තං යානං අබ්භාහතං විය
 මෙදෙන පූරිතං විය ව භොති, තථා උපට්ඨාති. නීහරතොති ථුට්ඨොකාසං මුඤ්චිත්වා
 නීහරතො. තථා පන නීහරතො වාතස්ස ගතිසමන්වෙසනමුඛෙන නානාරම්මණෙසු
 විත්තං විධාවතීති ආහ “පුපුත්තාරම්මණෙ විත්තං වික්ඛිපති”ති.

එතන්ති එතං අස්සාසපස්සාසජානං. අනුගමනන්ති පවත්තපවත්තානං
 අස්සාසපස්සාසානං ආරම්මණකරණවසෙන සතියා අනු අනු පවත්තනං අනුගච්ඡනං.
 තෙනෙවාහ – “තඤ්ච ඛො ආදිමජ්ඣපරියොසානානුගමනවසෙනා”ති. නාහි ආදි
 තත්ථ පට්ඨං උජ්ජප්පන්නතො. පට්ඨුජ්ජත්තිවසෙන හි ඉධ ආදිවිත්තා, න
 උජ්ජත්තිමත්තවසෙන. තථා හි තෙ නාහිතො පට්ඨාය යාව නාසිකග්ගා සබ්බත්ථ
 උජ්ජප්පන්නෙව. යත්ථ යත්ථ ව උජ්ජප්පන්ති, තත්ථ තත්ථෙව භිජ්ජන්ති ධම්මානං
 ගමනාභාවතො. යථාපච්චයං පන දෙසන්තරජ්ජත්තියං ගතිසමඤ්ඤා. හදයං
 මජ්ඣන්ති හදයසමීපං තස්ස උපරිභාගො මජ්ඣං. නාසිකග්ගං පරියොසානන්ති
 නාසිකට්ඨානං තස්ස පරියොසානං අස්සාසපස්සාසානං සමඤ්ඤාය තදවධිභාවතො.
 තථා හෙතෙ විත්තසමුට්ඨානා වුත්තා, න ව බහිද්ධා විත්තසමුට්ඨානානං සම්භවො
 අත්ථි. තෙනාහ “අබ්භන්තරපවිසනවාතස්ස නාසිකග්ගං ආදී”ති.
 පවිසනනික්ඛමනපරියායො පන තංසදිසවසෙනෙව වුත්තොති වෙදිතබ්බො.
 වික්ඛෙපගතන්ති වික්ඛෙපං උපගතං, වික්ඛිත්තං අසමාහිතන්ති අත්ථො.
 සාරද්ධායාති සදරථභාවාය. ඉඤ්ජනායාති කම්මට්ඨානමනසිකාරස්ස වලනාය.
 වික්ඛෙපගතෙන විත්තෙනාති හෙතුමිහි කරණවචනං, ඉත්ථම්භුතලක්ඛණෙ වා.
 සාරද්ධාති සදරථා. ඉඤ්ජිතාති ඉඤ්ජනකා වලනකා, තථා එන්ද්‍රිකා.

ආදිමජ්ඣිමපරියොසානවසෙනාතිආදිමජ්ඣිමපරියොසානානුගමනවසෙන න මනසි කාතබ්බන්ති සම්බන්ධො. “අනුබන්ධනාය මනසිකරොත්තෙන චුසනාවසෙන යපනාවසෙන ච මනසි කාතබ්බ”න්ති යෙන අධිජ්ජායෙන චුත්තං, තං විවර්තුං. “ගණනානුබන්ධනාවසෙන වියා”තිආදිමාහ. තත්ථ විසුං මනසිකාරො නත්ථීති ගණනාය අනුබන්ධනාය ච විනා යථාක්කමං කෙවලං චුසනාවසෙන යපනාවසෙන ච කම්මට්ඨානමනසිකාරො නත්ථී. නනු චුසනාය විනා යපනාය විය චුසනාය විනා ගණනායපි මනසිකාරො නත්ථීයෙවාති? යදිපි නත්ථී, ගණනා පන යථා කම්මට්ඨානමනසිකාරස්ස මූලභාවතො පධානභාවෙන ගහෙනබ්බා, එවං අනුබන්ධනා යපනාය තාය විනා යපනාය අසම්භවතො. තස්මා සතිපි චුසනාය නානන්තරිකභාවෙ ගණනානුබන්ධනා එව මූලභාවතො පධානභාවෙන ගහෙත්වා ඉතරාසං තදභාවං දස්සෙත්තො ආහ – “ගණනානුබන්ධනාවසෙන විය හි චුසනායපනාවසෙන විසුං මනසිකාරො නත්ථී”ති. යදි එවං තා කස්මා උද්දෙසෙ විසුං ගහිතාති ආහ “චුට්ඨචුට්ඨට්ඨානෙයෙව”තිආදි. තත්ථ චුට්ඨචුට්ඨට්ඨානෙයෙව ගණෙත්තොති ඉමිනා ගණනාය චුසනා අඩ්ගන්ති දස්සෙති. තෙනාහ – “ගණනාය ච චුසනාය ච මනසි කරොති”ති. තත්ථෙවාති චුට්ඨචුට්ඨට්ඨානෙයෙව. තෙති අස්සාසපස්සාසෙ. සතියා අනුබන්ධන්තොති ගණනාවිධිං අනුගන්ත්වා සතියා නිබන්ධන්තො, චුට්ඨොකාසෙයෙව තෙ නිරන්තරං උපධාරෙන්තොති අත්ථො. අස්පනාවසෙන විත්තං යපෙන්තොති යථා අස්පනා හොති, එවං යථාඋපට්ඨිතෙ නිමිත්තෙ විත්තං යපෙන්තො සමාදහන්තො. අනුබන්ධනාය වාතිආදියු අනුබන්ධනාය ච චුසනාය ච යපනාය ච මනසි කරොතිති වුවිච්ඡිති යොජනා. ස්වායමත්ථොති ය්වායං “චුට්ඨචුට්ඨට්ඨානෙයෙව ගණෙත්තො තත්ථෙව ගණනං පටිසංහරිත්වා තෙ සතියා අනුබන්ධන්තො”ති චුත්තො, සො අයමත්ථො. යා අවචන්තාය න මිනොති න විනිවිජ්ජනති, සා මානස්ස සම්පෙති උපමා යථා ගොණො විය ගවයොති.

පඨගුලොති පිට්ඨසජ්ජි. දොලාති පෙඨබොලො. කිලුතන්ති කිලුත්තානං. මාතාපුත්තානන්ති අත්තතො හරියාය පුත්තස්ස ච. උභො කොට්ඨොති ආගච්ඡන්තස්ස පුරිමකොට්ඨං, ගච්ඡන්තස්ස පච්ඡිමකොට්ඨන්ති ද්වෙපි කොට්ඨො. මජ්ඣිමස්ස ආදිමජ්ඣිමපරියොසෙව මජ්ඣිමං. උපනිබන්ධනත්ථමිහො වියාති උපනිබන්ධනත්ථමිහො, නාසිකග්ගං මුඛනිමිත්තං වා, තස්ස මූලෙ සම්පෙ යත්වා. කථං යත්වා? සතියා වසෙන. සතිඤ්ඤි තත්ථ සුපට්ඨිතං කරොත්තො යොගාවචරො තත්ථ ධිතො නාම හොති අවයවධම්මෙන සමුදායස්ස අපදිසිතබ්බතො. නිමිත්තෙති නාසිකග්ගාදිනිමිත්තෙ. සතියා නිසිත්තොති සතිවසෙන නිසිදන්තො. “සතිඤ්ඤි තත්ථා”තිආදිනා යානෙ විය වත්තබ්බං. තත්ථාති චුට්ඨට්ඨානෙ. තෙති නගරස්ස අත්තො බහි ච ගතා මනුස්සා තෙසං සඨගහා ච හත්ථගතා. ආදිතො පභූතීති උපමෙයාත්ථදස්සනතො පට්ඨාය.

ගාථායං නිමිත්තන්ති උපනිබන්ධනනිමිත්තං. අනාරම්මණමෙකච්ඡන්තස්සාති එකස්ස චිත්තස්ස න ආරම්මණං, ආරම්මණං න හොන්තිති අත්ථො. අජානතො ච තයො ධම්මෙති නිමිත්තං අස්සාසො පස්සාසොති ඉමෙ නිමිත්තාදයො තයො ධම්මෙ

ආරම්භකකරණවසෙන අවිනිදන්තස්ස. ච-සද්දො බ්‍යතිරෙකෙ. භාවනාති ආනාපානස්සතිසමාධිභාවනා. නුපලබ්භතීති න උපලබ්භති න සිජ්ඣතිති අයං වොදනාගාථාය අත්ථො. දුතියා පන පරිභාරගාථා සුචිඤ්ඤෙය්‍යාව.

කථන්ති තාසං වොදනාපරිභාරගාථානං අත්ථං විචරිතුං කථෙතුකම්‍යතාපුච්ඡා. ඉමෙ තයො ධම්මාතිආදීසු පදයොජනාය සද්ධිං අයමත්ථනිද්දෙසො – ඉමෙ නිමිත්තාදයො තයො ධම්මා එකචිත්තස්ස කථං ආරම්භං න භොන්ති, අසතිපි ආරම්භභාවෙ න විමෙ න ච ඉමෙ තයො ධම්මා අවිදිතා භොන්ති, කථඤ්ච න භොන්ති අවිදිතා, තෙසඤ්චි අවිදිතත්තෙ චිත්තඤ්ච කථං වික්ඛෙපං න ගච්ඡති, පධානඤ්ච භාවනාය නිජ්ඣාදකං වීරියඤ්ච කථං පඤ්ඤායති, නීවරණානං වික්ඛම්භකං සම්මදෙව සමාධානාවහං භාවනානුයොගසඬ්ඛාතං පයොගඤ්ච යොගී කථං සාධෙති, උපරුපරි ලොකියලොකුත්තරඤ්ච විසෙසං කථමධිගච්ඡතිති.

ඉදානි තමත්ථං කකචොපමාය සාධෙතුං “සෙය්‍යථාපි”තිආදි වුත්තං. භූමිභාගස්ස විසමතාය වඤ්චලෙ රුක්ඛෙ ඡෙදනකිරියා න සුකරා සියා, තථා ච සති කකචදන්තගති දුචිඤ්ඤෙය්‍යාති ආහ – “සමෙ භූමිභාගෙ”ති. කකචෙනාති බුද්දකෙන බරපත්තෙන. තෙනාහ “පුරිසො”ති. පුට්ඨකකචදන්තානන්ති පුට්ඨපුට්ඨකකචදන්තානං වසෙන. තෙන කකචදන්තෙහි පුට්ඨපුට්ඨට්ඨානෙයෙව පුරිසස්ස සතියා උපට්ඨානං දස්සෙති. තෙනාහ – “න ආගතෙ වා ගතෙ වා කකචදන්තෙ මනසි කරොති”ති.

කකචස්ස ආකඬ්ඨනකාලෙ පුරිසාහිමුඛං පවත්තා ආගතා, පෙල්ලනකාලෙ තතො විගතා ගතාති වුත්තා, න ච ආගතා වා ගතා වා කකචදන්තා අවිදිතා භොන්ති සබ්බත්ථ සතියා උපට්ඨිතත්තා ඡිත්ඤිතබ්බට්ඨානං අචුසිත්වා ගච්ඡන්තානං. ආගච්ඡන්තානඤ්ච කකචදන්තානං අභාවතො. පධානන්ති රුක්ඛස්ස ඡෙදනවීරියං. පයොගන්ති තස්සෙව ඡෙදනකිරියං. උපමායං “විසෙසමධිගච්ඡති”ති පදං පාළියං නත්ථි, යොජෙත්වා පන දස්සෙතබ්බං. තෙනෙව විසුද්ධිමග්ගෙ (විසුද්ධි. 1.227) උපමායමිපි “විසෙසමධිගච්ඡති”ති පදං යොජෙත්වා වුත්තං. තංසංචණ්ණනායඤ්ච “විසෙසන්ති අනෙකභාවාපාදනං, තෙන ච සාධෙතබ්බං පයොජනවිසෙස”න්ති අත්ථො වුත්තො.

යථා රුක්ඛොතිආදි උපමාසංසන්දනං. උපනිබන්ධති ආරම්භණෙ චිත්තං එතායාති සති උපනිබන්ධනා නාම, තස්සා අස්සාසපස්සාසානං සල්ලක්ඛණස්ස නිමිත්තන්ති උපනිබන්ධනානිමිත්තං, නාසිකග්ගං මුඛනිමිත්තං වා. එවමෙවන්ති යථා සො පුරිසො කකචෙන රුක්ඛං ඡිත්ඤන්තො ආගතගතෙ කකචදන්තෙ අමනසිකරොන්තොපි පුට්ඨපුට්ඨට්ඨානෙයෙව සතියා උපට්ඨපනෙන ආගතගතෙ කකචදන්තෙ ජානාති, සුත්තපදඤ්ච අවිරජ්ඣන්තො අත්ථකිච්චං සාධෙති, එවමෙවං. නාසිකග්ගෙ මුඛනිමිත්තෙති දීඝනාසිකො නාසිකග්ගෙ, ඉතරො මුඛං අසනං නිමීයති ඡාදියති එතෙනාති මුඛනිමිත්තන්ති ලද්ධනාමෙ උත්තරොට්ඨෙ.

ඉදං පධානන්ති යෙන වීරියාරම්භෙන ආරද්ධවීරියස්ස යොගිනො කායොපි විත්තම්පි කම්මනියං භාවනාකම්මක්ඛමං භාවනාකම්මයොග්ගං හොති, ඉදං වීරියං පධානන්ති ඵලෙන හෙතුං දස්සෙති. උපක්කිලෙසා පභීයන්තීති විත්තස්ස උපක්කිලෙසභූතානි නීවරණානි වික්ඛම්භනවසෙන පභීයන්ති. විතක්කා වූපසම්මන්තීති තතො ඵව කාමචිතක්කාදයො මිච්ඡාවිතක්කා උපසමං ගච්ඡන්ති, නීවරණප්පභානෙන වා පයමප්ප්ඤ්ඤානාධිගමං දස්සෙත්වා විතක්කවූපසමාපදෙසෙන දුතියප්ප්ඤ්ඤානාදීනාධිගමමාහ. අයං පයොගොති අයං ඤානාධිගමස්ස හෙතුභූතො කම්මට්ඨානානුයොගො පයොගො. සංයොජනා පභීයන්තීති දසපි සංයොජනානි මග්ගප්පටිපාටියා සමුච්ඡෙදවසෙන පභීයන්ති. අනුසයා ඛ්‍යන්තී හොන්තීති තථා සත්තපි අනුසයා අනුප්පත්තිධම්මතාපාදනෙන භඩ්ගමත්තස්සපි අනවසෙසතො විගතන්තා හොන්ති. එත්ථ ව සංයොජනප්පභානං නාම අනුසයනිරොධෙනෙව හොති, පභීනෙසු ව සංයොජනෙසු අනුසයානං ලෙසොපි න භවිස්සතීති ව දස්සන්තං “සංයොජනා පභීයන්ති, අනුසයා ඛ්‍යන්තී හොන්ති”ති වුත්තං. අයං විසෙසොති ඉමං සමාධිං නිස්සාය අනුක්කමෙන ලබ්භමානො අයං සංයොජනප්පභානාදිකො ඉමස්ස සමාධිස්ස විසෙසොති අත්ථො.

යස්සාති යෙන. අනුපුබ්බන්ති අනුක්කමෙන. පරිචිතාති පරිචිණ්ණා. අයඤ්ඤෙන්ථ සඬ්ඛෙපත්ථො – ආනාපානස්සති යථා බුද්ධෙන භගවතා දෙසිතා, තථා යෙන දීඝරස්සපජආනනාදිවිධිනා අනුපුබ්බං පරිචිතා සුට්ඨු භාවිතා, තතො ඵව පරිපුණ්ණා සොළසන්තං වත්ථුතං පාරිසුරියා සබ්බසො පුණ්ණා, සො හික්ඛු ඉමං අත්තතො ඛන්ධාදිලොකං පඤ්ඤාභාසෙන පභාසෙති. යථා කිං? අබ්භා මුත්තොව වන්දිමා අබ්භාදිඋපක්කිලෙසවිමුත්තො වන්දිමා තාරකරාජා වියාති. “අබ්භා මුත්තොව වන්දිමා”ති හි පදස්ස නිද්දෙසෙ මහිකාදීනම්පි වුත්තත්තා එත්ථ ආදි-සද්දලොපො කතොති වෙදිතබ්බො.

ඉධාති කකවුපමාය. අස්සාති යොගිනො. ඉධාති වා ඉමස්මිං යානෙ. අස්සාති උපමාභූතස්ස කකවස්ස. ආගතගතවසෙන යථා තස්ස පුරිසස්ස අමනසිකාරො, ඵවං අස්සාසපස්සාසානං ආගතගතවසෙන අමනසිකාරමත්තමෙව ආනයනප්පයොජනං. න වීරෙනෙවාති ඉදං කතාධිකාරං සන්ධාය වුත්තං. නිමිත්තන්ති පටිභාගනිමිත්තං. අවසෙසප්ප්ඤ්ඤානාධිගපටිමණ්ඩිතාති විතක්කාදිඅවසෙසප්ප්ඤ්ඤානාධිගපටිමණ්ඩිතාති වදන්ති, විචාරාදීති පන වත්තබ්බං නිප්පරියායෙන විතක්කස්ස අප්පනාභාවතො. සො හි පාළියං “අප්පනා ඛ්‍යප්පනා”ති නිද්දිට්ඨො, තංසම්පයොගතො වා යස්මා ඤානං අප්පනාති අට්ඨකථාවොභාරො, ඤානඩ්ගෙසු ව සමාධි පධානං, තස්මා තං අප්පනාති දස්සෙත්තො “අවසෙසප්ප්ඤ්ඤානාධිගපටිමණ්ඩිතා අප්පනාසඬ්ඛාතා යපනා ව සම්පප්පති”ති ආහ. කස්සවි පන ගණනාවසෙනෙව මනසිකාරකාලතො පභූතීති එත්ථ “අනුක්කමතො...පෙ.... පත්තං විය හොති”ති එත්තකොව ගන්ථො පරිභීතො, පුරාණපොත්ථකෙසු පන කත්ථවි සො ගන්ථො ලිඛිතොයෙව තිට්ඨති.

සාරද්ධකායස්ස කස්සවි පුග්ගලස්ස. ඔනමති වත්ථිකාදිපලම්භනෙන. විකුජ්ඣති සද්දං කරොති. වලිං ගණ්භාතීති. තත්ථ තත්ථ වලිනං හොති. කස්මා? යස්මා

සාරද්ධකායො ගරුකො හොතීති. කායදරථවූපසමෙන සද්ධිං සිජ්ඣමානො
ඔලාරිකඅස්සාසපස්සාසනිරොධො බාතිරෙකමුඛෙන තස්ස සාධනං විය වුත්තො.
ඔලාරිකඅස්සාසපස්සාසනිරොධවසෙනාති අන්වයවසෙන තදත්ථස්ස සාධනං.
කායදරථෙ වූපසන්තෙති චිත්තජරුපානං ලහුමුදුකම්මඤ්ඤභාවෙන යො
සෙසතිසන්තතිරුපානම්පි ලහුආදිභාවො, සො ඉධ කායස්ස ලහුභාවොති
අධිජපෙතො. ස්වායං යස්මා චිත්තස්ස ලහුආදිභාවෙන චිතා නත්ථි, තස්මා වුත්තං
“කායොපි චිත්තම්පි ලහුකං හොතී”ති.

ඔලාරිකෙ අස්සාසපස්සාසෙ නිරුද්ධෙතිආදි හෙට්ඨා වුත්තනයම්භි
විවෙතබ්බාකාරජපත්තස්ස කායසඬ්ඛාරස්ස විවයනවිධිං දස්සෙතුං ආනීතං.

උපරුපරි විභූතානීති භාවනාබලෙන උද්ධං උද්ධං පාකටාති හොන්ති.
දෙසතොති පකතියා චූසනදෙසතො, පුබ්බෙ අත්තනො චූසනවසෙන
උපධාරිතට්ඨානතො.

“කත්ථ නත්ථි”ති යානවසෙන “කස්ස නත්ථි”ති පුග්ගලවසෙන ව
විමංසියමානමත්ථං එකජ්ඣං කත්ථා විභාවෙතුං “අන්තොමාතුකුච්ඡිය”න්තිආදි
වුත්තං. තත්ථ “යථා උදකෙ නිමුග්ගස්ස නිරුද්ධොකාසතාය අස්සාසපස්සාසා න
පවත්තන්ති, එවං අන්තොමාතුකුච්ඡියං. යථා මතානං සමුට්ඨාපකචිත්තාභාවතො,
එවං අසඤ්ඤභූතානං මුච්ඡාපරෙතානං අසඤ්ඤීසු වා ජාතානං, තථා
නිරොධසමාපන්නාන”න්ති ආවරියධම්මපාලත්ථෙරෙන වුත්තං. මහාගණ්ඨීපදෙ
පන “මුච්ඡාපරෙතානං චිත්තජ්ජවත්තියා දුබ්බලභාවතො”ති කාරණං වුත්තං.
චතුත්ථජ්ඣානසමාපන්නානං ධම්මතාවසෙනෙව නෙසං අනුජ්ජජනං, තථා
රූපාරූපභවසමඬ්භීනං. කෙච්ඡි පන “අනුපුබ්බතො සුබ්බමභාවජ්ජත්තියා
චතුත්ථජ්ඣානසමාපන්නස්ස, රූපභවෙ රූපානං භවඬ්භිගස්ස ව සුබ්බමභාවතො
රූපභවසමඬ්භීනං නත්ථි”ති කාරණං වදන්ති. අත්ථියෙව තෙ අස්සාසපස්සාසා
පාරිසෙසතොති අධිජපායො යථාවුත්තසත්තට්ඨානවිනිමුත්තස්ස අස්සාසපස්සාසානං
අනුජ්ජජනට්ඨානස්ස අභාවතො. පකතිචුට්ඨවසෙනාති පකතියා
චූසනට්ඨානවසෙන. නිමිත්තං යපෙතබ්බන්ති සතියා තත්ථ සුබ්බජ්ජවත්තනත්ථං
ථීරතරං සඤ්ඤාණං පවත්තෙතබ්බං. ථීරසඤ්ඤාපදට්ඨානා හි සති. ඉමමෙවාති ඉමං
එව අනුපට්ඨහන්තස්ස කායසඬ්ඛාරස්ස කණ්ටකුට්ඨාපනඤායෙන
උපට්ඨාපනවිධිමෙව. අත්ථවසන්ති හෙතුං. අත්ථො හි ඵලං. සො යස්ස වසෙන
පවත්තති, සො අත්ථවසොති. මුට්ඨස්සතිස්සාති විනට්ඨස්සතිස්ස. අසම්පජානස්සාති
සම්පජඤ්ඤවිරහිතස්ස, භාවෙන්තස්ස අනුක්කමෙන අනුපට්ඨහන්තෙ
අස්සාසපස්සාසෙ විමංසිත්ථා “ඉමෙ තෙ”ති උපධාරෙතුං සම්මදෙව ජානිතුඤ්ඤ
සමත්ථාහි සතිපඤ්ඤාහි විරහිතස්සාති අධිජපායො. ඉතො අඤ්ඤං කම්මට්ඨානං.
ගරුකන්ති භාරියං. සා වස්ස ගරුකතා භාවනාය සුදුක්කරභාවෙනාති ආහ
“ගරුකභාවන”න්ති.

උපරූපරි සන්තසුබ්බමභාවාපත්තිතො “බලවතී සුවිසදා සුරා ව සති පඤ්ඤා ව ඉච්ඡතබ්බො” ති වත්වා සුබ්බමස්ස නාම අත්ථස්ස සාධනෙනපි සුබ්බමෙනෙව භවිතබ්බන්ති දස්සෙතුං “යථා හී” තිආදි වුත්තං. ඉදානි අනුපට්ඨහන්තානං අස්සාසපස්සාසානං පරියෙසනුපායං දස්සෙන්තො “කාහි ව පනා” තිආදිමාහ. තත්ථ අනුපදන්ති පදානුපදං. චරිත්වාති ගොචරං ගහෙන්වා. තස්මිංයෙව යානෙති උපනිබන්ධනනිමිත්තසඤ්ඤිතෙ යානෙ. යොජෙත්වාති මනසිකාරෙන යොජෙත්වා. “සතිරස්මියා බන්ධිත්වා” ති වා වුත්තමෙවත්ථමාහ “තස්මිංයෙව යානෙ යොජෙත්වා” ති. න හි උපමෙයො බන්ධනයොජනට්ඨානානි විසුං ලබ්හන්ති. නිමිත්තන්ති උග්ගහනිමිත්තං පටිභාගනිමිත්තං වා. උභයමපි හි ඉධ එකජ්ඣං වුත්තං. තථා හි තුලපිචුආදි උපමත්තයං උග්ගහෙ යුජ්ජති, සෙසං උභයත්ථ. එකච්චෙති එකෙ ආචරියා.

තාරකරූපං වියාති තාරකාය පභාරූපං විය. මණ්දුළිකාදිඋපමා පටිභාගෙ වට්ටන්ති. කථං පනෙතං එකංයෙව කම්මට්ඨානං අනෙකාකාරතො උපට්ඨාතීති ආහ “තඤ්ච පනෙත” තිආදි. සුත්තන්තන්ති එකං සුත්තං. පගුණප්පවත්තිභාවෙන අවිච්ඡේදං මහාවිසයතඤ්ච සන්ධායාහ “මහතී පබ්බතෙය්‍යා නදී වියා” ති. තත්ථ ඛ්‍යඤ්ජනසම්පත්තියා සමන්තහද්දකං සුත්තං සබ්බභාගමනොභරා සබ්බපාලිචුල්ලා වනසථා වියාති ආහ “එකා වනරාජී වියා” ති. තෙනාහ භගවා “වනජ්ජගුම්බෙ යථ චුස්සිතග්ගෙ” ති (බු. පා. 6.13; සු. නි. 236) නානානුසන්ධියං නානාපෙය්‍යාලං විවිධතයනිපුණං බහුවිධකම්මට්ඨානමුඛං සුත්තන්තං අත්ථිකෙහි සක්කච්චං සමුපපජ්ජිතබ්බන්ති ආහ – “සීතච්ඡායො...පෙ.... රුක්ඛො වියා” ති. සඤ්ඤානානකායාති නිමිත්තූපට්ඨානතො පුබ්බෙ පවත්තසඤ්ඤානං නානාවිධභාවතො. සඤ්ඤාජන්ති භාවනාසඤ්ඤාජනිතං භාවනාසඤ්ඤාය සඤ්ජානනමත්තං. න හි අසභාවස්ස කුතොපි සමුට්ඨානං අත්ථි. තෙනාහ – “නානතො උපට්ඨාතී” ති, උපට්ඨානාකාරමත්තන්ති වුත්තං හොති.

ඉමෙ තයො ධම්මාති අස්සාසො පස්සාසො නිමිත්තන්ති ඉමෙ තයො ධම්මා. නත්ථිති කම්මට්ඨානවසෙන මනසිකාතබ්බභාවෙන නත්ථි න උපලබ්හති. න උපචාරන්ති උපචාරම්පි න පාපුණාති, පගෙව අප්පනන්ති අධිජ්ජායො. යස්ස පනාති විජ්ජමානපක්ඛො වුත්තනායානුසාරෙනෙව වෙදිතබ්බො.

ඉදානි වුත්තස්සෙව අත්ථස්ස සමත්ථනත්ථං කකචුපමායං ආගතා “නිමිත්ත” තිආදිකා ගාථා පච්චානීතා. නිමිත්තෙති යථාවුත්තෙ පටිභාගනිමිත්තෙ. එවං හොතීති භාවනමනුයුත්තස්ස එවං හොති, තස්මා “පුනස්පුනං එවං මනසි කරොහී” ති වත්තබ්බො. වොසානං ආපජ්ජෙය්‍යාති “නිමිත්තං නාම දුක්කරං උජ්ජාදෙතුං, තයිදං ලද්ධං, හන්දාහං දානි යදා වා තදා වා විසෙසං නිබ්බත්තෙස්සාමී” ති සඬකොචං ආපජ්ජෙය්‍යා. විසිදෙය්‍යාති “එත්තකං කාලං භාවනමනුයුත්තස්ස නිමිත්තම්පි න උජ්ජන්තං, අභබ්බො මඤ්ඤෙ විසෙසස්සා” ති විසාදං ආපජ්ජෙය්‍යා. “ඉමාය පටිපදාය ජරාමරණතො මුච්චස්සාමිති පටිපන්නස්ස නිමිත්ත” ති වුත්තෙ කථං සඬකොචාපත්ති, හියොයොසො මත්තාය උස්සාහමෙව

කරෙය්‍යාති “නිමිත්තමිදං...පෙ.... වත්තබ්බො”ති මජ්ඣිමනිකායෙ ආහු. එවන්ති චුත්තජප්පකාරෙන පටිභාගනිමිත්තෙයෙව භාවනාවිත්තස්ස යපනෙන. ඉතො පහුති ඉතො පටිභාගනිමිත්තජප්පත්තිතො පටියාය. පුබ්බෙ යං චුත්තං “අනුබන්ධනාය චූසනාය යපනාය ව මනසි කරොති”ති (පාරා. අට්ඨ. 2.ආනාපානස්සතිසමාධිකථා), තත්ථ අනුබන්ධනං චූසනඤ්ච විස්සජ්ජෙත්වා යපනාවසෙනෙව භාවෙනබ්බන්ති ආහ “යපනාවසෙන භාවනා හොති”ති.

පොරාණෙහි චුත්තොවායමත්ථොති දස්සෙත්තො “නිමිත්තෙ”ති ගාථමාහ. තත්ථ නිමිත්තෙති පටිභාගනිමිත්තෙ. යපයං චිත්තන්ති භාවනාවිත්තං යපෙත්තො, යපනාවසෙන මනසිකරොත්තොති අත්ථො. නානාකාරන්ති “චත්තාරො චණ්ණො”ති එවං චුත්තං නානාකාරං. ආකාරසාමඤ්ඤවසෙන හෙතං එකවචනං. විභාවයන්ති විභාවෙන්තො අන්තරධාපෙන්තො. නිමිත්තජප්පත්තිතො පටියාය හි තෙ ආකාරා අමනසිකාරතො අන්තරහිතා විය හොන්ති. අස්සාසපස්සාසෙති අස්සාසපස්සාසෙ යො නානාකාරො, තං විභාවයං, අස්සාසපස්සාසමභූතෙ වා නිමිත්තෙ. සකං චිත්තං නිබන්ධතීති තාය එව යපනාය අත්තතො චිත්තං උපනිබන්ධති, අජ්ජෙතීති අත්ථො. කෙච් පන “විභාවයන්ති විභාවෙන්තො, විදිතං පාකටං කරොත්තො”ති අත්ථං වදන්ති, තං පුබ්බභාගවසෙන යුජ්ජෙය්‍ය. අයඤ්ඤෙන්ථ අත්ථො – ධිතිසම්පන්නත්තා ධිරො යොගී අස්සාසපස්සාසෙ නානාකාරං විභාවෙන්තො නානාකාරතො තෙ පජානන්තො විදිතෙ පාකටෙ කරොත්තො නානාකාරං වා ඔළාරිකොළාරිකෙ පස්සම්භෙන්තො චූපසමෙන්තො තත්ථ යං ලද්ධං නිමිත්තං, තස්මිං චිත්තං යපෙත්තො අනුක්කමෙන සකං චිත්තං නිබන්ධති අජ්ජෙතීති.

යදා සද්ධාදීනි ඉන්ද්‍රියානි සුවිසදානි තික්ඛානි පවත්තන්ති, තදා අස්සද්ධියාදීනං දුර්භාවෙන සාතිසයං ලාමජ්ජත්තෙහි සත්තහි බලෙහි ලද්ධුපත්ථම්භානි චිත්තකාදීනි කාමාවචරානෙව ඤානඤ්ඤානි බහුනි හුත්වා පාතුහවන්ති. තතො එව තෙසං උජුච්චවනිකභූතා කාමච්ඡන්දාදයො සද්ධිං තදෙකට්ඨෙහි පාපධම්මෙහි විදුරි භවන්ති පටිභාගනිමිත්තජප්පත්තියා සද්ධිං, තං ආරබ්භ උපචාරජ්ඣානං උජ්ජෙජ්ජති. තෙන චුත්තං “නිමිත්තජප්පට්ඨානතො පහුති නිවරණානි වික්ඛම්භිතානෙව හොන්ති”තිආදි. තත්ථ සන්තිසින්නාවාති සම්මදෙව නිසිදිංසු එව, උපසන්නායෙවාති අත්ථො. වික්ඛම්භිතානෙව සන්තිසින්නාවාති අවධාරණෙන පන තදත්ථං උස්සාහො කාතබ්බොති දස්සෙති. ද්විභාකාරෙහිති ඤානධම්මානං පටිපක්ඛදුර්භාවො ථීරභාවජ්ජත්ති වාති ඉමෙහි ද්විභි කාරණෙහි. ඉදානි තානි කාරණානි අවත්ථාමුබ්බෙන දස්සෙතුං “උපචාරභූමියං වා”තිආදි චුත්තං. තත්ථ උපචාරභූමියන්ති උපචාරාවත්ථායං. යදිපි හි තදා ඤානඤ්ඤානි පටුතරානි මහග්ගතභාවජ්ජත්තානි නුජ්ජෙජ්ජන්ති, තෙසං පන පටිපක්ඛධම්මානං වික්ඛම්භනෙන චිත්තං සමාධියති. තෙනාහ “නිවරණජ්ජනානා”ති. පටිලාභභූමියන්ති ඤානස්ස අධිගමාවත්ථායං. තදා හි අජ්ජනාජ්ජත්තානං ඤානධම්මානං උජ්ජෙත්තියා චිත්තං සමාධියති. තෙනාහ “අභිගපාතුභාවෙනා”ති.

උපවාරෙ අඩිගානි න ටාමජාතානි හොන්ති අඩිගානං අටාමජාතත්තා. යථා නාම දහරො කුමාරකො උක්ඛිපිත්වා ය්පියමානො පුනප්පුනං භූමියං පතති, එවමෙව උපවාරෙ උප්පන්නෙ චිත්තං කාලෙන නිමිත්තං ආරම්මණං කරොති, කාලෙන භවඛිගං ඔතරති. තෙන චුත්තං “උපවාරසමාධි කුසලච්චියං ජචිත්වා භවඛිගං ඔතරති”ති. අප්පනායං පන අඩිගානි ටාමජාතානි හොන්ති තෙසං ටාමජාතත්තා. යථා නාම බලවා පුරිසො ආසනා වුට්ඨාය දිවසම්පි තිට්ඨෙය්‍යා, එවමෙව අප්පනාසමාධිමිති උප්පන්නෙ චිත්තං සකිං භවඛිගවාරං ඡිත්තදිත්වා කෙවලම්පි රත්ති. කෙවලම්පි දිවසං තිට්ඨති, කුසලජවනපටිපාටිවසෙනෙව පවත්නති. තෙනාහ – “අප්පනාසමාධි...පෙ.... න භවඛිගං ඔතරති”ති. වණ්ණතොති පිචුපිණ්ඩතාරකරූපාදිසු විය උපට්ඨිතවණ්ණතො. උක්ඛණතොති බරහාවාදිසභාවතො අනිච්චාදිසභාවතො වා. රක්ඛිතබ්බං තං නිමිත්තන්ති සම්බන්ධො.

උද්ධපරිහානීති උද්ධඋපවාරජ්ඣානපරිහානි. නිමිත්තෙ අවිනස්සන්තෙ තදාරම්මණං ඥානං අපරිහිනමෙව හොති, නිමිත්තෙ පන ආරක්ඛාභාවෙන විනට්ඨෙ උද්ධං උද්ධං ඥානම්පි විනස්සති තදායත්තචුත්තිතො. තෙනාහ “ආරක්ඛමිති”තිආදි.

ඉදානි තත්ත්වයං රක්ඛණ්ණපායොතිආදිනා –

“ආවාසො ගොවරො භස්සං, පුග්ගලො හොජනං උතු;
ඉරියාපථොති සත්තෙන, අසප්පායෙ විවජ්ජයෙ.

“සප්පායෙ සත්ත සෙවෙට්, එවඤ්ඤි පටිපජ්ජතො;
න විරෙනෙව කාලෙන, හොති කස්සපි අප්පනා”ති. (විසුද්ධි. 1.59) –

එවං චුත්තං රක්ඛණ්ණවිධිං සම්බලපතො විභාවෙති. තත්ත්වයං විත්ථාරො – යස්මිං ආවාසෙ වසන්තස්ස අනුප්පන්නං වා නිමිත්තං නුප්පජ්ජති, උප්පන්නං වා විනස්සති, අනුපට්ඨිතා ව සති න උපට්ඨාති, අසමාහිතඤ්ච චිත්තං න සමාධියති, අයං අසප්පායො. යත්ථ නිමිත්තං උප්පජ්ජති වෙව ටාවරඤ්ච හොති, සති උපට්ඨාති, චිත්තං සමාධියති, අයං සප්පායො. තස්මා යස්මිං විභාරෙ බහු ආවාසා හොන්ති, තත්ථ එකමෙකස්මිං තීණි තීණි දිවසානි වසිත්වා යත්ථස්ස චිත්තං එකග්ගං හොති, තත්ථ වසිතබ්බං.

ගොවරගාමො පන යො සෙනාසනතො උත්තරෙන වා දක්ඛිණෙන වා නානිදුරෙ දියඬිඬකොසබ්හන්තරෙ හොති සුලභසම්පන්නහික්ඛො, සො සප්පායො, විපරිතො අසප්පායො.

භස්සන්ති ද්වන්තිංසතිරච්ඡානකටාපරියාපන්නං අසප්පායං. තඤ්ඤිස්ස නිමිත්තන්තරධානාය සංවත්තති. දසකටාවත්ථුනිස්සිතං සප්පායං, තම්පිමත්තාය භාසිතබ්බං.

සුග්ගලොපි අතිරවිජානකටීකො සීලාදිගුණසම්පන්නො, යං නිස්සාය අසමාහිතං
වා චිත්තං සමාධියති, සමාහිතං වා චිත්තං ථීරතරං හොති, එවරුපො සප්පායො.
කායදළ්භිබ්බුලො පන තිරවිජානකටීකො අසප්පායො. සො හි තං කද්දමොදකම්ච
අවිජං උදකං මලීනමෙව කරොති, තාදිසඤ්ච ආගම්ම කොට්ඨකිකවාසීදහරස්සෙව
සමාපත්ති විනස්සති, පගෙව නිමිත්තං.

භොජනං පන කස්සචි මධුරං, කස්සචි අමිඛිලං සප්පායං හොති. උතුපි කස්සචි
සීතො, කස්සචි උණ්හො සප්පායො හොති. තස්මා යං භොජනං වා උතුං වා
සෙවන්තස්ස එසු හොති, අසමාහිතං වා චිත්තං සමාධියති, සමාහිතං වා ථීරතරං
හොති. තං භොජනං, සො ව උතු සප්පායො. ඉතරං භොජනං, ඉතරො ව උතු
අසප්පායො.

ඉරියාපටෙසුපි කස්සචි වඩ්ඤාමො සප්පායො හොති, කස්සචි
සයනට්ඨානනිසප්පානං අඤ්ඤතරො. තස්මා තං ආවාසං විය තීණි දිවසානි
උපපරික්ඛිත්වා යස්මිං ඉරියාපටෙ අසමාහිතං චිත්තං සමාධියති, සමාහිතං වා ථීරතරං
හොති, සො සප්පායො, ඉතරො අසප්පායොති වෙදිතඛිබ්බො. ඉති ඉමං සත්තවිධං
අසප්පායං වජ්ජෙත්වා සප්පායං සෙවිතඛිබ්බං. එවං පටිපන්නස්ස හි
නිමිත්තාසෙවනබ්බුලස්ස න විරෙතෙව කාලෙන හොති කස්සචි අප්පනා.

යස්ස පන එවම්පි පටිපජ්ජතො න හොති, තෙන දසවිධං අප්පනාකොසල්ලං
සම්පාදෙතඛිබ්බන්ති දස්සෙතුං “වත්ථුච්ඡදකිරියා”තිආදිමාහ. තත්ථ (දී. නි. අට්ඨ.
2.385; ම. නි. අට්ඨ. 1.118; සං. නි. අට්ඨ. 3.5.232; අ. නි. අට්ඨ. 1.1.418)
චත්ථුච්ඡදකිරියා නාම අජ්ඣත්තිකබාහිරානං වත්ථුනං ච්ඡදභාවකරණං. යදා හිස්ස
කෙසනබලොමානි දීඝානි හොන්ති, සරීරං වා සෙදමලග්ගහිතං, තදා අජ්ඣත්තිකං
චත්ථු අවිසදං හොති අපරිසුද්ධං. යදා පනස්ස විවරං ඡිණ්ණං කිලිට්ඨං දුග්ගන්ධං
හොති, සෙනාසනං වා උක්ලාපං, තදා බාහිරං චත්ථු අවිසදං හොති අපරිසුද්ධං.
අජ්ඣත්තිකබාහිරෙ හි චත්ථුම්භි අවිසදෙ උප්පන්නෙසු චිත්තචෙතසිකෙසු ඤාණම්පි
අපරිසුද්ධං හොති අපරිසුද්ධානි දීපකපල්ලිකවට්ටිතෙලානි නිස්සාය
උප්පන්නදීපසිඛාය ඔභාසො විය. අපරිසුද්ධෙන ව ඤාණෙන සඬ්ඛාරෙ සම්මසතො
සඬ්ඛාරාපි අවිභූතා හොන්ති, කම්මට්ඨානමනුසුඤ්ජතො කම්මට්ඨානම්පි වුද්ධිං
විරුල්භිං වෙසුල්ලං න ගච්ඡති. විසදෙ පන අජ්ඣත්තිකබාහිරෙ චත්ථුම්භි
උප්පන්නෙසු චිත්තචෙතසිකෙසු ඤාණම්පි විසදං හොති පරිසුද්ධානි
දීපකපල්ලිකවට්ටිතෙලානි නිස්සාය උප්පන්නදීපසිඛාය ඔභාසො විය. පරිසුද්ධෙන ව
ඤාණෙන සඬ්ඛාරෙ සම්මසතො සඬ්ඛාරාපි විභූතාහොන්ති,
කම්මට්ඨානමනුසුඤ්ජතො කම්මට්ඨානම්පි වුද්ධිං විරුල්භිං වෙසුල්ලං ගච්ඡති.

ඉන්ද්‍රියසමත්තපටිපාදනතා නාම සද්ධාදීනං ඉන්ද්‍රියානං සමභාවකරණං. සචෙ
හිස්ස සද්ධිත්තද්‍රියං බලවං හොති, ඉතරානි මන්දානි, තතො වීර්යිත්තද්‍රියං පග්ගහකිච්චං,
සතිත්තද්‍රියං උපට්ඨානකිච්චං, සමාධිත්තද්‍රියං අවික්ඛෙපකිච්චං, පඤ්ඤිත්තද්‍රියං
දස්සනකිච්චං කාතුං න සක්කොති. තස්මා තං ධම්මසභාවපච්චවෙක්ඛණෙන වා යථා

වා මනසිකරොතො බලවං ජාතං, තථා අමනසිකාරෙන භාපෙනබ්බං.
 වක්කලීත්ථෙරවත්ථු චෙත්ථ නිදස්සනං. සචෙ පන වීරියන්ද්‍රියං බලවං හොති, අථ
 නෙව සද්ධින්ද්‍රියං අධිමොක්ඛකිච්චං කාතුං සක්කොති, න ඉතරානි ඉතරකිච්චහෙදං.
 තස්මා තං පස්සද්ධාදිභාවනාය භාපෙනබ්බං. තත්‍රාපි සොණත්ථෙරවත්ථු
 දස්සෙනබ්බං. එවං සෙසෙසුපි එකස්ස බලවභාවෙ සති ඉතරෙසං අත්තනො කිච්චෙසු
 අසමත්ථතා වෙදිතබ්බා.

විසෙසනො පනෙත්ථ සද්ධාපඤ්ඤානං සමාධිවීරියානඤ්ච සමනං පසංසන්ති.
 බලවසද්ධො හි මන්දපඤ්ඤො මුඛප්පසන්නො හොති, අවත්ථුස්මිං පසිදති.
 බලවපඤ්ඤො මන්දසද්ධො කෙරාටිකපක්ඛං භජති, හෙසජ්ජසමුට්ඨිතො විය
 රොගො අතෙකිච්ඡො හොති. උභින්නං සමතාය වත්ථුස්මිංයෙව පසිදති.
 බලවසමාධිං පන මන්දවීරියං සමාධිස්ස කොසජ්ජපක්ඛත්තා කොසජ්ජං අභිභවති,
 බලවවීරියං මන්දසමාධිංවීරියස්ස උද්ධච්චපක්ඛත්තා උද්ධච්චං අභිභවති. සමාධි පන
 වීරියෙන සංයොජිතො කොසජ්ජෙ පතිතුං න ලහති, වීරියං සමාධිනා සංයොජිතං
 උද්ධච්චෙව පතිතුං න ලහති. තස්මා තද්වහයං සමං කාතබ්බං. උභයසමතාය හි අප්පනා
 හොති. අපිච සමාධිකම්මිකස්ස බලවතීපි සද්ධා වට්ටති. එවඤ්ඤි සද්දහන්තො
 ඔකප්පෙන්තො අප්පනං පාපුණ්ණස්සති, සමාධිපඤ්ඤාසු පන සමාධිකම්මිකස්ස
 එකග්ගතා බලවතී වට්ටති. එවඤ්ඤි සො අප්පනං පාපුණාති, විපස්සනාකම්මිකස්ස
 පඤ්ඤා බලවතී වට්ටති. එවඤ්ඤි සො ලක්ඛණප්පට්ඨෙධං පාපුණාති, උභින්නං පන
 සමතායපි අප්පනා හොතියෙව. සති පන සබ්බත්ථ බලවතී වට්ටති. සති හි චිත්තං
 උද්ධච්චපක්ඛිකානං සද්ධාවීරියපඤ්ඤානං වසෙන උද්ධච්චපාතනො
 කොසජ්ජපක්ඛෙන ච සමාධිනා කොසජ්ජපාතනො රක්ඛති. තස්මා සා ලොණධූපනං
 විය සබ්බොසඤ්ජනෙසු, සබ්බකම්මිකඅමච්චො විය ච සබ්බරාජකිච්චෙසු සබ්බත්ථ
 ඉච්ඡිතබ්බා.

නිමිත්තකුසලතා නාම පථවිකසිණාදිකස්ස චිත්තෙකග්ගතානිමිත්තස්ස
 අකතස්ස කරණකොසල්ලං, කතස්ස භාවනාකොසල්ලං, භාවනාය ලද්ධස්ස
 රක්ඛණකොසල්ලඤ්ච, තං ඉධ අධිජ්ජෙතං.

කථං යස්මිං සමයෙ චිත්තං නිග්ගහෙනබ්බං, තස්මිං සමයෙ චිත්තං
නිග්ගණ්හාති? යදාස්ස අච්චාරද්ධවීරියතාදිහි උද්ධතං චිත්තං හොති, තදා
 ධම්මවිචයසම්බොජ්ඣාදිගාදයො තයො අභාවෙන්වා පස්සද්ධිසම්බොජ්ඣාදිගාදයො
 භාවෙති. චුත්තඤ්ඤෙනං භගවතා (සං. නි. 5.234) –

“සෙය්‍යථාපි, භික්ඛවෙ, පුරිසො මහන්තං අග්ගික්ඛන්ධං
 නිබ්බාපෙතුකාමො අස්ස, සො තත්ථ සුක්ඛානි චෙව තිණානි පක්ඛිපෙය්‍ය,
 සුක්ඛානි ච ගොමයානි පක්ඛිපෙය්‍ය, සුක්ඛානි ච කට්ඨානි පක්ඛිපෙය්‍ය,
 මුඛවාතඤ්ච දදෙය්‍ය, න ච පංසුකෙන ඔකිරෙය්‍ය, භබ්බො නු ඛො සො
 පුරිසො තං මහන්තං අග්ගික්ඛන්ධං නිබ්බාපෙතුන්ති. නො හෙනං, හන්තෙ.
 එවමෙව ඛො, භික්ඛවෙ, යස්මිං සමයෙ උද්ධතං චිත්තං හොති, අකාලො

තස්මිං සමයෙ ධම්මවිවයසම්බොජ්ඣකඛිගස්ස භාවනාය. අකාලො
වීරිය...පෙ.... අකාලො ජිතිසම්බොජ්ඣකඛිගස්ස භාවනාය. තං කිස්ස හෙතු?
උද්ධතං, භික්ඛවෙ, චිත්තං, තං එතෙහි ධම්මෙහි දුටුපසමයං හොති.

“යස්මිං බො, භික්ඛවෙ, සමයෙ උද්ධතං චිත්තං හොති, කාලො තස්මිං
සමයෙ පස්සද්ධිසම්බොජ්ඣකඛිගස්ස භාවනාය. කාලො සමාධි...පෙ....
කාලො උපෙක්ඛාසම්බොජ්ඣකඛිගස්ස භාවනාය. තං කිස්ස හෙතු? උද්ධතං,
භික්ඛවෙ, චිත්තං, තං එතෙහි ධම්මෙහි සුටුපසමයං හොති. සෙය්‍යාථාපි,
භික්ඛවෙ, පුරිසො මහන්තං අග්ගික්ඛන්ධං නිබ්බාපෙතුකාමො අස්ස, සො
තත්ථ අල්ලානි වෙව තිණානි පක්ඛිපෙය්‍ය, අල්ලානි ච ගොමයානි
පක්ඛිපෙය්‍ය, අල්ලානි ච කට්ඨානි පක්ඛිපෙය්‍ය, උදකවාතඤ්ච දදෙය්‍ය,
පංසුකෙන ච ඔකිරෙය්‍ය, හබ්බො නු බො සො පුරිසො තං මහන්තං
අග්ගික්ඛන්ධං නිබ්බාපෙතුන්ති. එවං, හන්තෙ”ති.

තත්ථ ච යථාසකං ආභාරවසෙන පස්සද්ධිසම්බොජ්ඣකඛිගාදීනං භාවනා
වෙදිතබ්බා. චුත්තඤ්ඤෙනං හගවතා –

“අත්ථී, භික්ඛවෙ, කායජ්ජස්සද්ධි චිත්තජ්ජස්සද්ධි, තත්ථ
යොනිසොමනසිකාරබ්බුලීකාරො අයමාහාරො අනුජ්ජන්තස්ස චා
පස්සද්ධිසම්බොජ්ඣකඛිගස්ස උප්පාදාය, උප්පන්තස්ස චා
පස්සද්ධිසම්බොජ්ඣකඛිගස්ස භියොයාභාවාය වෙපුල්ලාය භාවනාය පාරිපුරියා
සංවත්තති. තථා අත්ථී, භික්ඛවෙ, සමථනිමිත්තං අබ්‍යග්ගනිමිත්තං, තත්ථ
යොනිසොමනසිකාරබ්බුලීකාරො අයමාහාරො අනුජ්ජන්තස්ස චා
සමාධිසම්බොජ්ඣකඛිගස්ස උප්පාදාය, උප්පන්තස්ස චා
සමාධිසම්බොජ්ඣකඛිගස්ස භියොයාභාවාය වෙපුල්ලාය භාවනාය පාරිපුරියා
සංවත්තති...පෙ.... තථා අත්ථී, භික්ඛවෙ, උපෙක්ඛාසම්බොජ්ඣකඛිගට්ඨානියා
ධම්මා, තත්ථ යොනිසොමනසිකාරබ්බුලීකාරො අයමාහාරො අනුජ්ජන්තස්ස
චා උපෙක්ඛාසම්බොජ්ඣකඛිගස්ස උප්පාදාය, උප්පන්තස්ස චා
උපෙක්ඛාසම්බොජ්ඣකඛිගස්ස භියොයාභාවාය වෙපුල්ලාය භාවනාය පාරිපුරියා
සංවත්තති”ති (සං. නි. 5.232).

තත්ථ යථාස්ස පස්සද්ධිආදයො උප්පන්තපුබ්බා, තං ආකාරං සල්ලක්ඛෙන්වා
තෙසං උප්පාදනවසෙන පවත්තමනසිකාරොව තීසු පදෙසුපි යොනිසොමනසිකාරො
නාම. සමථනිමිත්තන්ති ච සමථස්සෙවෙනං අධිවචනං, අචික්ඛෙපට්ඨෙන ච
තස්සෙව අබ්‍යග්ගනිමිත්තන්ති.

අපිච සත්ත ධම්මා පස්සද්ධිසම්බොජ්ඣකඛිගස්ස උප්පාදාය සංවත්තන්ති –
පණ්ණිනිගොජනසෙවනතා, උතුසුබ්බසෙවනතා, ඉරියාපට්ඨුබ්බසෙවනතා,
මජ්ඣිමනිකායපුග්ගලපරිවජ්ජනතා,
පස්සද්ධිකායපුග්ගලසෙවනතා, තදධිමුත්තතානි.

එකාදස ධම්මා සමාධිසම්බොජ්ඣකඛිගස්ස උප්පාදාය සංවත්තන්ති –
 වත්ථුච්ඡිදනා, නිමිත්තකුසලතා, ඉන්ද්‍රියසමත්තපටිපාදනතා, සමයෙ විත්තස්ස
 නිග්ගහණතා, සමයෙ විත්තස්ස පග්ගහණතා, නිරස්සාදස්ස විත්තස්ස
 සද්ධාසංවෙගවසෙන සම්පහංසනතා, සමප්පවත්තස්ස අප්ඤ්ඤාපෙක්ඛනතා,
 අසමාහිතපුග්ගලපරිවජ්ජනතා, සමාහිතපුග්ගලසෙවනතා,
 ක්කානවිමොක්ඛපච්චවෙක්ඛණතා, තදධිමුත්තතාති.

පඤ්ච ධම්මා උපෙක්ඛාසම්බොජ්ඣකඛිගස්ස උප්පාදාය සංවත්තන්ති –
 සත්තමජ්ඣත්තතා, සඬ්ඛාරමජ්ඣත්තතා,
 සත්තසඬ්ඛාරකෙලායනපුග්ගලපරිවජ්ජනතා,
 සත්තසඬ්ඛාරමජ්ඣත්තපුග්ගලසෙවනතා, තදධිමුත්තතාති. ඉති ඉමෙහි ආකාරෙහි
 එතෙ ධම්මෙ උප්පාදෙන්නො පස්සද්ධිසම්බොජ්ඣකඛිගාදයො භාවෙති නාම. එවං
 යස්මිං සමයෙ විත්තං නිග්ගහෙතඛිං, තස්මිං සමයෙ විත්තං නිග්ගණ්හාති.

කථඤ්ච යස්මිං සමයෙ විත්තං පග්ගහෙතඛිං, තස්මිං සමයෙ විත්තං
 පග්ගණ්හාති? යදාස්ස අතිසිලීලවීරියතාදීහි විත්තං ලීනං හොති, තදා
 පස්සද්ධිසම්බොජ්ඣකඛිගාදයො තයො අභාවෙන්වා ධම්මවිචයසම්බොජ්ඣකඛිගාදයො
 භාවෙති. චුත්තඤ්ඤෙතං භගවතා (සං. නි. 5.234) –

“සෙය්‍යථාපි, භික්ඛවෙ, පුරිසො පරිත්තං අග්ගිං උප්පාලෙතුකාමො අස්ස,
 සො තත්ථ අල්ලානි වෙච තිණානි පක්ඛිපෙය්‍ය...පෙ.... පංසුකෙන ච
 ඔකිරෙය්‍ය, හඬ්ඛො නු ඛො සො පුරිසො තං පරිත්තං අග්ගිං උප්පාලෙතුන්ති.
 නො හෙතං, හන්තෙ. එවමෙව ඛො, භික්ඛවෙ, යස්මිං සමයෙ ලීනං විත්තං
 හොති. අකාලො තස්මිං සමයෙ පස්සද්ධිසම්බොජ්ඣකඛිගස්ස භාවනාය.
 අකාලො සමාධි...පෙ.... අකාලො උපෙක්ඛාසම්බොජ්ඣකඛිගස්ස භාවනාය.
 තං කිස්ස හෙතු? ලීනං, භික්ඛවෙ, විත්තං, තං එතෙහි ධම්මෙහි දුසමුට්ඨාපයං
 හොති.

“යස්මිඤ්ච ඛො, භික්ඛවෙ, සමයෙ ලීනං විත්තං හොති, කාලො තස්මිං
 සමයෙ ධම්මවිචයසම්බොජ්ඣකඛිගස්ස භාවනාය, කාලො වීරිය...පෙ....
 කාලො පීතිසම්බොජ්ඣකඛිගස්ස භාවනාය. තං කිස්ස හෙතු? ලීනං, භික්ඛවෙ,
 විත්තං, තං එතෙහි ධම්මෙහි සුසමුට්ඨාපයං හොති. සෙය්‍යථාපි, භික්ඛවෙ,
 පුරිසො පරිත්තං අග්ගිං උප්පාලෙතුකාමො අස්ස, සො තත්ථ සුක්ඛානි වෙච
 තිණානි පක්ඛිපෙය්‍ය...පෙ.... න ච පංසුකෙන ඔකිරෙය්‍ය, හඬ්ඛො නු ඛො
 සො පුරිසො තං පරිත්තං අග්ගිං උප්පාලෙතුන්ති. එවං, හන්තෙ”ති.

එත්ථාපි යථාසකං ආහාරවසෙන ධම්මවිචයසම්බොජ්ඣකඛිගාදීනං භාවනා
 වෙදිතඛිං. චුත්තඤ්ඤෙතං භගවතා (සං. නි. 5.232) –

“අත්ථි, භික්ඛවෙ, කුසලාකුසලා ධම්මා සාවජ්ජානවජ්ජා ධම්මා
 භීතජපඤ්ඤා ධම්මා කණ්ඨපුක්කසප්පට්ඨානා ධම්මා, තත්ථ
 යොනිසොමනසිකාරඛ්ඛුලීකාරො අයමාහාරො අනුප්පන්නස්ස වා
 ධම්මවිවයසම්බොජ්ඣාසංඝස්ස උප්පාදාය, උප්පන්නස්ස වා
 ධම්මවිවයසම්බොජ්ඣාසංඝස්ස භියොයාභාවාය වෙපුල්ලාය භාවනාය පාරිපුරියා
 සංවත්තති. තථා අත්ථි, භික්ඛවෙ, ආරම්භධාතු නික්කමධාතු පරක්කමධාතු,
 තත්ථ යොනිසොමනසිකාරඛ්ඛුලීකාරො අයමාහාරො අනුප්පන්නස්ස වා
 විරියසම්බොජ්ඣාසංඝස්ස උප්පාදාය, උප්පන්නස්ස වා
 විරියසම්බොජ්ඣාසංඝස්ස භියොයාභාවාය වෙපුල්ලාය භාවනාය පාරිපුරියා
 සංවත්තති. තථා අත්ථි, භික්ඛවෙ, පිතිසම්බොජ්ඣාසංඝස්ස ධම්මා, තත්ථ
 යොනිසොමනසිකාරඛ්ඛුලීකාරො අයමාහාරො අනුප්පන්නස්ස වා
 පිතිසම්බොජ්ඣාසංඝස්ස උප්පාදාය, උප්පන්නස්ස වා පිතිසම්බොජ්ඣාසංඝස්ස
 භියොයාභාවාය වෙපුල්ලාය භාවනාය පාරිපුරියා සංවත්තති” ති.

තත්ථ සභාවසාමඤ්ඤාකල්ඛණප්පට්ටෙධවසෙන පවත්තමනසිකාරො කුසලාදීපු
 යොනිසොමනසිකාරො නාම. ආරම්භධාතුආදීනං උප්පාදවසෙන
 පවත්තමනසිකාරො ආරම්භධාතුආදීපු යොනිසොමනසිකාරො නාම. තත්ථ
 ආරම්භධාතූති පඨමවීරියං වුච්චති. නික්කමධාතූති කොසප්පතො නික්ඛන්තත්තා
 තතො ඛලවතරං. පරක්කමධාතූති පරං පරං ධානං අක්කමනතො තතොපි ඛලවතරං.
 පිතිසම්බොජ්ඣාසංඝස්ස ධම්මාති පන පිතියා එවෙනං නාමං, තස්සාපි
 උප්පාදකමනසිකාරො යොනිසොමනසිකාරො නාම.

අපිව සත්ත ධම්මා ධම්මවිවයසම්බොජ්ඣාසංඝස්ස උප්පාදාය සංවත්තන්ති –
 පරිපුච්ඡකතා, වත්ථුච්ඡෙදකිරියා, ඉන්ද්‍රියසමත්තපට්පාදනා,
 දුප්පඤ්ඤපුග්ගලපරිවජ්ජනා, පඤ්ඤවත්තපුග්ගලසෙවනා,
 ගම්භිරඤ්ඤාණවරියපච්චවෙක්ඛණා, තදධිමුත්තතාති.

එකාදස ධම්මා විරියසම්බොජ්ඣාසංඝස්ස උප්පාදාය සංවත්තන්ති –
 අපායාදිභයපච්චවෙක්ඛණතා,
 විරියායත්තලොකියලොකුත්තරවිසෙසාධිගමානිසංසදස්සිතා,
 “බුද්ධපච්චෙකබුද්ධමහආසාවකෙහි ගතමග්ගො මයා ගන්තබ්බො, සො ව න
 සක්කා කුසිතෙන ගන්තු” ත්ති එවං ගමනවිටීපච්චවෙක්ඛණතා, දායකානං
 මහප්ඵලතාකරණෙන පිණ්ඩාපවායනතා, “වීරියාරම්භස්ස වණ්ණවාදී මෙ සත්ථා,
 සො ව අනතික්කමනීයසාසනො, අම්භාකඤ්ඤා ඛුප්පකාරො, පට්පත්තියා ව
 පුජියමානො පුජිතො හොති, න ඉතරථා” ති එවං සත්ථු මහත්තපච්චවෙක්ඛණතා,
 “සද්ධම්මසඬ්ඛානං මෙ මහාදායජ්ජං ගහෙනබ්බං, තඤ්ඤා න සක්කා කුසිතෙන
 ගහෙතු” ත්ති එවං දායජ්ජමහත්තපච්චවෙක්ඛණතා,
 ආලෝකසඤ්ඤාමනසිකාරඉරියාපට්පරිවත්තනඅබ්භොකාසසෙවනාදීහි
 ථිතමිද්ධවිනෝදනතා, කුසිතපුග්ගලපරිවජ්ජනතා, ආරද්ධවීරියපුග්ගලසෙවනතා,
 සම්මජ්ජධානපච්චවෙක්ඛණතා, තදධිමුත්තතාති.

එකාදස ධම්මා පීතිසම්බොජ්ඣකඛිගස්ස උප්පාදාය සංවත්තන්ති – බුද්ධානුස්සති,
 ධම්මසඛිසසීලවාගදෙවනානුස්සති, උපසමානුස්සති, ලුඛපුග්ගලපරිවජ්ජනතා,
 සිනිද්ධපුග්ගලසෙවනතා, පසාදනීයසුත්තන්තපච්චවෙක්ඛණතා, තදධිමුත්තතාති.
 ඉති ඉමෙහි ආකාරෙහි එතෙ ධම්මෙ උප්පාදෙන්තො
 ධම්මවිවයසම්බොජ්ඣකඛිගාදයො භාවෙති නාම. එවං යස්මිං සමයෙ චිත්තං
 පග්ගහෙතඛිං, තස්මිං සමයෙ චිත්තං පග්ගණ්හාති.

කථං යස්මිං සමයෙ චිත්තං සම්පහංසෙතඛිං, තස්මිං සමයෙ චිත්තං
 සම්පහංසෙති? යදාස්ස පඤ්ඤාපයොගමන්දතාය වා උපසමසුඛානධිගමෙන වා
 නිරස්සාදං චිත්තං හොති, තදා නං අට්ඨසංවෙගවත්ථුපච්චවෙක්ඛණෙන සංවෙජෙති.
 අට්ඨ සංවෙගවත්ථුනි නාම ජාතිජරාඛ්‍යාධිමරණානි චත්තාරි, අපායදුක්ඛං පඤ්චමං,
 අතීතෙ වට්ඨමූලකං දුක්ඛං, අනාගතෙ වට්ඨමූලකං දුක්ඛං, පච්චුප්පන්නෙ
 ආභාරපරියෙට්ඨිමූලකං දුක්ඛන්ති. බුද්ධධම්මසඛිසගුණානුස්සරණෙන වස්ස පසාදං
 ජනෙති. එවං යස්මිං සමයෙ චිත්තං සම්පහංසෙතඛිං, තස්මිං සමයෙ චිත්තං
 සම්පහංසෙති.

කථං යස්මිං සමයෙ චිත්තං අප්ඤ්ඤාපෙක්ඛිතඛිං, තස්මිං සමයෙ චිත්තං
 අප්ඤ්ඤාපෙක්ඛති? යදාස්ස එවං පටිපජ්ජතො අලීනං අනුද්ධනං අනිරස්සාදං
 ආරම්මණෙ සමප්පවත්තං සමථචීර්ජපටිපන්නං චිත්තං හොති, තදා තස්ස
 පග්ගහනිග්ගහසම්පහංසනෙසු අඛ්‍යාපාරං ආපජ්ජති සාරථී විය ව සමප්පවත්තෙසු
 අස්සෙසු. එවං යස්මිං සමයෙ චිත්තං අප්ඤ්ඤාපෙක්ඛිතඛිං, තස්මිං සමයෙ චිත්තං
 අප්ඤ්ඤාපෙක්ඛති.

අසමාහිතපුග්ගලපරිවජ්ජනා නාම නෙක්ඛම්මපටිපදං අනාරුළ්භපුබ්බානං
 අනෙකකිච්චජ්ජසුතානං වික්ඛිත්තහදයානං පුග්ගලානං ආරකා පරිච්චාගො.
 සමාහිතපුග්ගලසෙවනා නාම නෙක්ඛම්මපටිපදං පටිපන්නානං සමාධිලාභීනං
 පුග්ගලානං කාලෙන කාලං උපසඬ්ඛිතං. තදධිමුත්තතා නාම සමාධිමුත්තතා,
 සමාධිගරුසමාධිනින්නසමාධිපොණසමාධිපබ්බාරතාති අත්ථො. එවමෙනං දසවිධං
 අප්පනාකොසල්ලං සම්පාදෙතඛිං. තෙනාහ – “ඉමානි දස අප්පනාකොසල්ලානි
 අවිජහන්තෙනා”ති. තත්ථ යෙන විධිනා අප්පනාය කුසලො හොති, සො දසවිධොපි
 විධි අප්පනාකොසල්ලං තන්තිඛිඛන්තං වා ඤාණං, එවමෙනං දසවිධං
 අප්පනාකොසල්ලං සම්පාදෙන්තස්ස පටිලද්ධනිමිත්තස්මිං අප්පනා උප්පජ්ජති.
 චුත්තඤ්ඤෙනං –

“එවඤ්ඤි සම්පාදයතො, අප්පනාකොසල්ලං ඉමං;
 පටිලද්ධෙ නිමිත්තස්මිං, අප්පනා සම්පවත්තති”ති. (විසුද්ධි. 1.67);

යොගො කරණියොති අප්පනාකොසල්ලං සම්පාදෙන්තස්සපි යදි අප්පනා න
 හොති, තෙන කම්මට්ඨානානුයොගං අවිජහිත්වා රෙණුආදීසු මධුකරාදීනං පවත්ති

ආකාරං සල්ලක්ඛෙන්වා ලීනුද්ධතභාවෙනි මානසං මොචෙන්වා වීරියසමතං
යොජෙන්තෙන පුනප්පුනං යොගො කාතඛිබ්බො. චුත්තඤ්ඤතං –

“එවඤ්ඤි පටිපන්නස්ස, සචෙ සා නප්පවත්තති;
තථාපි න ජහෙ යොගං, වායමෙට්ඨ පණ්ඩිතො.

“හිත්වා හි සම්මවායාමං, විසෙසං නාම මාණවො;
අධිගච්ඡෙ පරිත්තමිපි, යානමෙතං න විජ්ජති.

“චිත්තප්පවත්තිආකාරං, තස්මා සල්ලක්ඛයං බුධො;
සමතං වීරියස්සෙව, යොජයෙට්ඨ පුනප්පුනං.

“ඊසකමිපි ලයං යන්තං, පග්ගණ්හෙට්ඨ මානසං;
අවිචාරද්ධං නිසෙධෙන්වා, සමමෙව පවත්තයෙ.

“රෙණුමිහි උප්පලදලෙ, සුත්තෙ නාවාය නාළියා;
යථා මධුකරාදීනං, පවත්ති සම්මවණ්ණිකා.

“ලීනඋද්ධතභාවෙනි, මොචයිත්වාන සබ්බසො;
එවං නිමිත්තාහිමුඛං, මානසං පටිපාදයෙ”ති. (විසුද්ධි. 1.67);

යථා හි අජෙකො මධුකරො “අසුකස්මි රුක්ඛෙ පුප්ඵං පුප්ඵින”න්ති ඤත්වා
තික්ඛෙන් වෙගෙන පක්ඛන්දො තං අතික්කමිත්වා පටිනිවත්තෙන්තො ඛිණෙ
රෙණුමිහි සම්පාපුණාති, අපරො අජෙකො මන්දෙන ජවෙන පක්ඛන්දො ඛිණෙයෙව
සම්පාපුණාති, ඡෙකො පන සමෙන ජවෙන පක්ඛන්දො සුඛෙන පුප්ඵරාසිං සම්පත්වා
යාවදිච්ඡකං රෙණුං ආදාය මධුං සම්පාදෙන්වා මධුං අනුභවති, යථා ච
සල්ලකත්තඅන්තෙවාසිකෙසු උදකථාලගතෙ උප්පලපත්තෙ සත්ථකම්මං
සික්ඛන්තෙසු එකො අජෙකො වෙගෙන සත්ථං පානෙන්තො උප්පලපත්තං ද්විධා
වා ඡින්දති, උදකෙ වා පචෙසෙති, අපරො අජෙකො ඡිජ්ජනපචෙසනභයා
සත්ථකෙන චුසිතුමිපි න විසහති, ඡෙකො පන සමෙන පයොගෙන තත්ථ සත්ථපදං
දස්සෙන්වා පරියොදාතසිප්පො හුත්වා තථාරූපෙසු යානෙසු කම්මං කත්වා ලාභං
ලභති, යථා ච “යො චතුර්ධාමප්පමාණං මක්කටකසුත්තං ආහරති, සො චත්තාරි
සහස්සානි ලභති”ති රඤ්ඤා චුත්තෙ එකො අජෙකපුරිසො වෙගෙන
මක්කටකසුත්තං ආකඨ්ඨන්තො තහිං තහිං ඡින්දතියෙව, අපරො අජෙකො
ඡෙදනභයා හත්ථෙන චුසිතුමිපි න විසහති, ඡෙකො පන කොට්ඨො පටියාය සමෙන
පයොගෙන දණ්ඩකෙ වෙයෙන්වා ආහරිත්වා ලාභං ලභති, යථා ච අජෙකො
නියාමකො බලවතානෙ ලඬිකාරං පුරෙන්තො නාවං විදෙසං පක්ඛන්දාපෙති, අපරො
අජෙකො මන්දවානෙ ලඬිකාරං ඕරොපෙන්තො නාවං තත්ථෙව යපෙති, ඡෙකො
පන මන්දවානෙ පුරෙන්වා බලවතානෙ අඬ්ඬලඬිකාරං කත්වා සොත්ථිතා
ඉච්ඡිතට්ඨානං පාපුණාති, යථා ච “යො තෙලෙන අජඩ්ඛෙන්තො නාළිං පුරෙති,
සො ලාභං ලභති”ති ආචරියෙන අන්තෙවාසිකානං චුත්තෙ එකො අජෙකො

ලාභලුද්ධො වෙගෙන පුරෙන්නො තෙලං ඡඩ්ඛෙති, අපරො අපේකො තෙලඡඩ්ඛනහයා ආසිඤ්චිතුම්පි න විසහති, ඡෙකො පන සමෙන පයොගෙන පුරෙත්වා ලාභං ලහති, එවමෙව එකො භික්ඛු උප්පන්නෙ නිමිත්තෙ “සීසමෙව අප්පනං පාපුණ්ණිසාමී”ති ගාලුහං වීරියං කරොති, තස්ස චිත්තං අවිචාරද්ධවීරියත්තා උද්ධච්චෙ පතති, සො න සක්කොති අප්පනං පාපුණ්ණිකං. එකො අවිචාරද්ධවීරියතාය දොසං දිස්වා “කිං දානි මෙ අප්පනායා”ති වීරියං භාපෙති, තස්ස චිත්තං අතිලීනවීරියත්තා කොසප්පෙ පතති, සොපි න සක්කොති අප්පනං පාපුණ්ණිකං. යො පන ඊසකම්පි ලීනං ලීනභාවතො, උද්ධතං උද්ධච්චතො මොචෙත්වා සමෙන පයොගෙන නිමිත්තාහිමුඛං පවත්තෙති, සො අප්පනං පාපුණ්ණාති, තාදිසෙන භවිතබ්බං.

ඉදානි එවං පටිපත්තස්ස අප්පනාපවත්තිං දස්සෙන්නො “තස්සෙවං අනුයුත්තස්සා”ති ආදිමාහ. තත්ථ පයමං පරිකම්මන්ති ආදි අග්ගහිතග්ගහණෙන වුත්තං, ගහිතග්ගහණෙන පන අවිසෙසෙන සබ්බෙසං සබ්බා සමඤ්ඤා. සබ්බානිපි හි අප්පනාය පරිකම්මත්තා පටිසම්බාරකත්තා “පරිකම්මානී”තිපි, යථා ගාමාදීනං ආසන්නප්පදෙසො “ගාමුපචාරො සරුපචාරො”ති වුව්චති, එවං අප්පනාය ආසන්නත්තා සම්පචාරිත්තා වා “උපචාරානී”තිපි, ඉතො පුබ්බෙ පරිකම්මානං උපරි අප්පනාය ව අනුලොමනතො “අනුලොමානී”තිපි වුව්චන්ති. යඤ්චෙත්ථ සබ්බන්තිමං, තං පරිත්තගොත්තාහිභවනතො මහග්ගතගොත්තභාවනතො ව “ගොත්‍රභූ”තිපි වුව්චති. ගං තායතීති හි ගොත්තං, පරිත්තන්ති පවත්තමානං අභිධානං බුද්ධිඤ්ච එකංසිකච්ඡයතාය රක්ඛතීති පරිත්තගොත්තං. යථා හි බුද්ධි ආරම්මණභූතෙන අත්ථෙත විනා න චත්තති, එවං අභිධානං අභිධෙයාභූතෙන, තස්මා සො තානි තායතී රක්ඛතීති වුව්චති. තං පන මහග්ගතානුත්තරවිධුරං කාමතණ්හාය ගොචරභූතං කාමාවචරධම්මානං ආවෙණිකරූපං දට්ඨබ්බං. මහග්ගතගොත්තෙපි ඉමිනා නයෙන අත්ථො වෙදිතබ්බො. ඉති එවරූපස්ස පරිත්තගොත්තස්ස අභිභවනතො මහග්ගතගොත්තස්ස ව භාවනතො උප්පාදනතො අන්තිමං “ගොත්‍රභූ”තිපි වුව්චති. චතුත්ථමෙව හි පඤ්චමං වාති බිජ්ජාහිඤ්ඤදන්ධාහිඤ්ඤානං වසෙන වුත්තං. බිජ්ජාහිඤ්ඤස්ස හි චතුත්ථං අප්පෙති, දන්ධාහිඤ්ඤස්ස පඤ්චමං. කස්මා පන චතුත්ථං පඤ්චමං වා අප්පෙති, න ඡට්ඨං වා සත්තමං වාති ආහ “ආසන්නභවච්ඡගපාතත්තා”ති. යථා හි පුරිසො ඡින්නපපාතාහිමුඛො ධාවන්නො යාතුකාමොපි පරියන්තෙ පාදං කත්වා යාතුං න සක්කොති, පපාතෙ එව පතති, එවං ඡට්ඨං වා සත්තමං වා අප්පෙතුං න සක්කොති භවච්ඡගස්ස ආසන්නත්තා. තස්මා චතුත්ථපඤ්චමෙසුයෙව අප්පනා හොතීති වෙදිතබ්බො.

“පුරිමා පුරිමා කුසලා ධම්මා පච්ඡිමානං පච්ඡිමානං කුසලානං ධම්මානං ආසෙවනපච්චයෙන පච්චයො”ති (පට්ඨා. 1.1.12) වුත්තත්තා “ආසෙවනපච්චයෙන කුසලා ධම්මා බලවන්නො හොත්ති”ති ආහ. යථා අලද්ධාසෙවනං පයමං ජවනං දුබ්බලත්තා ගොත්‍රභූං න උප්පාදෙති, ලද්ධාසෙවනං පන බලවභාවතො දුතියං වා තතියං වා ගොත්‍රභූං උප්පාදෙති, එවං ලද්ධාසෙවනතාය බලවභාවතො ඡට්ඨම්පි

සත්තමම්පි අප්පෙතීති ථෙරස්ස අධිප්පායො. තෙනාහ – “තස්මා ඡට්ඨං සත්තමං වා අප්පෙතී”ති. තත්ති ථෙරස්ස වචනං. පටික්ඛිත්තත්ති සුත්තසුත්තානුලොමආවරියවාදෙහි අනුපත්ථම්භිතත්තා “අත්තනොමතිමත්තං ථෙරස්සෙන”ත්ති වත්වා පටික්ඛිත්තං. “පුරිමා පුරිමා කුසලා ධම්මා”ති පන සුත්තපදමකාරණං ආසෙවනපච්චයලාභස්ස බලවහාවෙ අනෙකන්තිකත්තා. තථා හි අලද්ධාසෙවනාපි පයමචෙනනා දිට්ඨධම්මවෙදනීයා හොති, ලද්ධාසෙවනා දුතියචෙනනා යාව ඡට්ඨචෙනනා අපරාපරියවෙදනීයා. යදි ඡට්ඨං සත්තමඤ්ච පරික්ඛිණ්ණපචත්තා දුබ්බලං, න ආසෙවනපච්චයෙන බලවං, කථං සත්තමඡචනචෙනනා උපපජ්ජවෙදනීයා ආනන්තරියා ව හොතීති? නායං විසෙසො ආසෙවනපච්චයලාභෙන බලවජ්ජත්තියා කිඤ්චරහි කිරියාවත්ථාවිසෙසතො. කිරියාවත්ථා හි ආදිමජ්ඣපරියොසානවසෙන තිවිධා. තත්ථ පරියොසානාවත්ථාය සන්තිට්ඨාපකචෙනනාහාවෙන උපපජ්ජවෙදනීයාදිතා හොති, න බලවහාවෙනාති දට්ඨබ්බං. “පටිසන්ධියා අනන්තරපච්චයහාවිතො විපාකසන්තානස්ස අනන්තරපච්චයහාවෙන තථා අභිසංඛිතත්තා”ති ව වදන්ති, තස්මා ඡට්ඨසත්තමානං පපාතාහිමුක්තාය පරික්ඛිණ්ණපචතා න සක්කා නිවාරෙතුං. පුබ්බභාගචිත්තානීති තීණි වත්තාරි වා චිත්තානි.

එත්ථාති එතිස්සං කායානුපස්සනායං. පාරිසුද්ධිං පත්තුකාමොති අධිගන්තුකාමො සමාපජ්ජතුකාමො ව. තත්ථ සල්ලක්ඛණාවිවට්ටනාවසෙන අධිගන්තුකාමො, සල්ලක්ඛණවසෙන සමාපජ්ජතුකාමොති යොජෙතබ්බං. ආවජ්ජනසමාපජ්ජන...පෙ.... වසිජ්ජත්තත්ති එත්ථ එවං තාව පඤ්ච වසියො වෙදිතබ්බා – පයමජ්ඣානතො වුට්ඨාය පයමං විතක්කං ආවජ්ජයතො භවඤ්ඤං උපවිජිත්ථිත්වා උජ්ජන්තාවජ්ජනානන්තරං විතක්කාරම්මණානෙව වත්තාරි පඤ්ච ජවනානි ජවන්ති, තතො ද්වෙ භවඤ්ඤානි, තතො පන විචාරාරම්මණං ආවජ්ජනං චුත්තනයෙනෙව ජවනානීති එවං පඤ්චස්ස ඤානඤ්ඤස්ස යදා නිරන්තරං චිත්තං පෙසෙතුං සක්කොති, අථස්ස ආවජ්ජනවසි සිද්ධා හොති. අයං පන භවඤ්ඤද්වයන්තරිතා මත්ථකජ්ජත්තා වසි භගවතො යමකපාටිභාරියෙ ලබ්භති, අඤ්ඤෙසං වා ධම්මසෙනාපතිආදීනං එවරුපෙ උට්ඨාය සමුට්ඨාය ලහුතරං ආවජ්ජනවසිතිබ්බත්තනකාලෙ. සා ව ඛො ඉත්තරා පරිත්තකාලා, න සත්ථු යමකපාටිභාරියෙ විය විරතරජ්ජබන්ධවතී. තථා හි තං සාවකෙහි අසාධාරණං චුත්තං. ඉතො පරං සිසතරා ආවජ්ජනවසි නාම නත්ථි.

අයස්මතො පන මහාමොග්ගල්ලානස්ස නන්දොපනන්දනාගරාජදමනෙ විය සිසං සමාපජ්ජනසමත්ථතා සමාපජ්ජනවසි නාම. එත්ථ ව සමාපජ්ජතුකාමනානන්තරං ද්විස්ස භවඤ්ඤස්ස උජ්ජන්තෙස්ස භවඤ්ඤං උපවිජිත්ථිත්වා උජ්ජන්තාවජ්ජනානන්තරං සමාපජ්ජනං සිසං සමාපජ්ජනසමත්ථතා. අයඤ්ච මත්ථකජ්ජත්තා සමාපජ්ජනවසි සත්ථු ධම්මදෙසනායං ලබ්භති, තං සන්ධාය චුත්තං “සො ඛො අහං, අග්ගිවෙස්සන, තස්සායෙව කථාය පරියොසානෙ තස්මිංයෙව පුරිමස්මිං සමාධිතිමිත්තෙ අජ්ඣත්තමෙව චිත්තං සණ්ඨපෙම් සන්තිසාදෙම්

එකොදිං කරොමි සමාදහාමි, යෙන සුදං නිව්වකප්පං විහරාමි''ති (ම. නි. 1.387).
ඉතො සීසතරා හි සමාපජ්ජනවසී නාම නත්ථි.

අව්ඡරාමත්තං වා දසව්ඡරාමත්තං වා ඛණං ක්කානං යපෙතුං සමත්ථතා
අධිට්ඨානවසී නාම. තථෙව අව්ඡරාමත්තං වා දසව්ඡරාමත්තං වා ලහුකං ඛණං
ක්කානසමඛිගී හුත්වා ක්කානතො වුට්ඨාතුං සමත්ථතා වුට්ඨානවසී නාම.
භවඛිගවිත්තප්පවත්තියෙව හෙත්ථ ක්කානතො වුට්ඨානං නාම. එත්ථ ව යථා
''එත්තකමෙව ඛණං ක්කානං යපෙස්සාමි''ති පුබ්බපරිකම්මවසෙන
අධිට්ඨානසමත්ථතා අධිට්ඨානවසී, එවං ''එත්තකමෙව ඛණං ක්කානසමඛිගී හුත්වා
ක්කානතො වුට්ඨහිස්සාමි''ති පුබ්බපරිකම්මවසෙන වුට්ඨානසමත්ථතා වුට්ඨානවසීති
වෙදිතඛිබ්බා, යා සමාපත්තිවුට්ඨානකුසලතාති වුව්වති. පච්චවෙක්ඛණවසී පන
ආවජ්ජනවසියා එව වුත්තා. පච්චවෙක්ඛණපවනානෙව හි තත්ථ
ආවජ්ජනානන්තරාති. යදග්ගෙන හි ආවජ්ජනවසීසිද්ධි, තදග්ගෙන
පච්චවෙක්ඛණවසීසිද්ධි වෙදිතඛිබ්බා.

අරුපපුබ්බඛිගමං වා...පෙ.... විපස්සනං පට්ඨපෙතීති සඬබ්බෙපතො වුත්තමත්ථං
විත්ථාරතො දස්සෙතුං ''කප''න්තිආදි වුත්තං. තත්ථ ක්කානඛිගාති පරිග්ගහෙත්වාති
විතක්කාදීති ක්කානඛිගාති තංසම්පයුත්තෙ ව ධම්මෙ සලක්ඛණරසාදිවසෙන
පරිග්ගහෙත්වා. ''ක්කානඛිගාති''ති හි ඉදං නිදස්සනමත්තං, ක්කානඛිගාති පන
පස්සන්තො තංසම්පයුත්තෙ ව ධම්මෙ පස්සති. තෙසං නිස්සයං හදයවත්ථුන්ති යථා
නාම පුරිසො අන්තොගෙහෙ සප්පං දිස්වා අනුබන්ධමානො තස්ස ආසයං පස්සති,
එවමෙව ඛො අයම්පි යොගාවචරො තෙ අරුපධම්මෙ උපපරික්ඛන්තො ''ඉමෙ
ධම්මා කිං නිස්සයා පවත්තන්ති''ති පරියෙසමානො තෙසං නිස්සයං හදයවත්ථුං
පස්සති. ක්කානඛිගාති අරුපන්ති එත්ථ තංසම්පයුත්තධම්මානම්පි ගහණං වෙදිතඛිබ්බං.

අරුපපුබ්බඛිගමං රුපපරිග්ගහං දස්සෙත්වා ඉදාති රුපපුබ්බඛිගමං
අරුපපරිග්ගහං දස්සෙත්තො ''අථ වා''තිආදිමාහ. කෙසාදීසු
කොට්ඨාසෙසු...පෙ.... තංනිස්සිතරුපාති ව පරිග්ගහෙත්වාති එත්ථ පන කෙසෙ
තාව ථද්ධලක්ඛණං පථවිධාතුති පරිග්ගහෙතඛිබ්බං, තත්ථෙව ආබන්ධනලක්ඛණං
ආපොධාතුති, පරිපාවනලක්ඛණං තෙජොධාතුති, විත්ථම්භනලක්ඛණං වායොධාතුති
එවං සබ්බකොට්ඨාසෙසු එකෙකස්මිං කොට්ඨාසෙ වත්තාරි වත්තාරි මහාභූතාති
පරිග්ගහෙතඛිබ්බාති. අථානෙන යාථාවතො සරසලක්ඛණතො ආවිභූතාසු ධාතුසු
කම්මසමුට්ඨානම්හි තාව කෙසෙ වුත්තලක්ඛණා තා වතස්සො ව ධාතුයො
තංනිස්සිතො ව වණ්ණො ගන්ධො රසො ඔජා ජීවිතං කායපසාදොති එවං
කායදසකවසෙන දස රුපාති, තත්ථෙව භාවස්ස අත්ථිතාය භාවදසකවසෙන දස
රුපාති, ආභාරසමුට්ඨානං ඔජට්ඨමකං, උතුසමුට්ඨානං විත්තසමුට්ඨානන්ති
අපරාතිපි චතුර්විසතීති එවං චතුසමුට්ඨානෙසු චතුර්විසතිකොට්ඨාසෙසු චතුරත්තලීස
රුපාති පරිග්ගහෙතඛිබ්බාති. සෙදො අස්ස ඛෙළො සිඬ්ඝාණිකාති ඉමෙ පන චතුසු
උතුරිත්තසමුට්ඨානෙසු ද්විත්තං ඔජට්ඨමකානං වසෙන සොළස සොළස රුපාති.
උදරියං කර්සං පුබ්බං මුත්තන්ති ඉමෙසු චතුසු උතුසමුට්ඨානෙසු

උතුසමුට්ඨානස්සෙව ඔජට්ඨමකස්ස වසෙන අට්ඨ අට්ඨ රූපානි පරිග්ගහෙනබ්බානි.
එස තාව ද්වත්තිංසාකාරෙ නයො.

යෙ පන ඉමස්මිං ද්වත්තිංසාකාරෙ ආවිභූතෙ අපරෙ චත්තාරො
තෙජොකොට්ඨාසා, ඡ වායොකොට්ඨාසානි දස ආකාරා ආවි භවන්ති, තත්ථ
අසිතාදිපරිපාවකෙ තාව කම්මජතෙජොකොට්ඨාසමිහි ඔජට්ඨමකඤ්චෙව
ජීවිතඤ්චානි නව රූපානි, තථා චිත්තජෙ අස්සාසපස්සාසකොට්ඨාසෙ
ඔජට්ඨමකඤ්චෙව සද්දො වානි නව, සෙසෙසු චතුසමුට්ඨානෙසු අට්ඨසු
ජීවිතනවකඤ්චෙව තීණි ව ඔජට්ඨමකානීති තෙත්තිංස තෙත්තිංස රූපානි
පරිග්ගහෙනබ්බානි. එවං චිත්ථාරතො ද්වාචත්තාලිසාකාරවසෙන ඉමෙසු
භූතූපාදායරූපෙසු පාකට්ඨෙසු ජාතෙසු චත්ථුද්වාරවසෙන පඤ්ච චක්ඛුදසකාදයො
හදයචත්ථුදසකඤ්චානි අපරානිපි සට්ඨි රූපානි පරිග්ගහෙනබ්බානි. සචෙ පනස්ස
තෙන තෙන මුඛෙන රූපං පරිග්ගහෙත්වා අරූපං පරිග්ගණ්හතො සුබ්බමත්තා අරූපං
න උපට්ඨානි, තෙන ධුරනික්ඛෙපං අකත්වා රූපමෙව පුනජ්ජුනං සම්මසිතබ්බං මනසි
කාතබ්බං පරිග්ගහෙනබ්බං වචත්ථපෙනබ්බං. යථා යථා හිස්ස රූපං සුවික්ඛාලිතං
හොති නිජ්ජටං සුපරිසුද්ධං, තථා තථා තදාරම්මණා අරූපධම්මා සයමෙව පාකට්ඨා
හොන්ති.

යථා හි චක්ඛුමතො පුරිසස්ස අපරිසුද්ධෙ ආදාසෙ මුඛනිමිත්තං
ඔලොකෙන්තස්ස නිමිත්තං න පඤ්ඤායතීති න ආදාසං ඡඩ්ඨෙති, අථ බො නං
පුනජ්ජුනං පරිමජ්ජති, තස්ස පරිසුද්ධෙ ආදාසෙ නිමිත්තං සයමෙව පාකට්ඨං හොති,
එවමෙව තෙන හික්ඛුතා ධුරනික්ඛෙපං අකත්වා රූපමෙව පුනජ්ජුනං සම්මසිතබ්බං
මනසි කාතබ්බං පරිග්ගහෙනබ්බං වචත්ථපෙනබ්බං. යථා යථා හිස්ස රූපං
සුවික්ඛාලිතං හොති නිජ්ජටං සුපරිසුද්ධං, තථා තථා තදාරම්මණා අරූපධම්මා
සයමෙව පාකට්ඨා හොන්ති. එවං සුවිසුද්ධරූපපරිග්ගහස්ස පනස්ස අරූපධම්මා
තීහාකාරෙහි උපට්ඨහන්ති එස්සවසෙන වා වෙදනාවසෙන වා විඤ්ඤාණවසෙන වා.

කථං? එකස්ස තාව “කෙසෙ පථව්ඨාතු කක්ඛලලක්ඛණා...පෙ....
අස්සාසපස්සාසෙ පථව්ඨාතු කක්ඛලලක්ඛණා” තිආදිනා නයෙන ධාතුයො
පරිග්ගණ්හන්තස්ස පඨමාහිනිපාතො එස්සො, තංසම්පයුත්තා වෙදනා
වෙදනාක්ඛන්ධො, සඤ්ඤා සඤ්ඤාක්ඛන්ධො, සද්ධිං එස්සෙන චෙතනා
සඬ්ඛාරක්ඛන්ධො, චිත්තං විඤ්ඤාණක්ඛන්ධොති උපට්ඨානි. එවං අරූපධම්මා
එස්සවසෙන උපට්ඨහන්ති. එකස්ස “කෙසෙ පථව්ඨාතු කක්ඛලලක්ඛණා...පෙ....
අස්සාසපස්සාසෙ පථව්ඨාතු කක්ඛලලක්ඛණා” ති තදාරම්මණරසානුභවනකවෙදනා
වෙදනාක්ඛන්ධො, තංසම්පයුත්තා සඤ්ඤා සඤ්ඤාක්ඛන්ධො, තංසම්පයුත්තො
එස්සො ව චෙතනා ව සඬ්ඛාරක්ඛන්ධො, තංසම්පයුත්තං චිත්තං
විඤ්ඤාණක්ඛන්ධොති උපට්ඨානි. එවං වෙදනාවසෙන අරූපධම්මා උපට්ඨහන්ති.
අපරස්ස “කෙසෙ පථව්ඨාතු කක්ඛලලක්ඛණා...පෙ.... අස්සාසපස්සාසෙ පථව්ඨාතු
කක්ඛලලක්ඛණා” ති ආරම්මණපටිච්ඡානනං විඤ්ඤාණක්ඛන්ධො, තංසම්පයුත්තා
වෙදනා වෙදනාක්ඛන්ධො, සඤ්ඤා සඤ්ඤාක්ඛන්ධො, එස්සො ව චෙතනා ව

සඬ්ඛාරක්ඛන්ධොති උපට්ඨාති. එවං විඤ්ඤාණවසෙන අරුපධම්මා උපට්ඨහන්ති.
 එතෙනෙවුපායෙන “කම්මසමුට්ඨානෙ කෙසෙ පථව්වාතු
 කක්ඛලලක්ඛණා” තිආදිනා නයෙන ද්වාචත්තාලීසාය ධාතුකොට්ඨාසෙසු චතුත්තං
 චතුත්තං ධාතුනං වසෙන සෙසෙසුපි චත්ථු චක්ඛාදිසු දසකෙසු
 මනොධාතුමනොවිඤ්ඤාණධාතුනං නිස්සයලක්ඛණං හදයචත්ථු
 රූපාභිසාතාරහභූතප්පසාදලක්ඛණං චක්ඛුතිආදිනා චත්ථුද්වාරවසෙන
 පරිග්ගණහන්තස්ස පට්ඨානිතිපාතො එස්සො, තංසම්පයුත්තා වෙදනා
 වෙදනාක්ඛන්ධොතිආදිනා එස්සාදිවසෙන තිභි ආකාරෙහි අරුපධම්මා උපට්ඨහන්ති.
 තෙන වුත්තං “යථාපරිග්ගහිතරූපාරම්මණං යථාපරිග්ගහිතරූපචත්ථුද්වාරාරම්මණං
 වා සසම්පයුත්තධම්මං විඤ්ඤාණඤ්ච පස්සති” ති.

ඉදානි අඤ්ඤාපි රූපපුබ්බධිගමං අරුපපරිග්ගහං දස්සෙන්තො “අථ
 වා” තිආදිමාහ. තත්ථ යථා භීතිආදි කායස්ස චිත්තස්ස ච අස්සාසපස්සාසානං
 සමුදයභාවදස්සනං. කම්මාරගග්ගරීති කම්මාරානං උක්කාය අග්ගිධමනහස්සා.
 ධම්මානායාති ධුමායන්තියා, වාතං ගාභාපෙන්තියාති අත්ථො. තප්පන්ති තදනුරූපං.
 එවමෙවන්ති එත්ථ කම්මාරගග්ගරී විය කරජකායො, වායාමො විය චිත්තං දට්ඨබ්බං.
 කිඤ්ඤාපි අස්සාසපස්සාසා චිත්තසමුට්ඨානා, කරජකායං පන විනා තෙසං
 අප්පචත්තනතො “කායඤ්ච චිත්තඤ්ච පටිච්ච අස්සාසපස්සාසා” ති වුත්තං.

තස්සාති නාමරූපස්ස. පච්චයං පරියෙසනීති “අවිජ්ජාසමුදයා
 රූපසමුදයො” තිආදිනා අවිජ්ජාදිකං පච්චයං පරියෙසනී විමංසනී පරිග්ගණහාති.
 කඬ්ඛං චිතරතීති “අභොසිං නු ඛො අහං අතීතමද්ධාන” න්තිආදිනායප්පචත්තං
 සොළසචත්ථුකං විචිකිච්ඡං අතික්කමති පජහති. “යං කිඤ්ඤි රූපං
 අතීතානාගතපච්චුප්පන්ත” න්තිආදිනායප්පචත්තං කලාපසම්මසනං. පුබ්බභාගෙහි
 පටිපදාඤ්ඤාණදස්සනවිසුද්ධිපරියාපන්තාය උදයබ්බයානුපස්සනාය පුබ්බභාගෙ
 උප්පන්තො. ඔභාසාදයොති ඔභාසො ඤාණං පීති පස්සද්ධි සුඛං අධිමොක්ඛො
 පග්ගහො උපෙක්ඛා උපට්ඨානං නිකන්තීති ඉමෙ ඔභාසාදයො දස.

තත්ථ (විසුද්ධි. 2.733; පටි. ම. අට්ඨ. 2.2.6) ඔභාසොති විපස්සනොභාසො, සො
 ච විපස්සනාචිත්තසමුට්ඨිතං සන්තතිපතිතං උතුසමුට්ඨානඤ්ච පහස්සරරූපං. තත්ථ
 විපස්සනාචිත්තසමුට්ඨිතං යොගිතො සරීරට්ඨමෙව පහස්සරං හුත්වා තිට්ඨති
 චිත්තජරූපානං සරීරං මුඤ්චිත්වා බහි අප්පචත්තනතො, ඉතරං සරීරං මුඤ්චිත්වා
 ඤාණානුභාවානුරූපං සමන්තතො පත්ථරති, තං තස්සෙව පඤ්ඤායති. තෙන
 චුට්ඨොකාසෙ රූපගතමපි පස්සති, පස්සන්තො ච චක්ඛුචිඤ්ඤාණෙන පස්සති,
 උදාහු මනොවිඤ්ඤාණෙනාති විමංසිතබ්බන්ති වදන්ති. දිබ්බචක්ඛුලාභිතො විය තං
 මනොවිඤ්ඤාණවිඤ්ඤෙය්‍යාමෙවාති චත්තුං යුත්තං විය දිස්සති. සො ඛො පනායං
 ඔභාසො කස්සචි භික්ඛුතො පල්ලඬ්ඛිකට්ඨානමත්තමෙව ඔභාසෙන්තො උප්පජ්ජති,
 කස්සචි අන්තොගබ්භං, කස්සචි බහිගබ්භමපි, කස්සචි සකලවිහාරං, ගාවුතං,
 අධිඬ්ඨයොජනං, යොජනං, ද්වියොජනං, තියොජනං, කස්සචි පථවීතලතො යාව
 අකනිට්ඨබ්බමලොකා එකාලොකං කුරුමානො. භගවතො පන

දසසහස්සිලොකධාතුං ඔභාසෙන්නො උදපාදි. තස්මිං පන උප්පන්නෙ යොගාවචරො “න චත මෙ ඉතො පුබ්බෙ ඵචරුපො ඔභාසො උප්පන්නපුබ්බො, අද්ධා මග්ගප්පන්නොස්මි ඵලප්පන්නොස්මි”ති අමග්ගමෙව “මග්ගො”ති, අඵලමෙව ච “ඵල”න්ති ගණ්හාති. තස්ස අමග්ගං “මග්ගො”ති අඵලං වා “ඵල”න්ති ගණ්හතො විපස්සනාවිථි උක්කන්තා නාම හොති. සො අත්තනො මූලකම්මට්ඨානං විස්සජ්ජේත්වා ඔභාසමෙව අස්සාදෙන්තො නිසීදති.

ඤාණන්ති විපස්සනාඤාණං. තස්ස කිර රූපාරූපධම්මෙ තුලයන්තස්ස තීරයන්තස්ස විස්සට්ඨඉන්ද්‍රවජිරම්ච අවිහතවෙගං තිබ්බං සුරං අතිවිසදං ඤාණං උප්පජ්ජති.

පීතීති විපස්සනාපීති. තස්ස කිර තස්මිං සමයෙ බුද්දිකා පීති බණ්කා පීති ඔක්කන්තිකා පීති උබ්බෙගා පීති ඵරණා පීතීති අයං පඤ්චවිධා පීති සකලසරීරං සුරයමානා උප්පජ්ජති.

පස්සද්ධීති විපස්සනාපස්සද්ධි. තස්ස කිර තස්මිං සමයෙ රත්තිට්ඨානෙ වා දිවාට්ඨානෙ වා නිසින්තස්ස කායචිත්තානං නෙව දරථො, න ගාරවං, න කක්ඛළුතා, න අකම්මඤ්ඤා, න ගෙලඤ්ඤං, න වඩ්ඤා හොති, අථ බො පනස්ස කායචිත්තානි පස්සද්ධානි ලභ්‍යානි මුද්දානි කම්මඤ්ඤානි සුවිසදානි උජ්ජානානියෙව හොන්ති. සො ඉමෙහි පස්සද්ධාදීහි අනුග්ගහිතකායචිත්තො තස්මිං සමයෙ අමානුසිං නාම රතිං අනුභවති. යං සන්ධාය චුත්තං –

“සුඤ්ඤාගාරං පට්ටයස්ස, සන්තචිත්තස්ස හික්ඛුනො;
අමානුසි රතී හොති, සම්මා ධම්මං විපස්සතො.

“යතො යතො සම්මසති, බන්ධානං උදයබ්බයං;
ලහතී පිතිපාමොජ්ජං, අමතං තං විජානත”න්ති. (ධ. ප. 373-374);

ඵචමස්ස ඉමං අමානුසිං රතිං සාධයමානා ලභ්‍යතාදිසම්පයුත්තා පස්සද්ධි උප්පජ්ජති.

සුඛන්ති විපස්සනාසුඛං. තස්ස කිර තස්මිං සමයෙ සකලසරීරං අභිසන්දයමානං අතිපණ්ණං සුඛමුප්පජ්ජති.

අධිමොක්ඛොති සද්ධා. විපස්සනාසම්පයුත්තායෙව භිස්ස චිත්තවෙතසිකානං අතිසයජ්ජසාදභූතා බලවතී සද්ධා උප්පජ්ජති.

පග්ගහොති වීරියං. විපස්සනාසම්පයුත්තමෙව භිස්ස අසිථිලමනච්චාරද්ධං සුපග්ගහිතං වීරියං උප්පජ්ජති.

උපට්ඨානන්ති සති. විපස්සනාසම්පයුත්තායෙව භිස්ස සුපට්ඨිතා සුප්පතිට්ඨිතා නිධානා අවලා පබ්බතරාජසදිසා සති උප්පජ්ජති. සො යං යං යානං ආවජ්ජති

සමන්තාහරති මනසි කරොති පච්චවෙක්ඛති, තං තං යානමස්ස ඔක්කන්තිත්වා පක්ඛන්දන්වා දිබ්බවක්ඛුතො පරලොකො විය සතියා උපට්ඨාති.

උපෙක්ඛාති විපස්සනුපෙක්ඛා වෙව ආවජ්ජනුපෙක්ඛා ව. තස්මිඤ්භිස්ස සමයෙ සබ්බසංඛාරෙසු මජ්ඣත්තභූතා විපස්සනුපෙක්ඛා බලවති උප්පජ්ජති, මනොද්චාරෙ ආවජ්ජනුපෙක්ඛාපි. සා භිස්ස තං තං යානං ආවජ්ජෙත්තස්ස විස්සට්ඨඉන්දවජිරම්ච පත්තපුටෙ පක්ඛන්දත්තනාරාවො විය ව සුරා තිබ්බො හුත්වා වහති.

නිකන්තිති විපස්සනානිකන්ති. එවං ඔභාසාදිපටිමණ්ඩිතාය භිස්ස විපස්සනාය ආලයං කුරුමානා සුබ්බමා සන්තාකාරා නිකන්ති උප්පජ්ජති, යා “කිලෙසො”ති පරිග්ගහෙතුම්පි න සක්කා හොති.

යථා ව ඔභාසෙ, එවං එතෙසුපි අඤ්ඤතරස්මිං උප්පන්නෙ යොගාවචරො “න වත මෙ ඉතො පුබ්බෙ එවරූපං ඤාණං උප්පන්නපුබ්බං, එවරූපා පීති, පස්සද්ධි, සුඛං, අධිමොක්ඛො, පග්ගහො, උපට්ඨානං, උපෙක්ඛා, නිකන්ති උප්පන්නපුබ්බා, අද්ධා මග්ගප්පත්තොස්මි එලප්පත්තොස්මි”ති අමග්ගමෙව “මග්ගො”ති අඵලමෙව ව “ඵල”න්ති ගණ්හාති, තස්ස අමග්ගං “මග්ගො”ති අඵලං “ඵල”න්ති ගණ්හතො විපස්සනාවීථි උක්කන්තා නාම හොති. සො අත්තනො මූලකම්මට්ඨානං විස්සජ්ජෙත්වා නිකන්තිමෙව අස්සාදෙන්තො නිසිදති.

එත්ථ ව ඔභාසාදයො උපක්කිලෙසවත්ථුතාය “උපක්කිලෙසා”ති චුත්තා, න අකුසලත්තා, නිකන්ති පන උපක්කිලෙසො වෙව උපක්කිලෙසවත්ථු ව. වත්ථුවසෙනෙව වෙනෙ දස, ගාභවසෙන පන සමතිංස හොන්ති. කථං? “මම ඔභාසො උප්පන්නො”ති ගණ්හතො හි දිට්ඨිග්ගාහො හොති, “මනාපො වත ඔභාසො උප්පන්නො”ති ගණ්හතො මානග්ගාහො, ඔභාසං අස්සාදයතො තණ්හාගාහො. ඉති ඔභාසෙ දිට්ඨිමානතණ්හාවසෙන තයො ගාභා. තථා සෙසෙසුපීති එවං ගාභවසෙන සමතිංස උපක්කිලෙසා හොන්ති. තෙසං වසෙන අකුසලො අඛ්‍යත්තො යොගාවචරො ඔභාසාදීසු කම්පති වික්ඛිපති, ඔභාසාදීසු එකෙකං “එතං මම, එසොභමස්මි, එසො මෙ අත්තා”ති සමනුපස්සති. තෙනාහු පොරාණා –

“ඔභාසෙ වෙව ඤාණෙ ව, පීතියා ව විකම්පති;
පස්සද්ධියා සුඛෙ වෙව, යෙහි චිත්තං පචෙධති.

“අධිමොක්ඛෙ ව පග්ගාහෙ, උපට්ඨානෙ ව කම්පති;
උපෙක්ඛාවජ්ජනාය වෙව, උපෙක්ඛාය ව නිකන්තියා”ති. (පටි. ම. 2.7)

කුසලො පණ්ඩිතො ඛ්‍යත්තො බුද්ධිසම්පන්නො යොගාවචරො ඔභාසාදීසු උප්පන්නෙසු “අයං ඛො මෙ ඔභාසො උප්පන්නො, සො ඛො පනායං අනිච්චො සංඛිතො පටිච්චසමුප්පන්නො ඛයධම්මො වයධම්මො විරාගධම්මො නිරොධධම්මො”ති ඉති වා තං පඤ්ඤාය පරිච්ඡින්නදති උපපරික්ඛති. අථ වා පනස්ස එවං හොති – සචෙ ඔභාසො අත්තා භවෙය්‍ය, අත්තාති ගහෙතුං වට්ටෙය්‍ය,

අනත්තාව පනායං “අත්තා” ති ගහිතො. තස්මා සො අවසවත්තනටියෙන අනත්තා, හුත්වා අභාවටියෙන අනිච්චො, උප්පාදවයපටිභිලනටියෙන දුක්ඛොති උපපරික්ඛති. යථා ව ඔහාසෙ, එවං සෙසෙසුපි. සො එවං උපපරික්ඛිත්වා ඔහාසං “නෙතං මම, නෙසොහමස්මි, න මෙසො අත්තා” ති සමනුපස්සති. ඤාණං...පෙ.... නිකන්තිං “නෙතං මම, නෙසොහමස්මි, න මෙසො අත්තා” ති සමනුපස්සති. එවං සමනුපස්සන්තො ඔහාසාදීසු න කම්පති න වෙධති. තෙනාහු පොරාණා –

“ඉමානි දස යානානි, පඤ්ඤා යස්ස පරිච්චිතා;
ධම්මුද්ධව්වකුසලො හොති, න ච වික්ඛෙප ගච්ඡති” ති. (පටි. ම. 2.7);

සො එවං වික්ඛෙපං අගච්ඡන්තො තං සමතිංසවිධං උපක්කිලෙසජටං විජටෙත්වා “ඔහාසාදයො ධම්මා න මග්ගො, උපක්කිලෙසවිමුත්තං පන විථිජ්ජටිපන්නං විපස්සනාඤාණං මග්ගො” ති අමග්ගං මග්ගඤ්ච වචන්ථපෙති. යං සන්ධායෙන චුත්තං “ඔහාසාදයො දස විපස්සනුපක්කිලෙසෙ පහාය උපක්කිලෙසවිමුත්තං පටිපදාඤාණං මග්ගොති වචන්ථපෙත්වා” ති. උදයං පහායාති උදයබ්බයානුපස්සනාය ගහිතං සඬ්ඛාරානං උදයං විස්සජ්ජෙත්වා තෙසං හඬ්ගස්සෙව අනුපස්සනතො හඬ්ගානුපස්සනාඤාණං පත්වා ආදීනවානුපස්සනාපුබ්බඬ්ගමාය නිබ්බිදානුපස්සනාය නිබ්බිත්තන්තො මුඤ්චිතුකමානාපටිසඬ්ඛානුපස්සනාසඬ්ඛාරුපෙක්ඛානුලොමඤාණානං විණ්ණපරියන්තෙ උප්පන්නගොත්‍රභුඤාණානන්තරං උප්පන්නෙන මග්ගඤාණෙන සබ්බසඬ්ඛාරෙසු විරජ්ජන්තො විමුච්චන්තො. මග්ගක්ඛණෙ හි අරියො විරජ්ජති විමුච්චතීති ව චුච්චති. තෙනාහ – “යථාක්කමං චත්තාරො අරියමග්ගෙ පාපුණිත්වා” ති. මග්ගඵලනිබ්බානපභීතාවසිට්ඨකිලෙසසඬ්ඛාතස්ස පච්චවෙක්ඛිතබ්බස්ස පහෙදෙන එකුනවීසතිහෙදස්ස. අරහතො හි අවසිට්ඨකිලෙසාහාවෙන එකුනවීසති පච්චවෙක්ඛණඤාණානි. අස්සාති ආනාපානස්සතිකම්මට්ඨානිකස්ස.

විසුං කම්මට්ඨානභාවනානායො නාම නත්ථීති පයමචතුක්කවසෙන අධිගතජ්ඣානස්ස වෙදනාවිත්තධම්මානුපස්සනාවසෙන දෙසිතත්තා චුත්තං. තෙසන්ති තිණ්ණං චතුක්කානං. පීතිජ්ජටිසංවෙදීති පීතියා පටි පටි සම්මදෙව වෙදනසිලො, තස්සා වා පටි පටි සම්මදෙව වෙදො එතස්ස අත්ථී, තං වා පටි පටි සම්මදෙව වෙදයමානො. තත්ථ කාමං සංවෙදනග්ගහණෙනෙව පීතියා සක්කච්චං විදිතහාවො බොධිතො හොති, යෙහි පන පකාරෙහි තස්සා සංවෙදනං ඉච්ඡිතං, තං දස්සෙතුං පටි-සද්දග්ගහණං “පටි පටි සංවෙදීති පටිසංවෙදී” ති. තෙනාහ “ද්විභාකාරෙහි” තිආදි.

තත්ථ කථං ආරම්මණතො පීති පටිසංවිදිතා හොතීති පුච්ඡාවචනං. සජ්ජිතිකෙ ද්වෙ ඤානෙ සමාපජ්ජති” ති පීතිසහගතානි ද්වෙ පයමදුනියජ්ඣානානි පටිපාටියා සමාපජ්ජති. තස්සාති තෙන. “පටිසංවිදිතා” ති හි පදං අපෙක්ඛිත්වා කත්තුඅත්ථෙ එතං සාම්චවනං. සමාපත්තික්ඛණෙහි සමාපන්නක්ඛණෙ. ඤානපටිලාභෙනාති

කොතෙකුත් සමඳිගිහාවෙන. ආරම්භණයකට ආරම්භණයවුනේ,
තදාරම්භණයකට පරිපාටිකයා පිළි පටිසංවිදිතා හොති ආරම්භණය
පටිසංවිදිතත්තා. කිං චුත්තං හොති? යථා නාම සප්පපරියෙසනං වරත්තෙන තස්ස
ආසයෙ පටිසංවිදිතෙ සොපි පටිසංවිදිතො එව හොති මන්තාගදබලෙන තස්ස
ගහණස්ස සුකරත්තා, එවං පිතියා ආසයභූතෙ ආරම්භණෙ පටිසංවිදිතෙ සා පිති
පටිසංවිදිතා එව හොති සලක්ඛණයො සාමඤ්ඤලක්ඛණයො ච තස්සා ගහණස්ස
සුකරත්තාති.

කථං අසම්මොහයො පිති පටිසංවිදිතා හොතීති ආනන්දවා සම්බන්ධිතබ්බං.
විපස්සනාක්ඛණෙති විපස්සනාපඤ්ඤාය තික්ඛවිසදප්පවත්තාය විසයයො
දස්සනක්ඛණෙ. ලක්ඛණපටිච්චෙධෙනාති පිතියා සලක්ඛණස්ස සාමඤ්ඤලක්ඛණස්ස
ච පටිච්චිකාමනෙ. යඤ්චි යස්ස විසෙසයො සාමඤ්ඤයො ච ලක්ඛණං, තස්මිං
විදිතෙ සො යථාවතො විදිතො එව හොති. තෙනාහ – “අසම්මොහයො පිති
පටිසංවිදිතා හොති”ති.

ඉදාති තමත්ථං පාළියා එව විහාවෙතුං “චුත්තඤ්ඤා”ති ආදිමාහ. තත්ථ
දීඝං අස්සාසවසෙනාති ආදීසු යං වත්තබ්බං, තං හෙට්ඨා චුත්තමෙව. තත්ථ පන
සතොකාරිතාදස්සනවසෙන පාළි ආගතා, ඉධ පිතිප්පටිසංවිදිතාවසෙන.
පිතිප්පටිසංවිදිතා ච අත්ථයො විහත්තා එව. අපිච අයමෙත්ථ සඬ්ඛෙපත්ථො –
දීඝං අස්සාසවසෙනාති දීඝස්ස අස්සාසස්ස ආරම්භණභූතස්ස වසෙන පජානතො සා
පිති පටිසංවිදිතා හොතීති සම්බන්ධො. චිත්තස්ස එකග්ගතං අවික්ඛෙපං පජානතොති
කොපරියාපන්නං අවික්ඛෙපොති ලද්ධනාමං චිත්තස්සෙකග්ගතං තංසම්පයුත්තාය
පඤ්ඤාය පජානතො. යථෙව හි ආරම්භණයවුනේ පිති පටිසංවිදිතා හොති, එවං
තංසම්පයුත්තකම්මාපි ආරම්භණයවුනේ පටිසංවිදිතා එව හොත්තීති. සති උපට්ඨිතා
හොතීති දීඝං අස්සාසවසෙන කොපරියාසම්පයුත්තා සති තස්ස ආරම්භණෙ උපට්ඨිතා
ආරම්භණයවුනේ කොතෙපි උපට්ඨිතා නාම හොති. තාය සතියාති එවං උපට්ඨිතාය
තාය සතියා යථාචුත්තෙන තෙන ඤාණෙන සුප්පටිච්චිතත්තා ආරම්භණස්ස තස්ස
වසෙන තදාරම්භණා සා පිති පටිසංවිදිතා හොති. දීඝං අස්සාසවසෙනාති ආදීසුපි
ඉමිනාව නයෙන අත්ථො වෙදිතබ්බො.

එවං පට්ඨමචුක්ඛවසෙන දස්සිතං පිතිප්පටිසංවෙදනං ආරම්භණයො
අසම්මොහයො ච විහාගසො දස්සෙතුං “ආවජ්ජතො”ති ආදි චුත්තං. තත්ථ
ආවජ්ජතොති කොතං ආවජ්ජෙත්තස්ස. සා පිතීති සා කොපරියාපන්නා පිති.
ජානතොති සමාපන්නක්ඛණෙ ආරම්භණයවුනේ ජානතො. තස්ස සා පිති
පටිසංවිදිතා හොතීති සම්බන්ධො. පස්සතොති දස්සනභූතෙන ඤාණෙන කොතො
චුට්ඨාය පස්සන්තස්ස. පච්චිකෙත්තොති කොතං පච්චිකෙත්තස්ස. චිත්තං
අධිට්ඨහතොති “එත්තකං වෙලං කොතසම්ඳිගි හවිස්සාමි”ති කොතචිත්තං
අධිට්ඨහන්තස්ස. එවං පඤ්චන්තං වසිභාවානං වසෙන කොතස්ස පජානනමුනෙ
ආරම්භණයො පිතියා පටිසංවෙදනා දස්සිතා.

ඉදානි යෙහි ධම්මෙහි ඤානං විපස්සනා ව සිජ්ඤානිති, තෙසං ඤානපරියාපන්නානං විපස්සනාමග්ගපරියාපන්නානාද්ව සද්ධාදීනං වසෙන පිතිජ්ජපිසංවෙදනං දස්සෙතුං “සද්ධාය අධිමුච්චතො”තිආදි වුත්තං. තත්ථ අධිමුච්චතොති සද්දහන්තස්ස, සමථවිපස්සනාවසෙනාති අධිජ්ජායො. චීරියං පග්ගණ්හතොතිආදීසුපි එසෙව නයො. අභිඤ්ඤායාන්ති අභිවිසිට්ඨාය පඤ්ඤාය ජානිතබ්බං. අභිජානතොති විපස්සනාපඤ්ඤාපුබ්බධිගමාය මග්ගපඤ්ඤාය ජානතො. පරිඤ්ඤායාන්ති දුක්ඛසච්චං තීරණපරිඤ්ඤාය මග්ගපඤ්ඤාය ව පරිජානතො. පහාතබ්බන්ති සමුදයසච්චං පහානපරිඤ්ඤාය මග්ගපඤ්ඤාය ව පජ්ඣතො. භාවයතො සච්ඡිකරොතො භාවෙතබ්බං මග්ගසච්චං, සච්ඡිකාතබ්බං නිරොධසච්චං. කෙච්ච පනෙත්ථ පිතියා එව වසෙන අභිඤ්ඤායාදීනි උද්ධරන්ති, තං අයුත්තං ඤානාදිසමුදායං උද්ධරිත්වා තතො පිතියා නිද්ධාරණස්ස අධිජ්ජෙතත්තා.

එත්ථ ව “දීඝංඅස්සාසවසෙනා”තිආදිනා පඨමචතුක්කවසෙන ආරම්මණතො පිතිජ්ජපිසංවෙදනං වුත්තං, තථා “ආවජ්ජතො”තිආදීහි පඤ්චහි පදෙහි. “අභිඤ්ඤායං අභිජානතො”තිආදීහි පන අසම්මොහතො, “සද්ධාය අධිමුච්චතො”තිආදීහි උභයථාපි සඬ්ඛෙපතො සමථවසෙන ආරම්මණතො විපස්සනාවසෙන අසම්මොහතො පිතිජ්ජපිසංවෙදනං වුත්තන්ති දට්ඨබ්බං. කස්මා පනෙත්ථ වෙදනානුපස්සනායං පිතිසීසෙන වෙදනා ගහිතා, න සරූපතො එවාති? භූමිවිභාගාදිවසෙන වෙදනං හින්දිත්වා චතුර්ධා වෙදනානුපස්සනං දස්සෙතුං. අපිච වෙදනාකම්මට්ඨානං දස්සෙන්නො භගවා පිතියා ඔළාරිකත්තා තංසම්පයුත්තසුඛං සුඛග්ගහණත්ථං පිතිසීසෙන දස්සෙති.

එතෙනෙව නයෙන අවසෙසපදානීති සුඛජ්ජපිසංවෙදී චිත්තසඬ්ඛාරජ්ජපිසංවෙදීති පදානි පිතිජ්ජපිසංවෙදී-පදෙ ආගතනායෙනෙව අත්ථතො වෙදිතබ්බානි. සක්කා හි “ද්විභාකාරෙහි සුඛජ්ජපිසංවිදිතා හොති, චිත්තසඬ්ඛාරජ්ජපිසංවිදිතා හොති ආරම්මණතො”තිආදිනා පිතිට්ඨානෙ සුඛාදිපදානි පක්ඛිපිත්වා “සුඛසහගතානි තීණි ඤානානි චත්තාරි වා ඤානානි සමාපජ්ජති”තිආදිනා අත්ථං විඤ්ඤාතුං. තෙනාහ “තිණ්ණං ඤානානං වසෙනා”තිආදි. වෙදනාදයොති ආදි-සද්දෙන සඤ්ඤා ගහිතා. තෙනාහ “ද්වෙ බන්ධා”ති. විපස්සනාභූමිදස්සනත්ථන්ති පකිණ්ණකසඬ්ඛාරසම්මසනවසෙන විපස්සනාය භූමිදස්සනත්ථං “සුඛන්ති ද්වෙ සුඛානි”තිආදි වුත්තං සමථෙ කායිකසුඛාභාවතො. සොති සො පස්සම්භනපරියායෙන වුත්තො නිරොධො. “ඉමස්ස හි හික්ඛුනො අපරිග්ගහිතකාලෙ”තිආදිනා චිත්ථාරතො කායසඬ්ඛාරෙ වුත්තො, තස්මා තත්ථ වුත්තනායෙනෙව වෙදිතබ්බො. තත්ථ කායසඬ්ඛාරවසෙන ආගතො, ඉධ චිත්තසඬ්ඛාරවසෙනාති අයමෙව විසෙසො.

එවං චිත්තසඬ්ඛාරස්ස පස්සම්භනං අතිදෙසෙන දස්සෙත්වා යදඤ්ඤං ඉමස්මිං චතුක්කෙ චත්තබ්බං, තං දස්සෙතුං “අපිචා”තිආදි වුත්තං. තත්ථ පිතිජ්ජපෙති “පිතිජ්ජපිසංවෙදී”තිආදිනා දෙසිතකොට්ඨාසෙ. පිතිසීසෙන වෙදනා වුත්තාති පිතිඅපදෙසෙන තංසම්පයුත්තා වෙදනා වුත්තා, න පිතීති අධිජ්ජායො. තත්ථ කාරණං

හෙට්ටියා වුත්තමෙව. ද්විසු විත්තසඬ්ඛාරපදෙසුති “විත්තසඬ්ඛාරපට්ඨසංවෙදී පස්සමිහයං විත්තසඬ්ඛාර”න්ති විත්තසඬ්ඛාරපට්ඨසංයුත්තෙසු ද්විසු පදෙසු. “විඤ්ඤාණපච්චයා නාමරූප”න්ති වචනතො විත්තෙන පට්ඨද්ධාති විත්තපට්ඨද්ධා. තතො එව කාමං විත්තෙන සඬ්ඛරියන්තීති විත්තසඬ්ඛාරා, සඤ්ඤාවෙදනාදයො, ඉධ පන උපලක්ඛණමත්තං, සඤ්ඤාවෙදනාව අධිප්පෙනාති ආහ “සඤ්ඤාසම්පයුත්තා වෙදනා”ති.

විත්තප්පට්ඨසංවෙදීති එත්ථ ද්විභාකාරෙහි විත්තපට්ඨසංවිදිතා හොති ආරම්මණතො අසම්මොහතො ව. කථං ආරම්මණතො? චත්තාරි කුමානාති සමාපජ්ජති, තස්ස සමාපත්තික්ඛණෙ කුමානපට්ඨාහෙනාතිආදිනා වුත්තනායානුසාරෙන සබ්බං සුවිඤ්ඤෙය්‍යන්ති ආහ – “චතුත්තං කුමානානං වසෙන විත්තපට්ඨසංවිදිතා වෙදිතබ්බා”ති. විත්තං මොදෙන්තොති කුමානසම්පයුත්තං විත්තං සම්පයුත්තාය පිතියා මොදයමානො, තං වා පිතිං ආරම්මණං කත්වා පචත්තං විපස්සනාවිත්තං තාය එව ආරම්මණභූතාය පිතියාමොදයමානො. පමොදෙන්තොතිආදිති පදානි තස්සෙව වෙච්චනාති පිතිපරියායභාවතො.

සම්පයුත්තාය පිතියා විත්තං ආමොදෙතීති කුමානවිත්තසම්පයුත්තාය පිතිසම්බොජ්ඣකඬ්ඛභූතාය ඔදගාලක්ඛණාය කුමානපිතියා තමෙව කුමානවිත්තං සහජාතාදිපච්චයවසෙන වෙච්ච කුමානපච්චයවසෙන ව පරිවුහන්තො හට්ඨප්පහට්ඨාකාරං පාපෙන්තො ආමොදෙති පමොදෙති ව. ආරම්මණං කත්වාති උළාරං කුමානසම්පයුත්තං පිතිං ආරම්මණං කත්වා පචත්තමානං විපස්සනාවිත්තං තාය එව ආරම්මණභූතාය පිතියා යොගාවචරො හට්ඨප්පහට්ඨාකාරං පාපෙන්තො “ආමොදෙති පමොදෙති”ති වුවචති.

සමං යපෙන්තොති යථා ඊසකම්පි ලිනපක්ඛං උද්ධච්චපක්ඛඤ්ච අනුපග්ගමිම අනොනතං අනුන්තතං යථා ඉන්ද්‍රියානං සමත්තපට්ඨත්තියා අවිසමං, සමාධිස්ස වා උක්කංසගමනෙන ආනෙඤ්ජප්පත්තියා සම්මදෙව යිතං හොති, එවං අප්පනාවසෙන යපෙන්තො. ලක්ඛණප්පට්ඨෙවෙධෙනාති අනිච්චාදිකස්ස ලක්ඛණස්ස පටි පටි විජ්ඣනෙන බණ බණ අවබොධෙන. බණ්කවිත්තෙකග්ගතාති බණමත්තට්ඨිතකො සමාධි. සොපි හි ආරම්මණෙ නිරන්තරං එකාකාරෙන පචත්තමානො පටිපක්ඛෙන අනභිභූතො අප්පිතො විය විත්තං නිච්චලං යපෙති. තෙන වුත්තං “එවං උප්පන්නායා”තිආදි.

මොචෙන්තොති වික්ඛම්භනවිමුත්තිවසෙන විචෙචෙන්තො විසුං කරොන්තො, නිවරණාති පජහන්තොති අත්ථො. විපස්සනාක්ඛණෙති හඬගානුපස්සනාක්ඛණෙ. හඬගො හි නාම අනිච්චතාය පරමා කොට්ඨි, තස්මා තාය හඬගානුපස්සකො යොගාවචරො විත්තමුඛෙන සබ්බං සඬ්ඛාරගතං අනිච්චතො පස්සති, නො නිච්චතො, අනිච්චස්ස දුක්ඛත්තා දුක්ඛස්ස ව අනත්තත්තා තදෙව දුක්ඛතො අනුපස්සති, නො සුඛතො, අනත්තතො අනුපස්සති, නො අත්තතො. යස්මා පන යං අනිච්චං දුක්ඛං අනත්තා, න තං අභිනන්දිතබ්බං, යඤ්ච න අභිනන්දිතබ්බං, න තං

රඤ්ජිතබ්බං, තස්මා භඩ්ගදස්සනානුසාරෙන “අනිච්චං දුක්ඛං අනත්තා”ති සඬ්ඛාරගතෙ දිට්ඨෙ තස්මිං නිබ්බින්නති, නො නන්දති, විරජ්ජති, නො රජ්ජති, සො එවං නිබ්බින්නන්තො විරජ්ජන්තො ලොකියෙනෙව තාව ඤාණෙන රාගං නිරොධෙති නො සමුදෙති, නාස්ස සමුදයං කරොතීති අත්ථො. අථ වා සො එවං විරත්තො යථා දිට්ඨං සඬ්ඛාරගතං, තං තථා දිට්ඨං අත්තනො ඤාණෙන නිරොධෙති නො සමුදෙති, නිරොධමෙවස්ස මනසි කරොති, නො සමුදයන්ති අත්ථො, සො එවං පටිපන්නො පටිනිස්සජ්ජති, නො ආදියතීති චුත්තං හොති. අයඤ්චි අනිච්චාදිඅනුපස්සනා සද්ධිං ඛන්ධාහිසඬ්ඛාරෙහි කිලෙසානං පරිච්චජනනො සඬ්ඛතදොසදස්සනෙන තබ්බිපරිතෙ නිබ්බානෙ තත්තින්නතාය පක්ඛන්දනනො ව පරිච්චාගපටිනිස්සග්ගො වෙව පක්ඛන්දනපටිනිස්සග්ගො වාති වුච්චති. තස්මා තාය සමන්නාගතො යොගාවචරො චුත්තනයෙන කිලෙසෙ ව පරිච්චජති, නිබ්බානෙ ව පක්ඛන්දති. තෙන චුත්තං “සො විපස්සනාක්ඛණෙ අනිච්චානුපස්සනාය නිච්චසඤ්ඤානො චිත්තං මොචෙන්තො විමොචෙන්තො...පෙ.... පටිනිස්සග්ගානුපස්සනාය ආදානනො චිත්තං මොචෙන්තො විමොචෙන්තො අස්සසති වෙව පස්සසති වා”ති.

තත්ථ අනිච්චස්ස, අනිච්චන්ති වා අනුපස්සනා අනිච්චානුපස්සනා. තෙභූමකධම්මානං අනිච්චතං ගහෙත්වා පවත්තාය විපස්සනාය එතං නාමං. නිච්චසඤ්ඤානොති සඬ්ඛතධම්මෙ “නිච්චා සස්සතා”ති පවත්තාය මිච්ඡාසඤ්ඤාය. සඤ්ඤාසීසෙන චිත්තදිට්ඨිනම්පි ගහණං දට්ඨබ්බං. එස නයො සුඛසඤ්ඤාදීසුපි. නිබ්බිදානුපස්සනායාති සඬ්ඛාරෙසු නිබ්බින්නනාකාරෙන පවත්තාය අනුපස්සනාය. නන්දිතොති සජ්ජිතිකතණ්හානො. විරාගානුපස්සනායාති තථා විරජ්ජනාකාරෙන පවත්තාය අනුපස්සනාය. තෙන චුත්තං “රාගනො මොචෙන්තො”ති. නිරොධානුපස්සනායාති සඬ්ඛාරානං නිරොධස්ස අනුපස්සනාය. යථා සඬ්ඛාරා නිරුජ්ඣන්තියෙව ආයතිං පුනඛ්භවවසෙන නුජ්ජජ්ජන්ති, එවං වා අනුපස්සනා නිරොධානුපස්සනා. මුඤ්චිතුකමානා හි අයං බලජ්ජත්තා. තෙනාහ “සමුදයනො මොචෙන්තො”ති. පටිනිස්සජ්ජනාකාරෙන පවත්තා අනුපස්සනා පටිනිස්සග්ගානුපස්සනා. ආදානනොති නිච්චාදිවසෙන ගහණනො, පටිසන්ධිග්ගහණනො වාති එවමෙත්ථ අත්ථො දට්ඨබ්බො.

අනිච්චන්ති අනුපස්සි, අනිච්චස්ස වා අනුපස්සනසිලො අනිච්චානුපස්සිති එත්ථ කිං පන තං අනිච්චං, කථං වා අනිච්චං, කා වා අනිච්චානුපස්සනා, කස්ස වා අනිච්චානුපස්සනාති චතුක්කං විභාවෙතබ්බන්ති තං දස්සෙන්තො “අනිච්චං චෙදිතබ්බ”න්තිආදිමාහ. තත්ථ නිච්චං නාම ධූවං සස්සතං යථා තං නිබ්බානං, න නිච්චන්ති අනිච්චං, උදයබ්බයවන්තං, අත්ථතො සඬ්ඛතා ධම්මාති ආහ අනිච්චන්ති පඤ්චක්ඛන්ධා. කස්මා? උජ්ජාදවයඤ්ඤථත්තභාවාති, උජ්ජාදවයඤ්ඤථත්තසබ්භාවාති අත්ථො. තත්ථ සඬ්ඛතධම්මානං හෙතුපච්චයෙහි උජ්ජජ්ජනං අභුත්වා සම්භවො අත්තලාහො උජ්ජාදො, උජ්ජන්නානං තෙසං ඛණනිරොධො විනාසො වයො, ජරාය අඤ්ඤථාභාවො අඤ්ඤථත්තං. යථා හි උජ්ජාදාවත්ථාය හින්තාය භඩ්ගාවත්ථායං වත්ථුහෙදො නත්ථී, එවං ධීතිසඬ්ඛාතායං.

හඬගාහිමුබාවත්ථායමිපි වත්ථුහෙදො නත්ථි. යත්ථ ජරාවොහාරො, තස්මා එකස්සපි ධම්මස්ස ජරා යුජ්ජති, යා ඛණිකජරාති වුවිති. එකංසෙන ව උප්පාදහඬගාවත්ථායු වත්ථුනො අහෙදො ඉච්ඡිතබ්බො, අඤ්ඤාං “අඤ්ඤො උප්පජ්ජති, අඤ්ඤො හිජ්ජති”ති ආපජ්ජෙය්‍යා. තයිදං ඛණිකජරං සන්ධායාහ “අඤ්ඤාද්වත්ත”න්ති.

යස්ස ලක්ඛණත්තයස්ස භාවා ඛන්ධෙසු අනිච්චසමඤ්ඤා, තස්මිං ලක්ඛණත්තයෙ අනිච්චතා සමඤ්ඤාති “අනිච්චතාති තෙසංයෙව උප්පාදවයඤ්ඤාද්වත්ත”න්ති වත්ථා විසෙසනො ධම්මානං ඛණිකනිරොධෙ අනිච්චතාවොහාරොති දස්සෙන්නො “හුත්වා අභාවො වා”තිආදිමාහ. තත්ථ උප්පාදපුබ්බකත්තා අභාවස්ස හුත්වා-ගහණං. තෙන පාකටභාවපුබ්බකත්තං විනාසභාවස්ස දස්සෙති. තෙනෙවාකාරෙන්නාති නිබ්බත්තනාකාරෙන. ඛණහඬගෙනාති ඛණිකනිරොධෙන. තස්සා අනිච්චතායාති ඛණිකහඬගසඬබ්බාතාය අනිච්චතාය. තාය අනුපස්සනායාති යථාචුත්තාය අනිච්චානුපස්සනාය. සමන්තාගතොති සමඬගිභූතො යොගාවචරො.

ඛයොති සඬබ්බාරානං විනාසො. විරජ්ජනං තෙසංයෙව විලුප්ජනං විරාගො, ඛයො එව විරාගො ඛයවිරාගො, ඛණිකනිරොධො. අවිචන්තමෙත්ථ එතස්මිං අධිගතෙ සඬබ්බාරා විරජ්ජන්ති නිරුජ්ඣන්තිති අවිචන්තවිරාගො, නිබ්බානං. තෙනාහ “ඛයවිරාගොති සඬබ්බාරානං ඛණහඬගො. අවිචන්තවිරාගොති නිබ්බාන”න්ති. තදුහයදස්සනවසෙන පවත්තාති ඛයවිරාගානුපස්සනාවසෙන විපස්සනාය, අවිචන්තවිරාගානුපස්සනාවසෙන මග්ගස්ස පවත්ති යොජෙතබ්බා. ආරම්මණතො වා විපස්සනාය ඛයවිරාගානුපස්සනාවසෙන පවත්ති, තන්තින්තභාවතො අවිචන්තවිරාගානුපස්සනාවසෙන, මග්ගස්ස පන අසම්මොහතො ඛයවිරාගානුපස්සනාවසෙන, ආරම්මණතො අවිචන්තවිරාගානුපස්සනාවසෙන පවත්ති වෙදිතබ්බා. එසෙව නයොති ඉමිනා යස්මා විරාගානුපස්සිපදෙ චුත්තනායානුසාරෙන “ද්වෙ නිරොධා ඛයනිරොධො ව අවිචන්තනිරොධො වා”ති එවමාදිඅත්ථවණ්ණනං අතිදිස්සති, තස්මා විරාගට්ඨානෙ නිරොධපදං පක්ඛිපිත්වා “ඛයො සඬබ්බාරානං විනාසො”තිආදිනා ඉධ චුත්තනයෙන තස්ස අත්ථවණ්ණනා වෙදිතබ්බා.

පටිනිස්සජ්ජනං පහාතබ්බස්ස තදඬගවසෙන වා සමුවිච්ඡෙදවසෙන වා පරිච්චජනං පරිච්චාගපටිනිස්සග්ගො. තථා සබ්බුපට්ඨිනං පටිනිස්සග්ගභූතෙ විසඬබ්බාරෙ අත්තනො නිස්සජ්ජනං තන්තින්තතාය වා තදාරම්මණතාය වා තත්ථ පක්ඛන්දනං පක්ඛන්දනපටිනිස්සග්ගො. තදඬගවසෙනාති එත්ථ අනිච්චානුපස්සනා තාව තදඬගප්පහානවසෙන නිච්චසඤ්ඤං පරිච්චජති, පරිච්චජන්ති ව තස්සා තථා අප්පවත්තියං යෙ “නිච්ච”න්ති ගහණවසෙන කිලෙසා තම්මුලකා ව අභිසඬබ්බාරා තදුහයමුලකා ව විපාකක්ඛන්ධා අනාගතෙ උප්පජ්ජෙය්‍යං, තෙ සබ්බෙපි අප්පවත්තිකරණවසෙන පරිච්චජති, තථා දුක්ඛසඤ්ඤාදයො. තෙනාහ – “විපස්සනා හි තදඬගවසෙන සද්ධිං ඛන්ධාභිසඬබ්බාරෙහි කිලෙසෙ පරිච්චජති”ති. සඬබ්බතදොසදස්සනෙනාති සඬබ්බතෙ තෙභූමකසඬබ්බාරගතෙ

අනිච්චතාදිදොසදස්සනෙන. නිච්චාදිභාවෙන තබ්බිපරිතෙ. තත්තීන්තකායාති තදධිමුත්තතාය. පක්ඛන්දතීති අනුපවිසති අනුපවිසන්තං විය හොති. සද්ධිං ඛන්ධාභිසඬ්ඛාරෙහි කිලෙසෙ පරිච්චජනීති මග්ගෙන කිලෙසෙසු පරිච්චත්තෙසු අවිපාකධම්මතාපාදනෙන අභිසඬ්ඛාරා තම්මුලකා ව ඛන්ධා අනුප්පත්තිරහභාවෙන පරිච්චත්තා නාම හොන්තීති සබ්බෙපි තෙ මග්ගො පරිච්චජනීති වුත්තං. උභයන්ති විපස්සනාඤාණං මග්ගඤාණඤ්ච. මග්ගඤාණම්පි හි ගොත්‍රභුඤාණස්ස අනු පච්ඡා නිබ්බානදස්සනතො අනුපස්සනාති වුච්චති.

ඉදඤ්ච චතුත්ථවතුක්කං සුද්ධවිපස්සනාවසෙනෙව වුත්තං, පුරිමානි පන තීණි සමථවිපස්සනාවසෙන. එවං චතුත්තං චතුක්කානං වසෙන සොළසවත්ථුකාය ආනාපානස්සතියා භාවනා වෙදිතබ්බා. එවං සොළසවත්ථුවසෙන ව අයං ආනාපානස්සති භාවිතා මහජ්ඵලා හොති මහානිසංසාති වෙදිතබ්බා. “එවං භාවිතො ඛො, භික්ඛවෙ, ආනාපානස්සතිසමාධි” තිආදිනා පන සන්තභාවාදිවසෙන මහානිසංසතා දස්සිතා. විතක්කුපච්ඡෙදසමත්ථතායපි වස්ස මහානිසංසතා දට්ඨබ්බා. අයඤ්භි සන්තපණිතඅසෙවනකසුඛවිහාරත්තා සමාධිඅන්තරායකරානං විතක්කානං වසෙන ඉතො විතො ව විත්තස්ස විධාවනං උපච්ඡන්දිත්වා ආනාපානාරම්මණාහිමුඛමෙව විත්තං කරොති. තෙනෙව වුත්තං – “ආනාපානස්සති භාවෙනබ්බා විතක්කුපච්ඡෙදායා” ති (අ. නි. 9.1; උදා. 31). විජ්ජාචිමුත්තිපාරිපුරියා මූලභාවෙනපි වස්සා මහානිසංසතා වෙදිතබ්බා. වුත්තඤ්ඤෙනං භගවතා –

“ආනාපානස්සති, භික්ඛවෙ, භාවිතා බහුලිකතා චත්තාරො සතිපට්ඨානෙ පරිපුරෙති, චත්තාරො සතිපට්ඨානා භාවිතා බහුලිකතා සත්ත ඛොජ්ඣුඬ්ඛගෙ පරිපුරෙන්නි, සත්ත ඛොජ්ඣුඬ්ඛගා භාවිතා බහුලිකතා විජ්ජාචිමුත්තිං පරිපුරෙන්නි” ති (ම. නි. 3.147).

අපිච චරිමකානං අස්සාසපස්සාසානං විදිතභාවකරණතොපිස්සා මහානිසංසතා වෙදිතබ්බා. වුත්තඤ්ඤෙනං භගවතා –

“එවං භාවිතාය, රාහුල, ආනාපානස්සතියා එවං බහුලිකතාය යෙපි තෙ චරිමකා අස්සාසපස්සාසා, තෙපි විදිතාව නිරුජ්ඣන්ති, නො අවිදිතා” ති (ම. නි. 2.121).

තත්ථ නිරොධවසෙන තයො චරිමකා භවචරිමකා ඤානචරිමකා වුතිචරිමකාති. භවෙසු හි කාමභවෙ අස්සාසපස්සාසා පචත්තන්ති, රූපාරූපභවෙසු න පචත්තන්ති, තස්මා තෙ භවචරිමකා. ඤානෙසු පුරිමෙ ඤානත්තයෙ පචත්තන්ති, චතුත්ථෙ නප්පචත්තන්ති, තස්මා තෙ ඤානචරිමකා. යෙ පන වුතිචිත්තස්ස පුරතො සොළසමෙන චිත්තෙන සද්ධිං උප්පජ්ජිත්වා වුතිචිත්තෙන සහ නිරුජ්ඣන්ති, ඉමෙ වුතිචරිමකා නාම. ඉමෙ ඉධ චරිමකාති අධිජ්ජෙතා.

ඉමෙ කිර ඉමං කම්මට්ඨානමනුයුත්තස්ස භික්ඛුනො පාකටා හොන්ති ආනාපානාරම්මණස්ස සුට්ඨු පරිග්ගහිතත්තා. වුතිචිත්තස්ස හි පුරතො

සොළසමවිත්තස්ස උප්පාදක්ඛණෙ උප්පාදං ආවජ්ජයතො උප්පාදොපි නෙසං
පාකටො හොති, යිතිං ආවජ්ජයතො යිතිපි නෙසං පාකටා හොති, හඬගං
ආවජ්ජයතො හඬගොපි නෙසං පාකටො හොති. ඉතො අඤ්ඤං කම්මට්ඨානං
භාවෙන්වා අරහත්තප්පත්තස්ස භික්ඛුනො හි ආයුඅන්තරං පරිච්ඡින්නං වා හොති
අපරිච්ඡින්නං වා, ඉමං පන සොළසවත්ථුකං ආනාපානස්සතිං භාවෙන්වා
අරහත්තප්පත්තස්ස ආයුඅන්තරං පරිච්ඡින්නමෙව හොති. සො “එත්තකං දානි මෙ
ආයුසඬ්ඛාරා පවත්තිස්සන්ති, න ඉතො පර”න්ති ඤත්වා අත්තනො ධම්මතාය එව
සරීරපටිජග්ගනනිවාසනපාරුපනාදීනි සබ්බකිව්වානි කත්වා අක්ඛිති නිමිලෙති
කොටපබ්බතවිහාරවාසිතිස්සත්ථෙරො විය,
මහාකරඤ්ජියවිහාරවාසිමහාතිස්සත්ථෙරො විය, දෙවපුත්තරට්ඨෙය
පිණ්ඩපාතිකත්ථෙරො විය, චිත්තලපබ්බතවිහාරවාසිනො ද්වෙභාතිකත්ථෙරො විය ව.

තත්ත්වං එකවත්ථුපරිදීපනං – ද්වෙභාතිකත්ථෙරානං කිරෙකො
පුණ්ණමුපොසපදිවසෙ පාතිමොක්ඛං ඔසාරෙත්වා භික්ඛුසඬ්ඛපරිවුතො අත්තනො
වසනට්ඨානං ගන්ත්වා වඩ්ඤමෙ යිතො පුණ්ණපක්ඛෙ පදොසවෙලායං
වන්දාලොකෙන සමන්තතො ආසිඤ්චමානබීරධාරං විය ගගනතලං රජතපට්ටසදිසං
වාලිකාසන්ථතඤ්ච භූමිභාගං දිස්වා “රමණීයො වතායං කාලො, දෙසො ව මම
අජ්ඣාසයසදිසො, කීව චිරං නු බො අයං දුක්ඛභාරො වහිතබ්බො”ති අත්තනො
ආයුසඬ්ඛාරෙ උපධාරෙත්වා භික්ඛුසඬ්ඛං ආහ – “තුම්හෙහි කථං පරිනිබ්බායන්තා
භික්ඛු දිට්ඨපුබ්බා”ති. තත්ත කෙචි ආහංසු – “අම්හෙහි ආසනෙ නිසින්නකාව
පරිනිබ්බායන්තා දිට්ඨපුබ්බා”ති. කෙචි “අම්හෙහි ආකාසෙ පල්ලඬ්ඛං ආභුජිත්වා
නිසින්නකා”ති. ථෙරො ආහ – “අහං දානි වො වඩ්ඤමන්තමෙව පරිනිබ්බායමානං
දස්සයිස්සාමි”ති. තතො වඩ්ඤමෙ තිරියං ලෙඛං කත්වා “අහං ඉතො
වඩ්ඤමකොට්ඨො පරකොට්ඨං ගන්ත්වා නිවත්තමානො ඉමං ලෙඛං පත්වා
පරිනිබ්බායිස්සාමි”ති වත්වා වඩ්ඤමං ඔරුග්ග පරභාගං ගන්ත්වා නිවත්තමානො
එකෙන පාදෙන ලෙඛං අක්කන්තක්ඛණෙයෙව පරිනිබ්බායිති.

ආනාපානස්සතිසමාධිකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

පයමපඤ්ඤත්තිකථාවණ්ණනා

167. යදිපි අරියා නෙව අත්තනාව අත්තානං ජීවිතා වොරොපෙසුං,
නාඤ්ඤමඤ්ඤමිපි ජීවිතා වොරොපෙසුං, නාපි මිගලණ්ඩිකං සමණකුත්තකං
උපසඬ්ඛමිත්වා සමාදපෙසුං, තථාපි යථාචුත්තෙහි තිහි පකාරෙහි මතානං අත්තරෙ
අරියානමිපි සබ්භාවතො “අරියපුග්ගලමිස්සකත්තා”ති වුත්තං. න හි අරියා
පාණාතිපානං කරිංසු න සමාදපෙසුං, නාපි සමනුඤ්ඤා අහෙසුං. අථ වා
පුච්ඡජනකාලෙ අත්තනාව අත්තානං ඝාතෙත්වා මරණසමයෙ විපස්සනං වඩ්ඤත්වා
අරියමග්ගං පටිලභිත්වා මතානමිපි අරියානං සබ්භාවතො ඉමිනාව නයෙන
අත්තනාව අත්තානං ජීවිතා වොරොපනස්ස අරියානමිපි සබ්භාවතො
අරියපුග්ගලමිස්සකත්තා “මොසපුරිසා”ති න වුත්තං. “තෙ භික්ඛු”ති වුත්තන්ති

“කථාසූත්තං නාම තෙ, භික්ඛවෙ, භික්ඛු අත්තනාපි අත්තනං ජීවිතා
වොරොපෙස්සන්ති” ති එත්ථ “මොසපුරිසා” ති අවත්වා “තෙ භික්ඛු” ති වුත්තං.

අනුපඤ්ඤත්තිකථාවණ්ණනා

168. ඉත්ථිසු පටිබද්ධචිත්තතා නාම ඡන්දරාගෙන සාරත්තතා
සාපෙක්ඛනාවොති ආහ “සාරත්තා අපෙක්ඛන්තො” ති. මරණස්ස ගුණකිත්තනං
ජීවිතෙ ආදීනවදස්සනපුබ්බභිගමන්ති ආහ “ජීවිතෙ ආදීනවං දස්සෙත්වා” ති. “කිං
තුය්හිමිනා පාපකෙන දුජ්ජීවිතෙනා” ති ඉදං ජීවිතෙ ආදීනවදස්සනං. “මතං තෙ
ජීවිතා සෙය්‍යා” ති ආදි පන මරණගුණකිත්තනන්ති දට්ඨබ්බං. ලොභාදීනං අතිවිය
උස්සන්තත්තා අනුපපරික්ඛිත්වා කතං සාහසිකකම්මං කිබ්බිසන්ති වුව්වතීති ආහ –
“කිබ්බිසං සාහසිකකම්මං ලොභාදිකිලෙසුස්සද” ති. කස්මා ඉදං වුව්වතීති
ඡබ්බග්ගියානංයෙවෙදං වචනං. මත-සද්දො “ගත” ති ආදිසු විය භාවවචනොති
ආහ “තව මරණ” ති. කතකාලොති කතමරණකාලො. අථ වා කාලොති
මරණස්සෙතං අධිවචනං, තස්මා කතකාලොති කතමරණොති අත්ථො. තෙනෙවාහ
“කාලං කත්වා, මරිත්වා” ති. දිවි හවා දිබ්බාති ආහ “දෙවලොකෙ උජ්ජන්තෙහි” ති.
සමජ්ජිතොති යුත්තො. සමඛිගීභූතොති සම්මදෙව එකීභාවං ගතො.

පදභාජනියවණ්ණනා

172. උස්සුක්කවචනන්ති පුබ්බකාලකිරියාවචනං. අයඤ්චි සමානකත්තුකෙසු
පුබ්බාපරකාලකිරියාවචනෙසු පුබ්බකාලකිරියාවචනස්ස නිරුත්තිවොහාරො.
සඤ්චිච්චාති ඉමස්ස පදස්ස “ජානිත්වා සඤ්ජානිත්වා වෙච්ච අභිච්චරිත්වා” ති එවං
පුබ්බකාලකිරියාවසෙන ඛ්‍යඤ්ජනානුරූපං කත්වා පදභාජනෙ වත්තබ්බෙ තථා
අවත්වා “ජානන්තො සඤ්ජානන්තො” ති පුග්ගලාධිට්ඨානං කත්වා “වෙච්ච
අභිච්චරිත්වා චිතික්කමො” ති ජීවිතා වොරොපනස්ස ව තදත්ථවසෙන නිද්දිට්ඨත්තා
වුත්තං “ඛ්‍යඤ්ජනෙ ආදරං අකත්වා” ති. “ජානන්තො” ති අවිසෙසෙන වුත්තෙපි
“සඤ්චිච්ච මනුස්සවිග්ගහං ජීවිතා වොරොපෙය්‍යා” ති වුත්තත්තා පාණවිසයමෙත්ථ
ජානනන්ති ආහ “පාණොති ජානන්තො” ති, සත්තො අයන්ති ජානන්තොති
අත්ථො. පාණොති හි වොහාරතො සත්තො, පරමත්ථතො ජීවිතින්ද්‍රියං වුව්වති.
“මනුස්සවිග්ගහොති ජානන්තො” ති අවත්වා “පාණොති ජානන්තො” ති වචනං.
“මනුස්සො අය” ති අජානිත්වා කෙවලං සත්තසඤ්ඤාය සාතෙන්තස්සපි
පාරාජිකභාවදස්සනත්ථං වුත්තං. තෙනෙව ඵලකවතුක්කෙ (පාරා. අට්ඨ. 2.174)
ඵලකසඤ්ඤාය මනුස්සපාණං වධන්තස්ස පාරාජිකාපත්ති දස්සිතා. තස්මා
“මනුස්සවිග්ගහො” ති අවත්වා “පාණොති ජානන්තො” ති අවිසෙසෙන වුත්තං.

සඤ්ජානන්තොති එත්ථ සහ-සද්දෙන සමානත්ථො සං-සද්දොති ආහ –
“තෙනෙව පාණජානනාකාරෙන සද්ධිං ජානන්තො” ති, තෙනෙව
පාණජානනාකාරෙන සද්ධිං ජීවිතා වොරොපෙමිති ජානන්තොති අත්ථො. යදිපි
එකස්සෙව චිත්තස්ස උභයාරම්මණභාවාසම්භවතො පාණොති ජානනෙන සද්ධිං

ජීවිතා වොරොපෙමිති ජානනං එකක්ඛණෙන න සම්භවති, පාණොතිසඤ්ඤං පන අවිජහිත්වා මාරෙමිති ජානනං සන්ධාය “තෙනෙනව...පෙ.... සද්ධිං ජානන්තො”ති වුත්තං. තස්මා සද්ධිත්ති අවිජහිත්වාති වුත්තං හොති. කෙවි පන “ඤාතපරිඤ්ඤාය දිට්ඨසභාවෙසු ධම්මෙසු තීරණපරිඤ්ඤාය තිලක්ඛණං ආරොපෙත්වා ‘රූපං අනිච්ච’න්තිආදිතා සභාවෙන සද්ධිං එකක්ඛණෙන අනිච්චාදිලක්ඛණජානනං විය ‘ඉමං පාණං මාරෙමි’ති අත්තනො කිරියාය සද්ධිංයෙව ජානාති”ති වදන්ති. අපරෙ පන ආවරියා තත්ථාපි එවං න කට්ඨන්ති.

වධකචෙනනාවසෙන වෙනත්වාති “ඉමං මාරෙමි”ති වධකචෙනනාය විත්තෙන්වා. පකප්පෙන්වාති “වධාමි න”න්ති එවං විත්තෙන පරිච්ඡින්නදිත්වා. අභිචිතරිත්වාති සන්නිට්ඨානං කත්වා. තෙනෙනවාහ “නිරාසඬිකචිත්තං පෙසෙත්වා”ති. උපක්කමවසෙනාති සාහත්ථිකාදිඋපක්කමවසෙන. එවං පවත්තස්සාති එවං යථාවුත්තවිධිනා පවත්තස්ස. කිඤ්චාපි “සඤ්චිච්චා”ති ඉමස්ස විජ්ජකතවචනත්තා “ජීවිතා වොරොපෙය්‍යා”ති ඉමිනාව අපරකාලකිරියාවචනෙන සබ්බථා පරිනිට්ඨිතවිතික්කමො වුත්තො, තථාපි “සඤ්චිච්චා”ති ඉමිනා වුච්චමානං අපරියොසිතවිතික්කමමිපි අවසානං පාපෙන්වා දස්සෙතුං “විතික්කමො”ති පදහාජනං වුත්තං. තෙනෙනවාහ “අයං සඤ්චිච්චසද්දස්ස සිබ්බාජ්ජත්තො අත්ථොති වුත්තං හොති”ති.

ආදිතො පට්ඨායාති පටිසන්ධිවිඤ්ඤාණෙන සද්ධිං උප්පන්නකලලරූපතො පට්ඨාය. සයන්ති එත්ථාති සෙය්‍යා, මාතුකුච්ඡිසඬ්ඛාතො ගබ්භො සෙය්‍යා එතෙසන්ති ගබ්භසෙය්‍යකා, අණ්ඩජා ජලාබ්‍රජා ව. තෙසං ගබ්භසෙය්‍යකානං වසෙන සබ්බස්සුමත්තභාවදස්සනත්ථං “යං මාතුකුච්ඡිස්මි”න්තිආදි වුත්තං, න පාරාජිකචත්ථුනියමනත්ථං. ඔපපාතිකසංසෙදජාපි හි මනුස්සා පාරාජිකචත්ථුමෙව. න වෙවිමං සබ්බපයමං මනුස්සවිග්ගහං ජීවිතා වොරොපෙතුං සක්කා. පටිසන්ධිවිත්තෙන හි සද්ධිං තිංස කම්මජරූපාති නිබ්බත්තන්ති, තෙසු පන ධීතෙසුයෙව සොළස භවච්චිත්තාති උප්පජ්ජිත්වා නිරුජ්ඣන්ති. එතස්මිං අන්තරෙ ගහිතපටිසන්ධිකස්ස දාරකස්ස වා මාතුයා වා පනස්ස අන්තරායො නත්ථි. අයඤ්චි මරණස්ස අනොකාසො නාම. එකස්මිඤ්චි සොළසවිත්තක්ඛණෙන කාලෙ දාරකස්ස මරණං නත්ථි තදා වුතිචිත්තස්ස අසම්භවතො, මාතුයාපි තත්තකං කාලං අනතික්කමිත්වා තදනන්තරෙයෙව චවනධම්මාය ගබ්භග්ගහණස්සෙව අසම්භවතො. විත්තග්ගහණෙනෙනව අවිනාභාවතො සෙසඅරූපධම්මානමිපි ගහිතත්තා රූපකායුපත්ථමිහිතස්සෙව ච නාමකායස්ස පඤ්චවොකාරෙ පවත්තිසබ්භාවතො වුත්තං “සකලාපි පඤ්චවොකාරපටිසන්ධි දස්සිතා හොති”ති. තත්ථ සකලාපි පඤ්චවොකාරපටිසන්ධිති පරිපුණ්ණා අනුනා රූපාදිපඤ්චක්ඛන්ධානං පටිසන්ධිති එවමත්ථො ගහෙතබ්බො, න පන සකලාපි පඤ්චවොකාරහවෙ පටිසන්ධිති. තෙනෙනවාහ “තස්මා තඤ්ච පයමං විත්තං...පෙ.... කලලරූපන්ති අයං සබ්බපයමො මනුස්සවිග්ගහො”ති. “තද්වුජාතස්ස ඵලකස්ස ලොමං ජාතිඋණ්ණා”ති කෙවි. “හිමවන්තප්පදෙසෙ ජාතිමන්තඵලකලොමං

ජාතිඋණ්ණා” ති අපරෙ. සුබ්බමජාතිලොමා එව කිර කෙවි එළකා හිමවන්තෙ විජ්ජන්ති. “ගබ්භං ඵාලෙත්වා ගහිතඵළකලොමං ජාතිඋණ්ණා” ති අඤ්ඤෙ.

එකෙන අංසුනාති බුද්දකභාණකානං මනෙන වුත්තං. තථා හි “ගබ්භසෙය්‍යාකසත්තානං පටිසන්ධික්ඛණෙ පඤ්චක්ඛන්ධා අපච්ඡා අපුරෙ එකතො පාතුභවන්ති. තස්මිං ඛණෙ පාතුභූතා කලලසඬ්ඛාතා රූපසන්තති පරිත්තා හොති බුද්දකමක්ඛිකාය එකවායාමෙන පාතබ්බමත්තා” ති වත්වා පුන “අතිබ්‍රහ්ම ඵතං, සංඝභස්සවියා තෙලෙ පක්ඛිපිත්වා උක්ඛිත්තාය පග්ගරිත්වා අග්ගෙ ඨිතබ්බන්දුමත්ත” ති වුත්තං. තමපි පටික්ඛිපිත්වා “එකකෙසෙ තෙලතො උද්ධරිත්වා ගහිතෙ තස්ස පග්ගරිත්වා අග්ගෙ ඨිතබ්බන්දුමත්ත” ති වුත්තං. තමපි පටික්ඛිපිත්වා “ඉමස්මිං ජනපදෙ මනුස්සානං කෙසෙ අට්ඨධා ඵාලිතෙ තතො එකකොට්ඨාසප්පමාණො උත්තරකුරුකානං කෙසො, තස්ස පසන්නතිලතෙලතො උද්ධට්ඨස්ස අග්ගෙ ඨිතබ්බන්දුමත්ත” ති වුත්තං. තමපි පටික්ඛිපිත්වා “ජාතිඋණ්ණා නාම සුබ්බමා, තස්සා එකඅංසුනො පසන්නතිලතෙලෙ පක්ඛිපිත්වා උද්ධට්ඨස්ස පග්ගරිත්වා අග්ගෙ ඨිතබ්බන්දුමත්ත” ති (විභ. අට්ඨ. 26) බුද්දකභාණකෙහි වුත්තං. සංයුත්තභාණකා පන “තිහි ජාතිඋණ්ණංසුහි කතසුත්තග්ගෙ සංඝඨිතතෙලබ්බන්දුප්පමාණං කලලං හොති” ති (සං. නි. අට්ඨ. 1.1.235) වදන්ති. “අච්ඡ” ති වුත්තමත්ථං පරියායන්තරෙන විභාවෙති “විජ්ජසන්ත” ති.

සප්පිමණ්ඩොති පසන්නසප්පි. යථාති ඉදං ආනෙත්වා එත්ථාපි සම්බන්ධිතබ්බං, සප්පිමණ්ඩොපි වුත්තබ්බන්දුප්පමාණොව ඉධ අධිප්පෙතො. එවංචණ්ණප්පට්භාගන්ති වුත්තප්පමාණසංඝදානපරිච්ඡින්නං. අථ වා එවංචණ්ණප්පට්භාගන්ති එවංචණ්ණං එවංසංඝදානඤ්ච. පටිභජනං වා පටිභාගො, සදිසනාභජනං සදිසනාපත්තීති අත්ථො. එවංවිධො චණ්ණප්පට්භාගො රූපතො සංඝදානතො ච සදිසනාපත්ති එතස්සාති එවංචණ්ණප්පට්භාගං. කලලන්ති පච්චවතිති භූතපාදාරූපසඬ්ඛාතො සන්නානවසෙන පවත්තමානො අත්තභාවො කලලං නාමාති කථියති. විසවස්සසනායුකස්සාති නිදස්සනමත්තං තතො උභායාධිකායුකමනුස්සානමපි සබ්භාවතො.

කලලකාලෙපීති පට්ඨසත්තාභබ්භන්තරෙ යං සන්නතිවසෙන පවත්තමානං කලලසඬ්ඛාතං අත්තභාවං ජීවිතා වොරොපෙතුං සක්කා, තං සන්ධාය වදන්ති. තතො වා උද්ධන්ති දුතියසත්තාභාදීසු අබ්බුදාදිභාවප්පත්තං සන්ධාය වුත්තං. නනු ච උප්පන්නානං ධම්මානං සරසනිරොධෙනෙව නිරුජ්ඣනතො අන්තරා උපච්ඡෙදො න සක්කා කාතුං, “තස්මා...පෙ.... ජීවිතින්ද්‍රියං උපච්ඡින්නද්ධි උපරොධෙති” ති කස්මා වුත්තන්ති ආහ – “ජීවිතින්ද්‍රියස්ස පචෙණ්ණිසට්ඨං...පෙ.... උපරොධෙතිති වුච්චති” ති. කථඤ්ඤායමත්ථො විඤ්ඤායතිති ආහ “ස්වායමත්ථො” තිආදි.

එත්ථාහ (සාරත්ථ. ටී. 1.5; ඉතිවු. අට්ඨ. 74) – ඛණෙ ඛණෙ නිරුජ්ඣනසභාවෙසු සඬ්ඛාරෙසු කො භන්ති, කො වා භඤ්ඤති, යදි විත්තවෙතසිකසන්නානො, සො අරූපතාය න ඡෙදනභෙදනාදිවසෙන

විකොපනසමත්ථො, නපි විකොපනීයො. අථ රූපසන්තානො, සො අවෙනනාය කට්ඨකලීභිගරූපමොති න තත්ථ ඡෙදනාදිනා පාණාතිපාතො ලබ්භති යථා මතසරීරෙ. පයොගොපි පාණාතිපාතස්ස යථාචුත්තො පහරණස්පහාරාදිකො අතීතෙසු වා සඬබ්බරෙසු භවෙයා අනාගතෙසු වා පච්චුප්පන්තෙසු වා, තත්ථ න තාව අතීතානාගතෙසු සම්භවති තෙසං අභාවතො, පච්චුප්පන්තෙසු ච සඬබ්බරානං ඛණිකත්තා සරසෙනෙව නිරුජ්ඣනසභාවතාය විනාසාහිමුඛෙසු නිප්පයොජනො පයොගො සියා, විනාසස්ස ච කාරණරහිතත්තා න පහරණස්පහාරාදිප්පයොගහෙතුකං මරණං, නිරිභකතාය ච සඬබ්බරානං කස්ස සො පයොගො, ඛණිකත්තා වධාධිප්පායසමකාලභිජ්ජනකස්ස කිරියාපරියොසානකආලානවට්ඨානතො කස්ස වා පාණාතිපාතකම්මඛද්ධොති?

චූච්චතෙ – වධකවෙනනාසහිතො සඬබ්බරානං පුඤ්ජො සත්තසඬබ්බතො භන්ති. තෙන පවත්තිතවධප්පයොගනිමිත්තං අපගතුස්මාවඤ්ඤාණජීවිතින්ද්‍රියො මතචොභාරප්පවත්තිතිබන්ධනො යථාචුත්තවධප්පයොගාකරණෙ උප්පජ්ජනාරහො රූපාරූපධම්මසමුභො භඤ්ඤති, කෙවලො වා චිත්තවෙනසිකසන්තානො වධප්පයොගාවිසයභාවෙපි තස්ස පඤ්චවොකාරභවෙ රූපසන්තානාධිනචුත්තිතාය රූපසන්තානෙ පරෙන පයොජිතජීවිතින්ද්‍රියපච්ඡෙදකපයොගවසෙන තන්තිබ්බත්තිවිතිබන්ධකවිසදිසරූපුප්පත්තියා විභතෙ විච්ඡෙදො භොතිති න පාණාතිපාතස්ස අසම්භවො, නපි අහෙතුකො පාණාතිපාතො, න ච පයොගො නිප්පයොජනො පච්චුප්පන්තෙසු සඬබ්බරෙසු කතප්පයොගවසෙන තදනන්තරං උප්පජ්ජනාරභස්ස සඬබ්බරකලාපස්ස තථා අනුප්පත්තිතො. ඛණිකානං සඬබ්බරානං ඛණිකමරණස්ස ඉධ මරණභාවෙන අනධිප්පෙතත්තා සන්තතිමරණස්ස ච යථාචුත්තනායෙන සහෙතුකභාවතො න අහෙතුකං මරණං, න ච කත්තුරහිතො පාණාතිපාතප්පයොගො නිරිභකෙසුපි සඬබ්බරෙසු සන්තිහිතනාමත්තෙන උපකාරකෙසු අත්තතො අත්තතො අනුරූපඵලප්පාදනෙ නියතෙසු කාරණෙසු කත්තුචොභාරසිද්ධිතො යථා “පදීපො පකාසෙති, නිසාකරො චන්දිමා” ති. න ච කෙවලස්ස වධාධිප්පායසහභූතො චිත්තවෙනසිකකලාපස්ස පාණාතිපාතො ඉච්ඡිතො සන්තානවසෙන අවට්ඨිතස්සෙව පටිජානනතො, සන්තානවසෙන පවත්තමානානඤ්ච පදීපාදීනං අත්ථකිරියාසිද්ධි දිස්සතීති අත්ථෙව පාණාතිපාතෙන කම්මුනා ඛද්ධො. අයඤ්ච විචාරො අදින්නාදානාදීසුපි යථාසම්භවං විභාවෙනබ්බො.

වොරොපෙතුං න සක්කාති උපක්කමෙන වොරොපෙතුං න සක්කා. සත්තට්ඨජවනවාරමත්තන්ති බුද්දකභාණකානං මතෙන චුත්තං. සංයුත්තභාණකා පන “රූපසන්තති අරූපසන්තති” ති ද්වෙ සන්තතියො චත්ථා “උදකං අක්කමිත්ථා ගතස්ස යාව තීරෙ අක්කත්තඋදකලොමා න විප්පසීදති, අද්ධානතො ආගතස්ස යාව කායෙ උසුමභාවො න වූපසම්මති, ආතපා ආගන්ත්ථා ගබ්භං පට්ටිඨස්ස යාව අන්ධකාරභාවො න විගච්ඡති, අන්තොගබ්භෙ කම්මට්ඨානං මනසි කරිත්ථා දිවා වාතපානං විවරිත්ථා ඔලොකෙන්තස්ස යාව අක්ඛීනං එන්දනභාවො න වූපසම්මති, අයං රූපසන්තති නාම. ද්වෙ තයො ජවනවාරා අරූපසන්තති නාමා” ති චත්ථා “තද්‍රභයම්පි සන්තතිපච්චුප්පන්තං නාමා” ති වදන්ති. මජ්ඣිමනිකායෙ පන වදන්ති

“එකද්වෙසන්තතිවාරපරියාපන්නං සන්තතිපච්චුප්පන්නං. තත්ථ අන්ධකාරෙ නිසිදිත්වා ආලෝකට්ඨානං ගතස්ස න ච තාව ආරම්මණං පාකටං හොති. යාව පන තං පාකටං හොති, එත්ථන්තරෙ පවත්තා රූපසන්තති අරූපසන්තති වා එකද්වෙසන්තතිවාරා නාමාති වෙදිතබ්බා. ආලෝකට්ඨානෙ වරින්වා ඔවරකං පට්ටියස්සපි න තාව සහසා රූපං පාකටං හොති. යාව පන තං පාකටං හොති, එත්ථන්තරෙ පවත්තා රූපසන්තති අරූපසන්තති වා එකද්වෙසන්තතිවාරා වෙදිතබ්බා. දුරෙ යත්වා පන රජකානං හත්ථවිකාරං සංචිතෙරිආකොටනවිකාරඤ්ච දිස්වාපි න තාව සද්දං සුණාති. යාව පන තං සුණාති, එතස්මිම්පි අන්තරෙ එකද්වෙසන්තතිවාරා වෙදිතබ්බා” ති. එත්ථ ච ආලෝකට්ඨානතො ඔවරකං පට්ටියස්ස පගෙව තත්ථ නිසින්නස්ස යාව රූපගතං පාකටං හොති, තත්ථ උපධිසවෙලා අවිභූතප්පායා, උපධිසවෙලා විභූතප්පායා තදුහයං ගහෙත්වා “ද්වෙසන්තතිවාරා” ති චුත්තං, තයිදං න සබ්බසාධාරණං, එකච්චස්ස සීසම්පි පාකටං හොතිති “එකද්වෙසන්තතිවාරා” ති එකග්ගහණම්පි කතං.

සභාගසන්තතිවසෙනාති කුසලාකුසලසොමනස්සුපෙක්ඛාදිනා සභාගසන්තතිවසෙන. ඉමිනා අරූපසන්තති දස්සිතා. සත්තට්ඨජවනවාරමත්තන්ති ච කාමාවචරජවනවසෙනෙව වෙදිතබ්බං, න ඉතරජවනවසෙන. න හි තෙ පරිමිතකාලා, අන්තරා පවත්තභවභිගාදයොපි තදන්තොගධාති දට්ඨබ්බා. යාව වා උණ්භතො ආගන්ත්වාතිආදිනා පන රූපසන්තති දස්සෙති. අන්ධකාරං හොතීති අන්ධකාරං න විගච්ඡති. සන්තතිපච්චුප්පන්නඤ්චෙත්ථ අට්ඨකථාසු ආගතං, අද්ධාපච්චුප්පන්නං සුත්තෙ. තථා හි භද්දෙකරත්තසුත්තෙ අද්ධාපච්චුප්පන්නං සන්ධාය “යො වාචුසො මනො, යෙ ච ධම්මා, උභයමෙතං පච්චුප්පන්නං, තස්මිං වෙ පච්චුප්පන්නෙ ඡන්දරාගපට්ඨද්ධං හොති විඤ්ඤාණං, ඡන්දරාගපට්ඨද්ධන්තා විඤ්ඤාණස්ස තදහිනන්දති, තදහිනන්දන්තො පච්චුප්පන්නෙසු ධම්මෙසු සංභීරති” ති (ම. නි. 3.284) චුත්තං. එත්ථ හි මනොති සසම්පයුත්තං විඤ්ඤාණමාහ. ධම්මාති ආරම්මණධම්මා. මනොති වා මනායතනං. ධම්මාති වෙදනාදයො අරූපක්ඛන්ධා. උභයමෙතං පච්චුප්පන්නන්ති අද්ධාපච්චුප්පන්නං එතං උභයං හොතීති අත්ථො. විඤ්ඤාණන්ති නිකන්තිවිඤ්ඤාණං. තඤ්භි තස්මිං පච්චුප්පන්නෙ ඡන්දරාගවසෙන පට්ඨද්ධං හොති. අහිනන්දතීති තණ්හාදිට්ඨාහිනන්දනාහි අහිනන්දති. තථාභූතො ච වත්ථුපරිඤ්ඤාය අභාවතො තෙසු පච්චුප්පන්නෙසු ධම්මෙසු සංභීරති, තණ්හාදිට්ඨිහි ආකඩ්ඪියතීති අත්ථො. එත්ථ ච “ද්වාදසායතනාති එකං පච්චුප්පන්න” ති ආගතත්තා තත්ථ පවත්තො ඡන්දරාගො අද්ධාපච්චුප්පන්නාරම්මණො, න ඛණපච්චුප්පන්නාරම්මණොති විඤ්ඤායති.

සත්තොති ඛන්ධසන්තානො. තත්ථ හි සත්තපඤ්ඤත්ති. ජීවිතින්ද්‍රියන්ති රූපාරූපජීවිතින්ද්‍රියං. රූපජීවිතින්ද්‍රියෙ හි විකොපිතෙ ඉතරම්පි තංසම්ඛන්ධතාය විනස්සතීති. තං චුත්තප්පකාරමෙවාති තං ජීවිතින්ද්‍රියාතිපාතනවිධානං හෙට්ඨා චුත්තප්පකාරමෙව. සරසෙනෙව පතනසභාවස්ස අන්තරා එව අතීව පාතනං අතිපාතො, සණ්කං පතිතුං අදත්වා සීසපාතනන්ති අත්ථො. අතික්කම්ම වා සත්ථාදීහි

අභිභවිත්වා පාතනං අතිපාතො, පාණස්ස අතිපාතො පාණාතිපාතො. යාය චෙතනාය පවත්තමානස්ස ජීවිතින්ද්‍රියස්ස නිස්සයභූතෙසු මහාභූතෙසු උපක්කමකරණහෙතු තංමහාභූතපච්චයා උප්පජ්ජනමහාභූතා නුප්පජ්ජිස්සන්ති, සා තාදිසප්පයොගසමුට්ඨාපිකා වධකචෙතනා පාණාතිපාතො. තෙනාහ “යාය චෙතනායා”තිආදි.

පහරණන්ති කායවිඤ්ඤන්තිසහිතාය වධකචෙතනාය අධිප්පෙතත්ථසාධනං. ආණාපනන්ති වච්චිඤ්ඤන්තිසහිතාය වධකචෙතනාය අධිප්පෙතත්ථසාධනං. තෙනෙව “සාවෙතුකාමො න සාවෙති”තිආදි වුත්තං. උපනික්ඛිපනන්ති අසිආදීනං තස්ස උපනික්ඛිපනං.

අට්ඨකථාසු වුත්තමත්ථං සඬ්ඛිපිත්වා දස්සෙන්නො “සඬ්ඛෙපතො”තිආදිමාහ. තත්ථ විජ්ජාපරිජජ්ජනන්ති මන්තපරිජජ්ජනං. ඉදානි අට්ඨකථාසු විත්ථාරිතමත්ථං දස්සෙන්නො ආහ “අට්ඨකථාසු පනා”තිආදි. තත්ථ ආථබ්බණිකාති ආථබ්බණුවෙදවෙදිනො. ආථබ්බණං පයොජෙන්නීති ආථබ්බණුවෙදවිහිතං මන්තං තත්ථ වුත්තවිධිනා පයොජෙන්නි. ආථබ්බණිකා හි සත්තාහං අලොණකං භුඤ්ජිත්වා දබ්බෙ අත්ථරිත්වා පථවියං සයමානා තපං වරිත්වා සත්තමෙ දිවසෙ සුසානභූමිං සජ්ජෙත්වා සත්තමෙ පදෙ යත්වා හත්ථං වට්ටෙත්වා වට්ටෙත්වා මුඛෙන විජ්ජං පරිජජ්ජන්ති, අථ නෙසං කම්මං සම්ප්ප්ඤ්ඤති. පටිසෙනායාති ඉදං හෙට්ඨා උපරි වා පද්ද්වයෙන සම්බන්ධමුපගච්ඡති. ඊතිං උප්පාදෙන්නීති ඩංසිත්වා මාරණත්ථාය විච්ඡිකාදීනං විස්සජ්ජනවසෙන පිළං උප්පාදෙන්නි. එතීති ඊති. උපද්දවන්ති තතො අධිකතරපිළං. පජ්ජරකන්ති විසමජ්ජරං. සුචිකන්ති අඬගපච්චඩගාති සුචිහි විය විජ්ඣිත්වා පවත්තමානං සුලං. විසුචිකන්ති සසුලං ආමාතිසාරං. පක්ඛන්දියන්ති රත්තාතිසාරං. විජ්ජං පරිවත්තෙත්වාති ගන්ධාරවිජ්ජාදිකං අත්තනො විජ්ජං කතුපචාරං පරිජජ්ජිත්වා මන්තපයනක්කමෙන පඬිත්වා. තෙහීති තෙහි වත්ථුහි.

පයොජනන්ති පවත්තමානං. දිස්වාතිආදි දිට්ඨවිසාදීනං යථාක්කමෙන වුත්තං. ද්වත්තිඛ්‍යාමසතජ්ජමාණනාගුද්ධරණෙති ද්වත්තිඛ්‍යාමසතජ්ජමාණෙ මහාකායෙ නිමිමිතිත්වා ධීතානං නාගානං උද්ධරණෙ. කුම්භණ්ඩානන්ති කුම්භණ්ඩදෙවානං. තෙ කිර දෙවා මහොදරා හොන්ති, රහස්සඬ්ඛමිපි ව නෙසං කුම්භො විය මහන්තං හොති, තස්මා “කුම්භණ්ඩා”ති වුච්චන්ති. වෙස්සවණස්ස යක්ඛාධිපතිභාවෙපි නයනාවුධෙන කුම්භණ්ඩානං මරණස්ස ඉධ වුත්තත්තා තෙසුපි තස්ස ආණාපවත්ති වෙදිතබ්බා.

කෙවීති මහාසඬ්ඛිකා. “අහො වත යං තං කුච්ඡිගතං ගබ්භං න සොත්ථිනා අභිනික්ඛමෙය්‍යා”ති පායො සුන්දරතරො. “අහො වතායං ත”න්තිපි පායො. “අයං ඉත්ථි තං කුච්ඡිගතං ගබ්භං න සොත්ථිනා අභිනික්ඛමෙය්‍යා”ති වත්තබ්බං. කුලුම්බස්සාති ගබ්භස්ස කුලස්සෙව වා, කුලුම්බස්සාති වුත්තං හොති. භාවනාමයිද්ධියාති අධිට්ඨානිද්ධිං සන්ධාය වදන්ති. සට්ඨෙදනං විය ඉද්ධිවිනාසො, අග්ගිතිබ්බාපනං විය පරුපසාතොති උපමාසංසන්දනං. තං තෙසං

ඉච්ඡාමත්තමෙවානි එත්ථායං විචාරණා - තුම්හෙ ඉද්ධියා පරුපසාතං වදෙථ, ඉද්ධි නාම වෙසා අධිට්ඨානිද්ධි විකුබ්බනිද්ධි මනොමයිද්ධි ඤාණවිජ්ජාරිද්ධි සමාධිවිජ්ජාරිද්ධි අරිසිද්ධි කම්මවිපාකජිද්ධි පුඤ්ඤවතොඉද්ධි විජ්ජාමයිද්ධි තත්ථ තත්ථ සම්මාපයොගපච්චයා ඉජ්ඣනට්ඨෙත ඉද්ධිති දසවිධා. තත්ථ කතරං ඉද්ධිං වදෙථාති? භාවනාමයන්ති. කිං පන භාවනාමයිද්ධියා පරුපසාතකම්මං හොතිති? ආම එකචාරං හොති. යථා හි ආදිත්තසරස්ස උපරි උදකභරිතෙ සට්ඨෙ ඛිත්තෙ සට්ඨෙ හිජ්ජති, අග්ගිජි නිබ්බායති, එවමෙව භාවනාමයිද්ධියා එකචාරං පරුපසාතකම්මං හොති, තතො පට්ඨාය පන සා නස්සතීති. අථ නෙ “භාවනාමයිද්ධියා නෙව එකචාරං, න ද්වෙ වාරෙ පරුපසාතකම්මං හොති” ති වත්ථා සඤ්ඤත්තිං ආගච්ඡන්තා පුච්ඡිතබ්බා “භාවනාමයිද්ධි කිං කුසලා, අකුසලා, අබ්‍යාකතා, සුඛාය වෙදනාය සම්පයුත්තා, දුක්ඛාය, අදුක්ඛමසුඛාය, සවිතක්කසච්චාරා, අවිතක්කච්චාරමත්තා, අවිතක්කඅච්චාරා, කාමාවචරා, රූපාවචරා, අරූපාවචරා” ති.

ඉමං පන පඤ්ඤං යෙ ජානන්ති, තෙ එවං වක්ඛන්ති “භාවනාමයිද්ධි කුසලා වා හොති අබ්‍යාකතා වා, අදුක්ඛමසුඛවෙදනීයා එව, අවිතක්කඅච්චාරා එව, රූපාවචරා එවා” ති. තෙ වත්තබ්බා “පාණාතිපාතවෙතනා කුසලාකුසලාදීසු කතරං කොට්ඨාසං හජති” ති. ජානන්තා වක්ඛන්ති “පාණාතිපාතවෙතනා අකුසලාව, දුක්ඛවෙදනීයාව, සවිතක්කසච්චාරාව, කාමාවචරා එවා” ති. එවං සන්තෙ “තුම්හාකං කථා නෙව කුසලත්තිකෙන සමෙති, න වෙදනාත්තිකෙන, න විතක්කත්තිකෙන, න පරිත්තත්තිකෙනා” ති. කිං පන එවං මහන්තං සුත්තං නිරත්ථකන්ති? නො නිරත්ථකං, තුම්හෙ පනස්ස අත්ථං න ජානාථ. ඉද්ධිමා වෙතොවසිජ්ජන්තොති එත්ථ හි න භාවනාමයිද්ධි අධිජ්ජෙතා, ආථබ්බණිද්ධි පන අධිජ්ජෙතා. සා හි එත්ථ ලබ්භමානා ලබ්භතීති.

හරිතබ්බං උපනික්ඛිපිතබ්බන්ති භාරං, භාරමෙව භාරකන්ති ආහ “අථ වා” තිආදි. ජීවිතහරණකං උපනික්ඛිපිතබ්බං වා සත්ථං සත්ථභාරකන්ති විකප්පද්වයෙනාහ. “භාරකසත්ථ” න්ති ව වත්තබ්බෙ සත්ථභාරකන්ති විසෙසනස්ස පරනිපාතං කත්වා චුත්තං. යථා ලහති, තථා කරෙය්‍යාති අධිජ්ජායත්ථමාහ. උපනික්ඛිපෙය්‍යාති “පරියෙසෙය්‍යා” ති ඉමස්ස සිබාජ්ජන්තමත්ථං දස්සෙති. ඉතරථාති “පරියෙසෙය්‍යා” ති ඉමස්ස උපනික්ඛිපෙය්‍යාති එවමත්ථං අග්ගහෙත්වා යදි පරියෙසනමත්තමෙව අධිජ්ජෙතං සියාති අත්ථො. පරිසිට්ඨමත්තෙනාති පරියෙසිතමත්තෙන. “සත්ථභාරකං වාස්ස පරියෙසෙය්‍යා” ති ඉමිනා චුච්චමානස්ස අත්ථස්ස ඛ්‍යාඤ්ජනානුරූපතො පරිපුණ්ණං කත්වා අචුත්තත්තා ආහ “ඛ්‍යාඤ්ජනං අනාදියිත්වා” ති. සසති හිංසතීති සත්ථං, සසන්ති හිංසන්ති තෙනාති වා සත්ථන්ති ලගුළපාසාණාදීනම්පි සත්ථසඬගහිතත්තා ආහ - “යං එත්ථ ථාවරජ්ජයොගසඬගහිතං සත්ථං, තදෙව දස්සෙතු” ති.

චුත්තාවසෙසන්ති චුත්තඅසිආදීහි අවසිට්ඨං. ලගුළන්ති මුග්ගරස්සෙනං අධිවචනං. සත්ථසඬගහොති මාතිකායං “සත්ථභාරක” න්ති එත්ථ

වුත්තසත්ථසඞ්ගහො. යස්මා...පෙ.... තස්මා ද්විධා භින්නිත්වා පදභාජනං වුත්තන්ති
 ඊදිසං හෙට්ඨා වුත්තවිහඞ්ගනයහෙදදස්සනන්ති වෙදිතබ්බං. නරකෙ වා
 පපතාතිආදීති එත්ථ ආදි-සද්දෙන “පපාතෙ වා පපතා”ති පරතො වුත්තං
 අවුත්තඤ්ච “රුක්ඛතො වා පපතා”තිආදි සබ්බං මරණුපායං සඞ්ගණ්හාති.
 තෙනෙවාහ “න හි සක්කා සබ්බං සරුපෙනෙව චත්තු”න්ති. පරතො
 වුත්තනයත්තාති පරතො නිගමනවසෙන වුත්තස්ස දුතියපදස්ස පදභාජනෙ
 වුත්තනයත්තා. අත්ථතො වුත්තමෙවාති මරණුපායස්ස ඛණ්ඩධතාතිදස්සනත්ථං,
 තතො එකදෙසෙ දස්සිතෙ සබ්බං වුත්තමෙව හොතීති අධිප්පායො. න හි
 සක්කා...පෙ.... චත්තුන්ති “රුක්ඛතො වා පපතා”තිආදිනා සරුපතො සබ්බං
 මරණුපායං පරියොසානං පාපෙත්වා න සක්කා චත්තුන්ති අත්ථො.

මතං තෙ ජීවිතා සෙය්‍යාති එත්ථ වුත්තමරණං යස්මා ඉති-සද්දො නිදස්සෙති,
 තස්මා තත්ථ වුත්තමරණං ඉති-සද්දස්ස අත්ථොති තමපි ගහෙත්වා අත්ථං
 දස්සෙන්නො ආහ – “මරණචිත්තො මරණමනොති අත්ථො”ති. චිත්තස්ස
 අත්ථදීපනත්ථං වුත්තොති චිත්ත-සද්දස්ස විචිත්තාදිඅනෙකත්ථවිසයත්තා නායං
 චිත්ත-සද්දො ඉධ අඤ්ඤස්මිං අත්ථෙ චත්තමානො දට්ඨබ්බො, අපි තු
 විඤ්ඤාණස්මිංයෙව චත්තමානො වෙදිතබ්බොති තස්ස අත්ථස්ස නියමනත්ථං
 වුත්තො. ඉමිනා පුනරුත්තිදොසස්සපි ඉධ අනවකාසොති දස්සෙති. න තාව අත්ථො
 වුත්තොති “ඉති චිත්තමනො”ති උද්ධරිත්වාපි ඉති-සද්දනිදස්සිතස්ස මරණස්ස
 අපරාමට්ඨභාවතො වුත්තං. තාව-සද්දෙන පන පරතො “චිත්තසඞ්කප්පො”ති
 ඉමස්ස පදභාජනෙ “මරණසඤ්ඤී”තිආදිනා ඉතිසද්දත්ථස්ස චක්ඛමානතං
 විභාවෙති. තත්ථ හි ඉති-සද්දනිදස්සිතං මරණසඞ්ඛාතමත්ථං ගහෙත්වා
 “මරණසඤ්ඤී මරණවෙනතො මරණාධිප්පායො”ති වුත්තං. තෙනෙවාහ –
 “චිත්තසඞ්කප්පොති ඉමස්මිං පදෙ අධිකාරවසෙන ඉතිසද්දො ආහරිතබ්බො”ති.
 කස්මා ආහරිතබ්බොති ආහ “ඉදඤ්චී”තිආදි. කථං පනෙතං විඤ්ඤායතීති ආහ
 “තථා හිස්සා”තිආදි. අස්සාති ඉති-සද්දස්ස. තමෙව අත්ථන්ති මරණසඞ්ඛාතමත්ථං.
 “මරණසඤ්ඤී”තිආදීසු හි මරණං ඉති-සද්දස්ස අත්ථො, “සඤ්ඤී”තිආදි
 සඞ්කප්පසද්දස්ස. චිත්තසද්දස්ස පනෙත්ථ විචිත්තවචනතා සඞ්කප්පසද්දස්ස
 සඤ්ඤාවෙනනාධිප්පායවසෙන තිධා අත්ථං දස්සෙන්නෙන විභාවිතාති දට්ඨබ්බං.
 තෙනෙවාහ – “චිත්තො නානප්පකාරකො සඞ්කප්පො”තිආදි. අධිප්පායසද්දෙන
 කිමෙත්ථ වුත්තන්ති ආහ – “අධිප්පායොති චිත්තකො වෙදිතබ්බො”ති. න ඉදං
 චිත්තකස්ස නාමන්ති ඉදං පන න කෙවලං චිත්තකස්සෙව නාමන්ති දස්සෙතුං
 වුත්තං. පාකටත්තා ඔළාරිකත්තා ව උච්චාකාරතා වෙදිතබ්බො, අපාකටත්තා
 අනොළාරිකත්තා ව අවචාකාරතා.

174. කායෙකදෙසෙපි කාය-සද්දො චත්තතීති ආහ “හත්ථෙන වා”තිආදි.
 පහරණෙනාති සත්ථෙන. සත්ථඤ්චි පහරන්ති එතෙනාති පහරණන්ති වුච්චති.
 කම්මුතා බජ්ඣතිති පාණාතිපාතකම්මුතා බජ්ඣති, පාණාතිපාතකම්මස්ස සිද්ධන්ති
 වුත්තං හොති. යො කොචි මරතුති එත්ථ යස්ස කස්සපි එකස්සෙව ජීවිතින්ද්‍රියවිසයා
 වධකවෙනතා පචත්තති, න පහාරපච්චයා මරන්තස්සෙව ජීවිතින්ද්‍රියවිසයා, නාපි

සමූහස්සාති වෙදිතබ්බා. උභයථාපීති උද්දෙසානුද්දෙසානං වසෙන. වධකචිත්තං පච්චුප්පන්තාරම්මණම්පි ජීවිතින්ද්‍රියං පබන්ධවිච්ඡේදනවසෙන ආරම්මණං කත්වා පචත්තතීති ආහ “පච්ඡා වා තෙනෙව රොගෙනා”තිආදි. යෙන හි පබන්ධො විච්ඡිජ්ජති, තාදිසං පයොගං නිබ්බත්තෙන්තං තදා වධකචිත්තං පචත්තන්තං පහරිතමත්තෙයෙව කම්මුනා බජ්ඣති. මනුස්සඅරහන්තස්ස ච පුටුඡ්ජනකාලෙයෙව සත්ථජපහාරෙ වා විසෙ වා දින්නෙපි යදි සො අරහත්තං පත්වා තෙනෙව මරති, අරහන්තසාතකො හොතියෙව. යං පන පුටුඡ්ජනකාලෙ දින්නං දානං අරහත්තං පත්වා පරිභුඤ්ජති, පුටුඡ්ජනස්සෙව තං දින්නං හොති.

නනු ච යථා අරහත්තං පත්වා පරිභුත්තම්පි පුටුඡ්ජනකාලෙ දින්නං පුටුඡ්ජනදානමෙව හොති, එවං මරණාධිජ්ජායෙන පුටුඡ්ජනකාලෙ පහාරෙ දින්නෙ අරහත්තං පත්වා තෙනෙව පහාරෙන මතෙ කස්මා අරහන්තසාතකොයෙව හොති, න පුටුඡ්ජනසාතකොති? විසෙසසබ්භාවතො. දානඤ්චි දෙය්‍යධම්මස්ස පරිච්චාගමත්තෙන හොති. තථා හි දානවෙතනා චජිතබ්බං චත්ථුං ආරම්මණං කත්වා චජනමත්තමෙව හොති, අඤ්ඤසන්තකකරණං ච තස්ස චජනං, තස්මා යස්ස තං සන්තකං කතං, තස්සෙව තං දින්නං හොති, න එවං වධො. සො හි පාණො පාණසඤ්ඤිතා වධකවෙතනා උපක්කමො තෙන මරණන්ති ඉමෙසං පඤ්චන්තං අඩ්ඨානං පාරිපුරියාව හොති, න අපාරිපුරියා. තස්මා අරහත්තං පත්තස්සෙව මරණන්ති අරහන්තසාතකොයෙව හොති, න පුටුඡ්ජනසාතකො. යස්මා පන “ඉමං මාරෙමී”ති යං සන්තානං ආරබ්භ මාරණිච්ඡා, තස්ස පුටුඡ්ජනඛිණාසවහාවෙන පයොගමරණක්ඛණානං වසෙන සතිපි සන්තානහෙදෙ අහෙදොයෙව, යදා ච අත්ථසිද්ධි, තදා ඛිණාසවහාවො, තස්මා අරහන්තසාතකොයෙව හොතීති නිට්ඨමෙත්ථ ගන්තබ්බං.

අඤ්ඤචිත්තෙනාති අවධාධිජ්ජායෙන අමාරතුකාමතාවිත්තෙන. නත්ථී පාණාතිපාතොති අමාරතුකාමතාවිත්තෙන පහටත්තා. කිඤ්චාපි පයමජ්ජහාරො න සයමෙව සක්කොති මාරතුං, දුතියං පන ලභිත්වා සක්කොන්තො ජීවිතවිනාසනහෙතු හොති, තස්මා “පයොගො තෙන ච මරණ”න්ති ඉමිනා සංසන්දනතො පයමජ්ජහාරෙනෙව කම්මබද්ධො යුත්තො, න දුතියෙන තස්ස අඤ්ඤචිත්තෙන දින්නත්තා. තෙන චුත්තං “උභයෙහි මතෙපි පයමජ්ජහාරෙනෙව කම්මුනා බද්ධො”ති.

කම්මාපත්තිබ්‍යත්තිභාවත්ථන්ති ආනන්තරියාදිකම්මවිභාගස්ස පාරාජිකාදිආපත්තිවිභාගස්ස ච විභාවනත්ථං. “එළකං මාරෙමී”ති පචත්තවෙතනාය පුබ්බභාගත්තා “ඉමං මාරෙමී”ති සන්තිට්ඨාපකවෙතනාය තදා සන්තිහිතත්තා යථාවත්ථුකං කම්මබද්ධො හොතියෙවාති ආහ “ඉමං චත්ථුං මාරෙමීති වෙතනාය අත්ථිභාවතො”තිආදි. සබ්බත්ථ හි පුරිමං අභිසන්ධිචිත්තං අජ්ජමාණං තෙන අත්ථසිද්ධියා අභාවතො, වධකචිත්තං පන තදාරම්මණඤ්ච ජීවිතින්ද්‍රියං අනන්තරියාදිභාවෙ පමාණන්ති දට්ඨබ්බං. සාතකො ච හොතීති පාණසාතකො හොති, පාණාතිපාතකම්මුනාව බද්ධො හොතීති අත්ථො. පුබ්බෙ චුත්තනයෙනෙව

වෙදිතබ්බන්ති යථාක්කමං පාරාජිකපුල්ලව්වයපාවිත්තියානි වෙදිතබ්බානි.
 “මාතාපිතුඅරහන්තානං අඤ්ඤතරං මාරෙමී”ති ගුණමහන්තෙසු
 පවත්තපුබ්බභාගචේතනාය දාරුණභාවතො තථාවිධපුබ්බභාගචේතනාපරිවාරා
 සන්නිට්ඨාපකචේතනා දාරුණාව භොතීති ආහ – “ඉධ පන චේතනා දාරුණා
 භොතී”ති. ඉමිනා ව “එළකං මාරෙස්සාමී”ති මාතාපිතුආදීනං මාරණෙපි
 පුබ්බභාගචේතනාය අදාරුණත්තා අඤ්ඤථා පවත්තආනන්තරියකම්මතො එවං
 පවත්තානන්තරියස්ස නාතිදාරුණතා වූත්තාව භොතීති දට්ඨබ්බා.

ලොභිතකන්නි ලොභිතමක්ඛිතං. කම්මං කරොන්තෙති යුද්ධකම්මං
 කරොන්තෙ. යථාධිප්පායං ගතෙති යොධං විජ්ඣිත්වා පිතරි විද්ධෙ. ඉදඤ්ච
 යථාධිප්පායං තෙන තථාවිද්ධභාවදස්සනත්ථං වූත්තං. අයථාධිප්පායං පන
 උජුකමෙව ගන්ත්වා පිතරි විද්ධෙපි මරණාධිප්පායෙන අත්තනාව කතප්පයොගත්තා
 නෙවත්ථි විසඬිකෙතොති වදන්ති. ආනන්තරියං පන නත්ථිති පිතරං උද්දිස්ස
 කතප්පයොගාභාවතො.

අධිට්ඨායාති මාතිකාවසෙන ආණත්තිකපයොගකථාවණ්ණනා

එවං විජ්ඣාති එවං ධනුං කඬ්ඨෙත්වා විජ්ඣා. එවං පහරාති එවං දල්භං අසිං
 ගහෙත්වා පහර. එවං සාතෙහීති එවං කම්මකාරණං කත්වා මාරෙහි. මජ්ඣෙති
 හත්ථිනො පිට්ඨිමජ්ඣෙ. එතෙනාති “අධිට්ඨහිත්වා ආණාපෙති”තිආදීනා. තත්ථාති
 ආණත්තිකප්පයොගෙ.

කිඤ්චාපි කිරියවිසෙසො අට්ඨකථාසු අනාගතො, පාළියං පන “එවං විජ්ඣා,
 එවං පහර, එවං සාතෙහී”ති කිරියාවිසෙසස්ස පරාමට්ඨත්තා ආවරියපරම්පරාය
 ආහතං කිරියාවිසෙසං පාළියා සංසන්දනතො ගහෙත්වා දස්සෙන්නො “අපරො
 නයො”තිආදිමාහ. ඡෙදනන්ති හත්ථාදිඡෙදනං. හෙදනන්ති කුච්ඡ්ආදිථාලනං. අථ වා
 උසුනා විජ්ඣනං, අසිනා ඡෙදනං, මුග්ගරාදිහි සීසාදිහෙදනන්ති එවමෙත්ථ අත්ථො
 දට්ඨබ්බො. සඬ්ඛමුණ්ඩකන්ති සඬ්ඛමුණ්ඩකම්මකාරණං. තං කරොන්තා
 උත්තරොට්ඨඋභතොකණ්ණවුළිකගලවාටකපරිච්ඡෙදෙන වම්මං ඡින්දිත්වා
 සබ්බකෙසෙ එකතො ගණ්ඨිං කත්වා දණ්ඩකෙන පලිවෙයෙත්වා උප්පාටෙන්නි, සහ
 කෙසෙහි වම්මං උට්ඨහති, තතො සීසකථාහං පුලසක්ඛරාහි සංසිත්වා ධොවන්තා
 සඬ්ඛවණ්ණං කරොන්ති. එවමාදීති ආදි-සද්දෙන බිලඬගථාලිකං රාහුමුඛං
 ජොතිමාලිකං හත්ථපජ්ජොතිකං ඵරකවත්තිකං වීරකවාසිකං එණෙයාකං
 බළිසමංසිකං කහාපණිකං බාරාපතව්ඡිකං පලිසපරිවත්තිකං පලාලපීඨකන්ති
 එවමාදිං සබ්බං කම්මකාරණං සඬ්ගණ්ණාති.

තත්ථ (අ. නි. අට්ඨ. 2.2.1) බිලඬගථාලිකන්ති කඤ්ජියඋක්ඛලිකකම්මකාරණං.
 තං කම්මං කරොන්තා සීසකපාලං උප්පාටෙත්වා තත්තං අයොගුළං සණ්ඨාසෙන
 ගහෙත්වා තත්ථ පක්ඛිපන්නි, තෙන මත්ථලුඬ්ගං පක්කුථිත්වා උපරි උත්තරති.
 රාහුමුඛන්ති රාහුමුඛකම්මකාරණං. තං කරොන්තො සඬ්කුනා මුඛං විවරිත්වා

අත්තොමුබෙ දීපං ජාලෙන්ති, කණ්ණචුළිකාහි වා පටියාය මුබං නිබ්බදනෙන
 බණන්ති, ලොහිතං පග්ගරිත්වා මුබං පුරෙති. ජොතිමාලිකන්ති සකලසරීරං
 තෙලපිලොතිකාය වෙදෙත්වා ආලිම්පෙත්ති. හත්ථපජ්ජොතිකන්ති හත්ථෙ
 තෙලපිලොතිකාය වෙදෙත්වා දීපං විය පජ්ජාලෙන්ති. ඵරකවත්තිකන්ති
 ඵරකවත්තකම්මකාරණං. තං කරොන්තා හෙට්ඨාගීවතො පටියාය වම්මවට්ටෙ
 කන්තිත්වා ගොජ්ජකෙ පාතෙන්ති, අථ නං යොත්තෙහි බන්ධිත්වා කඩ්ඪන්ති, සො
 අත්තනොව වම්මවට්ටෙ අක්කමිත්වා පතති. වීරකවාසිකන්ති
 වීරකවාසිකම්මකාරණං. තං කරොන්තා තථෙව වම්මවට්ටෙ කන්තිත්වා කටියං
 යපෙන්ති, කටිතො පටියාය කන්තිත්වා ගොජ්ජකෙසු යපෙන්ති, උපරිමෙහි
 හෙට්ඨිමසරීරං වීරකනිවාසනනිවත්ථං විය හොති. ඵණ්ණයාකන්ති
 ඵණ්ණයාකම්මකාරණං. තං කරොන්තා උභොසු කප්පරෙසු ව ජණ්ණකෙසු ව
 අයවලයානි දත්වා අයසුලානි කොට්ටෙන්ති, සො චතුහි අයසුලෙහි භූමියං
 පතිට්ඨහති, අථ නං පරිවාරෙත්වා අග්ගිං කරොන්ති, තං කාලෙන කාලං සන්ධිතො
 සුලානි අපනෙත්වා චතුහි අට්ඨිකොට්ඨියෙව යපෙන්ති.

බළිසමංසිකන්ති උභතොමුබෙහි බළිසෙහි පහරිත්වා වම්මමංසනභාරුනි
 උජ්ජාටෙන්ති. කභාපණ්ණිකන්ති සකලසරීරං තිබ්ණාහි වාසිහි කොට්ටො පටියාය
 කභාපණ්ණමත්තං කභාපණ්ණමත්තං පාතෙන්තා කොට්ටෙන්ති. බාරාපතච්ඡිකන්ති
 සරීරං තත්ථ තත්ථ ආවුබෙහි පහරිත්වා කොච්ඡෙහි බාරං සංසන්ති,
 වම්මමංසනභාරුනි පග්ගරිත්වා අට්ඨිකසඬ්ඛලිකාව තිට්ඨති. පලිසපරිවත්තිකන්ති
 ඵකෙන පස්සෙන නිපජ්ජාපෙත්වා කණ්ණජ්ජද්දෙ අයසුලං කොට්ටෙන්වා පට්ඨියා
 ඵකාබද්ධං කරොන්ති, අථ නං පාදෙ ගහෙන්වා ආවිඤ්ජන්ති. පලාලපීයකන්ති
 ඡෙකො කාරණිකො ඡවිවම්මං අච්ඡන්දිත්වා නිසදපොතෙහි අට්ඨිනි හින්දිත්වා
 කෙසෙසු ගහෙන්වා උක්ඛිපති, මංසරාසියෙව හොති, අථ නං කෙසෙහෙව
 පරියොනන්ධිත්වා ගණ්හන්තා පලාලවට්ටිං විය කත්වා පලිවෙදෙත්ති.

වත්ථුං විසංවාදෙත්වා තතො අඤ්ඤං මාරෙතීති සම්බන්ධො. පුරිමපස්සාදීනම්පි
 වත්ථුසභාගතො වත්ථුග්ගහණෙනෙව ගහණන්ති ආහ “පුරතො පහරිත්වා”තිආදි.
 චිත්තෙන “පුරතො වා”ති නියමං කත්වා වා අකත්වා වා “පුරතො පහරිත්වා
 මාරෙහි”ති වුත්තෙ සථෙ අඤ්ඤත්ථ පහරිත්වා මාරෙහි, ලෙසං ඔඩ්ඬෙන්වා
 අවුත්තත්තා විසඬ්ඛකෙතොව හොති. චිත්තෙන පන යත්ථ කත්ථවි පහරිත්වා මාරණං
 ඉච්ඡන්තොපි සථෙ “පුරතො පහරිත්වා මාරෙහි”ති වදති, තස්ස ලෙසං ඔඩ්ඬෙන්වා
 තථා වුත්තමත්ථං යපෙන්වා තෙනෙව චිත්තෙන සමුට්ඨාපිතවිඤ්ඤත්තිකත්තා
 මනුස්සවිග්ගහපාරාජිකතො පරියායෙන අමුච්චනතො “අඤ්ඤත්ථ පහරිත්වා
 මාරිතෙපි නෙවත්ථි විසඬ්ඛකෙතො”ති වදන්ති, කෙච් පන තං න ඉච්ඡන්ති.
 වත්ථුවිසෙසෙනාති මාතුආදිවත්ථුවිසෙසෙන. කම්මවිසෙසොති
 ආනන්තරියාදිකම්මවිසෙසො. ආපත්තිවිසෙසොති පාරාජිකාදිආපත්තිවිසෙසො.

“ඵතං ගාමෙ යීත”න්ති ගාමො පුග්ගලනියමනත්ථං වුත්තො, න
 ඔකාසනියමනත්ථං, තස්මා ඔකාසං අනියමෙත්වා පුග්ගලස්සෙව නියමිතත්තා නත්ථි

විසඬිකෙනො. “ගාමෙයෙ වා” තිආදිසු පන ඔකාසස්ස නියමිතත්තා අඤ්ඤත්ථ මාරිතෙ විසඬිකෙනො වුත්තො.

තුණ්ඛෙනාති බග්ගකොටියා. ථරුනාති බග්ගමුට්ඨිනා.

“එතං ගච්ඡන්ත” ත්ති ගමනෙන පුග්ගලොච නියමිතො, න ඉරියාපථො. තෙනාහ “නත්ථි විසඬිකෙනො” ති. “ගච්ඡන්තමෙවා” තිආදිනා ඉරියාපථො නියමිතො. තෙනාහ “විසඬිකෙනො හොති” ති.

“දිසං මාරෙහි” ති වුත්තෙපි දිසසණ්ඨානානං බහුභාවතො ඉත්ථන්තාමං. එවරුපඤ්ච දිසන්ති අඤ්ඤෙසං අසාධාරණලක්ඛණෙන අනිද්දිට්ඨන්තා “අනියමෙත්වා ආණාපෙති” ති වුත්තං. තෙනෙවාහ “යං කිඤ්චි තාදිසං මාරෙහි” ති. එත්ථ ව “චිත්තෙන බහුසු දිසසණ්ඨානෙසු එකං නියමෙත්වා වුත්තෙපි වාචාය අනියමිතත්තා අඤ්ඤස්මිං තාදිසෙ මාරිතෙ නත්ථි විසඬිකෙනො” ති වදන්ති. පරපාණම්හි පාණසඤ්ඤිතාලක්ඛණස්ස අඬිගස්ස අභාවතො නෙවත්ථි පාණාතිපාතොති ආහ “ආණාපකො මුච්චති” ති. යදි එවං ඔකාසනියමෙ සති කථං පාණාතිපාතොති? ඔකාසං නියමෙත්තස්ස තස්මිං ඔකාසෙ නිසින්නස්ස ජීවිතින්ද්‍රියං ආරම්මණං හොතිති ගහෙතඛිං. ඔකාසඤ්ඤි නියමෙත්වා නිද්දිසන්නො තස්මිං ඔකාසෙ නිසින්නං මාරාපෙතුකාමො හොති, සයං පන තදා තත්ථ නත්ථි, තස්මා ඔකාසෙන සහ අත්තතො ජීවිතින්ද්‍රියං ආරම්මණං න හොතිති වදන්ති.

අධිට්ඨායාති මාතිකාවසෙන ආණත්තිකපයොගකථාවණ්ණනා නිට්ඨිනා.

දුක්කථාවණ්ණනා

එවං ආණාපෙන්තස්ස ආචරියස්ස තාව දුක්කටන්ති සචෙ සා ආණත්ති යථාධිප්පායං න ගච්ඡති, ආචරියස්ස ආණත්තික්ඛණෙ දුක්කටං. සචෙ පන සා ආණත්ති යථාධිප්පායං ගච්ඡති, යං පරතො පුල්ලච්චයං වුත්තං, ආණත්තික්ඛණෙ තදෙව හොති. අථ සො තං අවස්සං සාතෙති, යං පරතො “සඛ්ඛෙසං ආපත්ති පාරාජිකස්සා” ති වුත්තං, තතො ඉමස්ස තඬ්ඛණෙයෙව පාරාජිකං හොතිති එවමෙත්ථ අත්ථො ගහෙතඛිං. ආචරියෙන පන හෙට්ඨා අදින්නාදානකථායං (පාරා. 121) වුත්තනෙයෙනෙව අයමත්ථො සක්කා විඤ්ඤාතුන්ති ඉධ න වුත්තො. වුත්තඤ්ඤි තත්ථ “ආපත්ති දුක්කටස්සාති එවං ආණාපෙන්තස්ස ආචරියස්ස තාව දුක්කටං. සචෙ පන සා ආණත්ති යථාධිප්පායං ගච්ඡති, යං පරතො පුල්ලච්චයං වුත්තං, ආණත්තික්ඛණෙ තදෙව හොති. අථ තං භණ්ඩං අවස්සං භාරියං හොති, යං පරතො ‘සඛ්ඛෙසං ආපත්ති පාරාජිකස්සා’ ති වුත්තං, තතො ඉමස්ස තඬ්ඛණෙයෙව පාරාජිකං හොතිති අයං යුත්ති සඛ්ඛත්ථ වෙදිතඛිං” ති. තෙසම්පි දුක්කටන්ති ආරොචනපච්චයා දුක්කටං. පටිග්ගහිතමත්තෙති එත්ථ අවස්සං චෙ පටිග්ගණ්හාති, තතො පුඛ්ඛෙව ආචරියස්ස පුල්ලච්චයං, න පන පටිග්ගහිතෙති දට්ඨඛිං. කස්මා පනස්ස පුල්ලච්චයන්ති ආහ “මහාජනො හි තෙන පාපෙ නියොජිතො” ති.

නිජ්ඵාදෙනි, යථා ව ඵකස්ස මරණෙ පවත්තමානාපි වධකචෙනනා සකලසරීරෙ උප්පජ්ජමානං නිරුජ්ඣමානඤ්ච සකලමිපි ජීවිතින්ද්‍රියං ඵකස්පභාරෙතෙව ආලම්බිතුමසක්කුණෙය්‍යත්තා යානප්පත්තං ඵකදෙසප්පවත්තං ජීවිතින්ද්‍රියං ආරම්මණං කත්වා ආරම්මණභූතං සකලමිපි ජීවිතින්ද්‍රියං විනාසෙති, එවමෙව පච්චුප්පන්නපරිත්තාරම්මණාය වධකචෙනනාය මාරෙතුකාමතාය පරිග්ගහිතසත්තෙසු ඵකස්සෙව ජීවිතින්ද්‍රීරියෙ ආරම්මණෙ කතෙපි කිච්චනිජ්ජත්තිවසෙන සබ්බෙපි මාරිතාව භොන්ති.

176. යෙසං භත්ථතොති යෙසං ඤාතකපචාරිතානං භත්ථතො. තෙසං මූලං දත්වා මුච්චතීති ඉදං තෙන කතපයොගස්ස පුන පාකතිකභාවාපාදනං අවසානං පාපෙත්වා දස්සෙතුං වුත්තං. “මූලෙන කීතං පන පොත්ථකං පොත්ථකසාමිකානං දත්වා මුච්චතියෙවා”ති තිසුපි ගණ්ඨිපදෙසු වුත්තං. කෙනචි පන “සවෙ පොත්ථකං සාමිකානං දත්වා මූලං න ගණ්භාති, න මුච්චති අත්තනියභාවතො අමොචිත්තා”ති වත්වා බහුධා පපඤ්චිතං, න තං සාරතො පච්චෙතබ්බං. පොත්ථකසාමිකානඤ්චි පොත්ථකෙ දින්නෙ අඤ්ඤාන කතං පටිලභිත්වා අත්තනා කතපයොගස්ස නාසිත්තා කථං සො න මුච්චෙය්‍ය, න ච පරිච්චත්තස්ස අත්තනියභාවො දිට්ඨොති. ගණ්ඨිපදෙ පන “සවෙ මූලෙන කීතො භොති, පොත්ථකසාමිකානං පොත්ථකං, යෙසං භත්ථතො මූලං ගහිතං, තෙසං මූලං දත්වා මුච්චතීති කස්මා වුත්තං. පොත්ථකනිමිත්තං මූලස්ස ගහිත්තා අකප්පියමෙතං. යදි හි පොත්ථකසාමිකස්ස පොත්ථකං දත්වා සයමෙව මූලං ගණ්භෙය්‍ය, අකප්පියමෙව තං. අථාපි පොත්ථකසාමිකස්ස සන්තිකා මූලං අග්ගභෙත්වා සයමෙව තං පොත්ථකං ඤාපෙය්‍ය, තථාපි අඤ්ඤා යෙන සද්ධාදෙය්‍යවිනිපාතනෙ ආපත්ති, තස්මා එවමාහා”ති වුත්තං, තම්පි න සාරතො පච්චෙතබ්බං. තස්මා ගණ්ඨිපදෙසු වුත්තන යොවෙත්ථ සාරතො දට්ඨබ්බො. “මරණවණ්ණං ලිඛිස්සාමා”ති එකජ්ඣාසයා හුත්වාති ඉදං තථා කරොන්තෙ සන්ධාය වුත්තං, එවං පන අසංවිදහිත්වාපි මරණාධිප්පායෙන තස්මිං පොත්ථකෙ වුත්තවිධිං කරොන්තස්ස පාරාජිකමෙව.

පමාණෙති අත්තනා සල්ලක්ඛිතෙ පමාණෙ. තච්ඡේත්වාති උන්නතප්පදෙසං තච්ඡේත්වා. පංසුපච්ඡිත්ති සබ්බන්තිමං පංසුපච්ඡිං. “එත්තකං අල”න්ති නිට්ඨාපෙතුකාමතාය සබ්බන්තිමපයොගසාධිකා චෙනනා සන්තිට්ඨාපකචෙනනා. සුත්තන්තිකත්ථෙරාති විනයෙ අපකතඤ්ඤානො සුත්තන්තභාණකා. මහාඅට්ඨකථාවරියත්ථෙරෙයෙව සන්ධාය “විනයං තෙ න ජානන්තිති උපභාසවසෙන සුත්තන්තිකත්ථෙරාති වුත්ත”න්තිපි වදන්ති. එත්ථ ච මහාඅට්ඨකථායං “ආවාටෙ නිට්ඨිතෙ පතිත්වා මරන්තු, අනිට්ඨිතෙ මා මරන්තු”ති ඉමිනා අධිප්පායෙන කරොන්තං සන්ධාය සබ්බන්තිමා සන්තිට්ඨාපකචෙනනා වුත්තා, මහාපච්චරිසඬ්ඛෙපට්ඨකථාසු පන පයමප්පභාරතො පට්ඨාය “ඉමස්මිං ආවාටෙ පතිත්වා මරන්තු”ති ඉමිනා අධිප්පායෙන කරොන්තස්ස යස්මිං යස්මිං පයොගෙ කතෙ තත්ථ පතිතා මරන්ති, තංතංපයොගසාධිකං සන්තිට්ඨාපකචෙනනං සන්ධාය “එකස්මිමිපි කුදාලප්පභාරෙ දින්නෙ”තිආදි වුත්තන්ති තිසුපි ගණ්ඨිපදෙසු

වුත්තං. තස්මා තෙන තෙන පරියායෙන අට්ඨකථාවාදානං අඤ්ඤමඤ්ඤාවිරොධො යුත්තො. අථ වා මහාඅට්ඨකථායං එකස්මිංයෙව දිවසෙ අවුපසන්තෙනෙව පයොගෙන ඛණිත්වා නිට්ඨාපෙන්තං සන්ධාය සබ්බන්තිමා සන්තිට්ඨාපකචෙනනා වුත්තා, ඉතරාසු පන “ඉමස්මිං පතිත්වා මරන්තු”ති අධිප්පායෙන එකස්මිං දිවසෙ කිඤ්චි ඛණිත්වා අපරස්මිමපි දිවසෙ තථෙව කිඤ්චි කිඤ්චි ඛණිත්වා නිට්ඨාපෙන්තං සන්ධාය වුත්තන්ති. එවමපි අට්ඨකථානං අඤ්ඤමඤ්ඤාවිරොධො යුත්තොති අමහාකං බන්ති.

අත්තනො ධම්මකායාති අජානිත්වා පක්ඛලිත්වා වා. අරහන්තාපි සඬගහං ගච්ඡන්තිති අඤ්ඤෙහි පාතියමානානං අමරිතුකාමානමපි අරහන්තානං මරණං සම්භවතිති වුත්තං. පුරිමනයෙති “මරිතුකාමා ඉධ මරිස්සන්ති”ති වුත්තනයෙ. තත්ථ පතිතං බහි නිහරිත්වාති එත්ථ “ඉමස්මිං ආවාටෙයෙව මරන්තුති නියමාභාවතො බහි නිහරිත්වා මාරිතෙපි පාරාජිකං වුත්තං. ආවාටෙ පතිත්වා ටොකං විරායිත්වා ගච්ඡන්තං ගහෙත්වා මාරිතෙ ආවාටස්මිංයෙව අග්ගහිතත්තා පාරාජිකං න භොති”ති වදන්ති, තං පන අට්ඨකථායං “පතිතප්පයොගෙන ගහිතත්තා”ති වුත්තහෙතුස්ස ඉධාපි සම්භවතො වීමංසිත්වා ගහෙතබ්බං. අමරිතුකාමා වානිපි අධිප්පායස්ස සම්භවතො ඔපපාතිකෙ උත්තරිතුං අසක්කුණිත්වා මතෙපි පාරාජිකං වුත්තං. නිබ්බත්තිත්වාති වුත්තත්තා පතනං න දිස්සතිති වෙ? ඔපපාතිකස්ස තත්ථ නිබ්බත්තියෙව පතනන්ති නත්ථි විරොධො. යස්මා මාතුයා පතිත්වා පරිවත්තිතලිඬගාය මතාය සො මාතුසාතකො භොති, න කෙවලං මනුස්සපුරිසසාතකො, තස්මා පතිතස්සෙව වසෙන ආපත්තිති අධිප්පායෙන “පතනරූපං පමාණ”න්ති වුත්තං. ඉදං පන අකාරණං. “මනුස්සභූතං මාතරං වා පිතරං වා අපි පරිවත්තිලිඬගං ජීවිතා වොරොපෙන්තස්ස කම්මං ආනන්තරියං භොති”ති එත්තකමෙව හි අට්ඨකථායං වුත්තං.

තත්ථ ව ලිඬගෙ පරිවත්තෙපි සො එව එකකම්මනිබ්බත්තො භවඬගප්පබන්ධො ජීවිතින්ද්‍රියප්පබන්ධො ව, න අඤ්ඤොති “අපි පරිවත්තිලිඬග”න්ති වුත්තං. යො හි ලිඬගෙ අපරිවත්තෙ තස්මිං අත්තභාවෙ භවඬගජීවිතින්ද්‍රියප්පබන්ධො, සො එව පරිවත්තෙපි ලිඬගෙ තංයෙව ව උපාදාය එකජාතිසමඤ්ඤා. න චෙත්ථ භාවකලාපගතජීවිතින්ද්‍රියස්ස වසෙන වොදනා කාතබ්බා තදඤ්ඤස්සෙව අධිප්පෙතත්තා. තඤ්ඤි තත්ථ අවිච්ඡෙදවුත්තියා පබන්ධවොහාරං ලහති, ඉතරමිපි වා භාවානුපාලනාසාමඤ්ඤෙතාති අනොකාසාව වොදනා. තස්මා පරිවත්තෙපි ලිඬගෙ තස්සෙව එකකම්මනිබ්බත්තස්ස සන්තානස්ස ජීවිතා වොරොපනතො වොහාරහෙදතො සො ඉත්ථිසාතකො වා භොතු පුරිසසාතකො වා, ආනන්තරියකම්මතො න මුච්චතිති එත්තකමෙව තත්ථ වත්තබ්බං. ඉධ පන යංයංජාතිකා සත්තා භොන්ති, තෙ මරණසමයෙ අත්තනො අත්තනො ජාතිරූපෙනෙව මරන්ති, නාඤ්ඤරූපෙන, ජාතිවසෙනෙව ව පාවිත්තියථුල්ලච්චයපාරාජිකෙහි භවිතබ්බං. තස්මා නාගො වා සුපණ්ණො වා යක්ඛරූපෙන වා පෙතරූපෙන වා පතිත්වා අත්තනො තිරච්ඡානරූපෙන මරති, තත්ථ පාවිත්තියමෙව යුත්තං, න ථුල්ලච්චයං තිරච්ඡානගතස්සෙව මතත්තා. තෙනෙව

දුතියත්ථෙරවාදෙ මරණරූපං පමාණං, තස්මා පාවිත්තියන්ති වුත්තං. අයමෙව ව
වාදො යුත්තතරො, තෙනෙව සො පච්ඡා වුත්තො.

ඉමිනාව නයෙන මනුස්සවිග්ගහෙ නාගසුපණ්ණසදියෙ තිරච්ඡානගතෙ පතිත්වා
අත්තනො රූපෙන මනෙ පාවිත්තියෙන භවිතබ්බං. එවං සන්තෙ පාළියං “යක්ඛො
වා පෙනො වා තිරච්ඡානගතමනුස්සවිග්ගහො වා තස්මිං පතති, ආපත්ති දුක්කටස්ස.
පතිතෙ දුක්ඛා වෙදනා උප්පජ්ජති, ආපත්ති දුක්කටස්ස. මරති, ආපත්ති
ථුල්ලච්චයස්සා” ති කස්මා වුත්තන්ති වෙ? තත්ථ කෙච්චි වදන්ති – යක්ඛො වා
පෙනො වාති පයමං සකරූපෙනෙව යිතෙ යක්ඛපෙනෙ දස්සෙත්වා පුන
අඤ්ඤරූපෙනපි යිතෙ තෙයෙව යක්ඛපෙනෙ දස්සෙතුං
“තිරච්ඡානගතමනුස්සවිග්ගහො වා” ති වුත්තං, න පන තාදිසං තිරච්ඡානගතං විසුං
දස්සෙතුං. තස්මා තිරච්ඡානගතවිග්ගහො වා මනුස්සවිග්ගහො වා යක්ඛො වා
පෙනො වාති එවමෙත්ථ යොජනා කාතබ්බාති. ගණ්ඨිපදෙසු පන තිසුපි “පාළියං
මනුස්සවිග්ගහෙන යිතතිරච්ඡානගතානං ආවෙණිකං කත්වා ථුල්ලච්චයං වුත්තං විය
දිස්සති” ති කපීතං. යක්ඛරූපපෙතරූපෙන මනෙපි එසෙව නයොති ඉමිනා
මරණරූපස්සෙව පමාණත්තා ථුල්ලච්චයං අතිදිස්සති.

මුධාති අමුලෙන, කිඤ්චි මුලං අග්ගහෙත්වාති වුත්තං හොති. සො නිද්දොසොති
තෙන තත්ථ කතපයොගස්ස අභාවතො. යදි පන සොපි තත්ථ කිඤ්චි කිඤ්චි
කරොති, න මුච්චතියෙවාති දස්සෙත්තො ආහ “එවං පතිතා” තිආදි. තත්ථ එවන්ති
එවං මයා කතෙති අත්ථො. න නස්සිස්සන්තිති අදස්සනං න ගම්ස්සන්ති, න
පලායිස්සන්තිති අධිප්පායො. විජ්ජට්ඨාසරෙ උප්පන්නෙති මුලට්ඨං සන්ධාය වුත්තං.
යදි පන පච්ඡිමොපි ලභිත්වා තත්ථ වුත්තජ්ජකාරං කිඤ්චි කත්වා පුන විජ්ජට්ඨාසරෙ
උප්පන්නෙ එවං කරොති, තස්සපි එසෙව නයො. පංසුමිහි පතිත්වා මරතිති
අභිනවපුරිතෙ පංසුමිහි පාදෙ පවෙසෙත්වා උද්ධරිතුං අසක්කොන්තො තත්ථෙව
පතිත්වා මරති. ඡාතපථවී ඡාතාති ඉදං සබ්බථා මත්ථකජ්ජත්තං ථීරභාවං දස්සෙතුං
වුත්තං. පංසුනා පුරෙන්නෙන පන පාදදණ්ඩාදිහි මද්දනතාළනාදිනා සුට්ඨතරං
ථීරභාවං ආපාදෙත්වා පකතිපට්ඨියා නිබ්බිසෙසෙ කතෙ ඡාතපථවීලක්ඛණං
අජ්ජත්තෙපි මුච්චතියෙව. ඔපාතං හරතිති එත්ථ පොක්ඛරණිසදිසත්තා මුච්චති.

හත්ථා මුත්තමත්තෙති ඔඨ්ඨෙත්වා හත්ථතො මුත්තමත්තෙ. වතිං කත්වාති
එත්ථ යදි සො පාසෙ වුත්තජ්ජකාරං කිඤ්චි විසෙසං න කරොති, අත්තනා කතවතියා
විද්ධංසිතාය මුච්චති. ථද්ධතරං වා පාසයට්ඨිං යපෙතිති ථීරභාවත්ථං අපරාය
පාසයට්ඨියා සද්ධිං බන්ධිත්වා වා තමෙව වා සිලීලභූතං ථද්ධතරං බන්ධිත්වා යපෙති.
දළ්ඞතරං වා ථීරතරං වාති එත්ථාපි එසෙව නයො. බාණුකන්ති
පාසයට්ඨිබන්ධනබාණුකං. සබ්බත්ථෙව මාරණත්ථාය කතජ්ජයොගත්තා න මුච්චති.
විජ්ජට්ඨාසරෙ උප්පන්නෙති මුලට්ඨස්සෙව විජ්ජට්ඨාසරෙ උප්පන්නෙ.

තෙන අලාතෙන...පෙ.... න මුච්චතීති එත්ථ “පුබ්බෙ කතජ්ජයොගං
විනාසෙත්වා පච්ඡා කුසලචිත්තෙන පයොගෙ කතෙපි න මුච්චතීති ඉදං සන්ධාය

ගන්තබ්බ’ න්ති තිසුපි ගණ්ඨිපදෙසු වුත්තං. අයං පනෙත්ථ අධිප්පායො යුත්තො සියා – ආදිතොයෙව මාරණත්ථාය කතප්පයොගත්තා කතපරියොසිතාය පාසයට්ඨියා තප්පච්චයා යෙ යෙ සත්තා මරිස්සන්ති, තෙසං තෙසං වසෙන පඨමතරංයෙව පාණාතිපාතකම්මසිද්ධිතො පච්ඡා කුසලචිත්තෙන අඤ්ඤාටා කතෙපි න මුච්චතීති. රජ්ජුකෙති බුද්දකරජ්ජුකෙ. සයං වට්ටිතන්ති බහුරජ්ජුකෙ එකතො කත්වා අත්තනා වට්ටිතං. උබ්බට්ටෙත්වාති තෙ රජ්ජුකෙ විසුං විසුං කත්වා. ගරුකතරං කරොතීති අතිහාරියං කරොති. පරියෙසිත්වා කතන්ති අරඤ්ඤං ගන්ත්වා රුක්ඛං ඡින්නිත්වා තච්ඡෙත්වා කතං.

177. ආලම්බනරුක්ඛො වාති තත්ථජාතකං සන්ධාය වුත්තං. තදත්ථමෙවාති මාරණත්ථමෙව. විසමණ්ඩලන්ති මඤ්චපිට්ඨාදිසු ආලිත්තං විසමණ්ඩලං. වත්වා අසිං උපනික්ඛිපතීති එත්ථ මුඛෙන අවත්වා වුත්තප්පකාරං මනසා චිත්තෙන්වා උපනික්ඛිපනෙපි එසෙව නයො. පුරිමනසෙනාති ‘‘යෙසං භත්ථතො මූලං ගහිත’’ න්තිආදිනා. සරිරස්ස විරූපභාවකරණතො කුට්ඨාදි විසභාගරොගො නාම, ජීවිතප්පවත්තියා වා අසභාගත්තා අනනුකූලත්තා ගණ්ඩපිළකාදි යො කොචි ජීවිතප්පවත්තිපච්චනිකො විසභාගරොගො.

178. පරං වා අමනාපරුපන්ති එත්ථ අමනාපං රූපං එතස්සාති අමනාපරුපොති බාහිරත්ථසමාසො දට්ඨබ්බො. මනාපියෙපි එසෙව නයොති එතෙන මනාපිකං රූපං උපසංහරතීති එත්ථ පරං වා මනාපරුපං තස්ස සමිපෙ යපෙනි, අත්තනා වා මනාපියෙන රූපෙන සමන්තාගතො තිට්ඨතීතිආදි යොජෙතබ්බන්ති දස්සෙති. තෙනෙව අඤ්ඤාතරස්මිං ගණ්ඨිපදෙ වුත්තං –

‘‘මමාලාභෙන එසිත්ථි, මරතූති සමිපගො;
දුට්ඨචිත්තො සවෙ යාති, භොති සො ඉත්ථිමාරකො.

‘‘භික්ඛත්ථාය සවෙ යාති, ජානන්තොපි න මාරකො;
අනත්ථිකො හි සො තස්සා, මරණෙන උපෙක්ඛකො’’ ති.

අපරමිපි තත්ථෙව වුත්තං –

‘‘වියොගෙන ව මෙ ජායා, ජනනි ව න ජීවති;
ඉති ජානං විසුඤ්ජන්තො, තදත්ථි භොති මාරකො.

‘‘පබ්බජ්ජාදිනිමිත්තඤ්ඤෙව, යාති ජානං න මාරකො;
අනත්ථිකො හි සො තෙසං, මරණෙන උපෙක්ඛකො’’ ති.

අලඬකරිත්වා උපසංහරතීති ‘‘අලාභකෙන සුස්සිත්වා මරතූ’’ ති ඉමිනා අධිප්පායෙන උපසංහරති. තෙනෙව ‘‘සවෙ උත්තසිත්වා මරති, විසඬකෙතො’’ ති වුත්තං. අලාභකෙන සුස්සිත්වා මරතීති එත්ථ ව පාරාජිකන්ති පාඨසෙසො

දට්ටබ්බො. කුණපගන්ධා වානි අභිආදිකුණපානං ගන්ධා. හංසපුප්ඵන්ති හංසාදීනං පක්ඛලොමං සන්ධාය වදති.

179. අසඤ්චිච්චානි ඉදං මරණසංවත්තනිකඋපක්කමස්ස අසල්ලක්ඛණං සන්ධාය චුත්තන්ති ආහ “ඉමිනා උපක්කමෙනා” තිආදි. අජානන්තස්සානි ඉදං පන මරණසංවත්තනිකඋපක්කමකරණස්ස අජානනං සන්ධාය චුත්තන්ති ආහ “ඉමිනා අයං මරිස්සති” තිආදි. නමරණාධිප්පායස්සානි ඉදං උපක්කමං ජානන්තස්සපි මරණාධිප්පායස්ස අභාවං සන්ධාය චුත්තන්ති ආහ “මරණං අනිච්ඡන්තස්සා” තිආදි.

පදභාජනීයවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

පකිණ්ණකකථාවණ්ණනා

දොමනස්සචිත්තෙනෙව හණති ඉමිනා සන්තිට්ඨාපකචෙනනා දුක්ඛවෙදනාය සම්පයුත්තා ඵවානි දස්සෙති. සුඛබ්බුලතාය හි රාජානො හසමානාපි “සාතෙථා” ති වදන්ති, භාසො පන නෙසං අනත්ථවූපසමාදිඅඤ්ඤවිසයොති සන්තිට්ඨාපකචෙනනා දුක්ඛවෙදනාය සම්පයුත්තා ඵව. සති පන දොමනස්සෙ කථං තං නප්පකාසතිති ආහ “සුඛවොකිණ්ණත්තා” තිආදි, පුබ්බාපරියවසෙන උභොසු පස්සෙසු උප්පජ්ජනකසුඛෙහි ආකිණ්ණත්තා උප්පන්තස්ස ව දොමනස්සස්ස අනුප්පබන්ධනෙන පවත්ති යා අභාවතො තදා උප්පන්තම්පි දොමනස්සං නප්පකාසතිති අත්ථො.

චිතීතවත්ථුවණ්ණනා

180. මරණත්ථිකාව හුත්වානි ඉමස්ස කායස්ස හෙදෙන සග්ගපාපනාධිප්පායත්තා අත්ථතො මරණත්ථිකාව හුත්වා. මරණත්ථිකභාවං අජානන්තානි ඵවං අධිප්පායිතො මරණත්ථිකා නාම භොන්තිති අත්තනො මරණත්ථිකභාවං අජානන්තා. න හි තෙ අත්තනො චිත්තප්පවත්තිං න ජානන්ති. වොහාරවසෙනානි පුබ්බභාගවොහාරවසෙන, මරණාධිප්පායස්ස සන්තිට්ඨාපකචෙනනාක්ඛණෙ කරුණාය අභාවතො කාරුඤ්ඤෙන පාසෙ ඛද්ධසුකරමොචනං විය න භොතිති අධිප්පායො. යථායුනානි චුත්තමෙවත්ථං යථානුසන්ධිනානි පරියායන්තරෙන චුත්තං, යථානුසන්ධිනා යථායුපරිච්ඡේදෙනානි චුත්තං භොති. අථ වා යථානුසන්ධිනානි යථානුප්පබන්ධෙන, යාව තස්මිං හවෙ සන්තානස්ස අනුප්පබන්ධො අච්චිජින්නප්පවත්ති භොති, තාව යත්වානි චුත්තං භොති.

අප්පට්චෙක්ඛිත්වානි අනුපපරික්ඛිත්වා. උද්ධං වා අධො වා සඬකමන්තිති පච්ඡා ආගතානං ඔකාසදානත්ථං නිසින්තපාළියා උද්ධං වා අධො වා ගච්ඡන්ති. පච්චෙක්ඛණකිච්චං නත්ථිති පච්ඡා ආගතෙහි උපපරික්ඛණකිච්චං නත්ථි. හෙට්ඨා කිස්මිඤ්චි විජ්ජමානෙ සාටකං වලි න ගණ්හාතිති ආහ “තස්මිං වලි න පඤ්ඤායති” ති. පට්චෙක්ඛණඤ්චෙදං ගිහීනං සන්තකෙයෙවානි දට්ටබ්බං.

පාළියං මුසලෙ උස්සිතෙනි අඤ්ඤමඤ්ඤං උපත්ථම්භෙන්වා ද්විසු මුසලෙසු උස්සිතෙසුති අත්ථො. උදුක්ඛලභණ්ඩිකන්ති උදුක්ඛලත්ථාය ආතීතං දාරුභණ්ඩං. පට්ඨිදන්ති භොජනපට්ඨිදං, භොජනන්තරායන්ති චුත්තං භොති.

181. අග්ගකාරිකන්ති එත්ථ කාරිකා-සද්දස්ස භාවචචනත්තා “අග්ගකිරිය”න්ති අත්ථං වත්ථාපි යස්මා කිරියං දාතුං න සක්කා, තස්මා දානසංඛාරාය අග්ගකිරියාය යුත්තං පිණ්ඩපාතමෙව ඉධ උපචාරචුත්තියා “අග්ගකිරියා”ති ගහෙතඛ්ඛන්ති ආභ “පයමං ලද්ධපිණ්ඩපාත”න්තිආදි.

182-183. දණ්ඩමුග්ගරන්ති නිබ්බාදනමුග්ගරං. විභත්තිබ්බත්තයෙනාති විභත්තිවිපරිණාමෙන. විසෙසාධිගමොති සමාධි විපස්සනා ව අතිවිය පාකටත්තා “භත්ථප්පත්තො විය දිස්සති”ති චුත්තං. උපචින්නදති “විසෙසාධිගමස්ස වික්ඛෙපො මා භොතු”ති ආභාරං උපචින්නදති. විසෙසාධිගමන්ති ලොකුත්තරධම්මපට්ඨාභං. බ්‍යාකරිත්ථාති ආරොචෙත්ථා. උපචින්නදති, න වට්ඨති යස්මා සභාගානං ලජ්ජිහික්ඛුනංයෙව අරියා අත්තනා අධිගතවිසෙසං තාදිසෙ කාරණෙ සති ආරොචෙත්ති, තෙ ව හික්ඛු අප්පතිරූපාය අනෙසනාය පච්චයං න පරියෙසන්ති, තස්මා තෙහි පරියෙසිතපච්චයෙ කුක්කුච්චං උප්පාදෙත්ථා ආභාරං උපචින්නදිතුං න වට්ඨති අත්ථො. සභාගානඤ්ඤි බ්‍යාකතත්තා උපචින්නදිතුං න ලභති. තෙ හි කප්පියමෙන්තං. තෙනෙව “සභාගානඤ්ඤි ලජ්ජිහික්ඛුනං කථෙතුං වට්ඨති”ති ඉදං “උපචින්නදති, න වට්ඨති”ති ඉමස්ස කාරණං දස්සෙන්තෙන චුත්තන්ති තිසුපි ගණ්ඨිපදෙසු චුත්තං.

අථ වා විසෙසාධිගමං බ්‍යාකරිත්ථාති ඉදං විසෙසස්ස අධිගතභාවදස්සනත්ථං චුත්තං. අධිගමන්තරායං අසඬිකන්තෙනෙව ව ආභාරුපච්ඡෙදො කාතඛ්ඛොති අනුඤ්ඤාතත්තා අධිගතෙන න කාතඛ්ඛොති දස්සෙතුං “විසෙසාධිගමං බ්‍යාකරිත්ථා ආභාරං උපචින්නදති, න වට්ඨති”ති චුත්තං. කිං පන අරියා අත්තනා අධිගතවිසෙසං අඤ්ඤෙසං ආරොචෙත්තිති ඉමිස්සා වොදනාය “සභාගානඤ්ඤි ලජ්ජිහික්ඛුනං කථෙතුං වට්ඨති”ති චුත්තං. අයමෙත්ථ යුත්තතරොති අමභාකං බන්ති, ගණ්ඨිපදෙපි අයමත්ථො දස්සිතොයෙවාති. භණ්ඩකං ධොවන්තාති චීවරං ධොවන්තා. ධොවනදණ්ඩකන්ති භණ්ඩධොවනදණ්ඩං.

184. අභං කුක්කුච්චකොති “මම කිරියාය මරෙය්‍ය නු බො, නො වා”ති එවං ජාතකුක්කුච්චකො. සඛ්ඛත්ථාපි පනෙත්ථ එවරූපෙසු වත්ථුසු අමතෙ ථුල්ලච්චයස්ස චුත්තත්තා තෙන කතප්පයොගෙන දුක්ඛවෙදනා උප්පජ්ජතු වා මා වා, පාරාජිකාය අභාවතො භගවතො වචනෙන ථුල්ලච්චයමෙවාති වදන්ති.

185. ගබ්භො පතති එතෙනාති ගබ්භපාතනං, තාදිසං භෙසජ්ජං. තෙනාහ “යෙන පරිභුන්තො”තිආදි. “මරණවණ්ණං වා සංවණ්ණෙය්‍යා”ති චුත්තත්තා පරියායතො ආපත්තිමොක්ඛො න භොතිති ආභ “පරියායො නාම නත්ථි”ති.

ගබ්භං න ගණ්භාතීති ගබ්භං න ධාරෙති. වාතෙන පාණකෙහි වා ගබ්භො විනස්සන්තො කම්මං විනා න නස්සතීති අධිප්පායෙන “ද්විභාකාරෙහි”ති වුත්තං. දීඝනිකායට්ඨකථායං (දී. නි. අට්ඨ. 1.26) පන “ගබ්භො හි වාතෙන පාණකෙහි කම්මුනා වාති තීහි කාරණෙහි විනස්සතී”ති වත්වා “කම්මුනා විනස්සන්තෙ පන බුද්ධාපි පටිබාහිතුං න සක්කොන්තී”ති වුත්තං. තත්ථ වාතෙන පාණකෙහි වා ගබ්භො විනස්සන්තෙ න පුරිමකම්මුනා ඔකාසො කතො, අපිච තස්පච්චයා කම්මං විපච්චති, සයමෙව පන කම්මුනා ඔකාසෙ කතෙ න එකන්තෙන වාතො පාණකා වා අපෙක්ඛිතඛිබාති ඉමිනා අධිප්පායෙන කම්මස්ස විසුං කාරණභාවො වුත්තොති දට්ඨබ්බං. පාණකා ඛාදිත්වා අන්තරධාපෙන්තීති යොජෙතඛිබ්බං. අවිජායනත්ථාය හෙසජ්ජං දෙන්තස්ස කුච්ඡියං උප්පජ්ජිත්වා විනස්සිස්සන්තීති ඉමිනා අධිප්පායෙන දිත්තෙ ඔපාතක්ඛණනාදීසු විය කම්මබද්ධො, කුච්ඡියං න උප්පජ්ජිස්සන්තීති ඉමිනා පන අධිප්පායෙන දිත්තෙ නෙවත්ථි කම්මබද්ධො.

සහධම්මිකානන්ති එකස්ස සත්ථුනො සාසනෙ සහසික්ඛමානධම්මානං. පඤ්චන්තම්පි විචට්ටනිස්සිතසිලත්තා “සමසීලසද්ධාපඤ්ඤාන”න්ති වුත්තං. ඤාතකපචාරිතට්ඨානතොති අත්තනො තෙසං වා ඤාතකපචාරිතට්ඨානතො. ගිලානස්සත්ථාය අප්පචාරිතට්ඨානතොපි විඤ්ඤත්තියා අනුඤ්ඤාතත්තා කතාපි අකතා වියාති අකතවිඤ්ඤත්ති, “වද, භන්තෙ, පච්චයෙනා”ති එවං අකතපචාරණට්ඨානෙ ව විඤ්ඤත්ති අකතවිඤ්ඤත්ති.

පටියාදියතීති සම්පාදෙති. අකාතුං න චට්ටතීති එත්ථ දුක්කටං වදන්ති. සහධම්මිකෙසු වුත්තනයෙනෙවාති “ඉමෙසම්පි පඤ්චන්තං අකතවිඤ්ඤත්තියාපි හෙසජ්ජං කාතුං චට්ටතී”ති කුරුන්දට්ඨකථායං වුත්තත්තා කථීතං. යාව ඤාතකා පස්සන්තීති යාව තස්ස ඤාතකා පස්සන්ති. පිතු භගීති පිතුච්ඡා. මාතු භාතා මාතුලො. නප්පභොන්තීති කාතුං න සක්කොන්ති. සවෙපි න යාවන්තීති “යාවිතුං දුක්ඛ”න්ති අධිප්පායෙන යදි න යාවන්ති. ආභොගං කත්වාති ඉදං කත්තඛිබ්බතාදස්සනවසෙන වුත්තං, “ආභොගං පන අකත්වාපි දාතුං චට්ටතී”ති තීසුපි ගණ්ඨිපදෙසු ලිඛිතං. එතෙ දස ඤාතකෙ යපෙත්වාති තෙසං පුත්තනන්තාදයොපි තස්පට්ඨබ්බත්තා ඤාතකා එවාති තෙපි එත්ථෙව සඬගහිතා. තෙන අඤ්ඤෙසන්ති ඉමිනා අඤ්ඤාතකානං ගහණං වෙදිතඛිබ්බං. තෙනෙවාහ “එතෙසං පුත්තපරම්පරායා”තිආදී. කුලපරිච්චටොති කුලානං පටිපාටි, කුලපරම්පරාති වුත්තං භොති. “මය්හං දස්සන්ති කරිස්සන්ති”ති පච්චාසාය කරොන්තස්සපි යාවිත්වාපි ගහෙතඛිබ්බට්ඨානතාය ඤාතකෙසු වෙජ්ජකම්මං වා කුලදුසකාපත්ති වා න භොතීති වදන්ති. සබ්බපදෙසුපි විනිච්ඡයො වෙදිතඛිබ්බොති වුළුමාතුයාතිආදීසු සබ්බපදෙසු “වුළුමාතුයා සාමිකො”තිආදිනා යොජෙත්වා හෙට්ඨා වුත්තනයෙන විනිච්ඡයො වෙදිතඛිබ්බො.

වුත්තනයෙන පරියෙසිත්වාති ඉමිනා “ඤාතිසාමණෙරෙහි වා”තිආදිනා වුත්තමත්ථං අතිදිස්සති. අපච්චාසිසන්තෙනාති “මය්හං දස්සන්ති කරිස්සන්ති”ති එවං අත්තනො අත්ථාය අපච්චාසිසන්තෙන. හික්ඛුසඬසස්ස පන උපකාරකත්තං පච්චාසිසන්තෙන කාතුං චට්ටතී. “හෙසජ්ජං ආචික්ඛ්වා”ති වුත්තෙපි යථා

“අඤ්ඤමඤ්ඤං පන කථා කාතබ්බා”ති ඉදං පරියායත්තා වට්ටති, එවං හෙට්ඨා චුත්තනයෙන “ඉදඤ්චිදඤ්ච ගහෙත්වා කරොන්ති”ති ඉමිනා පරියායෙන කථෙත්තස්සපි නෙවත්ථි දොසොති ආවරියා.

විනයලක්ඛණං අජානන්තස්ස අනාවරියස්ස තදනුරූපවොහාරාසම්භවතො ඊදිසස්ස ලාභස්ස උප්පත්ති නාම නත්ථිති “ආවරියභාගො නාමාය”න්ති චුත්තං, විනයෙ පකතඤ්ඤානා ආවරියෙන ලභිතබ්බභාගො අයන්ති චුත්තං හොති. පුප්ඵපුප්පනත්ථාය දින්නෙපි අකප්පියවොහාරෙන විධානස්ස අයුත්තත්තා “කප්පියවසෙනා”ති චුත්තං, “පුප්ඵං ආහරථා”ති ආදිනා කප්පියවොහාරවසෙනාති අත්ථො.

යදි “පරිත්තං කරොථා”ති චුත්තෙ කරොන්ති, ගිහිවෙය්‍යාවච්චකරණට්ඨානෙ තිට්ඨතිති “පරිත්තං කරොථ, හන්තෙති චුත්තෙ න කාතබ්බ”න්ති චුත්තං, “හණථා”ති චුත්තෙ පන ධම්මකථාය අප්ඤ්ඤාසනට්ඨානෙ ධීතත්තා “කාතබ්බ”න්ති චුත්තං. ධම්මඤ්ඤි අනප්ඤ්ඤිට්ඨෙයනපි කථෙතුං වට්ටති, පගෙව අප්ඤ්ඤිට්ඨෙයන. වාලෙන්වා සුත්තං පරිමජ්ජිත්වාති පරිත්තං කරොන්තෙන කාතබ්බවිධිං දස්සෙති. විහාරතො...පෙ.... දුක්කටන්ති අඤ්ඤාතකානංයෙව දදතො දුක්කටං. නො වෙ ජානන්තිති යදි එවං වත්තුං න ජානන්ති. උදකන්ති දක්ඛිණොදකං. පාදෙසු අපනිතෙසු අවමඬිගලසඤ්ඤිතො හොන්තිති ආහ “න පාදා අපනෙතබ්බා”ති. ගන්තුං වට්ටතිති “පරිවාරත්ථාය ආගච්ඡන්තු”ති චුත්තෙපි එවං සල්ලක්ඛෙත්වා ගන්තුං වට්ටති.

අනාමට්ඨපිණ්ඩපාතොති අපබ්බජිතස්ස හත්ථතො ලද්ධො අත්තනා අඤ්ඤෙන වා පබ්බජිතෙන අග්ගහිතඅග්ගො පිණ්ඩපාතො. ථාලකෙති ඉමිනා පත්තොපි ගහිතොයෙවාති දට්ඨබ්බං. දාමරිකවොරස්සාති රජ්ජං පත්ථයමානස්ස පාකට්ඨවොරස්ස. වොරනාගවත්ථුති එත්ථ “වොරනාගස්ස කිර ආමට්ඨං දෙන්තො කුප්ඤ්ඤස්සති, අනාමට්ඨං න වට්ටතිති ථෙරො පත්තග්ගහණහත්ථෙතෙව අග්ගං ගහෙත්වා පත්තෙ හත්තං සබ්බමදාසි, සො තෙන තුස්සි. ‘එත්තකං මය්හ’න්ති හත්තස්ස එකපස්සෙයෙව ථොකං යපෙත්වාපි පුන තෙන සද්ධිං සබ්බමිපි දාතුං වට්ටති”ති චූළගණ්ඨිපදෙ චුත්තං.

ආමිසස්ස ධම්මස්ස ව අලාභෙන අත්තතො පරස්ස ව අත්තරෙ සම්භවන්තස්ස ඡිද්දස්ස විවරස්ස හෙදස්ස පටිසන්ථරණං පිදහනං ගණ්හනං පටිසන්ථාරො. අයඤ්ඤි ලොකසන්තිවාසො අලබ්භමානෙන ආමිසෙන ව ධම්මෙන වාති ද්විති ඡිද්දො, තස්ස තං ඡිද්දං යථා න පඤ්ඤායති, එවං පීඨස්ස විය පච්චත්ථරණෙන ආමිසෙන ව ධම්මෙන ව පටිසන්ථරණං ආමිසපටිසන්ථාරො ධම්මපටිසන්ථාරො වාති චූච්චති. තත්ථ ධම්මපටිසන්ථාරො කස්සවි න කාතබ්බො නත්ථි. යස්ස කස්සවි හි ගහට්ඨස්ස වා පබ්බජිතස්ස වා ධම්මෙන සඬිගහො කාතබ්බොයෙව. “පටිසන්ථාරො පන කස්ස කාතබ්බො, කස්ස න කාතබ්බො”ති ඉදං පන ආමිසපටිසන්ථාරං සන්ධාය චුත්තං. උබ්බාසෙත්වාති සමන්තතො තියොජනං විලුම්පන්තො මනුස්සෙ පලාපෙත්වා

අඤ්ඤාසං අවාසං කත්වා. සඨස්සස්සත්ථාය ආහවාති පාකච්චටතො
තංදිවස්සස්සත්ථාය ආහවා. වරපොත්ථවිත්තත්ථරණන්ති
අනෙකප්පකාරඋත්තමරූපවිවිත්තත්ථරණං.

187. සත්තරසවග්ගියෙසු පුබ්බෙ එකස්ස අභිගුලිපතොදෙන මාරිතත්තා
සෙසසොළසපනෙසු උදරං ආරුහිත්වා නිසින්නමෙකං යපෙත්වා “සෙසාපි
පන්තරස ජනා”ති වුත්තං. අදුහලපාසාණා වියාති අදුහලෙ ආරොපිතපාසාණා විය.
කම්මාධිප්පායාති තප්පනියාදිකම්මකරණාධිප්පායා. ආවාහෙත්වාති ආවිසාපෙත්වා.
වාළවිහාරන්ති චණ්ඩසත්තෙහි අධිට්ඨිතවිහාරං.

189. යො රුක්ඛෙන ඔත්ථතොපි න මරතීතිආදීසු යං වත්තබ්බං, තං
භූතගාමසික්ඛාපදට්ඨකථායං සයමෙව චක්ඛති. එවඤ්ඤි තත්ථ වුත්තං (පාවි. අට්ඨ.
92) –

“මනුස්සවිග්ගහපාරාජිකචණ්ණනායං පන සබ්බඅට්ඨකථාසු ‘සචෙ භික්ඛු
රුක්ඛෙන වා අප්ප්ඤ්ඤාත්ථතො හොති ඔපාතෙ වා පතීතො, සක්කා ච හොති
එකෙන පස්සෙන රුක්ඛං ඡිත්ථිත්වා භූමිං වා ඛණිත්වා නික්ඛමිතුං,
ඡීවිතහෙතුපි අත්තනා න කාතබ්බං, අඤ්ඤාන පන භික්ඛුනා භූමිං වා
ඛණිත්වා රුක්ඛං වා ඡිත්ථිත්වා අල්ලරුක්ඛතො වා දණ්ඩකං ඡිත්ථිත්වා තං
රුක්ඛං පච්චටෙත්වා නික්ඛමාපෙතුං වට්ටති, අනාපත්තී’ති වුත්තං. තත්ථ
කාරණං න දිස්සති, ‘අනුජානාමි, භික්ඛචෙ, දවඩාහෙ ඩය්භමානෙ පටග්ගිං
දාතුං පරිත්තං කාතු’න්ති (වුළුව. 283) ඉදං පන එකමෙව සුත්තං දිස්සති. සචෙ
එතස්ස අනුලොමං, අත්තනො න වට්ටති, අඤ්ඤස්ස වට්ටතීති ඉදං
නානාකරණං න සක්කා ලද්ධුං. අත්තනො අත්ථාය කරොන්තො
අත්තසිනෙහෙන අකුසලවිත්තෙනෙව කරොති, පරො පන කාරුඤ්ඤෙන.
තස්මා අනාපත්තීති චෙ, එතම්පි අකාරණං. කුසලවිත්තෙනපි හි ඉමං ආපත්තිං
ආපජ්ජති, සබ්බට්ඨකථාසු පන වුත්තත්තා න සක්කා පටිසෙධෙතුං,
ගවෙසිතබ්බා එත්ථ යුත්ති, අට්ඨකථාවරියානං වා සද්ධාය ගන්තබ්බ”න්ති.

තස්මා යං එත්ථ ඉතො අඤ්ඤාථා කෙනචි පපඤ්චිතං, ගණ්ඨිපදෙසු ච කාරණං
වුත්තං, තං න සාරතො පච්චෙතබ්බං.

190. අල්ල...පෙ.... පාවිත්තියන්ති සුක්ඛට්ඨානෙපි අග්ගිං පාතෙත්වා ඉමිනා
අධිප්පායෙන ආලිම්පෙන්තස්ස පාවිත්තියමෙව. දුක්ඛට්ඨානෙ වා
සුක්ඛං ‘අසුක්ඛ’න්ති අවචන්ථපෙත්වා වා අග්ගිං පාතෙන්තස්ස දුක්ඛට්ඨං.
කීළාධිප්පායෙපි එසෙව නයො. කීළාධිප්පායො ච
පට්ඨපායමානසද්දස්සාදවසෙනෙව වෙදිතබ්බො. පටිපක්ඛභූතො අග්ගි පටග්ගි.
පරිත්තකරණන්ති ආරක්ඛකරණං. සයං වා උට්ඨිතන්ති වාතෙරිතානං වෙළආදීනං
අඤ්ඤමඤ්ඤසඨස්සට්ඨතො සමුට්ඨිතං. නිරූපාදානොති ඉන්ධනරහිතො.

191-192. බෙත්තමෙව ඔතිණ්ණත්තා පාරාජිකන්ති “ද්විහි” ති වුත්තෙ ද්විහිපි පහාරෙහි මරණස්ස පච්චාසිසනතො එකෙන විනා ද්විත්තං අභාවතො ව පාරාජිකං. “ද්විහියෙවාති නියමිතෙ පන එකෙන පහාරෙන මාරිතෙ නත්ථි පාරාජික” න්ති වදන්ති. පයමං ආහිතබලවෙගස්ස පුබ්බානුච්ඡිණ්ණවසෙන ධම්මානං දෙසන්තරුප්පත්තියා ගමනමත්තං යපෙත්වා ජීවිතින්ද්‍රියස්ස තත්ථ අවිජ්ජමානත්තා “සිසච්ඡෙදකස්සා” ති වුත්තං. ඉමස්ස වත්ථුස්සාති ආසාතනවත්ථුස්ස. “පානපරිභොගෙනාති වුත්තත්තා ලොණසොචිරකං යාමකාලික” න්ති වදන්ති.

විනිතවත්ථුවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

ඉති සමන්තපාසාදිකාය විනයට්ඨකථාය සාරත්ථදීපනියං

තතියපාරාජිකවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. චතුත්ථපාරාජිකං

චතුසච්චවිදුති චත්තාරි සච්චාති සමාහටාති චතුසච්චං, තං අවෙදි පටිච්ඡ්ඤ්ඤිති චතුසච්චවිදු. සතිපි සාවකානං පච්චෙකබුද්ධානඤ්ඤ චතුසච්චවිදුභාවෙ අනඤ්ඤපුබ්බකත්තා භගවතො චතුසච්චදස්සනස්ස තත්ථ ව සබ්බඤ්ඤාය බලෙසු ව වසිභාවස්ස පත්තිතො පරසන්තානෙසු පසාරිතභාවෙන පාකටත්තා ව භගවාච විසෙසෙන “චතුසච්චවිදු” ති ථොමනං අරහති.

වග්ගුමුදාතිරියහික්ඛුවත්ථුවණ්ණනා

193. අධිට්ඨෙමාති සංවිදහාම. දුතකම්මන්ති ගිහිනං පණ්ණං වා සාසනං වා ගහෙත්වා තත්ථ තත්ථ ගමනං. ඉරියාපථං සණ්ඨපෙත්වාති පධානානුරූපං කත්වා. පුච්ඡන්තානං වාති “අය්‍යා සන්තඉරියාපථා අතිවිය උපසන්තා, කතරං විසෙසමධිගච්ඡංසු” ති පුච්ඡන්තානං. අනාගතසම්බන්ධෙ පන අසතීති “භාසිතො භවිස්සතී” ති පාඨසෙසං කත්වා අනාගතසම්බන්ධෙ අසති. “භාසිතො” ති අතීතවචනං කථං අනාගතවචනෙන සම්බන්ධමුපගච්ඡතීති ආහ “ලක්ඛණං පන සද්දසත්ථතො පරියෙසිතබ්බ” න්ති. ඊදිසෙ හි යානෙ “ධාතුසම්බන්ධෙ පච්චයා” ති ඉමිනා ලක්ඛණෙන ධාත්වත්ථසම්බන්ධෙ සති අයථාකාලවිහිතාපි පච්චයා සාධවො භවන්තීති සද්දසත්ථවිදු වදන්ති.

194. වණ්ණවාති ඉමිනා සකලසරීරානුගතවණ්ණස්ස මනාපතා වුත්තා. පසන්තමුඛවණ්ණාති ඉමිනා සකලසරීරවණ්ණතොපි අධිකතරං මුඛවණ්ණස්ස මනාපතා වුත්තා. විජ්ජසන්තඡච්චණ්ණාති ඉමිනා පන විජ්ජමානස්සෙව සරීරවණ්ණස්ස අතිවිය පසන්තතා වුත්තා. යස්මා ඉන්ද්‍රියානං ඌනත්තං වා පූරණත්තං වා නත්ථි, තස්මා “අහිනිවිට්ඨොකාසස්ස පරිපුණ්ණත්තා” ති වුත්තං. ඡට්ඨස්ස අහිනිවිට්ඨොකාසො හදයවත්ථු, පඤ්චපසාදානං අහිනිවිට්ඨොකාසස්ස පරිපුණ්ණතාවචනෙනෙව හදයවත්ථුආදිසකලසරීරස්ස පරිපුණ්ණතා දස්සිතායෙව

හොතීති ආහ - “මනව්‍යවස්ථානං ඉන්ද්‍රියාන” නීති. යථා තත්ති එත්ථ තත්ති නිපාතමත්තං. හත්තම්ගප්පට්භාගාති කත්තබ්බාකත්තබ්බස්ස අජානනතො හත්තම්ගසදිසා. චතුරක්කන්ති චතුර්‍රියාපථං. ඉරියාපථො හි ඉධ පචත්තනට්ඨයෙන “චක්ක” නීති අධිප්පෙනො. නවද්වාරන්ති නවහි චණුමුබෙහි නවද්වාරං. දුක්ඛන්ති සීසරොගාදිදුක්ඛං. සබ්බකිච්චෙසුති පත්තපචනචීවරරජනායොගට්ඨානාදිකිච්චෙසු. යාපෙතුන්ති චහිතුං පචත්තෙතුං. තෙනාහ “ගමෙතු” නීති.

195. සන්තොති ඉමිනා තෙසං විජ්ජමානතං දස්සෙති, සංවිජ්ජමානාති ඉමිනා පන තෙසං උපලබ්භමානතං දස්සෙති. තෙනාහ - “අත්ථි වෙච උපලබ්භන්ති වා” ති. උපලබ්භන්තිති දිස්සන්ති, ඤායන්තිති අත්ථො. පන්ථදුහනකම්මන්ති පන්ථසාතනකම්මං. හනන්තොති මාරොන්තො. සාතෙන්තොති මාරාපෙන්තො. අථ වා හනන්තොති බන්ධනතාලාදිහි හිංසන්තො. සාතෙන්තොති මාරොන්තො. ඡන්දන්තොති පරෙසං හත්ථාදිති ඡන්දන්තො. පචන්තොති දණ්ඨෙත උප්පිළෙන්තො. පචනඤ්ඤෙත්ථ දහනං විබාධනං අධිප්පෙනං. පචන්තොති වා තප්පෙන්තො තාපෙන්තො. අථ වා පචන්තොති ගාමෙසු අග්ගිපාතනවසෙන ගෙහාදිති ඤාපෙත්වා තත්ථ අපෙළකාදිති පචන්තො.

යෙ සික්ඛාපදෙසු බහුලගාරවා න හොන්ති ආපත්තිවිතික්කමබහුලා, තෙ සික්ඛාපදෙසු අතිබ්බගාරවා. උද්ධතෙති අකප්පියෙ කප්පියසඤ්ඤිතාය කප්පියෙ අකප්පියසඤ්ඤිතාය අවජ්ජෙ වජ්ජසඤ්ඤිතාය වජ්ජෙ අවජ්ජසඤ්ඤිතාය ව උද්ධච්චපකතිකෙ. උන්තලෙති උග්ගතනලෙ, උට්ඨිතතුච්ඡමානෙති චුත්තං හොති. වපලෙති පත්තචීවරමණ්ඩනාදිනා වාපල්ලෙන යුත්තෙ. මුබරෙති මුබ්බරෙ, බරවචනෙති චුත්තං හොති. විකිණ්ණවාචෙති අසංයතවචනෙ දිවසම්පි නිරත්ථකච්චනප්පලාපිනෙ. මුට්ඨා නට්ඨා සති එතෙසන්ති මුට්ඨස්සති, සතිචරහිතෙති චුත්තං හොති. අසම්පජානෙති නිප්පඤ්ඤෙ. පාකතින්ද්‍රියෙති සංවරාභාවෙන ගිහිකාලෙ විය විච්චන්ද්‍රියෙ. ආවරියුපජ්ඣායෙහි පරිච්චත්තකෙති ධම්මෙන ආමිසෙන ව අසඬගහෙත්වා ආවරියුපජ්ඣායෙහි පරිච්චත්තෙ අනාථෙ අප්පතිට්ඨෙ. ලාහගරුකෙති පච්චයගරුකෙ.

ඉරියාපථසණ්ඨපනාදිනීති ආදි-සද්දෙන පච්චයපට්ඨෙවනසාමන්තප්ප්පානං ගහණං වෙදිතබ්බං. මහානිද්දෙසෙ (මහානි. 87) හි ඉරියාපථසණ්ඨපනපච්චයපට්ඨෙවනසාමන්තප්ප්පනවසෙන තිවිධං කුහකචත්ථු ආගතං. තත්ථ පාපිච්ඡස්සෙව සතො සම්භාවනාධිප්පායකතෙන ඉරියාපථෙන විම්භාපනං ඉරියාපථසණ්ඨපනසඬබාතං කුහකචත්ථු. තථා චීවරාදිහි නිමන්තිතස්ස තදන්තීකස්සෙව සතො පාපිච්ඡතං නිස්සාය පටික්ඛෙපනෙන තෙ ව ගහපතිකෙ අත්තති සුප්පතිට්ඨිතසද්ධෙ ඤත්වා පුන තෙසං “අහො අයොසා අප්පිච්ඡො, න කිඤ්චි පටිග්ගණ්හිතුං ඉච්ඡති, සුලද්ධං වත නො අස්ස, සචෙ අප්පමන්තකම්පි කිඤ්චි පටිග්ගණ්හෙය්‍යා” ති නානාවිධෙහි උපායෙහි පණීනාති චීවරාදිහි උපනෙන්නානං තදනුග්ගහකාමතංයෙව ආචිකත්වා පටිග්ගහණෙන ව තතො පහුති අසීතිසකට්ඨාගරෙහි උපනාමනහෙතුහුතං විම්භාපනං පච්චයපට්ඨෙවනසඬබාතං

කුහකවත්ථුති වෙදිතබ්බං. පාපිච්ඡස්සෙව පන සතො
 උත්තරිමනුස්සධම්මාධිගමපරිදීපනවාචාය තථා තථා විමිභාපනං
 සාමන්තප්ප්පනසඬබ්බං කුහකවත්ථුති වෙදිතබ්බං. චිත්තලපබ්බතාදිවිභාරො
 ලොකසම්මතසෙනාසනං නාම. ලොකසම්මත ...පෙ.... උපායෙහි
 සංවණ්ණියමානගුණොති සම්බන්ධො. පරිපාවෙතුන්ති පරිණාමෙතුං. සුද්ධචිත්තෙන
 අත්තනො ගන්ථධුරාදිකම්මං කත්වා විවරන්තානං තම්මුලකපච්චයපරිභොගෙ
 දොසාභාවං දස්සෙතුං “යෙ පනා”තිආදි වුත්තං. භික්ඛාවාසෙ අසම්පජ්ජමානෙති
 ගොචරගාමෙ භික්ඛාය චරිත්වා ලහිතබ්බපිණ්ඩපානෙ අසම්පජ්ජන්තෙ. තෙ ච
 චත්තසීසෙන සබ්බම්පෙනං කරොන්ති, න ලාභනිමිත්තං. තෙන වුත්තං
 “තත්තිපවෙණ්ණසට්ඨකා සාසනජොතකා”ති.

කිච්ඡෙනාති න දුක්ඛාය පටිපදාය. බුද්ධානඤ්ඤි චත්තාරොපි මග්ගා
 සුඛාපටිපදාව භොන්ති, පාරමිපුරණකාලෙ පන සරාගදොසමොහස්සෙව සතො
 ආගතානං යාවකානං අලඬකතප්පටියත්තං සීසං කත්තිත්වා ගලලොහිතං නීහරිත්වා
 සුඤ්ඤානාති අක්ඛිති උප්පාටෙත්වා කුලවංසප්පතිට්ඨාපකං පුත්තං මනාපචාරිති.
 හරියන්ති එවමාදීති දෙන්තස්ස අඤ්ඤානිපි බන්තිවාදීසදිසෙසු අත්තභාවෙසු
 ඡෙප්පභෙජ්ජාදීති පාපුණන්තස්ස ආගමනීයපටිපදං සන්ධායෙනං වුත්තං.
 කසිරෙනාති තස්සෙව වෙච්චනං.

එකස්සෙව දාතුං අසක්කුණෙය්‍යාතාය ගරුභාවතො “ගරුභණ්ඩානී”ති වුත්තං,
 සබ්බෙසං භාජෙත්වාපි ගහෙතුං අසක්කුණෙය්‍යාතාය “ගරුපරික්ඛාරානී”ති වුත්තං.
 සාධාරණපරික්ඛාරභාවෙනාති සඬසිකත්තා සබ්බහික්ඛුසාධාරණපරික්ඛාරභාවෙන.
 සඬගණ්හාති උපලාපෙතීති ඉදං අට්ඨෙය්‍යවිත්තං සන්ධාය වුත්තං. තෙනෙවාහ –
 “තථාභාවතො ටෙතෙත්වා”ති, අවිස්සජ්ජියඅවෙහඬගියභාවතො ටෙතෙත්වාති
 අත්ථො. ගරුභණ්ඩඤ්ඤි කුලසඬගහත්ථාය විස්සජ්ජෙත්තො විහජන්තො ච තස්ස
 අවිස්සජ්ජියඅවච්ඡිගියභාවං ටෙතෙති. කුලදුසකදුක්කටං ආපජ්ජතිති එත්ථ “යො
 විස්සජ්ජෙය්‍ය, ආපත්ති පුල්ලච්චයස්සා”ති වුත්තත්තා විස්සජ්ජනපච්චයා
 පුල්ලච්චයෙනපි න මුච්චති.

අසත්තන්ති අවිජ්ජමානං. අභුතන්ති අනුප්පන්නං. අනුප්පන්නත්තා හි තස්ස තං
 අසත්තන්ති. පුරිමස්ස පච්ඡිමං කාරණච්චනං. උල්ලපතීති උග්ගතායුකො ලපති.
 සීලඤ්ඤි භික්ඛුතො ආයු, තං තස්ස තථාලපනසමකාලමෙව විගච්ඡති.
 අසත්තසම්භාවනායාති අත්තනො අවිජ්ජමානගුණෙහි සම්භාවනාය. එවඤ්ඤි
 ගණ්හතා...පෙ.... ටෙතෙත්වා ගහිතා භොන්තීති එත්ථ අසත්තසම්භාවනාය
 රට්ඨපිණ්ඩස්ස ටෙතෙත්වා ගහිතත්තා ලොකුත්තරධම්මොපි ටෙතිතොයෙව භොති.
 කිතවස්සෙවාති කිතවස්ස සකුණග්ගහණමිව. කෙරාටිකස්සාති සදස්ස. ගොත්තං
 වුච්චති සාධාරණනාමං, මත්ත-සද්දො ලුත්තනිද්දිට්ඨො, තස්මා සමණාති
 ගොත්තමත්තං අනුභවන්ති ධාරෙන්තීති ගොත්‍රභුතො, නාමමත්තසමණාති වුත්තං
 භොති.

වග්ගුමුදානිරියහික්ඛුචත්ථවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

අධිමානවත්ථවණ්ණනා

196. හෙට්ඨිමග්ගෙහි ඤාතමරියාදාය එව ජානනතො අඤ්ඤා
අග්ගමග්ගපඤ්ඤා, තස්සා ඵලභාවතො අග්ගඵලපඤ්ඤා තංසහගතා
සම්මාසඬ්ඤාපාදයො ච අඤ්ඤාති චුත්තාති ආහ “අඤ්ඤං ඛ්‍යාකරිංසුති අරහත්තං
ඛ්‍යාකරිංසු”ති. අරියසාවකස්ස තාව නුප්පජ්ජති පහිනාධිමානපච්චයත්තා
නුප්පජ්ජති. සීලවතොපි...පෙ.... නුප්පජ්ජති අකාරකභාවතො. තිලක්ඛණං
ආරොපෙත්වාති කලාපසම්මසනවසෙන තිලක්ඛණං ආරොපෙත්වා.
ආරද්ධවිපස්සකස්සාති උදයබ්බයානුපස්සනාය ආරද්ධවිපස්සකස්ස. සුද්ධසමථලාභී
විපස්සනාය කම්මං අකත්වාපි කිලෙසසමුදාවාරං අපස්සන්තො කෙවලං
අඤ්ඤාණංලෙඛන “අරියොගමස්මි”ති මඤ්ඤතිති ආහ “සුද්ධසමථලාභීං වා”ති.
“අරහා අහ”න්ති මඤ්ඤති උච්චවාලඬ්ඤාසී මහානාගත්ථෙරො විය.

තලඬ්ගරවාසී ධම්මදිත්තත්ථෙරො කිර නාම එකො පහින්තජ්ජපටිසම්භිදො
මහාබ්ණාසවො මහතො හික්ඛුසඬ්ඤාසී ඔවාදදායකො අහොසි. සො එකදිවසං
අත්තතො දිවාට්ඨානෙ නිසීදිත්වා “කිත්තු ඛො අම්භාකං ආවරියස්ස
උච්චවාලඬ්ඤාසී මහානාගත්ථෙරස්ස සමණභාවකිච්චං මත්ථකජ්ජත්තං, නො”ති
ආවජ්ජෙත්තො පුට්ඨජනභාවමෙවස්ස දිස්වා “මයි අගච්ඡන්තෙ
පුට්ඨජනකාලකිරියමෙව කරස්සති”ති ව ඤත්වා ඉද්ධියා වෙහාසං උජ්ජනිත්වා
දිවාට්ඨානෙ නිසීත්තස්ස ථෙරස්ස සමීපෙ ඔරොහිත්වා වන්දිත්වා වත්තං දස්සෙත්වා
එකමත්තං නිසීදි. “කිං, ආචුසො ධම්මදිත්ත, අකාලෙ ආගතොසි”ති ව චුත්තො
“පඤ්ඤං, හන්තෙ, පුච්ඡිතුං ආගතොමිහි”ති ආහ. තතො “පුච්ඡාචුසො, ජානමානා
කට්ඨස්සාමා”ති චුත්තො පඤ්ඤාසහස්සං පුච්ඡි. ථෙරො පුච්ඡිතං පුච්ඡිතං පඤ්ඤං
අසජ්ජමානොව කථෙසි. තතො “අතිතික්ඛං වො, හන්තෙ, ඤාණං, කදා තුම්භෙහි
අයං ධම්මො අධිගතො”ති චුත්තො “ඉතො සට්ඨිවස්සකාලෙ, ආචුසො”ති ආහ.
සමාධිමිහි, හන්තෙ, වළඤ්ජෙථාති. න ඉදං, ආචුසො, භාරියන්ති. තෙන හි, හන්තෙ,
එකං හත්ථිං මාපෙථාති. ථෙරො සබ්බසෙතං හත්ථිං මාපෙසි. ඉදානි, හන්තෙ, යථා
අයං හත්ථි අඤ්ඤාකණ්ණො පසාරිතනඬ්ගුට්ඨො සොණ්ඩං මුඛෙ පක්ඛිපිත්වා
හෙරවං කොඤ්ඤාදායං කරොන්තො තුම්භාකං අභිමුඛං ආගච්ඡති, තථා නං
කරොථාති. ථෙරො තථා කත්වා වෙගෙන ආගච්ඡතො හත්ථිස්ස හෙරවං ආකාරං
දිස්වා උට්ඨාය පලායිතුං ආරද්ධො. තමෙන බ්ණාසවත්ථෙරො හත්ථං පසාරෙත්වා
වීරකණ්ණෙ ගහෙත්වා “හන්තෙ, බ්ණාසවස්ස සාරජ්ජං නාම හොති”ති ආහ. සො
තස්මිං කාලෙ අත්තතො පුට්ඨජනභාවං ඤත්වා “අවස්සයො මෙ, ආචුසො,
ධම්මදිත්ත හොති”ති වත්වා පාදමුලෙ උක්කුටිකං නිසීදි. “හන්තෙ, තුම්භාකං
අවස්සයො හවිස්සාමිච්චෙවාහං ආගතො, මා වින්තයිත්ථා”ති කම්මට්ඨානං කථෙසි.
ථෙරො කම්මට්ඨානං ගහෙත්වා වඬ්කමං ඔරුය්හ තතියෙ පදවාරෙ අග්ගඵලං
අරහත්තං පාපුණි. ථෙරො කිර දොසවරිතො අහොසි.

අධිමානවත්ථුවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

සවිභවිතසික්ඛාපදවණ්ණනා

197-198. යස්මා පනානිආදි “අසන්තං අභූතං අසංවිජ්ජමාන”න්ති එතෙසං කාරණවචනං. තත්ථ යන්ති යං උත්තරිමනුස්සධම්මං. අනභිජානන්ති අත්තනි අත්ථිභාවං අජානන්තො. සමුදාවරතීති “අත්ථි මය්හං එස ධම්මො”ති කථෙති ජානාපෙති වා. “අසන්තං අභූතං”න්ති ඉමස්ස කාරණවචනං සන්තානෙ අනුප්පන්තොති. ඤාණෙන ව අසවිජ්ජකතොති ඉදං පන “අසංවිජ්ජමාන”න්ති එතස්ස කාරණවචනං. පකතිමනුස්සෙහි උත්තරිතරානං බුද්ධාදිඋත්තමපුරිසානං අධිගමධම්මො උත්තරිමනුස්සධම්මොති ආහ “උත්තරිමනුස්සාන”න්තිආදි. තන්ති උත්තරිමනුස්සධම්මං. අථ පදභාජනෙ බහුවචනනිද්දෙසො කස්මා කතොති ආහ “පදභාජනෙ පනා”තිආදි. කිඤ්චාපි උත්තරිමනුස්සධම්මො අබ්බාකතොපි හොති, ආරොග්ගාට්ඨෙන පන බාහිතිකසුත්තෙ විය “කුසලෙ ධම්මෙ”ති වුත්තං. අස්සාති උත්තරිමනුස්සධම්මස්ස. ඛණලයමුහුත්ත-සද්දා අඤ්ඤත්ථ භින්නත්ථාපි හොන්ති, ඉධ පන ඛණපරියායවසෙනෙව “තං ඛණං තං ලයං තං මුහුත්ත”න්ති පාළියං වුත්තං.

අධිගන්තබ්බතො අධිගමො, ඤානාදි, අධිගමස්ස පුච්ඡා අධිගමපුච්ඡා. තෙනාහ “ඤානවිමොක්ඛාදීසු”තිආදි. උපායපුච්ඡාති අධිගමුපායපුච්ඡා. කින්නීති කෙන පකාරෙන, කෙන විධිනාති අත්ථො. කතමෙසං ත්වං ධම්මානං ලාභීති ඉදං පන පුබ්බෙ “කිං තෙ අධිගත”න්ති අනිද්ධාරිතභෙදා ඤානාදිවිසෙසා පුච්ඡිතාති ඉදාති තෙසං නිද්ධාරෙත්වා පුච්ඡනාකාරදස්සනං.

තස්මාති යස්මා යථාවුත්තෙහි ඡහාකාරෙහි අධිගමබ්බාකරණං සොධෙතබ්බං, තස්මා. එත්තාවතාවාති එත්තකෙන බ්බාකරණමත්තෙනෙව න සක්කාතබ්බො. බ්බාකරණඤ්ඤි එකච්චස්ස අයාථාවතොපි හොතීති. ඉමෙසු පන ඡසු යානෙසු සොධනත්ථං වත්තබ්බොති යථා නාම ජාතරූපපතිරූපකම්පි ජාතරූපං විය බායතීති ජාතරූපං නිසංසනතාපනවිෂේදනෙහි සොධෙතබ්බං, එවමෙව ඉමෙසු ඉදානෙව වුත්තෙසු ඡසු යානෙසු පක්ඛිපිත්වා සොධනත්ථං වත්තබ්බො. විමොක්ඛාදීසුති ආදි-සද්දෙන සමාධිසමාපත්තිඤ්ඤාණදස්සනමග්ගභාවනාඵලසවිජ්ජිකිරියාදිං සධිගණ්භාති. පාකටො හොතීති අධිගතවිසෙසස්ස සතිසම්මොසාභාවතො. සෙසපුච්ඡාසුපි පාකටො හොතීති පදෙ එසෙව නයො.

සබ්බෙසඤ්ඤි අත්තනා අධිගතමග්ගෙන පභිනකිලෙසා පාකටා හොන්තීති ඉදං යෙභුයාවසෙන වුත්තං. කස්සපි හි අත්තනා අධිගතමග්ගවජ්ඣකිලෙසෙසු සන්දෙහො උප්පජ්ජතියෙව මහානාමස්ස සක්කස්ස විය. සො හි සකදාගාමී සමානොපි “තස්ස මය්හං, භන්තෙ, එවං හොති ‘කො සු නාම මෙ ධම්මො අජ්ඣත්තං අප්පභිනො, යෙන මෙ එකදා ලොභධම්මාපි චිත්තං පරියාදාය තිට්ඨන්ති, දොසධම්මාපි චිත්තං පරියාදාය තිට්ඨන්ති, මොහධම්මාපි චිත්තං පරියාදාය

තිට්ඨන්ති’’ති (ම. නි. 1.175) භගවන්තං පුච්ඡී. අයං කිර රාජා සකදාගාමිමග්ගෙන ලොභදොසමොහා නිරවසෙසා පභියන්තීති සඤ්ඤී අහොසි. කිං අරියසාවකස්ස එවං සන්දෙහො උප්පජ්ජති? ආම උප්පජ්ජති. කස්මා? පණ්ණත්තියං අකොවිදස්ස. “අයං කිලෙසො අසුකමග්ගවජ්ඣෙ”ති ඉමිස්සා පණ්ණත්තියා අකොවිදස්ස හි අරියසාවකස්ස එවං හොති. කිං තස්ස පච්චවෙක්ඛණා නත්ථීති? අත්ථී, සා පන න සබ්බෙසං පරිපුණ්ණා හොති. එකො හි පභීනකිලෙසමෙව පච්චවෙක්ඛති, එකො අවසිට්ඨකිලෙසමෙව, එකො මග්ගමෙව, එකො ඵලමෙව, එකො නිබ්බානමෙව. ඉමාසු පන පඤ්චස්ස පච්චවෙක්ඛණාසු එකං වා ද්වෙ වා නො ලද්ධං න වට්ටති. ඉති යස්ස පච්චවෙක්ඛණා න පරිපුණ්ණා, තස්ස මග්ගවජ්ඣකිලෙසපණ්ණත්තියං අකොවිදත්තා එවං හොති. උග්ගහපරිපුච්ඡාකුසලාති සජ්ඣායමග්ගසංවණ්ණනාසු නිපුණා.

යාය පටිපදාය යස්ස අරියමග්ගො ආගච්ඡති, සා පුබ්බභාගපටිපත්ති ආගමනපටිපදා. සොධෙතබ්බාති සුද්ධා උදාහු න සුද්ධාති විචාරණවසෙන සොධෙතබ්බා. න සුජ්ඣති තත්ථ තත්ථ පමාදපටිපත්තිසබ්භාවතො. අපනෙතබ්බොති අත්තතො පටිඤ්ඤාය අපනෙතබ්බො. “සුජ්ඣති”ති වත්ථා සුජ්ඣනාකාරං දස්සෙතුං “දීඝරත්ත”න්තිආදි වුත්තං. පඤ්ඤායතීති එත්ථාපි “යදී”ති පදං ආනෙත්ථා යදි සො භික්ඛු තාය පටිපදාය පඤ්ඤායතීති සම්බන්ධො. චතුස්ස පච්චයෙසු අලග්ගත්තා “ආකාසෙ පාණිසමෙන චෙතසා”ති වුත්තං. වුත්තසදිසන්ති තස්ස භික්ඛුතො බ්‍යාකරණං ඉමස්මිං සුත්තෙ වුත්තෙන සදිසං, සමන්ති අත්ථො.

බිණ්ණසවපටිපත්තිසදිසා පටිපදා හොතීති දීඝරත්තං සුවික්ඛම්භිතකිලෙසත්තා. බිණ්ණසවස්ස නාම...පෙ.... න හොතීති පභීනවිපල්ලාසත්තා ජීවිතනිකන්තියා ව අභාවතො න හොති. පුපුජ්ජනස්ස පන අප්පභීනවිපල්ලාසත්තා ජීවිතනිකන්තියාසබ්භාවතො ව අප්පමත්තකෙනපි හොති.

තත්ත්වමානි වත්ථුනි – දීඝභාණකඅභයත්ථෙරො කිර එකං පිණ්ඩපාතිකං පරිග්ගහෙතුං අසක්කොන්තො දහරස්ස සඤ්ඤං අදාසි. සො තං නභායමානං කල්‍යාණීනදිමුඛද්වාරෙ නිමුජ්ජිත්ථා පාදෙ අග්ගහෙසි. පිණ්ඩපාතිකො “කුම්භිලො”ති සඤ්ඤාය මහාසද්දං අකාසි, තදා නං “පුපුජ්ජනො”ති ජානිංසු. වන්දමුඛතිස්සරාජකාලෙ පන මහාවිහාරෙ සඬ්ඝත්ථෙරො බිණ්ණසවො දුබ්බලවක්ඛුකො විහාරෙයෙව අච්ඡති. තං රාජා “ථෙරං පරිග්ගණ්හිස්සාමි”ති භික්ඛුසු භික්ඛාචාරං ගතෙසු අප්පසද්දො උපසඬ්ඝමිත්ථා සප්පො විය පාදෙ අග්ගහෙසි. ථෙරො සිලාථම්මො විය නිව්චලො හුත්ථා “කො එත්ථා”ති ආහ. අහං, භන්තෙ, තිස්සොති. සුගන්ධං වායසි නො තිස්සාති. එවං බිණ්ණසවස්ස භයං නාම නත්ථී. එකච්චො පන පුපුජ්ජනොපි අතිසුරො හොති නිබ්භයො, සො රජනීයෙන ආරම්මණෙන පරිග්ගණ්හිතබ්බො. වසභරාජාපි හි එකං ථෙරං පරිග්ගණ්හමානො සරෙ නිසීදාපෙත්ථා තස්ස සන්තිකෙ බදරසාලවං මද්දමානො නිසීදි. මහාථෙරස්ස බෙලො වලිතො, ථෙරස්ස පුපුජ්ජනභාවො ආවිභූතො. බිණ්ණසවස්ස හි රසතණ්භා

නාම සුප්පභීනා, දිබ්බෙසුපි රසෙසු නිකන්ති නාම න හොති. තස්මා ඉමෙහි උපායෙහි පරිග්ගහෙත්වා සවස්ස භයං වා ඡම්භිතත්තං වා රසතණ්හා වා උප්පජ්ජති, “න ත්වං අරහා”ති අපනෙතබ්බො.

අසන්තගුණසම්භාවනලක්ඛණා පාපිච්ඡාති ආහ – “යා සා ඉධෙකච්චො...පෙ.... ආදිනා නයෙනා”ති. ආදි-සද්දෙන “අස්සද්ධො සමානො ‘සද්ධොති මං ජනො ජානාතු’ති ඉච්ඡති, අප්පස්සුතොව සමානො ‘බහුස්සුතොති මං ජනො ජානාතු’ති ඉච්ඡති, සඬගණ්කාරාමොව සමානො ‘පවිච්ඡත්තොති මං ජනො ජානාතු’ති ඉච්ඡති, කුසීතොව සමානො ‘ආරද්ධවීරියොති මං ජනො ජානාතු’ති ඉච්ඡති, මුට්ඨස්සතීව සමානො ‘උපට්ඨිතස්සතීති මං ජනො ජානාතු’ති ඉච්ඡති, අසමාහිතොව සමානො ‘සමාහිතොති මං ජනො ජානාතු’ති ඉච්ඡති, දුප්පඤ්ඤොව සමානො ‘පඤ්ඤවාති මං ජනො ජානාතු’ති ඉච්ඡති, අබ්ණාසවොව සමානො ‘බ්ණාසවොති මං ජනො ජානාතු’ති ඉච්ඡති, යා එවරුපා ඉච්ඡා ඉච්ඡාගතා පාපිච්ඡතා රාගො සාරාගො චිත්තස්ස සාරාගො, අයං වුවච්ඡි පාපිච්ඡතා”ති (විහ. 851) එවං වුත්තං පාළිපදෙසං සඬගණ්හාති. පාපිකායාති ලාමිකාය ඉච්ඡාය. අපකතොති පාපිකාය ඉච්ඡාය සම්මාආර්ථිවතො අපෙතො කතොති ඉච්ඡාය අපකතො. තථාභූතො ව මිච්ඡාජීවෙන අභිභූතො පරාජිතො නාම හොතීති ආහ “අභිභූතො පරාජිතො”ති.

සාමඤ්ඤං දුප්පරාමට්ඨං නිරයායුපකඬ්ඨතීති යථා කුසො යෙන දුග්ගහිතො, තස්ස හත්ථං අනුකන්තති ඵාලෙති, එවමෙව සමණධම්මසඬබ්බතං සාමඤ්ඤම්පි ඛණ්ඩසීලාදිතාය දුප්පරාමට්ඨං නිරයාය උපකඬ්ඨතී, නිරයෙ නිබ්බත්තාපෙතීති අත්ථො. සිථිලොති ඔලිසිත්වා කරණෙන සිථිලග්ගාහෙන කතො. පරිබ්බාජොති ඛණ්ඩාදිභාවප්පත්තො සමණධම්මො. හියොයා ආකිරතෙ රජන්ති අබ්භන්තරෙ විජ්ජමානං රාගරජාදිං එවරුපො සමණධම්මො අපනෙතුං න සක්කොති, අථ බො තස්ස උපරි අපරම්පි රාගරජාදිං ආකිරතීති අත්ථො. හික්ඛුභාවොති පාරාජිකං ආපජ්ජිත්වා “සමණො අහ”න්ති පටිජානනතො වොහාරමත්තසිද්ධො හික්ඛුභාවො. අජානමෙවාති පායෙ එවාති අවධාරණත්ථෙ නිපාතො. අජානමෙවන්ති පායෙ පන එවං ජානාමි එවං පස්සාමීති අවචන්ති යොජෙතබ්බං.

පදභාෂ්‍යයවණ්ණනා

199. අසුභජ්ඣානාදීනීති ආදි-සද්දෙන කායගතාසතිජ්ඣානඤ්ච
කසිණජ්ඣානඤ්ච සඬගණ්හාති. තෙන “කායගතාසතිජ්ඣානං පථවිකසිණජ්ඣානං සමාපජ්ජි”න්තිආදිං වදන්තොපි පාරාජිකොව හොතීති වෙදිතබ්බං. විමොක්ඛොති එත්ථ වි-සද්දො විසෙසත්ථො විවිධත්ථො වාති දස්සෙන්නො ආහ “සුට්ඨ මුත්තො”තිආදි. විමොක්ඛොති චත්තාරො අරියමග්ගා. තස්ස සගුණතො සුඤ්ඤතාදිනාමලාභං දස්සෙන්නො ආහ “සො පනාය” න්තිආදි. මග්ගො හි නාම පඤ්චහි කාරණෙහි නාමං ලහති සරසෙන වා පච්චනිකෙන වා සගුණෙන වා ආරම්මණෙන වා ආගමනෙන වා. සවෙ හි සඬාරුපෙක්ඛා අනිච්චතො සඬාරෙ සම්මසිත්වා වුට්ඨාති, අනිමිත්තවිමොක්ඛෙන විමුච්චති, සවෙ දුක්ඛතො සම්මසිත්වා

වුට්ඨානි, අප්පණ්ණිකවිමොක්ඛෙන විමුච්චති, සචෙ අනත්තතො සම්මසිත්වා වුට්ඨානි,
සුඤ්ඤතවිමොක්ඛෙන විමුච්චති, ඉදං සරසතො නාමං නාම. යස්මා පනෙස
අනිච්චානුපස්සනාය සඬබ්බරානං සනවිනිබ්බොගං කත්වා
නිච්චනිමිත්තධූවනිමිත්තසස්සනනිමිත්තානි පජහන්තො ආගතො, තස්මා
අනිමිත්තො. දුක්ඛානුපස්සනාය පන සුඛසඤ්ඤං පභාය පණ්ඩිං පත්ථනං
සුක්ඛාපෙත්වා ආගතත්තා අප්පණ්ණිතො. අනත්තානුපස්සනාය
අත්තසත්තපුග්ගලසඤ්ඤං පභාය සඬබ්බරානං සුඤ්ඤතො දිට්ඨත්තා සුඤ්ඤතොති
ඉදං පච්චනිකතො නාමං නාම.

රාගාදීහි පනෙස සුඤ්ඤතත්තා සුඤ්ඤතො. රූපනිමිත්තාදීනං
රාගනිමිත්තාදීනංයෙව වා අභාවෙන අනිමිත්තො. රාගාදිපණ්ඩිආදීනං අභාවතො
අප්පණ්ණිතොති ඉදමස්ස සගුණතො නාමං. ස්වායං සුඤ්ඤතං අනිමිත්තං
අප්පණ්ණිතස්ථ නිබ්බානං ආරම්මණං කරොතිති සුඤ්ඤතො අනිමිත්තො
අප්පණ්ණිතොති වුච්චති, ඉදමස්ස ආරම්මණතො නාමං. ආගමනං පන දුට්ඨං
විපස්සනාගමනං මග්ගාගමනස්ථ. තත්ථ මග්ගෙ විපස්සනාගමනං ලබ්භති, එලෙ
මග්ගාගමනං. අනත්තානුපස්සනා හි සුඤ්ඤතා නාම, සුඤ්ඤතවිපස්සනාය මග්ගො
සුඤ්ඤතො. අනිච්චානුපස්සනා අනිමිත්තා නාම, අනිමිත්තවිපස්සනාය මග්ගො
අනිමිත්තො. ඉදං පන නාමං න අභිධම්මපරියායෙන ලබ්භති. තථා හි තං
සඬබ්බරනිමිත්තස්ස අවිජ්ජනතො න නිජ්ජරියායෙන අනිමිත්තං,
සුත්තන්තපරියායෙන පන ලබ්භති. තත්ත හි ගොත්‍රභුඤ්ජාණං අනිමිත්තං නිබ්බානං
ආරම්මණං කත්වා අනිමිත්තනාමකං හුත්වා සයං ආගමනියට්ඨානෙ යත්වා මග්ගස්ස
නාමං දෙතිති වදන්ති, තෙන මග්ගො අනිමිත්තොති වුත්තො. මග්ගාගමනෙන පන
එලං අනිමිත්තන්ති යුජ්ජතියෙව. දුක්ඛානුපස්සනා සඬබ්බරෙසු පණ්ඩිං සුක්ඛාපෙත්වා
ආගතත්තා අප්පණ්ණිතා නාම, අප්පණ්ණිතවිපස්සනාය මග්ගො අප්පණ්ණිතො,
අප්පණ්ණිතමග්ගස්ස එලං අප්පණ්ණිතං. එවං විපස්සනා අත්තතො නාමං මග්ගස්ස
දෙති, මග්ගො එලස්සාති ඉදං ආගමනතො නාමං. සුඤ්ඤත්තානි විචිත්තත්තා. න හි
මග්ගෙ රාගාදයො සන්ති, උපරුපරි උජ්ජජනකරාගාදීනං කාරණත්තා රාගාදයො
නිමිත්තන්ති ආහ “රාගදොසමොහනිමිත්තෙහි”ති. සවිග්ගහානං විය
උපට්ඨානම්පෙත්ථ නිමිත්තන්ති වදන්ති. රාගාදයොව පචත්තිට්ඨානට්ඨෙන පණ්ඩිති
ආහ “රාගදොසමොහපණ්ඩිත”න්ති.

වත්ථුච්චිජාදිං සන්ධාය අවචනතො “විජ්ජානං ලාභීමහි”ති වුත්තෙපි හොති.
එකෙකකොට්ඨාසවසෙනානි සතිපට්ඨානවතුක්කාදිඑකෙකකොට්ඨාසවසෙන.
කිඤ්චාපි මහාඅට්ඨකථායම්පි එකෙකකොට්ඨාසවසෙනෙව දස්සිතං, තත්ථ පන
“ලොකුත්තරානං සතිපට්ඨානාන”න්තිආදීනා පච්චෙකං ලොකුත්තර-සද්දං
යොජෙත්වා එකෙකකොට්ඨාසවසෙනෙව වුත්තං, ඉධ ලොකුත්තර-සද්දෙන විනානි
අයමෙත්ථ විසෙසො. තත්ථාති තෙසු කොට්ඨාසෙසු.

නනු ව “කිලෙසප්පහානමෙවා”ති කස්මා වුත්තං. න හි කිලෙසානං
පහානමත්තං උත්තරිමනුස්සධම්මො හොතීති යො වදෙය්‍ය, තං සන්ධාය

කිලෙසප්පහානස්ස මග්ගකිව්වත්තා කිව්වවසෙන මග්ගො දීපිතොති දස්සෙතුං “තං පනා”තිආදි වුත්තං. කාමරාගං සන්ධාය “තනියමග්ගෙන හි රාගදොසානං පහාන”න්ති වුත්තං, න පන රූපරාගඅරූපරාගෙ සන්ධාය. න හි තෙ තෙන පහියන්ති චතුත්ථමග්ගෙන පහාතබ්බත්තා.

රාගා චිත්තං විනිවරණතාති රාගා චිත්තස්ස විනිවරණතාති වුත්තං හොති. රාගා විමුත්තස්ස චිත්තස්ස තස්සෙව රාගනිවරණස්ස අභාවෙන විගතනිවරණත්තා විනිවරණතාති අත්ථො වෙදිතබ්බො. එස නයො සෙසෙසුපි.

යා ච පඤ්ච විජ්ජාති යොජෙතබ්බං. නිබ්බට්ඨලොකුත්තරත්තාති විසුංයෙව ලොකතො අපගතලොකුත්තරත්තා. යථා විනා ලොකුත්තර-සද්දෙන “සතිපට්ඨානාදීනං ලාභිමිහි”ති වුත්තෙපි පාරාජිකං හොති, එවමිධාපි “අත්ථපටිසම්භිදාය ලාභිමිහිති වුත්තෙපි හොතියෙවා”ති වත්තුං යුජ්ජති. කිඤ්චාපි යුජ්ජති, අථ බො මහාඅට්ඨකථායං විභාගෙන වුත්තත්තා න සක්කා එවමිදං වත්තුන්ති දස්සෙතුං “මහාඅට්ඨකථායං පන...පෙ.... න සක්කා අඤ්ඤං පමාණං කාතු”න්ති වුත්තං. තමපි තත්ථෙව පටික්ඛිත්තන්ති සම්බන්ධො.

සුද්ධිකචාරකථාවණ්ණනා

200. උල්ලපනාකාරන්ති සමාපජ්ජන්තිආදිඋල්ලපනාකාරං. ආපත්තිහෙදන්ති “න පටිච්ඡානන්තස්ස ආපත්ති පුල්ලව්වයස්සා”තිආදිආපත්තිහෙදං. පුන ආනෙත්වා පයමජ්ඣානාදිහි න යොජිතන්ති එත්ථ “පයමජ්ඣානෙනා”ති පායොති ගණ්ඨිපදෙ වුත්තං, තදෙව යුත්තං.

කත්තුසාධනොපි භණ්ණ-සද්දො හොතීති ආහ “අථ වා”තිආදි. යෙන චිත්තෙන මුසා භණ්ණි, තෙනෙව චිත්තෙන න සක්කා “මුසා භණ්ණමි”ති ජානිතුං, අන්තරන්තරා පන අඤ්ඤෙන චිත්තෙන “මුසා භණ්ණමි”ති ජානාතීති වුත්තං “භණ්ණන්තස්ස හොති මුසා භණ්ණමි”ති. අයමෙත්ථ අත්ථො දස්සිතොති තිහි අභිගෙහි සමන්තාගතො මුසාවාදොති අයමෙත්ථ අත්ථො දස්සිතො. න සක්කා න භවිතුන්ති පුබ්බභාගතො පට්ඨාය ආභොගං කත්වා භණ්ණත්තා න සක්කා න භවිතුං. ආපත්තියා න කාරෙතබ්බොති පුබ්බභාගක්ඛණෙ “මුසා භණ්ණස්සාමි”ති ආභොගං විනා සහසා භණ්ණන්තස්ස වචනක්ඛණෙ “මුසා එත”න්ති උපට්ඨිතෙපි නිවත්තෙතුමසක්කුණෙයානාය අවිසයභාවතො ආපත්තියා න කාරෙතබ්බො. දවාති සහසා. රවාති අඤ්ඤං වත්තුකාමස්ස බලිත්වා අඤ්ඤභණ්ණං.

තං ජානාතීති තංඤාණං, තස්ස භාවො තංඤාණතා, ඤාණස්ස අත්ථසංවෙදනන්ති අත්ථො. ඤාණසමොධානන්ති ඤාණස්ස බහුභාවො, එකචිත්තුප්පාදෙ අනෙකඤාණතාති අත්ථො. න හි සක්කා...පෙ.... ජානිතුන්ති ආරම්මණකරණස්ස අභාවතො වුත්තං. අසම්මොභාවබොධො ව ඊදිසස්ස ඤාණස්ස නත්ථි, “භණ්ණස්සාමි”ති පවත්තචිත්තං “භණ්ණමි”ති පවත්තචිත්තස්ස පච්චයො

හුත්වා නිරුජ්ඣති, තඤ්ච “භණ්ඩ”න්ති පවත්තවිත්තස්ස පච්චයො හුත්වාති ආහ – “පුරිමං පුරිමං පන...පෙ.... නිරුජ්ඣති”ති. තස්මිං පුබ්බභාගෙ සති “සෙසද්වයං න හෙස්සති”ති එතං නත්ථි, අවස්සං හොතියෙවාති වුත්තං හොති, භණ්ඩස්සාමිති පුබ්බභාගෙ සති “භණාමි භණ්ඩ”න්ති එතං ද්වයං න න හොති, හොතියෙවාති අධිප්පායො. එකං විය පකාසනීති අනෙකක්ඛණෙ උප්පන්නම්පි විත්තං එකක්ඛණෙ උප්පන්නසදිසං හුත්වා පකාසති. සමාපජ්ජිත්තිආදීනීති ආදි-සද්දෙන සමාපජ්ජාමි, සමාපන්නොති ඉමානි ද්වෙ සඬගණ්හාති. තත්ථ සමාපජ්ජිං, සමාපන්නොති ඉමෙසං අසතිපි කාලනානත්තෙ වචනවිසෙසං සන්ධාය විසුං ගහණං.

207. සකභාවපරිච්චජනවසෙනාති අත්තනො සන්තකභාවස්ස
 පරිච්චජනවසෙන. මග්ගප්පත්තිනො පුබ්බෙ විය “සරාගො සදොසො”ති වත්තබ්බතාභාවනො වත්තම්පි කෙචි ගණ්හන්ති, නයිදමෙවන්ති දස්සනත්ථං “වත්තො”ති වුත්තං. න හි යං යෙන වත්තං, සො පුන තං ආදියති. තෙනාහ “අනාදියනභාවදස්සනවසෙනා”ති. වත්තම්පි කිඤ්චි සන්තතිලග්ගං සියා, නයිදමෙවන්ති දස්සනත්ථං “මුත්තො”ති වුත්තං. තෙනාහ “සන්තතිනො විමොචනවසෙනා”ති. මුත්තම්පි කිඤ්චි මුත්තබන්ධනං විය එලං කුහිඤ්චි තිට්ඨති, න එවම්දන්ති දස්සනත්ථං “පහීනො”ති වුත්තං. තෙනාහ “ක්වචි අනවට්ඨානදස්සනවසෙනා”ති. යථා කිඤ්චි දුන්නිස්සට්ඨං පුන ආදාය සම්මදෙව නිස්සට්ඨං පටිනිස්සට්ඨන්ති වුච්චති, එවං විපස්සනාය නිස්සට්ඨං ආදින්නසදිසං මග්ගෙන පහීනං පටිනිස්සට්ඨං නාම හොතීති දස්සනත්ථං “පටිනිස්සට්ඨො”ති වුත්තං. තෙනාහ “ආදින්නපුබ්බස්ස පටිනිස්සග්ගදස්සනවසෙනා”ති. උක්ඛෙට්තොති උත්තාසිතො, උත්තාසෙත්වා පලාපිතොති වුත්තං හොති. යො ච උත්තාසෙත්වා පලාපිතො, න පුන සො තං යානං ආගච්ඡතීති ආහ “පුන අනල්ලියනභාවදස්සනවසෙනා”ති, පුන ආගන්ත්වා සන්තානෙ අනුප්පත්තිභාවදස්සනවසෙනාති අත්ථො. බිට්ඨ-සද්දං සද්දසත්ථවිදු උත්තාසත්ථෙ පට්ඨන්ති ආහ – “ස්වායමත්ථො සද්දසත්ථො පරියෙසිතබ්බො”ති. අණුයෙව අණුසහගතං, අතිවුද්දකන්ති වුත්තං හොති.

සුද්ධිකචාරකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

වත්තුකාමචාරකථාවණ්ණනා

215. කෙවලඤ්ඡියන්ති කෙවලඤ්ඡි අයං. “වාරො”ති අජ්ඣාහරිතබ්බං.
 තඬ්ඛණඤ්ඤෙව ජානාතීති “පට්ඨමජ්ඣානං සමාපජ්ජි”න්තිආදිමිහි වුත්තෙ තදත්ථස්ස පකතියා විජානනලක්ඛණං සන්ධාය වුත්තං. එවං පන වච්චෙදං අකත්වා පක්කමනාදීසු අඤ්ඤතරො හික්ඛු “මං අරහාති ජානාතු”ති තම්භා ආවාසා පට්ඨං පක්කමතීති ආගතවත්ථුමිහි විය තස්මිං බණෙ අවිදිතෙපි නික්ඛන්තමත්තෙ පාරාජිකං. ජානනලක්ඛණන්ති “තඬ්ඛණෙ ජානනං නාම ඊදිස”න්ති වුත්තලක්ඛණං. විඤ්ඤත්තිපටෙති කායවච්චිඤ්ඤත්තිනං ගහණයොග්ගෙ පදෙසෙ, පකතිවක්ඛුනා පකතිසොතෙන ච දට්ඨුං සොතුඤ්ඤෙව අරහට්ඨානෙති වුත්තං හොති.

තෙන විඤ්ඤත්තිපථං අතික්කමිත්වා යීතො වෙ කොචි දිබ්බෙන චක්ඛුතා දිබ්බාය ව සොතධාතුයා දිස්වා සුත්වා ව ජානාති, න පාරාජිකන්ති දීපෙති. අස්සුතපුබ්බස්ස “කිමිදං වුත්ත”න්ති සංසයුප්පත්තිසබ්භාවතො “සුතං හොති”ති වුත්තං. පයමං වචනමත්තං අස්සුතපුබ්බෙනපි “පයමජ්ඣානං සමාපජ්ජී”න්ති වුත්තෙ “කිමිද”න්ති සන්දෙහං අනුප්පාදෙත්වා “ඤානං නාම කිරෙස සමාපජ්ජී”ති එත්තකමත්තෙපි ඤාතෙ පාරාජිකං හොතියෙව.

අනාපත්තිහෙදකථාවණ්ණනා

222. අනුල්ලපනාධිප්පායස්සාති අතික්කමිත්වා අවත්තුකාමස්ස, “උත්තරිමනුස්සධම්මො අය”න්ති අසල්ලක්ඛෙන්තස්සාති අධිප්පායො. සරූපතො පන “අනාපත්ති භික්ඛු අනුල්ලපනාධිප්පායස්සා”ති විනීතවත්ථුසු තත්ථ තත්ථ ආගතවත්ථුවසෙන වෙදිතබ්බො. “උත්තරිමනුස්සධම්මො අය”න්ති අසල්ලක්ඛෙන්වා වදන්තොපි වොහාරතො අඤ්ඤං බ්‍යාකරොන්තො නාම හොතීති වුත්තං “අඤ්ඤං බ්‍යාකරොන්තස්සා”ති.

පදභාජනීයවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

භායන්තොපිති “ඉමස්ස මයි නත්ථිභාවං අඤ්ඤෙපි ජානන්තා අත්ථි නු ඛො”ති භායන්තොපි.

විනීතවත්ථුවණ්ණනා

223. සෙක්ඛභූමියන්ති ඉමිනා ඤානභූමිමිපි සඨගණ්භාති. තිණ්ණං විවෙකානන්ති කායචිත්තඋපධිවිවෙකානං.

පිණ්ඩාය වරණස්ස භොජනපරියොසානන්තා වුත්තං “යාව භොජනපරියොසාන”න්ති. භුත්වා ආගච්ඡන්තස්සපි පුන වුත්තනයෙනෙව සම්භාවනිච්ඡාය විවරසණ්ඨපනාදීනි කරොන්තස්ස දුක්කටමෙව.

225. ආරාධනීයො, ආවුසො, ධම්මො ආරද්ධවීරියෙනාති වත්ථුද්වයං එකසදිසම්පි ද්විභි භික්ඛුහි විසුං විසුං ආරොචිතන්තා භගවතා විනිච්ඡිනිතං සබ්බම්පි විනීතවත්ථුසු ආරොපෙතබ්බන්ති පාළියං ආරොපිතං.

226. පසාදහඤ්ඤන්ති කෙවලං පසාදමත්තෙන භණ්ණං, න පන “සභාවතො එතෙ අරහන්තොයෙවා”ති වින්තෙත්වා. තෙනෙවෙත්ථ අනාපත්ති වුත්තා. යදි පන “එතෙ සභාවතො අරහන්තොයෙවා”ති මඤ්ඤමානො “ආයන්තු භොන්තො අරහන්තො”තිආදීනි වදති, න සම්පට්ඨිනිබ්බං.

227. පදසා ගමනං සන්ධාය කතිකාය කතන්තා “යානෙන වා”තිආදිමාභ. තත්ථ විජ්ජාමයිද්ධිං සන්ධාය “ඉද්ධියා”ති වුත්තං. අඤ්ඤමඤ්ඤං රක්ඛන්තීති “යො

ඉමඕන ආවාසා පයමං පක්කමිස්සති, තං මයං ‘අරහා’ති ජානිස්සාමා’ති එවං කතිකාය කතත්තා අපුබ්බාවරිමං අසුද්ධචිත්තෙන ගච්ඡන්තාපි සහ නික්ඛන්තභාවතො අඤ්ඤමඤ්ඤං රක්ඛන්ති. කෙච් පන “හත්ථපාසං අච්ඡන්තවා අඤ්ඤමඤ්ඤස්ස හත්ථං ගණ්හන්තො විය ගච්ඡන්තොපි ‘උට්ඨෙථ ගච්ඡාම, එථ ගච්ඡාමා’ති එවං සංවිදන්තවා ගමනෙ පුබ්බාපරං ගච්ඡන්තොපි නාපජ්ජති”ති වදන්ති. එතං පන අධම්මිකං කතිකවත්තන්ති “ඉධ අරහන්තොයෙව වසන්තුති යදි හික්ඛු කතිකං කරොන්ති, එතං අධම්මිකං කතිකවත්ත”න්ති චූළගණ්ඨීපදෙ චුත්තං. හෙට්ඨා චුත්තං පන සබ්බමපි කතිකවත්තං සන්ධාය එතං චුත්තන්ති අමභාකං ඛන්ති, වීමංසිත්වා ගහෙතබ්බං. නානාවෙරජ්ජකාති නානාජනපදවාසිනො. සඬ්ඝලාභොති යථාචුඨ්ඨං අත්තනො පාපුණනකොට්ඨාසො. අයඤ්ච පටික්ඛෙපො ඉමිනාව නිභාරෙන බහිසීමට්ඨානං අවිසෙසෙන සඬ්ඝලාභස්ස සාමිභාවාපාදනං සන්ධාය කතො. විසෙසතො පන බහිසීමට්ඨානමපි පරිච්ඡින්නදිත්වා එකෙකකොට්ඨාසතො “එත්තකං දාතුං, ඊදිසං වා දාතුං, එත්තකානං වා දාතුං, ඊදිසස්ස වා දාතුං රුච්චති සඬ්ඝස්සා”ති අපලොකනකම්මං කත්වා දාතුං වට්ටති.

228. ආයස්මා ච ලක්ඛණොතිආදීසු කො පනායස්මා ලක්ඛණො, කස්මා වස්ස ලක්ඛණොති නාමං අහොසි, කො වායස්මා මහාමොග්ගල්ලානො, කස්මා ච සිතං පාත්වාකාසීති තං සබ්බං පකාසෙතුං “ය්වාය”න්තිආදි ආරද්ධං. ලක්ඛණසම්පන්නෙනාති පුරිසලක්ඛණසම්පන්නෙන. බ්‍රහ්මසමෙනාති බ්‍රහ්මත්තභාවසමෙන. ඊසකං හසිතං සිතන්ති චූච්චතීති ආහ “මන්දහසිත”න්ති. අට්ඨිකසඬ්ඛලිකන්ති නයිදං අවිඤ්ඤාණකං අට්ඨිසඬ්ඛලිකමත්තං, අථ ඛො එකො පෙනොති ආහ “පෙනලොකෙ නිබ්බත්තං සත්ත”න්ති. එතෙ අත්තභාවාති පෙනත්තභාවා. න ආපාථං ආගච්ඡන්තීති දෙවත්තභාවා විය පකතියා ආපාථං න ආගච්ඡන්ති. තෙසං පන රුචියා ආපාථං ආගච්ඡෙය්‍යං. මනුස්සානං දුක්ඛාභිභූතානං අනාථභාවදස්සනපදට්ඨානා කරුණාති ආහ “කාරුඤ්ඤෙ කත්තබ්බෙ”ති. අත්තනො ච සම්පත්තිං බුද්ධඤ්ඤාණස්ස ච සම්පත්තින්ති පච්චෙකං සම්පත්ති-සද්දො යොජෙතබ්බො. තදුභයං විභාවෙතුං “තඤ්ඤි”තිආදි චුත්තං. තත්ථ “අත්තනො ච සම්පත්තිං අනුස්සරිත්වා සිතං පාත්වාකාසී”ති පදං ආනෙත්වා සම්බන්ධිතබ්බං. ධම්මධාතුති සබ්බඤ්ඤාඤ්ඤාණං සන්ධාය වදති, ධම්මධාතුති වා ධම්මානං සභාවො. උපපත්තීති ජාති. උපපත්තිසීසෙන හි තථාරූපං අත්තභාවං වදති. දුස්සද්ධාපයා භොන්ති, තදස්ස තෙසං දීඝරත්තං අහිතාය දුක්ඛාය. දුස්සද්ධාපයාති ඉදඤ්ච න ලක්ඛණත්ථෙරං සන්ධාය චුත්තං, යෙ පන සුණන්ති “එවං කිර චුත්ත”න්ති, තෙ සන්ධාය. අථ ලක්ඛණත්ථෙරො කස්මා න අද්දස, කිමස්ස දිබ්බවක්ඛු නත්ථීති? නො නත්ථී, මහාමොග්ගල්ලානො පන ආවජ්ජෙන්නො අද්දස, ඉතරො අනාවජ්ජනෙන න අද්දස.

විතුඛෙන්ති විනිවිජ්ඣිත්වා ධෙන්ති, අසිධාරූපමෙහි තිබ්බණෙහි ලොහතුණ්ඩකෙහි විජ්ඣිත්වා විජ්ඣිත්වා ඉතො විතො ච ගච්ඡන්තීති අත්ථො. තෙනාහ “විනිවිජ්ඣිත්වා ගච්ඡන්ති”ති. “විතුදන්ති”ති වා පාඨො. එසුලන්තරිකාහීති භූමිමත්ථෙ නිස්සක්කවචනං. ලොහතුණ්ඩකෙහිති

ලොහසලාකාසදිසෙහි, කාලලොහමයෙහෙව වා තුණ්ඩකෙහි. පසාදුස්සදානි ඉමිනා අට්ඨිසඬ්ඝානමත්තං. හුත්වා පඤ්ඤායමානානම්පි කායජපසාදස්ස බලවහාවං දස්සෙති. පක්කගණ්ඩසදිසානි ඉමිනා පන අතිවිය මුදුසභාවතං දස්සෙති. අවිජරියං වතානි ගරහනවිජරියං නාමෙනං.

චක්ඛුභූතානි සම්පත්තදිබ්බචක්ඛුකා, ලොකස්ස චක්ඛුභූතානි එවං වා එත්ථ අත්ථො දට්ඨබ්බො. යත්තානි හෙතුඅත්ථෙ නිපාතොති ආහ “යත්තානි කාරණවචන”න්ති. අජපමාණෙ සත්තනිකායෙ, තෙ ව බො විභාගෙන කාමහවාදිහෙදෙ හවෙ, නිරයාදිහෙදා ගතියො, නානත්තකායනානත්තසඤ්ඤිආදිවිඤ්ඤාණට්ඨිතියො, තථාරූපෙ සත්තාවාසෙ ව සබ්බඤ්ඤානඤ්ඤාණඤ්ච මෙ උපනෙතුං පච්චක්ඛං කරොන්තෙන.

ගොසානකොති ගුන්තං අභිණ්භං භනනකො. තෙනාහ “වධිත්වා වධිත්වා”ති. තස්සානි ගුන්තං භනනකම්මස්ස. අපරාපරියකම්මස්සානි අපරාපරියවෙදනීයකම්මස්ස. බලවතා ගොසානකකම්මෙන විපාකෙ දීයමානෙ අලද්ධොකාසං අපරාපරියවෙදනීයං, තස්මිං විපක්කවිපාකෙ ඉදානි ලද්ධොකාසං “අවසෙසකම්ම”න්ති චුත්තං. කම්මසභාගතායානි කම්මස්ස සභාගභාවෙන සදිසභාවෙන. ආරම්මණසභාගතායානි ආරම්මණස්ස සභාගභාවෙන සදිසභාවෙන. යාදිසෙ හි ආරම්මණෙ පුබ්බෙ තං කම්මං තස්ස ව විපාකො පවත්තො, තාදිසෙයෙව ආරම්මණෙ ඉදං කම්මං ඉමස්ස විපාකො ව පවත්තොති කත්වා චුත්තං “තස්සෙව කම්මස්ස විපාකාවසෙසෙන”ති. භවති හි තංසදිසෙපි තබ්බොභාරො යථා සො එව තිත්තිරො, තානියෙව ඔසධානීති. යස්මා කම්මසරික්ඛකවිසයෙ “කම්මං වා කම්මනිමිත්තං වා”ති ද්වයමෙව චුත්තං, යස්මා ව ගතිනිමිත්තං විය කම්මං කම්මනිමිත්තඤ්ච කම්මතො හින්තං විසුං හුත්වා න තිට්ඨති, තස්මා සරික්ඛකවිපාකදානස්ස කාරණභාවතො යත්ථ කම්මසරික්ඛකෙන විපාකෙන භවිතබ්බං, තත්ථ කම්මං වා කම්මනිමිත්තං වා ගහෙත්වා පටිසන්ධි භොතීති වදන්ති. තෙනෙවාහ – “තස්ස කිර...පෙ.... නිමිත්තං අභොසී”ති. තත්ථ නිමිත්තං අභොසීති පුබ්බෙ කතුපච්ඡිතස්ස පෙතුපපත්තිතිබ්බත්තවසෙන කතොකාසස්ස තස්ස කම්මස්ස නිමිත්තභූතං ඉදානි තථා උපට්ඨහන්තං තස්ස විපාකස්ස නිමිත්තං ආරම්මණං අභොසී. සොති ගොසානකො. අට්ඨිකසඬ්ඛලිකපෙනො ඡාතො කම්මසරික්ඛකවිපාකවසෙන.

229. පෙසියො කත්වානි ගාවිං වධිත්වා වධිත්වා ගොමංසං ථාලෙන්වා පෙසියො කත්වා. සුක්ඛාපෙත්වානි කාලන්තරං යපනත්ථං සුක්ඛාපෙත්වා. සුක්ඛාපිතමංසපෙසිනඤ්ඤි වල්ලුරසමඤ්ඤාති. නිජපක්ඛවම්මෙති විගතපක්ඛවම්මෙ. උරබ්භෙ හන්තීති ඔරබ්භිකො. එළකෙති අපෙ. නිවාපපුට්ඨෙති අත්තනා දින්නනිවාපෙන පොසිතෙ අසිනා වධිත්වා වධිත්වා වික්කිණන්තො. එකං මිගන්ති දීපකම්මං. කාරණාහීති යාතනාහි. ඤත්වානි කම්මට්ඨානං ඤත්වා. පෙසුඤ්ඤපසංභාරවසෙන ඉතො සුතං අමුත්ත, අමුත්ත වා සුතං ඉධ සුවෙතීති සුවකො. අනයංඛාසනං පාපෙසි මනුස්සෙති සම්බන්ධො.

විනිවිජයාමච්චොති රඤ්ඤා අඩ්ඨකරණෙ යපිතො විනිවිජයමහාමත්තො. සො හි ගාමජනකායං කුට්ටියෙන වඤ්ඤෙති “ගාමකුට්ටා”ති වුච්චති. කෙචි “තාදිසොයෙව ගාමජෙට්ඨකො ගාමකුට්ටා”ති වදන්ති. සමෙන භවිතබ්බං ධම්මට්ටොති වත්තබ්බතො. රහස්සඬ්ඨගෙ නිසිදනවසෙන විසමා නිසජ්ජා අහොසි. ඵුසන්තොති ථෙය්‍යාය ඵුසන්තො.

230. අනිස්සරොති මාතුගාමො සසාමිකො අත්තනො එස්සෙ අනිස්සරො. ධංසිත්ථාති භස්සිත්ථා අපගන්ත්ථා. මඬගනවසෙන උලති මඬගුලි, විරූපබ්බිභවනවෙන පවත්තති අත්ථො. තෙනාහ “විරූපං දුද්දසිකං බ්බිභව්”ති.

උද්ධං උද්ධං අග්ගිනා පක්කසරිරතාය උප්පක්කං, හෙට්ඨතො පග්ගරණවසෙන කිලින්තසරිරතාය ඔකිලිනී, ඉතො විතො ච අඩ්ඨගාරසම්පරිකිණ්ණතාය ඔකිරිනී. තෙනාහ “සා කිරා”තිආදි. අඩ්ඨගාරවිතකෙති අඩ්ඨගාරසඤ්චයෙ. සරිරතො පග්ගරන්ති අසුච්ඡුග්ගන්ධජෙගුච්ඡාති සෙදගතාති. තස්ස කිර රඤ්ඤොති කාලිඬ්ඨගස්ස රඤ්ඤො. නාටකිනීති නච්චනකිච්චෙ අධ්ගතා ඉත්ථී. සෙදන්ති සෙදනං, තාපනන්ති අත්ථො.

අසිසකං කබන්ධං හුත්ථා නිබ්බන්ති කම්මායුහනකාලෙ තථා නිමිත්තග්ගහණපරිචයතො. ලාමකභික්ඛුති භිනාචාරතාය ලාමකො, භික්ඛුවෙසතාය භික්ඛාහාරෙන ජීවනතො ච භික්ඛු. විත්තකෙළින්ති විත්තරූපියං තං තං කීළන්තො. අයමෙචාති භික්ඛුවත්ථුස්මිං වුත්තනයො එච.

231. නිස්සෙචාලපණකකද්දමොති තිලබ්ජකාදිහෙදෙන සෙචාලෙන නිලමණ්ඩුකපිට්ඨිවණ්ණෙන උදකපිට්ඨං ඡාදෙන්ථා නිබ්බන්තපණකෙන කද්දමෙන ච විරහිතො. සුන්දරෙහි තිත්ථෙහිති සුඛාවගාහණට්ඨානතාය කද්දමාදිදොසවිරහතො ච සුන්දරෙහි තිත්ථෙහි. තතො උදකදහතො තංහෙතු, තං උපනිස්සායාති අත්ථො. නාගභවනගතොපි හි සො රහදො තතො උපරිමනුස්සලොකෙ ජලාසයෙන සම්බන්ධො හොති. තෙන වුත්තං “තතො අයං තපොදා සන්දති”ති. අථ චා තතොති නාගභවනෙ උදකදහතො අයං තපොදා සන්දති. තඤ්ච උපරිභූමිතලං ආරොහති, උණ්භහාවෙන තපනතො තපං උදකං එතිස්සාති අන්වත්ථනාමවසෙන තපොදාති වුච්චති. පෙතලොකොති පෙතානං ආවාසට්ඨානං. කෙචි පන “පෙතලොකොති ලොහකුම්භීනිරයා ඉධාධිජ්ජෙතා”ති වදන්ති, නගරස්ස පන පරිතො පබ්බතපාදවනන්තරෙසු බහු පෙතාචාසාපි සන්තෙච. ස්වායමත්ථො පෙතවත්ථුපාළියා ලක්ඛණසංයුත්තෙන ඉමාය ච විනිතවත්ථුපාළියා දීපෙතබ්බො.

කතහත්ථාති ථීරතරං ලක්ඛෙසු අවිරජ්ඣනසරක්ඛෙපා. ඊදිසා පන තත්ථ වසිභූතා කතහත්ථා නාම හොන්ති, තස්මා යො සිජ්ජමෙව උග්ගණ්හාති, සො කතහත්ථො නාම න හොති, ඉමෙ පන කතහත්ථා, විණ්ණවසිභාවාති වුත්තං හොති. සිජ්ජදස්සනවසෙන කතං රාජකුලාති උපෙච්ච අසනං සරක්ඛෙපො එතෙහිති කතුපාසනා, රාජකුලාදිසු දස්සිතසිජ්ජාති වුත්තං හොති. පහග්ගොති පරාජිතො.

232. දොසදස්සන පුබ්බක රූප විරාග භාවනා සඬ්ඛාන පටිපක්ඛ භාවනාවසෙන පටිසසඤ්ඤානං සුප්පභීනත්තා මහතාපි සද්දෙන අරූපසමාපත්තිතො න වුට්ඨාති, තථා පන න සුප්පභීනත්තා සබ්බරූපාවචරසමාපත්තිතො වුට්ඨානං සියාති ඉධ ආනෙඤ්ජසමාධීති චතුත්ථජ්ඣානසමාපත්ති අධිප්පෙනාති ආහ “අනෙජං අවලං කායවාචාවිජ්ජන්දවිරහිතං චතුත්ථජ්ඣානසමාධි”න්ති. අඤ්ඤත්ථ පන සමාධිපච්චනීකානං අතිදුරතාය න ඉඤ්ජතීති ආනෙඤ්ජොති අරූපාවචරසමාධි වුවචති. සමාධිපරිපන්ථකෙ ධම්මෙති විතක්කවිචාරාදිකෙ සන්ධාය වදති. විතක්කාදිසු ආදීනවසල්ලක්ඛණස්ස න සුට්ඨකතභාවං සන්ධායාහ “න සුට්ඨ පරිසොධෙත්වා”ති.

නනු වායමායස්මා මහාමොග්ගල්ලානො භගවතො පඨමවස්සෙව අභිනවජ්ජත්තඅරහත්තො, ඉදඤ්ච උත්තරිමනුස්සධම්මපාරාජිකං වීසතිමවස්සතො උපරි පඤ්ඤත්තං, කථං ඉමස්ස වත්ථුනො ඉමස්මිං පාරාජිකෙ භගවතා විනිච්ඡිතභාවො චුත්තොති? නායං දොසො. අයඤ්ඤත්ථ ආචරියානං කථාමග්ගො – අපඤ්ඤත්තෙපි සික්ඛාපදෙ ථෙරස්ස වචනං සුත්වා “අත්තනො අජ්ජතිරූපං උත්තරිමනුස්සධම්මං එස වදති”ති මඤ්ඤමානා භික්ඛු ථෙරස්ස දොසං ආරොපෙන්නා උජ්ඣායංසු. භගවා ච ථෙරස්ස තථාවචනෙ කාරණං දස්සෙත්වා නිද්දොසභාවං කරොන්තො “අනාපත්ති, භික්ඛවෙ, මොග්ගල්ලානස්සා”ති ආහ. සඬ්ඛිතිකාරකා පන උත්තරිමනුස්සධම්මාධිකාරත්තා තම්පි වත්ථුං ආනෙත්වා ඉධ ආරොපෙසුන්ති.

සාවකානං උජ්ජට්ඨාපාටියා අනුස්සරණං නත්ථීති දස්සෙතුං “න උජ්ජට්ඨාපාටියා”ති ආහ. අසඤ්ඤාසමාපත්තින්ති සඤ්ඤාචරාගභාවනාය වායොකසිණනිබ්බත්තිතං චතුත්ථජ්ඣානසමාපත්තිං වදති. පුබ්බෙතිවාසඤ්ඤාණං චුතිපටිසන්ධිං ගණ්හන්තම්පි අනන්තරපච්චයක්කමවන්තානං අරූපධම්මානං වසෙනෙව ගණ්හාතීති ආහ – “තතියෙ අත්තභාවෙ චුතිමෙව අද්දසා”ති. නයතො සල්ලක්ඛෙසීති වට්ටෙ සංසරණකසත්තානං බන්ධානං අභාවකාලො නාම නත්ථී, අසඤ්ඤාහවෙ පන අවිත්තකා හුත්වා පඤ්ච කජ්ජසතාති පවත්තන්ති, ඉමිනා නයෙන සල්ලක්ඛෙසී. දුක්කරං කතන්ති බන්ධවිකලස්ස පුබ්බෙතිවාසස්ස අනුස්සරණං යපෙත්වා සම්මාසම්බුද්ධං න සක්කා අඤ්ඤෙහි කාතුන්ති නයතො සල්ලක්ඛෙත්තෙනපි දුක්කරං කතන්ති අධිජ්ජායො. පටිච්ඡේදාති පටිච්ඡේදසදිසා. යථා නාම කොච්ඡි ධනුසිජ්ජෙ කතහත්ථො එකං කෙසසඬ්ඛානං වාලං සතක්ඛත්තුං විදාලෙත්වා තතො එකං අංසුං ගහෙත්වා වානිඬ්ඛණඵලස්ස මජ්ඣධානෙ බන්ධිත්වා අපරං අංසුං කණ්ඩස්ස අග්ගකොටියං යථා තස්ස අංසුස්ස උභාකාමත්තං වා ලික්ඛාමත්තං වා කණ්ඩස්ස අග්ගකොටිතො අධිකං හුත්වා තිට්ඨති, එවං බන්ධිත්වා උසහමත්තෙ යානෙ යීතො කණ්ඩබද්ධාය වාලකොටියා වානිඬ්ඛණබද්ධං වාලස්ස කොටිං පටිච්ඡේදකායා, එවමෙව ඉමිනාපි කතං දුක්කරන්ති චුත්තං භොති. එකදග්ගන්ති එසො අග්ගො. යදිදන්ති යො අයං. ලිඬ්ඛවිපල්ලාසවසෙනෙනං චුත්තං.

විනිතවත්ථුවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

නිගමනවණ්ණනා

233. ඉධානි ඉමස්මිං භික්ඛුවිහඩිගෙ. උද්දිට්ඨානි ඉධ පාතිමොක්ඛවසෙන අනොසාරිතත්තා චත්තාරො පාරාජිකාව උද්දිට්ඨා කපිතානි අත්ථො ගහෙනබ්බො. යදි එවං හෙට්ඨා පුල්ලච්චයදුක්කටානම්පි චුත්තත්තා පාරාජිකාව උද්දිට්ඨානි කස්මා චුත්තානි? පාරාජිකාධිකාරත්තා සන්තෙසුපි පුල්ලච්චයදුක්කටෙසු ඉධ පාරාජිකාව චුත්තා. යෙසං...පෙ.... අසංවාසොනි ඉමමත්ථං වා දීපෙතුකාමො තංසම්බන්ධෙන “උද්දිට්ඨා චත්තාරො පාරාජිකා”ති ආහ. තත්ථායස්මන්තෙතිආදිකං පන අනුඤ්ඤාතපාතිමොක්ඛද්දෙසක්කමොපි අයමෙව, නාඤ්ඤොති දස්සනත්ථං චුත්තං. භික්ඛුනීනං අසාධාරණානි චත්තාරීති උබ්භජාණුමණ්ඩලිකා වජ්ජපට්ඨිජාදිකා උක්ඛිත්තානුවත්තිකා අට්ඨවත්ථුකානි ඉමානි චත්තාරි භික්ඛුනීනං භික්ඛුහි අසාධාරණානි නාම. එතෙසු උබ්භජාණුමණ්ඩලිකා නාම යා කායසංසග්ගරාගෙන අවස්සුතා තෙනෙව රාගෙන අවස්සුතස්ස මනුස්සපුරිසස්ස අක්ඛකානං අධො ජාණුමණ්ඩලානං කස්පරානඤ්ච උපරි යෙන කෙනවි සරීරාවයවෙන ආමසනාදිං සාදියති, තස්සා අධිවචනං. යා පන භික්ඛුනී අඤ්ඤිස්සා භික්ඛුනියා පාරාජිකසඩ්ධානං වජ්ජං ජානං පට්ඨිජාදෙති, සා වජ්ජපට්ඨිජාදිකා නාම. සමග්ගෙන පන සඩ්ධසෙන උක්ඛිත්තං භික්ඛුං යා භික්ඛුනී යංදිට්ඨිකො සො හොති, තස්සා දිට්ඨියා ගහණවසෙන අනුවත්ති, සා උක්ඛිත්තානුවත්තිකා නාම. යා පන කායසංසග්ගරාගෙන තිත්තා තථාට්ඨස්සෙව පුරිසස්ස හත්ථග්ගහණං වා සඩ්ධසාට්ඨකණ්ණග්ගහණං වා සාදියති, කායසංසග්ගසඩ්ධාතස්ස අසද්ධම්මස්ස පටිසෙවනත්ථාය පුරිසස්ස හත්ථපාසෙ සන්තිට්ඨති වා, තත්ථ යත්වා සල්ලපති වා, සඩ්ධකෙතං වා ගච්ඡති, පුරිසස්ස ආගමනං වා සාදියති, කෙනවි වා පට්ඨිජන්තොකාසං පටිසති, හත්ථපාසෙ වා යත්වා කායං උපසංහරති, අයං අට්ඨවත්ථුකා නාමානි වෙදිතබ්බං.

චත්ථුවිපන්තානි පබ්බජ්ජපසම්පදාය අවත්ථුභාවතො චත්ථුවිපන්තා. නෙසඤ්ඤි “න, භික්ඛවෙ, පණ්ඩකො පබ්බාජෙතබ්බො, යො පබ්බාජෙයා, ආපත්ති දුක්කටස්සා”තිආදිනා පබ්බජ්ජා උපසම්පදා ව පටික්ඛිත්තා. තස්මා තෙ භික්ඛුභාවාය අභබ්බත්තා පාරාජිකාපන්තසදිසතාය “පාරාජිකා”ති චුත්තා. තබ්භාවභාවිතාය භික්ඛුභාවො වසති එත්ථානි චත්ථු, පුග්ගලානං භික්ඛුභාවාරහතා. සා පන පබ්බජ්ජක්ඛන්ධකාගතසබ්බදොසවිරහිතසම්පත්තියුත්තතා. තං විපන්තං පණ්ඩකභාවාදියොගෙන යෙසං තෙ චත්ථුවිපන්තා. අහෙතුකපටිසන්ධිකානි ඉමිනා තෙසං විපාකාවරණෙන සමන්තාගතභාවං දස්සෙන්නො මග්ගාවරණෙ කාරණමාහ. පාරාජිකාපන්තසදිසත්තා පාරාජිකා. ථෙයාසංවාසකාදිකම්මං මාතුසාතාදිකං විය ආනන්තරියං න හොතීති ආහ “ඉමෙසං තිණ්ණං සග්ගො අවාරිතො”ති.

දීසතාය ලම්බමානං අඩ්ගජාතමෙතස්සානි ලම්බී. සො එත්තාවතා න පාරාජිකො, අථ බො යදා අනභිරතියා පිළිතො අත්තනො අඩ්ගජාතං මුබ්බෙ වා වච්චමග්ගෙ වා පට්ටෙසෙති, තදා පාරාජිකො හොති. මුදු පිට්ඨි එතස්සානි මුදුපිට්ඨිකො, කතපරිකම්මාය මුදුකාය පිට්ඨියා සමන්තාගතො. සොපි යදා අනභිරතියා පිළිතො

අත්තනො අඩගජාතං අත්තනො මුඛවච්චමග්ගෙසු අඤ්ඤතරං පවෙසෙති, තදා පාරාජිකො භොති. පරස්ස අඩගජාතං අත්තනො මුඛෙන ගණ්භාතීති යො අනභිරතියා පිළිතො පරස්ස සුත්තස්ස වා පමත්තස්ස වා අඩගජාතං අත්තනො මුඛෙන ගණ්භාති. පරස්ස අඩගජාතෙ අභිනිසිදතීති යො අනභිරතියා පිළිතො පරස්ස අඩගජාතං කම්මනියං දිස්වා අත්තනො වච්චමග්ගෙන තස්සුපරි නිසිදති, තං අත්තනො වච්චමග්ගං පවෙසෙතීති අත්ථො.

එත්ථාහ – මාතුසාතකපිතුසාතකඅරහත්තසාතකා තතියපාරාජිකං ආපන්නා, භික්ඛුනීදුසකො ලම්ඛිආදයො චත්තාරො පට්ඨපාරාජිකං ආපන්නා එවාති කථං චතුච්ඡතීති? වුවවතෙ – මාතුසාතකාදයො හි චත්තාරො ඉධ අනුපසම්පන්නා එව අධිජපෙතා, ලම්ඛිආදයො චත්තාරො කිඤ්චාපි පට්ඨපාරාජිකෙන සඬගහිතා, යස්මා පන එතෙන පරියායෙන මෙටුනං ධම්මං අජ්ජට්ඨෙවිතො භොන්ති, තස්මා විසුං වුත්තාති. එතෙන පරියායෙනාති උභින්නං රාගපරියුට්ඨානසඬබාතෙන පරියායෙන. දුතියවිකජ්ජෙ කච්චිත්ථාති එත්ථ කච්චි අත්ථාති පදවිජෙදො වෙදිතබ්බො.

නිගමනවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

ඉති සමන්තපාසාදිකාය විනයසංවණ්ණනාය සාරත්ථදීපනියං

චතුත්ථපාරාජිකවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. සඬසාදිසෙසකණ්ඩං

1. සුක්කච්ඡසට්ඨිසික්ඛාපදවණ්ණනා

ඉදානි පාරාජිකසංවණ්ණනාසමන්තත්තරා යා තෙරසකාදිසංවණ්ණනා සමාරද්ධා, තස්සාපි –

අනාකුලා අසන්දෙහා, පරිපුණ්ණවිනිච්ඡයා;
අත්ථබ්බාඤ්ජනසම්පන්නා, භොති සාරත්ථදීපනී.

තෙරසකස්සාති තෙරස සික්ඛාපදානි පරිමාණානි අස්ස කණ්ඩස්සාති තෙරසකං, තස්ස තෙරසකස්ස කණ්ඩස්සාති අත්ථො.

234. අනභිරතොති අඤ්ඤත්ථ ගිහිභාවං පත්ථයමානො වුවචති, ඉධ පන කාමරාගවසෙන උක්කණ්ඨිතතාය වික්ඛිත්තවිත්තතාය සමන්තාගතො අධිජපෙතොති ආහ වික්ඛිත්තවිත්තොතිආදි.

236-237. සඤ්චෙනනිකාති එත්ථ සං-සද්දො විජ්ජමානත්ථතාය සාත්ථකොති දස්සෙන්නො ආහ සංවිජ්ජති චෙනනා අස්සාති. තත්ථ චෙනනාති විනික්කමවසජ්ජවත්තා පුබ්බභාගචෙනනා. අස්සාති සුක්කච්ඡසට්ඨියා. ඉමස්මිං.

විකල්ප ඉක-සද්දස්ස විසුං අත්ථො නත්ථිති ආහ සඤ්චෙතනාව සඤ්චෙතනිකාති.
ඉදානි සං-සද්දස්ස අත්ථං අනපෙක්ඛිත්වා ඉක-සද්දොව අස්සත්ථිඅත්ථං පකාසෙතිති
දස්සෙන්නො සඤ්චෙතනා වා අස්සා අත්ථිති සඤ්චෙතනිකාති දුතියවිකල්පමාහ.
සංවිජ්ජති චෙතනා අස්සාති පදභාජනෙ වත්තඛිබ්බෙ බ්‍යඤ්ජනෙ ආදරං අකත්වා
ජානන්තොතිආදි වුත්තං. උපක්කමාමිති ජානන්තොති මොචනත්ථං උපක්කමාමිති
ජානන්තො.

ආසයහෙදතොති පිත්තාදිආසයහෙදතො. බුද්ධපච්චෙකබුද්ධානම්පි හි
රඤ්ඤොපි චක්කවත්තිස්ස පිත්තසෙම්භපුඛිබ්බලොභිතාසයෙසු චතුසු අඤ්ඤතරො
ආසයො හොතියෙව, මන්දපඤ්ඤානං පන වත්තාරොපි ආසයා හොන්ති.
ධාතුනානත්තතොති පථවිධාතුආදීනං චතුත්තං ධාතුනං, චක්ඛාදීනං වා
අට්ඨාරසන්තං ධාතුනං, රසසොණිකාදීනං වා ධාතුනං නානත්තතො.

වත්ථිසිසන්ති වත්ථිපුට්ඨස්ස අඛිහන්තරෙ මත්ථකපස්සං. “රාග...පෙ....
අසක්කොන්තො”ති රාගපරිසුට්ඨානං සන්ධාය වුත්තං. රාජා පන “සම්භවස්ස
සකලකායො යාන”න්ති සුතපුඛිබ්බත්තා වීමංසනත්ථං එවමකාසිති වදන්ති.
දකසොතන්ති මුත්තමග්ගං, අඛිගජාතජපදෙසන්ති වුත්තං හොති.
දකසොතොරොහණතො පට්ඨාය පන උපාදින්නතො විනිමුත්තතාය සම්භවෙ
උතුසමුට්ඨානමෙව රූපං අවසිස්සති, සෙසං තිසමුට්ඨානං නත්ථිති වෙදිතඛිබ්බං.
ආපොධාතුයා සන්තානවසෙන පවත්තමානාය අවත්ථාවිසෙසො සම්භවො, සො
චතුසමුට්ඨානිකො අට්ඨකථායං චතුසමුට්ඨානිකෙසු සම්භවස්ස වුත්තත්තා. සො පන
සොළසවස්සකාලෙ උප්පජ්ජති, තස්ස රාගවසෙන යානාවාවනං හොතිති වදන්ති,
තස්මා යං වුත්තං කථාවත්ථුඅට්ඨකථායං “සුක්කචිස්සට්ඨි නාම රාගසමුට්ඨානා
හොති”ති, තං සම්භවස්ස යානාවාවනං සන්ධාය වුත්තන්ති වෙදිතඛිබ්බං, න පන
සම්භවො විත්තසමුට්ඨානොයෙවති දීපෙතුං, තෙනෙව තත්ථ විස්සට්ඨිග්ගහණං
කතං. “ඛිණ්ණසවානං පන බ්‍රහ්මානඤ්ච සම්භවො නත්ථි”ති
ආචරියධම්මපාලත්ථෙරෙන වුත්තං, තස්මා යං වුත්තං කථාවත්ථුඅට්ඨකථායං (කථා.
අට්ඨ. 307) “තාසං දෙවතානං සුක්කචිස්සට්ඨි නාම නත්ථි”ති, තම්පි යානාවාවනං
සන්ධාය වුත්තන්ති ගහෙතඛිබ්බං, න පන දෙවතානං සඛිබ්බසො සම්භවස්ස අභාවං
සන්ධාය. ඡන්තම්පි පන කාමාවචරදෙවතානං කාමා පාකතිකායෙව. මනුස්සා විය හි
තෙ ද්වයංද්වයසමාපත්තිවසෙනෙව මෙථුනං පටිසෙවන්ති, කෙවලං පන
නිස්සන්දාභාවො තෙසං වත්තඛිබ්බො. තඛිබ්බකපරිලාභවූපසමාවහං
සම්ඵස්සසුඛමෙව හි තෙසං කාමකිච්චං. කෙච්චි පන
“වාතුමහාරාජිකතාවතිංසානංයෙව ද්වයංද්වයසමාපත්තියා කාමකිච්චං ඉජ්ඣති,
යාමානං අඤ්ඤමඤ්ඤං ආලිඛිගනමත්තෙන, තුසිතානං හත්ථාමසනමත්තෙන,
නිම්මානරතීනං හසිතමත්තෙන, පරනිම්මිතවසවත්තීනං ඔලොකිතමත්තෙන
කාමකිච්චං ඉජ්ඣති”ති වදන්ති, තං අට්ඨකථායං පටික්ඛිත්තං තාදිසස්ස කාමෙසු
විරජ්ජනස්ස තෙසු අභාවතො කාමානඤ්ච උත්තරුත්තරි
පණිතතරපණිතතමභාවතො.

තට්ටුවානි “මොවනස්සාදෙන නිමිත්තෙ උපක්කමතො” තිආදිං අතිදිසති.
 “විස්සට්ඨිති යානතො වාවනා වුච්චති” ති වුත්තත්තා දකසොතං ඔතිණ්ණමත්තෙන
 කස්මා වුත්තන්ති ආහ දකසොතොරොහණඤ්චෙත්ථාතිආදි. එත්ථාති තිසුපි වාදෙසු.
 අධිවාසෙත්ථාති නිමිත්තෙ උපක්කමිත්වා පුන විප්පට්ඨාසරෙ උප්පන්නෙ
 අධිවාසෙත්ථා. අන්තරා නිවාරෙතුන්ති යානතො වුතං දකසොතං ඔතරිතුං අදත්ථා
 අන්තරා නිවාරෙතුං. තෙනාහ – යානා වුතඤ්ඤි අවස්සං දකසොතං ඔතරතිති.
 යානාවාවනමත්තෙනෙත්ථාති දකසොතං අනොතිණ්ණෙපිති අධිප්පායො. එත්ථ ව
 “සකලො කායො යාන” න්ති වාදෙ යානාවාවනං වදන්තෙන සකලසරීරතො
 වුතස්සපි දකසොතොරොහණතො පුබ්බෙ අප්පමත්තකස්ස අන්තරාලස්ස
 සම්භවතො වුත්තං. සකලසරීරෙ වා තස්මිං තස්මිං පදෙසෙ ධිතස්ස යානා වුතං
 සන්ධාය “යානාවාවනමත්තෙනෙත්ථා” ති වුත්තං. නිමිත්තෙ උපක්කමත්තස්සෙත්ථාති
 මොවනස්සාදෙන උපක්කමත්තස්ස. භත්ථපරිකම්මාදිසු සතිපි මොවනස්සාදෙ
 නිමිත්තෙ උපක්කමාභාවතො නත්ථි ආපත්තිති ආහ “භත්තපරිකම්ම...පෙ....
 අනාපත්ති” ති. අයං සබ්බාවරියසාධාරණවිනිච්ඡයොති
 “දකසොතොරොහණඤ්චෙත්ථා” තිආදිනා වුත්තො තිණ්ණමිපි ආවරියානං
 සාධාරණො විනිච්ඡයො.

බොහකරණපච්චයො නාම විසභාගභෙසජ්ජසෙනාසනාභාරාදිපච්චයො.
 අත්ථකාමතාය වා අනත්ථකාමතාය වාති පසන්තා අත්ථකාමතාය, කුද්ධා
 අනත්ථකාමතාය. අත්ථාය වා අනත්ථාය වාති සභාවතො භවිතබ්බාය අත්ථාය වා
 අනත්ථාය වා. උපසංහරන්තිති අත්තතො දෙවානුභාවෙන උපනෙන්නි.
 බොධිසත්තමාතා විය පුත්තපට්ඨාහනිමිත්තන්ති තදා කිර පුරෙ පුණ්ණමාය
 සත්තමදිවසතො පට්ඨාය විගතසුරාපානං මාලාගන්ධාදිවිභූතිසම්පන්නං
 නක්ඛත්තකීළං අනුභවමානා බොධිසත්තමාතා සත්තමෙ දිවසෙ පාතොව උට්ඨාය
 ගන්ධොදකෙන න්භායිත්ථා සබ්බාලඤ්ඤාකාරවිභූතිතා වරභොජනං භුඤ්ජිත්ථා
 උපොසථඤ්ඤානි අධිට්ඨාය සිරිගබ්භං පවිසිත්ථා සිරිසයනෙ නිපන්නා නිද්දං
 ඔක්කමමානා ඉමං සුපිනං අද්දස – වත්තාරො කිර නං මහාරාජානො සයනෙනෙව
 සද්ධිං උක්ඛිපිත්ථා අනොතත්තදහං තෙත්ථා න්භාපෙත්ථා දිබ්බවත්ථං නිවාසෙත්ථා
 දිබ්බගන්ධෙහි විලිම්පෙත්ථා දිබ්බපුප්ඵානි පිළන්ධිත්ථා තතො අවිදුරෙ
 රජතපබ්බතො, තස්ස අන්තො කනකවිමානං අත්ථි, තස්මිං පාවිනතො සීසං කත්ථා
 නිපජ්ජාපෙසුං. අථ බොධිසත්තො සෙතවරවාරණො හුත්ථා තතො අවිදුරෙ එකො
 සුවණ්ණපබ්බතො, තත්ථ වරිත්ථා තතො ඔරුය්භ රජතපබ්බතං අභිරුහිත්ථා
 කනකවිමානං පවිසිත්ථා මාතරං පදක්ඛිණං කත්ථා දක්ඛිණපස්සං ථාලෙත්ථා කුච්ඡිං
 පට්ටිඨසදිසො අහොසි. ඉමං සුපිනං සන්ධාය එතං වුත්තං “බොධිසත්තමාතා විය
 පුත්තපට්ඨාහනිමිත්ත” න්ති.

පඤ්ච මහාසුපිනෙති (අ. නි. අට්ඨ. 3.5.196) මහන්තෙහි පුරිසෙහි
 පස්සිතබ්බතො මහන්තානඤ්ච අත්ථානං නිමිත්තභාවතො මහාසුපිනෙ. තෙ පන
 පඤ්ච මහාසුපිනෙ තෙව ලොකීයමහාජනො පස්සති, න මහාරාජානො, න
 චක්කවත්තිරාජානො, න අග්ගසාවකා, න පච්චෙකචුද්ධා, න සම්මාසම්චුද්ධා, එකො

සබ්බඤ්ඤාබෝධසත්තොයෙව පස්සති. තෙන චුත්තං “බෝධසත්තො විය පඤ්ච මහාසුපිනෙ” ති. අමිභාකඤ්ච පන බෝධසත්තො කදා තෙ සුපිනෙ පස්සීති? “ස්වෙ බුද්ධො භවිස්සාමි” ති වාතුද්දසියං පක්ඛස්ස රත්තිවිභායනකාලෙ පස්සි. කාලවසෙන හි දිවා දිට්ඨො සුපිනො න සමෙති, තථා පඨමයාමෙ මජ්ඣිමයාමෙ ව. පච්ඡිමයාමෙ බලවපච්චුසෙ පන අසිත්තසායනෙ සම්මාපරිණාමගතෙ කායස්මිං ඔජාය පතිට්ඨිතාය අරුණෙ උග්ගච්ඡමානෙ දිට්ඨසුපිනො සමෙති. ඉට්ඨනිමිත්තං සුපිනං පස්සන්තො ඉට්ඨං පටිලහති, අනිට්ඨනිමිත්තං පස්සන්තො අනිට්ඨං, තස්මා බෝධසත්තොපි සුපිනං පස්සන්තො රත්තිවිභායනකාලෙ පස්සි.

කෙ පන තෙ පඤ්ච මහාසුපිනාති? තථාගතස්ස අරහතො සම්මාසම්බුද්ධස්ස පුබ්බෙව සම්බෝධා අනභිසම්බුද්ධස්ස බෝධසත්තස්සෙව සතො පඤ්ච මහාසුපිනා පාතුරහෙසුං (අ. නි. 5.196) – අයං මහාපථවී මහාසයනං අහොසි, හිමවා පබ්බතරාජා බිම්බොහනං අහොසි, පුරත්ථිමෙ සමුද්දෙ වාමහත්ථො ඔහිතො අහොසි, පච්ඡිමෙ සමුද්දෙ දක්ඛිණහත්ථො ඔහිතො අහොසි, දක්ඛිණසමුද්දෙ උහො පාදා ඔහිතා අහෙසුං, අයං පඨමො මහාසුපිනො පාතුරහොසි.

පුන වපරං දබ්බතිණසඬ්ඛාතා තිරියා නාම තිණජාති නඩගලමත්තෙන රත්තදණ්ඨෙත නාහිතො උග්ගන්ත්වා තස්ස පස්සන්තස්සෙව විදත්ථිමත්තං රතනමත්තං බ්‍යාමමත්තං යට්ඨිමත්තං ගාචුතමත්තං අඬ්ඨයොජනමත්තං යොජනමත්තන්ති එවං උග්ගන්ත්වා අනෙකයොජනසහස්සං නහං ආභවිව යිතා අහොසි, අයං දුතියො මහාසුපිනො පාතුරහොසි.

පුන වපරං සෙතා කිමි කණ්භසීසා පාදෙහි උස්සක්කිත්වා යාව ඡාණුමණ්ඩලා පටිච්ඡාදෙසුං, අයං තතියො මහාසුපිනො පාතුරහොසි.

පුන වපරං චත්තාරො සකුණා නානාවණ්ණා චතුහි දිසාහි ආගන්ත්වා පාදමුලෙ නිපතිත්වා සබ්බසෙතා සම්පජ්ජිංසු, අයං චතුත්ථො මහාසුපිනො පාතුරහොසි.

පුන වපරං බෝධසත්තො මහතො මිළ්භපබ්බතස්ස උපරුපරි වඩ්ඤ්ඤා අලිප්පමානො මිළ්භෙන, අයං පඤ්චමො මහාසුපිනො පාතුරහොසි. ඉමෙ පඤ්ච මහාසුපිනා.

තත්ථ පඨමො අනුත්තරාය සම්මාසම්බෝධියා පුබ්බනිමිත්තං, දුතියො අරියස්ස අට්ඨඬ්ඨිකස්ස මග්ගස්ස දෙවමනුස්සෙසු සුප්පකාසිතභාවස්ස පුබ්බනිමිත්තං, තතියො බහුතං ඔදාතවසනානං ගිහීනං භගවත්තං උපසඬ්ඤාමිත්වා සරණගමනස්ස පුබ්බනිමිත්තං, චතුත්ථො ඛත්තියාදීනං චතුත්තං වණ්ණානං තථාගතජ්ජවෙදිතෙ ධම්මෙවනෙයෙ අගාරස්මා අනගාරියං පබ්බජිත්වා අනුත්තරවිමුත්තිසච්ඡිකිරියාය පුබ්බනිමිත්තං, පඤ්චමො චතුත්තං පච්චයානං ලාභිතාය තෙසු ව අනුපලිත්තභාවස්ස පුබ්බනිමිත්තං.

අපිව යං සො චක්කවාලමභාපථවිං සිරිසයනභූතං අද්දස, තං බුද්ධභාවස්ස පුබ්බනිමිත්තං. යං හිමවන්තං පබ්බතරාජානං බිම්බොහනං අද්දස, තං සබ්බඤ්ඤානඤ්ඤාණබිම්බොහනස්ස පුබ්බනිමිත්තං. යං චත්තාරො හත්ථපාදෙ සමුද්දස්ස උපරුපරිභාගෙන ගන්ත්වා චක්කවාලමත්ථකෙ ධීතෙ අද්දස, තං ධම්මචක්කස්ස අප්පට්චත්තියභාවෙ පුබ්බනිමිත්තං. යං අත්තානං උත්තානකං නිපන්තං අද්දස, තං තීසු භවෙසු අවකුජ්ජානං සත්තානං උත්තානමුඛභාවස්ස පුබ්බනිමිත්තං. යං අක්ඛිති උම්මිලෙන්වා පස්සන්තො විය අහොසි, තං දිබ්බචක්ඛුපට්ඨාහස්ස පුබ්බනිමිත්තං. යං යාව භවග්ගා ඵකාලොකං අහොසි, තං අනාවරණඤ්ඤාණස්ස පුබ්බනිමිත්තං. සෙසං චුත්තනයමෙව. ඉති තංතංවිසෙසාධිගමනිමිත්තභූතෙ පඤ්ච මහාසුපිනෙ පස්සි. තෙන චුත්තං “බොධිසත්තො විය පඤ්ච මහාසුපිනෙ” ති.

කොසලරාජා විය සොළස සුපිනෙති –

“උසභා රුක්ඛා ගාවියො ගවා ව,
අස්සො කංසො සිඬිගාලී ව කුමහො;
පොක්ඛරණී ව අපාකචන්දනං,
ලාබ්බනි සිදන්ති සිලා ජලවන්ති.

“මණ්ඩුකියො කණ්භසජ්ජෙ ගිලන්ති,
කාකං සුවණ්ණො පරිවාරයන්ති;
තසා වකා ඵලකානං භයා හී” ති. (ජා. 1.1.77) –

ඉමෙ සොළස සුපිනෙ පස්සන්තො කොසලරාජා විය.

1. ඵකදිවසං කිර කොසලරාජා රත්තිං නිද්දුපගතො පච්ඡිමයාමෙ සොළස සුපිනෙ පස්සි (ජා. අට්ඨ. 1.1.මහාසුපිනජාතකචණ්ණනා). තත්ථ චත්තාරො අඤ්ජනචණ්ණා කාලඋසභා “යුජ්ඣස්සාමා” ති වතුහි දිසාහි රාජඬිගණං ආගන්ත්වා “උසහයුද්ධං පස්සිස්සාමා” ති මහාපනෙ සන්තිපතිතෙ යුජ්ඣනාකාරං දස්සෙත්වා නදිත්වා ගජ්ජිත්වා අයුජ්ඣත්වා පටික්කන්තා. ඉමං පඨමං සුපිනං අද්දස.

2. බුද්දකා රුක්ඛා වෙව ගච්ඡා ව පථවිං හින්දිත්වා විදන්ථිමත්තම්පි රතනමත්තම්පි අනුග්ගන්ත්වා පුජ්ඣන්ති වෙව ඵලන්ති ව. ඉමං ද්විතියං අද්දස.

3. ගාවියො තදහුජාතානං වච්ඡානං බීරං පිචන්තියො අද්දස. අයං තතියො සුපිනො.

4. ධුරවාහෙ ආරොහපරිණාහසම්පන්නෙ මහාගොණෙ යුගපරම්පරාය අයොජෙත්වා තරුණෙ ගොදම්මෙ ධුරෙ යොජෙත්තෙ අද්දස, තෙ ධුරං වහිතුං අසක්කොන්තා ඡඩ්ඛෙත්වා අට්ඨංසු, සකටානි නප්පවන්තිංසු. අයං චතුත්ථො සුපිනො.

5. එකං උභතොමුඛං අස්සං අද්දස, තස්ස උභොසු පස්සෙසු යවසීසං දෙනති, සො ද්විතී මුඛෙහි ඛාදති. අයං පඤ්චමො සුපිනො.

6. මහාජනො සතසහස්සග්ගනකං සුවණ්ණපාතිං සම්මජ්ජිත්වා ‘‘ඉධ පස්සාවං කරොහි’’ති එකස්ස ජරසිඬිගාලස්ස උපනාමෙසි, තං තත්ථ පස්සාවං කරොන්තං අද්දස. අයං ඡට්ඨො සුපිනො.

7. එකො පුරිසො රජ්ජුං වට්ටෙන්වා පාදමුලෙ නික්ඛිපති, තෙන නිසින්නපීඨස්ස හෙට්ඨා සයිතා ඡාතසිඬිගාලී තස්ස අජානන්තස්සෙව තං ඛාදති. ඉමං සත්තමං සුපිනං අද්දස.

8. රාජද්වාරෙ ඛහුහි තුව්ඡකුම්භෙහි පරිවාරෙන්වා යපිතං එකං මහන්තං පුරිතකුම්භං අද්දස, වත්තාරොපි පන වණ්ණා චතුහි දිසාහි චතුහි අනුදිසාහි ච සට්ඨෙහි උදකං ආහරිත්වා පුරිතකුම්භමෙව පුරෙන්ති, පුරිතපුරිතං උදකං උත්තරිත්වා පලායති, තෙපි පුනස්පුනං තත්ථෙව උදකං ආසිඤ්චන්ති, තුව්ඡකුම්භෙ ඔලොකෙන්තාපි නත්ථී. අයං අට්ඨමො සුපිනො.

9. එකං පඤ්චපදුමසඤ්ජන්තං ගම්භීරං සබ්බතොතිත්ථං පොක්ඛරණං අද්දස, සමන්තතො ද්විපදචතුප්පදා ඔතරිත්වා තත්ථ පානීයං පිවන්ති, තස්සා මජ්ඣෙ ගම්භීරට්ඨානෙ උදකං ආවිලං, තීරප්පදෙසෙ ද්විපදචතුප්පදානං අක්කමනට්ඨානෙ අව්ඡං විප්පසන්තං අනාවිලං. අයං නවමො සුපිනො.

10. එකිස්සායෙව ච කුම්භියා පච්චමානං ඔදනං අපාකං අද්දස, ‘‘අපාක’’න්ති විවාරෙන්වා විහජිත්වා යපිතං විය තිහාකාරෙහි පච්චමානං එකස්මිං පස්සෙ අතිකිලින්නො හොති, එකස්මිං උත්තණ්ඩුලො, එකස්මිං සුපක්කොති. අයං දසමො සුපිනො.

11. සතසහස්සග්ගනකං චන්දනසාරං පුත්තිකක්කෙන වික්කිණන්තෙ අද්දස. අයං එකාදසමො සුපිනො.

12. තුව්ඡලාබුහි උදකෙ සිදන්තානි අද්දස. අයං ද්වාදසමො සුපිනො.

13. මහන්තමහන්තා කුටාගාරප්පමාණා සනසිලා නාවා විය උදකෙ ප්ලවමානා අද්දස. අයං තෙරසමො සුපිනො.

14. බුද්දකමධුකපුප්ඵප්පමාණා මණ්ඩුකියො මහන්තෙ කණ්භසප්පෙ වෙගෙන අනුබන්ධිත්වා උප්පලනාලෙ විය ඡින්දිත්වා මංසං බාදිත්වා ගිලන්තියො අද්දස. අයං වුද්දසමො සුපිනො.

15. දසහි අසද්ධම්මෙහි සමන්තාගතං ගාමගොවරං කාකං කඤ්චනවණ්ණවණ්ණතාය “සුවණ්ණා”ති ලද්ධනාමෙ සුවණ්ණරාජහංසෙ පරිවාරෙන්තෙ අද්දස. අයං පන්තරසමො සුපිනො.

16. පුබ්බෙ දීපිනො ඵලකෙ බාදන්ති, තෙ පන ඵලකෙ දීපිනො අනුබන්ධිත්වා මුරාමුරාති බාදන්තෙ අද්දස, අට්ඨකේඤ්ඤ තසා චකා ඵලකෙ දුරතොව දිස්වා තසිතා තාසජ්ජන්තා හුත්වා ඵලකානං භයා පලායිත්වා ගුම්බගහනානි පවිසිත්වා නිලීයිංසු. අයං සොළසමො සුපිනො.

1. තත්ථ අධම්මිකානං රාජුතං අධම්මිකානඤ්ච මනුස්සානං කාලෙ ලොකෙ විපරිවත්තමානෙ කුසලෙ ඔසන්තෙ අකුසලෙ උස්සන්තෙ ලොකස්ස පරිහීනකාලෙ දෙවො න සම්මා වස්සිස්සති, මෙඝපාදා ඡිජ්ජිස්සන්ති, සස්සානි මිලායිස්සන්ති, දුබ්භික්ඛං භවිස්සති, වස්සිතුකාමා විය චතුහි දිසාහි මෙඝා උට්ඨන්තිවා ඉත්ථිකාහි ආතපෙ පත්ථානං විහිඤ්ඤානං තෙමනභයෙන අන්තො පවෙසිතකාලෙ පුරිසෙසු කුදාලපිටකෙ ආදාය ආලිබන්ධනත්ථාය නික්ඛන්තෙසු වස්සනාකාරං දස්සෙත්වා ගජ්ජිත්වා විජ්ජුලතා නිවිජාරෙත්වා උසභා විය අයුජ්ඣිත්වා අචස්සිත්වාච පලායිස්සන්ති. අයං පඨමස්ස විපාකො.

2. ලොකස්ස පරිහීනකාලෙ මනුස්සානං පරිත්තායුකකාලෙ සත්තා තිබ්බරාගා භවිස්සන්ති, අසම්පත්තවයාව කුමාරියො පුරිසන්තරං ගන්ත්වා උතුනියො චෙච ගබ්හිනියො ච හුත්වා පුත්තධිතාහි වඩ්ඪිස්සන්ති. බුද්දකරුක්ඛානං පුජ්ථං විය හි තාසං උතුනිභාවො, එලං විය ච පුත්තධිතරො භවිස්සන්ති. අයං දුතියස්ස විපාකො.

3. මනුස්සානං ජෙට්ඨාපවායිකකම්මස්ස නට්ඨකාලෙ සත්තා මාතෘපිතුසු වා සස්සුසසුරෙසු වා ලජ්ජං අනුපට්ඨපෙත්වා සයමෙච කුටුම්භං සංවිදහන්තාව සාසවිජාදනමත්තම්පි මහල්ලකානං දාතුකාමා දස්සන්ති, අදාතුකාමා න දස්සන්ති, මහල්ලකා අනාථා හුත්වා අසයංවසී දාරකෙ ආරාධෙත්වා ජීවිස්සන්ති තදුහුජාතානං වච්ඡානං ඛිරං පිචන්තියො මහාගාවියො විය. අයං තතියස්ස විපාකො.

4. අධම්මිකරාජුතං කාලෙ අධම්මිකරාජානො පණ්ඩිතානං පවෙණ්කුසලානං කම්මනිත්ථරණසමත්ථානං මහාමත්තානං යසං න දස්සන්ති, ධම්මසභායං විනිවිජයට්ඨානෙපි පණ්ඩිතෙ වොහාරකුසලෙ මහල්ලකෙ අමච්චෙ න යපෙස්සන්ති. තබ්බිපරිතානං පන තරුණතරුණානං යසං දස්සන්ති, තථාරූපෙ එච ව විනිවිජයට්ඨානෙ යපෙස්සන්ති, තෙ රාජකම්මානි චෙච යුත්තායුත්තඤ්ච අජානන්තා නෙච තං යසං උක්ඛිපිතුං සක්ඛිස්සන්ති, න රාජකම්මානි නිත්ථරිතුං, තෙ අසක්කොන්තා කම්මධුරං ඡඩ්ඛෙස්සන්ති, මහල්ලකාපි පණ්ඩිතා අමච්චා යසං අලහන්තා කිච්චානි නිත්ථරිතුං සමත්ථාපි “කිං අම්භාකං එතෙහි, මයං බාහිරකා ජාතා, අබ්භන්තරිකා තරුණදාරකා ජානිස්සන්ති”ති උජ්ජන්තානි කම්මානි න කරිස්සන්ති, එච සබ්බථාපි තෙසං රාජුතං භානියෙච භවිස්සති, ධුරං වහිතුං අසමත්ථානං වච්ඡදම්මානං ධුරෙ යොජිතකාලො විය, ධුරවාහානඤ්ච

මහාගොණානං යුගපරම්පරාය අයොජිතකාලො විය හවිස්සති. අයං චතුත්ථස්ස විපාකො.

5. අධම්මිකරාජකාලෙයෙව අධම්මිකබාලරාජානො අධම්මිකෙ ලොලමනුස්සෙ විනිවිජයෙ යපෙස්සන්ති, තෙ පාපපුඤ්ඤෙසු අනාදරා බාලා සභායං නිසීදිත්වා විනිවිජයං දෙන්තා උභින්නම්පි අත්ථපච්චත්ථිකානං හත්ථනො ලඤ්ජං ගහෙන්වා බාදිස්සන්ති අස්සො විය ද්විති මුඛෙහි යවසිසං. අයං පඤ්චමස්ස විපාකො.

6. අධම්මිකායෙව විජාතිරාජානො ජාතිසම්පන්නානං කුලපුත්තානං ආසඩ්ධිකාය යසං න දස්සන්ති, අකුලිනො වඩ්ඪෙස්සන්ති, එවං මහාකුලානි දුග්ගතානි හවිස්සන්ති, ලාමකකුලානි ඉස්සරානි. තෙ ච කුලිනා පුරිසා ජීවිතුං අසක්කොන්තා “ඉමෙ නිස්සාය ජීවිස්සාමා”ති අකුලිනානං ධිතරො දස්සන්ති, ඉති තාසං කුලධිතානං අකුලිනෙහි සද්ධිං සංවාසො ජරසිඬිගාලස්ස සුවණ්ණපාතියං පස්සාවකරණසදිසො හවිස්සති. අයං ඡට්ඨස්ස විපාකො.

7. ගච්ඡන්තෙ ගච්ඡන්තෙ කාලෙ ඉත්ථියො පුරිසලොලා සුරාලොලා අලඬිකාරලොලා විසිබාලොලා ආමිසලොලා හවිස්සන්ති දුස්සිලා දුරාවාරා. තා සාමිකෙහි කසිගොරක්බාදීති කම්මානි කත්වා කිවිජෙන කසිරෙන සම්භතං ධනං ජාරෙහි සද්ධිං සුරං පිචන්තියො මාලාගන්ධවිලෙපනං ධාරයමානා අත්තොගෙහෙ අච්චායිකම්පි කිච්චං අනොලොකෙත්වා ගෙහපරික්ඛෙපස්ස උපරිභාගෙනපි ඡිද්දට්ඨානෙහිපි ජාරෙ උපධාරයමානා ස්වෙ වපිතබ්බයුත්තකං බීජම්පි කොට්ටෙත්වා යාගුහත්තඛජ්ජකානි සජ්ජෙන්වා බාදමානා විලුම්පිස්සන්ති හෙට්ඨාපිට්ඨකනිපන්නකජාතකසිඬිගාලී විය වට්ටෙත්වා වට්ටෙත්වා පාදමුලෙ නික්ඛිත්තරජ්ජුං. අයං සත්තමස්ස විපාකො.

8. ගච්ඡන්තෙ ගච්ඡන්තෙ කාලෙ ලොකො පරිභායිස්සති, රට්ඨං නිරොජං හවිස්සති, රාජානො දුග්ගතා කපණා හවිස්සන්ති. යො ඉස්සරො හවිස්සති, තස්ස හණ්ඩාගාරෙ සතසහස්සමත්තා කභාපණා හවිස්සන්ති, තෙ එවං දුග්ගතා සබ්බෙ ජනපදෙ අත්තනො කම්මං කාරයිස්සන්ති, උපද්ද්වා මනුස්සා සකෙ කම්මන්තෙ ඡඩ්ඪෙත්වා රාජුනංයෙව අත්ථාය පුබ්බණ්ණාපරණ්ණානි වපන්තා රක්ඛන්තා ලායන්තා මද්දන්තා පච්චෙසන්තා උච්ඡුඛෙත්තානි කරොන්තා යන්තානි වාහෙන්තා එාණිතාදීනි පචන්තා පුජ්චාරාමෙ එලාරාමෙ ච කරොන්තා තත්ථ තත්ථ නිජ්චන්තානි පුජ්ච්චලාදීනි ආහරිත්වා රඤ්ඤො කොට්ඨාගාරමෙව පුරෙස්සන්ති, අත්තනො ගෙහෙසු තුව්ඡකොට්ඨෙ ඔලොකෙත්තාපි න හවිස්සන්ති, තුව්ඡතුව්ඡකුම්භෙ අනොලොකෙත්වා පුරිතකුම්භපුරණසදිසමෙව හවිස්සති. අයං අට්ඨමස්ස විපාකො.

9. ගච්ඡන්තෙ ගච්ඡන්තෙ කාලෙ රාජානො අධම්මිකා හවිස්සන්ති, ඡන්දාදිවසෙන අගතිං ගච්ඡන්තා රජ්ජං කාරෙස්සන්ති, ධම්මෙන විනිවිජයං නාම න දස්සන්ති, ලඤ්ජවිත්තකා හවිස්සන්ති ධනලොලා, රට්ඨවාසිකෙසු තෙසං බන්තිමෙත්තානුද්දයං නාම න හවිස්සති, කක්ඛලා එරුසා උච්ඡුයන්තෙ උච්ඡුගණ්ඨිකා විය මනුස්සෙ පිළෙන්තා නානජපකාරං බලිං උජ්ජාදෙන්වා ධනං

ගණ්ඨස්සන්ති, මනුස්සා බලිපිළිතා කිඤ්චි දාතුං අසක්කොන්තා ගාමනිගමාදයො ඡඩ්ඛෙන්වා පච්චන්තං ගන්ත්වා වාසං කප්පෙස්සන්ති, මජ්ඣිමනිකායෙ සුඤ්ඤා භවිස්සන්ති, පච්චන්තො සනවාසො සෙය්‍යාපාපි පොක්ඛරණියා මජ්ඣෙ උදකං ආවිලං පරියන්තෙ විජ්ජසන්තං. අයං නවමස්ස විපාකො.

10. ගච්ඡන්තෙ ගච්ඡන්තෙ කාලෙ රාජානො අධම්මිකා භවිස්සන්ති, තෙසු අධම්මිකෙසු රාජයුත්තාපි බ්‍රාහ්මණගහපතිකාපි නෙගමජානපදාපීති සමණබ්‍රාහ්මණ උපාදාය සබ්බෙ මනුස්සා අධම්මිකා භවිස්සන්ති, තතො තෙසං ආරක්ඛදෙවතා බලිපටිග්ගාහිකදෙවතා රුක්ඛදෙවතා ආකාසට්ඨකදෙවතාති එවං දෙවතාපි අධම්මිකා භවිස්සන්ති, අධම්මිකරාජුනං රජ්ජෙ වාතා විසමා බරා වායිස්සන්ති, තෙ ආකාසට්ඨකවිමානාති කම්පෙස්සන්ති, තෙසු කම්පිතෙසු දෙවතා කුපිතා දෙවං වස්සිතුං න දස්සන්ති, වස්සමානොපි සකලරට්ඨෙ එකජ්ජභාරෙනෙව න වස්සිස්සති, වස්සමානොපි සබ්බත්ථ කසිකම්මස්ස වා වජ්ජකම්මස්ස වා උපකාරො හුත්වා න වස්සිස්සති. යථා ච රට්ඨෙ, එවං ජනපදෙපි ගාමෙපි එකතළාකස්සරෙපි එකජ්ජභාරෙනෙව න වස්සිස්සති, තළාකස්ස උපරිභාගෙ වස්සන්තො හෙට්ඨාභාගෙ න වස්සිස්සති, හෙට්ඨා වස්සන්තො උපරි න වස්සිස්සති, එකස්මිං භාගෙ සස්සං අතිවස්සෙන නස්සිස්සති, එකස්මිං අවස්සන්තො මිලායිස්සති, එකස්මිං සම්මා වස්සමානො සම්පාදෙස්සති, එවං එකස්ස රඤ්ඤො රජ්ජෙ චුත්තා සස්සා තිජ්ජකාරා භවිස්සන්ති එකකුම්භියා ඔදනො විය. අයං දසමස්ස විපාකො.

11. ගච්ඡන්තෙ ගච්ඡන්තෙ කාලෙ සාසනෙ පරිභායන්තෙ පච්චයලොලා අලජ්ජිකා බහු භික්ඛු භවිස්සන්ති, තෙ භගවතා පච්චයලොලුජ්ජං නිම්මට්ඨන්වා කට්ඨකම්මදෙසනං වීරාදිවතුපච්චයගෙනු පරෙසං දෙසෙස්සන්ති, පච්චයෙහි මුච්ඡිත්වා නිරත්ථකපක්ඛෙ යීතා නිබ්බානාහිමුඛං කත්වා දෙසෙතුං න සක්ඛිස්සන්ති, කෙවලං “පදබ්‍යඤ්ජනසම්පත්තිඤ්චෙව මධුරසද්දඤ්ච සුත්වා මහග්ඝානි වීරානි දස්සන්ති” ඉච්චෙවං දෙසෙස්සන්ති. අපරෙ අන්තරවීචිවතුක්කරාපද්චාරාදීසු නිසිදිත්වා කභාපණඅඬ්ඬකභාපණපාදමාසකරුපාදීනිපි නිස්සාය දෙසෙස්සන්ති. ඉති භගවතා නිබ්බානග්ගනකං කත්වා දෙසිතං ධම්මං චතුපච්චයත්ථාය චෙව කභාපණඅඬ්ඬකභාපණාදිඅත්ථාය ච වික්කිණිත්වා දෙසෙන්තා සතසහස්සග්ගනකං චන්දනසාරං පුත්තිකක්කෙන වික්කිණන්තා විය භවිස්සන්ති. අයං එකාදසමස්ස විපාකො.

12. අධම්මිකරාජකාලෙ ලොකෙ විපරිවත්තන්තෙයෙව රාජානො ජාතිසම්පන්නානං කුලපුත්තානං යසං න දස්සන්ති, අකුලීනානඤ්ඤෙව දස්සන්ති, තෙ ඉස්සරා භවිස්සන්ති, ඉතරෙ දලිද්දා. රාජසම්මුඛෙපි රාජද්වාරෙපි අමච්චසම්මුඛෙපි විනිවිජයට්ඨානෙපි තුව්ඡලාබ්‍රසදිසානං අකුලීනානංයෙව කථා ඔසිදිත්වා යීතා විය නිව්වලා සුජ්ජතිට්ඨිතා භවිස්සති, සඬ්ඝසන්නිපාතෙපි සඬ්ඝකම්මගණකම්මට්ඨානෙසු චෙව පත්තවීරපරිවෙණාදිවිනිවිජයට්ඨානෙසු ච දුස්සිලානං පාපපුග්ගලානංයෙව කථා නිය්‍යානිකා භවිස්සති, න ලජ්ජිහික්ඛුනන්ති එවං සබ්බථාපි තුව්ඡලාබ්‍රනං සිද්ධකාලො විය භවිස්සති. අයං ද්වාදසමස්ස විපාකො.

13. තාදිසෙයෙව කාලෙ අධම්මිකරාජානො අකුලීනානං යසං දස්සන්ති, තෙ ඉස්සරා හවිස්සන්ති, කුලීනා දුග්ගතා. තෙසු න කෙච් ඉගාරවං කරිස්සන්ති, ඉතරෙසුයෙව කරිස්සන්ති, රාජසම්මුඛෙ වා අමච්චසම්මුඛෙ වා විනිච්ඡයට්ඨානෙ වා විනිච්ඡයකුසලානං සනසිලාසදිසානං කුලපුත්තානං කථා න ඔගාහිත්වා පතිට්ඨහිස්සති. තෙසු කථෙත්තෙසු “කිං ඉමෙ කථෙත්ති”ති ඉතරෙ පරිභාසමෙව කරිස්සන්ති, හික්ඛුසන්තිපාතෙපි චුත්තජ්ජකාරෙසු යානෙසු නෙව පෙසලෙ හික්ඛු ගරුකාතඛිකෙ මඤ්ඤිස්සන්ති, නාපි නෙසං කථා පරියොගාහිත්වා පතිට්ඨහිස්සති, සිලානං ජලවකාලො විය හවිස්සති. අයං තෙරසමස්ස විපාකො.

14. ලොකෙ පරිභායන්තෙයෙව මනුස්සා තිබ්බරාගාදිජාතිකා කිලෙසානුචත්තකා හුත්වා තරුණතරුණානං අත්තනො හරියානං වසෙ වත්තිස්සන්ති, ගෙහෙ දාසකම්මකරාදයොපි ගොමහිංසාදයොපි හිරඤ්ඤසුවණ්ණමපි සබ්බං තාසංයෙව ආයත්තං හවිස්සති, “අසුකහිරඤ්ඤසුවණ්ණං වා පරිච්ඡෙදාදිජාතං වා කහ”න්ති චුත්තෙ “යත්ථ වා තත්ථ වා භොතු, කිං තුය්හිමිනා බ්‍යාපාරෙන, ත්වං මය්හං සරෙ සන්තං වා අසන්තං වා ජාතිතුකාමො ජාතො”ති වත්වා නානජ්ජකාරෙහි අක්කොසිත්වා මුඛසත්තිහි කොට්ටෙත්වා දාසවෙට්ඨකං විය වසෙ කත්වා අත්තනො ඉස්සරියං පචත්තෙස්සන්ති, එවං මධුකපුප්ඵජ්ජමාණමණ්ඩුකපොතිකානං ආසිවිසෙ කණ්හසජ්ජෙ ගිලනකාලො විය හවිස්සති. අයං චුද්දසමස්ස විපාකො.

15. දුබ්බලරාජකාලෙ රාජානො හත්ථිසිප්පාදීසු අකුසලා යුද්ධෙසු අවිසාරදා හවිස්සන්ති, තෙ අත්තනො රාජාධිපච්චං ආසඬ්ඤාමානා සමානජාතිකානං කුලපුත්තානං ඉස්සරියං අදත්වා අත්තනො පාදමූලිකන්භාපකකජ්ජකාදීනං දස්සන්ති, ජාතිගොත්තසම්පන්නා කුලපුත්තා රාජකුලෙ පතිට්ඨං අලභමානා ජීවිකං කජ්ජෙතුං අසමත්ථා හුත්වා ඉස්සරියට්ඨානෙ ජාතිගොත්තහීනෙ අකුලීනෙ උපට්ඨහන්තා විචරිස්සන්ති, සුවණ්ණරාජහංසෙහි කාකස්ස පරිවාරිතකාලො විය හවිස්සති. අයං පන්තරසමස්ස විපාකො.

16. අධම්මිකරාජකාලෙයෙව ච අකුලීනාව රාජවල්ලභා ඉස්සරා හවිස්සන්ති, කුලීනා අජ්ජඤ්ඤානා දුග්ගතා. තෙ රාජවල්ලභා රාජානං අත්තනො කථං ගාභාපෙත්වා විනිච්ඡයට්ඨානාදීසු බලවත්තො හුත්වා දුබ්බලානං පචෙණ්ණාගතාති ඛෙත්තවත්ථුආදීනි “අම්භාකං සන්තකානි එතානි”ති අභියුඤ්ජිත්වා තෙ “න තුම්භාකං, අම්භාක”න්ති ආගන්ත්වා විනිච්ඡයට්ඨානාදීසු විචදන්තෙ චෙත්තලතාදීහි පභාරාපෙත්වා ගීවායං ගහෙත්වා අපකඬ්ඨාපෙත්වා “අත්තනො පමාණං න ජානාථ, අම්භෙහි සද්ධිං විචදථ, ඉදානි වො රඤ්ඤො කථෙත්වා හත්ථපාදච්ඡෙදාදීනි කාරෙස්සාමා”ති සන්තජ්ජෙස්සන්ති, තෙ තෙසං හයෙන අත්තනො සන්තකානි ඛෙත්තවත්ථුනි “තුම්භාකංයෙව තානි, ගණ්හථා”ති නිය්‍යාතෙත්වා අත්තනො ගෙහානි පවිසිත්වා හීනා නිපජ්ජිස්සන්ති. පාපහික්ඛුපි පෙසලෙ හික්ඛු යථාරුචි විහෙයෙස්සන්ති, පෙසලා හික්ඛු පට්ඨරණං අලභමානා අරඤ්ඤං පවිසිත්වා ගහනට්ඨානෙසු නිලිසිස්සන්ති, එවං හීනජව්චෙහි චෙව පාපහික්ඛුහි ච උපද්දුකානං

ජාතිමත්තකුලපුත්තානඤ්චෙව පෙසලභික්ඛුනඤ්ච ඵලකානං භයෙන තසවකානං පලායනකාලො විය භවිස්සති. අයං සොළසමස්ස විපාකො. ඵලං තස්ස තස්ස අත්ථස්ස පුබ්බනිමිත්තභූතෙ සොළස සුපිනෙ පස්සි. තෙන චුත්තං – “කොසලරාජා විය සොළස සුපිනෙ” ති. ඵත්ථ ච පුබ්බනිමිත්තතො අත්තතො අත්ථානත්ථනිමිත්තං සුපිනං පස්සන්තො අත්තතො කම්මානුභාවෙන පස්සති, කොසලරාජා විය ලොකස්ස අත්ථානත්ථනිමිත්තං සුපිනං පස්සන්තො පන සබ්බසත්තසාධාරණකම්මානුභාවෙන පස්සතීති වෙදිතබ්බං.

කුද්ධා හි දෙවතාති නාගමභාවිභාරෙ මහාථෙරස්ස කුද්ධා දෙවතා විය. රොහණෙ කිර නාගමභාවිභාරෙ මහාථෙරො හික්ඛුසඤ්ඤං අනපලොකෙත්වා ඵකං නාගරුක්ඛං ඡින්දාපෙසි. රුක්ඛෙ අධිවත්ථා දෙවතා ථෙරස්ස කුද්ධා පට්ඨමෙව නං සච්චසුපිනෙන පලොභෙත්වා පච්ඡා “ඉතො තෙ සත්තදිවසමත්ථකෙ උපට්ඨාකො රාජා මරිස්සති” ති සුපිනෙ ආරොවෙසි. ථෙරො තං කථං ආහරිත්වා රාජොරොධානං ආචික්ඛි. තා ඵකජ්ජහාරෙනෙව මහාවිරවං විරවිංසු. රාජා “කිං ඵත්ත” ති ප්‍රචිඡි. තා ‘ඵලං ථෙරෙන චුත්ත’ ති ආරොවෙසිංසු. රාජා දිවසෙ ගණාපෙත්වා සත්තාහෙ විතිවත්තෙ ථෙරස්ස හත්ථපාදෙ ඡින්දාපෙසි. ඵකත්තසච්චමෙව හොතිති ඵලස්ස සච්චභාවතො චුත්තං, දස්සනං පන විපල්ලත්ථමෙව. තෙනෙව පහිනවිපල්ලාසා පුබ්බනිමිත්තභූතමිපි සුපිනං න පස්සන්ති, ද්විති තීති වා කාරණෙහි කදාපි සුපිනං පස්සන්තීති ආහ “සංසග්ගහෙදතො” ති. “අසෙක්ඛා න පස්සන්ති පහිනවිපල්ලාසත්තා” ති වචනතො වතුන්තමිපි කාරණානං විපල්ලාසො ඵල මූලකාරණන්ති දට්ඨබ්බං.

තන්ති සුපිනකාලෙ පවත්තං භවධිගවිත්තං. රූපනිමිත්තාදිආරම්මණන්ති කම්මනිමිත්තගතිනිමිත්තතො අඤ්ඤං රූපනිමිත්තාදිආරම්මණං න හොති. ඊදිසානීති පච්චක්ඛතො අනුභූතපුබ්බපරිකප්පිතරූපාදිආරම්මණාති වෙව රාගාදිසම්පයුත්තාති ව. සබ්බොහාරිකචිත්තෙනාති පකතිවිත්තෙන. ද්විති අන්තෙහි මුත්තොති කුසලාකුසලසඤ්ඤාතෙහි ද්විති අන්තෙහි මුත්තො. ආවජ්ජනනදාරම්මණක්ඛණෙහි ඉදං යාව තදාරම්මණුප්පත්ති, තාව පවත්තං විත්තවාරං සන්ධාය චුත්තං. “සුපිනෙනෙව දිට්ඨං විය මෙ, සුතං විය මෙති කථනකාලෙ පන අබ්‍යාකතොයෙව ආවජ්ජනමත්තස්සෙව උප්පජ්ජනතො” ති වදන්ති. ඵලං වදන්තෙහි පඤ්චද්වාරෙ දුතියමොසවාරෙ විය මනොද්වාරෙපි ආවජ්ජනං ද්වත්තික්ඛත්තුං උප්පජ්ජිත්වා ජවනට්ඨානෙ යත්වා භවධිගං ඔතරතීති අධිජ්ජෙතන්ති දට්ඨබ්බං ඵකවිත්තක්ඛණිකස්ස ආවජ්ජනස්ස උප්පත්තියං “දිට්ඨං විය මෙ, සුතං විය මෙ” ති කප්පනාය අසම්භවතො.

ඵත්ථ ච “සුපිනන්තෙපි තදාරම්මණවචනතො පච්චුප්පත්තවසෙන වා අතීතවසෙන වා සභාවධම්මාපි සුපිනන්තෙ ආරම්මණං හොන්ති” ති වදන්ති. “යදිපි සුපිනන්තෙ විභූතං හුත්වා උපට්ඨිතෙ රූපාදිවත්ථුමිහි තදාරම්මණං චුත්තං, තථාපි සුපිනන්තෙ උපට්ඨිතනිමිත්තස්ස පරිකප්පවසෙන ගහෙතබ්බතාය දුබ්බලභාවතො දුබ්බලවත්ථුකත්තාති චුත්ත” ති තිසුපි ගණ්ඨිපදෙසු චුත්තං. කෙච්ච පන

“කරජකායස්ස නිරුස්සාහසන්තභාවජ්ජන්තිතො තන්තිස්සිතං හදයවත්ථු න සුප්පසන්නං හොති, තතො තන්තිස්සිතාපි චිත්තුප්පත්ති න සුප්පසන්නා අසුප්පසන්නවට්ඨිතිස්සිතදීපජ්ජහා විය, තස්මා දුබ්බලවත්ථුකත්තාති එත්ථ දුබ්බලහදයවත්ථුකත්තා” ති අත්ථං වදන්ති, වීමංසිත්වා යුත්තතරං ගහෙතබ්බං.

සුපිනන්තවෙනනාති මනොද්චාරිකජවනවසෙන පවත්තා සුපිනන්තෙ වෙනනා. සුපිනඤ්ඤි පස්සන්තො මනොද්චාරිකෙනෙව ජවනෙන පස්සති, න පඤ්චද්චාරිකෙන. පටිබුජ්ඣන්තො ච මනොද්චාරිකෙනෙව පටිබුජ්ඣති, න පඤ්චද්චාරිකෙන. නිද්දායන්තස්ස හි මහාවට්ඨිං ජාලෙන්වා දීපෙ වක්ඛුසමීපං උපනීතෙ පයමං වක්ඛුද්චාරිකං ආවජ්ජනං හවඬගං න ආවට්ටෙති, මනොද්චාරිකමෙව ආවට්ටෙති, අථ ජවනං ජචිත්වා හවඬගං ඔතරති. දුතියවාරෙ වක්ඛුද්චාරිකං ආවජ්ජනං හවඬගං ආවට්ටෙති, තතො වක්ඛුචිඤ්ඤාණාදීනි ජවනපරියොසානාති පවත්තන්ති, තදනන්තරං හවඬගං පවත්තති. තතියවාරෙ මනොද්චාරිකආවජ්ජනෙන හවඬගෙ ආවට්ටිතෙ මනොද්චාරිකජවනං ජවති, තෙන චිත්තෙන “කිං අයං ඉමස්මිං යානෙ ආලොකො” ති ජානාති. තථා නිද්දායන්තස්ස කණ්ණසමීපෙ තූරියෙසු පග්ගහිතෙසු සානසමීපෙ සුගන්ධෙසු වා දුග්ගන්ධෙසු වා පුප්පෙසු උපනීතෙසු මුඛෙ සප්පිම්භි වා ඵාණිතෙ වා පක්ඛිත්තෙ පිට්ඨියං පාණිනා පහාරෙ දින්නෙ පයමං සොතද්චාරිකාදීනි ආවජ්ජනාති හවඬගං න ආවට්ටෙන්ති, මනොද්චාරිකමෙව ආවට්ටෙති, අථ ජවනං ජචිත්වා හවඬගං ඔතරති. දුතියවාරෙ සොතද්චාරිකාදීනි ආවජ්ජනාති හවඬගං ආවට්ටෙන්ති, තතො සොතසානජිවහාකායචිඤ්ඤාණාදීනි ජවනපරියොසානාති පවත්තන්ති, තදනන්තරං හවඬගං පවත්තති. තතියවාරෙ මනොද්චාරිකආවජ්ජනෙන හවඬගෙ ආවට්ටිතෙ මනොද්චාරිකජවනං ජවති, තෙන චිත්තෙන ඤත්වා “කිං අයං ඉමස්මිං යානෙ සද්දො, සඬ්ඛසද්දො හෙරිසද්දො” ති වා “කිං අයං ඉමස්මිං යානෙ ගන්ධො, මූලගන්ධො සාරගන්ධො” ති වා “කිං ඉදං මය්හං මුඛෙ පක්ඛිත්තං, සප්පි ඵාණිත” ති වා “කෙනමහි පිට්ඨියං පහටො, අනිට්ඨො මෙ පහාරො” ති වා වත්තා හොති, එවං මනොද්චාරිකජවනෙනෙව පටිබුජ්ඣති, න පඤ්චද්චාරිකෙන. සුපිනම්පි තෙනෙව පස්සති, න පඤ්චද්චාරිකෙන.

අස්සාති අස්ස ආපත්තිනිකායස්ස. නනු ච අයුත්තොයං නිද්දෙසො “සඬ්ඛො ආදිම්භි වෙව සෙසෙ ච ඉච්ඡිතබ්බො අස්සා” ති. න හි ආපත්තිනිකායස්ස ආදිම්භි වෙව සෙසෙ ච සඬ්ඛො ඉච්ඡිතො, කිඤ්චරහි වුට්ඨානස්සාති ඉමං වොදනං මනසි සන්තිධාය යථා න විරුජ්ඣති, තථා අධිප්පායං විවරන්තො “කිං චුත්තං හොති” ති ආදිමාහ. ආපත්තිතො වුට්ඨානස්ස ආදිම්භි වෙව සෙසෙ ච ඉච්ඡිතො සඬ්ඛො ආපත්තියාව ඉච්ඡිතො නාම හොතිති අයමෙන්ථ අධිප්පායො. ආපත්තිවුට්ඨානන්ති ආපත්තිතො වුට්ඨානං, අනාපත්තිකභාවුපගමනන්ති අත්ථො. වචනකාරණන්ති “සඬ්ඛාදිසෙසො” ති එවං වචනෙ කාරණං. සමුදායෙ නිරුල්භො නිකාය-සද්දො තදෙකදෙසෙ පවත්තමානොපි තාය එව රුල්භියා පවත්තතිති ආහ රුල්භසද්දෙනාති. අථ වා කිඤ්චි නිමිත්තං ගහෙන්වා සතිපි අඤ්ඤස්මිං තංනිමිත්තයුත්තෙ කිස්මිඤ්චිදෙව විසයෙ සම්මුතියා විරකාලතාවසෙන

නිමිත්තවිරහෙයි පවත්නනිරුල්ලො රුල්ලී නාම. යථා මහියං සෙතීති මහිංසො,
ගච්ඡතීති ගොති, එවං නිකාය-සද්දස්සපි රුල්ලිභාවො වෙදිතබ්බො. එකස්මිම්පි
විසිට්ඨෙ සතිපි සාමඤ්ඤා විය සමුදායෙ පවත්තවොහාරො අවයවෙපි පවත්තනීති
ආහ අවයවෙ සමුහවොහාරෙන වාති. නවමස්ස අධිප්පායස්සාති විමංසාධිප්පායස්ස.

238-239. ලොමා එතෙසං සන්තීති ලොමසා, බහුලොමාති වුත්තං හොති.
අරොගො භවිස්සාමීති රාගපරිලාහවුපසමතො නිරොගො භවිස්සාමි. මොවනෙනාති
මොවනත්ථාය උපක්කමකරණෙන. උපක්කමකරණඤ්ඤානේථ මොවනන්ති
අධිප්පෙනං මොවෙති එතෙනාති කත්වා. ඛිපං භවිස්සතීති වොළග්ගහණාදිකම්මං
සන්ධාය වුත්තං.

240. ද්වෙ ආපත්තිසහස්සානීති ඛණ්ඩවක්කාදිහෙදං අනාමසිත්වා වුත්තං,
ඉච්ඡන්තෙන පන ඛණ්ඩවක්කාදිහෙදෙනපි ආපත්තිගණනා කාතබ්බා.
මිස්සකචක්කන්ති උහතොවඬ්ඨනකං සන්ධාය වුත්තං. එත්ථ ච නීලඤ්ච
පිතකඤ්චාතිආදිනා එකක්ඛණෙ අනෙකචණ්ණානං මොවනාධිප්පායවචනං
යථාධිප්පායෙන මොවනං හවතු වා මා වා, ඉමිනාපි අධිප්පායෙන උපක්කමිත්වා
මොවෙත්තස්ස ආපත්ති හොතීති දස්සනත්ථං. න හි එකස්මිං ඛණෙ නීලාදීනං
සබ්බෙසම්පි මුත්ති සම්භවති. අඤ්ඤං වදන්ති අත්තනො දොසං උජුං වත්තුං
අසක්කොත්තො පුන පුට්ඨො අඤ්ඤං භණති.

මොවනස්සාදොති මොවනස්ස පුබ්බහාගෙ පවත්තඅස්සාදො. තෙනෙව
“මොවෙතුං අස්සාදො මොවනස්සාදො”ති වුත්තං. ගෙහස්සිතපෙමන්ති එත්ථ
ගෙහ-සද්දෙන ගෙහෙ ධීතා මාතුහගිනීආදයො අප්ඤ්ඤාත්තිකඤ්ඤාතකා ගහිතා. තෙසු
මාතුපෙමාදිවසෙන උප්පන්නො සිතෙනො ගෙහස්සිතපෙමං, අඤ්ඤත්ථ පන
ගෙහස්සිතපෙමන්ති පඤ්චකාමගුණිකරාගො වුවවති. සම්පයුත්තඅස්සාදසීසෙනාති
රාගසම්පයුත්තසුඛවෙදනාමුඛෙන. එකෙන පදෙනාති ගෙහස්සිතපෙම-පදෙන.

තට්ඨොති මොවනස්සාදවෙනනාය එව. පුබ්බහාගෙ මොවනස්සාදවසෙන
කතප්පයොගං අවිජ්ඣිත්වාච සයිතත්තා “සවෙ පන...පෙ.... සඬ්ඝාදිසෙසො”ති
වුත්තං. පුන සුද්ධචිත්තෙ උප්පන්නෙ තස්ස පයොගස්ස පටිප්පස්සද්ධත්තා
“සුද්ධචිත්තො...පෙ.... අනාපත්ති”ති වුත්තං. ජග්ගනත්ථායාති ධොවනත්ථාය.
අනොකාසන්ති අඬ්ගජාතප්පදෙසං.

263-264. ගෙහස්සිතකාමචිතක්කන්ති පඤ්චකාමගුණසන්තිස්සිතං
කාමචිතක්කං. වත්ථිං දල්භං ගහෙත්වාති අඬ්ගජාතස්ස අග්ගෙ
පස්සාවනිග්ගමනට්ඨානෙ වම්මං දල්භං ගහෙත්වා. නිමිත්තෙ උපක්කමාභාවතො
“මොවනස්සාදාධිප්පායස්සපි මුත්තෙ අනාපත්ති”ති වුත්තං.

265. “එහි මෙ ත්වං, ආවුසො, සාමණෙරාති ආණත්තියා අඤ්ඤෙන කතොපි
පයොගො අත්තනාව කතො නාම හොතීති කත්වා ආපත්ති වුත්තා. යදි පන
අනාණත්තො සයමෙව කරොති, අඬ්ගපාරිපුරියා අභාවතො අනාපත්ති”ති වදන්ති.

සුත්තසාමනෙරවත්ථුස්මිං අසුචිම්භි මුත්තෙපි අභිගජාතස්ස ගහණපච්චයා දුක්කටං වුත්තං, න පන මුත්තපච්චයා.

266. කායත්ථම්භනවත්ථුස්මිං චලනවසෙන යථා අභිගජාතෙපි උපක්කමො සම්භවති, තථාපි විජම්භිතත්තා ආපත්ති වුත්තා. “පච්ඡතො වා”ති වචනතො උභොසු පස්සෙසු කට්ඨං උරුප්පදෙසොපි ගහිතොයෙවාති දට්ඨබ්බං, තස්මා උභොසුපි පස්සෙසු යත්වා ඉමස්මිං ඔකාසෙ නිමිත්තන්ති උපනිජ්ඣායන්තස්සපි ආපත්තියෙව. “අභිගජාත”න්ති වචනතො නිමිත්තන්ති පස්සාවමග්ගොව වුත්තො. උම්මිලනනිම්මිලනවසෙන පන න කාරෙතබ්බොති උම්මිලනනිම්මිලනප්පයොගවසථන ආපත්තිහෙදො න කාරෙතබ්බොති අත්ථො. අනෙකක්ඛත්තුම්පි උම්මිලෙත්වා නිම්මිලෙත්වා උපනිජ්ඣායන්තස්ස ඵකමෙව දුක්කටන්ති වුත්තං හොති. අක්ඛිති අවිජ්ජන්දෙත්වා අභිමුඛං සම්පත්තස්ස මාතුගාමස්ස නිමිත්තොලොකනෙපි ආපත්තියෙවාති දට්ඨබ්බං. “දාරුධිතලිකලෙපවිත්තානං අභිගජාතුපනිජ්ඣානෙපි දුක්කට”න්ති වදන්ති.

267. පුජ්ජාවලිති කිළාචිසෙසස්සාධිවචනං. තං කිළන්තා නදීආදිසු ඡින්නතටං උදකෙන වික්ඛල්ලං කත්වා තත්ථ උභො පාදෙ පසාරෙත්වා නිසින්නා පපතන්ති. “පුජ්ජාවලිය”න්තිපි පාඨො. පචෙසෙන්නස්සාති ද්විකම්මකත්තා වාලිකං අභිගජාතන්ති උභයත්ථාපි උපයොගවචනං කතං. වාලිකන්ති වාලිකායාති අත්ථො. චෙතනා, උපක්කමො, මුච්චනන්ති ඉමානෙත්ථ තිණි අභිගානි චෙදිතබ්බාති.

සුක්කචිස්සට්ඨිසික්ඛාපදවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. කායසංසග්ගසික්ඛාපදවණ්ණනා

269. දුතියෙ යෙසු විවටෙසු අන්ධකාරො හොති, තානි විවරන්තොති බ්‍රාහ්මණියා සද්ධිං කායසංසග්ගං සමාපජ්ජතුකාමො ඵවමකාසි. තෙන කතස්සපි විජ්ජකාරස්ස අත්තනි කතත්තා “අත්තතො විජ්ජකාර”න්ති වුත්තං. උළාරත්තතාති උළාරචිත්තතා, පණිතාධිමුත්තතාති වුත්තං හොති.

270. ඔතිණ්ණොති ඉදං කම්මසාධනං කත්තුසාධනං වා හොතීති තදුභයවසෙන අත්ථං දස්සෙන්නො “යක්ඛාදිහි විය සත්තා”තිආදිමාහ. අසමපෙක්ඛිත්වාති යථාසභාවං අනුපපරික්ඛිත්වා, යථා තෙ රතිජනකා රූපාදයො විසයා අනිච්චදුක්ඛාසුභානත්තාකාරෙන අවත්ථිතා, තථා අපස්සිත්වාති වුත්තං හොති.

271. සඤ්ඤමචෙලන්ති සිලමරියාදං. ආචාරොති ආචරණං හත්ථගහණාදිකිරියා. අස්සාති “කායසංසග්ගං සමාපජ්ජෙය්‍යා”ති පදස්ස.

273. ඵතෙසං පදානං වසෙනාති ආමසනාදිපදානං වසෙන. ඉතො චිතො ව...පෙ.... සඤ්ඤොපෙතීති අත්තතො හත්ථං වා කායං වා තිරියං ඉතො චිතො ව සඤ්ඤාමරෙති. “කායතො අමොචෙත්වාවාති වචනතො මත්ථකතො පට්ඨාය හත්ථං

ඔතාරෙන්තස්ස කායතො මොවෙන්වා නිවත්ථසාටකුපරි ඔමසන්තස්ස ථුල්ලච්චයං,
සාටකතො ඔතාරෙන්වා ජඩ්ඝතො පට්ඨාය කායං ඔමසන්තස්ස පුන
සඩ්ඝාදිසෙසො”ති වදන්ති.

ද්වාදසසුපි ආමසනාදිප්පයොගෙසු එකෙකස්මිං පයොගෙ කායතො අමොචිතෙ
එකෙකාව ආපත්ති හොතිති ආහ “මුලග්ගහණමෙව පමාණ”න්ති. ඉද්දෙව එකෙන
හත්ථෙන කායං ගහෙන්වා ඉතරෙන හත්ථෙන කායපරාමසනං සන්ධාය වුත්තං.
එකෙන පන හත්ථෙන කායපට්ඨද්ධං ගහෙන්වා ඉතරෙන තත්ථ තත්ථ කායං
පරාමසතො පයොගගණනාය ආපත්ති. අයං පන සඩ්ඝාදිසෙසො න කෙවලං
වත්ථුවසෙනෙව, අපිච සඤ්ඤාවසෙනපිති ආහ “ඉත්ථියා ඉත්ථියඤ්ඤිස්ස
සඩ්ඝාදිසෙසො”ති. පාළියං තිරච්ඡානගතො ව හොතිති එත්ථ තිරච්ඡානගතිත්ථියා
තිරච්ඡානගතපුරිසස්ස ව ගහණං වෙදිතබ්බං.

සමසාරාගොති කායසංසග්ගරාගෙන එකසදිසරාගො. පුරිමනයෙනෙවාති
රජ්ජුවත්ථාදිහි පරික්ඛිපිත්වා ගහණෙ වුත්තනයෙන. පුන පුරිමනයෙනෙවාති
සමසාරාගො වුත්තො. අනන්තරනයෙනෙවාති කායපට්ඨද්ධආමසනනයෙන.
වෙණිග්ගහණෙන ලොමානම්පි සඩ්ගහිතත්තා ලොමානං චුසනෙපි සඩ්ඝාදිසෙසො
වුත්තො. ඉදානි වුත්තමෙවත්ථං පකාසෙතුකාමො “උපාදින්නකෙන හී”තිආදිමාහ.

යථානිද්දිට්ඨනිද්දෙසෙති යථාවුත්තකායසංසග්ගනිද්දෙසෙ. තෙනාති තෙන
යථාවුත්තකාරණෙන. සඤ්ඤාය විරාගිතම්හීති සඤ්ඤාය විරද්ධාය.
ලිඬ්ගබ්බත්තයෙන “විරාගිතම්හී”ති වුත්තං. ඉමං නාම වත්ථුන්ති ඉමස්මිං
සික්ඛාපදෙ ආගතං සන්ධාය වදති. අඤ්ඤම්පි යං කිඤ්චි වත්ථුං සන්ධාය වදතිතිපි
කෙචි. සාරත්තන්ති කායසංසග්ගරාගෙන සාරත්තං. විරත්තන්ති
කායසංසග්ගරාගරහිතං මාතුහගිනීආදිං සන්ධාය වදති. “විරත්තං ගණ්හිස්සාමී”ති
විරත්තං ගණ්හි, දුක්කටන්ති මාතුපෙමාදිවසෙන ගහණෙ දුක්කටං වුත්තං.

ඉමාය පාළියා සමෙතිති සම්බන්ධො. කථං සමෙතිති වෙ? යදි හි “ඉත්ථියා
කායපට්ඨද්ධං ගණ්හිස්සාමී”ති විත්තෙ උප්පන්නෙ ඉත්ථියඤ්ඤා විරාගිතා භවෙය්‍ය,
කායපට්ඨද්ධග්ගහණෙ ථුල්ලච්චයං වදන්තෙන භගවතා “ඉත්ථි ව හොති
ඉත්ථියඤ්ඤි වා”ති න වත්තබ්බං සියා, වුත්තඤ්ච, තස්මා “ඉත්ථියා කායපට්ඨද්ධං
ගණ්හිස්සාමී”ති කායං ගණ්හන්තස්ස ඉත්ථියඤ්ඤා විරාගිතා නාම න හොතිති
“කායපට්ඨද්ධං ගණ්හිස්සාමීති කායං ගණ්හන්තො යථාවත්ථුකමෙව ආපජ්ජති”ති
මහාසුමත්ථෙරෙන වුත්තවාදො ඉමාය පාළියා සමෙති. යො පනෙත්ථ “සතිපි
ඉත්ථියඤ්ඤාය කායපට්ඨද්ධං ගණ්හන්තස්ස ගහණසමයෙ ‘කායපට්ඨද්ධං
ගණ්හිස්සාමී’ති සඤ්ඤාං යපෙත්වා ‘ඉත්ථිං ගණ්හාමී’ති සඤ්ඤාය අභාවතො
වත්ථුසඤ්ඤානං හින්තත්තා අයුත්ත”න්ති වදෙය්‍ය, සො පුච්ඡිතබ්බො “කිං
කායපට්ඨද්ධං වත්ථාදිං ගණ්හන්තො ඉත්ථියා රාගෙන ගණ්හාති, උදාහු වත්ථාදිසු
රාගෙනා”ති. යදි “වත්ථාදිසු රාගෙන ගණ්හාති”ති වදෙය්‍ය, ඉත්ථියා කායපට්ඨද්ධං
අහුත්වා අඤ්ඤත්ථ ධීතං වත්ථාදිං ගණ්හන්තස්සපි ථුල්ලච්චයං සියා, තස්මා ඉත්ථි

ඉන්ද්‍රියසංකල්පය සාරත්තභාවයට ගතවෙයි. අධ්‍යාපනපරිපූර්ණත්වයට
 මහාසුමත්ථෙරවාදයට යුක්තවාදය. අධ්‍යාපනවිනිවිච්ඡයෙහි ව සමෙතිති එත්ථාපි
 අයමධිප්පායො - යදි සංකල්පයට විරාගිතං නාම සියා, “සම්බුද්ධා ඉන්ද්‍රියො
 බාහාහි පරික්ඛිපිත්වා ගණ්හාමි” ති එවංසංකල්පස්ස “මජ්ඣිමනිකායෙ
 කායපට්ඨාදධෙන ගණ්හාමි” ති එවංසංකල්පස්ස අනාවතො මජ්ඣිමනානං
 වසෙන උල්ලච්චයං න සියා, එවං සත්තෙහි අධ්‍යාපන උල්ලච්චයස්ස වුත්තත්තා
 සංකල්පයට විරාගිතං නාම න හොතිති අයමත්ථො සිද්ධොයෙවාති. නිලෙන
 දුට්ඨස්සංකල්පයට අනාවතො කාලිත්ථි වුත්තා.

279. සෙවනාධිප්පායොති එස්සසුඛසෙවනාධිප්පායො. ඉන්ද්‍රියා කායෙන
 භික්ඛුස්ස කායපට්ඨාදධාමසනවාරෙහි එස්සං පටිච්ඡානාතිති ඉදං අත්තනො
 කායපට්ඨාදධාමසනෙහි කායසම්බන්ධසභාවතො වුත්තං. එත්ථාති නිස්සංගියෙන
 නිස්සංගියවාරෙ. මොක්ඛාධිප්පායොති එත්ථ පඨමං කායසංසංගරාගෙ සතිපි පච්ඡා
 මොක්ඛාධිප්පායස්ස අනාපත්ති.

281. පාරිපත්ථිකාති විලුම්පනිකා, අත්තරායිකාති වුත්තං හොති. නදිසොතෙන
 වුස්භමානං මාතරන්ති උක්කට්ඨපරිච්ඡෙදස්සන්තං වුත්තං, අසංකල්පසුපි පන
 ඉන්ද්‍රිය කාරුණ්ද්‍යාධිප්පායෙන මාතරි වුත්තනායෙන පටිපජ්ජන්තස්ස නෙවත්ථි
 දොසොති වදන්ති. “මාතර”න්ති වුත්තත්තා අසංකල්පං න වට්ටතිති වදන්තාපි අත්ථි.
 තිණ්ණවුපකන්ති හිරිවෙරාදිමුලෙහි කතවුම්බකං. තාලපණ්ණවුද්දිකන්ති
 තාලපණ්ණෙහි කතඅඬුලිමුද්දිකං. පරිවත්තෙන්වාති අත්තනො
 නිවාසනපාරුපනභාවතො අපනෙන්වා, විවරත්ථාය අපනාමෙන්වාති වුත්තං හොති.
 විවරත්ථාය පාදමුලෙ යපෙති, වට්ටතිති ඉදං නිදස්සන්තත්තං,
 පච්චත්ථරණවිතානාදිඅත්ථමිපි වට්ටතියෙව, පුජාදිඅත්ථං තාවකාලිකමිපි ගහෙතුං
 වට්ටති.

ඉන්ද්‍රියසංකල්පයෙන් කතන්ති එත්ථ හෙට්ඨිමපරිච්ඡෙදතො
 පාරාජිකවත්ථුභුතතිරච්ඡානගතිත්ථිනමිපි අනාමාසභාවතො තාදිසං
 ඉන්ද්‍රියසංකල්පයෙන් කතං තිරච්ඡානගතරුපමිපි අනාමාසන්ති දට්ඨබ්බං. “භික්ඛුහිහි
 පටිමාරුපං ආමසිතුං වට්ටති” ති වදන්ති ආවරියා. ඉන්ද්‍රියපානි දස්සෙන්වා කතං
 වත්ථස්ස පච්චත්ථරණස්ස භික්තිස්ස ඉන්ද්‍රියං අනාමසිත්වා ගණ්හිතුං වට්ටති.
 භික්තිත්වාති එත්ථ හත්ථෙත අග්ගහෙන්වාති කෙනවිදෙව දණ්ඩාදිනා භික්තිත්ථිබ්බං.
 එත්ථ ව “අනාමාසමිපි හත්ථෙත අපරාමසිත්වා දණ්ඩාදිනා කෙනවි භික්තිතුං
 වට්ටති” ති ඉධ වුත්තත්තා “පංසුකුලං ගණ්හන්තෙන මාතුගාමසරිරෙහි සත්ථාදිහි
 වණං කත්වා ගහෙත්ථිබ්බ”න්ති වුත්තත්තා ව ගහිතමණ්ඩුකසප්පිති. දණ්ඩාදිහි
 නිප්පිලෙන්වා මණ්ඩුකං විස්සජ්ජාපෙතුං වට්ටති.

මග්ගං අධිට්ඨායාති මග්ගෙ ගච්ඡාමිති එවං මග්ගසංකල්පී හුත්වාති අත්ථො.
 කිලන්තෙනාති ඉදං ගිහිසන්තකං සන්ධාය වුත්තං, භික්ඛුසන්තකං පන යෙන
 කෙනවි අධිප්පායෙන අනාමසිත්ථිබ්බමෙව දුරුපටිණ්ණභාවතො. තාලපනසාදිනිති

වෙත්ථ ආදි-සද්දෙන නාළිකෙරලබුජනිපුසඅලාබුකුම්භණ්ඩපුස්සඵලඵලාලුකඵලානං සඬගහො දට්ඨබ්බො. “යථාචුත්තඵලානංයෙව වෙත්ථ කීළාධිජ්ජායෙන ආමසනං න වට්ටති”ති චුත්තත්තා පාසාණසක්ඛරාදීනි කීළාධිජ්ජායෙනපි ආමසිතුං වට්ටති.

මුත්තාති හත්ථිකුම්භජාදිකා අට්ඨවිධා මුත්තා. තථා හි හත්ථිකුම්භං, වරාහදායං, භුජඬගසීසං, වලාහකං, වෙළු, මච්ජසිරො, සඬබ්බො, සිජ්ජිති අට්ඨ මුත්තායොනියො. තත්ථ හත්ථිකුම්භජා පිතවණ්ණා පභාවිතීනා. වරාහදායජා වරාහදායවණ්ණාව. භුජඬගසීසජා නීලාදිවණ්ණා සුවිසුද්ධා වට්ටලා. වලාහකජා ආභාසුරා දුබ්බිභාගරූපා රත්තිභාගෙ අන්ධකාරං විද්ධමන්තියො තිට්ඨන්ති, දෙවුපහොගා ඵව ව හොන්ති. වෙළුජා කරකඵලසමානවණ්ණා න ආභාසුරා, තෙ ව වෙළු අමනුස්සගොවරෙ ඵව පදෙසෙ ජායන්ති. මච්ජසිරජා පාඨිනපිට්ඨිසමආනවණ්ණා වට්ටලා ලසවො ව හොන්ති පභාවිතීනා ව, තෙ ව මච්ජා සමුද්දමජ්ඣෙයෙව ජායන්ති. සඬබ්බා සඬබ්බදරව්ජවිවණ්ණා කොලඵලජ්ජමාණාපි හොන්ති පභාවිතීනාව. සිජ්ජිජා පභාවිසෙසයුත්තා හොන්ති නානාසණ්ඨානා. ඵවං ජාතිතො අට්ඨවිධාසු මුත්තාසු යා මච්ජසඬබ්බසිජ්ජිජා, තා සාමුද්දිකා. භුජඬගජාපි කාවි සාමුද්දිකා හොන්ති, ඉතරා අසාමුද්දිකා. යස්මා බහුලං සාමුද්දිකාව මුත්තා ලොකෙ දිස්සන්ති, තත්ථාපි සජ්ජිජාව, ඉතරා කදාවි කාවි, තස්මා සම්මොහවිනොදනියං “මුත්තාති සාමුද්දිකා මුත්තා”ති චුත්තං.

මණ්ණිකි යපෙත්වා වෙළුරියාදිකෙ සෙසො ජොතිරසාදිහෙදො සබ්බොපි මණ්ණි. වෙළුරියොති වංසවණ්ණමණ්ණි. සඬබ්බොති සාමුද්දිකසඬබ්බො. සිලාති කාලසිලාපණ්ඩුසිලාසෙනසිලාදිහෙදො සබ්බොපි සිලා. රජතන්ති කභාපණාදිකං චුත්තාවසෙසං රතනසම්මතං. ජාතරූපන්ති සුවණ්ණං. ලොහිතඬකොති රත්තමණ්ණි. මසාරගල්ලන්ති කබරමණ්ණි. හණ්ඩමූලත්ථායාති පත්තච්චරාදිහණ්ඩමූලත්ථාය. කුට්ඨරොගස්සාති නිදස්සනමත්තං, තාය වූපසමෙතබ්බස්ස යස්ස කස්සච රොගස්සත්ථායපි වට්ටතියෙව. “හෙසජ්ජත්ථස්ථ අධිට්ඨායෙව මුත්තා වට්ටති”ති තිසුපි ගණ්ඨිපදෙසු චුත්තං. ආකරමුත්තොති ආකරතො මුත්තමත්තො. “හණ්ඩමූලත්ථාය සම්පට්ඨිතං වට්ටති”ති ඉමිනා ව ආමසිතුමිපි වට්ටතිති දස්සෙති. පච්ඡත්වා කතොති කාවකාරෙහි පච්ඡත්වා කතො.

ධොතවිද්ධො ව රතනමිස්සොති අලඬකාරත්ථං කඤ්චනලතාදිං දස්සෙත්වා කතො රතනබ්බිතො ධොතවිද්ධො අනාමාසො. ධොතවිද්ධො ව රතනමිස්සො චාති විසුං චා පදං සම්බන්ධිතබ්බං. පානීයසඬබ්බොති ඉමිනා ව සඬබ්බෙන කතපානීයභාජනපිධානාදිසමණපරික්ඛාරොපි ආමසිතුං වට්ටතිති සිද්ධං. සෙසන්ති රතනමිස්සං යපෙත්වා අවසෙසං. මුග්ගවණ්ණංයෙව රතනසම්මිස්සං කරොන්ති, න අඤ්ඤන්ති ආහ “මුග්ගවණ්ණොචා”ති, මුග්ගවණ්ණො රතනමිස්සාව න වට්ටතිති චුත්තං හොති. සෙසාති රතනසම්මිස්සං යපෙත්වා අවසෙසා මුග්ගවණ්ණො නීලසිලා.

බීජතො පට්ඨායාති ධාතුපාසාණතො පට්ඨාය. සුවණ්ණවෙතියන්ති ධාතුකරණ්ඩකං. පටික්ඛිපිති “ධාතුවිධපනත්ථාය ගණ්හථා”ති අවත්වා “තුම්භාකං

ගණ්භරා'නි පෙසිතත්තා පටික්ඛිපි. සුවණ්ණබුබුලුකන්ති සුවණ්ණතාරකං.

“කෙළාපයිතුන්ති ඉතො විතො ච සඤ්චාරන්තෙහි ආමසිතුං වට්ඨති”ති මහාඅට්ඨකථායං වුත්තං. කචචරමෙව හරිතුං වට්ඨතිති වෙනියගොපකා චා භික්ඛු භොන්තු අඤ්ඤෙ චා, හත්ථෙතපි පුඤ්ජිත්වා කචචරං අපනෙතුං වට්ඨති, මලමිපි පමජ්ජිතුං වට්ඨතියෙව.

ආරකුට්ඨලොහන්ති කිත්තිමලොහං. තිණි හි කිත්තිමලොහානි කංසලොහං, වට්ඨලොහං, ආරකුටන්ති. තත්ථ තිපුතම්බෙ මිස්සෙත්වා කතං කංසලොහං, සිසතම්බෙ මිස්සෙත්වා කතං වට්ඨලොහං, පකතිරසතම්බෙ මිස්සෙත්වා කතං ආරකුටං. තෙනෙව තංකරණෙන නිබ්බන්තත්තා “කිත්තිමලොහ”න්ති වුව්චති. “ජාතරූපගතිකමෙවාති වුත්තත්තා ආරකුටං සුවණ්ණසදිසමෙව ආමසිතුං න වට්ඨති, අඤ්ඤං පන වට්ඨති”ති තීසුපි ගණ්ඨිපදෙසු වුත්තං. කෙච් පන “ආරකුටං අනාමසිතම්බතො ජාතරූපගතිකමෙවාති වුත්තං, තස්මා උභයමිපි ජාතරූපං විය ආමසිතුං න වට්ඨති”ති වදන්ති. පයමං වුත්තොයෙව ච අත්ථො ගණ්ඨිපදකාරෙහි අධිජපෙතො. පටිජග්ගිතුං වට්ඨතිති සෙනාසනපට්ඨද්ධත්තා වුත්තං.

සාමිකානං පෙසෙතම්බන්ති සාමිකානං සාසනං පෙසෙතම්බං. භින්දිත්වාති හත්ථෙත අග්ගහෙත්වා අඤ්ඤෙන යෙන කෙනච් භින්දිත්වා. හෙරිසඬ්ඝාටොති සඬ්ඝට්ඨතවම්මහෙරි. වීණාසඬ්ඝාටොති සඬ්ඝට්ඨතවම්මවීණා. වම්මවිනද්ධානං හෙරිවීණානමෙනං අධිවචනං. තුව්ඡපොක්ඛරන්ති අවිනද්ධවම්මං හෙරිපොක්ඛරං වීණාපොක්ඛරඤ්ච. ආරොපිතවම්මන්ති හෙරිආදීනං විනද්ධනත්ථාය මුඛවට්ඨියං ආරොපිතවම්මං තතො උද්ධරිත්වා විසුං යපිතවම්මඤ්ච. ඔනහිතුං වාති හෙරිපොක්ඛරාදීනි වම්මං ආරොපෙත්වා විනන්ධිතුං. ඔනහාපෙතුං වාති තථෙව අඤ්ඤෙහි විනන්ධාපෙතුං. පාරාජිකජ්ජහොනකකාලෙති අකුට්ඨකාලෙ.

282. සඬ්ඝකමාදි භූමිගතිකත්තා න කායපට්ඨද්ධට්ඨානියන්ති දුක්කටං වුත්තං. එකපදිකසඬ්ඝකමොති බුද්දකසෙතු. සකට්ඨග්ගසඬ්ඝකමොති සකට්ඨග්ගහුතො මහාසෙතු. යානා වාලෙතුන්ති රජ්ජුං යානා වාලෙතුං. පට්ඨිජාදෙනම්බාති අපනෙතම්බා. මනුස්සිත්ථි, ඉත්ථිසඤ්ඤිතා, කායසංසග්ගරාගො, තෙන රාගෙන වායාමො, හත්ථග්ගාහාදිසමාපජ්ජනන්ති ඉමානෙත්ථ පඤ්ච අධිගානි.

කායසංසග්ගසික්ඛාපදවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. දුට්ඨුල්ලවාචාසික්ඛාපදවණ්ණනා

283. තතියෙ උත්තරපදලොපෙන ඡින්නඔත්තජ්ජා “ඡින්නිකා”ති වුත්තාති ආහ “ඡින්නිකාති ඡින්නඔත්තජ්ජා”ති.

285. යථා යුචා යුචතින්ති එතෙන ඔහාසනෙ නිරාසඬ්ඝභාවං දස්සෙති. මෙටුනුපසඤ්ඤිතාහිති ඉදං දුට්ඨුල්ලවාචාය සිඛාජ්ජත්තලක්ඛණදස්සනං.

ඉන්ටීලක්ඛණෙනාති වුත්තමත්ථං විවරිතුං “සුභලක්ඛණෙනා”ති වුත්තං. න තාව සීසං එතීති “ඉන්ටීලක්ඛණෙන සමන්තාගතාසී”තිආදිනා චණ්ණහණනං සඬ්ඝාදිසෙසාපත්තිජනකං හුත්වා මත්ථකං න පාපුණාති. චණ්ණහණනාඤ්ඤි යෙනාකාරෙන භණන්තස්ස සඬ්ඝාදිසෙසො හොති, තෙනාකාරෙන භණන්තස්ස සිඛාප්පත්තං නාම හොති. “ඉන්ටීලක්ඛණෙන සමන්තාගතාසීතිආදිකං පන දුට්ඨුල්ලවාචස්සාදරාගවසෙන භණන්තස්ස දුක්කට්”න්ති ගණ්ඨිපදෙසු වුත්තං.

එකාදසහි පදෙහි අසට්තෙ සීසං න එතීති “අනිමිත්තාසී”තිආදිහි එකාදසහි පදෙහි අසට්තෙ අචණ්ණහණනං සීසං න එති, අචණ්ණහණනං නාම න හොතීති වුත්තං හොති. සට්තෙහි එකාදසහි පදෙහි අචණ්ණහණනෙ සට්තෙහි. ඉමෙහි තීහි සට්තෙයෙව සඬ්ඝාදිසෙසොති “සිඛරණී”තිආදිහි තීහියෙව පදෙහි අචණ්ණහණනෙ සට්තෙයෙව සඬ්ඝාදිසෙසො පස්සාවමග්ගස්ස නියතවචනත්තා අව්වොළාරිකත්තා ව. අනිමිත්තාසීතිආදිහි පන අට්ඨහි පදෙහි සට්තෙ කෙවලං අචණ්ණහණනමෙව සම්පජ්ජති, න සඬ්ඝාදිසෙසො, තස්මා තාති පුල්ලච්චයවත්ථුනීති කෙවි. අක්කොසනමත්තත්තා දුක්කට්ඨවත්ථුනීති අපරෙ. පරිබ්බාජිකාවත්ථුස්මිං විය පුල්ලච්චයමෙවෙත්ථ යුත්තතරං දිස්සති. කුඤ්චිකපණාලිමත්තන්ති කුඤ්චිකාජ්ඣද්දමත්තං.

286-287. ගරුකාපත්තින්ති භික්ඛුනියා කායසංසග්ගෙ පාරාජිකාපත්තිං සන්ධාය වදති. භසන්තො භසන්තොති සභාවදස්සනත්ථං වුත්තං. අභසන්තොපි වාචස්සාදරාගෙන පුනස්පුනං වදති, ආපත්තියෙව. කායචිත්තතොති හත්ථමුද්දාය ඔභාසන්තස්ස කායචිත්තතො සමුට්ඨාති.

288. තස්මා දුක්කටන්ති අප්පට්ඨිජානනහෙතු දුක්කටං, පට්ඨිජානන්තියා පන අබෙත්තපදත්තා පුල්ලච්චයෙන භවිතබ්බං. තෙනෙව පරිබ්බාජිකාවත්ථුස්මිං පට්ඨිජානන්තියා පුල්ලච්චයං වක්ඛති.

289. අසද්ධම්මං සන්ධායාහාති “වාපිත”න්ති ඉමස්ස ඛිජනික්ඛෙපවචනත්තා වුත්තං. සංසීදතීති වහති පවත්තති. අථ වා සංසීදතීති සංසීදිස්සති. මනුස්සිත්ථි, ඉන්ටීසඤ්ඤිතා, දුට්ඨුල්ලවාචස්සාදරාගො, තෙන රාගෙන ඔභාසනං, තඬ්ඛණවිජානනන්ති ඉමානෙත්ථ පඤ්ච අඩ්ඨාති.

දුට්ඨුල්ලවාචාසික්ඛාපදචණ්ණෙනා නිට්ඨිතා.

4. අත්තකාමපාරිවරියසික්ඛාපදචණ්ණෙනා

290. චතුත්ථෙ විවරන්ති නිවාසනාදි යං කිඤ්චි විවරං. පිණ්ඩපාතන්ති යො කොචි ආහාරො. සො හි පිණ්ඩොලොපන භික්ඛුනො පත්තෙ පතනතො තත්ථ තත්ථ ලද්ධභික්ඛානං පිණ්ඩානං පාතො සන්තිපාතොති වා පිණ්ඩපාතොති වුවවති. සෙනාසනන්ති සයනඤ්ච ආසනඤ්ච. යත්ථ හි විහාරාදිකෙ සෙති නිපජ්ජති ආසති නිසීදති, තං සෙනාසනං. පති එති එතස්මාති පච්චයොති ආහ “පතිකරණට්ඨෙන

පව්වයෝ”ති. රොගස්ස පතිඅයනටියෙන වා පව්වයො, පව්වනීකගමනටියෙනාති අත්ථො, වූපසමනත්ථෙතාති චුත්තං හොති. ධාතුක්ඛොහලක්ඛණස්ස හි තංහෙතුකදුක්ඛවෙදනාලක්ඛණස්ස වා රොගස්ස පටිපක්ඛභාවො පතිඅයනටියො. යස්ස කස්සචීති සප්පිආදීසු යස්ස කස්සචි. සප්පායස්සාති හිතස්ස විකාරවූපසමෙතාති අධිප්පායො. හිසක්කස්ස කම්මං තෙන විධාතඛිබ්බො, තෙනාහ “අනුඤ්ඤාතත්තා”ති. නගරපරික්ඛාරෙහීති නගරං පරිවාරෙත්වා රක්ඛණකෙහි. ආවාටපරික්ඛෙපො පරිබා උද්දාපො පාකාරො එසිකා පලිසො පාකාරමත්ථකමණ්ඩලන්ති සත්ත නගරපරික්ඛාරාති වදන්ති. සෙතපරික්ඛාරොති සුවිසුද්ධසීලාලඬිකාරො. අරියමග්ගො හි ඉධ “රථො”ති අධිප්පෙතො. තස්ස ව සම්මාවාචාදයො අලඬිකාරටියෙන “පරික්ඛාරො”ති චුත්තා. වක්කචීරියොති වීරියවක්කො. ජීවිතපරික්ඛාරාති ජීවිතස්ස පවත්තිකාරණාති. සමුදානෙතඛිබ්බාති සම්මා උද්ධං උද්ධං ආනෙතඛිබ්බා පරියෙසිතඛිබ්බා. පරිවාරොපි හොති අන්තරායානං පරිතො වාරණතො, තෙනාහ – “ජීවිත...පෙ.... රක්ඛණතො”ති. තත්ථ අන්තරන්ති විවරං, ඔකාසොති අත්ථො. රක්ඛණතොති වෙරිකානං අන්තරං අදත්ථා අත්තනො සාමීනං පරිවාරෙත්වා යීතසෙවකා විය රක්ඛණතො. අස්සාති ජීවිතස්ස. කාරණභාවතොති විරජ්ජවත්තියා කාරණභාවතො. රසායනභූතඤ්ඤි හෙසජ්ජං සුවිරම්පි කාලං ජීවිතං පවත්තෙතියෙව.

291. උපවාරෙති යත්ථ යීතො විඤ්ඤාපෙතුං සක්කොති, තාදිසෙ. කාමො චෙව හෙතු ව පාරිවරියා ව අත්ථො. සෙසං ඛ්‍යඤ්ජනන්තිආදීසු පාළියං “අත්තකාම”න්ති පදං උද්ධරිත්වා අත්තනො කාමං, අත්තනො හෙතුං, අත්තනො අධිප්පායං, අත්තනො පාරිවරියන්ති චත්තාරො අත්ථා පදභාජනෙ චුත්තා. තෙසු පයමෙ අත්ථවිකජ්ජෙ කාමො ව හෙතු ව පාරිවරියා ව අත්ථො, සෙසං අධිප්පායපදමෙකං ඛ්‍යඤ්ජනං පයමවිග්ගහෙ තදත්ථස්ස අසම්භවභාවතො නිරත්ථකත්තා. දුතියෙ පන අත්ථවිකජ්ජෙ අධිප්පායො ව පාරිවරියා ව අත්ථො, කාමො ව හෙතු වාති සෙසං පදද්වයං ඛ්‍යඤ්ජනං තෙසං තත්ථ අත්ථාභාවතොති එවං චත්තාරි පදානි ද්විත්තං විග්ගහානං වසෙන යොජිතානීති කෙච්චි වදන්ති. ගණ්ඨීපදෙ ව අයමෙවත්ථො චුත්තො. වුළුමජ්ඣිමමහාගණ්ඨීපදෙසු පන “පයමස්මිං අත්ථවිකජ්ජෙ කාමො ව හෙතු ව පාරිවරියා ව අධිප්පායත්ථො, සෙසං මෙථුනධම්මසඬ්ඛාතෙන කාමෙතාතිආදි විග්ගහවාක්‍යං අක්ඛරවිවරණමත්තතො ඛ්‍යඤ්ජනමත්තං. දුතියෙ අත්ථවිකජ්ජෙ අධිප්පායො ව පාරිවරියා ව අධිප්පායත්ථො, සෙසං අත්තනා කාමිතා ඉච්ඡිතාතිආදි විග්ගහවාක්‍යං අක්ඛරවිවරණමත්තතො ඛ්‍යඤ්ජනමත්ත”න්ති එවමත්ථො චුත්තො. “ඛ්‍යඤ්ජනෙ ආදරං අකත්ථා”ති වචනතො අයමෙවත්ථො ඉධ යුත්තතරොති විඤ්ඤායති. ඛ්‍යඤ්ජනෙ ආදරං අකත්ථාති ඉමිනා හි අට්ඨකථායං චුත්තවිග්ගහවසෙන ඛ්‍යඤ්ජනෙ ආදරං අකත්ථාති අයමත්ථො දීපිතො.

ඉදානි යථාචුත්තමෙවත්ථං පදභාජනෙන සංසන්දිත්වා දස්සෙතුං “අත්තනො කාමං අත්තනො හෙතුං අත්තනො පාරිවරියන්ති හි චුත්තෙ ජානිස්සන්ති පණ්ඩිතා”තිආදි ආරද්ධං. ඉදං චුත්තං හොති – “අත්තනො හෙතු”න්ති චුත්තෙ අත්තනො අත්ථායාති අයමත්ථො විඤ්ඤායති. “අත්තනො කාමං අත්තනො

පාරිවරිය''න්ති ව වුත්තෙ කාමෙන පාරිවරියාති අයමත්ථො විඤ්ඤායති. තස්මා අත්තනො කාමං අත්තනො හෙතුං අත්තනො පාරිවරියන්ති ඉමෙහි තීහි පදෙහි අත්තනො අත්ථාය කාමෙන පාරිවරියා අත්තකාමපාරිවරියාති අයමත්ථවිකප්පො වුත්තොති විඤ්ඤා ජානිස්සන්ති. ‘‘අත්තනො අධිප්පාය’’න්ති වුත්තෙ පන අධිප්පායසද්දස්ස කාමිතසද්දෙන සමානත්ථභාවනො අත්තනො පාරිවරියන්ති ඉමස්ස ව උභයවිග්ගහසාමඤ්ඤනො අත්තනො ඉච්ඡිතකාමිතට්ඨෙන අත්තකාමපාරිවරියාති අයමත්ථවිකප්පො ද්විහි පදෙහි දස්සිතොති විඤ්ඤා ජානිස්සන්තිති.

එතදග්ගන්ති එසා අග්ගා. දුට්ඨුල්ලවාචාසික්ඛාපදෙ කිඤ්ඤාපි මෙථුනයාවනං ආගතං, තථාපි තං දුට්ඨුල්ලවාචස්සාදරාගවසෙන වුත්තං, ඉධ පන අත්තනො මෙථුනස්සාදරාගවසෙනාති අයං විසෙසො. විනීතවත්ථුසු ‘‘තෙන හි හගිති අග්ගදානං දෙහි’’ති ඉදං අත්තනො අත්ථාය වුත්තන්ති වෙදිතබ්බං. මනුස්සිත්ථි, ඉත්ථිසඤ්ඤිතා, අත්තකාමපාරිවරියාය රාගො, තෙන රාගෙන චණ්ණභණ්ණං, තඬ්ඬණවිජානනන්ති ඉමානෙත්ථ පඤ්ච අඩ්ඨාති.

අත්තකාමපාරිවරියසික්ඛාපදවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. සඤ්චරිත්තසික්ඛාපදවණ්ණනා

296. පඤ්චමෙ පණ්ඩිතස්ස භාවො පණ්ඩිච්චං, ඤාණස්සෙනං අධිවචනං. ගතිමන්තාති ඤාණගතියා සමන්තාගතා. පණ්ඩිතාති ඉමිනා සභාවඤාණෙන සමන්තාගතතා වුත්තා, බ්‍යත්තාති ඉමිනා ඉත්ථිකත්තබ්බෙසු විසාරදපඤ්ඤාය. තෙනාහ ‘‘උපායඤ්ඤා විසාරදා’’ති. මෙධාවිනීති යානුප්පත්තිපඤ්ඤාසඬ්ඛාතාය තස්මිං තස්මිං අත්ථකිච්චෙ උපට්ඨිතෙ යානසො තඬ්ඬණෙ එව උප්පජ්ජනපඤ්ඤාය සමන්තාගතා. තෙනාහ ‘‘දිට්ඨං දිට්ඨං කරොති’’ති. ඡෙකාති යාගුහත්තසම්පාදනාදීසු නිපුණා. උට්ඨානවීරියසම්පන්නාති කායිකෙන වීරියෙන සමන්තාගතා, යථා අඤ්ඤා කුසිතා නිසින්නට්ඨානෙ නිසින්නාව භොන්ති, ධීතට්ඨානෙ ධීතාව, එවං අහුත්ථා විජ්ජාරිකෙන චිත්තෙන සබ්බකිච්චං නිජ්ජාදෙතිති වුත්තං භොති. කුමාරිකායාති නිමිත්තත්ථෙ භුම්මං, හෙතුම්හි වා කරණවචනං. තෙනාහ ‘‘කුමාරිකාය කාරණා’’ති. ආවහනං ආවාහො, පරිග්ගහභාවෙන දාරිකාය ගණ්භාපනං, තථා දාපනං විවාහො. තෙනාහ ‘‘දාරකස්සා’’තිආදි.

297-298. හත්තපාවනං සන්ධාය රත්ඨාපනං වුත්තං, යස්ස කස්සචි පාවනං සන්ධාය පවාපනං වුත්තං. දුට්ඨං කුලං ගතා දුග්ගතාති ඉමමත්ථං දස්සෙන්නො ‘‘යත්ථ වා ගතා’’තිආදිමාහ. ආහරණං ආභාරො. න උපාහටන්ති න දින්නං. කයො ගහණං, වික්කයො දානං. තදුහයං සඬ්ගණ්හිත්ථා ‘‘වොහාරො’’ති වුත්තං. මණ්ඩිතපසාධිතොති එත්ථ බාහිරුපකරණෙන අලඬ්ඬකරණං මණ්ඩනං, අප්ඤ්ඤාත්තිකානං කෙසාදීනංයෙව සණ්ඨාපනං පසාධනං.

300. “අබ්භූතං කාතුං න වට්ටති” ති ඉමිනා දුක්කටං හොතීති දීපෙනි.
 “පරාජිතෙන දාතබ්බ”න්ති චුත්තත්තා අදෙන්තො ධුරනික්ඛෙපෙන කාරොතබ්බො.
 අවිරකාලෙ අධිකාරො එතස්ස අත්ථිති අවිරකාලාධිකාරිකං, සඤ්චරිත්තං.
 “අවිරකාලාවාරික”න්ති වා පායො, අවිරකාලෙ ආචාරො අජ්ඣාචාරො එතස්සාති
 අවිරකාලාවාරිකං.

කිඤ්චාපි එහිභික්ඛුපසම්පන්නා වෙව සරණගමනුපසම්පන්නා ව
 සඤ්චරිත්තාදිපණ්ණත්තිවජ්ජං ආපත්තිං ආපජ්ජන්ති, තෙසං පන න
 සබ්බකාලිකත්තා තෙ වජ්ජෙන්වා සබ්බකාලානුරූපං තන්ති. යපෙන්තො හගවා
 ඉධාපි ඤත්තිවතුත්ථෙතෙව කම්මෙන උපසම්පන්නං භික්ඛුං දස්සෙතුං “තත්‍ර ය්වායං
 භික්ඛු...පෙ.... අයං ඉමස්මිං අත්ථෙ අධිජ්ජෙතො භික්ඛු”ති පදභාජනං ආහ, න පන
 නෙසං සඤ්චරිත්තාදිආපජ්ජනෙ අහබ්බහාවතො. ඛිණ්ණාසවාපි හි අජ්ජස්සුතා
 කිඤ්චාපි ලොකවජ්ජං නාපජ්ජන්ති, පණ්ණත්තියං පන අකොවිදත්තා විහාරකාරං
 කුටිකාරං සභාගාරං සහසෙය්‍යන්ති එවරූපා කායද්වාරෙ ආපත්තියො ආපජ්ජන්ති,
 සඤ්චරිත්තං පදසොධම්මං උත්තරිජ්ජපඤ්චවාචං භූතාරොචනන්ති එවරූපා
 වච්ඡ්වාරෙ ආපත්තියො ආපජ්ජන්ති, උපනික්ඛිත්තසාදියනවසෙන මනොද්වාරෙ
 රූපියපටිග්ගහණාපත්තිං ආපජ්ජන්ති.

301. සඤ්චරණං සඤ්චරො, සො එතස්ස අත්ථිති සඤ්චරී, තස්ස භාවො
 සඤ්චරිත්තං. තෙනාහ “සඤ්චරණභාව”න්ති, ඉත්ථිපුරිසානං අන්තරෙ
 සඤ්චරණභාවන්ති අත්ථො. ජායත්තනෙ ජාරත්තනෙති ව නිමිත්තත්ථෙ භුම්මං,
 ජායභාවත්ථං ජාරභාවත්ථන්ති චුත්තං හොති. ජායභාවෙති හරියභාවාය. ජාරභාවෙති
 සාමිකභාවාය. කිඤ්චාපි ඉමස්ස පදභාජනෙ “ජාරී භවිස්සසී”ති ඉත්ථිලිඬිගවසෙන
 පදභාජනං චුත්තං, ජාරත්තනෙති පන නිද්දෙසස්ස උභයලිඬිගසාධාරණත්තා
 පුරිසලිඬිගවසෙනපි යොජෙන්වා අත්ථං දස්සෙන්තො “ඉත්ථියා මතිං පුරිසස්ස
 ආරොචෙන්තො ජාරත්තනෙ ආරොචෙති”තිආදිමාහ. එත්ථ හි “ජාරො භවිස්සසී”ති
 ඉත්ථියා මතිං පුරිසස්ස ආරොචෙන්තො ජාරත්තනෙ ආරොචෙති නාම. පාළියං පන
 ඉත්ථිලිඬිගවසෙනෙව යොජනා කතා, තදනුසාරෙන පුරිසලිඬිගවසෙනපි සක්කා
 යොජෙතුන්ති.

ඉදානි පාළියං චුත්තනයෙනපි අත්ථං දස්සෙන්තො “අපිවා”තිආදිමාහ. පති
 භවිස්සසීති චුත්තමෙවත්ථං “සාමිකො භවිස්සසී”ති පරියායවචනෙන විසෙසෙන්වා
 දස්සෙති. ඉදඤ්ච ජාරත්තනෙති නිද්දෙසස්ස උභයලිඬිගසාධාරණත්තා චුත්තං.
 මුහුත්තිකා භවිස්සසීති අසාමිකං සන්ධාය චුත්තං, ජාරී භවිස්සසීති සසාමිකං
 සන්ධාය. අන්තමසො තඬ්ඛණිකායපිති ඉදං නිදස්සනමත්තන්ති ආහ
 “එතෙනෙවුපායෙනා”තිආදි.

303. සෙරිවිහාරන්ති සච්ඡන්දවාරං. අත්තනො වසන්ති අත්තනො ආණං.
 ගොත්තන්ති ගොතමගොත්තාදිකං ගොත්තං. ධම්මොති
 පණ්ඩරඬිගපරිබ්බාජකාදීනං, තෙසං තෙසං වා කුලානං ධම්මො. ගොත්තවන්තෙසු

ගොත්තසද්දො, ධම්මචාරීසු ව ධම්මසද්දො වත්තනීති ආහ “සගොත්තෙනි” තිආදි.
තත්ථ සගොත්තෙනීති සමානගොත්තෙනි, එකවංසජාතෙනීති අත්ථො.
සහධම්මිකෙනීති එකස්ස සත්ථුසාසනෙ සහවරිතබ්බධම්මෙනි, සමානකුලධම්මෙනි
වා. තෙනෙවාහ “එකං සත්ථාර” න්තිආදි. තත්ථ “එකං සත්ථාරං උද්දිස්ස
පබ්බජිතෙනි” ති ඉමිනා පණ්ඩරභිගපරිබ්බාජකාදයො වුත්තා,
එකගණපරියාපන්නෙනීති මාලාකාරාදිඑකගණපරියාපන්නෙනි.

සසාමිකා සාරක්ඛා. යස්සා ගමනෙ රඤ්ඤා දණ්ඩො යපිනො, සා සපරිදණ්ඩා.
පච්ඡිමානං ද්විත්තන්ති සාරක්ඛසපරිදණ්ඩානං මිච්ඡාවාරො හොති තාසං
සසාමිකභාවතො. න ඉතරාසන්ති ඉතරාසං මාතුරක්ඛිතාදීනං අට්ඨන්තං
පුරිසන්තරගමනෙ නත්ථි මිච්ඡාවාරො තාසං අසාමිකභාවතො. යා හි සාමිකස්ස
සන්තකං එස්සං ටෙනෙත්වා පරෙසං අභිරතිං උප්පාදෙන්ති, තාසං මිච්ඡාවාරො, න ව
මාතාදයො තාසං එස්සෙ ඉස්සරා. මාතාදයො හි න අත්තනා එස්සානුභවනත්ථං තා
රක්ඛන්ති, කෙවලං අනාවාරං නිසෙධෙන්තා පුරිසන්තරගමනං තාසං වාරෙන්ති.
පුරිසස්ස පන එතාසු අට්ඨසුපි හොතියෙව මිච්ඡාවාරො මාතාදීහි යථා පුරිසෙන සද්ධිං
සංවාසං න කප්පෙති, තථා රක්ඛිතත්තා පරෙසං රක්ඛිතගොපිතං එස්සං ටෙනෙත්වා
චුට්ඨභාවතො.

ධනෙන කිතාති හරියභාවත්ථං ධනෙන කිතා. තෙනාහ “යස්මා පනා” තිආදි.
භොගෙනාති භොගහෙතු. භොගත්ථස්සෙහි වසන්ති “භොගවාසිනී” ති වුවචති.
ලභිත්වාති යො නං වාසෙති, තස්ස හත්ථතො ලභිත්වා. උදකපත්තං ආමසිත්වා
ගහිතා ඔදපත්තකිනී. තෙනාහ “උභින්න” න්තිආදි. ධජෙන ආහටාති එත්ථ
ධජයොගතො සෙනාව ධජසද්දෙන වුත්තා, උස්සිතද්ධජාය සෙනාය ආහටාති වුත්තං
හොති. තෙනාහ “උස්සිතද්ධජායා” තිආදි.

**305. බහිද්ධා විමට්ඨං නාම හොතිති අඤ්ඤත්ථ ආරොචිතං නාම හොති. තං
කිරියං සම්පාදෙස්සතීති තස්සා ආරොචෙත්වා තං කිච්චං සම්පාදෙතු වා මා වා,
තංකිරියාසම්පාදනෙ යොග්‍යතං සන්ධාය වුත්තං. දාරකං දාරිකඤ්ච අජානාපෙත්වා
තෙසං මාතාපිතුආදීහි මාතාපිතුආදීනංයෙව සන්තිකං සාසනෙ පෙසිතෙපි
හරණවිමංසනපච්චාහරණසඬ්ඛාතාය තිවඬ්ඛසම්පත්තියා සඬ්ඛාදිසෙසො
හොතියෙවාති දට්ඨබ්බං. යං උද්දිස්ස සාසනං පෙසිතං, තංයෙව සන්ධාය තස්සා
මාතුආදීනං ආරොචිතෙ වත්ථුනො එකත්තා මාතුආදයොපි ඛෙත්තමෙවාති
ඛෙත්තමෙව ඔතිණ්ණභාවං දස්සෙතුං “බුද්ධං පච්චක්ඛාමී” තිආදි උදාහරිතං. ඉමිනා
සමෙතීති එත්ථායමධිප්පායො – යථා සයං අනාරොචෙත්වා අඤ්ඤෙත
අන්තෙවාසිආදිනා ආරොචාපෙත්තස්ස විසඬ්ඛකෙතො නත්ථි, එවං තස්සා සයං
අනාරොචෙත්වා ආරොචනත්ථං මාතුආදීනං වදන්තස්සපි නත්ථි විසඬ්ඛකෙතොති.
සරං නයතීති සරණි. මූලට්ඨානඤ්ච වසෙනාති එත්ථ පුරිසස්ස මාතුආදයො
සාසනපෙසනෙ මූලභූතත්තා “මූලට්ඨා” ති වුවචන්ති. මාතුරක්ඛිතාය මාතා හික්ඛුං
පහිණතීති එත්ථ අත්තනො වා ධිතු සන්තිකං “ඉත්ථන්තාමස්ස හරියා හොතු” ති
හික්ඛුං පහිණති, පුරිසස්ස වා සන්තිකං “මම ධිතා ඉත්ථන්තාමස්ස හරියා හොතු” ති**

පහිණිති ගහෙනබ්බං. එස නයො සෙසෙසුපි. පුබ්බෙ වුත්තනයත්තාති
පයමසඛිසාදිසෙසෙ වුත්තනයත්තා.

338. එත්තොව පක්කමතීති පුන ආගන්ත්වා ආණාපකස්ස අනාරොචෙන්වා
තතොයෙව පක්කමති. අඤ්ඤාන කරණීයෙනාති ගමනහෙතුවිසුද්ධිදස්සනත්ථං
වුත්තං. තෙනෙව පන කරණීයෙන ගන්ත්වාපි කිඤ්චි අනාරොචෙන්තො න වීමංසති
නාම. අනභිනන්දිත්වාති ඉදං තථා පටිපජ්ජමානං සන්ධාය වුත්තං, සතිපි
අභිනන්දනෙ සාසනං අනාරොචෙන්තො පන න වීමංසති නාම. තතියපදෙ
වුත්තනයෙනාති “සො තස්සා වචනං අනභිනන්දිත්වා”ති ආදිනා වුත්තනයෙන.
වත්ථුගණනායාති සම්බහුලානං ඉත්ථිපුරිසානං සමභාවෙ සති ද්විත්තං ද්විත්තං
ඉත්ථිපුරිසවත්ථුනං ගණනාය. සචෙ පන එකතො අධිකා හොන්ති, අධිකානං
ගණනාය ආපත්තිහෙදො වෙදිතබ්බො.

339-340. පාළියං චතුත්ථවාරෙ අසතිපි “ගච්ඡන්තො න සම්පාදෙති,
ආගච්ඡන්තො විසංවාදෙති, අනාපත්ති”ති ඉදං අත්ථතො ආපන්නමෙවාති කත්වා
වුත්තං “චතුත්ථෙ අනාපත්ති”ති. කාරුකානන්ති වඩ්ඪකීආදීනං.
තච්ඡකඅයොකාරතත්තවායරජකන්භාපිතකා පඤ්ච කාරවො “කාරුකා”ති
වුච්චන්ති. එවරුපෙන...පෙ.... අනාපත්තීති තාදිසං ගිහිවෙය්‍යාවච්චමිපි න හොතීති
කත්වා වුත්තං.

කායතො සමුට්ඨාතීති පණ්ණත්තිං වා අලංචවනීයභාවං වා අජානන්තස්ස
කායතො සමුට්ඨාති. වාචතො සමුට්ඨාතීති එත්ථාපි එසෙව නයො. කායවාචතො
සමුට්ඨාතීති පණ්ණත්තිං ජානිත්වා අලංචවනීයභාවං අජානන්තස්සපි කායවාචතො
සමුට්ඨාතීති වෙදිතබ්බං. අලංචවනීයා හොන්තීති දෙසවාරිත්තවසෙන
පණ්ණදානාදිනා පරිච්චන්තා හොන්ති. පණ්ණත්තිං පන ජානිත්වාති එත්ථ
අලංචවනීයභාවං වාති ව දට්ඨබ්බං. තෙනෙව මාතිකාට්ඨකථායං (කඬ්ඛා. අට්ඨ.
සඤ්චරිත්තසික්ඛාපදවණ්ණනා) “තදුභයං පන ජානිත්වා එතෙහෙව තීහි නයෙහි
සමාපජ්ජන්තස්ස තානෙව තීණි තදුභයජානනවිත්තෙන සචිත්තකානි හොන්ති”ති
වුත්තං. තස්මා පණ්ණත්තිජානනවිත්තෙනාති එත්ථාපි තදුභයජානනං වත්තබ්බං.
හික්ඛුං අජානාපෙත්වා අත්තතො අධිජ්ජායං පණ්ණෙ ලිඛිත්වා දින්නං හරන්තස්සපි
ආපත්ති හොති, ඉමස්ස සික්ඛාපදස්ස අචිත්තකත්තාති න ගහෙනබ්බං. පාළියං පන
“ආරොචෙති”ති වුත්තත්තා අට්ඨකථායඤ්ච තත්ථ තත්ථ ආරොචනස්සෙව
දස්සිතත්තා කායෙන වා වාචාය වා ආරොචෙන්තස්සෙව ආපත්ති හොතීති
ගහෙනබ්බං.

341. දුට්ඨුල්ලාදීසුපිති ආදි-සද්දෙන සඤ්චරිත්තමිපි සඬගණ්හාති. එත්ථ පන
කිඤ්චාපි ඉත්ථි නාම මනුස්සිත්ථි, න යක්ඛි, න පෙතී, න තිරච්ඡානගතා, පුරිසො
නාම මනුස්සපුරිසො, න යක්ඛොතිආදි න වුත්තං, තථාපි මනුස්සජාතිකාව
ඉත්ථිපුරිසා ඉධ අධිජ්ජෙතා. තස්මා යෙසු සඤ්චරිත්තං සමාපජ්ජති, තෙසං

මනුස්සජාතිකතා, න නාලංචවනීයතා, පටිග්ගණ්භනවීමංසනපච්චාහරණානීති
ඉමානෙත්ථ පඤ්චඩ්ගානි.

සඤ්චරිත්තසික්ඛාපදවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

6. කුටිකාරසික්ඛාපදවණ්ණනා

342. ඡට්ඨෙ ඵත්තකෙනාති ඵත්තකෙන දාරුආදිනා.

අපරිච්ඡින්නප්පමාණායොති අපරිච්ඡින්නදාරුආදිප්පමාණායො. මූලච්ඡේද්දාය
පූරිසං යාවිතුං න වට්ඨනීති පරසන්නකභාවතො මොචෙත්වා අත්තනොයෙව
සන්නකං කත්වා යාවිතුං න වට්ඨති. ඵචං මූලච්ඡේද්දාය
අඤ්ඤාතකඅප්පචාරිතට්ඨානතො යාවන්නස්ස අඤ්ඤාතකවිඤ්ඤත්තියා දුක්කටං.
දාසං අත්තනො අත්ථාය සාදියන්නස්සපි දුක්කටමෙව “දාසිදාසපටිග්ගණා
පටිච්චරතො හොති”ති (දී. නි. 1.10, 194) වචනතො. ඤාතකපචාරිතට්ඨානතො පන
දාසං මූලච්ඡේද්දාය යාවන්නස්ස සාදියනවසෙන දුක්කටං. සකකම්මං න
යාවිතඛිබාති පාණාතිපාතසික්ඛාපදරක්ඛණත්ථං චුත්තං. අනියමෙත්වාපි න
යාවිතඛිබාති මනුස්සානං අඤ්ඤාතා ගාහස්සපි සම්භවතො චුත්තං, සුද්ධචිත්තෙන
පන හත්ථකම්මං යාවන්නස්ස ආපත්ති නාම නත්ථි.

සබ්බකප්පියභාවදීපනත්ථන්ති සබ්බසො කප්පියභාවදීපනත්ථං. මූලං දෙථාති
චත්තුං වට්ඨනීති යස්මා මූලං දස්සාමාති තෙහි පඨමං චුත්තත්තා විඤ්ඤත්ති න
හොති, යස්මා ච මූලන්ති භණ්ණං සාමඤ්ඤවචනතො අකප්පියවචනං න හොති,
තස්මා මූලං දෙථාති චත්තුං වට්ඨති. අනප්ඤ්ඤාචුත්ථකන්ති අපරිග්ගහිතං.
අකප්පියකභාපණාදි න දාතඛිබන්ති කිඤ්ඤාපි අකප්පියකභාපණාදිං අසාදියන්නෙන
කප්පියවොහාරතො දාතුං වට්ඨති, තථාපි සාරුප්පං න හොති. මනුස්සා ච ඵත්තස්ස
සන්නකං කිඤ්ඤි අත්ථිති විභෙදෙතඛිබං මඤ්ඤන්තිති අකප්පියකභාපණාදිදානං
පටික්ඛිත්තං. තථෙව පාචෙත්වාති හත්ථකම්මවසෙනෙව පාචෙත්වා. “කිං,
හන්තෙ”ති ඵත්තකෙපි පුච්ඡිතෙ යදත්ථාය පටිට්ඨො, තං කථෙතුං වට්ඨති
පුච්ඡිතපඤ්ඤත්තා.

චත්තන්ති චාරිත්තං, ආපත්ති පන න හොතීති අධිප්පායො. කප්පියං
කාරාපෙත්වා පටිග්ගහෙතඛිබානීති සාධාය ලග්ගරප්පමිං පත්තෙ පතිතෙපි සාධං
ඡින්නිත්වා බාදිතුකාමතායපි සති සුඛපරිභොගත්ථං චුත්තං. “නදිං වා...පෙ....
ආහරා”ති චත්ථුං වට්ඨනීති අපරිග්ගහිතත්තා චුත්තං. ගෙහතො...පෙ....
පරිභුඤ්ජිතඛිබන්ති පරිග්ගහිතඋදකත්තා විඤ්ඤත්තියා දුක්කටං හොතීති
අධිප්පායො. අලප්ඡිහි...පෙ.... න කාරෙතඛිබන්ති ඉදං උත්තරිහඩ්ගාධිකාරත්තා
අප්පිකොහරණියං සන්ධාය චුත්තං. බාහිරපරිභොගෙසු පන අලප්ඡිහිපි හත්ථකම්මං
කාරෙතුං වට්ඨනීති.

ගොණං පන...පෙ.... ආහරාපෙතුං න වට්ඨනීති අත්තනො අත්ථාය
 මූලච්ඡේද්දවසෙන ආහරාපෙතුං න වට්ඨනී. ආහරාපෙන්තස්ස දුක්කටන්ති
 අඤ්ඤාතකච්ඤ්ඤත්තියා දුක්කටං. අත්තනො අත්ථාය සාදියනෙපි දුක්කටමෙව
 “භත්ථිගවාස්සවළුවපටිග්ගහණා පටිවිරතො භොති”ති (දී. නි. 1.10, 194)
 වුත්තත්තා. තෙනෙවාහ “ඤාතකපචාරිතට්ඨානතොපි මූලච්ඡේද්දාය යාවිතුං න
 වට්ඨනී”ති. රක්ඛිත්වාති යථා චොරා න භරන්ති, එවං රක්ඛිත්වා. ජග්ගිත්වාති
 තිණදානාදිහි ජග්ගිත්වා. න සම්පට්ඨිතබ්බන්ති අත්තනො අත්ථාය ගොණං
 සාදියනස්ස පටික්ඛිත්තත්තා වුත්තං.

සකටං දෙථාති...පෙ.... වට්ඨනීති මූලච්ඡේද්දවසෙන සකටං දෙථාති වත්තුං න
 වට්ඨනී. තාවකාලිකං වට්ඨනීති තාවකාලිකං කත්වා සබ්බත්ථ යාවිතුං වට්ඨනී.
 වල්ලිආදීසු ව පරපරිග්ගහිතෙසු එසෙව නයොති යොජෙතබ්බං.
 ගරුහණ්ඩප්පහොනකෙසුයෙව ව වල්ලිආදීසුති එත්ථ ආදි-සද්දෙන
 වෙචමුඤ්ඤ්ජනිමත්තිකානං සඬගහො දට්ඨබ්බො. යං පන වත්ථුවසෙන
 අප්පං හුත්වා අග්ගවසෙන මහන්තං හරිතාලහිඬගුලකාදි, තං ගරුහණ්ඩං
 අප්පහොන්තම්පි යාවිතුං න වට්ඨනීති වදන්ති.

සාති විඤ්ඤත්තිං පරාමසති. සා ව ඉධ පරිකථාදිනා යෙන කෙනවි
 අධිප්පායවිඤ්ඤාපනං විඤ්ඤත්තිති ගහෙතබ්බො. තෙනාහ “සබ්බෙන සබ්බ”න්ති,
 සබ්බප්පකාරෙනාති අත්ථො. තෙන “පරිකථාදිවසෙනපි විඤ්ඤාපනං න වට්ඨනී”ති
 දීපෙති. පරිකථොභාසනිමිත්තකම්මම්පි හි විවරපිණ්ඩපාතෙසු ද්විසු පච්චයෙසු න
 වට්ඨනී. ඉදානි සෙනාසනපච්චයෙ අධිප්පෙනං විඤ්ඤත්තිං පරිකථාදිහි විසෙසෙත්වා
 දස්සෙන්නො “ආහර දෙහීති විඤ්ඤත්තිමත්තමෙව න වට්ඨනී”ති ආහ.
 පරිකථොභාසනිමිත්තකම්මානි වට්ඨන්තිති එත්ථ පරිකථා නාම පරියායෙන කථනං
 හික්ඛුසඬ්ඝස්ස සෙනාසනං සම්බාධන්තිආදිවචනං. ඔභාසො නාම උජුකමෙව
 අකටෙත්වා යථා අධිප්පායො විභූතො භොති, එවං ඔභාසනං, උපාසකා, තුම්භෙ
 කුහිං වසථාති? පාසාදෙ, භන්තෙති. හික්ඛුනං පන, උපාසකා, පාසාදො න
 වට්ඨනීතිආදිවචනං. නිමිත්තකම්මං නාම පච්චයෙ උද්දිස්ස යථා අධිප්පායො
 විඤ්ඤායති, එවං නිමිත්තකම්මං, සෙනාසනත්ථං භූමිපරිකම්මාදිනි කරොන්තස්ස
 “කිං, භන්තෙ, කරොසි, කො කාරාපෙති”ති වුත්තෙ “න කොචී”තිආදිවචනං.

ඉදානි ගිලානපච්චයෙ විඤ්ඤත්තිආදිකං සබ්බම්පි වට්ඨනීති දස්සෙන්නො ආහ
 “ගිලානපච්චයෙ පනා”තිආදි. තථා උප්පන්නං පන හෙසප්පං රොගෙ වූපසන්නෙ
 පරිභුඤ්ජිතුං වට්ඨනී, න වට්ඨනීති? තත්ථ විනයධරා “භගවතා රොගසීසෙන
 පරිභොගස්ස ද්වාරං දින්නං, තස්මා අරොගකාලෙපි පරිභුඤ්ජිතුං වට්ඨනී, ආපත්ති න
 භොති”ති වදන්ති. සුත්තන්තිකා පන “කිඤ්චාපි ආපත්ති න භොති, ආජීවං පන
 කොපෙති, තස්මා සල්ලෙඛප්පටිපත්තියං ධීතස්ස න වට්ඨනී, සල්ලෙඛං
 කොපෙති”ති වදන්ති. උක්කමන්තිති අපගච්ජන්ති.

344. මණි කණ්ඞෙ අස්සාති මණිකණ්ඞො, මණිනා උපලක්ඛිතො වා කණ්ඞො අස්සාති මණිකණ්ඞොති මජ්ඣිමනිකායෙ දට්ඨකං. දෙවචණ්ණන්ති දෙවත්තභාවං. පසන්තාකාරන්ති පසන්තෙහි කාතබ්බකිච්චං, කායවෙය්‍යාවච්චසඬ්ඛානං උපට්ඨානන්ති චුත්තං හොති. මණියාවනාය තස්ස අනාගමනෙන අත්තනො වඩ්ඪි හොතිති චුත්තං “මණිනා මෙ අත්ථො”ති, මත්තපදනිභාරෙන වා තථා චුත්තන්ති දට්ඨකං.

345. චත්තමානසමිපෙති චත්තමානසස්ස සමිපෙ අතීතෙ. එවං චත්තුං ලබ්භතීති “ආගතොසි”ති චත්තබ්බෙ චත්තමානසමිපන්තා “ආගච්ඡසි”ති එවං චත්තමානවොභාරෙන චත්තුං ලබ්භති. ලක්ඛණං පනෙත්ථ සද්දසත්ථානුසාරතො වෙදිතබ්බං. සො එව නයොති “ආගතොමිහි”ති චත්තබ්බෙ “ආගච්ඡාමි”ති අයමපි චත්තමානසමිපෙ චත්තමානවොභාරොති දස්සෙති.

348-349. යස්මා පන න සක්කා කෙවලං යාවනාය කිඤ්චි කාතුං, තස්මා “සයං යාවිතකෙහි උපකරණෙහි”ති අධිජපායත්ථො චුත්තො. උද්ධංමුඛං ලිත්තා උල්ලිත්තා, අධොමුඛං ලිත්තා අවලිත්තා. යස්මා පන උද්ධංමුඛං ලිම්පන්තා යෙභුය්‍යෙන අන්තො ලිම්පන්ති, අධොමුඛං ලිම්පන්තා ච බහි, තස්මා චුත්තං “උල්ලිත්තාති අන්තොලිත්තා, අවලිත්තාති බහිලිත්තා”ති. තත්ථ උල්ලිත්තා නාම ධ්වජෙත්වා තුලාපිට්ඨසඬ්ඛානවාතපානධුමජ්දාදිභෙදං අලෙපොකාසං අවසෙසෙ ලෙපොකාසෙ කුට්ටෙහි සද්ධිං සට්ඨත්වා ඡදනස්ස අන්තො සුධාය වා මත්තිකාය වා ලිත්තා. අවලිත්තා නාම චුත්තනායෙනෙව ඡදනස්ස බහි ලිත්තා. උල්ලිත්තාවලිත්තා නාම තට්ඨ ඡදනස්ස අන්තො ච බහි ච ලිත්තා.

බ්‍යඤ්ජනං සමෙතීති “කාරයමානෙනා”ති හෙතුකත්තුවසෙන උද්දිට්ඨපදස්ස “කාරාපෙන්තෙනා”ති හෙතුකත්තුවසෙනෙව නිද්දෙසස්ස කතත්තා බ්‍යඤ්ජනං සමෙති. යදි එවං “කරොන්තො වා කාරාපෙන්තො වා”ති කස්මා තස්ස පදභාජනං චුත්තන්ති ආහ “යස්මා පනා”තිආදි. “අත්තනා විජ්ජකතං පරෙහි පරියොසාපෙති”තිආදිවචනතො “කරොන්තෙනපි ඉධ චුත්තනායෙනෙව පටිපජ්ජිතබ්බ”න්ති චුත්තං. තත්ථ ඉධ චුත්තනායෙනෙවති ඉමස්මිං සික්ඛාපදෙ චුත්තනායෙනෙව. උභොපෙතෙති කාරකකාරාපකා. කාරයමානෙනාති ඉමිනාව පදෙන සඬ්ඛනිකාති කථං සඬ්ඛනිතා. න හි කාරයමානො කරොන්තො නාම හොති, එවං පනෙත්ථ අධිජපායො වෙදිතබ්බො – යස්මා කරොන්තෙනපි කාරයමානෙනපි ඉධ චුත්තනායෙනෙව පටිපජ්ජිතබ්බං, තස්මා කාරයමානෙන එවං පටිපජ්ජිතබ්බන්ති චුත්තෙ පගෙව කරොන්තෙනාති ඉදං අත්ථතො ආගතමෙවති “කාරයමානෙනා”ති භගවතා චුත්තං. තතො “කාරයමානෙනා”ති චුත්තෙ සාමත්ථියතො ලබ්භමානොපි අත්ථො තෙනෙව සඬ්ඛනිතො නාම හොතිති. බ්‍යඤ්ජනං විලොමිකං භවෙය්‍යාති යස්මා “කාරයමානෙනා”ති ඉමස්ස “කරොන්තෙනා”ති ඉදං පරියායවචනං න හොති, තස්මා කරොන්තෙන වා කාරාපෙන්තෙන වාති පදත්ථවසෙන නිද්දෙසෙ කතෙ බ්‍යඤ්ජනං විරුද්ධං භවෙය්‍යාති අධිජපායො. අත්ථමත්තමෙවති පදත්ථතො සාමත්ථියතො ච ලබ්භමානං අත්ථමත්තමෙව.

උද්දෙසොති උද්දිසිතබ්බො. අබ්බොහාරිකන්ති අප්පමාණං. “ආයාමතො ව විත්ථාරතො වා”ති අවත්වා විකප්පත්ථස්ස වා-සද්දස්ස චුත්තත්තා එකතොභාගෙන වඩ්ඪිතෙපි ආපත්තියෙවාති දස්සෙන්තො “යො පනා”තිආදිමාහ. තිහත්ථාති වඩ්ඪකීහත්ථෙන තිහත්ථා. පමාණයුත්තො මඤ්චොති පකතිවිදත්ථියා නවවිදත්ථිප්පමාණො මඤ්චො. පමාණිකා කාරෙතබ්බාති උක්කට්ඨප්පමාණං සන්ධාය චුත්තත්තා උක්කට්ඨප්පමාණයුත්තාව කුටි අදෙසිතවත්ථුකා න වට්ඨති, පමාණතො පන ඌනතරා අදෙසිතවත්ථුකාපි වට්ඨති කස්සචි සන්දෙහො සියාති තංතිවත්තනත්ථං “පමාණතො ඌනතරම්පි”තිආදි චුත්තං. තත්ථ පමාණතො ඌනතරන්ති පාළියං චුත්තප්පමාණතො ඌනතරං. පච්ඡිමෙන පමාණෙන චතුහත්ථතො ඌනතරා කුටි නාම න භොතීති චතුහත්ථතො පට්ඨාය කුටිලක්ඛණප්පත්තං කුටිං දස්සෙතුං “චතුහත්ථං පඤ්චහත්ථම්පි”ති චුත්තං. කලලලෙපොති කෙනචි සිලෙසෙන කතලෙපො, තම්බමත්තිකාදිකලලලෙපො වා. අලෙපො එවාති අබ්බොහාරිකායෙවාති අධිප්පායො. පිට්ඨසඬ්ඪාටො ද්වාරබාහා. ඔලොකෙත්වාපීති අපලොකෙත්වාපි, අපලොකනකම්මවසෙනපි කාතුං වට්ඨතිති අධිප්පායො.

353. යථා සිභාදීනං ගොවරාය පක්කමන්තානං නිබ්බ්ගමනමග්ගො න වට්ඨති, එවං හත්ථිනම්පි නිබ්බ්ගමනමග්ගො න වට්ඨති. එතෙසන්ති සිභාදීනං. වාරිභූමීති ගොවරභූමි. න ගහිතාති න වාරිතාති අධිප්පායො. ආරොග්ගත්ථායාති නිරුපද්දවත්ථාය. සෙසානීති පුබ්බණ්ණනිස්සිතාදීති. පුබ්බණ්ණනිස්සිතන්ති එත්ථ පුබ්බණ්ණවිරුහනට්ඨානං පුබ්බණ්ණ-සද්දෙන ගහිතං. තෙනාහ – “සත්තන්තං ධඤ්ඤානං...පෙ.... යීත”න්ති. අහිහනන්ති එත්ථාති අබ්භාසානං. “වෙරිසර”න්ති චුත්තමෙවත්ථං විභාවෙතුං “වොරානං මාරණත්ථාය කත”න්ති චුත්තං. ධම්මගන්ධිකාති හත්ථපාදාදිජින්නනගන්ධිකා.

ආවිජ්ජිතුං න සක්කා භොතීති ජින්නටාදිසම්භවතො න සක්කා භොති ආවිජ්ජිතුං. පාවිනන්ති කුටිවත්ථුසාමන්තා විනිතබ්බඅධිට්ඨානං. කිඤ්චාපි ඉධ පුබ්බපයොගසහපයොගානං අදින්නාදානෙ විය විසෙසො නත්ථි, තථාපි තෙසං විභාගෙන දස්සනං ජින්නත්ථා පුන කාතබ්බාති එත්ථ කුටියා හෙදනපරිච්ඡෙදදස්සනත්ථං කතං. තදත්ථායාති තච්ඡනත්ථාය. එවං කතන්ති අදෙසිතවත්ථුං පමාණාතික්කන්තං වා කතං. දාරුනා කතං කුට්ඨං එත්ථාති දාරුකුට්ඨිකා, කුටි. සිලාකුට්ඨිකන්තිආදියුපි එසෙව නයො. පණ්ණසාලන්ති බහි පණ්ණෙහි ඡාදෙනබ්බං උල්ලික්තාවලික්තං කුටිමෙව වදති. තෙනෙවාහ “සහිත්තිච්ඡදනං ලිම්පිස්සාමි”ති.

අන්තොලෙපෙනෙව නිට්ඨාපෙනුකාමං සන්ධාය “අන්තොලෙපෙ වා”තිආදි චුත්තං. බහිලෙපෙ වාති එත්ථාපි එසෙව නයො. තස්මිං ද්වාරබද්ධෙ වා වාතපානෙ වා යපිතෙති යොජෙතබ්බං. තස්සොකාසන්ති තස්ස ද්වාරබද්ධස්ස වා වාතපානස්ස වා ඔකාසං. පුන වඩ්ඪෙත්වා වාති පුබ්බෙව යපිතොකාසං බුද්දකං වෙ, හෙදනෙන පුන වඩ්ඪෙත්වා. ලෙපො න සට්ඨන්ති පුබ්බෙ දින්නලෙපො ද්වාරබද්ධෙන වා

වාතපානෙන වා සද්ධිං න සට්ඨති, එකාබද්ධං හුත්වා න තිට්ඨතීති වුත්තං හොති. තත්ති ද්වාරබද්ධං වා වාතපානං වා. පයමමෙව සඬ්ඝාදිසෙසොති ලෙපකිච්චස්ස නිට්ඨිතත්තා ද්වාරබද්ධං වා වාතපානං වා යපනතො පුබ්බෙයෙව සඬ්ඝාදිසෙසො. අට්ඨඬ්භුලමත්තෙන අප්පත්තච්ඡදනං කත්වාති එත්ථ එවං මෙ ආපත්ති න සියාති හිත්තියං වා ඡදනෙ වා එකඬ්භුලමත්තමපි ඔකාසං ලෙපෙන අසට්ඨත්වා යපෙති, වට්ටතීති වදන්ති. මත්තිකාකුට්ටමෙව මත්තිකාලෙපසඬ්ඛ්‍යං ගච්ඡතීති ආහ – “සචෙ මත්තිකාය කුට්ටං කරොති, ඡදනලෙපෙන සද්ධිං සට්ඨන ආපත්ති”ති. උභින්නං අනාපත්තීති පුරිමස්ස ලෙපස්ස අසට්ඨත්තා දුතියස්ස අත්තුද්දෙසිකතාසම්භවතො උභින්නං අනාපත්ති, තස්මා විනාපි වත්තසීසෙන තෙන අනාණත්තො තස්ස කරොමීති කරොති, උභින්නං අනාපත්තියෙව. සචෙ තෙන ආණත්තො කරොති, මූලට්ඨස්සෙව ආපත්ති.

354. ඡත්තිංස චතුක්කාති නාම “භික්ඛු කුට්ටං කරොති”ති ආදිමහි පයමවාරෙ අදෙසිතවත්ථුකචතුක්කං දෙසිතවත්ථුකචතුක්කං පමාණාතික්කන්තචතුක්කං පමාණිකචතුක්කං අදෙසිතවත්ථුකප්පමාණාතික්කන්තචතුක්කං දෙසිතවත්ථුකප්පමාණිකචතුක්කන්ති ඡ චතුක්කාති, එවං සමාදිසතිවාරාදීසුපි පඤ්චසුති ඡත්තිංස. ආපත්තිහෙදදස්සනත්ථං වුත්තාතීති “සාරම්භෙ වෙ භික්ඛු වත්ථුස්මිං අපරික්කමනෙ”ති අවිසෙසෙන මාතිකාය වුත්තත්තා සාරම්භඅපරික්කමනෙසුපි සඬ්ඝාදිසෙසොව සියාති මිච්ඡාගාහනිවත්තනත්ථං සාරම්භෙ අපරික්කමනෙ ව දුක්කට්ටං, අදෙසිතවත්ථුකතාය පමාණාතික්කන්තතාය ව සඬ්ඝාදිසෙසොති එවං ආපත්තිහෙදදස්සනත්ථං වුත්තාති.

355-361. “ද්විති සඬ්ඝාදිසෙසෙහි”ති වත්තබ්බෙ විහත්තිඛ්‍යත්තයෙන ව වචනඛ්‍යත්තයෙන ව ද්වින්නං සඬ්ඝාදිසෙසෙනාති වුත්තන්ති ආහ “ද්විති සඬ්ඝාදිසෙසෙහි...පෙ.... අත්ථො වෙදිතබ්බො”ති. “අඤ්ඤස්ස වා දාතබ්බා”ති වුත්තත්තා විජ්ජකතං කුට්ටං ලභිත්වා අත්තතො අත්ථාය කරොන්තස්සපි ආදිතො පට්ඨාය අකතත්තා අනාපත්තියෙවාති වදන්ති. අපච්චිතබ්බාති විද්ධංසෙතබ්බා. භූමිසමං කත්වාති කුට්ටවත්ථුසමං කත්වා.

364. න හෙත්ථ ලෙපො සට්ඨතීති ඡදනලෙපස්ස අභාවතො වුත්තං, විසුංයෙව අනුඤ්ඤාතත්තා පන සචෙපි ලෙණස්ස අන්තො උපරිභාගෙ විත්තකම්මාදිකරණත්ථං ලෙපං දෙන්ති, වට්ටතියෙව. ලෙපදානවසෙන අකතා ඉට්ඨකාදිගුහා ගුහා නාමාති ගණ්ඨිපදෙසු වුත්තං. තිණෙහි වා පණ්ණෙහි වා ඡාදිතකුට්ඨකච වුත්තාති “කුක්කුට්ඨිකගෙහං වට්ටතී”ති වත්වා “ඡදනං දණ්ඩකෙහි”ති ආදිනා පුන තං දස්සෙන්තෙහි තිණපණ්ණච්ඡදනා කුට්ඨකච වුත්තා. ඡදනං දණ්ඩකෙහි ඡාලබන්ධං කත්වාති ඡදනං දීසතො තිරියතො ව යපිතදණ්ඩකෙහි ඡාලං විය බන්ධිත්වා. ඔගුම්චෙත්වාති තිණාදිං විද්ධංසෙත්වා. හිත්තිලෙපෙන සද්ධිං ලෙපෙ සට්ඨතෙති එත්ථ උල්ලිත්තාවලිත්තභාවස්ස ඡදනං සන්ධාය වුත්තත්තා සචෙපි හිත්තිලෙපෙන අනත්ථිකො හොති, ඡදනලෙපෙ සමන්තතො හිත්තියා අප්පමත්තකෙනපි සට්ඨතෙ හිත්තිලෙපෙන විනාපි ආපත්තියෙවාති වදන්ති.

උපවිකාමොචනත්ථමෙව හෙට්ඨා පාසාණකුට්ටං කත්වා තං අලිම්පිත්වා උපරි ලිම්පති, ලෙපො න සට්ඨති නාම, අනාපත්තියෙවාති ඉමිනා අට්ඨකථාවචනෙන තං න සමෙති. තත්ථ කෙච්ච දන්ති “හිත්තිං අලිම්පිතුකාමනාය අභාවතො ඡදනලෙපෙ පාසාණකුට්ටෙන සද්ධිං සට්ඨතෙපි තත්ථ අනාපත්ති වුත්තා”ති, තම්පි න යුත්තං. “උපවිකාමොචනත්ථමෙවා”ති හි වුත්තත්තා පාසාණකුට්ටෙ පුන ලිම්පිතුකාමනාය අභාවොයෙව විඤ්ඤායති, තෙනෙව “තං අලිම්පිත්වා”ති වුත්තං. තස්මා “උල්ලිත්තාදිභාවො...පෙ.... ඡදනමෙව සන්ධාය වුත්තො”ති ඉදං සතිපි හිත්තිලෙපෙ ඡදනලෙපෙන විනා ආපත්ති න හොතීති ඡදනලෙපස්ස පධානභාවදස්සනත්ථං වුත්තං, න පන හිත්තිලෙපෙන විනාපි ආපත්ති හොතීති දස්සනත්ථන්ති වදන්ති, ඉදමෙව චෙත්ථ යුත්තතරන්ති අම්භාකං ඛන්ති. එත්ථාති තිණකුට්ඨාය.

එත්ථ ච තිණකුට්ඨාය එව සබ්බථා අනාපත්තිභාවස්ස දස්සනං පරිවාරපාළිං ආනෙත්වා තිණකුට්ඨාය සාරම්භාදිපච්චයාපි අනාපත්තිභාවො සුඛෙන සක්කා සාධෙතූන්ති කතං. තිණකුට්ඨාය ච සබ්බථා අනාපත්තිභාවෙ සාධිතෙ තෙනෙව නයෙන ලෙණගුහාදීසුපි සාරම්භාදිපච්චයාපි අනාපත්තිභාවො සක්කා විඤ්ඤාතූන්ති. තෙනෙව “යං පනා”තිආදි වුත්තං. තථා හි තිණකුට්ඨාය සාරම්භාදිපච්චයාපි අනාපත්තිභාවෙ සාධිතෙ තෙනෙව නයෙන අඤ්ඤස්සත්ථාය කරොන්තස්සපි සාරම්භාදිපච්චයාපි අනාපත්තිභාවො අත්ථතො දස්සිතොයෙව හොති. එවඤ්ච සති හික්ඛු සමාදිසිත්වා පක්කමති “කුට්ටිං මෙ කරොථා”ති, සමාදිසති ච දෙසිතවත්ථුකා ච හොතු අනාරම්භා ච සපරික්කමනා වාති, තස්ස කුට්ටිං කරොන්ති අදෙසිතවත්ථුකං සාරම්භං අපරික්කමනං. “ආපත්ති කාරුකානං තිණ්ණං දුක්කථාන”න්ති පාළියං අඤ්ඤස්සත්ථාය කරොන්තස්සපි සාරම්භාදිපච්චයාපි දුක්කට්ටං කස්මා වුත්තන්ති ඉමං චොදනං මනසි නිධාය “යං පන...පෙ.... අකරණපච්චයා වුත්ත”න්ති ඉදං වුත්තං. අයඤ්ඤෙත්ථ අධිප්පායො – අඤ්ඤස්සත්ථාය කරොන්තස්සපි සාරම්භාදිපච්චයාපි අනාපත්තියෙව. “ආපත්ති කාරුකානං තිණ්ණං දුක්කථාන”න්ති ඉදං පන අඤ්ඤස්සත්ථාය කරොන්තස්ස න සාරම්භාදිපච්චයා ආපත්තිදස්සනත්ථං වුත්තං, කිඤ්චරහි යථාසමාදිට්ඨාය අකරණපච්චයා ආපත්තිදස්සනත්ථන්ති. යස්මා බහුසු පොත්ථකෙසු සතසොධිතසම්මතෙ ච පුරාණපොත්ථකෙ අයමෙව පාඨක්කමො දිස්සති, තස්මා යථාදිට්ඨපාඨානුක්කමෙනෙවෙත්ථ අත්ථො පකාසිතො. කත්ථවි පොත්ථකෙ පන “කුට්ටිකක්ඛණප්පත්තම්පි කුට්ටිං...පෙ.... අනාපත්ති”ති ඉමස්සානන්තරං “යං පනා”තිආදිපාඨං ලිඛන්ති, එවඤ්ච සති තත්ථ අධිප්පායො පාකටොයෙව. අනාපත්තීති වත්ථාති උපොසථාගාරඤ්ච භවිස්සති, අභඤ්ච වසිස්සාමිතිආදීසු වාසාගාරත්ථාය එව අනියමිතත්තා අනාපත්තීති වත්ථා.

පමාණාතික්කන්තකුට්ඨකරණලක්ඛණා කිරියායෙව, අදෙසිතවත්ථුමුලිකායපි ආපත්තියා අඬගං හොති පමාණාතික්කන්තමුලිකායපි, තද්දහයං එකතො කත්ථා “කිරියාකිරියතො”ති වුත්තං. වත්ථුං අදෙසාපෙත්වා පමාණයුත්තං කුට්ටිං කරොන්තස්සපි වත්ථුං දෙසාපෙත්වා අකිරියාය කුට්ඨකරණකිරියාය ච සමුට්ඨානතො කිරියාකිරියතොව සමුට්ඨාතීති වෙදිතබ්බං. අවිත්තකන්ති

පණ්ණාසකපිටකපාදනවිත්තෙන අවිත්තකං. උල්ලිත්තාදීනං අඤ්ඤතරතා,
හෙට්ඨිමජ්ජමාණසම්භවො, අදෙසිතවත්ථුතා, පමාණාතික්කන්තතා,
අත්තුද්දෙසිකතා, වාසාගාරතා, ලෙපසට්ටනාති ඉමානෙත්ථ ඡ වා සත්ත වා අභිගානි.

කුටිකාරසික්ඛාපදවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7. විහාරකාරසික්ඛාපදවණ්ණනා

365. සත්තමෙ එවංනාමකෙ නගරෙති කොසම්බිනාමකෙ. තස්ස කිර නගරස්ස ආරාමපොක්ඛරණීආදීසු තෙසු තෙසු යානෙසු කොසම්බරුක්ඛාව උස්සන්තා අහෙසුං, තස්මා කොසම්බිති සඬ්ඛං අගමාසි. කුසුම්බස්ස නාම ඉසිනො අස්සමනො අවිදුරෙ මාපිතත්තාති එකෙ. ඉදං චුත්තං හොති – කුසුම්බස්ස ඉසිනො නිවාසභූමි කොසම්බි, තස්ස ච අවිදුරෙ භවත්තා නගරං කොසම්බිති සඬ්ඛං ගතන්ති. ඝොසිතනාමකෙන කිර සෙට්ඨිනා සො කාරිතොති එත්ථ කො ඝොසිතසෙට්ඨි, කථඤ්ඤානෙන සො ආරාමො කාරිතොති? පුබ්බෙ කිර අද්දිලරට්ඨං නාම අහොසි. තතො කොතුහලකො නාම දලිද්දො ඡාතකභයෙන සපුත්තදාරො සුභික්ඛං රට්ඨං ගච්ඡන්තො පුත්තං වහිතුං අසක්කොන්තො ඡඩ්ඛෙත්වා අගමාසි. මාතා නිවත්තිත්වා තං ගහෙත්වා ගතා. තෙ එකං ගොපාලකගාමං පවිසිංසු. ගොපාලකානඤ්ච තදා බහුපායාසො පටියන්තො හොති, තතො පායාසං ලභිත්වා භුඤ්ජිංසු. අථ සො පුරිසො බහුතරං පායාසං භුත්තො ජීරාපෙතුං අසක්කොන්තො රත්තිභාගෙ කාලං කත්වා තත්ථෙව සුනඛියා කුච්ඡස්මිං පටිසන්ධිං ගහෙත්වා කුක්කුරො ඡාතො, සො ගොපාලකස්ස පියො අහොසි. ගොපාලකො ච පච්චෙකඤ්ඤං උපට්ඨාති. පච්චෙකඤ්ඤංධොපි භත්තකිච්චකාලෙ කුක්කුරස්ස එකං පිණ්ඩං දෙති. සො පච්චෙකඤ්ඤංධෙ සිනෙහං උප්පාදෙත්වා ගොපාලකෙන සද්ධිං පණ්ණසාලම්පි ගච්ඡති, ගොපාලකෙ අසන්නිහිතෙ භත්තවෙලායං සයමෙව ගන්ත්වා කාලාරොචනත්ථං පණ්ණසාලද්වාරෙ භුස්සති, අන්තරාමග්ගෙපි වණ්ඩම්ගෙ දිස්වා භුස්සිත්වා පලාපෙති. සො පච්චෙකඤ්ඤංධෙ මුදුකෙන විත්තෙන කාලං කත්වා දෙවලොකෙ නිබ්බන්ති. තත්ත්වස්ස “ඝොසකදෙවපුත්තො”ත්ථෙව නාමං අහොසි.

සො දෙවලොකතො වචිත්වා කොසම්බියං එකස්මිං කුලසරෙ නිබ්බන්ති. තං අපුත්තකො කිර සෙට්ඨි තස්ස මාතාපිතුනං ධනං දත්වා පුත්තං කත්වා අග්ගහෙසි. අථ අත්තනො පුත්තෙ ඡාතෙ සත්තක්ඛන්තුං ඝාතාපෙතුං උපක්කම්. සො පුඤ්ඤවත්තතාය සත්තසුපි යානෙසු මරණං අප්පත්වා අවසානෙ එකාය සෙට්ඨිධිතාය වෙයාත්තියෙන ලද්ධජීවිකො අපරභාගෙ පිතු අව්චයෙන සෙට්ඨිට්ඨානං පත්වා ඝොසිතසෙට්ඨි නාම ඡාතො. අඤ්ඤෙපි කොසම්බියං කුක්කුටසෙට්ඨි, පාචාරියසෙට්ඨිති ද්වෙ සෙට්ඨිනො අත්ථි, ඉමිනා සද්ධිං තයො අහෙසුං.

තෙන ච සමයෙන තෙසං සභායකානං සෙට්ඨිනං කුලූපකා පඤ්චසතා ඉසයො පබ්බතපාදෙ වසිංසු. තෙ කාලෙන කාලං ලොණම්බිලසෙවනත්ථං මත්තස්සපථං ආගච්ඡන්ති. අට්ඨකස්මිං වාරෙ ගිම්භසමයෙ මත්තස්සපථං ආගච්ඡන්තා නිරුද්ධකං.

මහාකන්තාරං අතික්කමිත්වා කන්තාරපරියොසානෙ මහන්තං නිග්‍රොධරුක්ඛං දිස්වා වින්තෙසු “යාදිසො අයං රුක්ඛො, අද්ධා එත්ථ මහෙසක්ඛාය දෙවතාය භවිතබ්බං, සාධු වතස්ස, සචෙ නො පානීයං වා පරිභොජනීයං වා දදෙය්‍යා” ති. දෙවතා ඉසීනං අජ්ඣාසයං විදිත්වා “ඉමෙසං සඬගහං කරිස්සාමි” ති අත්තනො ආනුභාවෙන විටපන්තරතො නඬගලසිසමත්තං උදකධාරං පවත්තෙසි. ඉසිගණො රජතක්ඛන්ධසදිසං උදකවට්ඨිං දිස්වා අත්තනො භාජනෙහි උදකං ගහෙත්වා පරිභොගං කත්වා වින්තෙසි “දෙවතාය අම්භාකං පරිභොගුදකං දින්තං, ඉදං පන අගාමකං මහාරඤ්ඤං, සාධු වතස්ස, සචෙ නො ආහාරම්පි දදෙය්‍යා” ති. දෙවතා ඉසීනං උපකප්පනවසෙන දිබ්බානි යාගුඛජ්ජකාදීනි දත්වා සන්තප්පෙසි.

ඉසයො වින්තයිංසු “දෙවතාය අම්භාකං පරිභොගුදකම්පි භොජනම්පි සබ්බං දින්තං, සාධු වතස්ස, සචෙ නො අත්තානං දස්සෙය්‍යා” ති. දෙවතා තෙසං අජ්ඣාසයං විදිත්වා උපඬඨකායං දස්සෙසි. දෙවතෙ මහති තෙ සම්පත්ති, කිං කම්මං කත්වා ඉමං සම්පත්තිං අධිගතාසිති. නාතිමහන්තං පරිත්තකං කම්මං කත්වාති. උපඬඨපොසථකම්මං නිස්සාය හි දෙවතාය සම්පත්ති ලද්ධා. අනාථපිණ්ඩිකස්ස කිර ගෙහෙ අයං දෙවපුත්තො කම්මකාරො අහොසි. සෙට්ඨිස්ස හි ගෙහෙ උපොසථදිවසෙසු අන්තමසො දාසකම්මකාරෙ උපාදාය සබ්බො ජනො උපොසථිකො හොති. එකදිවසං අයං කම්මකාරො එකකොව පාතො උට්ඨාය කම්මන්තං ගතො. මහාසෙට්ඨි නිවාපං ලභමානමනුස්සෙ සල්ලක්ඛන්තො එතස්සෙවෙකස්ස අරඤ්ඤං ගතභාවං ඤත්වා අස්ස සායමාසත්ථාය නිවාපං අදාසි. හත්තකාරදාසී එකස්සෙව හත්තං පවිත්වා අරඤ්ඤතො ආගතස්ස හත්තං වඩ්ඨෙත්වා අදාසි. කම්මකාරො වින්තයි “අඤ්ඤෙසු දිවසෙසු ඉමස්මිං කාලෙ ගෙහං එකසද්දං අහොසි, අජ්ජ අතිවිස සන්තිසිත්තං, කිං නු ඛො එත්ත” ති. තස්ස සා ආවික්ඛි “අජ්ජ ඉමස්මිං ගෙහෙ සබ්බෙ මනුස්සා උපොසථිකා, මහාසෙට්ඨි තුය්හෙවෙකස්ස නිවාපං අදාසි” ති. එවං අම්මාති. ආම සාමිති. “ඉමස්මිං කාලෙ උපොසථං සමාදින්තස්ස උපොසථකම්මං හොති, න හොති” ති මහාසෙට්ඨි පුච්ඡ අම්මාති. තාය ගන්ත්වා පුච්ඡිතො මහාසෙට්ඨි ආහ – “සකලඋපොසථකම්මං න හොති, උපඬඨකම්මං පන හොති, උපොසථිකො හොති” ති. කම්මකාරො හත්තං අභුඤ්ජිත්වා මුඛං වික්ඛාලෙත්වා උපොසථිකො හුත්වා වසනට්ඨානං ගහෙත්වා නිපජ්ජි. තස්ස ආහාරපරික්ඛිණකායස්ස රත්තිං වාතො කුජ්ජි. සො පච්චුසසමයෙ කාලං කත්වා උපඬඨපොසථකම්මනිස්සන්දෙන මහාවත්තනිඅට්ඨිද්වාරෙ නිග්‍රොධරුක්ඛදෙවපුත්තො හුත්වා නිබ්බත්ති.

සො තං පවත්තිං ඉසීනං ආරොවෙසි. ඉසයො පුච්ඡිංසු “තුම්හෙහි මයං ‘බුද්ධො ධම්මො සඬ්ඝො’ ති අස්සුතපුබ්බං සාවිතා, උජ්ජන්තො නු ඛො ලොකෙ බුද්ධො” ති. ආම, හන්තෙ, උජ්ජන්තොති. ඉදානි කුහිං වසතිති. සාවත්ථීයං නිස්සාය ජෙතවනෙ, හන්තෙති. ඉසයො “තිට්ඨථ තුම්හෙ, මයං සත්ථාරං පස්සිස්සාමා” ති හට්ඨතුට්ඨා නික්ඛමිත්වා අනුපුබ්බෙන කොසම්බිතගරං සම්පාපුණිංසු. මහාසෙට්ඨිනො “ඉසයො ආගතා” ති පච්චුග්ගමනං කත්වා “ස්චෙ අම්භාකං හික්ඛං ගණ්හථ, හන්තෙ” ති නිමන්තෙත්වා පුනදිවසෙ ඉසිගණස්ස මහාදානං අදංසු. ඉසයො “භුත්වාච

ගවිෂාමා” ති ආප්‍රවිෂිංසු. හන්තෙ, තුම්හෙ අඤ්ඤස්මිං කාලෙ එකමිපි මාසං ද්වෙපි තයොපි චත්තාරොපි මාසෙ චසිත්වා ගවිෂ්ථ, ඉමස්මිං පන වාරෙ නියොයා ආගන්ත්වා “අජ්ජෙව ගවිෂාමා” ති වදං, කිං ඉදන්ති. ආම ගහපතයො බුද්ධො ලොකෙ උප්පන්නො, න ඛො පන සක්කා ජීවිතන්තරායො ජානිතුං, තෙන මයං තුරිතා ගවිෂාමාති. තෙන හි, හන්තෙ, මයමිපි ආගවිෂාම, අම්හෙහි සද්ධිංයෙව ගවිෂ්ථාති. “තුම්හෙ අගාරියා නාම මහාජටා, තිට්ඨං තුම්හෙ, මයං පුරෙතරං ගමිස්සාමා” ති නික්ඛමිත්වා එකට්ඨානෙ ද්වෙ දිවසානි අවසිත්වා තුරිතගමනෙන සාවත්ථිං පත්වා ජෙතවනවිහාරෙ සත්ථු සන්තිකමෙව අගමංසු. තත්ථ මධුරධම්මකථං සුත්වා සබ්බෙව පබ්බජිත්වා අරහත්තං පාපුණ්හු.

තෙපි තයො සෙට්ඨිනො පඤ්චහි පඤ්චහි සකට්ඨතෙහි සජ්ජිමධුපාණිකාදීනි වෙව පටිටුණ්ණදුකුලාදීනි ච ආදාය කොසම්බිතො නික්ඛමිත්වා අනුපුබ්බෙන සාවත්ථිං පත්වා ජෙතවනසාමන්තෙ බන්ධාවාරං බන්ධිත්වා සත්ථු සන්තිකං ගන්ත්වා වන්දිත්වා පටිසන්ථාරං කත්වා එකමන්තං නිසීදිංසු. සත්ථා තිණ්ණමිපි සහායානං මධුරධම්මකථං කථෙසි. තෙ බලවසොමනස්සජාතා සත්ථාරං නිමන්තෙත්වා පුනදිවසෙ මහාදානං අදංසු, පුන නිමන්තෙත්වා පුනදිවසෙති එවං අඛිඨමාසං දානං දත්වා “හන්තෙ, අම්හාකං ජනපදං ආගමනාය පටිඤ්ඤං දෙථා” ති පාදමුලෙ නිපජ්ජිංසු. හගවා “සුඤ්ඤාගාරෙ ඛො ගහපතයො තථාගතා අභිරමන්ති” ති ආහ. “එත්තාවතා පටිඤ්ඤා දින්නා නාම හොති” ති ගහපතයො සල්ලක්ඛෙත්වා “දින්නා නො හගවතා පටිඤ්ඤා” ති පාදමුලෙ නිපජ්ජිත්වා දසබලං වන්දිත්වා නික්ඛමිත්වා අත්තරාමග්ගෙ යොජනෙ යොජනෙ විහාරං කාරෙත්වා අනුපුබ්බෙන කොසම්බිං පත්වා “ලොකෙ බුද්ධො උප්පන්නො” ති කථෙසි. තයො ජනා අත්තතො අත්තතො ආරාමෙ මහන්තං ධනපරිච්චාගං කත්වා හගවතො විහාරෙ කාරාපෙසු. තත්ථ කුක්කුටසෙට්ඨිනා කාරිතො කුක්කුටාරාමො නාම අහොසි. පාවාරිකසෙට්ඨිනා අම්බවනෙ කාරිතො පාවාරිකම්බවනං නාම. සොසිතෙන කාරිතො සොසිතාරාමො නාම අහොසි. තං සන්ධාය චුත්තං “සොසිතනාමකෙන කිර සෙට්ඨිනා සො කාරිතො” ති.

යො අභිනික්ඛමනකාලෙ සද්ධිං නික්ඛන්තො, යස්ස ච සත්ථාරා පරිනිබ්බානකාලෙ බ්‍රහ්මදණ්ඩො ආණත්තො, තං සන්ධායාහ “බොධිසත්තකාලෙ උපට්ඨාකජන්තස්සා” ති. ඉමිනා ච යො මජ්ඣිමනිකායෙ ජන්තොවාදසුත්තෙ (ම. නි. 3.389 ආදයො) ගිලානො හුත්වා ධම්මසෙනාපතිනා ඔවදියමානොපි මාරණන්තිකවෙදනං අධිවාසෙතුං අසක්කොන්තො තිණ්හෙන සත්ථෙත කණ්ඨනාළිං ඡින්දිත්වා මරණහයෙ උප්පන්නෙ ගතිනිමිත්තෙ ච උපට්ඨිතෙ අත්තතො පුටුප්පනභාවං ඤත්වා සංවිග්ගො විපස්සනං පට්ඨපෙත්වා සඛ්ඛාරෙ පරිග්ගණ්හන්තො අරහත්තං පත්වා සමසීසි හුත්වා පරිනිබ්බාසි, අයං සො න හොතිති දස්සෙති. පුජාවචනප්පයොගෙ කත්තරි සාමිච්චනස්සපි ඉච්ඡිතත්තා ආහ “ගාමස්ස වා පුජිත” ති. ලක්ඛණං පනෙත්ථ සද්දසත්ථානුසාරතො වෙදිතබ්බං. එකෙකො කොට්ඨාසොති එකෙකො භාගො.

366. කිරියතො සමුට්ඨානභාවොති කෙවලං කිරියාමත්තතො සමුට්ඨානභාවං පටික්ඛිපති, චත්ථුනො පන අදෙසනාය කුටිකරණකිරියාය ච සමුට්ඨානතො කිරියාකිරියතො සමුට්ඨාතීති වෙදිතබ්බං. ඉමස්මිං සික්ඛාපදෙ භික්ඛු වා අනභිනෙය්‍යාති එත්ථ වා-සද්දො “අයං වා සො මහානාගො” තිආදිසු විය අවධාරණත්ථොති දට්ඨබ්බො.

විහාරකාරසික්ඛාපදවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

8. පට්ඨමදුට්ඨදොසසික්ඛාපදවණ්ණනා

380. අට්ඨමෙ පාකාරෙන පරික්ඛිත්තන්ති සම්බන්ධො.

ගොපුරට්ඨාලකයුත්තන්ති ද්වාරපාසාදෙන ච තත්ථ තත්ථ පාකාරමත්ථකෙ පතිට්ඨාපිතඅට්ඨාලකෙහි ච යුත්තං. වෙළුහි පරික්ඛිත්තන්තා අබ්භන්තරෙ පුප්ප්පගඵලපගරුක්ඛසඤ්ජන්තන්තා ච නිලොභාසං. ඡායුදකසම්පත්තියා භූමිභාගසම්පත්තියා ච මනොරමං. කාළකවෙසෙනාති කලන්දකරුපෙන. නිවාපන්ති භොජනං. තන්ති උය්‍යානං. දබ්බොති තස්ස ථෙරස්ස නාමන්ති දබ්බත්ථම්භෙ පතිතන්තා දබ්බොති තස්ස ථෙරස්ස නාමං අභොසි.

කස්සපදසබලස්ස සාසනොසක්කනකාලෙ කිර සත්ත භික්ඛු එකචිත්තා හුත්වා අඤ්ඤෙ සාසනෙ අගාරවං කරොන්තෙ දිස්වා “ඉධ කිං කරොම, එකමන්තෙ සමණධම්මං කත්වා දුක්ඛස්සන්තං කරිස්සාමා” ති නිස්සෙණිං බන්ධිත්වා උච්චං පබ්බතසිබරං අභිරුහිත්වා අත්තනො චිත්තබලං ජානන්තා “නිස්සෙණිං පාතෙන්තු, ජීවිතෙ සාලයා ඔතරන්තු, මා පච්ඡානුතප්පිතො අහුවත්ථා” ති වත්වා සබ්බෙ එකචිත්තා හුත්වා නිස්සෙණිං පාතෙන්වා “අප්පමත්තා භොථ, ආවුසො” ති අඤ්ඤමඤ්ඤං ඔවදිත්වා චිත්තරුචියෙසු යානෙසු නිසිදිත්වා සමණධම්මං කාතුං ආරභිංසු.

තත්‍රෙකො ථෙරො පඤ්චමෙ දිවසෙ අරහත්තං පත්වා “මම කිච්චං නිප්පන්නං, අහං ඉමස්මිං යානෙ කිං කරිස්සාමි” ති ඉද්ධියා උත්තරකුරුතො පිණ්ඩපාතං ආහරිත්වා ආහ – “ආවුසො, ඉමං පිණ්ඩපාතං පරිභුඤ්ජ්ථ, භික්ඛාචාරකිච්චං මමායත්තං භොතු, තුම්භෙ අත්තනො කම්මං කරොථා” ති. කිං නු මයං, ආවුසො, නිස්සෙණිං පාතෙන්තා එවං අවචුම්භ “යො පට්ඨමං ධම්මං සච්ඡිකරොති, සො භික්ඛං ආහරතු, තෙනාහතං සෙසා පරිභුඤ්ජිත්වා සමණධම්මං කරිස්සන්ති” ති. නත්ථි, ආවුසොති. තුම්භෙ අත්තනො පුබ්බහෙතුනාව ලහිත්ථ, මයම්පි සක්කොන්තා වට්ඨස්සන්තං කරිස්සාම, ගච්ඡථ තුම්භෙති. ථෙරො තෙ සඤ්ඤාපෙනුං අසක්කොන්තො ඵාසුකට්ඨානෙ පිණ්ඩපාතං පරිභුඤ්ජිත්වා ගතො. අපරොපි ථෙරො සත්තමෙ දිවසෙ අනාගාමිඵලං පත්වා තතො වුතො සුද්ධාවාසබ්‍රහ්මලොකෙ නිබ්බත්තො, ඉතරෙ ථෙරා එකං බුද්ධන්තරං දෙවමනුස්සෙසු සංසරිත්වා තෙසු තෙසු කුලෙසු නිබ්බත්තා. එකො ගන්ධාරරට්ඨෙ තක්කසිලනගරෙ රාජගෙහෙ නිබ්බත්තො, එකො පච්චන්තිමරට්ඨෙ පරිබ්බාජිකාය කුච්ඡිමිහි නිබ්බත්තො, එකො

බාහියරටියේ කුටුම්භියගෙන නිබ්බත්තො, එකො රාජගෙන කුටුම්භියගෙන නිබ්බත්තො.

අයං පන දබ්බත්ථෙරො මල්ලරටියේ අනුපියනගරෙ එකස්ස මල්ලරඤ්ඤො ගෙනෙ පටිසන්ධිං ගණ්හි. තස්ස මාතා උපවිජ්ඣා කාලමකාසි. මතසරීරං සුසානං නෙත්වා දාරුවිතකං ආරොපෙත්වා අග්ගිං අදංසු. අග්ගිවෙගසන්නත්තං උදරපටලං ද්වෙධා අහොසි. දාරකො අත්තනො පුඤ්ඤබලෙන උප්පතිත්වා එකස්මි. දබ්බත්ථම්හෙ නිපති, තං දාරකං ගහෙත්වා අයයිකාය අදංසු. සා තස්ස නාමං ගණ්හන්ති දබ්බත්ථම්හෙ පතිත්වා ලද්ධජීවිකත්තා “දබ්බො”ති තස්ස නාමං අකාසි. තෙන වුත්තං “දබ්බොති තස්ස ථෙරස්ස නාම”න්ති.

තස්ස සත්තවස්සිකකාලෙ සත්ථා භික්ඛුසඤ්ජපරිවුතො මල්ලරටියේ වාරිකං වරමානො අනුපියනගමං පත්වා අනුපියම්බවනෙ විහරති. දබ්බකුමාරො සත්ථාරං දිස්වා සහ දස්සනෙනෙව පසිදිත්වා පබ්බජිතුකාමො හුත්වා “අහං දසබලස්ස සන්තිකෙ පබ්බජස්සාමි”ති අයයිකං ආපුච්ඡි. සා “සාධු තාතා”ති දබ්බකුමාරං ආදාය සත්ථු සන්තිකං ගන්ත්වා “හත්තෙ, ඉමං කුමාරං පබ්බාපෙථා”ති ආහ. සත්ථා අඤ්ඤතරස්ස භික්ඛුනො සඤ්ඤං අදාසි “භික්ඛු ඉමං දාරකං පබ්බාපෙඡි”ති. සො ථෙරො සත්ථු වචනං සුත්වා දබ්බකුමාරං පබ්බාපෙත්තො තවපඤ්චකකම්මට්ඨානං ආචික්ඛි. පුබ්බහෙතුසම්පන්නො කතාභිනීභාරො පඨමකෙසවට්ටියා වොරොපනක්ඛණෙයෙව සොතාපත්තිඵලෙ පතිට්ඨාසි, දුතියාය කෙසවට්ටියා ඔරොපියමානාය සකදාගාමිඵලෙ, තතියාය අනාගාමිඵලෙ, සබ්බකෙසානං පන ඔරොපනඤ්ච අරහත්තඵලසච්ඡිකිරියා ව අපච්ඡා අපුරෙ අහොසි. තං සන්ධාය වුත්තං “ථෙරො කිර සත්තවස්සිකොව සංවෙගං ලභිත්වා පබ්බජිතො බුරග්ගෙයෙව අරහත්තං පාපුණ්ති වෙදිතබ්බො”ති.

සාවකෙන පත්තබ්බන්ති යටුපනිස්සයං තෙන තෙන සාවකෙන පත්තබ්බං. තිස්සො විජ්ජාතිආදි යථාසම්භවවසෙන වුත්තං. ගුණජාතන්ති “යඤ්ච කිඤ්චි සාවකෙන පත්තබ්බ”න්ති නපුංසකලිඬගසම්බන්ධදස්සනත්ථං වුත්තං. චතුසු සච්චෙසු චතුභි මග්ගෙහි සොළසවිධස්ස කිච්චස්ස කතත්තාති දුක්ඛසමුදයනිරොධමග්ගසඬ්ඛාතෙසු චතුසු සච්චෙසු දුක්ඛපරිඤ්ඤා සමුදයප්පහානං නිරොධසච්ඡිකිරියා මග්ගභාවනාති එකෙකස්ස මග්ගස්ස චතුත්තං චතුත්තං කිච්චානං වසෙන සොළසවිධස්ස කිච්චස්ස කතත්තා. තතො තතො පටික්කමිත්වාති තතො තතො කිච්චතො ආරම්මණතො ව පටිවත්තිත්වා. සීලාපට්ටකෙති පාසාණඵලකෙ. තෙරසාපීති හත්තුද්දෙසකසෙනාසනග්ගාභාපකභණ්ඩාගාරිකච්චරපටිග්ගාභකච්චරභාජනකයාගු භාජනකඵලභාජනකච්ඡ්පභාජනකඅප්පමත්තකවිස්සජ්ජකසාටියග්ගාභාපකපත්තග්ගාභාපකආරාමිකපෙසකසාමණෙරපෙසකසම්මුතිනං වසෙන තෙරසාපි සම්මුතියො දාතුං වට්ටන්ති.

382. අපි සුනි එත්ථ සුනි නිපාතමත්තං, අපි-සද්දො අට්ඨානප්පයුත්තො “විකාලෙ”ති ඉමස්ස අනන්තරං දට්ඨබ්බො, විකාලෙපි ආගච්ඡන්තිති අත්ථො. ඡානන්තාති දුරභාවං ඡානන්තා. එවං සබ්බපදෙසුනි එත්ථ කතිකසංඝයානාදීනං නානප්පකාරත්තා තස්මිං තස්මිං විහාරෙ කතිකවත්තාදීනි විසුං විසුං කථාපෙතීති වෙදිතබ්බං. සබ්බවිහාරෙසු ව ගමනමග්ගෙ සමප්පමාණෙ කත්වා අධිට්ඨාතීති වදන්ති. අයඤ්භි නිමිත්තානං ධම්මතාති අනියමෙත්වා නිමිත්තානං අයං “එකස්මිං භාසමානස්මි”ත්තිආදි ධම්මතා. තථා හි යෙ වණ්ණවයසරීරාවයවපරික්ඛාරකිරියාවිසෙසාදීහි නියමං අකත්වා නිමිත්තා භොන්ති, තෙ අනියමෙත්වා නිමිත්තත්තා ඉද්ධිමතා සදිසාව භොන්ති. යානනිසජ්ජාදීසු භාසිතතුණ්හිභාවාදීසු වා යං යං ඉද්ධිමා කරොති, තං තදෙව කරොන්ති. සචෙ පන නානප්පකාරෙ කාතුකාමො භොති, කෙච් පයමවයෙ, කෙච් මජ්ඣිමවයෙ, කෙච් පච්ඡිමවයෙ, තථා දීඝකෙසෙ, උපධිඨමුණ්ඨෙ, මිස්සකකෙසෙ, උපධිඨරත්තවීවරෙ, පණ්ඩුකවීවරෙ, පදභාණධම්මකථාසරභඤ්ඤපඤ්භපුච්ඡනපඤ්භවිස්සජ්ජනවීවරසිබ්බනාධොවනාදීනි කරොන්තෙ, අපරෙපි වා නානප්පකාරකෙ කාතුකාමො භොති, තෙන පාදකජ්ඣානතො වුට්ඨාය “එත්තකා හික්ඛු පයමවයා භොන්තු”තිආදීනා නයෙන පරිකම්මං කත්වා පුන සමාපජ්ජන්තවා වුට්ඨාය අධිට්ඨිතෙ අධිට්ඨානවිත්තෙන සද්ධිං ඉච්ඡිතිච්ඡිතප්පකාරායෙව භොන්ති. අවත්ථුකවචනං න භොතීති නිමිත්තානං “අයං මඤ්ථො”තිආදිවචනං අවත්ථුකං න භොති සබ්බත්ථ මඤ්ථපීයානං සම්භවතො.

383. එකචාරිකභත්තන්ති අතිමනාපත්තා විසුං ධීතිකාය පාපෙතබ්බං භත්තං. තද්ධිතවොභාරොනාති චත්තාරි පරිමාණමස්ස චතුක්කන්ති එවං තද්ධිතවොභාරෙන. ඔදනස්ස පුච්ඡාය සාධකතමත්තා ආහ – “කරණත්ථෙයෙව කරණචචන”ත්ති, ඔදනෙන කරණභූතෙන පුච්ඡන්තිති චුත්තං භොති. යෙ ව ඔදනෙන කරණභූතෙන පුච්ඡන්ති, තෙසං පුච්ඡනාකාරදස්සනත්ථං “කිං, භන්තෙ, ඔදනං දෙමාති පුච්ඡන්ති”ති චුත්තං.

භවොති භවිතබ්බො. අසමන්තාහරිත්වාති ආභොගං අකත්වා. රත්තීං සම්මන්තයමානාති කඤ්චි කාලං සුපිත්වා වුට්ඨාය සම්මන්තයමානා. රත්තියඤ්භි පයමයාමමජ්ඣිමයාමෙසු සුපිත්වා පබුද්ධානං අජ්ජනනකාලෙපි අනජ්ජනනාහිමානො භොති, තස්මා තෙ “හියොයා”ති ආහංසු. යෙ පන රත්තියං කම්මජ්ජසුතා ඡාගරියමනුයුත්තා භොන්ති, තෙසං අජ්ජනනාහිමානොයෙව, තස්මා තෙ “අජ්ජ”ඉච්චෙව වොහරන්ති, න “හියොයා”ති. පටුපායන්තාති පුනප්පුනං උප්පජ්ජනකකොධවසෙන පටුපායන්තා.

384. දබ්බ දබ්බාති දුතියො දබ්බ-සද්දො පණ්ඩිතාධිවචනොති ආහ “දබ්බා පණ්ඩිතා”ති. එවං න නිබ්බේදෙන්තිති සම්බන්ධො. නිබ්බේදෙන්තිති අත්තානං දොසතො මොචෙන්ති. වුට්ඨානලක්ඛණං මඤ්ඤමානාති වුට්ඨානලක්ඛණන්ති මඤ්ඤමානා. න සට්ඨිතිති ථෙරස්ස සුසීලපටිඤ්ඤාය තස්සා දුස්සීලපටිඤ්ඤාවචනං න සට්ඨිතිති අධිප්පායො. එත්ථ යං චත්තබ්බං, තං පරතො ආවි භවිස්සති. නාසෙථාති

සෙනකං දත්වා ගිහිභාවං පාපෙථාති අත්ථො. ලිඛිගනාසනා හෙත්ථ අධිජ්ජෙනා. ඉමමෙව ච දස්සෙතුං “තිස්සො නාසනා”තිආදි වුත්තං. එකකම්මාදිසංවාසස්ස අකරණං සංවාසනාසනා. දණ්ඩකම්මනාසනා නාම වාලුකාදීනි ඔකිරිත්වා යාව ඛමාපෙනි, තාව දණ්ඩකම්මවසෙන නික්කඩ්ඪනං. වර පිරෙ විනස්සාති නික්කඩ්ඪනාකාරදස්සනං. තත්ථ වරාති ගච්ඡ, අපෙහීති වුත්තං හොති. පිරෙති පර අමාමක, අම්භාකං අනජ්ඣත්තිකභූතාති අත්ථො. පිරෙති හි පර-සද්දෙන සමානත්ථං සම්බොධනවචනං. අථ වා පිරෙති “පරතො”ති ඉමිනා සමානත්ථං නිපාතපදං, තස්මා වර පිරෙති පරතො ගච්ඡ, මා ඉධ තිට්ඨාති අත්ථො. විනස්සාති අදස්සනං ගච්ඡ.

යස්මා තෙ භික්ඛු අත්තානං අප්පකාසෙත්වා යීතා, තස්මා අනුයුඤ්ජාති ඉමස්ස ගවෙසථ ජානාථාති අත්ථො වුත්තො. කාරකො හොතීති “අයොනම්හි දුසිතා”ති පටිඤ්ඤාතත්තා තාය පටිඤ්ඤාය යදි නාසිතා, ථෙරො කාරකො හොති, සදොසොති අත්ථො. අකාරකො හොතීති තාය කතපටිඤ්ඤං අනපෙක්ඛිත්වා යදි භගවතා පකතිදුස්සිලභාවංයෙව සන්ධාය සා නාසිතා, ථෙරො අකාරකො හොතීති අධිජ්ජායො. “සකාය පටිඤ්ඤාය නාසෙථා”ති වුත්තෙ “අයොනම්හි දුසිතා”ති තාය කතපටිඤ්ඤාය භූතතා ආපජ්ජතීති ආහ – “භත්තෙ, තුම්භාකං වාදෙ ථෙරො කාරකො හොති සදොසො”ති. භික්ඛුනිං අනුද්ධංසෙති, දුක්කටන්ති ඉමිනා මහාඅට්ඨකථාවාදො දස්සිතො. මුසාවාදෙ පාවිත්තියන්ති වුත්තන්ති භික්ඛුනිං අනුද්ධංසෙන්තස්ස මුසාවාදෙ පාවිත්තියන්ති වුත්තං.

තත්තාති තෙසු දුක්කටපාවිත්තියෙසු. ඉතො පට්ඨාය “තස්මා පාවිත්තියමෙව යුජ්ජති”ති වචනපරියන්තං ද්විසුපි අට්ඨකථාසු අධිජ්ජායවිභාවනං. තත්ථ පුරිමනයෙති “භික්ඛුනිං අනුද්ධංසෙති, දුක්කට”න්ති වුත්තඅට්ඨකථානයෙ. දුක්කටමෙව යුජ්ජතීති කස්මා වුත්තන්ති චෙ? තත්ථ කාරණං දස්සෙන්තො “යථා”තිආදිමාහ. භික්ඛුනො භික්ඛුස්මිං සඬ්ඝාදිසෙසොති භික්ඛුං අමුලකෙන අන්තිමවත්ථුනා අනුද්ධංසෙන්තස්ස භික්ඛුනො සඬ්ඝාදිසෙසොති අත්ථො. පච්ඡිමනයෙපි “භික්ඛුනිං අනුද්ධංසෙන්තස්ස මුසාවාදෙ පාවිත්තිය”න්ති වුත්තං. කුරුන්දිනයෙපි මුසාවාදත්තා පාවිත්තියමෙව යුජ්ජතීති විසංවාදපුරෙක්ඛතාය පාවිත්තියමෙව යුජ්ජතීති අධිජ්ජායො. යදි එවං භික්ඛුං අමුලකෙන අන්තිමවත්ථුනා අනුද්ධංසෙන්තස්ස අක්කොසන්තස්ස ච මුසාවාදත්තා පාවිත්තියෙනෙව භවිතඛිබන්ති චෙ? තත්ථ සතිපි මුසාවාදෙ වචනජ්ජමාණතො සඬ්ඝාදිසෙසඔමසවාදපාවිත්තියෙහෙව භවිතඛිබං, න සම්පජානමුසාවාදපාවිත්තියෙනාති දස්සෙතුං “වචනජ්ජමාණතො”තිආදිමාහ. තත්ථ වචනජ්ජමාණතොති භගවතා වුත්තපාළිවචනජ්ජමාණතො. ඉදානි තං වචනං දස්සෙතුං “අනුද්ධංසනාධිජ්ජායෙනා”තිආදි වුත්තං. භික්ඛුස්ස පන භික්ඛුනියා දුක්කටන්ති වචනං නත්ථිති භික්ඛුනියා අනුද්ධංසෙන භික්ඛුනො දුක්කටන්ති වචනං නත්ථි තථා පාළියං අනාගතත්තා. සම්පජානමුසාවාදෙ පාවිත්තියන්ති වචනමත්ථිති සාමඤ්ඤතො වුත්තං සම්පජානමුසාවාදසික්ඛාපදං දස්සෙති.

ඉදානි ද්විසුපි අට්ඨකථාවාදෙසු අධිප්පායං විභාවෙන්වා තෙසු පච්ඡිමවාදෙ දොසං දස්සෙත්වා පුරිමවාදං පතිට්ඨපෙතුකාමො ආවරියො “තත්‍ර පනා”ති ආදිමාහ. තත්‍රාති “පාවිත්තියමෙව යුජ්ජති”ති වුත්තවාදෙ. අනුද්ධංසනාධිප්පායෙ අසති පාවිත්තියන්ති ඉමිනා සම්පජානමුසාවාදෙ පාවිත්තියස්ස ඔකාසං දස්සෙති. විසුං පාවිත්තියං වුත්තන්ති සම්පජානමුසාවාදෙ පාවිත්තියතො විසුං අඤ්ඤමෙව පාවිත්තියං වුත්තං. එතෙහි නාසනා නත්ථිති සාමඤ්ඤතො වුත්තං, ඉමිස්සා පන දුක්ඛට්ඨන නාසනා නත්ථිති අධිප්පායො. යදි එවං කස්මා නං භගවා නාසෙතිති ආහ “යස්මා පනා”ති ආදි.

385-386. දුසිතොති දුට්ඨසද්දස්ස කම්මසාධනතං දස්සෙති. දුසයති පරං විනාසෙතිති දුසකො. ඉමිනා “දුසයතිති දොසො”ති දොසසද්දස්ස කත්තුසාධනතා වුත්තා. පකතිභාවං ජහාපිතොති දුසසද්දස්ස විකතියං පඨිතත්තා වුත්තං, පකතියා සොම්මභාවං ජහාපිතොති අත්ථො, විකාරමාපාදිතොති වුත්තං හොති. ආකාරනානත්තෙනාති දුසිතාකාරස්ස දුසකාකාරස්ස ච නානත්තෙන. අනභිරද්ධොති අතුට්ඨො. යො පන අතුට්ඨො, සො සුඛිතො නාම න හොතිති ආහ “න සුඛිතො”ති. “ආරාධිතො රාජා”ති ආදීසු පසාදිතොති අත්ථසම්භවතො “න වා පසාදිතො”ති වුත්තං. බිලසද්දො ථද්ධභාවවචනො කචචරපරියායො ච හොතිති ආහ – “චිත්තථද්ධභාවචිත්තකචචරසඬ්ඛාතං පටිසබ්බි”න්ති. බිලයති තෙන චිත්තං ථද්ධභාවං ආපජ්ජතිති බිලං, චිත්තස්ස ථද්ධභාවො. සො ච අත්ථතො පටිසොයෙව. චිත්තස්ස ථද්ධභාවලක්ඛණො හි පටිසො, තස්මිඤ්ච උජ්ජන්තො චිත්තං උක්ඛාපජාතට්ඨානං විය අමනුස්සං හොති, තස්මා කචචරසදිසත්තාපි පටිසොව “බිල”න්ති වුත්තො. තෙනාහ “පටිසබ්බි”න්ති. චිත්තස්ස ථද්ධභාවත්තා කචචරසදිසත්තා ච පටිසොයෙව බිලං පටිසබ්බිලං. නජ්ජනිතොති පිතිසුඛාදීහි න අභිගතො න අනුගතො, න උපෙතොති අත්ථො. යො ච පිතිසුඛාදීහි අනුපගතො, සො තෙහි වජ්ජිතො නාම හොතිති ආහ “පිතිසුඛාදීහි වජ්ජිතො”ති. යො ච තෙහි වජ්ජිතො, න සො තෙන අභිසට්ඨො නාම හොතිති ආහ “න අභිසට්ඨො”ති, පිතිසුඛාදීහි න පත්ථට්ඨොති අත්ථො.

යෙනාති යෙන කොපෙන. දුට්ඨොති මානිකාය ආගතපදං දස්සෙති, කුපිතොති පදභාජනෙ ආගතපදං. අත්ථතො එකත්තෙපි උභින්නං පදානං වසෙන “උභයම්පි”ති වුත්තං. එවං “තෙන ච කොපෙන තෙන ච දොසෙනා”ති ඉමෙසං පදානං වසෙන “ද්විසු”ති වුත්තං, අත්ථතො පන දොසොයෙව. සො ච සඬ්ඛාරක්ඛන්ධපරියාපන්තොති ආහ “ඉමෙහි ද්විසු සඬ්ඛාරක්ඛන්ධමෙව දස්සෙති”ති. “අනත්තමනතා අනභිරද්ධි”ති වචනෙහි දොමනස්සවෙදනාව වුත්තාති ආහ “ඉමෙහි ද්විසු වෙදනාක්ඛන්ධං දස්සෙති”ති.

යදා පන වොදකෙන අදිට්ඨං අසුතං අපරිසඬ්ඛිතං වා හොති, තදා අමුලකං නාම හොතිති ආහ “තං පනස්ස...පෙ.... වොදකවසෙන අධිප්පෙත”න්ති. යදි වුදිතකවසෙන අධිප්පෙතං සියා, අමුලකං නාම අනජ්ඣාපන්නන්ති පදභාජනං වදෙය්‍යාති අධිප්පායො. යං පාරාජිකන්ති හික්ඛුතො අනුරූපෙසු එකුතවිසතියා

පාරාජිකෙසු අඤ්ඤතරං. පදභාජනෙ පන පාළියං ආගතානෙව ගහෙත්වා “චතුත්තං අඤ්ඤතරෙතා” ති වුත්තං. එතන්ති වුදිතකස්ස ආපන්නානාපන්නත්තං. ඉධාති ඉමස්මිං සික්ඛාපදෙ.

තට්ඨොති පසාදසොතෙන දිබ්බසොතෙන වාති ඉමමත්ථං අතිදිසති. සුත්වාච ජාතිතබ්බතො “සුතට්ඨානෙයෙව තිට්ඨති” ති වුත්තං. පරිසඬිකනං පරිසඬිකිතං, දිට්ඨානුගතං පරිසඬිකිතං දිට්ඨපරිසඬිකිතං. එවං සෙසෙසුපි. ඉමෙසන්ති කත්තුඅත්ථෙ සාම්චචනං, ඉමෙහිති අත්ථො. කර්ස්සන්ති වාති එත්ථ විහත්තිපරිණාමං කත්වා ඉමෙති යොජෙතබ්බං. දිට්ඨං අත්ථී සමුලකං, අත්ථී අමුලකන්ති ඉදං අජ්ඣාචාරස්ස සබ්භාවාසබ්භාවං සන්ධාය වුත්තං. අත්ථී සඤ්ඤාසමුලකං, අත්ථී සඤ්ඤාඅමුලකන්ති ඉදං පන දිට්ඨසඤ්ඤාය සබ්භාවාසබ්භාවං සන්ධාය.

සමීපෙ යත්වාති ද්වාදසහත්ථබ්බන්තරෙ සමීපෙ යත්වාති වදන්තීති තීසුපි ගණ්ඨිපදෙසු වුත්තං. පරතො පන “දුතං වා පණ්ණං වා සාසනං පෙසෙත්වා චොදෙන්තස්ස සීසං න එතී” ති පරමිමුඛාවොදනාය එව අනාපත්තියා වුත්තත්තා “සමීපෙ යත්වා” ති ඉදං සම්මුඛභාවමත්තදස්සනත්ථං වුත්තන්ති අම්භාකං බන්ති. තෙනෙව මාතිකාට්ඨකථායං (කඬ්ඛා. අට්ඨ. දුට්ඨදොසසික්ඛාපදවණ්ණනා) අඬ්ඟං දස්සෙන්නෙන “වාචනාධිප්පායෙන සම්මුඛාවොදනා” ති වුත්තං, න ච සම්මුඛභාවො ද්වාදසහත්ථබ්බන්තරෙයෙවාති නියමො සක්කා වත්ථුං. විනයවිනිවිජයඤ්ච පත්වා ගරුකෙයෙව යාතබ්බන්ති වුත්තං, තස්මා උපපරික්ඛිත්වා යුත්තතරං ගහෙතබ්බං. චොදාපකස්සෙව වාචාය වාචාය සඬ්ඝාදිසෙසොති ආණත්තස්ස වාචාය වාචාය චොදාපකස්ස සඬ්ඝාදිසෙසො. මයාපි දිට්ඨං සුතං අත්ථීති ඉදං ආණත්තස්සපි චොදකභාවදස්සනත්ථං වුත්තං, එවං පන අවත්වාපි “පාරාජිකං ධම්මං අජ්ඣාපන්නොසී” ති ඉදමෙව චචනං පරස්ස චචනං විය අකත්වා අනුද්ධංසනාධිප්පායෙන වදන්තස්ස සඬ්ඝාදිසෙසොයෙව. සතිපි පන අනුද්ධංසනාධිප්පායෙ “අසුකෙන එවං වුත්ත” න්ති දස්සෙත්වා වදන්තස්ස නත්ථී සඬ්ඝාදිසෙසොති වදන්ති.

සම්බහුලා සම්බහුලෙ සම්බහුලෙහි වත්ථුහි චොදෙන්තීති එත්ථ සම්බහුලෙහි බහුත්තනිද්දෙසෙ කාරණං න දිස්සති. වත්ථුචොදකානංයෙව හි එකානෙකවසෙන ඉදං චතුක්කමාගතං, න වුදිතකස්සපි එකානෙකවසෙන. තථා හි එකස්සෙව වුදිතකස්ස වසෙන එකවත්ථුඑකචොදකඑකවත්ථුනානාචොදකනානාවත්ථුඑකචොදකනානාවත්ථුනානා චොදකප්පහෙදං ඉදං චතුක්කමාගතං, තෙනෙව චතුත්ථවොදනං දස්සෙන්නෙනපි “ඉමීස්සා චොදනාය නානාවත්ථුහි නානාචොදකා” ති වුත්තං, න පන “නානාවුදිතකා” ති, තස්මා “සම්බහුලෙ” ති බහුත්තනිද්දෙසෙ කාරණං න දිස්සති. අථ වා පයමිං තීසුපි චොදනාසු එකත්තෙන වුදිතකං නිද්දිසිත්වාපි ඉධ බහුත්තෙන නිද්දෙසො “න කෙවලං එකස්මිංයෙව වුදිතකෙ චොදනා සම්භවති, අථ බො සම්බහුලෙසුපි” ති ඉමමත්ථං දස්සෙතුං කතො.

වොදෙතුං පන කො ලහනි, කො න ලහනිතිආදි අනුද්ධංසනාධිප්පායං විනාපි වොදනාලක්ඛණං දස්සෙතුං වුත්තං. සීලසම්පත්තොති ඉදං දුස්සීලස්ස වචනං අප්පමාණන්ති අධිප්පායෙන වුත්තං. භික්ඛුනීනං පන භික්ඛුං වොදෙතුං අනිස්සරත්තා “භික්ඛුනිමෙවා”ති වුත්තං. සතිපි භික්ඛුනීනං භික්ඛුසු අනිස්සරභාවෙ තාහි කතවොදනාපි වොදනාරුහත්තා වොදනායෙවාති අධිප්පායෙන “පඤ්චපි සහධම්මිකා ලහන්ති”ති වුත්තං. භික්ඛුස්ස සුත්වා වොදෙතීතිආදිනා වොදකො යෙසං සුත්වා වොදෙති, තෙසම්පි වචනං පමාණමෙවාති සම්පට්ඨිතත්තා තෙසං වොදනාපි රුහතෙවාති දස්සෙතුං ථෙරො සුත්තං නිදස්සෙසි.

දුතං වා පණ්ණං වා සාසනං වා පෙසෙත්වාති “ත්වංයෙව ගන්ත්වා වොදෙහි”ති දුතං වා පෙසෙත්වා යො තං වොදෙතුං සක්කොති, තස්ස මුඛසාසනං වා පණ්ණං වා පෙසෙත්වා. සීසං න එතීති සඛිසාදිසෙසො න හොතීති අධිප්පායො. කිඤ්චාපි පාළියං “වොදෙති වා වොදාපෙති වා”ති සාමඤ්ඤතො වුත්තත්තා දුතසාසනාදිහි වොදාපෙත්තස්සපි ආපත්තියෙවාති පඤ්ඤායති, “සීසං න එතී”ති ඉදං පන අට්ඨකථාවරියප්පමාණෙන ගහෙතඛිඛං. සමයෙනාති පකතියා සද්දං සුත්වා අත්ථවිජානනසමයෙන.

ගරුකානං ද්විත්තන්ති පාරාජිකසඛිසාදිසෙසානං. අවසෙසානං වසෙනාති පඤ්චලහුකාපත්තීනං වසෙන. “නත්ථි දින්න”න්තිආදි දසවත්ථුකා මිච්ඡාදිට්ඨි. “අත්තවා ලොකො, අනත්තවා ලොකො”තිආදිනායප්පවත්තා දිට්ඨි සස්සතුච්ඡෙදසඛිකානං අන්තං ගණ්හාතීති අත්තග්ගාහිකා. ආජීවහෙතු පඤ්ඤත්තානං ඡන්තං සික්ඛාපදානං වසෙනාති ආජීවහෙතු ආජීවකාරණා පාපිච්ඡො ඉච්ඡාපකතො අසන්තං අභූතං උත්තරිමනුස්සධම්මං උල්ලපති, ආපත්ති පාරාජිකස්ස, ආජීවහෙතු ආජීවකාරණා සඤ්චරිත්තං සමාපජ්ජති, ආපත්ති සඛිසාදිසෙසස්ස, ආජීවහෙතු ආජීවකාරණා යො තෙ විහාරෙ වසති, යො භික්ඛු අරහාති භණති, පට්ඨිජානන්තස්ස ආපත්ති ථුල්ලච්චයස්ස, ආජීවහෙතු ආජීවකාරණා භික්ඛු පණිතහොජනාති අගිලානො අත්තනො අත්ථාය විඤ්ඤාපෙත්වා භුඤ්ජති, ආපත්ති පාවිත්තියස්ස, ආජීවහෙතු ආජීවකාරණා භික්ඛුනී පණිතහොජනාති අගිලානා අත්තනො අත්ථාය විඤ්ඤාපෙත්වා භුඤ්ජති, ආපත්ති පාටිදෙසනීයස්ස, ආජීවහෙතු ආජීවකාරණා භික්ඛු සුපං වා ඔදනං වා අගිලානො අත්තනො අත්ථාය විඤ්ඤාපෙත්වා භුඤ්ජති, ආපත්ති දුක්කටස්ස, ආජීවිපත්තිපච්චයා ඉමා ඡ ආපත්තියො ආපජ්ජතීති එවං පරිවාරපාළියං (පරි. 287) දස්සිතානං ඡන්තං සික්ඛාපදානං වසෙන. දිට්ඨිවිපත්තිආජීවිපත්තිහි වොදෙන්නොපි තම්මුලිකාය ආපත්තියා එව වොදෙති.

“කස්මා මං න වන්දසී”ති පුච්ඡිතෙ “අස්සමණොසි අසකාපුත්තියොසි”ති අවන්දනකාරණස්ස වුත්තත්තා අන්තිමවත්ථුං අජ්ඣාපන්නො න වන්දිතඛිබොති වදන්ති. වොදෙතුකාමතාය එව අවන්දිත්වා අත්තනා වත්තඛිබස්ස වුත්තමත්ථං යපෙත්වා අවන්දියභාවෙ තං කාරණං න හොතීති වුළුගණ්ඨීපදෙ මජ්ඣිමගණ්ඨීපදෙ ව වුත්තං. අන්තිමවත්ථුං අජ්ඣාපන්නස්ස අවන්දනීයෙසු අවුත්තත්තා තෙන සද්ධිං.

සයන්තස්ස සහසෙය්‍යාපත්තියා අභාවතො තස්ස ව පටිග්ගහණස්ස රුහනතො තදෙව යුත්තතරන්ති විඤ්ඤායති. කිඤ්ඤාපි යාව සො භික්ඛුභාවං පටිජානාති, තාව චන්දිතබ්බො. යදා පන “අස්සමණොමිහි”ති පටිජානාති, තදා න චන්දිතබ්බොති අයමෙත්ථ විසෙසො වෙදිතබ්බො. අන්තිමචත්ත්වං අප්ඤ්ඤාපන්තස්ස හි භික්ඛුභාවං පටිජානන්තස්සෙව භික්ඛුභාවො, න තතො පරං. භික්ඛුභාවං අප්පටිජානන්තො හි අනුපසම්පන්නපක්ඛං භජති. යස්මා ආමිසං දෙන්තො අත්තතො ඉච්ඡිතට්ඨානෙයෙව දෙති, තස්මා පටිපාටියා නිසින්නානං යාගුහත්තාදීනි දෙන්තෙන එකස්ස වොදෙතුකාමතාය අදින්නෙපි වොදනා නාම න භොතිති ආහ “න තාවතා වොදනා භොති”ති.

තිංසානීති තිංස ඵතෙසමත්ථීති තිංසානි, තිංසවන්තානීති අත්ථො, තිංසාධිකානීති චුත්තං භොති. ගුණවචනත්තා තද්ධිතලොපං කත්වා “තිංසානී”ති චුත්තං. අථ වා තිංස වොදනා අධිකා ඵතෙසුති තිංසානි. තස්මිං අධිකමිති ධිකාරපච්චයෙ සති රූපමිදං දට්ඨබ්බං. නචුතානීති එත්ථාපි ඵසෙව නයො.

උබ්බාහිකාය තං අධිකරණං විනිවිජ්ජිතබ්බන්ති උබ්බාහිකාය සම්මතෙහි තං අධිකරණං විනිවිජ්ජිතබ්බං. අලජ්ජස්සන්තාය හි පරිසාය දසභඩ්දගෙහි සමන්තාගතො භික්ඛු උබ්බාහිකාය සම්මන්තිතබ්බො. “සීලවා භොති පාතිමොක්ඛසංවරසංචුතො විහරති ආචාරගොචරසම්පන්නො”ති ආදිනා සමට්ඨන්ධකෙ (චූළව. 231) චුත්තදසභ්ගසම්පත්තියා සමන්තාගතා ද්වෙ තයො භික්ඛු උච්චිතිත්වා තත්ථෙව චුත්තාය ඤත්තිදුතියකම්මවාචාය සම්මන්තිතබ්බො. එවං සම්මතෙහි පන තෙහි භික්ඛුහි විසුං වා නිසීදිත්වා තස්සායෙව වා පරිසාය “අඤ්ඤෙහි න කිඤ්ඤි කථෙතබ්බං”න්ති සාවෙත්වා තං අධිකරණං විනිවිජ්ජිතබ්බං. තුම්භාකන්ති චුදිතකවොදකෙ සන්ධාය චුත්තං.

කම්මිති කිස්මිං චත්ථස්මිං. කම්මි නම්පි න ජානාසීති කම්මි නන්ති වචනම්පි න ජානාසී. නාස්ස අනුයොගො දාතබ්බොති නාස්ස පුච්ඡා පටිපුච්ඡා දාතබ්බො. “දුම්මච්ඡකුතං පුග්ගලානං නිග්ගහායා”ති ආදිවචනතො “අලජ්ජිනිග්ගහත්ථාය...පෙ.... පඤ්ඤත්ත”න්ති චුත්තං. එහිතීති ආගමිස්සති. දිට්ඨසන්තානෙනාති දිට්ඨසම්බන්ධෙන, දිට්ඨනියාමෙනාති චුත්තං භොති. විවාදචත්ථසඬ්ඛාතෙ අත්ථෙ පච්චත්ථිකා අත්ථප්පච්චත්ථිකා. සඤ්ඤං දත්ථාති තෙසං කථං පච්ඡින්නිත්වා අත්තතො වචනං සාධෙතුං සඤ්ඤං කත්වා. අසුද්ධසඤ්ඤාය උප්පන්නත්තා “අනනුවච්ඡවිකො”ති ආහ. එකසම්භොගපරිභොගාති ඉදං අත්තතො සන්තිකා තෙසං මොචනත්ථං චුත්තං, න පන තෙසං අඤ්ඤමඤ්ඤසම්භොගෙ යොජනත්ථං. විනිවිජ්ජයො න කාතබ්බොති “අම්භාකං වචනෙ අට්ඨාතබ්බසභාවා එතෙ අලජ්ජිනො”ති ජානන්තෙන විනිවිජ්ජයො න කාතබ්බො.

විරද්ධං භොතිති අත්තනා කතදොසප්පට්ච්ඡාදනත්ථං කඤ්ඤි මුසාවාදං කත්වා විරද්ධං භොති. පටිඤ්ඤං න දෙතීති සවෙ මයා කතදොසං චක්ඛාමි, මය්හං

අනුවත්තකා හිජ්ජිස්සන්තීති “කතං මයා” ති පටිඤ්ඤං න දෙනි. සුද්ධො භොතුති තෙසං වචනෙන සුද්ධො නාම භොතු, තෙසං වචනෙන එකද්වෙවාරමස්ස විනිවිජයො දාතබ්බොති අධිජ්ජායො. යානෙ න තිට්ඨතීති ලජ්ජිට්ඨානෙ න තිට්ඨති. විනිවිජයො න දාතබ්බොති අලජ්ජිභාවමාපන්නත්තා න දාතබ්බො.

අමුලකම්පි සමුලකම්පි මූලං ගහෙත්වා වදන්තීති ආහ “ද්වෙ මූලානී” ති. කාලෙන වක්ඛාමීති ආදීසු එකො එකං ඕකාසං කාරෙත්වා වොදෙත්තො කාලෙන වදති නාම. සඨසමජ්ඣෙකං ගණමජ්ඣෙකං සලාකග්ගයාගුඅග්ගවිතක්කමාලකහික්ඛාචාරමග්ගආසනසාලාදීසු උපට්ඨාකෙහි පරිවාරිතක්ඛණෙ වා වොදෙත්තො අකාලෙන වදති නාම. තච්ඡෙන වදන්තො භූතෙන වදති නාම. “අම්භො මහල්ලක-පරිසාවචර-පංසුකුලික-ධම්මකථික-පතිරූපං තච ඉද” න්ති වදන්තො ඵරුසෙන වදති නාම. කාරණනිස්සිතං පන කත්වා “භන්තෙ මහල්ලකාත්ථ, පරිසාවචරා පංසුකුලිකා ධම්මකථිකාත්ථ, පතිරූපං තුම්භාකං ඉද” න්ති වදන්තො සණ්ඨෙන වදති නාම. කාරණනිස්සිතං කත්වා වදන්තො අත්ථසඤ්ඤිතෙන වදති නාම. මෙත්තචිත්තො වක්ඛාමි, නො දොසන්තරොති මෙත්තචිත්තං උපට්ඨාපෙත්වා වක්ඛාමි, න දුට්ඨචිත්තො භුත්වා. පන්තරසසු ධම්මෙසුති පරිසුද්ධකායසමාචාරතා, පරිසුද්ධවච්ඡිසමාචාරතා, සබ්බමචාරීසු මෙත්තචිත්තතා, ඛණ්ණස්සුතතා, උභින්නං පාතිමොක්ඛානං චිත්ථාරෙන ස්වාගතසුචිහත්තසුප්පචත්තසුචිතිච්ඡිතතා, “කාලෙන වක්ඛාමි” ති ආදීනා චුත්තපඤ්චධම්මා, කාරුඤ්ඤතා, හිතෙසිතා, අනුකම්පතා, ආපත්තිවුට්ඨානතා, විනයපුරෙක්ඛාරතාති ඉමෙසු පන්තරසසු ධම්මෙසු. තත්ථ කාරුඤ්ඤතාති කාරුණිකභාවො. ඉමිනා කරුණා ච කරුණාපුබ්බභාගො ච දස්සිතො. හිතෙසිතාති හිතගවෙසනතා. අනුකම්පතාති තෙන හිතෙන සංයොජනා. ද්විහිපි මෙත්තා ච මෙත්තාපුබ්බභාගො ච දස්සිතො. ආපත්තිවුට්ඨානතාති ආපත්තිතො වුට්ඨාපෙත්වා සුද්ධන්තෙ පතිට්ඨාපනා. වත්ථුං වොදෙත්වා සාරෙත්වා පටිඤ්ඤං ආරොපෙත්වා යථාපටිඤ්ඤාය කම්මකරණං විනයපුරෙක්ඛාරතා නාම. සච්චෙ ච අකුප්පෙ වාති වච්ඡච්චෙ ච අකුප්පතාය ච. චුදිතකෙන හි සච්චඤ්ච වත්තබ්බං, කොපො ච න කාතබ්බො, නෙව අත්තනා කුප්ඤ්ඤිතබ්බො, න පරො සට්ඨෙතබ්බොති අත්ථො.

භූමිමජ්ජන්තියාති භූමිමචචනෙ සම්පත්තෙ, භූමිමත්ථෙ ඉදං උපයොගවචනන්ති චුත්තං භොති. අධිකරියන්ති එත්ථාති අධිකරණානි. කෙ අධිකරියන්ති? සමථා. කථං අධිකරියන්ති? සමනවසෙන. අධිකරණං සමෙත්ති වුපසමෙත්තීති හි සමථා. අථ වා සමනත්ථාය පචත්තමානෙහි සමථෙහි අධිකාතබ්බානීති අධිකරණානි. යථා හි සමනවසෙන සමථානං විවාදාදීසු අධිකත්තුභාවො, එවං විවාදාදීනං තෙහි අධිකත්තබ්බතාපි. තෙනාහ “සමථෙහි අධිකරණියතා” ති. ඉමිනා අධිකරණසද්දස්ස කම්මසාධනතා චුත්තා. ගාහන්ති “අසුකං වොදෙස්සාමි” ති මනසා වොදනාය ගහණං. වෙනනන්ති “වොදෙස්සාමි” ති උප්පන්නවෙනනං. අක්ඛන්තින්ති චුදිතකෙ උප්පන්නං අක්ඛන්ති. වොහාරන්ති වොදනාවසජ්ජත්තවචනං. පණ්ණත්තින්ති

වොදනාවසථපවත්තනාමපණ්ණත්තිං. අත්තාදානං ගහෙත්වාති වොදනං මනසා ගහෙත්වා. තං අධිකරණන්ති තං ගාහලක්ඛණං අධිකරණං.

තස්මා පණ්ණත්ති අධිකරණන්ති අට්ඨකථාසු කතසන්නිට්ඨානං දස්සෙත්වා ඉදානි තම්පි න යුත්තන්ති දස්සෙතුං “තං පනෙන”න්තිආදිමාහ. තෙනි අට්ඨකථාවරියා. පාරාජිකධම්මොති පාරාජිකාපත්ති. අව්චන්තඅකුසලත්තාති ලොකවජ්ජභාවතො පාරාජිකාපත්තියා එකන්තඅකුසලත්තා. යාය පණ්ණත්තියාති නාමපණ්ණත්තිං සන්ධාය වදන්ති. අභිලාපෙනාති තස්සෙව වෙවචනං. පඤ්ඤත්තොති වොහාරවසෙන කටීතො. අධිකරණෙ පවත්තත්තා ව අධිකරණන්ති මඤ්චට්ඨෙසු මඤ්චවොහාරො විය. යස්මා අමුලකෙන වොදෙන්තො චුදිතකෙ පුග්ගලෙ තං අධිකරණං නත්ථිති සල්ලක්ඛෙති, තස්මා තස්ස වචනං අභිධෙය්‍යාසුඤ්ඤන්ති ආහ “සභාවතො නත්ථි”ති. තඤ්ච ඛො ඉධෙවොති තඤ්ච යථාචුත්තපරියායෙන පණ්ණත්තියා අධිකරණභාවො ඉධෙව ඉමස්මිංයෙව සික්ඛාපදෙ. “මානාපි පුත්තෙන විවදති”න්තිආදියස්සෙවත්තස්ස විවාදස්ස අධිකරණභාවො න සම්භවති සමපෙති අනධිකරණීයත්තාති ආහ “ඉධෙකච්චො විවාදො”ති.

අට්ඨාරසහෙදකරවත්ථුනීති ලක්ඛණවචනමෙතං යථා “යදි මෙ ඛ්‍යාධිතා දහෙය්‍යං, දාතඛිබ්බිදමොසධ”න්ති, තස්මා තෙසු අඤ්ඤතරඤ්ඤතරං නිස්සාය උප්පන්නො විවාදො “අට්ඨාරසහෙදකරවත්ථුනි නිස්සාය උප්පන්නො”ති වුවචති. අනුවාදොති උපවදනා වෙව වොදනා ව. තත්ථ උපවදනා නාම අක්කොසො. පඤ්චපි ආපත්තික්ඛන්ධාති මානිකාය ආගතා පඤ්ච ආපත්තික්ඛන්ධා. සත්තාති තෙයෙව පඤ්ච, විහඬිගෙ ආගතා ථුල්ලව්චයදුබ්බාසිතාපත්තියො ද්වෙති සත්ත. කිව්චයතාති කත්තඛිබ්බතා. කරණීයතාති තස්සෙව වෙවචනං. උභයෙනපි අපලොකනාදිසඬ්ඝකම්මංයෙව දස්සෙති, තෙනාහ “අපලොකනකම්ම”න්තිආදි.

ආපත්තාධිකරණං යිපෙත්වා සෙසාධිකරණෙහි වොදනායෙව නත්ථිති ආහ “ඉමස්මිං පනත්ථෙ...පෙ.... ආපත්තාධිකරණමෙව අධිස්සෙත්”න්ති.

සපදානුක්කමනිද්දෙසස්සාති පදානං අනුක්කමෙන නිද්දෙසො පදානුක්කමනිද්දෙසො, පදභාජනස්සෙතං අධිවචනං. තෙන සහ වත්තමානං සපදානුක්කමනිද්දෙසං, සික්ඛාපදං, තස්ස පදානුක්කමනිද්දෙසසහිතස්ස සික්ඛාපදස්සාති අත්ථො, පදභාජනසහිතස්සාති චුත්තං හොති.

අස්සාති කත්තුඅත්ථෙ සාම්චවනං, අනෙතාති අත්ථො. තෙනාහ “එතෙන වොදකෙනා”න්තිආදි. ඉධාගතෙසුති ඉමස්මිං සික්ඛාපදෙ ආගතෙසු. අඤ්ඤත්‍ර ආගතෙසුති ඉතො අඤ්ඤත්‍ර ඔමසවාදාදිසික්ඛාපදපාළියං ආගතෙසු. දුස්සිලොති නිස්සිලො සිලවිරහිතො. පාපධම්මොති දුස්සිලත්තා එව භීනජ්ඣාසයතාය ලාමකසභාවො. අසුචිසඬ්ඝස්සරසමාවාරොති අපරිසුද්ධකායකම්මාදිතාය අසුචි හුත්වා සඬ්ඝාය සරිතඛිබ්බසමාවාරො. දුස්සිලො හි කිඤ්චිදෙව අසාරුජ්ජං දිස්වා “ඉදං අසුකෙන කතං භවිස්සති”ති පරෙසං ආසඬ්ඝනීයො හොති, කෙනවිදෙව වා කරණීයෙන මන්තයන්තෙ හික්ඛු දිස්වා “කච්චි නු ඛො ඉමෙ මයා කතකම්මං

ජාතිත්වා මන්තෙන්ති” ති අත්තනොයෙව සච්ඡාය සරිතබ්බසමාවාරො.
 පටිච්ඡන්තකම්මන්තොති ලජ්ජිතබ්බතාය පටිච්ඡාදෙනබ්බකම්මන්තො.
 අස්සමණොති න සමණො. සලාකග්ගහණාදීසු “අහම්පි සමණො” ති
 මිච්ඡාපටිඤ්ඤාය සමණපටිඤ්ඤො. අසෙට්ඨවාරිතාය අබ්බන්ධාරී. උපොසඨාදීසු
 “අහම්පි බ්බන්ධාරී” ති මිච්ඡාපටිඤ්ඤාය බ්බන්ධාරිපටිඤ්ඤො. පුත්තා කම්මෙන
 සීලවිපත්තියා අන්තො අනුපවිට්ඨත්තා අන්තොපුත්ති. ඡද්වාරෙහි
 රාගාදිකිලෙසානුවස්සනෙන තිත්තත්තා අවස්සුතො. සඤ්ජාතරාගාදිකවචරත්තා
 සීලවන්තෙහි ඡඨධෙතබ්බත්තා ව කසම්බුජාතො.

ඉධ පාළියන්ති ඉමස්මිං සික්ඛාපදෙ පාළියං. ජෙට්ඨබ්බතිකොති
 කලිදෙව්වතනියුත්තො. කලිදෙව් කිර සිරිදෙවියා ජෙට්ඨා, තස්මා තස්සා වතධරො
 “ජෙට්ඨබ්බතිකො” ති වුච්චති. තං පන වතං සමාදිශිත්වා පුරන්තො සකලසරීරෙ
 මසිං මක්ඛෙන්වා කාකපත්තානි මුට්ඨියං කත්වා කලිදෙවිං ඵලකෙ ලිඛාපෙන්වා තං
 කාජකොටියං බන්ධිත්වා ටොමෙන්තො විවරති. යදග්ගෙනාති යත්තකෙන.
 තදග්ගෙනාති තත්තකෙන. නො කජ්ජෙතිආදි වෙමතිකභාවදීපනත්ථමෙව
 වුත්තන්ති මහාපද්මත්ථෙරස්ස අධිප්පායො. දුතියත්ථෙරො පන “නො කජ්ජෙති,
 තස්සරති, පමුට්ඨො” ති ඵතෙහි වෙමතිකභාවත්ථාය අදීපනතො අඤ්ඤො
 වෙමතිකභාවො, අඤ්ඤානි නො කජ්ජනාදීනිති චතුත්තම්පි විභාගෙන අත්ථං
 දස්සෙති, තස්මා තස්ස වාදො යුත්තතරොති පච්ඡා වුත්තො. දස්සනෙ වෙමතිකො
 හොතිති පුග්ගලෙ ඤාතෙපි තස්ස කිරියාය සම්මා අදිට්ඨභාවතො
 විරකාලාතික්කමතො වා තං කිරියං කරොන්තො “ඵස මයා දිට්ඨො වා, න වා” ති
 දස්සනෙ වෙමතිකො හොති. පුග්ගලෙ වෙමතිකො හොතිති තෙන කතකම්මෙ
 ඤාතෙපි තං කම්මං කරොන්තස්ස සම්මා අදිට්ඨභාවතො කාලන්තරභාවතො වා
 “තස්ස කම්මස්ස කාරකො අයං වා, නො” ති පුග්ගලෙ වෙමතිකො හොති.

389. “තජ්ජනියකම්මාදිසත්තවිධම්පි කම්මං කරිස්සාමා” ති ආපත්තියා
 වොදෙන්තස්ස අධිප්පායො කම්මාධිප්පායො. “ආපත්තිතො වුට්ඨාපෙස්සාමි” ති
 අධිප්පායො වුට්ඨානාධිප්පායො. අනුද්ධංසෙන්තස්සාති ඉමිනා වාවනාධිප්පායං
 දස්සෙති. අක්කොසාධිප්පායෙන වදන්තස්ස පාවිත්තියන්ති අක්කොසාධිප්පායෙන
 සත්තහිපි ආපත්තික්ඛන්ධෙහි සම්මුඛා වදන්තස්ස පාවිත්තියං. දුක්කටන්ති
 අක්කොසාධිප්පායෙන වදන්තස්ස දුක්කටං.

“ඵවං සංවද්ධා හි තස්ස භගවතො පරිසා යදිදං අඤ්ඤමඤ්ඤවචනෙන
 අඤ්ඤමඤ්ඤවුට්ඨාපනෙනා” ති වචනතො කුරුන්දට්ඨකථානායං පතිට්ඨපෙන්තො
 “කුරුන්දියං පනා” තිආදිමාහ. සබ්බත්ථෙව්වාති සබ්බඅට්ඨකථාසු. යාය-කාරෙ
 සම්පත්තෙ රෙ-කාරො අතික්කන්තො නාම හොතිති ආහ “රෙ-කාරෙ
 අනතික්කන්තෙ” ති. උපොසඨස්ස ඤත්තිකම්මභාවතො ඤත්තියා සමත්තාය
 උපොසඨො කතො නාම හොතිති ආහ “යාය-කාරෙ සම්පත්තෙ න ලබ්භති” ති.

ඉඳඤ්චිඳඤ්චාති “පාණාතිපාතං අදින්නාදාන” න්තිආදිං. “අසුකො ව අසුකො ව අස්සමණො අනුපාසකො” ති අක්කොසාධිප්පායෙන පරම්මුඛා වදන්තස්ස දුක්කටං, සම්මුඛා වදන්තස්ස පන පාවිත්තියමෙව. යථා “අසුරියං පස්සති කඤ්ඤා” ති එත්ථ “සුරියං න පස්සති කඤ්ඤා” ති අයමත්ථො ලබ්භති, එවං “අනොකාසං කාරාපෙත්වා” ති එත්ථාපි “ඔකාසං අකාරාපෙත්වා” ති අයමත්ථො ලබ්භතීති ආහ “යං පනා” තිආදි. යං වොදෙති, තස්ස උපසම්පන්නොති සඤ්ඤාපගමනං, තස්මිං සුද්ධසඤ්ඤිතා, යෙන පාරාජිකෙන වොදෙති, තස්ස දිට්ඨාදිවසෙන අමුලකතා, වාවනාධිප්පායෙන සම්මුඛා වොදනා, තස්ස තඤ්ඤාච්ඡානනන්ති ඉමානෙත්ථ පඤ්ච අභිගාති.

පයමදුට්ඨදොසසික්ඛාපදවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

9. දුතියදුට්ඨදොසසික්ඛාපදවණ්ණනා

391. නවමෙ දිස්වාති අජිකාය විජ්ජිප්පජ්ජන්තං ඡගලකං දිස්වා. මෙත්තියං භික්ඛුනින්ති තස්සා භික්ඛුනිකාලං ගහෙත්වා භූතපුබ්බවොහාරෙන වොහරන්ති. වෙච්චනෙයෙවාති ථෙරස්ස භික්ඛාචාරවෙලං අග්ගහෙත්වා තෙහි චුත්තභත්තුද්දෙසවෙලංයෙව සන්ධාය චුත්තං. කච්චි නොති කච්චි නු. එතමත්ථං ආරොචෙසුන්ති අඤ්ඤාභාගියස්ස අධිකරණස්ස කඤ්චිදෙසං ලෙසමත්තං උපාදාය පාරාජිකෙන ධම්මෙන අනුද්ධංසිතභාවං ආරොචෙසුං.

අඤ්ඤාභාගස්සාති අඤ්ඤාකොට්ඨාසස්ස, ථෙරස්ස මනුස්සජාතිභික්ඛුභාවතො අඤ්ඤස්ස තිරච්ඡානජාතිඡගලකභාවසඤ්ඤාතස්ස කොට්ඨාසස්සාති චුත්තං හොති. ඉදන්ති සාමඤ්ඤතො නපුංසකනිද්දෙසෙන ඡගලකං නිද්දිසති, ඉදං ඡගලකජාතන්ති අත්ථො, අයං ඡගලකොති චුත්තං හොති. අධිකරණසද්දාපෙක්ඛො වා නපුංසකනිද්දෙසො, ඉදං ඡගලකසඤ්ඤාතං අධිකරණන්ති චුත්තං හොති. අඤ්ඤාභාගොති යථාචුත්තතිරච්ඡානජාතිඡගලකභාවසඤ්ඤාතො අඤ්ඤාභාගො, අඤ්ඤාකොට්ඨාසොති අත්ථො. අස්සාති ඡගලකස්ස. “අඤ්ඤාභාගසම්බන්ධි අඤ්ඤාභාගිය” න්ති පයමවිග්ගහස්ස අත්ථො, “අඤ්ඤාභාවන්තං අඤ්ඤාභාගිය” න්ති දුතියවිග්ගහස්ස. ද්විහිපි විග්ගහෙහි අඤ්ඤාභාගියන්ති ඡගලකොව චුත්තො. තිරච්ඡානජාතිඡගලකභාවඤ්ච යපෙත්වා පරමත්ථතො විසුං ඡගලකෙ අසතිපි “පටිමාය සරීර” න්තිආදීසු විය අහෙදෙපි හෙදකප්පනාය පචත්තලොකවොහාරවසෙන “අඤ්ඤාභාගස්ස ඉදං, අඤ්ඤාභාගො වා අස්ස අත්ථි” ති චුත්තං.

ඉදාති ද්විහිපි විග්ගහෙහි චුත්තමත්ථං විත්ථාරෙත්වා දස්සෙන්නො “යො හි සො” තිආදිමාහ. සොති සො ඡගලකො. තස්ස “හොති” ති ඉමිනා සම්බන්ධො. තතොති තතො මනුස්සජාතිතො භික්ඛුභාවතො ව. සො වා අඤ්ඤාභාගොති යථාචුත්තතිරච්ඡානජාතිඡගලකභාවසඤ්ඤාතො අඤ්ඤාභාගො. අස්සාති ඡගලකස්ස. සො ඡගලකො අඤ්ඤාභාගියසඤ්ඤාතං ලභතීති යොජෙතබ්බං. “අධිකරණන්ති

ආධාරො, වත්ථු අධිට්ඨාන”න්ති හෙට්ඨා වුත්තමත්ථං සරුපතො දස්සෙතුං “යස්මා
වා”තිආදිමාහ. තෙසන්ති මෙත්තියභූමජකානං. ඉමන්ති ඡගලකං.

නාමකරණසඤ්ඤායාති නාමකරණසඬ්ඛාතාය සඤ්ඤාය සො ඡගලකො
අධිකරණන්ති වෙදිතඬ්ඛොති යොජෙතඬ්ඛං. තඤ්ඤි සන්ධායාති “අවස්සං තුම්හෙහි
ලෙසො ඔඬ්ඬිතො, කිං වදං, කිං පස්සිත්ථා”ති අනුයුත්තෙහි තෙහි භික්ඛුහි
“ඡගලකස්ස විජ්ජට්ඨත්තිං දිස්වා දඬ්ඛස්ස නාමං තස්ස කරම්භා”ති වුත්තත්තා තස්ස
නාමකරණසඤ්ඤාය අධිට්ඨානභූතං තං ඡගලකං සන්ධාය. තෙ භික්ඛුහි තෙ
අනුයුඤ්ජකා භික්ඛු. ආපත්තිලෙසම්පි පුග්ගලස්මිංයෙව ආරොපෙත්වා වුත්තත්තා
“පුග්ගලානංයෙව ලෙසා”ති වුත්තං. පදභාජනෙ පන...පෙ.... වෙදිතඬ්ඛන්ති ඉම්නා
නාමකරණසඤ්ඤාය ආධාරභූතස්ස ඡගලකසඬ්ඛාතස්ස අධිකරණස්ස අවචනෙ
කාරණං වුත්තං.

393. “අඤ්ඤභාගියස්ස අධිකරණස්සා”ති එත්ථ

පාළිආගතඅධිකරණසද්දපතිරූපකං අඤ්ඤං අධිකරණසද්දං
පාළිආගතඅඤ්ඤසාධාරණතාය උභයපදත්ථං උද්ධරිත්වා “අධිකරණං නාම
චත්තාරි අධිකරණානි”ති වුත්තං. අත්ථුද්ධාරවසෙන හි අත්ථං දස්සෙත්තෙන පාළියං
ආගතසද්දපතිරූපකො අඤ්ඤො සද්දො උභයපදත්ථො උද්ධරිතඬ්ඛො, න ච
අඤ්ඤං උද්ධරිත්වා අඤ්ඤස්ස අත්ථො චත්තඬ්ඛො, තස්මා
පාළිආගතඅධිකරණසද්දපතිරූපකො අඤ්ඤොයෙව උභයපදත්ථසාධාරණො
අධිකරණසද්දො උද්ධට්ඨොති දට්ඨඬ්ඛං. තෙනෙවාහ “අධිකරණන්ති
චතසාරාමඤ්ඤතො අත්ථුද්ධාරවසෙන පචත්තානි චත්තාරි අධිකරණානි”ති. යා ච
සා අවසානෙ...පෙ.... වොදනා වුත්තාති භික්ඛු සඬ්ඝාදිසෙසං අජ්ඣාපජ්ජන්තො
දිට්ඨො හොති, සඬ්ඝාදිසෙසෙ සඬ්ඝාදිසෙසදිට්ඨි හොති, තඤ්ඤෙ පාරාජිකෙන
වොදෙතිතිආදිවොදනං සන්ධාය වදති.

මෙටුනච්ඡික්කමාපත්තියො වත්ථුතො සභාගා, ඉතරාසං පන
අදින්තාදානාදිආපත්තිනං සමානෙපි පාරාජිකාපත්තිභාවෙ වත්ථුතො විසභාගාති
ආහ “සභාගවිසභාගවත්ථුතො”ති. සභාවසරික්ඛාසරික්ඛතොති සභාවෙන
සදිසාසදිසභාවතො. පයිමපාරාජිකඤ්ඤි පයිමපාරාජිකාපත්තියා මෙටුනරාගෙන
සභාවතො සදිසං, දොසසම්පයුත්තමනුස්සවිග්ගහෙන අසදිසං. නනු ච
“ආපත්තාධිකරණං ආපත්තාධිකරණස්ස සියා තඬ්භාගියං, සියා අඤ්ඤභාගිය”න්ති
වුත්තත්තා උද්දෙසානුක්කමෙන තඬ්භාගියතං අනිද්දිසිත්වා අඤ්ඤභාගියතා පයිමං
කස්මා නිද්දිට්ඨාති ආහ “ආදිතො පට්ඨායා”තිආදි. වුත්තනෙයෙනෙවාති
“සභාගවිසභාගවත්ථුතො”තිආදිනා වුත්තනෙයෙන.

“සඬ්ඝකම්මානි නිස්සාය උජ්ජන්ත”න්ති වුත්තත්තා සඬ්ඝකම්මතො
කිච්චාධිකරණං විසුං විය දිස්සතිති ආහ “කිං පනා”තිආදි. “කිච්චමෙව
කිච්චාධිකරණ”න්ති වුත්තත්තා “සඬ්ඝකම්මානමෙවෙනං අධිවචන”න්ති වුත්තං.
යදි එවං “සඬ්ඝකම්මානි නිස්සාය උජ්ජන්ත”න්ති කස්මා වුත්තත්ති ආහ “එවං
සන්තෙපි”තිආදි. තස්ස තස්ස සඬ්ඝකම්මස්ස භගවතා වුත්තං.

ඉතිකත්තබ්බතාලක්ඛණංයෙව තතො සඨසකම්මස්ස නිජ්ජප්පනතො ඵලපචාරෙන සඨසකම්මන්ති වත්තබ්බතං අරහතීති ආහ “යං කම්මලක්ඛණං මනසි කරොති, තං නිස්සාය උප්පජ්ජනතො”ති. පරිවාසාදිසඨසකම්මං නිස්සාය මානත්තාදීනං උප්පජ්ජනතො උක්ඛෙපනීයකම්මසීමාසම්මුතිකම්මාදීනි ඉස්සාය ඔසාරණසීමාසම්මුහනනාදිකම්මානං උප්පජ්ජනතො ච “පුරිමං පුරිමං සඨසකම්ම”න්තිආදි වුත්තං.

395-400. සවත්ථුකං කත්ථාති පුග්ගලාධිට්ඨානං කත්ථා. දීසාදිනොති දීසරස්සකාළඔදානාදිනො. දිට්ඨාදිනොති දිට්ඨසුතාදිනො. ලොභපත්තසදිසොති අයොපත්තසදිසො. අභිගානි පට්මදුට්ඨදොසෙ වුත්තසදිසානි, ඉධ පන කඤ්චිදෙසං ලෙසමත්තං උපාදියනා අධිකා.

දුතියදුට්ඨදොසසික්ඛාපදවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

10. පට්මසඨසහෙදසික්ඛාපදවණ්ණනා

410. දසමෙ යෙ දුබ්බලා හොන්ති අප්පථාමා, න සක්කොන්ති අරඤ්ඤකාදීනි සෙවන්තා දුක්ඛස්සන්තං කාතුං, තෙ සන්ධායාහ “බහුනං කුලපුත්තානං මග්ගන්තරායාය සංවත්තන්ති”ති. අධිවාසනබන්තිසම්පන්නොති “බමො හොති සීතස්සා”තිආදීනා වුත්තසීතුණ්හාදිසහනලක්ඛණාය බන්තිසා සමන්තාගතො. බ්‍යඤ්ජනපදමෙව පරමං අස්සාති පදපරමො. යස්ස හි පුග්ගලස්ස බහුමිපි සුණතො බහුමිපි හණතො බහුමිපි ධාරයතො බහුමිපි වාචයතො න තාය ජාතියා ධම්මාභිසමයො හොති, අයං “පදපරමො”ති වුච්චති. අභිසම්භුණ්ත්ථාති නිජ්ජාදෙත්ථා. නාභිසම්භුණ්ත්තීති න සම්පාදෙති, අරඤ්ඤවාසං සම්පාදෙතුං න සක්කොතිති වුත්තං හොති. ධම්මතො අපෙතං උද්ධම්මං. අසබ්බඤ්ඤ අස්සාති තෙසං අනුරූපස්ස අජානනතො අසබ්බඤ්ඤ භවෙය්‍ය. “න, භික්ඛවෙ, අසෙනාසනිකෙන වස්සං උපගන්තබ්බ”න්ති (මහාව. 204) වචනතො “වත්තාරො පන...පෙ.... පටික්ඛිත්තමෙවා”ති වුත්තං. ඉදමෙව වචනං සන්ධාය පාළියමිපි “අට්ඨ මාසෙ බො මයා දෙවදත්ත රුක්ඛමුලසෙනාසනං අනුඤ්ඤාත්”න්ති වුත්තං.

තීහි කොට්ඨීති තීහි ආකාරෙහි, තීහි කාරණෙහිති අත්ථො. තදුභයවිමුක්තපරිසඨිකිත්තන්ති දිට්ඨං සුතන්ති ඉදං උභයං අනිස්සාය “කිං නු බො ඉදං භික්ඛුං උද්දිස්ස වධිත්ථා සම්පාදිත්ත”න්ති කෙවලමෙව පරිසඨිකිත්තං. මච්ඡබන්ධනං ජාලං, වාගුරා මිගබන්ධනී. කප්පතීති යදි තෙසං වචනෙන ආසඨිකා උපවිජින්නා හොති, වට්ටති. පවත්තමංසන්ති වික්කායිකමංසං. මඬගලාදීනන්ති ආදි-සද්දෙන ආහුනපාහුනාදිකෙ සඬගණ්හාති. භික්ඛුනංයෙව අත්ථායාති ඵත්ථ අට්ඨානප්පයුත්තො ඵව-සද්දො, භික්ඛුනං අත්ථාය අකතමෙවාති සම්බන්ධිතබ්බං. තස්මා “භික්ඛුනඤ්ච දස්සාම, මඬගලාදීනඤ්ච අත්ථාය භවිස්සතී”ති මිස්සෙත්ථා කතමිපි න වට්ටතීති වෙදිතබ්බං. කෙච් පන “භික්ඛුනංයෙවාති අවධාරණෙන භික්ඛුනඤ්ච අඤ්ඤෙසඤ්ච අත්ථාය කතං වට්ටතී”ති වදන්ති, තං න සුන්දරං. යත්ථ

ව නිබ්බේමනිකො හොතීති භික්ඛූනං අත්ථාය කතෙපි සබ්බෙන සබ්බං පරිසඬ්ඛිතාභාවමාහ. තමෙවත්ථං ආවිකාතුං “සවෙ පනා”තිආදි වුත්තං. ඉතරෙසං වට්ටකීති අජානන්තානං වට්ටති, ජානතො එවෙත්ථ ආපත්ති හොතීති. තෙයෙවාති යෙ උද්දිස්ස කතං, තෙයෙව. උද්දිස්සකතමංසපරිභොගතො අකප්පියමංසපරිභොගස්ස විසෙසං දස්සෙතුං “අකප්පියමංසං පනා”තිආදි වුත්තං. පුරිමස්මිං සචිත්තකා ආපත්ති, ඉතරස්මිං අචිත්තකා. තෙනාහ “අකප්පියමංසං අජානිත්වා භුඤ්ජන්තස්සපි ආපත්තියෙවා”ති. “පරිභොගකාලෙ පුච්ඡිත්වා පරිභුඤ්ජිස්සාමිති වා ගහෙත්වා පුච්ඡිත්වා පරිභුඤ්ජිතබ්බ”න්ති වචනතො අකප්පියමංසං අජානිත්වා ගණ්හන්තස්ස පටිග්ගහණෙන අනාපත්ති සියා. අජානිත්වාපි භුඤ්ජන්තස්සෙව හි ආපත්ති වුත්තා. වත්තන්ති වදන්තීති ඉමිනා ආපත්ති නත්ථිති දස්සෙති.

සල්ලෙඛා වුත්ති එතෙසන්ති සල්ලෙඛවුත්තිනො. බාහුලිකොති එකස්ස ලංකාරස්ස ලොපං කත්වා වුත්තං. කප්පන්ති ආයුකප්පං. සඬ්ඝහෙදකො හි එකං කප්පං අසීතිභාගෙ කත්වා තතො එකභාගමත්තං කාලං නිරයෙ තිට්ඨෙය්‍යාති ආයුකප්පං සන්ධාය “කප්පං නිරයමිහි පච්චති”ති වුත්තං. කප්පට්ඨකථායං (විහ. අට්ඨ. 809) පන “සණ්ඨහන්තෙ හි කප්පෙ කප්පවෙමජ්ඣෙ වා සඬ්ඝහෙදං කත්වා කප්පවිනාසෙයෙව මුච්චති. සවෙපි හි ස්වෙ කප්පො විනස්සිස්සතිති අජ්ජ සඬ්ඝහෙදං කරොති, ස්වෙව මුච්චති, එකදිවසමෙව නිරයෙ පච්චති”ති වුත්තං. තත්ථාපි කප්පවිනාසෙයෙවාති ආයුකප්පවිනාසෙයෙවාති අත්ථෙ සති නත්ථි විරොධො. සණ්ඨහන්තෙති ඉදම්පි “ස්වෙ විනස්සිස්සති”ති විය අභූතපරිකප්පනවසෙන වුත්තං. “එකදිවසමෙව නිරයෙ පච්චති”ති එත්ථාපි තතො පරං කප්පාභාවෙ ආයුකප්පස්සපි අභාවතොති අවිරොධතො අත්ථයොජනා දට්ඨබ්බා. ඔහිමං පුඤ්ඤන්ති සෙට්ඨං පුඤ්ඤං. කප්පං සග්ගමිහි මොදතීති එත්ථාපි ආයුකප්පමෙව.

411. ලද්ධිනානාසංවාසකෙනාති භාවජ්ජධානොයං නිද්දෙසො,
 ලද්ධිනානාසංවාසකභාවෙනාති අත්ථො. කම්මනානාසංවාසකෙනාති එත්ථාපි එසෙව නයො. අඤ්ඤථා නානාසංවාසකෙන සහිතස්ස සමානසංවාසකස්සපි සඬ්ඝස්ස අසමානසංවාසකත්තං ආපජ්ජෙය්‍ය. තත්ථ ලද්ධිනානාසංවාසකො නාම උක්ඛිත්තානුවත්තකො. සො හි අත්තතො ලද්ධියා නානාසංවාසකො ජාතොති “ලද්ධිනානාසංවාසකො”ති වුච්චති. කම්මනානාසංවාසකො නාම උක්ඛෙපනීයකම්මකතො. සො හි උක්ඛෙපනීයකම්මවසෙන නානාසංවාසකො හොතීති “කම්මනානාසංවාසකො”ති වුච්චති. විරහිතොති විමුත්තො. කායසාමග්ගිදානං තෙසු තෙසු සඬ්ඝකම්මෙසු හත්ථපාසුපගමනවසෙන වෙදිතබ්බං.

“හෙදාය පරක්කමෙය්‍යා”ති විසුං වුත්තත්තා හෙදනසංවත්තනිකස්ස අධිකරණස්ස සමාදාය පග්ගණ්හතො පුබ්බෙපි පක්ඛපරියෙසනාදිවසෙන සඬ්ඝහෙදාය පරක්කමන්තස්ස සමනුභාසනකම්මං කාතබ්බන්ති වෙදිතබ්බං. ඉමානි වත්ථුනීති අට්ඨාරස හෙදකරවත්ථුනි. කම්මෙනාති අපලොකනාදීසු චතුසු කම්මෙසු අඤ්ඤතරෙන කම්මෙන. උද්දෙසෙනාති පඤ්චසු පාතිමොක්ඛුද්දෙසෙසු

අඤ්ඤාතරෙන උද්දෙසෙන. වොහාරෙනාති තාහි තාහි උපපත්තිහි “අධම්මං ධම්මො” තිආදිඅට්ඨාරසහෙදකරවත්ථුදීපකෙන වොහාරෙන. අනුස්සාවනායාති “නනු තුම්මහ ජානාට් මය්හං උච්චාකුලා පබ්බජිතභාවං බහුස්සුතභාවඤ්ච, මාදිසො නාම උද්ධම්මං උබ්බිතයං සත්ථුසාසනං ගාභෙය්‍යාති විත්තම්පි උප්පාදෙතුං තුම්මාකං යුත්තං, කිං මය්හං අවිච්ඡිනිලුප්පලවනං විය සීතලො, කිමහං අපායතො න භායාමී” තිආදිනා නයෙන කණ්ණමුලෙ වච්චෙදං කත්වා අනුස්සාවනෙන. සලාකග්ගාහෙනාති එවං අනුස්සාවෙන්වා තෙසං විත්තං උපත්ථම්මහෙන්වා අනිවත්තිධම්මෙ කත්වා “ගණ්හථ ඉමං සලාක” න්ති සලාකග්ගාහෙන. පඤ්චභි කාරණෙහි සඬ්ඝහෙදො හොතිති එත්ථ කම්මමෙව උද්දෙසො වා සඬ්ඝහෙදෙ පධානකාරණන්ති වෙදිතබ්බං. වොහාරානුස්සාවනසලාකග්ගාහා පන පුබ්බභාගා. අට්ඨාරසවත්ථුදීපනවසථන හි වොහරන්තෙන තත්ථ රුච්ඡනනත්ථං අනුස්සාවෙන්වා සලාකාය ගහිතායපි අහින්තොව හොති සඬ්ඝො. යදා පන එවං චත්තාරො වා අතිරෙකා වා සලාකං ගහෙන්වා ආවෙණිකකම්මං වා උද්දෙසං වා කරොන්ති, තදා සඬ්ඝො හින්තො නාම හොති. අබ්භුස්සිතන්ති අබ්භුග්ගතං. අවිජ්ජෙය්‍යාති විහරෙය්‍ය, පවත්තෙය්‍යාති අත්ථො.

“ලජ්ජී රක්ඛිස්සති” ති වචනතො ආපත්තිහයෙන ආරොවනං ලජ්ජිතංයෙව භාරොති ආහ “ලජ්ජිහි හික්ඛුහී” ති. අලජ්ජිස්සපි අනාරොවෙන්තස්ස ආපත්තියෙව “යෙ පස්සන්ති, යෙ සුඤ්ඤන්ති” ති වචනතො. සමාගච්ඡතුති එකී භවතු. එකීභාවො ව සමානලද්ධිවසෙන හොතිති ආහ “එකලද්ධිකො හොතු” ති. සම්පත්තියාති සීලාදිසම්පත්තියා. පටිනිස්සජ්ජන්තස්ස අනාපත්තිභාවතො “සොත්ථිභාවො තස්ස හික්ඛුනො” ති වුත්තං. අප්පටිනිස්සජ්ජනො දුක්ඛටන්ති විසුං විසුං වදන්තානං ගණනාය දුක්ඛටං. පහොන්තෙනාති ගන්තුං සමත්ථෙත අගිලානෙන. සඬ්ඝහෙදස්ස ගරුකභාවතො අවස්සං කත්තබ්බතාදස්සනත්ථං “දුරෙපි භාරොයෙවා” ති වුත්තං, ආපත්ති පන අද්ධයොජනබහන්තරෙ ගන්තුං සමත්ථස්ස අගිලානස්සෙව වෙදිතබ්බො.

416. අසමනුභාසන්තස්සාති කම්මකාරකෙ කත්තුනිද්දෙසොති ආහ “අසමනුභාසියමානස්සා” ති. තතියකම්මවාචාය පටිනිස්සජ්ජන්තො ඤාත්තියා දුක්ඛටං ද්විහි කම්මවාචාහි ථුල්ලච්චයෙ ව ආපජ්ජතියෙවාති ආහ “පටිනිස්සජ්ජන්තස්ස සඬ්ඝාදිසෙසෙන අනාපත්ති” ති. අස්සාති දෙවදත්තස්ස. කතෙන භවිතබ්බන්ති සමනුභාසනකම්මෙන කතෙන භවිතබ්බං. අත්තනො රුච්චිමත්තෙන වදෙය්‍යාතිආදිකම්මිකත්තා අප්පටිනිස්සජ්ජන්තස්සපි අනාපත්තිති අධිප්පායෙන වදෙය්‍යා. අපඤ්ඤත්තෙ සික්ඛාපදෙ සමනුභාසනකම්මස්සෙව අභාවතො “න හි පඤ්ඤත්තං සික්ඛාපදං චිතික්කමන්තස්සා” ති වුත්තං. සික්ඛාපදං පඤ්ඤපෙන්නෙනෙව හි සමනුභාසනකම්මං අනුඤ්ඤාතං. උද්දිස්ස අනුඤ්ඤාතතොති “අනුජානාමි, හික්ඛවෙ, රොමන්ථකස්ස රොමන්ථන” න්තිආදිං (වුළුව. 273) උද්දිස්ස අනුඤ්ඤාතං සන්ධාය වදන්ති. අනාපත්තියන්ති අනාපත්තිවාරෙ. ආපත්තිං රොපෙතබ්බොති අනිස්සජ්ජනපච්චයා

ආපන්නපාවිත්තියාපත්තිං උක්ඛෙපනීයකම්මකරණත්ථං ආරොපෙනබ්බොති අත්ථො.

ආපත්තියෙව න ජාතාති සඬ්ඝාදිසෙසාපත්ති න ජාතායෙවාති අත්ථො. සා පනෙසාති සා පන එසා අනාපත්ති. තිවඬ්භිකන්ති කායවාචාවිත්තවසෙන තිවඬ්භිකං, කායවාචාවිත්තතො සමුට්ඨාතීති වුත්තං හොති. “නප්පට්ඨිස්සජ්ජාමි”ති සඤ්ඤාය අභාවෙන මුච්චනතො සඤ්ඤාවීමොක්ඛං. සවිත්තකන්ති “නප්පට්ඨිස්සජ්ජාමි”ති ජානනවිත්තෙන සවිත්තකං. හෙදාය පරක්කමනං, ධම්මකම්මෙන සමනුභාසනං, කම්මවාචාපරියොසානං, අප්පට්ඨිස්සජ්ජනන්ති ඉමානෙත්ථ වත්තාරි අඬ්ගාති.

පඨමසඬ්ඝහෙදසික්ඛාපදවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

11. දුතියසඬ්ඝහෙදසික්ඛාපදවණ්ණනා

417-418. එකාදසමෙ යං වචනං සමග්ගෙපි වග්ගෙ අවයවභූතෙ කරොති භින්නද්ධි, තං කලහකාරකවචනං ඉධ වග්ගන්ති වුච්චතීති ආහ “වග්ගං අසාමග්ගිපක්ඛියවචනං වදන්ති”ති. අසාමග්ගිපක්ඛෙ භවා අසාමග්ගිපක්ඛියා, කලහකා. තෙසං වචනං අසාමග්ගිපක්ඛියවචනං, අසාමග්ගිපක්ඛෙ වා භවං වචනං අසාමග්ගිපක්ඛියවචනං. යස්මා උබ්බාහිකාදිකම්මං බහුනම්පි කාතුං වට්ටති, තස්මා “න හි සඬ්ඝො සඬ්ඝස්ස කම්මං කරොති”ති ඉදං නිග්ගහවසෙන කත්තබ්බකම්මං සන්ධාය වුත්තන්ති වෙදිතබ්බං. අඬ්ගාති පනෙත්ථ හෙදාය පරක්කමනං පභාය අනුවත්තනං පක්ඛිපිත්වා හෙට්ඨා වුත්තසදිසානෙව.

දුතියසඬ්ඝහෙදසික්ඛාපදවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

12. දුඛබවසික්ඛාපදවණ්ණනා

424. ද්වාදසමෙ වම්භනවචනන්ති ගරහවචනං. අපසාදෙතුකාමොති බිපිතුකාමො, තප්පෙතුකාමො වා, සට්ඨෙතුකාමොති වුත්තං හොති. සට්ඨද්දො පතිතසද්දෙන සමානත්ථො. විසෙසනස්ස ව පරනිපාතං කත්වා තිණකට්ඨපණ්ණසටන්ති වුත්තන්ති ආහ “තත්ථ තත්ථ පතිතං තිණකට්ඨපණ්ණ”න්ති. කෙනාපීති වාතසදිසෙන නදිසදිසෙන ව කෙනාපි.

425-426. වත්තුං අසක්කුණෙය්‍යාති කිස්මිඤ්චි වුච්චමානෙ අසහනතො ඔවදිතුං අසක්කුණෙය්‍යා. දුක්ඛං වචො එතස්මිං විජ්ජට්ඨකුලග්ගාහෙ විපච්චනීකවාදෙ අනාදරෙ පුග්ගලෙති දුඛබවො. තෙනාහ “දුක්ඛෙන කිච්ඡෙන වදිතබ්බො”තිආදි. දුඛබවභාවකරණීයෙහීති දුඛබවභාවකාරකෙහි. කත්තුඅත්ථො අනීයසද්දො දට්ඨබ්බො. තෙනෙවාහ “යෙ ධම්මා දුඛබවං පුග්ගලං කරොන්ති”තිආදි. පාපිකා ඉච්ඡා එතස්සාති පාපිච්ඡො, තස්ස භාවො පාපිච්ඡතා, අසන්තගුණසම්භාවනතා පටිග්ගහණෙ ව අමත්තඤ්ඤතා පාපිච්ඡතාති වෙදිතබ්බො. අත්තුක්කංසකා ව තෙ පරවම්භකා වාති අත්තුක්කංසකපරවම්භකා. යෙ අත්තානං

උක්කංසන්ති උක්ඛිපන්ති උච්චෙ යානෙ යපෙන්නි, පරඤ්ච වම්භෙන්ති ගරහන්ති
නීචෙ යානෙ යපෙන්නි, තෙසමෙනං අධිවචනං. තෙසං භාවො
අත්තුක්කංසකපරවම්භකතා. කුප්ඤ්ඤානිලො කොධනො, තස්ස භාවො කොධනතා.
කුප්ඤ්ඤාලක්ඛණස්ස කොධස්සෙනං අධිවචනං.

පුබ්බකාලෙ කොධො, අපරකාලෙ උපනාහොති ආහ “කොධභෙනු
උපනාහිතා”ති. තත්ථ උපනහනසීලො, උපනාහො වා එතස්ස අත්ථීති උපනාහී,
තස්ස භාවො උපනාහිතා. පුනස්පුනං චිත්තපරියොනද්ධලක්ඛණස්ස
කොධස්සෙවෙනං අධිවචනං. සකිඤ්ඤි උප්පන්නො කොධො කොධොයෙව,
තතුත්තරි උපනාහො. අභිසඬ්ඨොති දුම්මොචනීයො බලවඋපනාහො. සො අස්ස
අත්ථීති අභිසඬ්ඨී, තස්ස භාවො අභිසඬ්ඨිතා. දුම්මොචනීයස්ස බලවඋපනාහස්සෙනං
අධිවචනං. වොදකං පටිප්ඵරණතාති වොදකස්ස පටිවිරුද්ධෙන පච්චතීකෙන හුත්වා
අවට්ඨානං. වොදකං අපසාදනතාති “කිං හු ඛො තුය්හං බාලස්ස අබ්බත්තස්ස
භණ්ණෙන, ත්වම්පි නාම භණ්ණබ්බං මඤ්ඤිස්සසී”ති එවං වොදකස්ස සට්ඨනා.
වොදකස්ස පච්චාරොපනතාති “ත්වම්පි ඛොසි ඉත්ථන්නාමං ආපත්තිං ආපන්නො,
තං තාව පටිකරොහී”ති එවං වොදකස්ස උපරි පටිආරොපනතා.

අඤ්ඤෙන අඤ්ඤං පටිවරණතාති අඤ්ඤෙන කාරණෙන, වචනෙන වා
අඤ්ඤස්ස කාරණස්ස, වචනස්ස වා පටිච්ඡාදනවසෙන වරණතා. පටිච්ඡාදනත්ථො
එව වා වරසද්දො අනෙකත්ථත්තා ධාතුනන්ති පටිච්ඡාදනතාති අත්ථො. තාය
සමන්තාගතො හි පුග්ගලො යං වොදකෙන දොසච්ඡාවනකාරණං, වචනං වා
චුත්තං, තං තතො අඤ්ඤෙනෙව වොදනාය අමුලිකභාවදීපනෙන කාරණෙන,
තදත්ථබ්බොධකෙන වචනෙන වා පටිච්ඡාදෙති. “ආපත්තිං ආපන්නොසී”ති චුත්තෙ
“කො ආපන්නො, කිං ආපන්නො, කිස්මිං ආපන්නො, කං භණං, කිං භණං”ති
වා වත්වා “එවරුපං කිඤ්චි තයා දිට්ඨ”න්ති චුත්තෙ “න සුඤ්ඤාමි”ති සොතං වා
උපනාමෙත්වා වික්ඛෙපං කරොන්නොපි අඤ්ඤෙනඤ්ඤං පටිච්ඡාදෙති.
“ඉත්ථන්නාමං ආපත්තිං ආපන්නොසී”ති පුට්ඨෙය “පාටලිපුත්තං ගතොමිහී”ති
වත්වා පුන “න තව පාටලිපුත්තගමනං පුච්ඡාම, ආපත්තිං පුච්ඡාමා”ති චුත්තෙ
තතො “රාජගහං ගතොමිහී”ති වත්වා “රාජගහං වා යාහි බ්‍රාහ්මණගහං වා,
ආපත්තිං ආපන්නොසී”ති චුත්තෙ “තත්ථ මෙ සුකරමංසං ලද්ධ”න්තිආදීනි වත්වා
බහිද්ධා කථාචික්ඛිපනම්පි අත්ථතො අඤ්ඤෙනඤ්ඤං පටිවරණමෙවාති විසුං න
ගහිතං.

අපදානෙනාති අත්තනො වරියාය. අපදියන්ති හි දොසා එතෙන දක්ඛියන්ති,
ලුයන්ති ඡ්ඡ්ඡන්තිති වා අපදානං, සත්තානං සම්මා මිච්ඡා වා වත්තප්පයොගො. න
සම්පායනතාති “ආවුසො, ත්වං කුහිං වසසි, කං නිස්සාය වසසි”ති වා “යං ත්වං
වදෙසි ‘මයා එස ආපත්තිං ආපඡ්ඡන්නො දිට්ඨො’ති, ත්වං තස්මිං සමයෙ කිං
කරොසි, අයං කිං කරොති, කත්ථ ව ත්වං අහොසි, කත්ථ අය”න්ති වා ආදිනා
නයෙන වරියං පුට්ඨෙයන සම්පාදෙත්වා අකථනං.

මක්බිසොසිතාති එත්ථ පරගුණමක්ඛනලක්ඛණො මක්ඛො, සො එතස්ස අත්ථිති මක්ඛි. තාදිසො පුග්ගලො අගාරියො අනගාරියො වා සමානො පරෙසං සුක්කකරණං විනාසෙති. අගාරියොපි හි කෙනචි අනුකම්පකෙන දලිද්දො සමානො උච්චට්ඨානෙ යපිනො, අපරෙන සමයෙන “කිං තයා මය්හං කත”න්ති තස්ස සුක්කකරණං විනාසෙති. අනගාරියොපි සාමණෙරකාලතො පභුති ආවරියෙන වා උපජ්ඣායෙන වා චතුහි පච්චයෙහි උද්දෙසපරිපුච්ඡාදීහි ච අනුග්ගහත්වා ධම්මකථානායපකරණකොසල්ලාදීනි සික්ඛාපිනො, අපරෙන සමයෙන රාජරාජමහාමත්තාදීහි සක්කතො ගරුකතො ආවරියුපජ්ඣායෙසු අවිත්තිකතො චරමානො “අයං අම්හෙහි දහරකාලෙ එව අනුග්ගහිතො සංවද්ධිතො ව, අථ ච පනිදානි නිස්සිනෙහො ජාතො”ති වුච්චමානො “කිං මය්හං තුම්හෙහි කත”න්ති තෙසං සුක්කකරණං විනාසෙති.

“ඛුස්සුතෙපි පුග්ගලෙ අජ්ඣාත්ථරිත්වා ඊදිසස්ස වෙච ඛුස්සුතස්ස අනියතා ගති, තච වා මම වා කො විසෙසො”තිආදිනා නයෙන උප්පජ්ජමානො යුගග්ගාහලක්ඛණො පළාසො. සො පරගුණෙහි අත්තනො ගුණානං සමකරණරසො. තථා හෙස පරෙසං ගුණෙ ඩංසිත්වා විය අත්තනො ගුණෙහි සමෙ කරොතීති පළාසොති වුච්චති, සො එතස්ස අත්ථිති පළාසි. මක්ඛි ච පළාසි ච මක්ඛිපළාසිනො, තෙසං භාවො මක්ඛිපළාසිතා. අත්ථනො පන මක්ඛො වෙච පළාසො ච.

ඉස්සති පරසම්පත්තිං න සහතීති ඉස්සුකී. මච්ඡරායති අත්තනො සම්පත්තිං නිගුහති, පරෙසං සාධාරණභාවං න සහති, මච්ඡෙරං වා එතස්ස අත්ථිති මච්ඡරී. සය්යති න සම්මා භාසතීති සයො, අත්තනො අවිජ්ජමානගුණජපකාසනලක්ඛණෙන සායෙයොන සමන්තාගතො කෙරාටිකපුග්ගලො. කෙරාටිකො ච ආනන්දමච්ඡො විය හොති. ආනන්දමච්ඡො නාම කිර මච්ඡානං නඩගුට්ඨං දස්සෙති, සප්පානං සීසං “තුම්හෙහි සදිසො අහ”න්ති ජානාපෙතුං, එවමෙව කෙරාටිකො පුග්ගලො යං යං සුත්තන්තිකං වා ආභිධම්මිකං වා උපසඬකමති, තං තං එවං වදති “අහං තුම්හාකං අත්තෙවාසී, තුම්හෙ මය්හං අනුකම්පකා, නාහං තුම්හෙ මුඤ්චාමී”ති “එවමෙනෙ ‘සගාරොවා අයං අම්හෙසු සප්පතිස්සො’ති මඤ්ඤිස්සන්ති”ති. සායෙයොන හි සමන්තාගතස්ස පුග්ගලස්ස අසන්තගුණසම්භාවනෙන විත්තානුරූපකිරියාවිහරතො “එවංචිත්තො එවංකිරියො”ති දුට්ඨඤ්ඤායාත්තා කුච්ඡං වා පිට්ඨං වා ජානිතුං න සක්කා. යතො සො –

“වාමෙන සුකරො හොති, දක්ඛිණෙන අජාමිගො;
සරෙන නෙලකො හොති, විසාණෙන ජරග්ගවො”ති. (දී. නි. අට්ඨ. 2.296;
විහ. අට්ඨ. 894; මහානි. අට්ඨ. 166) –

එවං චුත්තයක්ඛසුකරසදිසො හොති. කතපාපපට්ඨිඡාදනලක්ඛණො මායා, සා අස්ස අත්ථිති මායාවී.

ඵමිහසමඬිගිතාය ඵද්දො.

වාතහරිතහස්තාසදිසඵද්ධභාවපග්ගහිතසිරඅනිවාතචුත්තිකාරකරොති ඵමිහො. යෙන සමන්තාගතො පුග්ගලො ගිලිතනඬිගලසදිසො විය අජගරො, වාතහරිතහස්තා විය ඵ ඵද්දො හුත්වා ගරුට්ඨානියෙ දිස්වා ඔනමිතුමිපි න ඉච්ඡති, පරියන්තෙනෙව වරති. අබ්භුන්නතිලක්ඛණො අතිමානො, සො එතස්ස අත්ථිති අතිමානී.

සං අත්තනො දිට්ඨිං පරාමසති සභාවං අතික්කමිත්වා පරතො ආමසතිති සන්දිට්ඨිපරාමාසී. ආධානං ගණ්භාතීති ආධානග්ගාහී. “ආධාන”න්ති දළ්භං වුව්චති, දළ්භග්ගාහීති අත්ථො. යුත්තං කාරණං දිස්වාච ලද්ධිං පටිනිස්සජ්ජතිති පටිනිස්සග්ගී, දුක්ඛෙන කිච්ඡෙන කසිරෙන බහුමිපි කාරණං දස්සෙත්වා න සක්කා පටිනිස්සග්ගීං කාතුන්ති දුජ්ජපටිනිස්සග්ගී, යො අත්තනො දිට්ඨිං “ඉදමෙව සච්ච”න්ති දළ්භං ගණ්භිත්වා අපි බුද්ධාදිහි කාරණං දස්සෙත්වා වුව්චමානො න පටිනිස්සජ්ජති, තස්සෙතං අධිවචනං. තාදිසො හි පුග්ගලො යං යදෙව ධම්මං වා අධම්මං වා සුඤ්ඤාති, තං සබ්බං “එවං අම්භාකං ආචරියෙහි කථිතං, එවං අම්භෙහි සුත්”න්ති කුමමොච අඬිගානි සකෙ කපාලෙ අත්තොයෙව සමොදහති. යථා හි කච්ඡපො අත්තනො පාදාදිකෙ අඬිගෙ කෙනචි සට්ටිතෙ සබ්බානි අඬිගානි අත්තනො කපාලෙයෙව සමොදහති, න බහි නීහරති, එවමයමිපි “න සුන්දරො තච ගාහො, ඡඩ්ඛෙහි න”න්ති චුත්තො තං න විස්සජ්ජෙති, අත්තොයෙව අත්තනො හදයෙ එව යපෙත්වා විචරති. යථා කුමිහීලා ගහිතං න පටිනිස්සජ්ජන්ති, එවං කුමිහීලග්ගාහං ගණ්භාති, න විස්සජ්ජෙති. මක්ඛිපළාසිතාදියුගලත්තයෙන දස්සිතෙ මක්ඛපළාසාදයො ඡ ධම්මෙ විසුං විසුං ගහෙත්වා “එකුනච්ඡති ධම්මා”ති චුත්තං. අනුමානසුත්තට්ඨකථායං (ම. නි. අට්ඨ. 1.181) පන මක්ඛපළාසාදයොපි යුගලවසෙන එකං කත්වා “සොළස ධම්මා”ති චුත්තං.

පකාරෙහි ආවහනං පදක්ඛිණං, තතො පදක්ඛිණතො ගහණසීලො පදක්ඛිණග්ගාහී, න පදක්ඛිණග්ගාහී අජ්ජපදක්ඛිණග්ගාහී. යො වුව්චමානො “තුමිහෙ මං කස්මා වදංථ, අහං අත්තනො කජ්ජියාකජ්ජියං සාවජ්ජානවජ්ජං අත්ථානත්ථං ජානාමී”ති වදති, අයං අනුසාසනිං පදක්ඛිණතො න ගණ්භාති, වාමතොව ගණ්භාති, තස්මා “අජ්ජපදක්ඛිණග්ගාහී”ති වුව්චති, තෙනාහ “යථානුසිට්ඨ”න්තිආදි.

උද්දෙසෙති පාතිමොක්ඛුද්දෙසෙ. අථ සබ්බානෙව සික්ඛාපදානි කථං පාතිමොක්ඛුද්දෙසපරියාපන්තානීති ආහ “යස්ස සියා ආපත්ති, සො ආචිකරෙයානි එවං සඬිගහිතත්තා”ති. “යස්ස සියා ආපත්ති”ති හි ඉමිනා සබ්බාපි ආපත්තියො නිදානුද්දෙසෙ සඬිගහිතායෙව හොන්ති. පඤ්චහි සහධම්මිකෙහි සික්ඛිතබ්බත්තානි ලබ්භමානවසෙන චුත්තං. සහධම්මිකෙන සහකාරණෙනානිපි අත්ථො දට්ඨබ්බො. “වචනායා”ති නිස්සක්කෙ සම්පදානවචනන්ති ආහ “තතො මම වචනතො”ති. අඬිගානි චෙත්ථ පයමසඬිසහෙදසදිසානි. අයං පන විසෙසො – යථා තත්ථ හෙදාය පරක්කමනං, එවං ඉධ අවචනීයකරණතා දට්ඨබ්බො.

දුබ්බවසික්ඛාපදවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

13. කුලදුසකසික්ඛාපදවණ්ණනා

431. තෙරසමෙ කීටාගිරිති තස්ස නිගමස්ස නාමං. තඤ්ඤි සන්ධාය පරතො “න අස්සජ්ජුනඛබ්බකෙහි භික්ඛුහි කීටාගිරිස්මිං වත්ථබ්බ”න්ති චුත්තං. තෙන පන යොගතො සො ජනපදොපි “කීටාගිරි” ඉව්වෙව සඬ්ඛාං ගතොති ආහ “එවංනාමකෙ ජනපදෙ”ති. ආවාසෙ නියුත්තා ආවාසිකා, නිබද්ධවාසිනො. තෙ අකතං සෙනාසනං කරොන්ති, ඡිණ්ණං පටිසඬ්ඛරොන්ති, කතෙ ඉස්සරා භොන්ති. තෙනාහ “සො යෙසං ආයත්තො...පෙ.... තෙ ආවාසිකා”ති. නිවාසො නිවාසමත්තං එතෙසං අත්ථිති නෙවාසිකාති ආහ “යෙ පන කෙවල”න්තිආදි. තෙති අස්සජ්ජුනඛබ්බකා. ඡ ජනාති පණ්ඩුකො ලොභිතකො මෙත්තියො භූමජකො අස්සජ්ජුනඛබ්බකොති ඉමෙ ඡ ජනා. සම්මාති ආලපනවචනමෙතං. ආයමුඛභූතාති ආයස්ස මුඛභූතා. ධුරට්ඨානෙති සාවත්ථියා අවිදුරෙ යානෙ. වස්සානෙ හෙමන්තෙ වාති ද්විසු උතුසු වස්සනතො “ද්විහි මෙසෙහි”ති චුත්තං. දියඬ්ඬහික්ඛුසහස්සතො ගණාවරියානං ඡන්තං ජනානං අධිකත්තා “සමධික”න්ති චුත්තං, සාධිකන්ති අත්ථො. ම-කාරො පදසන්ධිවසෙන ආගතො. අකතවත්ථුන්ති අකතපුබ්බං අභිනවචත්ථුං.

කණ්ණකාරාදයො පුප්ඵරුක්ඛා, ජාතිසුමනාදයො පුප්ඵගච්ඡා. කොට්ටනන්ති සයං ඡන්දනං. කොට්ටාපනන්ති “ඉමං ඡන්ද භින්දා”ති අඤ්ඤෙහි ඡෙදාපනං. ආලියා බන්ධනන්ති යථා ගච්ඡමුලෙ උදකං සන්තිට්ඨති, තථා සමන්තතො බන්ධනං. උදකස්සාති අකප්පියඋදකස්ස. කප්පියඋදකසිඤ්චනන්ති ඉමිනාව සිඤ්චාපනම්පි සඬ්ගහිතන්ති දට්ඨබ්බං. නනු “උදකස්ස සෙවනං සෙවාපන”න්ති ඉමිනාව සාමඤ්ඤතො කප්පියාකප්පියඋදකසිඤ්චනාදිං සක්කා සඬ්ගහෙතුං, තස්මා කප්පියඋදකසිඤ්චනාදි කස්මා විසුං චුත්තන්ති? “ආරාමාදිඅත්ථං රොපිතෙ අකප්පියවොහාරෙසුපි කප්පියඋදකසිඤ්චනාදි වට්ටති”ති වක්ඛමානත්තා ඉධාපි විභාගං කත්වා කප්පියඋදකසිඤ්චනාදි විසුං දස්සිතං. හත්ථමුඛපාදධොවනන්භානොදකසිඤ්චනන්ති ඉමිනාපි පකාරන්තරෙන කප්පියඋදකසිඤ්චනමෙව දස්සෙති. “අකප්පියවොහාරො”ති කොට්ටනඛණ්ණාදිවසෙන සයං කරණස්සපි කථං සඬ්ගහොති? අකප්පියන්ති වොහරීයතීති අකප්පියවොහාරොති අකප්පියභූතං කරණකාරාපනාදි සබ්බමෙව සඬ්ගහිතං, න පන අකප්පියවචනමත්තන්ති දට්ඨබ්බං. කප්පියවොහාරෙපි එසෙව නයො. සුක්ඛමාතිකාය උජුකරණන්ති ඉමිනා පුරාණපණ්ණාදිහරණම්පි සඬ්ගහිතන්ති දට්ඨබ්බං. කුදාලාදීනි භූමියං යිපෙත්වා යානතො හත්ථෙත ගහෙත්වා යානමෙව පාකට්ඨරන්ති “ඔභාසො”ති චුත්තං.

මහාපච්චරිවාදම්හි පතිට්ඨපෙතුකාමො පච්ඡා වදති. වනත්ථායාති ඉදං කෙච්චි “වනත්ථායා”ති පයන්ති, තෙසං වතිඅත්ථායාති අත්ථො. අකප්පියවොහාරෙපි එකච්චං වට්ටතීති දස්සෙතුං. “න කෙවලඤ්ච සෙස”න්තිආදිමාහ. යං කිඤ්චි මාතිකන්ති සුක්ඛමාතිකං වා අසුක්ඛමාතිකං වා. “කප්පියඋදකං සිඤ්චිතු”න්ති ඉමිනා “කප්පියඋදකං සිඤ්චොති වත්තුම්පි වට්ටති”ති දස්සෙති. සයං රොපෙතුම්පි

වට්ටනීති ඉමිනා “රොපෙනීති වත්තුං වට්ටනී” තිපි සිද්ධං. අඤ්ඤත්ථාය වා කරොත්තස්සාති වත්ථුපුජාදිඅත්ථං කරොත්තස්ස. කස්මා න අනාපත්තීති වත්ථුපුජනත්ථාය ගන්ථනාදීසු කස්මා න අනාපත්ති. අනාපත්තියෙවාති පටිවචනං දත්වා ඉදානි තමෙව අනාපත්තිභාවං දස්සෙතුං “යථාහී” තිආදි වුත්තං. තත්ථාති ආරාමාදිඅත්ථාය රුක්ඛරොපනෙ. තථා වත්ථුපුජනත්ථායපි අනාපත්තියෙවාති රතනත්තයපුජනත්ථායපි කස්පියවොහාරෙන පරියායාදීහි ව ගන්ථාපනෙ අනාපත්තියෙවාති අත්ථො.

“තථා වත්ථුපුජනත්ථායා” ති හි සාමඤ්ඤතො වුත්තෙපි “යථා හි තත්ථ කස්පියවොහාරෙන පරියායාදීහි වා” ති වුත්තත්තා කස්පියවොහාරාදීහි ගන්ථාපනෙ එව අනාපත්ති විඤ්ඤායති, න සයං ගන්ථනෙ, තෙනෙව පරො සයං ගන්ථනමිපි කස්මා න වට්ටනීති වොදෙන්තො “නනු වා” තිආදිමාහ. යථා ආරාමාදිඅත්ථං කස්පියපථවියං සයං රොපෙනුමිපි වට්ටනි, තථා වත්ථුපුජනත්ථාය සයං ගන්ථනෙපි කස්මා න වට්ටනීති වොදකස්ස අධිප්පායො. වුත්තත්තිආදි ආවරියස්ස පරිහාරො. අථ “න පන මහාඅට්ඨකථාය” න්ති කස්මා වදති. මහාපච්චරිආදීසු වුත්තමිපි හි පමාණමෙවාති නායං විරොධො, මහාඅට්ඨකථායං අවුත්තමිපි තත්ථෙව වුත්තෙන සංසන්දිත්වා පමාණමෙවාති පතිට්ඨාපෙනුං වුත්තත්තා. තං කථන්ති මඤ්ඤෙය්‍යාසිති සම්බන්ධො. මහාඅට්ඨකථායඤ්ච කස්පියඋදකසෙවනං වුත්තං, තං කථන්ති එත්ථායමධිප්පායො. කිඤ්චාපි මහාඅට්ඨකථායං ආරාමාදිඅත්ථාය කස්පියපථවියං සයං රොපනං න වුත්තං, කස්පියඋදකස්ස පන සයං සිඤ්චනං වුත්තමෙව, තස්මා යථා ආරාමාදිඅත්ථාය කස්පියඋදකං සයං සිඤ්චිතුමිපි වට්ටනි, තථා වත්ථුපුජනත්ථාය සයං ගන්ථනමිපි කස්මා න වට්ටනීති. තමිපි න විරුජ්ඣකීති යදෙනං ආරාමාදිඅත්ථාය සයං රොපනං කස්පියඋදකසිඤ්චනඤ්ච වුත්තං, තමිපි න විරුජ්ඣකීති. කථං තං න විරුජ්ඣකීති ආහ “තත්තහී” තිආදි. එතං වුත්තත්ති මාලාවච්ඡං රොපෙන්තිපි රොපාපෙන්තිපි සිඤ්චන්තිපි සිඤ්චාපෙන්තිපිති එතං වුත්තං. අඤ්ඤත්‍ර පන පරියායො අත්ථීති “මාලාවච්ඡං රොපෙන්තිපි රොපාපෙන්තිපි සිඤ්චන්තිපි සිඤ්චාපෙන්තිපි” ති කුලසඬ්ඛනත්ථාය රොපනසිඤ්චනං සන්ධාය වුත්තත්තා තතො අඤ්ඤත්‍ර ආරාමාදිඅත්ථාය මාලාවච්ඡරොපනෙ පරියායො අත්ථී. තත්ථ පරියායං ඉධ ව පරියායාභාවං ඤත්වාති තත්ථ “මාලාවච්ඡං රොපෙන්ති” තිආදීසු “මාලාවච්ඡ” න්ති විසෙසවචනසබ්භාවතො පරියායං, ඉධ “ගන්ථෙන්නී” තිආදීසු තථාවිධවිසෙසවචනාභාවතො පරියායාභාවඤ්ච ඤත්වා.

නනු ව යථා “ගන්ථෙන්නී” ති සාමඤ්ඤතො වුත්තත්තා පරියායො න ලබ්භතීති යස්ස කස්සචි අත්ථාය සයං ගන්ථනං න වට්ටනි, එවං “ගන්ථාපෙන්ති” ති සාමඤ්ඤතො වුත්තත්තා පරියායෙන ගන්ථාපනමිපි න වට්ටනීති ආපජ්ජති. එවඤ්ච සති පරතො “එවං ජාන, එවං කතෙ සොහෙය්‍ය, යථා එතානි පුජ්ඣානි න විකිරියන්ති, තථා කරොහීතිආදිනා කස්පියවචනෙන කාරෙතුං වට්ටනී” ති ඉදං විරුජ්ඣකීති? න විරුජ්ඣකීති, පරියායෙන හි කාරාපනං ගන්ථාපනමෙව න හොති, තස්මා යථාවුත්තනයෙන පරියායතො කාරාපනං වට්ටනි. සබ්බං වුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බන්ති හෙට්ඨා වුත්තං විනිච්ඡයමෙව සඬ්ඛෙපතො නිගමෙති. භරණාදීසු

කස්මා අනාපත්තිනි වත්ථුපුප්පනත්ථාය හරණාදීසු කස්මා අනාපත්ති. කුලින්ථිආදීනං අත්ථාය හරණකොති කුලින්ථිආදීනං හරණස්ස තත්ථ වුත්තත්තාති අධිප්පායො. තෙනෙවාහ “හරණාධිකාරෙ හි”තිආදි. මාලන්ති පුප්ඵදාමං. මඤ්ජරී වියාති කුසුමමඤ්ජරී විය. භාරසදිසන්ති මුත්තාභාරසදිසං.

පාවිත්තියඤ්චෙව දුක්කටඤ්චාති පථවිබ්භූතපච්චයා පාවිත්තියං, කුලසඬගහපච්චයා දුක්කටං. අකප්පියවොභාරොනාති “ඉදං බ්භු, ඉදං රොපෙහි”තිආදිඅකප්පියවොභාරොන. දුක්කටමෙවාති කුලසඬගහපච්චයා දුක්කටං. උභයත්ථාති කප්පියාකප්පියපථවියං. සබ්බත්ථාති කුලසඬගහපරිභොගආරාමාදිඅත්ථාය රොපිතෙ. දුක්කටමිථිති න කෙවලං පාවිත්තියමෙව. කප්පියෙනාති කප්පියෙන උදකෙන. තෙසංයෙව ද්විත්තන්ති කුලදුසනපරිභොගානං. දුක්කටන්ති කුලසඬගහත්ථාය සයං සිඤ්චනෙ කප්පියවොභාරොන අකප්පියවොභාරොන වා සිඤ්චාපනෙ ව දුක්කටං, පරිභොගත්ථාය පන සයං සිඤ්චනෙ අකප්පියවොභාරොන සිඤ්චාපනෙ ව දුක්කටං. ආපත්තිබ්බුලතා වෙදිතබ්බාති එත්ථ සයං සිඤ්චනෙ ධාරාපච්ඡේදගණනාය ආපත්තිගණනා වෙදිතබ්බා. සිඤ්චාපනෙ පන පුනප්පුනං ආණාපෙන්තස්ස වාචාය වාචාය ආපත්ති, සකිං ආණත්තස්ස බ්බුනං සිඤ්චනෙපි එකාව.

දුක්කටපාවිත්තියානීති කුලසඬගහපච්චයා දුක්කටං, භූතගාමපාතබ්බතාය පාවිත්තියං. අඤ්ඤත්ථාති වත්ථුපුප්පාදිඅත්ථාය ඔව්නනෙ. සකිං ආණත්තොති අකප්පියවොභාරොන ආණත්තො. පාවිත්තියමෙවාති අකප්පියවචනෙන ආණත්තත්තා පාවිත්තියං. කප්පියවචනෙන පන වත්ථුපුප්පාදිඅත්ථාය ඔව්නාපෙන්තස්ස අනාපත්තියෙව.

ගන්ථනෙන නිබ්බන්තං ගන්තිමං. එස නයො සෙසෙසුපි. න වට්ඨකීති කුලසඬගහත්ථාය වත්ථුපුප්පාදිඅත්ථාය වා වුත්තනයෙන කරොන්තස්ස ව කාරාපෙන්තස්ස ව දුක්කටන්ති අත්ථො. පුරිමනයෙනෙවාති “හික්ඛුස්ස වා”තිආදීනා වුත්තනයෙන. ධම්මාසනවිතානෙ බද්ධකණ්ටකෙසු පුප්ඵාති විජ්ඣිත්වා යපෙන්තිති සම්බන්ධො. උපරුපරි විජ්ඣිත්වා ඡත්තසදිසං කත්වා ආවුණනතො “ඡත්තාතිඡත්තං වියා”ති වුත්තං. “කදලික්ඛන්ධමිහි”තිආදීනා වුත්තං සබ්බමෙව සන්ධාය “තං අතිඔලාරිකමෙවා”ති වුත්තං, සයං කරොන්තස්ස අකප්පියවචනෙනෙව කාරාපෙන්තස්ස ව දුක්කටමෙවාති අත්ථො. පුප්ඵවිජ්ඣිතත්ථන්ති වුත්තත්තා පුප්ඵාති විජ්ඣිතංයෙව කණ්ටකං බන්ධිතං න වට්ඨකී, පුප්ඵදාමාදිබන්ධනත්ථං පන වට්ඨකී. කණ්ටකමිපි බන්ධිතං න වට්ඨකීති ව ඉදං අට්ඨකචාවරියප්පමාණෙන ගහෙතබ්බං. පච්චෙසෙතං න වට්ඨකීති වුත්තත්තා පුප්ඵවිජ්ජේදෙ අපච්චෙසත්වා උපරුපරි යපෙතං වට්ඨකී. ජාලමයං විතානං ජාලවිතානං. නාගදන්තකමිපි සවිජ්ජේදකංයෙව ගහෙතබ්බං. පුප්ඵපට්ඨවිජ්ජකං දණ්ඩාදීහි කතපුප්ඵාධාරණං, තමිපි සවිජ්ජේදමෙව ඉධ වුත්තං. අසොකපිණ්ඩියාති අසොකපුප්ඵමඤ්ජරිකාය. “ධම්මරජ්ජු නාම චෙතියං වා බොධිං වා පුප්ඵපච්චෙසනත්ථං ආවිජ්ඣිත්වා බද්ධරජ්ජු”ති මහාගණ්ඨිපදෙ මජ්ඣිමගණ්ඨිපදෙ

ව වුත්තං, තස්මා තථාබද්ධාය රජ්ජයා වෙනියස්ස ව අන්තරෙ පුජ්ථානි පවෙසෙතුං වට්ටනීති විඤ්ඤායති. ගණ්ඨීපදෙ පන “ධම්මරජ්ජුන්ති සිලීලං වට්ටිකං රජ්ජුං කත්වා බොධිං වා වෙනියං වා පරික්ඛිපිත්වා ධම්මාසනෙ වා ලම්බිත්වා තත්ථ පුජ්ථානි පවෙසෙන්නී”ති වුත්තං, තස්මා සිලීලවට්ටිකාය රජ්ජයා අන්තරෙපි පුජ්ථානි පවෙසෙතුං වට්ටනීති විඤ්ඤායති, විමංසිත්වා යුත්තතරං ගහෙනබ්බං. උභයත්ථාපි පනෙත්ථ නෙවත්ථි විරොධොති අම්භාකං බන්ති.

මත්ථකදාමන්ති ධම්මාසනාදිමත්ථකෙ ලම්බකදාමං. පුජ්ථෙහි වෙයෙන්නීති පුජ්ථදාමෙන වෙයෙන්නී. තෙසංයෙවාති උප්පලාදීනංයෙව. වාකෙන වා දණ්ඩකෙන වාති විසුං අවිජින්නෙන පුජ්ථසහිතෙනෙව වාකෙන වා දණ්ඩකෙන වා. බන්ධෙ යපිතකාසාවස්සාති බන්ධෙ යපිතසඬ්ඝාටිං සන්ධාය වුත්තං. තඤ්ඤි තථා බන්ධිතුං සක්කා භවෙය්‍ය. ඉමිනාව අඤ්ඤම්පි තාදිසං කාසාවං වා වත්ථං වා වුත්තනයෙන බන්ධිත්වා තත්ථ පුජ්ථානි පක්ඛිපිතුං වට්ටනීති සිද්ධං. අංසභණ්ඩිකං පසිබ්බකෙ පක්ඛිත්තසදිසත්තා වෙයීමං නාම න ජාතං, තස්මා සිලීලබන්ධස්ස අන්තරන්තරා පක්ඛිපිතුං වට්ටනීති වදන්ති.

පුජ්ථපටෙ ව දට්ඨබ්බන්ති පුජ්ථපටං කරොන්තස්ස දීඝතො පුජ්ථදාමස්ස භරණපච්චාභරණවසෙන පුරණං සන්ධාය වුත්තං. තිරියතො භරණං පන වායීමං නාම භොති, න පුරීමං. පුරීමට්ඨානං අතික්කාමෙතීති එත්ථ “අච්ඡාපෙත්වාපි අතික්කාමෙන්තස්ස ආපත්තියෙවා”ති තිසුපි ගණ්ඨීපදෙසු වුත්තං. “පුරීමට්ඨානං අතික්කාමෙතී”ති අවිසෙසෙන වුත්තත්තා තං යුත්තං. කෙවි පන “අඤ්ඤම්ඤ්ඤං අච්ඡාපෙත්වා අනෙකක්ඛන්තුං පරික්ඛිපිතුං වට්ටනී”ති වදන්තීති වුත්තං, තත්ථ කාරණං න දිස්සති. බන්ධිතුං වට්ටනීති පුජ්ථරහිතාය සුත්තකොට්ඨා වාකකොට්ඨා වා බන්ධිතුං වට්ටනි. එකචාරං හරිත්වා වා පරික්ඛිපිත්වා වාති ඉදං පුබ්බෙ වුත්තවෙනියාදිපරික්ඛෙපං පුජ්ථපටකරණඤ්ච සන්ධාය වුත්තං, තස්මා වෙනියං වා බොධිං වා පරික්ඛිපන්නෙන එකචාරං පරික්ඛිපිත්වා පුරීමට්ඨානං සම්පත්තෙ අඤ්ඤස්ස දාතබ්බං, තෙනපි එකචාරං පරික්ඛිපිත්වා තථෙව කාතබ්බං. පුජ්ථපටං කරොන්නෙන ව එකචාරං හරිත්වා අඤ්ඤස්ස දාතබ්බං, තෙනපි තථෙව කාතබ්බං. සවෙපි ද්වෙයෙව හික්ඛු උභොසු පස්සෙසු යත්වා පරියායෙන භරන්ති, වට්ටනියෙවාති වදන්ති.

පුරිතන්ති දීඝතො පසාරණවසෙන පුරිතං. වායිතුං න ලහතීති දීඝතො පසාරිතෙ තිරියතො භරණං වායනං නාම භොතීති එකචාරම්පි පුජ්ථගුණං තිරියතො හරිතුං න වට්ටනි. පුජ්ථානි යපෙන්තෙනාති අගන්ථිතානි පාකතිකපුජ්ථානි යපෙන්තෙන. පුජ්ථදාමං පන පුජනත්ථාය භූමියං යපෙන්තෙන ච්ඡාපෙත්වා වා අච්ඡාපෙත්වා වා දිගුණං කත්වා යපෙතුං න වට්ටනීති වදන්ති. සට්ඨකදාමඔලම්බකොති අන්තෙ සට්ඨකාකාරයුත්තො යමකදාමඔලම්බකො. එකෙකං පන දාමං නික්ඛන්තසුත්තකොට්ඨාව බන්ධිත්වා ඔලම්බිතුං වට්ටනි, පුජ්ථදාමද්වයං සඬ්ඝට්ඨකාමෙනපි නික්ඛන්තසුත්තකොට්ඨාව සුත්තකොට්ඨං සඬ්ඝට්ඨං වට්ටනි. අඬ්ඝට්ඨකාකාරෙන මාලාගුණපරික්ඛෙපොති අඬ්ඝට්ඨකාකාරෙන මාලාගුණස්ස

පුනඡපුනං භරණපච්චාභරණවසෙන පුරෙත්වා පරික්ඛිපනං. තෙනෙව තං පුරිමෙ පට්ඨං, තස්මා එතම්පි අඬ්ඪවන්දාකාරං පුනඡපුනං භරණපච්චාභරණවසෙන පුරිතං න වට්ඨති. එකචාරං පන අඬ්ඪවන්දාකාරෙන මාලාගුණං හරිතුං වට්ඨතිති වදන්ති. පුප්ඵදාමකරණන්ති එත්ථ සුත්තකොට්ඨං ගහෙත්වාපි එකතො කාතුං න වට්ඨතිති වදන්ති. ගෙණ්ඩුකබරපත්තදාමානං පටික්ඛිත්තත්තා වෙලාදීහි කතදාමම්පි න වට්ඨති අකප්පියානුලොමත්තාති වදන්ති.

“ලාසියනාටකං නාටෙන්ති”ති වත්වා තමෙව පරියායන්තරෙන දස්සෙතුං “රෙවකං දෙන්ති”ති චුත්තං, අභිනයං දස්සෙන්තිති අත්ථො, අත්තනො අධිප්පායං පකාසෙත්වා “එවං නච්චිතඛිබ්බ”න්ති පඨමං උට්ඨහිත්වා නච්චනාකාරං දස්සෙන්තිති චුත්තං හොති. කෙච් පන “මුඛෙ අඬ්ඪගුලියො පක්ඛිපිත්වා සද්දං කරොන්තා චක්කම්ච අත්තානං භමයමානා රෙවකං දෙන්ති නාමා”ති වදන්ති. එකෙකාය පන්තියා අට්ඨ අට්ඨ පදානි අස්සාති අට්ඨපදං. “අට්ඨාපද”න්තිපි පඨන්ති. දසපදෙපි එසෙව නයො. පදානීති ච සාරිආදීනං පතිට්ඨානට්ඨානානි. දසපදං නාම ද්විති පන්තිහි විසතියා පදෙහි කීළනජුතං. ආකාසෙයෙව කීළන්තිති “අයං සාරි අසුකපදං මයා නීතා, අයං අසුකපද”න්ති කෙවලං මුඛෙනෙව වදන්තා ආකාසෙයෙව ජුතං කීළන්ති. ජුතඵලකෙති ජුතමණ්ඩලෙ. පාසකකීළාය කීළන්තිති පාසකං චුච්චති ඡසු පස්සෙසු එකෙකං යාච ඡක්කං දස්සෙත්වා කතකීළනං, තං වඩ්ඪෙත්වා යථාලද්ධඵකකාදිවසෙන සාරියො අපනෙත්තා උපනෙත්තා ච කීළන්ති. සටෙන කීළා සටිකාති එකෙ.

මඤ්ජට්ඨියා වාති මඤ්ජට්ඨිරුක්ඛසාරං ගහෙත්වා පක්කකසාවං සන්ධාය වදති. සලාකහත්ථන්ති තාලහිරාදීනං කලාපස්සෙනං අධිවචනං. බහුසු සලාකාසු විසෙසරහිතං එකං සලාකං ගහෙත්වා තාසු පක්ඛිපිත්වා පුන තංයෙව උද්ධරන්තා සලාකහත්ථෙන කීළන්තිති කෙච්. පණ්ණෙන වංසාකාරෙන කතා නාළිකා පණ්ණනාළිකා. තෙනෙවාහ “තං ධමන්තා”ති. පුච්ඡන්තස්ස මුඛාගතං අක්ඛරං ගහෙත්වා නට්ඨමුට්ඨිලාභාලාභාදිජානනකීළා අක්ඛරිකාතිපි වදන්ති. හත්ථිස්මිත්ති නිමිත්තත්ථෙ භූමිමං, හත්ථිනිමිත්තසිප්පෙති අත්ථො. අස්සස්මිත්තිආදියුපි එසෙව නයො. “උස්සෙළෙන්ති අප්ථොටෙන්ති”ති ද්විත්තං පදානං අත්ථො පාකටොයෙවාති න චුත්තො. තත්ථ උස්සෙළෙන්තිති මුඛෙන උස්සෙළනසද්දං පමුඤ්චන්ති, මහන්තං කත්වා අඛ්‍යත්තසද්දං පචත්තෙන්තිති අත්ථො. “අජානං සඤ්ඤං දෙන්තා අප්පාලකා විය මුඛෙන වාතං නිච්ජාරෙන්තා සුමුමං අඛ්‍යත්තනාදං පචත්තෙන්ති”තිපි වදන්ති. අප්ථොටෙන්තිති භුජහත්ථසඬ්ඝට්ඨනසද්දං පචත්තෙන්ති, වාමහත්ථං උරෙ ය්පෙත්වා දක්ඛිණෙන පාණිනා තත්ථ තාළනෙන සද්දං කරොන්තිති අත්ථො. මුඛඩ්ඪිණ්ඩිමන්ති මුඛහෙරියා එතං අධිවචනං.

432. පසාදාවගෙනාති පසාදජනනකෙන. අභික්කමනං අභික්කන්තන්ති ආහ “ගමනෙනා”ති. පටික්කමනං පටික්කන්තං. නිචත්තනෙනාති නිචත්තිමත්තං දස්සෙති. නිචත්තෙන්වා පන ගමනං ගමනමෙව. අභිමුඛං ලොකිතං ආලොකිතන්ති ආහ “පුරතො දස්සනෙනා”ති. ඉතො විතො ච දස්සනෙනාති අනුදිසාපෙක්ඛනං

දස්සෙති. යංදිසාහිමුබ්බො ගච්ඡති තිට්ඨති නිසීදති, තදහිමුබ්බං පෙක්ඛනං ආලෝකිතං, තදනුගතදිසාලෝකනං “විලෝකිත”න්ති හි වුච්චති. අඤ්ඤානිපි හෙට්ඨා උපරි පච්ඡතො පෙක්ඛනවසෙන ඔලෝකිතඋල්ලෝකිතාපලෝකිතානි නාම භොන්ති. තානි පන න සමණසාරුප්පානි අප්පසාදාවහානි, තෙනෙවෙත්ථ ආලෝකිතවිලෝකිතානෙව ගහිතානි. තෙසන්ති සමාසෙ ගුණිභූතානිපි පබ්බානි පරාමසති. “පබ්බසඬකොවනෙනා”ති හි වුත්තත්තා පබ්බානි තත්ථ ගුණිභූතානි සඬකොවනස්ස පටානත්තා. සතිසම්පජ්ඤ්ඤෙහීති සාත්ථකතාදිපරිග්ගාහිකාය සතියා තථාපවත්තසම්පජ්ඤ්ඤෙන ව සමන්තතො පකාරෙහි, පකට්ඨං වා සවිසෙසං ජානාතීති සම්පජානො, තස්ස භාවො සම්පජ්ඤ්ඤං. තථාපවත්තඤාණස්සෙනං අධිවචනං. අභිසඬකත්තානි සම්මා පවත්තිත්තා. හෙට්ඨාබ්බිත්තවක්ඛුති ඛන්ධං අනාමෙත්වාව අධොබ්බිත්තවක්ඛු. ඛන්ධං නාමෙත්වා හි හෙට්ඨාවලෝකනං න සමණසාරුප්පං. “ඔක්ඛිත්තවක්ඛු”ති ව ඉමිනා යුගමත්තදස්සිතා වුත්තා.

බොන්දොති ලොලො මන්දධාතුකොති අත්ථො. භකුට්ඨං කත්වාති භමුකහෙදං කත්වා. සාබ්බෙයන යුත්තාති “තත්ථ කතමං සාබ්බෙයං? යා සා වාචා නෙලා කණ්ණසුබා”තිආදිනා (ධ. ස. 1350) නයෙන වුත්තසාබ්බෙයන සමන්තාගතා, මුදුවචනාති අත්ථො. නෙලාති ඵලං වුච්චති දොසො, නාස්සා ඵලන්ති නෙලා, නිද්දොසාති අත්ථො. කණ්ණසුබාති බ්‍යඤ්ජනමධුරතාය කණ්ණානං සුබා, සුවිනා විජ්ඣනං විය කණ්ණසුලං න ජනෙති. දානනිබ්ද්ධානීති නිබ්ද්ධදානානි.

“සාරිපුත්තමොග්ගල්ලානෙ ආමන්තෙසි”ති වත්වා “ගච්ඡථ තුම්හෙ සාරිපුත්තා”ති වචනතො “සාරිපුත්තා”ති ඉදං ඵකසෙසනයෙන වුත්තන්ති අයමත්ථො පාකට්ඨොයෙවාති න වුත්තො. “සාරිපුත්තා”ති හි ඉදං ඵකසෙසනයෙන වුත්තං විරූපෙකසෙසස්සපි ඉච්ඡිත්තා, තෙනෙවෙත්ථ බහුවචනනිද්දෙසො කතොති. සද්ධස්ස පසන්තස්සාති රතනත්තයස්ස සද්ධාය සමන්තාගතස්ස තතොයෙව ව පසන්තස්ස, කම්මඵලසද්ධාය වා සමන්තාගතත්තා සද්ධස්ස රතනත්තයප්පසාදබහුලතාය පසන්තස්ස.

433. ආපත්තිං රොපෙතබ්බාති කුලද්වසකකම්මෙන ආපන්නාපත්තිං.
 රොපෙතබ්බා. තස්මිං විහාරෙති බහිගාමෙ විහාරං සන්ධාය වුත්තං. අන්තොගාමෙ විහාරො පන “තස්මිං ගාමෙ න වසිතබ්බ”න්ති ඉමිනාව සඬගහිතො ගාමග්ගහණෙනෙව ගහිතත්තා. “තස්මිං විහාරෙ”ති වචනතො තස්ස ගාමස්ස සාමන්තා අඤ්ඤස්මිං විහාරෙ වසිතුං වට්ටති. සාමන්තගාමෙ පිණ්ඩාය න වරිතබ්බන්ති තස්මිං විහාරෙ වාසස්ස පටික්ඛිත්තත්තා යදි තත්ථ වසති, තෙන සාමන්තගාමෙපි පිණ්ඩාය න වරිතබ්බන්ති අධිප්පායො. තස්මිං ගාමෙ පිණ්ඩාය න වරිතබ්බන්ති යස්මිං ගාමෙ කුලද්වසකකම්මං කතං, තස්මිං ගාමෙ න වරිතබ්බං. යස්මිඤ්ඤි ගාමෙ වා නිගමෙ වා කුලද්වසකකම්මං කතං, යස්මිඤ්ච විහාරෙ වසති, නෙව තස්මිං ගාමෙ වා නිගමෙ වා වරිතුං ලබ්භති, න විහාරෙ වසිතුං. සාමන්තවිහාරෙ වසන්නෙන පන සාමන්තගාමෙ වරිතුං වට්ටති තත්ථ වාසස්ස අප්පටික්ඛිත්තත්තා.

435. අට්ඨාරස වත්තානීති “න උපසම්පාදෙනබ්බං, න නිස්සයො දාතබ්බො, න සාමණෙරො උපට්ඨාපෙනබ්බො, න භික්ඛුනොවාදකසම්මුති සාදිතබ්බො, සම්මතෙන භික්ඛුනියො න ඔවදිතබ්බො, යාය ආපත්තියා සඬ්ඝෙන පබ්බාජනීයකම්මං කතං හොති, න සා ආපත්ති ආපජ්ජිතබ්බො අඤ්ඤා වා තාදිසිකා තතො වා පාපිට්ඨකරා, කම්මං න ගරහිතබ්බං, කම්මිකා න ගරහිතබ්බො, න පකතත්තස්ස භික්ඛුනො උපොසථො යපෙනබ්බො, න පචාරණා යපෙනබ්බො, න සවචනීයං කාතබ්බං, න අනුවාදො යපෙනබ්බො, න ඔකාසො කාරෙතබ්බො, න වොදෙනබ්බො, න සාරෙතබ්බො, න භික්ඛුහි සම්පයොජෙනබ්බ”න්ති එවමාගතානි අට්ඨාරස වත්තානි.

අස්සජ්ජුතබ්බසුකප්පධානා අස්සජ්ජුතබ්බසුකානි වුත්තා සහවරණඤායෙන. අනුලොමපටිපදං අප්පටිපජ්ජනතායාති යථාපඤ්ඤත්තසම්මාවත්තසඬ්ඛාතං අනුලොමපටිපදං අප්පටිපජ්ජනතාය, යෙන වත්තෙන විණ්ණෙන සඬ්ඝො අනුලොමිකො හොති, තස්මිං අවත්තනතොති වුත්තං හොති. න පන්තලොමා හොත්තීති පතිතලොමා න හොත්තී, අනුකූලවුත්තීතො න හොත්තීති අත්ථො. නිත්ථරණමග්ගං න පටිපජ්ජන්තීති අනුලොමවත්තසඬ්ඛාතං නිත්ථරණපායං න පටිපජ්ජන්ති, යෙන වත්තෙන විණ්ණෙන සාපත්තිකභාවතො නිත්තිණ්ණා හොත්ති, තස්මිං නිත්ථරණකවත්තස්මිං න වත්තන්ති, ආපත්තිවුට්ඨානත්ථං තුරිතතුරිතා ඡන්දජාතා න හොත්තීති වුත්තං හොති. දසහි අක්කොසවත්ථුහිති ජාතිනාමගොත්තකම්මසිප්පආබාධලිඬගකිලෙසආපත්තිහිතසඬ්ඛාතෙහිදසහි අක්කොසකාරණෙහි. ඡන්දගාමිතා පාපෙන්තීතිආදීසු ය-කාරො “සයං අහිඤ්ඤා” තිආදීසු විය ලුත්තනිද්දිට්ඨොති ආහ “ඡන්දගාමිතායපි පාපෙන්ති” තිආදි. තෙසන්ති අස්සජ්ජුතබ්බසුකානං ගණපාමොක්ඛානං.

436-437. නිගමස්ස අපාකටත්තා තං දස්සෙතුං “තත්ථා” තිආදිමාහ. පරසන්තකං දෙනි, දුක්කටමෙවාති විස්සාසග්ගාහෙන පරසන්තකං ගහෙත්වා දෙන්තං සන්ධාය වුත්තං. තඤ්ච බො වත්ථුපුජනත්ථායාති මාතාපිතුනම්පි දෙන්තෙන වත්ථුපුජනත්ථාය එව දාතබ්බන්ති දස්සෙති. “මණ්ඩනත්ථාය පන සිවලිඬගාදිපුජනත්ථායාති එත්තකමෙව වුත්තත්තා ඉමං වික්කිණිත්වා ජීවිකම්පි කප්පෙස්සන්තීති මාතුආදීනං දාතුං වට්ටතී” ති වදන්ති. කස්සවිපිති ඤාතකස්ස අඤ්ඤාතකස්ස වා කස්සවිපි. ඤාතිසාමණෙරෙහෙවාති අනුවඡවිකත්තා වුත්තං. සම්පත්තානං සාමණෙරානං උපඩ්ඨහාගං දාතුං වට්ටතීති සඩ්ඨිකස්ස ලාභස්ස උපචාරසිමගතානං සාමණෙරානම්පි සන්තකත්තා තෙසම්පි උපඩ්ඨහාගො ලබ්භතෙවාති කත්වා වුත්තං. චූළකන්ති උපඩ්ඨහාගතොපි උපඩ්ඨං. චතුත්ථහාගස්සෙතං අධිවචනං.

“සාමණෙරා...පෙ.... යපෙන්ති” ති ඉදං වස්සග්ගෙන අභාජියං සන්ධාය වුත්තං. තත්ථ තත්ථාති මග්ගෙ වා චෙතියඬගණෙ වා. දාපෙතුං න ලහන්තීති සාමණෙරෙහි දාපෙතුං අනනුවඡවිකත්තා වුත්තං. න හි තං පුජ්ඵදානං නාම සියා. යදි හි තථා ආගතානං තෙසං දානං පුජ්ඵදානං භවෙය්‍ය, සාමණෙරෙහිපි දාතුං න ලබ්භෙය්‍ය. සයමෙවාති සාමණෙරා සයමෙව. යාගුහත්තාදීනි ආදායාති ඉදං භික්ඛුනං.

අත්පාය යාගුහත්තාදිසම්පාදනං සන්ධාය වුත්තත්තා “න වට්ටති” ති අවිසෙසෙන වුත්තං.

වුත්තනයෙනෙවාති මාතෘපිතුනං තාව හරිත්වාපි හරාපෙත්වාපි පක්කොසිත්වාපි පක්කොසාපෙත්වාපි දාතුං වට්ටති, සෙසඤ්ඤාතකානං පක්කොසාපෙත්වාපි. මාතෘපිතුනඤ්ඤාති හරාපෙත්තෙන ඤාතිසාමණෙරෙහෙව හරාපෙතබ්බං, ඉතරෙ පන යදි සයමෙව ඉච්ඡන්ති, වට්ටති ඉමං පුජ්ජෙ වුත්තනයං එලෙපි අතිදිසති, තස්මා එලම්පි මාතෘපිතුනං හරණහරාපනාදිනා දාතුං වට්ටති, සෙසඤ්ඤාතීනං පක්කොසාපෙත්වාපි. ඉදානි “යො හරිත්වා වා හරාපෙත්වා වා...පෙ.... ඉස්සරවතාය දදතො ථුල්ලච්චය” න්ති ඉමං පුජ්ජෙ වුත්තනයං එලෙපි සඬ්ඛිපිත්වා දස්සෙන්නො “කුලසඬ්ඛගහත්පාය පනා” තිආදිමාහ. ඛිණපරිබ්බයානන්ති ආගන්තුකෙ සන්ධාය වුත්තං. එලපරිච්ඡෙදෙන වාති “එත්තකානි එලානි දාතබ්බානි” ති එවං එලපරිච්ඡෙදෙන වා. රුක්ඛපරිච්ඡෙදෙන වාති “ඉමෙහි රුක්ඛෙහි දාතබ්බානි” ති එවං රුක්ඛපරිච්ඡෙදෙන වා. පරිච්ඡින්නෙසුපි රුක්ඛෙසු “ඉධ එලානි සුන්දරානි, ඉතො ගණ්හපා” ති වදන්තෙන කුලසඬ්ඛගො කතො නාම ගොතිති ආහ “එවං පන න වත්තබ්බ” න්ති.

රුක්ඛච්ඡල්ලීති රුක්ඛත්තවො. තෙසං තෙසං ගිහීනං ගාමන්තරදෙසන්තරාදීසු සාසනපටිසාසනහරණං ජඬ්ඝපෙසනිකං. තෙනාහ “ගිහීනං දුතෙය්‍යං සාසනහරණකම්ම” න්ති. දුතස්ස කම්මං දුතෙය්‍යං. පයමං සාසනං අග්ගහෙත්වාපි...පෙ.... පදෙ පදෙ දුක්කටන්ති ඉදං තස්ස සාසනං ආරොවෙස්සාමිති ඉමිනා අධිප්පායෙන ගමනං සන්ධාය වුත්තං, තස්ස පන සාසනං පටික්ඛිපිත්වා සයමෙව කාරුඤ්ඤෙ යිතො ගන්ත්වා අත්තතො පතිරූපං සාසනං ආරොවෙති, අනාපත්ති. පුබ්බෙ වුත්තප්පකාරන්ති “මම වචනෙන භගවතො පාදෙ වන්ද්වා” තිආදිනා වුත්තප්පකාරං සික්ඛාපදෙ පයමං වුත්තං. පක්කමතායස්මාති ඉදං පබ්බාජනීයකම්මවසෙන වුත්තං. පුන පක්කමතායස්මාති ඉදං පන පබ්බාජනීයකම්මකතස්ස වත්තවසෙන වුත්තං. පයමසඬ්ඝහෙදසදිසානෙවාති එත්ථ අඬ්ගෙසුපි යථා තත්ථ පරක්කමනං, එවං ඉධ ඡන්දාදීහි පාපනං දට්ඨබ්බං. සෙසං තාදිසමෙවාති.

කුලදුසකසික්ඛාපදවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

නිගමනවණ්ණනා

442. පයමං ආපත්ති ආපජ්ජනං එතෙසන්ති පයමාපත්තිකා. තත්තකානි අභානීති පටිච්ඡාදිතදිවසතො පට්ඨාය යාව ආරොචිතදිවසො, තාව දිවසපක්ඛමාසසංචච්ඡරවසෙන යත්තකො කාලො අතික්කන්තො, තත්තකං කාලන්ති අත්ථො. අකාමෙන අවසෙනාති එත්ථ අප්පටිකම්මකතාය ආපත්තියා සග්ගමොක්ඛාවරණභාවතො අනිච්ඡන්තෙනපි පරිවසිතබ්බන්ති අධිප්පායො. අවහාතබ්බොති අබ්හානකම්මවසෙන පක්කොසිතබ්බො. තෙ ව භික්ඛු ගාරය්භාති

එත්ථ යෙ උනභාවං ඤත්වා අබ්භෙන්ති, තෙ භික්ඛූ ව ගරහිතබ්බා සාතිසාරා සදොසා, දුක්කටං ආපජ්ජන්තිති අයමත්ථො පාකටොයෙවාති න චුත්තො. සාමීචීති වත්තං.

ඉති සමන්තපාසාදිකාය විනයට්ඨකථාය සාරත්ථදීපනියං

තෙරසකවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. අනියතකණ්ඩං

1. පයමඅනියතසික්ඛාපදවණ්ණනා

443. පුත්තසද්දෙන සාමඤ්ඤනිද්දෙසතො එකසෙසනයෙන වා පුත්තීපි ගහිතාති ආහ “බහු ධීතරො වා”ති. දානප්පදානෙසුති බුද්දකෙසු වෙව මහන්තෙසු ව දානෙසු. ඡණං නාම අත්තතො ගෙහෙ කත්තබ්බමඛිගලන්ති ආහ “ආවාහවිවාහමඛිගලාදීසු”ති. එත්ථ ආදි-සද්දෙන එග්ගුණමාසාදීසු උත්තරඑග්ගුණාදිඅභිලක්ඛිතදිවසෙසු සපරිජනානං මනුස්සානං මඛිගලකරණමිපි සඛිගණ්හාති. අන්තරුස්සවෙසුති මනුස්සවස්ස අන්තරන්තරා පවත්තිතඋස්සවෙසු. ආසාළ්භීපවාරණනක්ඛත්තාදීසුති එත්ථ නක්ඛත්තසද්දො පච්චෙකං යොජෙතබ්බො. තත්ථ ආසාළ්භීනක්ඛත්තන්ති වස්සුපගමනපුජාදිවසං සන්ධාය චුත්තං, පවාරණනක්ඛත්තන්ති පවාරණපුජාදිවසං සන්ධාය. ආදි-සද්දෙන යස්මිං නක්ඛත්තෙ ගාමනිගමවාසිතො තයො සත්ත වා දිවසෙ නක්ඛත්තසොසනං කත්වා යථාවිභවං අලඛිකතපටියත්තා භොගෙ පරිභුඤ්ජන්තා නක්ඛත්තකීළං කීළන්ති, තමිපි සඛිගණ්හාති. ඉමෙපි දාරකාති අත්තතො දාරකෙ සන්ධාය වදන්ති. තදනන්තරන්ති භික්ඛූනං භොජනානන්තරං.

444-445. තං කම්මන්ති තං අජ්ඣාචාරකම්මං. භික්ඛූ නිසින්තෙති එත්ථ භික්ඛූති භුමිමත්ථෙ පච්චත්තවචනං, භුමිමච්චනස්ස වා ලොපං කත්වා නිද්දෙසොති ආහ “භික්ඛුමහි නිසින්තෙ”ති. පාළියං “සොතස්ස රහො”ති ඉදං අත්ථුද්ධාරවසෙන චුත්තං, “පටිච්ඡන්තො ආසනෙ”ති පන වචනතො “සක්කා භොති මෙථුනං ධම්මං පටිසෙවිතු”න්ති ව චුත්තත්තා වක්ඛුස්ස රහො ඉධාධිජපෙතොති දස්සෙතුං “කිඤ්චාපි”තිආදි චුත්තං. පරිච්ඡෙදො වෙදිතබ්බොති රහො නිසජ්ජාපත්තියා පරිච්ඡෙදො වචත්ථානං වෙදිතබ්බං. ඉදානි වක්ඛුස්ස රහෙනෙව ආපත්තිං පරිච්ඡින්නදිත්වා දස්සෙන්නො “සවෙපි හී”තිආදිමාහ. පිහිතකවාටස්සාති ඉමිනා පටිච්ඡන්තභාවතො වක්ඛුස්ස රහොසබ්භාවං දස්සෙති. අපිහිතකවාටස්සාති ඉමිනා අප්පටිච්ඡන්තභාවං දස්සෙති. අප්පටිච්ඡන්තො ව දුතියසික්ඛාපදෙ ආගතනයෙන සොතස්ස රහවසෙනපි පරිච්ඡෙදො වෙදිතබ්බොති ආහ “අන්තොද්වාදසහත්ථෙපි ඔකාසෙ”ති. “අන්තොද්වාදසහත්ථෙ”ති හී ඉදං සොතස්ස රහාභාවං සන්ධාය චුත්තං. යදි හී වක්ඛුස්සෙව රහාභාවං සන්ධාය වදෙය්‍ය, “අන්තොද්වාදසහත්ථෙ”ති න වදෙය්‍ය අප්පටිච්ඡන්තො තතො දුරතරෙ නිසින්තෙපි

වක්බුස්ස රහාසම්භවතො. යස්මා නිසිදිත්වා නිද්දායන්තො කපිමිද්ධපරෙතො කඤ්චි කාලං වක්බුනි උම්මිලෙති, කඤ්චි කාලං නිම්මිලෙති, න ච මහානිද්දං ඔක්කමති, තස්මා “නිද්දායන්තොපි අනාපත්තිං කරොති” ති වුත්තං. නිපජ්ජිත්වා නිද්දායන්තො පන තාදිසො න හොතිති ආහ “නිපජ්ජිත්වා නිද්දායන්තො න කරොති” ති, අනාපත්තිං න කරොතිති අත්ථො.

පටිලද්ධසොතාපත්තිඵලාති අන්තිමපරිච්ඡෙදතො අරියසාවිකං දස්සෙති. පටිවිද්ධවතුසව්වාති සොතාපත්තිමග්ගෙන පටිවිද්ධවතුසව්වා. තිණ්ණං ධම්මානං අඤ්ඤතරෙන කාරෙතබ්බොති නිසජ්ජං පටිජානමානස්ස තිණ්ණං ධම්මානං අඤ්ඤතරසමායොගො හොතියෙවාති වුත්තං. පාරාජිකෙන පන සඨ්ඤාදිසෙසෙන ච පාවිත්තියෙන ච තෙනාකාරෙන නිසජ්ජං පටිජානමානොව කාරෙතබ්බො. න අප්පටිජානමානොති අලජ්ජීපි අප්පටිජානමානො ආපත්තියා න කාරෙතබ්බොති අවිසෙසෙන වුත්තං. සො හි යාව න පටිජානාති, තාව නෙව සුද්ධො, න අසුද්ධොති වා වත්තබ්බො, වත්තානුසන්ධිතා පන කාරෙතබ්බො. වුත්තඤ්ඤෙනං –

“පටිඤ්ඤා ලජ්ජීසු කතා, අලජ්ජීසු ඵවං න විජ්ජති;
බහුමපි අලජ්ජී භාසෙය්‍ය, වත්තානුසන්ධිතෙන කාරයෙ” ති. (පරි. 359);

යෙන වා සා සද්ධෙය්‍යවචසා උපාසිකා වදෙය්‍ය, තෙන සො භික්ඛු කාරෙතබ්බොති ඵත්ථ “පටිජානමානො” ති අවුත්තෙපි අධිකාරත්තා “පටිජානමානොව තෙන සො භික්ඛු කාරෙතබ්බො” ති වුත්තං. තථාරූපාය උපාසිකාය වචනෙන අඤ්ඤථත්තභාවතො දිට්ඨං නාම තථාපි හොති, අඤ්ඤථාපි හොතීති දස්සනෙන අඤ්ඤථත්තසම්භවං දස්සෙති. ඵවං මහිද්ධිකා නාම...පෙ.... වදාපෙථාති ඉදං “ඵවං මහිද්ධිකාපි තුම්හෙ ඵවරූපෙ ආසඬ්ඤානියෙ යානෙ කස්මා අනුපපරික්ඛිත්වා නිසින්නත්ථ, තුම්හාදිසෙහි නාම අත්තරසරෙ නිසිදන්තෙහි උපපරික්ඛිත්වා පතිරූපෙ යානෙ නිසිදිතබ්බ” ත්ති ථෙරං ඔවදන්තො ආහ, න පන අසද්දහන්තො. ථෙරො අත්තතො අනුපපරික්ඛිත්වා අනිසින්නභාවං දස්සෙන්තො “අත්තරසරස්සෙවෙසො ආවුසො දොසො” ති ආහ. ඵවමකාසින්ති අත්තතො නිගුහිතබ්බමපි ගුණං පකාසෙන්තො ඵවං විය ඉද්ධිපාටිභාරියං අකාසිං. රක්ඛෙය්‍යාසි මන්ති “මා මං අඤ්ඤෙපි ඵවං ජානන්තු” ති අත්තතො ගුණං අජානාපෙතුකාමො වදති.

446-451. මාතුගාමස්ස මෙටුනං ධම්මං පටිසෙවන්තොති ඵත්ථ “මග්ගෙ” ති පාඨසෙසො දට්ඨබ්බොති ආහ “මාතුගාමස්ස මග්ගෙ” ති. රහො නිසජ්ජස්සාදස්ස අසතිපි මෙටුනරාගභාවෙ තප්පටිබ්බද්ධකිලෙසත්තා වුත්තං “මෙටුනධම්මසන්තිස්සිතකිලෙසො වුව්වති” ති, තෙනෙව සන්තිස්සිතග්ගහණං කතං. තං සන්ධාය අගතෙපි අසුද්ධචිත්තෙන ගතත්තා “අස්සාදෙ උප්පන්නෙ පාවිත්තිය” ත්ති වුත්තං. රහස්සාදො උප්පජ්ජති අනාපත්තීති සුද්ධචිත්තෙන ගන්ත්වා නිසින්නත්තා විත්තුප්පාදමත්තෙනෙත්ථ ආපත්ති න හොතීති වුත්තං. අයං ධම්මො අනියතොති ඵත්ථ තිණ්ණං ආපත්තීනං යං ආපත්තිං වා වත්ථුං වා පටිජානාති, තස්ස

වසෙන කාරෙතබ්බතාය අනියතොති අයමත්ථො පාකටොයෙවාති න චුත්තො. යං ආපත්තිං පටිජානාති, තස්සා වසෙනෙත්ථ අභිගහෙදො වෙදිතබ්බො.

පයමඅනියතසික්ඛාපදවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. දුතියඅනියතසික්ඛාපදවණ්ණනා

452. “එකො”ති චුත්තත්තා “නිසජ්ජං කප්පෙතුං පටික්ඛිත්ත”න්ති ඉමිනා සම්බන්ධො න සට්ඨිති ආහ “යං එකො...පෙ.... සම්බන්ධො වෙදිතබ්බො”ති. එතං පච්චත්තවචනන්ති “එකො”ති ඉදං පච්චත්තවචනං.

453. බහි පරික්ඛිත්තන්ති බහි පාකාරාදිනා පරික්ඛිත්තං. පරිවෙණුභිගණන්ති පරිවෙණුමාලකං සන්ධාය චුත්තං. ඉත්ථිපි පුරිසොපිති එත්ථ පයමෙ කස්මා ඉත්ථිසතම්පි අනාපත්තිං න කරොති, ඉධ එකාපි කස්මා අනාපත්තිං කරොතිති? චුච්චතෙ – පයමසික්ඛාපදං “සක්කා හොති මෙථුනං ධම්මං පටිසෙවිතු”න්ති චුත්තත්තා මෙථුනධම්මවසෙන ආගතං, න ච මෙථුනස්ස මාතුගාමො දුතියො හොති. ඉත්ථිසො හි අඤ්ඤමඤ්ඤස්සා වජ්ජං පටිච්ඡාදෙන්ති, තෙනෙව වෙසාලියං මහාවතෙ ද්වාරං විවරිත්වා නිපන්තෙ හික්ඛුම්හි සම්බහුලා ඉත්ථිසො යාවදත්ථං කත්වා පක්කම්භු, තස්මා තත්ථ “ඉත්ථිසතම්පි අනාපත්තිං න කරොති”ති චුත්තං. ඉදං පන සික්ඛාපදං දුට්ඨුල්ලවාචාවසෙන ආගතං “අලඤ්ච ඛො හොති මාතුගාමං දුට්ඨුල්ලාහි වාචාහි ඔභාසිතු”න්ති චුත්තත්තා. දුට්ඨුල්ලවාචඤ්ච සුත්වා මාතුගාමොපි න පටිච්ඡාදෙති. තෙනෙව දුට්ඨුල්ලවාචාසික්ඛාපදෙ යා තා ඉත්ථිසො හිරිමනා, තා නික්ඛමිත්වා හික්ඛු උජ්ඣාපෙසුං, තස්මා ඉධ “ඉත්ථිපි අනාපත්තිං කරොති”ති චුත්තං. ඉධ අප්පට්ච්ඡන්තත්තා ඉත්ථිපි අනාපත්තිං කරොති, තත්ථ පටිච්ඡන්තත්තා ඉත්ථිසතම්පි අනාපත්තිං න කරොතිති ච වදන්ති.

කායසංසග්ගවසෙන අනන්ධො චුත්තො, දුට්ඨුල්ලවාචාවසෙන අබ්බිරො. අන්තොද්වාදසහත්ථෙ ඔකාසෙති සොතස්ස රහාභාවො චුත්තො, එතෙන “සොතස්ස රහො ද්වාදසහත්ථෙන පරිච්ඡින්නිතබ්බො”ති දස්සෙති. තස්මා ද්වාදසහත්ථෙනො බහි නිසින්තො අනාපත්තිං න කරොති සතිපි චක්ඛුස්ස රහාභාවෙ සොතස්ස රහසබ්භාවතො. ඉමස්මිඤ්හි සික්ඛාපදෙ අප්පට්ච්ඡන්තත්තා සොතස්ස රහොයෙව අධිප්පෙතො. පාලියං පන “චක්ඛුස්ස රහො”ති අත්ථුද්ධාරවසෙන චුත්තං. කෙනච්ච පන “ද්වෙපි රහා ඉධ අධිප්පෙතා”ති චුත්තං, තං න ගහෙතබ්බං. න හි අප්පට්ච්ඡන්තෙ ඔකාසෙ චක්ඛුස්ස රහො සම්භවති ද්වාදසහත්ථෙනො බහි දස්සනවිසයෙ දුරතරෙ නිසින්තස්සපි දට්ඨං සක්කුණෙයාභාවතො. නිද්දායන්තොපිති ඉමිනා “නිපජ්ජිත්වා නිද්දායන්තොපි ගහිතොයෙවා”ති තීසුපි ගණ්ඨිපදෙසු චුත්තං. “නිපජ්ජිත්වා නිද්දායන්තෙපි සතිපි චක්ඛුස්ස රහෙ අබ්බිරත්තා සොතස්ස රහො නත්ථි”ති ගණ්ඨිපදකාරාතං අධිප්පායො. යථා පන නිපජ්ජිත්වා නිද්දායන්තො අන්ධො විය කිඤ්චි න පස්සතිති චක්ඛුස්ස රහො සම්භවති, තථා බ්බිරො විය කිඤ්චි සද්දං න සුභාතීති සොතස්ස රහොපි සම්භවතීති සක්කා වත්තුං.

අට්ඨකථායඤ්ච ධීතො වා නිසින්නො වාති එත්තකමෙව චුත්තං, පට්ඨසික්ඛාපදෙ විය “නිපජ්ජිත්වා නිද්දායන්නොපි අනාපත්තිං න කරොති”ති ඉදං පන න චුත්තං, තස්මා වීමංසිත්වා යථා න විරුජ්ඣති, තථා ගහෙතබ්බං.

සොතස්ස රහස්සෙව ඉධාධිජ්ජෙතත්තා “බධිරො පන චක්ඛුමාපි”ති චුත්තං. අන්ධස්ස අප්පට්ඨින්නමි පට්ඨින්නපක්ඛං භජති පට්ඨසික්ඛාපදස්ස වියයත්තා චුත්තං “අන්ධො වා අබධිරොපි න කරොති”ති. යථෙව හි තත්ථ අපිහිතකවාටස්ස ගබ්භස්ස අන්තො සම්පෙපි ධීතො අන්ධො අනාපත්තිං න කරොති, එවමයම්පිති දට්ඨබ්බං. උභයත්ථාපිති ද්විසුපි අනියතෙසු. යස්මා ද්විහි සික්ඛාපදෙහි උදායිත්ථෙරං ආරබ්භ වසුං පඤ්ඤත්තා කාවි ආපත්ති නාම නත්ථී, තස්මා තස්ස තස්ස සික්ඛාපදස්ස ආදිකම්මිකෙ සන්ධාය ආදිකම්මිකානං අනාපත්ති චුත්තා. උපනන්දන්ථෙරාදයො හි රහො නිසජ්ජාදීනං ආදිකම්මිකා. භගවතා පන පට්ඨං පඤ්ඤත්තසික්ඛාපදානියෙව ගහෙත්වා උපනන්දවත්ථුස්මිං අනියතක්කමො දස්සිතො. යදි ඉමෙහි සික්ඛාපදෙහි වසුං පඤ්ඤත්තා ආපත්ති නාම නත්ථී, අථ කස්මා භගවතා අනියතද්වයං පඤ්ඤත්තන්ති? එවරුපායපි උපාසිකාය චුච්චමානො පට්ඨානමානොයෙව ආපත්තියා කාරෙතබ්බො, න අප්පට්ඨානමානොති දස්සෙන්නෙන භගවතා යාය කායපි ආපත්තියා යෙන කෙනවි වොදිතෙ පට්ඨඤ්ඤාතකරණංයෙව දළ්භං කත්වා විනයවිනිවිජයලක්ඛණං යපිතං. අථ හික්ඛුනීනං අනියතං කස්මා න චුත්තන්ති? ඉදමෙව ලක්ඛණං සබ්බත්ථ අනුගතන්ති න චුත්තං.

දුතියඅනියතසික්ඛාපදවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

ඉති සමන්තපාසාදිකාය විනයට්ඨකථාය සාරත්ථදීපනියං

අනියතවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. නිස්සග්ගියකණ්ඩං

1. වීචරවග්ගො

1. පට්ඨකථිතසික්ඛාපදවණ්ණනා

459. සම්භාවිතාති සම්තපාපෙන. ගොතමකෙ චෙතියෙති ගොතමයක්ඛස්ස චෙතියට්ඨානෙ කතවිහාරො චුච්චති. පරිභුඤ්ජිතුං අනුඤ්ඤානං හොතීති භගවතා ගහපතිවීචරෙ අනුඤ්ඤාතෙ බහුනි වීචරානි ලහිත්වා භණ්ඩිකං කත්වා සිසෙපි බන්ධෙපි කට්ඨාපි යපෙත්වා ආගවිජන්තෙ හික්ඛු දිස්වා වීචරෙ සීමං බන්ධන්තෙන තිවීචරං පරිභොගත්ථාය අනුඤ්ඤාතං, න පන අධිට්ඨානවසෙන. නභායන්ති එත්ථාති නභානං, නභානතිත්ථං.

460. එකො කිර බ්‍රාහ්මණෝ චින්තෙසි “බුද්ධරත්නස්ස ච සඛ්ඝරත්නස්ස ච පුජා පඤ්ඤායති, කථං නු බො ධම්මරත්නං පුජිතං නාම හොති” ති. සො භගවන්තං උපසඬකම්භවා එතමත්ථං පුච්ඡි. භගවා ආහ “සවෙපි බ්‍රාහ්මණ ධම්මරත්නං පුජෙතුකාමො, එකං බහුස්සුතං පුජෙහි” ති. බහුස්සුතං හන්තෙ ආචික්ඛොති. හික්ඛුසඬ්ඝං පුච්ඡාති. සො හික්ඛු උපසඬකම්භවා “බහුස්සුතං හන්තෙ ආචික්ඛො” ති ආහ. ආනන්දත්ථෙරො බ්‍රාහ්මණාති. බ්‍රාහ්මණො ථෙරං සහස්සග්ගනකෙන චිවරෙන පුජෙසි. තෙන චුත්තං “පට්ලාභවසෙන උජ්ජන්ත” ති. උජ්ජන්ත-සද්දො නිජ්ජන්තපරියායොපි හොතිති තං පටික්ඛිපන්තො ආහ “නො නිජ්ජන්තිවසෙනා” ති. පයමමෙව හි තං තන්තවායකම්මෙන නිජ්ජන්තං.

ථෙරස්ස සන්තිකෙ උපජ්ඣං ගාභාපෙත්වා සයං අනුස්සාවනකම්මං කරොතිති එත්ථ සාරිපුත්තත්ථෙරොපි තථෙව කරොතිති දට්ඨබ්බං. එවං එකමෙකෙන අත්තනො පත්තචීවරං දත්වා පබ්බාපෙත්වා උපජ්ඣං ගණ්භාපිතානි පඤ්ච පඤ්ච හික්ඛුසතානි අහෙසුං. ආයස්මන්තං ආනන්දං අතිවිස මමායතිති ආනන්දත්ථෙරො තාව මමායතු අබ්බිණාසවභාවතො, සාරිපුත්තත්ථෙරො කථන්ති? න ඉදං මමායනං ගෙහස්සිතපෙමවසෙන, අථ බො ගුණසම්භාවනාවසෙනාති නායං දොසො. නවමං වා දිවසං දසමං වාති භුම්මත්ථෙ උපයොගවචනං, නවමෙ වා දසමෙ වා දිවසෙති අත්ථො. සවෙ භවෙය්‍යාති සවෙ කස්සචි එවං සියා. චුත්තසදිසමෙවාති එත්ථ “චුත්තදිවසමෙවා” තිපි පයන්ති. ධාරතුන්ති එත්ථ “ආහා” ති පායසෙසො දට්ඨබ්බො.

462-463. නිට්ඨිතචීවරස්මිත්ති භුම්මවචනස්ස ලොපං කත්වා නිද්දෙසොති ආහ “නිට්ඨිතෙ චීවරස්මි” ති, චීවරස්ස කරණපලිබ්බොධෙ උපච්ඡින්නෙති චුත්තං හොති. පාසපට්ටගණ්ඨිකපට්ටපරියොසානං යං කිඤ්චි කාතබ්බං, තං කත්වාති යොජෙතබ්බං. සුචියා පටිසාමනන්ති ඉදං සුචිකම්මස්ස සම්මා පරිනිට්ඨිතභාවදස්සනත්ථං චුත්තං, සුචිකම්මනිට්ඨානමෙවෙත්ථ පමාණං. එතෙසම්පිති විනට්ඨාදිං පරාමසති.

කථිනෙ ව උබ්භතස්මිත්ති යං සඬ්ඝස්ස කථිතං අත්ථනං, තස්මිං කථිනෙ ව උබ්භතෙති අත්ථො. දුතියස්ස පලිබ්බොධස්ස අභාවං දස්සෙතිති ආවාසපලිබ්බොධස්ස අභාවං දස්සෙති. එත්ථ ව “නිට්ඨිතචීවරස්මි උබ්භතස්මිං කථිනෙ” ති ඉමෙහි ද්විති පදෙහි ද්වින්නං පලිබ්බොධානං අභාවදස්සනෙන අත්ථතකථිනස්ස පඤ්චමාසබ්භන්තරෙ යාව චීවරපලිබ්බොධො ආවාසපලිබ්බොධො ව න උපච්ඡිජ්ජති, තාව අනධිට්ඨිතං අවිකජ්ජිතං අතිරෙකචීවරං දසාහතො පරමිපි යපෙතුං වට්ටතිති දිපෙති. අත්ථතකථිනස්ස හි යාව කථිනස්ස උබ්භාරා අනාමන්තවාරො අසමාදානවාරො යාවදත්ථචීවරං ගණහොජනං යො ව තත්ථ චීවරුජ්ජාදොති ඉමෙ පඤ්චානිසංසා උබ්භන්ති. පක්කමනං අත්තො අස්සාති පක්කමනන්තිකා. එවං සෙසාපි වෙදිතබ්බා. විත්ථාරො පනෙත්ථ ආගතට්ඨානෙයෙව ආචි භවිස්සති.

බොමන්ති බොමසුත්තෙහි වායිතං බොමපටච්චරං, තථා සෙසානි. සාණන්ති සාණවාකසුත්තෙහි කතච්චරං. භඩ්ගන්ති බොමසුත්තාදීනි සබ්බානි එකච්චානි වා මිස්සෙන්වා කතච්චරං. භඩ්ගමිච්ච වාකමයමෙවානි කෙවි. දුකුලං පට්ටුණ්ණං සොමාරපටං චිනපටං ඉද්ධිජං දෙවදින්නන්ති ඉමානි පන ඡ වීචරානි එතෙසංයෙව අනුලොමානීති විසුං න වුත්තානි. දුකුලඤ්ඤි සාණස්ස අනුලොමං වාකමයන්තා. පට්ටුණ්ණදෙසෙ සඤ්ජාතවත්ථං පට්ටුණ්ණං. ‘‘පට්ටුණ්ණකොසෙය්‍යාවිසෙසො’’ති හි අභිධානකොසෙ වුත්තං. සොමාරදෙසෙ චිනදෙසෙ ව ජාතවත්ථානි සොමාරචිනපටානි. පට්ටුණ්ණාදීනි තිණි කොසෙය්‍යස්ස අනුලොමානි පාණකෙහි කතසුත්තමයන්තා. ඉද්ධිජං එහිහික්ඛුනං පුඤ්ඤද්ධියා නිබ්බත්තච්චරං, තං බොමාදීනං අඤ්ඤතරං භොතීති තෙසං එව අනුලොමං. දෙවතාහි දින්නං ච්චරං දෙවදින්නං, තං කප්පරුක්ඛෙ නිබ්බත්තං ජාලිනියා දෙවකඤ්ඤාය අනුරුද්ධත්ථෙරස්ස දින්නවත්ථසදිසං, තමිච්ච බොමාදීනංයෙව අනුලොමං භොති තෙසු අඤ්ඤතරභාවතො.

මජ්ඣිමස්ස පුරිසස්ස විදත්ථිං සන්ධාය ‘‘ද්වෙ විදත්ථියො’’තිආදි වුත්තං. ඉමිනා දීඝතො වඩ්ඪකීහත්ථප්පමාණං චිත්ථාරතො තතො උපඩ්ඪප්පමාණං විකප්පනුපගන්ති දස්සෙති. තථා හි ‘‘සුගතවිදත්ථි නාම ඉදානි මජ්ඣිමස්ස පුරිසස්ස තිස්සො විදත්ථියො, වඩ්ඪකීහත්ථෙත දියඩ්ඪො හත්ථො භොතී’’ති කුටිකාරසික්ඛාපදවධිකථායං (පාරා. අට්ඨ. 2.348-349) වුත්තං, තස්මා සුගතභිගුලෙන ද්වාදසභිගුලං වඩ්ඪකීහත්ථෙත දියඩ්ඪො හත්ථොති සිද්ධං. එවඤ්ච කත්වා සුගතභිගුලෙන අට්ඨභිගුලං වඩ්ඪකීහත්ථප්පමාණන්ති ඉදං ආගතමෙවානි.

තං අතික්කාමයතොති එත්ථ තන්ති ච්චරං කාලං වා පරාමසති. තස්ස යො අරුණොති තස්ස චීවරුප්පාදදිවසස්ස යො අතික්කන්තො අරුණො. චීවරුප්පාදදිවසෙන සද්ධින්නි චීවරුප්පාදදිවසස්ස අතික්කන්තඅරුණෙන සද්ධින්නි අත්ථො. දිවසසද්දෙන හි තංදිවසනිස්සිතො අරුණො වුත්තො. බන්ධිත්වාති රජ්ජුආදීහි බන්ධිත්වා. වෙයෙත්වාති වත්ථාදීති වෙයෙත්වා.

වචනීයොති සඬ්ඝං අපෙක්ඛිත්වා වුත්තං. අඤ්ඤථාපි වත්තබ්බන්ති එත්ථ ‘‘යාය කායවි භාසාය පදපටිපාටියා අවත්වාපි අත්ථමත්තෙ වුත්තෙ වට්ටතී’’ති වදන්ති. තෙනානි ආපත්තිං පටිග්ගණ්හන්තෙන. පටිග්ගාහකෙන ‘‘පස්සසී’’ති වුත්තෙ දෙසකෙන වත්තබ්බවචනං දස්සෙති ‘‘ආම පස්සාමී’’ති. පුන පටිග්ගාහකෙන වත්තබ්බවචනමාහ ‘‘ආයතිං සංවරෙය්‍යාසී’’ති. එවං වුත්තෙ පුන දෙසකෙන වත්තබ්බවචනං ‘‘සාධු සුට්ඨු සංවරිස්සාමී’’ති. ඉමිනා අත්තතො ආයතිං සංවරෙ පතිට්ඨිතභාවං දස්සෙති. ද්විසු පන සම්බහුලාසු වාති ද්විසු සම්බහුලාසු වා ආපත්තිසු පුරිමනෙයෙනෙව වචනභෙදො වෙදිතබ්බො. ඤාත්තියං ආපත්තිං සරති චීවරතීති එත්ථ ද්වෙ ආපත්තියොති වා සම්බහුලා ආපත්තියොති වා වත්තබ්බන්ති අධිප්පායො. චීවරදානෙපිති නිස්සට්ඨචීවරස්ස දානෙපි. වත්ථුවසෙනානි චීවරගණනාය. ගණස්ස වුත්තා පාළියෙවෙත්ථ පාළිති ද්විසු ඉමාහං ආයස්මන්තානං නිස්සජ්ජාමිති වචනෙ විසෙසාභාවතො වුත්තං. එවං...පෙ.... වත්තුං වට්ටතීති වත්ථා තත්ථ කාරණමාහ

“ඉතො ගරුකතරානී” තිආදි. තත්ථ ඉතොති ඉතො නිස්සට්ඨවිවරදානතො.
 ඤත්තිකම්මතො ඤත්තිදුතියකම්මං ගරුකතරන්ති ආහ “ඉතො ගරුකතරානී” ති.
 ඉමාහං විවරන්ති එත්ථ “ඉමං විවර” න්තිපි පයන්ති.

468. න ඉධ සඤ්ඤා රක්ඛතීති ඉදං වෙමතිකං අනතික්කන්තසඤ්ඤඤ්ච
 සන්ධාය චුත්තං. යොපි එවංසඤ්ඤී, තස්සපිති න කෙවලං අතික්කන්තෙ
 අතික්කන්තසඤ්ඤස්ස, අථ ඛො වෙමතිකස්ස අනතික්කන්තසඤ්ඤස්සපිති අත්ථො.
 “න ඉධ සඤ්ඤා රක්ඛතී” තිආදිනා චුත්තමත්ථං සෙසත්තිකෙපි අතිදිසති. එස
 නයො සබ්බත්ථාති එස නයො අවිනට්ඨාදිසුපිති අඤ්ඤෙසං විවරෙසු උපවිකාදීහි
 බායිතෙසු “මය්හම්පි විවරං බායිත” න්ති එවංසඤ්ඤී හොතීතිආදිනා
 යොජෙතබ්බන්ති දස්සෙති. අනට්ඨතො අවිලුත්තස්ස විසෙසමාහ
 “පසය්භාවහාරවසෙනා” ති. ථෙය්‍යාවහාරවසෙන ගහිතඤ්ඤි නට්ඨන්ති අධිප්පෙනං,
 පසය්භාවහාරවසෙන ගහිතං විලුත්තන්ති. අනාපත්ති අඤ්ඤෙන කතං පටිලභිත්වා
 පරිභුඤ්ජතීති ඉදං නිසිදනසන්ථතං සන්ධාය චුත්තං. යං යෙන හි පුරාණසන්ථතස්ස
 සාමන්තා සුගතවිදත්ථිං අනාදිසිත්වා අඤ්ඤං නවං නිසිදනසන්ථතං කතං, තස්ස තං
 නිස්සග්ගියං හොති. තස්මා “අනාපත්ති අඤ්ඤෙන කතං පටිලභිත්වා පරිභුඤ්ජතී” ති
 ඉදං පරස්ස නිස්සග්ගියං අපරස්ස පරිභුඤ්ජිතුං වට්ටතීති ඉමමත්ථං සාධෙති.
 පරිභොගං සන්ධාය චුත්තන්ති අනතික්කන්තෙ අතික්කන්තසඤ්ඤස්ස වෙමතිකස්ස
 ච පරිභුඤ්ජන්තස්සෙව දුක්කටං, න පන අපරිභුඤ්ජිත්වා යපෙන්තස්සාති
 අධිප්පායො.

469. තිව්වරං අධිට්ඨාතුන්ති නාමං වත්වා අධිට්ඨාතුං. න විකප්පෙතුන්ති නාමං
 වත්වා න විකප්පෙතුං. එස නයො සබ්බත්ථ. තස්මා තිව්වරාදීනි අධිට්ඨහන්තෙන
 “ඉමං සඬ්ඝාටිං අධිට්ඨාමී” තිආදිනා නාමං වත්වා අධිට්ඨාතබ්බං. විකප්පෙන්තෙන
 පන “ඉමං සඬ්ඝාටි” න්තිආදිනා තස්ස තස්ස විවරස්ස නාමං අග්ගහෙත්ථාව “ඉමං
 විවරං තුය්හං විකප්පෙමී” ති විකප්පෙතබ්බං. තිව්වරං වා හොතු අඤ්ඤං වා, යදි තං
 තං නාමං ගහෙත්ථා විකප්පෙති, අවිකප්පිතං හොති, අතිරෙකවිවරට්ඨානෙයෙව
 තිට්ඨති. තතො පරං විකප්පෙතුන්ති “චතුමාසතො පරං විකප්පෙත්ථා පරිභුඤ්ජිතුං
 අනුඤ්ඤාත” න්ති තිසුපි ගණ්ඨිපදෙසු චුත්තං. කෙවි පන “තතො පරං විකප්පෙත්ථා
 යාව ආගාමිසංවච්ඡරෙ වස්සානං චතුමාසං, තාව යපෙතුං අනුඤ්ඤාත” න්තිපි
 වදන්ති. “තතො පරං විකප්පෙතුං අනුජානාමීති එත්තාවතා වස්සිකසාටිකං
 කණ්ඩුප්පට්ඨිජාදිඤ්ච තං තං නාමං ගහෙත්ථා විකප්පෙතුං අනුඤ්ඤාතන්ති
 එවමත්ථො න ගහෙතබ්බො තතො පරං වස්සිකසාටිකාදිනාමස්සෙව අභාවතො.
 තස්මා තතො පරං විකප්පෙන්තෙනපි නාමං ගහෙත්ථා න විකප්පෙතබ්බං.
 උභින්නම්පි තතො පරං විකප්පෙත්ථා පරිභොගස්ස අනුඤ්ඤාතත්තා තථා විකප්පිතං
 අඤ්ඤනාමෙන අධිට්ඨහිත්ථා පරිභුඤ්ජිතබ්බ” න්ති තිසුපි ගණ්ඨිපදෙසු චුත්තං.

පච්චුද්ධරාමීති යපෙමි, පරිච්චජාමීති වා අත්ථො. ඉමං සඬ්ඝාටිං අධිට්ඨාමීති
 එත්ථ “ඉමං විවරං සඬ්ඝාටිං අධිට්ඨාමීති එවම්පි වත්තුං වට්ටතී” ති ගණ්ඨිපදෙසු
 චුත්තං, තම්පි “ඉමං විවරං පරික්ඛාරවොලං අධිට්ඨාමී” ති ඉමිනා සමෙති.

කායවිකාරං කරොන්තෙනාති හත්ථෙන වීවරං පරාමසන්තෙන වා වාලෙන්තෙන වා. දුට්ඨන්ති සම්මුඛපරම්මුඛභෙදෙසු දුට්ඨං. හත්ථපාසෙති ඉදං ද්වාදසහත්ථං සන්ධාය චුත්තං, තස්මා ද්වාදසහත්ථබ්බන්තරෙ යිතං “ඉම”න්ති වත්වා අධිට්ඨාතබ්බං. තතො පරං “එත”න්ති වත්වා අධිට්ඨාතබ්බන්ති කෙච්ච දන්ති. ගණ්ඨපදෙසු පනෙන්ථ න කිඤ්චි චුත්තං. පාළියං අට්ඨකථායඤ්ච සබ්බන්ථ “හත්ථපාසො”ති අඛිඨතෙය්‍යහත්ථො චුච්චති, තස්මා ඉධ විසෙසවිකප්පනාය කාරණං ගවෙසිතබ්බං. සාමන්තවිහාරො නාම යත්ථ තදභෙව ගන්ත්වා නිවත්තිතුං සක්කා. “සාමන්තවිහාරො”ති ඉදං දෙසනාසිසමන්තං, තස්මා යපිතට්ඨානං සල්ලක්ඛෙන්වා දුරෙ යිතම්පි අධිට්ඨාතබ්බන්ති වදන්ති. යපිතට්ඨානං සල්ලක්ඛෙන්වාති ච ඉදං යපිතට්ඨානසල්ලක්ඛණං අනුච්ඡවිකන්ති කත්වා චුත්තං, වීවරසල්ලක්ඛණමෙවෙන්ථ පමාණං.

අධිට්ඨන්තිවා යපිතවත්ථෙහිති පරික්ඛාරවොළනාමෙන අධිට්ඨන්තිවා යපිතවත්ථෙහි. අධිට්ඨානතො පුබ්බෙ සඛිසාට්ඨාදිවොහාරස්ස අභාවතො “ඉමං පච්චුද්ධරාමි”ති පරික්ඛාරවොළස්ස විසුං පච්චුද්ධරවිධිං දස්සෙති. පරික්ඛාරවොළනාමෙන පන අධිට්ඨිතන්තා “ඉමං පරික්ඛාරවොළං පච්චුද්ධරාමි”ති චුත්තෙපි නෙවත්ථි දොසොති විඤ්ඤායති. පච්චුද්ධරිත්වා පුන අධිට්ඨාතබ්බානීති ඉදඤ්ච සඛිසාට්ඨාදිවීවරනාමෙන අධිට්ඨන්තිවා පරිභුඤ්ජිතුකාමං සන්ධාය චුත්තං. පරික්ඛාරවොළනාමෙනෙව අධිට්ඨන්තිවා පරිභුඤ්ජන්තස්ස පන පුබ්බෙකතඅධිට්ඨානමෙව අධිට්ඨානං. අධිට්ඨානකිව්චං නත්ථීති ඉමිනා කප්පබ්න්දුදානකිව්චම්පි නත්ථීති දස්සෙති. මුට්ඨිපඤ්චකාදිතිවීවරප්පමාණයුත්තං සන්ධාය “තිවීවරං පනා”තිආදි චුත්තං. පරික්ඛාරවොළං අධිට්ඨාතුන්ති පරික්ඛාරවොළං කත්වා අධිට්ඨාතුං. බද්ධසීමායං අවිජ්ජවාසසීමාසම්මුතිසබ්භාවතො වීවරවිජ්ජවාසෙපි නෙවත්ථි දොසොති න තත්ථ දුප්පරිහාරතාති ආහ “අබද්ධසීමායං දුප්පරිහාර”න්ති.

අනතිරිත්තප්පමාණාති සුගතවිදත්ථියා දීඝසො ඡ විදත්ථියො තිරියං අඛිඨතෙය්‍යවිදත්ථිඤ්ච අනතික්කන්තප්පමාණාති අත්ථො. නනු ච වස්සිකසාට්ඨිකා වස්සානාතික්කමෙන, කණ්ඩුප්පට්ඨිජාදි ආබාධවූපසමෙන අධිට්ඨානං විජහති. තෙනෙව මාතිකාට්ඨකථායං (කඬ්ඛා. අට්ඨ. කථිනසික්ඛාපදවණ්ණනා) “වස්සිකසාට්ඨිකා වස්සානමාසාතික්කමෙනපි, කණ්ඩුප්පට්ඨිජාදි ආබාධවූපසමෙනපි අධිට්ඨානං විජහති”ති චුත්තං. තස්මා “තතො පරං පච්චුද්ධරිත්වා විකප්පෙතබ්බා”ති කස්මා චුත්තං. සති හි අධිට්ඨානෙ පච්චුද්ධරො යුත්තොති? එත්ථ තාව තීසුපි ගණ්ඨපදෙසු ඉදං චුත්තං “පච්චුද්ධරිත්වාති ඉදං පච්චුද්ධරණං සන්ධාය න චුත්තං, පච්චුද්ධරිත්වාති පන වස්සිකසාට්ඨිකභාවතො අපනෙන්වාති එවමත්ථො ගහෙතබ්බො. තස්මා හෙමන්තස්ස පයමදිවසතො පට්ඨාය අන්තොදසාහෙ වස්සිකසාට්ඨිකභාවතො අපනෙන්වා විකප්පෙතබ්බාති ඉමමත්ථං දස්සෙතුං ‘තතො පරං පච්චුද්ධරිත්වා විකප්පෙතබ්බා’ති චුත්ත”න්ති.

කෙවි පන “යථා කලීනමාසඛින්නරෙ උප්පන්නවීවරං කලීනමාසාතික්කමෙ නිස්සග්ගියං හොති, එවමයං වස්සිකසාටිකාපි වස්සානමාසාතික්කමෙ නිස්සග්ගියා හොති, තස්මා කත්තිකපුණ්ණමදිවසෙ පච්චුද්ධරිත්වා තතො පරං හෙමන්තස්ස පයමදිවසෙ විකප්පෙතඛිබාති එවමත්ථො ගහෙතඛිබො. පච්චුද්ධරිත්වා තතො පරං විකප්පෙතඛිබාති පදයොජනා වෙදිතඛිබා”ති ව වදන්ති, තං න යුත්තං. කලීනමාසෙ උප්පන්නස්සෙහි වීවරං අතිරෙකවීවරට්ඨානෙ ධීතත්තා අවසානදිවසෙ අනධිට්ඨිතං කලීනමාසාතික්කමෙ නිස්සග්ගියං හොති. අයං පන වස්සිකසාටිකා අධිට්ඨන්ත්වා යපිතත්තා න තෙන සදිසාති වස්සානාතික්කමෙ කථං නිස්සග්ගියා හොති. අනධිට්ඨිතඅවිකප්පිතමෙව හි තංතංකාලාතික්කමෙ නිස්සග්ගියං හොති, තස්මා හෙමන්තෙපි වස්සිකසාටිකා දසාහං පරිභාරං ලභතියෙව. එවං කණ්ඩුප්පට්ඨිජාදිපි ආබාධවූපසමෙන අධිට්ඨානං විජහති, තස්මා තතො පරං දසාහං පරිභාරං ලභති, දසාහං පන අනතික්කමිත්වා විකප්පෙතඛිබාති.

කෙවි පන “අධිට්ඨානහෙදලක්ඛණෙ අවුත්තත්තා වස්සිකසාටිකා වස්සානමාසාතික්කමෙපි, කණ්ඩුප්පට්ඨිජාදි ආබාධෙ වූපසන්තෙපි අධිට්ඨානං න විජහති, තස්මා ‘තතො පරං පච්චුද්ධරිත්වා විකප්පෙතඛිබා’ති ඉදං වුත්ත”න්ති වදන්ති, තං මාතිකාට්ඨකථාය න සමෙති, සමන්තපාසාදිකාය පන සමෙති. තථා හි “වස්සිකසාටිකා වස්සානමාසාතික්කමෙනපි, කණ්ඩුප්පට්ඨිජාදි ආබාධවූපසමෙනපි අධිට්ඨානං විජහති”ති ඉදං සමන්තපාසාදිකායං නත්ථි, පරිවාරට්ඨකථායස්සෙව “අත්ථාපත්ති හෙමන්තෙ ආපජ්ජති, නො ගිම්හෙ”ති එත්ථ ඉදං වුත්තං. “කත්තිකපුණ්ණමාසියා පච්ඡිමෙ පාටිපදදිවසෙ විකප්පෙත්වා යපිතං වස්සිකසාටිකං නිවාසෙන්නො හෙමන්තෙ ආපජ්ජති. කුරුන්දියං පන ‘කත්තිකපුණ්ණමදිවසෙ අපච්චුද්ධරිත්වා හෙමන්තෙ ආපජ්ජති’ති වුත්තං, තම්පි සූවුත්තං. වාතුමාසං අධිට්ඨාතුං, තතො පරං විකප්පෙතුන්ති හි වුත්ත”න්ති (පරි. අට්ඨ. 323).

තත්ථ මහාඅට්ඨකථායං නිවාසනපච්චයා දුක්කටං වුත්තං, කුරුන්දට්ඨකථායං පන අපච්චුද්ධාරපච්චයා. තස්මා කුරුන්දියං වුත්තනයෙනෙව වස්සිකසාටිකා වස්සානමාසාතික්කමෙපි අධිට්ඨානං න විජහති පස්සෙයති. කුරුන්දියස්සෙහි “වස්සානං වාතුමාසං අධිට්ඨාතුං, තතො පරං විකප්පෙතු”න්ති වචනතො යදි කත්තිකපුණ්ණමාසං න පච්චුද්ධරෙය්‍ය, අවිජහිතාධිට්ඨානා වස්සිකසාටිකා හෙමන්තං සම්පත්තා විකප්පනක්ඛෙත්තෙ අධිට්ඨානසඛිභාවතො දුක්කටං ජනෙති, තස්මා කත්තිකපුණ්ණමාසං එව පච්චුද්ධරිත්වා හෙමන්තෙ විකප්පෙතඛිබාති ඉමිනා අධිප්පායෙන “කත්තිකපුණ්ණමදිවසෙ අපච්චුද්ධරිත්වා හෙමන්තෙ ආපජ්ජති”ති වුත්තං, තස්මා විමංසිත්වා යුත්තතරං ගහෙතඛිබං.

නභානත්ථාය අනුස්සෙයනත්තා “වණ්ණහෙදමත්තරත්තාපි වෙසා වට්ඨති”ති වුත්තං. ද්වෙ පන න වට්ඨන්තිති ද්විත්තං අධිට්ඨානාභාවතො වුත්තං. “සචෙ වස්සානෙ අපරා වස්සිකසාටිකා උප්පන්නා හොති, පුරිමවස්සිකසාටිකං පච්චුද්ධරිත්වා විකප්පෙත්වා ව අධිට්ඨාතඛිබා”ති වදන්ති. පමාණයුත්තන්ති දීඝසො සුගතවිදත්ථියා ද්වෙ විදත්ථියො, විත්ථාරතො දියඨ්ඨා, දසා විදත්ථිති ඉමිනා

පමාණෙන යුත්තං. පමාණිකාති සුගතවිදත්ථියා දීඝසො වතස්සො විදත්ථියො, තිරියං ද්වෙ විදත්ථියොති එවං වුත්තප්පමාණයුත්තා. පච්චුද්ධරිත්වා විකප්පෙනබ්බාති එත්ථ යං වත්තබ්බං, තං හෙට්ඨා වුත්තමෙව. “සකිං අධිට්ඨිතං අධිට්ඨිතමෙව හොති, පුන න පච්චුද්ධරියති කාලපරිච්ඡේදාභාවතො”ති වදන්ති. අපරෙ පන “එකවචනෙනපි වට්ටතිති දස්සනත්ථං ‘සකිං අධිට්ඨිතං අධිට්ඨිතමෙව’ති වුත්ත”න්ති වදන්ති. උභයත්ථාපි අස්ස වචනස්ස ඉධ වචනෙ අපුබ්බං පයොජනං න දිස්සති, තෙනෙව මාතිකාට්ඨකථායං ඉමස්මිං යානෙ “සකිං අධිට්ඨිතං අධිට්ඨිතමෙව හොති”ති ඉදං පදං න වුත්තං.

“අත්තනො සන්තකභාවතො මොචෙත්වා යපිතං සන්ධාය මහාපච්චරියං අනාපත්ති වුත්තා”ති වදන්ති. ඉමිනා හෙසජ්ජං චෙතාපෙස්සාමි, ඉදං මාතුයා දස්සාමිති යපෙන්තෙන අධිට්ඨාතබ්බං, ඉදං හෙසජ්ජස්ස, ඉදං මාතුයාති විස්සජ්ජේත්වා සකසන්තකභාවතො මොචිතෙ අධිට්ඨානකිච්චං නත්ථිති අධිප්පායො. සෙනාසනපරික්ඛාරත්ථාය දින්නපච්චත්ථරණෙති එත්ථ “අනිවාසෙත්වා අපාරුපිත්වා ච කෙවලං මඤ්චපියෙසුයෙව අත්ථරිත්වා පරිභුඤ්ජියමානං පච්චත්ථරණං අත්තනො සන්තකමපි අනධිට්ඨාතුං වට්ටති”ති වදන්ති. හෙට්ඨා පන “පච්චත්ථරණමපි අධිට්ඨාතබ්බමෙවා”ති අවිසෙසෙන වුත්තත්තා අත්තනො සන්තකං අධිට්ඨාතබ්බමෙවාති අමිභාකං ඛන්ති, විමංසිත්වා ගහෙතබ්බං.

“භීතායාවත්තනෙනාති සික්ඛං අප්පච්චක්ඛාය ගිහිභාවුපගමනෙනා”ති තිසුපි ගණ්ඨිපදෙසු වුත්තං, තං යුත්තං අඤ්ඤස්ස දානෙ විය විචරෙ නිරාලයභාවෙනෙව පරිච්චත්තත්තා. කෙච්චි පන “භීතායාවත්තනෙනාති භික්ඛුනියා ගිහිභාවුපගමනෙනා”ති එවමත්ථං ගහෙත්වා “භික්ඛු පන විබ්භමන්තොපි යාව සික්ඛං න පච්චක්ඛාති, තාව භික්ඛුයෙවාති අධිට්ඨානං න විජහති”ති වදන්ති, තං න ගහෙතබ්බං “භික්ඛුනියා භීතායාවත්තනෙනා”ති විසෙසෙත්වා අවුත්තත්තා. භික්ඛුනියා හි ගිහිභාවුපගමනෙ අධිට්ඨානවිජහනං විසුං වත්තබ්බං නත්ථි තස්සා විබ්භමනෙනෙව අස්සමණිභාවතො. සික්ඛාපච්චක්ඛානෙනාති පන ඉදං සචෙ භික්ඛුලිඬිගෙ ධිතොව සික්ඛං පච්චක්ඛාති, තස්ස කායලග්ගමපි විචරං අධිට්ඨානං විජහතිති දස්සනත්ථං වුත්තං. කනිට්ඨඬුලිනබවසෙනාති හෙට්ඨිමපරිච්ඡේදං දස්සෙති. පමාණච්චරස්සාති පච්ඡිමප්පමාණං සන්ධාය වුත්තං. ද්වෙ විචරාති පාරුපන්තස්සාති අන්තරසරප්පවෙසනත්ථාය සුප්පට්ච්ඡන්තසික්ඛාපදෙ වුත්තනයෙන සඬ්ඝාටිං උත්තරාසඬ්ගඤ්ච එකතො කත්වා පාරුපන්තස්ස. සඬ්ඝරිතට්ඨානෙනාති ද්විසුපි අන්තෙසු සඬ්ඝරිතට්ඨානෙ. එස නයොති ඉමිනා පමාණයුත්තෙසු යත්ථ කත්ථවි ඡිද්දං අධිට්ඨානං විජහති, මහන්තෙසු පන තතො පරෙන ඡිද්දං අධිට්ඨානං න විජහතිති අයමත්ථො දස්සිතො. සබ්බෙසුති තිච්චරාදිගෙදෙසු සබ්බවිචරෙසු.

අඤ්ඤං පච්ඡිමප්පමාණං නාම නත්ථිති සුත්තෙ ආගතං නත්ථිති අධිප්පායො. ඉදානි තමෙව විභාවෙතුං “යඤ්ඡි”තිආදි වුත්තං. “තං අතික්කමයතො ඡේදනකං

පාවිත්තිය''න්ති වුත්තත්තා ආහ “කතො උත්තරි පටිසිද්ධත්තා”ති. තං න සමෙතීති පරික්ඛාරවොළස්ස විකප්පනුපගපවිජිමං පවිජිමප්පමාණන්ති ගහෙත්වා ඉතරෙසං තිච්චරාදීනං මුට්ඨිපඤ්චකාදිහෙදං පවිජිමප්පමාණං සන්ධාය “එස නයො”තිආදිවචනං න සමෙති තාදිසස්ස පවිජිමප්පමාණස්ස සුත්තෙ අභාවතොති අධිප්පායො. අන්ධකට්ඨකථායං වුත්තවචනං න සමෙතීති ඉමිනාව පටික්ඛෙපෙන විකප්පනුපගපවිජිමස්ස අන්තො යත්ථ කත්ථවි ඡිද්දං අධිට්ඨානං විජහතීති අයම්පි නයො පටික්ඛිත්තොයෙවාති දට්ඨබ්බං. තිච්චරඤ්ඤි යපෙත්වා සෙසව්වරෙසු ඡිද්දෙන අධිට්ඨානවිජහනං නාම නත්ථි, තස්මා අධිට්ඨහිත්වා යපිතෙසු සෙසව්වරෙසු විකප්පනුපගපවිජිමං අප්පහොන්තං කත්වා ඛණ්ඩාඛණ්ඩිකං ඡිත්තෙසුපි අධිට්ඨානවිජහනං නත්ථි. සචෙ පන අධිට්ඨානතො පුබ්බෙයෙව තාදිසං හොති, අච්චරත්තා අධිට්ඨානකිච්චං නත්ථි. බුද්දකං ච්චරන්ති මුට්ඨිපඤ්චකාදිහෙදප්පමාණතො අනුනමෙව බුද්දකච්චරං. මහන්තං වා බුද්දකං කරොතීති එත්ථ තිණ්ණං ච්චරානං චතුසු පස්සෙසු යස්මිං පදෙසෙ ඡිද්දං අධිට්ඨානං න විජහති, තස්මිං පදෙසෙ සමන්තතො ඡිත්තදිත්වා බුද්දකං කරොන්තස්ස අධිට්ඨානං න විජහතීති අධිප්පායො.

සම්මුඛාවිකප්පනා පරම්මුඛාවිකප්පනාති එත්ථ සම්මුඛෙන විකප්පනා පරම්මුඛෙන විකප්පනාති එවමත්ථො ගහෙතබ්බො. සන්තිහිතාසන්තිහිතභාවන්ති ආසන්තදුරහාවං. ආසන්තදුරහාවො ච අධිට්ඨානෙ වුත්තනායෙනෙව වෙදිතබ්බො. පරිභොගාදයොපි වට්ටන්තීති එත්ථ අධිට්ඨානස්සපි අන්තොගධත්තා සචෙ සඬ්ඝාට්ඨාදිනාමෙන අධිට්ඨහිත්වා පරිභුඤ්ජිතුකාමො හොති, අධිට්ඨානං කාතබ්බං. නො චෙ, න කාතබ්බං, විකප්පනමෙව පමාණං, තස්මා අතිරෙකච්චරං නාම න හොති. මිත්තොති දළ්භමිත්තො. සන්දිට්ඨොති දිට්ඨමිත්තො නාතිදළ්භමිත්තො. විකප්පිතවිකප්පනා නාමෙසා වට්ටතීති අධිට්ඨිතඅධිට්ඨානං වියාති අධිප්පායො අවිසෙසෙන වුත්තවචනන්ති තිච්චරාදිං අධිට්ඨෙති, වස්සිකසාට්ඨිකං කණ්ඩුප්පට්ඨිඡාදිඤ්ච විකප්පෙතීති අවත්වා සබ්බච්චරානං අවිසෙසෙන විකප්පෙතීති වුත්තවචනං. තිච්චරසඬ්ඛෙපෙනාති තිච්චරනිහාරෙන, සඬ්ඝාට්ඨාදිඅධිට්ඨානවසෙනාති වුත්තං හොති.

තුය්හං දෙමිතිආදීසු “තස්මිං කාලෙ න ගණ්හිතුකාමොපි සචෙ න පටික්ඛිපති, පුන ගණ්හිතුකාමතාය සති ගහෙතුං වට්ටතී”ති වදන්ති. ඉත්ථන්තාමස්සාති පරම්මුඛෙ ධීතං සන්ධාය වදති. “තුය්හං ගණ්හාමි”ති වුත්තෙ “මය්හං ගණ්හාමි”ති වදති, සුදින්නං සුග්ගහිතඤ්චාති එත්ථ “යථා පරතො ‘තච සන්තකං කරොමි’ති වුත්තෙ දුද්දින්නමිපි ‘සාධු, හන්තෙ, මය්හං ගණ්හාමි’ති වචනෙන ‘සුග්ගහිතං හොති’ති වුත්තං, එවමිධාපි ‘තුය්හං ගණ්හාමි’ති වුත්තෙ සුදින්නත්තා ‘මය්හං ගණ්හාමි’ති අවුත්තෙපි ‘සුදින්නමෙවා’”ති වදන්ති. “ගණ්හාමිති ච ආණත්තියා ගහණස්ස තප්පට්ඨිකාකරණවසෙන පවත්තත්තා තදා ගණ්හාමිති විත්තෙ අනුප්පාදිතෙ පවිජා ගහෙතුං න ලහති”ති වදන්ති.

තං න යුජ්ජතීති විනයකම්මස්ස කරණවසෙන ගහෙත්වා දින්නත්තා වුත්තං.
 සථෙ පන පරො සච්චතොයෙව විස්සාසං ගණ්හාති, පුන කෙනචි කාරණෙන තෙන
 දින්නං තස්ස න වට්ටතීති නත්ථි. නිස්සග්ගියං පන චීවරං ජානිත්වා වා අජානිත්වා වා
 ගණ්හන්තං “මා ගණ්හාහි”ති නිවාරණත්ථං වුත්තං. කායවාචාහි
 කත්තබ්බඅධිට්ඨානවිකප්පනානං අකතත්තා හොතීති ආහ “කායවාචානො
 සමුට්ඨාතී”ති. චීවරස්ස අත්තනො සන්තකතා, ජාතිප්පමාණයුත්තතා,
 ඡින්නපලිබොධභාවො, අතිරෙකචීවරතා, දසාහාතික්කමොති ඉමානෙත්ථ පඤ්ච
 අඬගාති.

පඨමකථිතසික්ඛාපදවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. උදොසිතසික්ඛාපදවණ්ණනා

471-473. දුතියෙ අථානන්දත්ථෙරො කථං ඔකාසං පටිලහති, කිං කරොන්තො
 ව ආහිණ්ඩතීති ආහ “ථෙරො කිරා”තිආදි. අවිජ්ජවාසෙති නිමිත්තත්ථෙ භූමිමං,
 අවිජ්ජවාසත්ථන්ති අත්ථො, විජ්ජවාසපච්චයා යා ආපත්ති, තදභාවත්ථන්ති වුත්තං
 හොති.

475-476. එවං ඡින්නපලිබොධොති එවං ඉමෙහි චීවරනිට්ඨානකථිනුබ්භාරෙහි
 ඡින්නපලිබොධො. අධිට්ඨිතෙසුති තිච්චරාධිට්ඨානනයෙන අධිට්ඨිතෙසු. තිච්චරෙන
 විජ්ජවුත්ථො හොතීති “රුක්ඛො ඡින්නො, පටො දඩ්ඨො”තිආදීසු විය අවයවෙපි
 සමුදායවොහාරො ලබ්භතීති වුත්තං.

477-478. පරිබාය වා පරික්ඛිත්තොති ඉමිනා ව සමන්තා නදීතළාකාදිඋදකෙන
 පරික්ඛිත්තොපි පරික්ඛිත්තොයෙවාති දස්සෙති. එත්තාවතාති “පරික්ඛිත්තො”ති
 ඉමිනා වචනෙන. ආකාසෙ අරුණං උට්ඨාපෙතීති සරස්ස උපරි ආකාසෙ
 අඬ්ඬතෙයාරතනප්පමාණං අතික්කම්ත්වා අරුණං උට්ඨාපෙති. සරං
 නිවෙසනුදොසිතාදිලක්ඛණමෙව, න පන පාටියෙක්කං සරං නාම අත්ථිති ආහ
 “එත්ථ වා”තිආදි.

479. පාළියං වුත්තනයෙන “සභායෙ”ති අවත්වා “සභාය”න්ති පච්චත්තවචනං
 සභාය-සද්දස්ස නපුංසකලිඬ්ඨගතාවිභාවනත්ථං වුත්තං. සභා-සද්දපරියායොපි හි
 සභාය-සද්දො නපුංසකලිඬ්ඨගයුත්තො ඉධ වුත්තොති ඉමමත්ථං දස්සෙන්නො
 “ලිඬ්ඨගයුත්තයෙන සභා වුත්තා”ති ආහ. චීවරහත්ථපාසෙ වසිතබ්බං නත්ථිති
 චීවරහත්ථපාසෙයෙව වසිතබ්බන්ති නත්ථි. යං තස්සා...පෙ.... න විජ්ජිතබ්බන්ති
 එත්ථ තස්සා වීථියා සම්මුඛට්ඨානෙ සභායද්වාරානං ගහණෙනෙව තත්ථ සබ්බානිපි
 ගෙහානි සා ව අන්තරවීථි ගහිතායෙව හොති. අතිහරිත්වා සරෙ නික්ඛිපතීති තං වීථිං
 මුඤ්චිත්වා යිතෙ අඤ්ඤස්මිං සරෙ නික්ඛිපති. පුරතො වා පච්ඡතො වා හත්ථපාසෙති
 සරස්ස හත්ථපාසං සන්ධාය වදති.

නිවෙසනාදියු පරික්ඛිත්තතාය එකුපවාරතා, අපරික්ඛිත්තතාය නානුපවාරතා ව වෙදිතබ්බාති දස්සෙන්නො “එතෙනෙවුපායෙනා”තිආදිමාහ. නිවෙසනාදිනි ගාමතො බහි සන්නිවිට්ඨානි ගහිතානීති වෙදිතබ්බං. අන්තොගාමෙ යිතානඤ්ඤි ගාමග්ගහණෙන ගහිතත්තා ගාමපරිභාරොයෙවාති. සබ්බත්ථාපීති ගාමාදියු අජ්ඣෙකාකාසපරියන්තෙසු පන්නරසසු. පරික්ඛෙපාදිවසෙනාති එත්ථ ආදි-සද්දෙන අපරික්ඛෙපස්සෙව ගහණං වෙදිතබ්බං, න එකකුලාදීනමපි.

480-487. ඔවරකො නාම ගබ්භස්ස අබ්භන්තරෙ අඤ්ඤො ගබ්භොතිපි වදන්ති. මුණ්ඩවිජදනපාසාදොති වන්දිකඩගණයුත්තො පාසාදො.

489. සත්ථොති ජඩ්ඝසත්ථො සකටසත්ථො වා. පරියාදියිත්වාති විනිවිජ්ඣිත්වා. වුත්තමෙවත්ථං විභාවෙති “අන්තොපවිට්ඨොන...පෙ.... යිතො හොති”ති. තත්ථ අන්තොපවිට්ඨොනාති ගාමස්ස නදියා වා අන්තොපවිට්ඨොන. නදීපරිභාරො ව ලබ්භතීති එත්ථ “විසුං නදීපරිභාරස්ස අවුත්තත්තා ගාමාදිහි අඤ්ඤත්ථ විස විවරහත්ථපාසොයෙව නදීපරිභාරො”ති තිසුපි ගණ්ඨිපදෙසු වුත්තං. විහාරසීමන්ති අවිජ්ජවාසසීමං සන්ධායාහ. විහාරං ගන්ත්වා වසිතබ්බන්ති අන්තොසීමාය යත්ථ කත්ථවි වසිතබ්බං. සත්ථසමීපෙයෙවාති ඉදං යථාවුත්තඅබ්භන්තරපරිවිජෙදවසෙන වුත්තං. පාළියං නානාකුලස්ස සත්ථො හොති, සත්ථෙ විවරං නික්ඛිපිත්වා හත්ථපාසා න විජහිතබ්බන්ති එත්ථ හත්ථපාසො නාම සත්ථස්ස හත්ථපාසොති වෙදිතබ්බං.

490. එකකුලස්ස ඛෙත්තෙති අපරික්ඛිත්තං සන්ධාය වදන්ති. යස්මා “නානාකුලස්ස පරික්ඛිත්තෙ ඛෙත්තෙ විවරං නික්ඛිපිත්වා ඛෙත්තද්වාරමූලෙ වා තස්ස හත්ථපාසෙ වා වත්ථබ්බ”න්ති වුත්තං, තස්මා ද්වාරමූලතො අඤ්ඤත්ථ අන්තොඛෙත්තෙපි වසන්තෙන විවරං හත්ථපාසෙ කත්වායෙව වසිතබ්බං.

491-494. “විහාරො නාම සපරික්ඛිත්තො වා අපරික්ඛිත්තො වා සකලො ආවාසො”ති වදන්ති. යස්මිං විහාරෙති එත්ථ පන එකං ගෙහමෙව වුත්තං. එකකුලනානාකුලසන්නකතා වෙන්ථ කාරාපකානං වසෙන වෙදිතබ්බා. ඡායාය ඵුට්ඨොකාසස්ස අන්තො එවාති යදා මහාවිථියං උජුකමෙව ගවිජන්තං සූරියමණ්ඩලං මජ්ඣන්තිකං පාපුණාති, තදා යං ඔකාසං ඡායා ඵරති, තං සන්ධාය වුත්තං. අගමනපථෙති යං තදගෙව ගන්ත්වා පුන ආගන්තුං සක්කා න හොති, තාදිසං සන්ධාය වුත්තං.

495. නදිං ඔතරතීති හත්ථපාසං මුඤ්චිත්වා ඔතරති. න ආපජ්ජතීති පරිභොගපච්චයා දුක්කටං නාපජ්ජති. තෙනාහ “සො හී”තිආදි. අපරිභොගාරහත්තාති ඉමිනාව නිස්සග්ගියවිවරං අනිස්සජ්ජෙත්වා පරිභුඤ්ජන්තස්ස දුක්කටං අවිත්තකන්ති සිද්ධං. එකං පාරුපිත්වා එකං අංසකුටෙ යපෙත්වා ගන්තබ්බන්ති ඉදං බහුතං සඤ්චාරට්ඨානෙ එවං අකත්වා ගමනං න සාරුජ්ජන්ති කත්වා වුත්තං. බහිගාමෙ යපෙත්වා...පෙ.... විනයකම්මං කාතබ්බන්ති වුත්තත්තා

අධිට්ඨානෙ විය පරමිමුඛා ධීතමිපි නිස්සග්ගියං චීවරං නිස්සජ්ජිතුං නිස්සට්ඨචීවරඤ්ච දාතුං චට්ටනීති වෙදිතබ්බං.

ගමනෙ සඋස්සාහත්තා “නිස්සයො පන න පටිප්පස්සම්භතී”ති වුත්තං. මුහුත්තං සයිත්වා...පෙ.... නිස්සයො ච පටිප්පස්සම්භතීති එත්ථ “උස්සාහෙ අපරිච්චත්තෙපි ගමනස්ස උපච්ඡින්නත්තා පුන උට්ඨාය සඋස්සාහං ගච්ඡන්තානම්පි අන්තරා අරුණෙ උට්ඨිතෙ නිස්සයො පටිප්පස්සම්භතියෙවා”ති වදන්ති. පරතො මුහුත්තං යත්වාති එත්ථාපි එසෙව නයො. අඤ්ඤමඤ්ඤස්ස වචනං අග්ගහෙත්වා ගතාති එත්ථ සචෙ එවං ගච්ඡන්තා “පුරාරුණා අඤ්ඤමඤ්ඤං පස්සිස්සාමා”ති උස්සාහං විනාව ගතා හොත්ති, අරුණුග්ගමනෙ නිස්සයපටිප්පස්සද්ධි න වත්තබ්බා පයමතරංයෙව පටිප්පස්සම්භනතො. අථ “පුරාරුණා පස්සිස්සාමා”ති සඋස්සාහාව ගච්ඡන්ති, නිස්සයපටිප්පස්සද්ධියෙව න වත්තබ්බා. එවඤ්ච සති “සහ අරුණුග්ගමනා නිස්සයො පටිප්පස්සම්භතී”ති කස්මා වුත්තං? වුවචනෙ – සඋස්සහත්තා පයමතරං පටිප්පස්සද්ධි න වුත්තා. සතිපි ච උස්සාහභාවෙ එකතො ගමනස්ස උපච්ඡින්නත්තා “මුහුත්තං යත්වා”ති එත්ථ විය සහ අරුණුග්ගමනා පටිප්පස්සද්ධියෙව වුත්තා.

අන්තොසීමායං ගාමන්ති අවිජ්ජවාසසීමාසම්මුතියා පච්ඡා පතිට්ඨාපිතගාමං සන්ධාය වදන්ති ගාමං අන්තො කත්වා අවිජ්ජවාසසීමාසම්මුතියා අභාවතො. නෙව චීවරානි නිස්සග්ගියානි හොත්තීති අවිජ්ජවාසසීමාභාවතො වුත්තං, න නිස්සයො පටිප්පස්සම්භතීති සඋස්සාහභාවතො. අන්තරාමග්ගෙයෙව ච නෙසං අරුණං උග්ගච්ඡතීති ධම්මං සුත්වා ආගච්ඡන්තානං අරුණං උග්ගච්ඡති. අස්සනියා ගච්ඡතීති අස්සනියා අන්තතො චීවරං අපච්චුද්ධරිත්වා ථෙරස්ස චීවරං අපච්චුද්ධරාපෙත්වා ගච්ඡති. එවං ගතෙ තස්මිං පච්ඡා ථෙරෙන සරිත්වා පටිපජ්ජිතබ්බවිධිං දස්සෙති “අන්තතො චීවරං පච්චුද්ධරිත්වා දහරස්ස චීවරං විස්සාසෙන ගහෙත්වා යපෙනබ්බ”න්ති. ගන්ත්වා වත්තබ්බොති ආගතකිච්චං නිට්ඨපෙත්වා විහාරං ගතෙන පටිපජ්ජිතබ්බවිධිං දස්සෙති. අනධිට්ඨිතචීවරතා, අනත්ථතකථිතතා, අලද්ධසම්මුතිතා, රත්තිවිජ්ජවාසොති ඉමානෙත්ථ වත්තාරි අභිගානි.

උදොසිතසික්ඛාපදවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. තතියකථිතසික්ඛාපදවණ්ණනා

497-499. තතියෙ පාළියං චීවරපච්චාසා නික්ඛිපිතුන්ති එත්ථ චීවරපච්චාසාය සතියා නික්ඛිපිතුන්ති එවමත්ථො ගහෙතබ්බො. භණ්ඩිකාබද්ධානි භණ්ඩිකාබද්ධානීතිපි පයන්ති, භණ්ඩිකං කත්වා බද්ධානීති අත්ථො. නිට්ඨිතචීවරස්මිං භික්ඛුනාති එත්ථ පුරිමසික්ඛාපදෙ විය සාම්චසෙනෙව කරණවචනස්ස අත්ථො වෙදිතබ්බො.

500. අනත්ථතෙ කථිතෙ චීවරමාසෙ භික්ඛුනො උජ්ජන්තචීවරං අනධිට්ඨිතං අවිකජ්ජිතං තස්මිං මාසෙ යපෙනුං චට්ටනීති ආහ “එකං පච්ඡිමකත්තිකමාසං

යපෙත්වා”ති. කෙච් පන “කාලෙපි ආදිස්ස දින්නං, එතං අකාලච්චරන්ති වචනතො අනත්ථනෙ කථිතෙ පච්ඡිමකත්තිකමාසසඬ්ඛානෙ චීවරමාසෙ උප්පන්නච්චරස්සපි පච්චාසාච්චරෙ අසති දසාහපරිභාරොයෙව, තතො පරං යපෙතුං න වට්ටති”ති වදන්ති, තං අට්ඨකථාය න සමෙති. තථා හි අච්චෙකච්චරසික්ඛාපදට්ඨකථායං (පාරා. අට්ඨ. 2.646-649 ආදයො) “පචාරණමාසස්ස පුණ්හපක්ඛපඤ්චමීයං උප්පන්නස්ස අච්චෙකච්චරස්ස අනත්ථනෙ කථිතෙ එකාදසදිවසාධිකො මාසො, අත්ථනෙ කථිතෙ එකාදසදිවසාධිකා පඤ්ච මාසා පරිභාරො”ති වුත්තං. තමෙව ච පරිභාරං සන්ධාය “ඡට්ඨිතො පට්ඨාය පන උප්පන්නං අනච්චෙකච්චරමපි පච්චුද්ධරිත්වා යපිතච්චරමපි එතං පරිභාරං ලභතියෙවා”ති (පාරා. අට්ඨ. 2.646-649) වුත්තං. තස්මා චීවරමාසෙ දසාහතො පරමපි අනධිට්ඨිතං අවිකජ්ජිතමපි යපෙතුං වට්ටති.

යදි එවං “කාලෙපි ආදිස්ස දින්නං, එතං අකාලච්චර”න්ති ඉදං කස්මා වුත්තන්ති වෙ? අකාලච්චරසාමඤ්ඤතො අත්ථුද්ධාරවසෙන වුත්තං පට්ඨානියතෙ සොතස්ස රහො විය. එකාදසමාසෙ සත්තමාසෙ ච උප්පන්නඤ්ඤි චීවරං වුත්ථවස්සෙහි සෙසෙහි ච සම්මුඛිභූතෙහි භාජෙතුං ලබ්භතිති අකාලච්චරං නාම ජාතං. කාලෙ පන “සඬ්ඝස්ස ඉදං අකාලච්චරං දමිමි”ති අනුද්දිසිත්වා “සඬ්ඝස්ස දමිමි”ති දින්නං වුත්ථවස්සෙහියෙව භාජෙතඛිං, න අඤ්ඤෙහිති කාලච්චරන්ති වුච්චති. ආදිස්ස දින්නං පන සම්මුඛිභූතෙහි සඬ්ඛෙහියෙව භාජෙතඛිත්ති අකාලච්චරං, තස්මා කාලෙපි ආදිස්ස දින්නස්ස වුත්ථවස්සෙහි සෙසෙහි ච සම්පත්තෙහි භාජනීයත්තා අකාලච්චරසාමඤ්ඤතො “කාලෙපි ආදිස්ස දින්නං, එතං අකාලච්චර”න්ති අත්ථුද්ධාරවසෙන වුත්තං. යදි එවං “එකපුග්ගලස්ස වා ඉදං තුය්හං දමිමිති දින්න”න්ති කස්මා වුත්තං. න හි පුග්ගලස්ස ආදිස්ස දින්නං කෙතච්ච භාජනීයං හොතිති? නායං චිරොධො ආදිස්ස වචනසාමඤ්ඤතො ලබ්භමානමත්ථං දස්සෙතුං තථා වුත්තත්තා.

එවං පන අවත්වාති “තතො වෙ උත්තරි”න්ති ඉමස්ස “මාසපරමතො උත්තරි”න්ති පදභාජනං අවත්වා. තාව උප්පන්නං පච්චාසාච්චරන්ති පච්චත්තවචනං “අත්තතො ගතිකං කරොති”ති කරණකිරියාය කත්තුභාවතො. අත්තරා උප්පන්නඤ්ඤි පච්චාසාච්චරං මාසපරමං මූලච්චරං යපෙතුං අදත්වා අත්තතො දසාහපරමතාය එව පරිච්ඡින්නදිති අත්තතො ගතිකං කරොති. තතො උද්ධං මූලච්චරන්ති එත්ථ පන මූලච්චරන්ති පච්චත්තවචනං. වීසතිමදිවසතො උද්ධඤ්ඤි උප්පන්නං පච්චාසාච්චරං දසාහපරමං ගත්තුං අදත්වා මූලච්චරං අත්තනා සද්ධිං කරණසම්බන්ධතාමත්තෙන සකකාලවසෙන පරිච්ඡින්නදිති අත්තතො ගතිකං කරොති. පච්චාසාච්චරෙ පන ලභිත්වා විසුං යපෙන්නස්ස දසාහං අනතික්කන්තෙන නත්ථි තප්පච්චයා ආපත්ති. පාළියං දසාහා කාරෙතඛිත්ති එත්ථ දසාහාති කරණත්ථෙ නිස්සක්කවචනං, දසාහෙනාති අත්ථො. පඤ්චාහුප්පන්නෙතිආදිං රස්සං කත්වාපි පට්ඨන්ති. එකච්චෙස උප්පන්නෙ...පෙ.... නවාහා කාරෙතඛිත්තිආදි පච්චාසාච්චරස්ස උප්පන්නදිවසං යපෙත්වා වුත්තං.

අඤ්ඤං පච්චාසාවීචරං...පෙ.... කාරෙතඛ්ඛන්ති ඉදං සතියා එව පච්චාසාය
 චුත්තන්ති වෙදිතඛ්ඛං. සචෙ පන “ඉතො පට්ඨාය වීචරං න ලභිස්සාමී”ති පච්චාසා
 උපච්ඡින්නා, මූලචීවරම්පි දසාහං වෙ සම්පන්නං, තදහෙව අධිට්ඨාතඛ්ඛං.
 පච්චාසාවීචරම්පි පරික්ඛාරචොළං අධිට්ඨාතඛ්ඛන්ති පයමතරං උප්පන්නං
 විසභාගපච්චාසාවීචරං සන්ධාය වදති. අඤ්ඤමඤ්ඤන්ති අඤ්ඤං අඤ්ඤං, අයමෙව
 වා පායො. අඬිගං පනෙත්ථ පයමකථිතො චුත්තසදිසමෙව. කෙවලඤ්ඤි තත්ථ
 දසාහාතික්කමො, ඉධ මාසාතික්කමොති අයං විසෙසො.

තතියකථිතසික්ඛාපදවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. පුරාණචීවරසික්ඛාපදවණ්ණනා

503. චතුත්ථෙ භත්තච්ඡස්සගන්ති පාළිපදස්ස භත්තකිච්චන්ති අත්ථො
 වෙදිතඛ්ඛො, “භත්තසංවිධාන”න්තිපි කෙවි. තත්ථ නාම ත්වන්ති ඉමස්සපි සො
 නාම ත්වන්ති අත්ථො වෙදිතඛ්ඛො, “තාය නාම ත්ව”න්ති කෙවි.

505. පිතා ව මාතා ව පිතරො, පිතුනං පිතරො පිතාමහා, තෙසංයෙව යුගො
 පිතාමහයුගො, තස්මා යාව සත්තමා පිතාමහයුගා පිතාමහද්වන්දාති එවමෙත්ථ
 අත්ථො දට්ඨබ්බො. එවඤ්ඤි පිතාමහග්ගහණෙනෙව මාතාමහොපි ගහිතොති. “යාව
 සත්තමා පිතාමහයුගා”ති වචනතො හෙට්ඨා ව උද්ධඤ්ච අට්ඨමයුගො ඤාති නාම
 න හොති. දෙසනාමුඛමෙව චෙතන්ති පිතාමහයුගාති පිතාමහ-ග්ගහණං දෙසනාමුඛං
 පිතාමහිමාතාමහිආදීනම්පි අධිප්පෙතත්තා. පිතු මාතා පිතාමහී. මාතු පිතා
 මාතාමහො. මාතු මාතා මාතාමහී. එත්ථ කිඤ්චාපි පඤ්චසතසාකියානීනං වසෙන
 භික්ඛුභාවෙ යත්වා පරිවත්තලිඬිගාය භික්ඛුනියා ව වසෙන එකතොඋපසම්පන්නා
 භික්ඛුනී ලබ්භති, තථාපි පකතිනියාමෙනෙව දස්සෙතුං “භික්ඛුනී නාම
 උභතොසඬිසෙ උපසම්පන්නා”ති චුත්තං. “කප්පං කත්වාති වචනතො
 දින්නකප්පමෙව පාවිත්තියං ජනෙති”ති වදන්ති. “පුරාණචීවරං නාම සකිං
 නිවත්ථම්පි සකිං පාරුතම්පි”ති ඉදං නිදස්සනමත්තන්ති ආහ “අත්තමසො
 පරිභොගසීසෙනා”තිආදි. “කායෙන ඵ්ඨස්ත්වා පරිභොගොයෙව පරිභොගො
 නාමා”ති කුරුන්දියං අධිප්පායො.

506. කායචිකාරං කත්වාති ඉදං යාව “ඔරතො යපෙතී”ති පදං, තාව සබ්බපදෙසු
 සම්බන්ධිතඛ්ඛං. යථා සා “ධොවාපෙතුකාමො අය”න්ති ජානාති, එවං කායචිකාරං
 කත්වාති අත්ථො. “කායචිකාරං කත්වා”ති වචනතො කායවාචාහි කඤ්චි චිකාරං
 අකත්වා භත්ථෙත භත්ථෙ දෙන්තස්සපි අනාපත්ති. අත්තොද්වාදසහත්ථෙ
 ඔකාසෙති ඉදං විසෙසනං යථාසම්භවං යොජෙතඛ්ඛං. තථා හි භත්ථෙත භත්ථෙ
 දෙන්තස්ස පාදමූලෙ ව යපෙත්වා දෙන්තස්ස “අත්තොද්වාදසහත්ථෙ ඔකාසෙ”ති
 ඉදං වත්තඛ්ඛන්ති නත්ථි අඤ්ඤථා අසම්භවතො. සති හි සම්භවෙ ඛාහිවාරෙ ව
 විසෙසනං සාත්ථකං හොති. උපරි “බ්පනී”තිආදීනි පන සන්ධාය ඉදං විසෙසනං
 චුත්තං, තස්මා අත්තොද්වාදසහත්ථෙ ඔකාසෙ යත්වා උපරි බ්පන්නස්ස අඤ්ඤස්ස

හත්ථෙ පෙසෙන්තස්ස ව ආපත්ති. උපචාරං පන මුඤ්චිත්වා කායවාචාහි විකාරං කත්වා ආණාපෙන්තස්සපි අනාපත්ති. උපචාරෙති අන්තොද්වාදසහත්ථමෙව ඔකාසං වදති. උපචාරං මුඤ්චිත්වාති ද්වාදසහත්ථුපචාරං මුඤ්චිත්වා.

එකෙන වත්ථුනාති පයමං කත්වා නිට්ඨාපිතං සන්ධාය වුත්තං. රජනෙ අනාපත්තිති රජනං පච්චාසීසන්තස්සපි “ධොවිත්වා ආනෙහී”ති වුත්තත්තා අනාපත්ති අනාණත්තියා කතත්තා. “අවුත්තා ධොවති”ති ඉමිනා “අවුත්තා රජති, අවුත්තා ආකොටෙති”ති ඉදම්පි වුත්තමෙව හොතිති ආහ – “අවුත්තා ධොවතිති ඉමිනා ලක්ඛණෙන අනාපත්ති”ති. සම්බහුලා ආපත්තියො ආපජ්ජති පාවිත්තියෙන සද්ධිං ද්වෙ දුක්කටාති ආපජ්ජති. යථාවත්ථුකමෙවාති නිස්සග්ගියමෙවාති අත්ථො. පඤ්ච සතාති පරිමාණමෙතාසන්ති පඤ්චසතා.

507. වීචරං ධොවාති...පෙ.... ආණාපෙන්තස්සාති එත්ථ තාය ධොවනං පච්චාසීසන්තස්සපි අනාපත්ති. පුරාණවීචරතා, උපචාරෙ යත්වා අඤ්ඤාතිකාය හික්ඛුනියා ආණාපනං, තස්සා ධොවනාදීති වාති ඉමානෙත්ථ තීණි අඬගාති.

පුරාණවීචරසික්ඛාපදවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. වීචරපටිග්ගහණසික්ඛාපදවණ්ණනා

508. පඤ්චමෙ අපඤ්ඤත්තෙ සික්ඛාපදෙති ගණමිහා ඔභීයනසික්ඛාපදෙ අපඤ්ඤත්තෙ. විහාරවාරන්ති විහාරපටිපග්ගනවාරං. කොට්ඨාසසම්පත්තිති සකලා අඬගපච්චඬගසම්පත්ති. සබ්බපරියන්තන්ති ඡට්ඨස්ස අඤ්ඤවීචරස්ස අභාවා පඤ්චන්තං වීචරානං එකමෙකං සබ්බෙසං පරියන්තන්ති සබ්බපරියන්තං. අන්තරවාසකාදීසු හි පඤ්චසු එකමෙකං අඤ්ඤස්ස ඡට්ඨස්ස අභාවා පඤ්චන්තං අන්තමෙව හොති. අථවා පඤ්චසු වීචරෙසු එකමෙකං අන්තනො අඤ්ඤස්ස දුතියස්ස අභාවා අන්තමෙව හොතිති සබ්බමෙව පරියන්තන්ති සබ්බපරියන්තං, සබ්බෙසා වා පරියන්තන්ති සබ්බපරියන්තං. තෙනාහ – “අඤ්ඤං...පෙ.... නත්ථී”ති. යථා තස්ස මනොරථො න පුරතිති “සරීරපාරිපුරිං පස්සිස්සාමී”ති තස්ස උප්පන්නො මනොරථො යථා න පුරති. එවං හත්ථකලෙයෙව දස්සෙත්වාති සරීරං අදස්සෙත්වාව දාතබ්බවීචරං හත්ථකලෙ “හත්ථා”ති දස්සෙත්වා.

510. විහත්ථතායාති විහතහත්ථතාය, අගණතාය අප්පච්චයතාය අප්පච්චසරණතායාති වුත්තං හොති. සමහිතුන්තත්තාති පිළිතත්තා. පරිචත්තෙතබ්බං පරිචත්තං, පරිචත්තමෙව පාරිචත්තකං, පරිචත්තෙත්වා දීයමානන්ති අත්ථො.

512. උපචාරෙති ද්වාදසහත්ථුපචාරං සන්ධාය වදති. උපචාරං වා මුඤ්චිත්වා බීජන්තිති ද්වාදසහත්ථං මුඤ්චිත්වා ඔරතො යපෙන්නි, න පුරිමසික්ඛාපදෙ විය ද්වාදසහත්ථබ්බන්තරෙයෙවාති අධිප්පායො. අඤ්ඤානු පාරිචත්තකාති යං අන්තමෙසා හරිතකඛණ්ඩම්පි දත්වා වා දස්සාමිති ආහොගං කත්වා වා පාරිචත්තකං ගණ්හාති, තං යපෙත්වා. අවිත්තකභාවෙන න සමෙතිති යථා අඤ්ඤාතිකාය

ඥාතිකසඤ්ඤිස්ස වෙමතිකස්ස ච ගණ්හතො අවිත්තකත්තා ආපත්ති, එවමිධාපි “හික්ඛුනියා සන්තකං ඉද්”න්ති අජානිත්වා ගණ්හතොපි ආපත්තියෙවාති අධිප්පායො. වස්සාවාසිකං දෙනීති පුග්ගලිකං කත්වා දෙනි. පංසුකුලං අත්තනො අත්ථාය යපිතභාවං ජානිත්වා ගණ්හන්තෙනපි අඤ්ඤස්ස සන්තකං ගහිතං නාම න භොතීති ආහ – “සචෙ පන සඬකාරකුටාදීසු”තිආදි. අසාමිකඤ්ඤි පංසුකුලන්ති වුවවති. පංසුකුලං අධිට්ඨන්තිත්වාති “අසාමිකං ඉද්”න්ති සඤ්ඤං උප්පාදෙන්වා. එවං පන පංසුකුලසඤ්ඤං අනුප්පාදෙන්වා ගණ්හිතුං න වට්ටති.

513. අඤ්ඤාතිකාය අඤ්ඤාතිකසඤ්ඤීති තිකපාවිත්තියන්ති එත්ථ ඉති-සද්දො ආදිඅත්ථො. තිණි පරිමාණමස්සාති තිකං, තිකඤ්ච තං පාවිත්තියඤ්චාති තිකපාවිත්තියං, තිණි පාවිත්තියානීති අත්ථො.

514. පත්තත්ථවිකාදිං යංකිඤ්චීති අනධිට්ඨානුපගං සන්ධාය වදති. “චීවරං නාම ඡන්තං චීවරානං අඤ්ඤතරං චීවරං විකප්පනුපගං පච්ඡිම”න්ති හි වුත්තත්තා අධිට්ඨානුපගං යංකිඤ්චී න වට්ටති. තෙනෙවාහ – “විකප්පනුපගපච්ඡිමචීවරප්පමාණ”න්තිආදි. යස්මා හිසිච්ඡවි මහන්තාපි සෙනාසනසඬගහිතත්තා චීවරසඬධායං න ගච්ඡතීති නෙව අධිට්ඨානුපගා න විකප්පනුපගා ව, තස්මා අනධිට්ඨානුපගසාමඤ්ඤතො වුත්තං. සචෙපි මඤ්චප්පමාණා හිසිච්ඡවි භොති, වට්ටතියෙවාති. කො පන වාදො පත්තත්ථවිකාදීසුති මහතියාපි තාව හිසිච්ඡවියා අනධිට්ඨානුපගත්තා අනාපත්ති, තතො බුද්දකතරෙසු අනධිට්ඨානුපගෙසු පත්තත්ථවිකාදීසු කිමෙව වත්තබ්බන්ති අධිප්පායො. පටිග්ගහණං කිරියා, අපරිවත්තනං අකිරියා. විකප්පනුපගචීවරතා, පාරිවත්තකාභාවො, අඤ්ඤාතිකාය හත්ථතො ගහණන්ති ඉමානෙත්ථ තිණි අඬගාති.

චීවරපටිග්ගහණසික්ඛාපදවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

6. අඤ්ඤාතකච්ඤ්ඤත්තිසික්ඛාපදවණ්ණනා

515. ඡට්ඨෙ පතිකිට්ඨොති නිහිනො, ලාමකොති අත්ථො. ලොලජාතිකොති ලොලසභාවො. පටුයෙව පට්ටො. තෙනාහ “ඡෙකො”තිආදි. කිස්මිං වියාති එත්ථ “කිස්මිං වියා”ති නිපාතවසෙන සමානත්ථං “කිංසු වියා”ති නිපාතපදන්ති ආහ “කිංසු වියා”ති, කිං වියාති අත්ථො, දුක්ඛං වියාති අධිප්පායො. තෙනාහ “කිලෙසො වියා”තිආදි. ධම්මවසෙන උපචාරවසෙන නිමන්තනා ධම්මනිමන්තනාති පාළිපදස්ස අත්ථො වෙදිතබ්බො. සචෙ පන “වදෙය්‍යාථ, හන්තෙ, යෙනත්ථො”ති ඉදං සච්චමෙව වුත්තං සියා, පචාරිතොයෙව භොති. යස්මා පන පචාරෙත්ථාපි අදාතුකාමො අප්පචාරිතට්ඨානෙයෙව තිට්ඨති, තස්මා භගවා පචාරිතාපචාරිතභාවං අච්චාරෙත්ථා “ඤාතකො තෙ, උපනන්ද, අඤ්ඤාතකො”ති ඤාතකඅඤ්ඤාතකභාවංයෙව විචාරෙසි. මුසිංසුති විලුම්පිංසු.

517. අනුප්‍රබ්බකථානි අනුප්‍රබ්බෙන විනිවිජයකථා. සෙසපරික්ඛාරානං සද්ධිවිහාරිකෙහි ගතිතත්තා නිවාසනපාරුපනමත්තමෙව අවසිට්ඨන්ති ආහ “නිවාසනපාරුපනමත්තංයෙව හරිත්වා”ති. සද්ධිවිහාරිකානං තාව ආගමනස්ස වා අනාගමනස්ස වා අජානනත්තය චුත්තං “ථෙරෙහි නෙව තාව...පෙ.... හඤ්ජිතබ්බ”න්ති. පරෙසම්පි අත්ථාය ලහන්තීති අත්තනො වීවරං දදමානා සයං සාබ්බභද්දගෙන පටිච්ඡාදෙන්තීති තෙසං අත්ථායපි හඤ්ජිතුං ලහන්ති. “තිණෙන වා පණ්ණෙන වා පටිච්ඡාදෙන්වා ආගන්තබ්බ”න්ති වචනනො ඊදිසෙසු භූතගාමපාතබ්බතාපි අනුඤ්ඤාතායෙව හොතීති ආහ – “නෙව භූතගාමපාතබ්බතාය පාවිත්තියං හොතී”ති. න තෙසං ධාරණෙ දුක්කටන්ති තෙසං තිත්ථියද්ධජානං ධාරණෙපි දුක්කටං නත්ථි.

යානි ව තෙසං වත්ථානි දෙන්තීති සම්බන්ධො. ථෙරානං සයමෙව දින්නත්තා චුත්තං “අච්ඡින්නවීවරට්ඨානෙ ඨිතත්තා”ති. යදි ලද්ධිං ගණ්හාති, තිත්ථියපක්කන්තකො නාම හොති, තස්මා චුත්තං “ලද්ධිං අග්ගහෙත්වා”ති. “නො චෙ හොති සඬ්ඝස්ස විහාරවීවරං වා...පෙ.... ආපත්ති දුක්කටස්සා”ති ඉමිනා අත්තරාමග්ගෙ පටිට්ඨවිහාරනො නික්ඛම්ත්වා අඤ්ඤත්ථ අත්තනො අභිරුචිතට්ඨානං ගච්ඡන්තස්ස දුක්කටං චුත්තං. ඉමිනා ව “යං ආවාසං පඨමං උපගච්ඡති”ති චුත්තං අත්තරාමග්ගෙ ඨිතවිහාරම්පි සචෙ නග්ගො හුත්වා ගච්ඡති, දුක්කටමෙවාති වෙදිතබ්බං. යදි එවං තත්ථ කස්මා න චුත්තන්ති චෙ? අනොකාසත්තා. තත්ථ හි “අනුජානාමි, හික්ඛචෙ, අච්ඡින්නවීවරස්ස වා...පෙ.... වීවරං විඤ්ඤාපෙතු”න්ති ඉමිනා සම්බන්ධෙන සඬ්ඝිකම්පි වීවරං නිවාසෙතුං පාරුපිතුඤ්ච අනුජානන්තො “යං ආවාසං පඨමං...පෙ.... ගහෙත්වා පාරුපිතු”න්ති ආහ, තස්මා තත්ථ අනොකාසත්තා දුක්කටං න චුත්තං.

විහාරවීවරන්ති සෙනාසනවීවරං. විම්බිකානීති පට්ටිලොතිකාහි. තස්ස උපරීති භූමත්ථරණස්ස උපරි. විදෙසගතෙනාති අඤ්ඤං වීවරං අලහිත්වා විදෙසගතෙන. එකස්මිං...පෙ.... යපෙතබ්බන්ති එත්ථ “ලෙසෙන ගහෙත්වා අගතත්තා යපෙන්නෙන ව සඬ්ඝිකපරිභොගෙනෙව යපිතත්තා අඤ්ඤස්මිං සෙනාසනෙ නියමිතම්පි අඤ්ඤත්ථ යපෙතුං වට්ටතී”ති වදන්ති. පරිභොගෙනෙවාති අඤ්ඤං වීවරං අලහිත්වා පරිභුඤ්ජනෙන.

519-521. පරිභොගජිණ්ණන්ති යථා තෙන වීවරෙන සරීරං පටිච්ඡාදෙතුං න සක්කා, එවං ජිණ්ණං. කප්පියවොහාරෙනාති කයවික්කයාපත්තිනො මොචනත්ථං චුත්තං. “විඤ්ඤාපෙන්නස්සා”ති ඉමස්සෙව අත්ථං විහාවෙති “වෙනාපෙන්නස්ස පරිවත්තාපෙන්නස්සා”ති. අත්තනො ධනෙන හි විඤ්ඤාපනං නාම පරිවත්තනමෙවාති අධිප්පායො. සඬ්ඝවසෙන පචාරිතානං විඤ්ඤාපනෙ වත්තං දස්සෙති “පමාණමෙව වට්ටතී”ති. සඬ්ඝවසෙන හි පචාරිතෙ සබ්බෙසං සාධාරණත්තා අධිකං විඤ්ඤාපෙතුං න වට්ටති. යං යං පචාරෙතීති යං යං වීචරාදිං දස්සාමීති පචාරෙති. විඤ්ඤාපනකිවචං නත්ථිති විනා විඤ්ඤත්තියා දීයමානත්තා විඤ්ඤාපෙත්වා කිං කරස්සතීති අධිප්පායො. අඤ්ඤස්සත්ථායාති එත්ථාපි

“ඥාතකානං පචාරිතාන” න්ති ඉදං අනුවත්තනියෙවාති ආහ “අත්තනො ඥාතකපචාරිතෙ” තිආදි. විකප්පනුපගච්චරතා, සමයාභාවො, අඤ්ඤාතකවිඤ්ඤත්ති, තාය ච පටිලාභොති ඉමානෙත්ථ චත්තාරි අඩ්ඨගාති.

අඤ්ඤාතකවිඤ්ඤත්තිසික්ඛාපදවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7. තතුත්තරිසික්ඛාපදවණ්ණනා

522. සත්තමෙ පාළියං පග්ගාහිකසාලන්ති දුස්සවාණිජකානං ආපණං.
“පග්ගාහිකසාල” න්තිපි පඨන්ති.

523-524. අහීති උපසග්ගොති තස්ස විසෙසත්ථාභාවං දස්සෙති. තෙනාහ “හරිතුන්ති අත්ථො” ති. වර-සද්දස්ස ඉච්ඡායං චත්තමානත්තා ආහ “ඉච්ඡාපෙය්‍යා” ති. දට්ඨු ඛෙමතොති එත්ථ ගාථාබන්ධවසෙන අනුනාසිකලොපො දට්ඨබ්බො. සඅන්තරන්ති අන්තරවාසකසහිතං. උත්තරන්ති උත්තරාසඬ්ඨං. අස්ස විවරස්සාති සාදිතබ්බවිවරස්ස. අච්ඡින්නසබ්බවිවරොනාති අච්ඡින්නාති සබ්බාති තිණි විවරාති අස්සාති අච්ඡින්නසබ්බවිවරො, තෙනාති අත්ථො. යස්ස හි අච්ඡින්නදනසමයෙ තිණි විවරාති සන්නිහිතාති භොන්ති, තාති සබ්බාති අච්ඡින්නාති සො “අච්ඡින්නසබ්බවිවරො” ති වුච්චති. තෙනෙව “අච්ඡින්නසබ්බවිවරෙන තිවිවරකෙනා” ති වුත්තං. තිවිවරකෙනාති හි අච්ඡින්නදනසමයෙ තිවිවරස්ස සන්නිහිතභාවං සන්ධාය වුත්තං, න පන විනයතෙවිවරිකභාවං ධුතඬ්ඨගතෙවිවරිකභාවං චා සන්ධාය. එවං පටිපජ්ජිතබ්බන්ති “සන්තරුත්තරපරමං තෙන භික්ඛුනා තතො විවරං සාදිතබ්බ” න්ති වුත්තවිධිනා පටිපජ්ජිතබ්බං. අඤ්ඤාතාති අච්ඡින්නඅසබ්බවිවරෙන. යස්ස තිසු විවරෙසු එකං චා ද්වෙ චා විවරාති අච්ඡින්නාති භොන්ති, තෙනාති අත්ථො. අඤ්ඤාථාපිති “සන්තරුත්තරපරම” න්ති වුත්තවිධානතො අඤ්ඤාථාපි. යස්ස හි තිසු ද්වෙ විවරාති අච්ඡින්නාති භොන්ති, එකං සාදිතබ්බං. එකස්මිං අච්ඡින්නෙන න සාදිතබ්බන්ති න තස්ස සන්තරුත්තරපරමසාදියනං සම්භවති, අයමෙව ච අත්ථො පදභාජනෙන විභාවිතො. තෙනාහ “තං විභාගං දස්සෙතු” න්ති.

කෙච්චි පන “තිවිවරකෙනාති වුත්තත්තා තිවිවරං පරික්ඛාරවොළවසෙන අධිට්ඨිතවිවරස්ස පරිභුඤ්ජතො තස්මිං නට්ඨෙ ඛණ්ණිපි ගහෙතුං ලහති” ති වදන්ති, තං න ගහෙතබ්බං. පදභාජනස්ස හි අධිජ්ජායං දස්සෙන්නෙන යස්මා පන “අච්ඡින්නසබ්බවිවරෙන...පෙ.... තං විභාගං දස්සෙතු” න්ති වුත්තං, පදභාජනෙ ච න තාදිසො අත්ථො උපලබ්භති, තස්මා තං න ගහෙතබ්බමෙව. යම්පි මාතිකාට්ඨකථායං (කඩ්ඛා. අට්ඨ. තතුත්තරිසික්ඛාපදවණ්ණනා) වුත්තං “යස්ස අධිට්ඨිතවිවරස්ස තිණි නට්ඨාති” ති, තත්ථාපි අධිට්ඨිතග්ගහණං සරූපකථනමත්තන්ති ගහෙතබ්බං, න පන තිවිවරාධිට්ඨානෙන අධිට්ඨිතවිවරස්සෙවාති එවමත්ථො ගහෙතබ්බො පාළියං අට්ඨකථායඤ්ච තථා අත්ථස්ස අසම්භවතො. න හි තිවිවරාධිට්ඨානෙන අධිට්ඨිතවිවරස්සෙව ඉදං

සික්ඛාපදං පඤ්ඤත්තන්ති සක්කා විඤ්ඤාතුං. පුරිමසික්ඛාපදෙන හි අවිජ්ජන්තවිවරස්ස අඤ්ඤාතකවිඤ්ඤත්තියා අනුඤ්ඤාතත්තා පමාණං අජානිත්වා විඤ්ඤාපනවත්ථුස්මිං පමාණතො සාදියනං අනුජානන්තෙන භගවතා ඉදං සික්ඛාපදං පඤ්ඤත්තං, තස්මා “පරික්ඛාරවොළිකස්ස බහුමපි සාදිතුං වට්ටති” ති අයමත්ථො නෙව පාළියා සමෙති, න ච භගවතො අධිජ්ජායං අනුලොමෙති.

යස්ස තිණි නට්ඨානි, තෙන ද්වෙ සාදිතබ්බානිති එත්ථ යස්ස තිව්වරතො අධිකම්පි විවරං අඤ්ඤත්ථ යිතං අත්ථි, තදාතස්ස විවරස්ස අලබ්භනීයභාවතො තෙනපි සාදිතුං වට්ටතිති වෙදිතබ්බං. පකකියාව සන්තරුත්තරෙන වරතීති සාසඬකසික්ඛාපදවසෙන වා අවිජ්ජවාසසම්මුතිවසෙන වා තතියස්ස අලාභෙන වා වරති. “ද්වෙ නට්ඨානි” ති අධිකාරත්තා චුත්තං “ද්වෙ සාදිතබ්බානි” ති. එකං සාදියන්තෙනෙව සමො භවිස්සතීති තිණිණං විවරානං ද්විසු නට්ඨෙසු එකං සාදියන්තෙන සමො භවිස්සති උභින්නම්පි සන්තරුත්තරපරමතාය අවට්ඨානතො. යස්ස එකංයෙව භොතීති අඤ්ඤෙන කෙනවි කාරණෙන විනට්ඨෙසෙවිවරං සන්ධාය චුත්තං.

526. “සෙසකං තුය්ගෙව භොතුති දෙනති” ති චුත්තත්තා “පමාණයුත්තං ගණ්ඨිස්සාම, සෙසකං ආහරිස්සාමා” ති වත්ථා ගහෙත්වා ගමනසමයෙපි “සෙසකම්පි තුම්භාකඤ්ඤෙව භොතු” ති වදන්ති, ලද්ධකප්පියමෙව. පචාරිතානන්ති අවිජ්ජන්තකාලතො පුබ්බෙයෙව පචාරිතානං. පාළියා න සමෙතීති සන්තරුත්තරපරමතො උත්තරි සාදියනෙ අනාපත්තිදස්සනත්ථං “අනාපත්ති ඤාතකානං පචාරිතාන” ති චුත්තත්තා න සමෙති. සන්තරුත්තරපරමං සාදියන්තස්ස හි ආපත්තිජපසඬගොයෙව නත්ථි, සති ච සික්ඛාපදෙන ආපත්තිජපසඬගෙ අනාපත්ති යුත්තා දස්සෙතුන්ති අධිජ්ජායො. කෙවි පන “පමාණමෙව වට්ටතීති ඉදං සල්ලෙබ්බස්සනත්ථං චුත්ත” ති වදන්ති.

යස්මා පනිදං...පෙ.... න චුත්තන්ති එත්ථායමධිජ්ජායො – “අඤ්ඤස්සත්ථායා” ති චුච්චමානෙ අඤ්ඤෙසං අත්ථාය පමාණං අතික්කමිත්වාපි ගණ්ඨිතුං වට්ටතීති ආපජ්ජති, තඤ්ච අඤ්ඤස්සත්ථාය විඤ්ඤාපනවත්ථුස්මිං පඤ්ඤත්තත්තා වත්ථුනා සංසන්දියමානං න සමෙති. න හි යං වත්ථුං නිස්සාය සික්ඛාපදං පඤ්ඤත්තං, තස්මිංයෙව අනාපත්තිවචනං යුත්තන්ති. ගණ්ඨිපදෙසු පන තිසුපි “ඉමස්ස සික්ඛාපදස්ස අත්තතො සාදියනපට්ඨිතවසෙන පවත්තත්තා ‘අඤ්ඤස්සත්ථායා’ ති වත්තුං ඔකාසොයෙව නත්ථි, තස්මා න චුත්ත” ති කථිතං. ඉධ “අඤ්ඤස්සත්ථායා” ති අචුත්තත්තා අඤ්ඤෙසං අත්ථාය ඤාතකපචාරිතෙසු අධිකං විඤ්ඤාපෙත්තස්ස ආපත්තීති වෙ? න, තත්ථ පුරිමසික්ඛාපදෙනෙව අනාපත්තිසිද්ධිතො. තතුත්තරිතා, අවිජ්ජන්තාදිකාරණතා, අඤ්ඤාතකවිඤ්ඤත්ති, තාය ච පටිලාභොති ඉමානෙත්ථ වත්තාරි අඬගානි.

තතුත්තරිසික්ඛාපදවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

8. පයමළපක්ඛට්ඨිකිඛාපදවණ්ණනා

527. අට්ඨමෙ අපි මය්‍යාති පාඨෙපි සොයෙවත්තො. අය්‍යාති පන බහුවචනෙන ආමන්තනං කතං.

528-529. අපදිස්සාති “ඉත්ථන්තාමස්ස භික්ඛුනො දස්සාමී”ති එවං අපදිසිත්වා. පච්චයං කත්වාති කාරණං කත්වා. උද්දිස්සාති එත්ථ යො කත්තාති “උද්දිස්සා”ති ඉමිනා චුත්තඋද්දිස්සනකිරියාය යො කත්තා. චීවරං චෙතාපෙත්ති පරිචත්තෙන්ති එතෙනාති චීවරචෙතාපන්නං. න-කාරාගමං කත්වා චීවරචෙතාපන්නන්ති චුත්තං, “චීවරචෙතාපන”න්තිපි පදන්ති. පචුරවොහාරවසෙනාති යෙභුය්‍යවොහාරවසෙන. යෙභුය්‍යවසෙන භි සරසාමිකං දට්ඨුකාමා තස්ස සරං ගච්ඡන්තිති තථෙව බහුලං වොහාරො. බ්‍යඤ්ජනමත්තමෙවාති අත්තො තෙනබ්බො නත්ථීති අධිප්පායො.

531. සමකෙපි පන අනාපත්තීති යදග්ගනකං සො දාතුකාමො හොති, තදග්ගනකෙ අනාපත්ති මූලං වඩ්ඨෙත්වා අධිකවිධානං අනාපන්නත්තා. එත්ථ ව “දාතුකාමොමිහි”ති අත්තනො සන්නිකෙ අචුත්තෙපි දාතුකාමතං සුත්වා යදග්ගනකං සො දාතුකාමො හොති, තදග්ගනකං ආහරාපෙතුං වට්ටති. අග්ගවඩ්ඨනකඤ්චි ඉදං සික්ඛාපදන්ති එත්ථ අග්ගවඩ්ඨනං එතස්ස අත්ථීති අග්ගවඩ්ඨනකං, අග්ගවඩ්ඨනං සන්ධාය ඉදං සික්ඛාපදං පඤ්ඤත්තන්ති අධිප්පායො. චීවරං දෙහීති සඬ්ඝාට්ඨාදීසු යංකිඤ්චි චීවරං සන්ධාය වදති. චීවරෙ භියොයාකමායනා, අඤ්ඤාතකච්ඤ්ඤත්ති, තාය ව පටිලාහොති ඉමානෙත්ථ තීණි අඬගානි.

පයමළපක්ඛට්ඨිකිඛාපදවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

532. දුතියඋපක්ඛට්ටෙ වත්තබ්බං නත්ථී.

10. රාජසික්ඛාපදවණ්ණනා

537-539. රාජසික්ඛාපදෙ පන “අජ්ජණ්හො”ති පාඨෙ “අජ්ජුණ්හො”තිපි පදන්ති. හොගොති භුඤ්ජිතබ්බො. යං චුත්තං මාතිකාට්ඨකථායං “ඉමිනා චීවරචෙතාපන්නෙන චීවරං චෙතාපෙත්වා ඉත්ථන්තාමං භික්ඛුං චීවරෙන අච්ඡාදෙහීති ඉදං ආගමනසුද්ධිං දස්සෙතුං චුත්තං. සචෙ භි ‘ඉදං ඉත්ථන්තාමස්ස භික්ඛුනො දෙහී’ති පෙසෙය්‍ය, ආගමනස්ස අසුද්ධත්තා අකප්පියවත්ථුං ආරබ්භ භික්ඛුනා කප්පියකාරකොපි නිද්දිසිතබ්බො න භවෙය්‍යා”ති, තත්ථ ආගමනස්ස සුද්ධියා වා අසුද්ධියා වා විසෙසප්පයොජනං න දිස්සති. සතිපි භි ආගමනස්ස අසුද්ධභාවෙ දුතො අත්තනො කුසලතාය කප්පියවොහාරෙන වදති, “කප්පියකාරකො න නිද්දිසිතබ්බො”ති ඉදං නත්ථී, න ව දුතෙන කප්පියවොහාරවසෙන චුත්තෙ දායකෙන ඉදං කථං පෙසිතන්ති ඊදිසි විචාරණා උපලබ්භති, අවිචාරෙත්වා ව තං න සක්කා ජානිතුං, යදි පන ආගමනස්ස අසුද්ධත්තා කප්පියකාරකො නිද්දිසිතබ්බො න භවෙය්‍ය, චීවරානං අත්ථාය දුතස්ස භත්තො අකප්පියවත්ථුස්මිං පෙසිතෙ සබ්බත්ථ දායකෙන කථං පෙසිතන්ති පුච්ඡිත්වාච

කප්පියකාරකො නිද්දිසිතබ්බො භවෙය්‍යා. තස්මා අසතිපි ආගමනසුද්ධියං සචෙ සො දුතො අත්තනො කුසලතාය කප්පියවොහාරවසෙන වදති, දුතස්සෙව චචනං ගහෙතබ්බං. යදි හි ආගමනසුද්ධියෙවෙත්ථ පමාණං, මූලසාමිකෙන කප්පියවොහාරවසෙන පෙසිතස්ස දුතස්ස අකප්පියවොහාරවසෙන වදනොපි කප්පියකාරකො නිද්දිසිතබ්බො භවෙය්‍යා, තස්මා සබ්බත්ථ දුතචචනමෙව පමාණන්ති ගහෙතබ්බං.

ඉමිනා චීවරචෙතාපන්නෙනානිආදිනා පන ඉමමත්ථං දස්සෙති – කප්පිය වසෙන ආගතමපි චීවරමූලං ඊදිසෙන දුතචචනෙන අකප්පියං හොති, තස්මා තං පටික්ඛිතබ්බන්ති. තෙනෙවාහ – “තෙන භික්ඛුනා සො දුතො ඵ්චමස්ස චචනියො” තිආදි. සුචණ්ණං, රජතං, කහාපණො, මාසකොති ඉමානි හි චත්තාරි නිස්සග්ගියවත්ථුනි, මුත්තා, මණ්ණි, වෙළුරියො, සඬ්ඛො, සිලා, පවාලං, ලොහිතඬ්ඛකො, මසාරගල්ලං, සත්ත ධඤ්ඤානි, දාසිදාසං, බෙත්තං, වත්ථු, පුප්ඵාරාමඵලාරාමාදයොති ඉමානි දුක්කචත්ථුනි ච අත්තනො වා චෙතියසඬ්ඛගණපුග්ගලානං වා අත්ථාය සම්පට්ඨිතං න චට්ටන්ති, තස්මා තං සාදිතුං න චට්ටන්ති දස්සන්තං. “න ඛො මයං, ආචුසො, චීවරචෙතාපන්නං පටිග්ගණ්හාමා” ති වුත්තං, “චීවරඤ්ච ඛො මයං පටිග්ගණ්හාමා” ති ඉදං පන අත්තානං උද්දිස්ස ආහතත්තා වත්තුං චට්ටති, තස්මා වුත්තං. “වෙය්‍යාවච්චකරො නිද්දිසිතබ්බො” ති ඉදං “අත්ථී පනායස්මතො කොචි වෙය්‍යාවච්චකරො” ති කප්පියචචනෙන වුත්තත්තා අනුඤ්ඤාතං. සචෙ පන දුතො “කො ඉමං ගණ්හාති” ති වා “කස්ස දෙථී” ති වා වදති, න නිද්දිසිතබ්බො. “ආරාමිකො වා උපාසකො වා” ති ඉදං සාරුප්පතාය වුත්තං, යපෙත්වා පන පඤ්ච සහධම්මිකෙ යො කොචි කප්පියකාරකො චට්ටති. “ඵසො ඛො, ආචුසො, භික්ඛුනං වෙය්‍යාවච්චකරො” ති ඉදං භික්ඛුස්ස කප්පියචචනදස්සන්තං වුත්තං. ඵ්චමෙව හි චත්තබ්බං, “ඵතස්ස දෙභී” තිආදි න චත්තබ්බං. සො වා චෙතාපෙස්සති වානි ඵත්ථ ඵකො වා-සද්දො පදපුරණො, “සඤ්ඤත්තො සො මයා” තිආදි පන දුතෙන ඵ්චං ආරොචිතෙයෙව තං වොදෙතුං චට්ටති, නෙවාස්ස හත්ථෙ දත්වා ගතමත්තකාරණෙනානි දස්සන්තං වුත්තං.

ඵතානි හි චචනානි...පෙ.... න චත්තබ්බොති ඵත්ථ “ඵචං වදන්තො පටික්ඛිත්තස්ස කතත්තා චත්තහෙදෙ දුක්කචං ආපජ්ජති, වොදනා පන හොතියෙවා” ති මහාගණ්ඨිපදෙ මජ්ඣිමගණ්ඨිපදෙ ච වුත්තං. උද්දිට්ඨවොදනාපරිච්ඡෙදං දස්සෙත්වානි “දුතියමපි චත්තබ්බො” තිආදිනා දස්සෙත්වා. පුච්ඡියමානොති ඵත්ථ පුච්ඡියමානෙනානි අත්ථො ගහෙතබ්බොති ආහ “කරණත්ථෙ පච්චත්තචචන” ති. ආගතකාරණං හඤ්ජතීති ආගතකාරණං විනාසෙති.

ඵත්ථ කෙචි වදන්ති “ආගතකාරණං නාම චීවරග්ගණං, තං හඤ්ජතීති වුත්තත්තා පුන තං චීවරං යෙන කෙනචි ආකාරෙන ගහෙතුං න චට්ටති” ති. කෙචි පන “ආගතකාරණං නාම කායවාහි වොදනා, තං හඤ්ජතීති වුත්තත්තා පුන තං

යෙන කෙනවි ආකාරෙන් වොදෙතුං න ලහති. සවෙ සයමෙව දෙති, මුලසාමිකො වා දාපෙති, ගහෙතුං වට්ටති” ති වදන්ති. අපරෙ පන “ආගතකාරණං නාම යානං, තං හඤ්ජතීති වුත්තත්තා යථා ‘අත්ථො මෙ, ආවුසො, චීවරෙනා’ ති එකාය වොදනාය ද්වෙ යානානි හඤ්ජති, එවමිධාපි සවෙ ආසනෙ නිසීදති, එකාය නිසජ්ජාය ද්වෙ යානානි හඤ්ජති. ආමිසං වෙ පටිග්ගණ්හාති, එකෙන පටිග්ගහණෙන ද්වෙ යානානි හඤ්ජති. ධම්මං වෙ භාසති, ධම්මදෙසනාසික්ඛාපදෙ වුත්තපරිච්ඡේදාය එකාය වාචාය ද්වෙ යානානි හඤ්ජති” ති වදන්ති. ඉමෙසං පන සබ්බෙසමිපි වාදං “අයුත්ත” ත්ති පටික්ඛිපිත්වා තිසුපි ගණ්ඨීපදෙසු ඉදං වුත්තං “ආගතකාරණං නාම යානමෙව, තස්මා ‘න කත්තබ්බ’ ත්ති වාරිතස්ස කතත්තා නිසජ්ජාදීසු කතෙසු ඡසු යානෙසු එකං යානං හඤ්ජති” ති.

තත්ත යානෙ තිට්ඨතීති ඉදං වොදකස්ස ධීතට්ඨානතො අපක්කම්ම තත්ත තත්ත උද්දිස්ස යානංයෙව සන්ධාය වුත්තං. “සාමං වා ගන්තබ්බං, දුතො වා පාහෙතබ්බො” ති ඉදං සභාවතො වොදෙතුං අනිච්ඡන්තෙනපි කාතබ්බමෙවාති වදන්ති. මුඛං විවරිත්වා සයමෙව කප්පියකාරකත්තං උපගතොති මුඛවෙවට්ඨකකප්පියකාරකො. අවිචාරෙතුකාමතායාති ඉමස්මිං පක්ඛෙ “නත්ථම්භාකං කප්පියකාරකො” ති ඉදං “තාදිසං කරොන්තො කප්පියකාරකො නත්ථි” ති ඉමිනා අධිප්පායෙන වුත්තං.

“මෙණ්ඩකසික්ඛාපදෙ වුත්තනයෙන පටිපජ්ජිතබ්බ” ත්ති වත්වා ඉදානි තං මෙණ්ඩකසික්ඛාපදං දස්සෙන්නො “වුත්තඤ්ඤෙ” ත්ති ආදිමාහ. ඉදමෙව හි “සන්ති, භික්ඛවෙ, සද්ධා පසන්නා” ති ආදිවචනං භෙසජ්ජක්ඛන්ධකෙ මෙණ්ඩකවත්ථුස්මිං (මහාව. 299) වුත්තත්තා “මෙණ්ඩකසික්ඛාපද” ත්ති වුත්තං. තත්ථ හි මෙණ්ඩකෙන නාම සෙට්ඨිනා –

“සන්ති, හන්තෙ, මග්ගා කන්තාරා අප්පොදකා අප්පහක්ඛා, න සුකරා අපාථෙය්‍යෙන ගන්තුං, සාධු, හන්තෙ, හගවා භික්ඛුනං පාථෙය්‍යං අනුජානාතු” ති –

යාවිතෙන හගවතා –

“අනුජානාමි, භික්ඛවෙ, පාථෙය්‍යං පරියෙසිතුං. තණ්ඩුලො තණ්ඩුලත්ථිකෙන, මුග්ගො මුග්ගත්ථිකෙන, මාසො මාසත්ථිකෙන, ලොණං ලොණත්ථිකෙන, ගුලො ගුලත්ථිකෙන, තෙලං තෙලත්ථිකෙන, සප්පි සප්පිත්ථිකෙනා” ති –

වත්වා ඉදං වුත්තං –

“සන්ති, භික්ඛවෙ, මනුස්සා සද්ධා පසන්නා, තෙ කප්පියකාරකානං හත්ථෙ භිරඤ්ඤං උපනික්ඛිපන්ති ‘ඉමිනා අය්‍යස්ස යං කප්පියං, තං දෙථා’ ති.

අනුජානාමි, භික්ඛවෙ, යං තතො කප්පියං, තං සාදිතුං, න ත්වෙවාහං භික්ඛවෙ කෙනවි පරියායෙන ජාතරූපරජතං සාදිතබ්බං පරියෙසිතබ්බන්ති වදාමි”ති.

හිරඤ්ඤං උපනික්ඛිපන්තිති එත්ථාපි භික්ඛුස්ස ආරොචනං අත්ථියෙවාති ගහෙනබ්බං. අඤ්ඤථා අනිද්දිට්ඨකප්පියකාරකත්තං හජතීති න වොදෙනබ්බො සියා. යදි මූලං සන්ධාය වොදෙති, තං සාදිතමෙව සියාති ආහ “මූලං අසාදියන්තෙනා”ති.

“අඤ්ඤාතකඅප්පචාරිතෙසු විය පටිපජ්ජිතබ්බන්ති ඉදං අත්තනා වොදනායානඤ්ච න කාතබ්බන්ති දස්සනත්ථං වුත්තං. අඤ්ඤං පන කප්පියකාරකං පෙසෙත්වා ලොකචාරිත්තවසෙන අනුයුඤ්ජිත්වාපි කප්පියවත්ථුං ආහරාපෙනුං වට්ටති අත්තනං උද්දිස්ස නික්ඛිත්තස්ස අත්තනො සන්තකත්තා”ති කෙවි වදන්ති, තං අට්ඨකථායං “අඤ්ඤාතකඅප්පචාරිතෙසු විය පටිපජ්ජිතබ්බං. සචෙ සයමෙව විවරං ආනෙත්වා දෙන්ති, ගහෙනබ්බං. නො වෙ, කිඤ්චි න වත්තබ්බා”ති දළ්භං කත්වා වුත්තත්තා න ගහෙනබ්බන්ති අම්භාකං බන්ති. න හි අඤ්ඤාතකඅප්පචාරිතං සයං අවිඤ්ඤාපෙත්වා අඤ්ඤෙන විඤ්ඤාපෙනුං වට්ටති, න ව යත්ථ අඤ්ඤං පෙසෙත්වා ආහරාපෙනුං වට්ටති, තත්ථ සයං ගන්ත්වා න ආහරාපෙනබ්බන්ති සක්කා වත්ථුං. යදි චෙත්ථ අඤ්ඤෙන ආහරාපෙනුං වට්ටති, “අඤ්ඤාතකඅප්පචාරිතෙසු විය පටිපජ්ජිතබ්බ”න්තිආදිවචනමෙව නිරත්ථකං සියා. “දුතෙනා”ති ඉමස්ස බ්‍යභිචාරං දස්සෙති “සයං ආහරිත්වාපි”ති. දදන්තෙසුති ඉමිනා සම්බන්ධො. පිණ්ඩපාතාදීනං අත්ථායාති ඉමිනා පන “විවරචෙතාපන්ත”න්ති ඉමස්ස බ්‍යභිචාරං දස්සෙති. “එසෙව නයො”ති වුත්තත්තා පිණ්ඩපාතාදීනං අත්ථාය දින්නෙපි යානවොදනාදි සබ්බං හෙට්ඨා වුත්තනායෙනෙව කාතබ්බං.

පටිග්ගහණෙපි පරිභොගෙපි ආපත්තීති පටිග්ගහණෙ පාවිත්තියං, පරිභොගෙ දුක්ඛං. ස්වෙව සාපත්තිකොති දුක්ඛටාපත්තිං සන්ධාය වදති. ඉදඤ්ච අට්ඨකථාපමාණෙනෙව ගහෙනබ්බං. “පරස්ස නිද්දොසභාවදස්සනත්ථං ස්වෙව සාපත්තිකො සදොසොති වුත්තං හොති”තිපි වදන්ති. “වොදෙතීති වුත්තත්තා පන ආපත්තියා වොදෙතීති කත්වා ස්වෙව සාපත්තිකොති ඉදං දුක්ඛංයෙව සන්ධාය වත්තුං යුත්ත”න්ති තිසුපි ගණ්ඨිපදෙසු වුත්තං. පටිග්ගහණෙපි පරිභොගෙපි ආපත්තියෙවාති දුක්ඛටමෙව සන්ධාය වුත්තං. තළාකස්සපි ඛේත්තසඬගහිතත්තා තස්ස පටිග්ගහණෙපි ආපත්ති වුත්තා. වත්තාරො පච්චයෙ සඬසො පරිභුඤ්ජතුති දෙතීති එත්ථ “භික්ඛුසඬසො වත්තාරො පච්චයෙ පරිභුඤ්ජතු, තළාකං දම්මී”ති වා “චතුපච්චයපරිභොගත්ථං තළාකං දම්මී”ති වා වදති, වට්ටතියෙව. “ඉතො තළාකතො උප්පන්නෙ වත්තාරො පච්චයෙ දම්මී”ති වුත්තෙ පන වත්තබ්බමෙව නත්ථි.

අම්භාකං එකං කප්පියකාරකං යපෙථාති වුත්තෙති ඉදං ඊදිසංයෙව සන්ධාය වුත්තං. කප්පියක්කමෙන සම්පට්ඨිතෙසු ඛේත්තතළාකාදීසු පන අවුත්තෙපි කප්පියකාරකං යපෙනුං ලබ්භතියෙව. යස්මා පරසන්තකං නාසෙනුං භික්ඛුනං න වට්ටති, තස්මා “න සස්සකාලෙ”ති වුත්තං. “ජනපදස්ස සාමිකොති ඉමිනාව යො

තං ජනපදං විවාරෙති, තෙනපි අවිජ්ජිත්තවා දිත්තං වට්ටනියෙවා” ති වදන්ති. උදකවාහකන්ති උදකමාතිකං. කප්පියවොහාරෙපීති එත්ථ “විධානං වක්ඛාමා” ති පාඨසෙසො. උදකවසෙනාති උදකපරිභොගත්ථං. සුද්ධචිත්තානන්ති කෙවලං උදකපරිභොගත්ථමෙවාති අධිප්පායො. අලප්පිනා කාරාපිනෙ වත්තබ්බමෙව නත්ථීති ආහ “ලප්පිතික්ඛුනා” ති. පකතිභාගො නාම ඉමස්මිං රට්ඨෙව චතුඅම්බණමත්තං. අකට්ඨපුබ්බං නවසස්සං නාම. අපරිච්ඡින්නභාගෙති “එත්තකෙ භූමිභාගෙ එත්තකො භාගො දාතබ්බො” ති එවං අපරිච්ඡින්නභාගෙ.

රජ්ජුයා වා දණ්ඨෙවන වාති එත්ථ “පාදෙහිපි මිනිතුං න වට්ටති” ති වදන්ති. බලෙ වා යත්වා රක්ඛතීති එත්ථ පන ථෙතෙත්වා ගණ්හන්තෙ දිස්වා “මා ගණ්හතා” ති නිවාරෙත්තො රක්ඛති නාම. සවෙ පන අවිවාරෙත්වා කෙවලං තුණ්හිභූතොව රක්ඛණත්ථාය ඔලොකෙත්තො තිට්ඨති, වට්ටති. සවෙපි තස්මිං තුණ්හිභූතෙ චොරිකාය හරන්ති, “මයං භික්ඛුසඤ්ජස ආරොචෙස්සාමා” ති එවං වත්තුං වට්ටතීති වදන්ති. නීහරාපෙති පටිසාමෙතීති එත්ථාපි “සවෙ පරියායෙන වදති, වට්ටති” ති වදන්ති. අපුබ්බස්ස අනුප්පාදිතත්තා අඤ්ඤෙසං වට්ටතීති ආහ “තස්සෙව තං අකප්පිය” ති.

නනු ව දුබ්බිවාරිතමත්තෙන තස්සෙව තං අකප්පියං, න සබ්බෙසං රුපියසංවොහාරෙ චතුත්ථපත්තො විය. චුත්තඤ්ඤි තත්ථ (පාරා. අට්ඨ. 2.589) “යො පන රුපියං අසම්පට්ච්ඡිත්තො ‘ථෙරස්ස පත්තං කිණ්ත්වා දෙහි’ ති පහිතකප්පියකාරකෙන සද්ධිං කම්මාරකුලං ගන්ත්වා පත්තං දිස්වා ‘ඉමෙ කභාපණෙ ගහෙත්වා ඉමං දෙහි’ ති කභාපණෙ දාපෙත්වා ගහිතො, අයං පත්තො එතස්සෙව භික්ඛුනො න වට්ටති දුබ්බිවාරිතත්තා, අඤ්ඤෙසං පන වට්ටති මූලස්ස අසම්පට්ච්ඡිතත්තා” ති. තස්මා යං තෙ ආහරන්ති, සබ්බෙසං අකප්පියං. කස්මා? කභාපණානං විවාරිතත්තාති ඉදං කස්මා චුත්තත්ති? එත්ථ කෙචි වදන්ති “කභාපණෙ සාදිශිත්වා විවාරිතං සන්ධාය එවං චුත්ත” ති. සඬ්ඝිකත්තා ව නිස්සජ්ජිතුං න සක්කා, තස්මා සබ්බෙසං න කප්පතීති තෙසං අධිප්පායො. කෙචි පන “අසාදිශිත්වාපි කභාපණානං විවාරිතත්තා රුපියසංවොහාරො කතො භොති, සඬ්ඝිකත්තා ව නිස්සජ්ජිතුං න සක්කා, තස්මා සබ්බෙසං න කප්පතී” ති වදන්ති. ගණ්ඨිපදෙසු පන තිසුපි ඉදං චුත්තං “චතුත්ථපත්තො ගිහිසන්තකානංයෙව කභාපණානං විවාරිතත්තා අඤ්ඤෙසං කප්පති, ඉධ පන සඬ්ඝිකානං විවාරිතත්තා සබ්බෙසං න කප්පතී” ති. සබ්බෙසම්පි වාදො තෙන තෙන පරියායෙන යුජ්ජතියෙව.

චතුසාලද්වාරෙති භොජනසාලං සන්ධාය චුත්තං. පරියායෙන කථිතත්තාති “ගණ්හා” ති අවත්වා “සීමා ගතා” ති පරියායෙන කථිතත්තා. පකතිභූමිකරණත්ථං “හෙට්ඨා ගහිතං පංසු” තිආදි චුත්තං. දාසං දම්මීති එත්ථ “මනුස්සං දම්මීති චුත්තෙ වට්ටති” ති වදන්ති. කුක්කුටසුකරා...පෙ.... වට්ටතීති එත්ථ කුක්කුටසුකරෙසු දීයමානෙසු “ඉමෙහි අම්මාකං අත්ථො නත්ථී, සුඛං ජීවන්තු, අරඤ්ඤෙ විස්සජ්ජෙතා” ති වත්තුං වට්ටති. “බෙත්තවත්ථුපටිග්ගහණා පටිච්චිතො භොති” තිආදිවචනතො (දී. නි. 1.10, 194) බෙත්තාදීනං පටිග්ගහණෙ අයං සබ්බො

විනිවිඡයො වුත්තො. කප්පියකාරකස්ස භික්ඛුනා නිද්දිට්ඨභාවො, දුතෙන අප්පිතතා, තතුත්තරි වායාමො, තෙන වායාමෙන පටිලාභොති ඉමානෙත්ථ චත්තාරි අඬගානි.

රාජසික්ඛාපදවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

නිට්ඨිතො ථීවරවග්ගො පයමො.

2. කොසියවග්ගො

1. කොසියසික්ඛාපදවණ්ණනා

542. පාළියං “කොසියකාරකෙ”ති එත්ථ කොසං කරොන්තීති කොසකාරකාති ලද්ධවොභාරානං පාණකානං කොසතො නිබ්බත්තං කොසියං, තං කරොන්තීති කොසියකාරකා, තත්තවායා. සංභනනං සඬ්ඝාතො, විනාසොති අත්ථො. කොසියමිස්සකන්ති කොසියතත්තුනා මිස්සං. “අවායිම”න්ති වුත්තත්තා වායින්වා වෙ කරොන්තී, අනාපත්ති. අනාපත්ති විතානං වාතිආදිනා විතානාදිනං අත්ථාය කරණෙපි තෙනාකාරෙන පරිභොගෙපි අනාපත්ති වුත්තා.

එවමිපි මිස්සෙත්වා කතමෙව හොතීති ඉමිනා වාතෙන ආහරිත්වා පාතිතෙපි අවිත්තකත්තා ආපත්තියෙවාති දස්සෙති. කොසියමිස්සකතා, අත්තනො අත්ථාය සන්ථතස්ස කරණං කාරාපනං, පටිලාභො වාති ඉමානෙත්ථ තිණි අඬගානි.

කොසියසික්ඛාපදවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

547. සුද්ධකාලකසික්ඛාපදං උත්තානත්ථමෙව.

3. ද්වෙභාගසික්ඛාපදවණ්ණනා

552. ද්වෙභාගසික්ඛාපදෙ පන ද්වෙ භාගාති උක්කට්ඨපරිච්ඡෙදො කාලකානං අධිකග්ගහණස්ස පටික්ඛෙපවසෙන සික්ඛාපදස්ස පඤ්ඤත්තත්තා. තතියං ඔදානානං චතුත්ථං ගොවරියානන්ති අයං හෙට්ඨිමපරිච්ඡෙදො තෙසං අධිකග්ගහණෙ පටික්ඛෙපාභාවතො, තස්මා කාලකානං භාගද්වයතො අධිකං න වට්ටති, සෙසානං පන වුත්තප්පමාණතො අධිකමිපි වට්ටති. “කාලකානංයෙව ච අධිකග්ගහණස්ස පටික්ඛිත්තත්තා කාලකානං උපඬ්ඪං ඔදානානං වා ගොවරියානං වා උපඬ්ඪං ගහෙත්වාපි කාතුං වට්ටතී”ති වදන්ති, “අනාපත්ති බහුතරං ඔදානානං බහුතරං ගොවරියානං ආදියිත්වා කරොති, සුද්ධං ඔදානානං සුද්ධං ගොවරියානං ආදියිත්වා කරොති”ති ඉමිනා තං සමෙති. “කාලකෙ ඔදාතෙ ව යපෙත්වා සෙසා ගොවරියෙසුයෙව සඬ්ගහං ගව්ඡන්තී”ති වදන්ති. ද්වෙ කොට්ඨාසා කාලකානන්ති එත්ථ පන “එකස්සපි කාලකලොමස්ස අතිරෙකභාවෙ නිස්සග්ගියං හොතී”ති මාතිකාට්ඨකථායං (කඬ්ඬා. අට්ඨ. ද්වෙභාගසික්ඛාපදවණ්ණනා) ත්තං, තං “ධාරයිත්වා ද්වෙ තුලා ආදාතඬ්ඬා”ති වචනතො තුලාධාරණාය න සමෙති. න භි

ලොමෙ ගණන්වා තුලාධාරණා කරියති, අප් ගණන්වාට ධාරයිතබ්බං සියා, කිං තුලාධාරණාය, තස්මා එවමෙත්ථ අධිජ්ජායො යුත්තො සියා – අවිත්තකත්තා සික්ඛාපදස්ස පුබ්බෙ තුලාය ධාරයිත්වා යපිතෙසු එකමිපි ලොමං තත්ථ පතෙයා, නිස්සග්ගියන්ති. අඤ්ඤාං දුබ්බිඤ්ඤායාභාවතො ද්වෙ තුලා නාදාතබ්බා, උභනකතරාව ආදාතබ්බා සියුං.

ද්වෙභාගසික්ඛාපදවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. ජබ්බස්සසික්ඛාපදවණ්ණනා

557. ජබ්බස්සසික්ඛාපදෙ පන “යෙසං නො සන්ථතෙ දාරකා උභදන්තිපි උම්මිහන්තිපි, යෙසං නො සන්ථතා උන්දුරෙහිපි බජ්ජන්ති”ති එවං පාළිපදානං සම්බන්ධො වෙදිතබ්බො. හද කරිසොස්සග්ගෙ, මිහ සෙවනෙති පනිමස්සත්ථං සන්ධායාහ “චච්චමිපි පස්සාවමිපි කරොන්ති”ති. පචාරණාඋපොසථපාටිපදදිවසෙසු සන්ථතං කරිත්වා පුන ඡට්ඨෙ වස්සෙ පරිපුණ්ණෙ පචාරණාඋපොසථපාටිපදදිවසෙසු කරොන්තො “ජබ්බස්සානි කරොති”ති වුච්චති. දුතියදිවසතො පට්ඨාය කරොන්තො පන අතිරෙකජබ්බස්සානි කරොති නාම.

ජබ්බස්සසික්ඛාපදවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. නිසිදනසන්ථතසික්ඛාපදවණ්ණනා

565-6. නිසිදනසන්ථතසික්ඛාපදෙ පන පඤ්ඤායිස්සතීති සවෙ සා කතිකා මනාපා හවිස්සති, මනාපතාය හික්ඛුසඬ්ඨො සන්දිස්සිස්සති. සවෙ අමනාපා, අමනාපතාය සන්දිස්සිස්සතීති අධිජ්ජායො, ආරඤ්ඤකඬ්ඨගාදීති තීණි පාළියං පධානඬ්ඨගවසෙන වුත්තානි, සෙසානිපි තෙ සමාදිශිංසුයෙවාති වෙදිතබ්බං. තෙනෙවාහ “සන්ථතෙ චතුත්ථවීරසඤ්ඤිතායා”ති. උජ්ඣක්ඛාති විස්සජ්ජෙත්වා.

567. නිසිදනසන්ථතත්තා නිවාසනපාරුපනකිච්චං නත්ථිති ආහ “සකිං නිසිත්තඤ්ඤෙව නිපන්තඤ්ඤවා”ති. විදත්ථිමත්තන්ති සුගතවිදත්ථිං සන්ධාය වදති. ඉදඤ්ච හෙට්ඨිමපරිච්ඡෙදදස්සනත්ථං වුත්තං. “චිතානාදීනංයෙව අත්ථාය කරණෙ අනාපත්තිවචනතො සවෙ නිපජ්ජනත්ථාය කරොන්ති, ආපත්තියෙවා”ති තීසුපි ගණ්ඨිපදෙසු වුත්තං. අකජ්ජියත්තා පන “පරිභුඤ්ජිතුං න වට්ඨති”ති වුත්තං. ඉදඤ්ච නිසිදනසන්ථතං නාම නිසිදනවීරමෙව, නාඤ්ඤන්ති වදන්ති. නිසිදනසික්ඛාපදෙපි නිසිදනං නාම සදසං වුච්චතිති ව අට්ඨකථායඤ්චස්ස “සන්ථතසදිසං සන්ථරිත්වා එකස්මිං අන්තෙ සුගතවිදත්ථියා විදත්ථිමත්තෙ පදෙසෙ ද්විසු යානෙසු ථාලෙත්වා තිස්සො දසා කරියන්ති, තාහි දසාහි සදසං නාම වුච්චති”ති (පාචි. අට්ඨ. 531) වචනතො ඉධාපි “නිසිදනං නාම සදසං වුච්චති”ති ව “සන්ථතෙ චතුත්ථවීරසඤ්ඤිතායා”ති ව වචනතො තං යුත්තං විය දිස්සති. කෙච්චි පන “නිසිදනසන්ථතං එළකලොමානි සන්ථරිත්වා සන්ථතං විය කරොන්ති, තං අවාශිමං අනධිට්ඨානුපගං, නිසිදනවීරං පන ඡන්තං වීරානං අඤ්ඤතරෙත කරොති

අධිට්ඨානුපගං, තං කරොන්තා ච නන්තකානි සන්ථරිත්වා සන්ථතසදිසං කරොන්ති” ති වදන්ති, විමංසිත්වා යුත්තතරං ගහෙතබ්බං.

නිසිදනසන්ථතසික්ඛාපදවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

6. එළකලොමසික්ඛාපදවණ්ණනා

571. එළලොමසික්ඛාපදෙ පන ආසුම්භීති එත්ථ “අසුම්භී” ති පයන්ති. කිලන්තානි ඉමිනා කිලන්තතාය තෙ ඔනමිත්වා පාතෙතුං න සක්කොන්තීති දස්සෙති. අද්ධානමග්ගප්පටිපන්නස්සාති ඉදං වත්ථුමත්තදීපනවසෙන පාළියං වුත්තං. යත්ථ කත්ථවි පන ධම්මෙන ලභිත්වා ගණ්හිතුං වට්ටති යෙව. තියොජනපරමන්ති ච ගහිතට්ඨානතො තියොජනප්පමාණං දෙසන්ති එවමත්ථො ගහෙතබ්බො.

572. සහත්ථාති කරණත්ථෙ නිස්සක්කවචනන්ති ආහ “සහත්ථෙතා” ති. අසන්නෙ භාරකෙති පාළියං හික්ඛුතො අනුරූපතාදස්සනත්ථං වුත්තං, න පන භාරකෙ විජ්ජමානෙ තියොජනබ්හන්තරෙ සහත්ථා හරන්තස්ස ආපත්තිදස්සනත්ථං. තියොජනතො බහි බහිතියොජනන්ති ආහ “තියොජනතො බහි පාතෙති” ති. තෙන හරිතෙපි ආපත්තියෙවාති සඋස්සාහත්තා අනාණත්ති යා හටත්තා ච. සතිපි හි සඋස්සාහභාවෙ ආණත්ති යා වෙ හරති, අනාපත්ති “අඤ්ඤං හරාපෙති” ති වචනතො. අඤ්ඤො හරිස්සතීති අධිප්පායාභාවතො “සුද්ධචිත්තෙන යපිත” ති වුත්තං. සඋස්සාහත්තාති තියොජනාතික්කමෙන සඋස්සාහත්තා. ඉදඤ්ච “අඤ්ඤො හරිස්සතී” ති අසුද්ධචිත්තෙන යපිතං සන්ධාය වුත්තං, අචිත්තකත්තාති ඉදං පන සුද්ධචිත්තෙන යපිතං සන්ධාය. අනාපත්ති පාළියා න සමෙතීති “තියොජනං හරති” ති ආදිපාළියා, විසෙසතො “අඤ්ඤං හරාපෙති” ති පාළියා ච න සමෙති.

සවෙ සාමිකං ජානාපෙත්වා යපෙති, ආණත්ති යා හරාපෙති නාමාති ආහ “සාමිකස්ස අජානන්තස්සෙවා” ති. අගච්ඡන්තෙපිති ගමනං උපච්ඡින්නදිත්වා ඨිතයානෙපි. හෙට්ඨා වා ගච්ඡන්තොති භූමියං ගච්ඡන්තො. අඤ්ඤං හරාපෙතිති එත්ථ අඤ්ඤං-ග්ගහණෙන සාමඤ්ඤතො තිරච්ඡානගතාපි සඬගහිතාති ආහ – “අඤ්ඤං හරාපෙතිති වචනතො අනාපත්ති” ති. සුඬකසාතෙ ආපත්ති හොතීති අඤ්ඤං හරාපෙත්තස්ස ආපත්ති. තත්ථ අනාපත්තිති අඤ්ඤචිතිතස්ස ථෙය්‍යචිත්තාභාවතො අනාපත්ති.

575. “තං හරන්තස්සාති පුන තියොජනං හරන්තස්සා” ති මහාගණ්ඨීපදෙ වුත්තං. තං පන මාතිකාට්ඨකථායං අඬගෙසු “පයමප්පට්ලාහො සති ඉමිනා වචනෙන න සමෙති. “පයමප්පට්ලාහො” ති හි ඉදං දුතියප්පට්ලාහො ආපත්ති යා අඬගං න හොතීති දීපෙති, තස්මා පාළියං අට්ඨකථායඤ්ච විසෙසාභාවතො අච්ඡින්නං පටිලභිත්වා හරන්තස්ස පුන තියොජනාතික්කමෙපි අනාපත්ති වුත්තාති අම්භාකං ඛන්ති. අඤ්ඤො අච්ඡින්නං පටිලභිත්වා පුන තියොජනං හරතීති වදෙය්‍ය.

විමංසිත්වා යුක්තතරං ගහෙනබ්බං. අනාපත්ති කතහණ්ඩන්ති එත්ථ
 “කම්බලකොපවාදිකතහණ්ඩම්පි. පකතිවිවරෙ ලග්ගලොමානි ආපත්තිං
 ජනෙන්තියෙවා”ති වදන්ති. තනුකපත්තත්ථවිකන්තරෙ අසට්ටනත්ථං පක්ඛිපන්ති.
 පක්ඛිත්තන්ති කණ්ණවිජ්ජද්දෙ පක්ඛිත්තං. නිධානමුඛං නාමානි ඉමිනා
 කතහණ්ඩසඬ්ඛං න ගච්ඡති දස්සෙති. එළකලොමානං අකතහණ්ඩතා,
 පට්ටප්පට්ටලාහො, අත්තනා ආදාය වා අඤ්ඤස්ස අජානන්තස්ස යානෙ පක්ඛිපිත්වා
 වා තියොජනාතික්කමනං, ආහරණපච්චාහරණං, අවාසාධිජ්ජායනාති ඉමානෙත්ථ
 පඤ්ච අඬ්ගාති.

එළකලොමසික්ඛාපදවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

576. එළකලොමධොවාපනසික්ඛාපදං උත්තානත්ථමෙව.

8. රුපියසික්ඛාපදවණ්ණනා

583-584. රුපියසික්ඛාපදෙ පන සත්ථුවණ්ණොති සත්ථුනා සමානවණ්ණො.
 සත්ථුනො වණ්ණො සත්ථුවණ්ණො, සත්ථුවණ්ණො විය වණ්ණො අස්සාති
 සත්ථුවණ්ණොති මජ්ඣපදලොපිසමාසො දට්ඨබ්බො. පාකතිකො නාම එතරහි
 පකතිකභාපණො. රුක්ඛඵලබ්ජමයොති තින්තිණ්ණකාරුක්ඛානං ඵලබ්ජෙන කතො.
 ඉච්චෙනං සබ්බම්පිති යථාචුත්තහෙදං සබ්බම්පි චතුබ්බිධං නිස්සග්ගියවත්ථු හොතිති
 සම්බන්ධො. ජාතරූපමාසකොති සුවණ්ණකභාපණො.

ගණ්ණෙය්‍යාති අත්තනො අත්ථාය දියමානං වා කත්ථවි යීතං වා නිජ්ජරිග්ගහං
 දිස්වා සයං ගණ්ණෙය්‍ය. “ඉදං අය්‍යස්ස හොතු”ති එවං සම්මුඛා වා “අසුකස්මිං නාම
 යානෙ මම හිරඤ්ඤසුවණ්ණං අත්ථි, තං තුය්හං හොතු”ති එවං පරම්මුඛා යීතං වා
 කෙවලං වාචාය වා හත්ථමුද්දාය වා “තුය්හ”න්ති වත්වා පරිච්චත්තස්ස කායවාචාහි
 අජ්ජට්ඨිත්වා විත්තෙන සාදියනං උපනික්ඛිත්තසාදියනං නාම. “සාදියති”ති
 චුත්තමෙවත්ථං විභාවෙති “ගණ්හිතුකාමො හොති”ති. “ඉදං ගුත්තට්ඨාන”න්ති
 ආචික්ඛිතබ්බන්ති පච්චයපරිභොගංයෙව සන්ධාය ආචික්ඛිතබ්බං. “ඉධ
 නික්ඛිපාහී”ති චුත්තෙ “උග්ගණ්හාපෙය්‍ය වා”ති චුත්තලක්ඛණෙන නිස්සග්ගියං
 හොතිති ආහ – “ඉධ නික්ඛිපාහීති න වත්තබ්බ”න්ති. පරතො “ඉමං ගණ්හා”ති න
 වත්තබ්බන්ති එත්ථාපි එසෙව නයො. කප්පියඤ්ච අකප්පියඤ්ච නිස්සාය යීතමෙව
 හොතිති යස්මා තතො උප්පන්නපච්චයපරිභොගො කප්පති, තස්මා කප්පියං නිස්සාය
 යීතං. යස්මා පන දුබ්බිවාරණාය තතො උප්පන්නපච්චයපරිභොගොපි න කප්පති,
 තස්මා අකප්පියං නිස්සාය යීතන්ති වෙදිතබ්බං.

න තෙන කිඤ්චි කප්පියහණ්ඩං වෙතාපිත්ති එත්ථ වෙතාපිතං වෙ, නත්ථි
 පරිභොගුපායො, තස්මා එවං චුත්තං. අකප්පියඤ්ච නිස්සග්ගියං වත්ථුං
 උග්ගණ්හිත්වා තං අනිස්සජ්ජිත්වා වෙතාපිතං කප්පියහණ්ඩං සඬ්ඝස්ස
 නිස්සට්ඨම්පි සබ්බෙසං න කප්පති. කෙවි පන “යස්මා නිස්සග්ගියං වත්ථුං

පටිග්ගහෙත්වා වෙනාපිතං කප්පියහණ්ඩං සඬ්ඝස්ස නිස්සජ්ජාමිති නිස්සට්ඨං විනාව
 උපායං පරිභුඤ්ජිතුං වට්ටති, තස්මා ‘න තෙන කිඤ්චි කප්පියහණ්ඩං වෙනාපිතං’ න්ති
 චුත්තං’ න්ති වදන්ති. “ආරාමිකානං වා පත්තභාගන්ති ඉදං ගිහීනං හත්ථගතොපි
 සොයෙව භාගොති කත්වා චුත්තං. සචෙ පන තෙන අඤ්ඤං පරිවත්තෙත්වා
 ආරාමිකා දෙන්ති, පරිභුඤ්ජිතුං වට්ටති” ති මජ්ඣිමනිකායෙ චූළගණ්ඨිපදෙ ව
 චුත්තං. තතො හරිත්වාති අඤ්ඤෙසං පත්තභාගතො හරිත්වා. කසිණපරිකම්මන්ති
 ආලොකකසිණපරිකම්මං. මඤ්චපීඨාදීනි වාති එත්ථ “තතො ගහිතමඤ්චපීඨාදීනි
 පරිවත්තෙත්වා අඤ්ඤං චෙ ගහිතං, වට්ටති” ති වදන්ති. ඡායාපිති භොජනසාලාදීනං
 ඡායාපි. පරිච්ඡේදාතික්කන්තාති ගෙහපරිච්ඡේදං අතික්කන්තා, ඡායාය
 ගතගතට්ඨානං ගෙහං නාම න භොතිති අධිප්පායො. මග්ගෙනපිති එත්ථ “සචෙ
 අඤ්ඤො මග්ගො නත්ථි, මග්ගං අධිට්ඨහිත්වා ගන්තුං වට්ටති” ති වදන්ති. කීතායාති
 තෙන වත්ථුනා කීතාය. උපනික්ඛෙපං යපෙත්වා සඬ්ඝො පච්චයෙ පරිභුඤ්ජන්ති
 සචෙ උපාසකො “අතිබ්භු එතං හිරඤ්ඤං, ඉදං, හන්තෙ, අජ්ජෙව න
 විනාසෙතබ්බං” න්ති වත්වා සයං උපනික්ඛෙපං යපෙති, අඤ්ඤෙන වා යපාපෙති,
 එතං උපනික්ඛෙපං යපෙත්වා තතො උදයං පරිභුඤ්ජන්තො සඬ්ඝො පච්චයෙ
 පරිභුඤ්ජති, තෙන වත්ථුනා ගහිතන්තා “අකප්පිය” න්ති චුත්තං.

585. පතිතොකාසං අසමන්තාහරන්තෙන පාතෙතබ්බන්ති ඉදං

නිරපෙක්ඛභාවදස්සනපරන්ති වෙදිතබ්බං, තස්මා පතිතට්ඨානෙ ඤාතෙපිස්ස ගූථං
 ඡඩ්ඛෙන්තස්ස විය නිරපෙක්ඛභාවොයෙවෙත්ථ පමාණන්ති වෙදිතබ්බං.
 අසන්තසම්භාවනායාති අත්තනි අවිජ්ජමානඋත්තරිමනුස්සධම්මාරොචනං සන්ධාය
 චුත්තං. ථෙය්‍යපරිභොගො නාම අනරහස්ස පරිභොගො. හගවතා හි අත්තනො
 සාසනෙ සීලවතො පච්චයා අනුඤ්ඤාතා, න දුස්සීලස්ස. දායකානම්පි සීලවතො එව
 පරිච්චාගො, න දුස්සීලස්ස අත්තනො කාරානං මහජ්ඣලභාවස්ස පච්චාසිසනතො.
 ඉති සත්ථාරා අනනුඤ්ඤාතන්තා දායකෙහි ව අපරිච්චන්තන්තා දුස්සීලස්ස
 පරිභොගො ථෙය්‍යපරිභොගො. ඉණුවසෙන පරිභොගො ඉණපරිභොගො,
 පටිග්ගාහකතො දක්ඛිණාවසුද්ධියා අභාවතො ඉණං ගහෙත්වා පරිභොගො වියාති
 අත්ථො. තස්මාති “සීලවතො” තිආදිනා චුත්තමෙවත්ථං කාරණභාවෙන
 පච්චාමසති. වීචරං පරිභොගෙ පරිභොගෙති කායතො මොචෙත්වා මොචෙත්වා
 පරිභොගෙ. පුරෙහත්ත...පෙ.... පච්ඡිමයාමෙසු පච්චවෙක්ඛිතබ්බන්ති සම්බන්ධො.
 තථා අසක්කොන්තෙන යථාචුත්තකාලවිසෙසවසෙන එකස්මිං දිවසෙ චතුක්ඛන්තුං
 තික්ඛන්තුං ද්වික්ඛන්තුං සක්ඛංයෙව වා පච්චවෙක්ඛිතබ්බං.

සචස්ස අපච්චවෙක්ඛිතොව අරුණො උග්ගච්ඡති, ඉණපරිභොගට්ඨානෙ
 තිට්ඨති එත්ථ “හියො යං මයා වීචරං පරිභුත්තං, තං යාවදෙව සීතස්ස
 පටිඝාතාය...පෙ.... හිරිකොපිනජ්ජට්ඨිජාදනත්ථං, හියො යො මයා පිණ්ඩපාතො
 පරිභුත්තො, සො නෙව දවායාතිආදිනා සචෙ අතීතපරිභොගපච්චවෙක්ඛිණං න
 කරෙය්‍ය, ඉණපරිභොගට්ඨානෙ තිට්ඨති” ති වදන්ති, වීමංසිතබ්බං. සෙනාසනම්පි
 පරිභොගෙ පරිභොගෙති පචෙසෙ පචෙසෙ. එවං පන අසක්කොන්තෙන
 පුරෙහත්තාදියු පච්චවෙක්ඛිතබ්බං. තං හෙට්ඨා චුත්තනායෙනෙව සක්කා

විඤ්ඤාතුන්ති ඉධ විසුං න වුත්තං. සතිපච්චයතාති සතියා පච්චයභාවො,
 පටිග්ගහණස්ස පරිභොගස්ස ච පච්චවෙක්ඛණසතියා පච්චයභාවො යුජ්ජති,
 පච්චවෙක්ඛිත්වාච පටිග්ගහෙතඛිං පරිභුඤ්ජිතඛිංඤ්ඤාති අත්ථො. තෙනෙවාහ
 “සතිං කත්වා”තිආදි. එවං සන්තෙපිති යදිපි ද්විසුපි යානෙසු පච්චවෙක්ඛණා
 යුත්තා, එවං සන්තෙපි. අපරෙ පනාහු “සතිපච්චයතාති සතිහෙසජ්ජපරිභොගස්ස
 පච්චයභාවෙ පච්චයෙති අත්ථො. එවං සන්තෙපිති පච්චයෙ සතිපි”ති, තං තෙසං
 මනිමත්තං. තථා හි පච්චයසන්නිස්සිතසිලං පච්චවෙක්ඛණාය විසුජ්ඣති, න
 පච්චයසබ්භාවමත්තෙන.

නනු ච “පරිභොගෙ කරොන්තස්ස අනාපත්ති”ති ඉමිනා
 පාතිමොක්ඛසංවරසිලං වුත්තං, තස්මා පච්චයසන්නිස්සිතසිලස්ස
 පාතිමොක්ඛසංවරසිලස්ස ච කො විසෙසොති? වුවුවතෙ – පුරිමෙසු තාව තීසු
 පච්චයෙසු විසෙසො පාකට්ඨයෙව, ගිලානපච්චයෙ පන යථා වතිං කත්වා
 රුක්ඛමුලෙ ගොපිතෙ තස්ස ඵලානිපි රක්ඛිතානියෙව භොන්ති, එවමෙව
 පච්චවෙක්ඛණාය පච්චයසන්නිස්සිතසිලෙ රක්ඛිතෙ තජ්ජපට්ඨං.
 පාතිමොක්ඛසංවරසිලම්පි නිජ්ජන්තං නාම භොති. ගිලානපච්චයං අපච්චවෙක්ඛිත්වා
 පරිභුඤ්ජන්තස්ස සිලං භිජ්ජමානං පාතිමොක්ඛසංවරසිලමෙව භිජ්ජති,
 පච්චයසන්නිස්සිතසිලං පන පච්ඡාහත්තපුරිමයාමාදීසු යාව අරුණුග්ගමනා
 අපච්චවෙක්ඛන්තස්සෙව භිජ්ජති. පුරෙහත්තඤ්ඤි අපච්චවෙක්ඛිත්වාපි
 ගිලානපච්චයං පරිභුඤ්ජන්තස්ස අනාපත්ති, ඉදමෙතෙසං නානාකරණං.

එවං පච්චයසන්නිස්සිතසිලස්ස විසුද්ධිං දස්සෙත්වා තෙනෙව පසඬගෙන
 සබ්බාපි සුද්ධියො දස්සෙතුං “චතුබ්බිධා හි සුද්ධි”තිආදිමාහ. තත්ථ සුජ්ඣති
 එතායාති සුද්ධි, යථාධම්මං දෙසනාව සුද්ධි දෙසනාසුද්ධි. වුට්ඨානස්සපි චෙත්ථ
 දෙසනාය එව සඬගහො දට්ඨබ්බො. ඡින්නමුලාපත්තිනං පන අභික්ඛුතාපට්ඨඤ්ඤාව
 දෙසනා. අධිට්ඨානවිසිට්ඨො සංවරොච සුද්ධි සංවරසුද්ධි. ධම්මෙන සමෙන
 පච්චයානං පරියෙට්ඨි එව සුද්ධි පරියෙට්ඨිසුද්ධි. චතුසු පච්චයෙසු වුත්තවිධිනා
 පච්චවෙක්ඛණාව සුද්ධි පච්චවෙක්ඛණසුද්ධි. එස තාව සුද්ධිසු සමාසනායො.
 සුද්ධිමත්තෙසු සිලෙසු දෙසනා සුද්ධි එතස්සාති දෙසනාසුද්ධි. සෙසෙසුපි එසෙව
 නයො. න පුන එවං කරිස්සාමිති එත්ථ එවන්ති සංවරහෙදං සන්ධායාහ. පභායාති
 චජ්ජෙත්වා, අකත්වාති අත්ථො. දාතඛිංචියෙන දායං, තං ආදියන්තිති දායාදා,
 අනනුඤ්ඤාතෙසු සබ්බෙන සබ්බං පරිභොගාභාවතො අනුඤ්ඤාතෙසුයෙව ච
 පරිභොගසබ්භාවභාවතො භික්ඛුහි පරිභුඤ්ජිතඛිංඤ්ඤාති පච්චයා හගවතො සන්තකා.
 ධම්මදායාදසුත්තඤ්ඤෙත්ථ සාධකන්ති –

“ධම්මදායාදා මෙ, භික්ඛවෙ, හවථ, මා ආමිසදායාදා. අත්ථි මෙ තුම්හෙසු
 අනුකම්පා, ‘කිත්ති මෙ සාවකා ධම්මදායාදා භවෙය්හං, නො ආමිසදායාදා’”ති
 (ම. නි. 1.29) –

එවං පවත්තං ධම්මදායාදසුත්තඤ්ඤෙව එත්ථ එතස්මිං අත්ථෙ සාධකං.

අවිතරාගානං තණ්හාපරවසතාය පච්චයපරිභොගෙ සාමිභාවො නත්ථි,
 තදභාවෙන චිතරාගානං තත්ථ සාමිභාවො යථාරූපි පරිභොගසබ්භාවතො. තථා හි
 තෙ පටිකුලම්පි අප්පටිකුලාකාරෙන අප්පටිකුලම්පි පටිකුලාකාරෙන තදුභයම්පි
 වජ්ජෙන්වා අප්ප්කුපෙක්ඛනාකාරෙන පච්චයෙ පරිභුඤ්ජන්ති, දායකානඤ්ච
 මනොරථං පරිපුරෙත්ති. තෙනාහ – “තෙ හි තණ්හාය දාසඛ්‍යං අතීතත්තා සාමිනො
 හුත්වා පරිභුඤ්ජන්ති”ති. යො පනායං සීලවතො පච්චවෙක්ඛිතපරිභොගො, සො
 ඉණ්‍යපරිභොගස්ස පච්චනීකත්තා ආණණ්‍යපරිභොගො නාම භොති. යථා හි
 ඉණ්‍යායිකො අත්තනො රූපියා ඉච්ඡිතදෙසං ගන්තුං න ලහති, එවං
 ඉණ්‍යපරිභොගයුත්තො ලොකතො නිස්සරිතුං න ලහති තප්පටිපක්ඛත්තා සීලවතො
 පච්චවෙක්ඛිතපරිභොගො ආණණ්‍යපරිභොගොති වුව්වති, තස්මා නිප්පරියායතො
 චතුපරිභොගවිනිමුත්තො විසුංයෙවායං පරිභොගොති වෙදිතබ්බො. සො ඉධ විසුං න
 වුත්තො, දායජ්ජපරිභොගෙයෙව වා සඬගහං ගච්ජති. සීලවාපි හි ඉමාය සික්ඛාය
 සමන්තාගතත්තා සෙක්ඛොත්තෙව වුව්වති. සබ්බෙසන්ති අරියානං පුට්ඨජනානඤ්ච.

කථං පුට්ඨජනානං ඉමෙ පරිභොගා සම්භවන්ති? උපචාරවසෙන. යො හි
 පුට්ඨජනස්සපි සල්ලෙඛප්පටිපත්තියං ධීතස්ස පච්චයගෙධං පහාය තත්ථ
 අනුපලිත්තෙන චිත්තෙන පරිභොගො, සො සාමිපරිභොගො විය භොති. සීලවතො
 පන පච්චවෙක්ඛිතපරිභොගො දායජ්ජපරිභොගො විය භොති දායකානං
 මනොරථස්ස අවිරාධනතො. තෙනෙව වුත්තං “දායජ්ජපරිභොගෙයෙව වා සඬගහං
 ගච්ජති”ති. කල්‍යාණපුට්ඨජනස්ස පරිභොගෙ චිත්තබ්බමෙව නත්ථි තස්ස
 සෙක්ඛසඬගහතො. සෙක්ඛසුත්තඤ්ඤෙතස්ස අත්ථස්ස සාධකං.

ලජ්ජිනා සද්ධිං පරිභොගො නාම ලජ්ජිස්ස සන්තකං ගහෙන්වා පරිභොගො.
 අලජ්ජිනා සද්ධිත්ති එත්ථාපි එසෙව නයො. ආදිතො පට්ඨාය හි අලජ්ජී නාම
 නත්ථි ඉමිනා දිට්ඨදිට්ඨෙසුයෙව ආසඬකා න කාතබ්බාති දස්සෙති. අත්තනො
 භාරභූතා සද්ධිවිහාරිකාදයො. සොපි නිවාරෙතබ්බොති යො පස්සති, තෙන
 නිවාරෙතබ්බො. යස්මා අලජ්ජීපරිභොගො නාම ලජ්ජිනො වුව්වති, තස්මා ආපත්ති
 නාම නත්ථි උභින්නම්පි අලජ්ජීභාවතො, “අලජ්ජීපරිභොගො”ති ඉදං
 නාමමත්තමෙව න ලබ්භතිති වුත්තං භොති. “ආපත්ති පන අත්ථියෙවාති වදන්ති”ති
 තිසුපි ගණ්ඨිපදෙසු වුත්තං.

අධම්මියොති අනෙසනාදිහි උප්පන්නො. ධම්මියොති භික්ඛාවරියාදිහි
 උප්පන්නො. සඬසස්සෙව දෙතීති භත්තං අග්ගහෙන්වා අත්තනා ලද්ධසලාකංයෙව
 දෙති. සචෙ පන ලජ්ජී අලජ්ජීං පග්ගණ්හාති...පෙ.... අත්තරධාපෙතීති එත්ථ
 කෙවලං පග්ගණ්හිතුකාමතාය එවං කාතුං න වට්ටති, ධම්මස්ස පන සාසනස්ස
 සොතුනඤ්ච අනුග්ගහත්ථාය වට්ටතීති වෙදිතබ්බං. පුරිමනායෙන “සො ආපත්තියා
 කාරෙතබ්බො”ති වුත්තත්තා ඉමස්ස ආපත්තියෙවාති වදන්ති. උද්දෙසග්ගහණාදිනා
 ධම්මස්ස පරිභොගො ධම්මපරිභොගො. ධම්මානුග්ගහෙන ගණ්හන්තස්ස ආපත්තියා
 අභාවෙපි ථෙරො තස්ස අලජ්ජීභාවංයෙව සන්ධාය “පාපො කිරාය”න්තිආදිමාහ.
 තස්ස පන සන්තිකෙති මහාරක්ඛිතත්ථෙරස්ස සන්තිකෙ.

586. රාජ්‍යරාධාදයෝතිආදි “ඉදං ගණ්ඨිස්සාමි” ති වෙනනාමත්තසම්භවතො වුත්තං. අස්සනියා දිත්තන්ති එත්ථ අස්සනියා දිත්තං නාම අපරිච්චත්තං හොති, තස්මා දසන්තෙ බද්ධකභාපණාදි අස්සනියා දිත්තං භික්ඛුනා චත්ථසඤ්ඤාය පටිග්ගහිතඤ්ච, තතො නෙව රුපියං දිත්තං, නාපි පටිග්ගහිතඤ්ච හොතීති එත්ථ ආපත්තිදෙසනාකිච්චං නත්ථි, තං පන දායකානමෙව පටිදාතබ්බං. තෙන අකප්පියවත්ථුනා තෙ වෙ දායකා සප්පිආදීනි කිණ්ත්වාන සඬ්ඝස්ස තස්ස ච භික්ඛුනො දෙන්නි, සබ්බෙසං කප්පති දායකානංයෙව සන්තකත්තා. අට්ඨකථායං පන පුඤ්ඤකාමෙහි පරිච්චජිත්වා දිත්තමෙව සන්ධාය “පුඤ්ඤකාමා...පෙ.... රුපියෙ අරුපියසඤ්ඤී රුපියං පටිග්ගණ්ඨාතීති වෙදිතබ්බො” ති වුත්තං, තස්මා පරිච්චජිත්වා දිත්තං චත්ථසඤ්ඤාය ගණ්ඨතොපි නිස්සග්ගියමෙව. තෙන යදි තෙ දායකා නො ආගන්ත්වා ගණ්ඨන්ති, දායකෙ පුච්ඡිත්වා අත්තනො අත්ථාය වෙ පරිච්චත්තං, සඬ්ඝෙ නිස්සජ්ජිත්වා ආපත්ති දෙසෙතබ්බො. තච වොළුකං පස්සාහීහි ඉමිනා ගිහිසන්තකෙපි “ඉදං ගණ්ඨං” තිආදිඅකප්පියවොහාරොන විධානං භික්ඛුනො න කප්පතීති දීපෙති. එකපරිච්ඡෙදානීති කිරියාකිරියභාවතො එකපරිච්ඡෙදානි. ජාතරූපරජතභාවො, අත්තුද්දෙසිකතා, කභාපණාදීසු අඤ්ඤතරභාවොති ඉමානෙත්ථ තිණි අඬ්ගානි.

රුපියසික්ඛාපදවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

9. රුපියසංවොහාරසික්ඛාපදවණ්ණනා

587. රුපියසංවොහාරසික්ඛාපදෙ ජාතරූපාදිවතුබ්බධම්පි නිස්සග්ගියවත්ථු ඉධ රුපියග්ගහණෙනෙව ගහිතන්ති ආහ “ජාතරූපරජතපරිචත්තන”න්ති. පටිග්ගහිතපරිචත්තනෙති සාදිතරුපියස්ස පරිචත්තනෙ, අසාදිසිත්වා වා කප්පියෙන ගාහෙන පටිග්ගහිතරුපියපරිචත්තනෙ.

589. ග-කාරස්ස ක-කාරං කත්වා “සිසුපක”න්ති ලිබ්බං, පදභාජනෙ සනකතන්ති පිණ්ඩං කතං. සත්ථුචණ්ණොතිආදීසු “සත්ථුචණ්ණො ච කභාපණො ච...පෙ.... යෙ ච වොහාරං ගච්ජන්ති” ති එවං සබ්බත්ථ සමුච්චයො වෙදිතබ්බො. රුපියෙ රුපියසඤ්ඤීති සකසන්තකං වදති. රුපියං චෙතාපෙතීති පරසන්තකං වදති. “නිස්සග්ගියවත්ථුනා දුක්ඛට්ඨත්ථුං වා කප්පියවත්ථුං වා චෙතාපෙන්තස්සපි එසෙව නයො” ති ඉදං කස්මා වුත්තං. න හි “රුපියෙ රුපියසඤ්ඤී අරුපියං චෙතාපෙති, නිස්සග්ගියං පාචිත්තිය”න්තිආදිත්තිකො පාළියං වුත්තොති ආහ “යො හී” තිආදි. තස්සානුලොමත්තාති එත්ථායමධිප්පායො – රුපියසංවොහාරො නාම න කෙවලං රුපියෙන රුපියපරිචත්තනමෙව, අථ බො “අරුපියෙ රුපියසඤ්ඤී රුපියං චෙතාපෙති” ති වුත්තත්තා අරුපියෙන රුපියචෙතාපනම්පි රුපියසංවොහාරො නාම හොතීති එතස්මිං පක්ඛෙපි රුපියෙ සති රුපියසංවොහාරොයෙව හොතීති අයමත්ථො අවුත්තොපි විඤ්ඤායතීති. අරුපියං නාම දුක්ඛට්ඨත්ථුකප්පියවත්ථුනි. එකන්තෙන රුපියපක්ඛෙති එකෙන අන්තෙන රුපියපක්ඛෙති අයං අත්ථො ගහෙතබ්බො. “එකතො රුපියපක්ඛෙ” ති වා පායො වෙදිතබ්බො.

“එකරූපියපක්ඛෙ” තිපි පයන්ති, තත්ථාපි එකතො රූපියපක්ඛෙති අයමෙවත්ථො ගහෙතඛිබො.

කප්පියවත්ථුනා කප්පියවත්ථුනො කයවික්කයෙපි තාව නිස්සග්ගියං හොති,
දුක්ඛට්ඨත්ථුනා දුක්ඛට්ඨත්ථුනො කයවික්කයෙ කස්මා න හොතීති
අන්ධකට්ඨකථාය අධිප්පායො. ඉදං සික්ඛාපදං...පෙ.... අරූපියෙන ව
රූපියවෙනාපනං සන්ධාය චුත්තන්ති සම්බන්ධො. ඉධාති ඉමස්මි.
රූපියසංවොහාරසික්ඛාපදෙ. තත්ථාති කයවික්කයසික්ඛාපදෙ. තෙනෙවාති
කප්පියවත්ථුනායෙව.

පුන කප්පියභාවං නෙතුං අසක්කුණෙය්‍යත්තා “මහාඅකප්පියො නාමා”ති
චුත්තං. “න සක්කා කෙනචි උපායෙන කප්පියො කාතුන්ති ඉදං පඤ්චන්තංයෙව
සහධම්මිකානං අන්තරෙ පරිවත්තනං සන්ධාය චුත්තං, ගිහිනි පන ගහෙත්වා
අත්තනො සත්තකං කත්වා දින්නං සබ්බෙසං කප්පති”ති වදන්ති. “න සක්කා
කෙනචි උපායෙන කප්පියො කාතු”න්ති පන ඉමිනාව පටිග්ගහිතරූපියං
අනිස්සජ්ජිත්වා නෙත වෙනාපිතං කප්පියභණ්ඩම්පි සඬ්ඝස්ස නිස්සට්ඨං
පරිභුඤ්ජිතුං න වට්ටතීති සිද්ධං.

යෙ පන “පටිග්ගහිතරූපියං අනිස්සජ්ජිත්වාපි නෙත පරිවත්තනං කප්පියභණ්ඩං
සඬ්ඝස්ස නිස්සට්ඨං පරිභුඤ්ජිතුං වට්ටතී”ති වදන්ති, තෙසං “න සක්කා කෙනචි
උපායෙන කප්පියො කාතු”න්ති ඉදං න යුජ්ජති. තෙ පනෙත්ථ එවං වදන්ති “යස්මා
නිස්සජ්ජිතඛිබවත්ථුං අනිස්සජ්ජිත්වා උපරුපරි අඤ්ඤං අඤ්ඤංයෙව කතං, තස්මා
පරිච්ඡෙදාභාවතො ඉධ නිස්සජ්ජිතුං අවත්වා ‘න සක්කා කෙනචි උපායෙන
කප්පියො කාතු’න්ති චුත්තං, පරිච්ඡෙදාභාවතොයෙව ‘මූලෙ මූලසාම්කානං, පත්තෙ
ව පත්තසාම්කානං දින්නෙ කප්පියො හොතී’ති ව න චුත්ත”න්ති. යදි
පටිග්ගහිතරූපියං අනිස්සජ්ජිත්වා වෙනාපිතං කප්පියභණ්ඩම්පි සඬ්ඝස්ස නිස්සට්ඨං
පරිභුඤ්ජිතුං වට්ටති, එවං සත්තෙ ඉධාපි අවසානවත්ථුං ගහෙත්වා සඬ්ඝස්ස
නිස්සට්ඨං කස්මා න වට්ටති, “යො පන රූපියං උග්ගණ්හිත්වා...පෙ.... පත්තෙ ව
පත්තසාම්කානං දින්නෙ කප්පියො හොතී”ති ඉමිනාපි පටිග්ගහිතරූපියං
අනිස්සජ්ජිත්වා වෙනාපිතං කප්පියභණ්ඩම්පි සඬ්ඝස්ස නිස්සට්ඨං පරිභුඤ්ජිතුං න
වට්ටතීති සිද්ධං. යදි තං නිස්සට්ඨං පරිභුඤ්ජිතුං වට්ටෙය්‍ය, “මූලෙ මූලසාම්කානං,
පත්තෙ ව පත්තසාම්කානං දින්නෙ කප්පියො හොතී”ති න වදෙය්‍ය. අපරෙ
පනෙත්ථ එවං වදන්ති “යදි සඬ්ඝස්ස නිස්සට්ඨං හොති, රූපියපටිග්ගාහකස්ස න
වට්ටති, තස්මා තස්සපි යථා වට්ටති, තථා දස්සන්තං ‘මූලෙ මූලසාම්කාන’න්තිආදි
චුත්ත”න්ති.

දුතියපත්තසද්ධෙය්‍යොවාති ඉමිනා පඤ්චන්තම්පි සහධම්මිකානං න කප්පතීති
දස්සෙති. තත්ථ කාරණමාහ “මූලස්ස සම්පට්ඨිතත්තා”ති. අථ මූලස්ස
සම්පට්ඨිතත්තා රූපියපටිග්ගාහකස්ස තාව අකප්පියො හොතු, සෙසානං පන
කස්මා න කප්පතීති මඤ්ඤමානො පුච්ඡති “කස්මා සෙසානං න කප්පති”ති.

කාරණමාහ “මූලස්ස අනිස්සට්ඨත්තා”ති. පත්තස්ස කප්පියභාවෙපි සම්පට්ඨිතමූලස්ස නිස්සජ්ජිතබ්බස්ස අනිස්සට්ඨත්තා තෙන ගහිතපත්තො සෙසානම්පි න කප්පති. යදි හි තෙන සම්පට්ඨිතමූලං සඬ්ඝමජ්ඣෙ නිස්සට්ඨං සියා, තෙන කප්පියෙන කම්මෙන ආරාමිකාදීහි ගහෙත්වා දින්නපත්තො රුපියපටිග්ගාහකං යපෙත්වා සෙසානං වට්ටති. අපරෙ පන “මූලං සම්පට්ඨිතවා ගහිතපත්තොපි යදි සඬ්ඝස්ස නිස්සට්ඨො, සෙසානං කප්පති”ති වදන්ති. එවං සන්නෙ “මූලස්ස අනිස්සට්ඨත්තා”ති න වත්තබ්බං, “සඬ්ඝස්ස අනිස්සට්ඨත්තා”ති එවමෙව වත්තබ්බං.

දුබ්බිවාරිතත්තාති ඉමිනා රුපියසංචොභාරො අනෙත කතොති දස්සෙති. අඤ්ඤෙසං පන වට්ටතීති යස්මානෙන රුපියසංචොභාරමත්තමෙව කතං, න මූලං සම්පට්ඨිතං, තස්මා විනයකම්මවසෙන සඬ්ඝස්ස නිස්සට්ඨකාලතො පටියාය අඤ්ඤෙසං වට්ටති. ඉමස්මිංයෙව ච අත්ථෙ පමාණං දස්සෙන්නො “මහාසුමත්ථෙරස්ස කිරා”තිආදිමාහ. අපරෙ පන “දුබ්බිවාරිතත්තාති ඉමිනා කෙවලං ගිහිසන්තකභාවෙන යිතෙ දුබ්බිවාරිතමත්තං වුත්තං, න රුපියසංචොභාරාපජ්ජනං, තස්මා රුපියසංචොභාරාභාවතො සො පත්තො නිස්සජ්ජිතුං න සක්කාති තස්ස න කප්පති, අනිස්සට්ඨොපි අඤ්ඤෙසං කප්පති. අනිස්සට්ඨස්සෙව ච අඤ්ඤෙසං කප්පියභාවදස්සනත්ථං ‘මහාසුමත්ථෙරස්ස කිරා’තිආදිවත්ථුනි උදාහරාති. සඬ්ඝස්ස නිස්සජ්ජිති ඉදඤ්ච අඤ්ඤෙසං කප්පියත්තා කෙවලං සඬ්ඝස්ස පරිච්චත්තභාවං සන්ධාය වුත්තං, න පන විනයකම්මවසෙන සඬ්ඝස්ස නිස්සට්ඨභාවං. ඉමස්ස ච අත්ථස්ස සප්පිස්ස පුරෙත්වාති ඉදං වචනං සාධක”න්ති වදන්ති.

591. රුපියපටිග්ගාහරුපියසංචොභාරෙසු යෙන එකෙකමෙව කතං, තෙන තත්ථ තත්ථ වුත්තනයෙනෙව නිස්සජ්ජිතබ්බං. යෙන පන පටිග්ගහිතරුපියෙනෙව සංචොභාරො කතො, තෙන කථං නිස්සජ්ජිතබ්බන්ති? නයිදං දුක්කරං, “අහං, හන්නෙ, නානප්පකාරකං රුපියසංචොභාරං සමාපජ්ජි”න්ති එවමෙව නිස්සජ්ජිතබ්බං. “ඉමස්මිං සික්ඛාපදෙපි ‘අරුපියෙ රුපියසඤ්ඤී, ආපත්ති දුක්කට්ඨසා’තිආදිත්තිකස්ස අවසානපදෙ අනාපත්තියා වුත්තත්තා කප්පියවත්ථුචසෙනෙව ඉදං තිකං වුත්ත”න්ති තිසුපි ගණ්ඨිපදෙසු වුත්තං. කෙච් පන “අරුපියග්ගහණෙන කප්පියවත්ථුදුක්කට්ඨත්ථුනං සඬ්ගහොති පුරිමපදද්වයං කප්පියවත්ථුදුක්කට්ඨත්ථුනං වසෙන වුත්තං, අවසානපදමෙව කප්පියවත්ථුචසෙන වුත්ත”න්ති වදන්ති, තං න යුජ්ජති අනාපත්තිමිස්සිතෙ අවසානත්තිකෙ සඤ්ඤානානත්තං යපෙත්වා වත්ථුනානත්තස්ස අභාවතො. දුක්කට්ඨත්ථුනා පන දුක්කට්ඨත්ථුනො චෙතාපනං නෙව ඉධ, න තත්ථ පාළියං වුත්තන්ති වචනමෙත්ථ සාධකං. යං අත්තතො ධනෙන පරිචත්තති, තස්ස වා ධනස්ස වා රුපියභාවො චෙව, පරිචත්තනඤ්චාති ඉමානෙත්ථ ද්වෙ අඩ්ගාති.

රුපියසංචොභාරසික්ඛාපදවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

10. කයවික්කයසික්ඛාපදවණ්ණනා

593. කයවික්කයසික්ඛාපදෙ පාළියං ජානාහීති එත්ථ උපධාරෙහීති අත්ථො, සුචුළු උපධාරත්වා ගණ්හ, ඉදං න මනාපන්ති පුන දාතුං න සක්ඛිස්සසීති අධිජ්ජායො.

594-595. කයන්ති පරහණ්ඩස්ස ගහණං. වික්කයන්ති අත්තනො හණ්ඩස්ස දානං. තෙනාහ “ඉමිනා ඉමං දෙහී”ති ආදි. යස්මා කයිතං නාම පරස්ස හත්ථනො ගහිතං වුව්වති, වික්කිතඤ්ච පරස්ස හත්ථෙ දින්නං, තස්මා “කයිතඤ්ච හොති පරහණ්ඩං අත්තනො හත්ථගතං කරොන්තෙන, වික්කිතඤ්ච අත්තනො හණ්ඩං පරහත්ථගතං කරොන්තෙනා”ති වුත්තං. යදි එවං පාළියං පරතො “කයිතඤ්ච හොති වික්කයිතඤ්චා”ති වත්වා “අත්තනො හණ්ඩං පරහත්ථගතං පරහණ්ඩං අත්තනො හත්ථගත”න්ති කස්මා වුත්තන්ති ආහ “ඉමිනා ඉමන්ති ආදිවචනානුරූපතො පනා”ති ආදි. ඉමිනාති හි සකසන්තකං වුත්තං. තදනුරූපතො පාළියං පඨමං අත්තනො හණ්ඩං දස්සිතං, න කයවික්කයපදානුරූපතො. තඤ්ඤි විපරිතතො පරසන්තකග්ගහණං පුරක්ඛන්වා යීතං.

කාමං සෙසඤ්ඤාතකෙපි “ඉමං දෙහී”ති වදනො විඤ්ඤත්ති න හොති, සද්ධාදෙය්‍යාවිනිපාතනස්සපි පන අභාවං දස්සෙතුකාමො “මාතරං පන පිතරං වා”ති ආහ. විඤ්ඤත්ති න හොතිති ඉදං විසුං විඤ්ඤාපනං සන්ධාය වුත්තං. අඤ්ඤං කිඤ්චි අවත්වා එවං වදන්තො අඤ්ඤාතකං විඤ්ඤාපෙති නාමාති ආහ – “අඤ්ඤාතකං ‘ඉමං දෙහී’ති වදනො විඤ්ඤත්ති”ති. අඤ්ඤං කිඤ්චි අවත්වා “ඉමං ගණ්හාහී”ති දින්නං අඤ්ඤාතකස්ස දින්නං නාම හොතිති වුත්තං “සද්ධාදෙය්‍යාවිනිපාතන”න්ති. තිස්සො ආපත්තියොති අඤ්ඤාතකවිඤ්ඤත්තිසද්ධාදෙය්‍යාවිනිපාතනකයවික්කයාපත්තිසඛිබාතා තිස්සො ආපත්තියො.

ඉමං නාම කරොහීති වදනි, වට්ටහීති එත්ථ භුත්තොසි, ඉදානි කස්මා න කරොසීති වත්ථුමපි වට්ටති. “නිස්සග්ගියං පාවිත්තිය”න්ති කිඤ්චාපි සතියෙව නිස්සග්ගියවත්ථුමහි පාවිත්තියං වුත්තං, අසනිපි පන තස්මිං පාවිත්තියන්ති ඉදං අට්ඨකථාපමාණෙන ගහෙනඛ්ඛන්ති දස්සෙතුං “කිඤ්චාපි”ති ආදි වුත්තං. පරිභුන්තෙති සජ්ජිආදිං සන්ධාය වුත්තං. යං අත්තනො ධනෙන පරිවත්තෙති, යෙන ච පරිවත්තෙති, තෙසං කජ්ජියවත්ථුතා, අසහධම්මිකතා, කයවික්කයාපජ්ජනඤ්චාති ඉමානෙත්ථ තීණි අඛිගානි.

කයවික්කයසික්ඛාපදවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

නිට්ඨිතො කොසියවග්ගො දුතියො.

3. පත්තවග්ගො

1. පත්තසික්ඛාපදවණ්ණනා

598-602. පත්තවග්ගස්ස පටිමෙ භණ්ඩන්ති වික්කෙතඛ්ඛණ්ඩං. යස්මා වණ්ණසද්දො සණ්ඨානජාතිරූපායතනකාරණපමාණගුණපසංසාදීසු දිස්සති. “මහත්තං සප්පරාජවණ්ණං අභිනිමිතිත්වා” තිආදීසු (සං. නි. 1.142) හි සණ්ඨානං වුවවති. “බ්‍රාහ්මණොව සෙට්ඨො වණ්ණො, හීනො අඤ්ඤො වණ්ණො” තිආදීසු (ම. නි. 2.402) ජාති. “පරමාය වණ්ණපොක්ඛරතාය සමන්තාගතො” තිආදීසු (දී. නි. 1.303) රූපායතනං.

“න හරාමි න භඤ්ජාමි, ආරා සිඬ්ඝාමි වාරිජං;
අථ කෙන නු වණ්ණෙන, ගන්ධත්ථෙතොති වුවවති” ති. (සං. නි. 1.234;
ජා. 1.6.116) –

ආදීසු කාරණං. “තයො පත්තස්ස වණ්ණො” තිආදීසු (පාරා. 602) පමාණං. “කදා සඤ්ඤුල්භා පන තෙ ගහපති ඉමෙ සමණස්ස ගොතමස්ස වණ්ණො” තිආදීසු (ම. නි. 2.77) ගුණො. “වණ්ණාරහස්ස වණ්ණං භාසති” තිආදීසු (අ. නි. 4.3) පසංසා. තස්මා වුත්තං “තයො පත්තස්ස වණ්ණොති තිණි පත්තස්ස පමාණොති” ති.

අඬ්ඬතෙරසපලා හොතිති එත්ථ “මාසානං අඬ්ඬතෙරසපලාති ගණ්භාති” ති වදන්ති. “මගධනාළි නාම ජපසතා නාළි” ති කෙවි. “අට්ඨපසතා” ති අපරෙ. තත්ථ පුරිමානං මතෙන තිපසතාය නාළියා ද්වෙ නාළියො එකා මගධනාළි හොති, පච්ඡිමානං චතුපසතාය නාළියා ද්වෙ නාළියො එකා මගධනාළි. ආචරියධම්මපාලත්ථෙරෙන පන “පකතියා චතුමුට්ඨිකං කුඩුවං, චතුකුඩුවං නාළිකං, තාය නාළියා සොළස නාළියො දොණං, තං පන මගධනාළියා ද්වාදස නාළියො හොන්ති” ති වුත්තං, තස්මා තෙන නයෙන “මගධනාළි නාම පඤ්ච කුඩුවාති එකඤ්ච මුට්ඨිං එකාය මුට්ඨියා තතියඤ්ච භාගං ගණ්භාති” ති වෙදිතඛ්ඛං.

සඛ්ඛසම්භාරසඬ්ඬතොති ජීරකාදිසඛ්ඛසම්භාරෙහි සඬ්ඬතො. ආලොපස්ස ආලොපස්ස අනුරූපන්ති එත්ථ “ඛාඤ්ජනස්ස මත්තා නාම ඔදනචතුත්ථො භාගො” ති බ්‍රහ්මායුසුත්තස්ස අට්ඨකථායං (ම. නි. අට්ඨ. 2.387) වුත්තත්තා ආලොපස්ස චතුත්ථභාගජ්ජමාණං ඛාඤ්ජනං ආලොපස්ස අනුරූපන්ති ගහෙතඛ්ඛං. ඉධ පන සුපස්සෙව ඔදනචතුත්ථභාගජ්ජමාණතං දස්සෙත්වා එතස්ස ලක්ඛණෙ දස්සිතෙ ඉතරස්සපි දස්සිතමෙව හොතිති ඛාඤ්ජනස්ස තථා විසෙසෙත්වා පමාණං න දස්සිතං.

මගධනාළියා උපඬ්ඬජ්ජමාණො ඉධ පත්ථොති ආහ “පත්ථොදනන්ති මගධනාළියා උපඬ්ඬනාළිකොදන” න්ති. ඉමිනා ච “පත්ථද්වයං මගධනාළි” ති දස්සිතං හොති. පත්ථො ච “චතුපලො කුඩුවො, චතුකුඩුවො පත්ථො” ති ඉමිනා ලොකියවොහාරෙන වෙදිතඛ්ඛං. භාජනපරිභොගෙනාති උදකාහරණාදිනා භාජනපරිභොගෙන.

607. ධොතෙති පරිභොගාවසානදස්සනත්ථං චුත්තං, න පන ධොතෙයෙව දුක්ඛං ආපජ්ජති තතො පුරෙතරං පරිභොගකාලෙයෙව ආපජ්ජනතො.

608. පඤ්චහි ද්විතීති ඉදං “එත්තාවතා කාලචණ්ණතා සම්පජ්ජති” ති දස්සනත්ථං චුත්තං. “යදි පන එකෙනපි පාකෙන කාලචණ්ණො හොති, අධිට්ඨානුපගොයෙවා” ති වදන්ති. හත්ථානාගතස්සපි අධිට්ඨානබ්බහාවදස්සනත්ථං “යදිහි” තිආදි චුත්තං. ඉමිනා ව දුරෙ සීතමිපි අධිට්ඨානං විකප්පෙතුඤ්ච ලහති, යපිතට්ඨානසල්ලක්ඛණඤ්ච න පමාණන්ති වෙදිතබ්බං. සුත්වා වාති පත්තකාරකෙන පෙසිතහික්ඛුනා අනාණත්තො කෙවලං තස්ස කට්ඨන්තස්ස වචනමත්තං සුත්වා. න පමාණන්ති තෙන අපෙසිතත්තා. සාමන්තවිහාරෙති ඉදං උපචාරමත්තං, තතො දුරෙ සීතමිපි අධිට්ඨානං වට්ටතියෙව. යපිතට්ඨානං සල්ලක්ඛෙත්වාති ඉදමිපි උපචාරමත්තං, පත්තසල්ලක්ඛණමෙවෙත්ථ පමාණං. පත්තෙ වා ඡිද්දං හොතීති මුඛවට්ටිතො හෙට්ඨා ද්වඬගුලමත්තොකාසතො පට්ඨාය යත්ථ කත්ථවි ඡිද්දං හොති. සෙසමෙත්ථ පයමකටීනෙ චුත්තනයමෙව.

පත්තසික්ඛාපදචණ්ණතා නිට්ඨිතා.

2. ඌනපඤ්චබන්ධනසික්ඛාපදචණ්ණතා

610. දුතියසික්ඛාපදෙ හත්ථෙසු පිණ්ඩාය වරතීති පාළිපදස්ස හත්ථෙසු ලහිතබ්බපිණ්ඩත්ථාය වරතීති අත්ථො වෙදිතබ්බො.

612-613. “තස්ස සො අපත්තොති වචනතො සො පත්තො අධිට්ඨානමිපි විජහති අපත්තත්තා. අපත්තභාවතොයෙව හි ‘පඤ්චබන්ධනං පත්තං චෙතාපෙති’ ති පාළියං න චුත්ත” තී තිසුපි ගණ්ඨීපදෙසු චුත්තං. කෙච්චි පන “අපත්තොති ඉදං ‘අඤ්ඤං පත්තං විඤ්ඤාපෙතුං වට්ටති’ ති දස්සනත්ථං චුත්තං, සො පන පත්තො අධිට්ඨානං න විජහති” ති වදන්ති, තං යුත්තං විය දිස්සති “යස්ස පඤ්ච එකායෙව වා දසඬගුලා, සො බද්ධොපි අබද්ධොපි අපත්තොයෙවා” ති වක්ඛමානත්තා. න හි මුඛවට්ටියා පඤ්චසු යානෙසු ද්වඬගුලමත්තාහි රාජීහි අධිට්ඨානං විජහතීති සක්කා වත්තුං, එකාය පන රාජීයා දසඬගුලාය සවෙ තත්ථ චුත්තප්පමාණො ඡිද්දො පඤ්ඤායති, ඡිද්දෙනෙව අධිට්ඨානවිජහනං සියාති යුත්තං වත්තුං. බන්ධනොකාසෙ සති අසති වා බන්ධනවිරහිතො පත්තො අබන්ධනොති චුත්තො, බන්ධනොකාසවිරහිතොයෙව පන අබන්ධනොකාසොති චුත්තො.

තිපුසුත්තකෙන වා බන්ධිත්වාති එත්ථ “බන්ධිතබ්බො” ති පාඨො ගහෙතබ්බො. පුරාණපොත්ථකෙපි හි අයමෙව පාඨො දිස්සති. සුද්ධෙහි...පෙ.... න වට්ටතීති ඉදං උණ්හභොජනෙ පක්ඛිත්තෙ විලියමානත්තා චුත්තං. ඵාණිතං ඤාපෙත්වා පාසාණචුණ්ණෙන බන්ධිතුං වට්ටතීති පාසාණචුණ්ණෙන සද්ධිං ඵාණිතං පචිත්වා තථාපක්කෙන පාසාණචුණ්ණෙන බන්ධිතුං වට්ටති.

615. අනුකම්පාය න ගණිතත්වස්ස දුක්කටන්ති වුත්තත්තා යස්ස සො පත්තො න රුවිවති, තස්සපි අගණිතත්වස්ස අනාපත්ති. තෙනෙව මාතිකාටියකථායං (කඩ්ඛා. අට්ඨ. උනපඤ්චබන්ධනසික්ඛාපදවණ්ණනා) වුත්තං “සවෙ ටෙරස්ස පත්තො න රුවිවති, අප්පිච්ඡතාය වා න ගණිතාති, වට්ටති”ති. පත්තපරියන්තොති පරියන්තපත්තො, අවසානපත්තොති අත්ථො. “සඛ්ඝමජ්ඣෙ පත්තං ගාභාපෙන්නෙත අලජ්ජිං අගාභාපෙතං වට්ටති”ති වදන්ති. “අනුජානාමි භික්ඛවෙ ආධාරකන්ති වුත්තත්තා පියාදිසු යත්ථ කත්ථවි ආධාරං යපෙත්වා තත්ථ පත්තං යපෙතං වට්ටති ආධාරයපනොකාසස්ස අනියමිතත්තා”ති වදන්ති. අපරිභොගෙනාති අයුත්තපරිභොගෙන.

616. පාළියං “අබන්ධනෙන පත්තෙන අබන්ධනං පත්තං. එකබන්ධනං පත්තං... ද්විබන්ධනං පත්තං... තිබන්ධනං... චතුබන්ධනං... අබන්ධනොකාසං... එක... ද්වි... ති... චතුබන්ධනොකාසං පත්තං වෙනාපෙති”ති එවං එකෙකෙන පත්තෙන දසධා දසවිධං පත්තං වෙනාපනවසෙන එකනිස්සග්ගියපාවිත්තියසතං වුත්තං. ඉමස්මිං සික්ඛාපදෙ පමාණයුත්තං අග්ගහිතකාලවණ්ණමිපි පත්තං විඤ්ඤාපෙන්නස්ස ආපත්තියෙවාති දට්ඨබ්බං. අධිට්ඨානුපගපත්තස්ස උනපඤ්චබන්ධනතා, අත්තුද්දෙසිකතා, අකතවිඤ්ඤත්ති, තාය ව පටිලාභොති ඉමානෙත්ථ වත්තාරි අඛිගාති.

උනපඤ්චබන්ධනසික්ඛාපදවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. භෙසජ්ජසික්ඛාපදවණ්ණනා

622. තතියසික්ඛාපදෙ යෙසං මංසං කප්පති ඉදං නිස්සග්ගියවත්ථුදස්සනත්ථං වුත්තං, න පන යෙසං මංසං න කප්පති, තෙසං සප්පිඤ්ඤානි න කප්පන්තිති දස්සනත්ථං. මනුස්සබ්බරාදිනිපි හි නො න කප්පන්ති, කුතො සසස්ස සප්පිති ආහ “යෙසඤ්ඤි බීරං අත්ථී, සප්පිපි තෙසං අත්ථීයෙවා”ති. “ඉදඤ්ච යෙභුයොන වුත්ත”න්ති වදන්ති. උග්ගහිතකං කත්වා නික්ඛිත්තන්ති අප්පට්ග්ගහිතං සයමෙව ගහෙත්වා නික්ඛිත්තං. සයංකතං නිරාමිසමෙව වට්ටතිති තදනුපුරෙහත්තමෙව සන්ධාය වුත්තං. අථ සයංකතං නිරාමිසං භුඤ්ජන්තස්ස කස්මා සාමංපාකො න භොතිති ආහ – “නවනීතං තාපෙන්නස්ස හි සාමංපාකො න භොති”ති. සවත්ථුකපට්ග්ගහිතස්ස වත්ථුගතිකත්තා ආහ – “සවත්ථුකස්ස පට්ග්ගහිතත්තා”ති. පච්ඡාහත්තං පට්ග්ගහිතෙහිති පච්ඡාහත්තං පට්ග්ගහිතබීරදධිති. පුරෙහත්තමිපි ව උග්ගහිතකෙහි කතං අබ්භඤ්ජනාදිසු උපනෙතබ්බන්ති සම්බන්ධො. උභයෙසමිපිති පච්ඡාහත්තං පට්ග්ගහිතබීරදධිති ව පුරෙහත්තං උග්ගහිතකෙහි ව කතානං. එසෙව නයොති නිස්සග්ගියං භොතිති අත්ථො. අකප්පියමංසසප්පිමිහිති අකප්පියමංසසත්තානං සප්පිමිහි. කාරණපතිරූපකං වත්වාති සජාතියානං සප්පිභාවතොති කාරණපතිරූපකං වත්වා.

සප්තියනෙව වෙදිතබ්බන්ති නිරාමිසමෙව සත්තාහං වට්ටතීති අත්ථො. එත්ථාති නවතීතෙ. ධොතං වට්ටතීති අධොතං වෙ, සවත්ථුකපටිග්ගහිතං හොති, තස්මා ධොතං පටිග්ගහෙත්වා සත්තාහං නික්ඛිපිතුං වට්ටතීති ථෙරානං අධිප්පායො. තක්කතො උද්ධට්මත්තමෙව බාදිංසුති එත්ථ තක්කතො උද්ධට්මත්තං අධොතමිපි පටිග්ගහෙත්වා පරිභුඤ්ජන්තා ධොවිත්වා පචිත්වා වා පරිභුඤ්ජිංසුති එවමත්ථො ගහෙතබ්බො. ථෙරස්ස හි දධිගුළිකාදිසහිතමිපි පටිග්ගහිතං පච්ඡා ධොවිත්වා පචිත්වා වා පරිභුඤ්ජන්තස්ස සවත්ථුකපටිග්ගහණෙ දොසො නත්ථීති අධිප්පායො, තෙනෙව ථෙරස්ස අධිප්පායං දස්සෙන්නෙන “තස්මා නවතීතං පරිභුඤ්ජන්තෙන...පෙ.... අයමෙත්ථ අධිප්පායො”ති වුත්තං. කෙච් පන “තක්කතො උද්ධට්මත්තමෙව බාදිංසු”ති වචනස්ස අධිප්පායං අජානන්තා “තක්කතො උද්ධට්මත්තං අධොතමිපි දධිගුළිකාදිසහිතං විකාලෙපි පරිභුඤ්ජිතුං වට්ටතී”ති වදන්ති, තං න ගහෙතබ්බං. න හි දධිගුළිකාදිආමිසෙන සංසට්ඨරසං නවතීතං පරිභුඤ්ජිතුං වට්ටතීති සක්කා වත්තුං. නවතීතං පරිභුඤ්ජන්තොති අධොවිත්වා පටිග්ගහිතනවතීතං පරිභුඤ්ජන්තෙන. දධි එව දධිගතං යථා “ගුථගතං මුත්තගත”න්ති (ම. නි. 2.119). බයං ගමිස්සතීති වචනතො ඛිරං පක්ඛිපිත්වා පක්කසප්පිආදිපි විකාලෙ කප්පතීති වෙදිතබ්බං. කුක්කුචවායන්ති කුක්කුචවකාති ඉමිනා අත්තනාපි තත්ථ කුක්කුචවසබ්භාවං දීපෙති. තෙනෙව මාතිකාර්ථකථායං (කඬ්ඛා. අට්ඨ. හෙසප්පසික්ඛාපදවණ්ණනා) “නිබ්බට්ඨිතසප්පි වා නවතීතං වා පචිතුං වට්ටතී”ති වුත්තං. තාති පටිග්ගහෙත්වාති තාති ඛිරදධිති පටිග්ගහෙත්වා.

පටිග්ගහෙත්වා යපිතහෙසප්පෙහිති පටිග්ගහෙත්වා යපිතයාවජීවිකහෙසප්පෙහි. වුත්තනයෙන යථා තණ්ඩුලාදීනි න පච්චන්ති, තථා ලජ්ජියෙව සම්පාදෙත්වා දෙතීති ලජ්ජිසාමණෙරග්ගහණං, අපිච අලජ්ජිනා අප්ඤ්ඤාහරිතබ්බං යං කිඤ්චි අභිසඬ්ඛරාපෙතුං න වට්ටති, තස්මාපි එවමාහ. තිලෙ පටිග්ගහෙත්වා කතතෙලන්ති අත්තනා හප්පනාදීනි අකත්වා ගහිතතෙලං. තෙනෙව “සාමිසමිපි වට්ටතී”ති වුත්තං. නිබ්බට්ඨිතත්තාති යාවකාලිකවත්ථුතො විවෙචිතත්තා. උභයමිපිති අත්තනා ව පරෙත ව කතං. යාව අරුණස්ස උග්ගමනා තිට්ඨති, නිස්සග්ගියන්ති සත්තමදිවසෙ කතතෙලං සථෙ යාව අරුණුග්ගමනා තිට්ඨති, නිස්සග්ගියං.

623. අච්ඡවසන්ති දුක්ඛට්ඨත්ථුතො වසාය අනුඤ්ඤාතත්තා තංසදිසානං දුක්ඛට්ඨත්ථුතංයෙව අකප්පියමංසසත්තානං වසා අනුඤ්ඤාතා, න ථුල්ලච්චයවත්ථුතං මනුස්සානං වසාති ආහ “යපෙත්වා මනුස්සවස”න්ති. සංසට්ඨන්ති පරිස්සාවිතං. “කාලෙ පටිග්ගහිතං විකාලෙ අනුපසම්පන්නෙනපි නිප්පක්කං සංසට්ඨඤ්ච පරිභුඤ්ජන්තස්ස ද්වෙපි දුක්ඛට්ඨාති හොන්තියෙවා”ති වදන්ති. යස්මා ඛිරදධිආදීනි පක්ඛිපිත්වා තෙලං පචන්ති, තස්මා කසටං න වට්ටති, තෙලමෙව වට්ටති. තෙන වුත්තං “පක්කතෙලකසටෙ විය කුක්කුචවායතී”ති. “සථෙ වසාය සද්ධිං පක්කත්තා න වට්ටති, ඉදං කස්මා වට්ටතී”ති පුච්ඡන්තා “හන්තෙ”තිආදිමාහංසු. එතං වට්ටතීති නනු එතං දධිගුළිකාදීහි පක්කං නවතීතං වට්ටතීති අත්ථො.

“මධුකර්මි නාම මධුමක්ඛිකානීති අයං බුද්දකමක්ඛිකානං භමරමක්ඛිකානාඤ්ච සාමඤ්ඤනිද්දෙසො” ති තිසුපි ගණ්ඨිපදෙසු වුත්තං. කෙච් පන “දණ්ඩකෙසු මධුකරා මධුකරී මක්ඛිකා නාමා” ති වත්වා “තාහි මධුකරීආදීහි තීහි මක්ඛිකාහි කතං මධු නාමා” ති වදන්ති. භමරමක්ඛිකානීති මහාභමරමක්ඛිකාහි. සිලෙසසදිසන්ති සනපක්කං වුත්තං. ඉතරන්ති තනුකමධු. මධුපටලන්ති මධුරහිතං කෙවලං මධුපටලං. “සචෙ මධුසහිතං පටලං පටිග්ගහෙත්වා නික්ඛිපන්ති, පටලස්ස භාජනට්ඨානියත්තා මධුනො වසෙන සත්තාහානික්කමෙ නිස්සග්ගියං හොති” ති වදන්ති, “මධුමක්ඛිතං පන මධුගතිකමෙවා” ති ඉමිනා තං න සමෙති.

“ථාණිතං නාම උච්ඡුම්භා නිබ්බත්ත” න්ති පාළියං අවිසෙසෙන වුත්තත්තා අට්ඨකථායඤ්ච “උච්ඡුරසං උපාදාය...පෙ.... අවත්ථුකා උච්ඡුචිකති ‘ථාණිත’ න්ති චෙදිතබ්බො” ති වචනතො උච්ඡුරසොපි නික්කසටො සත්තාහකාලිකොති චෙදිතබ්බො. කෙනච් පන “මධුම්භි වත්තාරො කාලිකා යථාසම්භවං යොජෙතබ්බො, උච්ඡුම්භි වා” ති වත්වා “සමක්ඛිකණ්ඩසෙළකං යාවකාලිකං, අනෙළකං උදකසම්භින්තං යාමකාලිකං, අසම්භින්තං සත්තාහකාලිකං, මධුසිත්ථං පරිසුද්ධං යාවජීවිකං, තථා උච්ඡු වා රසො වා සකසටො යාවකාලිකො, නික්කසටො උදකසම්භින්තො යාමකාලිකො, අසම්භින්තො සත්තාහකාලිකො, සුද්ධකසටං යාවජීවික” න්ති ව වත්වා උත්තරිපි බහුධා පපඤ්චිතං. තත්ථ “උදකසම්භින්තං මධු වා උච්ඡුරසො වා උදකසම්භින්තො යාමකාලිකො” ති ඉදං නෙව පාළියං, න අට්ඨකථායං දිස්සති. “යාවකාලිකං සමානං ගරුතරම්පි මුද්දිකාජාතිරසං අත්තනා සංසට්ඨං ලහුකං යාමකාලිකභාවං උපනෙත්තං උදකං ලහුතරං සත්තාහකාලිකං අත්තනා සංසට්ඨං ගරුතරං යාමකාලිකභාවං උපනෙති” ති එත්ථ කාරණං සොයෙව පුච්ඡිතබ්බො, සබ්බත්ථ පාළියං අට්ඨකථායඤ්ච උදකසම්භෙදෙන ගරුතරස්සපි ලහුභාවොපගමනංයෙව දස්සිතං. පාළියම්පි හි “අනුජානාමි, හික්ඛචෙ, ගිලානස්ස ගුළං, අගිලානස්ස ගුළොදක” න්ති (මහාව. 284) වදන්තෙන අගිලානෙන පරිභුඤ්ජිතුං අයුත්තොපි ගුළො උදකසම්භින්තො අගිලානස්සපි වට්ටතීති අනුඤ්ඤාතො.

යම්පි ව “උච්ඡු චෙ යාවකාලිකො, උච්ඡුරසො චෙ යාමකාලිකො, ථාණිතං චෙ සත්තාහකාලිකං, තචො චෙ යාවජීවිකො” ති අට්ඨකථාවචනං දස්සෙත්වා “උච්ඡුරසො උදකසම්භින්තො යාමකාලිකො” ති අඤ්ඤෙන කෙනච් වුත්තං, තම්පි තථාවිධස්ස අට්ඨකථාවචනස්ස ඉමිස්සා සමන්තපාසාදිකාය විනයට්ඨකථාය අභාවතො න සාරතො පච්චෙතබ්බං. තතොයෙව ව “උච්ඡුරසො උදකෙන සම්භින්තොපි අසම්භින්තොපි සත්තාහකාලිකොයෙවා” ති කෙච් ආචරියා වදන්ති. හෙසජ්ජක්ඛන්ධකෙ ව “අනුජානාමි, හික්ඛචෙ, උච්ඡුරස” න්ති (මහාව. 300) එත්ථ තිසුපි ගණ්ඨිපදෙසු අවිසෙසෙන වුත්තං “උච්ඡුරසො සත්තාහකාලිකො” ති.

සයංකතං නිරාමිසමෙව වට්ටතීති එත්ථ අපරිස්සාවිතං පටිග්ගහිතම්පි කරණසමයෙ පරිස්සාවෙත්වා කසටං අපනෙත්වාච අත්තනා කතන්ති ගහෙතබ්බං. ඤාමඋච්ඡුථාණිතන්ති අග්ගිනා දඩ්ඨෙ උච්ඡුබෙත්තෙ ඤාමඋච්ඡුනා කතථාණිතං.

කොට්ඨිකඋච්ඡුඵාණිතන්ති බුද්දානුබුද්දකං ඡිත්තදිත්වා කොට්ටෙත්වා නිජ්ජිලෙත්වා පක්කං යෙහුයොන ච සකසං ඵාණිතං. තාදිසස්ස ච කසටස්ස අබ්බොහාරිකත්තා “තං යුත්ත”න්ති චුත්තං. සීතුදකෙන කතන්ති මධුකපුප්ඵානි සීතොදකෙ පක්ඛිපිත්වා මද්දිත්වා පුප්ඵරසෙ උදකගතෙ සති තං උදකං ගහෙත්වා පචිත්වා කතඵාණිතං. බීරං පක්ඛිපිත්වා කතං මධුකඵාණිතං යාවකාලිකන්ති එත්ථ බීරං පක්ඛිපිත්වා පක්කතෙලං කස්මා විකාලෙ වට්ටතීති වෙ? තෙලෙ පක්ඛිත්තබීරං තෙලමෙව හොති, අඤ්ඤං පන බීරං පක්ඛිපිත්වා කතං බීරභාවං ගණ්හාතීති ඉදමෙත්ථ කාරණං. යදි එවං ඛණ්ඩසක්ඛරමපි බීරං පක්ඛිපිත්වා කරොන්ති, තං කස්මා වට්ටතීති ආහ “ඛණ්ඩසක්ඛරං පනා”තිආදි. තත්ථ බීරජල්ලිකන්ති බීරඵෙණං.

හෙසජ්ජොදිස්සං දස්සෙන්නෙන “සත්තවිධඤ්ඤි ඔදිස්සං නාමා”තිආදිනා ඉතරානිපි අත්ථුද්ධාරවසෙන චුත්තානි. විකටානීති අපකතිහෙසජ්ජත්තා විකටානි, විරූපානීති අත්ථො. දුක්කටචත්ථුනම්පි අකජ්ජියමංසානං වසාය අනුඤ්ඤාතත්තා “වසොදිස්ස”න්ති චුත්තං. ඔළාරිකානම්පි ආහාරත්ථං එරිතුං සමත්ථානං සජ්ජිආදීනං හෙසජ්ජනාමෙන අනුඤ්ඤාතත්තා “හෙසජ්ජොදිස්ස”න්ති චුත්තං. “පච්ඡාභත්තතො පටියාය සති පච්චයෙති චුත්තත්තා පටිග්ගහිතහෙසජ්ජානි දුතියදිවසතො පටියාය පුරෙහත්තම්පි සති පච්චයෙ පරිභුඤ්ජිතබ්බානි, න ආහාරත්ථං හෙසජ්ජත්ථාය පටිග්ගහිතත්තා”ති වදන්ති.

624. ද්වාරවාතපානකවාටෙසුති මහාද්වාරස්ස වාතපානානඤ්ච කවාටඵලකෙසු. කසාවෙ පක්ඛිත්තානි තානි අත්තනො සභාවං පරිච්චජන්ති, තස්මා “මක්ඛෙතබ්බානී”ති චුත්තං, සුණපාණකාදිපරිහාරත්ථං මක්ඛෙතබ්බානීති අත්ථො. අධිට්ඨෙතීති “ඉදානි මය්හං අජ්ඣොභරණියං න භවිස්සති, බාහිරපරිභොගත්ථාය ගම්ස්සති”ති චිත්තං උප්පාදෙතීති අත්ථො. තෙනෙවාහ – “සජ්ජිඤ්ච තෙලඤ්ච වසඤ්ච මුද්ධනි තෙලං චා අබ්භඤ්ජනං චා”තිආදි. “එවං අධිට්ඨිතඤ්ච පටිග්ගහණං විජහති”ති වදන්ති.

625. සචෙ ද්විත්තං සත්තකං එකෙන පටිග්ගහිතං අවිහත්තං හොති, පරිභුඤ්ජිතුං පන න වට්ටතීති එත්ථ මජ්ඣෙ පාඨො පරිහිනො, එවං පනෙත්ථ පාඨො වෙදිතබ්බො “සචෙ ද්විත්තං සත්තකං එකෙන පටිග්ගහිතං අවිහත්තං හොති, සත්තාභාතික්කමෙ ද්විත්තම්පි අනාපත්ති, පරිභුඤ්ජිතුං පන න වට්ටතී”ති. අඤ්ඤා පන සද්දප්පයොගොපි න සඬගච්ඡති. ගණ්ඨිපදෙපි ච අයමෙව පාඨො දස්සිතො. තත්ථ ද්විත්තම්පි අනාපත්තීති යථා අඤ්ඤස්ස සත්තකං එකෙන පටිග්ගහිතං සත්තාභාතික්කමෙන නිස්සග්ගියං න හොති පරසන්තකභාවතො, එවම්දම්පි අවිහත්තත්තා උභයසාධාරණම්පි අවිනිබ්භොගභාවතො නිස්සග්ගියං න හොතීති අධිප්පායො. පරිභුඤ්ජිතුං පන න වට්ටතීති හික්ඛුනා පටිග්ගහිතත්තා සත්තාභාතික්කමෙ යස්ස කස්සපි හික්ඛුනො පරිභුඤ්ජිතුං න වට්ටති පටිග්ගහිතසජ්ජිආදීනං පරිභොගස්ස සත්තාහෙනෙව පරිච්ඡින්නත්තා. “තානි පටිග්ගහෙත්වා සත්තාහපරමං සන්නිධිකාරකං පරිභුඤ්ජිතබ්බානී”ති හි චුත්තං.

ගණ්ඨිපදෙසු පන තිසුපි ඉධ පායස්ස පරිහිනභාවං අසල්ලක්ඛෙන්වා “පරිභුඤ්ජිතුං පන න වට්ටතීති ඉදං අන්තොසත්තාහෙ පරිභොගං සන්ධාය චුත්තන්ති සඤ්ඤාය විස්සාසග්ගාභාවතො පරිභුඤ්ජිතුං න වට්ටතී”ති එවමත්ථො චුත්තො, සො න ගහෙතඛිබ්බො.

ආවුසො, ඉමං තෙලං සත්තාහමත්තං පරිභුඤ්ජ ත්වන්ති ඉමිනා යෙන පටිග්ගහිතං, තෙන අන්තොසත්තාහෙයෙව පරස්ස විස්සජ්ජිතභාවං දස්සෙති. කස්ස ආපත්තීති පයමං තාව උභින්නං සාධාරණත්තා අනාපත්ති චුත්තා. ඉදානි පන එකෙන ඉතරස්ස විස්සට්ඨභාවතො උභයසාධාරණතා නත්ථීති විභත්තසදිසං හුත්වා යීතං, තස්මා එත්ථ පටිග්ගහිතස්ස සත්තාහාතික්කමෙ එකස්ස ආපත්තියා හවිතඛිබ්බන්ති මඤ්ඤමානො “කිං පටිග්ගහණපච්චයා පටිග්ගාහකස්ස ආපත්ති, උදාහු යස්ස සන්තකං ජාතං, තස්සා”ති පුච්ඡති. නිස්සට්ඨභාවතොයෙව ව ඉධ “අවිභත්තභාවතො”ති කාරණං අවත්වා “යෙන පටිග්ගහිතං, තෙන විස්සජ්ජිතත්තා”ති චුත්තං. ඉදඤ්ච විස්සට්ඨභාවතො උභයසාධාරණතං පභාය එකස්ස සන්තකං භොන්තමපි යෙන පටිග්ගහිතං, තතො අඤ්ඤස්ස සන්තකං ජාතං, තස්මා පරසන්තකපටිග්ගහණෙ විය පටිග්ගාහකස්ස පටිග්ගහණපච්චයා නත්ථී ආපත්තීති දස්සනත්ථං චුත්තං, න පන “යෙන පටිග්ගහිතං, තෙන විස්සජ්ජිතත්තා”ති වචනතො අවිස්සජ්ජිතෙ සති අවිභත්තෙපි සත්තාහාතික්කමෙ ආපත්තීති දස්සනත්ථං අවිස්සජ්ජිතෙ අවිභත්තභාවතොයෙව අනාපත්තියා සිද්ධත්තා. සචෙ පන ඉතරො යෙන පටිග්ගහිතං, තස්සෙව අන්තොසත්තාහෙ අත්තතො භාගමපි විස්සජ්ජෙති, සත්තාහාතික්කමෙ සියා ආපත්ති යෙන පටිග්ගහිතං, තස්සෙව සන්තකභාවමාපන්නත්තා ඉතරස්ස අප්පටිග්ගහිතත්තා. ඉමිනා තස්ස සන්තකභාවෙපි අඤ්ඤෙන පටිග්ගහිතසකසන්තකෙ විය තෙන අප්පටිග්ගහිතභාවතො අනාපත්තීති දීපෙති. ඉදං පන අධිප්පායං අජානිත්වා ඉතො අඤ්ඤටා ගණ්ඨිපදකාරාදීහි පපඤ්චිතං, න තං සාරතො පච්චෙතඛිබ්බං.

අපරිභොගං භොතීති කස්සපි අමනුඤ්ඤස්ස පතිත්තතා පරිභොගාරහං න භොති. යෙන චිත්තෙනාති යෙන පරිච්චජිතුකාමතාවිත්තෙන. “අන්තොසත්තාහෙ”ති අධිකාරත්තා “අන්තොසත්තාහෙ අනපෙක්ඛො දත්වා පටිලහිත්වා පරිභුඤ්ජති”ති ඉමං සම්බන්ධං සන්ධාය මහාසුමත්ථෙරෙන “එවං අන්තොසත්තාහෙ දත්වා”තිආදි චුත්තං. මහාපදුමත්ථෙරො පන යදි එවං “විස්සජ්ජෙති”ති ඉමිනාව තං සිද්ධං, සත්තාහාතික්කන්තං පන නිස්සට්ඨං පටිලහිත්වා පරිභුඤ්ජිතුං න වට්ටති, තස්මා තස්ස පරිභොගමුඛදස්සනමිදන්ති ආහ – “නයිදං යාවිතඛිබ්බ”න්තිආදි. අඤ්ඤෙන හික්ඛුනාති එත්ථ සුද්ධචිත්තෙන දින්නත්තා සයමපි ආහරාපෙත්වා පරිභුඤ්ජිතුං වට්ටතියෙව. සජ්ජිආදීනං පටිග්ගහිතභාවො, අත්තතො සන්තකතා, සත්තාහාතික්කමොති ඉමානෙත්ථ තීණි අඩ්ගානි.

හෙසජ්ජසික්ඛාපදවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. වස්සිකසාට්ඨිකසික්ඛාපදවණ්ණනා

627. චතුත්තේ සිඛිඛනරජනකප්පරියොසානෙන නිට්ඨාපෙත්වාති සුවිකම්මනිට්ඨානෙන සකිම්පි වණ්ණහෙදමත්තරජනෙන කප්පබ්න්දුකරණෙන ච නිට්ඨාපෙත්වා. සමයෙති වස්සානසමයෙ.

628. කුච්ඡිසමයොති අන්තොසමයො. “අයමෙකො අඬ්ඬමාසො පරියෙසනක්ඛෙත්තඤ්චෙව කරණක්ඛෙත්තඤ්ච. එතස්මිඤ්ඤි අන්තරෙ වස්සිකසාට්ඨිකං අලද්ධං පරියෙසිතුං ලද්ධං කාතුඤ්ච වට්ටති, නිවාසෙතුං අධිට්ඨාතුඤ්ච න වට්ටති” ති පොත්ථකෙසු පාඨො දිස්සති, සො අපාඨො. එවං පනෙත්ථ පාඨෙන භවිතබ්බං. “අයමෙකො අඬ්ඬමාසො පරියෙසනක්ඛෙත්තං. එතස්මිඤ්ඤි අන්තරෙ වස්සිකසාට්ඨිකං අලද්ධං පරියෙසිතුං වට්ටති, ලද්ධං කාතුං නිවාසෙතුං අධිට්ඨාතුඤ්ච න වට්ටති” ති. න හි ගිම්භානං පච්ඡිමමාසස්ස පඨමො අඬ්ඬමාසො කරණක්ඛෙත්තං හොති. “අඬ්ඬමාසො සෙසො ගිම්භානන්ති කත්වා නිවාසෙතබ්බං” ත්ති වචනතො පන ගිම්භානං පච්ඡිමමාසස්ස පච්ඡිමො අඬ්ඬමාසො කරණක්ඛෙත්තඤ්චෙව නිවාසනක්ඛෙත්තඤ්ච හොති. තෙනෙව මාතිකාට්ඨකථායං (කඬ්ඬා. අට්ඨ. වහිසකසාට්ඨිකසික්ඛාපදවණ්ණනා) “ගිම්භානං පච්ඡිමො මාසො පරියෙසනක්ඛෙත්තං, පච්ඡිමො අඬ්ඬමාසො කරණනිවාසනක්ඛෙත්තම්පි” ති චුත්තං. තස්මා පාළියා මාතිකාට්ඨකථාය ච අවිරොධං ඉච්ඡන්තෙන චුත්තනයෙනෙව පාඨො ගහෙතබ්බො.

“විඤ්ඤත්තිං කත්වා නිජ්ජාදෙන්තස්ස අඤ්ඤාතකවිඤ්ඤත්තිසික්ඛාපදෙන අනාපත්ති” ති වදන්තෙන “පිට්ඨිසමයත්තා ඉමිනා සික්ඛාපදෙන ආපත්ති” ති දීපිතා හොති. න හි ඤාතකපචාරිතට්ඨානතො පිට්ඨිසමයෙ සතුප්පාදකරණමත්තෙනපි සම්භවන්ති ආපත්ති තතො ගරුකතරාය විඤ්ඤත්තියා න හොතීති සක්කා වත්තුං. තෙනෙව භදන්තබුද්ධදත්තාවරියෙන චුත්තං –

“කත්වා පන සතුප්පාදං, වස්සිකසාට්ඨිවරං;
නිජ්ජාදෙන්තස්ස භික්ඛුස්ස, සමයෙ පිට්ඨිසම්මතෙ.

“හොති නිස්සග්ගියාපත්ති, ඤාතකාඤාතකාදිනො;
තෙසුයෙව ච විඤ්ඤත්තිං, කත්වා නිජ්ජාදෙන තථා” ති.

කෙනස්ස හොති ආපත්තීති අස්ස මාතරං වීවරං යාවන්තස්ස කෙන සික්ඛාපදෙන ආපත්තීති පුච්ඡති. “පරිණතං විඤ්ඤාපෙත්තස්ස පරිණාමනසික්ඛාපදෙන ආපත්ති” ති වොදනාභාවං දස්සෙති නො ච සඬ්ඝෙ පරිණතන්ති. අථ අඤ්ඤාතකවිඤ්ඤත්තිසික්ඛාපදෙනාති වෙ, එතම්පි නත්ථිති ආහ “අනාපත්ති ච ඤාතකෙ” ති. “ඤාතකෙ විඤ්ඤාපෙත්තස්සා” ති පාඨසෙසො. ඉමමත්ථං සන්ධායාති පිට්ඨිසමයෙ වස්සිකසාට්ඨිකත්ථං ඤාතකපචාරිතට්ඨානෙ සතුප්පාදකරණෙන ආපත්තිං, අඤ්ඤාතකවිඤ්ඤත්තිසික්ඛාපදෙන අනාපත්තිඤ්ච සන්ධාය.

අඤ්ඤාතකඅප්පචාරිතට්ඨානතො...පෙ.... දුක්කටන්ති ඉදං වස්සිකසාට්ඨිකං අදින්තපුබ්බෙ සන්ධාය චුත්තං. තෙනෙවෙත්ථ වත්තභෙදෙ දුක්කටං චුත්තං, දින්තපුබ්බෙසු පන වත්තභෙදො නත්ථී. තෙනෙවාහ – “යෙ මනුස්සා...පෙ.... වත්තභෙදො නත්ථී”ති. ඉදන්ති යථාචුත්තනිස්සග්ගියපාවිත්තියං. විඤ්ඤත්තිං කත්වා නිජ්ජාදෙන්තස්සාති අඤ්ඤාතකඅප්පචාරිතට්ඨානතො විඤ්ඤත්තිං කත්වා නිජ්ජාදෙන්තස්ස. පකතියා වස්සිකසාට්ඨිකදායකා නාම සඬ්ඝවසෙන වා පුග්ගලවසෙන වා අපචාරෙත්වා අනුසංචච්ඡරං වස්සිකසාට්ඨිකානං දායකා. අඤ්ඤාතකවිඤ්ඤත්තිසික්ඛාපදෙන අනාපත්තීති එත්ථ ඉමිනාපි සික්ඛාපදෙන අනාපත්තීති වෙදිතබ්බං. කුච්ඡිසමයෙ හි අත්තනො ඤාතකපචාරිතට්ඨානතො “දෙථ මෙ වස්සිකසාට්ඨික”න්තිආදිනා විඤ්ඤාපෙන්තස්සපි අනාපත්ති. තෙනෙවාහ – “න වත්තබ්බා දෙථ මෙති ඉදඤ්ඤි පරියෙසනකාලෙ අඤ්ඤාතකඅප්පචාරිතෙ එව සන්ධාය චුත්ත”න්ති. මාතිකාට්ඨකථායඤ්ඤි (කඬ්ඛා. අට්ඨ. වස්සිකසාට්ඨිකසික්ඛාපදවණ්ණනා) චුත්තං “අත්තනො ඤාතකපචාරිතට්ඨානතො පන ‘දෙථ මෙ වස්සිකසාට්ඨිකවීර’න්තිආදිකාය විඤ්ඤත්තියාපි පරියෙසිතබ්බ”න්ති.

629. “ආකාසතො පතිතඋදකෙනෙවාති වචනතො ඡදනකොටියා පතිතඋදකෙන නභායන්තස්ස අනාපත්තී”ති තිසුපි ගණ්ඨිපදෙසු චුත්තං.

630. ඡ මාසෙ පරිහාරං ලහතීති එතෙන අත්තොවස්සෙපි යාව වස්සානස්ස පච්ඡිමදිවසා අකතා පරිහාරං ලහතීති දීපිතං හොති. යස්මා මූලචීවරං කරොන්තෙන භෙමන්තස්ස පච්ඡිමුපොසථදිවසෙයෙව කාතබ්බං, තස්මා ගිම්භානතො එකුනතිංසදිවසෙ පරිහාරං ලහති, එවං සන්තෙපි අප්පකං ඌනමධිකං වා ගණනුපගං න හොතීති කත්වා “තතො පරමිපි...පෙ.... එකමාස”න්ති චුත්තං. එකාහද්වීහාදිවසෙන...පෙ.... ලද්ධා වෙව නිට්ඨිතා වාති ඉමිනා එකාභානාගතාය වස්සුපනායිකාය ලද්ධා වෙව නිට්ඨිතා ව, ද්වීහානාගතාය...පෙ.... දසාභානාගතාය වස්සුපනායිකාය ලද්ධා වෙව නිට්ඨිතා ව, අත්තොවස්සෙ වා ලද්ධා වෙව නිට්ඨිතා වාති අයමත්ථො දස්සිතො. තත්ථ ආසාළ්භිමාසස්ස පුණ්හපක්ඛපුණ්ණමියං ලද්ධා වෙව නිට්ඨිතා ව වස්සිකසාට්ඨිකා “එකාභානාගතාය වස්සුපනායිකාය ලද්ධා වෙව නිට්ඨිතා වා”ති චුච්චති. එතෙනෙව නයෙන පුණ්හපක්ඛස්ස ඡට්ඨියං ලද්ධා වෙව නිට්ඨිතා ව “දසාභානාගතාය වස්සුපනායිකාය ලද්ධා වෙව නිට්ඨිතා වා”ති චුච්චති. යාව පයමකත්තිකතෙමාසපුණ්ණමී, තාව අත්තොතෙමාසෙ ලද්ධා වෙව නිට්ඨිතා ව “අත්තොවස්සෙ ලද්ධා වෙව නිට්ඨිතා වා”ති චුච්චති. පයමකත්තිකතෙමාසපුණ්ණමීතො පරඤ්ඤි ලද්ධා වෙව නිට්ඨිතා ව යාව වීරකාලො නාතික්කමති, තාව අනධිට්ඨන්තීවා යපෙතුං වට්ටතීති න තත්තායං විචාරණා සම්භවති.

තස්මිංයෙව අත්තොදසාහෙ අධිට්ඨාතබ්බාති අවිසෙසෙන චුත්තෙපි වස්සානතො පුබ්බෙ එකාහද්වීහාදිවසෙන අනාගතාය වස්සුපනායිකාය ලද්ධා තෙහි දිවසෙහි සද්ධිං දසාහං අනතික්කමන්තෙන වස්සුපනායිකදිවසතො පට්ඨාය අධිට්ඨානක්ඛෙත්තං සම්පත්තායෙව අධිට්ඨාතබ්බා, න තතො පුබ්බෙ අධිට්ඨානස්ස

අබේත්තත්තා. අන්තොවස්සෙ පන ලද්දා තස්මිංයෙව අන්තොවස්සෙ
ලද්ධදිවසතො පටියාය දසාහං අනතික්කාමෙත්වා අධිට්ඨාතඛිබ්බා.

නනු ව වස්සානතො පුබ්බෙ අනධිට්ඨන්ත්වා දසාහං අතික්කාමෙත්තුං වට්ටතියෙව,
තස්මා අධිට්ඨානස්ස අබේත්තභූතෙපි දිවසෙ ගහෙත්වා “අන්තොදසාහෙ
අධිට්ඨාතඛිබ්බ”න්ති කස්මා චුත්තං? යථා “අන්තොවස්සෙ ලද්ධාපි යාව න නිට්ඨාති,
තාව අනධිට්ඨන්ත්වා දසාහං අතික්කාමෙත්තුං වට්ටති”ති අකතාය
අනධිට්ඨානක්ඛේත්තසදිසාපි අතික්කන්තදිවසා දසාහං අතික්කාමෙත්වා නිට්ඨිතාය
ගණනුපගා භොන්තිති නිට්ඨිතදිවසෙයෙව අධිට්ඨාතඛිබ්බා, එවමිධාපි වස්සානතො
පුබ්බෙ අනධිට්ඨානක්ඛේත්තභූතාපි දිවසා ලද්ධදිවසතො පටියාය ගණනුපගා
භොන්තිති දස්සනත්ථං චුත්තං. යදි එවං “තස්මිංයෙව අන්තොදසාහෙ”ති
අවිසෙසෙන චුත්තත්තා දසාහානාගතාය වස්සුපනායිකාය ඡට්ඨියං ලද්දා පුණ්ණමියං
අධිට්ඨාතඛිබ්බාති ආපජ්ජතිති? නාපජ්ජති “වාතුමාසං අධිට්ඨාතු”න්ති වචනෙනෙව
පටික්ඛිත්තත්තා. එවං සන්තෙ “දසාහානාගතායා”ති ඉමිනා කිං පයොජනන්ති චෙ?
වස්සානතො පුබ්බෙයෙව දසාහෙ අතික්කන්තෙ වස්සුපනායිකදිවසෙ නිට්ඨිතා
තදහෙව අධිට්ඨාතඛිබ්බාති දස්සනත්ථං චුත්තන්ති ඉදමෙත්ථ පයොජනං. තෙනෙවාහ
– “දසාහාතික්කමෙ නිට්ඨිතා තදහෙව අධිට්ඨාතඛිබ්බා”ති.

දසාහෙ අප්පභොන්තෙ චීවරකාලං නාතික්කමෙතඛිබ්බාති තෙමාසඛිහන්තරෙ
දසාහෙ අප්පභොන්තෙ ලද්දා චෙව නිට්ඨිතා ව චීවරකාලං නාතික්කමෙතඛිබ්බාති
අත්ථො. ඉදං චුත්තං භොති “පඨමකත්තිකතෙමාසපුණ්ණමිතො පුබ්බෙ
සත්තමිතො පටියාය ලද්දා චෙව නිට්ඨිතා ව වස්සිකසාටිකා දසාහෙ
අනතික්කන්තෙයෙව චීවරකාලං ඔතිණ්ණත්තා තත්ථ අනධිට්ඨන්ත්වාපි යපෙනුං
වට්ටති”ති. ඉමිනා ව ඉමං දීපෙති – අකතා චෙ වස්සිකසාටිකා, වස්සානං වාතුමාසං
අකතත්තායෙව පරිහාරං ලහති, කතාය පන දසාහපරමසික්ඛාපදං අවිකොපෙත්වා
පරිහාරො චත්තඛිබ්බාති.

යදා වා තදා වා අධිට්ඨාතුං වට්ටන්ති වාතුමාසඛිහන්තරෙ දසාහෙ අතික්කන්තෙපි
නත්ථි දොසොති අධිප්පායො. “කදා අධිට්ඨාතඛිබ්බා...පෙ.... යදි නප්පභොති, යාව
කත්තිකපුණ්ණමා පරිහාරං ලහති”ති ඉමිනාපි කුරුන්දිවචනෙන අකතාය
වස්සිකසාටිකාය වාතුමාසං පරිහාරො, කතාය දසාහමෙව පරිහාරොති අයමත්ථො
දීපිතොයෙවාති ආහ “අපිවා”තිආදි.

පාළියං අව්ඡින්නචීවරස්ස නට්ඨචීවරස්සාතිආදිනා නිස්සග්ගියෙන අනාපත්ති
චුත්තා, උදාහු නග්ගස්ස නභායතො දුක්කටෙන අනාපත්ති චුත්තාති? කිමෙත්ථ
පුච්ඡිතඛිබ්බං. සඛිබ්බසික්ඛාපදෙසු හි යත්ථ යත්ථ මූලසික්ඛාපදෙන ආපත්තිප්පසඬගො,
තත්ථ තත්ථ අනාපත්තිදස්සනත්ථං අනාපත්තිවාරො ආරභියතිති ඉධාපි
නිස්සග්ගියෙන අනාපත්තිදස්සනත්ථන්ති යුත්තං වත්තුං. න හි මූලාපත්තියා
අනාපත්තිං අදස්සෙත්වා අන්තරා චුත්තාය එව ආපත්තියා අනාපත්තිදස්සනත්ථං
අනාපත්තිවාරො ආරභියතිති. තෙනෙව තිසුපි ගණ්ඨිපදෙසු ඉදං චුත්තං.

“අවිඡින්නච්චරස්ස නට්ඨච්චරස්ස වාති එත්ථ අවිඡින්නසෙසච්චරස්ස නට්ඨසෙසච්චරස්ස ව අසමයෙ නිවාසෙත්තස්ස පරියෙසත්තස්ස ව අනාපත්ති. ආපදාසුති එත්ථ අනිවත්ථං වොරා හරන්තිති අසමයෙ නිවාසෙත්තස්ස අනාපත්ති” ති. මාතිකාට්ඨකථායමිපි (කඬබා. අට්ඨ. වස්සිකසාට්ඨකසික්ඛාපදවණ්ණනා) වුත්තං “අවිඡින්නච්චරස්ස වා නට්ඨච්චරස්ස වා අනිවත්ථං වොරා හරන්තිති එවං ආපදාසු වා නිවාසයතො උම්මත්තකාදිනඤ්ච අනාපත්ති” ති. අට්ඨකථායං පන නග්ගස්ස නභායතො දුක්ඛට්ඨෙන ව අනාපත්ති. සන්ධාය “අවිඡින්නච්චරස්සාති එතං වස්සිකසාට්ඨකමෙව සන්ධාය වුත්තං. තෙසඤ්ඤි නග්ගානං කායොවස්සාපනෙ අනාපත්ති. එත්ථ ව මහග්ගෙවස්සිකසාට්ඨකං නිවාසෙත්වා නභායත්තස්ස වොරුපද්දෙවො ආපදා නාමා” ති යං වුත්තං, තත්ථ කාරණං පරියෙසිතබ්බං.

අථ උභයෙනපි අනාපත්තිදස්සනත්ථං “අවිඡින්නච්චරස්සා” තිආදි ආරද්ධන්ති එවමධිප්පායො සියා, එවමිපි “අවිඡින්නච්චරස්සාති එතං වස්සිකසාට්ඨකමෙව සන්ධාය වුත්තං” තිආදිනා විසෙසෙත්වා න වත්තබ්බං. එවඤ්ඤි වත්තබ්බං සියා “අවිඡින්නසෙසච්චරස්ස නට්ඨසෙසච්චරස්ස වා අසමයෙ නිවාසෙත්තස්ස පරියෙසත්තස්ස ව නිස්සග්ගියෙන අනාපත්ති, අවිඡින්නවස්සිකසාට්ඨකස්ස නට්ඨවස්සිකසාට්ඨකස්ස වා නග්ගස්ස නභායතො දුක්ඛට්ඨෙන අනාපත්ති, ආපදාසු අනිවත්ථං වොරා හරන්තිති අසමයෙ නිවාසයතො නිස්සග්ගියෙන අනාපත්ති, මහග්ගෙවස්සිකසාට්ඨකං නිවාසෙත්වා නභායත්තස්ස වොරා හරන්ති, නග්ගස්ස නභායතො දුක්ඛට්ඨෙන අනාපත්ති” ති. සෙසමෙත්ථ උත්තානමෙව.

අඬිගෙසු පන වස්සිකසාට්ඨකාය අත්තුද්දෙසිකතා, අසමයෙ පරියෙසනතා, තාය ව පටිලාභොති ඉමානි තාව පරියෙසනාපත්තියා තිණි අඬිගානි. සච්චරතා, ආපදාභාවො, වස්සිකසාට්ඨකාය සකභාවො, අසමයෙ නිවාසනන්ති ඉමානි නිවාසනාපත්තියා වත්තාරි අඬිගානි.

වස්සිකසාට්ඨකසික්ඛාපදවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. ච්චරඅවිඡින්නදනසික්ඛාපදවණ්ණනා

631. පඤ්චමෙ යමිපි ත්‍යාගන්ති එත්ථ යන්ති කාරණවචනං, තස්මා එවමෙත්ථ සම්බන්ධො වෙදිතබ්බො – මයා සද්ධිං ජනපදවාරිකං පක්කම්ස්සතිති යං කාරණං නිස්සාය අහං තෙ, ආවුසො, ච්චරං අදාසිං, තං න කරොසිති කුපිතො අනත්තමනො අවිඡින්නි. යන්ති වා ච්චරං පරාමසති, තත්ථ “මයා සද්ධිං ජනපදවාරිකං පක්කම්ස්සතිති යමිපි තෙ අහං ච්චරං අදාසිං, තං ච්චරං ගණ්ඨිස්සාමිති කුපිතො අනත්තමනො අවිඡින්නි” ති සම්බන්ධිතබ්බං.

633. ආණත්තො බහුනි ගණ්ඨානි, එකං පාවිත්තියන්ති “ච්චරං ගණ්ඨා” ති ආණත්තියා එකච්චරවිසයන්තා එකමෙව පාවිත්තියං. වාචාය වාචාය දුක්ඛට්ඨන්ති

එත්ථ අවිජ්ජන්තෙසු චත්ථුගණනාය පාවිත්තියානි. එකවාචාය සම්බහුලා ආපත්තියොති ඉදං අවිජ්ජන්තෙසු චත්ථුගණනාය ආපජ්ජිතබ්බං පාවිත්තියාපත්තිං සන්ධාය වුත්තං. ආණත්තියා ආපජ්ජිතබ්බං පන දුක්කටං එකමෙව.

634. එවන්ති ඉමිනා “චත්ථුගණනාය දුක්කටානී”ති ඉදං පරාමසති. එසෙව නයොති සිථිලං ගාල්හඤ්ච පක්ඛිත්තාසු ආපත්තියා බහුත්තං එකත්තඤ්ච අතිදිස්සති.

635. ආවුසො, මයන්තිආදීසු ගණ්හිතුකාමතාය එවං වුත්තෙපි තෙනෙව දින්නත්තා අනාපත්ති. අම්භාකං සන්තිකෙ උපජ්ඣං ගණ්හිස්සතිති ඉදං සාමණෙරස්සපි දානං දීපෙති. තස්මා කිඤ්චාපි පාළියං “භික්ඛුස්ස සාමං චීවරං දත්වා”ති වුත්තං, තථාපි අනුපසම්පන්නකාලෙ දත්වාපි උපසම්පන්නකාලෙ අවිජ්ජන්දන්තස්ස පාවිත්තියමෙවාති වෙදිතබ්බං. අවිජ්ජන්දනසමයෙ උපසම්පන්නභාවොයෙව හෙත්ථ පමාණං. දෙතීති තුට්ඨො වා කුපිතො වා දෙති. රුන්ධටානි නිවාරෙථ. එවං පන දාතුං න වට්ටතීති එත්ථ එවං දින්නං න තාව තස්ස සන්තකත්ති අනධිට්ඨන්තිවාච පරිභුඤ්ජිතබ්බන්ති වෙදිතබ්බං. ආහරාපෙතුං පන වට්ටතීති එවං දින්නං හතිසදිසත්තා ආහරාපෙතුං වට්ටති. වජ්ජිවා දින්නන්ති වුත්තනයෙන අදත්වා අනපෙක්ඛෙන හුත්වා තස්සෙව දින්නං. හණ්ඩග්ගෙහ කාරෙතබ්බොති සකසඤ්ඤාය විනා ගණ්හන්තො හණ්ඩං අග්ඝාපෙත්වා ආපත්තියා කාරෙතබ්බො. විකජ්ජනුපගපච්ඡිමචීවරතා, සාමං දින්නතා, සකසඤ්ඤිතා, උපසම්පන්නතා, කොධවසෙන අවිජ්ජන්දනං අවිජ්ජන්දාපනං වාති ඉමානෙත්ථ පඤ්ච අඩිගානි.

චීවරඅවිජ්ජන්දනසික්ඛාපදවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

6. සුත්තවිඤ්ඤත්තිසික්ඛාපදවණ්ණනා

636. ඡට්ඨෙ පාළියං චීවරකාරසමයෙති ඉමිනා වස්සංවුත්ථභික්ඛුනං චීවරකම්මසමයත්තා චීවරමාසො වුත්තො, අථඤ්ඤොපි පන චීවරකම්මකාලො චීවරකාරසමයොති චත්තුං වට්ටති.

638. පඤ්චහිපි මිස්සෙත්වාති බොමාදිහි පඤ්චහි මිස්සෙත්වා. චිතචිතට්ඨානං යත්ථ සංහරිත්වා යපෙන්නි, තස්ස තුරීති අධිවචනං. සුත්තං පචෙසෙත්වා යෙන ආකොටෙන්තා සනභාවං සම්පාදෙන්ති, තං වෙමන්ති වුච්චති. යං යන්ති යං යං පයොගං. තත්තුනං අත්තනො සන්තකත්තා චිතචිතට්ඨානං පටිලද්ධමෙව හොතීති ආහ “දීසතො...පෙ.... චිතෙ නිස්සග්ගියං පාවිත්තිය”න්ති. පාළියමිපි හි ඉමිනාව අධිජ්ජායෙන “පටිලාහෙන නිස්සග්ගිය”න්ති වුත්තං, තස්මා යාව චීවරං වඩ්ඪති, තාව ඉමිනා පමාණෙන ආපත්තියො වඩ්ඪන්ති.

සෙසො කජ්ජියොති එත්ථ හත්ථකම්මයාවනවසෙන. පුබ්බෙ වුත්තනයෙන නිස්සග්ගියන්ති දීසෙසො විදත්ථිමත්තෙ තිරියං හත්ථමත්තෙ ව චිතෙ නිස්සග්ගියං.

තෙතෙවැනි අකප්පියතන්තවායෙන. තපෙව දුක්කටන්ති පරිච්ඡේදෙ පරිච්ඡේදෙ දුක්කටං. කෙදාරබද්ධාදීහීති ආදි-සද්දෙන අවිජ්ජමණ්ඩලබද්ධාදි ගහිතං. තන්තෙ යීතංයෙව අධිට්ඨාතබ්බන්ති එත්ථ “පච්ඡා විතට්ඨානං අධිට්ඨිතගතිකමෙව හොති, පුන අධිට්ඨාතකිව්වං නත්ථී. සචෙ පන පරිච්ඡේදං දස්සෙත්වා අන්තරන්තරා අවිතං හොති, පුන අධිට්ඨාතබ්බ”න්ති වදන්ති. එසෙව නයොති විකප්පනුපගප්පමාණමත්තෙ වීතෙ තන්තෙ යීතංයෙව අධිට්ඨාතබ්බන්ති අත්ථො. වීචරත්ථාය විඤ්ඤාපිතසුත්තං, අත්තුද්දෙසිකතා, අකප්පියතන්තවායෙන වායාපනන්ති ඉමානෙත්ථ තීණි අඬගාති.

මාතිකාට්ඨකථායං (කඬබා. අට්ඨ. සුත්තවිඤ්ඤත්තිසික්ඛාපදවණ්ණනා) පන වායාපෙය්‍යාති එත්ථ “වීචරං මෙ, ආවුසො, වායථාති අකප්පියවිඤ්ඤත්තියා වායාපෙය්‍යා”ති අත්ථං වත්වා අඬගෙසුපි “අකප්පියතන්තවායෙන අකප්පියවිඤ්ඤත්තියා වායාපන”න්ති විසෙසෙත්වා චුත්තං, තථාවිධං පන විසෙසවචනං නෙව පාළියං, න අට්ඨකථායං උපලබ්භති. පාළියමිපි “ඤාතකානං පචාරිතාන”න්ති එත්තකමෙව අනාපත්තිවාරෙ චුත්තං, අට්ඨකථායඤ්ච සුත්තතන්තවායානමෙව කප්පියාකප්පියභාවෙන බහුධා නයො දස්සිතො, න කප්පියාකප්පියවිඤ්ඤත්තිවසෙනාති. “අකප්පියවිඤ්ඤත්තියා වායාපෙය්‍යා”ති ව විසෙසෙත්වා වදන්තෙන අයං නාම කප්පියවිඤ්ඤත්තිති විසුං න දස්සිතං, තස්මා වීමංසිත්වා ගහෙතබ්බං.

සුත්තවිඤ්ඤත්තිසික්ඛාපදවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7. මහාපෙසකාරසික්ඛාපදවණ්ණනා

642. සත්තමෙ කිඤ්චිමත්තං අනුපදජ්ජෙය්‍යාති ඉදං තස්ස කත්තබ්බාකාරමත්තදස්සනං, දානං පනෙත්ථ අඬගං න හොති සුත්තවඬ්ඨනවසෙනෙව ආපජ්ජිතබ්බන්තා. තෙනෙව පදභාජනෙපි “තස්ස වචනෙන ආයතං වා විත්ථතං වා අප්පිතං වා කරොති, පයොගෙ දුක්කටං, පටිලාහෙන නිස්සග්ගිය”න්ති සුත්තවඬ්ඨනාකාරමෙව දස්සෙත්වා ආපත්ති චුත්තා. මාතිකාට්ඨකථායමිපි (කඬබා. අට්ඨ. මහාපෙසකාරසික්ඛාපදවණ්ණනා) චුත්තං “න භික්ඛුනො පිණ්ඩපාතදානමත්තෙන තං නිස්සග්ගියං හොති. සචෙ පන තෙ තස්ස වචනෙන වීචරසාමිකානං භත්ථතො සුත්තං ගහෙත්වා ඊසකමිපි ආයතං වා විත්ථතං වා අප්පිතං වා කරොන්ති, අථ තෙසං පයොගෙ භික්ඛුනො දුක්කටං, පටිලාහෙන නිස්සග්ගියං හොති”ති. ආයතාදීසු සත්තසු ආකාරෙසු ආදිමිහි තයො ආකාරෙ සුත්තවඬ්ඨනෙන විනා න සක්කා කාතුන්ති ආහ “සුත්තවඬ්ඨනආකාරමෙව දස්සෙති”ති. සුවිතාදයො හි ආකාරෙ විනාපි සුත්තවඬ්ඨනෙන සක්කා කාතුං. සෙසමෙත්ථ උත්තානමෙව. අඤ්ඤාතකප්පපචාරිතානං තන්තවායෙ උපසඬකමිත්වා විකප්පමාපජ්ජනතා, වීචරස්ස අත්තුද්දෙසිකතා, තස්ස වචනෙන සුත්තවඬ්ඨනං, වීචරස්ස පටිලාහොති ඉමානෙත්ථ වත්තාරි අඬගාති.

මහාපෙසකාරසික්ඛාපදවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

8. අවචෙකච්චරසික්ඛාපදවණ්ණනා

646. අට්ඨමෙ අසම්මොහත්ථන්ති දසාභානාගතපදෙ අසම්මොහත්ථං.

පට්ඨපදස්සාති දසාභානාගතපදස්ස. තාති දිවසානීති තෙසු දිවසෙසු. උප්පජ්ජෙය්‍යාති සඬ්ඝනො වා ගණනො වා උජුකං අත්තනොයෙව වා උප්පජ්ජෙය්‍යා. පඤ්චමිතොති එත්ථ වස්සං වසන්තස්ස සඬ්ඝස්ස පඤ්චමිතො පුබ්බෙ උප්පන්නං අවචෙකච්චරං පඤ්චමියං විහජිත්වා ගහිතං අවචෙකච්චරපරිහාරමෙව ලහති. උජුකං අත්තනොයෙව උප්පන්නං වෙ, පඤ්චමියං උප්පන්නමෙව අවචෙකච්චරපරිහාරං ලහති, න තතො පුබ්බෙති දට්ඨබ්බං.

සද්ධාමත්තකන්ති ධම්මස්සවනාදීහි තඬ්ඛණුප්පන්නං සද්ධාමත්තකං.

ආරොචිතං චීවරන්ති ආරොචෙත්වා දින්නචීවරං. ඡට්ඨියං උප්පන්නචීවරස්ස එකාදසමො අරුණො චීවරකාලෙ උට්ඨානීති ආහ “ඡට්ඨිතො පට්ඨායා”තිආදි. යජිතචීවරමිපිති පධානචීවරදස්සනමුඛෙන සබ්බමිපි අතිරෙකචීවරං වුත්තං. අථ “චීවරමාසෙපි අතිරෙකචීවරං නික්ඛිපිතුං වට්ටති”ති ඉදං කුතො ලද්ධන්ති වෙ? “විසුං අනනුඤ්ඤාතෙපි ඉමස්මිං සික්ඛාපදෙ ‘චීවරකාලසමයො නාම අනත්ථනෙ කථිතෙ වස්සානස්ස පච්ඡිමො මාසො, අත්ථනෙ කථිතෙ පඤ්ච මාසා’ති වදන්තෙන තතියකථිතසික්ඛාපදෙ ‘අකාලචීවරං නාම අනත්ථනෙ කථිතෙ එකාදසමාසෙ උප්පන්නං, අත්ථනෙ කථිතෙ සත්තමාසෙ උප්පන්න’න්ති වදන්තෙන ව අනුඤ්ඤාතමෙව හොති”ති වදන්ති. “අට්ඨකථාවචනප්පමාණෙන ගහෙනබ්බ”න්ති ව කෙවි.

650. ඉදානි පට්ඨකථිනාදිසික්ඛාපදෙහි තස්ස තස්ස චීවරස්ස ලබ්භමානං

පරිහාරං ඉධෙව උපසංහරිත්වා දස්සෙත්තො “ඉති අතිරෙකචීවරස්ස දසාහං පරිහාරො”තිආදිමාහ. “අනත්ථනෙ කථිතෙ එකාදසදිවසාධිකො මාසො, අත්ථනෙ කථිතෙ එකාදසදිවසාධිකා පඤ්ච මාසා”ති අයමෙව පාඨො ගහෙනබ්බො. කෙවි පනෙත්ථ “කාමඤ්චෙස ‘දසාහපරමං අතිරෙකචීවරං ධාරෙතබ්බ’න්ති ඉමිනාව සිද්ධො, අට්ඨුප්පත්තිවසෙන පන අපුබ්බං විය අත්ථං දස්සෙත්වා සික්ඛාපදං යජිත”න්ති පාඨං වත්වා “දසදිවසාධිකො මාසො, දසදිවසාධිකා පඤ්ච මාසාති පාඨෙන හවිතබ්බ”න්ති වදන්ති, තං න ගහෙනබ්බං තස්ස පමාදපාඨන්තා. න හි දසාහෙන අසම්පත්තාය කත්තිකතෙමාසිකපුණ්ණමාය චීවරකාලතො පුබ්බෙ දස දිවසා අධිකා හොන්ති. එවඤ්ඤි සති “නවාභානාගතං කත්තිකතෙමාසිකපුණ්ණම”න්ති වත්තබ්බං.

මාතිකාට්ඨකථායමිපි (කඬ්ඛා. අට්ඨ. අවචෙකච්චරසික්ඛාපදවණ්ණනා)

“පචාරණමාසස්ස ජුණ්භපක්ඛපඤ්චමිතො පට්ඨාය උප්පන්නස්ස චීවරස්ස නිධානකාලො දස්සිතො හොති”ති වත්වා “කාමඤ්චෙස ‘දසාහපරමං අතිරෙකචීවරං ධාරෙතබ්බ’න්ති ඉමිනාව සිද්ධො, අට්ඨුප්පත්තිවසෙන පන අපුබ්බං

විය අත්ථං දස්සෙත්වා සික්ඛාපදං යජිත”න්ති පාඨො දස්සිතො, සොපි පමාදපාඨොයෙව. “පුණ්ණපක්ඛපඤ්චමිතො පට්ඨායා”ති ච චූත්තත්තා තත්ථෙව පුබ්බාපරවිරොධොපි සියා, ඡට්ඨිතො පට්ඨායාති චත්තබ්බං. එවඤ්ඤි සති “දසාහපරමසික්ඛාපදෙනෙව සිද්ධ”න්ති සක්කා චත්තුං. ඉමමෙව ච පමාදපාඨං ගහෙත්වා හදන්තබුද්ධදත්තාවරියෙන ච –

“තස්සාව්වායිකචත්ථස්ස, කථිතෙ තු අනත්ථනෙ;
පරිභාරෙකමාසොච, දසාහපරමො මනො.

“අත්ථනෙ කථිතෙ තස්ස, පඤ්ච මාසා පකාසිතා;
පරිභාරො මුනින්දෙන, දසාහපරමා පනා”ති. –

චූත්තං.

අව්චෙකච්චරකාලෙ උප්පන්නත්තා “අව්චෙකච්චරසදිසෙ”ති චූත්තං.
“පඤ්චමියං උප්පන්නං අනව්චෙකච්චරං දසාහං අතික්කාමයතො ච්චරකාලතො පුබ්බෙයෙව ආපත්ති හොති, න ච්චරකාලාතික්කමෙ, තස්මා ච්චරකාලාතික්කමෙ පුන ආපජ්ජිතබ්බාය ආපත්තියා අභාවං සන්ධාය ‘අනව්චෙකච්චරෙ අනව්චෙකච්චරසඤ්ඤි අනාපත්ති’ති චූත්ත”න්ති තිසුපි ගණ්ඨිපදෙසු චූත්තං. විකප්පනුපගපවිජ්මප්පමාණස්ස අව්චෙකච්චරස්ස අත්තතො සත්තකතා, දසාහානාගතාය කත්තිකතෙමාසිකපුණ්ණමාය උප්පන්නභාවො, අනධිට්ඨිතඅවිකප්පිතතා, ච්චරකාලාතික්කමොති ඉමානෙත්ථ චත්තාරි අඬගාති.

අව්චෙකච්චරසික්ඛාපදවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

9. සාසඬකසික්ඛාපදවණ්ණනා

652. නවමෙ අන්තරසරෙති අන්තරෙ සරානි එත්ථ, එතස්සාති වා අන්තරසරන්ති ලද්ධවොහාරෙ ගොචරගාමෙ. තෙනාහ “අන්තොගාමෙ”ති. පාළියං විජ්ජවසන්තීති ඉදං යස්මිං විහාරෙ වසන්තා අන්තරසරෙ ච්චරං නික්ඛිපිංසු, තතො අඤ්ඤත්ථ වසන්තෙ සන්ධාය චූත්තං. තස්මිඤ්ඤි විහාරෙ අන්තරසරෙ ච්චරං නික්ඛිපිත්වා වසිතුං අනුඤ්ඤාතත්තා තත්ථ වාසො විජ්ජවාසො නාම න හොති. දුබ්බලවොළා දුච්චොළා විරූපවොළා වා, දුච්චොළත්තා එව ලුබ්ච්චරා.

653. “පයමං ඤානං උපසම්පජ්ජ විහරති”ති ඉමස්ස විහඬගෙ “උපසම්පජ්ජා”ති උද්ධරිතබ්බෙ “උපසම්පජ්ජ”න්ති උද්ධරිත්වා “යො පයමස්ස ඤානස්ස ලාභො පටිලාභො”තිආදි චූත්තං, තං සන්ධායාහ “උපසම්පජ්ජන්තිආදීසු වියා”ති. ආදි-සද්දෙන “අනාපුච්ඡං වා පක්කමෙය්‍යා”තිආදීනං සඬගහො දට්ඨබ්බො. උපගන්ත්වාති උප-සද්දස්ස අත්ථමාහ. වසිත්වාති අබණ්ඩං වසිත්වා. “යෙන යස්ස හි සම්බන්ධො, දුරට්ඨම්පි ච තස්ස ත”න්ති වචනතො

“ඉමස්ස...පෙ.... ඉමිනා සම්බන්ධො”ති වුත්තං. තත්ථ ඉමස්සාති “උපවස්ස”න්ති පදස්ස. නික්ඛිපෙය්‍යාති යිපෙය්‍ය.

එත්තාවතා ච පුරිමිකාය උපගන්ත්වා අබ්‍රණිඛං කත්වා වුත්ථවස්සෙන ආරඤ්ඤකෙසු සෙනාසනෙසු විහරන්තෙන සකලං කත්තිකමාසං තිච්චරෙන විජ්ජවසිතුං අනුඤ්ඤාතං හොති. අනත්ථකකථිනස්ස හි විවරමාසෙ විජ්ජවාසො න වට්ටති අත්ථකකථිනානංයෙව අසමාදානවාරස්ස අනුඤ්ඤාතත්තා. කෙච් පන “අනත්ථකකථිනානං විවරමාසෙපි අසමාදානවාරො ලබ්‍හති”ති වත්වා බහුධා පපඤ්චෙන්නි, තං න ගහෙතඛිඛං. බ්‍යඤ්ජනවිවාරණන්ති “උපවස්ස උපවස්සිත්වා”ති ආදිවිවාරණං. තස්සපිති “වුත්ථවස්සාන”න්ති විහඬිගපදස්ස. වුත්ථවස්සානන්ති ච නිද්ධාරණෙ සාම්චවනං. තෙනාහ – “ඵවරුපානං භික්ඛුනං අබ්‍හන්තරො”ති. සෙනාසනෙසුති එත්ථ තථාරූපෙසුති සම්බන්ධිතඛිඛං.

පරික්ඛෙපාරහට්ඨානතොති එත්ථ “පරික්ඛෙපාරහට්ඨානං නාම ද්වෙ ලෙඬ්ඛුපාතා”ති වදන්ති, තං න ගහෙතඛිඛං. අපරික්ඛිත්තස්ස පන ගාමස්ස පරියන්තෙ ඨිතසරුපවාරතො පට්ඨාය ඵකො ලෙඬ්ඛුපාතො පරික්ඛෙපාරහට්ඨානන්ති ඉදමෙත්ථ සන්නිට්ඨානං. තෙනෙව විසුද්ධිමග්ගෙපි (විසුද්ධි. 1.31) වුත්තං “අපරික්ඛිත්තස්ස පයමලෙඬ්ඛුපාතතො පට්ඨායා”ති. සබ්බපයමන්ති ගාමාභිමුඛදිසාහාගතො සබ්බපයමං. තං පරිච්ඡේදං කත්වාති තං පයමසෙනාසනාදිං පරිච්ඡේදං කත්වා. ඉදඤ්ච විනයධරානං මතෙන වුත්තං, මජ්ඣිමනිකායං මතෙන පන “සෙනාසනාදීනං උපවාසෙ ඨිතස්ස ඵකලෙඬ්ඛුපාතං මුඤ්චිත්වා මිනිතඛිඛං”න්ති මජ්ඣිමනිකායං වදන්ති. තෙනෙව මජ්ඣිමනිකායට්ඨකථායං “විහාරස්සපි ගාමස්සෙව උපවාරං නිහරිත්වා උභින්නං ලෙඬ්ඛුපාතානං අන්තරා මිනිතඛිඛං”න්ති වුත්තං. පඤ්චධනුසතිකන්ති ආරොපිතෙන ආචරියධනුනා පඤ්චධනුසතජ්ජමාණං. තතො තතො මග්ගං පිදහතිති තත්ථ තත්ථ බුද්දකමග්ගං පිදහති. ධුතඬිගවොරොති ඉමිනා ඉමස්සපි සික්ඛාපදස්ස අඬිගසම්පත්තියා අභාවං දීපෙති.

“සාසඬ්ඛානී”ති සම්මතානීති වොරානං නිච්චයොකාසාදිදස්සනෙන “සාසඬ්ඛානී”ති සම්මතානි. සන්නිහිතබලවහයානීති වොරෙහි මනුස්සානං හතච්ඡත්තාකොට්ඨභාවදස්සනතො සන්නිහිතබලවහයානීති අත්ථො. සවෙ පච්ඡිමිකායාතිආදිනා වුත්තමෙවත්ථං බ්‍යාතිරෙකමුඛෙන විභාවෙති. යත්‍ර හි පිණ්ඩායාතිආදිනා වුත්තජ්ජමාණමෙව විසෙසෙත්වා දස්සෙති. සාසඬ්ඛකස්ප්පට්ඨයමෙවාති එත්ථ සාසඬ්ඛං වා සජ්ජට්ඨයං වා හොතු, වට්ටතියෙව.

පාළියං “සියා ච තස්ස භික්ඛුනො කොච්ඤෙව පච්චයො තෙන විවරෙන විජ්ජවාසාය, ඡාරත්තපරමං තෙන භික්ඛුනා තෙන විවරෙන විජ්ජවසිතඛිඛං”න්ති ඉමිනා අන්තරසරෙ විවරං නික්ඛිපිත්වා තස්මිං විහාරෙ වසන්තස්ස අඤ්ඤත්ථ ගමනකිච්චෙ සති විහාරතො බහි ඡාරත්තං විජ්ජවාසො අනුඤ්ඤාතො. වසනට්ඨානතො හි අඤ්ඤත්ථ ඡාරත්තං විජ්ජවාසො වුත්තො, න තස්මිං විහාරෙ

වසන්තස්ස. තෙන ව “පුන ගාමසීමං ඔක්කමිත්වාති එත්ථ සචෙ ගොවරගාමනො පුරත්ථිමාය දිසාය සෙනාසනං, අයඤ්ච පච්ඡිමදිසං ගතො හොති”ති ආදි වුත්තං. තතොයෙව ව මාතිකාට්ඨකථායම්පි (කඩ්ඛා. අට්ඨ. සාසඬකසික්ඛාපදවණ්ණනා) “තතො චෙ උත්තරි විජ්ජවසෙය්‍යා”ති එත්ථ “ඡාරත්තතො උත්තරි තස්මිං සෙනාසනෙ සත්තමං අරුණං උට්ඨාපෙය්‍යා”ති අත්ථො වුත්තො. භදන්තබුද්ධදන්තාවරියෙන පන පාකටතරං කත්වා අයමෙවත්ථො වුත්තො. වුත්තඤ්චි තෙන –

“යං ගාමං ගොවරං කත්වා, භික්ඛු ආරඤ්ඤකෙ වසෙ;
තස්මිං ගාමෙ යථෙතුං තං, මාසමෙකන්තු වට්ටති.

“අඤ්ඤත්ථෙව වසන්තස්ස, ඡාරත්තපරමං මතං;
අයමස්ස අධිජ්ජායො, පටිච්ඡන්තො පකාසිතො”ති.

“කොසම්බියං අඤ්ඤතරො භික්ඛු ගිලානො හොති”ති ආගතත්තා “කොසම්බකසම්මුති අනුඤ්ඤාතා”ති වුත්තං. කොසම්බකස්ස භික්ඛුනො සම්මුති කොසම්බකසම්මුති. සෙනාසනං ආගන්ත්වාති වුසිතවිහාරස්සෙව සන්ධාය වුත්තත්තා තස්මිං ගාමුපවාරෙපි අඤ්ඤස්මිං විහාරෙ අරුණං උට්ඨාපෙතුං න වට්ටති. වසිත්වාති අරුණං උට්ඨාපෙත්වා. ගතට්ඨානස්ස අතිදුරත්තා “එවං අසක්කොත්තෙනා”ති වුත්තං. තත්ථෙවාවාති තස්මිංයෙව ගතට්ඨානෙන.

සාසඬකසික්ඛාපදවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

10. පරිණතසික්ඛාපදවණ්ණනා

657-659. දසමෙ උද්දිස්ස යපිතභාගෙති අත්තනො සරෙපි උද්දිසිත්වා විසුං යපිතකොට්ඨාසෙ. “එකං මය්භං, එකං ඉමස්ස දෙහි”ති එවං එකවාචාය ආපජ්ජිතබ්බත්තා “ආපජ්ජෙය්‍ය එකතො”ති වුත්තං. තුම්භාකං සජ්ජිආදීනි ආභතානීති තුම්භාකං අත්ථාය ආභතානි සජ්ජිආදීනි. පරිණතභාවං ජානිත්වාපි වුත්තවිධිනා විඤ්ඤාපෙත්තෙන තෙසං සන්තකමෙව විඤ්ඤාපිතං නාම හොතීති ආභ – “මය්භම්පි දෙථාති වදති, වට්ටති”ති.

660. පුජ්ජම්පි ආරොපෙතුං න වට්ටතීති ඉදං පරිණතං සන්ධාය වුත්තං. සචෙ පන එකස්මිං චෙතියෙ පුජ්ජිතං පුජ්ජං ගහෙත්වා අඤ්ඤස්මිං චෙතියෙ පුජෙති, වට්ටති. ධීතං දිස්වාති සෙසකං ගහෙත්වා ධීතං දිස්වා. ඉමස්ස සුනබස්ස මා දෙහි, එතස්ස දෙහිති ඉදං පරිණතෙයෙව. තිරව්ජානගතස්ස පරිච්චජිත්වා දින්නෙ පන තං පලාපෙත්වා අඤ්ඤං භුඤ්ජාපෙතුං වට්ටති. “කත්ථ දෙමාතිආදිනා එකෙනාකාරෙන පාළියං අනාපත්ති දස්සිතා, එවං පන අපුච්ඡිතෙපි අපරිණතං ඉදන්ති ජානන්තෙන අත්තනො රුටියා යත්ථ ඉච්ඡති, තත්ථ දාපෙතුං වට්ටති”ති තිසුපි ගණ්ඨිපදෙසු වුත්තං. යත්ථ ඉච්ඡථ, තත්ථ දෙථාති එත්ථාපි “තුම්භාකං රුටියා”ති වුත්තත්තා

යත්ථ ඉච්ඡති, තත්ථ දාපෙතුං ලභති. පාළියං ආගතනයෙනෙවාති “යත්ථ තුම්භාකං දෙය්‍යාධම්මො” තිආදිනා නයෙන. සඬ්ඝපරිණතභාවො, තං ඤාත්වා අත්තනො පරිණාමනං, පටිලාභොති ඉමානෙත්ථ තීණි අඬිගානි.

පරිණතසික්ඛාපදවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

නිට්ඨිතො පත්තවග්ගො තතියො.

ඉති සමන්තපාසාදිකාය විනයට්ඨකථාය සාරත්ථදීපනියං

නිස්සග්ගියවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

දුතියො භාගො නිට්ඨිතො.